HENRYK SIENKIEWICZ

KERESZTESLOVAGOK

FORDÍTOTTA MÉSZÁROS ISTVÁN

I. KÖTET

I

Néhány ember üldögélt a tynieci apátság birtokához tartozó „Vadbivaly” fogadóban s figyelemmel hallgatott egy világlátott harcost, aki messze földről érkezett s háborús kalandjairól meg úti élményeiről beszélt.

Javakorabeli, széles vállú, szakállas férfi volt, termete szinte óriás, de nagyon sovány, haját „pántlikába”, vagyis gyöngyhímes hálóba szorítva viselte, testét bőrzeke fedte, melybe mély barázdákat szántott a páncél. Derekát rézkapcsokból fűzött lovagi öv szorította át, az övön szarutokban erős harci kés, oldalán rövid, széles kard, amilyent akkoriban a lovagok utazáshoz viseltek.

Mellette az asztalnál egy hosszú hajú, vidám tekintetű legényke ült, nyilván útitársa, talán fegyverhordozója, mert azon is úti gúnya volt, ugyanolyan bőrzeke s benne a páncél vájta barázdák. A társaság többi tagja: két Krakkó vidéki földesúr meg három városi polgár, tűzdelt vörös süvegben, melyeknek mélyen lefityegő csücske szinte a könyöküket verte.

A német fogadós, fakó sapkában, csipkézett gallérral, a kancsóból egyre töltögette az erős sert a cserépkupákba, s közben kíváncsian hallgatta az elbeszélést.

De még nagyobb érdeklődéssel figyelték a polgárok. Akkortájt már hamvadófélben volt az a gyűlölet, amely Łokietek király idejében izzott a város és a lovagi rend között, s a polgárok magasabban hordták még a fejüket, mint a későbbi századokban. Most még megbecsülték a polgárságnak *ad concessionem pecuniarum*[1] mindenkor megnyilvánuló készségét, s ezzel magyarázható az a nem ritka jelenség, hogy a fogadókban a kalmárnép együtt poharazott az úri renddel, sőt az urak szívesen barátkoztak is a kalmárokkal, mert azok - mint akiknél a pénzféle kéznél van - rendszerint vendégüknek tekintették az urakat.

Együtt ültek hát most is s időnként csak szemükkel villantottak a fogadósnak, hogy töltse meg az üres kupákat.

- Akkor hát kigyelmed jó darab földet bejárt - vélte az egyik kalmár.

- Bizony, a Krakkóba sereglő lovagok közül nem sokan jártak be annyit - felelte a kérdezett.

- Pedig sokan tartanak most arrafelé - folytatta a polgár. - Nagy ünnep ez és nagy dicsőség a királyságnak. Mondják, s alighanem igaz is: a király megparancsolta, hogy arany posztóval borítsák meg az egész nyoszolyát, s azt is hímezzék ki drágagyöngyökkel, de még a mennyezet is egyazon kelméből legyen. Lesz sok harcijáték meg bajvívás sorompóban, egy szó mint száz, olyan ünnepség leszen, hogy világ nem látta párját.

- Ne szóljon mindig közbe, Gamroth koma, hadd beszéljen a lovag úr - intette a másik.

- Nem azért, Eyertreter koma, csak vélem, a lovag úr szívesen hallja, mit beszélnek errefelé, mert úgy nézem, ő is Krakkóba tart. Ma már be nem jutunk, mert mire odaérnénk, a kapuk zárva lesznek, aludni meg úgysem hagy a forgács között hemzsegő féreg, bőven van hát időnk egy kis beszélgetésre.

- Mondom! Egy szóra hússzal fizet! Így van az, ha az ember vénül, Gamroth koma!

- No, no! Azért egy vég nedves posztót még a hónom alá kapok.

---

[1] A pénzkérdésekben való engedékenység tekintetében (latin).

- Különösen améken átlátni, akár a szitán.

A vitának a lovag szava vetett véget:

- Alighanem megszállok Krakkóban, mert hallottam már a vitézi játékokról, s magam is szívesen sorompóba állok egy kis kopjatörésre meg ez az én öcsémuram is, ki csupasz ajkú legényke ugyan, de azért nem egy páncélt látott már maga előtt a földön heverni.

A vendégek az ifjúra néztek, az vidáman elmosolyodott, hosszú fürtjeit ujjával a füle mögé igazította, majd ajkához emelte a kupát.

Az idősebb lovag folytatta:

- Egyébként hiába akarnánk hazatérni - nincsen hova.

- Hogyan? - kérdezte az egyik nemes. - Hova valók kigyelmetek, és mi a nevük?

- Én a bogdanieci Maćko vagyok, ez a legényke meg Zbyszko, édes bátyámuram árvája. A címerünk Tompa Patkó, nemzetségünk csatakiáltása: „Grady".[2]

- Merre is légyen az a Bogdaniec?

- Úgy véli kigyelmed, hogy merre volt? Mert most már sehol sincsen. Még a Grzymaliták és Nałęczek viszálykodásában felperzselték, nem is maradt belőle egyéb, mint a régi hajlék, s ami annak felette megmaradt volna, azt elvitte a cselédnép és elfutott. A közeli falvak parasztnépe behúzódott az erdőségbe, csak a csupasz föld maradt utánuk. A tanyát bátyámurammal, ennek az ifjúnak apjával újra megépítettük, de egy évre rá az ár vitte el, aztán még bátyámuram is meghalt, s hogy eltemettük, egyedül maradtam ezzel az árvával. Dehogyis tudtam volna veszteg ülni! Akkortájt sok szó esett a hadról, meg hogy az oleśnicai Jaśko, kit királyunk, a moskarzówi Mikołaj úr után Wilnóba indított, idehaza szorgalmatosan gyűjti a harcos lovagokat. Jól esmérem a tulczai Janko kegyes apát urat és nekünk atyánkfiát, elzálogosítám néki a földet, a pénzen szerzék derék fegyvereket, páncélt, meg lovakat, felkészültem, miként hadra illik, a gyereket, ki akkor tizenkét esztendőt számlált, felszöktettem egy vezetéklóra, aztán hajrá, az oleśnicai Jaśkóhoz!

- Az ifjúval?

- Ifjú sem volt az még akkor, de öklömnyi gyermek korától kemény jószág. Alig volt tizenkét éves, de ha elkapta a számszeríjat, már szorította is a földhöz, a hasával rádőlt s úgy felajzotta a forgatóval, hogy az ánglius íjasok se különben, kiket Wilno alatt láttunk.

- Olyan erős volt?

- A sisakot hordta utánam, de hogy a tizenharmadikba lépett, már a nagy gyalogpajzsot is.

- Volt is akkornapján háború elég.

- Minden Witold úr miatt! A herceg úr ott volt a kereszteseknél, azok meg minden esztendőben haddal estek a litván földre, s egészen Wilnóig dúlták. Volt velük mindenféle náció: német, francus, ánglius, kik legjobb mesterei a számszeríjnak, aztán meg cseh, svájci meg burgundi. Irtották az erdőt meg várakat emeltek, s a végén tűzzel-vassal dúlták, pusztították Litvánia földjét, hogy az odavaló nép már arra készült, hogy elszalad, ha kell, a világ végére, akár a Beliál[3] fiaihoz is, csak a némettől szabaduljon.

---

[2] Grady - jégeső.

[3] Beliál - bibliai zsidó fogalom, a Gonosz megtestesítője.

- Itt is híre kelt, hogy a litvánság mind, háza népével felkerekedvén, világgá készül bujdosni, de nemigen hittük.

- Én meg tulajdon szememmel láttam. Hej, ha a moskarzówi Mikołaj nincsen, meg az oleśnicai Jaśko meg, szerénység ne essék szólván... mi ketten, ma már Wilno se lenne.

- Tudjuk, tudjuk! Vitézül tartották a várat.

- Tartottuk bizony! Jól figyeljenek kigyelmetek szavamra, mert sok hadat jártam s a vitézi mesterséget értem. Az öregek még így mondták: „Kemény dió a litván", és igaz is! Bírják a harcot, de a lovagok előtt, a szabad mezőn meg nem állhatnak. Ha a német lovak a sárba ragadnak vagy a rengeteg fái közt megrekednek, az más.

- Kemény lovagok a németek! - vélték a polgárok.

- Úgy állnak azok, ember ember mellett, talpig vasban, akár a kőfal. Szemük se igen látszik a rostélyon át az ebadtáknak, s száguldanak zárt sorokban. Megesik, hogy a litván támad, de szét is rebben, mert ha nem, rendre dűl, akár a kalász, s a német összegázolja. De nem is csupa német az, mert amiféle náció él a földön, abból mindből akad közöttük. És mind bátor vitéz! Olykor egyedül is előrehajlik a nyeregben, a kopját maga elé kapja s még viadal előtt úgy esik az ellenhadra, akár a vércse a baromfi közé.

- Jesszus! - kiáltotta Gamroth polgár. - Melyik hát a legjobb közülük?

- Mihez melyik. A számszeríjhoz, melynek vesszeje átalüti a páncélt meg túl is fut rajta, az ánglius. Galambot száz lépésről eltalál. A szekercével a cseh vagdalkozik legkeményebben, ellenben a kétkezes pallossal a németen senki túl nem teszen! A svájci leginkább buzogánnyal töri a sisakot, de a legvitézebbek mégis, kik francus földről jöttek. Az ilyen felette vitézül harcol, akár gyalog-, akár lovas párviadalban s közben éktelen kurjongatást mivel. Szavát ugyan meg nem érted, mert olyan az, mintha cintányért verdesnél össze. Pedig istenfélő, keresztény nép az is. Felénk is kiáltoztak a németek száján által, hogy szaracénokat meg pogányokat segélünk a Szent Kereszt ellen, s fogadkoztak, hogy ezt vitézi párviadalban is megerősítik. Lészen is találkozásuk a mi négy lovagunkkal Vencel római és cseh király udvarán, már az idejét is kiszabták.[4]

Erre a földesurakat és kalmárokat még nagyobb kíváncsiság fogta el, annyira, hogy nyakukat a korsók fölött nyújtogatták a bogdanieci lovag felé, s egymással vetélkedve faggatták:

- A mieink közül kik állnak ki? Mondsza hát kigyelmed!

Maćko a korsót szájához emelve, nagyot ivott:

- Nem féltenivaló gyermekek azok, hanem a włoszczowi Jan, a dobrzyni kastellán, a waszmuntówi Mikołaj, a zdakówi Jaśko és a czechówi Jarosz; megannyi félelmetes lovag s kemény, akár a kőfal. Kopja, szablya avagy harci bárd, nem újság nékik. Lesz ott mit néznie, meg hallania az ember fiának, mert amint mondám, a francusnak a torkára léphetsz, s még mindig nagy fennszóval kiáltoz. Úgy segéljen Isten meg a Szent Kereszt, hogy szólani amazok fognak többet, de ütni a mieink.

- Lesz is dicsőség, ha Isten is úgy akarja - jegyezte meg az egyik nemes úr.

- Meg Szent Stanisław - tette hozzá a másik.

Ezután Maćkóhoz fordult, s tovább faggatta:

---

[4] Történelmi adat. (A szerző megjegyzése.)

- Eddig kigyelmed csak a németet meg az egyéb nép lovagjait magasztalta, hogy jó vitézek, meg hogy könnyen törik a litvánt, de mármost mondaná meg azt, hogy kigyelmetekkel sem volt nehezebb törődésük? Hiszen nyilván egyazon kedvvel estek a mieinkre is? Mi volt Isten akarata? Dicsérje már véreinket is!

De a bogdanieci Maćko nem szerethette a dicsekvést, mert szerényen így felelt:

- Akik csak nemrégiben jöttek messze országokból, nagy kedvvel estek ránk, de hogy már egyszer-kétszer megpróbálták, menten lelankadt a kedvük, mert kemény nép ez a mienk, s ezt gyakran fel is hányták, mondván: „A halált nem félitek, de szaracénokat segéltek, s ezért mentek kárhozatra!" Ez aztán csak növelte nagy haragunkat, mert egy szó igazság nincs abban, amit mondtak. Władysław urunk meg a királyasszony együtt hajtották Litvániát a keresztségre, s ott a nép mind Krisztus Urunkat hiszi, ámbátor nem mindenki érti. Ki ne tudná, hogy még király urunk is, mikor a płocki székesegyházban ledöntötték az ördögöt, gyertyát állíttatott néki, csak a papok magyarázták meg aztán, hogy nem illendő dolog ilyet mívelni. Hát még az egyszerű nép! Sokan vélekednek így szívükben: „A herceg úr rám parancsolta a keresztet, hát felvettem; megparancsolta, hogy Krisztust imádjam, hát imádom; de mi baj lehet abból, ha a pogány ördögnek is vetek egy falás túrót vagy pörkölt répát, vagy ha néki loccsantom a ser habját? Ha meg nem teszem, elhull a lovam, rühöt kap a tehenem, vagy véres lesz a teje, vagy aratáskor száll rám valami átok." És sokan meg is teszik, s ezzel esnek nagy gyanúba. Pedig csak oktalanságból mívelik, meg hogy félnek az ördögtől. Jó dolguk is volt az ördögöknek valahanapján. Voltak berkeik meg kunyhóik meg hámos lovaik, s még dézsmát is szedtek. De a ligeteket kivágták, élelmük nincsen, a harangok meg egyre zúgnak a templomokban, mitől az a sok rondaság mind bébúvik erdők sűrűjébe, s ott üvölt nagy kínjában. Ha a litván az erdőbe megyén, a fenyvesben azon módon galléron ragadja ez vagy amaz, s rákiált: „Adj!" Van, aki megijed és ad, de akad bátor legény, ki nemcsak hogy nem ad, hanem inkább még nyakon is csípi őkelméket. Az egyik főtt borsót öntött marhabendőbe, hát egyszerre tizenhárom ördög mászott belé. Akkor aztán jól bedugta berkenyefa cövekkel, elvitte Wilnóba, és eladta a ferences barátoknak, kik szívesen adtak húsz skojecet,[5] hogy Krisztus szent nevének ellenségét elpusztíthassák. Magam is láttam azt a marhabendőt, de messziről tekerte az orromat a belőle áradó utálatos bűz, mert a tisztátalan lelkek így mutatják ki a szenteltvíztől való félelmüket...

- Ki számolta össze, hogy éppen tizenhárom volt? - kérdezte Gamroth kalmár megfontoltan.

- A litván, aki látta, mikor belemásztak. Látszott, hogy ott vannak, s a számukat megmutatta az éktelen bűz, de a cöveket senki sem merte volna kihúzni.

- Csoda ez, bizony nagy csoda! - kiáltotta az egyik nemes.

- Nagyobb csodának is voltam én látója! Nem is egynek, mert, nem lehet mondani, rendes, jó nép az, de azért csak más az, mint a mienk. Kócos az mind, talán knyáz[6] is alig akad köztük, aki a fésűt esmérné; pörkölt répával élnek, s úgy szeretik, hogy minden éteknél többre becsülik, azt mondják, attól dagad az ember bátorsága. Kunyhóikban együtt laknak a jószággal meg a kígyókkal; ételben, italban nem esmérnek mértéket. Az asszonyembert nem sokra tartják, de a leányzókat igen megbecsülik, s úgy vélik, nagy erő és hatalom lakozik bennük, mert ha egy leányzó szárított fekete bogyóval megkeni a férfiember hátát, a nyilallás legottan kiáll belőle.

---

[5] Egykorú váltópénz, értéke két garas.

[6] Herceg (orosz).

- Az ember még a nyilallást is szívesen vállalná, ha igaz, hogy olyan szemrevaló ott a fehérnép! - kiáltotta Eyertreter koma.

- Kérdezze meg öcsémuramat - felelte a bogdanieci Maćko.

De Zbyszko már úgy kacagott, hogy a pad is remegett alatta.

- Van köztük igen szép ábrázatú! - lelkesedett. - Ryngałła asszony talán nem volt szép?

- Miféle az a Ryngałła? Valami könnyűházi fehércseléd? Mondja hát kigyelmed?!

- Ej, no! Ki nem hallotta Ryngałła hírét? - csodálkozott Maćko.

- Mi sem, mi sem!

- Witold herceg úr édeshúga és Henryk mazowszei herceg úr felesége.

- Mit beszél kigyelmed? Melyik Henryk hercegé? Mert volt ugyan egy ilyen nevű mazowszei herceg, Płock választott püspöke, de az már megholt.

- Éppen ő az. Rómából várta a diszpenzációt, de a halál hamarább meghozta néki, mert amit mívelt, nyilván nem talált kedvet az Úristen előtt. Engem éppen levéllel szalajtott Witold úrhoz az oleśnicai Jaśko, mikor Henryk herceg, a płocki elektus[7] Ritterswederbe érkezett király urunktól. Witold úr akkor már megelégelte a hadakozást, mert Wilnót sehogy sem tudta megvenni, a király meg fölöttébb unta édes atyjafiait s még inkább zabolátlanságukat. Látván, hogy Witold úrban több jártasság és értelem vagyon, mint tulajdon véreiben, elküldötte hozzá a püspököt, beszélné rá, hogy hagyja ott a kereszteseket, engedelmesen hajtson térdet néki, amiért a király úr cserébe reá bízza Litvánia kormányát. Witold, ki mindenkoron szerette a változatosságot, nagy kedvvel vette a követ szavait. Volt is rá nagy áldomás meg sok vitézi torna. Derék vitézek a mazowszei hercegek valamennyien. Mondják, még a fehérnépe is olyan erős, hogy könnyedén felébe tördeli a patkót. (Az elektus úr is szívesen szökött lóra, hogy vitézi erejét összemérje a sorompóban - ámbátor a püspökök ezt sehogy sem javallották.) Egyszer három német lovagot öklelt ki a nyeregből, máskor meg ötöt. A mieink közül engem győzött le, Zbyszkónak meg úgy nekiment, hogy a ló azon módon leült alatta. A jutalmat pedig mindig a szépséges Ryngałła kezéből vette, míg ő talpig vasban és fegyverben térdet hajtott előtte. Meg is szerették egymást felette, annyira, hogy a herceget a lakomán karjánál fogva vonták el Ryngałłától a vele érkezett klérikusok, amazt pedig maga a bátyja, Witold úr, fékezé. A herceg, türelme fogytán kimondta: „Magam adok magamnak diszpenzációt, aztán a pápa majd megerősíti, ha nem a római, hát az avignoni, de a mennyegzőt nagy sietséggel megüljük, mert elemészt a hévség!" Bizony, nagy káromlás volt ez, de Witold úr nem ellenkezett, hogy a király követét meg ne bántsa, így hát meg is tartották a menyegzőt íziben, azután útra is kelének Surażba, onnan meg Słuckba, ennek a legénykének nagy bánatára, mert ez meg, német módi szerint, Ryngałła hercegasszonyt szíve hölgyévé választotta, s néki örökkön tartó hű szolgálatot fogadott...

- Igaz! - vágott közbe Zbyszko. - De később, amint mondák, Ryngałła rájővén, hogy nem illendő néki az elektussal együtt élnie, mert az hiába vőn feleséget, a papi méltóságát csak nem akarta letenni, az ilyen frigyen pedig sehogyan sem lehet Isten jó áldása, fogta magát, és hites urát megmérgezte. Mikoron ez fülembe jutott, Lublin vidékén megkértem egy szent életű remetét, hogy oldozna fel fogadalmam alól.

---

[7] Elektus - a kanonoki testület által megválasztott, de a pápa által még meg nem erősített püspök.

- Remetének ugyan remete volt őkelme, de hogy szent életű lett volna, azt bajosan hiszem - vetette közbe Maćko nevetve. - Mi pénteken botlottunk belé az erdő mélyén, mikor éppen egy medvecsontot hasogatott, s úgy szívta belőle a velőt, hogy a gégéje is muzsikált belé.

- De meg is mondta, hogy a velő nem hús, meg hogy a szent atyák engedelmével míveli e dolgot, mivel ha csontvelőt eszik, attól éjszaka szent látomásai vagynak, s ilyenkor másnap délig prófétálni tud.

- Nono! - intette Maćko. - De a gyönyörű Ryngałła özvegy, s bármikor szolgálatára szólíthat.

- Bizony, nagy hiába szólítana, mert választok én más hölgyet, kinek halálomig lovagja leszek, azután meg találok magamhoz illő feleséget.

- Előbb a lovagi öv, aztán az asszony![8]

- Oda se neki! Lesz elég párviadal meg vitézi torna, ha a királyné asszony kikél a gyermekágyból. De még előtte is vagy akár utána, király urunk nem egy apródot lovaggá üt. Kiállok én akár mindegyikkel. A herceg úr sem bírt volna velem, ha a lovam le nem ül alattam.

- Nono! Lesznek ott nálad jelesebb vitézek is.

De erre már a nemes urak is kiáltozni kezdtek:

- Szent Atyánk! Királyné asszonyunk színe előtt nem olyanok állnak ki, mint te, hanem a világ legnevesebb lovagjai. Sorompóba áll a garbówi Zawisza meg Farurej, az oleśnicai Dobko meg a taczewi Powała, a biskupicei Paszko Złodziej, meg Jaśko Naszan és a góryi Abdank, ott lesz a brochocicei Andrzej, az ostrowi Krystyn meg a kobylanyi Jakub!... Mi módon állhatnál ki bármelyikükkel, holott sem itt, sem a cseh, sem a magyar király udvarában senki meg nem birkózik velük? Mit beszélsz a világba; te tán előbbre való vagy náluk? Hány esztendős vagy?

- A tizennyolcat taposom - felelte Zbyszko.

- Akármelyikük ujjai között összemorzsol!

- Majd elválik!

De Maćko közbeszólt:

- Úgy hallom, király urunk bőséggel jutalmazza a lovagokat, kik a litván háborúból térnek meg. Kigyelmetek idevalósiak, mondják hát, megáll-e ez a hír?

- Meghiszem azt! - felelte az egyik nemes úr. - Király urunk bőkezűsége messze földön nevezetes, de mostanság nehéz lesz közelébe férni, mert Krakkóban ugyan ám szorong a sok vendég, kik királyné asszonyunk nagy napjára meg az azt követő keresztelőre gyűltek ide, hogy király urunknak hódoljanak és tiszteletet tegyenek. Azt mondják, itt lesz a magyarok királya is meg a római császár, nagy sok herceg és *comes*[9] meg mindenféle lovag, de annyi, hogy nem győznéd számba venni. De, hogyisne, mikor mind azt reményli, hogy nem megyen el innen üres kézzel. Úgy hallik, maga Bonifaciusz pápa is eljön, mert igen kívánja király urunk kegyét és támogatását, gonosz ellensége, az avignoni pápa ellen. Így hát, amint mondám, nehéz lesz közelébe kerülni, de aki oda jut és illendően a lábához hajlik, ha érdemes ember, bízvást bőséges jutalmat nyer.

---

[8] Akkori szokás szerint a lovaggá ütés alkalmával a fiatal vitéz megkapta a lovagi jelvényeket is: az arany sarkantyút meg a lovagi övet.

[9] A középkorban bizonyos főméltóságot viselő lovagok címe, a magyar várispánnak megfelelő méltóság. Ebből származik a grófi cím (latin).

- Én is odajárulok jó urunkhoz, mert megszolgáltam a hadban, s ha ismét szükséges leszen, ugyan nem vesztegelek otthon. Adott az Úr tisztes prédát, meg Witold úr is némi jutalmat, így hát szükséget éppen nem látunk, de már igen közelget felém az öregség, pedig ha az emberfia elvénhedik, s csontjából kezd kifelé menni az erő, igen kívánkozik a békés hajlék után.

- Király urunk szívesen látta, kik az oleśnicai Jaśko zászlaja alatt tértek meg Litvániából, az ilyenek ma sem szűkölködnek jó kövér falatok híján.

- Én pedig még akkor meg se térvén, tovább hadakoztam. Mert úgy vegyék eszükbe kigyelmetek, hogy a király meg Witold úr békülésének a német itta meg a levét! A herceg nagy fortéllyal összeszedé a jelesebb túszokat, aztán hajrá a németre! Megdúlta, felperzselte a várakat, a harcosokat leverte, tenger népet kardélre hányt. A német bosszút akart, vele együtt Świdrigiełło is, aki hozzájuk szaladt. Erre indult meg az új had. Maga Konrad[10] nagymester is kijött tenger sok néppel. Wilnót körülzárták, megpróbálták ménkű nagy tornyokkal lerombolni, próbálták árulással megvenni - de mit sem nyertek! Mikor meg eltakarodtak, annyian elhullottak közülük, hogy tán fele se menekült meg. Mi meg kirohantunk a nagymester atyjafia, Ulrik von Jungingen, ellen, aki akkor Samland helytartója volt. De megijedt őkigyelme a herceg úrtól, s nagy jajgatással megszaladt. Ettől fogva immár békesség vagyon, a város is kezd újra épülni. Az egyik szent életű barát, aki a tüzes vason meztélláb tud járni, meg is prófétálta, hogy míg a világ világ, Wilno soha fegyveres németet nem lát. De ha így leszen is, vajon kinek keze mívelé ezt?

E szavak után a bogdanieci Maćko maga elé nyújtotta temérdek tenyerét, a többiek meg elismerően bólogattak:

- Úgy van, úgy van! Igazán szól kigyelmed!

De a beszédnek hirtelen véget vetett az ablakon át beszűrődő zaj, mert a derűs, meleg éjszakára leszedték a hártyákat. A távolból lantpengetés, emberi beszéd, lovak prüszkölése és vidám ének hallatszott. A bentlevők elcsodálkoztak, hisz már későre járt az idő, s a hold jó magasan kifutott az égre. A német fogadós kisietett az udvarra, de mielőtt még a vendégek kiüríthették volna az utolsó korsókat, már jött is vissza sebbel-lobbal, s lázasan kiáltozta:

- Valami igen jeles udvartartás közeledik!

Kisvártatva az ajtóban meg is jelent egy apród, kék dolmánykában, fején vörös, tűzdelt kucsma. Megállt, tekintetét végighordozta a jelenlevőkön, s mikor a fogadóst megpillantotta, rászólt:

- Az asztalokat letörölgetni, és mécseseket elő! Anna Danuta hercegasszony őnagysága itt kíván megpihenni.

E szavak után eltávozott. A fogadóban nagy sürgés-forgás támadt, a gazda előkujtorgatta a cselédeket, a vendégek pedig csodálkozva tekingettek egymásra.

- Anna Danuta hercegasszony - kezdte az egyik polgár -, ő ama Kiejstut-ivadék, Janusz mazowszei herceg úr hitvese. Már két hete Krakkóban mulat, csak Wacław herceg látogatására járt Zatorban, s most nyilván onnan tart hazafelé.

- No, Gamroth koma - szólalt meg az egyik polgár -, húzódjunk a csűrbe a szénára, fölöttébb rangos úri nép ez nékünk.

---

[10] Konrad Wallenrod - a német lovagrend nagymestere 1391-től 1393. július 25-ig.

- Azon nem csodálkozom, hogy éjszakának idején utaznak - tűnődött Maćko -, mert nappal pogány meleg van, de vajon mért itt szállnak meg ebben a fogadóban, holott macskaugrásnyira van a kolostor?

Aztán Zbyszkóhoz fordult:

- A szépséges Ryngałła édeshúga; érted-e?

Zbyszko felkiáltott:

- A hercegasszony udvarában nyilván lesznek mazowszei palotáskisasszonyok is szép számmal, hej!

II

Az ajtóban már meg is jelent az előkelő vendég: egy közepes korú, mosolygó arcú asszony. Vörös palástja alatt testhez simuló, zöld köntös, csípőjéről aranyos öv húzódott lefelé a lágyékokon, s alul nagy csatban végződött. A nagyasszonyt nyomon követték a palotáskisasszonyok és asszonyok. Voltak közöttük korosabbak, de voltak gyermekded leánykák is, fejükön rózsa- vagy liliomkoszorú, s a legtöbbnek lant volt a kezében. Akadt, ki dús csokor friss virágot hozott, nyilván útközben szedte a réten. Zsongott, kavargott a fogadóház, mert a leányok után jött néhány udvari ember és fiatal apród is. Mind mosolygó arccal, üdén léptek az ivóházba, hangosan beszélgettek vagy énekeltek, mintha megittasodtak volna a derűs éjszakától és a hold fényes világától. Az udvari emberek között két énekes is volt, egyiknek övén lant, a másikén gusla lógott. Az egyik palotáskisasszony, jóformán még gyermek, alig tizenkét éves lehetett, szintén lantocskát tartott, mely sűrűn ki volt verve vörösréz szegekkel.

- Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! - szólt a hercegasszony, már a szoba közepén.

- Mindörökké ámen! - zúgták egyszerre a bentlevők, mély hajlongással.

- A gazda hol van?

A hívó szóra előlépett a fogadós, s német szokás szerint fél térdre ereszkedett az úrnő előtt.

- Itt maradunk némi pihenőre, és itt költjük el estebédünket is - jelentette ki a hercegasszony. - Serényen forgolódj hát, mert éhesek vagyunk.

A polgárok már előbb kimentek, s a két helybeli nemes meg a bogdanieci Maćko és a fiatal Zbyszko, a hercegné előtt hajlongva, szintén kifelé készülődtek, hogy ne zavarják az előkelő vendégeket.

De a hercegasszony visszatartotta őket.

- Nemes urak hogyan is háborítanának bennünket? Ismerkedjetek meg udvarommal. Honnan hozott az Úr?

Erre amazok sorban elmondták nevüket, nemzetségi jelszavukat, megnevezték nemesi címerüket és a falut, hol lovagi fészkük van. Mikor a hercegasszony meghallotta Maćkótól, honnan jön, tenyerét összecsapva kiáltott fel:

- Milyen derék véletlen! Beszélj, lovag, Wilnóról, beszélj bátyámról és húgomról. Bizonyára Witold úr is Krakkó várába készül a királyasszony nagy napjára meg a keresztelőre?

- A jó szándéka meg is van rá, csak nem tudni, lesz-e rá módja, azért az ezüst bölcsőt, mint királyasszonyunknak szánt ajándékot a papokkal és bojárfiakkal előre küldte. Mi is ketten, édes öcsémmel a bölcsővel jöttünk, hogy vigyázzuk az úton.

- Itt az a bölcső? Hadd látom! Színezüst?

- Ezüstnek ezüst, de nincs itt. Már Krakkóba vitték.

- Hát ti, mi szándékkal jöttetek Tyniecbe?

- A kolostor prokurátorához és nekünk kedves atyánkfiához tértünk be, hogy a tisztelendő barátok oltalmára bízzuk, mit a hadban szereztünk, s mit azon túl a herceg úrtól jutalmul vettünk.

- Adott az Úr jó szerencsét, derék zsákmányt? De szóljatok hát, miért a kétség, hogy bátyám-uram megtérhet-e Krakkó városába?

- Mert hadba készül a tatárra.

- Tudom, tudom, csak az emészt, hogy királyné asszonyunk nem jó végét látja annak a hadnak, márpedig, amit ő előre megjövendöl, mindig beválik.

Maćko elmosolyodott.

- Nem illendő ellenkeznem kegyes úrnőmmel, csak vélem, hogy Witold herceg úrral sok jó vitézünk indul hadba, jeles harcosok, kikkel nem tréfadolog szembeszállni.

- Hát ti nem mentek?

- Én a bölcsőt vigyáztam a többiekkel, s hovatovább öt esztendeje lesz, hogy le nem múlott rólam a páncél - felelte Maćko, s megmutogatta bőrködmönén a páncél vájta, mély barázdákat. - Hadd fújjam ki magam, aztán megyek én is vagy ha nem is, ezt a legénykét, édes öcsémet, útnak igazítom, s a melsztyni Spytko úr oltalma alá adom, mert a mieink mind az ő zászlaja alatt vitézkednek.

Danuta hercegasszony végignézett Zbyszko daliás alakján, de a beszélgetést megzavarta egy barát érkezése, aki - miután illendően köszöntötte a hercegasszonyt - nagy alázattal kezdte felpanaszolni, hogy érkezéséről nem küldött hírhozót a kolostorba, hanem itt szállt meg az egyszerű fogadóban, amely semmiképpen sem méltó ily előkelő személyhez. Van a kolostornak elég hajléka, vendégháza, hol sok egyszerű ember is kellemetes szállásra talál, hát még a herceg úr hitvese, kinek őseitől és rokonaitól az apátságnak annyi sok jóban volt része.

De a hercegasszony vidáman felelte:

- Csak azért tértünk be ide, hogy csontjainkat kicsinyég kiegyengessük, de jó reggel indulunk Krakkóba. Kialudtuk magunkat nappal, utazni meg alkalmatosabb éjszaka, mert hűsebb, s hogy már a kakasok is szóltak, nem akartuk a kegyes barátok álmát háborítani e vidám népséggel, melynek több a gondja a nótázásra és a táncra, mint az éjszakai pihenőre.

De, hogy a barát csak tovább erősködött, még hozzátette:

- Nem. Most már itt maradunk. Jól eltöltjük itt az időt világi dalok hallgatásával, de jó reggel betérünk a templomba, hogy a napot az Úr nevével kezdjük el.

- Misét mondunk kegyelmes herceg urunk és úrasszonyunk szándokaiért - lelkendezett a barát.

- Jó uram csak négy-öt nap múlva érkezik.

- Isten urunk a távolba is elküldheti áldását, addig is engedtessék meg nekünk, szegény barátoknak, hogy legalább bort hozzunk ide a kolostorból.

- Szívesen meghálláljuk - köszönte a hercegasszony.

De alig ment el a barát, mindjárt felkiáltott:

- Hej, Danusia! Danusia! Szökj csak fel a padkára, s vidítsd meg szívünket azzal a szép dallal, melyet Zatorban énekeltél!

Az udvari emberek, úrnőjük kívánságát hallván, legottan a szoba közepére tették a lócát. A lantosok leültek a két végére, közéjük pedig felállt a gyermekded leányka, ki a vörösréz szegekkel kivert lantot vitte a hercegasszony után. Fejét virágkoszorú ékesítette, haja dús zuhatagban omlott vállára, testét kék köntös fedte, lábán hegyes orrú, piros cipellő. Ahogy a lócán állt, olyan volt, mint egy kicsiny gyermek, de olyan gyönyörűséges, akár egy templomi szobor vagy a betlehemi játék parányi figurája. Látszott, hogy nem először énekel így a hercegasszonynak, mert a zavar legkisebb jele sem látszott rajta.

- Halljuk Danusia! Halljuk! - biztatták a palotáskisasszonyok.

Fogta a lantot, fejét felvetette, mint a madárka, mikor dalhoz készül, szemecskéjét behunyta, s már zendült is ezüstösen csilingelő hangja:

Hej, ha szárnyam volna,
Mint a vadlibának,
Felszállnék, elérném
Édes Jasienkámat!

A lantosok vitték a kíséretet, egyik a guslán, a másik a lantot pengetve. A hercegasszony, ki mindenekfelett szerette a világi dalokat, jobbra-balra ingatta fejét, a leányka pedig folytatta énekét vékonyka, csengő, üde gyermekhangján, mely olyan volt, mint mikor az erdei madárkák a tavaszt ünneplik:

Leszállnék, leszállnék
Háza udvarába:
„Tekints ki, Jasienkám
A szegény árvára.”

Újra közbehangzott a lantosok kísérő danája, az ifjú bogdanieci Zbyszko pedig, ki gyermekkorától fogva a háború komor látványaihoz szokott, s ilyent még soha életében nem látott, meglökte a mellette álló mazowszei nemes úr karját, s megkérdezte:

- Ki légyen ez?

- A hercegasszony palotáskisasszonya. Nincs nálunk hiány éneklő madarakban, kik az udvar vidítását szolgálják, de ez igazán a legkedvesebb kis lantos, s a hercegasszony senkinek énekét nem kedveli úgy, mint ezét.

- Nem is csoda. Akárha igazi angyal volna. Szemem nem tud betelni nézésével. Mi a neve?

- Nem hallottad? Danusia. Apja a spychówi Jurand úr, hatalmas *comes* és jeles lovag, a király személyének védelmére rendelt vitézek közül való.

- Hej, ember szeme nemigen látott még ilyet!

- Kedveli is mindenki, az énekéért, csakúgy, mint a szépségéért.

- Van-e lovagja?

- Ej, gyermek ez még.

A beszélgetés ismét megakadt, mert újra felhangzott Danusia éneke. Zbyszko oldalról nézte szőke fürtjeit, felvetett fejét, nézte behunyt szemecskéjét és gyermeteg alakját, melyet megvilágított a viaszgyertyák lángja meg a nyitott ablakon beszűrődő holdsugár halvány fénye. Nézte és egyre jobban bámulta. Úgy érezte, mintha látta volna már valahol, csak azt nem tudta, álmában-e avagy talán Krakkóban, a templom ablakára pingált képen.

Ismét meglökte az udvari embert, s fojtott hangon kérdezte:

- Azt mondja kigyelmed, a hercegasszony udvarához tartozik?

- Az anyja Anna Danuta hercegasszonnyal jött le Litvániából, s ez is adta férjhez a spychówi úrhoz. Szépséges ábrázatú leányzó volt, és hatalmas nemzetségből való, a hercegasszony jobban kedvelte, mint bárki mást, de ő is nagy szeretettel csüggött úrnőjén, leánykáját is róla kereszteltette Anna Danutának. De öt évvel ezelőtt, mikor a németek Złotoryjánál haddal estek a hercegi udvarra, megölte a hirtelen rémület. A hercegasszony magához vette a gyermeket, s azóta ő neveli. Jurand úr gyakran ellátogat az udvarhoz s ilyenkor nagy örömét leli

benne, hogy a kisasszony jó egészséggel nevelődik a hercegasszony szeretetében. De valahányszor ránéz, a szeme könnybe lábad, mert megholt szerelmes hitvese jut eszébe. Azzal megyen is már haza, hogy a németen keresse bosszúját temérdek sérelméért. Hej, mert szerette is azt az ő szép hitvesét, egész Mazowszében soha senki nem szeretett úgy asszonyembert. Bizony, rengeteg németet elpusztított már őmiatta.

Zbyszko szeme egyszerre megvillant, s az erek kidagadtak halántékán.

- Úgy hát az anyját németek ölték meg? - kérdezte.

- Ölték, nem ölték. Magától halt meg szegény, nagy rémületében. Mert öt évvel ezelőtt békesség volt, senki se gondolt háborúra, az emberek biztonságban jártak-keltek. A herceg úr is azért indult Złotoryjába, hogy ott tornyot állítson. Vitézek nem voltak vele, csak udvari emberei, mint békeidőben szokás. De ránk esett az áruló német, hadüzenet és minden igaz ok nélkül... Az embereket lekaszabolták, magát a herceg urat lóhoz kötötték, s úgy ragadták el, nem törődve Isten haragjával, sem avval, hogy urunk őseitől mennyi jótétemény szállt rájuk... Sokáig raboskodott ott, míg Władysław király haddal meg nem fenyegette őket, akkor aztán nagy félelmükben elengedték. E leányka anyja akkor halt meg, ama rajtaütésnél. Szíve a torkába szaladt, s az fojtotta meg.

- És kigyelmed ott volt? Hogy is hívnak, uram? Neved elfeledem.

- Długolasi Mikołajnak, de Obuchnak is.[11] Ott voltam s tulajdon szememmel láttam, hogy az egyik német, kinek sisakját pávatoll bóbita díszíté, mi módon akarta Danusia szülőanyját nyergéhez kötözni... láttam, hogyan pusztult el a szegény asszony a német kötelén. Engem is leütöttek szekercével, máig viselem a nyomát.

S megmutatta a mély sebhelyet, mely haja alól a szemöldökéig húzódott. Pillanatnyi csend lett. Zbyszko megint Danusián felejtette a szemét, aztán újra megkérdezte:

- Azt mondta kigyelmed, még nincs lovagja?

A választ azonban már nem várta be, mert e pillanatban megszakadt az ének. Az egyik lantos - egy testes, kövér férfiú, felkelt, mire a lóca nagyot billent, Danusia megtántorodott, karjait széttárta, de mielőtt még leeshetett vagy leugorhatott volna, Zbyszko mint egy párduc ugrott elő, s karjába kapta.

A hercegasszony első ijedtében felsikoltott, de mindjárt el is nevette magát, s vidáman kiáltotta:

- Imhol Danusia lovagja! Légy üdvöz, kis lovag, s add vissza nekünk kedves éneklő madárkánkat!

- Derekasan elkapta - hangzott az udvari emberek köréből.

Zbyszko a hercegasszony felé indult, keblén a leánykával, ki egyik karjával átölelte nyakát, a másikkal magasra tartotta a kis lantot, hogy össze ne nyomja. Arcán örvendező mosoly játszadozott, bár ijedtség is látszott rajta.

Közben az ifjú a hercegasszonyhoz ért, Danusiát elébe állította, maga pedig fél térdre ereszkedve, fejét felemelte, s korához képest csodálatra méltó bátorsággal szólt:

---

[11] Obuch - a fokos vagy a balta foka.

- Légyen szavaid szerint, kegyelmes úrnő! Ideje immáron, hogy e bájos leánykának hű lovagja, szívemnek pedig választott hölgye legyen, kinek szépségét és erényeit nem szűnök magasztalni. Most azért úrnőm engedelmével szent esküvéssel megpecsételem, hogy holtomiglan hű lovagja s minden veszélyben segítsége leszek.

A hercegasszony arcán az ámulat kifejezése suhant végig, de nem Zbyszko szavai miatt, hanem mert mindez olyan hirtelen történt. Az ilyen lovagi eskü nem volt ugyan lengyel szokás, de Mazowsze a német határ mentén terült el, és errefelé sok, messze földről jött lovag megfordult; jól ismerték hát ezt a szokást, inkább, mint más vidékeken, s gyakran éltek is vele. A hercegasszony már régebben hallott efféléről, még nagynevű atyja udvaránál, ahol minden nyugati szokást törvény- és követendő példaként vettek számba a rangosabb lovagok - ezért hát semmit sem talált Zbyszko viselkedésében, ami akár őt, akár Danusiát sérthette volna. Ellenkezőleg, még örült is, hogy legkedvesebb palotáskisasszonyán máris megakad a lovagok szeme.

Mosolygó arccal, jókedvűen fordult hát a leánykához:

- Danuśka! Danuśka! Akarod-e lovagodnak?

A lenhajú Danusia előbb hármat szökellt piros cipellőiben, azután átölelte a hercegasszony nyakát, s úgy kiáltotta, kitörő örömmel, mintha valami nagy ajándékot kínálnának neki, amilyennel csak felnőttek szoktak játszani:

- Akarom! Akarom! Akarom!...

A hercegasszony kacagott, hogy könnye is kicsordult belé, s vele együtt nevetett az egész udvar. Végül is kibontakozott Danusia karjából, s Zbyszkóhoz fordult:

- Hát csak esküdj, esküdj! Halljuk, minémű fogadalmat teszel?

Zbyszko, aki a nagy nevetés közepette egy pillanatra sem vesztette el komolyságát, most is komolyan felelt, anélkül, hogy térdéről felemelkedett volna:

- Esküszöm, hogy Krakkóba szállván, pajzsomat kiakasztom a fogadó kapujára s fölébe írást, melyet egy tudós atya készít el illő módon, jelentvén, hogy Danuta Jurandówna leányasszony a legbájosabb és legékesebb erényű hajadon minden leányzók között, lakozzanak bár ebben avagy más királyságban. Ki pedig elég merész lenne ennek ellene mondani, azt kihívom párviadalra, s vívunk, amíg egyikünk halálát nem leli, avagy a vakmerő kegyelemre meg nem adja magát.

- Jól vagyon. Látom, ismered a lovagi virtust. Hát még?

- Továbbá megtudván a długolasi Mikołaj úrtól, hogy a leányasszony szülőanyja halálát egy német lovag okozta, ki a sisakján pávatollat visel, esküszöm, hogy egynémely ilyen bóbitákat letépek a német lovagok sisakjáról, hogy szívem hölgyének lába elé tegyem.

De erre már elkomolyodott a hercegasszony s megkérdezte:

- Nem nevetségre esküszöl-é, ifjú?

Zbyszko azonban így felelt:

- Úgy segéljen Isten és a Szent Kereszt, hogy esküvésemet a templomban, pap előtt is megerősítem.

- Dicséretes dolog népünk ellenségével harcba szállni, de szánlak, mert fölötte zsenge ifjú vagy még, s könnyen halálodat lelheted.

Erre már előlépett a bogdanieci Maćko is, ki eddig, mint régebbi időkből való vitéz, csak a vállát vonogatta, de most méltónak találta, hogy szavát hallassa:

- Amiatt már ne emészd magad, kegyelmes hercegasszony. A harcban mindenkit elérhet a halál, mi a nemes embernek, akár vén, akár fiatal, még dicsőségére is válik. Ennek az ifjúnak pedig nem valami csodadolog a háborúság, mert ámbátor nem sok évet számlál, nemegyszer sorompóba állt már gyalog avagy lovas párviadalra, kopjával avagy csatabárddal, hosszú avagy rövid pallossal, pajzzsal meg anélkül is. Újfajta szokás, hogy a lovag hűséges szolgálatot esküszik szíve hölgyének, de hogy Zbyszko a magáénak pávabóbitákat is fogadott, azért meg nem rovom. Tépázta ő a németet eddig is, tépázza tovább is, ha meg egy-két német kobakot beszakít, az csak dicsőségét öregbíti.

- Látom már, nem holmi vakarccsal állok szemközt - ismerte el a hercegasszony.

Azután Danusiához fordulva folytatta:

- Ülj a helyemre, mert itt ma te vagy az első személy; csak ne nevess, mert az nem illendő.

Danusia letelepedett úrnője helyére, erőltette is a komolyságot, de kék szeme csak tovább nevetett az előtte térdelő Zbyszkóra s nem bírta megállni, hogy a lábát ne lóbálja örömében.

- Add oda a kesztyűdet - tanította a hercegasszony.

Danusia elővette kesztyűjét, és odanyújtotta Zbyszkónak, aki nagy áhítattal emelte ajkához s így szólt:

- Sisakom dísze légyen, s jaj annak, aki érette nyúl!

Kezet csókolt Danusiának, majd a keze után megcsókolta a cipellőjét is, végül felállt. De most már elszállt eddigi komolysága, szívét túláradó öröm töltötte el, hogy ezentúl az egész udvar előtt érett férfi számba megy ő is. Megrázta Danusia kesztyűjét, s vidáman, de annál tüzesebben kezdett kiáltozni:

- Megálljatok, ebadta pávabóbitás németjei! Megálljatok!

E pillanatban lépett a fogadóba ugyanaz a barát, aki az imént is itt járt, s még két idősebb is követte. Kolostorbeli cselédek vesszőkosarakat hoztak utánuk, s azokban borostömlőket és mindenféle hirtelenében összekapkodott ízességeket. A két barát nagy alázatosan köszöntötte a hercegasszonyt, s ismét azon sopánkodott, hogy nem az apátságban szállt meg, de az úrnő újból megmagyarázta nekik, hogy nappal, udvarával együtt jól kialudta magát, mert a hűsebb idő kedvéért éjszaka utaznak, pihenésre tehát nincsen szüksége - s nem is akarta sem a kitűnő apáturat, sem a tisztelendő barátokat háborgatni, hát inkább ide tért be, csak éppen hogy csontjait egy kicsit kiegyengesse.

A sok udvarlás után végül abban maradtak, hogy a hercegasszony és kísérete a hajnali mise után a kolostorban költi el a reggelit, és egy kissé megpihen. A vendégszerető szerzetesek, a mazurokkal együtt a krakkói nemes urakat és a bogdanieci Maćkót is meghívták, aki úgyis az apátságba készült, hogy a háborúban szerzett meg a bőkezű Witold hercegtől jutalmul vett javait az apátsági kolostorban biztonságba helyezze, mert azokat Bogdaniec kiváltására szánta. De Zbyszko nem hallotta a meghívást, mert már korábban kifutott a cselédség felügyelete alatt veszteglő szekerekhez, hogy átöltözködjék s ünnepélyesebb köntösben is bemutatkozzék a hercegasszonynak és Danusiának. Leszedette hát a málhát, bevitette a cselédházba, s ott fogott az öltözködéshez. Mindenekelőtt gyorsan megfésülködött, s haját borostyángombokkal csomózott, elöl meg még igazgyönggyel is kivarrt selyempántlikába szorította. Azután fehér selyemdolmányt öltött, melyre arany griffmadarak voltak hímezve, s alját paszomány díszítette; derekára aranyos, kettős övet kötött, s arról oldalt ezüsttel és elefántcsonttal kivert,

rövid kard lógott alá. Minden vadonatúj volt és csillogott-villogott, mert még nem szennyezte vér, pedig amaz ifjú fríz lovagtól zsákmányolta, ki a keresztesek szolgálatában küzdött meg vele. Végül díszes nadrágot vett fel, melynek egyik szára hosszában vörös és zöld, a másik lila és sárga csíkos kelméből készült, felül pedig, ahol a szárak összefutnak, a csíkok tarka sakktáblába szövődtek össze. Ezután még bíborszínű, hosszú orrú topánt húzott, s ekként felékesítve, frissen lépett az udvari nép közé.

De igaz is, hogy mikor az ajtóban megjelent, deli szépsége mindenkit lenyűgözött. A hercegasszony szívből örvendezett, hogy ilyen nyalka levente esküdött hű szolgálatot az ő kedves Danusiájának, a kislány pedig azon nyomban őzikesuhanással repült felé, de - nem tudni, az ifjú rendkívüli szépsége tette-e avagy az udvari nép döbbent csodálkozása - mielőtt odaért volna, egy lépéssel előbb megtorpant, szemét lesütötte, kezét összekulcsolta, s mélységes zavarában pironkodva tördelte ujjacskáit.

De nyomában odaléptek a többiek is, maga a hercegasszony, az udvari emberek és palotáshölgyek, a lantosok és szerzetesek, mert mindenki jobban akarta látni. A mazowszei kisasszonyok úgy néztek rá, mint a szivárványra, s mind sajnálták, hogy nem őket választotta - az idősebbek a pompás ruházat értékét csodálták meg, annyira, hogy a kíváncsiak egész gyűrűje verődött össze körülötte, ő pedig ifjú arcán kérkedő mosollyal állt középen, s kissé körül is fordult, hogy jobban megbámulhassák.

- Ki légyen ez? - kérdezte az egyik barát.

- Ifjú lovag, ama nemes vitéz öccse - felelte a hercegasszony. Maćkóra mutatva. - Csak az imént esküdött örök szolgálatot Danuśkának.

A szerzetesek nem nagyon csodálkoztak ezen, tudván, hogy az ilyen fogadalom semmire sem kötelez. Gyakran fogadtak örök szolgálatot még férjes asszonyoknak is, az olyan jeles családokban pedig, ahol ismerték a Nyugat lovagi szokásait, csaknem minden hölgynek megvolt a maga lovagja. Ha pedig a lovag hajadonnak esküdött hű szolgálatot, azzal még korántsem lett a vőlegénye, sőt a leány rendszerint máshoz ment férjhez, ő pedig - ha ugyan megvolt benne az állhatatosság erénye - hűséggel kitartott szolgálatában, de szintén mást vett feleségül.

Talán inkább Danusia fiatalságán csodálkoztak, bár azon sem nagyon, mert akkoriban tizenhat éves ifjak akár kastellánok is lehettek. Maga Hedvig, a nagy királyné is, alig volt tizenöt esztendős, mikor Magyarországról megérkezett, de már tizenhárom éves leánykák is férjhez mentek. Különben is, most sokkal inkább Zbyszkót bámulták, hogynem Danusiát és Maćkót hallgatták, aki nagy büszkén beszélte el, mint jutott az ifjú e pompás öltözékhez:

- Esztendeje és kilenc hete, hogy vendégül hívták a szász lovagok. Éppen akkor ott volt egy jeles lovag is, ki a messze fríz földről, valahonnan a tengeren is túlról érkezett és vele a fia is, ki talán három évvel lehetett idősebb Zbyszkónál. Az ifjú fríz, lakomázás közben, csúfondároskodott Zbyszkóval, hogy minémű lovag az, kinek se bajusza, se szakálla. Zbyszko, amilyen szilaj legény, nem sokáig hallgatta veszteg, hanem legottan a fríz képihez kapott, s egy rántással minden szőrét kitépte. Aztán ki is álltunk velük életre-halálra avagy megadásra.

- Hogyan, mind a ketten? - kérdezte a długolasi lovag.

- Úgy ám, mert az öreg kiállt a fia mellett, én meg Zbyszko mellett, így hát négyesben álltunk sorompóba a vendégek orcája előtt. Úgy szólt az alku, hogy aki győz, az ellenfél szekereit, lovait és cselédeit is zsákmányul ejti. És az Úr megsegített. Levágtuk a frízeket, noha nem ment könnyen, mert sem vitézségnek, sem erőnek nem voltak híjával. A zsákmány sem volt valami aljaféle: négy szekér; mindegyik előtt egy pár igás ló és négy hatalmas harci mén meg kilenc szolga, no és két jeles mívű páncél, amilyet itt mifelénk hiába is keresnél. Igaz, hogy a

sisakot a párviadalban összetörtük, de az Úr Jézus megvigasztalt érte mással, mert egy drága ruhákkal teli, derék, vasalt láda is előkerült a szekerekről. Ez is abból való, akiben, íme, Zbyszko páváskodik.

A két Krakkó vidéki földesúr meg a mazur lovagok mindjárt nagyobb tisztelettel kezdtek az öreg Maćkóra, meg öccsére tekingetni, Długolas ura pedig, akit Obuchnak is hívtak, így szólt:

- Látom már, kigyelmetek nem valami dibdáb emberek, hanem kemény vitézek.

- Most már elhisszük, hogy e legényke csakugyan megszerzi ama pávabóbitákat!

Maćko elégedetten mosolygott, s nyers arcvonásaiban most csakugyan volt valami a ragadozóéból.

Közben a kolostorbeli cselédek előszedték a kosarakból a bort meg az ízes falatokat, a szolgálólányok pedig a tálalóból kezdték befelé hordani a rántottával púpozott, gőzölgő tálakat. Minden tál ékesen körül volt koszorúzva sült kolbásszal és a sertészsír ínycsiklandó, erős illata szétterjengett a szobában. E látványra mindenkinek megjött az étvágya, s indultak is az asztalok felé.

De senki sem ült le addig, amíg a hercegasszony állt, ő pedig a középső helyen elhelyezkedvén, Zbyszkót és Danusiát egymással szembe ültette, azután így szólt Zbyszkóhoz:

- Úgy illik, hogy Danusiával egy tálból egyél, de meglásd, hogy ne nyomorgasd a lábát a pad alatt, se a térdét ne lökdösd, más lovagok szokása szerint, mert arra ő még nem érett meg.

Mire Zbyszko így felelt:

- Nem mívelnék én ilyet semmiért, kegyelmes hercegasszony, hanem ha két vagy három esztendő múlva, ha az Úr Jézus megengedi, hogy esküvésemnek álljak, meg ha ez a virágszál gyümölccsé érik. Ami pedig a lábát illeti, még ha akarnám, se taposhatnék rája, hiszen a levegőben lóg.

- Igaz - nyugodott meg a hercegasszony. - De mégis örömömre szolgál, hogy ilyen jó erkölcsökben bővelkedel.

Több szó nem esett, mert mindenkit elfoglalt a lakoma. Zbyszko a kolbászból a legkövérebb darabokat vagdalta le s nyújtotta Danusiának, vagy tette egyenesen a szájába, a lányka pedig örült, hogy ilyen nyalka lovag szolgál neki, s evett, hogy még az orcácskája is duzzadt belé kétfelől, s szüntelenül mosolygott, hol Zbyszkóra, hol a hercegasszonyra.

Mikor a tálakat eltakarították, a kolostori cselédség kezdte töltögetni az édes, illatos bort, a lovagoknak bőven, a hölgyeknek meg csínján. De Zbyszko lovagiassága csak akkor mutatkozott meg igazán, mikor a vékában behozták a kolostorból küldött csemegét, vagyis mogyorót meg olaszországi diót, ami akkor még ritkaság számba ment. A vendégsereg olyan kedvvel fogott hozzá, hogy kis idő múlva a teremben nem is hallatszott más, mint a dióhéj hangos ropogása az állkapcsok között. De nem volna illendő azt gondolni, hogy Zbyszko is csupán magára gondolt. Sokkal inkább ki akarta mutatni lovagiasságát meg mértékletességét a hercegasszony és Danusia előtt, semhogy nekiesett volna a ritka csemegének, ezzel kisebbítve magát a szemükben. Ő hát csak bele-belemarkolt, hol a dióba, hol a mogyoróba, s nem rakta a fogai közé, mint a többiek, csak acélos ujjaival ropogtatta össze, majd a héjak közül kiszedte a belet, s úgy nyújtotta Danusiának. Még más mulatságot is talált udvarlására, mert mikor kiszedte tenyeréből a belet, markát a kislány szájához közelítve, hatalmas tüdejével egyet fújt, hogy a sok dióhéj a mennyezetig röppent. Danusia úgy kacagott, hogy a hercegasszony már attól félt, meg talál fulladni. Rá is szólt Zbyszkóra, hogy hagyjon fel evvel a játékkal, de látva a leányka nagy örömét, megkérdezte:

- No, Danuśka, jó-e, ha valakinek lovagja van?

- Jó! Jó! - felelte a leányka őszintén.

Aztán rózsaszínű ujjacskáját kinyújtva, megérintette Zbyszko fehér selyemdolmányát, de mindjárt vissza is kapta s megkérdezte: - De holnap is az enyém leszen?

- Holnap is, meg vasárnap is, holtomiglan - nyugtatta meg Zbyszko.

Az estebéd sokáig elnyúlt, mert a mogyoró és dió után még dúsan mazsolázott édes bélest hoztak. Az udvari emberek közül egyesek táncolni szerettek volna, mások inkább a lantosok zenéjében vagy Danusia énekében kívántak gyönyörködni, a lányka szempillái azonban kezdtek elnehezülni, s fejecskéje is egyre gyakrabban billent jobbra-balra; még egyszer felnézett a hercegasszonyra, majd Zbyszkóra, apró öklével még egyszer megdörzsölte szemét, azzal fejét nagy bizalommal a kis lovag vállára hajtotta s elaludt.

- Alszik? - kérdezte a hercegasszony. - Imhol a „hölgyed”...

- Kedvesebb ő a szívemnek alva is, mint más a táncban - felelte Zbyszko, s mozdulatlanul ült, hogy a leánykát fel ne riassza.

Pedig őt már fel nem ébresztette a lantosok játéka és éneke sem. Némelyek lábukkal topogtak a zenéhez, mások a cintányérokat csattogtatták össze kíséretül, de minél nagyobb volt a zaj, Danusia annál édesebben aludt, nyitott szájjal, mint egy halacska.

Csak akkor ébredt fel, mikor a hirtelen felhangzó kakasszóra mindnyájan felkerekedtek a padokról, mozgolódni s kiáltozni kezdtek.

- Jerünk a misére! Induljunk!

- Gyalogszerrel megyünk, az Úr dicsőségére - jelentette ki a hercegasszony.

Azzal a felserkent Danusiát kézen fogva, elsőnek lépett ki a fogadóból, s utána kitódult az egész udvar népe.

Az éjszaka már halványodott. A keleti ég alján derengő világosság látszott, felül zöldes, alul rózsaszín, s alatta mintha keskeny, arany szalag húzódott volna, mely szemmel láthatóan szélesedett. Nyugat felé a hold, mintha hátrálna a világosság elől. Egyre rózsaszínűbb, egyre fényesebb lett a hajnal. A bőséges harmattól nedvesen, vidáman, pihenten ébredezett a világ.

- Adott az Úr jó időt, de nappal pogány meleg lesz - mondották az udvari emberek.

- Sebaj - nyugtatta meg őket a długolasi lovag -, jót alszunk az apátságban, s napnyugtára beérünk Krakkó várába.

- Alighanem megint lakmározásra.

- Minden napra jut abból mostanában, sőt a szülés meg a versengések után még nagyobbak is lesznek.

- Majd elválik, milyen legény Danusia lovagja.

- Ej no, olyanok azok, mintha tölgyfából faragták volna!... Hallottátok, mit beszéltek arról a bajvívásról, amelyiknél negyedmagukkal álltak ki?

- Utóbb még beállnak udvarunkhoz. Nyilván most is azon tanácskoznak.

S csakugyan tanácskoztak, mert az idős Maćko sehogyan sem örült a történteknek, ahogy tehát a menet végén baktatott, megállt, hogy annál szabadabban szólhasson, azután elkezdte:

- Igazat szólván, semmi hasznod belőle. Én valahogyan csak bejutok a király elé, ha másképpen nem is, hát ezzel az udvari néppel s talán kapunk is valamit. Igen jól megtenné valami kis kastély vagy váracska... No, majd elválik. Bogdaniecet azért csak kiváltjuk a zálogból, mert mit eleink ránk hagytak, nekünk is illendő megtartani. De hogyan tegyünk szert jobbágyokra? Kiket az apátúr telepített oda, nyilván el is viszi, pedig a föld paraszt nélkül annyi, mint: semmi. Most azért jól vedd eszedbe, amit szólok: te ám esküdj, akinek akarsz avagy ne esküdj, de én azt mondom, elmenj a melsztyni úrral Witold herceghez a tatárokra! Ha nagyasszonyunk szülése napja előtt megindítják a hadat, akkor se a királyné asszony nagy napja, se a lovagi tornák miatt ne vesztegelj tovább, hanem menten indulj, mert úgy lehet, ott vár a szerencséd. Tudod, milyen bőkezű Witold úr, téged meg már esmér is. Ha helytállasz, bőségesen megjutalmaz. De ami még jobb, s adná Isten, úgy legyen!... foglyot is ejthetsz, amennyit akarsz. Annyi a tatár a világon, akár a hangya. Ha győzünk, hatvan is jut egy főre.

Maćko a föld meg a munkáskéz utáni sóvárgásában ábrándozni kezdett.

- Istenemre! Rabszíjra fűzni vagy ötven parasztot, s elvinni Bogdaniecbe! De jó darab erdőt megritkítanának! De meg is tollasodnánk mind a ketten. Te meg vedd eszedbe, hogy annyit sehol nem markolsz, mint ott!

Zbyszko a fejét csóválta: - Eh, mit! Ama dögevő lovasokat fűzzem rabszíjra, kik soha nem míveltek földet? Mi hasznukat látnánk Bogdaniecben?... Meg aztán ama három pávatollbóbitát, kit esküvéssel fogadtam, hol lelem meg a tatárok között?

- Fogadtál hát, mert bolond vagy, de hiszen az a fogadás is csak olyan...

- Hát a lovagi becsület?

- Ryngałłával is hogyan volt?

- Ő megmérgezte a herceget, engem meg a remete feloldott.

- Most meg majd az apátúr oldoz fel Tyniecben. Jobb ő, mint a remete, kit amúgy is inkább haramiának néztem, hogynem barátnak.

- Nem akarom.

Maćko megállt s látható haraggal kérdezte:

- Hát akkor hogy lesz?

- Menjen kigyelmed egyedül Witold úrhoz, ha akar, mert én nem megyek.

- Hej, ebadta kölyke! Hát a király úr előtt ki hajt térdet?... Nem szánnád vén csontjaimat?

- A kigyelmed csontjait még az a dűlő tölgyfa sem töri meg. De ha mégúgy szánnám is, akkor sem megyek Witold úrhoz.

- Hát? Sólyompecér lesz belőled a mazowszei udvarnál avagy netán lantos?

- Nem hinném, hogy gyalázat volna sólyommal járni. Ám ha kigyelmed jobban szeret morogni, mint rám hallgatni, hát csak morogjon.

- Hova akarsz menni? Bogdaniec már semmi néked? Avagy a karmoddal akarod a földet szántani, jobbágy nélkül?

- Nem én! De kigyelmed nagy fortélyosan kimódolta a tatárokkal, nyilván feledé, mit meséltek a russzok, hogy tatárt legfeljebb annyit talál az ember, amennyi holtan maradt a csatamezőn, foglyot meg senki sem szed belőlük, mert a tatárt a sztyeppében senki utol nem éri. De mivel is érném utol, azokkal a nehéz harci ménekkel, kiket a németektől szereztünk? Na nézzék!

Aztán micsoda zsákmány akadhat ott? Rühes bőrök, egyéb aligha. Ilyen temérdek kinccsel vonulok be Bogdaniecbe, hej, micsoda *comes* lesz belőlem!...

Maćko elhallgatott, mert Zbyszko szavaiban sok igazság volt. Csak később folytatta:

- De Witold úr megjutalmazna.

- Hogyne! Hiszen tudja kigyelmed, olyiknak sokat is ad, a másiknak meg semmit.

- Mondd hát, hova akarsz menni?

- A spychówi Jurand úrhoz.

Maćko úr nagy haragjában rántott egyet az övén, s dühösen mormogta:

- Gebednél meg!

- Figyelmezzen kicsinyég kigyelmed! - felelte Zbyszko nyugodtan. - Beszéltem én a długolasi Mikołaj úrral, s ő mondta, hogy Jurand bosszút keres a németen az asszonyáért. Elmegyek és mellé állok. Hiszen kigyelmed mondta, hogy nem csodadolog nékem a némettel kiállni, merthogy ismerjük már őkelméket s szokásaikat. Azután ott, a határon, hamarabb megszerzem ama pávabóbitákat. Meg kigyelmed is tudja, hogy pávatollat nem akármilyen knecht[12] visel a sisakján, ha tehát az Úr Jézus megadja a bóbitákat, megadja hozzájuk a méltó zsákmányt is. Meg aztán: az ottani paraszt nem afféle tatár. Ilyennel benépesíteni a rengeteget... Uram Isten!

- Hej, gyerek, gyerek, tán elment az eszed? Nincs most háború, s csak az Isten tudja, mikor lesz!

- Ohó, bátyámuram! Feledi kigyelmed, békét kötött a medve a csősszel s az időtől fogva nem dúlja a méhest, meg mézet se zabál! Haha! Nem tudja-e kigyelmed, hogy ha a nagy seregek nem hadakoznak is, ha a király meg a nagymester odaüti is a pecsétjét a kutyabőrre, azért a határokon pogány portyázások folynak? Befogják egymás gulyáját vagy nyáját, akkor aztán egy marhafőért falvakat perzsel fel meg várakat ostromol a másik. Hát az emberek meg lányok elrablása, hát a kalmárnép fosztogatása az utakon? Vegyük a régi időket, mikről éppen kigyelmed szólott nékem. Rosszul ment-e dolga ama Nałęcz lovagnak, ki az úton fogott el negyven vitézt, mikor a keresztesekhez mentek volna, aztán a vártömlöcbe vetette s addig ott tartá, amíg a nagymester egy szekérderék grzywnán[13] ki nem váltotta! A spychówi Jurand úr sem mível egyebet, s a határon mindig akad munka.

Egy darabig csendben haladtak, közben egészen megvirradt, s a nap fényes sugarai megvilágították a sziklatömböt, amelyen az apátság épült.

- Isten mindenütt adhat szerencsét - szólalt meg Maćko békülékenyen. - Kérd, hogy ne vonja meg tőled áldását.

- Igaz, minden az ő kegyelmes kezében vagyon!

- És gondolj Bogdaniecre, mert azt ugyan el nem hiszem, hogy Bogdaniecért kívánkozol a spychówi úrhoz, s nem azért a sárgacsőrűért.

- Ne beszéljen így kigyelmed, mert megharagít véle. Kedves ő a szívemnek, s ezt nem is tagadom, fogadásom sem hasonlatos ahhoz, melyet Ryngałłának tettem. Látott-e kigyelmed szebbet nála?

---

[12] Knecht - gyalogos katona a német meg a keresztes seregben (német).

[13] Grzywna - 197 gramm színezüstöt tartalmazó, egykorú pénzegység.

- Bánom is én, szép-e vagy sem! Csak vedd el, ha felcseperedik, ha igaz, hogy olyan hatalmas *comes* az apja.

Zbyszko arcán kedves, fiatalos mosoly suhant végig.

- Még megéri kigyelmed. Nem kell nekem más, se hölgyemnek, se feleségnek! Ha aztán a kigyelmed csontjai is megereszkednek, dajkálhatja édes unokáit: a kettőnk magzatait.

Erre már Maćko is elmosolyodott, s most már egészen megbékélve szólt:

- Grady! Grady! Jöjjenek hát sűrűn, mint a jégeső! Vénségemre öröm, halálomra megváltás. Add meg, Uram Jézus!

III

Danuta hercegasszony meg Maćko és Zbyszko jártak már Tyniecben, de a kíséretben voltak udvari emberek, akik most látták először. Ezek egyre kapkodták is a tekintetüket s ámuldozva nézték a pompás apátságot; a szakadék fölötti sziklákon, a rovátkos várfalakat meg az épületeket, melyek a hegyoldalban vagy a falakon belül, emeletekbe tornyosulva aranylottak a felkelő nap sugaraiban. A nagy magasságból jól látták a hatalmas falakat, a lakóházakat és a különféle célra szolgáló egyéb építményeket, a hegy lábánál elterülő kerteket és a gondosan megművelt földeket. Mindebből első pillanatra kitetszett az az évszázados, mérhetetlen gazdagság, amilyenhez a szegény Mazowsze lakói nem voltak szokva, nem csoda hát, ha olyan őszintén megbámulták. Mert voltak ugyan az ország egyéb részeiben is ősrégi, gazdag Benedek-rendi apátságok, például az Odra melletti Lubuszban, Płockban, Wielkopolskában avagy Magilnában, meg egyéb helyeken is, de egy sem versenyezhetett a tyniecivel, melynek gazdagsága nem egy hercegségével vetekedhetett, s jövedelmeit sok akkori király is megirigyelhette volna.

Az udvari emberek csodálkozása tehát nőttön-nőtt, s voltak, akik nem akartak hinni tulajdon szemüknek. A hercegasszony pedig, hogy az időt rövidítse, és a palotáskisasszonyok érdeklődését is felkeltse, megkérte az egyik szerzetest, mesélje el ama régi, ijedelmes történetet Deli Walgierzről, amit ő már hallott valamikor Krakkóban, de nem egészen pontosan.

A kisasszonyok erre szorosan a hercegasszony köré gyűltek, s lassan lépkedtek az úton felfelé, úgyhogy a felkelő nap fényében olyanok voltak, mint lábon járó virágok.

- Walgierzről inkább Hidulf fráter szóljon, kinek egy éjjelen álmában is megjelent - jegyezte meg az egyik barát, társára tekintve. A megnevezett már koros ember volt s kissé görnyedt háttal lépkedett a długolasi Mikołaj úr mellett.

- Avagy tulajdon szemével látta, tisztelendő atyám? - kérdezte a hercegasszony.

- Láttam - felelte a barát komoran -, mert néha, az Úr engedelmével, elhagyhatja a pokol kapuit, és kijöhet ebbe a világba.

- Mikor?

A barát két társára nézett, és elhallgatott, mert az volt a közhit, hogy Walgierz szelleme olyankor szokott megjelenni, mikor a szerzetesrend erkölcsei megromlanak, s mikor a barátok többet gondolnak a világi örömökre és javakra, mintsem illenék.

Ezt hát egyikük sem akarta nyilvánosan beismerni, de mert olyasmit is beszéltek, hogy a kísértet megjelenése háborút meg egyéb veszedelmeket is jelent, Hidulf fráter rövid hallgatás után mégis elkezdte:

- Megjelenése bizony semmi jót nem ígér.

- Nem is szeretném meglátni - vélte a hercegasszony, s keresztet vetett magára. - De hát miért is jutott a pokolba, holott, mint hallom, csak a rajta esett nagy sérelemért állott bosszút?

- Még ha egész életében erkölcsösen élt volna - felelte a barát szigorúan -, akkor is el kelle kárhoznia, mert pogány időkben élt, s a szent keresztséggel nem moshatá le magáról az eredendő bűnt.

E szavak hallatára a hercegasszony szemöldöke fájdalmasan összerándult, mert arra gondolt, hogy nagynevű édesatyja, akit lelke minden erejével szeretett, ugyancsak pogány tévelygésekben töltötte életét - így hát neki is tűzben kell égnie mindörökké.

- Hallgatjuk - szólt kisvártatva.

Hidulf fráter folytatta:

- Még a pogány időkben élt egy hatalmas gróf, kit daliás szépsége miatt Deli Walgierznek hívtak. Ez az egész környék, ameddig a szem ellát, mind az ő birodalma volt, s ha hadba indult, a talpasokon kívül száz kopjás is volt a zászlaja alatt, mert az itteni alacsonyabb állapotú nemesség, nyugatra egészen Opoléig, kelet felé meg Sandomierzig, mind az ő hűbérese volt. Gulyáit, nyájait senki meg nem számlálhatá, Tyniecben pedig hatalmas tornya vala, tele pénzzel, mint most Malborgban a kereszteslovagoknak.

- Tudom, azoknak van - szólt közbe a hercegasszony.

- Olyan volt, akár egy óriás! - folytatta a barát. - Gyökerestül csavarta ki a tölgyfát s szépségben, lantjátékban meg énekben széles e világon senki nem mérkőzhetett véle. Egyszer, ahogy a francus király udvarában járt, Helgunda királykisasszony, kit apja az Úr dicsőségére, kolostorba akart adni, szíve szerint megszerette s meg is szökött véle Tyniecbe, ahol parázna-ságban éltek egymással, mert nem akadt pap, ki keresztény házasságba összeadta volna őket. Ugyanakkor élt Wiślicában Szép Wisław, Popiel király nemzetségének sarja, ki mikor Deli Walgierz nem volt honn, a tynieci grófságot dúlta. Egyszer azonban Walgierz legyőzé és rabszíjon vitte Tyniecbe, nem gondolván arra, hogy amelyik asszonyi állat szemét e Wisławra emelte, az legottan kész volt apját, anyját, meg férjeurát is elhagyni, csak hogy vérének bűnös gerjedését kielégítse. Így történt Helgundával is. Az asszony olyan kötéseket módolt ki Walgierzre, hogy ámbár óriás volt, ki tövestül szaggatta ki a tölgyfákat, e kötelékeket sehogyan sem bírta eltépni. Akkor aztán ki is adta Wisławnak, az meg rabul hajtotta Wiślicába. De Rynga, Wisław testvére meghallá, hogyan énekel Walgierz a pincében, s szíve nyomban feléje fordult; ki is szabadítá rabságából, az meg Wisławot és Helgundát pallosával összeaprítván, otthagyta hollók martalékául, maga pedig Ryngával egyben megtért Tyniecbe.

- Avagy nem helyesen cselekedett-é? - kérdezte a hercegasszony.

Hidulf fráter így felelt:

- Ha felvette volna a szent keresztséget, és Tyniecet átadta volna a bencéseknek, Isten talán megbocsátotta volna bűneit, de mert nem ezt mívelé, a föld emésztette meg bűnös testét.

- Akkor már voltak Benedek-rendiek a királyságban?

- Nem lehettek, mert akkoron csupa pogány lakozott e földeken.

- Akkor hát mi módon keresztelkedhetett volna meg s adhatta volna át Tyniecet?

- Sehogyan sem, s éppen ezért ítéltetett örökkön-örökké tartó kárhozatra - felelte komolyan a barát.

- Úgy van! Igazán szólott! - vélte néhány hang.

Közben már közel értek a kolostor főkapujához, ahol az apátúr várta a hercegasszonyt, szerzetesekből és nemes urakból álló, népes kíséret élén. A kolostorban mindig nagy számmal voltak világi férfiak, „ökonómusok", „advokátusok", „prokurátorok" és különböző kolostori tisztségek viselői. Számos földbirtokos, olykor előkelő lovag is kapott a kolostortól hűbéri

birtokot - noha ez Lengyelországban elég szokatlan dolog volt. Az ilyen *vazallusok*[14] aztán szívesen tartózkodtak a *szuzerén*[15] udvaránál, ahol a nagyoltár árnyékában könnyen cseppent mindenféle ajándék, kedvezmény és egyéb *beneficium*,[16] néha mint egy-egy kisebb szolgálat vagy ügyesen elejtett szó jutalma, sőt esetleg mint a hatalmas apátúr pillanatnyi jókedvének gyümölcse. A székvárosban készülő nagy ünnepségek is számos hűbérest vonzottak ide a távolabbi vidékekről is, akik a túlzsúfolt Krakkóban bajosan kaptak volna szállást, itt húzódtak meg Tyniecben. Ez volt az oka annak is, hogy az *abbas centum villarum*[17] a szokottnál népesebb kísérettel köszönthette a hercegasszonyt.

Az apátúr magas termetű férfiú volt, száraz, okos ábrázattal, feje búbja kiborotválva, lejjebb azonban koponyáját dús, őszes hajkoszorú övezte. A homlokán sebhely volt, mely bizonyára fiatal lovagi éveiből származott, szeme átható pillantással, büszkén tekintett ki fekete szemöldöke alól. Ugyanolyan köntös volt rajta, mint a többi baráton, de fölötte bíborbélésű fekete talárt viselt, nyakát az apáti méltóság jelvénye, vastag aranylánc díszítette, melynek végén drágakövekkel kirakott aranykereszt függött. Egész magatartása a parancsoláshoz szokott, magabízó, büszke férfiúra vallott.

A hercegasszonyt azonban nagy örömmel, sőt alázattal fogadta, hiszen tudta, hogy hercegi férje ugyanabból a nemzetségből származik, amelyhez néhai Władisław és Kazimierz király is tartozott, sőt anyai ágon a mostani királyné is, aki pedig a világ egyik legnagyobb országának úrnője. Átlépte hát a kapu küszöbét, fejét mélyen meghajtotta, a hercegasszony és udvara felé keresztet vetett a jobb keze ujjai között tartott aranyszelencével, azután így szólt:

- Üdvözlégy, kegyelmes asszonyom, a szerzetesek szegényes hajlékában. Nursiai Szent Benedek, Szent Mór, Szent Bonifáciusz, Amiáni Szent Benedek és Tolomeai Szent János, mindnyájan a mi védőszentjeink, kiknek immár az örök világosság fényeskedik, adjanak néked egészséget és boldogságot, és áldjanak meg mindennap hétszer, földi életed minden idejében.

- Ha nem süketek, bizton meghallgatják ily nagyhatalmú apát szavát - felelte udvariasan a hercegasszony. - Meghallgatják annál is inkább, mert a szentmisére érkezénk, melyen oltalmukra bízzuk magunkat.

Azzal kezet nyújtott, az apátúr pedig lovagi szokás szerint fél térdre ereszkedve kezet csókolt, azután együtt léptek be a kapun. A misével nyilván vártak már rájuk, mert e pillanatban megszólaltak a harangok és a csengettyűk; a hercegasszony tiszteletére a harsonások is rázendítettek a templom kapujánál, mások a vörösrézből kovácsolt és bőrrel bevont óriási üstdobokat ütötték, melyek öblös, pufogó hangot adtak. A hercegasszony nem keresztény országban született, s minden templom igen nagy hatással volt reá, tehát mennyivel inkább ez a tynieci, mellyel pompában és nagyságban kevés székesegyház vetekedhetett. A szentély félhomályba borult, csak a nagyoltáron remegett néhány fényfoltocska, s azok is összekeveredtek az aranyozást és faragványokat megvilágító gyertyafénnyel. Egy ornátusba öltözött barát megkezdte a misét, mélyen meghajolt a hercegasszony felé, és hozzáfogott az áldozat bemutatásához. Hamarosan felszállt az illatos, dús tömjénfüst s a papot és az oltárt eltakarva, nyugodt gomolyagokban emelkedett felfelé, ami még fokozta a templom titokzatos ünnepélyességét. Anna Danuta hátrahajtotta fejét, és két kezét arca magasságában széttárva, buzgó imába

---

[14] Vazallus - hűbéres (latin).

[15] Szuzerén - hűbérúr (latin).

[16] Beneficium - javadalom (latin).

[17] Száz falu apátura (latin).

kezdett. De íme, megzendült az orgona, mely a templomban akkor még ritkaság számba ment. A templom hajóját megremegtette, majd meg angyali dallammal töltötte meg a fenséges hangözön, hogy azután csalogánycsattogásba csapjon át. Erre a hercegasszony az égre emelte szemét, arcán az áhítat és a félelem kifejezése mellett határtalan elragadtatás tükröződött. Aki így látta, azt hihette, hogy Istennek egy áldott teremtménye csodálatos látomásban tekint a megnyilatkozott egekbe.

Így imádkozott Kiejstut fejedelemnek még pogányságban született leánya, aki bár a hétköznapi életben - csakúgy, mint e kor minden embere - baráti bizalmaskodással emlegette az Úr nevét, de az Isten házában gyermeki félelemmel és alázattal emelte tekintetét a felmérhetetlen, titokzatos hatalom felé.

S ugyanilyen ájtatosan, talán csak nem ily nagy félelemmel, imádkozott az egész kíséret. Zbyszko, a többi mazurral együtt, a szentély előtt térdelt, a padokban ugyanis csak a hercegasszony és a palotáskisasszonyok ültek. Mély áhítattal ajánlotta magát Isten kegyelmébe. Időnként Danusiára nézett, ki lehunyt szemmel ült a hercegasszony mellett. Az ifjú vitéz ilyenkor azt gondolta, bizony érdemes volt egy ilyen hajadon lovagjává szegődnie, bár az is igaz, hogy nem gyerekjáték, amit néki fogadott. Most tehát, mikor a csapszékben megivott bor és sör kipárolgott a fejéből, nagy töprengésbe merült, hogy mi módon is fogja fogadalmát teljesíteni, holott nincsen háború... Igaz ugyan, hogy a határmenti bizonytalanságban könnyen összeakadhatott az ember egy-egy fegyveres némettel, hogy aztán vagy annak csontjait törje össze, vagy a saját fejét hagyja ott. Mondta ő ezt már Maćkónak is. De - gondolta - nem minden jöttment német visel pávatollat vagy strucctollat a sisakján, a kereszteslovagok vendégei közül legfeljebb csak az előkelő grófok, ő maguk közül talán csak a komturok[18] - de még az se valamennyi. Ha nem lesz háború, évek múlhatnak el, amíg a felajánlott három bóbitát megszerzi, mert még az is eszébe villant, hogy hiszen őt még lovaggá sem ütötték, tehát csak magához hasonló ifjakat hívhat párviadalra, kiknek szintúgy nincsen lovagi övük... Erősen reménykedett ugyan, hogy a keresztelőre ígért vitézi tornák után a király őt is lovaggá üti, és megkapja az övet, hiszen már régen megérdemelte. De mi lesz azután? Elmegy a spychówi Jurand úrhoz, hozzászegődik, levág annyi knechtet, amennyit csak lehet... De... hát aztán? A kereszteslovagoknál szolgáló knechtek maguk nem lovagok, azok nem viselnek a sisakjukon pávatoll forgót.

Nagy gyötrődésében és bizonytalanságában belátta, hogy az Úristen különös kegyelme nélkül nem sokra megy s buzgó imába kezdett: „Adj, Uram Jézus, háborút a keresztesekkel meg a németekkel, kik ellenségei e királyságnak és a mi nyelvünkön szóló minden népnek, akik a Te Szent Nevedet imádják. Áldj meg bennünket, őket meg töröld el, mert inkább szolgálják a pokol urát, hogynem Tégedet, ellenünk pedig vad gyűlöletet hordoznak szívükben s leginkább azért eszi őket a méreg, hogy a mi király urunk és királyasszonyunk, kik egész Litvániát a szent keresztségre teríték, nem engedik, hogy a Te keresztény szolgáidat kardélre hányják. Büntesd meg őket Uram, embertelen gonoszságukért.

Én pedig, a bűnös Zbyszko, leborulok színed előtt és a Te öt sebedre kérlek, küldj elém mielőbb három pávabóbitás németet, s nagy kegyelmedből és irgalmadból engedd meg, hogy levágjam őket. Kérlek, Uram, hallgasd meg könyörgésemet, mert a pávabóbitákat szent esküvéssel ajánlám Danuta Jurandówna kisasszonynak, a Te szolgálóleányodnak, s lovagi esküvéssel erősítem, hogy fogadásomat megtartom.

---

[18] Komtur vagy Komandor - békeidőben a Komturok egy lovagrend kerületének, az un. Komturiának vagy Komandóriának az élén állottak, háborúban a Komtur volt a Komturia seregének a parancsnoka.

Amit pedig a leolt németeknél találok, abból a tizedet bőségesen megadom Te Szent Egyházadnak, hogy Neked is legyen valami hasznod és dicsőséged, édes Jézusom, hogy meglásd, nem üres szóval, hanem hűséges szívvel esküvém. Úgy segélj engem, Uram, hogy minden szavam igaz, Ámen!"

S míg az imát mondta, szíve egyre jobban olvadozott a szent áhítattól, új ígéretet is tett, hogy amint Bogdaniecet kiváltják, az egyháznak ad minden viaszt, amit a méhek az erdőn egy esztendeig gyűjtenek. Reménylette, hogy az öreg Maćko nem szól ellene, az Úr Jézus viszont megörül a gyertyához való viasznak, melyet, hogy hamarább megkaphasson, hamarább meg is segíti őt. Olyan igaznak érezte ezt a gondolatot, hogy lelkét öröm árasztotta el. Immár csaknem bizonyos volt abban, hogy az Úr meghallgatja, hamarosan kitör a háború, de ha nem törne ki, ő akkor is teljesíti, amit vállalt. Karjában, lábában olyan erőt érzett, hogy e pillanatban egymaga rárohant volna egy egész zászlóalj vitézre. Az is megfordult a fejében, hogy ha már ígéretet tett Istennek, a Danusiának tett fogadását is megtoldhatja két némettel. Az ifjúi hév erősen ösztökélte, de ezúttal a józanság győzedelmeskedett, mert attól félt, hogy nagy mohóságával eljátssza az Úr jóakaratú türelmét.

De bizodalma még nagyobbra nőtt, amikor a mise és a pihenő után, amelyre az egész udvar visszavonult, a reggeli étkezésnél fülre kapta az apátúr és Anna Danuta hercegasszony beszélgetését.

Az akkori hercegek és királyok feleségei, egyrészt kegyes istenfélelemből, másrészt azért is, mert a Keresztes Lovagrend nagymestereitől gyakran kaptak gazdag ajándékot, őszinte barátságot tanúsítottak a kereszteslovagok iránt. Még a szent életű Hedvig királyné is - amíg csak élt - mindenkor visszafogta hatalmas férjeura karját, valahányszor a keresztesek ellen emelte. Csak az egyetlen Anna Danuta gyűlölte őket teljes szívéből, mert családja borzalmas sérelmeket szenvedett tőlük. Mikor tehát az apátúr Mazowsze és az ottani dolgok felől tudakozódott - a hercegasszony keserves panaszra fakadt a lovagrend ellen: „Minémű lehet az állapota ama birodalomnak, kinek ily szomszédai vannak? Béke volna!... Követek és levelek váltják egymást, mégis az emberfia nem egy napig, de egy óráig sem lehet biztonságban. Ki este a határvidéken álomra hajtja a fejét, nem tudhatja, nem kötelekben, karddal a torkán ébred-é fel avagy feje felett nem áll-é lángokban a tető. Az árulás ellen meg nem oltalmaz sem esküvés, sem pecsét, sem írás. Nem így történt-é Złotoryja alatt is? Ahol a legmélyebb béke idején ragadták el jó uramat és vitték rabságba. Azt panaszolták, hogy az a vár nagy veszedelem lenne reájuk, pedig hát a várakat nem támadásra, hanem védelemre emelik - aztán melyik hercegnek nincs jussa ahhoz, hogy saját birodalmában várat emeljen vagy újból megépítsen? A lovagrendet sem gyenge, sem erős magához nem békíti, mert a gyengét megvetik, az erősnek meg mindenhogyan vesztét készítik. Ki jót tesz velük, gonosszal fizetnek érte. Van-e szerzetesrend széles e világon, kinek más országokban annyi jóban volna része, mint amennyit ezek kapnak hercegeinktől? És íme, mivel fizetnek? Gyűlölettel, dúlással, haddal és hitszegéssel. És hiábavaló a panasz, hiába az Apostoli Szentszék segítségül hívása, mert ezek kevélységükben még a római pápának sem engednek. Most is elbocsáták követüket a királyasszony nagy napjára, no meg a remélt keresztelőre, de csak azért, hogy elfordítanák magukról a hatalmas úr haragját, ki a Litvániában mívelt dolgukért neheztel reájuk. Szívükben mindig ezt hánytorgatják, mi módon lehetne királyságunkat, egész lengyel népünket eltörölni."

Az apátúr figyelmesen hallgatta, olykor fejével bólogatott, aztán így szólt:

- Tudom, hogy a Krakkóba érkezett követek feje ama Lichtenstein komtur, kit jeles származása, bátorsága és jó értelme miatt sokra tartanak a lovagrendben. Könnyen lehet, kegyelmes hercegasszony, nemsokára itt látod, mert tegnap hírhozót küldött, hogy ereklyéink előtt kíván imádkozni, vagyis eljön hozzánk látogatóba.

A hercegasszony e hír hallatára ismét panaszra fakadt:

- Híre futamodék mindenfelé, s alighanem igaz is, hogy nemsokára háború lészen. Egyik oldalon a mi királyságunk és minden olyan nép, mely a mienkhez hasonló nyelven beszél, a másikon meg a német és a lovagrend. Úgy mondják, valamelyik szent már meg is jövendölte ezt a háborút.

- Szent Brigitta! - szólt közbe a tudós apátúr. - Nyolc esztendővel ezelőtt emelték a szentek sorába. Az istenfélő Alvaszteri Péter és Linköpingi Mátyás gyűjték össze látomásait. Ő valóban megjövendölé a nagy háborút.

Zbyszko szinte megremegett a nagy örömtől, mikor ezt hallotta, s nem állhatta, hogy meg ne kérdezze:

- S mikor lészen az?

Az apát azonban nem hallotta a kérdést, mert a hercegasszonyra figyelt, de az is lehet, hogy csak úgy tett, mintha nem hallotta volna.

- Nálunk is fölöttébb örvendeznek az ifjak, hogy háború lesz, de az érettebb emberek ezt mondják: „Nem a németektől félünk mi, ámbár a hatalmuk is, meg a kevélységük is igen nagy, nem kopjáiktól meg szablyáiktól rettegünk, hanem ereklyéiktől, kik ellen minden emberi erő hiábavaló.”

Anna Danuta ijedten tekintett az apátúrra, és halkan szólt:

- Mondják, a Szent Kereszt fájának egy darabja van náluk; mi módon lehetne ez ellen hadakozni?

- A franciák királyától kapták - magyarázta az apát.

Pillanatnyi csend állt be. Azután a długolasi Mikołaj, más nevén Obuch, vette át a szót, ki sok világot járt, tapasztalt ember volt.

- Én voltam fogságukban - szólt -, s láttam a precessziókat, hol e nagy szentségeket is körülhordozták. De ennek felette a kolostorban, Oliwában, nagy sok egyéb jeles ereklyéjük is van, melyek nélkül a rend sohasem szerzett volna ekkora hatalmat.

A barátok a beszélő felé nyújtották nyakukat, s nagy kíváncsian sürgették:

- Mondja hát kigyelmed, minémű ereklyék azok?

- Ott van a Boldogságos Szűz köntösének szegélye - magyarázta Długolas ura. - Mária Magdolna egyik zápfoga és egynéhány megpörkölődött gallyacska amaz égő csipkebokorból, kiben az Úr megjelentette magát Mózesnek. Ott van Szent Libériusz keze meg egyéb szentek csontjai is, de annyi, hogy kezem, lábam ujjain sem tudnám elszámlálni...

- Mi módon lehessen hát ezek ellen hadakozni? - ismételte a hercegasszony sóhajtva.

Az apát ráncokba vonta magas homlokát, s rövid gondolkodás után így szólt:

- Bizony nehéz ellenük hadakozni, már csak azért is, mert szerzetesek és a keresztet viselik palástjukon; de ha a bűnözésben betelt a mérték, amaz ereklyék is megelégelhetik a közöttük való lakozást s nemcsak hogy semmiféle erővel nem ruházzák fel őket, hanem ami maguktól van, azt is elveszik, hogy így juthassanak kegyesebb kezekbe. Az Úr óvja a keresztény vért, de ha mégis kitör a nagy háború, a mi királyságunkban is vannak ereklyék, melyek értünk szállanak harcba. Szent Brigitta látomásában a hang így szólott: „Hasznos méhekké rendelem őket s megerősítvén állatám a keresztény világ küszöbére. De, íme felkelének ellenem, mert nem törődnek lelkével s nem szánják testét ama népnek, ki tévelygéseiből megtért a katolikus hitre

és énfelém fordult. Rabszolgává tevék e népet, nem tanítván meg Isten parancsolataira és megvonván tőle a szent sakramentumokat, miáltal még kegyetlenebb, pokoli kínokban lesz része, mintha megmarad pogány állapotában. És háborúskodnak, hogy ragadományra való éhségüket kiterjesztenék. Ez okáért eljövend az idő, mikoron minden foguk kitöretik, jobb kezük levágatik, jobb lábuk megsántul, hogy megismerjék bűneiket."

- Adja Isten! - kiáltotta Zbyszko.

A jóslat szavaira a többi lovag és barát is megkönnyebbülve lélegzett fel, az apát pedig a hercegasszonyhoz fordult és tovább beszélt:

- Bízzál hát Istenben, kegyelmes úrnő, mert inkább meg vannak számlálva azoknak napjai, mint a tieid, s addig is fogadd hálás szívvel e szelencét, mely Szent Ptolemeusznak, mi kegyes patrónusunknak ereklyéjét, egyik lábujját rejti magában.

A hercegasszony kinyújtotta boldogságtól remegő kezét, és letérdelt, hogy úgy vegye át a szelencét, s azt azonnal ajkához érintette. Az úrnő örömében osztoztak az udvari emberek és a palotáskisasszonyok is, mert senki sem kételkedett abban, hogy ez az ajándék áldást hoz mindnyájukra, sőt talán az egész hercegségre is. Zbyszko is boldog volt, mert úgy érezte, hogy a háborúnak a krakkói ünnepség után mindjárt ki kell törnie.

IV

Már jól délutánra járt az idő, mikor a hercegasszony kíséretével elindult a vendégszerető Tyniecből Krakkó felé. A lovagoknak ez időben az volt a szokásuk, hogy ha jelesebb személyiségek látogatására nagyobb városokba vagy várakba indultak, talpig vasba öltöztek. Igaz ugyan, hogy mihelyt bejutottak a kapun, azonnal át is öltöztek, amire maga a vendéglátó várúr szólította fel vendégét e szavakkal: „Vesd le a vasat, nemes lovag, mert jó baráthoz érkeztél.” - Az ilyen bevonulás mégis ünnepélyesebb volt s nagyobb tisztességet adott a lovagnak, ezért hát Maćko és Zbyszko is felöltötte a fríz lovagoktól zsákmányolt pompás vértet és vállvasakat, hogy csak úgy csillogott rajtuk a fényes páncél, melynek szegélyeit még arany erezés is díszítette. A długolasi Mikołaj úr, aki sok világot bejárt, és nem kevés lovagot látott, de egyébként is jeles ismerője volt a hadi dolgoknak, mindjárt látta, hogy e páncélok milánói mester remekei, pedig azok a világ leghíresebb fegyverkovácsai. Ilyen vértezettel, melyek mindegyike felért egy-egy jó faluval, csak a leggazdagabb lovagok dicsekedhettek. Ebből arra következtetett, hogy ama fríz lovagok saját hazájukban bizonnyal előkelő urak lehettek s annál nagyobb tisztelettel tekingetett Maćkóra és Zbyszkóra. Sisakjuk - bár az sem mindennapi - már nem volt olyan értékes, viszont az ékes csótárral takart, hatalmas harci méneket minden udvari ember megbámulta és megirigyelte. Mindkét lovag magas nyeregben ült, úgyhogy lefelé néztek a kíséretre. Mindkettőjük kezében hosszú kopja, oldalán kard s a nyereg mellett harci bárd volt. A pajzsokat a kényelem okáért a szekereken hagyták, de azok nélkül is olyanok voltak, mintha nem is békés városba, hanem véres hadba készülnének.

Mindketten a hintó közelében lépkedtek. A hátsó ülésen a hercegasszony és Danusia foglalt helyet, az elsőn pedig Ofka, az éltes udvarhölgy, a jarząbkowói Krystyn özvegye és az öreg długolasi Mikołaj ült. Danusia nagy érdeklődéssel tekingetett a vasba öltözött lovagokra, míg a hercegasszony minduntalan elővette kebléből az ereklyét rejtő aranyszelencét s ajkához emelte.

- Emészt a kíváncsiság, milyenek is lehetnek a csontocskák e szelencében - szólalt meg végre -, de magam ki nem nyitom, hogy meg ne sértsem a Szentet. Majd kinyitja a krakkói püspök úr.

Amire az óvatos długolasi Mikołaj így felelt:

- Ej, jobb, ha ki nem adod kezedből, asszonyom, mert nagyon kapós portéka az efféle.

- Alighanem igazad van - hagyta helyben rövid gondolkodás után a hercegasszony, majd hozzátette:

- Régen szerze nékem ilyen nagy örömet bárki is, mint a tisztelendő apátúr, ezzel az ajándékkal, meg azzal is, hogy elűzé a keresztesek ereklyéitől való félelmemet.

- Mert igazat szólt és nagy bölcsességgel - erősítette a bogdanieci Maćko. - Wilnóban is volt nékik nagy sok ereklyéjük, mert az idegen vendégeknek kívánták volna mutatni, hogy íme, pogányok ellen hadakoznak. Azután mi lett? A mi vitézeink látták, hogy csak a markukba kell pökni, fülük mellől jól elsuhintani a csatabárdot, attól legottan enged a sisak is, meg a kobak is. Mert igaz, hogy a szentek segélnek, vétek volna másképpen szólni, de csak azoknak, kik az igazság mellett, Isten nevében szállnak hadba. Úgy vélem hát, kegyelmes hercegasszony, ha a nagy háborúság elközelget, állna bár minden német a keresztesek mellé, összetörjük őket, mert a mi nemzetünk nagyobb, s Jézus Urunk több erőt bocsáta a mi csontjainkba. Ha meg a

szent ereklyékről vagyon szó, avagy itt, a mi Szentkereszt-kolostorunkban nem őrzik-é egy csekély darabját az Úr keresztjének?

- Istenemre! - kiáltotta a hercegasszony. - De ez itt marad a kolostorban, amazok meg a magukét odaviszik, ahol szükség van rá!

- Mindegy az! Az Úr ereje nem ismer messzeséget.

- De vajon így van-e? Mondjad, lovag! - sürgette a hercegasszony a bölcs długolasi Mikołajt, az pedig így felelt:

- Ezt minden püspök jóváhagyja. Róma is messze van, mégis a pápa kormányozza a világot, hát még az Úristen!

Ezzel teljesen megnyugtatta a hercegasszonyt, így hát megint Tyniecre és az apátság nagy gazdagságára fordította a szót. A mazurokat nemcsak az apátság sok kincse ejtette ámulatba, hanem az útjukban eléjük táruló vidék gazdagsága és szépsége is. Körös-körül mindenütt jómódú falvak sorakoztak sűrűn egymás mellett, körülöttük bőven termő gyümölcsösök, hársfaligetek, a hársfákon gólyafészkek, lentebb pedig szalmafödeles kaptárok. Az országút mentén jobbról is, balról is, ameddig a szem ellát, mindenfelé gabonavetés hullámzott. A szél meg-meglengette a még zöldes kalásztengert, melyben sűrűn kéklett a búzavirág, mint megannyi égi csillag, és vöröslött a tűzpiros pipacs. Messze a földeken túl, itt is, ott is erdő sötétlett, másutt meg tölgyfa-cserje avagy fiatal égerfa-liget fürdött a nap fényében. Amott vizenyős rétek, legelésző nyájakkal, fölöttük bíbicek keringő raja. Azután megint apró házakkal megtűzdelt dombok meg ismét búzatáblák, s minden azt mutatta, hogy ezt a vidéket földjét szerető, dolgos nép lakja. Ez az ország - ameddig a szem ellát - tejjel-mézzel folyó dús Kánaánnak s ezenfelül még boldognak és békésnek is látszott.

- Ez még néhai Kazimierz király gazdasága - szólt a hercegasszony. - De olyan is ez, hogy aki itt él, nemigen kívánja a halált.

- Az ilyen földre még az Úr Jézus is mosolyog - felelte a długolasi Mikołaj -, az Isten áldása van rajta; de hogyan is lehetne másképpen, mikor errefelé, ha megkondul a harang, nincs olyan zuga a világnak, ahova a hangja el ne jutna! Jól tudjuk, hogy a tisztátalan lelkek az ilyesmit nem bírják, menekülnek hát innen, egészen a magyar határon húzódó rengeteg erdőségekbe.

- Csudálkozom is rajta - szólt közbe Ofka asszony, a jarząbkowói Krystyn özvegye -, hogy ama Deli Walgierz, kiről a barátok szóltak, hogyan kísérthet Tyniecben, ahol naponta hétszer kondulnak meg a harangok.

Ez a megjegyzés kissé zavarba ejtette Mikołaj urat, úgyhogy csak rövid gondolkozás után felelte:

- Először is az Úr útjai kifürkészhetetlenek, azután meg ne feledd, asszonyom, hogy Deli Walgierz minden alkalommal külön engedelmet kap erre.

- Már akárhogyan van, mégis örülök, hogy hálásra nem maradunk a kolostorban. Én ugyan legottan szörnyet halnék, ha nékem jelennék meg egy ilyen pokolbéli óriás.

- Nem olyan bizonyos az, hej! Azt mondják, igen daliás legény őkelme!

- Nem bánom én, akármilyen! Nem kell nékem az olyan ember csókja, akinek kénköves bűzt áraszt a lehelete.

- Honnan tudod, asszonyom, hogy mindjárt csókjával is kínálna?

Erre a hercegasszony, Mikołaj úr meg a két bogdanieci lovag jót nevetett. Példájukat követve velük kacagott Danusia is, ámbár nem tudta, hogy miért, de a jarząbkowói Ofka asszony, haragos arcát Mikołaj felé fordítva, szólt:

- No, már inkább ő, mint kigyelmed.

- Ne emlegesd az ördögöt, asszonyom - felelte jókedvűen a mazur -, ama háborgó lélek olykor Krakkó és Tyniec között is kóborol az országúton, különösen ilyenkor, estefelé; még meg találja hallani szódat s óriás alakját öltve megjelenik néked.

- Isten őrizz! - rémüldözött Ofka.

De e pillanatban a bogdanieci Maćko, ki magas harci ménjéről messzebbre látott, mint a hintóban ülők, megrántotta a kantárszárat s felkiáltott:

- Istenemre! Hát az mi?

- Hol? Kicsoda?

- A domb mögül valami óriás bukkant ki és felénk tart.

- Az Ige testté lőn! - fohászkodott a hercegasszony. - Ne káromolj, lovag.

Zbyszko is felemelkedett kengyelében, és még tódította.

- Istenemre! Óriás, nem lehet más, mint Walgierz!

A kocsis ijedtében megállította a lovakat, s anélkül, hogy a gyeplőt eleresztette volna, kezdte hányni magára a keresztet, mert most már a bakról ő is látta a szemközti dombról közeledő óriás lovas alakot.

A hercegasszony felállt, de a rémülettől elváltozott arccal ült le ismét. Danusia úrnője szoknyájának ráncai közé rejtette arcát, az udvari emberek, a palotáskisasszonyok meg a lantosok, kik lóháton követték a hintót, a vészjósló név hallatára mind közelebb jöttek s a hintó köré gyűltek. A férfiak még mosolyogtak ugyan, de a szemükből már látszott a nyugtalanság, a kisasszonyok elsápadtak, csak a sok világot járt długolasi Mikołaj őrizte meg nyugodt derűjét, s próbálta megnyugtatni a hercegasszonyt.

- Ne félj, asszonyom, hiszen a nap még le sem áldozott, de ha éjszaka volna is, Szent Ptolomeusz megoltalmaz Walgierztől.

Közben az ismeretlen lovas felért a hosszúkás dombtetőre, ott megállította lovát, és mozdulatlanságba meredt. A leáldozó nap sugaraiban jól lehetett látni. Óriás alakja mintha jóval nagyobb lett volna a megszokott emberi méretnél, nem lehetett messzebb a hercegasszony udvarától, mint háromszáz lépésnyire.

- Miért áll ott? - kérdezte az egyik lantos.

- Mert mi is megálltunk - felelte Maćko.

- Úgy néz ránk, mintha valakit ki akarna választani közülünk - jegyezte meg a másik lantos. - Ha tudnám, hogy ember, és nem tisztátalan lélek, odaugratnék, s fejbe vágnám a kobzommal.

A fehérnép végképp elrémült, és hangosan imádkozni kezdett, Zbyszko pedig mutatni akarván bátorságát a hercegasszony és Danusia előtt, megszólalt:

- Én meg így is rámegyek! Mit nékem Walgierz!

De Danusia félig síró hangon kérlelte: „Zbyszko! Zbyszko!” Az ifjú azonban már elindult s nagy magabízásában egyre gyorsabban nyargalt, elvégezvén magában, hogyha maga Walgierz is az idegen, ő bizony nekimegy s átdöfi kopjájával.

De a sasszemű Maćko megszólalt:

- Azért tetszik óriásnak, mert a dombtetőn áll. Igaz, hogy temérdek nagy ember, de azért csak olyan ember ő is, mint más. Nono! Megyek magam is, mert Zbyszko még összeakaszkodik véle.

Az ifjú pedig, amint felfelé ügetett, azon gondolkozott, hogy máris nekiszegezze-e a kopját, avagy előbb közelről megnézze, milyen is az az ember ott a dombtetőn. Úgy döntött hogy előbb mégis megnézi, s csakhamar látta, hogy valóban ez volt az okosabb gondolat, mert ahogy közelebb ért, az idegen mindinkább kezdte elveszteni emberfeletti méreteit. Igaz, hogy roppant nagy férfiú volt, és rettentő lovon ült, mely még nagyobb volt, mint a Zbyszkóé, de azért az emberi méreteket nem haladta meg. Emellett sem páncél nem volt rajta, sem fegyver nála, fején harang alakú bársonysapka, s testét a por ellen fehér vászon szélhajtó védte, mely alól kilátszott zöld színű köntöse. Amint a dombtetőn állt, fejét felvetve imádkozott. Nyilván azért állította meg a lovát, hogy itt fejezze be estéli áhítatát.

- Ímé, ezt véltem Walgierznek! - gondolta az ifjú vitéz.

Már olyan közel volt, hogy kopjája végével elérhette volna az ismeretlent, de az, ily pompás vértezetű lovagot látva maga előtt, elmosolyodott s barátságosan köszöntötte:

- Dicsértessék a Jézus Krisztus!

- Mindörökké!

- Avagy nem a mazowszei hercegasszony udvara közelget-é amott?

- De bizony.

- Tyniecből jönnek kigyelmetek?

De a válasz elmaradt, mert Zbyszko úgy elcsodálkozott, hogy a kérdést nem is hallotta. Egy pillanatig kővé meredve állt, mintha saját szemének se hinne. Ímé, az ismeretlen férfi mögött, de alig negyedfutamatnyira, tíz-egynéhány lovas vitézt pillantott meg, s élükön - amazoknál jóval közelebb - fényes páncélba öltözött lovag léptetett fehér posztó palástban, rajta a fekete kereszt, s acélsisakja taraján pompás pávatollforgó.

- Keresztes! - suttogta Zbyszko.

Egyszerre eszébe ötlött, hogy, íme, a Jóisten meghallgatta könyörgését, s nagy kegyelméből elküldötte a németet, amiért Tyniecben imádkozott. Az Úr kegyelmét el kell fogadni. Nem habozott hát - míg mindez átvillant az agyán, s mielőtt a bámulatból magához tért volna, előrehajolt a nyeregben, kopját lova füle mellett előreszegezte, s „Grady! Grady!” kiáltással - teljes iramban viharzott a kereszteslovag felé.

Amaz csodálkozva állította meg lovát, kopját előre sem hajtva, egyenesen tartotta kengyelvasában, s csak bámult, mintha nem lenne biztos benne, vajon őreá támadnak-e.

- Kopját szegezz! - rikkantotta Zbyszko, s kengyele vassarkát lova vékonyába vágta.

- Grady! Grady!

A távolság gyorsan fogyott közöttük, a keresztes, látván, hogy a támadás ellene irányul, megrántotta a kantárszárat, előreszegezte fegyverét, s Zbyszko kopjája már-már a mellén koppant, mikor egy hatalmas kéz közvetlenül az ifjú keze mellett úgy törte azt ketté, mint egy

száraz nádszálat. Aztán ugyanaz a kéz megragadta Zbyszko lovának kantárszárát, s olyan rettenetes erővel rántotta meg, hogy a mén patái a földbe fúródtak, s egyszerre megállt, mintha mind a négy lába gyökeret vert volna.

- Mit mívelsz, háborodott ember! - hangzott egy öblös hang fenyegetően. - Követre emelsz kezet! A királyt gyalázod!

Zbyszko ránézett, s felismerte az óriást, kit előbb Walgierznek tartottak, s aki úgy megrémítette a hercegasszony palotáskisasszonyait.

- Eressz a németre! Ki ez? - kiáltotta fokosát marokra kapva.

- Le a fokossal! Az ég szerelmére! Le a fokossal, ha mondom, mert lelöklek a lóról! - ordította az óriás fenyegető hangon. - A király szent személyét sérted, ezért törvény elé állsz!

Ezután a kereszteslovag mögött sorakozó emberekhez fordulva kiáltotta:

- Indulj!

Közben odaért Maćko is, arca nyugtalan és fenyegető volt. Ő is világosan megértette, hogy Zbyszko eszeveszetten viselkedett s hogy ezért igen gyászos dolgoknak nézhet elébe, mindazonáltal ő is felkészült az összetűzésre. Az ismeretlen lovag meg a keresztes egész kísérete alig volt tizenöt fő, némelyiknek lándzsája volt, a másiknak számszeríja, úgyhogy a két, vasba öltözött lovag könnyűszerrel megvívhatott volna velük, s még a győzelemre is alapos reménnyük lehetett. Maćko arra is gondolt, hogyha emiatt törvény elé kellene állniuk, az nem lenne jó dolog, de talán el lehet kerülni úgy, hogy átgázolnak ezeken az embereken, aztán valahol megbújva várják be, amíg a vihar elvonul. Arca összehúzódott, mint a harapni készülő ordasé, s lovát Zbyszko és az ismeretlen lovag közé ékelve kérdezősködni kezdett, de már nyúlt is kardja markolata után:

- Kicsoda kigyelmed? Milyen jusson?...

- Azon - felelte az ismeretlen -, hogy a király őrizőül állított, hogy vigyázzam e vidék biztonságát. A taczewi Powała vagyok.

E szavakra Maćko és Zbyszko a lovagra nézett, félig kihúzott kardjukat visszadugták hüvelyébe, s fejüket lehorgasztották. Nem a félelem roppantotta meg őket, hanem a messze földön híres név hallatára hajtottak fejet. A taczewi Powała hatalmas nemzetségből való gazdag nemes úr volt, Radom környékén temérdek birtokai voltak, s ő maga a királyság egyik legjelesebb lovagja. A lantosok mint a lovagi becsület és bátorság mintaképét magasztalták hősi énekeikben, s nevét együtt emlegették a garbówi Zawisza és Farurej, a górai Skarbek, az oleśnicai Dobko, a naszani Jaśko, a moskarzówi Mikołaj meg a maszkowicei Zyndram nevével. Ráadásul itt most a király személyét képviselte, tehát reá támadni annyit jelentett, mintha a támadó egyenesen a hóhér bárdja alá hajtotta volna fejét.

Maćko, mihelyt lecsillapodott, azonnal meg is szólalt, igen tiszteletadó hangon.

- Köszöntelek, nemes lovag, tisztelet nagy hírednek és kiváló bátorságodnak!

- Kigyelmednek is - felelte Powała -, ámbár jobb szerettem volna, ha nem ilyen nehéz kázus akaszt össze veletek.

- Mi történt? - kérdezte Maćko.

De Powała Zbyszkóhoz fordult:

- Mit is míveltél, boldogtalan ifjú? E nyílt országúton a király szent személyének árnyékában támadtál a követre! Tudod-e, mi vár reád?

- Fiatal és hebehurgya, ennek okáért gyorsabban mozog a keze, hogynem az értelme - válaszolta Maćko. - De kigyelmed sem ítélkezik felette kemény szigorral, ha megbeszélem, miért történt.

- Nem én ítélkezem felette, az én tisztem csak annyi, hogy béklyóba verjem...

- Hogyan? - horkant fel Maćko, s komor tekintetét ismét végighordozta a csoporton.

- A király parancsára!

E szavak után csend lett.

- De ő nemes lovag! - szólalt meg végre Maćko.

- Úgy esküdjék lovagi becsületére, hogy hívásra törvény elé áll.

- Esküszöm a becsületemre! - kiáltotta Zbyszko.

- Akkor hát legyen. Mi a neved?

Maćko megmondta nevét és nemesi címerét.

- Ha Janusz hercegúr hitvesének udvarához tartoztok, kérjétek a hercegasszonyt, hogy emelne szót a királynál.

- Nem tartozunk az udvarhoz. Litvániából jövünk, Witold úrtól. Vajha sohse találkoztunk volna udvari néppel! Ez hozta a bajt ez ifjú legényre.

Maćko mindjárt kezdte elmesélni, mi történt a fogadóban, elmondta, hogyan találkoztak a hercegasszony udvarával, hogyan esküdött hűséget Zbyszko, de a végén hirtelen elfutotta a méreg a fiú ellen, kinek könnyelműsége miatt kerültek ily nehéz helyzetbe. Felé fordult hát és ráförmedt:

- Bár vesztél volna Wilnónál! Mi jutott eszedbe, vakmerő kölyke?

- Az - tört ki Zbyszko -, hogy minekutána ama fogadalmat tettem, buzgón imádkoztam Jézus Urunkhoz, hogy küldjön utamba németeket, még ajándékot is ígértem érte. Mikor azért megláttam a pávatollat s alatta a fehér palástot a fekete keresztet, tüstént megszólalt bennem egy hang: „Üsd a németet, mert itt csoda történt!" Így ugrattam neki, de ki ne tette volna?

- Hallják kigyelmetek! - vágott közbe Powała. - Nem kívánom én a vesztüket, mert eszembe vettem, hogy e kölyök inkább korához illő virtuskodásból, hogynem gonosz szándékból követte el a bűnt. Szívesen meg is tenném, hogy cselekedetével nem törődvén, békén továbbmenjek, mintha mi sem történt volna. De ezt csak akkor mívelhetném, ha ez a komtur megígérné, hogy nem teszen panaszt a király előtt. Kövessék hát meg kigyelmetek, netán ő is megszánja ez ifjút.

- Százszorta inkább a törvény elé állok, hogynem egy keresztes előtt meghajoljak! - kiáltotta Zbyszko hevesen. - Mi módon vágna ez nemesi becsületemmel?

A taczewi Powała szigorúan ránézett, és így szólt:

- Rossz dolgot mívelsz. Az öregek jobban tudják, mi illik, mi nem a lovagi becsülethez. Rólam is tudnak egyet-mást az emberek, de azt megmondom, ha én míveltem volna e dolgot, nem szégyelleném megkövetni a lovagot.

Zbyszko elszégyellte magát, hirtelen körültekintett és megszólalt:

- Itt sík a mező, csak kicsinyég kellene megtapodni; kérlelés helyett inkább kiállnék véle lovon avagy gyalogszerrel, halálra avagy megadásra.

- Bolond! - vágott közbe Maćko. - Mi módon akarsz megvívni egy követtel? Mi módon kapaszkodol hozzá, s ő mi módon szállhatna le egy kölyökhöz?

Majd Powałához fordult:

- Bocsáss meg, nemes lovag. E fiú végképp elvadult a háborúban, ne is ő szóljon a némettel, mert még le találja hordani. Inkább én szólok véle s megkérlelem. Azután, ha leteszi a követi tisztet, s kész sorompóba állni, magam is szívesen kiállok véle.

- Jeles nemzetségből való lovag ez, nem áll ki bárki emberfiával.

- Hogyan? Nem viselek-é én is lovagi övet meg sarkantyút? Vélem akár egy herceg is kiállhat.

- Igaz, igaz! De azért jobb, ha nem említi kigyelmed, ha csak ő el nem kezdi, mert netán még jobban magatokra haragítjátok. No, Isten vezéreljen.

- Megyek hát megalázkodni érted - szólt Maćko Zbyszkónak -, de megállj!

Megindult a keresztes felé, ki minekutána néhány lépésnyire megállt, olyan mozdulatlanul ült tevényi lován, mintha ércből öntötték volna, s teljes egykedvűséggel hallgatta az előbbi párbeszédet. Maćko az évekig tartó háborúban megtanult valamit németül, most hát a keresztes vitéz anyanyelvén kezdte elmagyarázni, mi történt. A bűnt az ifjú zsenge korára és hirtelen természetére hárította, ki nyilván úgy vélekedett, hogy maga az Úr küldte neki a pávatollas vitézt. Végül kérte, bocsátaná meg Zbyszkónak a sérelmet.

A komtur arca meg se rezdült. Mereven kiegyenesedve, magasra tartott fejjel szegezte Maćkóra acélkék szemét, olyan közömbösen s ugyanakkor olyan mélységes megvetéssel, mintha nem is lovag állana előtte, de még csak nem is ember, hanem valami élettelen cövek. A bogdanieci lovag észrevette ezt, s noha szavai továbbra is simák és udvariasak maradtak, lelke már szemlátomást borzolódott benne; egyre erősebben kellett uralkodnia magán, s napbarnította arcára kiült a harag pírja. Látszott rajta, hogyan tusakodik magában, hogy e hideg gőg láttára fogai össze ne csikorduljanak, s pogány haraggal ki ne robbanjon.

Powała is látta ezt, s jószívű úr lévén, mindjárt készen is volt segítségére sietni. Ifjú korában ő is járt a magyar, osztrák, burgundi és a cseh királyi udvarban lovagi kalandok után, melyek nagy hírre emelték nevét; németül is megtanult, most hát ezen a nyelven szólt Maćkóhoz békítő, de szándékosan tréfás hangon:

- Látod, uram, a nemes komtur úgy vélekedik, hogy e csekély dolog szóra sem érdemes. Nemcsak nálunk vagyon az úgy, hanem mindenütt másutt is, hogy a növendék legénykéknek nincsen még teljes értelmük, egy ilyen jeles lovag pedig gyerkőcökkel nem háborúskodik, sem karddal, sem törvénnyel.

De Lichtenstein e szavakra felfújta fakó bajuszát, s Maćkót és Zbyszkót kikerülve, egyetlen szó nélkül megindult előre. Azoknak pedig sisakjuk alatt még a hajuk is égnek borzolódott szörnyű haragjukban, s kezük ösztönösen rándult a kard markolatja felé.

- Megállj, keresztes ebanyád! - sziszegte összeszorított fogakkal a vén lovag. - Most majd én esküszöm ellened és meglellek, csak tedd le a követi tisztet!

De Powała, kinek szívét szintén feszegette már a meggyülemlő vér, sietett csitítani.

- Majd! Előbb a hercegasszony emeljen szót kigyelmetekért, mert különben jaj a fiúnak.

Aztán elindult a kereszteslovag nyomában, megállította, s kis ideig élénken beszéltek valamit. Maćko és Zbyszko is észrevette, hogy a német lovag Powałára nem tekint oly nagy gőggel, mint reájuk, s ez még nagyobb haragra ingerelte őket. Kis idő múlva Powała ismét visszajött hozzájuk, várt egy darabig, hogy a német eltávolodjék, aztán így szólt:

- Szóltam kigyelmetekért, de nem sokra mentem. Azt mondá, nem emel panaszt, ha megteszitek, amit követel...

- Mit kíván?

- Imígyen szólt: „Bevárom itt a mazowszei hercegasszonyt, hogy üdvözöljem, ők hát - mondá -, jöjjenek ide, hágjanak le a lóról, vegyék le a sisakot, és fedetlen fővel a földön állva kövessenek meg, akkor majd felelek.”

Powała e szavak után komoran nézett Zbyszkóra, majd hozzátette:

- Nehéz nemesembernek ilyen dolgot mívelnie, értem, de bizony mondom, ha meg nem cselekszitek, ki tudja, mi vég vár reád: talán bizony a hóhér pallosa.

Maćko és Zbyszko arca mintha kővé meredt volna. Csend lett.

- Akkor hát? - kérdezte Powała.

Zbyszko nyugodtan válaszolt, s olyan komoly volt, mintha ez alatt az egy pillanat alatt legalább húsz évet vénült volna.

- Isten kezében vagyunk!

- Hogy érted?

- Úgy, hogy ha két fejem volna is, s mind a kettőt a pallos alá kellene hajtanom, becsületem csak egy van, és azt nem gyalázhatom meg.

Powała elkomolyodott, s még Maćkóhoz fordulva megkérdezte:

- Hát te?

- Azt mondom - felelte Maćko komoran -, hogy e legénykét gyerekkora óta én nevelem... Rajta áll egész nemzetségünk, mert íme, én elaggottam, de amit a német kíván, azt meg nem teheti, ha el kellene is pusztulnia!

Arca megremegett s öccse iránti szeretete hirtelen akkora erővel öntötte el szívét, hogy vasba vert karjába kapta, és felkiáltott:

- Zbyszko! Zbyszko!

Az ifjú elbámult, de viszonozta bátyja ölelő szorítását.

- Sosem tudtam, hogy ilyen nagyon szeret kigyelmed...

- Látom, derék lovagok vagytok - szólt Powała megindultan. - S mivel ez ifjú megesküdött, hogy hívásra törvény elé áll, nem veretem vasba; ilyen lovagoknak hitelt lehet adni. Legyetek jó reménységgel. A német egy napocskát elmulat Tyniecben, így tehát én hamarabb szólok király urunkkal és eleibe adom a dolgot, vigyázván, hogy igen meg ne haragítsam. Nagy szerencse, hogy jó idején megtörém a kopját. Nagy szerencse!

De Zbyszko felsóhajtott:

- Ha már meg kell lenni, hogy a fejemet odaadjam, legalább annyi örömem lenne, hogy a keresztes csontjait összetörjem.

- Mi módon van az, hogy a magad lovagi becsületét így védelmezed, de azt nem veszed eszedbe, hogy az ilyen cselekedettel egész nemzetünket gyalázatba döntheted - felelte Powała türelmetlenül.

- Eszembe vettem én! - felelte Zbyszko. - Csak éppen azért bánom...

De Powała már Maćkóhoz fordult:

- Hallja kigyelmed! Ha e kölyöknek sikerül valamiképpen megmenekednie, húzzon a fejére csuklyát, mint a sólyomnak szokás, mert másképp rossz vége lészen!

- Meg is menekednék szegény, ha nagyságod eltakarná a király előtt, ami történt.

- Hát a némettel mit mívelünk? Csak nem köthetem csomóra a nyelvét!

- Igaz, igaz!

Így beszélgetve indultak visszafelé a hercegasszony udvarához. Powała szolgái, kik az imént összekeveredtek Lichtenstein embereivel, most utánuk sorakoztak. A mazowszei süvegek között messzire látszott a kereszteslovag lengő tollbokrétája és a napban ezüstösen csillogó sisakja.

- Furcsa természetük is van ezeknek a kereszteseknek - szólalt meg a taczewi lovag, mintegy elgondolkozva. - Ha a keresztest megszorítják, olyan jámbor lesz, akár egy ferences barát, olyan kezes, akár a bárány, s olyan édes, akár a méz, hogy jobbat széles e világon nem találnál. De érezzen csak erőt maga mögött, úgy felfújja magát, hogy senki különben, és irgalmat nem találsz benne. Látszik, hogy az Úr Jézus követ adott nékik szív helyett. Elnéztem én sokféle népet, s nemegyszer tapasztalám, hogy az igazi lovag irgalmasságot cselekszik a gyengébbel, mert így szól magában: „Nem hoz rám dicsőséget, ha a földön fekvőt összegázolom." A keresztes pedig éppen ilyenkor a legkegyetlenebb. Fogjad fülön, és ne engedd, mert jaj neked! Ilyen ez a követ is! Nemcsak a bocsánatkérésre vágyott, hanem a kigyelmetek gyalázatára is. Örülök, hogy nem kapta meg!

- Azt ugyan meg nem éri! - kiáltotta Zbyszko.

- Vigyázzatok, hogy észre ne vegye rajtatok az elcsüggedést, mert annak igen örülne.

Közben elérték a hercegasszony kíséretét, és összevegyültek az udvari néppel. Mikor Lichtenstein megpillantotta őket, arcára kiült a gőg és a megvetés, de ők úgy tettek, mintha nem is látnák. Zbyszko Danusia mellé szegődött, s vidáman mesélte neki, hogy a dombról már jól látni Krakkót, Maćko pedig az egyik lantosnak beszélt a taczewi úr óriási erejéről, hogy íme egyetlen mozdulattal úgy törte ketté Zbyszko kopját, akár egy száraz nádszálat.

- És miért törte ketté? - kérdezte a lantos.

- Mert a fiú a németnek ugrott, de csak tréfából.

A lantos nemesember volt, és sok világot bejárt, sehogyan sem tetszett hát neki ez a tréfa. De mivel Maćko könnyedén beszélt róla, ő sem vette nagyon a szívére. A németet azonban kezdte bosszantani ez a viselkedés, újra meg újra Zbyszkóra pillantott, aztán Maćkóra, végül is megértette, hogy ezek bizony nem szállnak le a lóról, s csak azért sem hederítenek rá. Erre aztán valami kemény, hideg, acélos fény villant meg a szemében, s mindjárt búcsúzkodni kezdett...

De mikor elindult, a taczewi lovag nem állhatta meg, hogy búcsúzásul így ne szóljon:

- Menj bátorsággal, nemes lovag. Békés ország ez, senki meg nem támad, legfeljebb valami tréfás kedvű gyerkőc...

- Bár ebben az országban különös szokások járják, kigyelmednek nem oltalmát, hanem társaságát kerestem - felelte Lichtenstein -, s reményiem, találkozunk még itt az udvarnál, meg másutt is...

Ez utolsó szavakból mintha valami rejtett fenyegetés hangzott volna. Powała tehát komolyan felelte:

- Adja Isten...

Aztán bólintott és elfordult, majd vállat vont, s félhangon, de úgy, hogy a legközelebb állók hallhatták, még hozzátette:

- Hitvány vakarcs! Kiemelnélek a nyeregből kopjám hegyével, és három Miatyánkon át lógatnálak a levegőben!

Azután a hercegasszonyhoz szegődött, akit jól ismert. Anna Danuta aziránt érdeklődött, hogy mit mivel itt az országúton, ő meg elmondta, hogy a király parancsára jár erre. A békességet kell a vidéken fenntartania, mert a vendégek mindenfelől nagy számban sereglenek Krakkóba, s így könnyen sor kerülhetne mindenféle összetűzésre. Bizonyságképpen el is mondta, aminek az imént szemtanúja volt. De nem feledte, hogy a közbenjárásra elég lesz akkor megkérni a hercegasszonyt, ha már látják, hogy arra csakugyan szükség van. Így hát - hogy az általános jókedvet meg ne zavarja - egyelőre úgy adta elő az esetet, mintha nem tulajdonítana neki nagyobb jelentőséget. A hercegasszony jóízűen kacagott is Zbyszkón, hogy ilyen sietősen kapkod a pávabóbiták után, mások pedig - hallván, hogy Powała miként törte el Zbyszko kopját, nagy ámulattal méregették a taczewi urat, csodálván, hogy fél kézzel ilyent mívelt...

Powałában is volt némi hiúság, örült hát, hogy így magasztalják s végül maga kezdett lovagi cselekedeteiről beszélni, melyek nevét híressé tették, különösen Burgundiában, Merész Fülöp udvaránál. Egyszer egy vitézi tornán kopjatörés után derékon kapta ellenfelét, egy ardennes-i lovagot, kiemelte a nyeregből, s bár a lovag talpig vasban volt, kopjamagasságnyira feldobta. Merész Fülöp ezért aranyláncot ajándékozott neki, a hercegasszony pedig bársony topánkáját, amit azóta is sisakján visel.

Az elbeszélés hallatára mindnyájan nagyon elálmélkodtak, csak a długolasi Mikołaj szólt közömbösen:

- A mai elpuhult világban nincsenek már olyan lovagok, mint az én fiatalkoromban, vagy amilyenekről apámuram mesélt nékem. Ha most, olyiknak sikerül megtörni egy páncélt, forgató nélkül felajzani a számszeríjat, avagy ujjaival összesodorni a vadászbárdot, őkelme máris fölöttébb erősnek véli magát, s legottan ágaskodnék is mások fölibe. Pedig valahanapján leányzó is akadt, ki ezeket megtette...

- Nem tagadom én, hogy hajdan erősebb emberek éltek - felelte Powała -, de azért ma is akadnak kemény lovagok. Jézus Urunk az én csontjaimba is adott valamelyes erőt, azért ugyan nem tartom magam a királyság legerősebb lovagjának; ha tekigyelmed látta volna a garbówi Zawisza urat, az bizonnyal engem is lebírna.

- Láttam, olyan válla van, akár a krakkói nagyharang gerendája.

- Hát az oleśnicai Dobko? Őkelme a keresztesek vitézi tornáján Torunban tizenkét lovagot terített le, nagy dicsőséget szerezvén magának is meg egész nemzetünknek.

- De Staszko Ciołek, a mi kemény mazurunk, nemcsak kigyelmednél, de még Zawiszánál meg Dobkónál is erősebb. Róla mondják, hogyha markába kapott valami zsenge ágat, ujjaival nedvet facsart belőle.[19]

- Azt én is megteszem! - kiáltotta Zbyszko.

---

[19] Történelmi tény.

S minden biztatás nélkül az út szélére szökött, egy vaskos ágat letört a fáról, aztán a végét a hercegasszony meg Danusia szeme láttára úgy megszorította, hogy csakugyan cseppekben eredt meg belőle a lé.

- Jézusom! - kiáltotta Ofka asszony. - El ne vessz a hadban, nagy kár volna, ha egy ilyen legény menyegző előtt lelné gyászos végét.

- Úgy van! - hagyta helyben Maćko is komor képpel.

De a długolasi Mikołaj úr jóízűt nevetett, s vele együtt a hercegasszony is. A többiek fennen magasztalták Zbyszko erejét, s mivel akkoriban az ilyen kemény öklöt minden erénynél többre becsülték, a leányzók egyre biztatták Danusiát: „Örülj Danusia! Örülj!" A leányka örült is, ámbár nemigen tudta, mi haszna lehet abból a kicsavart fából. Zbyszko egészen megfeledkezett a keresztesről, s olyan fölényesen nézegetett szét, hogy a długolasi Mikołaj úr, mérsékletre akarván inteni, így szólt:

- Hiába is dicsekednél a nagy erőddel, mert akadnak náladnál erősebbek is. Én magam ugyan nem láttam, de úrapám mesélte, minek ő is tanúja volt, Károly római császár udvaránál. Kazimierz királyunk mulatott ott akkor vendégségben sok udvari néppel, s vele volt a roppant erejéről nevezetes Staszko Ciołek is, Andrzej vajda fia. A császár eldicsekedett, hogy udvari emberei között van egy cseh vitéz, ki puszta karjának ölelésével megfojtja a medvét. Mindjárt sorompót is vertek, és a cseh egymás után két medvét megfojtott. A mi királyurunk nagy gondba borult, félt, hogy saját vitézei szégyent hoznak rá, de azért imígyen szólt: „Az én vitézem, Ciołek őkigyelme, mégsem hagyná magát meggyalázni tőle." Meg is beszélték legottan, hogy harmadnapján sorompóba szállnak. Összegyűlt a sok asszonyember meg sok jeles vitéz, s három nap múlván a vár udvarán össze is akaszkodott Ciołek meg a cseh vitéz; de csak alig ideig tartott, merthogy megölelgették egymást, Ciołek megroppantotta a cseh gerincét, és összetörte minden oldalcsontját, aztán királyurunk nagy dicsőségére élettelenül engedte ki karjai közül.[20] Máskor ugyanez a Ciołek, kit akkortól fogva már csak Lomignatnak[21] neveztek, egymaga felvitt a toronyba egy hatalmas harangot, melyet húsz polgár meg sem tudott mozdítani.[22]

- Hány éves volt akkor? - kérdezte Zbyszko.

- Még igen ifjú volt!

Közben a taczewi Powała, a hercegasszony jobbján lovagolva, az úrnő felé hajolt, s fülébe suttogva elmondta néki a kaland nagy, komoly voltát s egyúttal meg is kérte, lenne támogatására, amikor Zbyszkóért szót emel a királynál, mert a fiúra bizony súlyos büntetés várhat e cselekedetéért. A hercegasszony, ki Zbyszkót már igen megkedvelte, szomorúan fogadta a hírt, s nagy nyugtalanság fogta el miatta.

- A krakkói püspök úr jóindulattal van hozzám - jegyezte meg Powała. - Őt is megkérem meg a királyné asszonyt is, mert minél több a szószóló, annál könnyebb a fiúnak...

- Ha a királyné asszony szót emel érte, haja szála sem görbül - jelentette ki Anna Danuta. - Mert királyurunk nemcsak szent életéért, hanem gazdag jegyruhájáért is fölöttébb megbecsüli, különösen most, amikor már lemúlt róla a meddőség gyalázata. De hiszen Krakkóban van

[20] Történelmi tény.

[21] Csonttörő.

[22] Történelmi tény.

királyurunk szerelmetes húga is, Ziemowitné hercegasszony, hozzá forduljon kigyelmed. Én is megteszem ugyan, ami tőlem telik, de amaz édeshúga, én meg csak rokona vagyok.

- Király őfelsége igen kedveli asszonyomat is.

- De mégsem úgy - tiltakozott a hercegasszony némi szomorúsággal. - Ha nékem egy láncszemecske jut, amannak egész láncsor; ha nékem róka, amannak coboly. Királyurunk húgai közül egyiket sem kedveli úgy, mint Aleksandrát. Nincs nap, hogy üres kézzel menne ki tőle.

Így beszélgetve értek Krakkó alá. Az országút Tyniectől kezdve nyüzsgött az utasoktól, de errefelé még nagyobb lett a sokadalom. Találkoztak Krakkó felé igyekvő nemes urakkal, kik hol teljes vértezetben, hol meg csak úgy, nyári köntösben, fejükön szalmakalappal vonultak csatlósaik élén. Egyesek lóháton mentek, mások hintóban, feleségükkel, leányaikkal, kik mind látni akarták az előre meghirdetett lovagjátékokat. Helyenként az országutat egészen eltorlaszolták a kalmárok szekerei, kiknek nem volt szabad elkerülniük Krakkót, hogy meg ne fosszák a várost a mindenféle vámtól. A szekereken sót, viaszt, gabonát, halat, marhabőrt, kendert meg fát szállítottak, más szekerek a városból jöttek mindenféle posztóval, sörös-hordóval s a városi mívesek egyéb portékáival megrakva. Krakkót már jól lehetett látni, feltünedeztek a királyi kertek, a nemes urak és polgárok kertjei, amint mindenfelől körülövezték a várost s mögöttük a várfalak meg a templomtornyok. Minél közelebb értek, annál nagyobb lett a forgalom, s a kapuknál már alig lehetett áttörni a nagy tolongáson.

- Ez aztán a város! Ilyen talán nincs is több a világon - lelkendezett Maćko.

- Mintha mindig országos vásár volna itt - jegyezte meg az egyik lantos. - Régen járt erre kigyelmed, lovag uram?

- Bizony, régen. Úgy bámulom, mintha most látnám először, ami nem is csoda, mert fölöttébb vad országokból jövünk.

- Azt mondják, Krakkó igen nagyra növekedett Jagello király pálcája alatt.

S valóban így is volt. Mióta a litván fejedelem elfoglalta a királyi széket, a litvánok és oroszok beláthatatlan hazája megnyitotta kapuit a krakkói kalmárok előtt. Így aztán a város gyorsan gyarapodott emberben, vagyonban, épületekben egyaránt, s hamarosan a világ jelesebb városai közé emelkedett.

- Vannak a lovagrendnek jeles városai - szólt a lantos.

- Vajha hozzájuk jutnánk - fohászkodott fel Maćko -, lenne ott méltó zsákmány!

De Powałának máson járt az esze, arra gondolt, hogy a fiatal Zbyszko, akit csak botor hevessége sodort bajba, most alighanem a farkas torka felé halad. A taczewi úr kemény és kegyetlen ellenség volt a harcban, de hatalmas mellében igazi galambszív dobogott. Ő mindenki másnál jobban tudta, mi vár a bűnösre, és nagyon megesett rajta a szíve.

- Egyre azt forgatom elmémben - fordult ismét a hercegasszonyhoz -, megjelentsem-é e dolgot királyurunknak. Ha a keresztes eláll a panasztól, akkor nincsen veszedelem. De ha panaszt emel, tán mégis alkalmatosabb volna mindent előre megjelenteni, hogy hirtelen fel ne gerjedjen haragja.

- Ha a keresztes valakit elveszejthet, el is veszejti - vélte a hercegasszony. - De majd én előre szólok az ifjúval, hogy álljon udvarunkhoz, hátha a király udvari vitézeinkkel nem bánik olyan keményen.

E beszélgetés után magához szólította Zbyszkót, aki megtudván, miről van szó, tüstént leugrott lováról, átölelte az úrnő térdét, s boldogan vállalta, hogy beáll az udvarhoz, nem is annyira a nagyobb biztonság okáért, mint inkább, hogy közelebb lehessen Danusiához. Powała közben megkérdezte Maćkót:

- Hova száll kigyelmed?

- A fogadóba.

- Ott már nemigen kapsz szállást.

- Akkor ismerünk egy derék kalmárt, bizonyos Amylej polgárt, annál hálunk meg...

- Én inkább amondó volnék, szálljanak hozzánk kigyelmetek. A fiú ugyan a hercegasszony udvarával ellakhatnék a várban, de mégiscsak jobb, ha nemigen mutatkozik a király közelében. Mert amit az ember első indulatában megteszen, a másodikban már inkább meggondolja. Úgy aztán el is oszthatják rendben, mit magukkal hoztak, szekeret, cselédséget, márpedig ahhoz sok idő kell. Azért mondom, jó lesz kigyelmeteknek nálam, meg biztonságosabb is.

Ámbár Maćkót kissé nyugtalanította, hogy Powała ennyire szívén viseli biztonságukat, mégis illendően megköszönte a meghívást. Így érkeztek be a városba. Itt aztán a két bogdanieci lovag - a szemük elé táruló sok csoda láttán - egy időre megint feledte minden gondját. A litván földön meg a határvidéken csak egyes várakat láttak, a nevezetesebb városok közül meg csak a rosszul épített Wilnót - azt is feldúlva, felégetve, üszkös romok között. Itt pedig némely kalmár háza is tekintélyesebb volt, mint ott a nagyherceg vára. Igaz ugyan, hogy faház is akadt itt bőven, de még ezeken is volt mit bámulni. Falaik magasak, tetőik díszesek, ólomba foglalt üvegablakaik úgy piroslottak a lehanyatló nap tüzében, hogy az ember azt hihette, tűz van a házban. A piactérhez közelebb fekvő utcákon azonban gyakran láttak vörös téglából vagy akár tiszta kőből épült, magas udvarházakat, megdíszítve erkélyekkel s a falakban fekete keresztvassal. Úgy álltak egyik a másik mellett, akár a katonák. Az egyik széles, a másik keskeny, alig kilenc sing, de mind karcsú, magas bolthajtásos pitvarokkal, s kapujukat gyakran díszítette az Úr kínszenvedésének jelképe, a feszület avagy a Boldogságos Szűz ábrázata. Voltak olyan utcák is, amelyeket mindkét oldalon házak szegélyeztek, fölöttük az égből csak keskeny sáv látszott, alul az út szépen kirakva kövekkel, s kétoldalt, ameddig a szem ellát, boltok és boltok - gazdag, híres boltok, tele elsőrendű, gyönyörűséges, gyakran bizony furcsa, sőt egészen ismeretlen portékával, amelyet még a folytonos harcokhoz és zsákmányoláshoz szokott Maćko is sóvár szemmel nézett; de még nagyobb bámulatba ejtették mindkettőjüket a középületek: a piactéren a Szűz Mária temploma, a takács céh boltíves csarnoka, a városháza, alatta az óriási pincével, melyben swidniki sört árultak, a dzinghuz, templomok, posztóraktárak, tágas *mercatoriumok*[23] a külföldi kalmárok számára, meg a bódé, melyben a város mérlegét őrizték, borbélyműhelyek, fürdők, ércöntők, viaszolvasztók, arany- és ezüstolvasztók, serfőzők, az úgynevezett Schrottamt[24] mellett hatalmas hordóhegyek - egyszóval csupa bőség, csupa gazdagság, amilyet a várost nem ismerő ember, még ha valami gazdag „várúr" is, el sem képzelhetett.

Powała elvezette vendégeit saját házába, a Szent Anna utcába, tágas szobát nyittatott számukra, azután apródjaira bízta őket, ő maga meg a várba sietett, ahonnan csak estebédre tért vissza, mikor már késő éjszakára járt az idő. Vele együtt jött még néhány lovag s a bort és

[23] Vásárcsarnok.

[24] Borpincék (ónémet).

húsfélét jócskán fogyasztva, vidáman lakmároztak, csak a gazda volt valahogyan gondterhelt. Mikor aztán a vendégek elszéledtek, Maćkóhoz fordult:

- Egy kanonokkal beszéltem, ki mind az írásokban, mind a törvényekben járatos, s az mondá, hogy a követ megsértése főbenjáró ügy, most hát buzgón könyörögjön kigyelmed az Úrnak, hogy Lichtenstein panaszt ne emeljen...

Ily beszéd hallatára Maćko és Zbyszko, bár a lakomán kissé túlmentek a mértéken, bizony nem valami virágos jókedvvel tértek nyugovóra. Maćko sehogy sem tudott elaludni, s lefekvés után kis idő múlva meg is szólalt:

- Zbyszko?

- Na!

- Ha mindent egybevetek, mégiscsak úgy nézem, alighanem leütik a fejedet.

- Úgy véli kigyelmed? - kérdezte Zbyszko álmosan. Azzal a fal felé fordult, s jóízűen elaludt, mert az utazásban eltörődött.

V

Másnap a két bogdanieci lovag Powała úrral együtt elindult a székesegyházba reggeli misére, nemcsak az istentisztelet kedvéért, de azért is, hogy meglássák a király kíséretét meg a várban összegyűlt vendégeket. Powała már útközben sok ismerőssel, köztük több országos hírű, sőt külföldön is nevezetes lovaggal találkozott. Zbyszko csodálattal nézte őket, s lelkében megfogadta, ha Isten a Lichtensteinnel való dolgát elegyengeti, mindent megtesz, hogy lovagi erényekben és bátorságban elérje e jeles vitézeket. Az egyik ilyen híres lovag Toporczyk úr volt, a krakkói kastellán rokona, akitől mindjárt hírt is hallottak afelől, hogy Wojcieh Jastrzębiec, a híres skolasztikus[25] visszatért Rómába. A lovag urat a király küldte IX. Bonifácius pápához levéllel, melyben a Szentatyát a keresztelőre Krakkóba invitálta. A pápa elfogadta a meghívást, de mivel kétségeskedett afelől, hogy saját személyében eljöhet-é, a követet bízta meg, hogy az ő nevében tartsa keresztvíz alá a születendő királyi gyermeket, s egyúttal arra kérte a felségeket, hogy iránt uk való különleges szeretete jeléül kereszteljék a gyermeket Bonifácius avagy Bonifácia névre.

Azt is rebesgették, hogy hamarosan megérkezik Zsigmond magyar király is, akire biztosan számítottak. Zsigmond ugyanis - hívásra avagy hívás nélkül - gyakran ellátogatott ide, minden alkalmat felhasználván, hogy az ünnepségeken és a vitézi tornákon jelen legyen, mert ezeken nagy kedvteléssel vett maga is részt, így akarván kitűnni ország-világ előtt nemcsak mint uralkodó, hanem mint énekes és hős lovag is.

Powała, a garbówi Zawisza, az oleśnicai Dobko Naszan és más hasonló jeles lovagok mosolyogva emlegették, hogy amikor Zsigmond legutóbb itt mulatott, Władysław király odasúgta nekik, hogy a lovagjátékokban ne támadják nagyon hevesen, inkább kíméljék a magyar vendéget, kinek világszerte ismert hiúsága olyan nagy volt, hogy valahányszor kudarcot vallott, könny buggyant ki a szeméből. De a legtöbb szó Witold fejedelem dolgairól esett a lovagok között. Csodákat meséltek ama színezüstből öntött pompás bölcsőről, mit Witold úr és hitvese, Anna hercegasszony ajándékaként hoztak el a litván bojárok és knyázok. A lovagok - szokásuk szerint - most is csoportokba verődtek az istentisztelet előtt, s szájról szájra jártak az újságok és hírek. Az egyik csoportban Maćko, a bölcsőről hallván, nem állhatta meg szó nélkül, s leírta a gyönyörű ajándékot, de még többet beszélt arról, hogy Witold úr milyen gyilkos hadra készül a tatárok ellen, mert a lovagok igen ostromolták kérdéseikkel. A had már csaknem elő volt készítve, óriási seregek indultak napkelet felé, orosz földre. Ha sikerül, Jagelló király szinte a fél világra kiterjeszti uralmát, az ismeretlen ázsiai mélységekig, a perzsa határig, az Aral-tó partjáig. Maćko, aki régebben kedves embere volt Witold hercegnek, tehát jól ismerhette szándékait, olyan pontosan és ékesszólóan tudott róluk beszélni, hogy mielőtt felhangzott volna a misére hívogató csengettyű szava, a székesegyház lépcsője előtt egész népes csoport gyűlt össze körülötte a kíváncsiakból. - Valóságos keresztes hadról vagyon szó - mondotta. - Maga Witold úr, noha fejedelemnek mondatik, Jagelló király képében uralkodik Litvániában, ő maga csak kormányzó, az érdem tehát a király személyére száll. És mekkora dicsőség lészen Lengyelország és a nemrég megkeresztelt Litvánia nevére, ha az egyesített hadak elviszik a „Szent Keresztet” olyan országokba, ahol, ha emlegetik is a Megváltó szent nevét, legfeljebb káromolják, s ahová lengyel vagy litván vitéz még be nem tette a lábát. Az előzött Tohtamis - ha a lengyel és litván

[25] Skolasztika - a középkori hűbéri társadalom idealista vallási filozófiája.

hadak újólag visszaültetik az Arany Horda elvesztett trónjára - Władysław király „fiává” szegődik s amint megígérte, az egész Arany Hordával egyben fejet hajt a Szent Kereszt előtt.

Nagy figyelemmel hallgatták e szavakat, de sokan azt sem igen tudták, miről van szó, kinek fog Witold segíteni, ki ellen fog hadakozni, így hát egymást érték a kérdések:

- Beszéljen kigyelmed világosabban, kivel lesz háború?

- Nem mással, mint a Sánta Timurral[26] - felelte Maćko.

Most rövid csend következett. A nyugati földek lovagjainak fülét gyakran megütötte az Arany Horda, a Kék Horda meg az Azovi Horda és az egyéb ilyenek neve, de a tatárok dolgát meg az egyes hordák között dúló háborúságokat nem nagyon ismerték. Olyan ember azonban nemigen akadt az akkori Európában, aki a félelmetes Sánta Timur vagy Tamerlan nevét ne ismerte volna, hiszen ezt a nevet nem kisebb félelemmel emlegették, mint hajdan Attiláét. Tamerlan „a világ ura” és „az idők ura” volt, korlátlan hatalommal uralkodott huszonhét legyőzött ország fölött, övé volt a moszkvai Russz, Szibéria, Kína egész Indiáig, övé volt Bagdad, Iszpahán, Aleppo és Damaskus, s óriás alakjának árnyéka az arab homoksivatagon át kiterjedt Egyiptomig, a Boszporuszon át a görög császárságig - ő az emberi nem pusztítója, az emberi koponyákból rakott, borzalmas gúlák szörnyeteg építője, minden harcban a győzelem kivívója, a „lélek és test” győzhetetlen ura.

Ő emelte az Arany Horda és a Kék Horda trónjára és fogadta „fiává” Tohtamist. De mikor annak hatalma kiterjedt az Aral-tótól Krímig, több és nagyobb területre, mint Európa többi része együttvéve, a „fiúnak” az az ötlete támadt, hogy ő is független uralkodó akar lenni, amiért aztán a rettenetes atya „ujjának egyetlen mozdulatával” megfosztotta a tróntól, az pedig Litvánia urához menekült s attól kért segítséget. Ezt a Tohtamist akarta Witold ismét uralomra juttatni, de hogy megtehesse, előbb meg kellett mérkőznie a „világ urával”, a Sánta Timurral.

Nem csoda hát, ha neve nagy hatással volt a lovagokra, s kis idő múlva a legidősebb vitézek egyike, a jagłówi Wojciech meg is szólalt:

- Akkor hát nem babra megyen a játék.

- De bizony arra - felelte józanul a długolasi Mikołaj -, mert ugyan mi hasznunk belőle, hogy tíz határon túl Tohtamis avagy más emberfia fog-e uralkodni Beliál fiain?

- De felveszi a keresztséget - felelte Maćko.

- Vagy igen, vagy nem. Avagy lehet-é bizodalmunk az ebhitűekben, kik Krisztus Urunkat nem ismerik?

- De Krisztus nevéért meghalni dicsőség - válaszolta Powała.

- És a lovagi becsületért - tette hozzá Toporczyk, a kastellán atyjafia. - Vannak közöttünk, akik elmennek. A melsztyni Spytko úrnak fiatal felesége van, kit igen kedvel, s mégis elment már Witold úrhoz.

- Nem is csoda - vetette közbe a naszani Jaśko. - Mert ha a leggaládabb bűn nyomná is lelkedet, egy ilyen háborúért biztos a bűnbocsánat és az üdvözülés.

---

[26] Timur Lenk vagy Tamerlan (1336-1405) - mongol fejedelem, KözépÁzsia, Perzsia és India meghódítója.

- És a hősi hírnév örökkön-örökké - tette hozzá ismég a taczewi Powała. - Ha háború, hát legyen háború, s még talán jobb is, hogy nem akárki az ellen. Timur meghódította a világot, és huszonhét ország ura. Milyen dicsőség volna hazánkra, ha elpusztítanánk.

- Miért ne? - vélte Toporczyk. - Még ha száz királysága lenne is, megijedhetne tőle akárki, de mi nem! Bölcsen szólt kigyelmed! Kurjantsanak csak össze vagy tízezer jó kopjást, legázoljuk az egész világot.

- Melyik nemzet győzze le a Sántát, ha nem a miénk?...

Így beszélgettek a lovagok, és Zbyszko csak azon csodálkozott, hogy korábban soha nem támadt kedve Witold úrral hadba menni a vad sztyeppék felé... De mikor Wilnóban volt, mindenáron Krakkót, a királyi udvart szerette volna látni s részt venni a vitézi tornákon; most azonban elgondolta, hogy itt talán az ítélet meg a gyalázat vár reá, amott pedig legrosszabb esetben is a dicsőséges halál...

De a százéves jagłówi Wojciech, kinek magas korától már reszketett a nyaka, de bölcs értelme méltó volt nagy vénségéhez, egyszerre lehűtötte a lovagok nagy harci kedvét:

- Bolondok vagytok! - szólt. - Avagy nem hallotta egy is közületek, hogy Krisztus Urunk jelenésben szólott a királyasszonnyal? S ha maga a Megváltó ilyen meghitt szóra magához bocsátá mi asszonyunkat, akkor a Szentlélek, ki a Szentháromság harmadik személye, mért ne lenne hozzá éppen ilyen kegyes? Ezért látja a királyné asszony a jövendő dolgokat úgy, mintha szeme előtt mennének végbe s ezért beszélé, hogy...

Abbahagyta s egy darabig csak a feje rezgett, azután folytatta:

- Elfelejtettem már, mit szólott, de majd eszembe jut...

Mélyen elgondolkozott, s amazok nagy érdeklődéssel várakoztak, mert általános volt a hit, hogy a királyné csakugyan a jövendőbe lát.

- Aha! - kiáltott fel végre. - Megvan! A királyné asszony azt mondá, hogyha az itteni lovagok mind elmennének Witold herceg úrral a Sánta ellen, akkor megtörnék a pogányság hatalmát. De a keresztény urak hűtlensége miatt ez meg nem lehet. Védeni kell a határokat a csehek, a magyarok meg a keresztesek felől is, mert senkiben nem lehet bízni, márpedig ha csak maroknyi lengyel lovag száll hadba Witold úrral, legyőzi őket a Sánta Timur avagy annak vajdái, kik temérdek sereg előtt járnak...

- De hiszen most békeidő van - erősködött Toporczyk -, és mint mondják, maga a lovagrend is Witold urat segéli. Még a keresztesek sem tehetnek másként, ha másért nem is, a nagy szégyen miatt, meg hogy a Szentatyának megmutassák, ők is készek a pogányság ellen hadakozni. Az udvarbéli urak azt beszélik, hogy Kuno Lichtenstein sem csupán a keresztelőre jött ide, hanem hogy a királlyal tanácsot üljön...

- Ahol is van ni! - kiáltotta Maćko csodálkozva.

- Csakugyan! - tette hozzá Powała körülnézve. - Istenemre, nem sokáig időzött az apátúrnál. Úgy vélem, jó reggel kellett elindulnia Tyniecből.

- Nyilván sürgetős a dolga - vélte Maćko komoran.

Kuno Lichtenstein közben elhaladt mellettük. Maćko felismerte a palástjára varrt keresztről, de amaz nem vette észre sem őt, sem Zbyszkót, ami nem is csoda, hiszen csak sisakban látta őket, márpedig a sisak, még ha rostélya nyitva van is, a lovag arcából csak kis darabot mutat. Ahogy elhaladt, a taczewi Powała és Toporczyk felé bólintott, azután apródjaival együtt nagy méltósággal, lassú léptekkel indult felfelé a székesegyház lépcsőin.

Csakhamar megkondultak a harangok, fennen hirdetve, hogy a mise nyomban megkezdődik, s felrebbentve egy csapat csókát és galambot, melyek itt a toronyban ütöttek tanyát. Maćko és Zbyszko a többiekkel együtt belépett a templomba. Kissé nyugtalanította őket Lichtenstein gyors visszatérte. Mégis inkább az idősebb lovag nyugtalankodott, mert az ifjú Zbyszko figyelmét teljesen lekötötte a királyi udvar, de hogyisne; hiszen még soha életében nem látott olyan pompát, mint ebben a templomban és gyülekezetben. Jobbról is, balról is a királyságnak tanácsban meg vitézi tettekben egyaránt kimagasló legjelesebb főemberei vették körül. Sokan elhaltak már ama férfiak közül, kiknek nagy bölcsessége egyengette a litván fejedelem házasságát a gyönyörűséges, ifjú lengyel királynővel, de egynémelyik még életben volt. Ezeket bámulták meg a legnagyobb tisztelettel. A fiatal lovag nem tudott betelni a tęczyni Jaśko, a krakkói kastellán pompás alakjával, kiben a szigorúság a komolysággal és becsülettel párosult. Megcsodálta más tanácsurak okos, határozott ábrázatát, meg a bátor tekintetű lovagokat, kik hajukat elöl sörényként egyenesen lenyírva viselték úgy, hogy kétoldalt és hátul hosszú, göndör fürtökben hullott alá. Némelyek hálóba szorították hosszú fürtjeiket, mások szalaggal átkötve tartották rendben. A külföldi vendégek, a római, cseh, magyar és osztrák király követei és kíséreteik különösen nagy bámulatot keltettek ruházatuk pompás gazdagságával; a király oldalán tartózkodó litván knyázok és bojárfiak a pompa kedvéért, a nyári nagy hévség ellenére, drága prémekkel bélelt subát viseltek, míg az orosz knyázok merev, bő köntösükben olyanok voltak a templom falai és a dús aranyozású háttér előtt, mint a bizánci festmények. De Zbyszko mégiscsak a király és a királyné megjelenését várta legnagyobb feszültséggel, minden erejével nyomakodott is a szentély felé, ahol az oltár közelében két vörös bársonypárnát látott, a királyi pár ugyanis mindig térden állva hallgatta végig a misét. Nem is kellett sokáig várnia: előbb a király lépett be a sekrestye felőli ajtón, s míg az oltárhoz ért, jól szemügyre lehetett venni. Erősen bozontos, fekete üstöke homloka fölött kissé már ritkulni kezdett, de oldalvást hosszan csüngött alá füle mögött, barna arca teljesen borotvált, sasorra elég hegyes, szájaszeglete körül hajszálnyi ráncok, szeme fekete, apró és fényes; tekintete szertecikázott, mintha - amíg az oltárhoz elér - mind az egész gyülekezetet meg akarná számlálni.

Arckifejezése jóságos, de egyúttal éber is, mint az olyan emberé, akit jó sorsa minden reményen felül előkelő polcra helyezett s éppen ezért folyton figyelni kénytelen, hogy cselekedetei méltóak-e magas állapotához s mint aki mindig a rosszindulatú megszólástól retteg. Talán ezért is volt arckifejezésében és mozdulataiban bizonyos türelmetlenség. Meglátszott rajta, hogy haragja hirtelen lobbanó és rettenetes; hogy még mindig ugyanaz a fejedelem, aki annak idején, mikor a keresztesek mesterkedései kihozták sodrából, így kiáltott a lovagrend követére: „Te reám kutyabőrrel, én meg rátok kopjával!”

De e vele született ingerlékenységét most már fékezte a nagy, az őszinte istenfélelem. Nemcsak a frissen megtért litván knyázok, hanem az atyáiktól és nagyatyáiktól fogva istenfélő lengyel főurak is épülhettek, ha a királyt a templomban látták. Gyakran ellökte maga elől a párnát, és a nagyobb önsanyargatás kedvéért a mezítelen kőre térdelt, máskor, ahogy kezét az égre emelte, úgy tartotta mindaddig, amíg az a fáradtságtól aléltan alá nem hullott. Naponta legalább három misét hallgatott végig, s mind a hármat szinte mohó áhítattal szívta magába. A kehely felfedése és az Úr felmutatását jelző csengettyű szava mindannyiszor szent gyönyörűséggel, elragadtatással és szorongással töltötte el lelkét. Mise végeztével, mintegy álmából ocsúdva, békésen, szelíden ment ki a templomból, s az udvari emberek hamarosan kitapasztalták, hogy ilyenkor a legjobb akár bocsánatát, akár jutalmat kérni.

Hedvig királyné a sekrestye felőli ajtón lépett be, s a szentély közelében álló lovagok hamarabb meglátván - noha a mise még nem kezdődött el - egyszerre térdre hullottak, önkéntelenül is a szentet megillető tisztelettel adózva személyének. Zbyszko is követte példájukat, mert az

egész gyülekezetben senki sem vonta kétségbe, hogy valóban szent ő, kinek képe a jövőben templomi oltárokat fog díszíteni. Különösen az utóbbi években folytatott szigorú, vezeklő életmódja tette, hogy alattvalói a királynénak kijáró hódolaton túlmenően, már-már vallásos rajongással vették körül. Az urak körében és a nép között egyként járt szájról szájra a hír ama csodákról, amelyeket a királyné mívelt. Beszélték, hogy kézrátétellel betegeket gyógyít: sánta, béna emberek visszanyerték tagjaik épségét, ha a királyné régi ruháit magukra öltötték. Szavahihető tanúk állították, hogy saját fülükkel hallották, mikor egyszer az Úr Jézus szólt hozzá az oltárról. A külföldi uralkodók térdhajtással adóztak neki, még a gőgös Keresztes Lovagrend is tisztelte, s óvakodott attól, hogy megbántsa. IX. Bonifacius pápa az egyház kiválasztott szent leányának nevezte. A világ figyelemmel kísérte cselekedeteit, és nem felejtette el, hogy az Anjouk és a lengyel Piastok királyi házának e gyermeke, a hatalmas Lajos király leánya, a legfényesebb királyi udvar neveltje, s mindezeken felül a földön élő szüzek legszebbike: lemondott a boldogságról, lemondott első, szűzi szerelméről, és a „vad" litván fejedelem hitestársává lett, hogy vele együtt térítse a kereszt alá Európa utolsó pogány népét. S amit a germánság minden ereje, a Keresztes Lovagrend minden hatalma, a kereszteshábórúk és a kiontott vér tengere nem tudott elérni - azt elérte az ő egyetlen szava. Apostoli dicsfény sohasem övezett ifjabb és gyönyörűségesebb homlokot, apostoli küldetés sohasem párosult ilyen önfeláldozással, női szépség sohasem ragyogott ilyen angyali jósággal és csendes bánattal.

Megénekelték Európa minden királyi udvarában, a vitéz lovagok a világ legtávolabbi részeiből is eljöttek Krakkóba, hogy láthassák a lengyel királyasszonyt. Saját népe szinte rajongó szeretettel csüggött rajta, hiszen a Jagellóval szerzett kötelék rendkívüli módon megnövelte a nemzet hatalmát és dicsőségét. Csupán egyetlen gyötrő gond nehezedett rá, és nemzetére egyaránt - az Úr e kiválasztott szolgálóleányától hosszú éveken át megtagadta az utódot.

Mikor azonban ez a sorscsapás is elmúlt, a kikönyörgött kegyelem örömhíre futótűzként terjedt el a Balti-tengertől a Fekete-tengerig meg a Kárpátokig, ujjongó örömmel töltötte el az óriási birodalom minden népét. Örömmel fogadták a hírt még a külföldi udvarokban is, csak a Keresztes Lovagrend székvárosa volt ebben kivétel. Rómában Te Deumot tartottak. A lengyel földeken immár végképp megszilárdult a hit, hogy amit a „szent asszony" kér az Úrtól, az biztonsággal be is teljesedik.

Jöttek is hozzá az emberek rimánkodva, hogy járjon közbe egészségükért, eljöttek a tartományok, járások küldöttei, hogy - szükség szerint - imádkozzék esőért avagy jó időért, bő aratásért, áldott mézszüretért, máskor a tavi halak gazdag szaporodásáért, avagy hogy az erdőkből ki ne fogyjon a vad. A határszéli várak vagy kisebb várkastélyok marcona lovagjai, kik a németektől átvett szokás szerint rabló portyázásokat folytattak meg egymás ellen hadakoztak, a királyasszony egyetlen intésére hüvelybe dugták szablyájukat, váltságdíj nélkül szabadon bocsátották foglyaikat, visszaadták az elhajtott nyájakat, s baráti kezet nyújtottak egymásnak. A szegények, a nyomorultak sokasága, mind-mind ott tolongott a krakkói vár kapuja körül. A királyasszony tiszta lelke behatolt az emberek szívébe, enyhítette a rabok nyomorúságát, az urak gőgjét, a bírák szigorát, s a boldogság hajnalfényeként, az igazság és a békesség angyalaként lebegett az egész birodalom fölött.

Mindenki nagy szívdobogással várta az áldás napját.

A lovagok fürkészve vigyázták a királyasszony termetét, ebből következtetve, hogy meddig kell még várniuk a drága fiutódra, avagy a trónörökös királykisasszonyra. Wysz atya, a krakkói püspök, aki nemcsak a birodalomban, hanem világszerte híres ismerője volt az orvostudománynak, még nem találta közelinek a szülés napját. S ha mégis megkezdődtek már az

előkészületek, ez csak azért történt, mert akkornapján szokás volt, hogy minden ünnepséget minél hamarabb kezdjenek, és minél tovább - hosszú hetekig - elhúzzanak. A királyasszony - ámbár termete már kissé előredomborult - megőrizte korábbi sudárságát, s nagyon is egyszerűen öltözött. Hajdan - mint a fényes királyi udvar neveltje s minden korabeli hercegkisasszonynál szebb hajadon - ő is szerelmese volt a drága kelméknek, a láncoknak és gyöngyöknek, az arany kösöntyűknek és gyűrűknek, de most - sőt már néhány esztendeje - nemcsak hogy apácaköntöst viselt, de még arcát is elfátyolozta, hogy szépségének érzete valahogyan világi kevélységet ne ébresszen szívében. Mikor Jagelló úr megtudta, hogy a királyasszony áldott állapotban van, ujjongó örömében hiába adott parancsolatot, hogy nyoszolyáját borítsák aranyhímes kelmével, drágakövekkel és ékszerekkel, a királyasszony azt felelte, hogy régen lemondott már a pompáról, és jól tudja, hogy a gyermekágy gyakorta halálos ágy is, ő tehát nem kincsek és drágakövek között, hanem csendes alázatban kívánja várni az áldást, mellyel az Úr megajándékozta.

Az arany és a sok drágakő pedig vándorolt az Akadémia javára, avagy ama nemes célra, hogy az újonnan megkeresztelt litván ifjúság külföldi egyetemeken mívelhesse magát.

A királyné csak abban engedett, csak annyiban változtatott viseletének kolostori színezetén, hogy amióta anyasága kétségtelenné vált, többé nem fátyolozta el arcát, mert helyesen úgy vélekedett, hogy most már nem illendő vezekléshez való öltözetet viselnie...

S valóban minden szem végtelen szeretettel pihent meg gyönyörű ábrázatán, melyet sem arany, sem drágakő nem tehetett volna szebbé. Lassú léptekkel haladt a sekrestye ajtajától az oltár felé, tekintetét a magasba emelte, egyik kezében imakönyvét, a másikban a rózsafüzért tartotta. Zbyszko elnézte a liliomszerű arcot, a kék szempárt, az angyali vonásokat, amelyeken elömlött a békesség, a jóság és az irgalom, s szíve az első pillanatban olyat dobbant, mint egy pörölycsapás. Tudta ő jól, hogy Isten parancsa szerint szeretnie kell királyát és királynőjét, szerette is a maga módján, de szíve most hirtelen nagy érzelemre gyúlt, mely már nem parancsszóra kél, hanem, miként a láng, magától lobban túláradó, forró szeretetre, mely egyúttal a legnagyobb tisztelet, alázat és áldozatkészség is. Zbyszko fiatal, lobbanékony lovag volt, nem csoda hát, ha egyszerre megragadta a vágy, hogy ezt a nagy szerelmét és alattvalói, lovagi hűségét valamiképpen kimutassa. Szeretett volna valami nagyot tenni, valahová elszáguldani, valakit összekaszabolni, harcolni, hódítani, s nem bánta volna, ha saját életével fizet is érte. „Mégiscsak elmegyek Witold úrral - mondta magában -, mert hogyan szolgáljak a szent királyasszonynak, ha a közelben sehol sincs háború?” Az eszébe se jutott, hogy szolgálni másként is lehet, nemcsak karddal, kopjával vagy harci bárddal, de fegyverrel kész lett volna akár egymaga rárohanni a Sánta Timur egész hatalmára. Szeretett volna mindjárt mise után lóra kapni, hogy valamibe belefogjon, de hogy mibe, azt maga sem tudta, csak érezte, hogy tétlenül nem bírja, hogy ég a keze s egész lelke lángol.

Ismét egészen megfeledkezett az életét fenyegető nagy veszedelemről. Egy pillanatra még Danusiát is elfeledte. Mikor aztán a templomban felzendült a gyermeki ének s ez ismét eszébe juttatta őt, azzal nyugtatta meg magát, hogy „az megint más”. Ő Danusiának hűséget és három németet fogadott, s azt meg is tartja. A királyasszony azonban minden más asszonyemberen felülvaló. De ha arra gondolt, hány németet szeretne őérette levágni, mindjárt egész páncél- és sisakerdőt látott maga előtt, strucc- meg pávatoll-bóbitával, s úgy érezte, hogy nagy lelkesedésének ez még mind kevés volna.

Közben le nem vette róla a szemét, szíve feszült az érzelmektől, s azon gondolkozott, milyen imádsággal tisztelhetné meg, mert annyi bizonyos, hogy a királynéért mégsem lehet akár-

hogyan imádkozni. Csak ennyit tudott mondani: *Pater noster qui es in coelis, sanctificetur nomen Tuum...*[27] Mert erre megtanította Wilnóban egy ferences barát. Lehet, hogy a barát maga sem tudta tovább, de az is lehet, hogy csak ő felejtette el a végét, elég az hozzá, hogy az egész Miatyánkot nem tudta volna elmondani. Most mégis rákezdett, és folytonosan ismételte ezt a néhány szót, melyek lelke mélyén azt jelentették: „Adj, Uram, a mi szerelmetes asszonyunknak egészséget, boldogságot, hosszú életet és több gondod légyen reá, mint bármi egyébre." S mivel ezeket olyan ember mondta, kinek feje fölött ítélet és büntetés függött, bizonyos, hogy az egész templomban nem volt ennél őszintébb imádság...

A mise végeztével Zbyszkónak oly érzése támadt, hogy ha most a királyasszony elé léphetne, előtte arcra borulhatna, s átölelhetné a lábát, akkor nem bánná, jönne bár a világ vége... De az első mise után kezdődött a második, azután a harmadik, később pedig a királyasszony elvonult belső házába, mert rendszerint délig böjtölt, s szándékosan nem vett részt a délelőtti vidám falatozásokban, ahol a király és a vendégek mulattatására ott tréfálkoztak, mókáztak az udvari bolondok és komédiások. Közben jött is már Długolas ura, s Zbyszkót a hercegasszonyhoz szólította.

- A reggelinél mint udvari emberem szolgálsz nékem és Danusiának - szólt a hercegasszony. - Hátha mint udvari lovagunk kedvet találsz király őfelsége előtt, s valamely vidám szóval avagy cselekedettel megnyered a szívét. Talán a keresztes sem emel panaszt, ha így ismer meg, s látja, hogy nékem szolgálsz a király asztalánál.

Zbyszko kezet csókolt, azután Danusiához fordult, és bár a bajvívásban és a harcban jártasabb volt, mint az udvari szokásokban, nyilván mégis tudta, mit illendő cselekednie egy lovagnak, ha reggel megpillantja szíve hölgyét, mert hátralépett, s arcán a csodálkozás kifejezésével vetett magára keresztet:

- Az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében!

Danusia ráemelte kék szemét:

- Miért vetsz magadra keresztet, holott már mise után vagyunk?

- Azért, kisasszonyom, mert e rövid éjszaka alatt annyira megnövekedett szépséged, hogy szinte csodának vélem!

De a długolasi Mikołaj úr, mint afféle koros ember, nem kedvelte az idegenből jött új lovagi szokásokat, ezért vállat vonva így szólt:

- Mit vesztegeted hasztalan az időt, szépségét magasztalva, holott sárkánynak is csak palánta ő még, hiszen a földből is alig látszik ki!

Zbyszko azonban keményen rávillant:

- Nem ajánlom kigyelmednek, hogy ilyen névvel illesse - szólt a haragtól elsápadva -, és vegye eszébe kigyelmed, ha nem nézném tisztes éveit, megparancsolnám, hogy a vár mögött legottan döngöljenek le némi helyet, aztán hadd jönne a kigyelmed vége avagy az enyém!

- Coki, csikó! Véled még ma is elbánnék!

- Csend! - szólt a hercegasszony. - Más inkább a saját nyakát vigyázná, ez pedig még tetézi a bajt! Vajha józanabb lovagot kerestem volna Danusiának. De azt megmondom, ha zavargást akarsz, le is út, fel is út, mert itt semmi szükség ilyenekre...

---

[27] A Miatyánk kezdő szavai latinul.

Zbyszko elrestellte magát a hercegasszony szavaira, de sietett is megkövetni őt. Mindjárt utána azonban azon járt az esze, hogy ha a długolasi Mikołaj úrnak serdült fia van, azt hívja ki gyalog avagy lovas párviadalra, de a Danusián esett sérelmet nem hagyja annyiban. Most azonban elhatározta, hogy itt, a királyi termekben veszteg marad, nem akaszkodik össze senkivel, csak ha lovagi becsülete kívánja...

Trombitaszó jelezte a reggeli idejét, Anna hercegasszony tehát kézen fogta Danusiát, s az ebédlőházba indult, melynek már az ajtajánál világi urak és lovagok várták érkezését. Ziemowitné hercegasszony korábban ért oda, mert őt, mint a király húgát, előkelőbb hely illette az asztalnál. Nemsokára nyüzsgött is már az ebédlőházban a sok külföldi vendég meg a meghívott helybéli főrangúak és lovagok. A király az asztal magasabb végén foglalt helyet, egyik oldalán a krakkói püspök, a másikon Wojciech Jastrzębiec, aki méltóságra kisebb volt ugyan a prelátusoknál, de mint a pápa követét, őt illette a király jobbja felőli hely. A következő helyeket a két hercegasszony foglalta el. Anna Danuta mellett kényelmesen terpeszkedett az öblös karszékben Jan herceg, a volt gnieznói érsek, III. Bolko opolei herceg fia s a sziléziai Piastok ivadéka. Zbyszko hallott már róla Witold úr udvarában, s most, hogy a hercegasszony és Danusia mögött állt, azonnal meg is ismerte hatalmas üstökéről, mely göndör fürtökben omlott alá, s fejét hasonlóvá tette a szenteltvízhintő izsóphoz. A lengyel hercegek udvaránál nem is hívták másként, mint Izsópnak. S még a keresztesek is ezen a néven emlegették, de a maguk módján elferdítve. Általában vidám jókedvéről és könnyű erkölcseiről volt nevezetes. Mikor a pápa, a király akarata ellenére, gnieznói érsekké tette, s megküldte néki az érseki szalagot, fegyveres kézzel akarta új hivatalát elfoglalni, amiért aztán minden méltóságától megfosztatott és elűzetett, mire átállt a keresztesekhez, akik a Pomorzén[28] a szegényes kamieni püspökséggel kárpótolták. De csakhamar rájött, hogy a hatalmas királlyal mégiscsak jó lesz békességben élni, kikönyörögte hát bocsánatát, visszatért hazájába, s türelmesen várta, hogy valamelyik főpapi szék megüresüljön, mert bizton remélte, hogy azt mégiscsak ő kapja meg a jóságos uralkodótól. S - amint a jövő megmutatta - nem is tévedett. Mindazonáltal addig is vidám tréfával igyekezett megnyerni a király szívét De azért nem veszett ki belőle a keresztesekhez való régi vonzódás sem. Érezvén, hogy a lengyel főurak és lovagok szemében nem valami kedves vendég Jagelló udvaránál, Lichtenstein társaságát kereste s mindig szívesen telepedett mellé az asztalnál.

Így volt most is. Zbyszko a hercegasszony széke mögött állt s olyan közel került a keresztteshez, hogy kinyújtott kezével elérhette volna. Viszkettek is az ujjai és meg-megrándultak, de ez is akarata ellenére történt, mert indulatát keményen megfékezte, s egyetlen bűnös gondolatot sem engedett meg magának. Azt azonban mégsem bírta megállani, hogy egyszer-kétszer mohó pillantást ne vessen Lichtenstein fakószőke, kopaszodó feje búbjára, nyakára, hátára meg a vállára, mintegy azt méregetve, hogy ugyan sok munkát adna-e neki, ha egyszer mégiscsak összecsapnának, akár harci tusában, akár párviadalban. Úgy látta, nemigen fogna ki rajta, mert ámbár a lovag lapockái hatalmasan rajzolódtak ki a vékony, szürke posztóból készült feszes dolmány alól, azért Powałához vagy a biskupicei Paszko Złodziejhez hasonlítva mégiscsak amolyan vakarcsféle volt, hát még ha a híres nevezetes Sulimafiakhoz, a koziegłowi Krzonhoz vagy akár ezt a királyi asztalt körülülő, bármelyik lovaghoz hasonlítaná is.

Bámulta is őket Zbyszko irigykedő csodálattal, de legfőbb figyelmét mégis a király kötötte le, aki tekintetét körös-körül jártatva, ujjával minduntalan füle mögé simította fürtjeit, mintha amiatt bosszankodnék, hogy még mindig nem hordják az étket. Tekintete egy pillanatra Zbyszkón is megnyugodott, amitől az ifjú szívét valami félelemféle remegtette meg s szörnyű

[28] Tengermellék (Pomeránia).

nyugtalanság vett rajta erőt arra a gondolatra, hogy talán rövidesen a király haragos ábrázata elé kell állnia. Most először gondolt igazán arra, hogy mily nagy felelősség és büntetés zúdulhat rá, mert eddigelé minden olyan távolinak, olyan homályosnak látszott, hogy igazán kár lett volna miatta nyugtalankodnia.

Közben a német nem is álmodott róla, hogy ily közel van hozzá ama lovag, ki az országúton olyan vakmerően rátámadt. Megkezdődött a reggeli: már hozták is a borlevest, melyet úgy megfűszereztek fahéjjal, szegfűszeggel, gyömbérrel és sáfránnyal, hogy illata egyszerre betöltötte az egész termet. Ugyanakkor Ciaruszek, az udvari bolond, aki egy háromlábú, támlátlan széken ült az ajtóban, a csalogány füttyét utánozta, ami szemlátomást felvidította a királyt. Egy másik, az étekhordó szolgákkal együtt körüljárta az asztalt, észrevétlenül egy-egy vendég mögé állt, s szájával olyan hangot adott, mintha méh dongana a közelben, de olyan híven csinálta, hogy a kiszemelt vendég letette a kanalat, s idegesen kapkodva sietett a veszedelmet elhárítani. A többiek természetesen vidám kacajra fakadtak. Zbyszko buzgón szolgálta a hercegasszonyt és Danusiát, de mikor egyszerre Lichtenstein is csapkodni kezdte tenyerével kopasz feje búbját, ismét megfeledkezett az őt fenyegető veszedelemről, s olyan hahotára fakadt, hogy a könnye is kicsordult belé, a közelben álló Jamont litván knyáz pedig, ki a smoleński helytartó fia volt, torka szakadtából kísérte, hogy csak úgy hullatta az ételt a tálból.

De amikor Lichtenstein végre rájött a tévedésre, tarsolyába nyúlt, s közben néhány szót mondott németül a mellette ülő Izsóp püspöknek, aki azonnal megismételte lengyelül:

- A nemes lovag úr azt üzeni - szólt a bolondhoz -, hogy ád néked két skojecet, de ne zúgj olyan közel, mert vedd eszedbe, hogy a méheket elkergetik ugyan, de a heréket agyoncsapják...

A bolond zsebre vágta a két skojecet s az udvari bolondokat mindenütt megillető szabadságot felhasználva, így felelt:

- Bő mézzel folyó föld Dobrzyn vidéke,[29] azért lepték úgy el a herék. Üssed uram, Władysław király!

- Nesze tőlem is egy garas, mert jól megfeleltél - szólt Izsóp püspök. - De el ne feledd, ha kötél szakad, méhcsősz huppan és nyaka törik. A malborgi heréknek, kik Dobrzynt elárasztják, fullánkjuk vagyon, ezért nem ajánlatos a kaptárjuk körül sündörögni!

- Ebura! - kiáltotta a maszkowicei Zyndram, a király kardjának hordozója. - Azért csak ki lehet őket füstölni!

- Mivel?

- Puskaporral!

- Avagy harci bárddal szétverni a méhest! - toldotta meg az óriás, biskupicei Paszko Złodziej.

Zbyszkónak dagadozott a szíve, mert biztos volt benne, hogy e szavak a háború előhírnökei. Ám Kuno Lichtenstein is megértette, mert hosszú időt töltött Torunban és Chełmnóban, s megtanult lengyelül, csak éppen gőgös büszkeségből nem élt ezzel a nyelvvel. Most azonban, mivel a maszkowicei Zyndram szavai sértették, hideg, szürke szemével rávillanott:

- Majd elválik! - vetette oda röviden.

---

[29] A dobrzyni földeket a kereszteslovagok az opolei Władysławval kötött törvénytelen megegyezésük alapján bekebelezték. (A szerző jegyzete).

- Látták apáink Płowce alatt, s mi magunk is Wilno alatt - vágott vissza Zyndram.

- *Pax vobiscum!*[30] - csitította Izsóp. - *Pax, pax!* Hagyja csak ott a kurówi Mikołaj atya a kujawyi püspöki széket, s kegyelmes király urunk engem ültessen be a helyébe, mondok én kigyelmeteknek olyan prédikációt a keresztény népek között való békességről, hogy legottan megtérnek nagy töredelemmel. Mert mi egyéb a gyűlölet, ha nem *ignis*,[31] mégpedig *ignis infernalis*.[32] Tűz bizony, olyan rettenetes tűz, hogy a víz sem olthatja meg, legfeljebb a bornak enged. Add csak azt a bort, aztán jöjjön a tánc!... miként Istenben boldogult kurozwęki Zawisza püspök atyánk szokta volt mondani!

- S a tivornyából - a pokolba, amint az ördög szokta mondani! - tette hozzá Ciaruszek, az udvari bolond.

- Vinne el téged legelébb!

- Csodának nagyobb lenne, ha kigyelmedet vinné el, mert eddig ugyan senki se látott ördögöt szentelt izsóppal, de nekünk alighanem mindnyájunknak részünk lesz e gyönyörűségben.

- De elébb még téged meghintelek! Ide azt a bort, aztán *vivat*[33] a keresztények egymáshoz való szeretete!

- Az igazi kereszténységé! - ismételte meg Kuno Lichtenstein nyomatékkal.

- Hogyan? - kapta fel a fejét Wysz krakkói püspök. - Avagy nem évszázadok óta keresztény királyságban vendégeskedik-é kigyelmed? Avagy nem régibb templomok-é a mieink, mint a malborgiak?

- Nem tudom - felelte a komtur.

A királyt különösen ingerlékennyé tette, ha a kereszténységről esett szó. Azt hitte, talán reá céloz a német. Kiálló pofacsontjait égő vörös foltok lepték be, s a szeme megvillant.

- Micsoda? - kiáltotta mély hangon. - Avagy nem keresztény király vagyok-é én?

- A királyság név szerint keresztény ugyan - felelte Lichtenstein hidegen -, ám az erkölcsök pogányok benne...

De erre már haragosan ugráltak fel a lovagok: a wrocimowicei Marcin, kinek címerét fél kecske díszíti, a korytnicai Florian, a wodzineki Bartosz, a kobylanyi Domarat, a taczewi Powała, a biskupicei Paszko Złodziej, a maszkowicei Zyndram, a targowiskói Jaksa, a koziegłowyi Krzon, a bobowai Zygmunt és a charbimowicei Staszko, mind megannyi jeles vitéz, kik sok csatában és párviadalban hírnevet szerzének s haragtól égve, majd meg elsápadva, fogukat csikorgatva, egymás szavába vágva kiáltották:

- Gyalázat reánk! Mert a vendéget nem hívhatjuk párviadalra!

De Zawisza Czarny, a Sulimafi, a nagyok közt is a legnagyobb, a lovagok példaképe, homlokát összeráncolva fordult Lichtensteinhez:

- Nem ismerek kigyelmedre, Kuno, vitézlő lovag létedre, hogyan gyalázhatod e dicső nemzetet, tudván, hogy mint követet, nem érhet büntetés?

---

[30] Béke veletek (latin).

[31] Tűz (latin).

[32] Pokoli tűz (latin).

[33] Éljen (latin).

De Kuno nyugodtan állta a fenyegető pillantást s lassan, nyomatékkal szólt:

- Lovagrendünk, minekelőtte Poroszországba jött volna, Palesztinában vitézkedett, de a követet még a szaracénok is kímélték, csak ti nem kímélitek, ez okból mondom erkölcsötöket pogánynak.

Erre még nagyobb lett a zaj. Az asztal körül ismét felhangzott a kiáltás: „Gyalázat, gyalázat!"

De a király, ábrázatán a bőszült harag tüzével, litván szokás szerint néhányszor tenyerébe csapott, mire azonnal csend lett. Erre az agg tęczyni Jaśko Topór krakkói kastellán, kinek már hivatali méltósága is félelmet keltett, felemelkedett helyéről, és így szólt:

- Nemes lichtensteini lovag, ha tenagyságodat, mint követet valamelyes bántódás avagy rágalom érte, add tudnunk sérelmedet s a szigorú igazságnak elég tétetik.

- Ilyen dolog még nem esett vélem keresztény országban - felelte Kuno. - Tegnap a tynieci országúton egy itteni lovag reám támada, s ámbátor a palástomat ékítő keresztről jól láthatta, ki vagyok: életemre tört.

Zbyszko e szavak hallatára erősen elsápadt, s önkéntelenül is a királyra nézett, kinek ábrázata most már valósággal félelmetes volt. A tęczyni Jaśko csodálkozva szólt:

- Lehetséges-é e dolog?

- Kérdezze kigyelmed a taczewi lovag urat, ki szemtanúja volt bántódásomnak.

Minden szem Powała felé fordult, aki egy pillanatig komoran, lesütött szemmel állt, s csak aztán mondta ki a szót:

- Igaz!...

A lovagok ezt hallván, dühösen fakadtak ki: „Gyalázat! Gyalázat! Nyílna meg a föld az ilyen alatt!" S nagy szégyenkezésükben egyesek ököllel verték mellüket, combjukat, mások ujjaikkal összevissza hajtogatták az asztali cintálakat, s nem tudták, merre fordítsák tekintetüket:

- Miért nem vágtad le? - mennydörögte a király.

- Mert az ilyennek az ítélőmester elé kell állania! - felelte Powała.

- Tömlöcbe vetetted? - kérdezte a tęczyni Topór, a kastellán.

- Nem. Lovagi becsületére fogadta, hogy helytáll.

- Nem áll helyt! - kiáltotta Kuno felemelt fejjel, gúnyosan.

Erre egy fiatal, szomorú hang szólalt meg, nem messze a kereszteslovag háta mögött.

- Ne adja az Úr, hogy a halál helyett a gyalázatot válasszam. Én tettem: a bogdanieci Zbyszko.

E szavak hallatára a lovagok a szerencsétlen ifjúnak ugrottak, de a király fenyegető kézmozdulata visszatartotta őket. Jagelló felemelkedett helyéről s szikrázó szemmel, haragtól lihegve, kiabálni kezdett, s hangja dübörgött, mint a köves úton haladó szekér:

- Fejét venni! Fejét venni! A keresztes küldje el a fejét Malborgba a nagymesternek!

Majd a közelben álló fiatal litván knyázhoz, a smoleński helytartó fiához fordulva kiáltotta:

- Ragadd meg, Jamont!

A király haragjától megrémült ifjú knyáz reszkető tenyerét Zbyszko vállára tette, aki sápadt arcát feléje fordítva szólt:

- Nem futok el...

De a tęczyni Topór, a galambősz szakállú krakkói kastellán felemelte kezét, jelezvén, hogy szólni kíván, s mikor a zaj elült, így kezdte a szót:

- Felséges király! Hadd tudja meg a komtur, hogy nem a te hirtelen haragod, hanem hazánk törvénye bünteti halállal azt, ki a követ személye ellen tör. Másként méltán vélhetné, hogy királyságunkban nem a keresztény törvények uralkodnak. Magam látok törvényt e bűnös fölött!

Az utolsó szavaknál hangját felemelte, s szemmel láthatólag még a gondolatát is el akarván űzni annak, hogy szavainak foganatja ne legyen, intett Jamontnak:

- Zárjátok a toronyba. Kigyelmedet pedig, taczewi lovag úr, bizonyságul hívom.

- El is mondom e szerencsétlen ifjú dolgát, mit meglett ember el nem követett volna - felelte Powała s komor pillantásokat lövellt Lichtenstein felé.

- Úgy van - helyeseltek legott a többiek. - Gyermek ez még! Miért gyaláztak hát mindnyájunkat az ő cselekedetéért?

Egy pillanatra mély csend lett, a lovagok fenyegető pillantásokkal méregették a keresztest, közben pedig Jamont kivezette Zbyszkót, hogy a várudvaron álldogáló íjasok kezébe adja.

Az ifjú knyázfi szívében szánalom ébredt a fiatal rab iránt, amit még csak növelt a németekkel szemben érzett ősi gyűlölete. De mint litván ember, megszokta, hogy a fejedelem parancsát vakon teljesítse, a király haragjától maga is megrémülve, útközben a jóindulatú tanács hangján suttogta a fiatal lovag fülébe:

- Hallgass rám, lovag! Azt mondom, kösd fel magad mindjárt. Az lészen a legjobb. A „korol”[34] igen megdühödött, biztos, hogy fejedet veszik. Mért ne vidítanád fel? Kösd fel magad, lovag! Minálunk így szokás!

Zbyszko a szégyentől és az ijedelemtől félholtan, eleinte fel sem fogta a knyázfi szavait, végül azonban mégis megértette, s akkor egyszerre meg is állt a nagy csodálkozástól:

- Mit beszélsz?

- Azt, hogy kösd fel magad! Minek lássanak törvényt fölötted? Legalább vidámságot szerzel királyurunknak - ismételte meg Jamont.

- Kösd fel magad te! - kiáltotta az ifjú lovag. - Látom már, hiába kereszteltek meg, csak pogány maradtál; hiszen még azt sem tudod, hogy keresztény léleknek ilyet művelni nagy vétek.

A knyáz vállat vont:

- De ha nem önszántadból teszed! Hisz úgyis leütik a fejed.

Zbyszkónak átsuhant a fején, hogy ezekért a szavakért ki kellene hívni a bojárfit gyalog- avagy lovas-párviadalra, akár kardra, akár harci bárdra, de elnyomta indulatát, mert ráeszmélt, hogy erre már aligha lesz ideje. Fejét bánatosan lehorgasztotta hát, s szótlanul tűrte, hogy átadják a várbeli íjas őrség hadnagyának.

Közben a teremben az általános figyelem másfelé fordult. Danusia, látván, mi történik, az első pillanatban úgy megijedt, hogy lélegzete is elállt. Arcocskája sápadt lett, mint a fal, szeme tágra nyílt a rémülettől, s mozdulatlanul meredt a királyra, mint egy templomi viaszfigura. De

[34] Király (orosz).

mikor végül rádöbbent, hogy az ő Zbyszkójának le akarják vágni a fejét, mikor kikísérték az ebédlőházból, rettenetes fájdalom ragadta meg szívét: ajka és szemöldöke megremegett, nem használt itt sem a királytól való félelem, sem az, hogy ajkát véresre harapta, egyszerre olyan hangos, keserves sírásra fakadt, hogy minden arc feléje fordult, s maga a király is megkérdezte:

- Mi az?

- Felséges király úr! - szólt Anna hercegasszony. - Ez a spychówi Jurand úr leánykája, kinek ama szerencsétlen ifjú lovag hűséget esküdött. Esküvel fogadá, hogy három pávatoll bóbitát leszaggat a keresztesek sisakjáról. Mikor hát meglátta e komtur sisakján a pávatollat, úgy vélte, az Úr küldé eleibe a lovagot. Bizony, nem gonoszságból mívelte e dolgot, de meggondolatlanságból, légy hát irgalommal hozzá, s ne ítéld, térden állva könyörgünk.

Mikor befejezte, felállt, kézen fogta Danusiát, s vele együtt a királyhoz lépett, ki ezt látván, hátrálni kezdett, de ők mind a ketten letérdeltek elé, s Danusia kis kezével átölelve térdét, felkiáltott:

- Bocsáss meg Zbyszkónak! Bocsáss meg!

Felindulásában és fájdalmában arcocskáját a királyi palást szürke redői közé rejtette, s közben reszketve, mint a falevél, csókjaival borította a király térdét. Anna hercegasszony, Ziemowit hitvese, a másik oldalról térdelt eléje, s kezét összetéve, könyörgő tekintettel nézett a királyra, kinek arcán mélységes zavar látszott. Székével együtt hátrahúzódott, de azért Danusiát nem tolta el erővel, csak mindkét kezével hadonászott, mintha legyeket hajtana el.

- Hagyjatok békében! - kiáltotta. - Hibázott! Gyalázatba dönté az egész királyságot! Fejét kell venni!

De az apró kezek egyre erősebben fonták át a térdét, s a gyermeki hang egyre fájdalmasabban zokogta:

- Bocsáss meg néki! Uram király, bocsáss meg!

Erre aztán a lovagok is megszólaltak:

- A spychówi Jurand úr jeles lovag s a németek réme!

- És amaz ifjú is nagy érdemeket szerze Wilno alatt - tette hozzá Powała.

De a király - bár Danusia fájdalma megindította szívét - tovább védekezett:

- Hagyjatok békén! Nem ellenem vétett, nem én bocsáthatok meg néki. Ha a követ megbocsát, én is megteszem. De ha nem: vegyék a fejét.

- Bocsáss meg néki, Kuno! - szólt Sulimafi Zawisza Czarny. - Ezt a nagymester sem számítaná bűnödül.

- Bocsáss meg néki! - kiáltotta a két hercegasszony is.

- Bocsáss meg, bocsáss meg! - hangzott a lovagok kiáltása.

Kuno lehunyta szemét, s emelt fővel ült helyén, mintha gyönyörűsége telnék abban, hogy mind a két hercegasszony és e jeles lovagok neki könyörögnek így. Egyetlen szempillantás alatt megváltozott: fejét lehorgasztotta, két karját keresztbe fonta a mellén, büszkesége alázattá változott s fojtott, szent hangon szólt:

- Megváltó Krisztus Urunk megbocsátott a latornak a keresztfán és megbocsátott ellenségeinek...

- Igaz lovag, ki igyen szól! - jegyezte meg Wysz püspök.

- Igaz lovag! Igaz lovag!

- ...hogyne bocsátanék meg én - folytatta Kuno -, ki nemcsak keresztény vagyok, hanem szerzetes is? Megbocsátok neki szívemből, lelkemből, mint Krisztus Urunk szolgája és mint szerzetes.

- Dicsőség néki! - harsant fel a taczewi Powała hangja.

- Dicsőség! - ismételték a többiek.

- De - szólt a lovag - követ vagyok itt közöttetek, s az egész lovagrendnek, Krisztus Urunk rendjének méltóságát viselem. Ki tehát engem mint követet megsértett, a lovagrendet sértette, aki pedig a lovagrendet sérti, az magát Krisztus Urunkat illeti nagy sérelemmel, mely dologért én Isten és ember előtt meg nem bocsáthatok. Ámha a ti törvényeitek megbocsátják, hadd tudják meg azt minden országok keresztény vitézei.

E szavak után tompa, mély csend következett. Csak kis idő múlva hangzott itt is, ott is a fogak csikorgatása, az elnyomott harag mély, lihegő lélegzése és Danusia csendes zokogása.

Estig minden szív Zbyszko felé fordult. A lovagok, akik reggel még készek lettek volna a király egyetlen intésére összevagdalni őt, most legjobb eszüket latba vetve tanácskoztak, hogy mi módon tudnának segíteni rajta. A hercegasszonyok úgy határoztak, a királynétól könyörgik ki, bírná rá Lichtensteint, hogy álljon el panaszától, vagy ha szükséges, írjon levelet a nagymesternek, hogy az adjon parancsot Kunónak a panasz visszavonására. Úgy látszott, ez biztos út, mert Hedvig királyasszonyt olyan általános, nagy tisztelet övezte, hogy a nagymester a pápa haragját és minden keresztény herceg ítéletét vonta volna magára, ha egy ilyen kérést elutasít. Ez nem is volt valószínű, már csak azért sem, mert Konrad von Jungingen, a nagymester, nyugodt s minden elődjeinél sokkal szelídebb férfiú volt. Szerencsétlenségre azonban, Wysz püspök s egy személyben a királyné orvosa is, szigorúan megtiltotta, hogy egy szóval is említsék előtte az esetet. „A királyné asszony sohasem hallja szívesen a halálos ítéleteket - mondotta -, még ha egyszerű haramiáról van szó, azt is a szívére veszi, hát még ha egy ifjú lovagot akarnak lenyakazni, ki méltán remélhetné jóindulatát. De minden felindulás könnyen nagy nyavalyába dönthetné, holott egészsége egész királyságunknak többet jelent, mint tíz lovag feje.” - Végül kijelentette, ha valaki tilalma ellenére zavarni merészelné a királyasszonyt, arra ő hozza el a király szörnyű haragját, s tetejébe egyházi átokkal is sújtja.

Meg is ijedt e fenyegetéstől mind a két hercegasszony, s elhatározták, hogy a királyné előtt hallgatnak, viszont addig könyörögnek a királynak, míg valamicske kegyet nem mutat. Most már az egész udvar és minden lovag Zbyszko pártján állt. A taczewi Powała kijelentette, hogy elmondja a teljes igazságot, de vallomása a fiú javára lesz, mert az egész esetet ifjúi hevességének tudja be. Mindent egybevetve mégis mindenki úgy látta a dolgot, sőt a tęczyni Jaśko, a kastellán, hangosan ki is mondta, hogy ha Lichtenstein megköti magát, akkor a szigorú igazságnak semmi sem állhatja útját.

A sok vitéz szíve lázadozott a keresztes ellen, nem egy arra gondolt, sőt ki is mondta: „Most követ, így hát nem lehet sorompóba hívni, de ha megtér Malborgba, ne adja az Úr, hogy természetes halállal haljon!” - S ez a fenyegetés nem volt üres szóbeszéd, hiszen a lovagi övet viselő vitéznek helyt kellett állnia minden szaváért, még akkor is, ha ez halálát jelentette.

A félelmetes Powała háborgott legjobban, de nem is csoda, hiszen néki is volt egy kislánykája Taczewben, ugyanolyan korú, mint Danusia, így hát a kislány könnyei nagyon összeszorították a szívét.

Ugyanaznap meg is látogatta Zbyszkót a föld alatti tömlöcben, biztatta, legyen jó reménységgel s beszélt a két hercegasszony közbenjárásáról meg Danusia könnyeiről. A fiú, hallván, hogy Danusia a király lábai elé borult, és úgy rimánkodott érte, a könnyekig elérzékenyült, s nem tudván, hogyan fejezze ki túláradó háláját és vágyakozását, keze fejével dörzsölgette szemét, majd így szólt:

- Hej! Áldja meg az én Istenem, nékem pedig engedje meg kegyelmesen, hogy minél előbb harcba állhassak érte, akár lovon, akár gyalogszerrel! Látom már, kevés németet ígértem néki, mert az ilyennek legalább annyi dukál, valahány esztendőt számlál. De csak szabadítson ki az Úr Jézus ebből a bajból, nem leszek takarékos velük.

És hálát sugárzó tekintetét a magasba emelte...

- Előbb valamelyik templomnak ígérj, te! - szólt a taczewi úr. - Mert ha a Jóisten előtt kedvet talál ígéreted, bízvást kiszabadulsz. Aztán meg halljad: bátyádurad Lichtenstein eleibe járula, de utána még én is elmegyek. Nem hoz rád gyalázatot, ha megköveted, mert hibáztál, meg aztán nem is az ebfia Lichtensteint kérleled, hanem a követ méltóságát. Készen vagy-é hát?

- Ha ilyen jeles lovag mondja, mint tenagyságod, hogy lovagi becsületemen nem esik csorba, megteszem! De ha azt kívánná, hogy úgy kérjem bocsánatát, ahogyan a tynieci úton mondá, akkor inkább a fejemet adom. Itt marad bátyámuram, majd megfizet értem, csak múljon el a keresztes követsége...

- Meglátjuk, mit mond bátyáduradnak - jegyezte meg Powała.

Estefelé az öreg Maćko csakugyan elment a némethez, de az nagy gőgösen fogadta. Még világot sem gyújtatott, csak úgy félhomályban beszélt véle. A vén lovag tehát visszatért komoran, mint az éjszaka, és indult a királyhoz. A felség jóságosan fogadta, mert már lemúlt róla a harag forrója, s mikor Maćko letérdelt előtte, mindjárt fel is állította s megkérdezte, mit kíván.

- Felséges királyom - kezdte mondókáját Maćko. - A baj megesett, a büntetés sem maradhat el, mert ha elmaradna, semmiféle igazság se lenne e világon. De én is hibáztam, mert az ifjú csontjaiban lévő szilajságát nemhogy fékeztem volna, hanem még magam is gerjesztgetém. Így neveltem őt; zsenge ifjúkorától meg már a hadakozás nevelte. Én vagyok a bűnös, felséges királyom, mert nemegyszer magam mondám néki: előbb vágjad, aztán majd meglátod, kit találtál. És háborúban ez így is van rendjén, de itt az udvarnál bizony gonosz dolog. Ám olyan ez a fiú, akár a színarany. S hozzá még nemünk utolsó sarja. Fölöttébb búsul az én szívem miatta...

- Gyalázatba szerze engem meg az egész királyságot - szólt a király. - Avagy mézzel kenegessem érte?

Maćko elhallgatott, mert a király beszédére úgy összeszorította torkát a fájdalom, hogy csak jó idő múlva lelt szavára. S akkor is ellágyuló, szaggatott hangon szólt:

- Sohase hittem volna, hogy ennyire a szívemhez nőtt, csak most, hogy megvan a baj, érzi, az én öreg szívem. Én elvénhedém, ő meg nemzetségünk utolsó sarja. Ha ő elvész, nemünk kihal. Felséges királyom, nagy jó uram, légy irgalmas nemzetségünkhöz!

Ismét letérdelt, kemény, harcos kezét a király felé nyújtotta, s könnybe lábadt szemmel mondta tovább:

- Kivettük részünket Wilno védelméből, adott is az Úr méltó zsákmányt, de így kire hagyjam? Ha a német vért akar, hadd folyjon hát vér, de engedje meg felséged, hogy én adjam fejemet. Minek nékem az élet, ha Zbyszko nincs? Ő még fiatal, váltsa ki a földet, támasszon utódokat

az Úristen szent parancsolatja szerint. A német meg se kérdi, kinek a feje hullott alá. Gyalázat sem származik belőle nemünkre. Nehéz az emberfiának a halálba menni, de akárhogyan forgatom, mégiscsak jobb dolog egy embernek elveszni, hogynem az egész nemzetségnek...

E szavak után átölelte a király térdét, a felség pedig erősen hunyorgatott, ami nála meghatottságot jelentett, végül megszólalt: - Azt én meg nem teszem, hogy felövezett lovagnak ártatlanul a fejét vétessem. Nem, soha!

- És nem is lenne méltó dolog - tette hozzá a kastellán. - A törvény megnyomorítja azt, ki bűnözött, de a törvény nem hétfejű sárkány, hogy ne tekintené, kinek a vére, csak habzsolhassa. Vedd eszedbe, lovag, micsoda gyalázat lenne nemzetségedre, mert ha a fiú vállalná, hogy te halj meg érte, nagy gyalázatba esnék nemcsak ő, hanem utódai is...

- Ő semmiképpen nem vállalná - védte Maćko -, de ha úgy fordulna, hogy ne tudjon róla, később majd megbosszulna, mint ahogyan én is megbosszulom őt...

- Egy ennek a módja! - kiáltotta a tęczyni úr. - Azt érje el kigyelmed, hogy a keresztes vegye vissza a panaszt.

- Már voltam nála.

- És? - kérdezte a király, nyakát előrenyújtva. - Mi módon szólott?

- Azt mondá: „A tynieci országúton volt az ideje a bocsánatkérésnek, ott ti nem akartátok, itt én nem akarom..."

- Hát mért nem akartátok?

- Azt kívánta, szálljunk le a lóról és gyalog...

A király, ujjával füle mögé igazította haját, éppen szólni akart, mikor egy udvari ember jött be, s jelentette, hogy a lichtensteini lovag kér meghallgatást.

Jagello e szavak hallatára előbb a tęczyni Jaśkóra, majd Maćkóra nézett, aztán intett, hogy maradjanak, talán abban reménykedve, hogy királyi tekintélyével sikerül a dolgot elsimítania.

Közben a keresztes bejött, meghajolt, aztán így szólt:

- Felséges úr! Íme, írásban is a panasz a sérelem miatt, mely engem felséged királyságában ért.

- Néki panaszolj, lovag - felelte a király a tęczyni Jaśkóra mutatva.

De Lichtenstein merően a király szemébe nézett s folytatta:

- Nem esmérem törvényiteket, uram, sem bíráskodástokat, csak azt tudom, hogy a lovagrend követe egyedül a királynak panaszolhat.

Jagello apró szeme megrebbent a türelmetlenségtől, de kivette a lovag kezéből az írást, és átadta Tęczyn urának. Amaz átvette, kigöngyölte és olvasni kezdte, de minél tovább olvasta, annál gondterheltebb és szomorúbb lett az ábrázata.

- Olyan állhatatosan követeled amaz ifjú életét, lovag - szólalt meg végre -, mintha az egész lovagrend tőle tartana. Avagy ti, kereszteslovagok, már a gyermekeket is félitek?

- Mi, kereszteslovagok, senkitől sem félünk - felelte büszkén a komtur.

A vén kastellán halkan hozzátette:

- Legkevésbé Istentől.

A taczewi Powała másnap a kastelláni ítélőszék előtt mindent megtett, ami módjában volt, hogy Zbyszko bűnét kisebbítse. De hiába próbálta a történteket a szinte gyermeki ifjúsággal, a

tapasztalatok hiányával magyarázni; hiába mondta, hogy még meglett férfi is, ha esküvel fogadja a három pávabóbitát, és imádkozik az Úristenhez, hogy adja őket a kezébe, azután hirtelen maga előtt látja az áhítozott forgót, még az is méltán hihette volna, hogy az Úristen akaratja volt. Egy dolgot azonban nem vonhatott kétségbe a derék lovag, mégpedig azt, hogy-ha ő nincs ott, Zbyszko kopjája a kereszteslovag mellén koppan. Kuno elhozatta a páncélt, melyet azon a napon viselt, s megmutatta, hogy az egészen vékony, amilyet csak ünnepélyes látogatásokra viselnek, s olyan könnyű, hogy Zbyszko, az ő ismert, nagy erejével kétségkívül keresztüldöfte volna egész mellét, és megölte volna. Ezután Powała még megkérdezte Zbyszkót, hogy meg akarta-e ölni a lovagot. S az nem is tagadta: „Messziről kiálték - mondotta -, hogy szegezzen kopját, mert hát élve aligha engedte volna sisakjáról letépni a pávatollat. De ha nagy fennszóval kiáltott volna, hogy ő követ: veszteg hagytam volna."

Tetszettek e szavak a lovagoknak, kik az ifjú iránti hajlandóságból tömegesen gyűltek egybe az ítélőszéken. Röpködtek is a megjegyzések: „Igaz is! Mért nem szólott?!" De a kastellán arca komoly és szigorú maradt. Csendet parancsolt s egy darabig ő is hallgatott, azután fürkésző tekintetét Zbyszkóra szegezve kérdezte:

- Megesküszöl az Úr szenvedéseire, hogy nem láttad a palástot meg a keresztet?

- Nem! - felelte Zbyszko. - Ha nem láttam volna a keresztet, azt hittem volna, hogy a mi fajtánkbéli. Annak meg csak nem megyek neki!

- De hát mi módon kerülhetett volna ide Krakkó alá más keresztes vitéz, mint aki követ, vagy az ő embereihez tartozik?

Erre Zbyszko nem felelt, mert nem is tudta, mit szóljon. Az világos volt, mindnyájuk előtt, hogy ha a taczewi lovag közbe nem lép, most Lichtensteinnek nem a páncélja heverne itt az ítélőszék előtt, hanem maga a lovag, átdöfött mellel, a lengyel nemzet örök gyalázatára. Tehát még akik teljes szívükből Zbyszko javát kívánták, azok is tudhatták, hogy az ítélet nem lehet irgalmas...

Kis idő múlva a kastellán csakugyan megszólalt:

- Ifjúi hevességedben nem vetted eszedbe, kire támadsz és minden harag nélkül cselekedtél, ezért Megváltó Urunk megkegyelmez néked. Most azért, szerencsétlen ifjú, könyörögj a Legszentebb Szűzhöz közbenjárásért, mert a törvény nem kegyelmezhet...

Zbyszkót nem érték váratlanul e szavak, mégis, mikor meghallotta, kissé elsápadt. De csakhamar megrázta üstökét, haját hátrasimította, keresztet vetett, s így szólt:

- Isten akaratja! Hiába!

Azután Maćkóhoz fordult, tekintetével Lichtenstein felé intett, mintha bátyja figyelmébe ajánlaná, az öreg pedig bólintott, jelezvén, hogy érti, és nem felejti el. Megértette e tekintetet és mozdulatot Lichtenstein is, és - bár szíve éppolyan bátor volt, mint gyűlölködő - egy pillanatra egész testében megremegett, oly szörnyű és fenyegető volt az agg harcos tekintete. Tudta, hogy közte és a vén lovag között, kinek arcát a sisakrostélyon át nem láthatta jól, e pillanattól kezdve élet-halálra megy a dolog. S hiába akarna elrejtőzni előle, mert ha leteszi követi tisztét, szembe kell néznie vele, ha másutt nem, hát Malborgban.

Közben a kastellán átment a szomszéd kamarába, hogy az ítéletet tollbamondja az íródeáknak, a lovagok közül pedig egyik-másik a kereszteshez lépett, s így szólt:

- Vajha feletted kegyelmesebben látnának törvényt az utolsó ítéleten. Örömödre vagyon-é ez ifjú lovag vére?

De Lichtensteinnek csak Zawisza véleménye volt fontos, mert őt széles e világon mindenütt ismerték lovagi tetteiről, és arról, hogy a lovagi törvényeket a legjobban ismerte, s azokat a legszigorúbban meg is tartotta. Messze földről hozzá fordultak a legbonyolultabb esetekben, ha a lovagi becsületről volt szó, és soha senki sem mert ellene szegülni, nemcsak mert a párviadal kilátástalan volt, hanem azért is, mert valósággal „a lovagi erények tükrének" tartották. Egyetlen korholó vagy dicsérő szava villámként terjedt el a lengyel, magyar, cseh, német lovagok körében s elegendő volt ahhoz, hogy eldöntse valakinek jó avagy rossz hírét.

Lichtenstein tehát hozzá fordult, s mintha mentegetni akarná magát konoksága miatt, így szólt:

- Csak a nagymester és a káptalan kegyelmezhetne meg néki, én nem...

- A ti nagymestereteknek semmi köze törvényeinkhez. Nem őnála a kegyelem, hanem a mi királyunknál - felelte Zawisza.

- Nekem, mint követnek, követelnem kellett a büntetést.

- Előbb voltál lovag, mint követ, Lichtenstein...

- Úgy véled tán, hogy megsértem a lovagi becsületet?

- Ismered lovagi törvényeinket. Tudhatod, hogy a lovagnak kétféle állatot kell követnie, az oroszlánt és a bárányt. Vajon ebben a dologban melyiket követted?

- Bíró vagy-é felettem?

- Kérdezted, hogy megsértetted-é a lovagi becsületet, ímé, szívem szerint feleltem.

- Rosszul feleltél, mert amit mondál, nem nyelhetem le.

- Akkor hát a magad mérgétől fulladsz meg, nem az enyémtől.

- Krisztus Urunk számon tartja, hogy több nékem a lovagrend becsülete, mint a te szádból jövő dicséret...

- Ő lészen bíró mindnyájunk fölött.

A beszélgetés fonalát elvágta a kastellán és az íródeák megjelenése. Mindenki tudta, hogy az ítélet kemény lesz, s ezért halálos csend támadt. A kastellán elfoglalta helyét az asztalnál, felemelte a feszületet, és szólt Zbyszkónak, hogy térdeljen le. Az íródeák felolvasta a latin nyelvű ítéletet. Sem Zbyszko, sem a jelenlevő lovagok nem értették, de mindenki tudta, hogy ez bizony - a halál. Zbyszko az ítélet elhangzása után mellét verve ismételgette: „Uram irgalmazz nékem, bűnösnek."

Azután felállt. Maćkóhoz lépett, az meg ölelő karjaiba zárta s szótlanul csókolgatta fejét és szemét.

Este már harsonás herold[35] hirdette a piac négy sarkán valamennyi lovagnak, vendégnek és polgárnak, hogy a kastelláni ítélőszék a bogdanieci Zbyszko nemes lovagot fejvesztésre ítélte.

Maćko kieszközölte, hogy a fejvétel ne történjék meg mindjárt, ami nem is volt nehéz dolog, mivel az akkori emberek aprólékosan szerették elintézni a vagyoni dolgokat, így hát rendszerint időt is adtak arra, hogy az elítélt családjával mindent tüzetesen elrendezzen, és az Úrral is megbékéljen. De Lichtenstein sem ragaszkodott az ítélet gyors végrehajtásához, úgy vélekedvén, hogyha a lovagrend megkapta az elégtételt a rajta esett sérelemért, nem lesz tanácsos

[35] Hírnök.

a hatalmas uralkodó haragját a végsőkig feszíteni, hiszen nemcsak azért küldték ide követi minőségben, hogy a keresztelői ünnepségeken részt vegyen, hanem hogy a dobrzyni földek dolgában is egyezkedjék. A legfontosabb ok azonban a királyné asszony egészségi állapota volt. Wysz püspök hallani sem akart arról, hogy az ítéletet a királyné asszony lebetegedése előtt végrehajtsák, mert egészen helyesen úgy vélekedett, hogy az effélét nem lehetne előle eltitkolni, márpedig ha megtudná, az olyan felindulást okozna, ami súlyosan árthatna egészségének. Ilyen módon Zbyszkónak akár néhány hónapi ideje is maradhatott ahhoz, hogy végrendelkezzék, és ismerőseitől elbúcsúzzék.

Maćko naponta meglátogatta, s vigasztalta is, amint tőle tellett. Nagy szomorúsággal beszélgettek Zbyszko elkerülhetetlen haláláról, s még szomorúbban arról, hogy vele együtt a nemzetség is kihal.

- Már nem lehet másképp, csak úgy, hogy kigyelmed keres magának valami asszonyembert - vélte Zbyszko.

- Én már inkább valami rokonfélét keresnék, ha távolit is - felelte Maćko gondokba merülve. - Éppen asszonyon jár az eszem, mikor néked fejedet veszik! De még ha úgy fordulna is, akkor se tenném meg addig e dolgot, amíg Lichtensteinnek a lovagi kihívást el nem küldöm, és bosszút nem állok érted. Ne félj semmit...

- Isten áldja meg érte! Legalább ennyi örömöm légyen! Tudtam én, hogy kigyelmedtől nem szabadul! De mi módon lesz e dolog?

- Úgy, hogy ha a követséget leteszi, vagy lesz háború, vagy sem, érted-é? Ha lesz, akkor elküldöm a kihívást, hogy minekelőtte a két sereg egybefordulna, álljon ki vélem párviadalra.

- Sorompóban?

- Úgy bizony. Gyalog- avagy lovas-párviadalra, de csak halálra, fogságra nem. Ha meg béke lészen, elmegyek Malborgba, kopjámmal megverem az várkaput, s trombitással meghirdettetem, hogy kihívtam halálos viadalra. Akkor aztán meg nem vonhatja magát.

- Az már igaz! Mintha csak látnám, mi módon bánik el véle kigyelmed.

- Elbánok-é?... Zawiszával avagy Paszkóval nem, meg Powałával sem, de olyannal, amilyen őkelme, akár kettővel is. Hadd lássa meg az ebadta keresztese! Különb vitéz volt nála ama fríz lovag, mégis, ahogy fejtül hozzásuhintottam, a sisakján ment át a csatabárdom, aztán hol állt meg? A fogában! Igaz-e?

Zbyszko megkönnyebbülten sóhajtott fel:

- Így már könnyebben halok meg - mondotta.

Mindketten nagyokat sóhajtottak, aztán megint a vén Maćko indította a szót:

- Ne búsulj, fiam. A te csontjaid nem fogják keresgélni egymást az utolsó ítéleten. Olyan tölgyfa koporsót csináltatok néked, hogy a Boldogasszony templomának a kanonokai sem feküsznek különbben. Ne félj semmit, nem úgy halsz te meg, mint valami paraszt avagy bocskoros nemes, de még azt sem hagyom, hogy ugyanazon a posztón csapják le a fejedet, amelyiken polgárokét szokták. Már meg is egyeztem Amylejjel, olyan derék, vadonatúj posztót ad, hogy akár a királynak varrhatnának belőle palástot. Ne félj! Misére sem fogom sajnálni a garast.

Hej! Örvendezett is erre Zbyszko szíve, így hát megint csak bátyjaura kezére hajolt:

- Isten áldja meg érte - suttogta.

Máskor meg hiába vigasztalgatták, rettenetes vágy fogta el. Mikor Maćko egyszer megint meglátogatta, alig ölelgette meg, Zbyszko az ablakrácson kitekintve faggatni kezdte:

- Hogy áll kinn a világ, bátyám?

- Az időjárás, mint az arany. A napocska ragyog. Az egész világ örvendezik.

Erre Zbyszko kezét összekulcsolta tarkóján, s fejét hátravetve folytatta:

- Hej, erős Isten! Ha az ember lóra kaphatna, s vágtathatna a végtelen földeken! Hej, de nehéz is fiatalon meghalni! Hej, de nagyon nehéz!

- Meghalni éppen lóháton is lehet! - felelte Maćko.

- Szentigaz: de előbb hányat megöl az ember!

Aztán a lovagok felől kérdezősködött, kiket a királyi udvarban látott, tudakolta, mit csinál Zawisza, Farurej, a taczewi Powała, a targowiskói Lis és a többi, mivel mulatják magukat, milyen derék tornával töltik idejüket, aztán mohón hallgatta Maćkót, aki elmondotta, hogy reggelenként a lovakat ugrálják át teljes fegyverzetben, kötelet szaggatnak, azután ólom pengéjű szablyákkal meg bárdokkal próbálják egymás erejét, végül hogyan lakomáznak, milyen dalokat énekelnek. Zbyszko de szívesen repült volna hozzájuk lelke egész melegével s mikor megtudta, hogy Zawisza lovag mindjárt a keresztelő után messze földre, valahova Magyarország végire készülődik a török ellen, már nem is tudta elnyomni a kiáltást:

- Hej, ha vele mehetnék! Legalább a pogányokkal hadakozván lelhetném halálomat.

De hát nem lehetett, meg aztán valami egyéb dolog is történt. A két mazowszei hercegasszony nem szűnt meg Zbyszkóra gondolni, mert mind a kettőjüket megkapta az ifjú deli szépsége. Végül is Aleksandra hercegasszony, a Ziemowit úr felesége, kimódolta, hogy levelet ír a nagymesternek. A nagymester ugyan nem változtathatta meg a kastellán ítéletét, de szót emelhetett a királynál az elítélt lovag érdekében. Jagello önmagától nemigen kegyelmezhetett meg neki, hiszen a lovagrend követének sérelméről volt szó, de biztosan és szívesen megtette volna, ha maga a nagymester kéri. Erre aztán a két nagyasszony szíve ismét megtelt reménységgel. Aleksandra hercegasszony maga is szerette a sima modorú kereszteslovagokat, ezért azok is igen nagyra becsülték őt. Nemegyszer küldtek néki Malborgból gazdag ajándékokat és leveleket, melyekben a nagymester tiszteletre méltó és szent életű jótevőjének s a lovagrend legérdemesebb szószólójának nevezte. Az ő szava tehát igen sokat nyomhatott a latban, s így remélni lehetett, hogy a nagymester nem utasítja el kérését. Most már csak arról volt szó, hogy akadjon biztos ember, aki mindent megtesz, hogy a levél mihamarabb a nagymester kezébe jusson s egyben a választ is elhozza. A vén Maćko, hallván a dologról, mindjárt vállalkozott.

A kastellánt arra kérték, halogassa még a fejvétel napját, s ő ki is tűzte a türelmi időt. Maćko jó reménységgel eltelve, még aznap szorgosan készülődött az elutazásra, és sietett Zbyszkóhoz, hogy megvigye a jó hírt.

Zbyszko csakugyan olyan örömre lobbant az első pillanatban, mintha máris nyílnék előtte a toronytömlöc ajtaja, de aztán elgondolkozott, el is borult a kedve, s hirtelen így szólt:

- Ej, ki várhat a némettől jót? Hiszen Lichtenstein is megtehette volna, hogy kegyelmet kér nékem a királytól, még jól is járt volna véle, mert elkerülte volna a bosszút, mégsem tett semmit...

- Azért kötötte meg magát, mert a tynieci országúton nem akartuk megkövetni. De Konrad nagymesterről nem szólnak rosszat az emberek. Különben is... veszteni semmit sem veszítesz véle.

- Az már igaz - hagyta rá Zbyszko -, de azért ne nagyon görbítgesse előtte a derekát kigyelmed.

- Miért görbítgetném? Levelet viszek Aleksandra hercegasszonytól és kész...

- Ha ilyen jó hozzám kigyelmed, hát csak segítse is az Úristen...

Egyszerre szilajon villantott bátyjára:

- De ha királyurunk kegyelmet ad, Lichtenstein az enyém! Ezt eszébe vegye kigyelmed!

- Még fejed nem áll biztosan a helyén, s máris berzenkedel? Nem volt még elég a bolond fogadásokból? - korholta az öreg.

Összeborulva búcsúztak el egymástól, aztán Zbyszko egyedül maradt. A remény és a kétség váltakozva éltette meg gyötörte a lelkét. De mikor leszállt az éj, s nyomában jött a vihar, mikor a rácsos börtönablakon át meg-megvillant a villám vészjósló fénye, a falak megrendültek a mennydörgéstől - s végül, mikor a vihar süvöltve csapott le a toronyra, és egyszerre eloltotta az ágy mellett álló halványfényű mécsest, Zbyszko, a körüle támadt vak sötétségbe merülve, ismét elvesztette minden bizodalmát. Egész éjszaka le sem hunyta a szemét.

„Én már a halált el nem kerülöm - gondolta. - Rajtam már semmi sem segít."

De másnap, hogy a jóságos Anna Danuta hercegasszony, Janusz úr hitvese, eljött látogatására, és vele együtt Danusia is, öve mellett kis lantjával, Zbyszko letérdelt elébük, s ámbár az álmatlan éjszaka nagyon elgyötörte - a lovagi kötelességet balsorsában és nagy kétségeiben sem feledte annyira, hogy Danusia viruló szépségét újból meg ne csodálta volna.

De a hercegasszony ráemelte szomorú tekintetét, és így szólt:

- Te csak ne igen csodáld e leányzó szépségét, mert ha bátyádurad nem jár jó sikerrel avagy nem tér meg, akkor te, szegény árva lélek, szebb dolgokon csodálkozhatol a mennyországban.

E szavak után sűrű könnyhullatással siratta a kis lovag bizonytalan sorsát, s vele együtt könnyezett Danusia is. Zbyszko pedig a térdükhöz hajolt, mert e nagy sírás láttán az ő szíve is ellágyult, mint a színviasz a melegben. Nem úgy szerette ő Danusiát, mint férfi a leányzót, csak érezte, hogy szíve forrón ragaszkodik hozzá, és látására valami olyan dolog megy végbe a lelke mélyén, mintha más ember támadna benne, aki nem ilyen kemény, nem ilyen heves, mint ő, s nem mindig csak a csatazajt kívánja, hanem szelíd, és szerelemre vágyó. Végül is rettenetes fájdalom vett rajta erőt, mikor arra gondolt, hogy el kell hagynia, és nem teljesítheti, mit esküvel fogadott.

- Én már bizony nem rakom a lábad elé a pávatoll-forgókat - mondotta. - De ha megállok az Úr színe előtt, megmondom: „Bocsásd meg vétkeimet, Uram, de ami jó csak van az világon, azt ne másnak add, hanem egyes-egyedül csak a spychówi Jurandówna kisasszonynak."

- Nem nagy idő, hogy ismeritek egymást - szólott a hercegasszony -, ne adja Isten, hogy találkozástok hiábavaló legyen!

Zbyszko egymás után felemlegette, ami a tynieci fogadóban történt, és a szíve végképp ellágyult. Végül könyörögve kérte Danusiát, énekelje el neki ama dalt, mit akkor énekelt, amikor ő a karjába kapta és a hercegasszonyhoz vitte.

A kislánynak ugyan nem volt éneklő kedve, de azért mindjárt felkapta fejecskéjét, felnézett a bolthajtásra, s szemét lehunyva, mint a madárka, rázendített:

Hej, ha szárnyam volna,
Mint a vadlibának,
Felszállnék, elérném
Édes Jasienkámat!
Leszállnék, leszállnék,
Háza udvarába:
„Tekints ki, Jasienkám...”

De a könnyek egyszerre elöntötték lehunyt szemét, annyira, hogy nem bírt tovább énekelni, Zbyszko meg ismét a karjába kapta, éppen úgy, mint akkor, a tynieci fogadóban, s fel-alá járt vele a szobában, egyre ismételgetve:

- Nem a szívem hölgyét keresném én benned. Adna csak az Úr szabadulást, nőnél csak meg, s édes szüléd ne tiltaná, bizony feleségül vennélek, én egyetlenem... Hej!

Danusia átölelte a nyakát, és könnyes arcát a vállára hajtotta. Zbyszkóban pedig egyre jobban meggyülemlett a fájdalom, s ahogy szabad szláv természetéből felfelé bugyogott, egyszerű lelkében mintha egyetlen dallá változott volna:

Elvennélek, egyetlenem!
Elvennélek, hej!

VI

Eközben olyan esemény történt, mely minden másnak a jelentőségét elhomályosította az emberek szeme előtt. Június 21-én este a várban híre terjedt, hogy a királyné asszony rosszul lett. Az összehívott doktorok Wysz püspökkel együtt az egész éjszakát a királyasszony ágyasházában töltötték, és a szolgálóleányok útján kiszivárgott a hír, hogy a királyné időnap előtt lebetegedett. A tęczyni Jaśko Topór krakkói kastellán még az éjjel hírvivőket szalajtott a távollevő király után. Másnap reggel már elterjedt a hír a városban és a környéken. Vasárnap volt, tehát a nép megtöltött minden templomot, s a papok mindenütt a királyné asszony egészségéért könyörögtek a hívekkel. Minden kétség megszűnt. Az istentisztelet után a várt ünnepségekre egybesereglett lovagi vendégek, nemesség és kereskedők deputációi mind a várba mentek, a céhek és a testvéri egyesületek zászlók alatt vonultak ki. Dél óta az emberek megszámlálhatatlan tömege vette körül a Wawelt,[36] akik között a királyi íjas vitézek tartották fenn a csendet és a rendet. A város csaknem teljesen kihalt, csak a környékbeli parasztság egy-egy csoportja baktatott végig időnként a néptelen utcákon, mert már ők is hallották a hírt, hogy a rajongva szeretett királyasszony beteg, siettek hát a várba. Végre a főkapuban megjelent a püspök és a kastellán s velük együtt a székesegyház kanonokjai, a királyi tanácsurak és a lovagok. Nagy újságot jósló ábrázattal széledtek el a falak mentén a nép között. Mindenekelőtt szigorúan megparancsolták, hogy a tömeg tartózkodjék mindennemű lármától, mert az a beteg ártalmára lehetne. Csak akkor adták tudtára mindenkinek, hogy a királyné leánykát szült. A nagy újság örömmel töltötte el a szíveket, különösen, mikor azt is megtudták, hogy ámbár a szülés időnap előtt történt, sem az anyát, sem a csecsemőt semmiféle belátható veszély nem fenyegeti. A nép széledni kezdett, mert itt a vár alatt tilos volt a kiabálás, márpedig ők mindenáron szabadjára akarták engedni örömüket. Mikor aztán a piactér felé vezető utcákat ellepte a tömeg, azonnal fel is zendült az ének, és zúgtak az ujjongó kiáltások. Senki sem bánkódott amiatt, hogy leányka született: „Mi baj volt belőle - mondották -, hogy Lajos királynak nem vala fia és a korona Hedvigre szállt? Bizony, Jagellóval kötött házassága révén kétszereződött meg a királyság hatalma. Így lesz az most is. Hol kereshetnénk a mi királykisasszonyunknál alkalmasabb örököst? Hiszen sem a római császárnak, de egyik más királynak sincs olyan hatalmas országa, olyan sok földje, olyan temérdek lovagja, mint a miénknek! A legjelesebb uralkodók fognak versengeni a kezéért, majd hajlonganak király urunk és királyné asszonyunk előtt, ide járulnak Krakkóba, amiből nekünk, kalmároknak, csak jó hasznunk lehet, arról már nem is szólva, hogy valamelyik ország, talán a cseheké avagy a magyaroké, megint csak egyesül a mi királyságunkkal.” Így beszélgettek a kalmárok, és az öröm percről percre növekedett. Magánházakban és fogadókban egyaránt folytak a lakomák, s a piactéren egyre sűrűbben villantak fel s kavarogtak a lámpások és fáklyák; a külvárosokban a Krakkó környéki parasztok egyre nagyobb tömege táborozott szekerei mellett, a zsidók pedig kazimierzi zsinagógájukban gyűltek össze. A piactéren, különösen a városháza és a városi mázsáló körül, késő éjszakáig, csaknem hajnal hasadásáig forrt az élet, akárcsak országos vásárok idején. Szájról szájra adták a híreket, azután küldözgettek a várba újabbakért, s a visszaérkezőket nagy kíváncsisággal vették körül.

A legrosszabb hír az volt, hogy Péter püspök még aznap éjjel megkeresztelte a gyermeket, amiből arra következtettek, hogy alighanem gyengécske szegény. De a tapasztalt polgárasszonyok eseteket soroltak fel, hogy félholtan született gyermekek éppen a szent keresztség

[36] Wawel - a krakkói várhegy és a rajta levő királyi vár neve.

után kaptak erőre. Így hát ismét feléledt a remény s még csak növekedett, mikor megtudták az újszülött leányka nevét. Váltig mondogatták, hogy sem Bonifác, sem Bonifácia[37] nem halhat meg közvetlenül születése után, mert azok arra vannak rendelve, hogy valami jó cselekedetet vigyenek véghez, márpedig egy gyermek első éveiben, különösen pedig első hónapjaiban sem jót, sem rosszat nem mívelhet.

Másnap azonban a gyermekről is, anyjáról is ijedelmes hírek érkeztek, s ez egyszerre felkavarta a város nyugalmát. A templomokban egész napon át olyan tolongás volt, mint búcsúkor. Egymás után hangzottak el fogadalmak a királyné és a királyi gyermek felépüléséért. Megható látványt nyújtottak a szegény parasztok, amint egy-egy mérő gabonát, bárányt, tyúkot, egy-egy koszorú aszalt gombát, kosár diót ajánlottak fel. Sok nagy fogadásokat tőnek a lovagok, kalmárok és a mindenféle mívesek. Hírvivőket bocsátanak szerte a csodatevő helyekre. Az asztrológusok[38] a csillagképeket vizsgálták, Krakkóban ünnepi körmeneteket rendeltek el. Kivonult minden céh és a testvéri egyesületek, a város zászlóktól tarkállott. Gyermekek is felvonultak, mert az volt a hiedelem, hogy ezek az ártatlan teremtések könyöröghetik ki a legkönnyebben Isten kegyelmét. A város kapuin át folyton ömlött a várba a környék lakosságának újabb és újabb tömege.

Így telt egyik nap a másik után, folytonos harangzúgás, templomi zaj, a körmenetek és ájtatosságok lármája közepette. De mikor elmúlt egy hét, s a beteg királyné és gyermeke még mindig élt, a reménység kezdett visszalopakodni a szívekbe. Lehetetlennek tartották, hogy Isten időnap előtt magához vegye az ország első asszonyát, ki annyi sok jót tett a népért. Nem lehet, hogy befejezetlenül hagyná itt nagy művét, hogy az Úr megfossza a népet apostol lelkű asszonyától, ki önmaga boldogságát áldozá, hogy a kereszt alá terelje Európa utolsó pogány nemzetét. A tudósok sorra emlegették, mi mindent tett az Akadémiáért, a papok, hogy mennyit áldozott az Úr dicsőségére, ország urai, hogy mily szorgalmatosan istápolta a keresztény népek közötti békességet; a törvénytudók, hogy mi mindent tett az igazságért; a szegények, hogy milyen kegyesen gyámolította őket, és senkinek sem fért a fejébe, hogy akire az egész királyságnak, az egész népnek ily nagy szüksége vagyon, annak élete időnap előtt megszakadjon.

És július 13-án megkondult a lélekharang, hirdetvén, hogy a gyermek meghalt. Ismét felzúgott a város, nyugtalanság szállta meg az embereket, a tömegek újra körülvették a Wawelt, hogy a királyné asszony egészségét tudakolják. De most senki sem jött elő onnan, hogy jó hírt szóljon. Ellenkezőleg. A várba siető vagy onnan kifelé hajtató urak arca komor volt, s napról napra jobban elborult. Mondották, hogy a skarbimierzi Stanisław atya, a szabad tudományok krakkói doktora már el sem mozdul a nagyasszony ágyától, az pedig mindennap megáldozik. Azt is beszélték, hogy valahányszor a királyné áldozáshoz járul, szobája megtelik mennyei fénnyel. Voltak, kik az ablakon át látták, de látása inkább megrendíté a hűséges szíveket, mert azt hirdette, hogy máris megkezdődött földöntúli élete.

De sokan sehogy sem hitték el, hogy ez a rettenetes csapás bekövetkezzék, s avval biztatták magukat, hogy az ég igazságszeretete megelégszik egy áldozattal is. Július 17-én reggel, egy pénteki napon azonban mégis felszállt a nép között a hír, hogy a királyné asszony halódik. Minden élő lélek a vár alá sietett. A város kihalt, csak a nyomorékok maradtak otthon, mert még a gyermekes anyák is tódultak a kapukhoz. A boltokat becsukták, aznap senki sem főzött.

---

[37] Bonifácia - Jótevő (latin).

[38] Asztrológusok - csillagjósok (latin).

Minden más kérdés elnémult, de a Wawel alatt mérhetetlen tengerként hullámzott a tömeg, nyugtalanul, rémülten, szótalanul.

Egyszer csak, délután egy órakor, a székesegyház tornyában megkondult a harang. A tömeg az első pillanatban nem tudta, mit jelent ez, de hirtelen nyugtalanság szállt a szívekbe. Minden fej, minden tekintet a toronyra, az egyre erősebben himbálódó harangra tapadt, melynek jajongó zúgását egymás után átvette a város többi harangja is: a ferenceseké, a Szentháromság templomáé, a Mária-templomé - és tovább, mindenütt, a város széltében-hosszában. Végre megértették, mit jelent a harangszó, a lelkek megteltek rémülettel, és olyan kegyetlen fájdalommal, mintha a harangok ércnyelve az összesereglett nép szívét ütötte-tépte volna.

Egyszer aztán a tornyon megjelent a fekete zászló hatalmas halálfejjel a közepén, mely alatt két keresztbe tett emberi lábszárcsont fehérlett. Most már minden kétség megszűnt. A királyné asszony visszaadta lelkét Teremtőjének.

A vár alatt százezer torokból szakadt fel a fájdalmas zokogás és keveredett össze a harangok komor zúgásával. Sokan a földre vetették magukat, mások köntösüket szaggatták vagy arcukat karmolták véresre, megint mások némán, mereven bámulták a falakat, voltak, akik siránkozva jajgattak, némelyek kezüket a templom és a királyi vár felé nyújtva könyörögtek Isten irgalmáért és csodatételéért. De fenyegető szavak is hangzottak, amelyek a nagy felindulástól és kétségbeeséstől már-már Istent káromolták: „Elvették hát a mi szerelmetes asszonyunkat? Mi haszna volt a sok körmenetnek, a sok imának és könyörgésnek? Hiába volt a sok felajánlott nagy áldozat, ezüst meg arany, mind semmivé vált. Elvenni elvették, de adni nem adtak érte semmit!" Mások sűrű könnyhullatással kiáltozták: „Jézus! Jézus! Jézus!" A tömeg be akart nyomulni a várba, hogy még egyszer láthassa szerelmetes úrnője arcát. Senkit sem engedtek be, de megígérték, hogy a királyné holttestét nemsokára felravatalozzák a templomban, akkor aztán mindenki megnézheti, és elmondhat egy imát mellette. Erre estefelé a komor tömeg megindult a városba, s közben a királyné utolsó perceiről beszéltek meg közeli temetéséről, a csodákról, amelyek holtteste és sírboltja mellett történni fognak, mert hogy csodák fognak történni, abban senki sem kételkedett. Azt is beszélték, hogy a királynét halála után mindjárt szentté avatják, s ha valaki ebben kételkedni mert, a tömeg felzúdult s azonnal Awinionnal fenyegetőzött...

Mély szomorúság borult a városra, az egész országra, s nemcsak az egyszerű nép, hanem mindenki úgy érezte, hogy a királynéval együtt kihunyt a királyság szerencsecsillaga is. Még a krakkói urak között is akadtak, kik sötéten látták a jövőt. Egymás után tették fel a kérdést önmaguknak, meg másoknak is: „Hát most mi lesz? Van-e joga Jagellónak a királyné asszony halála után tovább országlani a királyságban avagy megtér Litvániába, és beéri a fejedelmi székkel?" Voltak, akik úgy vélték - és amint kiderült -, nem is alaptalanul, hogy önként lemond a lengyel trónról, de vele együtt óriási területek szakadnak le a királyságról; ismét megkezdődnek a betörések Litvánia felől, és a véres megtorlások a királyság elkeseredett népe részéről. A lovagrend erőre kap, megerősödik a római császár meg a magyar király is, a királyság pedig, mely tegnap még a világ egyik legnagyobb hatalma volt, aláhanyatlik gyalázatba.

A kereskedők, kik előtt nyitva álltak a határtalan litván és orosz területek, előre látták a rájuk váró nagy veszteségeket és mindenféle kegyes fogadalmakat tettek, hogy Jagello megmaradjon a királyság trónján, de erre az esetre mindnyájan közelálló háborút jósoltak a Keresztes Lovagrenddel. Köztudomású volt ugyanis, hogy ennek a háborúnak a királyné állt útjában. Az emberek visszaemlékeztek rá, hogy a királyné a keresztesek ragadozó szellemén és kapzsiságán felháborodva nemrégiben prófétai meglátással mondotta: „Amíg én élek, visszatartom férjem méltó haragját és karját, de eszetekbe vegyétek, hogy halálom után elér benneteket a büntetés bűneitekért!"

De azok, nagy magukbízásában és gőgjükben, nem féltek a háborútól, mert úgy számítottak, ha a királynénak szinte szentség számba menő varázsa - halála után - többé nem tartja vissza a nyugati országok lovagjainak kalandvágyát, akkor ezrével jönnek majd a vitézek Németországból, Burgundiából, Franciaországból és még távolabbi országokból is. Mindazonáltal a királyasszony halála oly nagy jelentőségű esemény volt, hogy Lichtenstein - a lovagrend követe - be sem várva a távollevő király megérkezését, azonnal útnak indult Malborgba, hogy hírül vigye a nagymesternek és a káptalannak a fontos és szinte vészjósló hírt.

A magyar, az osztrák, a császári meg a cseh követ szintén útnak indult, vagy hírvivőket bocsátanak uralkodóikhoz. Jagello nagy kétségbeeséssel érkezett vissza Krakkóba. Az első pillanatban kijelentette az ország urai előtt, hogy nem kíván tovább uralkodni a királyságban, hanem elvonul litvániai örökségébe; azután mélységes bánatában valami révületbe merült, semmiben nem akart ítélni, a kérdésekre sem felelt, olykor pedig hirtelen düh fogta el önmaga ellen, hogy elhagyta Krakkót s nem volt ott a királyné halálos ágyánál, hogy elbúcsúzhatott volna tőle, meg sem hallgathatta utolsó szavait és kívánságait. Hiába magyarázta a skarbimierzi Stanisław és Wysz püspök, hogy a királyasszony betegsége váratlanul érte őket, s emberi számítás szerint elegendő idő lett volna ahhoz, hogy a király megtérjen, ha a vajúdás nem időnap előtt következik be. De ez őt meg nem vigasztalta, semmivel sem enyhítette fájdalmát. „Nem vagyok én király őnélküle - felelte a püspöknek -, csak egyszerű, vezeklő bűnös, ki nem lel vigasztalást.” Aztán tekintetét a földre szegezte, s többé szavát sem lehetett venni.

Közben mindenki gondolatait a királyasszony temetése töltötte ki. Az ország minden részéről özönlöttek a tömegek, a lovagok, a nemes urak, a nép, különösen a szegénynép, amely arra számított, hogy a temetési szertartáson bőven kijut az alamizsnából, hiszen a gyászünnep ceremóniája egy hónapig eltart. A királyné holttestét a székesegyházban ravatalozták fel s az emelvényt úgy rendezték el, hogy a koporsó szélesebb fele, ahol a királyné feje nyugodott, sokkal magasabban volt, mint a lába. Szándékosan intézték így, hogy a nép jól láthassa a királyasszony arcát. A székesegyházban szüntelenül folyt az istentisztelet: a ravatal körül ezer viaszgyertya égett, s e fényben, virágerdőtől körülvéve, nyugodott ő, arcán békés mosollyal, mint egy titokzatos, fehér rózsa - két keze keresztbe téve égszínkék ruháján. A nép szentet látott benne, elhozták hozzá a tisztátalan lélektől megszállottakat, a nyomorékokat, a beteg gyermekeket, s a szentély belsejében minduntalan felhangzott hol egy anya kiáltása, ki beteg gyermeke arcán észrevette a gyógyulást hirdető pírt, hol egy-egy béna emberé, ki váratlanul visszanyerte épségét. Ilyenkor megremegtek az emberi szívek, a templomban felmorajlott a csoda híre, s repült végig a váron, az egész városon, egyre nagyobb tömegeit vonzotta a nyomorultaknak, akik már csak csodától várhattak gyógyulást.

Közben Zbyszkóról teljesen megfeledkeztek, de ilyen megdöbbentő szerencsétlenség közepette ki is gondolt volna az egyszerű, ifjú lovagra, kit az öregtoronyba zártak! Zbyszko azonban a porkolábtól tudott a királyné betegségéről, a vár körül álldogáló tömeg lármáját is hallotta, s midőn fülébe jutott a jajgatás és a harangok zúgása, térdre rogyott, és saját nyomorúságát feledve, teljes szívből elsiratta az imádott nagyasszonyt. Úgy érezte, mintha egyszerre őbenne is kialudt volna valami, mert ha a királyasszony meghalt, igazán nem érdemes élni ezen a földön.

A temetés sokféle zaja, a harangzúgás, a halotti menet éneke és a tömeg morajlása heteken át beszivárgott hozzá. Komorrá vált, elvesztette étvágyát, aludni sem bírt, s úgy járt fel s alá föld alatti kamrájában, mint a vadállat a ketrecben. Ránehezedett az egyedüllét; voltak napok, hogy még a porkoláb sem hozott neki friss ételt és vizet, annyira elfoglalt mindenkit a királyasszony temetése. A gyászeset óta senki sem látogatta meg: sem a hercegasszony, sem Danusia, sem a taczewi Powała, ki pedig régente annyi hajlandóságot mutatott iránta, sem Amylej kalmár,

Maćko régi ismerőse. Zbyszko elkeseredve gondolt rá, hogy mióta Maćko elment, mindnyájan elfelejtették. Időnként átsuhant a fején, hogy talán a törvény is megfeledkezik róla, s haláláig itt rothad ebben a börtönben. Ha erre gondolt, a halálért könyörgött.

Végül, mikor a királyné temetése óta már egy hónap is eltelt, s megkezdődött a másik, már abban is kételkedni kezdett, hogy Maćko valaha visszatér. Ígérte ugyan, hogy nagyon siet, nem kíméli a lovat. Aztán, Malborg nem is a világ vége. Tizenkét hét alatt oda-vissza meg lehet járni, különösen, ha valaki nagyon siet. „De hátha neki nem sietős - gondolta Zbyszko mélységes panasszal a szívében. - Hátha valahol útközben talált magához való asszonyt, kit szívesen elvinne Bogdaniecbe, hogy majdan saját ivadékaiban lelhesse örömét, én pedig ítélet napjáig várhatom itt az Úrnak irgalmát!”

Végül is elvesztette az időszámítást, most már az őrrel sem beszélgetett, s csak az ablak rácsán egyre sűrűbbé váló pókhálóról látta, hogy odakint már őszbe fordult az idő. Órákig elüldögélt heverőjén, könyökét térdére nyugtatva, ujjait már mélyen vállon alul leomló üstökébe süllyesztve, félig álomban, félig révületben, még akkor sem tekintett fel, mikor az ételt hozó őr megszólította. Egyszer aztán megcsikordult az ajtó sarka, s a küszöbről ismerős hang szólt hozzá: - Zbyszko!

- Bátya! - kiáltotta Zbyszko, egyszerre talpra ugorva.

Maćko karjába kapta, aztán szőke fejét két tenyere közé fogta, és csókjaival halmozta el. Az elkeseredés, panasz és vágyakozás úgy megáradt az ifjú szívében, hogy bátyja széles mellén keserves zokogásra fakadt, mint a gyermek:

- Már azt hittem, meg sem tér kigyelmed - mondta könnyei között.

- Nem is sok híja volt - felelte Maćko.

Zbyszko felkapta fejét, bátyjára nézett és felkiáltott:

- Mi történt kigyelmeddel?

És csodálkozva nézte a vén lovag lesoványodott, beesett, halálsápadt arcát, görnyedt alakját és megőszült fürtjeit.

- Mi baja kigyelmednek? - ismételte.

Maćko a heverőre telepedett, s egy darabig nehezen szedte a lélegzetet.

- Hogy mi? - szólalt meg végre. - Alig jutottam túl a határon, a németek az erdőn megnyilaztak. Rablólovagok! Tudod! Még mindig nehezen szuszogok... De az Úr segítséget küldött... másképp itt sem lennék.

- Ki volt a segítség?

- A spychówi Jurand úr - felelte Maćko.

Rövid csend következett.

- Amazok rajtam ütének, s fél nap múlva Jurand őreájuk. Netán a fele ha elszaladhatott. Engem bevitt a várba, s ott Spychówban három héten át veszkődtem a halállal. De az Úr nem hagyott elveszni, s ámbár még nehezen húzom, azért csak megjöttem.

- Malborgban nem is volt kigyelmed?

- Hogyan lettem volna? Mezítelenre vetkeztettek, és mindenemből kifosztottak. Megtértem Ziemowitné hercegasszonyhoz, hogy másik levelet kérjek, de az útban elkerültük egymást, most már nem is tudom, utolérem-é, mivelhogy igen a sír felé tartok én már.

E szavak után tenyerébe köpött, és Zbyszko felé tartva mutatta a tiszta piros vért.

- Látod? - s kis idő múlva hozzátette: - Úgy nézem, Isten akaratja.

E borús gondolatok súlya alatt egy darabig mind a ketten hallgattak, majd Zbyszko indítá a szót:

- Mindig ilyent köp kigyelmed?

- Hogyan köpjek másmilyent, mikor a nyílvas fél araszra a bordám alatt ül? Te is így köpnél, ne félj semmit. De Jurand úrnál Spychówban már jobban lettem, csak ma megint fölöttébb elfáradtam, mert az út hosszú volt, és nagyon sürgetős.

- Hej, minek is sietett úgy kigyelmed?

- Mert találkozni akartam Aleksandra hercegasszonnyal, hogy másik levelet kérjek. De a spychówi úr lelkemre kötötte, mondván: „Eriggy csak, lovag, aztán a levéllel térj meg Spychówba. Van itt egynéhány német, a padló alatt, majd egyiket lovagi becsületre elbocsátom, az elviszi." Merthogy a felesége haláláért egy-kettőt mindig ott tartogat, hogy ott lennének a talpa alatt, mivel igen szereti hallgatni éjszakánként a jajongásukat meg a láncok csörgését. Rettentő kegyetlen ember őkigyelme, érted-e?

- Értem én, csak nem nagyon, mi módon veszthette el kigyelmed ama levelet, mert ha Jurand úr megfogdosá az rablókat, kik kigyelmedre ütének, a levelet is meg kellett volna találnia náluk.

- Mondom, nem foga meg mind. Vagy ötnek sikerült kereket oldani. Ilyen már a mi sorsunk.

E szavak után egyet köhintett, ismét vért köpött, s felnyögött a mellébe nyilalló fájdalomtól.

- Pogányul megnyilazhatták kigyelmedet - jegyezte meg Zbyszko. - Hogyan? Lesből?

- A bozótból. Olyan sűrű volt, hogy egy lépésre nem láttam. Páncél nem volt rajtam, mert a kalmárok azt mondták, hogy biztonságos a vidék, meg aztán nagyon meleg is volt.

- Ki vezérlé e latrokat? Keresztes?

- Nem rendbéli, de német. Chełmno vidéki, lentzi német. Ezek híres rablók és fosztogatók.

- Mi lett véle?

- Már láncon van Jurandnál. De annál is van a pincebörtönben két mazur nemes, kiket maga helyett váltságul ajánl.

Ismét csend lett.

- Ó, Jézusom! - sóhajtott Zbyszko. - Lichtenstein életben marad meg ez a lentzi német is, nékünk meg itt kell elvesznünk, és senki meg nem bosszul. Nekem fejemet veszik, de kigyelmed is aligha telel ki.

- Még tán addig se húzom, csak legalább téged lehetne valami módon kimenteni...

- Találkozott már kigyelmed itt valakivel?

- Voltam a krakkói kastellán úrnál, mert mikor meghallám, hogy Lichtenstein odább állt, gondoltam, most majd csak megeresztik a gyeplőt.

- Hát Lichtenstein elment?

- El. Mindjárt a királyasszony halála után, Malborgba. Voltam hát a kastellán úrnál, de ő azt mondá: „Nem azért veszik fejét öcséduradnak, hogy Lichtensteinnak kedvében járjunk, hanem mert ez a törvény. Merthogy Lichtenstein itt van-é avagy nincs, egykutya. Még ha meghalna,

az se számít. Mert - mondá - a törvény azért vagyon, hogy igazság legyen. Nem guba az, melyet hol szőrivel, hol bőrivel teregethetsz magadra. Csak a király úr kegyelmezhet - mondotta -, senki más."

- De hol a király?

- Temetés után elment, messze orosz földre.

- Akkor hát minden hiába.

- Minden. A kastellán úr hozzátette még: „Sajnálom a legényt, mert Anna hercegasszony is szót emelt érte, de meg nem tehetem, hiába..."

- Anna hercegasszony itt van még?

- Itt, áldja meg az Isten érte! Fölöttébb jószívű úrnő. Jurandówna leányasszony megbetegedék, s ő úgy szereti, akár a tulajdon vérgyermekét.

- Ó, Istenem! Danuśkát is nyavalya emészti? Mi baja lehet?

- Tudom is én!... A hercegasszony azt véli, hogy valaki a szemével verte meg.

- Bizonyára Lichtenstein! Csak ő lehet az eblelke, senki más!

- Az bizony lehet. De mit tehetsz véle? Semmit!

- Hát ezért feledkezett meg mindenki rólam, mert ő is beteg...

Zbyszko nagy léptekkel járt fel s alá a cellában, aztán elkapta Maćko kezét:

- Áldja meg az Isten kigyelmedet, hogy énmiattam pusztul el, de ha már a porosz földet is megjárta értem, akkor amíg az ereje egészen el nem hagyja, csak egyet nyerjek még meg kigyelmedtől. Menjen el a kastellán úrhoz, s kérje meg, hogy lovagi szóra engedjen el, legalább tizenkét hétre. Utána megtérek, s fejemet vétetheti. Mert az mégsem járja, hogy mind a ketten bosszúállás nélkül vesszünk el. Hadd menjek el Malborgba, hogy párviadalra hívjam Lichtensteint. Nem lehet másképp. Vagy ő vesszen el, vagy én!

Maćko a homlokát dörzsölte.

- Elmenni elmehetek, de hogy a kastellán úr megengedi-e?

- Lovagi szavamat adom. Csak tizenkét hétre... több nem kell...

- Az csak szóbeszéd: tizenkét hét! Hátha sebet kapsz, és meg nem térhetsz, mit gondolnak?

- Megtérek én, még négykézláb is! Ne féljen kigyelmed! Azonközben a király úr is megtérhet orosz földről, s akkor az ő kegyelméért is elibe járulhatok.

- Igaz a' - hagyta helyben Maćko.

De csakhamar hozzátette:

- Mert a kastellán úr még azt is mondá: „A legényről ugyan megfeledkezénk a királyné asszony halála miatt, de most már ennek is vége legyen."

- Azért csak megengedi - felelte Zbyszko reménykedve. - Tudja ő, hogy nemesember szavát tartja. Meg hogy most veszik-é a fejemet, avagy Szent Mihály napja után, az néki egykutya!

- Hej! Megyek is hozzá! Elmegyek én még ma!

- Ma inkább Amylejhez térjen be kigyelmed, s pihenjen meg. Rakjon valami írt a sebére, holnap aztán mehet a kastellán úrhoz.

- Akkor hát Isten áldjon!

- Isten áldja.

Megölelték egymást. Maćko az ajtó felé indult, de a küszöbön megállt, homlokát összeráncolta, mintha valami eszébe jutott volna:

- Az ám, de hiszen még lovagi övet sem viselsz! Ha Lichtenstein azt mondja, hogy ilyennel nem áll ki... mit teszel?

Zbyszko egy pillanatra elgondolkozott, aztán így felelt:

- Hát a háborúban miképpen vagyon? Ott is csak felövezett lovaggal vív, ki maga is övet visel?

- A had más, s a párviadal megint más.

- Igaz... de... várjon csak kigyelmed... Jól ki kell ezt módolni... Mert látja, van ám mentség. Janusz úr majd lovaggá üt, ha a hercegasszony meg Danusia megkéri. Én meg útközben, már a Mazowszén megverekszem a długolasi Mikołaj úr fiával.

- Miért?

- Mert Mikołaj úr - tudja, a hercegasszony udvari embere, kit Obuchnak is neveznek - azt mondá Danusiára, „sárkánypalánta".

Maćko rábámult, de a fiú nyilván jobban meg akarta magyarázni, hogy miről van szó, mert tovább beszélt:

- Ezt már nem szenvedhetem, de őkigyelmével nem víhatok meg, mivelhogy legalább nyolcvan esztendőt számlál.

De Maćko közbevágott:

- Hallod-é, a fejedet szánom, de az eszedért nem kár, mert buta vagy, akár a kos.

- Most meg mit berzenkedik kigyelmed?

Maćko nem felelt, és indulni készült, de Zbyszko odaugrott hozzá:

- Igaz is! Hát Danuśka hogy van? Meggyógyult-é? Kigyelmed meg ne orroljon akármiért, hiszen olyan régen láttam...

Ismét az öreg kezére hajolt, az meg vállat vont, de aztán szelídebben szólt:

- Egészséges, csak még nem engedik ki a házból. Na, Isten áldjon.

Zbyszko egyedül maradt. De mintha testben, lélekben újjászületett volna. Jó volt arra gondolnia, hogy még vagy három hónapig élhet, hogy elmegy messze földre, felkeresi Lichtensteint és megvív vele életre-halálra. Már a puszta gondolat is örömmel töltötte el. Jó lesz legalább tizenkét hétig lovat érezni maga alatt, vágtatni a széles világban, bajt vívni, és nem bosszulatlanul veszni el. Aztán - jöjjön, aminek jönnie kell, hiszen nagy idő még az. A király is visszatérhet orosz földről, meg is kegyelmezhet, háború is támadhat, hiszen már régóta mindenki jósolja. Hátha maga a kastellán is - ha majd három holdfordulás múlva maga előtt látja a bősz Lichtenstein legyőzőjét, így szól: „Indulj most már, íziben, torony irányában!" Zbyszko ugyanis tisztán látta, hogy itt Lichtensteinen kívül senki sem ellensége néki, s még a szigorú krakkói úr is csak azért tört pálcát felette, mert ez volt a törvény parancsolatja.

Így hát egyre nagyobb reménység költözött szívébe, mert abban igazán nem kételkedett, hogy ezt a három hónapot megadják neki. Még az a bizodalma is megvolt, hogy többet is kap, hiszen az öreg tęczyni lovag úr nem is gondolhat arra, hogy ha egy nemes úr lovagi szavát adja, azt meg ne tartsa.

Másnap már alig bírta türtőztetni magát, s mikor Maćko alkonyatkor belépett a fogház kamrájába, egyszerre hozzáugrott:

- Megadá?

Maćko leült a heverőre, mert a nagy gyengeségtől alig állt a lábán; kis ideig nehezen lihegett, csak aztán szólalt meg:

- A kastellán úr azt mondá: „Ha földben, jószágban akartok osztályt tenni, akkor lovagi szóra elbocsáthatom az ifjút egy vagy két hétre, de többre nem."

Zbyszkót meglepték e szavak; úgy elcsodálkozott, hogy egy ideig szóhoz sem jutott.

- Két hétre? - kérdezte kisvártatva. - Hiszen annyi idő alatt a határt sem érem el! Mi módon lehet ez?... Kigyelmed talán meg sem mondta a kastellán úrnak, miért akarok Malborgba menni?...

- Pedig nemcsak magam könyörögtem, hanem Anna hercegasszony is.

- És?

- Azt mondá, hogy néki ugyan semmi haszna abból, ha téged lenyakaznak, mert ő is igen szán. „Csak valamilyen módot találnék rá - mondá -, legalább valamilyen kibúvót, azonnal végképp elbocsátanám. De ha egyszer nem lehet, hát hiába. Rossz világ lenne abban a királyságban, hol az emberek ujjaik közül néznék a törvényt, és barátságból kedveznének egymásnak. Ezt én meg nem teszem, akárha valamelyik Toporczyk atyámfiáról avagy édes öcsémről lenne is szó." Ilyen kemények itt az emberek... De még azt is mondá: „A keresztesekre ugyan nem kell tekingetnünk, de magunkat nem gyalázhatjuk meg előttük. Mert mit gondolnának, akár ők, akár a vendégeik, akik a világ minden részéből hozzájuk sereglenek, ha én egy halálra ítélt nemest szabadon bocsátanék, hogy hadd menjen verekedni? Bévennék-e, hogy a büntetés majd utoléri mégis, és hogy a mi királyságunkban igazság van? Jobb szeretem, ha egy fejet leütnek, hogynem király urunkat, meg az egész királyságot nevetséggel illessék." A hercegasszony meg is mondta: furcsa néki az oly igazság, amelynek karmai közül a király rokona se könyöröghet ki valakit. De az öreg azt felelte: „A király urat megilleti a kegyelemosztás, de a törvény megrontása még őt sem." Erre aztán perlekedés támadt, mert a hercegasszony felette igen megharaguvék: „Akkor ne rothassza őt kigyelmed a börtönben!", kiáltotta. A kastellán úr meg reá: „Jól vagyon! Holnap megparancsolom, hogy üssék össze a vérpadot a piacon." Ezzel váltak el egymástól. Most azért, szerelmetes fiam, ha csak az Úr Jézus meg nem ment a haláltól...

Hosszú csend következett.

- Hogyan? - szólalt meg Zbyszko. - Már ilyen hamar?

- Két vagy három nap. Mert ha nincs segítség, hát hiába... Ami tőlem tellett, megtettem. A kastellán úr térdéhez hajoltam, úgy kértem, könyörögtem, hogy kegyelmezzen. De ő egyre csak a magáét hajtogatta: „Találj valami módot, avagy legalább kibúvót." De hát mit találhatok én? Voltam a skarbimierzi Stanisław atyánál is, hogy hozná el néked az Úr testét, hadd terjedjen legalább el a híre, gondoltam, hogy egyazon atya gyóntatott, ki a királyasszonyt. De nem találtam honn, mert Anna hercegasszonynál volt.

- Vajon nem Danuśkánál?

- Dehogyis. A kislány kifelé lábol a nyavalyából. De majd még holnap elmegyek. Azt mondják, ha ő meggyóntat, az üdvözülés olyan biztos, akárha máris az iszákodban volna.

Zbyszko leült, könyökét térdére támasztotta s fejét lehorgasztotta, hogy haja egészen eltakarta arcát. Az öreg hosszasan nézegette, s végül halkan sóhajtotta:

- Zbyszko! Zbyszko!

A fiú feltekintett, s arcán inkább hideg bosszúvágy tükröződött, mintsem kétségbeesés.

- Mi az?

- Ide figyelj: hátha kimódoltam valamit.

Közelebb húzódott a fiúhoz s csaknem suttogva folytatta:

- Hallottad-é te is, hogy Witold herceg, amikor hajdan király urunk Krewben tömlöcbe vetette, leányruhában szökött ki onnan? Leányzó ugyan egy sem marad itt helyetted, de vedd az én ködmönömet meg a gúnyámat, és indulj... iziben! Hátha nem vesznek észre. Biztosan. Odakünn setét van, csak nem világítanak a szemedbe? Tegnap is láttak, mikor kimentem, s még csak utánam sem tekintett senki. Csendben légy, és reám hallgass. Engem majd holnap itt lelnek... hát aztán? Levágják a fejemet? Tellenék is nagy örömük benne! Mikor hozzám már alig két-három hétre amúgy is elközelget a halál. Így van megírva! Te meg ha kijutsz innen, legottan kapj lóra, és indulj Witold herceg úrhoz. Emlékeztesd magadra, hajolj a térdéhez, biztosan felfogad, nála aztán olyan sorod lészen, akárha az Úristennél a kemence mögött ülnél. Itt azt beszélik, hogy a herceg úr hadait széjjelszórák a tatárok. Nem tudom, igaz-é, de igaz lehet, mert boldogult királyasszonyunk is előre megjelenté. Ha igaz, a herceg úrnak annál inkább szüksége lesz vitézekre, örömmel felfogad. Te meg ragaszkodj hozzá, mert ennél alkalmatosabb szolgálat a világon sincs talán. Ha más király csatát veszít, vége van, Witold herceg meg olyan szívós és életrevaló, hogy a vesztett csata után még nagyobbra növekszik hatalma. Meg bőkezű úr is, és a mieinket felette igen kedveli. Megjelents néki mindent, úgy, ahogyan volt. Beszéld el, hogy a tatárok ellen is hozzá készültél, de nem mehettél, mert bezártak a toronyba. Ha Isten segít, kapsz földet is meg jobbágynépet is, még lovaggá is üt, talán a királynál is szót emel érted. Ő lenne csak az alkalmatos szószóló... igaz-é?

Zbyszko szótlanul hallgatta. Maćko pedig, mintegy saját szavaitól felélénkülve, folytatta:

- Nem szabad fiatalon elveszned, Bogdaniecben a helyed, s ha oda megtérsz, keresel magadhoz való asszonyt, hogy a nemzetség ki ne vesszen. Ha aztán lesz egy falkára való gyereked, akkor mehetsz Lichtensteint halálra keresni. De addig bosszúállásra gondolni se merj, mert ha még téged is megnyilaznak valahol porosz földön, mint engem, akkor már igazán nem volna semminemű segítség. Vedd hát a ködmönt meg a süveget, aztán... Isten nevében!

Mikor befejezte, felállt és vetkőzni kezdett, de Zbyszko szintén felemelkedett, megfogta az öreg karját, s úgy kiáltotta:

- Én ugyan meg nem teszem, amit kigyelmed kíván, úgy segéljen Isten és a Szent Kereszt!

- Miért? - kérdezte Maćko csodálkozva.

- Mert nem!

Maćko szinte elsápadt a meghatottságtól és a haragtól:

- Bár sose szült volna anyád a világra!

- Kigyelmed már a kastellánnak is kínálgatá saját fejét az enyém helyett - mondta Zbyszko.

- Honnan tudod?

- A taczewi lovag úr mondta.

- Hát aztán?

- Hát aztán? És mit mondott a kastellán úr? Azt, igaz-é, hogy ez gyalázatba szerezne nemcsak engem, hanem egész nemzetségünket. Avagy nem sokkal nagyobb gyalázat volna-é, ha én lopva szöknék innét, kigyelmedet meg itthagynám törvény bosszújának?

- Miféle bosszújának? Mit tehet vélem a törvény, ha úgyis meghalok? Az ég szerelmére, legyen hát eszed!

- Annál inkább! Büntessen meg engem az Isten, ha kigyelmedet, törődött öregembert így elhagynám! Piha! Gyalázat!

Mély csend lett, csak Maćko nehéz, ziháló lélegzete hallatszott, meg a kapunál őrt álló íjas vitézek kiáltásai. Odakint már sötét éj borult a világra...

- Ide hallgass - szólt végül Maćko, megtört hangon. - Ha Witold úrnak nem volt gyalázat Krewből így szöknie, akkor neked sem az...

- Hej! - felelte Zbyszko szomorúan. - Tudja-e kigyelmed, mily nagy úr Witold herceg: koronája van a király kezéből meg sok marhája, hatalma, én meg csak amolyan szegény nemes vagyok, csak az egy becsületem...

Elhallgatott, de csakhamar szinte dühösen kiáltotta:

- Érti-e bátyámuram? Szeretem én kigyelmedet, és nem engedem leüttetni a fejét a magamé helyett.

Maćko ingatag lábára állt, kinyújtotta kezét, s ámbár kemény természetű ember volt, mint az akkori lovagok általában - kiket mintha vasból kovácsoltak volna - egyszerre irtózatosat ordított:

- Zbyszko!...

Másnap az ítélőszék legényei már kezdték a piactérre összehordani a gerendákat a vérpadhoz, melyet a városháza főkapujával átellenben készültek felállítani.

A hercegasszony azonban még egyre tanácskozott Wojciech Jastrzębieccel, a skabimierzi Stanisławval, meg más tudós kanonokokkal, kik minden írott törvényben meg a szokásjogban egyaránt jelesek voltak. Buzdították a kastellán szavai, ki azt mondta volt, hogy ha valami jogcímet vagy legalább kibúvót találna, nem késlekednék Zbyszkót legottan szabadon bocsátani. Hosszasan és buzgón tanácskoztak tehát, hogy nem lehetne-e valamit kieszelni, és ámbár Stanisław atya már előkészítette az ifjút a halálra, s feladta neki az utolsó kenetet, a tömlöcből jövet mégis egyenesen újra a tanácskozásba ment, amely csaknem hajnalig tartott.

Közben pedig felvirradt a kivégzés napja.

A tömeg reggel óta özönlött a piac felé, mert egy nemes úr feje mégiscsak érdekesebb, mint egy közönséges póré, s hozzá még gyönyörű idő is volt. Az asszonynép körében elterjedt a híre, hogy az elítélt milyen fiatal és deli legény, így hát a vár felé vezető egész út kivirult, mint egy virágoskert, a polgárasszonyok díszes, tarka csoportokban jelentek meg a piacra nyíló ablakokban és a kiugró erkélyeken, de látni lehetett főkötőket, aranyos és bársonyos pártákat, meg szőke leányfejeket, amelyeket csupán rózsa- vagy liliomkoszorú díszített. A városi tanácsurak - ámbár e dolog nem tartozott hivatalukhoz - valamennyien kivonultak, már csak tekintélyük növelése végett is, és a vérpad közelében állottak fel, a lovagok mögött, akik meg

akarván mutatni az ifjú lovag iránti részvétüket, népes csoportban jelentek meg, s közvetlenül a vérpad mellett foglaltak helyet. Mögöttük tarkállott a tömeg, az alacsonyabb állapotú kalmárnép és a mívesek, céhük színeiben, azután a diákság és általában a gyerekek, kik mindenkitől lökdösve, taszigálva, mint a makacs piaci legyek, keringtek a tömeg körül, hogy valami kevés helyet találjanak maguknak. E sűrű, zárt tömeg fölé emelkedett a komor vérpad, vadonatúj posztóval letakarva. Három férfi állt az emelvényen; egy széles vállú félelmetes német - a hóhér, vörös palástban, fején ugyanilyen kámzsa, kezében nehéz, kétélű pallos, és két pribékje, karjuk végig mezítelen, övükben kötél. A három férfi lábánál a tőke és a koporsó, szintén új posztóval bevonva. A Mária-templom tornyában zúgtak a harangok, érczengésű szavuk megtöltötte a várost, s felriasztotta a galambok és varjak seregét. Az emberek hol a várból kivezető utat, hol a vérpadot vagy a rajta álló hóhért nézték, kinek pallosa a nap ragyogó fényében szinte lángolt, vagy a lovagokon legeltették szemüket, kiket a városi polgárság mindig mohó kíváncsisággal és tisztelettel bámult meg. De ezúttal volt is mit nézni, mert a legjelesebb lovagok álltak fel négyszögben a vérpad mellett. Meg is csodálták Zawisza Czarny araszos vállát, tekintélyes alakját s vállára omló hollófekete haját - megbámulták a maszkowicei Zyndram zömök, szegletes termetét és lőcslábát, a biskupicei Paszko Złodziej emberfeletti óriáshoz illő alakját, a wodzineki Bartosz fenyegető ábrázatát, a daliás szépségű oleśnicai Dobkót, aki Torunban a vitézi tornán tizenkét német lovagot győzött le; meg a bobowai Zygmuntot, aki hasonlóképpen szerzett magának dicsőséget Magyarországon, Kassán, azután a koziegłowyi Krzont és a kézitusában rettenetes targowiskói List, s a charbimowicei Staszkót, aki a leggyorsabb lábú lovat is utolérte. Általános feltűnést keltett a bogdanieci Maćko sápadt arca. Az öreget a korytnicai Florian és a wrocimowicei Marcin támogatta, s mindenki azt hitte, hogy ő az elítélt lovag apja.

De a legnagyobb érdeklődés a taczewi Powała felé fordult, aki az első sorban állt, s erős karján tartotta a hófehér ruhába öltözött Danusiát. A leányka szőke fejét mirtuszkoszorú díszítette. Az emberek nem tudták mire vélni, hogy e fehérbe öltözött leánykának miért kell végignéznie a kivégzést. Egyesek azt suttogták, hogy a testvére, mások tudni vélték, hogy a halálra ítélt lovag szíve hölgye, de még ezek sem tudták magyarázatát adni, hogy miért van ilyen öltözetben, és egyáltalában miért van itt a vérpad lábánál. Piros almához hasonló, könnyáztatta arca minden szívben részvétet és meghatottságot ébresztett. A sűrű tömegben halk zúgás indult, suttogva beszéltek a kastellán hallhatatlanságáról és a törvény szigorúságáról, s a halk suttogás lassanként fenyegető morajlássá erősödött, végül pedig itt is, ott is hangok hallatszottak, hogy le kellene rombolni a vérpadot, s akkor a kivégzést is elhalasztanák.

A tömeg felélénkült, hullámzani kezdett, szájról szájra járt a szó, hogy ha a király Krakkóban lenne, bizonyára megkegyelmezett volna az ifjúnak, hiszen - mondogatták - semmiféle bűnt nem követett el szegény.

De egyszerre csend lett, mert messziről hangzó kiáltások hírül adták, hogy közelednek az íjas vitézek és a királyi alabárdosok, s közöttük lépked az elítélt. A menet csakhamar el is érte a piacot. Elöl haladtak a temetőtestvérek, földig érő fekete palástban, ugyanilyen fátyollal az arcukon, melyen csak a szemük számára voltak nyílások kivágva. A nép félt e komor alakoktól, s láttukra nyomban elcsendesült. Utánuk következett egy csapat számszeríjas vitéz, válogatott litván legényekből, cserzetlen szarvasbőr zekében. Ez volt a királyi testőrség csapata. Mögöttük felvillantak a következő csapat alabárdjai. A menet közepén lépdelt Zbyszko, jobbján a feszületet tartó skarbimierzi Stanisław atyával, balján pedig az ítélőszék íródeákjával, ki az ítéletet olvassa majd fel.

Most minden szem Zbyszkóra szegeződött, minden ablakból és erkélyről előrehajoltak az asszony- és leányfejek. Az ifjú lovag a zsákmányolt díszes, fehér dolmányát viselte, melyen

csillogtak az aranyhímes griffmadarak és alul az arany rojtok, s ebben az ünnepi öltözetben a tömeg csudaszép herceg úrfinak vagy legalábbis valami igen előkelő udvar apródjának nézte. Feszes ruhája kidomborította izmos karját, hatalmas combját és széles mellkasát, úgyhogy érett férfinak látszott. De e daliás alak feje valóságos gyermekfej, arca fiatal, s szája körül alig ütközik valami kis finom pihe. Elöl egyenesre nyírt, oldalt hosszan vállára omló arany hajával olyan csodálatosan szép volt, mint egy királyi apród. Egyenletes, rugalmas léptekkel haladt, bár arca sápadtnak látszott. Időnként álmatagon tekintett a tömegre, máskor szemét a templom tornyára emelte, s tekintetével kísérte a rajokban repkedő varjakat és az utolsó óráját kongató harangok ringását. Néha mintha csodálkozás jelent volna meg arcán, hogy vajon ez a harangzúgás, a nők zokogása és az egész ünnepélyesség mind őérte van-e? Végül a piac mélyén megpillantotta a vérpadot s rajta a hóhér vörös alakját. Megremegett, s keresztet vetett magára, a pap pedig éppen e pillanatban csókra nyújtotta elé a feszületet. Pár lépéssel odább egy csokor búzavirág hullott a lába elé, melyet a tömegből dobott felé egy leányka. Zbyszko lehajolt, felemelte a csokrot, aztán a leányra mosolygott, aki hangosan felzokogott, ő pedig nyilván arra gondolt, hogy ilyen tömeg és a kendőt lobogtató leányok előtt bátran kell meghalnia, hogy legalább a „kemény dalia" emlékét hagyja maga után. Minden bátorságát és akaraterejét összeszedte hát, hirtelen mozdulattal hátravetette haját, fejét még magasabbra emelte és keményen lépkedett tovább, csaknem úgy, mint a vitézi tornán győzedelmes lovag, mikor jutalmát átvenni megyen. De csak lassan jutottak előre, mert előttük egyre sűrűbb lett a tömeg, és nem egykönnyen nyitott nekik utat. Az elöl haladó számszeríjas litván vitézek hiába kiáltoztak: „Félre az útból!" Az emberek nem akarták megérteni, s a tömeg egyre szorosabbra zárult. És noha akkoriban a krakkói polgárság kétharmada német volt, a tömegben mégis súlyos szidalmak hangzottak el a kereszteslovagok ellen: „Gyalázat! gyalázat! Vesszenek a keresztes farkasok, ha már gyerekeket is le kell gyilkolni miattuk! Szégyen ez a királyra és az egész királyságra!" A litvánok az ellenállás láttára levették vállukról a felajzott íjakat, és sandán tekingettek a népre, de parancs nélkül mégsem mertek közéjük nyilazni. A kapitány azonban előreküldte az alabárdosokat, mert azok könnyebben utat törhettek fegyverükkel. Így jutott el a menet a vérpad mellett négyszögben álló lovagokig.

Minden ellenállás nélkül utat nyitottak. Előbb az alabárdosok léptek a négyszögbe, utánuk haladt Zbyszko a pappal és a deákkal. De ekkor olyasvalami történt, amit senki sem várt. A lovagok közül hirtelen előlépett Powała Danusiával a karján, s harsányan kiáltotta: „Állj!" Hangja olyan fenyegető volt, hogy a menet egyszerre megállt, mintha a lábak a földbe gyökereztek volna. A katonák közül senki - még maga a kapitány sem - mert a lovagi övet viselő vitéznek ellenszegülni, akit mindenki gyakran láthatott a királlyal bizalmas beszélgetésbe merülve. Utána a többi lovag is - mind megannyi jeles vitéz - szintén parancsoló hangon kiáltotta: „Állj! Állj!" A taczewi úr erre Zbyszkóhoz lépett, s átadta neki a fehérbe öltözött Danusiát.

A fiú - abban a hitben, hogy Danusia búcsúzni akar tőle - karjába kapta, és mellére ölelte, de a leány ahelyett, hogy hozzásimult és átölelte volna, szőke hajáról gyors mozdulattal letépte a mirtuszkoszorú alatt függő fehér fátyolt, egészen betakarta vele Zbyszko fejét, és síró gyermekhangján, teljes erejéből kiáltozni kezdte:

- Ő az enyém! Az enyém!

- Igaz! Igaz! - zúgták a lovagok, harsogó, öblös hangon.

- Fel a kastellánhoz!

A tömeg mennydörgésszerűen zúgta rá:

- A kastellánhoz! A kastellánhoz!

A gyóntató atya a magasba emelte tekintetét, az íródeák zavarban volt, a kapitány és az alabárdosok leeresztették fegyverüket, mert most már mindnyájan megértették, mi történt.

Régi szokás volt, erős, akár a törvény, ismerték a Podhalén, a krakkói földeken, de más országokban is, hogyha egy hajadon a vérpadra kísért ifjúra ráterítette fátyolát, s kijelentette, hogy hozzá akar menni feleségül, azzal megmentette őt a haláltól. Ismerték e szokást a lovagok, ismerte a parasztság meg a városi nép is, de ismerték annak erejét mindazok a németek is, kik hosszabb időt töltöttek a lengyel városokban vagy várakban. A vén Maćko szinte megtántorodott, annyira meghatotta e látvány, a lovagok pedig egykettőre félrelökdösték a litván íjasokat, s körülvették Zbyszkót és Danusiát, az örömmámorban úszó nép meg egyre követelőbben kiáltozta: „A kastellánhoz! A kastellánhoz!" A tömeg, mint a tenger fenyegető árja, zúdult hirtelen előre, a hóhér és pribékjei igyekeztek minél gyorsabban eltűnni az emelvényről. Nagy zűrzavar támadt. Mindenki megértette, hogy ha a tęczyni Jaśko most megpróbálna ellene szegülni a megszentelt szokásjog hatalmának, azzal a városban fenyegető felzúdulást keltene. A néptömeg egyszeriben elárasztotta az emelvényt. Egy szempillantás alatt letépték róla a posztót, és darabokra szaggatták, azután szétrángatták a gerendákat és a deszkákat, egyesek puszta kézzel, mások fejszével estek neki. A faalkotmány hajladozott, recsegett, hasadozott, s néhány miatyánknyi idő után a piacon már nyoma sem volt a vérpadnak.

Zbyszko pedig, Danusiát még mindig karján tartva, elindult vissza a vár felé, de ezúttal már valóban úgy lépkedett, mint valami diadalmas hős. Körülötte ugyanis örvendezve, mosolygó arccal haladtak a királyság legvitézebb lovagjai, oldalvást pedig, meg elöl és hátul a nők, férfiak és gyermekek ezrei tolongtak, egetverő lármával kiabálva, énekelve, kezüket nyújtották Danusia felé, s dicsérték, magasztalták az ifjú párt, mindkettőjük bátorságát és szépségét. Az ablakokban a gazdag polgárlányok fehér kacsói tapsoltak, s mindenütt örömkönnyekben úszó szemeket lehetett látni. A boldog ifjú lábai elé esőként hullottak a rózsa- és liliomkoszorúk, a szalagok, sőt az aranyszövésű pántlikák és hajhálók is, ő pedig boldogságtól sugárzó arccal, hálás tekintettel emelgette minduntalan a magasba a fehér ruhás leánykát, olykor nagy elragadtatásában csókokkal halmozta el a kislány lábát, s ez a látvány olyan túláradó érzelmekkel töltötte el a polgárlányokat, hogy volt, aki önfeledten vetette magát szerelmese karjai közé, s biztosította, hogy ha halálra ítélnék, ő ugyanígy megmentené. Zbyszko és Danusia mintha egy csapásra a lovagok, a városi polgárok és a köznép szeretett, kedves gyermekeivé váltak volna. A vén Maćko, akit a korytnicai Florian és a wrocimowicei Marcin még mindig kétfelől támogatott, majd eszét vesztette az örömtől s egyszersmind a csodálkozástól is, hogy ez a jó mentség neki még csak eszébe sem jutott. A taczewi Powała a nagy lármában öblös hangon magyarázta a lovagoknak, miképpen módolták ki e dolgot, illetőleg miképpen jutott eszükbe e régi szokás; miközben a hercegasszonnyal s az írott törvényekben és a szokásjogban egyaránt járatos jastrzębieci Wojciech úrral és a skarbimierzi Stanisław atyával tanácskoztak. A lovagok pedig csak ámultak, hogy íme, ez az egyszerű szokás nekik nem jutott eszükbe, de rájöttek, hogy bizonyára azért, mert ezt a németlakta városban már régi idők óta nem alkalmazták.

Most aztán minden a kastellántól függött. A lovagok és a nép a várba vonultak, ahol a király távolléte idején Krakkó ura, a kastellán lakott. Az ítélőszék íródeákja, a skarbimierzi Stanisław atya, Zawisza, Farurej, a maszkowicei Zyndram és a taczewi Powała a kastellán elé járult, hogy elébe tárja a kötelező szokásjogot, s emlékezetébe idézze ígéretét, hogy ha valami módot vagy legalább kibúvót találna - azonnal elbocsátaná a foglyot. Lehetne-e jobb törvényt találni az ősi szokásnál, mit soha meg nem szegtek? A tęczyni úr megjegyezte ugyan, hogy ez a szokás inkább a podhalei haramiákra és az egyszerű népre vonatkozik, mint a nemes urakra, de ő maga is sokkal jobban ismerte a törvényeket és jogszokásokat, semhogy ellene szegülhetett volna. Beszéd közben tenyerével végigsimította ezüstös szakállát, s ujjai között mosolygott is,

mert szemmel láthatólag ő maga is nagyon örült, s végül Anna Danuta hercegasszonnyal, néhány pappal és lovaggal együtt kilépett az alacsony körtornácra.

Zbyszko, mikor a kastellánt megpillantotta, ismét magasra feltartotta Danusiát, a nagyúr pedig összeaszott kezét a kislány aranyhajára helyezte, egy darabig ott tartotta, azután komolyan és jóságosan bólintott galambősz fejével.

A tömeg mindjárt megértette, mit jelent ez a mozdulat, s egyszerre felharsant a falrengető kiáltás: „Isten tartson meg! Sokáig élj, igazságos urunk! Élj és ítélj bennünket!" - kiáltozták. Ezután Danusiát és Zbyszkót éltették, kis idő múlva a fiatal pár is felment a körtornácra, és térdre hullt a jóságos Anna Danuta hercegasszony előtt, mert jól tudták, hogy Zbyszko neki köszönheti életét, hiszen a tudós urakkal egyetemben ő módolta ki ezt a menekülést, s ő magyarázta meg Danusiának, mit, hogyan kell tennie.

- Éljen az ifjú pár! - kiáltotta a taczewi Powała a térdeplő fiatalok láttán.

- Vivant![39] - zúgta a tömeg.

Az ősz kastellán a hercegasszonyhoz fordult, és így szólt:

- De a kézfogót most mindjárt meg kell tartani, mert a szokás így kívánja.

- Tartsuk meg hát mindjárt - felelte a jóságos úrnő boldog mosollyal -, de a nászt nem engedem a spychówi Jurand atyai engedelme nélkül.

[39] Vivant - éljenek (latin).

VII

Maćko és Zbyszko Amylej kalmár házánál levő szállásukon tanakodtak, hogy mit és hogyan cselekedjenek. A vén lovag közeli halálát várta, amire immár a sebek gyógyításában járatos Cybek ferences atya is előkészítette, így hát mielőbb szeretett volna hazatérni Bogdaniecbe, hogy az ostrówi temetőbe ősei mellé helyezhessék nyugalomra.

De nem minden őse nyugodott Ostrówban. A nemzetség igen szerteágazott, s háború idején a „Grady!" jelszóval toborozták őket össze, címerüket a Tompa Patkó díszítette. Ez volt az oka, hogy többre tartották magukat a közönséges bocskoros nemeseknél, kiknek nem volt joguk címert használni. 1331-ben a Płowce melletti ütközetben a német íjasok a „Grady!" nemzetség hetvennégy harcosát pusztították el az ingoványok között, s csak egyetlenegy menekült meg közülük, egy Wojciech nevű, kit azonban közönségesen csak Bölénynek neveztek. Władysław Łokietek király a németek legyőzése után külön kiváltságlevélben ismerte el címerét s bogdanieci birtokában is megerősítette. Amazok csontjai azóta is a płowcei mezőkön fehérlettek. Wojciech pedig visszatért házi tűzhelyéhez, de csak azért, hogy maga is tanúja legyen nemzetsége teljes pusztulásának. Az volt ugyanis a helyzet, hogy amíg a bogdanieci vitézek a németek nyilaitól hullottak, itthon családi fészküket a közeli Szilézia rablólovagjai dúlták, az emberi településeket porig égették, a lakosságot levágták vagy rabszíjra fűzték, hogy azután a távoli német országokban áruba bocsássák. Wojciech tehát egyedül maradt az ősi fészekben, mely csodálatosképpen elkerülte a tűzhalált. Nagy kiterjedésű, de puszta földek birtokosa volt, s egyedüli ura az egész nemzetség megmaradt birtokának. Öt évvel később asszonyt is hozott a házhoz, kitől két fia született: Jaśko és Maćko, de őt magát nem sokkal később, vadászat közben, egy vadbivaly agyontaposta.

A fiúk szülőanyjuk, a spalenicai Kachna védőszárnyai alatt növekedtek, aki a sziléziai németeken két rajtaütésben megbosszulta a nemzetség régi sérelmeit, de a harmadikban maga is ott veszett. Jaśko, felcseperedvén, feleségül vette a mocarzewói Jagienkát, kitől Zbyszko született. Maćko legénysorban maradt, s ő vigyázta a birtokot meg öccsét, már amennyire ezt a hadjáratok megengedték.

Mikor azonban Bogdaniec a Grzymaliták és Nałęczek polgárháborújában másodszor is tűzvész martaléka lett, s jobbágysága is szétszóródott, Maćko egyedül maradt s magárahagyatottságában hiába igyekezett az ősi fészket újjáépíteni. Jó néhány esztendeig eredménytelenül küszködött, a megmaradt földet végül is elzálogosította egy rokon apátnak, ő maga pedig az akkor még gyerkőc Zbyszkóval hadba vonult Litvániába a németek ellen.

De azért Bogdaniecről sohasem feledkezett meg, hiszen Litvániába is azért ment, hogy a háborúban szerzendő zsákmányon megtollasodjék, majd idővel megtérjen, kiváltsa a földeket, betelepítse foglyokkal, felépítse az udvarházat, és itt rakjon fészket Zbyszko számára. Most, hogy az ifjú ilyen szerencsésen megmenekült, ismét csak erre gondolt s ezen tanácskoztak Amylej kalmár házánál.

A föld kiváltásához szükséges pénzük együtt volt. A zsákmányból s a foglyul ejtett lovagok váltságdíjából meg a Witold hercegtől kapott ajándékból tekintélyes summát gyűjtöttek össze. Különösen jó hasznot hozott a két fríz lovaggal vívott párviadaluk. Maga a zsákmányolt fegyverzet és páncél is egész vagyont jelentett az akkori időben, pedig ezenfelül zsákmányul ejtették a szekereket, lovakat, a szolgákat és mindenféle köntösöket, pénzt és az egész értékes hadiszerszámot. A zsákmányból sok mindent megvásárolt tőlük Amylej kalmár, egyebek között két vég pompás flandriai posztót, melyet az előrelátó és gazdag fríz lovagok magukkal

vittek szekereiken hosszú útjukra. Maćko eladta a zsákmányolt értékes páncélt is, mert úgy vélte, hogy ő már amúgy sem húzza sokáig, így hát nemigen lesz szüksége ilyesmire. A fegyverkovács, aki megvette, már másnap nagy haszonnal tovább is adta a címerében fél kecskével büszkélkedő wrocimowicei Marcin úrnak, mert akkoriban a milánói páncélt minden másféle páncélnál többre becsülték.

Zbyszko lelke mélyéből sajnálta is, hogy az öreg túladott rajta.

- Hátha az Úristen visszaadja kigyelmed egészségét, hol leli párját?

- Ott, ahol ezt, majd egy másik németen - felelte Maćko. - De én már aligha kerülöm el a halált. A nyíl vasa beletört a sebembe, és vége bent ül a csontjaim között. Mindhiába tapogattam ki a végit, még a körmömmel is megpróbáltam kihúzni, de csak még beljebb nyomtam. Úgy vélem, erre már nemigen akad gyógyír.

- Ha egy-két icce medvehájat meginna kigyelmed, az alighanem segítene!

- Azt Cybek atya is mondá, merthogy attól valamiképpen csak kicsúszna a vas, de hol keressem a medvét? Bogdaniecben elég volna hónom alá kapni a fokost, és kimenni lesre az erdőbe!

- Induljon hát kigyelmed Bogdaniecbe, csak aztán útközben el ne kapja a kaszás.

A vén Maćko elérzékenyedve nézett öccsére.

- Tudom én, hogy igen vinne már a szíved Janusz herceg úr udvarába vagy netán Spychówba, Jurand úrhoz, chełmnói németeket űzni.

- Nem tagadom. A hercegasszony udvarával szívesen mennék Varsóba avagy Ciechanówba, hogy minél tovább Danuśkával lehessek. Most már sehogyan sem érzem magam nélküle, hiszen ezentúl nemcsak úrnőm, de mátkám is. Jó nékem mellette, mert hacsak rágondolok, ugyan megpezsdül a vérem. Elmennék vele a világ végére is, de most mégis kigyelmed az előbbvaló gondom, s ha kigyelmed el nem hagyott, én sem hagyom. Menjünk hát együtt Bogdaniecbe.

- Derék legény vagy - dicsérte Maćko.

- Meg is verne a Jóisten, ha más lennék kigyelmedhez. Nézze csak, málházzák már a szekereket, s az egyiket kigyelmed számára jól kibéleltettem szénával. Amylejné asszonyságtól egy derék dunyhát is kaptam ajándékba, csak azt nem tudom, kibírja-e kigyelmed a nagy meleget. A hercegasszony udvarával együtt indulunk, hogy ápolásban se legyen hiány. Ők aztán Mazowsze felé fordulnak, mi meg Isten hírével Bogdaniecnek.

- Csak annyi időt adjon még az Úr, hogy a házat felépíthessem - nyögte Maćko. - Mert úgy nézem, halálom után te ugyan nem sokat törődöl majd Bogdanieccel.

- Miért ne törődném?

- Mert mind csak a viadal meg a fehérnép jár az eszedben.

- Kigyelmednek tán nem járt eszében a hadakozás? Már éppen el is végezém magamban, mihez fogjak, először is jó tölgyfából megépítjük az udvarházat, s köréje árkot vonunk, ahogy illik.

- Te is így véled? - kérdezte Maćko érdeklődve. - És ha meglesz az udvarház?... Akkor?

- Akkor aztán elmegyek a hercegasszony udvarához Varsóba vagy Ciechanówba.

- Ha már én meghaltam?

- Ha kigyelmed közelesen meghal, akkor a halála után, de előbb illendően eltemetem; ha meg az Úr Jézus visszaadja egészségét, akkor kigyelmed megül Bogdaniecben. A hercegasszony ígérte, hogy a herceg úrtól megkapom a lovagi övet, mert másképp Lichtenstein ki sem állana vélem.

- Akkor azután Malborgba mégy?

- Oda vagy akár a világ végére, csak Lichtensteint megkapjam.

- Magam is úgy vélem. Életre-halálra!

- Ne féljen kigyelmed, elhozom én Bogdaniecbe a Lichtenstein kesztyűjét meg a lovagi övét is.

- Csak arra vigyázz, hogy hitszegő módon tőrbe ne ejtsenek, mert azoknál könnyen áll az ilyen fortély.

- Majd megkövetem Janusz herceg urat, hogy kérjen nékem levelet a nagymestertől. Most béke vagyon, a glittel[40] eljutok Malborgba, hol a kereszteseknél mindig seregestül jön-megy a sok vendéglovag. Hiszen kigyelmed tudja. Előbb Lichtenstein, aztán majd csak azt nézem, melyiknek van pávabóbitája a sisakján, s egymásután kihívom mind. Istenemre! S ha az Úr Jézus megadja a diadalt, akkor a fogadalmam is meglészen.

Zbyszko beszéd közben boldogan mosolygott a saját gondolatain, s arca olyan volt, mint egy növendék kamaszé, aki előre ígéri, mi minden hőstettet viszen majd véghez, ha megnő!

- Hej, Uram Isten! - kiáltotta Maćko, fejét csóválva. - Ha három jeles vitézt levernél, nemcsak a fogadalmad lenne meg, hanem derék préda is akadna.

- Miért hármat? - tiltakozott Zbyszko. - Én már a tömlöcben megfogadám, hogy nem leszek szűkmarkú Danuśkához. Nem hármat, hanem ahány ujjam van a kezemen!...

Maćko vállat vont.

- Már akár hiszi kigyelmed, akár nem - folytatta Zbyszko - én Malborgból a spychówi Jurand úrhoz is eligyekszem. Mert hogyan ne hajoljak a térdéhez, mikor ő az én Danuśkám édesatyja. Majd, vele együtt dúljuk a chełmnói németeket. Hiszen kigyelmed maga mondá, hogy az egész Mazowszén nincsen nála keményebb pusztítója a németségnek.

- Hátha nem adja néked a lányt?

- Mért ne adná? Ő is a maga bosszúját keresi meg én is a magamét. Ki jobbat találna nálam? Meg aztán, ha a hercegné asszony megengedte a kézfogót, ő sem kötheti meg magát.

- Látom már - vetette közbe Maćko -, hogyan szeded össze Bogdaniecben az embereket, hogy lovaghoz illő szolganépet rendelj magadnak, a föld meg itt marad munkáskéz nélkül. Mert amíg én élek, addig nem hagyom, de holtom után biztosan elviszed.

- Majd gondoskodik az Úristen számomra fegyverhordozókról, meg aztán a tulczai Janko apát úr is atyánkfia, csak nem lesz fösvény hozzánk.

Alig mondta ki e szavakat, kinyílt az ajtó s mintha a gondviselés igazolni akarta volna, hogy igenis, az Úr gondoskodik Zbyszko számára kíséretről, két napbarnított arcú, zömök ember lépett be, zsidó kaftánhoz hasonló sárga köntösben, vörös süveggel a fejükön és rendkívül bő bugyogóban. Megálltak a küszöbön, ujjukat homlokukhoz érintették, azután a szájukhoz meg a mellükhöz s közben a földig hajoltak.

---

[40] Glit - menlevél; a Geleitsbrief német szó eltorzított formája.

- Hát ezek micsoda lidércek? - kérdezte Maćko. - Kik vagytok, hé?

- A tinagyságotok rabszolgái - felelte az egyik jövevény tört lengyelséggel.

- Micsoda? Hogyan? Ki küldött ide?

- Zawisza uraság küldött ajándékba a fiatal lovag úrnak, hogy az ő rabszolgái legyünk.

- Ó, szent Atyám! Két emberrel több! - kiáltotta Maćko örömmel.

- Micsoda náció vagytok?

- Törökök.

- Törökök? - ismételte Zbyszko. - Na, lesz két török is a szolgáim között. Látott már kigyelmed valaha törököket?

Azzal a jövevényekhez ugrott, megkapta, körülforgatta őket, s úgy vizsgálgatta, mint valami tengerentúli csodaszörnyeket. Maćko meg így szólt:

- Látni nem láttam, de azt hallám, hogy a garbówi úr szolgálatában vannak ilyenek, kiket a Duna menti harcokban ejtett foglyul, mikor Zsigmond római császár szolgálatában vitézkedett. De hát akkor tik... pogányok vagytok, ebadták?

- Az uraság megparancsolta, hogy keresztelkedjünk meg - felelte az egyik.

- Nem volt váltságdíjatok, hogy kiszabaduljatok?

- Messzire valók vagyunk mi, egészen az ázsiai partokról, Brusszából.

Zbyszko szívesen hallgatott mindenféle vitézi történeteket, különösen, ha a híres garbówi Zawisza hősi cselekedeteiről volt szó, így hát mindjárt faggatni kezdte őket, mi módon kerültek fogságba. De a foglyok elbeszélésében semmi rendkívülit nem talált: Zawisza három évvel ezelőtt néhány tucat törököt meglepett egy szurdokban, egy részüket levágta, a többit fogságba vitte, s ezek közül többet elajándékozott. Maćko és Zbyszko szíve dagadozott a gazdag ajándék láttára, annál is inkább, mert akkoriban nagyon kevés volt az ember, s a jobbágy nagy kincsszámba ment.

Nemsokára Zawisza személyesen is megérkezett, Powała és a biskupicei Paszko Złodziej kíséretében, kik mindnyájan együtt serénykedtek azon, hogy Zbyszko megmeneküljön, így hát, mikor szándékukat sikerült véghezvinni, mindegyikük sietett hozzá, hogy búcsúzóul s emlékül megajándékozza valamivel. A bőkezű taczewi úr gazdagon hímzett s elöl aranyrojtban végződő gyönyörű csótárt küldött, Paszko egy magyar szablyát, amely szintén megért néhány grzywnát. Később megérkezett a targowiskói Lis, a koziegłowyi Krzon és Farurej, a wrocimowicei Marcinnal, végül a maszkowicei Zyndram is s egy sem jött üres kézzel. Zbyszko túláradó, boldog érzelmekkel fogadta őket. Örült az ajándékoknak is, de még jobban annak, hogy a királyság legjelesebb vitézei mutatják ki hozzá való barátságukat. Azok meg kérdezősködtek, hogy mikor indul tovább, és Maćko egészségi állapota iránt érdeklődtek, s mint fiatal, de tapasztalt emberek, különböző balzsamokat és írokat ajánlgattak, amelyek csodálatosan gyógyítják a sebet.

Maćko azonban csak Zbyszkót ajánlgatta kegyeikbe, ő maga pedig készült a másvilágra. Mert bizony nehéz úgy élni, hogy az ember bordái között viselje a nyílvasat. Panaszkodott is, hogy mindig vért köp, meg ennie sem ízlik. Egy fertály hámozott mogyoró, két arasz kolbász meg egy tál rántotta az egész napi eledele. Cybek atya már vért is eresztett belőle néhányszor, mert úgy vélte, ez talán elvonja szívétől a forróságot, és visszaadja étvágyát, de az sem használt.

Mindazonáltal annyira megörült a Zbyszkónak hozott gazdag ajándékoknak, hogy máris jobban érezte magát, s mikor Amylej kalmár a magas vendégek tiszteletére egy csobolyó bort is előhozatott, maga is leült közéjük a kupa mellé. Zbyszko megmenekedéséről folyt a szó, meg a Danuśkával történt kézfogójáról. A lovagok is úgy vélték, hogy a spychówi Jurand úr nem fog ellenkezni a hercegasszony akaratával, különösen ha Zbyszko megbosszulja Danuśka szülőanyjának emlékét, és megszerzi a fogadásban ígért pávabóbitákat.

- De ami Lichtensteint illeti - jegyezte meg Zawisza -, nem tudom, kiáll-e veled, mert szerzetes, és amellett a lovagrend egyik főembere is. A vele levő vitézek beszélték, hogy, ha megéri, még nagymester is lehet.

- Ha megvonja magát a viadaltól, azzal eljátszotta nemesi becsületét - vetette közbe a targowiskói Lis.

- Nem a' - felelte Zawisza. - Mert nem világi lovag ő, hanem szerzetes, azoknak pedig nem szabad párviadalra kiállniok.

- Hát akkor miért állnak ki mégis, nemegyszer?

- Azért, mert a lovagrendben megromoltak az erkölcsök. Mindenféle ígéreteket meg esküvéseket tesznek és arról nevezetesek, hogy az egész kereszténység botránkozására folytonosan megszegik szent ígéretüket. De a kereszteslovagnak, különösen pedig egy komturnak jussa van hozzá, hogy élet-halálra ki ne álljon.

- Ej, akkor legfeljebb hadban keríted kézre.

- De mikor azt beszélik, hogy háború nem lesz egyhamar - aggodalmaskodott Zbyszko. - Mert a keresztesek most igen tartanak tőlünk.

A maszkowicei Zyndram így felelt:

- Nem sokáig tart a békesség! Farkasfajzattal nem állhal meg a kötés, mert az mindétig a másét kívánja.

- Azonközben pedig úgy fordulhat - vélte Powała -, hogy a Sánta Timurral roppanunk egybe. Witold herceg kikapott Edygától, az már biztos.

- Biztos. Spytko vajda úr sem tért meg onnan - tette hozzá a biskupicei Paszko Złodziej.

- A litván knyázok közül is sokan a fűbe haraptak.

- A boldogult királyné asszony előre megmondá, hogy így lesz - állapította meg a taczewi lovag.

- Akkor hát könnyen lehet, hogy Timur ellen szállunk hadba.

Most aztán a tatárok elleni litván hadjáratra fordult a beszéd. Nem volt már semmi kétség afelől, hogy Witold herceg, aki inkább indulatos, mint hadban járatos vezér volt, rettenetes vereséget szenvedett Worskla mellett, s a viadalban elesett számos litván meg orosz bojár, és velük együtt jó maroknyi lengyel úr meg kereszteslovag is. Az Amylej szállásán tartott megbeszélésen leginkább az ifjú melsztnyi Spytko gyászos sorsát siratták, mert ő volt a királyság leghatalmasabb ura, és saját jószántából szállt hadba s a csata után nyomtalanul eltűnt. Egekig magasztalták ama lovagias cselekedetét, hogy amikor az ellenség vezére sisakot nyújtott neki, azt vonakodott a harcban felölteni, vélvén, hogy illendőbb hozzá a dicső halál, hogynem egy pogány vezér kegye. De még nem volt egészen nyilvánvaló, hogy elesett-e avagy fogságba került. A rabságból ugyan lett volna mivel kiváltania magát, mert roppant gazdag úr volt s azonfelül Władysław királytól az egész Podolét hűbérül bírta.

De a litvánok veresége Jagello király egész birodalmát fenyegethette, mert senki sem tudhatá, hogy a tatárokat nem buzdítja-e fel a Witold hercegen aratott diadal, s nem esnek-é a nagyhercegséghez tartozó várakra és földekre? Ez esetben a királyság is hadba keveredett volna. Ezért aztán számos olyan lovag, mint Zawisza, Farurej, Dobko, sőt még Powała is, kik szívesen kerestek hadi kalandokat külföldi udvaroknál, most szándékosan nem mozdultak el Krakkóból, mert nem tudhatták, mit hoz a közeli jövő. Ha Tamerlan, a huszonhét ország ura, megmozgatná az egész mongol világot, az rettenetes veszedelmet jelenthetne. Pedig többen megjósolták, hogy ez bekövetkezik.

- Ha úgy adódik, a Sántával is megvívunk. Velünk nem bánik el olyan könnyen, mint ama népekkel, kiket végleg elveszejte és meghódíta. Mert hiszen más keresztény fejedelmek is megsegélnek!

De a maszkowicei Zyndram, aki szerfölött gyűlölte a Keresztes Lovagrendet, szenvedélyesen kifakadt:

- A fejedelmek... nem tudom. De hogy a keresztesek készek a tatárokkal is szót érteni, hogy hátunkba essenek, az bizonyos igaz.

- Akkor hát háború lészen - kiáltotta Zbyszko -, s én a keresztesek ellen megyek!

De más lovagok kételkedtek ebben, mert igaz ugyan, hogy a keresztesek nem félik Istent, és csak a maguk hasznát nézik, de azért keresztény nép ellen mégsem állnának a pogány mellé. Azután meg Timur valahol messze Ázsiában hadakozik, Edyga pedig, a tatárok vezére, annyi embert vesztett a csatában, hogy - amint mondják - maga is megijedt a nagy diadaltól. Witold herceg úr okos ember, bizonyára jól megerősítette a várait, s ha most nem sikerült is a litvánoknak, mégsem újság nekik, hogy a tatárokat legyőzzék.

- Nem a tatárokkal, hanem a németekkel kell nekünk életre-halálra kiállnunk - kiáltotta a maszkowicei Zyndram. - Mert ha ki nem gyomláljuk őket, ők pusztítanak el.

Majd Zbyszkóhoz fordult:

- Legelsősorban is Mazowsze vész el. Ne félj, ott akad munka mindig.

- Hej, csak bátyámuram egészséges lenne, mennék is mindjárt.

- Segítsen az Isten! - szólt Powała, kupáját felemelve.

- Isten éltesse Danuśkádat!

- S veszejtse el a németeket! - tette hozzá a maszkowicei Zyndram.

Azzal megkezdődött a búcsúzkodás, de íme, egy udvari ember érkezett a hercegasszony kíséretétől. Kezén sólyommal lépett be, mélyen meghajolt a jelenlévők felé, aztán furcsa mosollyal fordult Zbyszkóhoz:

- A hercegasszony üzeni, hogy az éjszakát még Krakkóban tölti, s csak reggel indul útnak.

- Akkor hát jó - felelte Zbyszko. - De ugyan miért? Csak nem beteg tán valaki?

- Nem. Csak éppen vendége érkezett a hercegasszonynak Mazowszéből.

- A herceg úr jött meg talán?

- Nem éppen a herceg úr, hanem a spychówi Jurand úr - felelte az udvarnok.

Zbyszko e szavak hallatára nagy zavarba jött, s szíve hangosan kezdett dobogni, éppen úgy, mint mikor a halálos ítéletét olvasták fel előtte.

VIII

Anna hercegasszonyt nemigen lepte meg a spychówi Jurand érkezése. Ez elég gyakran megtörtént, mert a szomszédos német lovagokkal való szakadatlan hadakozás, egymás kergetése s rajtaütések közepette gyakran elfogta a hirtelen vágyódás Danusia után. Ilyenkor aztán váratlanul megjelent akár Varsóban, akár Ciechanówban vagy bárhol másutt, ahol éppen Janusz herceg udvara tartózkodott. Valahányszor a kislányát meglátta, mindig irtózatos fájdalom szállt a szívébe, mert Danusia évek múltával egyre hasonlatosabb lett édesanyjához, úgyhogy a lovag valósággal úgy érezte, mintha boldogult feleségét látná éppen olyannak, amilyennek Varsóban, Anna hercegasszony udvaránál megismerte. Az emberek már-már azt hitték, hogy az ilyen hirtelen feltörő fájdalom megtöri benne végre a kegyetlen bosszúszomjat. A hercegasszony is gyakran igyekezett rábeszélni, hogy hagyja el a véres Spychów várát, és maradjon az udvarnál, Danusia mellett. Maga a herceg is, ki nagyra tartotta Jurand vitézségét és tekintélyét, de szerette volna elkerülni a folytonos bonyodalmakat, amelyekbe a meg nem szűnő határvillongások keverték, már megtette volna kardhordozójává[41] is. Danusia látása újra meg újra felszakította a régi sebeket. Néhány nap alatt elvesztette étvágyát, nem bírt aludni, még a beszélgetéstől is elment a kedve. Szívében szemmel láthatólag nagy viharok dúltak, elöntötte a vér, aztán hirtelen eltűnt az udvartól, visszatért spychówi ingoványai közé, hogy minden baját, keservét vérbe fojtsa. Ilyenkor mondogatták az emberek: „Jaj a németeknek! Mert hát azok sem báránykák ugyan, de Jurandnak ugyan ám bárányok, mert ő igazi farkasuk nékik." Nemsokára jöttek is a hírek mindenfelől, egyszer, hogy a határmenti utakon haladó vendéglovagokat fogta el, kik a keresztesekhez igyekeztek, máskor, hogy ezt vagy amazt a várat dúlta fel, hol meg jobbágyokat fogdosott össze és hurcolt rabságra, avagy párviadalok voltak életre-halálra, melyekből mindig a rettenetes Jurand került ki győztesen. A mazurok és a német lovagok, kik a Keresztes Lovagrend nevében bírták a Mazowsze szomszédságába eső várakat és földeket, olyan ragadozó indulattal voltak egymás iránt, hogy a mazowszei hercegek és a lovagrend között a határ mentén még a béke napjaiban sem szűnt meg soha a harci zaj, úgyhogy a helybeli lakosság még rőzsét gyűjteni avagy aratni is íjakkal, kopjákkal felfegyverkezve indult el. Az emberek úgy éltek, hogy a holnapi napjuk sem volt biztonságban, a folytonos hadikészültségben szívük egészen megkeményedett. Egyik fél sem elégedett meg a védekezéssel, hanem rablásért rablással, gyújtogatásért gyújtogatással, rajtaütésért rajtaütéssel fizetett. Sokszor volt úgy, hogy mikor a németek az erdei csapásokon lopakodtak előre, hogy egy-egy kisebbfajta várkastélyt bekerítsenek, a jobbágyokat összefogdossák vagy a gulyákat elhajtsák, ugyanakkor a mazurok is ugyanezt mívelték a túloldalon. Nemegyszer meg is ütköztek, s folyt a harc körömszakadtig. Máskor meg csak a vezérek hívták ki egymást életre-halálra s ilyenkor a győztes rabszíjon vitte magával a legyőzött ellenfél egész kíséretét. Így aztán, valahányszor panasz érkezett a varsói udvarhoz Jurand ellen, a herceg mindenkor azzal válaszolt, hogy ő meg a német lovagok által másutt elkövetett betöréseket teregette ki. Mind a két fél igazságot követelt, de egyik sem tudta, meg nem is akarta cselekedni, úgyhogy a kölcsönös rablások, gyújtogatások, betörések büntetlenül maradtak.

De Jurand, amint a sással benőtt ingoványok között meghúzódó Spychów várában olthatatlan bosszúszomjában tobzódott, olyan elviselhetetlenné vált határon túli szomszédai számára, hogy azoknak rettegése már-már gyűlöletüknél is nagyobb volt. A határmenti földek parlagon hevertek, az erdőket ellepte a vadkomló és a mogyoróbozót, a réteket a sás. Akadtak ugyan

[41] Magas méltóság a középkori királyi udvaroknál.

német lovagok, akik hazájukban az ököljoghoz szokván, megpróbáltak letelepedni Spychów szomszédságában, de rövid idő múlva ész nélkül otthagyták a hűbéri birtokot és jobbágyokat, s hanyatt-homlok menekültek hazájukba a félelmetes lovag szomszédságából. A német szomszédok nemegyszer szövetkeztek egymással, hogy együttesen üssenek Spychówra, de minden ilyen vállalkozásuk kudarccal végződött. Próbálkoztak mindenféle módon. Egyszer valahonnan a Majna partjáról hozattak egy erejéről és vitézségéről messze földön híres lovagot, aki mindenkor, mindenféle harcban győzhetetlen volt, s ezt biztatták, hogy hívja ki Jurandot párviadalra. De alig fordultak szembe egymással, a németnek egyszerre elolvadt a szíve a rettenetes mazur láttára, úgyhogy lovát legottan visszafordítva, megfutott. Erre Jurand a menekülő védtelen hátsófelét ütötte át kopjájával, így vette el életét és lovagi becsületét. Így aztán egyre nagyobb félelem szállt a szomszédok szívébe s ha egyik-másik német messziről megpillantotta a spychówi várkastély füstjét, már hányta is magára a keresztet, és mennybéli védszentjéhez fohászkodott, mert immár híre kelt, hogy Jurand nagy bosszúvágyában a tisztátalan lelkeknek adta el magát.

Borzalmas dolgokat is meséltek Spychówról; olyanokat, hogy keserűfűvel sűrűn benőtt, süppedős, ingoványos, hínáros mocsarakon át vezet oda egy keskeny ösvény, melyen két lovas sem fér el egymás mellett, s az ösvénytől két oldalt német vitézek csontjai szennyeződtek a mocsár sarában, éjszakánként pedig póklábakon jönnek-mennek az ingoványba veszett áldozatok nyöszörgő, jajgató fejei, s nagy üvöltözéssel lovastól ráncigálják az arra járókat a mélységbe. Beszélték, hogy a várban a karóbástyák minden rúdjának hegyén egy-egy emberi koponya aszalódik. De ebből csak annyi volt igaz, hogy a várudvar alatt vájt mély tömlöcökben mindig sínylődött, jajgatott néhány tucatnyi rab, és hogy még ama légbőlkapott csontvázaknál és vízi kísérteteknél is félelmetesebb volt Jurand neve.

Zbyszko, amint megtudta, hogy a hatalmas *comes* az udvarhoz érkezett, nyomban hozzásietett, de szívében bizonyos nyugtalansággal közeledett Danusia atyjához. Mert attól ugyan senki sem tilthatta el, hogy Danuśkát szíve hölgyéül válassza, és fogadalmat tegyen neki, de később, a hercegasszony engedelmével, a kézfogót is megtartották. Vajon mit szól ehhez Jurand? Beleegyezik-e vagy sem? És mi lesz, ha lehurrogja, hogy ezt soha meg nem engedi? E kérdések félelemmel töltötték el Zbyszko lelkét, mert most már a világon mindennél több volt neki Danuśka. Csak az a reménység tartotta, hogy Jurand nem hibájául, hanem inkább érdeméül tudja be, hogy Lichtensteint meg akarta öklelni, mert hiszen ezt a cselekedetét is a Danusia szülőanyjáért támadt bosszúvágya okozta, és kis híján a nyakába került.

Útközben faggatóra fogta az udvari embert, aki érte jött Amylej szállására.

- Hová vezetsz? - kérdezte. - A várba?

- Oda, mert a *comes* úr ott szállt meg a hercegasszony udvarával együtt.

- Beszéld meg nékem, milyen ember a *comes* úr? Hadd tudjam, hogy szóljak véle...

- Csak annyit mondok, egészen másfajta, mint a többi. Azt mondják, hajdan, míg a vér el nem önté a máját, igen vidám úr volt.

- Nagy értelmű tudós úr?

- Fortélyos is, mert másokat ugyan nyúz, de magát nem hagyja. Hej, alig fél szeme van őkelmének, mert a másikat a németek megnyilazák, de avval a féllel is a veséjéig döfi az emberfiát. Senki meg nem állhat előtte... De a mi hercegasszonyunkat igen kedveli, mert az ő palotáskisasszonyát vette feleségül, meg most a növendék leánykája is itt nevelődik nálunk.

Zbyszko fellélegzett.

- Azt mondod hát, hogy a hercegasszony akaratával nem ellenkezik?

- Tudom én, mire kíváncsi tekigyelmed. El is mondom, amit hallottam. Hercegasszonyunk beszélt már véle a kézfogóról, mert nem is lett volna illendő dolog elhallgatni, de hogy ő mit felelt rá, azt nem tudom.

Ezenközben eljutottak a kapuhoz. A királyi íjas vitézek kapitánya - ugyanaz, ki Zbyszkót a vérpadra kísérte - most barátságosan bólintott feléje, így hát szabadon túljutottak az őrségen, s már bent is voltak a várudvaron, azután betértek a jobbszárnyba, melyet a hercegasszony foglalt el.

A vezető az ajtónálló apródtól megkérdezte:

- Hol a spychówi Jurand úr?

- A Görbe-teremben, a leányánál.

- Akkor hát amott - szólt a vezető, az ajtóra mutatva.

Zbyszko keresztet vetett, s a nyitott ajtó függönyét félrehúzva, dobogó szívvel lépett a szobába. De nem mindjárt látta meg Jurandot és Danusiát, mert ez a terem nemcsak „görbe" volt, hanem sötét is. Beletelt néhány pillantásnyi idő, amíg meglátta az apja ölében ülő leányka szőke fejét. A bentlévők sem vették észre, hogy valaki bejött, Zbyszko tehát megállt a függöny előtt, egyet köszörült a torkán, aztán megszólalt:

- Dicsértessék.

- Mindörökké - felelte Jurand s felállt.

Danusia azonnal az ifjú vitézhez ugrott, megfogta a kezét, s nagy örömmel kiáltotta:

- Zbyszko, Zbyszko! Itt van, úrapám!

Zbyszko kezet csókolt a leánykának, aztán felállt, s vele együtt lépett Jurand elé.

- Tiszteletadásra jöttem ide, tudja-é tenagyságod, ki vagyok?

Könnyedén meghajolt, s kezével olyan mozdulatot tett, mintha a *comes* térdét át akarná ölelni, de Jurand elkapta a kezét, az ifjút a világosság felé fordította és szótlanul vizsgálta végig.

Zbyszko már kissé lehiggadt, kíváncsi tekintetét Jurand felé fordította. Óriás termetű férfit látott maga előtt, fakó hajjal, ugyanolyan fakó bajusszal, ragyás arccal, fél szeme acélszínben csillogott. Úgy érezte, mintha ez a fél szem keresztül akarná szúrni, s ettől megint erőt vett rajta az elfogultság. Nem tudta, mit mondjon, de mivel okvetlenül beszélni akart, hogy a kínos csendet megtörje, megkérdezte:

- Tenagyságod hát a spychówi Jurand úr, Danuśka édesatyja?

De amaz válasz helyett a padra mutatott, mely tölgyfakarszéke mellett állt, s tovább is szótlanul kémlelte az ifjút.

Zbyszko végül is elvesztette türelmét.

- Mert tudja kigyelmed, sehogyan sem illendő, hogy úgy üljek itt, mint bírám előtt.

Jurand csak most szólalt meg:

- Te akartál Lichtensteinre törni?

- Én! - felelte Zbyszko.

A spychówi úr szemében különös láng villant meg s félelmetes arca kissé megenyhült. Kis idő múlva Danusiára pillantott, s újra megszólalt:

- Őérette?

- Ki másért? Bátyámuram bizonnyal elmondta kigyelmednek, mit fogadtam e leányzónak, hogy pávabóbitákat szerzek néki a németek sisakjáról. De nem hármat, hanem legalább annyit, valahány ujjam van a két kezemen. Kigyelmedhez is odaállok, hogy bosszúját segéljem Danuśka szülőanyjáért.

- Jaj nekik! - hördült fel Jurand.

Zbyszko látván, hogy a németek elleni gyűlölettel Jurand szívéhez szól, folytatta:

- Nem hagyom el én a magamét, ámbár majd a nyakamba került.

Aztán Danusiához fordult:

- Ő mentette meg az életemet.

- Tudom - felelte Jurand.

- S nem háborítja ez tenagyságodat?

- Ha hűséget fogadál, hát szolgáld, mert ez a lovagi illendőség.

Zbyszko kissé habozott, de kis idő múlva némi látható zavarral így szólt:

- Mert hát tudja kigyelmed... rám borította a fátylát... a lovag urak meg a ferences atya is, ki a feszületet vivé mellettem, mind hallották, mikor ezt mondá: „Ő az enyém! Az enyém!” És való igaz, hogy amíg élek, senki másé nem is leszek. Isten engem úgy segéljen.

E szavak után ismét letérdelt, s meg akarván mutatni, hogy jól ismeri a lovagi szokásokat, a szék karján ülő Danusia mindkét topánkáját megcsókolta, azután felállt, és úgy kérdezte:

- Látott-é kigyelmed még egy ilyen leányzót?... Látott-é?

Jurand hirtelen fejére szorította két hatalmas, emberölő tenyerét, és szemét lehunyva tompán szólt:

- Láttam, de a német megölé.

- Akkor hát hallgasson meg kigyelmed! - folytatta Zbyszko tüzesen. - Egy a bántásunk, egy a bosszúnk. Bogdaniecben a mieink közül is sokat lenyilazának a gazok, mikor a lovak az ingoványba vesztek... Nálamnál alkalmatosabb segítőtársat nemigen találhat kigyelmed... Nem újság az nékem! Kérdezze bátyámuramat. Kopjával avagy csatabárddal, hosszú avagy kurta szablyával, egykutya nékem! Avagy nem beszélte meg bátyámuram, a két fríz lovaggal mi módon volt? Veszejtem én kigyelmednek a németet, vágom én őket, akár a birkát, ami pedig a leányasszonyt illeti, térden állva esküszöm, hogy érte még a pokol kapitányával is szembefordulok, és el nem állok tőle se birtokért, se gulyákért, se kincsért, se semmiféle drága mívű fegyverért, mert nélküle az üvegablakos várkastély sem kell nékem, de véle együtt a világ szélét is megjárom.

Jurand egy darabig ült, fejét tenyerébe hajtva, végül felrezzent, mintha álomból ébredt volna, s szomorúan, fájdalmasan szólt:

- Bizony, tetszel nekem, fiú, de a leányt nem adom néked, mert másképpen van megírva!

Zbyszko e szavak hallatára elnémult, s tágra nyitott szemmel bámult Jurandra. Egyetlen szó sem jött ki a torkán.

De Danusia segítségére sietett. Kedvére való volt Zbyszko, és kedvére való volt az is, hogy már nem tekinthették „sárkánypalántának”, hanem serdült „leányasszonynak”. Tetszett néki a kézfogó is, és tetszettek a nyalánkságok, kiket a legényke nap nap után összehordott, most hát, mikor ráeszmélt, hogy mindezt el akarják venni tőle, hirtelen lecsúszott a szék karjáról, s arcát apja ölébe temetve, könyörögni kezdett:

- Jó apámuram! Édes jó apámuram, ne ríkasson kigyelmed!...

Jurand nagyon szerethette leánykáját, mert kezét szelíden a fejére tette s tekintetében nem volt semmi gyűlölet, sem harag, csak mélységes szomorúság.

Közben Zbyszko már lehiggadt.

- Hogyan értsem kigyelmed szándékát? - kérdezte. - Isten akarata ellen kíván-é rugódozni?

- Ha Isten akaratja, megkapod - felelte Jurand. - De a magam szándékát nem hajlíthatom feléd. Megtenném, bizony jó szívvel megtenném, de nem lehet.

Azzal Danusiát karjára emelte és az ajtó felé indult, de hogy Zbyszko elébe fordult, egy pillanatra megállt:

- A lovagi szolgálatot nem bánom - szólt -, de engem ne faggass, mert egyebet nem szólhatok.

Azzal kiment.

IX

Másnap Jurand egyáltalában nem kerülte Zbyszkót, és abban sem akadályozta, hogy útközben mindenféle lovagi szolgálatokat tegyen Danusiának, mert hiszen, mint lovagnak, kötelessége is volt ez a szolgálat. És Zbyszko - ámbár a Jurandtól kapott válasz miatt igen elkeseredett, mégis tapasztalta, hogy Spychów várának komor ura nagy hajlandósággal van iránta, sőt mi több, néki magának is fáj, hogy ilyen kemény, elutasító választ kellett adnia. Az ifjú lovag nemegyszer megkísérelte, hogy közeledjék hozzá, és beszédbe elegyedjék vele. Ahogy Krakkóból elindultak, útközben volt is reá alkalma bőven, mert mindketten lóháton kísérték a hercegasszonyt. Jurand, ámbár hallgatag ember volt, szívesen elbeszélgetett vele, de valahányszor Zbyszko aziránt tapogatózott, hogy mi légyen az a titokzatos akadály, amely Danusiától elválasztja, a beszéd fonala nyomban megszakadt, s Jurand arca megfelhősödött. Zbyszko úgy vélte, a hercegasszony többet tud, kikereste hát a megfelelő pillanatot, hogy valamelyes tudomást szerezzen tőle, de a hercegasszony sem tudott sokat mondani.

- Bizonyos, hogy valamelyes titok van az dolog mögött - vélte az úrnő. - Jurand úr maga is pedzette ezt előttem, de mindjárt meg is kére, hogy ne igen faggassam felőle. Nyilván esküvés vagy fogadás köti, amint már lovagok között szokás. Az Úr majd csak megengedi, hogy idővel mindenre világ derüljön.

- Mert én már valahogyan úgy vagyok Danuśka nélkül, akár a kutya a láncon avagy a medve a veremben - panaszkodott Zbyszko. - Nem volna már nékem sem örömöm, sem vigasztalásom, csupa gyötrődés, csupa sóhajtozás volna az életem. El is mennék messze Tavanig, Witold herceg úrral, tatárok kopjahegyére, hadd veszejtenének el, de elébb bátyámuramat hazáig kell kísérnem, azután meg a német sisakokról leszakajtanom a pávatollakat, ahogyan esküvéssel fogadám. Netán el is pusztulok közben, mert jobban is szeretném így, mint elnézzem, hogyan viszi el más az én Danuśkámat.

A hercegasszony ráemelte jóságos kék szemét, s némi csodálkozással kérdezte:

- Talán bizony el is néznéd?

- Én-e? Amíg levegőt szippant ez az orrom, meg nem eshetik e dolog, hanemha a karom elszáradna, hogy nem bírná már a fokost!

- No lásd.

- Igen! De hogyan vegyem el atyjaura akarata ellen?

A hercegasszony, mintha csak magában beszélne, így szólt:

- Ó, Istenem! Mert ilyen dolog tán még soha meg nem esett?...

Azután már Zbyszkóhoz fordulva folytatta:

- Mintha az Úr akaratja nem több volna az apáénál?! Mit mondott maga Jurand is? „Ha az Úr akaratja - mondá -, meg is kapod."

- Nekem is ezt mondá! - kiáltotta Zbyszko. - „Ha az Úr akaratja, meg is kapod!"

- No lásd!

- Látom én már, szerelmetes úrnőm, hogy tenálad van az én egyetlen vigaszságom.

- Az én hajlandóságom felől bizonyos lehetsz, Danuśka is kitart melletted. Tegnap is, hogy megkérdeztem: „Aztán állod-é a szót Zbyszko mellett?”, legottan rámondta: „Zbyszkóé leszek én, vagy senkié!” Éretlen gyümölcske biz ő még, de ha kimond valamit, azt állja is, mert nemesi hajtás ő is, nem valami jöttment fajta. Ilyen volt már az anyja is.

- Adná az Úr! - hagyta rá Zbyszko.

- De meglásd, hogy te is szót tarts, mert olyan ám a férfi népség, hogy nagyhamar ígéri az örök hűséget, de éppoly hamar szemet vet más leányzóra is, hogy aztán kötélen sem fogod vissza. Bizony, így van, ha mondom!

- Inkább büntessen meg elébb az Úr Jézus! - kiáltotta Zbyszko.

- Akkor hát úgy legyen! Ha aztán bátyáduradat hazavitted, legottan térj vissza udvarunkba. Ott jó alkalom adódik megszolgálni a lovagi sarkantyút. Akkor aztán majd meglátjuk, mit ad az Úr. Danuśka addig hajadonná bontakozik, s ha ráérez az Úr akaratjára, érzésre is fakad irántad, mert most is szeret már, ezt magam is látom, de még nem úgy, ahogyan a serdült hajadonok szeretnek. Úgylehet, Jurand úr szíve is fölenged irántad, mert úgy vélem, maga is örömmel venné. Elmégy Spychówba is, azután Jurand úrral a németekre, akkor aztán úgy fordulhat, hogy jó szolgálatot teszel neki, és egészen elnyered hajlandóságát.

- Magam is így vélem, de szerelmetes úrnőm engedelmével mégiscsak könnyebb lesz.

Ez a beszélgetés új bizalommal töltötte el Zbyszkót. Közben azonban a vén Maćko már az első etetésnél annyira elgyengült, hogy ott kellett maradni vele, s megvárni, amíg valamelyest erőre kap a további úthoz. A jóságos Anna Danuta hercegasszony hagyott neki bőségesen mindenféle írt meg balzsamot, ami kéznél volt, de önmagának tovább kellett mennie, így hát a két bogdanieci lovag el is búcsúzott a hercegi udvartól. Zbyszko teljes hosszában a földre vetette magát, előbb a hercegasszony, azután Danusia előtt, még egyszer holtig tartó lovagi hűséget esküdött neki, s megígérte, hogy hamarosan ellátogat Ciechanówba vagy Varsóba, végül erős karjaiba kapta, s a magasba emelve, remegő hangon szólt:

- El ne felejts engem, szerelmetes virágszálam, el ne felejts, szépséges aranyhalacskám!

Danusia pedig két karjával átölelte, mint kisleány az édes testvérbátyját, kicsiny, fitos orrát odaszorította a fiú arcához, s borsónyi könnyeket hullatva hajtogatta.

- Nem akarok Zbyszko nélkül Ciechanówba menni, nem akarok!

Jurand is látta, de nem haragudott érte, sőt barátságosan búcsúzott az ifjútól, s még lován ülve is visszafordult és utánakiáltott:

- Isten vezéreljen, s én ellenem ne érezz haragot.

- Hogyan is érezhetnék az én Danuśkám atyjaura ellen! - felelte Zbyszko őszinte érzéssel.

Azzal a *comes* kengyeléhez hajolt, az pedig erősen megszorította, jobbját, s megismételte:

- Isten vezéreljen, és segítsen minden utadban!... Érted-é?

Zbyszko jól értette, milyen nagy jóindulat fűtötte Jurand úr utolsó szavait, s mikor visszatért a szekérhez, amelyen a beteg Maćko feküdt, így szólt:

- Figyelmezzen kigyelmed! Úgy vélem, Jurand úr is akarná, csak valami útját állja. Kigyelmed járt Spychówban, az esze is jobban fog, mint az enyém, tudakolja hát ki, mi lehet az.

De Maćko nagyon beteg volt. Reggel óta gyötörte a hévség, estefelé még emelkedett is annyira, hogy öntudatát is el-elvesztette, nem felelt hát Zbyszko kérdésére, csak ráemelte csodálkozó tekintetét, aztán megszólalt:

- Hol harangoznak itt, hallod-é?

Zbyszko egyszerre megdermedt, mert megértette, hogy ha a beteg harangszót hall, akkor már alighanem a halál közelget feléje. Arra is gondolt, hogy talán pap meg gyónás nélkül hal meg s akkor, ha nem is jut éppen a pokolba, hosszú ideig a tisztítótűzben kell gyötrődnie. El is döntötte magában, indulnak tovább, hogy minél előbb eljussanak valamelyik plébániára, ahol Maćko felvehetné az utolsó kenetet.

Útnak is indultak, s egész éjszaka meg nem álltak. Zbyszko is felült a szénával jól kibélelt szekérbe, s napkeltéig ott virrasztott az öreg mellett. Minduntalan ajkához tartotta a boroskupát, s itatta borral, mellyel Amylej kalmár bőven ellátta az útra. Az öreg mohón nyelte az italt, s szemmel láthatólag meg is könnyebbült. A második fertály után eszméletét is visszanyerte, a harmadik után meg olyan mély álomba merült, hogy Zbyszko szüntelen a szájához hajolt, s úgy kémlelte, vajon nem halt-e meg. Ha erre gondolt, mélységes bánat szállt a szívébe. Amíg Krakkóban tömlöcbe nem került, nem is igen érezte, mennyire szereti öreg bátyjaurát, aki anyja és apja volt egyaránt. De most annál inkább érezte, annál jobban tudta, hogy ha az öreg elhal, bizony árván marad ezen a nagy világon, atyjafia sem igen lesz az egyetlen apátúron kívül, kinek Bogdaniecet elzálogosították. Nem lesz egy barátja, egyetlen segítőtársa sem. Egyszerre eszébe villant, ha Maćko meghal, annak is a német lesz okozója, mint ahogy ő is majdnem nyakát szegte miattuk, s mint ahogyan miattuk vesztek el az ő szülői, meg Danuśka anyja is, és még sok-sok ártatlan lélek, kiket maga is ismert vagy hallott róluk. Amint ezen gondolkozott őszintén elcsodálkozott, s így tűnődött magában: „Van-é hát ebben a királyságban egyetlen emberfia, ki valamilyen sérelmet ne szenvedett volna tőlük s bosszút ne szomjazna ellenük?” Sorban eszébe jutottak azok a németek, akikkel Wilno alatt öklelőzött, s elgondolta, hogy bizonyára a tatárok sem veszedelmesebb harcosok ezeknél, és hogy aligha van a világon még egy ilyen pogány náció.

Merengésének a hajnal hasadása vetett véget. Derűs, de hűvös volt a napkelte. Maćko mintha jobban lett volna, mert egyenletesebben és nyugodtabban szedte a levegőt, csak akkor ébredt fel, mikor a nap már erősen tűzött, akkor aztán kinyitotta szemét, és megszólalt:

- Na, most már könnyebben vagyok. Merre járunk?

- Olkuszhoz közeledünk, tudja kigyelmed... ahol ezüstöt ásnak s az adópénzt hordják a kincstárba.

- Hej, ha a mienk volna, ami itt a föld alatt van! De jól megrakhatnánk belőle a bogdanieci fészket!

- No! Látom már, hogy épül kigyelmed - felelte Zbyszko nevetve. - Bizony abbul még derék várat is rakhatnánk, színtiszta terméskőből! Na, de induljunk a plébániára, ott kényelmes szállást kapunk, meg aztán kigyelmed is könnyíthet lelkén a szentgyónással. Mert bár minden az Úr kezében vagyon, mégis jobb, ha az embernek nyugodt a lelkiismerete.

- Én szegény bűnös, szívesen hajtom bűnbánatra fejem - felelte Maćko. - Az éjjel azt álmodtam, hogy az ördögök lerángatták a csizmát a lábamról... Németül vartyogtak egymással. Hála Isten, hogy már jobban vagyok. Hát te aludtál-é valamit?

- Már hogyan aludtam volna, mikor kigyelmedet virrasztottam?

- Akkor hát nyújtózz el kicsinyég. Ha beérünk, felserkentelek.

- Van is nékem arra gondom!

- Mi bánt megint?

Zbyszko gyermeki tekintettel nézett az öregre.

- Bizony nem egyéb, mint a szívbéli nagy érzelem. Már az egész belsőmet járja a nyilallás, inkább nyeregbe szállok, az jobban megkönnyebbít.

Azzal le is ugrott a szekérről, s felhágott a harci ménre, melyet a Zawiszától ajándékba vett török rabszolga nagy ügyesen elévezetett. Maćko közben meg-megtapogatta fájó bordáját, de nyilván egyebet forgatott az eszében, nem a saját betegségét, mert meg-megcsóválta fejét, ajkával nagyokat cuppogott, végre megszólalt:

- Csak nézem, nézem, de fel nem foghatom, honnan e fene éhséged a szeretésre, mert sem szülőapád, sem én nem voltunk ilyenek.

De Zbyszko felelet helyett kihúzta magát a nyeregben, kezét csípőjére tette, fejét felkapta, és teli tüdőből rázendített:

Sírtam egész éjjel, reggelig hullt könnyem.
Szerelmes galambom, messze estél tőlem!...
Mit sem használ nékem, bár szemem kisírom,
Sohse látlak többé szerelmes galambom...
Hej!

Ez a „hej” aztán végigzendült az erdőn, visszaverődött az útszéli fák törzséről, majd meg-elevenedett a távoli visszhangban, végül elenyészett a sűrűségben.

Maćko ismét megtapogatta fájó bordáját, amely alatt a német nyíl vasa megrekedt, s nyögdécselve szólt:

- Valahanapján okosabb volt az emberfia... hallod-é?

Kis idő múlva azonban elgondolkozott, mintha a régi időkön elmélkednék, s még hozzátette:

- Ámbátor hajdanában is akadt bolond elég.

Közben kijutottak az erdőből s már meg is pillantották a bányászok viskóit, távolabb meg Olkusz fogazott falait, melyeket még Kazimierz király emeltetett, meg a plébánia tornyát, Władysław Łokietek ajándékát.

X

A plébániatemplom kanonokja meggyóntatta Maćkót, s vendégszeretőn ott marasztalta őket éjszakára, úgyhogy csak másnap kora reggel indultak útnak. Olkuszon túl Szilézia felé vették útjukat, mert annak határa mentén kellett haladniuk egészen Wielkopolskáig.[42] Az út legnagyobbrészt sűrű erdőségeken vezetett keresztül, ahol alkonyattájt gyakran hangzott fel a bölények bőgése, mint valami föld alatti mennydörgés, éjszakánként pedig a sűrű mogyoróbozótban meg-megvillant egy-egy farkas parázsló szeme. De az útonjáró vándorokat és kalmárokat a vadállatoknál is nagyobb veszedelemmel fenyegették ezen a vidéken a német, vagy elnémetesedett sziléziai rablólovagok; kiknek apró várai itt húzódtak meg a határ mentén. Igaz ugyan, hogy Władysław király valóságos hadjáratot vezetett az opolei nádorispán ellen, kit sziléziai rokonsága is segített, s e váracskák nagy részét lengyel kezek lerombolták, azért mégis jól tette, ki résen volt, és különösen napnyugta után nem tette el fegyverét a keze ügyéből.

Mégis nyugodtan haladtak tovább, úgyhogy Zbyszko már unni kezdte az utazást. Egyszer azonban, mikor Bogdaniecet egy napi járóföldnyire megközelítették, egy éjjelen hirtelen nyerítést és lódobogást hallottak maguk mögött.

- Lovasok követnek - szólalt meg Zbyszko.

Maćko, aki álmatlanul bámulta a csillagokat, mint afféle tapasztalt ember, így szólt:

- Közelesen megvirrad. Haramiák aligha támadnának napkeltekor. Ilyenkor már hazafelé iparkodnak.

Mindazonáltal Zbyszko megállíttatta a szekereket, az embereket az úton keresztben felállította, a közeledő lovasokkal szemben, maga pedig előrerúgtatott, aztán ő is megállt és várt.

Kis idő múlva a ritkuló homályban már meg is pillantott tízegynéhány lovast. Egyikük néhány lépéssel a többi előtt az élen nyargalt, de nyilván nemigen igyekezett rejtve maradni, mert hangosan énekelt. Zbyszko a szavakat nem értette ugyan, de a minduntalan ismétlődő vidám „hajahaj" kiáltás megütötte a fülét, mert az ismeretlen a dal minden szakaszát ezzel végezte.

- Mieink! - nyugtatta meg önmagát.

Kis idő múlva azonban nagyot kiáltott:

- Állj!

- Te meg ülj a fenekedre! - felelte egy vidám, tréfás hang.

- Mifélék vagytok?

- Hát ti mifélék?

- Miért törtök reánk?

- Ti meg miért álljátok utunkat?

- Felelj, ebanyád, íjaink fel vannak ajzva!

- A mieink meg leengedve, lőj hát!

---

[42] Nagy-Lengyelország. A mai poznani és kaliszi vajdaságok, valamint Leczyce és Sieradz vidékét magába foglaló terület.

- Beszélj emberi módon, mert jaj neked!

E szavakra vidám nóta felelt:

Egy jaj, két jaj illik párnak,
Válaszúton táncot járnak
Hajahaj!
Eshetik már rajtunk bármi,
Bajban is jó táncot járni...
Hajahaj!

Zbyszko elcsodálkozott erre a válaszra, de közben az ének elhallgatott, ellenben ugyanaz a hang megkérdezte:

- Hogy-mint van az öreg Maćko? Szól-e még a szuszogója?

Maćko könyökére emelkedett a szekérben, s megszólalt:

- Engem úgyse, ezek netán atyafiak!

Zbyszko előrerúgtatott:

- Ki az, ki Maćkót tudakolja?

- A szomszédod, te, a zgorzelicei Zych. Már egy hete járom a nyomotokat s egyre utánatok kérdezem a népet.

- Hej! Bátyámuram! A zgorzelicei Zych van itt! - kiáltotta Zbyszko.

Nagy örömmel köszöntötték egymást. Zych ugyanis valóban szomszédjuk volt és méghozzá nagyon jó szomszéd, kit vidám jókedvéért mindenki szeretett.

- Na, hogy-mint kigyelmed? - kérdezte Maćko jobbját rázva. - Hopp még avagy már nem hopp?

- Hej, dehogy is hopp már! - felelte Maćko. - De nagy örömömre szolgál kigyelmed látása. Olyan ez, mintha már Bogdaniec földjét taposnám!

- Mi van kigyelmeddel, mert úgy hallom, meglyuggatta a német?

- De meg ám! A vasa most is ott ül a bordáim között...

- Szent Atyám! És mit teszen ellene? Próbálkozott-é kigyelmed egy iccécske medvehájjal?

- Na né! - kiáltotta Zbyszko. - Mindenki egyazon tanáccsal szolgál. Csak már Bogdaniecben volnánk! Azon módon megyek éjjel lesre egy derék fokossal.

- Jagienkának alighanem lesz is otthon, de ha nem, majd utána szalajtok.

- Kiről szól kigyelmed? Hiszen az asszonya Małgochna névre hallgatott - kérdezte Maćko.

- Ó, ha! Hol vagyon már szegény feje! Szent Mihály napján lesz három esztendeje, hogy papok rétjére került. Patvarkodó asszony volt a szentem, Isten nyugosztalja... Jagienka szakasztott mása, csak még zsengécske...

Völgyek szélén dombok alja,
Olyan a jány, mint az anyja...
Hajahaj!

...Mondtam én Małgochnának: ne mássz a fára, te, ha már az ötvenet fogyasztod, de hiába! Felmászott, a gally reccs, az asszony hupp, úgy lehuppant, hogy majd gödröt ütött a földben, harmadnapra el is fogyott belőle a szusz.

- Örök nyugodalmat!... - fohászkodott fel Maćko. - Emlékszem, hogyne emlékezném... Mikor csípőre rakta a kezét, és megeredt a nyelve, a béresek nosza a szénakazlakba!... De gazdasszonynak aztán gazdasszony volt, ammán igaz! Hát a fáról huppant le szegény feje?... Láttak mán ilyet?...

- Fáról bizony, akár a fenyőtoboz... Hej, volt is gond, keserűség. Elhiheti kigyelmed. Temetés után nagy búbánatomban úgy leittam magam, hogy három napig nem tudtak lelket verni belém. Már azt hívék, én is beadtam a kulcsot. Azután meg annyi könnyet elsírtam, hogy cseberrel se hordaná ki kigyelmed. De gazdasszonynak Jagienka se kutya. Most már minden az ő gyenge vállát nyomja.

- Őrá már alig-alig emlékszem. Mikor hadba indulánk, alig volt nagyobb a szentem, mint ez a baltácska e. Elmehetett a ló alatt, a feje búbja se érte volna a hasát. Hát bizony, nem tegnap volt a', azóta jól megnőhetett.

- Ágnes napján töltötte be a tizenötöt. De már majd egy esztendeje én se láttam.

- Hát kigyelmeddel mi volt? Merre járt? Honnan jön?

- A hadból. Itt a lyányom, minek üljek itthon avagy tömlöc az én házam?

Bármilyen beteg volt Maćko, mihelyt a háborúra terelődött a beszéd, azonnal felfigyelt, s kíváncsian kérdezte:

- Netán Worskla alatt volt kigyelmed Witold herceg úr hadával?

- Ott én! - felelte vidáman a zgorzelicei Zych. - De nem volt vele az Úr, nagy csapást hozott ránk Edyga rettenetes karja által. Elébb a lovainkat lődözték ki alólunk. A tatár nem jön szemtől szembe, mint az igazhitű keresztény lovag, hanem jó messziről nyíllal piszkálja meg az emberfiát. Rátörhetsz nagy erővel, mindig kibújik a kezed közül, messze kerül és újra nyilaz. Hiába ott minden! Mert a mieink meg mind igen legénykedtek, mind azt mondá: „Még a kopját sem szegezzük nekik, szablyát se rántunk, a lovunk patáival tapodjuk szét e tetveket!" Így hencegtek, híreskedtek, de aztán vinnyogott a sok nyíl, szinte sötét lett tőlük, a viadal után meg, mi volt? Tíz közül egy ha élve maradt. Hiszi-é kigyelmed? A hadnak több mint fele, hetven litván és orosz knyáz maradt a harcmezőn. És ezeken felül még mennyi bojárfi, meg mindenféle udvari népség, vagy ahogy ők mondják, otrok. Ha két hétig számolná kigyelmed, akkor sem vehetné számba.

- Tudom, tudom - bólogatott Maćko. - A mieink közül is sok derék lovag lelte ott végét.

- De még kilenc keresztes is, mert ezeknek is szolgálniuk kellett Witold úr hatalmát. A mieink közül is egész csomó, mert, tudja kigyelmed, olyan nép vagyunk mi, hogy ahol más maga mögé néz, a mi fajtánk oda se neki. A herceg úr is legjobban ezekben bízott, a harcban nem is tűrt maga mellett más vitézt, csak lengyelt. Hi! Hi! Dűlt is rendre körülötte a sok lovag, de néki a haja szála se görbült! Fűbe harapott a melsztyni Spytko úr, meg Bernát, a kardhordozó, meg Mikołaj úr, az étekfogó mester, meg Prokop, meg Przecław, meg Dobrogost, meg a lazewicei Jaśko, meg a mazur Pilik, a michówi Warsz, meg Socha vajda úr, a dabrowai Jaśko, a miłoslawi Pietrko, Szczepiecki úr, Oderski úr, meg Łagoda Tomko, de ki is győzné valamennyit számba venni? Egynémelyét, magam is láttam, úgy megtűzdelték nyilakkal, hogy halála után valósággal sündisznóvá vedlett, az ember majd megszakadt nevettében!

Jóízűen fel is kacagott, mintha a legvidámabb tréfát mondta volna el s egyszeriben rá is zendített:

Megtudtad, hogy tatár volt a,
Ki a hátad kiporolta...

- Hát aztán mi módon vala? - kérdezte Zbyszko.

- Azután a herceg úr kereket oldott, de hamar megjött bátorsága újra, mert nála így szokott az lenni. Minél jobban nyomod, annál jobban visszarúg, akár a mogyoróág. Elrúgtatánk a tavani gázlóhoz, hogy az átkelést vigyázzuk. Hazulról is jött egy maroknyi nép. Aztán - semmi! Jól volt minden! Másnap feljőve Edyga is a tatár hordáival, de már semmit el nem ére. Hej, volt ott lakodalom! Nekiindult az ebadta a gázlónak, mi meg bele! Sehogy sem bírt velünk. Le is vágtunk, meg össze is fogdostunk benne eleget. Magam is hurokra kerítek vagy ötöt, most is velem vannak, viszem őket Zgorzelicébe. Majd meglátják kigyelmetek a napvilágnál, olyan a pofájuk, akár a kutyafej.

- Krakkóban az járja, hogy még a királyságban is lehet háború.

- Ej, dehogy! Ravasz eb az az Edyga, jól tudja őkelme, milyenek ezek a mi nemes uraink, meg azt is, hogy a legjava lovagjaink honn maradának, mert a királyné asszony sehogyan sem örült annak, hogy Witold úr a saját szakállára indíta hadat. Mondom, ravasz eb őkelme! A vén Edyga! A Tavannál hamar ráérzett, hogy a herceg úr ereje gyarapszik, el is illant dolgára, hetedhét országon túl!...

- Kigyelmed meg hazajött?

- Haza. Nincs már ott tennivaló. Krakkóban aztán hallom, hogy kigyelmetek alig valamivel előttem indultak útnak.

- Innen tudta hát, hogy mi vagyunk?

- Innen. Meg minden etetésnél tudakoltam kigyelmetek után.

Aztán Zbyszkóhoz fordult:

- Hej, Uram Isten! Mikor utoljára láttalak, gyermek voltál, most meg már a setétben is kitapintom, hogy bivalynyi legény vagy. Aztán mindjárt eresztetted volna a nyilat!... Látom ám, hadat járt legény vagy te!

- Bizony, kölyökkorom óta hadban nevelődtem. Megmondhatja bátyámuram is, ha nem bővelkedem-e vitézi tapasztalatokban.

- Nem is kell ide bátyádurad szava, Krakkóban szóltam a taczewi úrral, ki mindent elmondott rólad... azt is, hogy az a mazur *comes* nem akarja neked adni a lányát. Mondhatom, én aligha lennék ilyen rátarti, mert igen tetszel nekem... Na, de majd kiszellőzik a fejedből az a leányzó, ha az én Jagienkámat meglátod, mert az ám az ízes falat!

- Azt már én el nem felejtem soha! Még ha tíz olyat látnék is egyszerre, mint a kigyelmed Jagienkája!

- Pedig őrá néz Moczydoły, hol a malom van. Amikor eljövék, tíz kanca is legelészett a réten, csikajával... Nem egy legény megsüvegelne engem érte, elhiheted!

Zbyszko szerette volna még hozzátenni: „De nem én!” - a zgorzelicei Zych azonban megint nótába fogott:

Megkövetem illőképpen
A leányát adja nékem.
Úgy biza!

- Kigyelmednek is mindig a mulatozás meg a nóta jár az eszében - jegyezte meg Maćko.

- Hát az üdvözült lelkek mit mívelnek odafenn az égben, mi?

- Énekelnek.

- Na látja kigyelmed! Az elkárhozottak meg rínak. Én már csak inkább a danolókhoz állok, hogynem a sírókhoz! Szent Péter uram is azt mondja majd: „Ezt már mégiscsak be kell engedni, mert az ebadta még a pokolban is nótázna, az meg mégse volna illendő dolog!" Ehol e, már pitymallik is!

Valóban, kezdett már derengeni. Kis idő múlva széles rétre értek, ahol már egészen világos volt. A rét nagy részét halastó foglalta el, amelyben néhány ember halászott, de a fegyveres lovagok láttára eldobták a hálókat, kiugrottak a vízből és dorongokat, husángokat kapva, támadásra kész, fenyegető állásba helyezkedtek.

- Alighanem rablóknak néztek - jegyezte meg Zych nevetve. - Hé, emberek! Mifélék vagytok?

Amazok még egy darabig szótlanul álltak, s bizalmatlanul pislogtak a jövevények felé, végül azonban a vezetőjük felismerte, hogy lovagokkal áll szemben, s így válaszolt:

- A tulczai apát úr emberei vagyunk.

- Az a mi atyánkfia - szólt Maćko. - Néki zálogosítánk el Bogdaniecet. Nyilván az ő erdei ezek, de ha úgy van, nemrégen vásárolhatta.

- Dehogyis vásárolta - jegyezte meg Zych. - A brzozowai Wilkkel[43] hadakozott érte, s úgy látom, kiverekedte magának. Esztendeje meg is akartak vívni egymással lóháton, kopjával, meg hosszú szablyával, hogy eldöntsék, kié legyen az innenső rész, de azt már nem tudom, mi módon állt meg a dolog, mert én elmentem a hadba.

- No, de mi atyafiak vagyunk - vélte Maćko -, velünk aligha fog hadakozni, sőt még tán a zálogdíjból is elenged valamit.

- Lehet. Csak szőrmentében beszéljen vele valaki, akkor az ingét is odaadja. Vitéz ember a vén apát úr, nem újság néki ősz hajára sisakot borítani. De azért istenes, kegyes úr is, és igen jelesül mondja a szentmisét. Emlékszik tán kigyelmed is... ha rázendített a misében, a fecskék mind riadtan röppentek ki fészkükből a bolt alatt, így gyarapszik az Úr dicsősége.

- Hogyne emlékezném! Még arra is, hogy az oltáron a gyertyát tíz lépésről egy szusszantással elfúvá. Vajon járt-e azóta legalább egyszer Bogdaniecben?

- Hogyne. Az irtásra öt jobbágy családot telepített, még nálunk is járt Zgorselicében, hiszen tudja kigyelmed, Jagienka lányomat is ő keresztelte, fölöttébb kedveli is, s csak kislyányának hívja.

- Vajha otthagyná nékem ama jobbágyokat - sóhajtotta Maćko.

- Bikmakk! Számít is valamit olyan módos embernek az az öt paraszt! Különben is, ha Jagienka megcirógatja, bizonyára otthagyja.

Itt a beszélgetés egy pillanatra elakadt, mert a sötét erdő mélyéből a bíborló hajnalpír fölött kiemelkedett a nap ragyogó korongja, és széjjelszórta sugarait az egész vidéken. A lovagok a szokásos „Dicsértessékkel" köszöntötték, azután keresztet vetettek, s rákezdtek a reggeli imádságra.

Zych fejezte be a legelsőbben, s mellét verve fordult útitársaihoz:

---

[43] Wilk lengyel keresztnév, megfelel a magyar Farkasnak.

- Most aztán jól szemre veszem kigyelmeteket! Hej, de másak is lettek mind a ketten... kigyelmed, Maćko uram, előbb kapjon erőre egy kicsit... Jagienka lányom majd gondját viseli, mert a kigyelmetek tanyáján híre sincs asszonyemberfélének... Nana, megtetszik ám, hogy az a fene vas benn ül a bordái között... Nem jó biz e'...

Aztán Zbyszkóhoz fordult:

- Mutasd magad te is... Hej, Uram, Teremtőm! Emlékszem, ám, mikor még tökmag létedre farka felől másztad meg a lovat! Most pedig, ördögadta, derék kis lovag lett belőled!... A képed tejfeles ugyan, mint a szűzlyányé, de a vállad araszos... Az ilyen még a medvével is összekapaszkodhat...

- Mit neki a medve! - tódította Maćko. - Még akkora sem volt, mint most, mikor ama fríz lovag csupaszképűnek csúfolá, aztán, hogy ennek nemigen tetszett, azon módon kirángatá a csúfolkodónak minden szőrét az arcából...

- Tudom, tudom - vágott közbe Zych. - Azután meg is vívtak kigyelmetek, s rabszíjon hozzák ama frízek embereit. Mindent elmondott nékem a taczewi úr.

Jött a német nagy lármával
Elásták csupasz pofával!
Hajahaj!

Sugárzó, vidám tekintetét Zbyszkón jártatta, s a fiatal legény is érdeklődéssel szemlélte e magas karóalakot, sovány arcát, hatalmas orrát, és mindig mosolygó, tágra nyílt szemét.

- Ilyen szomszédúr mellett - kiáltotta -, ha az Isten visszaadja kigyelmed egészségét, nemigen ragad meg a háznál se bú, se gond.

- Jobb is a jókedvű szomszéd, mert avval a tengely sem akad össze - felelte Zych. - Most pedig hallják meg kigyelmetek, mit jó szándékkal, kereszténi hajlandósággal szólok. Régen járják a világot, odahaza Bogdaniecben nemigen találnának emberfiának való rendet. A gazdaságban nem mondom, mert az apát úr szemes gazda... jó darab erdőt kiirtatott, új jobbágyokat is telepített... de hogy ő maga is csak hébe-hóba nézdegél arrafelé, az éléskamra alighanem üresen tátong, s a hajlékban is csak egy-két sánta padka ha akad, meg legfeljebb egy csomócska borsószár alom, melyen hálni lehet, pedig a beteg emberfiának jussa vagyon a kényelemhez. Most azért jószívvel mondom, jöjjenek vélem Zgorzelicébe, ott eltölthetnek egy avagy két holdfordulót, mi nékem igen szívem szerint lészen. Azalatt meg Bogdaniec dolgát ellátná az én Jagienka lányom. Ráhagyhatják kigyelmetek nyugodtan, attól ugyan ne fájjon a fejük. Zbyszko átnyargalhat hébe-hóba a gazdaságot vigyázni, az apát urat majd elhozom magam, hogy megtegyék vele a számadást... Kigyelmedet pedig, Maćko uram, úgy megistápolja az én Jagienkám, akár a tulajdon apját. Hiszen tudja, betegségben asszonyember keze minden írnál többet ér. Nahát, szeretteim, tegyék kigyelmetek, amit szóltam.

- Régi dolog, nagy szíve van kigyelmednek, szomszéd uram, mindig is az volt - felelte Maćko, mélyen megindulva. - De látja, ha már úgy van megírva, hogy a bordáim között megrekedt nyílvas miatt kell itthagynom ez árnyékvilágot, akkor már csak inkább a magam szemétdombján kóstoljak halált. Meg aztán, a saját tanyáján az ember, még ha nyavalyában veszkődik is, meglát, megkérdez, meg el is rendez egyet-mást. Ha az Úr szólít, az ellen úgy sincs tanács! Mindegy már akkor, bőséges-é a gondoskodás avagy szűkös. Attól meg nem vonhatja magát senki sem. A törődéshez hozzásimultunk mind a hadban. A borsószár is kedves annak, ki sok évig a puszta földön hált, de a kigyelmed jó szívét meg hívó szavát illendően megköszönöm. S ha úgy fordul, hogy enmagam már meg nem hálálhatom, Isten segítségével majd megteszi helyettem Zbyszko!...

A zgorzelicei Zych szíves jóságát mindenki ismerte, most is erősen kérlelte őket, de Maćko nem hajlott: ha meg kell halni, már csak jobb odahaza! Évek óta húzza a szíve Bogdaniecbe, most hát, mikor már közel a saját határa, nem mondhat le róla semmiért a világon, még ha utolsó éjszakája lenne is, amit ott tölt. Nagy az Úr kegyelme, mellyel megengedé, hogy sínylődő testét eddig is elhordozta.

Így szabadkozván, tenyerével eldörzsölte szemében a könnyet, mert az bizony meggyülemlett a két öreg szemben, aztán körülnézett, s így szólt:

- Ha ez itt már a brzozowai Wilk erdeje, akkor kora délután elérjük Bogdaniecet.

- Nem a Wilké a', hanem ma már az apát úré.

A beteg Maćko elmosolyodott, s kis vártatva megjegyezte:

- Ha az apát úré, akkor közelesen a miénk is lehet.

- Na né! Az imént még halódott kigyelmed - kiáltotta Zych vidáman -, most meg már az apát urat akarja túlélni!

- Nem én, hanem Zbyszko.

A beszélgetést megszakította egy kürt riadása, mely messze előttük, valahonnan az erdőből harsant. Zych visszarántotta lovát, és hallgatózott.

- Alighanem errefelé vadászik valaki - szólt. - Megálljanak csak kigyelmetek! Hátha az apát úr. Bizony alkalmatos lenne, ha most mindjárt találkoznának véle! Veszteg legyenek hát!

Aztán a kíséretéhez fordult:

- Állj!

A menet megállt. A kürt most már közelebbről rivallt, s kis idő múlva már a kutyák csaholása is hallatszott.

- Állj! - ismételte meg Zych. - Idefelé tartanak.

Zbyszko leszállt a lóról, s kiáltozni kezdett:

- Ide az íjat! Hátha vad tör reánk. Íziben, íziben!

Már vette is a számszeríjat a csatlóstól, a földhöz támasztotta, hasával ránehezedett, előrehajolt, gerincét ívalakban nekifeszítette, az ideget két keze ujjával megragadva, megfeszítette, s egy szempillantás alatt beakasztotta a roppantóba, aztán ráillesztette a nyilat, s már iramodott is előre az erdő felé.

- Felajzotta! Forgató nélkül felajzotta! - suttogta Zych elámulva az ifjú rendkívüli erején.

- Legény az a talpán! - felelte Maćko büszkén, hangját suttogóra fogva.

Most már a kürtszó is, meg a csaholás is még közelebbről hangzott, végül az erdő jobb sarkában lódobogás hallatszott, a gally és cserje recsegett, s a bozótból, mint a villám, lódult elő az útra egy szakállas vén bölény, otromba, temérdek fejét mélyen leszegte, szeme vérben forgott, s nyelvét hosszan kilógatva rettenetesen fújt és lihegett. Az előtte tátongó átmenti szakadékot egy iramodással átugrotta, azután első térdeire rogyott, de hamarosan talpra ugrott megint, s már-már el is tűnt a túloldali sűrűben, amikor vészjóslóan megpendült a számszeríj idege, felhangzott a nyílvessző süvöltése, a vadállat hátsó lábaira ágaskodott, megperdült, irtózatosat bődült s mintha villám sújtotta volna, végigzuhant a földön.

Zbyszko előrehajolt a fatörzs mögül, ismét felajzotta az íjat, s lövésre készen tartva közeledett a földön fekvő bölénybikához, mely hátsó lábával még mindig a földet rúgta.

De mikor jobban megnézte, nyugodtan megfordult, s a kíséret felé indulva kiáltotta:

- Úgy bevette, hogy trágyát eresztett!

- Hogy a'!... - rikkantotta Zych, aki máris az ifjú mellett termett. - Egyetlen nyíltól!

- Hiszen nem volt messze, az íjnak meg temérdek az ereje. Ihol e', nemcsak a vasa, hanem még a szára is elbújt a lapockája alatt.

- A vadászok már közelednek, még utóbb ők akarják elvinni.

- Ha odaadnám! - felelte Zbyszko. - Az úton ejtettem el, az meg mindenkié.

- De hátha az apát úr a vadász?

- Ha ő, akkor csak vigye.

Közben az erdőből előbukkant tíz-egynéhány kutya, s amint a vadat meglátták, éktelen csaholással estek reá, összeverődtek s már egymást tépték, harapták.

- Mindjárt itt lesznek a vadászok is - jegyezte meg Zych. - Amott la! Csak arrább, előttünk buktak ki az útra, s még nem látják a vadat. Hopp! Hopp! Ide, ide!... Itt van! Elesett!...

De hirtelen elhallgatott, tenyeréből ellenzőt formált a szeme fölé, s egy pillanat múlva felkiáltott:

- Isten Uram! Mi légyen ez? Megvakultam? Avagy csak vélem?...

- Amott egy, azon a vasderesen - mutogatta Zbyszko.

Zych ismét felfohászkodott:

- Szerelmes Jézusom, ez alighanem Jagienka!

S most már hangosan kiáltozta:

- Jagna! Jagna!

Azután előre indult, de mielőtt még ügetésbe ugrathatta volna lovát, a világ legcsodálatosabb látványa tárult Zbyszko szeme elé. Íme, egy leány vágtatott könnyű lábú lovon, férfias ülésben, kezében számszeríj, hátán gerely. A vágtatástól lebomlott fürtjeibe beleakadtak a vadkomló tobozai, arca piros volt, mint a hajnal, ingválla elöl széjjelnyílott prémes bekecse alatt. Mikor hozzájuk ért, lovát egyetlen mozdulattal megállította, arcán egy pillanatig hitetlenkedő csodálkozás, majd öröm tükröződött, de végül, mintha sem szemének, sem fülének nem hinne, vékonyka, szinte gyerekes hangon sikoltotta:

- Apámuram! Édes apámuram!

Szempillantás alatt lesiklott a ló hátáról s mikor Zych is földre ugrott, a leány azonnal nyakába borult. Zbyszko hosszú ideig csak a csókok cuppanását, meg ezt a két szót hallotta: „Édesapám! Jagienkám! Édesapám! Jagienkám!"

Lassan odaért mind a két kíséret, megérkezett Maćko is a szekéren, s ők még egyre hajtogatták: „Édesapám! Jagienkám!" s még mindig ölelték, csókolták egymást. Mikor végre beteltek a viszontlátás örömével és csókjaival, Jagienka kezdte el a kérdezősködést:

- A hadból jön kigyelmed? Egészséges-é? Nem esett-é bántódása?

- Onnan. A hadból. Mi bajom lenne? Hát te, kislányom? Meg a gyerekek? Egészségesek-é? Mondjad hát? Alighanem egészségesek, mert különben nem mászkálnál kint az erdőn. De hát mit is keresel te itt, lányom?

- Látja tán kigyelmed: vadászok - felelte Jagienka mosolyogva.

- Más erdejében?

- Apát urunk engedelmével. Még hozzáértő embereket meg ebeket is küldött.

Erre a cselédekhez fordult:

- Űzzétek el e dögöket, mert megszaggatják a bőrét!

Azután tovább lelkendezett:

- Ó, de nagy öröm, de nagy vigasság nékem újra látnom kigyelmedet!... Nálunk jól megvagyon minden.

- Nekem tán nem öröm? - felelte Zych. - Ide a képedet, leány!

S újra kezdődött a sűrű csókváltás. Mikor befejezték, Jagna így szólt:

- Nagy darab út ám hazáig... Igen begázoltunk a vad után. Lehetünk két mérföldnyire is, úgy űztük, hajtottuk, hogy a lovak is kiálltak tőle. De derék vad, látta-e kigyelmed? Benne akadt vagy három nyilam, az utolsótól aztán el is esett.

- El ám, de nem tiedtől. E kis lovag ejtette el.

Jagienka ujjaival kisimította haját a szeméből s szilajan, meg nem is valami jóindulattal villantott Zbyszkóra.

- Tudod-e, ki ez? - kérdezte Zych.

- Nem én.

- Nem is csoda, hogy nem esméred meg, mert igen megnyúlt. De a vén bogdanieci Maćkót csak megesméred?

- Szent Atyám! A bogdanieci Maćko úr! - kiáltotta Jagienka. Azzal a szekérhez lépett, és csókot cuppantott a vén lovag kezére.

- Kigyelmed az?

- Ki lenne? Csak szekéren, mert a német megliggatott.

- Micsoda német? Hiszen a tatár ellen volt háború. Tudom én, hisz apámuramat eleget kérlelem, hogy vinne magával.

- Volt háborúság a tatárral is, de mink nem ott jártunk. Magam is, meg Zbyszko is Litvániában verekedtünk már elébb.

- Hát Zbyszko hol?

- Mi a, tán meg sem esméred? - kiáltotta Maćko nevetve.

- Ez Zbyszko? - csodálkozott a leány, amint végignézett a fiatal lovagon.

- Ő bizony!

- Nyújtsd hát neki a pofácskádat atyafiságosan - kiáltotta vidáman Zych.

Jagienka nyomban Zbyszkóhoz lépett, de azon módon meg is torpant s arcát tenyerébe rejtve szólt:

- De mikor szégyellem.

- ‘Szen gyerekkorunk óta esmérjük egymást - szólalt meg Zbyszko.

- Az már igaz, s méghozzá milyen jól! Magam is jól emlékezem! Lehet nyolc esztendeje, hogy nálunk jártak Maćko úrral s boldogult asszonyanyám mézesmogyorót adott ennünk. Mikor aztán az öregek kívül kerülének, kigyelmed tüstént ököllel orrba vágott, s az egész mogyorót maga falta be!

- Na most már meg nem tenné, fogadom! - jegyezte meg Maćko. - Witold úrnál meg a krakkói várban eltanulá az udvari módit.

De Jagienkának másutt járt az esze, mert Zbyszkóhoz fordult, s megkérdezte: - Kigyelmed ejté hát el a bölényt?

- Én.

- Nézzük, hol vágott belé?

- Azt ugyan meg nem leled, mert tollastul bévül ment az lapockája alá.

- Hagyd el, ne huzakodj - szólt Zych a leányra. - Mindnyájan láttuk, hogy eltalálá, de még jobbat is, azt, hogy a számszeríjat forgató nélkül ajzotta fel.

Jagienka immár harmadszor pillantott Zbyszkóra, de ezúttal igaz csodálattal.

- Felajzá kigyelmed? Forgató nélkül? - kérdezte.

Zbyszko kiérezte szavából a hitetlenkedést, fogta hát az íjat, melyet annak előtte leeresztett s egy szempillantás alatt felajzotta, hogy a vaspánt megcsikordult belé, azután meg akarván mutatni, mennyire járatos az udvari szokásokban, fél térdre ereszkedett a leány előtt, s úgy adta át a felajzott fegyvert.

Jagienka, ahelyett, hogy az íjat átvette volna, hirtelen elpirult, maga sem tudta miért, s önkéntelenül összefogta nyaka alatt a durva vászoninget, mely a nagy száguldástól megnyílt.

XI

Bogdaniecbe érkezve. Maćko és Zbyszko mindjárt másnap szétnézett régi birodalmában. Rövidesen rájöttek, hogy a zgorzelicei Zychnek bizony igaza volt, mikor azt mondta, hogy eleintén keményen megnyomja őket a szükség.

A gazdaság még csak eldöcögött valahogyan, mert a régi jobbágyok, meg az újonnan telepítettek megmíveltek egy-két táblácskát. Hajdanában bizony sokkal több volt a termőföld Bogdaniecben, de attól kezdve, hogy a płowcei csatában a Grady nemzetség majd utolsó szálig kipusztult - bizony megfogyatkozott a munkáskéz, s a sziléziai németek betörése, de nemkülönben a Grzymaliták meg a Nałęczek testvérháborúja óta a hajdan televény bogdanieci földekből nagy részben lassanként rengeteg erdőség lett. Maćko egymaga nem győzte. Tízegynéhány esztendővel ezelőtt hiába törekedett Krześniából szabad parasztokat idecsalogatni, s földet adni nekik részesgazdálkodásra, mert azok inkább megmaradtak a maguk barázdáján, hogynem más földjét turkálják. Néhány zsellért azért sikerült magához édesgetnie, a különböző hadjáratokban jópár foglyot is ejtett, azokat aztán megházasította és letelepítette az itteni kunyhókban, úgyhogy a kipusztult falu kezdett megint életre kelni. De azért nehezen ment minden, úgyhogy mikor jó alkalom kínálkozott az elzálogosításra, Maćko kapott rajta, s odaadta az egész Bogdaniecet, előbb azzal a gondolattal, hogy a módos apát úrnak könnyebb lesz a gazdaságot talpra állítania, azután meg a sok hadakozásban majd csak nála is, meg Zbyszkónál is meggyülemlik egy kis pénzecske, meg néhány fogoly. S az apát úr valóban derekasan gazdálkodott, a bogdanieci munkásnépet öt jobbágycsaláddal szaporította, a gulyákat és méneseket megkétszerezte s még magtárat, marha- és lóistállót is emeltetett. De mivel ő maga nem lakott Bogdaniecben, az udvarházzal nem sokat törődött, így hát Maćko - ki mindig azon ábrándozott, hogy mire visszatér, a ház körül derék sáncot és karófalat talál - most nagy csalódására mindent úgy talált, ahogyan itthagyta, legfeljebb annyi változott benne, hogy a szegletkövek kilódultak, a falak még alacsonyabbak lettek, mert még jobban besüppedtek a földbe.

Az udvarház téres pitvarból, két nagy szobából, kamrákból és konyhából állt. A szobákban az ablakok hólyaggal voltak bevonva, mind a két szoba közepén terebélyes szabadtűzhely állott a döngölt földön, s a felszálló füst a mennyezet résein jutott ki a szabadba. A mennyezet füstfogója már egészen megfeketedett, s látszott, hogy boldogabb időkben füstölő kéményül is szolgált, mert a gerendában még mindig ott voltak a kampók, melyekre valahanapján a sonkát, a vaddisznólapockát, medve- és szarvascombot, az őz- és szarvasgerincet és koszorúszám a kolbászt aggatták. De a bogdanieci horgosszegek most üresen búslakodtak, mint ahogyan üresen álltak a fal hosszában húzódó polcok is, amelyeken más udvarházaknál a cintányérok és cseréptálak sorakoznak. Csak éppen a polcok alatt a falak nem voltak egészen csupaszok, mert Zbyszko meghagyta a legényeknek, hogy aggassák fel a vérteket, sisakokat, rövid és hosszú szablyákat, dárdákat, villákat, íjakat, kopjákat; a pajzsokat, a csatabárdokat és a csótárokat. A fegyverzet bizony megfeketedett ebben a füstben, úgyhogy gyakran kellett tisztogatni, de legalább mindig kéznél volt, s ennek az elhelyezésnek megvolt még az a haszna is, hogy a kopjafákat, a számszeríjak agyát, a csatabárdok markolatát nem kezdte ki a szú. Az értékes köntösöket a gondos Maćko a saját ágyasházában helyeztette el.

Az első szobákban a hólyagablakok alatt fenyődeszkából összerótt asztalok és ugyanilyen lócák álltak, itt ült étekhez az uraság a cselédnéppel együtt. A hosszú háborúk alatt minden kényelemtől elszokott emberek kevéssel beérték, de Bogdaniecben még kenyér, liszt meg egyéb élelem sem akadt, s különösen nagyon hiányoztak a házi szerszámok. A parasztok

összehordtak ugyan mindent, amit tudtak, de Maćko arra számított, hogy - miként ilyenkor lenni szokott - a szomszédok is segítségükre sietnek, s ebben - legalábbis ami a zgorzelicei Zychet illeti - nem is csalódott.

A vén lovag a megérkezésüket követő napon kiült a ház elé egy tőkére, hogy élvezze a szép őszi időt, amikor egyszerre Jagienka fordult be a kapun a már ismert vasderesen. A fát aprító szolga sietett, hogy lesegítse, de a leány egy szempillantás alatt leugrott, s a gyors lovaglástól pirosan, mint a rózsa, lihegő lélegzettel sietett Maćkóhoz.

- Dicsértessék! Úrapám köszöntését hozom, és hogy megtudjam, hogyan és miként van kigyelmed állapota?

- Csak úgy, ahogy útközben volt. Semmivel sem rosszabbul - felelte Maćko. - Az emberfia legalább kialhatta magát a saját vackán.

- De nagy szükségben lehetnek itt kigyelmetek, pedig a betegnek ápolás kell.

- Kemény népek vagyunk mi, lányom. Igaz, hogy kezdetben híjával vagyunk itt egynek-másnak, de éhezni nem éhezünk. Levágattam egy ökröt, meg két birkát, hús hát van elegendő. Az asszonynép is összehordott valami kis lisztet meg tojást, de abbizony nem sok. Leginkább azonban házi szerszámok híján szűkölködünk.

- Mert én megrakattam két szekeret, az egyikben az ágybavalót meg az edényt hozzák, a másikban meg mindenféle élelmet. Van ott lángos, meg liszt, szalonna meg aszúgomba, egy csobolyó ser is, egy másikban meg mézbor. Meg mi otthon akadt, mindenből valami kevés.

Maćko mindenkor örömmel fogadta, ha valami állt a házhoz, kinyújtotta hát kezét, megsimogatta Jagienka fejét, és így szólt:

- Isten fizesse meg néked is, meg apáduradnak is. Ha majd a gazdaság adja, visszaszolgáljuk.

- Ej bizony mit is beszél kigyelmed! Nem vagyunk mi németek, hogy visszavegyük, amit adtunk!

- Akkor hát Isten fizesse még inkább! Mondta apádurad, milyen derék gazdasszony lett belőled, hogy egész éven át a te válladon volt Zgorzelice gondja.

- Most azért... ha valamire szüksége lesz kigyelmeteknek, szalajtson valakit által, de olyat, aki meg tudja mondani, mi kell, mert a cselédnép néha olyan ostoba, hogy mire beállít, azt se tudja, miért küldék.

Lopva szétnézegetett, de Maćko észrevette, s mosolyogva kérdezte:

- Kit keresel, he?

- Nem keresek én senkit!

- Na, majd átküldőm Zbyszkót, hadd köszönje meg helyettem is Zychnek meg néked is, amit küldtetek. Tetszik neked a legény, mi?

- Én... nemigen néztem...

- Akkor hát nézd meg jól, mert ihol-e, éppen jön.

S valóban Zbyszko közeledett az itató felől, s mikor Jagienkát megpillantotta, megszaporázta lépteit. Szarvasbőr bekecs volt rajta és kerek posztósapka, amilyet a lovagok sisakjuk alatt viselnek, haját nem fogta össze pántlika, a szemöldöke fölött egyenesre volt levágva, oldalt pedig arany fürtökben, szabadon hullott vállára. Amint gyors léptekkel közeledett, olyan volt ez a hatalmas termetű, egészségtől csattanó arcú legény, akár egy nagyúri apród.

Jagienka Maćko felé fordult, mintha ezzel is mutatni akarná, hogy csak őhozzá jött, de Zbyszko vidáman köszöntötte, aztán megfogta a kezét, s ellenkezésével mit sem törődve, ajkához emelte.

- Miért csókolod a kezemet? Nem vagyok én pap!

- Sose húzódozzál, húgám, mert ez a módi!

- Még ha a másikat is megcsókolná azért, amit hoztál - vetette közbe Maćko -, az se lenne sok.

- Mit hoztál, húgám? - kérdezte Zbyszko az udvaron szétnézve, de nem látott mást, mint Jagienka vasderes lovát, kantárszáránál fogva egy karóhoz kötve.

- A szekerek még nem érkezének meg, de majd jönnek - felelte Jagienka.

Maćko kezdte felsorolni, amit a leány hozott, semmit ki nem hagyott s mikor a két ágyba való párnához ért, Zbyszko megszólalt:

- Jókedvvel elheverészek én a bivalybőrön is, de szívből köszönöm, hogy rám gondoltál.

- Nem én, hanem apámuram... - felelte a leány pirulva. - De ha kigyelmed jobb szeret a bivalybőrön, hát csak háljon azon.

- Én azon szeretek, ami éppen akad. Nemegyszer vala úgy a hadban, csata után, hogy halott keresztes volt az ember feje alja.

- Talán bizony tekigyelmed is ölt már kereszteslovagot? Alig hiszem!

Zbyszko felelet helyett elnevette magát, de Maćko szólt:

- Ugyan, te lány! Hát még mindig nem esméred?! Hiszen egyebet sem mívelt, mint a németet aprítá, hogy csak úgy pufogott. Öklelőfával, harcibárddal. Készen áll ez mindenre, s ha német akad útjába, kötéllel se tartod vissza, úgy viszi felé a természete. Krakkóban még Lichtensteinnek is neki akart menni, aki pedig követi méltóságban járt ott, ezért aztán kis híján a fejével fizetett. Ilyen legény biz e'! Majd még mesélek néked a fríz lovagokról is, kiknek embereit is elhozánk, és olyan derék zsákmányt, hogy a feléért egész Bogdaniecet kiválthatnánk.

Erre kezdte is elbeszélni a két fríz lovaggal való bajvívásukat, meg sokféle egyéb kalandjukat és minden más nagy vitézségüket. Mert hiszen verekedtek ők eleget, sorompóban is, meg szabad téren is, a legjobb lovagokkal, kik idegen országokból jöttek; öklelőztek németekkel, franciákkal, de még angolokkal és burgundokkal is. Sokszor megfordultak a csaták legvadabb örvényeiben, ahol lovak, emberek, páncélok, forgók egyetlen gomolyaggá keveredtek össze. Aztán mi mindent láttak jártukban, keltükben! Látták a kereszteslovagok várait, melyeket vörös téglából raktak meg fából épült litván várakat meg templomokat, amilyeneket itt Bogdaniec táján hiába is keresne az ember; láttak városokat és rengeteg erdőségeket, amelyekben éjszakánként üvöltöttek, vonítottak és nyöszörögtek a litván szentélyekből kiűzött pogány bálványok, na meg mindenféle egyéb csodadolgokat. Ahol aztán öklelésre, tusára került sor, Zbyszko mindenütt elöljárt, úgyhogy a leghíresebb lovagok is megcsodálták.

Jagienka leült Maćko mellé a fatörzsre, s nyitott szájjal hallgatta az elbeszélést. Fejét úgy forgatta hol Maćko, hol Zbyszko felé, mintha srófra járt volna, s egyre nagyobb csodálattal szemlélte a fiatal vitézt. Mikor aztán Maćko befejezte, a leány sóhajtott, és így szólt:

- Hej, de jó is fiúnak születni!

Zbyszko, ki a beszélgetés alatt szintén jól szemügyre vette a leányt, úgy látszik, most másra gondolt, mert váratlanul így szólt:

- No, de te is takaros leányzóvá növekedél!

Jagienka félig kedvetlenül, félig szomorúan válaszolt:

- Látott kigyelmed szebbeket is énnálam!

Zbyszko anélkül, hogy hazudott volna, nyugodtan válaszolhatta, hogy bizony nem sok ilyet látott, mert Jagienkából csak úgy sugárzott az egészség, a fiatalság és az erő. A vén apát úr nemhiába mondta, hogy ez a lány félig olyan, mint a labdarózsa, félig meg, mint a sudár fenyő. Minden szép volt rajta. Karcsú termete, széles válla; a keblét mintha kőből faragták volna; ajka piros, szeme kék és szilaj tekintetű. Most az öltözéke is gondosabb volt, mint amikor az erdőben vadászott. Nyakát színes gyöngy díszítette, prémmel kihányt zöld posztóbekecse elöl nyitva; alul csíkos, háziszőttes szoknya, lábán vadonatúj csizma. Ez a szép öltözék a vén Maćkónak is feltűnt, s minekutána jól megnézegette, így szólt:

- Hát te mért öltöttél ilyen cicoma gúnyát, mint valami búcsúra?

De a leány felelet helyett felkiáltott:

- Jönnek a szekerek!

S mikor a két szekér begördült az udvarra, Jagienka azonnal indult is feléjük. Zbyszko követte. A kirakodás egész napnyugtáig tartott, Maćko nagy örömére, mert minden darabot külön szemügyre vett, s mindegyikért külön megdicsérte Jagienkát. Már egészen besötétedett, mire a leány kezdett hazafelé készülődni. Ahogy lóra akart szállni, Zbyszko hirtelen derékon kapta, s még mielőtt egy szót szólhatott volna, a levegőbe emelte, és nyergébe ültette. A leány elpirult, mint napkeltekor az égalja, és fojtott hangon szólt:

- Erős legény kigyelmed...

A fiú pedig, Jagienka pirulását és zavarát a sötétben nem látván, mosolyogva kérdezte:

- S nem félsz a vadtól az erdőn?... Egykettőre rád szakad az éjjel!

- Itt a dárdám a szekéren, adja csak kigyelmed!

Zbyszko a szekérhez lépett, előkereste a dárdát, és átnyújtotta Jagienkának.

- Isten áldja!

- Isten áldjon!

- Isten fizess! Holnap avagy holnapután átnyargalok Zgorzelicébe, hogy megköszönjem Zych bátyámuramnak meg néked is a jószomszédi szívességet.

- Jöjjön, jöjjön kigyelmed! Igen jó szívvel várjuk! Gyia!

Elindult, s hamarosan el is tűnt az útszéli bokrok között.

Zbyszko visszatért bátyjához.

- Ideje kigyelmednek nyugovóra térni.

De Maćko meg sem mozdult a tőkéről, csak megjegyezte:

- Hej, micsoda leány! Szinte világosabb lett tőle az egész udvar.

- Szent igaz!

Pillanatig csend volt. Úgy látszik, Maćko elgondolkozott valamin, mert a homályból elővillanó csillagokat nézte, azután mintha önmagához beszélne, megszólalt:

- Szemrevaló is, meg jó gazdasszony is, ámbár még tizenötöt is alig számlál...

- Szereti is Zych uram, akár a szeme világát!

- S még azt mondta, hogy Moczydoły is reá néz, hol derék ménes is van, kancákkal, csikókkal egybe.

- Azt mondják, a moczydołyi erdőkben irgalmatlan ingoványok vannak...

- De hódvárak is...

Újra csend lett. Maćko egy darabig oldalvást sandított Zbyszkóra, aztán megkérdezte:

- Min álmodoztál úgy el?

- Mert... látja kigyelmed; ahogy Jagienkát néztem, legottan Danuśka jutott eszembe, de úgy, hogy a szívem is belesajdult...

- Na, induljunk befelé - mordult fel az öreg. - Későre jár.

Azzal nagy nehezen feltápászkodott, és Zbyszko karjára támaszkodva indultak a házba.

Zbyszko másnap már át is nyargalt Zgorzelicébe, mert Maćko erősen nógatta. Még azt is kierőszakolta tőle, hogy a nagyobb tisztesség kedvéért vigyen magával két legényt kíséretnek, és öltse fel legszebb gúnyáját, ily módon adja meg a kellő tiszteletet, s mutassa ki háláját Zychnek. Az ifjú ráállt, s úgy kiöltözött, mintha lakodalomba készülődnék. Ismét ama zsákmányolt fehér atlaszdolmányt öltötte fel, amelyet aranyhímes griffmadarak és a szegélyén aranyrojtok díszítettek. Zych tárt karokkal, örömmel és nótaszóval fogadta, Jagienka pedig megállt a szoba küszöbén, mintha földbe gyökerezett volna a lába, s a boroskancsót csaknem földre ejtette az ifjú láttára, mert úgy érezte, mintha valami mesebeli királyfi toppant volna be hozzájuk. Nyomban el is vesztette minden önbizalmát, s úgy ült szótlanul, csak a szemét dörzsölte meg néha, mintha álmából ébredeznék. Zbyszkónak e téren nem voltak még tapasztalatai, azt hitte hát, hogy a leány valamiért talán őt nem szívelheti, így aztán ő is csak Zychhel beszélgetett, dicsérte jószomszédi bőkezűségét, csodálattal adózott a zgorzelicei udvarház rendjének, amely valóban semmiben sem hasonlított a bogdaniecihez.

Itt mindenütt meglátszott a jómód meg a bőség. Az ablakok hajszálvékonyra faragott és kisimított szaruból készültek, úgyhogy átlátszóak voltak, mint az üveg. A szobák közepén nem terpeszkedett nyitott tűzhely, de mindegyikében volt öblös kandalló, sarkain széles peremmel. A padló fenyőfadeszkából készült, tisztára volt súrolva, a falakon fegyverek, páncélok és temérdek sok csillogó edény meg faragott kanáltartó, telitűzdelve kanalakkal, melyek között két ezüstkanál is akadt. Ragyogott itt minden, mint a napsugár. Imitt-amott a falakon különféle háborúkban zsákmányolt vagy vándor kalmároktól összevásárolt aranyhímes szőnyegek is tarkállottak, az asztalok alatt óriási, fakó bölény-, vadbivaly- és vadkanbőrök voltak kiterítve. Zych szívesen mutogatta gazdagságát, s nem győzte hangoztatni, hogy mindez Jagienka gazdasszonyi birodalma. Bevezette Zbyszkót a benyílóba is, amely csak úgy illatozott a gyantától és mentától, s a mennyezetről csomókban lógtak alá a farkas-, róka-, hód- meg nyestbőrök. Megmutogatta a sajtkamrát, a viasz- és mézkamrát, a liszteskádakat, a kétszersült készleteket, a kendert meg az aszúgombát, azután vitte magával a magtárakba, istállókba, ólakba és pajtákba, melyekben a szekerek, a különféle készségek meg a hálók állottak, s szinte elkápráztatta evvel a nagy bőséggel, úgyhogy mikor estebédre visszamentek a házba, Zbyszko nem tudta elnyomni csodálkozását.

- Itt aztán érdemes élni, ebben a kigyelmetek Zgorzelicéjében! - lelkesedett.

- Moczydołyban sem sok hija van ennek - felelte Zych. - Emlékszel Moczydołyra? Arra van Bogdaniec iránt. Valahanapján apáink patvarkodának is a határmezsgye miatt, ki is hívogatták egymást néminemű kopjatörésre, magam azonban már semmiképpen nem mívelnék ilyen dolgot.

Mézboros kupáját a Zbyszkóéhoz koccintotta, aztán folytatta:

- Nem volna kedved egy kis nótafélére?

- Nem - felelte Zbyszko. - Inkább hallgatom kigyelmedet...

- Zgorzelicét majd a két bocs viszi el, csak aztán össze ne akaszkodjanak miatta!...

- Micsoda bocsok?

- Hát a két fiú. Jagienka öccsei.

- No, azoknak nem kell majd a mancsukat szopniok a hosszú télidőben.

- Nem bizony. De Moczydołyban Jagienkának sem lesz hiánya zsíros tepertőben...

- Szentigaz...

- Egyél hát, és igyál fiam! Jagienka, tölts csak a kupába!

- Eszem is, bátyámuram, meg iszom is, ahogyan győzöm.

- Ha már nem férne, oldozd le az övet... látom, derék öv! Úgy nézem, gazdag prédával jövétek meg Litvániából?

- Hát nem panaszkodunk éppen - felelte Zbyszko, s kapott az alkalmon, hogy megmutassa, a bogdanieci lovagok sem valami jöttment bocskorosok. - Egy részén már túladtunk Krakkóban, bizony negyven ezüst grzywna jött be érte...

- Szent Atyám! Hiszen azért egy falut is kapni.

- Mert volt benne egy milánói vért is, kit bátyámuram adott el, mikor felette igen ránehezedett a halál árnyéka. Hiszen tudja kigyelmed...

- Tudom, tudom. Akkor hát érdemes megjárni ama Litvániát. Nékem is volt szándékomban akkornapján, de aztán nemigen fűlt hozzá a fogam. Féltem.

- Mitől? A keresztesektől?

- Eh, eb félne tőlük. Amíg az embert meg nem ölik, miokáért félne, ha pedig megölék, már nem érkezik félni. Inkább azoktól a pogány istenektől avagy inkább... ördögöktől. Azt mondják, az erdő csak úgy rajzik tőlük.

- Mert hol is tanyáznának, mikor a szentélyeiket mind felégeték... Valahanapján nagy bőségben éltek, de manapság már csak gomba, hangya, miegymás jut nekik.

- Te is láttad őket?

- Magam ugyan nem, de mások annál inkább... Ahogy beszélik, akad, amék kinyújtja szőrös mancsát a fatörzs mögül, s úgy könyörög valami falnivalóért...

- Maćko bátyámuram is mesélte - szólt közbe Jagienka.

- Hogyne! Nekem is beszélt róla útközben - hagyta helyben Zych. - De nem is csoda! Hiszen még nálunk is, ámbár régen igazhitű keresztény ország ez a mienk, néha még manapság is kacarászik valami az ingoványban. Még odahaza is, akárhogyan lármáznak is érte a papok, jobb ha az ember lök nékik éjszakára egy-egy tál falnivalót, mert különben úgy marják-kaparják a falat, hogy aludni se igen lehet tőlük... Jagienka!... Tedd csak ki a küszöb elé azt a tálat!

A leány fogta a túrósgaluskával telt cseréptálat, s kitette a küszöb elé, Zych meg folytatta:

- A papok lármáznak meg szidnak érte. Pedig hát Krisztus Urunk nagy dicsőségének meg nem árt egy tál galuska, az ördög meg, ha telerakja a bendőt, mindjárt jobb hajlandóságot mutat s tűztől, tolvajtól egyaránt megoltalmaz.

Aztán Zbyszkóhoz fordult:

- Mi volna, ha mégis leoldanád azt az övet, és énekelnénk egyet?

- Csak énekeljen bátyámuram, mert látom, régen kívánja. De hátha a leányasszony is énekelne?

- Majd egymás után zendítünk rá - kiáltotta örömmel Zych.

- Van itt a háznál egy legény, ki majd velünk fújja a sípján. Kiáltsátok csak!

Behívták a legényt, le is ült a háromlábú székre, sípját ajkához illesztette, ujjait elrendezte a lyukakon, aztán szétnézett, hogy kivel is kell együtt fújnia.

Megindult a huzakodás, mert egyikük sem akarta kezdeni. Végül Zych úgy döntött, hogy Jagienka járjon elöl jó példával; a leány tehát, ámbár igen szégyellte magát Zbyszko előtt, felállt a lócáról, kezét kötője alatt összekulcsolta és elkezdte:

Hej, ha szárnyam volna,
Mint a vadlibának,
Felszállnék, elérném
Édes Jasienkámat...

Zbyszko előbb tágra nyitotta szemét a csodálkozástól, aztán felugrott, s nagy fennszóval kiáltotta:

- Hát te ezt hol tanultad?

Jagienka csodálkozva nézett rá.

- Tudja ezt mindenki... Mi bántja kigyelmedet?

Zych, abban a hiedelemben, hogy Zbyszko kissé felöntött a garatra, vidáman nézett rá, és úgy biztatta:

- Dobd hát le azt az övet! Mindjárt könnyít rajtad!

De Zbyszko még egy darabig elváltozott arccal állt ott, azután erőt vett magán, s megindultan fordult Jagienkához:

- Ne haragudj húgám, valami hirtelen eszembe jutott. Énekelj, csak, énekelj.

- Netán kigyelmedet bántja a nótám?

- Ej, dehogy! - felelt az ifjú remegő hangon. - Elhallgatnám akár reggelig.

Azzal leült, arcát tenyerébe rejtette, s egyetlen szót sem akart többé ejteni.

Jagienka eldanolta a másik verset is, de mikor befejezte, észrevette, hogy Zbyszko ujján nagy, kövér könnycsepp gördül végig.

Akkor aztán gyorsan melléje ült, és könyökével kezdte nógatni:

- No? Mi lelte kigyelmedet? Ne ríjon hát! Szóljon hát, mi lelte?

- Semmi, semmi! - felelte Zbyszko sóhajtva. - Sok lenne itt a szó... Ami volt, már elmúlt. No, most már könnyebb is.

- Talán innék kigyelmed egy kis édes bort?

- Szíves leányzó vagy! - dicsérte Zych. - De miért tisztelgetitek úgy egymást? Te csak Zbyszkónak nevezzed, te meg, öcsém, Jagienkának, hiszen gyerekkorotoktól együtt növekedtetek...

Aztán leányához fordult:

- Mert nem tesz semmit, hogy valahanapján itt-ott el is rakott! Ma már nem tenné meg!

- Ugyan nem! - kiáltotta Zbyszko vidáman. - Most már inkább a leányasszony verjen meg engem, ha úgy kívánja a kedve.

Erre Jagienka - hogy vendégét végképp felvidítsa, nevetve szorította ökölbe kis kezét, s úgy tett, mintha ütlegelné.

- Nesze! Nesze! A bevert orromért! Nesze, nesze!

- Bort! - rikkantotta Zgorzelice nekibuzdult ura.

Jagienka már szökött is a kamrába, s egy pillanat múlva hozta is már a kőkorsót, tele borral, két virágdíszes ezüst serleget, a boroszlói ötvösök remekbe készült művét, meg néhány messziről illatozó gomolyát.

Zychnek már valamelyest fejébe szállt a bor, s ez a látvány teljesen elérzékenyítette; átölelte hát a kőkorsót, melléhez szorította, s nyilván Jagienkának vélve, szólt:

- Hej leánykám, szerelmetes leánykám; hej, én szépséges kis árvám! Mi lesz vélem, szerencsétlennel itt Zgorzelicében, ha téged elvisznek... mi lesz vélem!...

- Pedig maholnap mégiscsak oda kell adni - vélte Zbyszko.

Zych a nagy érzékenységből egyszerre kacagásba csapott:

- Hihi! Még csak a tizenötödiket tapossa, de fölöttébb húz a legényhez!... Ha egyet közülök messziről kiszemel magának, már dörzsöli is össze a két térdét...

- Apámuram! Mindjárt elmegyek! - pironkodott Jagienka.

- Maradj, jó nekünk itt tevéled...

S titokzatosan Zbyszko felé hunyorított.

- Ketten is tapossák körülötte a sarat: az egyik a fiatal Wilk, a vén brzozowai Wilk fia, a másik meg a rogówi Cztan. Ha itt kapnának, tudom vicsorgatnák rád a fogukat, aminthogy egymásra is vicsorgatják.

- Ebura! - kiáltott Zbyszko.

Azután Jagienkához fordult, s Zych kívánságára most már atyafiságosan szólítva kérdezte:

- Aztán mék tetszik néked, húgám?

- Egyik se.

- Wilk tüzes legény! - jegyezte meg Zych.

- Hát csak vonítson más ablaka alatt!

- Hát Cztan?

Jagienka felkacagott:

- Cztan? - fordult Zbyszkóhoz. - Olyan szőrös a képe, akár a kecskebaké, hogy még a szeme se látszik, a háj meg annyi rajta, mint egy medvén.

Zbyszko hirtelen homlokára ütött, mintha valami eszébe jutott volna, s felkiáltott:

- Igaz is! Ha már olyan szívesek kigyelmetek, megkérdem, ha nem akadna-e valami kis medveháj a háznál, mert bátyámuram nyavalyájára az kívánkoznék, Bogdaniecben meg hiába kutattam utána.

- Volt bizony - felelte Jagienka. - De a fiúk mind elhordták íjakat kenni. Ami megmaradt, azt meg a kutyák falták fel... Hogy a patvar!

- Semmi se maradt?

- Kinyalták azok egy cseppig!

- Akkor hát nincs más mód, mint kiállni lesre az erdőbe.

- Hajtasd meg az erdőt, medvében nincs hiány. Ha vadászkészség kell, azt adhatok.

- De nincs ideje a halogatásnak! Már az éjjel kinézek a rengetegbe.

- Vigy magaddal néhány hajtólegényt. Vannak ügyes fiúk köztük.

- Nem akarok falkástól menni, mert még elriasztják a vadat.

- Hát hogyan? Csak nem számszeríjjal?

- Ugyan, mit is mívelhetnék íjjal az erdőben, sötét éjjelen? Nincsen ilyenkor holdvilág! Viszek egy szigonyos vasvillát, meg egy derék csákányt, aztán csak úgy egyedül. Holnap!

Jagienka egy pillanatra elhallgatott, arcán nyugtalanság tükröződött.

- Tavaly járt odaki Bezduch, az egyik vadászunk, aztán a medve széjjeltépte. Nem biztonságos dolog az ilyen, mert ha a vadállat éjszaka egyedül kapja az embert, különösen a méhesek körül, tüstént a hátsó lábára ágaskodik.

- Ha hátat adna, hogyan is keríthetném kézre? - felelte Zbyszko.

Zych, aki közben elszenderült, most hirtelen felriadt, s legottan nótába fogott:

Kuba legény a munkára,
Én pedig a rokolyára!
Jó reggel már faekével szántogat,
Én meg addig a vetésben ölelem a páromat.
Hajahaj!

- Úgy van az, hogy ketten vannak: a brzozowai Wilk, meg a rogówi Cztan... te meg...

De Jagienka attól való félelmében, hogy Zych megint elveti a sulykot, gyorsan Zbyszkóhoz fordult, és faggatni kezdte:

- Mikor is mégy hát? Holnap?

- Holnap, napnyugta után.

- Hova? Melyik méheshez?

- A miénkhez, Bogdaniecben. Nem messze van az a ti vermeitektől. Ott a Radzik ingoványa felé. Úgy hallom, amoda nem nehéz mackóra bukkanni...

XII

Zbyszko - amint előre megmondta - fel is készülődött, mert Maćko állapota egyre romlott. Eleinte még csak tartotta benne a lelket a nagy öröm, hogy végre hazatért, meg a ház körüli első tevékenykedés, de harmadnapra már ismét jött a láz, meg a fájdalom az oldalába, s oly nagy erővel gyötörte, hogy kénytelen-kelletlen ágynak dőlt. Zbyszko már egy nappal előbb kiment, hogy jól szemügyre vegye az erdei méhest, s nem messze a sárban hatalmas nyomot pillantott meg. Beszédbe is elegyedett Wawrek csősszel, ki néhány elvadult podhalei szelindekkel a közelben tanyázott egy lombsátorban, de most - hogy az idő hűvösebbre fordult - már készülődött is hazafelé, falusi szállására.

Ketten hamarosan szétdobták a lombsátort, összeterelték a kutyákat, a fák törzsére imitt-amott felkentek egy kis mézet, hogy illata odacsalogassa a medvét, azután Zbyszko hazatért, és sietve készülődött a lesre. A hűvös idő miatt ujjatlan szarvasbőrzekét öltött, fejére vasfonálból szőtt sapkát húzott, hogy a medve le ne rántsa a fejbőrét, végül magához vette a súlyos, kétágú, szigonyos vasvillát, meg egy jóféle, széles pofájú szekercét, amilyet az ácsok használnak, csak éppen a nyele volt hosszabb és kemény tölgyfából való.

Esti fejeskor már a célnál volt, s mikor kiválasztotta a legalkalmasabb helyet, keresztet vetett magára, leült és várt.

A lenyugvó nap bíborsugarai átvilágítottak a fenyőágak között. A fák csúcsain varjak serege csapkodott szárnyával, imitt-amott félénk nyulak ugrándoztak a víz felé, s jól hallható nesszel zavarták meg a környező csalitot meg a lehullott száraz leveleket. Olykor egy-egy fürge nyest is elvillant a szeme előtt. A sűrűben még hangzott a madarak csicsergése, de lassanként ez is teljesen elült.

Még napnyugtakor sem csendesedett el az erdő. Nemsokára Zbyszko közvetlen közelében egy falka vaddisznó csörtetett tova, nagy zajjal, szuszogással, aztán hosszú libasorban jávorszarvasok ügettek végig, fejüket egymás farán tartva. Patáik alatt recsegett, ropogott a gally és a haraszt, az erdő csak úgy zengett, ők pedig a lenyugvó nap sugaraiban vörös fénnyel megmegvillanva igyekeztek az ingoványhoz, mert ott biztosabb és nyugodalmasabb volt nekik az éjszaka. Végül az alkonypír kigyúlt az ég alján, a fenyőfák csúcsai mintha lángra lobbantak volna, s ettől kezdve lassan, fokozatosan minden elcsendesült. Az erdő nyugovóra tért. A földön szárnyra kelt a homály, s emelkedett felfelé, egyre magasabbra, a vöröslő alkonypír fölé, amely végül is sápadni, sötétedni kezdett, egyre bágyadtabbá vált, míg lassan teljesen elenyészett.

„No most - gondolta Zbyszko - amíg a farkasok rá nem kezdik, csendesség lészen."

Most már sajnálta, hogy nem hozta magával az íjat, mert könnyen elejthetett volna egy-egy kant, vagy szarvast. Közben az ingovány felől itt-ott hangzott még némi elfojtott nesz, mintha valami nehezen nyögött, vagy sípolva lihegett volna. Zbyszko fürkészve, gyanakodva tekintett arrafelé, mert ez volt az ingovány, hol egy Radzik nevű jobbágy, ki hajdanában sárkunyhójában itt lakott, családjával együtt egyszerre úgy eltűnt, mintha a föld nyelte volna el. Egyesek úgy vélték, haramiák törtek rájuk és rabolták el, de voltak, kik a kunyhó körül furcsa nyomokat láttak, melyek nem hasonlítottak sem ember, sem állati lábnyomokhoz. Csóválgatták is a fejüket, s azon tanakodtak, ne hívják-e ki a krześniai plébánost, hogy szentelje be a kunyhót. Igaz ugyan, hogy erre sosem került sor, mert nem akadt élő lélek, ki be mert volna költözni a házba, jobban mondva a harasztból és sárból tapasztott viskóba, úgyhogy azt végül is teljesen szétmállasztották az esők. De a helynek azóta is megmaradt a rossz híre, Wawrek, az

erdőcsősz, aki a nyarat mindig itt töltötte lombsátrában, nem sokat törődött ezzel, viszont az is igaz, hogy az emberek róla is különbözőképpen beszéltek. Zbyszko a fenevadak felől nyugodt volt, mert bízott vasvillájában és szekercéjében - ami azonban a tisztátalan lelkeket illeti, azokra bizonyos nyugtalansággal gondolt, s örült is, mikor a különböző hangok végül elcsendesedtek.

Kihunytak az utolsó fények is, és beállt a mély, sötét éjszaka. A szél elállt, még a szokásos zúgás sem hallatszott a fenyőfák koronái között. Imitt-amott egy-egy lehulló toboz koppanása a teljes csendben a szokottnál erősebb hangot adott ugyan, de ettől eltekintve olyan mélységes volt a csend, hogy Zbyszko saját lélegzését is hallotta.

Hosszú ideig üldögélt így egymagában, s előbb a medvére gondolt, mely minden pillanatban felbukkanhatott, azután Danusiára, ki most a mazowszei herceg udvarával útban van messze földre. Eszébe jutott, hogyan kapta karjába, mikor a hercegasszony udvarától búcsúzott, s hogyan folytak végig a kisleány könnyei az ő arcán is, maga elé képzelte halvány képét, szőke fejét, búzavirág koszorúját, az énekét, hosszú orrú, piros topánkait, melyeket búcsúzásul csókjával illetett. Eszébe jutott minden, ami attól kezdve történt, hogy megismerték egymást s olyan fájdalom, olyan gyötrődés töltötte el afelett, hogy a leányka nincs itt, olyan vágyakozás fogta el utána, hogy egészen belefeledkezett, minden más elhalványodott előtte, elfeledte, hogy erdőben van, hogy dúvadra les, s lelke mélyén beszélni kezdett önmagához:

- Megyek, megyek én tehozzád, mert nélküled mi nékem az élet!

S érezte, hogy ez valóban igaz is - hogy mennie kell Mazowszébe, mert itt, Bogdaniecben elsorvad. Eszébe jutott Jurand és különös ellenkezése. Úgy vélte hát, annál inkább mennie kell, hogy kifürkéssze, mi lehet ama titok, mi lehet az akadály, s vajon egy életre-halálra szóló párviadal nem segíthetne-é a dolgon? Végül is az volt az érzése, mintha Danusia a kezét nyújtaná felé, és hívná, még a hangját is hallotta: „Zbyszko, Zbyszko!" Hát hogyan is ülhetne itt veszteg?

Nem aludt s mégis tisztán látta, mintegy álomban avagy látomásban; ott ül Danusia a hintóban a hercegasszony mellett, pengeti kicsiny lantját, dúdol és őrá gondol, meg arra, hogy nemsokára látják egymást; lehet, hogy jobbra-balra nézelődik, keresi, nincs-é ott, nem ugrat-é éppen mellé - ő pedig ezalatt itt ül lesen a vadon mélyén.

Felrezzent. De nemcsak azért, mert eszébe jutott a sötét erdő, hanem azért is, mert nesz zörrent mögötte.

Görcsösebben megszorította a vasvilla nyelét, s feszülten hallgatózott.

A nesz közeledett s már-már egészen tisztán hangzott. Óvatos léptek súlya alatt ropogott a száraz gally és a haraszt, rezdült, zizegett a lehullott falevél és a csalit... Valami közeledett.

Néha elült minden zaj, mintha a vad egy-egy fa mögött megállt volna, s ilyenkor olyan mély csend lett, hogy Zbyszkónak a füle is belecsendült - de azután ismét felhangzottak a lassú, óvatos léptek. Egyáltalán, volt ebben a közeledésben valami olyan körültekintő óvatosság, hogy Zbyszko elcsodálkozott.

„Úgy látszik, fél az »öreg« az ebektől, kik régebben a lombsátor körül őrködtek - gondolta. - De az is lehet, hogy valami ordas szimatolt meg."

Közben a léptek zaja elhalt, de Zbyszko tisztán hallotta, hogy húsz-harminc lépésnyire megállt valami mögötte, és mintha lelapult volna. Körülnézett egyszer, azután még egyszer, de bár a fatörzseket a homályban elég jól látta, semmi egyebet nem vett észre. Nem lehetett mást tenni, mint tovább várni. Sokáig várakozott, olyan sokáig, hogy megint csak - elcsodálkozott.

- Medve aligha jönne ide hálni a méhes közelébe, a farkas meg azóta régen rám szimatolt volna s nem vesztegelne itt reggelig.

Egyszerre tarkójától a sarkáig végigborzongott.

Hátha valami tisztátalan „rútság" mászott ki a sárból, és hátulról közeledik feléje? Hátha egyszerre, váratlanul megragadja valami vízihulla nyálkás, tapadó karja, vagy valami lidérc zöld szeme mered rá, és néz vele farkasszemet? Hátha valami egyszerre irtózatosan felkacag a háta mögött, vagy valamelyik fenyőfa törzse mögül bukkan elő egy póklábakon járó kék pofa? Egyszerre úgy érezte, hogy haja felborzolódik a láncsapka alatt.

De, kis idő múlva a nesz már előtte hangzott, s ezúttal még tisztábban, mint az imént. Fellélegzett. Bár úgy gondolta, ugyanaz a „kísértet" megkerülte, s most már elölről közeledik, de így jobb szerette. Nyugodtan ragadta meg a vasvillát, csendesen felállt és várt.

Egyszerre a magasban zúgni kezdtek a fenyők, az ingovány felől erős fuvallat csapott arcába, ugyanakkor orrát megütötte a vad orrfacsaró bűze.

Most már semmi kétség: medve közeledik.

Zbyszko félelme egyszerre eloszlott, fejét előrehajtotta, szemét és fülét megerőltetve nézett és hallgatózott. A nehéz léptek közeledtek. Tisztán és világosan. A bűz egyre erősebb lett, s most már a szuszogás és dörmögés is hallatszott.

- Csak ne kettő jöjjön egyszerre! - gondolta.

E pillanatban feltűnt a vadállat hatalmas, sötét alakja. A medve szélirányában jött, s így utolsó pillanatig sem szimatolhatta meg őt, annyival is kevésbé, mert minden figyelmét lekötötte a fatörzsekre kent méz illata.

- Jó reggelt, bátya! - kiáltotta Zbyszko, a fenyő alól előbújva.

A vad kurtán felordított, mert megijesztette a váratlan jelenség, de már túlságosan közel volt ahhoz, hogy szökésben kereshetett volna menedéket, így hát hirtelen két lábra ágaskodott, s első mancsait ölelésre tárta. Zbyszko csak erre várt. Feszülten figyelve villámgyorsan előugrott, s hatalmas karjának minden erejével és teste egész súlyával döfte a szigonyos vasvillát a medve mellébe.

Az erdő belerendült a fenevad vészes ordításába. Mancsaival megragadta a villát, hogy kirántsa, de a szigonyok mélyen belerágódtak húsába, s a rángatás okozta fájdalomtól még egy irtózatosat ordított. Zbyszko után kapva nekidőlt a villának, s még erősebben testébe süllyesztette. Az ifjú, nem tudván, hogy a fegyver elég mélyen hatolt-e a vadba, még mindig nem eresztette el a nyelet, mire rettenetes huzakodás támadt ember és vad között. Az erdő remegett a borzalmas ordítástól, amelyben benne volt a halálos rémületben küzdő vad minden dühe és kétségbeesése.

Zbyszko addig nem nyúlhatott a szekercéje után, míg a villa nyelének meghegyezett alsó végét bele nem verte a földbe. A vad, mintha megérezte volna, miről van szó, mancsaival megragadta a villa fogait, s teljes erejéből rángatta a nyelet Zbyszkóval együtt, s noha a húsában mélyen ülő vas minden mozdulata borzalmas fájdalmat okozott neki, nem hagyta magát „kitámasztani". Így tehát a rettenetes küzdelem elhúzódott, és Zbyszko rádöbbent, hogy végül is az ő ereje fogy el hamarabb. Meg aztán el is eshetik, s akkor kétségkívül vége van. Összeszedte hát magát, karját nekifeszítette, lábát szétterpesztette, derekát ív alakban előrehajtotta, hogy hanyatt ne essék, s nagy indulatában összeszorított fogai között sziszegte:

- Én, avagy te!

Egyszerre olyan vad düh, olyan kérlelhetetlen, veszett gyűlölet vett erőt rajta, hogy e pillanatban inkább elpusztult volna, semhogy a vadállatot elengedje. Végül is egy kiálló gyökérben megbotlott, s menthetetlenül a földre zuhan, ha ebben a pillanatban ott nem terem egy sötét alak. Egy másik vasvilla „kitámasztotta" a vadállatot, s ugyanakkor a füle mellett hangzott a figyelmeztetés:

- Szekercével!

Zbyszko a küzdelem hevében egy pillanatra sem gondolkozott azon, honnan ez a váratlan segítség, hanem kapta a szekercét, s rettenetes csapást mért a fenevadra. A villa nyele recsegve kettétört az óriási súlytól és a halálra sebzett vad görcsös vonaglásától. A medve felbukott, mintha villám sújtotta volna, s vészesen hörögni kezdett, de csakhamar ez is megszűnt. Csend lett, melyben csak Zbyszko hangos lihegése hallatszott. Az ifjú fáradtan a fenyőfának vetette hátát, mert lába megingott alatta. Kis idő múlva felkapta fejét, s a mellette álló alakra nézett. Egy pillanatra szinte megdermedt a gondolatra, hogy hátha nem is ember.

- Ki vagy? - kérdezte nyugtalanul.

- Jagienka! - felelte egy vékony női hang.

Zbyszko majd megnémult a csodálkozástól, s nem hitt tulajdon szemének. De kétsége nem tartott soká, mert Jagienka ismét megszólalt:

- Tüzet gerjesztek...

S már csendült is a tűzszerszám, kova és acél összecsapott, zúdult a szikra, és Zbyszko az így támadt villogó fényben meglátta a leány halvány homlokát, sötét szemöldökét, előrecsücsörített ajkát, amint az izzó taplót fújta. Csak ekkor döbbent rá, hogy ez a leány azért jött ide az erdőbe, hogy neki segítségére legyen, és hogy a második vasvilla nélkül bizony rossz vége lehetett volna. Erre aztán olyan túláradó hála kelt a szívében, hogy hirtelen karjába kapta, s mindkét orcáját megcsókolta.

A tapló és tűzszerszám egyszeriben kihullott a leány kezéből.

- Hagyj! Minek?... - ismételgette fojtott hangon, de arcát nem rejtette el, sőt ajkát mintegy véletlenül Zbyszkóéhoz érintette.

Végre az ifjú elengedte, és így szólt:

- Isten, fizess! Bizony nem tudom, mi történt volna nélküled.

Jagienka leguggolt a sötétben, hogy megkeresse a tűzszerszámot, és magyarázkodni kezdett:

- Nagyon féltem, hogy baj érhet, mert íme Bezduch is vasvillával, meg szekercével ment lesre, aztán a medve széttépte. Ha Isten ments, bajod esett volna, Maćko bátyád felette igen megkeseredett volna, pedig szegény már így is alig szuszog... Így esett, hogy fogtam a villát és kijöttem.

- Akkor hát te jártál itt a fenyők mögött?

- Én.

- Én meg már azt hittem, hogy a „gonosz".

- Engem is igen kerülgetett a borzongás, mert itt a Radzik ingoványa körül nem biztonságos tűz nélkül jönni-menni.

- Miért nem szóltál?

- Mert féltem, hogy elzavarsz.

Így kimagyarázkodván, ismét csiholni kezdett, azután a taplóra rátett egy parányi, száraz kenderkócot, az hirtelen fellobbant, s fényes lángot vetett.

- Van még két csipetnyi - szólt -, szedj gallyat szaporán, lesz itt tűz mindjárt.

S nemsokára valóban vidáman ropogott a tűz, fénye megvilágította a vértócsában fekvő medve ormótlan, rőt testét.

- Hej, rettentő egy féreg! - kiáltotta Zbyszko nem csekély büszkeséggel.

- A feje kis híján egészen szétdűlt! Istenem!

Lehajolt, s kezét belemerítette a medve bozontos bundájába, hogy kitapogassa, van-e elég hája, s csakhamar vidám képpel egyenesedett fel:

- Lesz itt háj, akár két esztendőre való is!

- De a villád eltört, nézd!

- Nagy baj az nékem, mert mit mondok otthon?

- Miért?

- Mert úrapám el nem engedett volna az erdőbe, de kivártam, míg mindahányan nyugovóra tértek.

Aztán hozzátette:

- El ne áruld, hogy itt voltam, mert nem állhatom, ha rám csodálkoznak.

- Azért csak elkísérlek hazáig, mert még rádtámad a farkas, aztán még villád sincs.

- Az bizony jó lesz!

Így folyt még a beszéd egy ideig, a tűz vidám pattogása mellett a fenevad holtteteménél. Amint így guggoltak a tűznél, olyanok voltak, mint két fiatal erdei lény.

Zbyszko nézte a leány kedves arcát, amint a láng megvilágította, s önkéntelen elismeréssel szólt:

- Hej, aligha akad ilyen vászoncseléd a világon, mint te vagy, húgám! Hadban volna a te helyed!

A leány egy pillanatig a szemébe nézett, aztán csaknem bánatosan szólt:

- Tudom én azt... de azért ki ne nevess érte.

XIII

Jagienka maga olvasztott ki egy jókora fazék medvehájat, melyből Maćko az első iccét jó étvággyal kiitta, mert friss is volt, oda se égett, és angyalgyökér illata volt. A leány ugyanis, jól ismervén a különb-különbféle füvek és írok tulajdonságát, jó marékkal dobott belőle a háj közé. A vén Maćko el is telt mindjárt jó reménységgel, hogy most már csakugyan meggyógyul.

- Ez hiányzott énnekem - mondta. - Ha az ember bévül mindent jól kiken, kizsíroz, amaz ebanyja vas csak kicsúszik valahol.

A következő iccék már nem ízlettek neki úgy, mint az első, csak éppen az esze diktálta, hát megitta. De Jagienka biztatta is, szólván:

- Ettől talpra áll kigyelmed. Az ostrogi Zbylud láncingének a szemeit is mennyire beverék az válla alá, s azok is a medvehájtól csúsztak ki. Csak ha aztán a seb megnyílik, jól be kell kenni hódfaggyúval.

- Van-e néked?

- Van. De ha elfogy is, kimegyünk Zbyszkóval a hódvárakhoz. Ott könnyű szerezni. Azért nem ártana, ha kigyelmed is ígérne valamit valamelyik szentnek, talán a sebek patrónusának.

- Magam is így vélem, csak nemigen tudom, melyik legyen az? Szent György a lovagok oltalmazója: az vigyázza a harcosokat a viadalban, attól veszi a lovag minden szükségében a bátorságot, és mondják, gyakorta maga is odaáll, ahol az igazság van, és segít leverni, aki az Úrnak nem kedves. De ha ki maga is ütni szeret, az nemigen szeret kenni. Azért nyilván kell egy másféle szentnek is lennie, kinek dolgába Szent György nem ártja magát. Fenn az égben minden szentnek megvan a maga hivatala, meg gazdasága. Ezt mindenki tudja! Az egyik nemigen ártja magát a másikéba, mert ebből csak huzakodás támadna, márpedig odafent a szentek között nemigen illendő egymást marni, vagy akár párviadalra kiállani... Ott van szent Kozma, meg szent Damian, azok is tehetős szentek, a medikusok[44] szoktak hozzájuk imádkozni, hogy a nyavalya ki ne veszne a világból, mert akkor nekik is elkopnék a falat a szájuktól. Meg szent Apollónia, a fogak oltalmazója, avagy szent Libérius, az meg a köveké, de ez mind megint más! Eljön az apát úr, az majd megbeszéli, kinél kelljen instanciáznom,[45] mert nem akármelyik papocska lehet tudója a szentek titkainak, nem is mindegyik járatos e tisztes dolgokban, még ha kiborotválták is a fejebúbját.

- Hátha magának Jézus Urunknak tenne kigyelmed fogadalmat?

- Bölcsen szóltál! Ő mindegyiknek felette áll, de az, tisztesség ne essék, olyan volna, mintha úrapád megverné egyik jobbágyomat, aztán én egyenest király urunkhoz szaladnék panasszal a krakkói várba. Avagy mit szólna ahhoz mi jó urunk? Azt mondaná: „Az egész királyság gazdája vagyok én, te meg egy paraszt jobbággyal búsítasz? Nincs elég hivatal, meg a sok várispán, avagy kastellán? Azokhoz fordulj!” Lám, az Úr Jézus meg az egész világ gazdája. Érted-e már? Az aljadolgokhoz meg ott vannak a szentek.

---

[44] Orvosok (latin).

[45] Kérelmeznem (latin).

- Akkor hát azt mondom - szólalt meg Zbyszko, aki a beszélgetés végére toppant be -, tegyen kigyelmed fogadalmat Istenben boldogult királyné asszonyunknak, esküvéssel fogadván, hogy ha szót emel kigyelmedért, akkor elzarándokol Krakkóba a sírjához. Avagy kevés csoda történt ott, tulajdon szemünk láttára? Minek keressünk idegen szenteket, holott itt a mi nagyasszonyunk, ki bármelyiknél jobb?

- Hiszen ha tudnám, hogy a seb az ő hivatala!

- Még ha nem is! Hát aztán? Ellene egyik apró szentecske se mer felállani, meg ha merne is, még őt hordaná le az Úristen. Mert Hedvig asszonyunk nem akármilyen jöttment novícia, hanem lengyelek királyasszonya!

- Aki méghozzá egy pogány országot is a keresztény hitre térített. Igazán szóltál - dicsérte Maćko. - Fölöttébb magas széke lehet néki odafönt az Úr tanácsában. Akárkifia legényke nemigen állhatna fel ellene. Meg is teszem, amit tanácsoltál, úgy segéljen az Isten!

A tanács Jagienkának is tetszett, s nem is tudta megállni, hogy meg ne csodálja Zbyszko nagy eszét. Maćko meg még aznap este ünnepélyes fogadalmat tett, s ettől fogva még nagyobb bizodalommal itta a medvehájat, s napról napra várta kétségtelen felgyógyulását. Egy hét múlva azonban kezdte elveszteni reménységét. Azt mondta, hogy a háj „borzolja" a belsejét, s az utolsó bordája mellett valami kelevény kezd nőni. Tíz nap múlva még rosszabbul lett, a kelevény egyre nőtt és vörösödött, őmaga pedig igen legyengült, s mikor még a láz is meglepte, megint csak kezdett készülődni az utolsó útra.

Egy éjjel aztán felköltötte Zbyszkót:

- Gyújts csak világot rohanvást! - kiáltotta. - Valami történik vélem, csak azt nem tudom, jó-e vagy gonosz.

Zbyszko talpra ugrott, nem játszott a csiholással, hanem a szomszéd kamrában erős fúvással felgerjesztette a hamvadó tüzet, annál meggyújtotta a szurkos kanócot és visszajött.

- Mi van kigyelmeddel?

- Valami. Ezt a göböt átverte valami, alighanem a vas! Fogom már, csak kihúzni sehogy sem tudom. De érzem, a körmeim között dagadozik, meg perceg...

- A vas! Nem lehet egyéb. Jól fogja kigyelmed, aztán húzza.

Maćko vonaglott és sziszegett a fájdalomtól, de ujját egyre mélyebben nyomta a sebbe, amíg a kemény tárgyat jól meg nem fogta, akkor aztán rántott rajta egyet, és - kint volt.

- Jézus!

- Megvan? - kérdezte Zbyszko.

- Meg. Még a hideg verejték is kivert, de megvan! Ihol e!

S odanyújtotta a hosszúkás, éles szilánkot, amely nyilván levált a rosszul kovácsolt nyílvégről, s már hónapok óta megrekedt az öreg testében.

- Hála az Úristennek, és Hedvig királyasszonyunknak! Most már egykettőre felépül kigyelmed!

- Lehet. Könnyebb is talán, de pogány fájás van rajtam - mondotta Maćko, miközben a daganatot nyomorgatta, melyből bőven ömlött a vérrel elegy genny. - Ha már ennyi hija is lesz az ember testében e rondaságnak, a nyavalya is csak alábbhágy. Jagienka mondta, hogy hódfaggyúval kell bedugni.

- Kimegyünk már holnap, aztán fogunk.

Maćko azonban másnapra sokkal jobban lett, sokáig aludt, s amikor felébredt, tüstént enni kért. A medvehájat már látni se bírta, ehelyett húsz tojást belevertek egy tálba, mert Jagienka óvatosságból nem engedett többet. Be is falta az öreg jóétvággyal, megevett hozzá egy fél cipót, leöblítette egy korsó serrel, azután nagyot kiáltott, hogy hívják elő Zychet, mert felette igen jókedve vagyon.

Zbyszko szalajtotta is az egyik törököt, kit Zawiszától kapott volt ajándékba. Zych legottan lóra kapott, s délutánra meg is érkezett, éppen, mikor a fiatalok az Odstajane-tóhoz készültek hódlesre. Volt aztán nevetés, tréfálkozás, meg ének, sűrű koccintgatással, de később az öregek a gyerekekre fordították a szót, s mindegyik a magáét magasztalta.

- Helyre legény ez a Zbyszko! - kezdte Maćko. - Nincs párja ennek a nagyvilágon! Bátor, meg erős s ügyes is, akár a vadmacska. Tudja-e kigyelmed, mikor Krakkóban a vesztőhelyre kísérték, a vászonnép az ablakokban úgy rítt, jajgatott, mintha hátulról árral bökdösték volna őket. Pedig azok nem akármilyen lányok, hanem lovagi kisasszonyok, meg a kastellán úr kisasszony lányai, hogy a sok szép polgárlányról már szó se essék.

- Lehettek azok a kastellán kisasszonyai, meg szép ábrázatúak is, azért az én Jagnámnál mégsem jobbak! - felelte a zgorzelicei Zych.

- Mondom én, hogy jobbak? Magam is amondó vagyok, hogy nála kedvesebbet a világon sem találni.

- Én se szólhatok Zbyszko ellen egy szót se, hogyne... az íjat tekerő nélkül felajzá!...

- Meg a medvét egy szál magában kitámasztja. Látta-e kigyelmed, hogy széthasítá a fejét? Egyszeriben leütötte a fél kobakját, az egyik mancsával egyben.

- Az lehet, hogy leütötte, de a kitámasztást már nem ő maga mívelé, ebben az én Jagienkám segélte.

- Jagienka?... Mit sem tudok én arról.

- Mert megígérte a lyánynak... hogy meg nem jelenti. Szégyenlette volna magát szegény, hogy leányzó létére éjszakának idején az erdőt járja. Nékem legottan elmondá, hogy s mint volt a dolog. Más fehérnépnél könnyen áll a füllentés, de ő a színigazat el nem fordítja. Igazat szólva nem örültem én ennek, mert sose lehet tudni... Már éppen kezdtem lehordani, de akkor meg ő állt nekem, mondván: „Ha én a pártámat magam meg nem oltalmazom, kigyelmed, apám-uram, hiába is vigyázná. De ne féljen semmit, Zbyszko is ismerője a lovagi becsületnek.”

- Igaz is! Ma is egyedül mentek ki.

- De napenyészet előtt megtérnek. Az ördög éjjel a legrosszabb. A lyánynak még restelkednie se kell, mert sötét van.

Maćko egy darabig hallgatott, aztán megszólalt; mintha önmagához beszélne:

- Mégis úgy nézem, szívesen vagynak együtt...

- Hm! Ha amannak nem fogadott volna hűséget!

- Lovagi módi, tudja kigyelmed... Akinek legénysorában nincs meg a maga hölgye, azt a többiek parasztnak nézik... A pávatollakat, melyeket fogadott, még meg is kell szedni a sisak-taréjokról, mert a lovagi virtus nem kutya; Lichtensteint is meg kell kapnia, de ennekfelette minden fogadalmaitól feloldhatja az apát úr.

- Rövidnap meg is érkezhet.

- Véli kigyelmed? - kérdezte Maćko, aztán megint ő indította a szót: - Különben is nem sokat nyom az ilyen fogadalom. Hiszen Jurand úr megmondta neki egyenest, hogy nem adja a lyányt. Másnak ígérte-é, avagy netán az Úrnak ajánlá, nem tudom, de azt tudom, hogy kereken elutasítá...

- Szóltam már róla kigyelmednek - vette át a szót Zych -, hogy az apát úr is kedveli az én Jagienkámat, akár a saját gyermeke lenne. Legutóbb is azt mondta neki: „Nékem csak guzsaly szerinti[46] atyafiságom vagyon, de azt megmondom, hogy ama guzsalyról is több fonal tekerődik néked, hogynem amazoknak."

Erre Maćko nyugtalanul, szinte már gyanakodva pillantott Zychre, s csak kis idő múlva felelte:

- Azért kigyelmed csak nem kívánná el a mi sérelmünket...

- Jagienkára néz Moczydoły is - folytatta Zych kitérően.

- Mindjárt?

- Mondom. Másnak oda nem adnám, de néki szívesen.

- Bogdaniec felerészben amúgy is Zbyszkóé, s ha az Úr ad egészséget, el is rendezem néki illendőképpen. Kedvet talált-é kigyelmed előtt is a legény?

Zych szemét összehunyorítva felelte:

- Nagyobb baj a', hogy ez a lyány, ha valaki csak Zbyszko nevét mondja, legottan a falnak fordul.

- És ha másét?

- Akkor az orrát fintorítja, s úgy vágja vissza: „Még mit nem!"

- No látja kigyelmed. Megadja az Úr, hogy egy ilyen leányzó mellett Zbyszko is feledi a másikat, mert én öreg vagyok, de kétszer se mondom, hogy el nem feledném... Nem innánk?

- Szívesen.

- Miként már mondám... az apát úr jeles értelmű ember! Mindenki tudja, hogy az apátok között is akad világi úr elég, de ez, ámbátor nem klastrom lakója, mégiscsak pap, aztán a pap mégiscsak jobban eligazít, mint az afféle halandó ember, mert írástudó is, meg a Szentlélekhez is közelebb van. Az is helyénvaló, hogy kigyelmed is nyomban kiadja a lánynak Moczydołyt. Én is, ha Jézus Urunk, nagy kegyelméből, visszaadja egészségemet, meglátom, hány jobbágyot csalhatok el a brzozowai Wilktől. Egy-egy darabka jó földet szívesen adok mindegyiknek, mert Bogdaniecben földnek nem vagyunk híjával. Szent karácsony napján már meg is köszönhetik a szolgálatot Wilk őkegyelmének, s átállhatnak hozzám. A jussuk megvagyon rá. Idővel Bogdaniecben megépítjük még a várkastélyt is, jó tölgyfából, amint illik, még árokkal is körülvonjuk... Zbyszko meg Jagienka csak hadd járjanak együtt vadászgatni... úgy nézem, nem sokáig várunk már a havazásra sem... addig szépen egybeférnek, s feledségbe jut az a másik. Csak hadd járjanak... Ej, no, ne kerülgessük! Néki adná-e Jagienkát kigyelmed?

- Örömest! Hiszen régen kimódolánk mi már, hogy egymáséi legyenek, akkor aztán Moczydoły meg Bogdaniec mind egyben az unokáinké.

---

[46] A lengyelek kard szerinti rokonságnak nevezik az apai ágú, guzsaly szerintinek az anyai ágú rokonságot.

- Grady! - kiáltotta Maćko boldogan. - Ha Istennek kellemetes lesz, jön majd a gyermekáldás is, akár a jégeső! Lesz mit keresztelnie apát urunknak...

- Csak győzze! - tódította vidáman Zych. - De az is igaz, hogy kigyelmedet is régen láttam ilyen széles kedvében.

- Mert igen örvendezik az én szívem... A vas kibújt belőlem, ami meg Zbyszkót illeti, attól kigyelmed ne tartson. Tegnap is, hogy a lyány nyeregbe szállt, tudja kigyelmed... fútt a szél... azt kérdem tőle: „Láttad-é?" Ő meg csak nagyot nyújtózik meg huzakodik... Jól vettem ebből eszembe, hogy eleintén keveset szóltak, de most már együtt járják az erdőt, a fejüket ugyan-csak forgatják egymás felé, beszélnek... tanácskoznak!... Na igyunk!

- Igyunk... Zbyszko és Jagienka egészségére!

XIV

A vén Maćko nem tévedett, mikor azt állította, hogy Zbyszko meg Jagienka szívesen vannak együtt, sőt vágyakoznak is egymás után. Jagienka azzal az ürüggyel, hogy a beteg Maćkót gondozza, gyakran ellátogatott Bogdaniecbe, olykor atyjával jött, máskor azonban egyedül, Zbyszko pedig már csak hálából is minduntalan betoppant Zgorzelicébe, így aztán napok múltával lassanként meghitt barátság fejlődött ki közöttük. Megkedvelték egymást, s szívesen „tanácskoztak" egymással, vagyis tüzetesen megbeszéltek mindent, ami bármelyiküket érdekelhette. Ebben a barátságban volt valami a kölcsönös csodálatból is, hiszen a daliás, fiatal Zbyszko, ki már a hadban is, meg a vitézi tornákon is jó hírt, nevet szerzett magának s a királyi termekben is megállta a helyét, a leány szemében a rogówi Cztan vagy a brzozowai Wilk után olyan volt, mint egy igazi udvari lovag, vagy akár királyfi, de az ifjút is gyakran csodálatba ejtette a leány bájos szépsége. Danusiához való hűségét tisztán megőrizte, de ha olykor Jagienkára pillantott, akár odahaza, akár az erdőn voltak, önkéntelenül is megfordult a fejében a gondolat: „Hej, de takaros fehérnép ez a lyány!" Amikor meg derékon is kaphatta, hogy felemelje és nyeregbe ültesse, s tenyere alatt megérezte a leány izmos, fiatal testét, melyet mintha kőből faragtak volna, egyszerre nyugtalanság szállt rá - vagy amint Maćko szokta mondani: „Még a hátát is megbizsergette az indulat." - S ugyanakkor valami végigfutott a csontjain, úgy ellankasztotta, mint az álom.

Jagienka, aki természeténél fogva szilaj volt, s mindig könnyen és szívesen kinevetett másokat, sőt kötekedett is, Zbyszkóval szemben fokról fokra alázatosabbá vált, mintha szolgálója lett volna, aki ura tekintetéből igyekszik ellesni minden kívánságát, hogy mielőtt még kimondaná, máris teljesítse. Zbyszko viszont megértette a leány nagy hajlandóságát, hálás is volt érte, s egyre több kedvét lelte abban, ha kettesben egyedül lehettek. Végül is - különösen amióta Maćko inni kezdte a medvehájat - a fiatalok csaknem naponta találkoztak, s mikoron a szilánk kibökte a sebet, kettesben vágtak neki az erdőnek, hogy a sebre való hódfaggyút megszerezzék.

Fogták a számszeríjat, lóra pattantak s előbb Moczydołyba, Jagienka jövendőbeli birtokára nyargaltak, az erdőben átadták a lovakat a szolgalegénynek, s gyalog mentek tovább, mert a sűrű bozótban és az ingoványos talajon bajos lett volna lóháton továbbjutni. Útközben Jagienka egy erdősávra mutatott, mely egy sással benőtt, széles rét mögött kéklett:

- Amott a rogówi Cztan erdeje.

- Azé, ki el akarna venni?

A leány felkacagott:

- Akarni akarna őkelme, de kettőn áll a vásár!

- Tudom, könnyen beszélsz, mert Wilk a hátad mögött áll és ugyancsak vicsorgatja rád a fogát! Csodálom is, hogy még párviadalra nem hívták egymást.

- Nem ám, mert apámuram, mikor hadba indult, megintette őket, mondván: „Ha egymásnak estek, többé előmbe ne akadjon egyikőtök se!" Így aztán nem is bátorkodtak. Ha Zgorzelicében vannak, ebszemmel nézik egymást, de azután Krześniában csak együtt isznak a kocsmában, amíg mindkettejük asztal alá nem kerül.

- Igen zápeszű legények lehetnek!

- Miért?

- Mert míg apádurad nem vala honn, akár egyiknek, akár másiknak csak rá kellett volna törnie Zgorzelicére, s téged erővel is elrabolnia. Mit mívelt volna, ha megtérvén, unokájával egybe kapott volna vissza!

Jagienka kék szeme szikrát vetett:

- Mondám, kettőn áll a vásár! Avagy nincs elég cselédnép Zgorzelicében? Aztán az én kezem is megbírja a kopját meg a számszeríjat! Ne adja nékik Isten, hogy ilyet míveljenek! Úgy megkergetném őkelméket, hogy hazáig meg sem állnának, majd még magam ütnék rá Rogówra, avagy Brzozówra. Jól tudta apámuram, hogy bátorsággal elmehet a hadba.

Amíg így beszélt, összeráncolta gyönyörű szemöldökét, s olyan vészjóslóan rázta meg a számszeríjat, hogy Zbyszko harsányan felkacagott.

- Jobb lennél te lovagnak, mint vászonnépnek, húgám.

Jagienka most már lecsillapodva felelte:

- Cztan Wilktől oltalmazott, Wilk meg Cztantól. Annakfelette apát urunk oltalma alatt álltam, véle pedig nemigen bátorságos tengelyt akasztani...

- Nono! - ellenkezett Zbyszko. - Úgy látom, itt mindenki apát urunkat féli. Én meg mán csak azt mondom húgám, és úgy segéljen Szent György lovag, ahogy igazat mondok, nem félnék én sem az apát úrtól, sem Zych bátyámuramtól, sem a zgorzelicei cselédnéptől, de még tőled se, hanem elragadnálak és kész...

Jagienka hirtelen megállt, tekintetét Zbyszkóra emelte, s különös, lágy, vontatott hangon megkérdezte:

- El-é?...

Amint a válaszra várt, ajka szétnyílt, arca bíbortűzben égett.

Zbyszko azonban nyilván arra gondolt, hogy mit tett volna Cztan avagy Wilk helyében, mert csakhamar megrázta arany fürtjeit, és tovább beszélt:

- Mit húzódozol a legényektől, mikor ideje, hogy bekössék a fejed! Ha harmadik nem akad, válaszd ki egyiket a kettő közül, mert ahogyan most van, úgy sehogyan sincs jól.

- Legalább te ne szólnál így velem - felelte a leány szomorúan.

- Miért? Régen voltam én már errefelé, nem tudom, nincs-e valaki más itt a közelben, aki közelebb van szívedhez?

- Hej! - kiáltott fel Jagienka. - Hagynál békében!

Szótlanul mentek tovább, s törték át magukat az egyre sűrűbb bozóton, mert itt már a bokrokat és fatörzseket keresztül-kasul befutotta a vadkomló. Zbyszko előrenyomult, s tépte, szaggatta a zöld fonadékot, tördelte az útjában álló ágakat. Jagienka, ahogy hátán a számszeríjjal utána lépkedett, olyan volt, mint a vadászat istennője.

- Itt a cserjés mögött mély patak következik - mondotta -, de ismerem a járást, tudom, hol a gázló.

- Jó magas a csizmám szára, szárazon átlábolunk - felelte Zbyszko.

Kis idő múlva valóban a patakhoz értek, Jagienka jól ismerte a moczydołyi erdőt, egyszeriben rá is talált a gázlóra, de kiderült, hogy a patak megduzzadt az esőzéstől, s a víz elég mély. Zbyszko, se szó, se beszéd, karjába kapta a leányt.

- Átgázoltam volna magam is - szabadkozott Jagienka.

- Kapaszkodj a nyakamba! - felelte Zbyszko.

Lassan gázolt át a megáradt vízen, minden lépésnél lábával tapogatva, hogy nincs-e előtte valami gödör, a leány meg engedelmesen hozzásimult, csak mikor a parthoz közel értek, szólalt meg:

- Zbyszko!

- Na?

- Nem kell nekem se Cztan, se Wilk...

A fiú kivitte, és vigyázva letette a kavicsos partra, aztán kissé felindultan felelte:

- Adjon Isten néked minél jobb embert, húgám! Véled bizony akárki jól járna.

Az Odstajane-tó nem volt már messze. Most már Jagienka haladt elöl, néha vissza-visszanézett s ujját szájára téve figyelmeztette Zbyszkót, hogy csendben legyen. Kötőfűz és szürkefűz bokrok között haladtak, nedves, mély talajon. Jobbfelől madárcsicsergés hallatszott, amin Zbyszko csodálkozott is, mert közel volt már a költözés ideje.

- Amott az ingovány - suttogta Jagienka -, hol a vadkacsák telelnek, de a víz a tóban is csak a part mentén fagy be télen. Nézzed, mi módon füstölög...

Zbyszko odanézett a kötőfűz bokrokon át, s valami ködgomolyagot látott maga előtt. Ez volt az Odstajane-tó.

Jagienka ismét ajkára tette ujját. Csakhamar odaértek. A leány lassan, óvatosan kúszott elöl, egy vastag vén fűzfára, mely egészen előrehajolt a víz fölé. Zbyszko nyomon követte, s felérvén, hosszú ideig csendben feküdtek, mert a ködtől semmi sem látszott, csak a bíbicek és halászfecskék szomorkás sikongatása jutott a fülükbe. Végül is meglebbent a szél, a kötőfűz és szürkefűz sárguló levelei megzizzentek, s a széthajló ágak között látni lehetett a tó üres tükrét, melyet kissé már felborzolt az egyre erősödő szellő.

- Nem látni? - kérdezte Zbyszko súgva.

- Nem. Csend!...

Kis idő múlva ismét elállt a szél, s mély csend borult a tóra. Egyszerre a víz tükrén felbukkant egy fekete fej, aztán a másik. Végül, jóval közelebb hozzájuk, a partról a vízbe ereszkedett egy jókora hód, frissen letört ággal a fogai között, s úszni kezdett a békanyál és gólyahír között. Száját magasra tartva tolta maga előtt az ágat. Zbyszko Jagienkánál lejjebb hasalt a fatörzsön, s egyszerre észrevette, hogy a leány könyöke csendesen megmozdul, feje előre hajlik - nyilván megcélozta a vadat, mely semmiféle veszedelemtől nem tartva, alig fél nyíllövésnyire, nyugodtan úszott arrafelé, ahol a tó tükrén már nem volt semmiféle örvény.

Végül a számszeríjon megpendült a kifeszített ideg, a nyíl füttyentett, s ugyanakkor felhangzott Jagienka kiáltása:

- Megvan! Megvan!

Zbyszko egy szempillantás alatt feljebb kapaszkodott, és az ágak között a vizet kémlelte: a hód hol alámerült, hol felbukott, bukfenceket vetett, s időnként megmutogatta a hátánál sokkal világosabb hasát.

- Jól kapta! Mindjárt elnyugszik! - szólt Jagienka.

S valóban, a hód mozdulatai egyre gyengültek, s egy miatyánknyi idő után hassal felfelé fordulva bukkant a felszínre.

- Leszállok érte - szólt Zbyszko.

- Nem. Itt a part mentén igen mély az iszap. Aki nem ismeri, könnyen beleveszhet.

- De akkor mi módon kapjuk meg?

- Estére odahaza lesz Bogdaniecben, néked erre már ne legyen gondod. De most ideje hazatérni.

- Derék lövés volt!

- Nem az első!...

- Más leányzó úgy fél az íjtól, hogy látni se bírja, ez meg olyan, hogy az emberfia akár egész életén át vele járná az erdőt!...

Jagienka a dicsérő szavakra elmosolyodott örömében, de nem szólt. Ugyanazon az úton, a kötőfűz bokrok között, indultak hazafelé. Zbyszko kifaggatta a hódvárak felől, ő meg pontosan elmondta, mennyi hód van Moczydołyban s mennyi Zgorzelicében és mi módon jönnek-mennek, matatnak a tavakban és a patakokban.

Egyszerre hirtelen a csípőjére ütött és felkiáltott:

- Ejha! A tegzet meg a fűzfán feledém. Várj csak!

S mielőtt az ifjú ajánlkozhatott volna, hogy majd utána megyén, már futott is vissza, mint egy könnyű őzike, s csakhamar el is tűnt a fiú szeme elől. Zbyszko csak várt, türelmesen, végül már csodálkozott, hogy miért tart ilyen sokáig.

„Alighanem elveszté a nyilakat, s most keresi - gondolta magában -, megyek, megnézem, nem esett-e valami baja.”

De alig lépett néhányat, előtte termett a leány pirosló, mosolygó arccal, kezében az íj s hátán az elejtett hód.

- Szent Atyám! - kiáltotta Zbyszko. - Hogyan hoztad ki?

- Hogyan? Bementem érte, na! E’ sem először történt, de téged nem engedhettelek, mer ki nem ismeri a járást, könnyen beszopja az iszap.

- Én meg itt várok rád, mint valami kába. Ravasz leányzó vagy te, hallod-e?!

- Ugye? Mi módon vetkeztem volna előtted?

- Akkor tán a tegezt sem feledéd ott?

- Nem hát. Csak így kívántalak eltéríteni a parttól.

- Nono! Ha utánad lépek, láttam volna csodát... Lett volna mit nézni, hej!

- Hallgass, te!

- Isten engem, már indultam is.

- Hallgass, te!

S nyilván fordítani akart a beszélgetésen, mert kis idő múlva így szólt:

- Csavard ki a hajamat, mert igen locsolja a hátam.

Zbyszko fél kezével megfogta a fonadékot, közel a fejhez, a másikkal meg csavarintott rajta, s közben jó tanáccsal szolgált:

- A legjobb kibontani, hogy a szél megszikkassza.

De a leány vonakodott, mert igen sűrű bozóton vitt át az útjuk. A hódot most már Zbyszko dobta a hátára. Jagienka haladt elöl, s közben így szólt:

- Maćko bátyámuram immár hamar felépül, mert a sebre nincs jobb ír, mint belülről a medveháj, kívülről meg a hódfaggyú. Két hét, s nyeregbe szökik őkigyelme.

- Adja Isten! - mondotta rá Zbyszko. - Várom is már, akár az üdvösséget, mert a beteget nem hagyhatom, mégis igen nehéz veszteg maradnom.

- Mi okból nehéz? - kérdezte Jagienka.

- Zych őkigyelme nem szólt véled Danusiáról?

- Valamit szólt... tudom... betakart a fátylával... tudom!... Azt is mondá, minden lovag fogadalmat teszen, hogy szíve hölgyét hűséggel szolgálja... De hogy az semmi, csak amolyan lovagi módi... mert olyik, ha már házas is, más asszonynak szolgál... Hát ama Danusia ki légyen? Mondjad!.. Ki légyen?

Közelebb lépett az ifjúhoz, ráemelte tekintetét, s nagy nyugtalansággal kémlelte az arcát, Zbyszko pedig eszébe se vette a leány szorongó hangját és ijedt szemét, s nyugodtan szólt:

- Szívem hölgye ő, és az én legkedvesebbem. Senkinek el nem beszélem, csak tenéked, mint kedves húgomnak, hisz együtt növekedénk. Elmennék utána hét országon, hét tengeren átal, németre, tatárra, mert e világon nincsen néki párja. Hadd vesztegeljen bátyámuram Bogdaniecben, de én indulok utána... mert mi nékem Bogdaniec ő nélküle, mi a mód, a bőség, meg az apát úr sok marhája! Nyeregbe szállok s indulok tova!... Úgy segéljen Isten, hogy mit fogadtam, meg is cselekszem, hanem ha elébb magam elveszek.

- Nem tudtam... - felelte Jagienka tompán.

Zbyszko most elbeszélte, hogyan ismerte meg Danusiát Tyniecben, hogyan tett néki fogadalmat, s mindent, ami azután történt: tömlöcbe jutását, menekvését, amit Danusiának köszönhet. Elmondta Jurand válaszát, búcsújukat, minden epekedését, s végül nagy örömét, hogy Maćko felépülése után mehet a szeretett leányhoz, fogadását beváltani. A hosszú beszédet csak az zavarta meg, hogy egyszerre megpillantotta az erdő szélén várakozó szolgalegényt.

Jagienka tüstént lóra szállt, s már búcsúzott is Zbyszkótól.

- A legény menjen veled, vigye a hódot, én megtérek Zgorzelicébe.

- Nem jössz velem Bogdaniecbe? Apádurad is ott van.

- Nem. Úgy mondá, ő is indul legottan, s én is egyenest hazatérjek.

- Akkor hát Isten fizessen a hódért.

- Isten áldjon...

Jagienka egyedül maradt. A hangafű között poroszkált hazafelé, néhányszor még visszavisszanézett Zbyszko után, s mikor az ifjú a fák között eltűnt szeme elől, arcát tenyerébe rejtette, mintha szemét óvná a napsugaraktól.

De ujjai közül csakhamar kicsordultak a könnyek, végigfolytak az arcán, s egyik a másik után borsónyi cseppekben pergett a nyeregre, meg a ló sörényére.

XV

Jagienka a Zbyszkóval folytatott beszélgetés után három napig nem mutatkozott Bogdaniecben; negyednap aztán azzal toppant be, hogy az apát úr Zgorzelicébe érkezett. Maćko némi megindultsággal fogadta a hírt, mert volt ugyan miből megfizetnie a zálogot, még azt is kiszámolta, elég pénze marad arra is, hogy a jobbágyságot felszaporítsa, gulyát, nyájat szerezzen és minden egyebet, ami a gazdasághoz szükséges; mindazonáltal Bogdaniec sorsa sok mindenben a gazdag rokontól függött, aki megtehette, hogy a jobbágyokat, kiket ő telepített le, otthagyja avagy visszavegye, s ilyen módon gyarapítsa vagy csökkentse a gazdaság értékét.

Tüzetesen kifaggatta hát Jagienkát, hogyan érkezett, derűsen-e, avagy komoran, mi módon vélekedik felőlük, mikor készül Bogdaniecbe? A leány pedig okosan felelgetett a kérdésekre, arra törekedvén, hogy az öreget mindenben megnyugtassa.

Elmondta, hogy az apát úr jó egészségben és derűs kedvében van, népes kísérettel érkezett, amelyben a fegyveres legényeken felül néhány vándorbarát és lantos is akad, hogy még énekelget is Zychhel, s szívesen veszi fülébe nemcsak a kegyes énekeket, hanem a világi dalokat is. Észrevette - amint mondá -, hogy gondosan érdeklődik Maćko iránt, és nagy kedvvel hallgatta, amit Zych beszélt Zbyszko krakkói dolgáról.

- Kigyelmed a legjobban tudja, mit kell mívelnie - mondta végül az okos leány -, de én úgy vélem, illendő volna, ha Zbyszko mindjárt nyeregbe szállna, és indulna koros atyjafiát köszönteni, nem várván, míg az érkezik helyébe.

Maćkót azon nyomban meggyőzte ez a tanács, hívatta is Zbyszkót, és így szólt:

- Legottan ölts díszes ruhát, és indulj apát urunkat üdvözleni, illendőképpen megtisztelni, hogy kedvet találj előtte.

Azután Jagienkához fordult:

- Nem csodálnám, ha tompa értelmű volnál, lévén vászoncseléd a neved, de hogy jó értelmed van, azon fölöttébb álmélkodom. Mondjad hát, hogyan vendégeljem legjobban apát urunkat, s mivel vidítsam, ha eljövend?

- Ő maga megmondja, milyen étket kedvel, mert szeret lakmározni őkigyelme, csak bőven ízesíttesse sáfránnyal, akkor már nem is válogat.

Maćko ezeket hallván, fejéhez kapott.

- Hol vegyem én a sáfrányt?...

- Hoztam magammal - nyugtatta meg Jagienka.

- Vajha minden bokorban ilyen leányzók teremnének! - kiáltotta Maćko örömében. - Takaros is, meg a gazdaság körül is serénykedő, esze is van, meg jó szíve is! Hej, ha hátrább volnék a korban, nem sokat tétováznék én!...

Jagienka alig észrevehetően Zbyszkóra pillantott, s halkan, sóhajtva szólt:

- Hoztam kockát is, meg kupát, meg a hozzávaló posztót, mert őkigyelme minden étkezés után szívesen eljátszogat.

- Hajdan is szokása volt, de akkor a játékban még igen indulatos vala.

- Abban éppen mostanság sincs hiány, nemegyszer zuhintja földre a csuprot, s lódul kifelé a földekre. De mindjárt meg is tér nevetve, s akkor önmaga korholja nagy indulatát... Hiszen jól ismeri kigyelmed... Nem szabad véle ellenkezni, akkor aztán sehol jobb ember nála.

- Már hogyan is ellenkeznénk, mikor bárki emberfiánál nagyobb a bölcsessége.

Így folyt a beszélgetés, míg Zbyszko a benyíló kamrában öltözködött. Mikor aztán kijött, ragyogó szép ruhájában, olyan deli legény volt, hogy Jagienkát szinte elkápráztatta. Ilyen volt akkor is, amikor először ment el fehér dolmányában Zgorzelicébe, de a leányt most nagy fájdalom és bánat töltötte el a gondolatra, hogy ez az ő nagy szépsége nem néki szól, mert Zbyszko más lány képét őrzi szívében.

Maćko pedig örült, mert úgy vélte, hogy az apát úrnak megtetszik Zbyszko, és nemigen fog huzakodni az egyezkedésnél. Annyira megörült ennek a gondolatnak, hogy hirtelen elhatározta, ő is elmegy Zbyszkóval.

- Béleltesd ki a szekeret - kiáltotta. - Ha szekereztem Krakkótól Bogdaniecig, vassal az oldalamban, akkor most vas nélkül csak eljutok Zgorzelicébe.

- Csak el ne gyötörje kigyelmedet - aggodalmaskodott Jagienka.

- Ej, nem lesz semmi. Immár erőt érzek csontjaimban. De még ha kicsinyég elgyötörne is, lássa az apát úr, mennyire igyekeztem hozzája, akkor aztán annál könnyebben megyen az egyezség.

- Kedvesebb nekem kigyelmed egészsége, mint apát urunk adakozó kedve! - jegyezte meg Zbyszko.

De Maćko megkötötte magát, s nem engedett. Útközben nyögdécselt, de azért meg nem szűnt Zbyszkót jó tanácsokkal oktatni, hogyan viselkedjék Zgorzelicében, különösképpen lelkére kötvén, hogy a tiszteletre méltó rokonnal szemben engedelmes és alázatos légyen, mert az sosem szenvedhette az ellenkezést.

Zgorzelicébe érkezvén, Zychet és az apát urat az ámbituson találták, amint csendesen borozgatva gyönyörködtek Isten szép világában. Hátuk mögött, a fal tövében, hosszú padon ült a kíséret. Hat ember, közöttük két lantos meg egy zarándok, akit könnyen meg lehetett ismerni kampós botjáról, az övéről lelógó csutoráról s gyöngyházzal kivarrt köntöséről. A többiek barátoknak látszottak, mert a fejük búbja ki volt borotválva, de világi öltözetet viseltek bikabőr övvel, melyről rövid, széles kard lógott alá.

Amint Zych a szekéren érkező Maćkót megpillantotta, nyomban elébe sietett, az apát úr azonban - nyilván, hogy papi tekintélyét megőrizze - helyén maradt, csak a kíséretében levő klerikusokhoz szólt valamit, mert most még néhány vándorbarát bukkant elő a nyitott ajtóból. Zbyszko meg Zych két oldalról támogatták befelé a gyenge Maćkót az ámbitusra.

- Nemigen bírom még a járást - kezdte Maćko, kezet csókolva az apátnak -, mégis ide igyekeztem, hogy tenagyságodnak, mint szerelmetes jótevőmnek, nagy alázattal tiszteletet adjak, s megköszönjem Bogdaniec gondjaviselését s kérjem kegyes áldását, melyre a bűnös emberfiának mindennél inkább szüksége vagyon.

- Hallottam, vígan lábadozol - szólt az apát úr, Maćko fejét átölelve. - Meg ama fogadalmadat is, hogy Istenben boldogult királyasszonyunk sírjához zarándokolsz.

- Nem tudtam, melyik szenthez kelljen *rekommendálnom*[47] magamat, hát hozzá fordulok.

---

[47] Ajánlanom (latin).

- Jól tetted! - ismerte el az apát lelkesen. - Nagyobb hatalma van néki egyéb szenteknél, s csak merje valamelyik irigyelni!

És már a harag rózsái izzottak is arcán, vére a fejébe szökött, szeme szikrát szórt.

Jól tudta mindenki, milyen mirigyes ember. Zych tehát elnevette magát s így kiáltott:

- Üsd, nem apád!

Az apát úr még néhány mélyet szippantott, tekintetét körülhordozta a jelenlévőkön, aztán, amilyen hirtelen dühbe gurult, éppoly hirtelen felkacagott, s Zbyszkóra tekintett:

- Ez hát öcsédurad, s nékem ifjú atyámfia?

Zbyszko lehajolt, s kezet csókolt.

- Öklömnyi volt, mikor utoljára láttam, dehogyis ismertem volna meg! - mondta az apát. - Mutasd magad, fiam!

Jól szemügyre vette, éles tekintetét tetőtől talpig végigjártatta rajta.

- Igen szép ábrázatú legény - jegyezte meg -, csak inkább fehérnép ez, mint lovag!

De Maćko készen volt a válasszal:

- Hívták is táncba a németek, de amékkel elment, legottan a fűbe harapott s fel se kelt többé.

- A számszeríjat meg tekerő nélkül ajzotta fel! - tódította Jagienka.

- Csiba te! - förmedt rá az apát úr.

A leány úgy elpirult, hogy nyaka, de még a füle is bíborszínt öltött, s rettenetes zavarában dadogta:

- Magam láttam...

- Meglásd, hogy valahogyan téged el ne találjon, mert akkor három fertály-esztendőn át gyógyítgathatod magad...

A lantosok, a zarándok, meg a vándorbarátok horkanó röhögésre fakadtak, amitől Jagienka zavara tetőfokára hágott. Végül is az apát úr megszánta, felemelte karját, s elébe tartotta papi köntöse nagy, bő ujját:

- No, rejtőzz el ide, lányom - biztatta -, mert még a vér is kicsattan a pofácskádból.

Közben Zych elhelyezte Maćkót a lócán. Jagienkát borért ugratta, az apát meg ismét Zbyszkóra irányította tekintetét, és tovább beszélt:

- Elég a tréfából! Nem gyalázatra mondám én, hogy leányképed vagyon, csak a nagy szépséged miatt, amit nem egy leányzó megirigyelhetne. Tudom, legény vagy te a gáton. Hallottam vitézi tetteidről, miket Wilno alatt mívelél, meg a fríz vitézekről, meg krakkói dolgaidról is. Zych őkigyelme megjelentett nekem mindent.

Élesen Zbyszko szemébe nézett, s úgy folytatta:

- Meg hogy három pávabóbitát fogadál, hát csak keressed! Dicséretes dolog és Isten előtt is kedves, fajtánk ellenségeit gyomlálni... De azt mondom, ha a bóbitákon felül egyebet is fogadál, vedd eszedbe, hogy minden fogadalmad alól legottan feloldozhatlak, mert ilyen hatalmam van.

- Hej! - kiáltotta Zbyszko. - Ha az emberfia szíve mélyéből fogadott valamit Jézus Urunknak, minémű hatalom oldozhatná meg attól?

Maćko hallván a szót, aggódva tekintett az apát úrra, de az nyilván jó kedvében volt, mert ahelyett, hogy dühbe gurult volna, ujjával vidáman megfenyegette az ifjút:

- Nono! Bölcsek fejedelme! Csak aztán úgy ne járj, mint ama német Beihard!

- Mert az hogyan járt? - kérdezte Zych.

- Máglyán égett el.

- Mi volt a vétke?

- Azt beszélé, hogy a világi ember éppen úgy megértheti az egek titkait, akár a felkent pap.

- Úgy hát kemény büntetéssel lakolt!

- De igazságossal! - mennydörögte az apát. - A szentlelket káromolta. Mert hogy véli kigyelmed, világi ember eszébe veheti Isten Urunk titkait?

- Távol legyen! - zúgták a vándor klerikusok kórusban.

- Hej ott! Lantosok! Csend legyen! - szólt rájuk az apát. - Mert ámbátor fejeteket kiborotválák, azért még nem vagytok papok!

- Mi immár nem vagyunk sem lantosok, sem komédiások, hanem nagyságod udvarló cselédei - szólott egyikük, ki éppen az öblös kannába bámult, melyből messzire áradt a maláta és komló illata.

- Halljátok-é! Úgy beszél, akárha hordóból szólna! - kiáltotta az apát. - Hej, te kócos! Mit bámulsz abba a kannába? Nincs annak az aljában deák szó!

- Nem is azt keresem én, hanem a sert, de ugyan nem lelem!

Az apát úr ismét Zbyszkóhoz fordult, aki csodálkozva bámulta a kíséretet és így szólt:

- Ezek valamennyien *clerici scholares*,[48] ámbátor mindegyikük örömest sutba vágta a könyvet, s ragadott lantot, hogy avval kóborolja be a világot. Magamhoz fogadám, és etetem őket, mert mi mást tehetek? Naplopó, kóbor népség, de énekelni tudnak, meg az Úr szolgálatához is odaszagoltak, így hát Isten házában akad belőlük valamicske segítség, s ha úgy adódik, védelem is, mert olyik zarándok kemény legény! Ez a csavargó azt állítja, hogy a Szentföldet járta, de hiába kérdenéd, minémű tengerek avagy országok vannak arrafelé, úgysem tudja, de még azt sem, mi a neve a görögök királyának és hol vagyon rezidenciája.

- Tudtam én - felelte rekedten a vándorbarát -, de ahogy a dunai bárkán elővett a hagymáz, úgy megrázott, hogy mindent kirázott belőlem.

- Én a kardokon csodálkoztam fölöttébb - szólt Zbyszko -, mert vándor klerikusok nemigen viselik.

- Ezeknek szabad - magyarázta az apát -, mert nincsenek felszentelve, meg azért sem újság ez, mert magam is kardot viselek. Esztendeje párviadalra hívtam a brzozowai Wilket, az erdő miatt, mely Bogdaniec felől utalókba esett. De nem állt ki őkigyelme...

- Hogyan is állt volna ki felszentelt lelkiatyával? - vágott szavába Zych.

Az apát úr ismét fellángolt, s öklével nagyot ütött az asztalra.

---

[48] Iskolás barát (latin).

- Ha páncélt öltök, nem pap vagyok, de nemes lovag!... Azért nem állt ki, mert úgy vélte, biztonságosabb, ha Tulczában éjnek idején esik reám cselédeivel. Ezért viselek oldalamon kardot, na!... *Omnes leges, cmniaque iura vim vi repellere cunctisque sese defensare permittunt!*[49] Ez okon adtam nékik is kardot.

Zych, Maćko és Zbyszko a latin szavak hallatára fejet hajtott az apát úr nagy bölcsessége előtt, mert egy szót sem értettek az egészből; ő pedig még egy ideig haragosan hordta körül tekintetét, végül ismét megszólalt:

- Ki tudja, nem forral-é itt is valamit ellenem?

- Ebura! Hadd forraljon! - kiáltották a vándor klerikusok, kardjuk markolatához kapkodva.

- Csak forraljon! Magam is unom már a tétlen veszteglést.

- Kétszer is meggondolja - vélte Zych. - Inkább békességért járulna kigyelmed elé. Az erdőről már letett, most meg a fia fáj neki... Hiszen tudja kigyelmed! De azt lesheti!...

Az apát úr közben ismét megbékélt, s most már csendesen szólt:

- A fiatal Wilket láttam, a rogówi Cztannal együtt ivott Krześniában. Nem vették észbe mindjárt, hogy mi volnánk, mert setét volt, hát csak tovább firtatták Jagienkát. Meg téged - fordult Zbyszkóhoz.

- Mi bajuk vélem?

- Véled semmi, csak azt nem állhatják, hogy harmadik is akad Zgorzelice körül. Hallám, amint Cztan imigyen szóla Wilknek: „Majd nem lesz olyan deli őkelme, ha kicserzem a bőrit!" Cztan erre: „Vélem, inába száll a bátorsága, de ha nem, megtöröm a csontjait!"... Aztán mind a ketten biztatgaták egymást, hogy úgyis hátat adsz nékik.

Maćko Zychre nézett, az meg őreá, s örvendező tekintetük ravaszul összevillant. Egyikük sem tudta ugyanis, hogy az apát úr valóban hallotta-e ezt a beszélgetést avagy csak ő találta ki, hogy Zbyszkót ösztökélje - de mindketten észbe vették, különösen pedig Maćko, aki Zbyszkót jól ismerte, hogy jobb módot keresve sem találhatott volna az apát úr arra, hogy az ifjút Jagienka felé taszítsa.

Az apát úr meg még tódította:

- De úgy nézem, nem akármilyen legények azok!...

Zbyszko arca semmit el nem árult, csak Zychtől kezdett kérdezősködni, de hangja idegenszerűen csengett:

- Holnap vasárnap?

- Vasárnap.

- Készül-é kigyelmed a szentmisére?

- Hogyne!...

- Krześniába?

- A' van legközelebb. Hova máshova?

- Akkor jól van.

---

[49] Minden törvény és minden jog megengedi mindenkinek, hogy az erőszakot erőszakkal hárítsa el, és magát védelmezze (latin).

XVI

Zbyszko utolérte Zychet és Jagienkát, kik az apát úr és klerikusai kíséretében Krześnia felé haladtak, mindjárt hozzájuk is csatlakozott, mert meg akarta mutatni az apát úrnak, hogy sem a brzozowai Wilktől, sem a rogówi Cztantól nem fél, és nem is kíván elbújni előlük. Az első pillanatban megint bámulatra késztette Jagienka szépsége, mert bár nemegyszer látta Zgorzelicében is meg Bogdaniecben is, vendéglátó, takaros öltözetben, de ahogyan most templomba öltözött, így még soha. Hermelinprémmel szegett vörös posztóköntös volt rajta, kezén vörös kesztyű, fején aranyhímes hermelin kucsma, mely alól vállára hullott két vastag hajfonadéka. Nem férfi módján ült most a ló hátán, hanem támlás, magas nyeregben, talpa alatt zsámolykengyellel, amely alig látszott ki ékes redőkbe szedett, hosszú köntöse alól. Zych odahaza nem bánta, ha a leány prémes ködmönt meg borjúbőr csizmát visel, de azt akarta, hogy a templom előtt meglássék, hogy nem valami szedett-vedett bocskoros vagy kurta nemes leánya érkezett, hanem rangos lovagi házból való kisasszony. Ezért volt, hogy Jagienka lovát két legényke vezette kantárszáron, alul feszes, felül buggyos nadrágban, amilyet általában az apródok viseltek. Hátul négy udvari ember lovagolt s velük együtt az apát úr klerikusai, oldalukon kard, övükön lant. Zbyszko megcsodálta ezt a kíséretet, különösen pedig Jagienkát, aki leginkább szentképre hasonlított. De megcsodálta az apát urat is, aki vörös palástjában, bőujjú köntösében olyan volt, mint egy úton lévő herceg. Mindnyájuk közül legszerényebben öltözött Zych, neki csak másokra volt gondja, de magának legfeljebb a vidámság és a nóta járt az eszében.

Utolérte őket, most már egy sorban haladtak; az apát úr, Jagienka, Zbyszko és Zych. Az apát úr eleinte istenes énekeket énekeltetett lantosaival, de hamar megelégelte, s akkor Zbyszkóval ereszkedett szóba, aki mosolyogva nézegette az apát úr hatalmas szablyáját, mely nemigen volt rövidebb egy kétkézre való német pallosnál.

- Látom - szólt az apát úr komolyan -, igen szúrja a szemedet a szablyám, most azért vedd eszedbe, hogy a szent zsinatok megengedték a lelki atyáknak a kard viselését, de még azt is, hogy úton lévén, balisztákat és katapultákat[50] vigyenek magukkal, márpedig mi úton vagyunk, igaz-e? Egyébként, mikoron a Szent Atya eltiltotta a papoktól a vörös köntöst, meg a szablyát, bizonnyal paraszti állapotú ember járt az eszében, mert a nemesembert az Úr arra teremtette, hogy kardot viseljen, s aki mégis el akarná ettől tiltani, az Úr örökkévaló tanácsvégzése ellen rugódoznék.

- Láttam én Henryk mazowszei herceg urat sorompóban, vitézi tornán - felelte Zbyszko.

- Nem is az ítéltetik meg, hogy kopját tört vitézi tornán - felelte az apát úr, ujját felemelve -, hanem, hogy megházasult és méghozzá boldogtalanul, mert *fornicariam ac bibulam mulierem*[51] vőn asszonyául, kiről úgy tartják, zsenge korától fogva *Bacchum adorabat*[52] s a tetejébe még *adultera*[53] is vala, amiből már semmiképpen sem származhatott valami jó.

Lovát megállította, s még nagyobb komolysággal folytatta az oktatást.

---

[50] Kőhajító gépek.

[51] Parázna és iszákos nőmbert (latin).

[52] Bacchusnak hódolt (latin).

[53] Házasságtörő (latin).

- Mert ki házasulni, azaz magának *uxorem*[54] választani készül, meglássa, olyan leányasszonyt válasszon, ki istenfélelemben és kegyes erkölcsökben bővelkedik, a ház körüli munkában serényen forgolódik, magára nézve meg minden egyébre nézve is a tisztaságot és rendet kedveli. Mindezeket pedig az egyházi atyákon kívül még ama pogány író, Seneca is erősen *recommendálja* minden emberfiának. De vajon miképpen van nyugovásod abban, hogy helyesen választottál-e, ha a fészket nem ismered, kiből életed társát házadba venni kívánod? Az Úrnak egy másik bölcse ugyanis azt mondja: *pomus non cadit absque arbore...* avagy nem messze esik az alma a fájától, közönségesen szólva: nézd meg az anyját, vedd el a lyányát... Úgy vegyed eszedbe e bölcs tanítást, bűnös ember, hogy jövendőbeli élettársadat ne a távoli világban keressed, hanem a jó közelségben, mert ha balul üt ki választásod s nyelves avagy szemérmetlen asszonyi állatot veszel magadnak, rövidnap bőségesen onthatod könnyeidet emitt, miként ama szánalomra méltó filozófus, mikoron patvarkodó oldalbordája *aquam sordidam*[55] borított a fejére nagy dühében.

- *In saecula saeculorum, amen!*[56] - zúgták rá kórusban a vándor klerikusok, akik mindenkor így feleltek az apát úr szavaira, mit sem törődve azzal, értelmes-e a válasz avagy sem.

Mindnyájan áhítatos figyelemmel hallgatták az apát úr beszédét, s megcsodálták a szentírásban való jártasságát, ő pedig, mintha nem is egyenesen Zbyszkóhoz intézte volna a szót, inkább Zych és Jagienka felé fordult, mintha elsősorban őket kívánná e nagy bölcsességekkel építeni. Jagienka azonban, mintha megértette volna, miről van szó, hosszú szempillái alól lopva egy-egy pillantást vetett az ifjúra, aki szemöldökét összehúzva, fejét lehorgasztva állott, mintha mélységesen gondolkoznék a hallott szavakon.

Kis idő múlva a menet ismét megindult, de most már szótlanul, csendben haladt tovább; csak mikor Krześnia feltűnt, tapogatta meg az apát úr övét, egyet igazított rajta, kapcsát előre húzta, hogy könnyebben érhesse a kardmarkolatot.

- Az öreg Wilk alighanem népes kísérettel érkezik.

- Bizonyára - hagyta helyben Zych. - De a cselédnép olyasmit csácsogott, hogy megbetegedett őkigyelme.

- Klerikusaim közül egy pedig úgy hallá, hogy templomozás után a fogadónál készül reánk támadni.

- Ilyen gonoszt már mégsem mívelne, hogy kihívás nélkül támadjon, különösen szentmise után.

- Vajha az Úr megvilágosítaná az elméjét. Én ugyan senkivel sem keresem a bajt vagy háborúságot, s a sérelmeket alázattal viselem.

Ezután a lantosokra nézett, s rájuk szólt:

- Aztán szablyát ne rántsatok, és eszetekbe vegyétek, hogy egyházi szolganép vagytok, csak ha amazok elébb támadnak, akkor hajrá!

Zbyszko Jagienka oldalán lovagolt, s egyre faggatta az őt különösen érdeklő dolgok felől.

---

[54] Feleséget (latin).

[55] Piszkos vizet (latin). Célzás Szókratész görög filozófus Xantippe nevű házsártos feleségére.

[56] Mindörökké, ámen (lalin).

- Cztant meg az ifjú Wilket alighanem Krześniában kapjuk - mondotta. - Mutasd meg majd nékem messziről, hogy tudjam, ki melyik.

- Jól van, Zbyszko - felelte Jagienka.

- Templom előtt meg utána is bizonyára találkoznak veled. Ilyenkor mit mívelnek?

- Szolgálnak nékem, ahogyan tudnak.

- Hát ma nem fognak szolgálni, érted-e?

A leány ismét csaknem alázatosan felelte:

- Értem, Zbyszko.

A további beszélgetést megszakította a fakereplők hangja, mert Krześniában még nem volt harang. Nemsokára odaértek. A templom előtt az istentisztelet megkezdésére várakozó tömegből mindjárt kivált a fiatal Wilk és a rogówi Czian, de Zbyszko megelőzte őket, mielőtt odaértek volna, Jagienkához ugrott, derékon kapta, kiemelte a nyeregből, azután kézen fogta, s az ifjakat kihívó pillantással végigmérve, vezette a templomba.

A templom pitvarában új csalódás érte őket. Mindketten siettek a szenteltvíztartóhoz, s kezüket bemártva a leány felé nyújtották, de Zbyszko is megtette ugyanezt, s Jagienka a Zbyszko ujjához érintette a magáét, keresztet vetett, s együtt léptek a templomba. Erre nemcsak az ifjú Wilk, hanem a tompa értelmű rogówi Cztan is ráeszmélt, hogy mindez szándékosan történik, s mindkettőjüket úgy elfutotta a pulykaméreg, hogy hajuk is felborzolódott a pántlika alatt. Önuralmukból azonban csak annyira futotta, hogy - Isten büntetésétől félve - ilyen haragos lélekkel nem akartak a templomba lépni. Wilk kiment a pitvarból, és szinte őrjöngve futkosott a temető fái között; Cztan utána, de hogy hova és miért rohannak, azt egyikük sem tudta volna megmondani.

Csak a párkány szegletében a harangláb fundamentumához odakészített hatalmas kövek mellett álltak meg. Wilk, hogy a mellét feszegető, torkát fojtogató vad dühöt lecsillapítsa, megragadta az egyik kőtömböt, s minden erejéből rángatni kezdte, minek láttára Cztan szintúgy nekiesett, végül mindketten dühödten végiggörgették az egész temetőn, egészen a templom kapujáig.

Az emberek csodálkozva bámulták e dolgot, s azt hitték, netán fogadalmat tettek, hogy ily módon járulnak hozzá a harangláb építéséhez. Őket pedig jótékonyan lecsillapította ez az erőfeszítés, úgyhogy mindketten kijózanodtak dühükből, de eléggé ki is merültek a nagy munkától, és sápadtan, lihegve, bizonytalan tekintettel fürkészték egymást.

Végül a rogówi Cztan kezdte a beszédet:

- Hát most? - kérdezte.

- Mi?

- Ráesünk mindjárt?

- Hogyan? A templomban?

- Nem odabe, hanem mise után.

- Vele van Zych meg az apát úr is. Feledéd, miként szólt Zych, hogyha összehorgolunk, mindkettőnket kivet Zgorzelicéből? Ennek köszönd, hogy manapig még nem törtem össze a csontodat.

- Avagy én a tiédet! - vágott vissza Cztan, hatalmas mellét döngetve.

S már vészjóslóan szikrázott is a szemük, de hamar ráeszméltek, hogy most sokkal inkább szükségük van a békességre, mint bármikor. Összeakaszkodtak ők már nemegyszer, de a verekedés után mindenkor hamarosan meg is békéltek, mert ámbátor éket vert közéjük Jagienka iránti szenvedélyük, azért mégsem tudtak ellenni egymás nélkül, s valami húzta-taszította őket egymáshoz. Ráadásul most közös volt az ellenségük is, s mindketten érezték, hogy ez az ellenség igen veszedelmes.

Rövid szünet után Cztan megkérdezte:

- Mit míveljünk hát? Kesztyűt küldjünk-e neki Bogdaniecbe?

Wilk volt a kettőjük közül az értelmesebb, de egyelőre még ő sem tudta, mitévők legyenek. Szerencsére kisegítette a templomi kereplő, mely ismét megszólalt, jelezvén, hogy az istentisztelet megkezdődött.

- Hogy mit? - felelte. - Menjünk be a szentmisére, azután legyen, mit az Úr rendel.

A rogówi Cztan nagyon megörült a bölcs válasznak.

- Hátha Jézus Urunk ad indítást? - vélte reménykedve.

- És áldását is reánk adja - tette hozzá Wilk.

- Mert a mi oldalunkon van az igazság.

A templomban áhítattal végighallgatták az istentiszteletet s ebből új erőt merítettek. Még akkor sem vesztették el önuralmukat, mikor Jagienka a pitvarban ismét Zbyszkótól fogadta el a szenteltvizet. A temető kapujában illendő meghajlással köszöntötték Zychet, Jagienkát, még az apát urat is, noha ő ellensége volt az öreg Wilknek. Zbyszkóra sanda pillantásokat lövelltek szemük sarkából, de egyikük sem horkant fel, bár szívük eszeveszetten kalapált a fájdalomtól, haragtól meg a féltékenységtől, mert még sohasem látták ilyen szépnek Jagienkát, aki most olyan volt, mint egy mesebeli királykisasszony. Csak mikor a díszes menet elindult hazafelé s a távolból fülükbe zúgott a vándor klerikusok éneke, kezdte Cztan a verejtékcseppeket törölgetni szőrös ábrázatáról, s prüszkölt, mint egy megvadult mén, Wilk pedig fogait csikorgatva szólt:

- A kocsmába! A kocsmába! Jaj neki!...

Ezután eszükbe jutott, hogy az imént mitől csillapodtak le, újra megragadták hát a kőtömböt, s nagy indulatukban visszahengergették régi helyére.

Zbyszko Jagienka oldalán lovagolt, s hallgatta az apát úr lantosainak énekét, de mikor öt-hat futamnyira jutottak, hirtelen megállította lovát s így szólt:

- Na né! Jó szándékom vala misét mondatni bátyámuram felépüléséért, s nem elfeledem! Visszatérek.

- Ne menj! - kiáltotta Jagienka. - Majd átküldünk Zgorzelicéből.

- Megyek, s ne várjatok reám. Isten áldjon!

- Isten áldjon! - szólt az apát úr. - Menj, Isten hírével! - tette hozzá felvidulva s mikor Zbyszko eltűnt a szemük elől, észrevétlenül megbökte Zychet.

- Érted-é? - kérdezte.

- Mit?

- Krześniában ölre megyen Wilkkel meg Cztannal. Olyan bizonyos, akár az ámen a Miatyánk végin! De ez volt akaratom, ezt egyengetem.

- Helyre legények ám amazok is, majd még jól ellátják a baját, aztán mi haszon lesz belőle?

- Az, hogy ha Jagienkáért öklelőzött, hogyan járjon az elméje tovább is a Jurand kisasszonyán? Innét tova már Jagienka lészen szíve választottja, nem amaz. Ez akaratom, mert kedvem szerint való legény és atyámfia is.

- Hm. Hát a fogadalom?

- Azon módon feloldozom! Nem megígértem?

- A tekigyelmed nagy elméje mindenre megleli a bölcs tanácsot - felelte Zych.

Az apát úr jóleső örömmel vette a dicséretet, azután Jagienkához rúgtatott és megkérdezte:

- Mi gond emészt, lányom?

A leány előrehajolt nyergében, megfogta az apát úr kezét, és ajkához emelte:

- Szerelmetes keresztapám, nem küldene kigyelmed is néhány lantost Krześniába?

- Minek? Még megrészegednek a kocsmában...

- De hátha útját állanak valamelyes vérontásnak...

Az apát úr élesen a szemébe nézett, s keményen vágta oda:

- Még ha megölik is! Hát aztán?!

- Akkor már öljenek meg engem is! - kiáltotta Jagienka.

S a felgyülemlő érzés meg fájdalom, mely egyre jobban dagadozott a szívében, mióta Zbyszkóval beszélt, most hirtelen feltörő, sűrű könnyhullatásban csapódott le. Az apát úr a könnyek láttára átölelte a leányt, úgyhogy egészen betakarta köntöse lobogó, bő ujjával:

- Semmitől ne félj, én édes lányom - vigasztalta -, mert igaz, egybe roppanthatnak, de amazok is nemesemberek lévén, nem esnek reá csapatostól. Sőt inkább, igaz lovagok szokása szerint, kihívják párviadalra, ott aztán Zbyszko helytáll magáért, még ha egyszerre kettejükkel kellene is megvívnia. Ami pedig a Jurand kisasszonyát illeti, kiről már hallál, én amondó vagyok, hogy ama nászágy fája még semmelyik erdőben sem bontakozik kifelé az földből.

- Ha amaz kedvesebb a szívének, én ugyan nem bánkódom utána! - felelte a leány könnyes szemmel.

- Akkor hát miért rísz?

- Mert féltem őt.

- Ilyen hát a fehérnép értelme! - nevetett az apát, s Jagienka füléhez hajolva beszélt tovább. - Vedd eszedbe, lányom, hogy még ha feleségül venne is, sokszor fordulhat úgy, hogy sorompóba kell állnia, mivelhogy nemes úr.

Még mélyebbre lehajolva, hozzátette:

- Márpedig feleségül vesz, méghozzá közelesen, miként Isten van az égben!

- Jaj, dehogy vesz! - kétkedett Jagienka.

De könnyei közölt most már mosoly is bujkált, úgy tekintett az apát úrra, mintha azt kérdezné: honnan tudja?

Zbyszko közben visszaérkezett Krześniába, s egyenesen a paphoz ment, mert valóban misét akart mondatni Maćko felépüléséért; mikor azonban a plébánián végzett, betért a fogadóba, mert azt remélte, ott találja a brzozowai Wilket meg a rogówi Cztant.

Ott is voltak mind a ketten, s rajtuk kívül még számos ember, nemes urak meg a bocskorosok, parasztok, meg néhány jöttment csepűrágó, kik nagy igyekezettel mutogatták német művészetüket. Zbyszko az első pillanatban senkit sem ismert fel, mert a kocsma ablakai ökörhólyagból lévén, kevés világot bocsátanak által - csak mikor a szolgálólegény néhány hasábot dobott a tűzre, pillantotta meg a söröskancsók mögött a sarokban Cztan szőrös pofáját és a brzozowai Wilk lázban égő, vészjósló ábrázatát.

Lassú léptekkel feléjük indult, útközben jobbra-balra taszigálva az útjában álló embereket, s mikor odaért, öklével olyat csapott az asztalra, hogy az egész csapszék megrendült bele.

Amazok egyszerre felugrottak, s nagy sietséggel csatolták fel bőrövüket, mielőtt azonban kardjukhoz kaphattak volna, Zbyszko kesztyűjét az asztalra vetve, fitymáló orrhangon kezdett beszélni, mert így szokták akkoriban a lovagok, ha párviadalra hívták ellenfelüket.

A mindenki számára váratlan kihívás így szólt:

- Ha netán egy közületek avagy az idebent való lovagurak közül bárki kételkedni merne abban, hogy a világ legszebb és legtisztább erkölcsű leányzója a spychówi Jurand úr Danuta leánya, azt én kihívom lovas- avagy gyalog-párviadalra, első térdhajtásig, avagy életre-halálra!

Wilk és Cztan elcsodálkoztak, mint ahogy csodálkozott volna az apát úr is e szavak hallatára - egy darabig nem leltek szavukra. Micsoda leányasszonyról beszél? Hiszen nekik Jagienka áll a szívükben, nem amaz... S ha ennek a bölénynek nem Jagienka kell, akkor meg mi dolga velük? Akkor mi okon bőszítette fel őket a templom előtt, mi okon jött ide, és miért akart tengelyt akasztani velük? E kérdések aztán úgy összekavarodtak a fejükben, hogy szájukat is eltátották, Cztan meg olyan tágra nyitott szemmel bámult Zbyszkóra, mintha nem is ember, hanem valami német csodaszörny lett volna.

De Wilk, az okosabb, ki a lovagi szokásokat is inkább ismerte, s hallott már róla, hogy a lovagok nemegyszer tesznek fogadalmat asszonyoknak, avagy leányasszonyoknak, azután mást vesznek feleségül, rájött, hogy itt is ilyen dologról lehet szó, s ha ennek folytán alkalom kínálkozik Jagienka védelmében kiállni, azt azon módon ki kell használni.

Előugrott hát az asztal mögül, s vészjósló tekintettel Zbyszkóhoz lépett: - Hej, ebanyád! - rikoltotta. - Avagy nem Jagienka leányasszony, a zgorzelicei Zych lovag úr hajadon leánya a leggyönyörűségesebb szűz ez világon?

Utána Cztan is előlépett s az emberek már gyűltek is köréjük, mert mindnyájan látták, hogy itt nem babra megy a játék.

XVII

Jagienka hazaérve, azonnal szolgalegényt szalasztott Krześniába, tudná meg, nem történt-e a fogadóban verekedés vagy bajra-hívás. A legény azonban az útravalóul kapott skojecet arra használta fel, hagy összeült inni az apát úr szolgáival, s nem is gondolt a hazatérésre. A másik legény, akit a vén Maćkóhoz Bogdaniecbe küldött üzenettel, hogy az apát úr hozzá készülődik - dolga végeztével megjött, jelentvén, hogy látta Zbyszkót és az öreg lovag urat, amint kockajátékkal szórakoztak.

Ez némileg megnyugtatta Jagienkát, mert Zbyszko nagy harci készségét és tapasztalatait jól ismervén, nem is annyira attól félt, hogy amazok kihívják párviadalra, hanem inkább attól, hogy súlyos kocsmai kalandba talál keveredni. Nagy kedve lett volna Bogdaniecbe menni az apát úrral, de az legottan elvágta az útját, mert Maćkóval nemcsak a zálog feloldását akarta megbeszélni, hanem egyéb, komolyabb ügyeket is, amelyekhez nem volt kívánatos Jagienka jelenléte.

Különben is úgy készült, hogy éjszakára marad. Mikor megtudta, hogy Zbyszko épkézláb került haza, széles jókedve támadt s ráparancsolt vándor klérikusaira, hogy énekeljenek, kurjongassanak, hogy az erdő is zengjen belé. Volt is olyan zenebona, hogy Bogdaniecben a parasztok kibújtak kunyhóikból, azt hivén, tán tűz ütött ki, vagy ellenség tört a falura. De az élen lovagló vándorbarát görbe botjával hadonászva, megnyugtatta őket, hogy magas méltóságú egyházi személyiség közeledik, mire tisztelettudóan köszöntötték, egyesek még keresztet is vetettek magukra. Az apát úr, látván a nagy megbecsülést, jóleső büszkeséggel lovagolt tovább, örült a világnak és nagy jóindulatot érzett az emberek iránt.

A két bogdanieci lovag messziről meghallotta az éneket és kurjongatást, siettek tehát a kapuhoz, a vendég fogadására. A klérikusok némelyike járt már Bogdaniecben az apát úrral, de voltak, akik csak nemrég csatlakoztak a kísérethez, s Bogdaniecet még sohasem látták. Ezek el is szontyolodtak a nyomorúságos tanya láttára, mely semmiképpen sem volt hasonlítható a tekintélyes zgorzelicei udvarházhoz. Csak az öntött némileg új lelket beléjük, hogy meglátták a ház zsúpfedele fölött kanyargó füstszalagot. Amikor aztán a házba belépve, megütötte orrukat a sáfrány és mindenféle sült ínycsiklandozó illata, s ugyanakkor tekintetük a cintálakkal és serpenyőkkel dúsan megrakott két asztalra esett - egyszerre teljesen felelevenedtek. Az edények egyelőre üresek voltak ugyan, de olyan öblösek, hogy láttukra nyomban megvidámodott az egyszerű emberfiának szeme. Egy kisebb asztalon az apát úr számára odakészített színezüst tál és ugyanolyan remekbe vésett kancsó csillogott. Mind a két értékes tárgy a fríz lovagoktól ejtett zsákmányból került ki.

A két lovag azonnal az asztalhoz invitálta a vendéget, de az apát úr, aki indulás előtt Zgorzelicében jól belakmározott, kitért a meghívás elől, annyival is inkább, mert most egyéb dolgok érdekelték. Megérkezése pillanatától kezdve figyelmesen, de egyúttal nyugtalanul fürkészte Zbyszkót, mintha a verekedés nyomait keresné rajta; az ifjú nyugodt arca tehát szemmel láthatóan kizökkentette türelméből, úgyhogy végül is kitört belőle a vissza nem fojtható kíváncsiság.

- Lépjünk át a benyílóba - szólt -, s tanácskozzunk a zálog felől. Ne is ellenkezzetek, hogy meg ne haragítsatok!

Aztán a klérikusokra dörrentett:

- Ti meg veszteg üljetek itt s ne füleljetek az ajtóban!

Azzal már nyitotta is az ajtót, amelyen alig fért át, s utána Zbyszko és Maćko is a kamrába lépett. Alig helyezkedtek el a ládákon, az apát úr Zbyszkóhoz fordult:

- Tehát megfordulál Krześniában?

- Meg.

- Na és?

- Misét rendeltem bátyámuram felépüléséért.

Az apát úr türelmetlenül feszengett a ládán.

- No! - gondolta. - Akkor hát nem találkozott Cztannal, sem Wilkkel, netán ott se valának avagy nem keresé őket. Úgy látszik, tévedtem.

De igen haragudott, hogy tévedett, meg hogy csalódott a számításában, legottan arcába is szökött a vér, s már nehezen szuszogva szedte a lélegzetet.

- Szóljunk hát a zálogról - kezdte kis idő múlva. - Van-e pénzetek?... Mert ha nincs, enyém a birtok!

Erre Maćko, ki jól tudta, miként kell rokonával bánni, szótlanul felállt, kinyitotta a ládát, kivette belőle a már előre elkészített erszényt, s így szólt:

- Szegények vagyunk, de a pénz megvan, s ami illik, megfizetjük, miképpen a „levélben" foglaltatik, mit a szent kereszt jelével magam is megerősíték. De ha kigyelmed úgy kívánná, hogy az itt talált ékes rendtartásért és a gyarapodásért még meg is szerezzük, annak sem szólunk ellene, hanem megfizetjük illendően s köszönetképpen szívesen hajtunk fejet mi jótevőnk előtt.

Azzal meghajolt, átölelte az apát úr térdét, s példáját Zbyszko is követte. Az apát úr hosszas huzavonára és alkudozásra számított, így hát meglepte ez a viselkedés. Nem is volt ínyére, mert ő alkudozás közben akart előhozakodni különböző feltételekkel, s most e jó alkalom elillant.

Átnyújtotta hát a záloglevelet, melyen Maćko névaláírását egy kereszt helyettesítette, és így szólt:

- Mit is mondtál ama bizonyos ráadásról?

- Mert úgy véltük, nem méltó ingyen ajándékként fogadni - felelt Maćko ravaszul, tudván, hogy ebben az esetben minél jobban ellenkezik, annál többet markol.

Úgy is volt, mert az apát úr menten kijött a sodrából:

- Na nézzék! Még hogy a rokontól nem fogadnak ajándékot! Döfi már a bögyüket a kenyér! Nem üreset vettem, nem is üreset adok vissza, ha meg a jókedvem úgy tartja, még ezt az erszényt is odavágom!

- Azt csak nem teszi kigyelmed! - hitetlenkedett Maćko.

- Nem-e? Ímhol a zálogotok! Ímhol a pénzetek! Ha adtam, adtam, mert nékem úgy tetszett. S ha úgy tetszenék, az úton is szerteszórhatnám. Mi közötök vele? Ide nézz, megteszem-é! - kiáltotta. Azzal megragadta a zacskót összekötött szájánál fogva, s úgy vágta a padlóhoz, hogy a vászon széjjelszakadt, a pénz meg szertegurult.

- Isten fizess! Isten fizess! Mi szent atyánk és szerelmetes jótevőnk! - lelkendezett Maćko, ki alig várta ezt a pillanatot. - Mástól el nem venném, de mi jó atyámfiától, és méghozzá egyházi személytől, elfogadom!...

Az apát még egy ideig komoran tekingetett hol reá, hol Zbyszkóra, végül megszólalt:

- Ha nagy búsulásomban cselekszem is, tudom, mit mívelek. Azt mondom hát, fogjátok, amit kaptatok, mert bizony mondom, hogy többet egy skojecet se láttok tőlem.

- Nem vártuk mi ezt se.

- De eszetekbe vegyétek, hogy ami utánam marad, az mind Jagienkáé lészen.

- A föld is? - kérdezte Maćko együgyűen.

- Az is! - dörögte az apát úr.

Maćko arca kissé megnyúlt, de felindulását elnyomva szólt:

- Ej no! Minek gondolnánk a halálra! Adjon az Úr Jézus kigyelmednek száz esztendőt avagy még többet is, de még annak előtte a megérdemelt püspöki süveget!

- Még ha úgy volna is!... Én se vagyok tán alább való másnál - felelte az apát.

- Sőt nagyon is különb!

E szavak csillapítólag hatottak az apátra, mert haragja különben is rövid tartamú volt.

- Igaz, hogy ti atyámfiai vagytok, ő meg csak keresztlányom, de hosszú évektől fogva igen kedvelem őt is, meg Zychet is. Zychnél derekabb ember nincs is tán ezen a világon, de Jagienkánál sem kedvesebb leányzó. Mi rútságot szólhatna reájok bárki emberfia?

Kihívóan tekingetett hol Maćkóra, hol meg Zbyszkóra, de Maćko nemhogy ellenkezett volna, hanem még tódította is, hogy méltóbb szomszédot az egész királyságban nem lehetne találni.

- Ami pedig a leányzót illeti - tette hozzá -, tulajdon vérgyermekemet sem kedvelhetném jobban, mint őt. Neki köszönhetem, hogy így felépültem, és ezt halálom napjáig nem feledem.

- Kárhozottak is lennétek mindketten, ha feledné tek - szólt az apát úr -, s magam volnék az első, ki megátkoználak érte. Nem kívánom én sérelmeteket, hiszen atyámfiai vagytok, s éppen azért ki is módoltam, hogy mi utánam Jagienkának marad, a tiétek is legyen. Értitek-é?

- Adja Isten, úgy legyen! - lelkesedett Maćko. - Szerelmes Jézusom, gyalog zarándokolnék el boldogult királyasszonyunk sírjához Krakkóba és a Lisa Górára, hogy a Szent Kereszt előtt térdet hajtsak.

Az apát urat megörvendeztette Maćko őszintesége, s így szólt:

- A leányzónak jussa van válogatni, mert nemcsak szemrevaló és módos, de nemzetségére sem akármilyen állapotú! Mit neki Cztan vagy Wilk, mikor még egy vajdaivadék se volna sok hozzá. De, bántódás ne essék, ha én ajánlanék néki valakit, ahhoz bízvást elmenne, mert kedvel is, meg jól tudja, hogy csak az ő javát akarom.

- Nem jár rosszul, ki kigyelmed hajlandóságát elnyeri - vélte Maćko.

De az apát Zbyszkóhoz fordult:

- Hát te mit szólasz?

- Én is úgy vélem, miként bátyámuram...

Az apát úr tisztes ábrázata még jobban kiderült, megveregette Zbyszko hátát, hogy csak úgy csattogott és folytatta:

- A templomnál Cztant is meg Wilket is elrekesztéd Jagienkától... Mi okért míveléd e dolgot?...

- Hogy azt ne higgyék sem ők, sem kigyelmed, hogy netán tőlük tartok.

- De a szentelt vizet is te nyújtád néki.

- Én.

Az apát úr megint hátba verdeste:

- Akkor hát... Vedd is el!...

- Vedd, vedd! - tódította Maćko élő visszhangként.

Zbyszko a pántlika alá igazította fürtjeit, és nyugodtan felelte:

- Hogyan vehetném, mikor Tyniecben az oltár előtt Danuśkának, Jurand *comes* úr leányának tettem fogadalmat?

- Tettél ám pávabóbitára, hát csak nézzed, hogy megtaláld, de Jagienkát máris vigyed.

- Nem - tiltakozott Zbyszko -, utóbb, hogy a fátyolát reám veté, megesküvém, hogy feleségül veszem.

Az apát arcát megint elfutotta a vér; füle elkékült, szeme kidülledt, Zbyszkóhoz lépett, s haragtól fuldokolva szólt:

- A te esküvésed pelyva, s magam vagyok a szél, érted-é fiú?! Nahát!

Azzal olyat fújt Zbyszko fejére, hogy a pántlika lerepült róla s fürtjei ziláltan hullottak hátára és vállára. Erre az ifjú összeráncolta homlokát, s szilajan az apát úr szemébe nézve mondta:

- Esküvésemen lovagi becsületem, s annak magam vagyok őrizője.

Az apát úr nem szokott hozzá, hogy ellenkezni merjenek vele, e szavakra tehát lélegzete elfulladt, s kis időre szava is elakadt. Vészjósló csend támadt, melyet később Maćko tört meg:

- Zbyszko! - kiáltotta. - Térj eszedre! Mi van veled?

Az apát úr kezét felemelve az ifjúra mutatott, s úgy harsogta:

- Jól tudom, mi van véle. Az, hogy nem lovagi avagy nemesi, hanem nyúl-lélek lakozik benne. Az, hogy inába szállt a bátorsága Cztan meg Wilk miatt...

Zbyszko egy pillanatra sem vesztette el hidegvérét, csak hanyagul vállat vont s nyugodtan felelte:

- Hogyne!... Azért szaggatám be a fejüket Krześniában!

- Istenuram! - fohászkodott fel Maćko.

Az apát egy darabig kidülledő szemmel meredt Zbyszkóra. Harag és csodálat erősen viaskodott benne, s ugyanakkor vele született éles esze máris azt sugallta, hogy Wilk és Cztan veresége az ő terveinek is hasznára válhat.

Mindjárt lecsillapult hát, s most már békésen kérdezte:

- Akkor hát mért nem szólasz?

- Mert restelltem magam. Azt hivém, hogy igaz lovagok módján, lovas- avagy gyalogviadalra hívnak, de nem lovagok azok, hanem haramiák. Elsőbben Wilk szakaszta le egy deszkát az asztalról, azután Cztan a másikat, s úgy estek reám. Mitévő lehettem? Kaptam a padot!... No, a többit tudják kigyelmetek!...

- Maradt-e bennük lélek? - aggódott Maćko.

- Maradt, csak igen-igen olvadozott. De még ott voltam, mikor szusszantottak.

Az apát úr csak hallgatta, homlokát törölgetve, végül felugrott a ládáról, melyre csak az imént ült le a kényelmesebb megfontolás végett, s nagyot kiáltott:

- Megállj, fiú!... Most már én hadd szólok néked!

- Hallgatom, szóljon kigyelmed.

- Azt mondom, hogyha Jagienka mellett kiálltál, s fejeket szakajtál be őérette, akkor már az ő lovagja vagy, senki másé, s őt kell feleségül venned.

Kezét csípőre vágta, s diadalmasan nézett Zbyszkóra, de az ifjú nyugodtan, mosolyogva felelte:

- Hej, tudtam ám, mit forral tenagyságod, mikoron erővel reájuk uszított. De ezúttal elzápult nagy mesterkedése.

- Miért?

- Mert arra szorítám őket, esmérjék el, hogy e világ legékesebb erényű és legszebb leányzója Danuśka Jurandówna leányasszony, ők meg éppen Jagienka mellett kardoskodtak, így hát ezen horgoltunk össze.

Az apát egy darabig megkövülten állt helyén, s csak a szeme hunyorgása árulta el, hogy van benne élet. Egyszerre sarkon fordult, lábával kirúgta az ajtót, berontott a szobába, a vándor-barát kezéből kikapta a botot, végigverte kíséretét, s közben úgy ordított, mint egy megsebzett bölény.

- Lóra, naplopók! Hej, ebanyátok! Lábam többé át nem lépi e küszöböt! Lóra, ki Istent ismer! Lóra!...

S a másik ajtót is kidöntve, rohant az udvarra, a megrémült vándor klérikusok utána, s a pajtába rontván, azonnal a lovak nyergeléséhez fogtak. Hiába rohant Maćko az apát után, hiába kérlelte, könyörgött, mentegetőzött, hogy ő semmiről se tehet, nem használt semmi! Az apát káromkodott, átkozta az egész házat, a háznépet, még a földeket is, s mikor elővezették a lovát, kengyel nélkül szökött nyeregbe, s egyszerre vágtába ugratott. Ahogy köntösének bő ujjai utána lobogtak, olyan volt, mint egy nagy vörös madár. A klérikusok rémülten száguldottak utána, mint vezérmén után a megriadt csikók.

Maćko egy darabig utánuk nézett, de mikor az erdőben eltűntek, lassan visszatért a belső házba, s fejét komoran csóválva fordult Zbyszkóhoz:

- Ezt hát megcsináltad!

- Nem lett volna ez, ha korábban útnak indulok és hogy nem indultam, kigyelmed miatt vala.

- Miattam-e?

- Igen, mert mi módon hagyhattam volna magára nagy nyavalyájában?

- Most már mi lesz?

- Elmegyek.

- Hová?

- Mazur földre, Danuśkához... Meg a pávatoll után a németek közé.

Maćko egy ideig hallgatott, aztán megszólalt:

- A „levelet” megadá, de a zálog be vagyon írva a kataszterbe. Most már el nem enged csak egy skojecet is.

- Ha nem, hát nem. A pénz megvan, nékem az útra nem kell. Befogad engem minden igaz ház, még a lovaknak is akad valami kis abrak. Aztán csak érezzem magamon a vasat, meg a szablyát a markomban, a többi: ebura!

Maćko elgondolkozott, s végigpergette agyában az eseményeket. Semmi sem úgy történt, ahogyan szíve-esze kívánta volna. Neki is szíve vágya volt, hogy Zbyszko és Jagienka egy pár legyen, de megértette, hogy ebből a lisztből sohasem lészen cipó, és hogy jobb, ha Zbyszko mindjárt indul tovább, hogynem az apát úr haragja Zych és Jagienka miatt, no meg a Cztannal és Wilkkel történt verekedés miatt, további egyenetlenségnek, torzsalkodásnak legyen okozója.

- Sebaj, no! - szólalt meg végre. - Ha nem lehet másképpen, mert ama pávabóbitákat amúgy is meg kell keresned, hát hadd legyen. Menj hát Isten hírével. Legyen meg Jézus Urunk szent akaratja... De nékem is sietős Zgorzelicébe, hátha meg tudnám békíteni Zychet és az apát urat... Zych urat felette igen szánom.

Aztán Zbyszko szemébe nézett, s hirtelen megkérdezte:

- Hát te Jagienkát nem szánod?

- Az Úr adjon néki egészséget, és áldja meg bőségesen minden jóval! - felelte az ifjú.

XVIII

Maćko néhány napig türelemmel várt, hogy jön-e valami hír Zgorzelicéből, vagy hogy az apát megbékél-e, de végül is elunta a várakozást meg a bizonytalanságot, elhatározta, hogy maga látogat el Zychhez. Ami történt, abban ő igazán ártatlan volt, de tudni akarta, Zych is nem neheztel-e rá, mert afelől bizonyos volt, hogy az apát úr haragja nemcsak Zbyszkót, hanem őt is sújtja.

Minden tőle telhetőt meg akart tenni, hogy a dolgon könnyítsen. Útközben egyre azon törte a fejét, hogy kinek mit mondjon Zgorzelicében, amivel sérelmüket kisebbíthetné s a régi jószomszédi barátságot helyreüthetné. De sehogyan sem álltak össze a gondolatok a fejében. Így aztán maga is örült, hogy csak Jagienkát találta otthon, ki a régi módon, mélyen bókolva kezet csókolt s a régi jó barátsággal, csak éppen kissé szomorúan fogadta.

- Atyádurad itthon van? - kérdezte Maćko.

- Itthon, csak kimentek az apát úrral lesre, de nemsokára megtérnek.

Bevezette a vendéget, letelepedtek a belső házban, s hosszasan hallgattak. Azután a leány indította a szót:

- Nem üres kigyelmednek Bogdaniec?

- Üres a' - felelte. - Hát már te is tudod, hogy Zbyszko elment?

Jagienka halkan sóhajtott.

- Tudom. Már azon a napon tudtam. Véltem, hogy betér legalább egy jó búcsúszóra, de nem jött.

- Hogyan mívelhette volna - védte Maćko -, hiszen apát urunk aligha szét nem szaggatta volna, de netán még úrapád is ebszemmel nézett volna reá.

A leány a fejét rázta.

- Eh, dehogyis hagytam volna, hogy bárki emberfia bántására legyen.

Maćko kemény ember volt ugyan, de e szavakra igen megindult, magához vonta a leányt, s halkan szólt:

- Isten legyen véled, leányom! Tudom, nagy bántásodra vagyon e dolog, de nékem sem különben, mer elhidd, ha mondom: se tulajdon édesapád, sem az apát úr szívének nem vagy kedvesebb, mint nékem. Jobb lett volna tán, ha belepusztulok a sebbe, melyből általad gyógyultam meg, ha azon múlott, hogy téged vegyen el, ne mást.

Jagienkát olyan sóvárgó bánat töltötte el, melynek súlya alatt az ember semmiféle érzést magába nem fojthat:

- Szemem soha többé meg nem látja, de ha meglátná is, csak Danuśka mellett, akkor meg inkább sírván sírjam ki előbb mindkét szememet.

Köténye sarkát felemelte s abba temette könnyező szemét.

- Hagyjad, leányom! - csitította Maćko. - Ha elment, elment. Megadja az Úr, hogy nem avval a leánnyal tér meg.

- Miért ne térne?! - kérdezte Jagienka, arcát kötényébe rejtve.

- Mert Jurand úr nem adja néki.

Jagienka erre hirtelen lekapta a kötőt arcáról s Maćkóhoz fordulva, élénken kérdezte: - Ő is ezt mondta! De igaz-e vajon?

- Igaz, mint Isten van az égben.

- És mi okból?

- Ki volna annak tudója? Talán valami fogadalom, az ellen meg nincsen segítség. Kedvessé lőn Jurand úr előtt, mert ígérte, hogy segítségére lesz a bosszú keresésében, de ez sem használt. Anna hercegasszony is hiába emelt érte szót, Jurand nem hajlott sem a kérésre, sem a rábeszélésre, sem a parancsra. Egyre csak azt hajtogatá: „Nem lehet!" Ebből is látni, igen jeles oka lehet nagy nyakasságának, mert kemény ember őkigyelme, mit egyszer kimondott, el nem fordítja. Most azért, lányom, a te szíved el ne olvadjon, lelkedet erősítsd meg s vedd eszedbe, hogy Zbyszkónak mégiscsak mennie kellett a pávabóbiták után, mert azokat templomban fogadá. A leány is ráborítá fátyolát annak jeléül, hogy őt akarja férjéül, s így menekedék a hóhér pallosától. Így hát adósa is, amit semmi szóbeszéddel elfordítani nem lehet. Ha Isten Urunk úgy akarja, Danusia sosem lesz az övé, de ő most mégis Danusiáé, mert így kívánja az igaz juss. Úratyád neheztel rá, az apát úr meg úgy átkozódik, hogy az emberfiának a háta is borsódzik belé. Nékem is bántásomra vagyon e dolog, de ha jól megfontoljuk, mi egyebet tehetett volna? Adósa a lánynak, mennie kellett, azért nemes lovag. De néked csak annyit mondok, ha a német ott valahol csúnyán meg nem szabdalja, akkor, ahogy elment, meg is tér, s nem is csak hozzám, esendő vénemberhez, nem is csak Bogdaniecbe, hanem tehozzád is, mert láttam én, igen jó szívvel van irántad.

- Ó, dehogy van, dehogyis van! - szabadkozott Jagienka.

De azért közelebb húzódott Maćkóhoz, s könyökével szelíden meglökve, nógatta:

- Honnan tudja kigyelmed? Biztosan csak úgy mondja...

- Honnan? - felelte Maćko. - Talán nem láttam, milyen nehezen indult el? S amikor már rászánakozott az indulásra, megkérdem: „Hát Jagienkát nem szánod-é?" - de ő csak ezt mondá: „Az Úr adjon neki egészséget, és áldja meg minden jóval!" azután olyan sóhajtozásba kezdett, mintha kovácsfújtatót nyelt volna...

- Biztosan nem is igaz! - hitetlenkedett Jagienka, kissé halkabban. - De csak mondja kigyelmed...

- Istenemre, igaz!... Amaz már nem lészen olyan kedve szerint való teutánad, mert te magad is tudhatod, hogy nálad magvasabb, meg takarosabb vászoncselédet e világon sem talál. Érzi ő, hogy Isten akaratja vagy néki, ne félj semmit! Érzi ő, tán még jobban, mint te magad...

- Bár igaz lenne! - sóhajtotta Jagienka.

De aztán rádöbbent, hogy mi futott ki a száján, ismét elpirult, arcát köntöse ujjába rejtette, Maćko meg mosolyogva pödört egyet a bajuszán és folytatta:

- Hej, csak fiatalabb volnék! De te légy jó reménységgel, mert én már jól látom, hogy mint lesz: elmegy a mazowszei udvarhoz, ott megszolgálja a lovagi sarkantyút, mert ott közel a határ, könnyen akad keresztesre... Tudom én, a németek közt is akadnak jeles vitézek, s a vas Zbyszko bőrétől sem szökik vissza, de azért akármelyik el nem bánik véle, mert a bajvívásra, verekedésre igen alkalmatos az ebadta! Ládd, a rogówi Cztant meg a brzozowai Wilket milyen egykettőre helybenhagyta, pedig úgy hallom, azok is kemény legények, s erejük olyan,

akár a medvéé. A pávatollakat bizton elhozza, de a leányasszonyt aligha. Én is szóltam Juranddal, tudom hát, mint van e dolog. Azután meg csak ide tér meg, mert hová is térne?

- Hej, mikor lesz az?

- Ha nem győzöd kivárni, akkor rajtad nem esik sérelem. De addig is jelentsd meg apáduradnak, meg az apát úrnak is, amit mondtam, hogy Zbyszko iránt való nagy haragvásuk legalább egy kicsit felengedjen.

- Hogyan jelenthetném? Apámuram inkább gondokban van, hogynem haragban, de az apát úr előtt Zbyszko nevét kiejteni is veszedelem. Csúnyán le is hordott nemcsak engem, de apámuramat is a legény miatt, kit Zbyszkónak küldtem.

- Minémű legényről beszélsz?

- Tudja kigyelmed! Volt itt nálunk egy cseh, kit úrapám Bolesławice alatt ejtett rabul, derék legény, meg hűséges is, a neve Hlava. Apámuram az én szolgálatomra rendelte, mert, mint mondá, afféle kurtanemes. Én meg adtam néki derék fegyverzetet és Zbyszko után küldtem, hogy szolgálja és oltalmazza minden veszedelemben, s ha, ne adj Isten, történnék valami, íziben jelentse... Erszényt is adtam néki az útra, ő meg esküvéssel lelke üdvére fogadta, hogy halálig híven szolgálja ifjú urát.

- Isten fizesse meg, édes lányom! S apádurad nem ellenzé?

- Dehogynem! Először el is tiltotta, de hogy kicsinyég simogatám, mégiscsak ráállt. Ővele nemigen akad nékem bajom, de mikor apát urunknak is megvitték a hírt csavargó klérikusai, az egész házat teleszórta átokkal, s volt olyan ítéletnapja, hogy apámuram szöktön szaladt ki a házból, s a csűrben bújt meg. Csak estenden száná meg hulló könnyeimet, s még kalárist is adott vigaszul... De mit nekem a szenvedés, ha Zbyszkónak ezzel is gyarapodott a szolganépe.

- Isten engem! Nem tudom már, ő kedvesebb-é szívemnek avagy te! De voltak neki amúgy is derék legényei, meg pénzt is adtam neki bőséggel, bár nemigen akarta elvenni... Meg aztán a mazur föld még nem a világ...

A beszélgetést megszakította a ház előtt felhangzó csaholás, kiáltozás meg a réztrombiták harsogása.

Jagienka felkiáltott:

- Apámuramék tértek meg a vadászatról! Gyerünk az ámbitusra, mert jobb lesz, ha az apát úr messziről pillantja meg kigyelmedet, mint itt a házban, váratlanul.

Azzal felkísérte Maćkót a tornácra, ahonnan a havas udvaron már látszottak az emberek, lovak és kutyák, meg a gerelytől és nyíltól sebzett szarvasok és farkasok. Az apát úr, Maćkót megpillantva, még mielőtt a lóról leszállt volna, hozzáhajította gerelyét, nem azért, hogy netán megsebesítse, hanem hogy így mutassa ki a bogdanieci urak iránti nagy haragját. De Maćko - mintha észre sem vette volna - már a távolból illendőképpen megsüvegelte, Jagienka pedig valóban nem is látta, mert fölöttébb elcsodálkozott, hogy az érkezők között találta két kitartó lovagját is.

- Itt van Cztan meg Wilk! - kiáltotta. - Nyilván az erdőben akadtak össze atyámurammal.

Maćkónak behegedt sebébe nyilallt a fájdalom a két férfi láttán. Fejében megvillant a gondolat, hogy valamelyikük a végén mégiscsak megkapja Jagienkát meg Moczydołyt meg az apát úr földjeit, erdeit és pénzét is... Erre a fájdalom meg a harag egyszerre szíven ütötte, különösen, mivel máris új dolgot látott: íme, a brzozowai Wilk - bár atyjával az apát úr még

nemrég verekedni kívánt - most az apát úr kengyeléhez ugrott, hogy lesegítse a lóról, amaz meg barátságosan az ifjú vállára támaszkodva szállt le a nyeregből.

„Ez már alighanem az öreg Wilkkel is megbékél - gondolta Maćko -, úgy lesz az, hogy a leánnyal együtt odaadja az erdőt meg a földet is."

De kínzó gondolatait elriasztotta Jagienka hangja, aki ugyane pillanatban szólt:

- Látom, felépülének már a nagy verésből, de ha mindennap itt ólálkodnak is, azt ugyan meg nem érik!

Maćko ránézett - a leány arca piros volt, nemcsak a hidegtől, de a haragtól is, kék szeme szikrát szórt, bár jól tudta, hogy Wilk és Cztan mellette álltak ki a fogadóban, s érette szenvedték el a verést.

Meg is szólalt:

- Azt teszed, amit az apát úr kíván.

A leány meg tüstént rávágta:

- Az apát úr teszi, mit én kívánok!

„Irgalmas ég! - gondolta Maćko. - S a bolond Zbyszko egy ilyen leányzótól szaladt el!"

XIX

Pedig a „bolond Zbyszko” valóban nehéz szívvel indult el Bogdaniecből. Először is valahogyan keservesen érezte magát bátyjaura nélkül, kivel eddig mindig együtt volt, s úgy összeszoktak, hogy most már maga sem tudta, utazásban meg hadban hogyan lesz meg nélküle. Aztán sajnálta Jagienkát is. Hiába vigasztalgatta magát, hogy hiszen Danuśkához megyen, kit teljes szívből szeret, olyan jó volt neki Jagienkával, hogy csak most érezte, milyen kedves volt vele az öröm, s milyen fájó nélküle a bánat. Maga is csodálta, hogy ennyire emészti a fájdalom, s ez a nagy érzése már nyugtalanította is. Mert ha csak úgy vágyakozott volna Jagienka után, ahogyan testvér a testvére után, az nem lett volna baj, de ő sóvárgó vágyat érzett, hogy derékon kaphassa, s úgy ültesse fel a lóra vagy leemelje a nyeregből, hogy karjában vigye át a patakon, s hajfonatából a kezével csavarja ki a vizet, hogy vele járhassa az erdőt, őt nézhesse, együtt latolgassák dolgaikat. Úgy megszokta már ezt s olyan kedves volt néki, hogy most, mikor rágondolt, mélyen elmerengett, s egészen elfeledte, milyen nagy útra indult, a messzeeső mazowszei földekre. Ehelyett az a kép jutott eszébe, mikor a medvelesen az erdőben, a halálos viaskodásban, Jagienka sietett segítségére. Úgy érezte, mintha csak tegnap lett volna, mintha tegnap jártak volna együtt az erdőben, meg a Odstajane-tónál. Mert akkor nem látta ugyan, hogyan úszott be Jagienka a vízbe a hód után, most mégis, mintha ezt is látta volna, s méghozzá oly tisztán, hogy a háta is megbizsergett tőle, éppen úgy, mint amikor néhány héttel ezelőtt a szellő magasabbra lebbentette a leány rokolyáját. Azután eszébe jutott, milyen tündérszép volt, mikor a krześniai templomba mentek, s elcsodálkozott azon, hogy egy ilyen egyszerű leány hirtelen olyan lett, akár egy jeles nemzetségből való palotáskisasszony. Mindebből végül valami nagy zűrzavar támadt a szíve körül, boldogság, bánat és vágyakozás töltötte el egyszerre, s mikor még arra gondolt, hogy bízvást akármit tehetett volna véle, mikor olyan szépen nézett a szemébe, és hogy a leány is mennyire vonzódott, simult hozzá: már alig tudott a nyeregben megülni. „Még ha itt valahol elkapnám s legalább egy öleléssel elbúcsúzhatnék tőle - gondolta -, legottan megkönnyebbülne a szívem!” De hamarosan rájött, hogy nem igaz, dehogyis könnyebbülne meg, hiszen az ilyen búcsúzkodás puszta gondolatára is tüzet érzett a bőre alatt, pedig alapos foga volt a fagynak. Végül is megijedt ezektől az emlékektől, amelyek már nagyon is hasonlítottak a megkívánáshoz, s hirtelen lerázta lelkéről, mint ahogyan a száraz havat rázza le az ember a köntöséről.

- Danuśkámhoz megyek, az én szerelmetes Danuśkámhoz! - ismételgette magában.

S azonnal ráérzett, hogy ez másféle szerelem, valahogyan istenesebb, és nem járja úgy át a csontokat. Lassanként, ahogy a kengyelben fázni kezdett a lába, s a hűvös szellő lecsillapította vérét, minden gondolata Danusia felé szállt. Igen - valóban adósa volt Danusiának. Ha Danusia nincs, az ő feje is régen legurult volna Krakkó városának piacán. Hiszen a hóhérok karmai közül emelte ki, mikor lovagok és polgárok előtt kimondta: „Az enyém ő!” - s ettől kezdve ő már éppen úgy Danusiáé, mint ahogy a rabszolga az uráé. Nem ő vette el a leányt, hanem a leány őt, ezen már Jurand úr semmiféle ellenkezése sem változtathat. Csak Danusia űzhetné el, ahogyan a gazda elűzheti a cselédjét, de ő akkor se menne messzire, mert saját fogadalma is köti. Különben is úgy gondolta, hogy Danusia őt soha el nem kergetné, inkább vele menne a mazowszei udvartól, akár a világ végére is. S ahogy erre gondolt, lelkében magasztalni kezdte Danuśkát - Jagienka rovására, mintha ő lenne az oka az iménti nagy kísértésnek, meg annak, hogy íme, a szíve kétfelé hasadozik a mellében. Eszébe sem jutott, hogy a vén Maćkót Jagienka gyógyította meg, hogy az ő segítsége nélkül akkor éjjel az erdőben a medve könnyen lehúzhatta volna a bőrt a fejéről, minderre nem gondolt, s szándékosan

lázadozott Jagienka ellen abban a hiedelemben, hogy ilyen módon jó szolgálatot tesz Danusiának, és valahogyan önmagát is igazolja.

Ekkor érkezett hozzá a cseh Hlava, kit Jagienka küldött utána, egy jól felmálházott vezetéklóval.

- Dicsértessék! - köszönt illendőképpen.

Zbyszko látta egyszer-kétszer Zgorzelicében, de nem ismerte meg.

- Mindörökké! Hát te kicsoda vagy? - kérdezte.

- A kigyelmed fegyverhordozója.

- Minémű fegyverhordozóm? Az én embereim amott vannak - szólt, a Zawiszától ajándékba kapott két törökre meg a két másik szálas legényre mutatva, kik az igáslovakon ülve, kötőfékszáron vezették a harci méneket. - Amazok az én fegyverhordozóim - ismételte. - Téged ki küldött?

- A zgorzelicei Jagienka leányasszony.

- Jagienka?

Zbyszko éppen az imént lázadozott a leány ellen, a szíve még tele volt indulattal.

- Fordulj vissza íziben s vigyed a leányasszonynak köszönetemet, de nékem nem kellesz - kiáltotta bosszúsan.

De a cseh megrázta a fejét.

- Nem úgy, uram. Engem kigyelmednek ajándékba küldtek. Magam is sírig hű szolgálatára esküvém.

- Ha nékem ajándékba küldtek, akkor hát az én szolgám vagy.

- Igen, uram.

- Most azért parancsolom, indulj íziben.

- Esküvel fogadám, s ámbátor csak rab vagyok Bolesławice óta és szegény fegyverhordozó, de ha szegény is, nemesember...

Zbyszko megharagudott:

- Indulsz mindjárt? Hogyan? Akaratom ellenére akarsz engem szolgálni? Lódulj, mert fel-ajzom az íjat!

A cseh erre nyugodtan lekapcsolt a málháslóról egy jóféle farkasprém bundát, s Zbyszko felé nyújtva szólt:

- A leányasszony ezt is küldi kigyelmednek.

- Azt kívánod, hogy összetörjem a csontodat? - kérdezte bosszúsan, s már nyúlt is a legényénél lévő kopja után.

- S még egy derék erszény is vagyon itt kigyelmed számára - felelte a cseh.

Zbyszko már előreszegezte a fát, de észbe vette, hogy a legény - ámbár rab - mégiscsak nemesi ivadék, ki nyilván azért maradt meg Zychnél, mert nem volt mivel kiváltania magát. Erre leeresztette a kopját.

A cseh pedig alázatosan kengyeléhez hajlott és így szólt:

- Ne haragudjék az én uram. Ha nem tűr meg szolgái között, elmaradok én egy-két futamnyira, de onnan követem, mert lelkem üdvére esküvém.

- S hátha megöletlek avagy megkötöztetlek?

- Ha megölet kigyelmed, akkor már nem az én bűnöm lesz, ha meg megkötöztet, veszteg maradok, míg jó emberek meg nem oldanak, avagy a vad széjjel nem tép.

Zbyszko nem felelt, csak megnógatta lovát, s a kíséret is megindult utána. A cseh, hátán a számszeríjjal, vállán a harci csákánnyal kocogott a menet végén, szorosabban húzva magára a bozontos bölénybundát, mert éles szél kerekedett, s frissen hordta a szúrós darát.

A hófergeteg egyre erősödött, a törökök - jóllehet prémes ködment viseltek - egészen megdermedtek. Zbyszko emberei hónuk alá verdesték a kezüket, ő maga pedig - nem lévén elég melegen öltözve - egy-egy pillantást vetett a farkasprém bundára, melyet Hlava hozott, s kis idő múlva szólt a töröknek, hogy adja fel rá.

Jól beléburkolózott, s nemsokára érezte is, hogy egész testén elárad a melegség. Fölöttébb alkalmatos volt, különösen a kámzsa, mely szemét és arca nagy részét megvédte, úgyhogy most már alig bántotta a vihar. Ekkor aztán akaratlanul is arra gondolt, hogy ez a Jagienka mégiscsak fölöttébb derék leány. Kissé visszafogta lovát, mert erős vágya támadt, hogy kikérdezze a csehet Jagienka felől, meg mindenről, ami Zgorzelicében történt.

Intett hát a legénynek s így szólt:

- Zych úr őkigyelme tudja-e vajon, hogy a leányasszony hozzám küldött?

- Tudja - felelte Hlava.

- Nem volt ellenére?

- De igen.

- Mondjad hát, hogyan volt?

- Őkigyelme fel-alá járt a házban, a leányasszony meg a nyomában. A lovag úr kiabált, a leányasszony meg nem szólt, s mikor atyjaura feléje fordult, legottan a térdéhez hajolt. De szó nem esett. A lovag úr végül ráförmedt: „Kuka vagy te! Szólj hát, mert még rá találok állani, ha meg ráállok, az apát úr fejemet veszi!" A leányasszony már látta ebből, hogy ki kell tartania, s már hajlott is atyjaura térdéhez nagy hálálkodással sírván. A lovag úr zsémbelődött, hogy a leányasszony a nyakára nőtt, panaszolta, hogy mindenben megáll az akarata, de végül is így szólt: „Ígérd meg, hogy nem mégy ki titkon elbúcsúzni tőle, akkor ráállok, de másképp nem!" A kisasszony nagy gondba esett, de megígérte, a lovag úr pedig nagyon megörült, mert ő is, az apát úr is, attól félt leginkább, hogy a leányasszony tekigyelmeddel kíván találkozni... De még mindig nem álla meg ennyiben, mert később a kisasszony két lovat indított volna, a lovag úr meg ellenkezék, a kisasszony küldte volna a bundát meg az erszényt, de atyjaura ellene volt. Mindez azonban semmit sem használt. Ha a leányasszony megkötné magát, hogy gyújtsák fel a házat, Zych őkigyelme arra is ráállna, itt van hát a másik ló, meg a farkassuba, meg az erszény is...

„Derék, jó leányzó!" - gondolta Zbyszko a lelke mélyén.

Kis idő múlva meg hangosan megkérdezte:

- Az apát úrral nem volt háborúság?...

A cseh elmosolyodott, mint a szemfüles csatlós, ki mindenről tud, ami körülötte történik, aztán így szólt:

- Ők mind a ketten buzgón rejtegeték az apát úr előtt, s hogy mi volt, mikoron mégis elejbe adák, annak nem vagyok tudója, mert akkor én már útban voltam. Tudja kigyelmed, minémű indulatos ember az apát úr? Rádörrent olykor a leányasszonyra is, de azután már kíséri is tekintetével, s vigyázza, hogy valami nagyon meg ne bántaná. Magam is láttam, hogy egyszer is keményen reá rivallkodék, de aztán ment is a ládához, s elővett egy derék láncocskát, kinél különbet Krakkó városában sem igen találni, s már nyújtá is a leányasszonynak, mondván: „Nesze!" Elbánik ő az apát úrral is, mert édesapja sem kedvelheti jobban, mint az.

- Az már igaz.

- Miként Isten az égben...

Elhallgattak s kocogtak tovább a szélhordta darában; de Zbyszko hirtelen visszarántotta lovát, mert az erdő felől panaszos hang hallatszott, melyet félig elnyomott az erdő zúgása:

- Keresztények, segéljetek! Mentsétek meg az Úr szolgáját nagy veszedelméből!

S ugyanakkor bukott ki az útra egy félig papi, félig világi mezbe öltözött ember, s Zbyszko előtt megállva, jajveszékelt:

- Bárki légy uram, nyújtsad segítségedet felebarátodnak nagy nyomorúságában!

- Mi baj ért, atyámfia, és ki vagy? - kérdezte az ifjú lovag.

- Az Úr szolgája, ámbár nem felszentelt klérikus, s az történt vélem, hogy a mai nap reggelén elszökött a lovam a szentséges ereklyékkel telt ládámmal. Védelem és fegyver híján maradtam, közelesen ránk esik az est, rövid óra s felüvölt a fenevad is, s ha meg nem segéltek, kétségkívül széjjel is tép.

- Ha én hibámból lelnéd vesztedet - felelte Zbyszko -, akkor én felelnék bűneidért. De mivel bizonyítod, hogy igazat szólasz s nem vagy afféle csavargó lator, amilyenek úton-útfélen akadnak?

- Megbizonyítom én, jó uram, a ládikáimmal. Nem egy lovag úr szívesen adná oda értük aranytól hasadozó erszényét, hogy megszerezze magának, ami ezekben van, de nagyságod ingyen is részelhet belőle, ha ládikáimmal magadhoz veszel.

- Úgy mondod, az Úr szolgája vagy s még azt sem tudod, hogy a menekülésért nem földieknek, hanem mennybélieknek kell hálát adni? De hogyan mentetted meg a ládákat, holott a málháslovad elszaladt?

- Mert a lovat - mielőtt rátaláltam volna - az erdőben széttépte a vad, a ládikák meg ottmaradtak, azokat elhoztam ide az útig, s itt várakoztam jóakaratú emberek irgalmas segítségére.

S meg akarván győzni a lovagot, hogy igazat beszél, két öblös ládára mutatott, melyek ott álltak a fenyőfák alatt. Zbyszko gyanakodva nézett reá, mert nem látszott valami tiszteletre méltó férfiúnak, s ámbár tisztán ejtette a szót, beszédén megérzett, hogy messze földről származik. Azért mégsem akarta megtagadni tőle a segítséget, megengedte hát, hogy üljön fel ládáival együtt egy fölöskezes lóra, azoknak egyikére, melyeket a cseh hozott. Ekkor derült ki, hogy a ládák furcsamód könnyűek.

- Isten sokasítsa meg dicsőséges győzelmeid számát, vitéz lovag úr! - hálálkodott az idegen.

S hogy Zbyszko ifjú ábrázatát meglátta, sietve hozzátette:

- Meg a férfiúi díszt is ajkaid körül...

Kis idő múlva már ott kocogott a cseh oldalán, egy darabig nem tudtak beszélni, mert erős szél fújt s az erdő hangosan zúgott, de mikor kissé lecsendesedett, Zbyszko a következő párbeszédet hallotta háta mögül:

- Abban kételkedem, hogy Rómában jártál, de hogy nagy serpusztítónak látszol, az szent igaz - mondotta a cseh.

- Oltalmazzad magad az örök kárhozattól - felelte az idegen -, mert olyan férfiúval beszélsz, ki a múlt húsvéton a pápa őszentségével együtt falatozott szentelt keménytojást. S ily pogány hidegben ne is szólj serről, hanemha forraltról, de ha van nálad néminemű csutora, adj innom egy-két kortyot, és egyhavi tisztítótüzet elengedek érte.

- Nincsen rajtad a szentség, jól hallottam, amint magad mondád, hogyan oldhatnál hát fel egyhavi purgatóriumtól?

- Fel nem szenteltek ugyan, de a fejem ki van borotválva, mert erre engedélyt kaptam. De ezenfelül is búcsúleveleket, meg ereklyéket hordok magammal.

- A ládákban? - kérdezte a cseh.

- Igen. S ha tudnád, mi minden van bennük, menten arcra borulnál nemcsak te, hanem e fenyőfák is mind, sőt a közöttük bujkáló vad is.

De a cseh értelmes és tapasztalt harcos lévén, gyanakvó pillantást vetett a búcsúlevelek árusára, s így szólt:

- S a farkasok mégis felfalták lovadat?

- Fel ám, mert azok az ördöggel cimborálnak, de meg is pukkadtak tőle. Az egyiknek felpukkadt hasát tulajdon szememmel láttam. Ha van némi borocskád, add elő, mert ámbár a szél elállt, kegyetlenül átfáztam, míg az út szélin ültem.

A cseh azonban nem adott bort, s egy darabig szótlanul lovagoltak tovább, míg végül az ereklyeárus szólalt meg ismét:

- Merre visz utatok?

- Messzire, de egyelőre Sieradżba. Egészen odáig velünk jössz?

- Véletek kell mennem. Elhálok én az istállóban, s holnap ez az istenes lovag talán megajándékoz egy lóval, akkor aztán megyek a magam útján.

- Honnan jössz?

- A porosz urak országából, Malborg alól.

Zbyszko e szavakat hallván hátranézett, s fejével magához intette a jövevényt.

- Malborgba való vagy? - kérdezte. - Onnan jöttél?

- Onnan.

- De tán csak nem vagy német? Hiszen nyelvünket jól beszéled. Mi a neved?

- Német vagyok, s nevem Sanderus; nagyságod nyelvét meg azért értem, mert Torunban születtem, hol a nép mind e nyelven beszél. Később Malborgban laktam, hol szintúgy beszélnek! Még a kereszteslovag urak is értik a lengyel szót!

- Régen eljöttél Malborgból?

- A Szentföldön jártam, nemes uram, azután meg Konstantinápolyban és Rómában, ahonnan francia földön át tértem meg Malborgba, onnan pedig Mazowszébe, hogy széthordjam e szent ereklyéket, kiket a kegyes keresztények szívesen vásárolnak lelkük üdvösségére.

- Tán Płockban avagy Varsóban is jártál?

- Itt is, meg amott is. Isten adjon egészséget mind a két hercegasszonynak! Nemhiába kedvelik Aleksandra hercegasszonyt még porosz uraimék is, mert igen szentséges asszony, ámbár Anna Danuta hercegasszony se rosszabb nála.

- Varsóban láttad az udvart?

- Nem Varsóban értem, hanem Ciechanówban, hol a hercegúrék mindketten nagy vendégszeretettel befogadának, mint Isten szolgáját, és bőségesen meg is ajándékoztak. De hagytam is nékik olyan ereklyéket, kik kétségkívül meghozzák rájuk Isten áldását.

Zbyszko már Danusia felől akart kérdezősködni, de egyszerre nagy bátortalanság és valami szégyenféle fogta el, mert ráeszmélt, hogy ez annyi lenne, mintha szívét és szerelmét egy póri származású ismeretlen előtt öntené ki, aki méghozzá gyanúsnak is látszik, s lehet, hogy közönséges csaló. Egy darabig hallgatott hát, aztán megkérdezte:

- Minémű ereklyéket hordasz magaddal?

- Búcsúleveleket is, meg ereklyéket is. A búcsúlevelek különb-különbfélék: vannak teljesek, meg olyanok, melyeknek ereje ötszáz esztendőre szól, avagy háromszázra, meg kétszázra, meg kevesebbre is. Ezek olcsóbbak, hogy a szegényebb nép is megvehesse, s ilyen módon a purgatórium kínjait a maga számára megrövidítse. Van búcsúlevelem elkövetett, meg a jövendőben elkövetendő bűnökre, de ne gondolja nagyságod, hogy az értük kapott pénzt magamnak teszem el... Egy darab fekete kenyér, meg néhány korty víz... ez az én egész bérem, a többit viszem Rómába, hogy idővel felsokasodván, új keresztes hadra fordíttassék. Tudom, sok körmönfont lator kóborol a világban, hogy hamis búcsúlevelekkel, hamis ereklyékkel, hamis pecsétekkel és bizonyságlevelekkel csalja ki a pénzt. Az ilyeneket méltán üldözi is a Szentatya, egyházi levelekkel is. De rajtam fölöttébb súlyos sérelmet ejtett a sieradżi perjel, mert az én pecséteim mind igazak. Nézd meg uram a viaszt, s magad megmondhatod.

- Mit mívelt véled a sieradżi perjel úr?

- Ó, jó uram! Vajha tévednék én, de úgy látom, Wiclif[57] eretnek tanaitól fertőzött a lelke, s ha igaz, amit tekegyelmed legénye mondott, hogy Sieradżba igyekeztek, akkor én inkább elkerülöm az ő színét, hogynem bűnre és káromlásra indítsam a szentségek ellen.

- Akkor hát alighanem úgy volt, hogy csalónak, csavargónak nézett.

- Ha még csak ennyi lett volna, uram! Ezt megbocsátanám néki felebaráti szeretetből, amint már meg is tettem, de ő szent portékáim ellen követett el fölöttébb nagy káromlást. Azért félek, nem lesz menekvése az örök kárhozattól.

- Micsoda szent portékáid vagynak?

- Olyanok, hogy fedett fővel beszélni se illendő róluk. De ezúttal kész búcsúlevelek lévén nálam, máris engedélyt adok néked, uram, hogy a kámzsát fejeden tartsd, mert pogány szél fúj. Vesz kigyelmed egy búcsúlevélkét etetéskor, s bűne nem számíttatik be. Van nálam

---

[57] Wicliffe János (1324-1384) angol vallásreformátor, a pápasági szerzetesrendek ádáz ellensége. Őt vádolták az angol parasztlázadások szításával. 1382-ben a londoni zsinat elítélte. 1415-ben a konstanzai zsinat eretneknek nyilvánította, és hamvait elégette.

mindenféle! Itt van ama szamárcsikó patája, melyen Krisztus Urunk Egyiptomba menekült. Ott leltek rá a piramisok tövében. Az arragóniai király ötven dukátot kínált érte, színaranyban. Vagyon itt egy toll Gábriel arkangyal szárnyából, kit akkor hullajtott el, mikor a Szent Szüzet köszöntötte; van itt két fürjfejecske, azon fürjmadaraké közül való, melyeket az Úr a pusztába küldött Izrael népének élésül. Van itt néhány csöppecske olaj abból, kiben a pogányok Szent Jánost akarták megsütni, meg egy fokocska Jákobnak álmában megjelent lajtorjájából. Itt van egyiptomi Mária könnye meg egy csipetnyi rozsda Szent Péter kulcsairól... De mindet nem is tudnám sorra venni, mert felette igen átfáztam, s nagyságod legénye vonakodék némi borral felmelegíteni, meg azért sem, mert öreg estére sem érném végét.

- Jeles ereklyék, ha ugyan igazak! - szólt Zbyszko.

- Ha igazak? Vegyed, uram, a kopját fegyverhordozód kezéből, s szegezd előre, mert közel az ördög, ki ilyen gondolatokat plántál szívedbe. Tartsd, uram, a kopja végén, s ha nem akarsz szerencsétlenséget vonni fejedre, vásárolj búcsúlevelet tőlem erre a bűnödre, mert ha nem, három hét alatt meghal szeretteid közül egy, kit a világon legjobban kedvelsz.

Zbyszko megijedt a fenyegetéstől, mert azonnal Danusiára gondolt, és így szólt:

- Nem én kételkedem, hanem a sieradżi domonkosok perjele.

- Nézd meg uram, tulajdon szemeddel a viaszt a pecséten, ami meg a perjelt illeti, Isten a tudója, él-e még szegény feje, mert az Úr nem késedelmes az igazságtevésben.

De mikor Sieradżba érkeztek, kiderült, hogy a perjel mégis él. Zbyszko el is ment hozzá, hogy két misét mondasson; egyiket Maćkóért, a másikat a pávabóbitákért, melyeknek megszerzésére most útnak indult. A perjel külföldi volt, mint akkoron számos pap Lengyelországban - Cilliben született, de negyven esztendeje élt már Sieradżban, jól megtanulta hát a lengyel beszédet s nagy ellensége volt a kereszteseknek. Mikor tehát megtudta hogy Zbyszko mi járatban van, menten felgerjedt:

- Nagyobb büntetés vár rájuk az Úrtól - szólt -, de azért téged sem tántorítalak el attól, amit fogadtál, először, mert fogadást tevél, másodszor meg azért, amit itt Sieradżban míveltek, lengyel kéz soha eléggé meg nem szorongathatja nyakukat.

- Mit míveltek? - kérdezte Zbyszko, mert a keresztesek minden latorságát tudni szerette volna.

Az agg perjel széttárta kezét, előbb hangosan elmondta az „Örök nyugodalmat...", azután leült a támlátlan székre, szemét egy ideig lehunyva tartotta, mintha így akarná összeszedni régi emlékeit, s végül hozzáfogott:

- A szamotuli Wincenty hozta ránk őket. Akkor tizenkét éves voltam, éppen hogy ideköltözém Cilliből, bátyámurammal, Petzold perjellel egyetemben. A keresztesek éjnek idején haddal estek a városra, s azon mód fel is perzselék. A falakról láttuk, hogyan hányják szablyára az embereket, gyermekeket, s hogyan dobálják tűzbe a csecsszopókat... Láttam meggyilkolt papokat is, mert veszett dühükben senkinek sem kegyelmeztek. De úgy fordult, hogy Mikołaj perjel, ki Elbląkból származott ide, jól ismerte Hermann komturt, a várost dúló hadak vezérét. Mikołaj perjel úr tehát az idősebb fráterekkel egyetemben ama kegyetlen lovag elé járult, s térdet hajtván előtte, német szóval könyörgött, hogy irgalmazzon a keresztény vérnek. De az rákiálta: „Nem értem!" s tovább vágatá a népet. Kivágták egy szálig a szerzeteseket is, velük együtt Petzold bátyámuramat, Mikołaj perjelt pedig lófarkához kötötték... Hajnalhasadáskor egyetlen élő lélek nem volt a városban... Csak a keresztesek, meg én, ki a harangláb gerendája mögé rejtőzém. Bár az Úr büntetése elérte őket Płowce alatt, mégis szüntelenül e keresztény királyság ellen acsarkodnak, s addig-addig teszik, míg az Úr karja ki nem gyomlálja őket ez világból.

- Płowce alatt - felelte Zbyszko - az én nemzetségem csaknem minden vitéze elveszett, de nem sajnálom, ha az Úristen Łokietek királyt olyan nagy diadallal ajándékozá meg, hogy húszezer németet kigyomlált.

- Látsz te még, fiam, nagyobb hadat meg nagyobb diadalt is? - biztatta a perjel.

- Ámen! - tette hozzá Zbyszko.

S már másról kezdtek beszélni. Az ifjú az ereklyeárusról tudakozódott, kit útközben szedett fel, s megtudta, hogy számos ilyen csaló kóborol úton-útfélen, a hiszékeny népet fosztogatván. A perjel azt is elmondta, hogy vannak pápai bullák, melyek a püspökök kötelességévé teszik, hogy az ilyen árusokat üldözzék, s kiknek nincs hiteles pecséttel ellátott levelük, azonnal meg is ítéljék. Mivel amaz árus bizonyítványait a perjel gyanúsaknak találta, legott a püspöki jurisdictio[58] elé akarta állítani, mert ha kiderül, hogy a búcsúlevelek árusítására jogosult kiküldött, amúgy sem történt volna semmi baja. De ez inkább elszökött. Lehet, hogy az út fáradalmaitól félt - de szökésével még inkább gyanúba keverte magát.

E látogatás vége felé a perjel meghívta Zbyszkót a kolostorba egy kis pihenésre és éjjeli szállásra, de az ifjú lovag nem fogadhatta el, mert még felhívást akart kifüggeszteni a fogadó ajtajára, melyben „gyalog- avagy lovas-párviadalra hívja mindazon lovag urakat, kik netán tagadni mernék, hogy a spychówi Jurand *comes* úr leánya, Danuta leányasszony, lenne e királyság legbájosabb és legtisztább erkölcsű hölgye". Már csak azért sem maradhatott, mert az ilyen kihívást a kolostor kapujára nem lett volna illendő kifüggeszteni, sőt a perjel meg a többi pap nem is akarta megírni, mi miatt az ifjú lovag nagy bajban is volt, nem tudván, mi módon segítsen magán. Csak mikor a fogadóba megtért, jutott eszébe, hogy az ereklyeárus kisegítheti.

- A perjel úrnak nincs bizonyossága afelől, hogy nem vagy-é csavargó - szólt hozzá -, mert azt mondja, miért féltél annyira az püspöki igazságtól, ha leveleid igazak voltak.

- Nem is a püspök úrtól félek én - felelte Sanderus -, hanem a barátoktól, kik nem ismerik a pecséteket. Éppen Krakkóba indulnék, de nincsen lovam, így hát várnom kell, míg valaki lóval meg nem ajándékoz. De addig is írást küldök, melyet tulajdon pecsétemmel erősítek meg.

- Magam is úgy vélekedem, ha kiderül írástudásod, bizonnyal nem vagy pórivadék. De hogyan küldesz levelet?

- Akár valami zarándok avagy vándorbarát által. Nem kevés ember zarándokol Krakkóba a királyné asszony sírjához.

- Nékem is meg tudnál írni valamit?

- Meg én, uram, mindent, mit parancsolsz, simán és bölcsen, akár deszkára is.

- Deszkára jobb lesz - kapott a szón Zbyszko örömmel -, mert legalább nem szakad el, későbbre is megmarad.

Kis idő múlva a csatlósok már találtak is alkalmatos, friss deszkát s hogy behozták, Sanderus mindjárt íráshoz fogott. Zbyszko ugyan nem tudta elolvasni, mit írt, de tüstént parancsot adott, hogy a táblát szegezzék ki a kapura, alá meg akasszák oda pajzsát, melyet aztán a török rabszolgák felváltva őriztek. Ha valaki kopjájával megdöfi a pajzsot, ezzel jelzi, hogy a kihívást elfogadta. Sieradżban azonban, úgy látszik, nem akadt vállalkozó az ilyen kalandra,

[58] Igazságszolgáltatás (latin).

mert sem aznap, sem másnap délig egyszer sem kondult meg a pajzs a kopjaütéstől, délben pedig a gondokba merült ifjú már tovább indult. De még indulás előtt Sanderus állított be hozzá.

- Ha kigyelmed a porosz urak hazájában tétette volna ki pajzsát - kezdte -, most már fegyverhordozója bizonnyal nagy sietve húzogatná páncélja szíjait.

- Hogyan? Hiszen a keresztesnek, szerzetes lévén, nem lehet hölgye, kit szeretne, mert néki nem szabad.

- Nem tudom, szabad-é, de hogy mégis míveli, azt tudom. Igaz, hogy keresztes botránkozás nélkül párviadalra ki nem állhat, mert esküvéssel fogadá, hogy csak a hitért mérkőzik, de hát van itt a kereszteseken kívül világi lovag is bőven, idegen országokból való, ki a porosz urakat segéli. Ezek, de különösen a francia lovagok, csak arra lesnek, kivel akaszthatnának tengelyt.

- Ebura! Láttam én már őkelméket Wilno alatt. Megadja az Isten, hogy még Malborgban is találkozunk. Nagy szükségem vagyon pávabóbitákra, kit a sisakjukon viselnek. Fogadásom tartja, érted-é?

- Vegyél, uram, tőlem két-három cseppecskét Szent György lovag verejtékéből, kit a sárkánnyal való viaskodásában onta. Lovagi dologra nincsen ennél biztosabb ereklye. Ide adod érte ama lovacskát, mely kegyes jóvoltodból idáig hozott, s még egy búcsúlevéllel is megszerzem ama keresztény vérért, melyet ezután szándékolsz kiontani.

- Hallgass, míg szépen vagy! Nem kell nékem a portékád, míg nem tudom, valódi-é?

- Ha betérsz, uram, amint mondád, a mazowszei herceg úr udvarába, megkérdezheted, hány ereklyét vettek ott tőlem, maga a hercegasszony meg a lovag urak meg a kisasszonyok a lakodalmakban, hová én is hivatalos valék.

- Minémű lakodalmakban? - kérdezte Zbyszko.

- Már ahogyan advent előtt szokás. A lovagok serényen házasulának, egyik a másik után, mert nagy híre járt, hogy új had készül a lengyel király meg a porosz urak között, a dobrzyni földek miatt... Nem csoda, ha megfordult a fejükben: „Isten a tudója, megtérek-é életben?" Erre aztán sürgetős volt nékik részesülniük a fehérnéppel való együttélés boldogságából.

Zbyszkót erősen lefoglalta a háborúról szóló hír, de még erősebben az, amit Sanderus a lakodalmakról mondott. Meg is kérdezte:

- Minémű leányzók kerültek főkötő alá?

- A hercegasszony palotáskisasszonyai. Nem tudom, ha egy is maradt-é pártában közülük. Mert hallám, az úrasszony panaszolta, hogy új szolgáló kisasszonyok után kellene néznie.

Zbyszko egy darabig hallgatott, aztán elváltozott hangon kérdezte:

- Danuta Jurandówna leányasszony, kinek nevét a táblára pingáltad, férjhez ment-é?

Sanderus habozott a válasszal, először, mert maga sem volt biztos benne, másodszor meg úgy vélte, hogy ha a lovagot bizonytalanságban tartja, inkább fölébe kerekedhet, s jobban kihasználhatja. Már korábban meghányta-vetette magában, hogy ebbe a lovagba kell belekapaszkodnia, mert kísérete is jeles, s mindennel bőven el van látva. Sanderus jó emberismerő volt, s a körülményekben is gyorsan tájékozódott. Zbyszko nagy fiatalságából arra következtetett, hogy bizonnyal bőkezű, s nemigen körültekintő, tehát a pénzfélével is könnyen bánik. Már korábban szemügyre vette ama drágamívű milánói vértet, meg a hatalmas harciméneket, s tudta, hogy ilyen értékek nem akárkinél akadnak. Megnyugtatá magát, hogy az effajta rangos úrfiakat a nagynemesi udvarokban mindenkor szívesen látják, így hát ő is vendégszerető

hajlékhoz juthat, s ráadásul még jó alkalomhoz is a búcsúlevelek árusítására, meg biztonságos továbbutazáshoz, de nem utolsósorban a bőséges eszem-iszomhoz, mert néki ez mindennél előbb való volt.

Mikor tehát Zbyszko kérdését hallotta, összehúzta homlokát, szemét az égre emelte, mintha erősen gondolkoznék, s csak aztán szólt:

- Danuta Jurandówna leányasszony... Hová is való?

- Spychówba...

- Mert láttam én valamennyit, de kit hogyan hívtak, már nemigen emlékszem.

- Gyermekded leányka még, csekély lantocskát penget, azzal vidámítja a hercegasszony őnagyságát.

- Aha... Gyermekded... lantocskát penget... mert férjhez mentek zsenge leányzók is, nem fekete a szeme, akár az achát?

Zbyszko megkönnyebbülten lélegzett fel:

- Nem az! Ez fehér, akár a hópehely, csak éppen két orcája piros... és szőke hajú.

Sanderus folytatta:

- Mert egyedül az az egy achátszemű maradt meg a hercegasszony mellett, a többi majd mind férjére lelt.

- Azt mondod „majd mind", úgy értem hát, hogy nem valamennyi. Istenemre, ha azt akarod, hogy oldalamon jól menjen sorod, tüstént eszedbe jusson.

- Két vagy három nap alatt tán vissza is tudnék gondolni mindenre, a legkedvesebb volna nékem az a lovacska, ki ládáimat eddig hozta.

- Megadom, ha igazat szólsz.

A cseh Hlava, ki elejétől fogva hallotta a beszélgetést, de eddig csak mosolygott, most már közbeszólt:

- Az igazságot majd megtudjuk a mazowszei udvarban.

Sanderus egy pillanatig merően ránézett, azután így szólt:

- Véled, hogy félek a mazowszei udvartól?

- Nem mondom én, hogy félsz, csak annyit mondok, hogy sem mindjárt, sem három nap múlva odább nem állasz a lóval, és ha kiderül, hogy hazudtál, a saját lábadon sem állasz odább, mert őkigyelme összetöreti minden csontodat.

- Istenemre! - kiáltott Zbyszko.

Sanderus eszébe vette, hogy ilyen kilátások mellett jobb óvatosnak lenni, sietett hát a védekezéssel:

- Ha hazudni akartam volna, egyben megjelentettem volna, hogy férjhez ment-e avagy sem, de én azt mondám: nem emlékezem. Ha néked jó értelmed lenne, már e szavamból is megértenéd igazmondó erényemet.

- Az én értelmem meg a te erényed nem atyafiak. Mert a te erényednek alighanem kuvasz vala az atyjafia.

- Nem csahol az én erényem, miként a te értelmed, pedig ki életében csahol, halála után bízvást vonyítani fog.

- Úgy van! A te erényed holtod után nem is fog vonyítani, legfeljebb a fogát csikorgatni, ha ugyan még életében el nem hullajtja az ördög szolgálatában.

Tovább patvarkodtak, mert a csehnek éles nyelve volt, s a német minden szavára kettővel felelt. Zbyszko azonban parancsot adott a készülődésre, s miután a helybeli emberektől jól megtudakolták a Leczyca felé vezető utat, nemsokára el is indultak. Sieradżon túl csakhamar vad rengetegbe értek, mert a vidék nagy részét sűrű erdőség borította, de országút vezetett át rajta. Helyenként kétoldalt árkokat is húztak, a lapályos részeken pedig dorongokkal bélelték ki. Ez még Kazimierz király országlásának emléke. Igaz ugyan, hogy a nagy király halála után a Nałęczek és Grzymaliták indította folytonos háborús viharokban némileg hanyatlott az utak állapota, de Hedvig királyné életében a királyságban helyreállt a béke, s a szorgalmas nép kezében az erdőkben ismét megvillant a fejsze, a mocsarakban az ásó, s a kegyes királyné uralkodása vége felé a kalmárnép terhes szekereivel már ismét biztonságosan jött-ment a jelentősebb várak között, nem kellett attól tartania, hogy a szekerek összetörnek a göcsörtös utakon avagy tengelyig süppednek a kátyúban. Legfeljebb a dúvad avagy a haramiák rettegtették az utasokat, de a vad ellen ott volt a szövétnek, nappal a számszeríj, haramia és útonálló pedig errefelé kevesebb akadt, mint a szomszédos országokban. Egyébként is, aki fegyveres kísérettel utazott, miként Zbyszko, annak igazán nem volt oka a félelemre.

Nem is félt ő sem haramiáktól, sem fegyveres lovagok támadásától, még csak nem is gondolt rájuk, mert kemény nyugtalanság gyötörte, s egész lelkével a mazowszei udvarban volt már. A hercegasszony palotáskisasszonya-é még az ő Danuśkája avagy már valamelyik mazowszei vitéz asszonya? Maga sem tudta, de gondolatban reggeltől késő éjszakáig tusakodott ezzel a kérdéssel. Olykor lehetetlennek tartotta, hogy Danuśka elfeledte volna őt - de voltak pillanatok, mikor eszébe villant, hogy talán Jurand úr érte jött Spychówból, s férjhez adta valamelyik szomszédjához avagy barátjához. Hiszen még Krakkóban megmondta, hogy Danusiának nem Zbyszko van megírva, s nem is adhatja hozzá. Akkor hát nyilván másnak ígérte már, talán esküvel is elkötelezte magát, s most teljesíti, amire megesküdött. Mikor erre gondolt, biztosra vette, hogy Danuśkát már nem találja pártában. Ilyenkor Sanderust szólította, s megint faggatni kezdte, újra kikérdezte, az meg egyre jobban kavarta a dolgot. Néha már-már visszaemlékezett a kis palotáskisasszonyra, meg a lakodalmára - de aztán ujját hirtelen a szájába kapta, elgondolkozott s felkiáltott: „Nem, aligha az!” Egyre azt hajtogatta, hogy egy ital bor tüstént megvilágosítaná értelmét, de hiába adtak néki, attól sem lelt emlékezetére - s az ifjú lovagot folytonos bizonytalanságban tartotta halálos rettegés és reménység között.

Zbyszko tehát nagy gondban, bánatban és bizonytalanságban haladt tovább. Útközben nem gondolt már sem Bogdaniecre, sem Zgorzelicére, csak arra, hogy mit is kell tennie. Mindenekelőtt el kell jutnia a mazowszei udvarhoz, hogy megtudja az igazat. Mentek is szaporán, csak éppen éjjeli szállásra álltak meg egy-egy udvarháznál, fogadóban, vagy városban, hogy a lovakat erőben tartsák.

Leczycában ismét kifüggesztette a kapura a bajra hívó táblát, úgy vélekedvén, hogy akár hajadoni állapotában van még Danuśka, akár férjhez ment, mégiscsak az ő szíve hölgye, kiért illendő kiállni. De Leczycában nemigen akadt lovag, aki a kihívást el tudta volna olvasni, azok pedig, kiknek az írástudó klérikusok felolvasták, csak vállat vontak, mert nem ismerték ezt a nyugati szokást, s legfeljebb így szóltak: „Valami hóbortos kóborlovag lehet őkelme, mert mi módon ismerhetné el, vagy ellenezhetné valaki, aki ama leányzó színét sem látta.” Zbyszko meg ment tovább, egyre nagyobb gyötrelemmel és egyre lázasabb sietséggel. Soha nem szűnt meg Danuśkáját szeretni, de Bogdaniecben és Zgorzelicében, ahol naponta „tanácskozott”

Jagienkával, és legeltette rajta szemét, nem gondolt olyan gyakran a másikra. Most azonban se éjjel, se nappal nem tűnt el szeme elől, sem emlékezetéből, sem gondolataiból. Még álmában is maga előtt látta szőke fejecskéjét, kezében a kicsiny lantot, lábán a piros cipellőt s fején a virágkoszorút. Danuśka feléje nyújtotta a kezét, Jurand meg vonta tőle elfele. Hajnalban, mikor az álmok szertefoszlottak, helyüket legottan elfoglalta a nagy vágyakozás, mindig nagyobb, mint az előbbi volt, úgyhogy Zbyszko Bogdaniecben soha nem szerette annyira az ő leánykáját, mint ahogy most kezdte szeretni, mikor már nem tudhatta, hogy nem ragadták-e el tőle.

Az is eszébe villant, hogy bizonnyal szíve ellenére adták férjhez, őt hát nem okolta, annyival is kevésbé, mert hiszen gyermek volt még, honnan lehetett volna hát erős akarata. De annál jobban lázadozott Jurand és a hercegasszony ellen, s mikor Danusia férjére gondolt, szíve azon módon a torkába szaladt, szeme pedig vészjóslón tekingetett legényeire, kik vértjét és fegyverzetét vitték. Latolgatta is magában, hogy nem szűnik meg őt szolgálni s a pávabóbitákat akkor is a lába elé kell raknia, ha már más felesége. De e gondolatában több volt a fájdalom, mint a vigasz, mert azt már sehogyan sem tudta, mitévő lesz ezután.

Most már csak a nagy háború híre vigasztalta, ámbár Danusia nélkül élni sem kívánt. Nem biztatgatta magát azzal, hogy a hadban elpusztul, de úgy érezte, a viadal közepette majd csak elkallódik valahogyan a lelke is, emlékezete is, s velük együtt minden gondját és gyötrődését is elveti. S a nagy háború már szinte a levegőben lógott. Nem tudni, honnan jöttek, szálltak a hírek, mert hiszen a király és a Keresztes Lovagrend között most béke volt, s mégis, bárhol szállt meg Zbyszko, mindenütt erről folyt a szó. Az emberek, mintha előre érezték volna, hogy meg kell lennie, s voltak, akik egyenesen kimondták: „Mi másért kellett a litvánokkal egyesülnünk, ha nem a keresztes farkasfajzat ellen? Egyszer már igazán végezni kell velük, hogy ne tépjék-marják a belünket.” Mások még tovább mentek: „Tébolyult csuhások avagy nem volt nékik elég Płowce? A halál a fejük fölött függ s ők még a dobrzyni földeket is elrabolták, de azt majd a vérükkel együtt okádják ki...” S készülődtek is szerte az országban, készülődtek nagy komolysággal, minden hivalkodás nélkül, ahogyan életre-halálra szóló hadhoz illendő. De a készülődésben benne volt egy hatalmas nép komor nekikeseredése, olyan népé, mely sokáig tűrte a sérelmeket, s most rettenetes megtorlásra készül. Zbyszko minden nemesi kúrián találkozott emberekkel, akik úgy vélték, hogy rövidnap, s lóra kell ülni. El is csodálkozott, mert bár a többiekkel együtt ő maga is hitte, hogy be kell következnie, arról semmit sem hallott, hogy már ilyen közel volna. Igaz, nem gondolt rá, hogy ilyen esetekben az emberi vágy szárnyai gyorsabbak, mint az események. Inkább hitt másoknak, hogynem önmagának, s örült a szíve, mikor lépten-nyomon a háborút megelőző sürgés-forgással találkozott. Minden egyéb gondnál fontosabbá vált, hogy honnan kerül ki a ló meg a fegyverzet, mindenütt nagy figyelemmel vizsgálgatták a kopjákat, szablyákat, csatabárdokat, gerelyeket, sisakokat, vérteket, meg a csótárak és szügyvédők szíját. A fegyverkovácsok éjjel-nappal ütötték a vasat, kalapálták a nehéz, vastag vérteket, melyeket a módis nyugati lovagok megemelni sem igen tudtak volna, de annál könnyebben viselték a wielkopolskai és małopolskai[59] tagbaszakadt „földesurak”. Öreg szülék a benyílókban őrzött ládákból elővették a penészes pénzeszsákokat, melyekben a tallérokat takargatták, hogy gyermekeiknek legyen háborús felszerelésre. Zbyszko egyszer egy gazdag nemes úrnál, a bielawyi Bartosznál szállt meg, kinek huszonkét daliás fia volt. A lovag számos birtokát elzálogosította a lowiczi kolostornak, hogy huszonkét vértet, ugyanannyi sisakot és egyéb fegyvert vásárolhasson fiainak. Így aztán Zbyszko - ámbár Bogdaniecben mit sem hallott erről - maga is úgy vélte, hogy most már

[59] Kis-Lengyelország, a régebbi Galícia.

alighanem hamarosan indulni kell Poroszországba, s hálát adott Istennek, hogy ilyen jó hadifelszerelést juttatott néki. Páncélzata valóban mindenütt csodálatot keltett. Azt hitték róla, hogy valami vajdafi, s mikor elmondta, hogy ő bizony csak egyszerű nemes, és a németeknél mindenki szerezhet magának ilyen vértezetet, csak az a fő, hogy jól megfizessen érte a csatabárddal, a szíveket egyszerre feszegetni kezdte a harci kedv. Akadtak, akik e derék hadiszerszám láttára semmiképpen nem tudták leküzdeni kapzsiságukat, utánafutottak s az országúton tartóztatták fel a kérdéssel: „Nem akarnál-é érte kopját törni?" De neki sürgős volt az útja, így hát nem állt kötélnek, a cseh meg már a számszeríjat tekergette. Zbyszko immár arról is lemondott, hogy a fogadók ajtajára kitétesse a bajra hívó táblát, mert eszébe vette, hogy minél jobban eltávolodik a határtól, annál kevesebb lesz az olyan ember, ki megérti, s annál inkább bolondnak fogják tartani.

Mazowszén az emberek már kevesebbet beszéltek a háborúról. Itt is hitték ugyan, hogy lesz, de nem tudták, mikor. Varsóban nagy volt a nyugalom, annyival is inkább, mert az udvar Ciechanówban mulatott, amelyet Janusz herceg a legutóbbi litván betörés óta átépíttetett, helyesebben szólva, egészen újraépíttetett, mert a régiből csak a belső vár maradt meg. A varsói várban Jaśko Socha a várisztaroszta, a Worskla alatt odaveszett Abraham vajda fia, fogadta Zbyszkót. Ismerték egymást, mert Jaśko is a hercegasszony udvarával volt Krakkóban, így hát nagy vendégszeretettel fogadta - Zbyszko pedig, még mielőtt asztalhoz ültek volna, faggatni kezdte Danuśka felől, hogy vajon ő is férjhez ment-e a hercegasszony többi palotáskisasszonyával együtt?

De Socha nem tudott erre felelni. A hercegi udvar kora ősztől a ciechanówi várban mulatott. Csak őt, meg egy maroknyi íjas vitézt hagytak Varsóban a vár őrizetére. Hallotta ugyan, hogy Ciechanówban voltak lakomák meg menyegzők, amint már advent előtt lenni szokott, de hogy a palotáskisasszonyok közül melyik ment férjhez, melyik maradt pártában, azt ő - házas ember létére - nemigen tudakolta.

- Úgy vélem azonban - mondotta -, hogy Danusia aligha mehetett férjhez, mert e dolog Jurand úr nélkül semmiképpen meg nem történhetett, arról meg nem hallottam, hogy ő Ciechanówba érkezett volna. Meg aztán két kereszteslovag vendége is van a herceg úrnak, két konitur, az egyik a jansborki, a másik a szczytnói, s velük együtt idegen vendégek is - ilyenkor pedig Jurand úr sohasem mutatkozik, mert a fehér palást látása legottan fejébe szökteti minden nagy indulatát. Ha meg Jurand ott nem volt, akkor menyegző sem volt! De ha kívánja kigyelmed, elszalajtok egy hírhozót sürgős tudakolásra, ámbátor életemet is feltenném, hogy kisasszonyodat hajadoni pártában leled.

- Magam is útnak indulok holnap, de a jó szóért áldja meg kigyelmedet az Isten. Csak a lovak szusszanjanak egyet, azonnal indulunk, mert addig már nem talál nyugtot az én szívem, míg az igazságot meg nem tudom. Áldja meg hát az Úr kigyelmedet, mert igen megvigasztalá szívemet.

Socha azonban nem elégedett meg ennyivel, hanem szorgosan kifaggatta a történetesen ottlévő nemeseket meg katonákat, nem hallottak-é valamit Danusia menyegzőjéről. De senki sem hallott - ámbár voltak ott olyanok is, akik jártak Ciechanówban, s egyik-másik lakodalmon is voltak. „Hacsak az utolsó hetekben vagy inkább az utolsó napokban el nem vette valaki." S valóban, ez is megtörténhetett, mert akkoriban az embereknek nemigen volt idejük sok latolgatásra. De közben Zbyszko megkönnyebbedett szívvel már nyugovóra is tért. Ágyban fekve azon gondolkozott, ne űzze-é el magától Sanderust, de eszébe jutott, hogy a csavargó német tudása még hasznára lehet, ha majd Lichtenstein ellen indul. Arra is rájött, hogy hiszen Sanderus nem hazudott. Igaz ugyan, hogy drága szerzemény volt, mert a fogadókban négy helyett evett-ivott, viszont fölöttébb kimutatta készségét az új ura iránti

szolgálatra, ragaszkodását nemkülönben. Ezenfelül még a betűvetéshez is értett, mivel a cseh csatlóson és magán Zbyszkón is túltett. Ennek tulajdonítható, hogy az ifjú lovag megengedte, hogy vele menjen Ciechanówba, aminek Sanderus nemcsak azért örült, mert tudta, hogy ott jó ellátáshoz jut, hanem tapasztalatból azért is, hogy e tisztes társaságban nagyobb bizalmat keltvén maga iránt, könnyebben talál vevőt portékájára. Még egy éjjeli szállás után, mely Nasielskben érte őket, ismét útnak indultak, nem nagyon gyorsan, de nem is nagyon lassan, s másnap alkonyattájban megpillantották a ciechanówi vár falait. Zbyszko egy fogadónál megállt, hogy vértet öltsön, s lovagi szokás szerint fején sisakkal, kezében kopjával vonuljon be a várba. Felült hát a zsákmányolt óriási csataménre, s a levegőbe keresztet írván - elindult.

De még tíz lépést sem haladt, mikor a cseh hátulról hozzárúgtatott, s a fülébe súgta:

- Valamiféle lovagok vágtatnak utánunk, alighanem keresztesek, vagy mi!

Zbyszko megfordította lovát, s fél futamatnyinál nem távolabb tekintélyes menetet pillantott meg, melynek élén erős tengermelléki lovakon két vitéz haladt teljes vértezetben, mind a kettőn fehér palást, rajta fekete kereszt, sisakjukon magas pávatollbóbita.

- Istenemre! Keresztesek! - kiáltotta Zbyszko.

És önkéntelenül előrehajolt nyergében, kopját a ló füle magasságában előreszegezte, mire a cseh is markába köpött, hogy a csákány nyele jól tapadjon.

Zbyszko legényei mind tapasztalt emberek, kik jól ismerték a harci szokásokat, ugyancsak készenlétbe sorakoztak - nem harcra ugyan, mert a lovagi bajvívásban a szolganép nem vett részt -, hanem azért, hogy a párviadalhoz a teret kimérjék, avagy a gyalogszerrel való viadalhoz a havas földet keményre letapossák. Egyedül a cseh volt nemesember, ő készülődött tehát harcra, de ő is remélte, hogy Zbyszko a rajtaütés előtt még szót vált velük, annál jobban csodálkozott hát, hogy az ifjú lovag már a kihívás előtt előreszegezte kopját.

De Zbyszko is idejében észbe kapott, eszébe jutott, milyen balgán cselekedett Krakkó alatt, mikor Lichtensteint olyan oktalanul megtámadta, s hogy ebből mennyi sok szerencsétlenség következett. Felemelte hát a kopját, visszaadta a csehnek, s szablyáját ki se vonva indult a kereszteslovagok felé. Mikor közelebb ért, észrevette, hogy a kereszteseken kívül egy harmadik tollforgós vitéz is van közöttük meg egy negyedik hosszú hajú, ez azonban nem volt páncélban, s alighanem mazur lehetett.

Mikor jól szemügyre vette őket, ezt gondolta magában:

„A krakkói tömlöcben megesküdtem, hogy nem három pávabóbitát szerzek kisasszonyomnak, hanem annyit, valahány ujja van a kezén, no, ha e lovagok nem követségben vagynak, három mindjárt meglehetne."

Eszébe jutott azonban, hogy ezek bizonyára követségben járnak a mazowszei herceg úrnál, nagyot sóhajtott hát, s fennhangon kiáltotta:

- Dicsértessék a Jézus Krisztus!

- Mindörökké! - felelte a hosszú hajú, fegyvertelen lovag.

- Isten legyen, vezéretek!

- Neked is, uram!

- Dicsőség Szent Györgynek!

- Ő a mi patrónusunk is. Köszöntelek uram, utadban.

Erre mély meghajlások következtek, azután Zbyszko megmondta nevét, címerét, csatakiáltását és hogy honnan igyekszik a mazowszei udvarhoz. A hosszú hajú lovag viszont közölte, hogy ő a kropiwnicai Jędrek s a herceg úr vendégeit kíséri: Gottfried frátert[60] meg Rotger frátert, valamint Fulko de Lorche lotharingiai lovag urat, ki miként a kereszteslovag urak vendége, szemtől szembe kívánja tisztelni a mazowszei herceg urat, különösen pedig a hercegasszonyt, a jeles Kiejstut leányát.

Míg a nevek elhangzottak, az idegen lovagok egyenesen ültek lovaikon, s minduntalan megmeghajtották vassisakos fejüket, mert Zbyszko remekbe készült páncélzata után ítélve azt vélték, hogy a herceg úr valami magas rendű személyiséget, talán rokonát, vagy akár tulajdon fiát küldötte ki fogadásukra.

A kropiwnicai Jędrek pedig tovább beszélt:

- A jansborgi komtur avagy, amint nálunk mondanád, sztaroszta a herceg úrnál van vendégségben, s ő szólott néki e három lovag felől, hogy fölöttébb szeretnének hozzánk vendégségbe jönni, de félnek, különösen e lotharingiai lovag, ki messze földről érkezvén, abban a hiedelemben volt, hogy a keresztesek birodalmán túl már szaracénok laknak, kik ellen állandó háborúság folyik. A herceg úr emberséges szíve legottan engem indíta a határra, hogy a vendég urakat a várak között biztonságosan átvezessem.

- S tekigyelmed segítsége nélkül nem is jöhettek volna át?

- A mi népünk fölöttébb gyűlöli a kereszteslovagokat, nem is a gyakori betörések miatt, mert a mieink is el-ellátogatnak hozzájuk, hanem sokkal inkább hamis voltuk miatt, mert ha a keresztes megölelget is, s elöl orcádat csókolja, hátulról ugyanám beléd márthatja kését, ami kétségkívül kutyavirtus, s nekünk, mazuroknak, fölöttébb utálatos... igaz-é?!... Hajlékába mindenki befogadja az németet, és a vendégen sérelmet nem teszen, de az úton szívesen tengelyt akaszt véle. S vannak, akik mindétig ezt mívelik, akár a bosszú miatt, akár a dicsőségért, kit mindnyájunknak megadjon az Úr...

- Melyik hát kigyelmetek közül a legjelesebb?

- Van itt egy olyan, hogy a németnek jobb a halállal szembenéznie, hogynem véle. Ez a spychówi Jurand úr.

Zbyszko szíve megremegett e név hallatára, s nyomban el is határozta, hogy kifaggatja a kropiwnicai Jędreket:

- Tudom! - szólt. - Hallottam felőle: ő az, kinek leánykája, Danuta, a hercegasszony palotáskisasszonya volt, míg férjhez nem ment...

E szavak után élesen fürkészte s szinte lélegzetvisszafojtva leste a mazowszei lovagot, ez azonban nagy csodálkozással felelte:

- Ki mondá ezt kigyelmednek? Gyermekded leányka az még. Igaz ugyan, hogy olykor az ilyen is férjhez megy, de a Jurandé nem ment. Hat napja indultam el Ciechanówból, s láttam őt a hercegasszony oldalán. De hogyan is mehetne férjhez adventben?

Zbyszko minden erejét összeszedte, hogy a mazur lovag nyakába ne boruljon, s oda ne kiáltsa: „Isten fizessen meg néked a jó hírért!” - de lebírta nagy indulatát, s lecsendesedve szólt:

- Mert úgy hallám, hogy Jurand úr férjhez adta volna valakihez.

---

[60] Barátot (latin).

- A hercegasszony akarta, nem Jurand, de Jurand akarata ellenére nem tehette. Krakkóban történt a dolog, ahol egy ifjú lovaghoz akarta volna adni, ki a leánykának hűséget fogadott, s kit az is kedvel.

- Igazán kedveli? - kiáltotta Zbyszko.

Jędrek élesen ránézett, elmosolyodott, aztán megjegyezte:

- Netán kelleténél jobban tudakolod ama leányzót.

- Mint minden ismerősömet, kikhez menendő vagyok.

Zbyszko arcából csak kevés látszott a sisak alól, csak éppen a két szeme, meg arcának egy része, de az is, meg az orra is olyan vörös volt, hogy a csipkelődésre hajló, tréfás kedvű mazur mindjárt megjegyezte:

- Nyilván a fagy csípte meg kigyelmed képét, hogy piroslik, akár a húsvéti tojás?

Az ifjú zavara még nagyobb lett:

- Alighanem... - felelte.

Elindultak, s darab ideig szótlanul haladtak, csak a lovak prüszköltek s fújtak sűrű páraoszlopot orrlikaikból. Az idegen lovagok egymás között vartyogtak, de kis idő múlva a kropiwnicai Jędrek megkérdezte:

- Hogy is hívják kigyelmedet, mert nem vevém jól eszembe.

- Bogdanieci Zbyszko.

- Ej no! Hiszen amazt is így nevezék, ki a hajadonkának hűséget fogadott.

- Véli kigyelmed, hogy letagadom? - fortyant fel Zbyszko hirtelen fellobbanó büszkeséggel.

- Nincs is miért. Szent Atyám, akkor hát kigyelmed ama Zbyszko, kinek a leányka fátylát a fejére borítá. Hogy Krakkóból megtértek, a sok palotás dáma meg kisasszony egyébről sem beszélt, csak kigyelmedről, s nem egynek a könny is végigcsordult ábrázatán, míg hallgatta. Hát kigyelmed az! Hej, lesz is öröm az udvarnál... Mert hát a hercegasszony előtt is kedvet találtál...

- Isten ádlja meg őt is, meg kigyelmedet is a jó hírért... Mert mikor azt mondák, hogy férjhez ment, majd holttá váltam.

- Dehogy ment, dehogy ment!.. Ízes falat az ilyen leányka, mert egész Spychów reá néz, de jóllehet sok nyalka legény forgolódik az udvarnál, egyik sem méregette rá a szemét, mert mindegyik tudta, mit mívelt Krakkóban, meg a kigyelmed esküvesének is tisztelettel adóztak. De meg a hercegasszony őnagysága se engedte volna. Hej! Lesz öröm! Igaz ugyan, hogy olykor csipkedték is a leányzót, de ha valaki azt mondá neki: „Nem jön már vissza a te lovagod!”, csak nagyot toppantott a lábával, s úgy kiáltá: „Visszajön! Visszajön!” De ha valaki azt találta mondani, hogy kigyelmed már bizonnyal más leányzót vett asszonyául, sírásra görbült a kicsi szája.

Zbyszkót elérzékenyítették e szavak, de a méreg is elfutotta az ilyen gonosz fecsegésre.

- Párviadalra hívom, aki e hamisságot ugatta rám!

A kropiwnicai Jędrek felkacagott:

- Asszonyok! Asszonyok fecsegése. Kigyelmed tehát fehérnépet kíván bajra hívni? Karddal le nem bírod a guzsalyt!

Zbyszko örült, hogy az Úristen ilyen vidám és jóindulatú útitársat küldött néki, s legottan faggatni kezdte Danusia felől, azután a mazowszei udvar szokásai felől, majd ismét Danusiára, Janusz herceg úrra, a hercegasszonyra és megint csak Danusiára fordította a szót, s hogy eszébe jutott a fogadalma, elmondta Jędreknek, mi mindent hallott útközben a háborúról - miképpen készülődnek az emberek, hogyan várják napról napra - végül megkérdezte, hogy a mazowszei hercegségekben ugyanígy van-e.

A kropiwnicai lovag nem hitte, hogy a háború ilyen közel lenne. Beszélnek az emberek mindenfélét, mondják, hogy nem lehet másképpen, de íme, maga a herceg mondta a długolasi Mikołajnak, hogy a keresztesek behúzták a csápjukat, s ha a király nagyon megköti magát, még a dobrzyni földekről is kitakarodnak, melyet pedig nemrégen raboltak el, mert igen félik a király hatalmát. De legalábbis halasztgatják, amíg jól fel nem készülnek.

- Különben is - folytatta -, a herceg úr nemrégen járt Malborgban, ahol, a nagymester nem lévén otthon, a nagymarsall látta vendégül, és vitézi tornákat is rendelt tiszteletére. Most meg komturok vendégeskednek a herceg úrnál s íme, még új vendégek is érkezének...

Kis ideig elgondolkozott, csak aztán folytatta:

- Mondják, a keresztesek nemhiába ülnek itt nálunk, meg Płockban, Ziemowit herceg úrnál. Azon mesterkednek, hogy ha háború lesz, herceg uraimék ne a királyt segélnék, hanem őket, ha pedig ezt semmiképpen nem akarják, akkor legalább veszteg maradnának. De hát ezt meg nem érik...

- Adja Isten! Mi módon is vesztegelhetnének kigyelmetek odahaza? A herceg urak meg ugyanám hálával tartoznak a Lengyel Királyságnak. Én is úgy vélem, nem maradhatnak veszteg.

- Nem is maradunk! - felelte a kropiwnicai Jędrek.

Zbyszko ismét az idegen lovagokra, meg a pávatollakra pillantott:

- Ezek is abban járnak?

- A keresztesek... lehet. Ki volna annak tudója?

- És ama harmadik?

- Azt a kíváncsiság hozta ide.

- Vélem, jelentős lovag lehet.

- Meghiszem azt! Három jól vasalt szekér döcög utána gazdag szerrel, kilenc legénye van. Az ilyennel alkalmatos volna összeakadni. Az emberfiának a nyál is összefut a szájában.

- Miért nem teszi hát kigyelmed?

- Mi módon tehetném, mikor a herceg úr rám bízta, hogy vigyázzam őket. Ciechanówig a hajuk szála se görbülhet.

- Hátha én hívnám ki őket? Netán meg akarnának víni velem?

- Akkor előbb vélem kellene kigyelmednek megvívnia, mert míg én élek, abból semmi sem lesz.

Zbyszko barátságosan nézett a fiatal nemesre, aztán így szólt:

- Látom, érti kigyelmed, mi a lovagi becsület. Kigyelmeddel meg nem vívok, mert barátok vagyunk, de Ciechanówban, ha Isten is úgy akarja, találok okot a németek ellen.

- Ciechanówban megteheti kigyelmed, mit jókedve kíván. Ott nem lesz hiány lovagi tornákban, hátha élesre is fordul, csak a herceg úr, meg a komturok adjanak rá engedelmet.

- Van nékem egy táblám, melyre felíratám, hogy párviadalra hívok minden lovagot, ki el nem ismerné Danuta Jurandówna leányasszonyt a világ legerényesebb és legbájosabb hölgyének. De hát... az emberek csak a vállukat vonogatták, meg mosolyogtak.

- Azért van e dolog, mert ez idegen szokás, s igazán szólván, bolond szokás is, melyet erre mifelénk nem ismernek, hanemha a határok mentén. Ez a lotharingiai lovag úr is összeakaszkodott útközben a mi nemes urainkkal valamiféle asszonyszemély miatt, kit a többieken felüllevőnek magasztalt. De senki meg nem érté, a bajvívást meg én nem engedtem.

- Hogyan? Hölgyének magasztalását követelé? Isten szent nevére! Nyilván nincs benne szikrányi szemérem!

Itt az idegen lovagra pillantott, mintha azt akarná látni, milyen is egy szemérmetlen ember, de magában be kellett ismernie, hogy Fulko de Lorche lovag úr nem látszott közönséges útonállónak, sőt a felütött sisakrostély alól inkább szelíd szem tekintett ki, arca fiatal volt, s vonásain valami bánatféle ült.

- Sanderus! - kiáltotta Zbyszko hirtelen.

- Szolgálatodra, uram - felelte a német, urához közeledve,

- Kérdezd meg e lovag urat, ki hát a legbájosabb és a legerényesebb hölgy ez világon?

- Ki a legbájosabb és legerényesebb hölgy ezen a világon? - kérdezte Sanderus.

- Ulrika de Elner - felelte Fulko de Lorche, s szemét az égre emelve, sóhajtozni kezdett.

Zbyszkónak e káromlás hallatára a lélegzete is elakadt, s úgy elfutotta a méreg, hogy helyben megállította ménjét, de még mielőtt szólhatott volna, a kropiwnicai Jędrek lovával kettőjük közé állt.

- Itten nem lészen huzakodás!

De Zbyszko ismét az ereklyeárushoz fordult:

- Mondd meg néki, hogy baglyot magasztal.

- Azt mondja az én uram, nemes lovag, hogy baglyot magasztalsz - ismételte meg Sanderus visszhang módjára.

Erre de Lorche eleresztette a kantárszárat, s jobb kezével kezdte kioldozni, azután lefelé húzni a vaskesztyűt, s végül odavetette a hóba Zbyszko lába elé, amaz pedig intett a csehnek, hogy vegye fel a kopja hegyével.

De a kropiwnicai Jędrek most már vészjósló tekintettel fordult Zbyszkóhoz:

- Mondám, addig ki nem állhatnak kigyelmetek, míg az én strázsálásom le nem telik. Nem engedem. Se néki, se kigyelmednek.

- Nem én hívtam ki, hanem ő engemet.

- De a bagolyért. Nékem ez elég. S ha ki ellenkezik... Ej, no!... Én is meg tudom húzni az övet!

- Kigyelmeddel nem keresem a bajt.

- Pedig meggyűlik, mert esküvel fogadtam, hogy e lovag urat megoltalmazom.

- Akkor hát mi módon lészen? - kérdezte Zbyszko makacsul.

- Nem messze vagyon Ciechanów.

- De mit vél felőlem e német?

- Mondjad meg néki ez ember szájával, hogy itt nincs helye a bajvívásnak, mert ehhez kigyelmednek előbb a herceg úr engedelme, néki meg a komturé szükséges.

- És ha nem adják meg?

- Akkor is meglelhetik még kigyelmetek egymást. Elég a beszédből.

Zbyszko, látván, hogy itt hiába minden, s meg is értvén, hogy a kropiwnicai Jędrek valóban nem engedheti meg a párviadalt, ismét Sanderust kiáltotta, magyarázná meg a lotharingiai lovagnak, hogy majd csak megérkezésük után szállhatnak sorompóba. De Lorche végighallgatta a németet, aztán rábólintott, annak jeléül, hogy mindent megértett, utána meg kezét Zbyszko felé nyújtotta, s annak kezét hosszasan a magáéban tartván, háromszor erősen megszorítá, ami a lovagi szokások szerint azt jelentette, hogy bárhol, és bármikor találkoznak, meg kell verekedniök. Ezután látszólag jó egyetértésben elindultak a ciechanówi vár felé, melynek csonka tornyai már kirajzolódtak a vöröslő ég alján.

Még világos volt, mikor beértek, de míg a várkapu előtt szót értettek, s mire a hidat is lebocsátották, igen megereszkedett a sötét. Zbyszko ismerőse, a długolasi Mikołaj, fogadta és látta őket vendégül; egy maroknyi lovas és háromszáz biztos kezű erdei íjas élén jött elébük, Zbyszko mindjárt bevezetőben nagy fájdalommal hallotta, hogy az udvar nincs Ciechanówban. A herceg úr, meg akarván tisztelni a szczytnói és jansborki komturt, nagy vadászatot rendelt a rengetegben, melyen a látványosság fényét emelendő, a hercegasszony is részt vett, palotáskisasszonyaival együtt. Zbyszko az ismerős udvari hölgyek közül csak Ofkát, a jarząbkówi Krzych özvegyét találta ott, aki egyben a vár kulcsárnője is volt. Az asszony fölöttébb örült a viszontlátásnak, mert mióta Krakkóból megtértek, akár tetszett, akár nem, mindenkinek Zbyszko és Danusia egymás iránti szerelméről, meg az ifjú lovagnak Lichtensteinnel való kalandjáról mesélt, s mivel ezek az elbeszélések nagyban növelték tekintélyét az udvar ifjai és leányai között, hálás volt Zbyszkónak; most hát vigasztalni akarta a bánatért, melyet Danusia távolléte okozott neki.

- Meg sem ismernéd - mondotta -, sokasodnak az esztendei, köntösén, a nyaka alatt már majd szétpukkad a varrás, annyira duzzadozik a természete. Nem az a gyenge palánta már, aki valahanapján volt, s most már téged sem úgy kedvel, miként akkoron. Ha most valaki a fülébe kiáltja: „Zbyszko!” akárha árral böknék meg. Hja! csak ilyen a fehérnép sora, s nincsen rá semmilyen ír, mert Isten akaratja... Azt mondod, bátyádurad egészséges? Akkor hát mért maradt honn?... Bizony, ilyen a mi sorsunk... Az asszonyember csak sóhajtozik; meg sóvárog, ha egyedül él ez világon... Isten kegyelme, hogy lábát nem törte még, holott mindétig rohan a toronyba, hogy az utat vigyázza... Bizonyos igaz, mindünknek igen nagy szükségünk van jó barátra...

- Ha megabrakoltak a lovak, legottan indulok hozzá, nem bánom én, ha sötét éjjel is - felelte Zbyszko.

- Tedd, mit elvégezel magadban, de vezetőt rendelj a várból, mert az erdőben elvétheted az utat.

S az estebédnél, melyet a długolasi Mikołaj úr rendelt a vendégeknek, Zbyszko kijelentette, hogy tüstént indul a herceg úrhoz s vezetőt kért. A fáradt kereszteslovagok az estebéd után az öblös kandallóhoz húzódtak, melyben hatalmas fenyőhasábok pattogtak, s elhatározták, hogy csak pihenő után, holnap indulnak. De Lorche azonban, megtudakolván, miről van szó, kijelentette, hogy Zbyszkóval akar menni, mert félt, hogy el talál késni a vadászatról, melyet pedig feltétlenül látni kívánt.

Ezután Zbyszkóhoz lépett, kezet nyújtott néki, s ellenfele kezét ismét háromszor erősen megszorította.

XX

De most is úgy alakult, hogy nem került sor a találkozóra, mert a długolasi Mikołaj - megtudván szándékukat a kropiwnicai Jędrektől - mind a kettőjüknek szavát vette, hogy a herceg és a komturok tudta nélkül nem verekszenek meg, s meg is intette őket, hogy ha ellenkeznének, bezáratja a kapukat. Zbyszkónak sürgős volt, hogy Danusiát minél előbb meglássa, nem mert hát ellenkezni, de Lorche pedig, aki szívesen kiállt ugyan, ha szükség volt rá, de nem volt vérengző természetű, kész volt lovagi becsületére megfogadni, hogy megvárja a herceg engedelmét, annyival is inkább, mert félt, hogy ellenkező esetben a herceg urat is megbánthatná. A lotharingiai lovag ugyanis, ki sokat hallotta a lantosoktól a vitézi játékok dicsőítését, szerette a nagy sokadalmakat és a pompás vigasságokat, egyre abban forgatta hát fejét, hogy inkább az udvar, a főméltóságok és a hölgyek jelenlétében áll sorompóba, mert úgy vélekedett, hogy győzelmének így nagyobb híre megyen, meg az aranysarkantyút is könnyebben megszerezheti. Emellett érdekelte ez az ország, meg az itt lakó emberek is, így hát kedvére volt a halasztás - különösen, hogy a długolasi Mikołaj, aki évekig sínylődött a németek rabságában, tehát az idegenekkel könnyen szót értett, egész csodákat mesélt neki a hercegi vadászatokról s a nyugati országokban már régóta nem ismert különféle dúvadakról. Éjfélkor tehát Zbyszkóval együtt elindultak Przasnysz felé, s fegyveres kíséretet meg a farkasok elleni védekezésül fáklyás embereket is vittek magukkal. Itt ugyanis télidőben nagy falkába verődtek össze e vadak, úgyhogy még a tíz-húsz lovasból álló, jól felfegyverzett csapatokra is veszélyesekké válhattak. Ciechanów innenső oldala felől is bőven volt már erdő, amely Przasnysz közelében a kurpiei[61] őserdővé vadult, kelet felé pedig összeolvadt a podlasiei és a távolabbi litvániai ősrengeteggel. Még a közelmúltban is rendszerint ezeken az őserdőkön át zúdultak Mazowszére a vad litván hordák, melyek a veszedelmes helyi lakókat elkerülve, 1337-ben egészen Ciechanówig nyomultak előre, s lerombolták a várost. De Lorche élénk érdeklődéssel hallgatta vezetőjük, az öreg turoboji Maćko elbeszélését, mert már régóta égett a vágytól, hogy a litvánok ellen harcolhasson, akiket - mint egyébként a többi nyugati lovag is - szaracénoknak tartott. Hiszen ő kereszteshadjáratra jött erre a vidékre, hogy így szerezzen magának hírnevet és érdemelje ki lelke üdvösségét, s útközben arra gondolt, hogy hiszen a mazurok is félig pogány nép, s így az ellenük való hadakozás is teljes bűnbocsánatot biztosít. Most hát nem akart hinni szemének, mikor Mazowsze területén, a városokba érve, megpillantotta a templomokat, a tornyokon a keresztet, a papokat és a lovagokat, kiknek vértezetén szent jelek díszlettek. Megismerte e népet, mely vérmes és szilaj ugyan, s a verekedésre igen szorgalmatos, de keresztény s a németeknél - kiknek országán az ifjú lovag szintén áthaladt - semmivel sem ragadozóbb természetű. Mikor tehát azt hallotta, hogy ez a nép századok óta hisz Krisztusban, maga sem tudta, mit gondoljon a keresztesek felől, s mikor még azt is megtudta, hogy a boldogult krakkói királyasszony már Litvániát is keresztvíz alá hajtotta, csodálkozásának s töprengésének valóban nem volt határa.

Faggatni kezdte hát a turoboji Maćkót, hogy vajon ebben az erdőben, amelyen áthaladnak, nincsenek-é legalább sárkányok, kiknek az itteni nép szüzeket kénytelen áldozni, s kikkel meg lehetne verekedni. De a kapott válasz most is teljes csalódást okozott.

- Az erdőségekben bőven van mindenféle fenevad: farkas, vadbivaly, bölény meg medve, kikkel elég dolgunk akad - felelte a mazur. - A lápokban talán tisztátalan lelkek is vannak, de

[61] A mysznicei erdőségek vidéke a bialystoki vajdaságban; lakóit kurpoknak nevezik. (Az elnevezés a „kurp” - bocskor szóból ered.)

sárkányok felől sosem hallottam, s még ha volnának is, szüzeinket aligha adnánk nékik, inkább erős haddá verődvén, rájuk esnénk. Ha ott sárkányok lennének, erdölő népünk már régen sárkánybőrszíjat viselne a derekán.

- Minémű nép légyen ez avagy lehet-é véle harcba szállni? - kérdezte de Lorche.

- Lehetni lehet, csak nemigen válnék tekigyelmed egészségére - felelte Maćko. - Meg aztán lovag úrhoz nem is illendő, lévén ez afféle paraszti nép.

- A svájciak is parasztok. Avagy nem Krisztust hiszik-é ezek is?

- Itt a Mazowszén nem is akad másféle. Ezek a herceg úr jobbágyai meg a mieink. Láthatta kigyelmed az íjasokat a várban. Ezek mind kurpok, mert a világon sincs hozzájuk fogható, ki biztosabb kézzel bánnék a számszeríjjal.

- Az ángliusok, meg a skótok, kiket a burgund udvarban láttam...

- Én is láttam Malborgban - vágott szavába a mazur -, szálas legények, de Isten ne adja nékik, hogy valaha ezekkel szembeforduljanak! Ezeknél már a hétéves gyermek addig nem kap enni, míg az élelmet nyilával a fenyőfa tetejéről maga le nem szedi...

- Miről folyik a beszéd? - kérdezte Zbyszko, kinek fülét megütötte a „kurp” szó.

- A kurp meg az ánglius íjasokról. E lovag úgy véli, hogy az angol meg a skót íjas mindeneken felül biztos kezű.

- Én is láttám őket Wilno alatt. De még a nyílvesszejük szavát is hallám a fülem mellett. Ott is voltak lovagok a világ minden részéből, kik ígérgették, hogy sótlanul falnak fel bennünket, de hogy egy-kétszer belénk kóstoltak, már nemigen ízlett nekik a falat.

Maćko jót nevetett, s de Lorche lovagnak is lefordította Zbyszko szavát.

- Beszéltek erről mindenféle udvaroknál - felelte a vendég lovag -, igen magasztalák ott kigyelmetek nagy vitézi akaratját, csak azt neheztelék, hogy a pogányt segélitek a Szent Kereszt ellenében.

- Segéltük ám a kereszthez hajló népet, a dúlás és sérelmek ellen. A német kívánná őket pogányságban tartani, hogy okot vehessen a dúlásra.

- Az Úr ítéli meg e dolgokat - sóhajtotta de Lorche.

- Vajha közelesen - tette hozzá a turoboji Maćko.

A lotharingiai lovag pedig, hallván, hogy Zbyszko Wilno alatt volt, mindjárt faggatni kezdte, mert az ottani csata eseményei: a páros bajvívások és nagy viadalok híre, bejárta széles e világot. Különösen az a bajvívás izgatta a nyugati vitézek képzeletét, melyben hír szerint négy lengyel és négy francia lovag támadt egymásra. De Lorche úr most már nagyobb becsüléssel kezdett Zbyszkóra tekingetni, mint olyan emberre, ki ily jeles viadalokban részelt. Szívében örvendezett is, hogy nem mindennapi vitézzel kell kiállnia.

Színből megbékélve haladtak tovább, a pihenőkön illendően megtisztelték s kínálgatták egymást borral, melyből de Lorchének nagy készletei voltak. Csak mikor a lotharingiai lovag és a turoboji Maćko beszélgetéséből kiderült, hogy Ulrika de Elner nem is hajadon, hanem negyvenedik esztendejét taposó férjes asszony, kinek hat gyermeke is van, Zbyszko annál inkább háborgott magában, hogy ez a hóbortos idegen nemcsak hogy saját „banyáját” Danuśkához méri, de még fölébe helyezni sem átallja. Arra gondolt, hogy talán csakugyan háborodott elméjű őkelme, kinek jobbat tenne a sötét kamra meg némi korbácsolás, mint a nagyvilágban való csavargás. E gondolat aztán meg is nyugtatta fellobbanó indulatát.

- Nem véli kigyelmed - fordult Maćkóhoz -, hogy valami gonosz lélek zavarta meg az értelmét? Hátha maga az ördög lakozik a fejében, akár a féreg a dióbélben, s netán éjjel még átmászik valamelyikünkre? Itt bizony nem árt résen lenni...

A turoboji Maćko, Zbyszko szavait hallván, ellenkezett ugyan, de most már maga is nyugtalankodva tekingetett a lotharingiai lovagra, s végül is kibökte:

- A megszállott emberben olykor száz is lakozik belőlük s ha nagyon szűken vagynak, szívesen keresnek lakozást más emberfiában is. A legkegyetlenebb az olyan, kit asszonyállat küld az emberre.

Aztán hirtelen a lovaghoz fordult:

- Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!

- Én is őt dicsérem - felelte de Lorche, némi csodálkozással.

A turoboji Maćkót ez teljesen megnyugtatta.

- Na látja kigyelmed - magyarázta - Zbyszkónak -, ha tisztátalan lélek lakoznék benne, legottan tajtékozna avagy a földre is vetné, mert nagy hirtelenséggel támadtam rá. Indulhatunk.

El is indultak nyugodtan. Przasnysz nem volt messze Ciechanówtól, nyáridőben a hírvivő jó lovon két óra alatt is megtehette az utat. De ők éjnek idején, az erdei hófúvásokon át, meg a pihenők miatt is csak lassan haladhattak, s mivel jóval éjfél után indultak, hajnalhasadáskor érték el a herceg vadászkastélyát, amely Przasnyszon jóval túl, az erdő szélén állt. Fából épült, terebélyes, alacsony épület volt ez a vadászkastély, de ablakai már üvegből készültek, a kastély előtt gémeskutak meredeztek, és a lovak számára két pajta állott, a kastély körül pedig egymás mellett sorakoztak a fenyőgallyakból hevenyészve összerótt kunyhók, meg a bőrsátrak. Az alig hasadozó hajnalban itt is, ott is felvillant a sátrak előtt rakott tűz, s azok körül álldogáltak a hajtók, szőrével kifelé fordított gubában, róka-, farkas-, vagy medvebőr bundában. De Lorche úr azt hitte, két lábon álló vadállatokat lát a tüzek körül, mert a legtöbb embernek állatfejből készített sapkája volt. Egyesek gerelyük nyelére, mások számszeríjukra támaszkodva ácsorogtak, némelyek meg azzal foglalatoskodtak, hogy a kötelekből készült óriási hálókat göngyölítették össze, míg mások a nyilván reggelire szánt hatalmas bölény-, vagy jávorszarvas-tetemeket forgatták a nyárson. A hóra vetődő tűzfény megvilágította a marcona alakokat is, kiket némileg elfödött szem elől a füst, az emberi pára és a sülő húsból felszálló gőz. Mögöttük felrémlettek a rózsaszínben úszó, hatalmas fenyőfák és az emberek újabb csoportjai, kiknek sokasága bámulatba ejtette a lotharingiai lovagot, mert szeme nem szokta meg az ilyen tömeges vadászatokat.

- Kigyelmetek fejedelmei úgy készülődnek a vadászatra; mint inas a hadba.

- Tudja is meg kigyelmed - felelte a turoboji Maćko -, nem szűkölködnek ők sem vadászkészség, sem emberek híján. Ezek hercegi hajtók, de vannak itt mások is, kik a rengeteg minden zugából a jó vásár reményében gyűlének itt egybe.

- Mitévők legyünk - kérdezte Zbyszko. - Az egész udvar alszik még.

- Megvárjuk, míg felébrednek - felelte Maćko. - Csak nem döngethetjük meg az ajtót, hogy herceg urunk felserkenjen?

Azzal az egyik tűzhöz vezette őket, a hajtók bölény- és medvebőröket raktak elébük, aztán készségesen kínálgatták füstölgő hússal, s az idegen szót hallván, máris csoportba verődtek, hogy a „németet” láthatnák. Zbyszko legényei mindjárt széjjelkürtölték, hogy a lovag a tenge-

ren túlról való, mire egyszerre olyan sokadalom támadt körüle, hogy a turoboji Maćkónak minden tekintélyére szüksége volt, hogy a vendéget a tömeg kíváncsiságától megoltalmazza. De Lorche legottan észrevette, hogy nők is vannak közöttük, ruházatuk olyan, mint a férfiaké, csak éppen az arcuk piros, mint az alma, és igen szemrevalók. Mindjárt az érdekelte, hogy vajon ők is részt vesznek-e a vadászatban.

A turoboji Maćko megmagyarázta, hogy a nők nem tartoznak a vadásznéphez, de együtt jöttek ide a férfiakkal, mert hajtotta őket az asszonyi kíváncsiság, meg azért is, hogy itt mint valami vásáron, az erdő kincseiért cserébe megvegyék a szükséges városi portékát. S valóban olyan volt ez a hercegi vadászkastély, mint valami fontos gyülekező hely, ahol még az udvar távollétében is összesereglett a két elem: a városi meg az erdei nép. A hajtók nem szerettek eltávozni az erdőből, mert hiányzott volna nekik a fák zúgása, így aztán a przasnyszi nép hozta ki ide az erdőszélre híres sörét és lisztjét, melyet a városi szélmalmokban, vagy a Węgierka patak malmaiban őröltek, azután hoztak sót, ami az erdőben ritkaság számba menő és igen keresett áru, mindenféle vas- és bőrportékát meg az emberi találékonyság számos hasonló termékét, s vittek értük cserébe állati bőröket, értékes prémeket, aszúgombát, mogyorót, mindenféle nyavalya gyógyítására alkalmatos füveket, meg borostyánrögöket, melyben a Kurpie vidéke fölöttébb bővelkedett. Így aztán a vadászkastély környékén szinte állandó vásár zajlott, mely a hercegi vadászatok alkalmával még népesebb szokott lenni, mint máskor, mert a kötelesség meg a kíváncsiság az erdőségek legtávolabbi zugaiból is idecsalta a népet. De Lorche úr érdeklődéssel hallgatta Maćko elbeszélését, s közben figyelemmel szemlélte a hajtókat. Ezek az emberek itt éltek a gyantaillatot árasztó, egészséges levegőben - s miként az akkori parasztság legnagyobb része -, főként hússal táplálkoztak, úgyhogy roppant testalkatuk és rendkívüli erejük nemegyszer ejtette bámulatba a külföldi vendégeket. Közben Zbyszko, a tűz mellett ülve, egyre csak a kastély ajtaját és ablakait kémlelte, s nehezen bírt veszteg megülni. Csak egy ablakban volt világ, nyilván a konyhában, mert a nem elég pontosan beillesztett ablaküvegek résein füst szivárgott onnan kifelé. A többi ablak sötét volt, s feketén csillogott a nap fényében, mely percről percre ragyogóbb lett, s egyre erősebben ezüstözte be a kastély mögötti havas rengeteget. A ház oldalfalába vágott szűk ajtóban időről időre megjelent egy-egy cseléd a hercegi ház színeiben, hogy vállfán lógó vedrekkel vagy csöbrökkel vízért fusson a kútra. Ezektől kérdezősködtek, hogy odabent alszanak-e még, s megtudták, hogy az udvar a tegnapi vadászattól eltörődve, még szunnyad, de már készül az étek az indulás előtti falatozásra.

A konyhaablakon át valóban ki is szivárgott a zsír és a sáfrány illata, s messzire elterjedt a tüzek között. Végre megcsikordult, majd megnyílt a főajtó, feltárva a fényesen megvilágított pitvar belsejét, s a tornácra kilépett egy ember, kiben Zbyszko első szempillantásra felismerte a hercegasszony kíséretében annak idején Krakkóban látott énekesek egyikét. Zbyszko most már nem várt sem a turoboji Maćkóra, sem de Lorche lovagra, hanem olyan hirtelen iramodott a kastély felé, hogy az idegen lovag csodálkozva kérdezte:

- Mi ütött ez ifjú lovaghoz?

- Semmi - felelte a turoboji Maćko -, csak fölöttébb kedveli a hercegasszony egyik palotáskisasszonyát s minél elébb szeretné látni.

- Ah! - sóhajtotta de Lorche, két kezét szívére szorítva.

Aztán szemét az égre emelve tovább sóhajtozott, de olyan fájdalmasan, hogy Maćko vállat vont.

- Bizonnyal ama vénség után epekedik - gondolta magában. - Vajon nem hibás-e csakugyan az értelme?

De közben elvezette a kastélyhoz, s mindketten bementek a tágas pitvarba, melynek fala tele volt aggatva bivaly- és bőlényszarvakkal, meg szarvasagancsokkal. Az egész pitvart megvilágították az öblös kandallóban lángoló száraz fahasábok. Középütt szőnyegekkel borított asztalka állt, megrakva az előkészített étkekkel. Alig néhány udvari ember tartózkodott ott, kikkel Zbyszko beszélgetett. Maćko bemutatta őket de Lorche lovagnak, de mivel nem tudtak németül, mégiscsak kénytelen volt társaságukban maradni. Minduntalan újabb meg újabb udvari emberek jöttek, nyers, de többnyire széles vállú, szálas növésű, termetes, szőke férfiak, már mind teljesen a vadászathoz öltözve. Akik Zbyszkót ismerték, s hallottak krakkói kalandjairól, régi barátként köszöntötték, s meglátszott, hogy jó hírnek örvend közöttük. Mások őszinte csodálattal szemlélték, mint olyan embert, kinek a feje fölött már megvillant a hóhér pallosa. Mindenfelől hangzott a biztatás: „Hogyne, hogyne! Itt van a hercegasszony is, meg Jurandówna leányasszony is, meglátod mindjárt, s azután jöhetsz velünk együtt a vadászatra."

Közben belépett a két vendég kereszteslovag is, Hugo de Danveld, az ortelsburgi vagyis szczytnói sztaroszta, kinek atyjafia valamikor a Rend marsallja volt, meg Siegfried de Lőwe, a jansborki bíró, kinek nemzetsége ugyancsak nagy érdemeket szerzett a Rendben. Az előbbi még elég fiatal, de elhízott arca mint valami ravasz sör-gödényé, ajka vastag és nedves. A másik magas férfiú, nyers, de nemes vonásokkal. Zbyszkónak úgy tetszett, hogy Danveldet már látta valamikor Witold herceg oldalán s hogy Henryk płocki püspök lovagi tornán ki is vetette a nyeregből, de emlékezését megzavarta Janusz herceg megjelenése, kit a keresztes-lovagok meg az udvari emberek mély meghajlással köszöntöttek. De Lorche, a komturok és Zbyszko is feléje indultak. A herceg nyájasan, de komolyan viszonozta a köszöntést, szertelen, pórias arcával, melyet homloka fölött egyenesen nyírt, s kétoldalt vállára omló haj övezett. Az ablakok előtt csakhamar felharsantak a kürtök, jelezvén, hogy a herceg úr asztalhoz ült. A kürtjel egyszer, kétszer, háromszor megismétlődött, a harmadik jel után megnyílt a jobb oldali szárnyas ajtó s megjelent Anna hercegasszony, egy gyönyörű, szőke kislánnyal, kinek vállán lant csüngött.

Amint Zbyszko meglátta, előreugrott s kezét szája elé emelve térdre ereszkedett, ami a teljes hódolat és imádat jele volt.

E látványra a terem felmorajlott, mert a mazurokat meglepte Zbyszko viselkedése, sőt egyeseket meg is botránkoztatott.

„Ezt a Szokást - mondották az idősebbek - nyilván valamelyes tengeren túli lovagoktól, netán pogányoktól tanulta, mert ez még a németeknél sem ismeretes." - A fiatalok viszont így vélekedtek: „Nem csoda, hiszen nyakát köszönheti néki!" - A hercegasszony és Danuśka az első pillanatban meg sem ismerték, mert háttal térdelt a tűznek, s arca árnyékban volt. Anna Danuta hirtelenében azt hitte, hogy valaki az udvari nép közül vétett valamit a herceg ellen, s most közbenjárásáért akar könyörögni, de Danusiának élesebb volt a szeme, nyomban egyet lépett feléje, s szőke fejét előreszegve, vékonyka hangján hirtelen nagyot kiáltott:

- Zbyszko!

Ezután mit sem törődve azzal, hogy az egész udvar és a külföldi vendégek őt nézik, őzikesuhanással szökött az ifjú lovaghoz, két karjával átölelte, csókolta a szemét, a száját, az orcáját, hozzásimult, s közben csicsergett nagy örömében mindaddig, míg a mazurok hangos rivalgással fel nem kacagtak, s a hercegasszony gallérjánál fogva magához nem vonta.

Csak ekkor nézett szét, s rettenő zavarában gyorsan elbújt a hercegasszony mögött; arcát úgy elrejtette úrnője szoknyájának redőiben, hogy a feje búbja is alig látszott.

Zbyszko átölelte a nagyasszony lábát, az meg felemelte őt, s mindjárt kérdezősködni kezdett Maćko felől, él-e, hal-e, s ha él, nem jött-é ő is Mazowszébe?

Az ifjú félig öntudatlanul felelgetett a kérdésekre, mert valójában az foglalta el, hogy hol erre, hol amarra hajlongva igyekezett Danusiát megpillantani a hercegasszony mögött, mert a leány hol előbújt a szoknya redői közül, hol ismét elrejtőzött. A mazúrok e látványra oldalukat fogták a nevetéstől, de nevetett a herceg is, míg végre hozták a gőzölgő tálakat s ekkor a jókedvre hangolt hercegasszony Zbyszkóhoz fordult:

- Szolgálj hát nekünk, kedves szolgám, adná az ég, hogy ne csak az étkezésnél, hanem örökké szolgálhatnál.

Aztán Danuśkához fordulva folytatta:

- Te pedig, legyecském, bújj ki végre a szoknyám redői közül, mert végleg leszaggatod.

A kislány előbújt, s piruló arccal, zavartan tekingetett Zbyszkóra. Ahogy ijedt, szégyenkező, de egyben kíváncsi szemét ráemelte, olyan gyönyörűséges volt, hogy nemcsak Zbyszko szíve olvadozott tőle, hanem a többi uraké is: a szczytnói sztaroszta kezét minduntalan vastag, nedves ajkához emelgette, de Lorche pedig a csodálkozástól mindkét kezét magasra emelve kérdezte:

- Kompostellai Szent Jakabra! Ki légyen a bájos hajadon?

A szczytnói sztaroszta, ki kövér és alacsony növésű ember volt, lábujjhegyre emelkedve súgta a lotharingiai lovag fülébe:

- Az ördög leánya!

De Lorche szemöldökét összehúzva, orrhangon szólt:

- Nem lehet igaz lovag, ki a szépség ellen csahol!

- Aranysarkantyút viselek, és szerzetes vagyok - felelte Hugo de Danveld emelt hangon.

Akkoriban olyan tisztelet övezte az aranysarkantyús vitézeket, hogy a lotharingiai vendég egyszerre lehorgasztotta fejét, de kis idő múlva megszólalt:

- Én meg a brabanti hercegek rokona.

- *Pax! Pax!*[62] - felelte a keresztes. - Tisztesség légyen a hatalmas hercegeknek s nekünk kegyes barátainknak, kiknek kezéből nyilván közelest kigyelmed is megkapja az aranysarkantyút. Én ugyan sehogyan sem vagyok ócsárlója e leányzó szépségének, de halljad uram, kiféle ember ennek atyja.

De nem mondhatott el semmit, mert Janusz herceg e pillanatban asztalhoz ült, s mivel a jansborki bírótól már korábban értesült de Lorche úr magas rokoni kapcsolatai felől, intett néki, hogy üljön mellé. Velük átellenben foglalt helyet a hercegasszony és Danusia, Zbyszko pedig, mint egykor Krakkóban, most is székük mögé állt, hogy nekik szolgáljon. Danusia fejét mélyen a tányér fölé hajtotta, mert szégyenkezett az emberek előtt, de azért egy kicsit oldalvást fordította, hogy Zbyszkót jól láthassa. Az ifjú pedig nagy elragadtatással, mohón szívta fel tekintetével a leányka kicsiny, szőke fejét, piruló arcát, s köntöse feszes ujjába rejtett, immár hajadoni idomú karjait. Úgy érezte, új szerelem patakja buzog fel benne, s egész szívét elönti. Szemén, száján és arcán égtek a leány friss csókjai, melyeket még nemrégen úgy adott, mint testvér a testvérnek, s ő úgy fogadott, mint kedves gyermektől szokás. De most,

[62] Béke! Béke! (latin).

hogy mindez eszébe jutott, olyasmi történt vele, amit olykor Jagienka mellett is érzett; teste végigbizsergett és elernyedt, de az ernyedtség alatt forrón izzott a parázs, mint a tűzhelyen a hamu alatt. Kész hajadonnak látta Danusiát, ki valóban megnőtt és kivirult. Emellett annyit és olyan gyakran beszéltek előtte szerelemről, hogy - miként a bimbó is megszínesedik és egyre jobban kinyílik, ha a nap sugara hevíti -, az ő szeme is megnyílt a szerelemre. Ezért volt benne valami, ami azelőtt hiányzott - valami, ami már nem csupán gyermeki báj, és erős, bódító csáberő sugárzott róla messziről, miként a hő sugárzik a lángból és az illat a rózsából.

Zbyszko érezte ezt, de ábrándozásában nem döbbent rá. Még arról is megfeledkezett, hogy az asztalnál szolgálnia kell. Nem látta, hogy az udvari emberek rámerednek, könyökükkel jelentőségteljesen bökdösik egymást, s nevetve mutogatnak reá meg Danusiára. Nem vette észre sem de Lorche úr csodálatba révült tekintetét, sem a szczytnói sztaroszta kimeredt szemét, mely állhatatosan szegeződött Danusiára, s a kandalló lángját is visszatükrözve, olyan vörös tűz parázslott benne, akár a farkasében. Csak akkor rezzent fel, mikor ismét megszólaltak a kürtök, jelezvén, hogy ideje indulni a vadászatra - s mikor Anna Danuta hercegasszony hozzáfordulva szót:

- Te is vélünk jössz, hogy meglegyen az örömöd, s a leánykának szerelmes szavakat suttoghass, miket én is szívesen hallgatok.

Azzal Danusiával együtt távozott, hogy lovagláshoz öltözzék. Zbyszko kisietett az udvarra, ahol már elővezették a dérrel lepett, prüszkölő lovakat, a herceg, a vendégek és az udvari emberek számára. Az udvaron most nem volt annyi ember, mint az imént, mert a hajtók a kerítőhálókkal már korábban kivonultak s szétszéledtek a rengetegben. A tüzek kihamvadtak, világos nappal lett, az erős fagyban csikorgott a hó, s a könnyű szellőben rezdülő ágakról szikrázó, omlós, száraz zúzmara hullott alá. Rövidesen jött a herceg, és lóra szállt, mögötte helyezkedett el csatlósa a számszeríjjal, és olyan hosszú, nehéz gerellyel, melyet alig valaki tudott volna kezelni, de a herceg könnyedén forgatta, mert mint minden mazowszei Piastnak, neki is rendkívüli testi ereje volt. Akadtak ebben a nemzetségben nők is, kik mikor férjhez mentek idegen hercegekhez, a menyegzői lakomán puszta kézzel összesodorták a vastag pengéjű vadászbárdot.[63] A herceg közelében tartózkodott két férfiú, készen arra, hogy szükség esetén segítségére siessenek: a varsói és ciechanówi nemes urak közül kiválasztott két hatalmas szál ember, kiknek már puszta látása is rettegést keltett, válluk, akár az erdei fák törzse, úgyhogy a távoli idegenből származó de Lorche lovag csodálattal tekingetett rájuk.

Közben megjelent a hercegasszony is Danusiával, mindkettőjük fején fehér menyétprém kámzsa. Kiejstut fejedelem méltó leánya bizony jobban kezelte a számszeríjat, mint a varrótűt, őt is egy apród követte, olyan, mint a többieké, csak talán díszesebb és valamivel könnyebb számszeríj volt a hátán. Zbyszko letérdelt a hóba, s miután a hercegasszony a tenyerébe lépett s lóra szállt, ő Danusiát emelte nyeregbe, éppen úgy, mint Bogdaniecben Jagienkát, aztán elindultak. A kíséret hosszan kígyózott utánuk, a kastélyon túl jobbra kanyarodott, s mindenféle színben játszva villódzott az erdő szélén, mint a sötét posztót szegélyező színes paszomány, aztán lassanként eltűnt az erdőben.

Már jó mélyen jártak a rengetegben, mikor a hercegasszony Zbyszkóhoz fordult és így szólt:

- Miért nem szólalsz meg? Beszélj hát hozzá!

Zbyszko e biztatás ellenére még egy darabig hallgatott, mert valami furcsa bátortalanság fogta el, csak egy-két miatyánknyi idő múltán szólalt meg:

---

[63] Cymbarka, aki Habsburgi Vasas Ernőhöz ment feleségül. (A szerző jegyzete.)

- Danuśka!

- Mi az, Zbyszko?

- Kedvellek én... úgy...

S elakadt. Kereste, kutatta, hogy mit mondjon, de igen nehéz volt. Mert hiszen térdepelt is már előtte, mint ahogyan az idegenből jött lovagok szokták, meg minden egyéb módon is tiszteletet adott néki, meg szorgosan igyekezett is kerülni a pórias beszédet, de most hiába kereste a sima, udvari szavakat, szíve csordultig megtelt érzelemmel, s ilyenkor csak egyszerű szavak jöttek a nyelvére.

Most is így szólt hát kis idő múlva:

- Kedvellek én... úgy, hogy a lélegzetem is elakad!

Danusia menyétkámzsája alól ráemelte kék szemét, felé fordította a fagyos erdei levegőtől rózsaszínűre csípett arcocskáját, s kedvesen felelte:

- Én is, Zbyszko!

Hosszú szempilláit mindjárt le is bocsátotta. Már tudta, mi a szerelem.

- Hej, édes kincsem! Én kedves leánykám! - kiáltotta Zbyszko. - Hej!...

S ismét elhallgatott a nagy boldogságtól és megindultságtól, de a jó hercegasszony, ki amellett kíváncsi is volt, megint segítségükre sietett:

- Mondjad hát - biztatta -, mi módon vágyakozál utána, s ha aztán akad valami alkalmatos bozót, én azt se bánom, ha a képét megcsókolod, mert ez a legjobban megjelenti néki, hogy szereted.

Zbyszko tehát beszélt neki nagy vágyakozásáról, hogyan bánkódott utána Bogdaniecben is, míg Maćkót ápolta, meg a szomszédok között is, csak éppen Jagienkáról nem szólott semmit a ravasz - de egyébként a színigazat mondotta, mert e pillanatban úgy szerette a gyönyörű Danusiát, hogy kedve lett volna derékon kapni, átemelni saját nyergébe, maga elé ültetni, és mellére szorítva tartani.

De nem merte megtenni. Mikor azonban az első sűrűbe értek, mely elválasztotta az utánuk lovagló emberektől és vendégektől, hozzáhajolt, megölelte, s arca eltűnt a menyétkámzsa alatt, így adván bizonyságát nagy szerelmének.

De mivel télen a mogyoróbokron sincsen levél, meglátta ezt Hugo von Danveld, de Lorche úr és az udvari emberek is, s tüstént megindult a szóbeszéd:

- A hercegasszony előtt csókolá meg! Úrasszonyunk alighanem közelest elrendeli az lakodalmat.

- Helyre legény biz ez! De a leányzó is tüzes Jurand-vér!

- Kova ez meg tűzszerszám, s ámbár a leányka csendesnek látszik, repül majd a szikra belőlük, ne féljetek! Úgy hozzátapadt az a legény, akár a kullancs az élő bőrhöz.

Így beszélgettek nevetgélve, de a szczytnói sztaroszta de Lorche úr felé fordította kecskebakéhoz hasonló gonosz, parázna arcát s megkérdezte:

- Úgy látom, nem bánná tekigyelmed, ha valamiféle Merlin[64] elvarázsolná, s csodaerővel amaz ifjú lovag helyébe tenné?

- Hát tekigyelmed? - kérdezte de Lorche.

A keresztes, kiben láthatólag felforrt az irigység és a parázna vágy, türelmetlenül rántotta vissza lovát:

- Lelkemre!... - kiáltotta.

De azonnal feleszmélt, s fejét lehorgasztva tette hozzá:

- Szerzetes vagyok, s tisztaságot fogadtam.

Éles pillantást vetett a lotharingiai lovagra, hogy nem lát-é az arcán mosolyt, mert a lovagrendnek ilyen tekintetben igen rossz híre volt, Hugo de Danveldnek pedig a legrosszabb. Néhány évvel ezelőtt a sambiai helytartó segédje volt, s ott annyi panasz esett ellene, hogy ámbár Malborgban az ilyen dolgokat szerették az ujjaik közül nézni, kénytelenek voltak áthelyezni Szczytnóba, hol a várőrség hadnagya lett. Röviddel ezelőtt titkos utasítással érkezett a herceg udvarába s ahogy a gyönyörű Danusiát megpillantotta, bűnös gerjedelem ébredt benne, amit semmiképpen nem fékezett a leány zsenge kora, mert akkortájt nálánál fiatalabb leánykák is férjhez mentek. De Danveld jól tudta, milyen nemzetségből származik a leány, s Jurand neve az ő emlékezetében is ijedelmes emlékeket idézett fel, így hát vágyai is a vad gyűlölet talaján burjánzottak ki.

De Lorche azonban faggatni kezdte e történetek felől.

- Tekigyelmed a leányasszonyt az ördög leányának nevezte. Vajh miért mondá e dolgot?

Erre Danveld belekezdett a złotoryjai történet elbeszélésébe; hogy a vár újjáépítése alkalmával szerencsésen sikerült a herceget udvarával együtt elragadni, s hogy akkoron halt meg Jurandówna anyja, kinek haláláért Jurand rettenetes bosszút esküdött a lovagrend valamennyi tagja ellen. E beszéd közben úgy lövellt szájából a gyűlölet, akár a láng, de erre meg is volt minden oka. Íme, két esztendővel ezelőtt ő maga is összeakadt Juranddal s akkor, a félelmetes „spychówi vadkan" láttára, életében először olvadt el a szíve olyan alávaló módon, hogy két rokonát, az egész zsákmányt és embereit cserbenhagyva, eszelősen menekült, s bolyongott egész napon át, míg Szczytnóba nem ért, s a borzalmas rémülettől hosszú ideig súlyos nyavalya gyötörte. Mikor felépült, a lovagrend nagymarsallja a lovagi ítélőszék elé állította, mely felmentette ugyan, mert Danveld a keresztre és lovagi becsületére esküdött, hogy megvadult lova ragadta el - de az ítélet elvágta előle a magasabb tisztségekhez vezető utat. Danveld most mindezt elhallgatta de Lorche úr előtt, ezzel szemben annyi panasza volt Jurand kegyetlenségére és az egész lengyel nép vakmerőségére, hogy az idegen lovag fejében alig fért meg.

- De mi most nem a lengyeleknél vagyunk, hanem a mazuroknál? - kérdezte kis idő múlva.

- Ez külön hercegség ugyan, de egyazon nép - felelte a sztaroszta. - Egyforma a becstelenségük, egyforma a lovagrend elleni gyűlöletük is. Adja Isten, hogy a német szablya ez egész nemzetet elveszejthesse.

---

[64] A középkori mesék varázslója. A legenda szerint Uter lovag beleszeretett az erényes Igernába, Gorlas herceg feleségébe, s Merlin segítségével felvette Gorlas képét, s így nemzette Igernával Artúr királyt.

- Igazán szólt kigyelmed, merthogy a herceg, ki ugyan tisztes nagyúrnak látszik, a lovagrend ellen és kigyelmetek országában várat merjen rakatni!... ehhez hasonló erőszakot még a pogány népek között sem hallottam.

- A herceg ellenünk rakatá az várat, de Złotoryja az ő birodalmában van, nem a mienkben.

- Akkor hát hála Krisztus Urunknak, hogy kigyelmetek kezébe adta őt. Miféle háború volt akkoron?

- Nem volt háború.

- Hát a kigyelmetek nagy győzelme Złotoryja alatt?

- Az Úr megáldott bennünket, hogy a herceg vitézek nélkül csupán az udvarral, meg az asszonynéppel volt.

De Lorche úr csodálkozva bámult a keresztesre.

- Akkor hát békeidőben estek rá kigyelmetek az asszonynépre és a hercegre, ki saját országában épített várat?

- A lovagrend és a kereszténység érdekében nincsen nemtelen cselekedet.

- Akkor hát ama rettenetes lovag csak ifjú feleségéért keresi a bosszút, kit kigyelmetek béke napján gyilkolának meg?

- Ki a keresztesek ellen kezet emel, az a sötét hatalmak fia.

De Lorche úr e szavak hallatára elcsodálkozott, de már nem volt ideje válaszolni, mert kiértek egy sással borított tágas, havas tisztásra, hol a herceg leszállt a lóról, s példáját a többiek is követték.

XXI

A gyakorlott vadászmesterek a főerdőmester vezetésével hosszú sorban felállították a vadászokat a tisztás szélén úgy, hogy ők maguk rejtve legyenek, de előttük szabad tér nyíljék, ami megkönnyíti a lövést, akár számszeríjjal, akár kézívvel. A tisztás két rövidebb oldalát elállították hálóval, s mögötte a „terelő" erdőőrök bújtak meg, kiknek az volt a feladatuk, hogy a vadat a vadászok felé tereljék, avagy ha nem hagyván magát elriasztani, belegabalyodott a hálóba, gerelyükkel leszúrják. A kurpok népes csoportjai, ügyesen felsorakozva, úgynevezett hajtógyűrűt húztak, s az erdő mélyéből minden élőlényt a tisztás felé hajtottak. A vadászok mögött ismét háló feszült, hogy ha a vadnak sikerülne áttörni a vadászok során, a hálóban megakadjon, belegabalyodjék, s meg lehessen ölni.

A herceg a sor közepén állott, egy enyhe hajlatban, mely a tisztás egész hosszán végigvonult. A fővadászmester, a mocarzewi Mrokota választotta ki számára ezt a leshelyet, tudván, hogy a hajtók elől éppen erre fog menekülni az erdők legnagyobb vadja. A herceg kezében számszeríj volt, közvetlenül mellette pedig, egy fához támasztva, a súlyos gerely, kissé hátrább tartózkodott a két „testőr" fatörzshöz hasonló óriási alakja, vállukon szekerce, de azonkívül felajzott számszeríj is volt náluk, hogy szükség esetén idejében átnyújthassák a hercegnek. A hercegasszony és Danusia nem szállt le a lóról, mert a herceg úr az ilyesmit sohasem engedte meg, félvén a bölények és vadbivalyok esetleges támadásától, melyek elől szükség esetén könnyebb volt lóháton menekülni, mint gyalogszerrel. De Lorche, kit a herceg felszólított, hogy jobbján foglaljon helyet, engedelmet kért, hogy a hölgyek védelmére lóháton maradhasson, így hát ott állt a hercegasszony mellett. A mazowszei urak bajuszuk alatt halkan gúnyolódtak hosszú kopjája miatt, mert ez a fegyver egyrészt kevéssé alkalmatos a vadászatra, másrészt a vendég lovag úr, ahogy a hosszú fát mereven felfelé tartotta, olyan volt, mint egy óriási szeg. Zbyszko gerelyét beütötte a hóba, számszeríját hátára vetette, s Danusia lova mellett állva, a leánykára nézett, néha suttogott valamit, máskor meg átölelte lábát és térdét csókolgatta, mert most már senki előtt sem rejtegette szerelmét. Csak akkor csendesült el, mikor a mocarzewi Mrokota, aki az erdőben még a herceg úrra is morogni mert, fenyegetően rászólt, hogy legyen csendben.

Ezalatt valahol messze, a rengeteg mélyén felbúgtak a kurp vadászkürtök, mire a tisztás felől a hangos, görbe tülkök rövid, szaggatott rikoltása válaszolt. Ezután mély csend lett. Csak itt-ott sikkantott egy-egy fenyőfa csúcsán a szajkó, máskor meg a hajtókör emberei krákogták el magukat, akár a hollók. A vadászok feszülten figyelték az előttük elterülő fehér, puszta térséget, amelyen a szél állandóan meg-megmozgatta a dérlepte sást, meg a kötőfűz levéltelen bokrait. Mindenki türelmetlenül várta, hogy az első vad felbukkanjon a havon. Általában gazdag és pompás zsákmányt jósoltak, mert a rengetegben töméntelen bölény, vadbivaly és vadkan volt. A hajtók néhány medvét is kifüstöltek barlangjukból, azok pedig téli álmukból ily hirtelen felriasztva, dühösen, éhesen, ingerülten és óvatosan bolyongtak a bozótban, érezvén, hogy rövidesen kénytelenek lesznek halálos tusát vívni, nem a további téli álom nyugalmáért, hanem életükért.

De sokáig kellett várni, mert a hajtók, kik a vadászok felé, a tisztásra terelték a vadat, óriási darab erdőt fogtak át, s olyan messzeségben nyomultak előre, hogy még a kürtjel felhangzása után elbocsátott ebek csaholását sem hallották. Egy eb, melyet nyílván idő előtt eresztettek el a pórázról, avagy talán kóbor kutya, mely magánosan kullogott a hajtók után, megjelent a tisztáson, s orrát a földig lógatva futott keresztül rajta, túlrohant a vadászok vonalán. Ismét kiürült a tisztás, és csend lett, csak a terelők krákogtak folyton, hollók módjára; ezzel jelezvén,

hogy közelesen megkezdődik a munka. S valóban, alig néhány miatyánknyi idő múltán a tisztás szélén feltűntek a farkasok, melyek - mint valamennyi vad között a legéberebbek - leghamarabb igyekeztek kimenekülni a gyűrűből. Néhány ordasból állt a falka, de amint a tisztáson körös-körül megszimatolták a vadászok láncát, ismét visszaperdültek, s eltűntek az erdő mélyén, nyilván másfelé keresve menekülést. Azután kanok bukkantak ki a sűrűből, s hosszú fekete láncként, egyvonalban futottak a havas téren. Messziről olyanok voltak, mint a közönséges házi sertések, amint a serény gazdasszony hívására, fülüket rázva, futnak a vályúhoz. De a lánc meg-megállt, fülelt, szimatolt, vissza-visszafordult, aztán megint fülelt; oldalvást kanyarodott a hálók felé, s mikor megérezte a terelőket, röfögve és kurrogva ismét a vadászok felé lódult. Egyre óvatosabban haladtak, de azért mind közelebb értek, míg végül a számszeríjakon megkattantak a vas roppantók, felsüvöltöttek a kilőtt nyilak, s az első kiomló vér foltot vetett a tisztást borító fehér hótakarón. Erre felhangzott az állatok rémült visítása, s a falka úgy szétrebbent, mintha villám csapott volna közéje. Némelyik kan vakon rohant előre, a másik a háló felé tört, a többi hol egyenként, hol összeverődve száguldozott, más vadakkal összekeveredve, mert időközben sok más vad is kizúdult a tisztásra. Most már jól hallatszott a tülkök sikongatása, az ebek csaholása, s az erdő mélyéről a főláncban előnyomuló hajtók kiáltozása. Az erdei emberek, kiket a hajtólánc messzire kinyúló szárnyai oldalt kiszorítottak helyükből, egyre nagyobb tömegben zsúfolódtak össze a tisztáson. Ehhez hasonló látványban a vendégeknek nemcsak idegen országokban, hanem Lengyelország más vidékein sem lehetett részük, mert a királyság területén sehol sem volt már olyan őserdő, mint a Mazowszén. A keresztesek jártak ugyan Litvániában, ahol olykor megtörtént, hogy bölények rátörtek a hadsorokra is, s zűrzavart keltettek[65] - mégis, nem csekély álmélkodással látták a nagy vadaknak a tömegét, de a legjobban de Lorche úr csodálkozott. Ott állt őrhelyén, akár egy kútágas, a hercegasszony és a palotáskisasszonyok mellett, de egyikkel sem tudván szót váltani, már kezdett unatkozni és fázni vasgúnyájában, s éppen arra gondolt, hogy ez a vadászat bizony rosszul sikerült, mikor egyszerre egész csorda gyorslábú őzet pillantott meg maga előtt. Utánuk jöttek a fakó szarvasok, majd a jávorszarvasok szerteágazó agancskoronával, s vak rémületükben ide-oda száguldozva összevissza gabalyodtak egymással, hiába keresve a kivezető utat. A hercegasszony, kiben e látványra megszólalt az ősi Kiejstut vér, egyik nyilat a másik után lőtte ki a tarka sokadalomra, s minduntalan nagyokat kiáltott örömében, valahányszor az eltalált szarvas futtában két lábra ágaskodott, aztán súlyosan végigzuhant a földön, s a havat kapálta patáival. Udvarhölgyei szintén gyakran szorították arcukat a számszeríjhoz, mert mindegyiküket elragadta a vadászszenvedély. Csak az egyetlen Zbyszko nem gondolt a vadászatra. Könyökét Danusia térdére, fejét a tenyerébe nyugtatva, nézett a leányka szemébe, az pedig, félig mosolyogva, félig szégyenkezve igyekezett Zbyszko szemét ujjacskáival lecsukni, mintha nem bírná el tekintetét.

De Lorche úr figyelmét egy óriási medve kötötte le, melynek szürke nyaka és lapockája a vadászok közvetlen közelében váratlanul bukkant elő a sás közül. A herceg kilőtte nyilát, azután gerelyével előretört, s mikor az állat retteneteset ordítva két hátulsó lábára ágaskodott, az egész udvar szeme láttára oly tökéletes készséggel döfte bele a gerelyt, hogy a „testőrök" egyikének sem kellett szekercét használnia. Az ifjú lotharingiai lovag arra gondolt, hogy azokban az előkelő udvarokban, amelyekben útközben megfordult, nem sok lovag avagy főúr merne ilyen mulatságra vállalkozni, s hogy ilyen hercegekkel és ilyen néppel igen nehéz számadása lehet valamikor a lovagrendnek; lehet hogy igen komoly órákat kell még átélnie. De azután látott még több villogó agyarú, egyedül bolyongó dühös vadkant, melyeket a vadászok ugyanilyen könnyűszerrel döftek le, holott sokkal nagyobbak voltak, és vérengzőbbeknek

[65] A marburgi Wigand tesz említést ilyen esetekről feljegyzéseiben. (A szerző jegyzete.)

is látszották azoknál, amilyenekre az alsó-lotharingiai erdőkben vagy a német rengetegekben vadásztak. De Lorche úr sohasem látott még ilyen gyakorlott vadászokat, s öklük erejében ennyire bízó embereket, sem ilyen célirányos gerelydöféseket, s ezt mint világlátott ember azzal magyarázta, hogy ezek a rengeteg erdőségekben élő emberek zsenge gyermekségüktől fogva hozzászoknak a számszeríjhoz meg a gerelyhez, nem csoda hát, ha a velük való bánásban sokkal nagyobb jártasságra tesznek szert, mint mások.

Végül az egész tisztást elborították a különböző elejtett vadak tetemei. De a vadászat vége még messze volt, sőt a legérdekesebb s egyúttal a legveszedelmesebb helyzet csak most következett, mert a hajtók gyűrűje e pillanatban ugrasztott ki a tisztásra tíz-egynéhány bölényt és vadbivalyt. E vadak a rengeteg mélyén rendszerint magányosan kószáltak, most azonban összevissza keveredve közeledtek, de egyáltalán nem vak félelemben, inkább fenyegetően, mint rémülten. Nem is jöttek valami gyorsan, mintha borzalmas erejük tudatában biztosra vették volna, hogy minden ellenállást letipornak és áttörnek a vadászokon, de a föld mégis dübörgött szörnyű súlyuk alatt. A földre szegett fejjel élen haladó, szakállas bikák minduntalan megálltak, mintha azon tanakodnának, hogy melyik irányba törjenek ki. Hatalmas tüdejükből rettenetes, rekedt bőgés tört elő, hasonlatos a föld alatti mennydörgéshez, orrlikaikból sűrű pára lövellt, s első lábukkal a havat hányták; közben sörényük alól kivillogó, vérbefutott szemükkel mintha az elrejtőzött ellenséget kutatták volna. Ezalatt a terelők nagy kurjongatásba kezdtek, mire a főhajtólánc és a két szárny felől száz meg száz hangos kiáltás válaszolt. Felbúgtak a kürtök, felsivalkodtak a sípok, a rengeteg legmélyebb zugáig megremegett; ugyanakkor a vadakat is nyomon követve, fülsiketítő csaholással rontott ki a tisztásra a kurp vadászebek falkája. E látvány egy szempillantás alatt vad dühbe hozta a kicsinyeiket féltő nőstényeket. Az eddig lassan haladó csorda őrült iramban szerteszóródott az egész tisztáson. Egy óriási, fakó vadbivaly, egy szörnyű bika, mely nagyságával a bölényen is túltett, nehézkes szökésekkel az íjasok sorához közeledett, ott elkanyarodott a tisztás jobb széle felé, s miután ötven-hatvan lépésnyire megpillantotta a fák között a lovakat, megtorpant, s bőgve kezdte szarvával hányni a földet, mintha önmagát bíztatná ugrásra és küzdelemre.

A terelők e borzalmas látványra még vadabb ordítozásba fogtak, a vadászok csoportjában pedig rémülten hangzott fel a kiáltás: „A hercegasszony! A hercegasszony! Mentsétek meg az úrnőt!” Zbyszko kapta hóba döfött gerelyét, előreugrott az erdő széle felé, utána néhány litván, kik gondolkozás nélkül a halálba mentek volna Kiejstut leányáért. E pillanatban a hercegasszony kezében megpendült a számszeríj idege, felsüvöltött a nyíl, s a vadállat leszegett feje fölött elhaladva nyakába fúródott.

- Talált! - kiáltotta a hercegasszony. - Nem megy el...

De szavait olyan borzalmas bömbölés nyomta el, hogy a lovak szinte farukra ültek rémületükben. A bivaly fergeteg módjára rohant egyenesen a hercegasszonyra, de hirtelen nem kisebb lendülettel tört elő a fák közül a bátor de Lorche lovag, s mintha lovagi tornán lenne, a nyeregben előrehajolva, előreszegzett kopjával egyenesen a vadállatra rohant.

A jelenlevők egy pillanatra látták az állat nyakába fúródó kopját, amint egyszerre ívvé hajolt, majd apró szilánkokra tört. Erre az állat óriási feje, két szarvával együtt egészen eltűnt de Lorche úr lovának hasa alatt s mielőtt a jelenlevők közül valaki is kiálthatott volna, ló és lovas úgy repült a levegőbe, mintha parittyából lőtték volna ki.

A ló oldalára bukva a végsőket rúgta, s rángatózó lábai belegabalyodtak kifejtett beleibe, de Lorche úr mozdulatlanul feküdt a közelben, s olyan volt, mint valami vasból való ék a fehér havon. A vadállat pedig, mintha egy pillanatig habozott volna, hogy ne hagyja-e itt őket, s ne támadjon-e más lovak ellen, de mivel első áldozatai közvetlenül előtte voltak, ismét meg-

fordult, s feléjük indult. A szerencsétlen paripát összetaposta, óriási fejével agyonnyomkodta s nyitott hasát vad dühvel tépkedte szarvaival.

De a rengetegből tömegesen zúdult a nép az idegen lovag megmentésére. Zbyszko ért oda elsőnek, ki azt vigyázta, hogy a hercegasszonynak és Danusiának baja ne essék, s gerelye vashegyét a vadállat lapockája alá verte. De olyan nagy lendülettel támadott, hogy mikor az állat hirtelen megfordult, a gerely a lovag kezében kettétört, s ő maga arccal a hóra bukott. „Meghalt! Meghalt!" - hangzott a segítségül sietők mazurok kiáltása. Közben a bika óriási feje egészen eltakarta, s iszonyú erővel a földhöz szorította. A herceg két óriás „testőre" már-már odaért - de bizonyára hiába jöttek volna, ha szerencsére meg nem előzi őket a cseh Hlava, kit Jagienka ajándékozott volt Zbyszkónak. A legény egy szökéssel ott termett, széles csatabárdját két kézre fogva a feje fölé emelte, s teljes erejével sújtott a vadállat tarkójára, közvetlenül a szarva mögé.

Az ütés oly borzalmas volt, hogy az állat, mintha villámcsapás érte volna, keresztülvágott csigolyával, csaknem félig levágott fejjel zuhant a földre, s maga alá temette Zbyszkót. A két „testőr" egy szempillantás alatt elráncigálta az óriási testet, közben a hercegasszony és Danusia leugrott a lóról, s a rémülettől megnémulva futottak a sebesült ifjúhoz.

Zbyszko halvány arccal feküdt a földön, a vadállat és önmaga vérében. Kissé felemelkedett, megpróbált felállni, de megtántorodott, térdre rogyott, kezére támaszkodva csak egyetlen szót bírt kinyögni:

- Danuśka...

Ezután szájából kibuggyant a vér, s szeme előtt elsötétült a világ. Danuśka átkarolta vállát, de nem bírván megtartani, segítségért kiabált. Minden oldalról jöttek az emberek, hóval dörzsölték, bort öntöttek a szájába, végül a vadászmester, a mocarzewi Mrokota megparancsolta, hogy fektessék egy subára, s a vért próbálják puha erdei taplóval elfojtani.

- Ha nem a gerince, csak a bordája tört össze, megél - jelentette a hercegasszonynak.

Más palotáshölgyek a vadászok segítségével de Lorche úr mentésére siettek. Megforgatták minden oldalra, keresték páncélján a nyílást, vagy horpadást, melyet a vadállat szarva ütött volna, de a pléhek rései közé mélyen behatolt hó nyomain kívül semmi mást nem találtak. A vadállat főleg a paripán állt bosszút, mely már élettelenül hevert a havon, s minden belső része kiomlott a hasa alá. De Lorche úr nem sebesült meg, csak éppen elájult az eséstől, s amint később kiderült, jobb kezének csuklója kificamodott. Most azonban, hogy a sisakot levették róla, s szájába bort öntöttek, csakhamar kinyitotta szemét, magához tért, s látván a két ifjú palotáskisasszony föléje hajoló bájos arcát, németül így szólt:

- Netán a paradicsomban járok-é már, hogy angyalok vannak körülöttem?

A kisasszonyok nem értették ugyan a német szót, de örvendeztek, hogy feléledt és szólott is, rámosolyogtak tehát s a vadászok segítségével felemelték a földről. A lovag nagyot nyögött, mert jobb kezében éles fájdalmat érzett, de a ballal az egyik „angyal" karjára támaszkodva egy darabig mozdulatlanul állt, mert lábait bizonytalanoknak érezte, s félt elindulni. Ezután még mindig zavaros tekintetét végighordozta a küzdőtéren, megpillantotta a bivaly fakó testét, mely közelről borzalmasan nagynak tűnt. Látta Danusiát, amint Zbyszko fölé hajolva kezét tördelte, s megpillantotta magát a subán fekvő Zbyszkót is.

- E lovag sietett segítségemre? - kérdezte. - Él?

- Nehéz törődése van - felelte az egyik németül tudó udvari ember.

- Nem ellene, hanem érette állok ki ezután! - kiáltotta a lovag.

De e pillanatban a herceg közeledett hozzá, ki eddig Zbyszko mellett állt, s lelkesen megdicsérte, hogy bátor cselekedetével óriási szerencsétlenségtől mentette meg a hercegasszonyt és a többi hölgyeket. Talán életüket mentette meg, amiért a lovagi jutalmakon felül dicsőség is száll reá - nemcsak a most élő, hanem a jövendő nemzedék előtt is. - A mai elpuhult időkben - mondotta -, egyre kevesebb igazi lovag jár ez világban, légy hát vendégem minél tovább avagy halálig maradj Mazowsze földjén, hol hajlandóságomat máris elnyeréd, s az emberek szeretetét vitéz cselekedetekkel nem nehéz elnyerni!

De Lorche úr magasztalásra szomjúhozó szíve olvadozott a boldogságtól, mikor arra gondolt, hogy itt a messze lengyel földeken, melyekről nyugaton annyi furcsa történetet hallott - ilyen jeles és dicséretes lovagi cselekedetet mívelt - olyan nagy öröm töltötte el, hogy szinte a fájdalmat sem érezte már kificamodott karjában. Megértette, hogy az a lovag, ki a brabant avagy burgundi udvarnál elmesélheti, hogy egy vadászaton megmentette a mazowszei hercegasszony életét, olyan dicsfényben élhet, mintha a napban járna. E gondolatok hatása alatt mindjárt indult is volna a hercegasszonyhoz, térden állva fogadott volna örök hűséges szolgálatot, de az úrnőt és Danuśkát teljesen lefoglalta Zbyszko balesete. Az ifjú lovag egy pillanatra ismét magához tért, de csak bágyadtan mosolygott Danusiára, kezét hideg verejtékkel borított homlokához emelte, aztán ismét elalélt. A tapasztalt vadászok, látván, hogy az ifjú öklei összeszorultak, szája pedig megnyílik, azt suttogták egymás között, hogy már bizonyára meg nem él, ezzel szemben a még tapasztaltabb kurpok, kik közül nem egy magán viselte a medvekarmok, a vadkanagyarak, vagy bölényszarvak nyomait, több reménységet nyújtottak, mondván, hogy a bivaly szarva elcsúszott az ifjú úr bordái között, lehet, hogy egyet vagy kettőt el is tört, de a keresztcsontja ép, mert másként egy pillanatra sem tudott volna felemelkedni. Mutogatták is, hogy azon a helyen, ahol Zbyszko lebukott, nagy hódomb van s ez mentette meg az életét, mert mikor a vadállat homlokával a földhöz nyomta, nem bírta sem mellkasát összenyomni, sem gerincét összezúzni.

Szerencsétlenségre a dziewannyi Wyszeniek atya, a hercegi udvar orvosa, nem volt ott a vadászaton, ámbár máskor részt szokott azon venni, most azonban azzal foglalatoskodott, hogy ostyát sütött a kastélyban. Hlava azonnal érte futott s közben a kurpok Zbyszkót a subával együtt felemelték, s bevitték a vadászkastélyba. Danusia gyalog akart mellette menni, de a hercegasszony ellenezte, mert hosszú volt az út s az erdei szurdokokban már öles hó volt, most pedig sietnie kellett. Hugo de Danveld, a szczytnói sztaroszta, segítette fel lovára, aztán közvetlenül a sebesültet vivő emberek mögött, a leány mellett léptetve, lengyelül szólt, de olyan, halkan, hogy csak Danusia hallhatta:

- Van nékem Szczytnóban csodatevő balzsamom, kit a herzeni erdőben egy remetétől kaptam, három napforduló alatt hozathatnék belőle valami keveset.

- Az Úr megjutalmazza érte kigyelmedet! - felelte Danusia.

- Az Úr minden irgalmas cselekedetet feljegyez, de vajon tőled is várhatok-é jutalmat?

- Mivel jutalmazhatnám én kigyelmedet?

A keresztes közelebb jött lovával, nyilván mondani akart valamit, de habozott, s csak kisvártatva szólt:

- A lovagrendben nemcsak barátok, hanem szolgálóleányok is vagynak. Az egyik lejön, hogy hozzon neked ama balzsamból, majd akkoron szólok a fizetség felől.

XXII

Wyszoniek atya bekötözte Zbyszko sebeit, megállapította, hogy csak egy bordája törött el, de az első napon még nem ígérte a gyógyulást, mert nem tudhatta, hogy „a beteg szíve el nem fordult, és mája le nem, szakadt-e?" Estefelé de Lorche úrra is fölöttébb nagy gyengeség szállt, úgyhogy le kellett feküdnie, s másnap már kezének vagy lábának minden mozdítására sajgó fájdalmat érzett. A hercegasszony és Danusia, más palotáskisasszonyokkal egyben, a betegeket vigyázták, s Wyszoniek atya utasításai szerint főzték nekik a sok mindenféle írt és kenőcsöt. Zbyszko törődése azonban felette igen súlyos volt, úgyhogy olykor vért is hányt, ami nem kevéssé nyugtalanította Wyszoniek atyát. De azért eszméleténél volt, s másnap, ámbár még igen kornyadozott, megtudván Danusiától, ki mentette meg életét, cseh csatlósát szólította, hogy megköszönje néki segítségét, és megjutalmazza. Ekkor azonban vissza kellett emlékeznie, hogy a csehet Jagienkától kapta, s a leány jóságos szíve nélkül bizton elpusztult volna. Nehéz volt számára ez a gondolat, mert érezte, hogy a kedves leányzónak soha jóval nem fog fizetni a jóért, s csak fájdalmának lesz okozója. Nyugtatgatta ugyan magát, hogy „nem szabhatom magam kétfelé!", de szívében ott volt a lelkifurdalás, amit a cseh még jobban felszított benne.

- Kisasszonyomnak nemesi becsületemre esküvém - mondotta Hlava -, hogy vigyázom kigyelmedet, s ezt én jutalmazás nélkül is megcselekszem. Most azért nem nékem adósom kigyelmed, hanem kisasszonyomnak.

Zbyszko nem felelt, csak nehezen lélegzett - a cseh pedig kis ideig hallgatott, azután folytatta:

- Ha kívánnád, uram, elugranék én Bogdaniecbe, netán kigyelmed is szívesen viszontlátná az öreg lovag urat, mert hát Isten a tudója, mi lesz véled.

- Wyszoniek atya hogyan véli? - érdeklődött Zbyszko.

- Ő azt mondja, ez majd csak újholdkor adódik ki, annak meg még négy nap hija van.

- Hej! Akkor maradj itt veszteg, ne menj Bogdaniecbe. Vagy elpusztulok, mielőtt bátyámuram beérne, vagy kilábalok.

- Akkor legalább írást küldene kigyelmed haza. Sanderus takarosan papírra vetné, hogy legyen kigyelmedről tudomásuk s legalább misét mondassanak a lelke üdvéért.

- Hagyj most, mert fölöttébb kókadt állapotban vagyok. Ha elmúlok, megtérsz Zgorzelicébe, s megjelented, mi módon történt e dolog. Akkor majd adnak misére. Engem meg eltemetnek itt avagy Ciechanówban.

- Akkor már Ciechanówban, vagy Przasnyszban, mert az erdőben csak a kurpokat kaparják el, kik fölött a farkasok üvöltenek. Hallám a szolganéptől, hogy a herceg úr mind az udvarral harmadnapra Ciechanówba, onnan meg Varsóba indul.

- Engem csak nem hagynak itt? - vélte Zbyszko.

S el is találta, mert a hercegasszony még aznap megkérte férjeurát, hogy hadd maradhasson ő a vadászkastélyban Danusiával és az udvari frájokkal, meg Wyszoniek atyával, ki határozottan ellenezte, hogy Zbyszkót időnap előtt Przasnyszba szállítsák. De Lorche úr két nap múlva már lényegesen jobban volt; s készült kikelni az ágyból, de mikor hallá, hogy a „hölgyek" itt maradnak, ő is velük maradt, hogy majdan útjukban kísérőjük lenne, s ha a szaracénok rájuk esnének, megoltalmazná őket a nagyobb bajoktól. De hogy ama szaracénok honnan kerülnének ide, e kérdést nem tette fel magának a vitéz lovag. A távol nyugati országokban így

nevezték ugyan a litvánokat, de az ő részükről Kiejstut fejedelem leányát, Witold úr vértestvérét s a hatalmas Jagelló úr, a „krakkói király” anyai húgát semminemű veszedelem nem fenyegethette. De Lorche úr azonban hosszú időt töltött a keresztesek között, hiába hallott hát a Mazowszén a litvánok megtéréséről és a két koronának egy uralkodó fején való egyesítéséről, mégis elhitte, hogy e vad néptől mindenkor minden rossz kitelik. Így mondták ezt néki a keresztesek, s őelőtte a szavuk még mindig nem egészen vesztette el hitelét.

De közben olyan eset történt, mely komor árnyékot vetett a vendég kereszteslovagok és Janusz herceg úr közé. Az udvar indulásának előestéjén Gottfried és Rotger fráter érkezett a kastélyba. Annak előtte Ciechanówban maradtak, s velük együtt jött egy bizonyos de Fourcy lovag is, ki rossz hírt hozott a kereszteslovagok számára. Az történt, hogy a lubawai komturnál külföldi lovagok mulattak vendégségben, mégpedig ő, vagyis de Fourcy úr, azután de Bergow és Maineger lovagok, kik mindketten a Keresztes Lovagrendnél nagy érdemeket szerzett nemzetségekből származtak. Ezek, hallván a spychówi Jurand cselekedeteiről, nemcsak hogy meg nem ijedtek, de elhatározták, hogy a rettegett harcost kicsalogatják a szabad térre, s meggyőződnek róla, hogy valóban olyan rettenetes-é, amilyen a híre. A sztaroszta ellenezte ugyan a tervet, arra hivatkozván, hogy a lovagrend és a mazowszei hercegség között béke van, de végül abban a reménységben, hogy netán megszabadulhat veszedelmes szomszédjától - elhatározta, hogy szemet huny a vállalkozásra, sőt fegyveres knechteket is adott a lovagoknak kíséretül. A két lovag elküldte Jurandnak a kihívást, aki azt örömmel elfogadta azzal a feltétellel, hogy a fegyveres vitézeket eltávolítják, s hármasban állnak ki ő és két társa ellen, Poroszország és Spychów határmezsgyéjén. Mikor azonban sem a knechteket eltávolítani, sem a spychówi földekről visszahúzódni nem akartak, rájuk rohant, a knechteket levágta. Maineger urat kopjájával kegyetlenül átdöfte, de Bergow urat pedig rabul vitte magával s a spychówi pincebörtönbe taszította. Egyedül de Fourcy menekült meg, ki is három napig bolyongott a mazowszei erdőségekben, s midőn ott szénégetőktől hallotta, hogy Ciechanówban kereszteslovagok mulatnak, áttörte magát hozzájuk, hogy velük együtt vigye panaszát a herceg úr színe elé, s kérje a spychówi Jurand megbüntetését és de Bergow úr kiszabadítását.

E hír még a herceg úr és a vendégei közötti jó viszonyt is megzavarta, mert nemcsak a két most érkezett lovag, hanem Hugo de Danveld és Siegfried de Lőwe fráter is szorongatta a herceget, hogy végre egyszer tenne igazat, s tisztítaná meg a határt e vérengző fenevadtól, s minden eddigi gaztetteiért ítélné meg együttes büntetéssel. Különösen Hugo de Danveld követelte csaknem fenyegetően a bosszút, mert néki Juranddal régi számadása is volt, melynek emléke most is a fájdalom és szégyen tüzével égette lelkét.

- Panaszunkat elvisszük a nagymester elé - mondotta -, s ha hercegi fenségedtől igazságot nem nyerünk, a nagymester adja meg azt nekünk, még ha egész Mazowsze állana is ama haramia mögött.

Erre a herceg, noha szelíd természetű férfiú volt, nagy haragra gerjedt, és indulatosan kiáltá:

- Minémű igazságot kívántok? Ha Jurand esett volna reátok elébb, hogy falvaitokat felperzselje, gulyáitokat elhajtsa, embereiteket lemészárolja, bizonnyal ítélőszékem elé állítottam és megítéltem volna. Dejszen ti estetek reá. Avagy nem a ti sztarosztátok rendelt-é knechteket a támadóknak, s mit tett Jurand? A kihívást is elfogadá, csak azt kívánta, hogy a knechtek eltakarodjanak. Mi módon büntethetném avagy állíthatnám ítélőszékem elé emiatt? Belehorgoltatok ama félelmetes vitézbe, kit mindenki retteg, magatok vontátok fejetekre a vereséget, most azért mit kívántok? Azt parancsoljam-é meg néki, hogy ne védekezzék, ha játékos kedvetekben ráestek?

- Nem a lovagrend támadt reá, hanem a vendégek, idegen lovagok - felelte Hugo.

- A lovagrend felel vendégeiért, de knechtek is voltak velük a lubawai várőrségből.

- Mi módon bocsáthatta volna a sztaroszta úr vendégeit, mintegy vágóhídra?

A herceg úr Siegfriedhez fordult:

- Ímé, látjátok, mire fordult szájatokban az igazság. Vajon hitszegésetek nem hívja-é ki Isten Urunk haragját?

- De Bergow urat szabadon kell bocsátani - felelte a szigorú Siegfried -, mert nemzetsége vitézei magas méltóságok viselői valának a lovagrendben, s nagy szolgálatokat tettek a Szent Keresztnek.

- Maineger haláláért meg bosszút kell venni - tette hozzá Hugo de Danveld.

A herceg e szavakat hallván, haját mindkét oldalt hátrasimította, felállt a padról, s vészjósló arccal indult a németek felé, de eszébe vette, hogy azok vendégei, megint csak megfékezte tehát dühét, s kezét Siegfried úr vállára helyezve szólt:

- Figyelmezz rám, sztaroszta uram: palástodon viseled a keresztet, e kereszt szentségére felelj hát lelkiismereted szerint! Igaz dolgot mívelt-é Jurand avagy nem?

- De Bergow urat szabadon kell bocsátani a fogságból - felelte Siegfried de Lőwe.

Pillanatnyi csend lett, aztán a herceg felkiáltott:

- Uram, adj türelmet szívembe!

Siegfried kardvágáshoz hasonló éles hangon oktatta:

- E sérelem, mely most vendégeink személyében ért minket, új alkalom a panaszra. Mióta a Rend fennáll, sem Palesztina, sem Erdély földjén, sem az eddigelé pogány litván földön nem tett ellenünk egyetlen közönséges halandó ennyi gonoszságot, mint amennyit eme spychówi haramia. Fenséges herceg úr! Mi igazságot és büntetést követelünk. Nem egyetlen, hanem ezer sérelmünkért, nem egyetlen, hanem ötven dúlásért, nem egyetlen vérontásért, hanem hosszú éveken mívelt ilyetén gonosztettekért, melyekért az égi tűznek kellene a bűn és kegyetlenség emez istentelen fészkét megégetni. Avagy kicsoda nyögése kiált ott bosszúért az égre? A miénk! Kinek a könnye? A miénk! De hiába jöttünk panasszal, hiába kiáltottunk ítéletért, sohasem kaptunk elégtételt!

Janusz herceg e beszéd hallatára csak fejét csóválta, aztán így szólt:

- Hej, a keresztesek valahanapján nemegyszer mulattak Spychówban, s Jurand úr nem volt nékik ellenség, míg szerelmetes asszonya a ti köteleteken ki nem adta lelkét. De hányszor estetek rá, hogy elpusztítanátok, csakúgy, mint most is, azért, hogy vitézeiteket párviadalra hívta, s rajtok diadalmat vett. Hányszor küldtétek rá haramiáitokat, hányszor nyilaztatok rá titkon az erdőből? Pusztított benneteket, az igaz, mert a bosszúvágy égeté, de vajon a ti lovagjaitok avagy a nálatok mulató vendégek nem pusztították-é Mazowsze békés lakóit, nem hajtották-é el gulyáit, nem égették-e föl falvait s gyilkolták férfiait, asszonynépét és kisdedeiket? S mikor magam panaszolám a nagymesternek, Malborgból azt felelte: „Közönséges határmenti erőszaktevés!" Ej, hagyjatok békén! Nem titeket illet a panasz, kik engem, magamat is elragadtatok fegyvertelenül, béke napján, tulajdon birodalmamban, s ha a krakkói király urat nem félitek, netán még most is nálatok rohadnék föld alatti tömlöcötökben. Így fizettetek nékem, ki nagy jóltevőitek nemzetségéből való vagyok. Hagyjatok békén, mert nem titeket illet az igazságról beszélni!

A keresztesek türelmetlenül tekintettek egymásra, mert szégyellték, s bántotta is őket, hogy a herceg a złotoryjai esetről szólt de Fourcy lovag előtt, Hugo de Danveld tehát, hogy a beszélgetésnek véget vessen, így szólt:

- Kegyelmességeddel tévedés történt, melyet siettünk is jóvátenni, nem a krakkói királytól való félelmünkben, de mert az igazság úgy kívánta. A határmenti erőszaktevésekért meg a mi nagymesterünk nem felelhet, mert valahány királyság van a világon, mindegyiknek a határain erőszakoskodnak a nyughatatlan lelkek.

- Te mondád, s íme mégis ítéletet követelsz Jurandra. Mit akartok hát?

- Igazságot és büntetést!

A herceg összeszorította csontos öklét:

- Uram, adj nékem békességes tűrést!

- Azt is vegye eszébe kegyelmességed - folytatta Danveld -, hogy a mi hatalmaskodó embereink csak világiakat háborítanak, nem pedig a német nemzethez tartozókat, míg a tiéitek a német lovagrend ellen emelik kezüket, mely cselekedetükkel magát Megváltó Urunkat sértik. S ugyan mely gyötrődés és bűnhődés volna elegendő azokra, kik a Keresztet bántalmazzák?

- Ide hallgass! - kiáltotta a herceg. - Az Úr ellen ne hadakozz, mert őt meg nem csalod!

Kezét a lovag vállára tette, erősen megrázta, mitől amaz feleszmélt, majd legottan szelídebb hangba csapott:

- Ha igaz, hogy vendégeink elébb estek Jurandra, s hogy a knechteket el nem küldték, e dolgot magam sem dicsérem, de vajon Jurand valóban elfogadá a kihívást?

Közben de Fourcy úrra pillantott, s észrevétlenül hunyorított, mintha értésére akarná adni, hogy tagadjon, de az nem tudván, vagy nem akarván e kívánságnak eleget tenni, így felelt:

- Követelé, hogy vitézeinket elküldjük, s harmadmagunk vívjunk meg vélük.

- Bizonyosan tudja ezt kigyelmed?

- Lovagi becsületemre! Én és de Bergow elfogadánk, mit kívánt, de Maineger vonakodott.

A herceg közbeszólt:

- Te legjobban tudod, szczytnói sztaroszta uram, hogy Jurand nem vétett a kihívás ellen.

Azután a többiekhez fordult:

- Ha netán egy közületek kívánna véle megvívni, gyalogszerrel, avagy lóháton, ímé, megengedem. Ha Jurandot megölitek avagy foglyul ejtitek, de Bergow úr váltságdíj nélkül szabad lesz. Egyebet tőlem ne kívánjatok, mert semmit el nem értek.

Mély csend lett. Hugo de Danveld, Siegfried de Lőwe, Rotger és Gottfried barát, ámbár mind vitéz lovagok, jobban ismerték Spychów félelmetes urát, hogynem bármelyikük kiállt volna véle életre-halálra. Ezt legfeljebb idegen lovag tehette meg, ki messze földről jött, mint de Lorche, avagy de Fourcy, de az előbbi nem volt jelen e beszélgetésnél, de Fourcy pedig még mindig fölöttébb a legutóbbi események okozta rémület hatása alatt volt.

- Egyszer láttam - morogta halkan -, s többé nem kívánom látni.

Siegfried de Lőwe azonban így szólt:

- Nékünk, szerzeteseknek, tilos párviadalra kiállnunk, hanemha a nagymester és a nagymarsall külön engedelmével. Most azért nem is párviadalra engedelmet kérni jövénk, hanem de Bergow szabadon bocsátását s Jurand megítélését és halálát követelni.

- E birodalomban nem ti tesztek törvényt.

- Mink mind a mai napig nagy béketűréssel viseltük e nehéz szomszédságot, de nagymesterünknek hatalmában vagyon igazságot tenni.

- A Mazowszétől nektek is, meg nagymestereteknek is coki!

- Nagymesterünk mögött áll Németország és a római császár.

- Mögöttem meg a lengyel király, kinek több a földje és a népe.

- Avagy kegyelmességed hadat kíván a lovagrenddel?

- Ha kívánnék, nem várnálak be Mazowszén, hanem magam mennék előtökbe! De meglásd, hogy engem ne fenyegess, mert nem ijedek meg.

- Mit jelentsek meg a nagymesternek?

- Nagymesteretek mit sem kérdezett. Mondj, amit akarsz.

- Akkor hát magunk teszünk igazságot és veszünk bosszút.

Erre a herceg kinyújtotta karját, s fenyegetve rázta meg ujját a keresztes arca előtt.

- Őrizkedj! - kiáltotta haragtól elfojtott hangon. - Őrizkedj! Megengedem, hogy Jurandot párviadalra hívd, de ha keresztes haddal esnétek országomra, én is rátok megyek, s akkor már nem vendégem, hanem foglyom leszel!

Látszott, hogy türelme végképp elfogyott, mert süvegét teljes erejéből az asztalra csapta, s kimenvén, az ajtót is bevágta maga mögött. A keresztesek elsápadtak vad dühükben, de Fourcy úr pedig mintegy kábultan nézett rájuk.

- Mi lesz hát? - kezdte a szót Rotger barát.

Hugo de Danveld öklét rázva ugrott de Fourcy elé.

- Mi okon mondta meg kigyelmed, hogy elsőbben ti estetek Jurandra?

- Mert úgy volt!

- Le kellett volna tagadni.

- Én hadakozni jövék ide, nem hazudni.

- No, dicsőségesen hadakoztál, az már igaz!

- Hát kigyelmed nem futott-e hanyatt homlok Jurand elől Szczytnóba?

- *Pax!* - csitította de Lőwe. - A lovag úr Rendünk vendége.

- És akármit szólott volna - vetette közbe Rotger testvér -, törvénytevés nélkül meg nem büntetnék Jurandot, az ítélőszéken pedig úgyis napvilágra kerülne minden.

- Most azért mi lesz? - ismételte meg a kérdést Rotger testvér.

Ismét csend lett, s utána megint a szigorú és kegyetlen Siegfried de Lőwe indította a szót:

- Egyszer már le kell számolni e véres szelindekkel! - kiáltotta. - De Bergówot el kell bocsátani láncáról. Egybevonjuk a hadakat Szczytnóból, Insborkból és Lubawából, egybehívjuk a chełmnói nemességet, és haddal esünk Jurandra... Ideje leszámolni véle!

De a körmönfont Danveld, ki értett hozzá, hogyan kell minden dolgot két oldalról latolgatni, kezét fejére tette, szemöldeit összevonta, s kissé elgondolkozva szólt:

- A nagymester engedelme nélkül nem lehet meg e dolog.

- De ha jó szerencsével járunk, a nagymester megdicsér! - vágta rá Gottfried fráter.

- De ha nem? Ha a herceg, kopjásait megindítván, rajtunk üt?

- Ezt meg nem cselekedheti, mert közte és a lovagrend között békesség van!

- Van, de azt elsőbben mi törjük meg. A védőseregek nem elégségesek a mazurok ellen.

- Majd akkor a nagymester is mögénk áll, s meglesz a háború.

Danveld homloka ismét ráncokba szaladt, s elgondolkozott:

- Nem úgy! Nem úgy! - mondta kis idő múlva. - Ha jó szerencsével járunk, a nagymester örvendezni fog szívében... követet küld a herceghez, s akkor büntetlen marad e dolog. De ha vereség ér, a lovagrend nem áll ki mellettünk, s nem szerez hadat a herceggel... Mostani nagymesterünk nem alkalmatos... A herceg mögött áll Lengyelország királya, s véle a nagymester nem akaszt tengelyt...

- A dobrzyni földeket mégis elragadtuk, ez is mutatja, hogy nem kell félnünk Krakkótól.

- Mert annak megvolt a jó módja... Az Opolei... Mintha zálogba vettük volna... és az is...

Hirtelen körülnézett s elváltoztatott hangon folytatta:

- Hallám Malborgban, hogy ha haddal fenyegetnének, s visszafizetnék a zálogot - megadnánk nékik.

- Ah! - sóhajtott Rotger fráter. - Ha itt lehetne Markwart Salzbach, avagy Schomberg, ki Witold fattyait elveszejté, ők módot találnának Jurandra is. Mert lám, Witold!... a Jagellók helytartója, a nagy knyáz, és íme Schombergnek haja szála se görbült... Megfojtotta Witold gyermekeit, és semmi!... Igazán mondom, nincsenek már közöttünk férfiak, kik minden bajra meglelik az írt...

Hugo de Danveld könyökét az asztalra támasztotta, fejét tenyerébe hajtotta, s hosszasan elgondolkozott. Szeme egyszerre felderült, keze fejével szokása szerint megtörölte vastag, nedves ajkát, majd így szólt:

- Áldott a pillanat, melyben a vitéz Schomberg fráter nevét említed, kegyes lovag.

- Mi okon szólsz így? Nyilván találtál valami módot? - kérdezte Siegfried de Lőwe.

- Mondjad íziben! - sürgette Rotger és Gottfried.

- Figyelmezzetek! - kezdte Hugo. - Itt van Jurand leánykája, egyetlen gyermeke, kit mindennél jobban kedvel, s úgy félti, mint tulajdon szeme világát.

- Úgy van! Ismerjük. Anna Danuta hercegasszony is kedveli.

- Úgy van. Figyelmezzetek hát szavamra. Ha e leányzót elragadánk, Jurand nemcsak de Bergówot, de minden rabját, sőt saját magát s ráadásul még Spychówot is odaadná érte!

- Szent Bonifácius vérére, kit Dochumban ontanak ki! - kiáltotta Gottfried testvér. - Igazad van!

Elhallgattak, mintha a vállalkozás vakmerőségétől és nehézségeitől döbbentek volna meg. Csak kisvártatva fordult Rotger testvér Siegfried de Lőwéhez:

- A te értelmed és gazdag tapasztalatod hasonlatos nagy bátorságodhoz. Hogyan véled hát e dolgot?

- Méltó megfontolásra.

- Mert - folytatta Rotger - a leányzó a hercegasszony belső palotáskisasszonya avagy még annál is több, mert majdhogynem szerelmetes leánya. Vegyétek eszetekbe, kegyes fráterek, minémű sokadalom támad ebből.

Hugo de Danveld felkacagott.

- Magad említéd - szólt -, hogy Schomberg megmérgezte avagy megfojtogatta Witold kölkeit, és mi baja támadt belőle? Mert nagy hűhót csapnak ugyan akárminémű könnyű dologért, de ha Jurandot láncon küldenénk a nagymester eleibe, azért inkább jutalom, mint büntetés várna reánk.

- Úgy van - felelte de Lőwe. - Jó alkalom van e dologra. A herceg útra készül, csak Anna Danuta marad vissza a kisasszonyokkal. Mégis úgy vélem, békenapon betörés a hercegi kastélyba, nem akármilyen dolog. A herceg vára nem Spychów. Ez ismét úgy lenne, miként Złotoryjában! Ismét menne a sok panasz minden királyságba, meg a pápához, a lovagrend nagy hatalmaskodása miatt. Az átkozott Jagello ismét előállna fenyegetéseivel, a nagymester pedig, hiszen ismeritek, örömest markol, ahol lehet, de Jagello úrral háborút nem kíván... Igen! Nagy hűhó lesz ebből Mazowsze és Lengyelország minden földein.

- De azalatt Jurand csontjait megszívja a nap a kampós vason - felelte Hugo. - Meg senki se kívánná, hogy innen a kastélyból, a hercegasszony rokolyája mellől ragadtassák el...

- Netán Ciechanówból, hol a nemes urakon fölül még háromszáz íjas vitéz is fegyverben áll?

- Nem. De vajon nem eshetik-e Jurandra valamiféle nyavalya, hogy hírvivőt küldene a leányért? Akkor már a hercegasszony sem tiltaná néki az utazást, ha aztán útközben nyoma vész, ki mondhatná néked avagy nékem: „Te ragadtad el!”

- Eh! - szólt türelmetlenül de Lőwe. - Mi módon míveled, hogy Jurand elnehezedjék, s leányát magához szólítsa?...

Mire Hugo diadalmasan mosolyogva felelte:

- Van egy ötvösmívesem, ki Malborgból tolvajlásért elűzetvén, Szczytnóban telepedett le, s mindenféle pecsétek metszésében igen járatos; s vannak embereim, kik jóllehet a mi alatt-valóink, de a mazurok nemzetségéből erednek... Mégsem érted-é?...

- Értem! - kiáltotta Gottfried lelkesen.

Rotger, kezét magasra tartva szólt:

- Az Úr adjon néked jó előmenetelt, kegyes fráter. Mert sem Markwart Salzbach, sem Schomberg nem lelt volna alkalmatosabb módot.

Ezután összehunyorította szemét, mintha a távolban kutatna valamit.

- Látom Jurandot - szólt -, mi módon áll, kötéllel a nyakán Malborg gdanski kapuja előtt, és mi módon rugdossák a knechtek...

- A leányzó meg a lovagrend szolgálója lészen - tette hozzá Hugo.

De Lőwe Danveldre vetette tekintetét, az meg keze fejével ismét szájára ütvén, szólt:

- Most pedig fontos, hogy mihamarább Szczytnóba jussunk.

XXIII

Mielőtt a négy kereszteslovag és de Fourcy elindult volna Szczytnóba, elbúcsúztak a hercegtől és a hercegasszonytól. A búcsú nem volt valami barátságos, de azért a herceg, nem akarván vendégeit üres kézzel elbocsátani, ősi lengyel szokás szerint mindegyiknek ajándékozott egy-egy nyest szegélyprémet és egy-egy ezüst grzywnát. A vendégek örömmel fogadták az ajándékokat, de biztosították a herceg urat, hogy ők, mint szegénységet fogadott szerzetesek, nem tartják meg maguknak a pénzt, hanem szétosztják a szegények között, s egyben megparancsolják nékik, hogy imádkozzanak a herceg úr egészségéért, dicsőségéért és jövendőbeli üdvösségéért. A mazurok bajuszuk alatt mosolyogtak e fogadkozáson, mert jól ismerték a lovagrend kapzsiságát, s még jobban a keresztesek csalárd hazugságait. Mazowsze-szerte közmondássá vált: „Bűzlik, mint a görény, s hazudik, mint egy keresztes." A herceg is csak kezével legyintett erre a köszönetre, s mikor eltávoztak, megjegyezte, hogy ezeknek az imájától legfeljebb rák módjára, visszafelé jutna a mennyországba.

De még előbb, mikor a hercegasszonytól búcsúztak, míg Siegfried de Lőwe az úrnőnek kezet csókolt, Hugo de Danveld Danusiához lépett, kezét a kislány fejére tette, s haját megsimogatva szólt:

- Nékünk parancsolatunk vagyon a gonoszért is jóval fizetni, s ellenségeinket is szeretni. Most azért eljön ide egy rendbéli szolgáló leány, s meghozza néked, kisasszonyom, ama herzeni balzsamot.

- Hogyan köszönjem meg kigyelmednek? - hálálkodott Danusia.

- Légy jó barátja a lovagrendnek és a Rend szerzetes lovagjainak.

De Fourcy felfigyelt e beszédre, s mivel feltűnt neki a leányka nagy szépsége, mikor elindultak Szczytno felé, megkérdezte:

- Ki légyen ama bájos palotáskisasszony, kivel búcsúzáskor beszélt kigyelmed?

- Jurand leánya! - felelte Danveld.

De Fourcy úr elámult.

- Ugyanaz, kit kigyelmetek elragadni készülnek?

- Az. S ha elragadtuk, Jurand a miénk.

- Ebből is kitetszik, mégsem gonosz mindaz, ami Jurandtól származik. Jó ilyen fogoly strázsája lenni.

- Úgy véli kigyelmed, könnyebb volna véle háborúskodni, mint Juranddal?

- Ha így vélem is, nyilván egyformán vélekedünk. Az atya a Rend ellensége, de a leánykával méztől csorduló szájjal szólt kigyelmed, s végül még balzsamírt is ígért néki.

Hugo de Danveld nyilván szükségét érezte, hogy néhány szóval kimagyarázkodjék.

- A balzsamot amaz ifjú lovagnak ígértem - mondta -, kit a bivaly megtapodott, s kinek a leányzó, mint kigyelmed is tudja, mátkája. Ha a leány elragadásáért panaszt tesznek, azt mondjuk, hogy mi soha sérelmét nem kívántuk, sőt keresztényi irgalomból még gyógyírt is küldtünk néki.

- Jól van - szólt közbe de Lőwe. - Csak aztán biztonságos embert kell követül bocsátani.

- Egy kegyes asszonyembert küldök, ki teljes odaadással van a Rend iránt. Megparancsolom, hogy nagy szorgalmatossággal halljon, lásson meg mindent. Ha szolgáink - Jurand vitézeinek képében - megérkeznek, már egy értelemben legyenek.

- Ilyen embereket nehéz kiválogatni.

- Nem. A nép minálunk e nyelvet beszéli a városban is, de még a várőrségben, a knechtek között is vannak, kik a törvény szigora elől szaladának hozzánk Mazowszéből. Igaz, hogy haramiák, tolvajok, de félelmet nem ismerő legények, s mindenre készen állnak. Megmondom nékik, ha sikerrel járnak, részük nagy jutalom, de ha nem, kötél.

- S ha elárulnak?

- Távol legyen. Mazowsze földjén mindegyikük jól megszolgálta a kerékbetörést, s mind ítélet alatt vagynak. Csak tisztes gúnyát kell nékik adni, hogy Jurand vitézeinek tessenek és főképpen: pecsétes írást Jurandtól.

- Mindent előre jól meg kell latolgatni - jegyezte meg Rotger. - Úgylehet, Jurand amaz utolsó egyberoppanás után a herceghez szalad, hogy panaszt tegyen s enmagát mentegesse. Ha már Ciechanówban lészen, meglátogatja leánykáját is a vadászkastélyban. Avagy nem megeshetik-é, hogy embereink a leányzóért jövén, atyjaurát lelik a kastélyban?

- Az emberek, akiket ideküldök, minden fortélyban fölöttébb járatos latrok. Tudják ők, hogyha Jurandba botlanak, meg nem vonhatják nyakukat a huroktól. Ha mégis beleakadnak, lelkük rajta.

- Mégis úgy fordulhat, hogy kézre kerülnek.

- Akkor megtagadjuk őket is, meg a levelet is. Hol a bizonyság, hogy mi küldtük ki őket? Meg aztán, ha el nem rabolták a leányzót, nincs lárma sem. Ha pedig a mazurok egypár akasztófáravalót néggyé vágnak, abból a lovagrendre semmi kár nem származik.

Gottfried - a lovagok között a legfiatalabb - megjegyezte:

- Nem értem én sem e praktikát,[66] sem e nagy félelmet. Miért kívánjuk véka alá rejteni, hogy mi parancsolánk a leányzó elrabolását? Ha kezünkben lesz, amúgy is hírvivőt kell bocsátanunk Jurandhoz, hogy néki megjelentse: „Leánykád nálunk van, ha kívánod szabadulását, add ki nekünk de Bergow urat, de annak felette tenmagadat is...” Másképp mi módon lenne?... De akkor nyilvánvaló lesz, hogy mi raboltattuk el.

- Igazán szólott! - kiáltotta de Fourcy lovag, kinek az egész dolog nem volt ínyére. - Minek takargatni, ami úgyis napvilágra kerül.

De Hugo de Danveld felkacagott, s Gottfried fráterhez fordulva kérdezte:

- Mióta viseled a fehér palástot?

- Szentháromság vasárnapját követő első vasárnap lészen hat esztendeje.

- Ha majd még hat esztendeig hordod, jobban eszedbe veszed a Rend dolgait. Jurand jobban ismer minket, mint te. Majd azt mondjuk néki: „Leányod vigyázója Schomberg fráter, mielőtt tehát egyetlen szócskát pisszennél, gondolj Witold gyermekeinek sorsára...”

- Hát aztán?

- Aztán de Bergow szabad lészen, s a Rend is megszabadul Jurandtól.

---

[66] Mesterkedést (latin).

- Úgy van! - kiáltá Roger. - Mindenben oly értelmes e dolog, hogy az Úr bizonnyal megáldja szándékunkat.

- Az Úr áldása kísér minden cselekedetet, mely a Rendnek javát szolgálja - szólt a komor Siegfried de Lőwe.

Szótlanul léptettek tovább - s három-négy hajításnyira előttük haladt a kíséret, hogy útjukat egyengesse, mely igen süppedékes volt az éjszakai nagy havazástól. A fák ágain vastag pamatokban csüngött a hó, az idő felhős, de olyan meleg volt, hogy a lovak teste párázott. Az erdőből varjúcsapatok húztak az emberi tanyák felé, s a levegőt megtöltötték vészjósló károgásukkal.

De Fourcy úr kissé elmaradt a keresztesektől, s mélyen elgondolkozott. Már néhány éve a lovagrend vendége volt, részt vett a zmujdzi hadjáratokban, hol nagy bátorságával tüntette ki magát. Mindig tárt karokkal fogadták, ahogyan csak a keresztesek tudják fogadni a messze földről érkezett vitézeket. Erősen összenőtt hát velük, s enmaga vagyontalan lévén, a Rend kötelékébe szándékozott lépni. Közben hol Malborgban tartózkodott, hol az ismerős komturiákat látogatta, útközben mindenütt kalandot és szórakozást keresve. Nemrég érkezett Lubawába a gazdag de Bergowval együtt, s ott hallván Jurandról, erős vágya támadt erejét összemérni azzal a férfiúval, kit mindenki rettegett. Megérkezett Maineger is, ki eleddig minden bajvívásában diadalmas volt, s az ő érkezése siettette a spychówi betörést. A lubawai komtur adott hozzá harcosokat, de már annyit beszélt nekik nemcsak Jurand kegyetlenségéről, hanem fortélyairól és hitszegéséről is, hogy mikor a spychówi lovag azt kívánta, hogy távolítsák el a harcosokat, nem akartak beleegyezni, attól tartván, hogy ha megteszik, Jurand körülkeríti és leöldösi, vagy a spychówi vár pincetömlöceibe rekeszti őket. Jurand, megsejtvén, hogy ezeknek nemcsak a vitézi viadal jár az eszükben, hanem a fosztogatás is, megelőzte, harcosaival rajtuk ütött, és irgalmatlanul ellátta a bajukat. De Fourcy látta Bergowot lovával együtt a földön heverni, látta Mainegert, a hasába tört dárdaheggyel, látta az irgalomért hiába könyörgő embereket. Ő maga is alig tudott elmenekülni - napokon át kóborolt az utakon és erdőkben, s bizonyára éhen halt vagy a vadak martaléka lett volna, ha véletlenül Ciechanówba nem jut, hol Gottfried és Rotger fráterrel találkozott. Az egész vállalkozásból csak a megaláztatás, a szégyen, a gyűlölet, a bosszúvágy s a Bergow iránti szánalom maradt meg benne, mert e lovag benső barátja volt. Ezért aztán lelke mélyéből csatlakozott a keresztesek panaszaihoz, mikor azt követelték, hogy szerencsétlen társuk nyerje vissza szabadságát, és Jurand vegye el méltó büntetését. Mikor pedig a panasz eredménytelen maradt, az első pillanatban kész volt minden eszközt megragadni, hogy Jurandon bosszút állhasson. Most azonban hirtelen aggályai támadtak. Hallotta e szerzetesek tanácskozását, különösen Hugo de Danveld beszédét, s bizony nemegyszer csodálkoznia kellett. Mert hogy a kereszteseket e néhány év leforgása alatt közelebbről megismerte, már jól látta, hogy nem olyanok ők, amilyeneknek Németországban és nyugaton mondják. De Malborgban megismerkedett néhány derék és szigorú erkölcsű lovaggal, kik maguk is gyakran panaszolták a fráterek romlottságát, kicsapongását és fegyelmezetlenségét. Érezte, hogy igazuk van, de mivel maga is kicsapongó és fegyelmezetlen volt, azoktól sem vette túlságosan rossznéven ezeket a hibákat, különösen azért, mert a kereszteslovagok mind e hibáik mellett bátor vitézek voltak. Hiszen látta őket Wilno alatt, amint ember ember ellen viaskodtak a lengyel lovagokkal, látta várak vívásánál, melyeket emberfeletti szívóssággal védett a megerősített lengyel várőrség, látta, mint haltak meg a kardok és csatabárdok csapásaitól, mint estek el döntő rohamokban vagy párviadalokban. Kérlelhetetlenek és kegyetlenek voltak Litvániával szemben, de ugyanakkor bátrak, akár az oroszlán, s úgy jártak a dicsőség sugárzásában, mint a napfényben. Most azonban úgy vélte, hogy Hugo de Danveld olyan dolgokat beszél s oly módokat ajánl, amelyekre minden lovag lelkének meg kellett remegnie. S látta, hogy a többi testvér nemcsak

hogy haragosan ellene nem szól, hanem még minden szavát helyesli. Nem csoda hát, ha elálmélkodott, s csodálkozása nőttön-nőtt, végül is mélyen elgondolkozott, hogy illendő-e néki ilyen cselekedetekbe ártania magát.

Mert ha csak a leány elrablásáról s arról lett volna szó, hogy azután de Bergowért kicseréljék, ebbe beleegyezett volna, pedig szívét erősen megragadta Danusia szépsége. Ha őt jelölték volna ki Danusia őrzőjéül, az ellen sem lett volna kifogása, ámbár nem volt bizonyos felőle, hogy a leány olyan állapotban került volna-é ki kezei közül, ahogyan néki átadták. De a kereszteseknek szemmel láthatólag más volt a céljuk. Ők a leány révén de Bergowval együtt Jurandot is meg akarták kaparintani, megígérvén néki, hogy leányát szabadon bocsátják, ha önmagát kiszolgáltatja. Ha aztán megkapták, szándékuk vala őt meggyilkolni, de vele együtt - gaztettük és csalárdságuk leplezésére - bizonnyal a leányt is, hiszen már most is avval fenyegetőztek, hogy Witold gyermekeinek sorsára juttatják, ha Jurand panaszt mer emelni. „Egyetlen szavuknak sem akarnak állni, mind a kettőt megcsalni, mind a kettőt elveszejteni, ez a szándékuk - gondolta magában de Fourcy -, pedig palástjukon a keresztet viselik, így hát a becsületet inkább kellene védelmezniük, mint bárki másnak.” E gondolatoktól mindjobban felháborodott a lelke, de elhatározta, hogy még tüzetesebben megvizsgálja, helytálló-e a gyanúja. Ismét Danveldhez léptetett hát és megkérdezte:

- S ha Jurand kezetekbe adja magát, szabadon bocsátjátok-é a leányt?

- Ha ezt mívelnénk, legottan ország-világ tudná, hogy mi ragadtuk el mindkettőjüket - felelte Danveld.

- Akkor hát mit kívántok mívelni véle?

Erre Danveld hozzáhajolt, s rút mosolyában megmutatta vastag ajkai közül kiütköző, odvas fogait:

- Hogy véli kigyelmed? Hogy mit mívelünk véle *annak előtte* avagy *annak utána*?

De Fourcy megtudván, amit tudni akart, elhallgatott - egy darabig mintha még tusakodott volna magában, de aztán kengyelében kissé felemelkedve hangosan szólt, hogy mind a négy barát meghallja:

- A kegyes Ulrik von Jungingen, ki minden lovagok dísze és példaképe, így szólott nékem egykoron: „Malborgban a korosabbak között ám találsz még a Szent Kereszthez méltó lovagokat, de kik a határmenti komturiákon ülnek, csak szégyenbe szerzik a Rendet.”

- Mind valahányan bűnösök vagyunk, de annak ellenére a mi Urunknak szolgái - felelte Hugo.

- Hol van hát kigyelmetek lovagi becsülete? Nem gyalázatos cselekedetekkel illendő az Urat szolgálni, hacsak más szolgái nem vagytok, s nem Megváltó Urunké. Avagy ki a ti Uratok? Most azért vegyétek eszetekbe, hogy e dologba én ujjamat belé nem mártom, de még nektek is meg nem engedem, hogy megtegyétek.

- Mit nem enged meg kigyelmed?

- A tőrt, a hitszegést, a gyalázatot.

- S mi módon tilthatnád ezt nekünk? A Juranddal való viadalban elvesztéd embereidet és szekereidet. Most már kigyelmed csupán a lovagrend kegyéből élhet, s nyilván éhen vész, ha egy darab kenyeret elébe nem lökünk. De ennek felette kigyelmed egyedül van, mi meg négyen. Mi módon tilthatnád meg nekünk?

- Mi módon? - ismételte meg de Fourcy. - Azon módon, hogy megtérhetek a várkastélyba, s megjelenthetem a herceg úrnak. Azon módon, hogy a kigyelmetek szándékait ország-világnak hírül adhatom.

A négy barát egymásra nézett, s arcuk egy szempillantás alatt elváltozott. Különösen Hugo de Danveld nézett hosszú ideig kérdő tekintettel Siegfried de Lőwe szemébe, azután de Fourcy lovaghoz fordult:

- Kigyelmed ősei közül némelyek szolgái valának a lovagrendnek - mondotta. - Kigyelmed úgyszintén áhítozik a Rendbe felvétetni, de mi árulókat be nem fogadunk.

- Én viszontag nem kívánok árulókkal együtt szolgálni.

- Ej, no! Kigyelmed a fenyegetést be nem váltja. Vedd eszedbe, hogy a lovagrend a kívülvalókat is büntetni tudja...

De Fourcy vérét felkorbácsolták e szavak, kihúzta hát kardját, bal kezével megragadta annak pengéjét, s jobbját a markolatra szorítva szólt:

- E markolatra, melynek kereszt alakja vagyon, és én patrónusom,[67] Szent Dionisius fejére, s ennek felette lovagi becsületemre fogadom, hogy megjelentem a hercegnek és a nagymesternek.

Hugo de Danveld kérdő pillantást vetett Siegfried de Lőwére, amaz pedig leeresztette szemhéját, jelezvén, hogy beleegyezik.

Erre Danveld valami különös, elváltozott tompa hangon szólt:

- Szent Dionisius hordozhatta hóna alatt levágott fejét, de ha a tiéd egyszer leesik...

- Fenyeget kigyelmed? - vágott szavába de Fourcy.

- Nemi, hanem megöllek! - kiáltotta Danveld.

S kését oly erővel döfte a lovag oldalába, hogy a penge a fogantyú keresztjéig hatolt testébe. De Fourcy irtózatosat ordított, egy pillanatig igyekezett jobb kezébe kapni a kardot, melyet az imént baljában tartott, de földre ejtette, ugyanakkor a három szerzetes nekiesett, s késüket irgalmatlanul döfködték nyakába, hátába, hasába, míg le nem fordult a lóról.

Azután csend lett. De Fourcy számos sebből vérezve vonaglott a földön, s a mély havat kaparta görcstől rángatózó ujjaival. Az ólmos égbolt alól csak a varjak károgása hallatszott, amelyek a sötét erdőkből emberi tanyák felé vonultak.

A gyilkosok lázas tanakodásba fogtak:

- Embereink mit sem láttak! - szólt Danveld lihegve.

- Nem. Messze elöl vannak, látni sem lehet őket - felelte Lőwe.

- Figyelmezzetek szómra: most már lészen okunk újabb panaszra. Mindenfelé hírét hintjük, hogy mazowszei lovagok törtek ránk, s társunkat megölték. Nagy kiabálást csapunk, hogy Malborgban is meghallatik, elkiáltjuk, hogy a herceg még vendégeire is rákűldi orgyilkosait. Most azért imigyen kell szólnunk: Janusz nemcsak Jurand ellen tett panaszunkat meg nem hallgatá, hanem annakfelette a panasztevőt is meggyilkoltatta.

---

[67] Védszent (latin).

Ezalatt de Fourcy haláltusájának utolsó rángásával hanyatt fordult, s száján véres tajtékkal, tágra nyílt, megtört szemében a rémület kifejezésével, mozdulatlanul feküdt a havon. Rotger rápillantott, és így szólt:

- Lássátok, kegyes fráterek, mi módon bünteti az Úr az árulásnak még galád szándékát is!

- Amit mívelénk, a Rend javára történt - tette hozzá Gottfried. - Dicsőség azoknak...

De hirtelen abbahagyta, mert e pillanatban hátuk mögött, a havas út kanyarulatában feltűnt egy lovas, s lóhalálában vágtatott feléjük. Hugo de Danveld rápillantván, hirtelen felkiáltott:

- Bárki légyen... el kell vesznie.

De Lőwe pedig, ki legöregebb volt ugyan közülök, de szeme a legélesebb, így szólt:

- Megismerem: ez ama legény, ki csákányával agyonsújtotta a bivalyt. Igen... ő az!

- Tegyétek el a kést, meg ne riasszuk - mondotta Danveld. - Én adom megint az elsőt, ti meg utánam.

Közben a cseh megpillantotta a csoportot, s nyolc-tíz lépésnyire tőlük hirtelen visszarántotta lovát, hogy annak lába csüdig fúródott a hóba. Tekintete a vértócsában heverő halottra, meg a gazdátlan lóra esett, s arcára kiült a csodálkozás. De mindez csak szempillantásig tartott, azután a fráterekhez fordult, mintha semmit sem látott volna:

- Köszöntelek, vitéz lovagok!

- Megismertünk - felelte Danveld, lassan feléje közeledve. - Mi dolgod vélünk?

- A bogdanieci Zbyszko lovag úr küldött, ki után a kopját hordom, s kit a vadászaton a bivaly megnyomorítván, maga nem jöhetett utánatok.

- Mit kíván tőlünk urad?

- Minekutána a spychówi Jurand urat, lovagi becsületébe gázolván, vádoltátok, uram az én szájamon által üzeni nektek, hogy mind e dolgokat nem igaz lovagok képében míveltétek, hanem inkább ebek módjára csaholván; s ha netán egy közületek úgy vélné, hogy uram beszéde bántására lenne, azt általam hívja gyalog- avagy lovasbajra, életre-halálra. Uram ott áll ki véletek, ahol kívánjátok, mihelyt Isten kegyelméből és irgalmából lemúlik róla mostani nyavalyája.

- Jelentsd meg uradnak, hogy a kereszteslovagok minden rút rágalmazásit Megváltó Uruk nevében alázatosan elhordozzák, párviadalra azonban a nagymester avagy a nagymarsall külön engedelme nélkül nem állhatnak ki. De hogy az engedelmet elnyerjék, írásos kérelmet küldenek Malborgba.

A cseh ismét egy pillantást vetett de Fourcy holttestére, mert legfőképpen neki szólt az üzenet, Zbyszko ugyanis tudta már, hogy a fráterek párviadalra ki nem állhatnak, de hallván, hogy világi lovag is van közöttük, főképpen azt akarta párviadalra hívni, úgy vélekedvén, hogy ezzel megszerzi magának Jurand hajlandóságát. És íme, most ez a lovag itt feküdt előtte a négy keresztes között, barom módjára levágva.

A cseh nem tudta ugyan, hogy mi történt itt, de mivel gyermekkora óta minden veszedelmet megszokott, most is megszimatolta, hogy valami fenyegeti. Az is meglepte, hogy Danveld, beszéd közben egyre közelebb húzódott hozzá, a többiek pedig kezdtek félreállni az út szélére, mintha észrevétlenül körül akarnák fogni. Ezért hát óvatossá vált, különösen, mivel fegyver sem volt nála, mert a nagy sietségben már nem tudta magához venni.

Közben Danveld egészen a közelébe ért, és tovább beszélt:

- Uradnak gyógyító balzsamot ígértem, de látom, jelesül hálálja meg. No, ez a lengyeleknél mindennapi dolog... De mivel nehéz nyavalyában szenved, s netán közelest az Úr színe elé kell állnia, jelentsd meg néki...

Itt bal kezét a cseh vállára tette.

- Jelentsd meg néki, hogy íme, ezt felelem...

E pillanatban kése megvillant a csatlós torka előtt, de még mielőtt belédöfhette volna, a fiú, ki már régóta figyelemmel kísérte mozdulatait, jobbját acélos kezével elkapta, behajlította, azután egyet csavart rajta, hogy csontja nagyot reccsent ízületeiben. Csak mikor az irtózatos üvöltést hallotta, sarkantyúzta meg lovát, s még mielőtt a többiek elállhatták volna útját, úgy eliramodott, mintha íjból lőtték volna ki.

Rotger és Gottfried fráter utána eredt, de Danveld irtózatos üvöltésétől megrémülve, csakhamar visszatértek. De Lőwe hóna alá nyúlva támogatta, ő pedig sápadt, elkékülő arccal úgy üvöltött, hogy a már jó távol haladó kíséret is megállt.

- Mi van véled? - kérdezték a testvérek.

De Lőwe azonban megparancsolta, hogy lóhalálában nyargaljanak előre és hozzanak szekeret, mert látszott, hogy Danveld nem bír megülni a nyeregben. Kis idő múlva hideg verejték borította el a homlokát és elájult.

Mikor a szekér megérkezett, Danveldet lefektették a szalmára s elindultak a határ felé. De Lőwe nógatta a menetet, mert megértette, hogy a történtek után nem vesztegethetik az időt még arra sem, hogy Danveldet bekötözzék. Ő is felült a beteg mellé, minduntalan hóval dörzsölgette arcát, de ezzel sem bírta eszméletre téríteni.

Danveld csak a határ közelében nyitotta ki szemét, s úgy nézegetett széjjel, mintha csodálkoznék.

- Miként vagyon állapotod? - kérdezte Lőwe.

- Fájdalom nincs rajtam, de a karom nem érzem - felelte Danveld.

- Mert már elalélt. Ezért múlott fájdalmad is. A melegben, majd visszatér. Addig is adj hálát Istennek e rövid enyhülésért.

Rotger és Gottfried is a kocsihoz léptettek:

- Nagy szerencsétlenség ez - szólt az első. - Most hát mi lesz?

- Megjelentjük - felelte Danveld gyenge hangon -, hogy ama legény gyilkolá meg de Fourcyt.

- Ez újabb gonoszságuk s a bűnös is ismeretes - tette hozzá Rotger.

XXIV

Ezalatt a cseh lóhalálában a vadászkastélyba vágtatott, s mivel a herceget még ott találta, legelsőbben néki jelentette a történteket. Szerencsére akadtak az udvari emberek között, akik látták, hogy a legény fegyvertelenül indult útnak. Az egyik, félig tréfásan még utána is kiáltotta, hogy venne magához valami vasfélét, mert így a németek ugyan megtördelhetik a csontját. Ő azonban félt, hogy a lovagok elérik a határt, lóra pattant hát úgy, amint volt, csupán ködmönben, s utánuk vágtatott. Ez a bizonyság a herceg minden kétségét eloszlatta afelől, hogy ki légyen Fourcy gyilkosa, de egyúttal nagy nyugtalansággal és olyan haraggal töltötte el, hogy az első pillanatban üldözőket akart a keresztesek után bocsátani, s a lovagokat vasra verve elküldeni a nagymesternek megítélés végett. Rövidesen belátta azonban, hogy az üldözők a határ előtt már amúgy sem érnék utol őket, s ekkor így szólt:

- Legalább levelet küldök a nagymesternek, tudja meg őkigyelme, hogy ezek mit mívelnek itten. Rosszul kezd állni a lovagrend szénája, mert hajdanában kemény fegyelem volt náluk, mostanság pedig valahány komtur mind azt míveli, amit kedve kíván. Isten csapása ez, melyet kétségkívül büntetés követ.

Elgondolkozott, de csakhamar tovább beszélt udvari embereihez:

- Csak azt nem veszi be az én értelmem, miért ölték meg vendégüket? Ha nem tudnám, hogy e legény fegyvertelen volt, még gyanúm is lenne ellene.

- Ej! - szólt Wyszoniek atya. - Ugyan miért ölte volna meg a csatlós, ki annak előtte soha nem látta s még ha lett volna is fegyvere, hogyan mehetett volna ötükre egymaga, mikor még fegyveres embereik is ott voltak.

- Igaz! - vélte a herceg. - A vendég nyilván ellenük szólott valamiben, avagy nem akart hazudni, mint nekik tetszett volna, mert már itt is láttam én, hogyan hunyorgatának feléje, hogy Jurandot mondja orvtámadónak.

Erre a mocarzewi Mrokota szólalt meg:

- Kemény legény lehet, ha amaz ebnek vállcsontját megroppanta.

- Azt mondá, hallotta, mi módon roppant a csont Danveld karjában - felelte a herceg. - S minekutána láttam, hogyan vitézkedett a minap az erdőn, hitelt is adok néki! Íme, megtetszik, hogy úr és szolgája egyaránt kemény legények. Ha Zbyszko nincs, a bivaly a lovakra veti magát. Ő is, meg ama lotharingiai lovag úr is fölöttébb nagy érdemeket szerzének a herceg-asszony megmentésében...

- Valóban markos legény - hagyta helyben Wyszoniek atya. - Ímé, alig szuszog még s máris kiállana Jurand úrért - párviadalra híván amazokat... Éppen ilyen vő kell Jurand úrnak.

- Krakkóban Jurand másképpen beszélt, de úgy vélem, manap már nem szegülne ellene - mondotta a herceg.

- Adná az Úr Jézus - sóhajtotta a hercegasszony, ki e pillanatban lépett be, s csak a beszéd végét hallotta. - Most már nem ellenezheti, csak az Úr adná vissza Zbyszko egészségét. De minekünk is meg kell őt jutalmaznunk.

- A legszebb ajándék Danuśka lesz néki, s magam is úgy vélem, megkapja, de nem egyébért, mint azért, hogyha az asszonynép valamit elvégez magában, még egy ilyen Jurand sem vonhatja meg magát tőle...

- Avagy nem igaz ügyben sürgölődöm-e? - kérdezte a hercegasszony. - Még ha Zbyszko csélcsap legény volna, nem mondom, de nálánál hívebbet a világon nem lelni. S a leányzó szintolyan. Most is egy lépésre el nem hagyná a beteget, arcát simogatja, az meg fájdalmában is mosolyog reá. Magamnak is könnybe lábad a szemem, ha látom! Igazán szólok!... Ily nagy szerelmet méltó dolog segíteni, mert a Szűzanya is örömmel tekint le az emberi boldogságra.

- Ha Isten akaratja szerint vagyon - szólt a herceg -, akkor a boldogság el nem marad. De igaz, hogy a leányzó miatt egyszer már majd fejét vették, most meg a bivaly nyomorítá meg.

- Ne mondjad, hogy miatta! - kiáltotta a hercegasszony élénken. - Mert Krakkóban is nem más mentette meg a haláltól, hanem Danusia.

- Igaz! De ha Danusia nincs, nem rugaszkodott volna Lichtenstein ellen, hogy a pávatollat leszedje sisakjáról, s de Lorcheért bizonnyal nem állt volna ki olyan vitézül. Most azért, ami a jutalmat illeti, megmondom, mindkettőnek érdeme van reá s Ciechanówban meg is találom a módját.

- Zbyszkónak semmi sem lenne nagyobb öröm, mint a lovagi öv, meg az aranysarkantyú.

A herceg elmosolyodott és jóságosan szólt:

- Vigye hát el néki a leányzó, s ha a betegség lemúlik róla; gondom lesz rá, hogy a rendes szokáson se essék csorba. Csak vigye hamar, mert az öröm minél hamarabb, annál jobb!

A hercegasszony e szavak hallatára az egész udvar szeme láttára megölelgette a nagyurat, azután ismételten kezet csókolt néki, ő meg csak mosolygott s végül így szólt:

- Nono... bölcsen szóltál! Ímé, megtetszik, hogy a Szentlélek az asszonynéptől se tagadott meg néminemű kis értelmet! Szólítsd hát a leányzót!

- Danuśka! Danuśka! - kiáltotta a hercegasszony.

Pillanat múlva az oldalszoba ajtajában megjelent Danusia, álmatlanságtól vörös szemmel. Kezében volt az ikercsupor, tele gőzölgő kásával, mellyel Wyszoniek atya borogatta Zbyszko tört csontjait. Egy koros udvarhölgy csak az imént adta át néki.

- Jöszte hozzám, szegény árvám! - szólította Janusz herceg. - Tedd le a csuprot s jer közelebb.

Mikor bátortalanul hozzálépett, mert a nagyúr mindig bizonyos félelmet keltett benne, jóságosan magához ölelte, s arcát simogatva szólt:

- Bizony, nagy bánat borult reád, gyermekem, mi?

- Bizony! - felelte a kislány.

S mivel szíve tele volt szomorúsággal, szemében meg mindig készen állt a könny, mindjárt sírva is fakadt, de csak halkan hüppögött, hogy a herceg urat meg ne haragítsa. Az meg tovább kérdezte:

- Mért rísz?

- Mert Zbyszko beteg - felelte, szemét öklével nyomkodva.

- Ne félj, kilábol. Igaz-e, Wyszoniek atya?

- Hej! Isten kegyelméből közelebb már néki az oltár, mint a sír - biztatta a jóságos Wyszoniek atya.

A herceg folytatta:

- Megállj csak! Adok én valami gyógyírt, melytől legottan megkönnyebbül, vagy akár mindjárt talpra szökken.

- A keresztesek megküldték a balzsamot? - kiáltotta Danusia élénken, s öklét elkapta a szemétől.

- Azok balzsamával inkább az ebet kenegesd, ne a legényt, kit szíved kedvel. Én mást adok néked.

Azzal az udvari emberekhez fordult:

- Inaljon csak egy közületek a kamrába sarkantyúért, meg övért!

S mikor behozták, így szólt Danusiához:

- Fogjad és vigyed Zbyszkónak... mondjad néki, ímé, mától fogva felövezett lovag. Ha meghalna, most már mint *miles cinctus*[68] járul az Úr elejbe, de ha nem is, ami hija vagyon, azt Ciechanówban avagy Varsóban kipótoljuk.

Danusia nyomban a nagyúr lábához hajolt, azután egyik kezébe kapta a lovagi jelvényeket, másikba az ikercsuprot, s ugrott az ágyasházba, ahol Zbyszko feküdt. A hercegasszony is utánament, hogy el ne mulassza látni boldog örömüket.

Zbyszko súlyos beteg volt, de amint Danusiát megpillantotta, feléje fordította szenvedéstől sápadt arcát, s megkérdezte:

- A cseh megjött-e, galambocskám?

- Ej, mit a cseh! Jobb hírt hozok én néked! - felelte vidáman a kislány. - Urunk lovaggá ütött, s íme, nézd, mit küld általam.

Azzal letette melléje a lovagi övet, meg az aranysarkantyúkat. Zbyszko halvány arca egyszerre lángba borult az örömtől és meglepetéstől. Előbb Danusiára, majd a lovagi jelvényekre nézett, végül behunyta szemét, s egyre csak ezt ismételgette:

- Mi módon üthetett engem lovaggá?

Mikor pedig a hercegasszony is megjelent, kissé könyökére emelkedett, boldogan hálálkodott, és bocsánatáért esedezett, hogy nem tud lábához borulni, mert azt mindjárt kitalálta, hogy neki köszönheti ezt a nagy boldogságot. Az úrasszony azonban megintette, hogy feküdjék nyugodtan, s tulajdon kezével segített Danuśkának a beteg fejét a párnára helyezni. Közben belépett a herceg is s vele együtt Wyszoniek atya, Mrokota és még néhány udvari ember. Janusz úr messziről intett Zbyszkónak, hogy maradjon veszteg, aztán leült ágya mellé, és beszélni kezdett:

- Halljátok, híveim! Nem kell azon csodálkozni, hogy a bátor, tisztes cselekedet jussa jutalom. Mert ha az erény jutalom nélkül maradna, akkor az emberi gonoszság is büntetés nélkül járna e világban. S minekutána te életedet nem kímélted, s egészséged vesztésével súlyos gyásztól oltalmaztál meg bennünket, megengedjük néked a lovagi öv viselését, s innét tova tisztességben és dicsőségben járnod.

- Bizony mondom, nagy jó uram - felelte Zbyszko -, tíz életemet sem sajnálnám...

Többet nem szólhatott, mert szívén eláradt az érzelem, meg a hercegasszony is szájára tette kezét, mivel Wyszoniek atya tiltotta a beszédet. A herceg pedig folytatta:

---

[68] Felövezett katona (latin).

- Tudom, jól ismered a lovagi virtust, s méltán viseled e lovagi díszeket. Megváltó Urunkat illendőképpen kell szolgálnod, s azonképpen küzdened a poklok fejedelme ellen. A felkent földi helytartónak hűséggel adóznod, az igaztalan háborúságot kerülnöd, s az elnyomott ártatlanságot oltalmaznod. Ebben segéljen mi Urunk és szent kínszenvedése!

- Ámen! - tette hozzá Wyszoniek atya.

A herceg felállt, keresztet vetett Zbyszkóra, s búcsúzóul még hozzátette:

- S ha felépültél, legottan indulj Ciechanówba, hová Jurandot is meginvitálom.

XXV

Három nappal később megérkezett az előre jelzett asszony a herzeni balzsammal, s vele együtt Szczytnóból az íjasok egyik kapitánya a levéllel, amelyen a fráterek aláírása és Danveld pecsétje díszlett. A levélben a keresztesek az eget és a földet hívták tanúságul újabb sérelmeikre, melyeket Mazowsze földjén szenvedtek s az ég bosszújával fenyegetőzve méltó büntetést követeltek „szerelmetes társuk és vendégük" meggyilkolásáért. Danveld a levélhez tollba mondta a maga panaszát is, alázatos, de egyúttal fenyegető szavakkal követelve elégtételt súlyos megnyomoríttatásáért, s halálos büntetést kérve a cseh csatlósra. A herceg a kapitány szeme láttára tépte széjjel a levelet, s lába elé dobva szólt:

- A nagymester azért küldé hozzám amaz ebfiákat, hogy hajlandóságomat megnyerjék, ők meg bántásomra vannak. Mondjad nékik, hogy maguk ölték meg vendégüket, s ugyanezt szándékolták mívelni a fegyverhordozóval is; miről magam írok a nagymesternek, de hozzáteszem, más követeket válasszon, ha azt kívánja, hogy a krakkói királlyal adandó háborúságában veszteg maradjak.

- Kegyelmes uram - felelte a kapitány -, csupán ennyit jelentsek meg hatalmas és kegyes uramnak?

- Ha nem elég, toldd meg azzal, hogy ebeknek nézem őket, nem igaz lovagoknak.

S ezzel vége is volt a kihallgatásnak. A kapitány elnyargalt, mert ugyanaznap a herceg is Ciechanówba indult. Csak az asszony maradt ott a balzsammal, melyet azonban a bizalmatlan Wyszoniek atya már csak azért sem akart használni, mert a beteg előző éjszaka jól aludt, s másnap nagyon gyengén ugyan, de láztalanul ébredt. Az asszony a herceg távozása után azonnal elküldte egyik szolgáját - amint mondá - új gyógyírért - Baziliszkus-tojásért - mert - úgymond - annak hatalma vagyon még a haldokló erejét is visszaadni. Ő maga, fél kezére bénán, alázatosan járt-kelt a kastélyban; világi köntöst viselt, de az hasonlatos volt az apácák viseletéhez. Övén rózsafüzér és tökből vájt, kicsiny zarándokkulacs függött. Jól beszélt lengyelül, s gyengéden kérdezősködött a cselédségtől Zbyszko és Danusia felől. A leánykának alkalomadtán egy Jerikói rózsát ajándékozott, s másnap - míg Zbyszko aludt s Danusia az ebédlőházban ült - odahúzódott mellé, s így indítá a szót:

- Isten áldjon meg, kisasszonyom. Ma éjjel imádságom után azt álmodtam, hogy két lovag közeledett feléd a havon. Egyikük hamarább ért oda, s hófehér palástjával körülölelt, mire a másik így szólt: „Csak havat látok, s a leányt sehol" - azután visszatért.

Danusia már álmos volt, de e szavakra kíváncsian nyitotta ki kék szemét, s érdeklődve kérdezte:

- Mi légyen ez álom értelme?

- Az, hogy azé leszel, ki legjobban szeret.

- Akkor Zbyszkóé! - felelte a leány.

- Nem tudom, mert arcokat nem láttam, csak a fehér palástot. Azután legottan felserkentem, mert Jézus Urunk minden éjszaka nagy fájdalmat küld a lábamba, a kezem meg már egészen elholt.

- Mi módon lehet, hogy néked nem használt ama balzsam?

- Nékem az sem használhat, kisasszonyom, mert ez nagy bűnömre kimért büntetés, kit, ha akarod, elmesélek néked.

Danusia fejével bólintott, jelezvén, hogy tudni kívánja, az asszony tehát tovább beszélt:

- A lovagrendben vannak szolgálóleányok is, asszonyemberek, kik bár fogadalmat nem tettek, mert férjes asszonyok is vannak közöttük, mégis, a lovagrend iránti szolgálatukat a kegyes fráterek parancsa szerint teljesíteni kötelesek. S kinek e nagy kegy írva vagyon, megkapja az atyafiúi csókot a lovagfrátertől, jeléül annak, hogy azótától minden cselekedetével és beszédével a lovagrendet kell szolgálnia. Ah, kisasszonyom! Nékem is írva volt e nagy kegy, de én, szívem bűnös keménységében, ahelyett, hogy hálásan fogadtam volna, súlyosan vétkeztem, s büntetést vontam magamra.

- Mit tettél?

- Danveld fráter jött hozzám, hogy rám lehelje a szerzetesi csókot, én meg, vélvén, hogy erőszakot kíván mívelni, felemelem rá bűnös kezemet.

E szavak után bűnbánóan verte mellét, s egyre ezt hajtogatta:

- Uram irgalmazz nékem, bűnösnek.

- És mi történt? - kérdezte Danusia.

- Bűnös karomat legottan elhagyá az erő, s azóta béna vagyok. Értelem nélküli zsenge leányzó voltam... nem tudtam! S bizony, mégis elért a büntetés. Mert ha a leányzó úgy véli is, hogy a kereszteslovagok közül egy gonoszul kíván véle cselekedni, hagyja az Úrra az ítéletet, de ő maga ne ellenkezzék, mert ki a lovagrendnek, avagy a Kereszt lovagjainak ellene szegül, azt kétségtelenül eléri Isten haragja...

Danusia szorongó félelemmel hallgatta e szavakat, az asszony meg csak sóhajtozott, s tovább teregette fájdalmait:

- Nem vénhedém még meg - mondotta -, alig harminc esztendőt számlálok, de az Úr, kezem erejével egyben, elvette ifjúi szépségemet is.

- Ha béna nem volnál - vigasztalta Danusia -, még nem is volna mit panaszolnod...

Ezután csend lett, végül az asszony, mintha valami eszébe jutott volna, hirtelen szólt:

- Mint mondám, azt álmodtam, hogy kisasszonyomat egy lovag a havon fehér palástjába burkolta. Talán keresztes! Hiszen ők is fehér palástot viselnek!

- Nékem nem kell sem a keresztes, sem a palástja - felelte a kisleány.

A további beszélgetést megzavarta Wyszoniek atya, ki a szobába lépve, intett Danusiának s így szólt:

- Magasztald az Urat, és jer Zbyszkóhoz, mert felserkent, s enni kíván. Fájdalma megenyhült.

S valóban úgy is volt. Zbyszko jobban lett s Wyszoniek atya most már csaknem biztos volt benne, hogy felgyógyul, mikor egy váratlan esemény hirtelen megzavart minden számítást és reményt. Íme, Jurand úrtól hírhozók érkeztek, levelet hozván a hercegnek, tele rossz és borzalmas hírekkel. Jurand spychówi várának egy része leégett, őt magát oltás közben egy égő gerenda megnyomorítá, Kaleb atya, ki a lovag nevében a levelet írta, úgy vélekedik ugyan, hogy Jurand még felgyógyulhat, azonban az izzó szén annyira megpörkölte egyetlen megmaradt szemét, hogy már abban is alig maradt világosság, sőt a kétségtelen vakság fenyegeti.

Most azért Jurand úr leánykáját hívta, kérvén, hogy nyomban induljon Spychówba, mert látni kívánja, mielőtt ráborul az örök sötétség. Azt is írta, hogy ezentúl már ott kell maradnia mellette, mert ha még a vakok közül is, kik kegyelemkenyeret koldulva, élnek az emberek között, kinek-kinek megvan a maga csatlósa, hogy kézen fogva vezesse, és az utat mutassa; miért ne adatnék meg őneki is ez az utolsó vigasz, hogy ne idegenek között kelljen elmúlnia? A levélben alázatos köszönetét fejezte ki a hercegasszonynak, ki a leánykát tulajdon szülőanyjaként nevelte - s végezetül ígérte, hogy bár világtalanul is, még egyszer ellátogat Varsóba, hogy térdet hajtson előtte, s kegyét és oltalmát Danusia későbbi éveire is kikönyörögje.

Minekutána Wyszoniek atya a levelet felolvasta, a hercegasszony egy ideig szólni sem tudott, mert Jurand évenként ötször-hatszor meg szokta látogatni gyermekét, s ő azt remélte, hogy ha a lovag a közeledő ünnepekre megérkezik, saját és Janusz herceg tekintélyével szívét Zbyszko felé fordítja, s megnyeri beleegyezését a menyegzőhöz. Ehelyett e levél nemcsak reményeit döntötte halomra, hanem íme, Danusiától is megfosztja, kit pedig saját gyermekeként szeretett. Eszébe jutott az is, hogy Jurand a leányt netán közelest férjhez adja valamelyik szomszédjához, hogy hátralévő napjait szerettei között élhesse le. Arról szó sem lehetett, hogy Zbyszko elkísérje Danuśkát, mert bordája csak most kezdett összeforrni, s különben is, ki tudja, milyen fogadtatás várt volna reá Spychówban? A jóságos úrnő ugyanis emlékezett rá, hogy Jurand annak idején határozottan elutasította Zbyszkót, de még őneki is megmondotta, hogy bizonyos titkos okok miatt sohasem egyezhetik bele kettejük házasságába. Nagy gondokba merülve szólította hát a hírhozók vezetőjét, hogy kikérdezze a spychówi szerencsétlen esemény felől, s egyúttal Jurand szándékai felől is értesülést szerezzen.

Még csodálkozott is, hogy hívására idegen ember jelentkezett, s nem a vén Tolima, Jurand pajzsának hűséges hordozója, ki rendesen a *comes* kíséretében szokott járni - a hírhozó azonban megmagyarázta, hogy Tolima a németekkel való utolsó összecsapásban szörnyű sebeket szenvedett, s Spychówban a halállal vívódik, a lovag úr pedig súlyos nyavalyájával való veszkődésében leánya sietős érkezéséért esedezik, mert egyre kevesebbet lát, s rövid idő múlva talán minden világát elveszíti. A hírhozó alázatosan kérte, hogy amint a lovak kissé megpihentek, legottan indulhassanak a kisasszonnyal, de mivel már beesteledett, a hercegasszony határozottan ellenezte az azonnali indulást - különösen azért, hogy a hirtelen búcsúzással Zbyszko, Danusia és a saját szívét is túlságosan meg ne keserítse.

Zbyszko, aki már mindent tudott, úgy feküdt ágyasházában, mintha taglóval verték volna fejbe. Mikor a hercegasszony belépett, s már a küszöbön kezeit tördelve így szólt: „Nincs itt segítség; hiszen édesapja!” - visszhangként mondta rá ő is: „Nincs itt segítség!” Azután behunyta szemét, mint aki a halál elközelgését várja.

De nem jött. Pedig az ifjú lovag szívében egyre jobban meggyülemlett a bánat, s fejében egyre sötétebb gondolatok kergették egymást, mint a fellegek, mikor vihartól hajtva egymás után takarják el a nap ragyogását, hogy a világ minden örömét kioltsák. Zbyszko ugyanis éppen olyan jól megértette, mint a hercegasszony, hogy ha Danusia egyszer elmegy Spychówba, néki már olyan lesz, mintha örökre elveszett volna. Itt mindenki jó és kedves volt hozzá, ott pedig Jurand talán befogadni, talán meghallgatni sem akarná, különösen, ha eskü, vagy egyéb ismeretlen ok köti, mely a szent eskünél semmivel sem gyengébb. Különben is, hogyan mehetne Spychówba, mikor beteg, s még az ágyban is alig bír mozdulni. Néhány nap előtt, hogy a herceg úr kegye folytán megkapta az aranysarkantyút meg a lovagi övet, úgy vélte, hogy a nagy öröm lebírja benne a nyavalyát, s egész lelkéből imádkozott, hogy hamarosan kikelhessen az ágyból, s megvívhasson a keresztesekkel, de most elvesztette minden reményét, mert érezte, hogy ha Danusia nem lesz itt az ágyánál, nem lesz többé sem élni való kedve, sem ereje, hogy a halállal megharcoljon. Íme, jön a holnap, meg a holnapután, elközel-

get a *vigilia*[69] meg a karácsony ünnepe, s az ő csontjaiban a fájás éppen ilyen erős lesz, és éppen így megkörnyékezi az ájulás, de nem lesz mellette ama drága világosság, mely Danusiából sugározva az egész szobában széjjeláradoz, s ama gyönyörűség, mely szemét örvendeztetné - valahányszor ránéz. Milyen vigasz, milyen édes boldogság volt naponta százszor is megkérdeni: „Szeretsz-e?" - azután látni, hogyan takarja el mosolygó s egyben szemérmetesen szégyenkező szemét, avagy hogyan hajlik föléje, és feleli: „Ki volna nékem kedvesebb, mint te?" De most már csak a súlyos törődés, a fájdalom meg a sóvárgó vágy marad, a boldogság pedig eltávozik - és nem jön vissza soha.

Zbyszko szemében megcsillant a könny, s lassan végiggördült az arcán. Ekkor a herceg-asszonyra nézett, és halkan szólt:

- Én már érzem, szerelmetes asszonyom, hogy Danuśkát az életben többé nem látja az én szemem.

Az úrnő maga is bánatosan felelte:

- Mert nem is volna csodálni való, ha szíved meghasadna a nagy bánattól. De Jézus Urunk irgalma nagy.

Kis idő múlva azonban, hogy valami kis lelket verjen belé, hozzátette:

- Ámbár, ha Jurand úr meghalna, amitől Isten óvjon, a leány gyámolítása a herceg úrra meg énreám szállna, kik legottan odaadnánk őt neked.

- Dehogyis hal meg! - sóhajtotta Zbyszko.

De nyilván más gondolat villant eszébe, mert felemelkedett, felült az ágyban, s elváltozott hangon szólt:

- Szerelmetes asszonyom...

De a beszéd megszakadt, mert Danusia sírva lépett a szobába, s már a küszöbről kiáltotta:

- Zbyszko, Zbyszko, te már tudod?! Ó, szánom atyámuramat, de fölöttébb szánlak téged is, én szegény kedvesem!

Zbyszko pedig, mikor a lány hozzálépett, egészséges karjával átölelte, s úgy suttogta:

- Hogy éljek nélküled? Nem azért jöttem én ide erdőn, vízen át, nem azért esküvém és szolgáltam néked, hogy most elveszítselek. Hej, nem segél itt a panasz, sem a sírás, de még a halál sem, mert ha a gyep megnövekedik is síromon, lelkem soha el nem felejt, lennék bár az Úr Jézus udvarán, avagy a Mindenható Isten trónja előtt... S ámbár így szóltam: nincs itt segítség, mégis lenni kell, mert nem lehet másképpen! Csontomban érzem a nyavalyát, és a kemény fájdalmat, te borulj hát le asszonyunk előtt, mert én nem mívelhetem, és kérve kérjed, hogy könyörülne rajtunk.

Danusia hirtelen a hercegasszony lábaihoz vetette magát, átölelte térdét, halovány arcát elrejtette az úrnő nehéz köntösének redőiben, az meg szánalmat sugárzó, de egyben csodálkozó szemmel nézett Zbyszkóra.

- Mivel mutathatom meg, hogy szánlak benneteket? - kérdezte. - Ha e gyermeket el nem bocsátom beteg szülőjéhez. Isten haragját vonom magamra.

---

[69] Szenteste, karácsony előestéje (latin).

Zbyszko, ki az imént felemelkedett ágyában, most ismét párnájára hanyatlott, s kis ideig nem felelt, mert lélegzete is elakadt. Két kezét lassan egymáshoz csúsztatta a mellén, s végül imára kulcsolta.

- Pihenj meg! - intette a hercegasszony. - Azután majd elmondod, mit kívánsz, te meg, Danuśka kelj fel.

- Csendesedj, de ne kelj fel, hanem velem együtt könyörögj - szólt Zbyszko.

Aztán gyenge, szaggatott hangon folytatta:

- Szerelmetes asszonyom... Jurand úr ellenem volt Krakkóban... ellenem lenne itten is. De ha Wyszoniek atya összeadna Danuśkával, akkor már mehetne Spychówba, mert már semmi-nemű emberi erő el nem ragadhatná tőlem...

Szavai olyan váratlanul érték a hercegasszonyt, hogy felugrott, majd ismét leült, s mintha nem jól értette volna, megkérdezte:

- Wyszoniek atya?... Szent Isten!...

- Szerelmetes asszonyom!... Szerelmetes úrnőm!... - könyörgött Zbyszko.

- Szerelmetes úrnőm - mondta utána Danuśka is, s ismét átölelte a hercegasszony térdét.

- De hogyan légyen ez Jurand úr engedelme nélkül?...

- Az Úr rendelése erősebb - felelte Zbyszko.

- Nem féled-é az Urat?

- Ki itt az atya, ha nem a herceg úr... és ki az anya, ha nem te, szerelmetes úrnőm?!

S Danusia rámondta:

- Én szerelmetes anyám!

- Igaz, hogy anyja helyett anyja voltam és vagyok - felelte a hercegasszony -, s hogy Jurand is az én kezemtől vette hitvesét. Igaz! S ha a menyegző megvolt, akkor el is végeztetett. Jurand talán neheztelne is, de a hercegnek, mint urának, ő is engedelmességgel tartozik. Végül, nem is kellene mindjárt megjelenteni néki, csak ha a leányt máshoz kívánná adni avagy kolostorba küldeni... Még ha valamelyes fogadást tett is erre nézve, nem bűne az néki. Az Úr akarata ellen nincs rugódozás. Az élő Istenre, hátha ez az ő akaratja?!

- Nem lehet másképp! - kiáltotta Zbyszko.

De a hercegasszony még mindig felindultan szólt:

- Várjatok kicsinyég, hadd térjek észhez. Ha a herceg úr itt volna, legottan elmennék hozzá, és megkérdezném: odaadjam-e Danuśkát, vagy sem? De nélküle félek. Lélegzetem is megreked s itt nincsen idő semmire, mert a leányzónak holnap mennie kell!... Ó, szerelmes Jézusom! Ha menyegző után menne, végre békesség volna. Csak nem bírok eszemhez térni, meg valahogyan félek. Te nem félsz, Danuśka, mondjad?!

- Én elpusztulok, ha meg nem lészen - vágott közbe Zbyszko.

Danuśka felállt a hercegasszony lába elől, s mivel a jóságos úrnő nemcsak a bizalmaskodást nézte el neki, hanem még kényeztette is, átölelte úrnője nyakát, s egész erejéből magához szorította.

- Wyszoniek atya nélkül semmit nem szólhatok - szabadkozott a hercegasszony. - Ugorj hát érte szaporán!

Danusia futott, Zbyszko pedig halvány arcát a hercegasszonyra emelve szólt:

- Amit Jézus Urunk rendelt számomra, meglesz, de e nagy örömért az Úr jutalmazzon meg, szerelmetes asszonyom.

- Várjunk kicsinyég az áldással! - felelte a hercegasszony. - Még nem tudni, mi lesz. Lovagi becsületedbe esküdnöd kell, hogy ha a menyegző megvolt, nem tartóztatod meg a leányt attól, hogy legottan szülőjéhez induljon, hogy valahogyan, Isten ments!... Jurand úr átkát magadra és őreá ne fordítsad.

- Lovagi becsületemre fogadom! - kiáltotta Zbyszko.

- Akkor hát meglásd, hogy úgy legyen! A leány most még ne szóljon Jurandnak, jobb, ha a hír nem égeti meg őt parazsával. Ciechanówból értük küldünk, kérvén, hogy jöjjön el Danuśkával, akkor aztán magam mondom meg néki, avagy a herceget kérem meg reá. Ha látja, hogy már úgyis hiába, megbékél, hiszen amúgy sem haragudott.

- Nem - erősítette Zbyszko is. - Nem haragudott reám, így hát szívében netán még örömére is lészen, hogy Danuśka az enyém lesz. Mert ha fogadalmat tett is, és meg nem tarthatá, nem lesz az bűne néki.

A beszélgetést megszakította Wyszoniek atya és Danusia, kik egyszerre léptek a szobába. A hercegasszony azonnal tanácskozásra hívta, s nagy izgalomban kezdte elmesélni Zbyszko szándékát, de az öreg pap, alig hallván meg, miről van szó, keresztet vetett magára, s csodálkozva kiáltotta:

- Az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében! Hogyan mívelhetném én ezt, hisz advent vagyon!

- Szent Atyám! Igaz a'! - kiáltotta a hercegasszony.

Csend lett; csak a gondterhelt arcok árulták el, milyen csapást jelentett mindegyikük számára Wyszoniek atya szava.

De a pap kis idő múlva megszólalt:

- Ha lenne diszpenzáció, én ugyan nem ellenkezném, mert igen szánlak benneteket. Jurand úr engedelmét nem is igen kérném, mert ha szerelmetes asszonyunk megengedi, s a herceg úr engedelme felől is kezes lenne... akkor!... Hiszen egész Mazowszének édes szülei ők ketten. De a püspöki diszpenzáció nélkül nem tehetem. Még ha a kurdwanówi püspök úr itt lenne, talán nem tagadná meg a diszpenzációt, ámbátor szigorú lelkiatya ő, nem olyan, mint az előtte való Mamphiolus püspök vala, ki mindenre ráhagyá: *bene! Bene!*[70]

- A kurdwanówi Jakub püspök úr herceg urunkat fölöttébb kedveli, s magam is kedvet találtam előtte - szólt közbe a hercegasszony.

- Azért mondom hát, hogy nem tagadná meg a diszpenzációt, mivelhogy annak igaz okai vagynak... A leányzónak útra kell indulnia, az ifjú pedig súlyos törődésben veszkődik s el is pusztulhat... Hm!... *in articulo mortis*.[71] De diszpenzáció nélkül sehogyan sem...

- Én már úgy vélem, utána is kikönyörögném a püspök úrtól a diszpenzációt, s ha bármilyen szigorú is, e kegyet meg nem tagadná tőlem... Ej, mondom, kezes vagyok érte...

---

[70] Jól van! Jól van! (latin).

[71] A halál közelségében (latin).

Erre a jó és engedékeny Wyszoniek atya megjegyezte:

- Isten felkent leányának szava nagy szó... Félem én a püspök úr haragját, de nem mondom: nagy szó!... Az ifjú ígérhetne is valamit a płocki katedrálisnak... Nem tudom... Míglen a diszpenzáció meg nem érkezik, mégiscsak vétek ez... és nem is a más vétke, hanem az enyém... hm! Igaz ugyan, az Úr Jézus irgalmas, s ha ki nem a maga hasznáért, hanem másokhoz való irgalomból vétkezik, annál könnyebben megbocsátja!... De azért a bűn csak megvagyon, s ha a püspök úr megköti magát, ki adja meg a feloldozást?

- A püspök úr nem köti meg magát! - kiáltotta Anna hercegasszony, s Zbyszko hozzátette:

- Ama Sanderusnak, ki vélem jött ide, mindenféle bűnre van kész búcsúlevele.

Wyszoniek atya ugyan nem bízott a Sanderus búcsúleveleiben, de szívesen megragadta még az alkalmas látszatot is, csakhogy segítségére lehessen Zbyszkónak és Danusiának, mert nagyon szerette a leánykát, kit gyermekkora óta ismert. Végül is úgy gondolta, hogy a legrosszabb esetben is legfeljebb egyházi vezeklés vár rá, így hát a hercegasszonyhoz fordulva szólt:

- Pap vagyok én, de egyben a herceg úr szolgája is. Hogyan parancsolod hát, szerelmetes asszonyom?

- Nem parancsolok én, inkább kérek - felelte az úrnő. - De ha ama Sanderusnak vannak búcsúlevelei?...

- Sanderusnak lehet, de a püspökről van szó, mert őkelme fölöttébb kemény szinódusokat[72] tart Płockban az ottani kanonokokkal.

- A püspök miatt ne legyen félelmed, atyám. Mert tudom ugyan, hogy eltiltotta a papokat a szablyától, a számszeríjtól, meg mindenféle hatalmaskodástól, de hogy jót cselekedjenek, azt meg nem tiltá.

Wyszoniek atya a magasba tekintett, s kezét is felemelte:

- Akkor hát legyen akaratod szerint.

E szavakra a szíveket elöntötte a boldogság. Zbyszko ismét felült ágyában, s a hercegasszony, Danusia és Wyszoniek atya az ágy mellett foglaltak helyet, s tanácskozásba fogtak, hogy miként cselekedjenek. Elvégezték, hogy mindent titokban tartanak, a házban egyetlen élő lélek se tudjon róla, s hogy Jurandnak sem szabad semmit megtudnia, míg az úrasszony maga meg nem mondja néki Ciechanówban. Wyszoniek atya pedig írjon levelet a hercegasszony nevében Jurandnak, hogy legottan induljon Ciechanówba, hol nyavalyájára alkalmatosabb írokat is találhat, s az egyedüllét is kevesebbet fogja gyötörni. Végül elvégezték, hogy Zbyszko és Danusia gyónáshoz járulnak, a menyegző pedig éjszakának idején lesz, amikor a kastélyban minden emberfia nyugovóra tért.

Zbyszko arra gondolt, hogy Hlavát veszi tanúnak, de tüstént el is vetette ezt a gondolatot, mert eszébe jutott, hogy őt Jagienka küldte ide. A leány egy pillanatig olyan világosan jelent meg emlékezetében, mintha előtte állana, mintha piros arcát és kisírt szemét maga előtt látná, és hallaná, amint könyörgő hangon szól neki: „Ne míveljed ezt vélem! Ne fizess nékem gonosszal a jóért, nyomorúsággal az én nagy szerelmemért!” Lelkét egyszerre valami nagy szánalom öntötte el, mert érezte, hogy Jagienkán súlyos sérelem esik, amelyre nem talál vigasztalást sem a zgorzelicei hajlékban, sem az erdők mélyén, sem a sík mezőkön, sem az

[72] Tanácskozásokat (görög).

apát úr ajándékaiban, sem Cztan és Wilk udvarlásában. Lelkében így szólt hát hozzá: „Áldjon meg az Úr sok, nagy javakkal, de bár az eget is szívesen lehoznám érted, amit kívánsz, meg nem mívelhetem.” S ímé, megkönnyebbítette a meggyőződés, hogy erre valóban nincsen hatalma. Egyszerre visszanyerte nyugalmát, úgyhogy most már ismét csak Danusiára és közeli menyegzőjükre gondolt. A cseh segítsége nélkül azonban mégsem lehetett el, ezért hát magához szólította, s bár elhatározta, hogy eltitkolja előtte, minek kell végbe mennie, így szólt hozzá:

- A mai napon meggyónok, és az Úr asztalához járulok. Öltöztess hát fel ékesen, mintha a királyi termekbe készülnék.

A cseh kissé megijedt, s merően szemébe nézett, amit Zbyszko megértett, s így szólt:

- Ne félj, az emberek nemcsak akkor gyónnak, mikor halni készülnek. Különösen, hogy a nagy ünnep is elközelget, amelyre Wyszoniek atya a hercegasszonnyal Ciechanówba megyen, így hát itt nem lesz közelebb pap, mint Pszasnyszban.

- És kigyelmed nem megyen velük? - kérdezte a csatlós.

- Ha felépülök, elmegyek, de ez az Úr kezében vagyon.

A cseh megnyugodott, kisietett a málhásszekérhez, már hozta is a zsákmányolt aranyhímes, fehér dolmányt, melyet a lovag rendszerint csak a nagy ünnepségekre öltött fel. Behozott egy ékes csótárt is, hogy a beteg lábát és ágyát letakarja, aztán Zbyszkót a két török segítségével felemelve megmosta, hosszú haját a fésűvel megsimította, skarlátszínű pántlikával lekötötte, a vörös párnának támasztotta, és saját művén érzett megelégedéssel kiáltott fel:

- Ha kigyelmed bírná a táncot, akár menyegzőjét is megülhetné!

- A táncot mégiscsak hagyni kellene - felelte Zbyszko mosolyogva.

Közben a hercegasszony belső házában abban forgatá fejét, miként öltöztesse fel Danuśkát, mert az ő asszonyi természetének fölöttébb fontos volt, és semmi áron nem engedte volna, hogy az ő kedves nevelt leánya hétköznapi köntösben menjen menyegzőjére. Az udvari frájok, kiknek szintén megmondták, hogy a leányasszony gyónáshoz készül, ezért ölti magára az ártatlanság színét, könnyen találtak a ládákban fehér köntöst, de a fejre való ékességgel baj volt. A hercegasszonyt e gondolatra nagy szomorúság töltötte el, s keserűen panaszolta:

- Honnan veszek néked menyasszonyi koszorút ebben a rengetegben, én szegény árvám?! Nincs itt egyetlen virágszál, egyetlen levélke, legfeljebb, ha moha zöldell a hó alatt.

Danuśka már lebontott hajjal állt ott, most hát ő is elszomorodott, mert néki is fontos volt a koszorú; pillanat múlva azonban rámutatott a szoba falán függő örökzöld csokorra s felkiáltott:

- Ebből is lehetne némi koszorúcskát fonni, ha egyéb nem akad. Zbyszko ilyenben is elveszen.

A hercegasszony eleintén nem akart beleegyezni, mert rossz jelnek tartotta, s félt tőle, de mivel itt a várkastélyban, ahová csak vadászatra szoktak kijönni, semmiféle virág nem volt, mégiscsak megmaradt az örökzöldnél. Eközben már jött is Wyszoniek atya, ki Zbyszkót már meg is gyóntatta, s most a leánykát szólította. Azután csendes, sötét éjszaka lett. A szolganép a hercegasszony parancsára estebéd után nyugovóra tért. Jurand emberei közül némelyek a cselédházban, mások az istállókban, lovaik mellett háltak. A szobákban a kandallók tüzét lassanként belepte a hamu és kialudt, végül az egész kastélyra mély csend borult, csak az erdő felől hallatszott néha a farkasokra acsarkodó ebek csaholása.

A hercegasszony belső házában, Wyszoniek atyánál és Zbyszko ágyasházában azonban az ablak továbbra is világos maradt, s vörös fényt vetett az udvar vastag hótakarójára. Ők pedig csendesen virrasztván, saját szívük dobogását hallgatták, mert nyugtalanította és elfogódottá tette őket a most következő pillanat. Éjfél után a hercegasszony kézen fogta Danusiát, s bevezette Zbyszko szobájába, ahol Wyszoniek atya már várta őket az Úr testével. A szobában pattogott a tűz a kandallóban, s Zbyszko a láng dús, de egyenetlen világánál megpillantotta Danusiát. A leány arca kissé halvány volt az álmatlanságtól, testét földig omló, nehéz, fehér köntös takarta, fején örökzöld koszorú. Szemhéját a nagy megilletődéstől lehunyta, két kis keze köntösére hullott. Hasonlatos volt amaz ablaküvegre festett képhez, s volt benne valami annyira templomi, hogy Zbyszko elcsodálkozott láttára, s úgy érezte, nem is földi leányzót veszen feleségül, hanem valami mennybéli angyalt. Még inkább ilyennek látta, mikor a leányka letérdelt az áldozáshoz, kezét összekulcsolta, fejét hátrahajtotta, s szemét behunyta. Most meg már éppenséggel olyannak látta, mintha meghalt volna, s szívét rémület fogta el. De ez nem tartott sokáig, mert mikor meghallotta a pap szavát: *Ecce Agnus Dei*[73] - ő is mélyen magába szállt, s gondolatai most már fölfelé szálltak, az Úr zsámolyához. A szobában csak Wyszoniek atya ünnepélyes hangja hallatszott: *Domine non sum dignus...*[74] s közben semmi nesz, csak az égő hasábok pattogása, meg a kandalló hasadékaiban meghúzódó tücskök makacs, de mintegy bánatos cirpelése. Odakint szél támadt, megzengette a havas erdőt, de mindjárt le is csendesült.

Zbyszko és Danusia kis ideig szótlanul térdeltek, Wyszoniek atya pedig fogta a kelyhet, s visszavitte az udvari kápolnába. Kisvártatva visszatért, de nem egyedül; vele volt de Lorche is s látván a jelenlévők arcán a csodálkozást, előbb ujját ajkára tette, mintha az ifjú pár előtörni kívánó kiáltását akarná visszaparancsolni, aztán így szólt:

- Eszembe vevém, hogy jobb, ha a menyegzőnek két tanúja lesz, most azért elébb figyelmeztettem e lovag urat, ki becsületére és az aacheni szent ereklyére esküdött, hogy e titkot megőrzi, amíg szükséges.

De Lorche lovag úr letérdelt elébb a hercegasszony előtt, azután Danusia előtt, végül felállt, s szótlanul állva maradt ünnepi vértezetében, melynek hajlataiban ide-oda kúsztak a kandalló tüzének fényfoltjai. Ott állt mozdulatlanul, magasan, arcáról elragadtatás tükröződött, mert neki is úgy tetszett, mintha ez a fehér ruhás leányka, fején az örökzöld koszorúval, angyal volna, kit egy gótikus székesegyház üvegablakára festve látott.

Wyszoniek atya odaállította Danusiát Zbyszko ágyához, kezükre borította a stólát, s megkezdte a szertartást. A hercegasszony jóságos arcán egymás után peregtek végig a könnyek, de e pillanatban szívében nem volt nyugtalanság, úgy vélvén, hogy jó dolgot cselekszik, mikor e két csodálatos és ártatlan gyermeket egymáshoz kapcsolja. De Lorche úr ismét letérdelt, s ahogyan mindkét kezével kardja markolatára támaszkodott, olyan volt, mint akinek látomása van - Zbyszko és Danusia pedig egymás után mondta a pap után: „Én... téged... magamhoz fogadlak...” - s e halk és szelíd szavakat most ismét hangosan kísérte a kémény réseiből a tücsök zenéje s a kandallóból a fahasábok pattogása. A szertartás befejezése után Danusia a hercegasszony lába elé borult, s az megáldotta mindkettőjüket, majd miután a fiatal párt az égi hatalmak oltalmába ajánlotta, így szólt:

- Örvendjetek hát, mert most már te az övé, ő a tiéd...

---

[73] Íme, Isten báránya (latin).

[74] Uram, nem vagyok méltó... (latin).

Erre Zbyszko Danusia felé nyújtotta egészséges karját, a leány meg átölelte a nyakát, s egy darabig csak az hallatszott, hogy a két száj egymás közvetlen közelében suttogja:

- Ó, én Danuśkám...

- Ó, én Zbyszkóm...

Zbyszko nagyon elgyengült, sok volt neki ez az izgalom. Párnájára hanyatlott, és kapkodva lélegzett, de azért nem ájult el, sőt tovább mosolygott Danusiára, ki gyengéden letörölgette arcáról a hideg verejtéket, ő meg még becézgette is a leányt, s tovább mondogatta: „Ó, én Danuśkám!" - mire a kislány minden alkalommal lehajtotta szőke hajjal koszorúzott fejét. Ez a látvány végképp meghatotta de Lorche urat, s ki is jelentette, hogy még egyetlen országban sem látott ilyen forrón érző, gyengéd szíveket, ezért hát ünnepélyesen esküszik, hogy kész gyalog- avagy lovas-párviadalban megverekedni minden lovaggal, varázslóval, avagy sárkánnyal, aki elég vakmerő volna Zbyszko és Danusia boldogságának útját állni. S valóban mindjárt meg is esküdött misericordiájának markolatára. Rövid kard ez a misericordia, amelyet a lovagok arra használtak, hogy legyőzött ellenfelüknek megadják vele a kegyelemdöfést. A lovag az eskü tanúbizonyságául a hercegasszonyt és Wyszoniek atyát hívta meg.

Az úrasszony azonban, úgy vélvén, hogy menyegző nem eshetik meg áldomás nélkül, legottan bort hozatott, s mindnyájan ittak. Egymás után peregtek az éjszaka órái. Zbyszko legyőzte gyengeségét s Danusiát ismét magához vonva, így szólt:

- Ha már Jézus Urunk nékem adott, senki tőlem el nem ragadhat, csak nagyon sajnálom, hogy eltávozol tőlem, én édes virágszálam.

- Apámurammal együtt megjövünk Ciechanówba - felelte a kisleány.

- Csak valaminémű nyavalya vagy mi rád ne essék... Az Úr oltalmazzon minden rossztól... Tudom, tudom, Spychówba el kell menned... Hej!... A magasságos Úristennek és szerelmetes asszonyunknak köszönjük, hogy már enyém vagy, mert amit esküvés kötött meg, azt emberi hatalom meg nem oldhatja.

De mivel a menyegző éjszaka és titokban történt, s utána mindjárt el kellett válniok egymástól, időnként valami furcsa szomorúság szállt nemcsak Zbyszkóra, hanem mindnyájukra. A beszélgetés meg-megakadt. Egyszer-egyszer a tűz is elaludt a kandallóban s a jelenlévők feje el-eltűnt a homályban. Ilyenkor Wyszoniek atya új hasábot vetett a parázsra, s ha fájdalmasan megszisszent valami, ami friss fánál gyakran megtörténik - megszólalt:

- Mit kívánsz, vezeklő lélek?

Kérdésére előbb csak a tücsök, majd az erőre kapott láng válaszolt, mely kiemelte az árnyékból az álomtalan arcokat, visszatükröződött de Lorche úr páncélján s egyúttal Danusia fehér köntösét és fején az örökzöld koszorút is megvilágította.

Az udvaron a kutyák megint ugatni kezdtek az erdő felé, egészen farkasokéhoz hasonló csaholással.

S ahogyan egymás után múltak az éjszaka órái, mind gyakrabban szakadt meg a beszélgetés, és állt be mély csend, míg végül a hercegasszony megszólalt:

- Szerelmetes Jézusom, ha már ilyen a menyegző, jobb lenne nyugovóra térni, de ha úgy adódott, hogy reggelig virrasztanunk kell, akkor - minekelőtte elhagynál - játssz nekünk, virágszálam, lantodon még egyszer utoljára. Nékem meg Zbyszkónak.

Danusia erős törődést érzett, és álmos is volt, ezért szívesen felüdítette volna magát bármivel, sietett hát lantjáért s mikor kis idő múlva visszatért, leült Zbyszko ágya mellé.

- Mit játsszam? - kérdezte.

- Mit? - ismételte meg a hercegasszony. - Mit játszanál, ha nem ama kedves dalt, melyet Tyniecben énekeltél, mikoron Zbyszko pillantása először illetett...

- Hej, emlékszem én, és halálom napjáig nem feledem, kiáltotta Zbyszko. - Valahányszor úgy fordult, hogy e dalt kellett hallanom, legottan kicsordult a könnyem tőle.

- Akkor hát elénekelem! - egyezett bele Danusia. S már pengette is a lantot, azután szokása szerint felkapta fejét, s énekelni kezdett:

Hej, ha szárnyam volna,
Mint a vadlibának,
Felszállnék, elérném
Édes Jasienkámat!
Leszállnék, leszállnék
Háza udvarába:
„Tekints ki Jasienkám
A szegény árvára”...

De hangja hirtelen megtört, ajka remegni kezdett, s lehunyt szempillái alól erővel előtört a könny s végiggördült arcán. Egy darabig erőlködött, hogy visszatartsa szemhéjai alatt, de hiába... Végül is fájdalmas zokogásban tört ki, csakúgy, mint legutóbb is, mikor a krakkói tömlöcben énekelte Zbyszkónak, azt hívén, hogy másnap leütik a fejét.

- Danuśka. Mi bajod, Danuśka? - faggatta Zbyszko.

- Miért sírsz? Mínémű menyegző ez? - kiáltotta a hercegasszony. - Mi bajod?

- Nem tudom - felelte Danuśka zokogva. - Fölöttébb szomorú vagyok!... És úgy fáj... Szánom Zbyszkót, meg úrasszonyomat is...

Mindnyájan gondokba merültek, s elkezdték Danuśkát vigasztalni, meg magyarázni neki, hogy hiszen nem sokáig marad távol, s biztosan már az ünnepekre meg is térnek apjaurával Ciechanówba. Zbyszko megint átölelte, mellére vonta, s csókjaival szárította fel a könnyeket szeméből - de azért mindegyikük szívében ott maradt a súlyos teher - s most már így teltek el az éj hátralévő órái.

Egyszerre az udvaron nagy hirtelen olyan ijesztő hangok hallatszottak, hogy mindnyájan megremegtek, a hercegasszony pedig felugrott, s nagyot kiáltott:

- Ó, Istenem! A kútágasok! Itatnak!

Wyszoniek atya az ablakra pillantott, melynek üveglencséi lassanként szürkülni kezdtek, s így szólt:

- Ímé, az éj homályosabb, ébredezik a nap. *Ave Maria, gratia plena...*[75]

Ezután kiment a szobából, s kis idő múlva visszatérve szólt:

- Hajnalodik, ámbár a nap sötét lesz. Jurand emberei itatnak. Ideje búcsúzni, szegénykém!...

E szavakra a hercegasszony is, meg Danusia is hangos sírásra fakadt, s Zbyszkóval együtt elkezdték lelküket kiönteni, mint ahogyan az egyszerű emberek szokták, ha el kell válniok egymástól. Ez annyit jelent hogy panaszkodásukban volt valami szertartásszerű s egyszersmind

[75] Üdvözlégy Mária (az imádság latin kezdősora).

valami félig lázongás, félig énekféle, mely a gyermekded lelkekből ugyanolyan természetes úton fakad, mint a könny a szemekből.

Hej, a sírás itt semmit sem használ,
búcsúzzunk hát el, kedves virágszál
a sírás itt mit sem tehet,
szegény árvám, Isten veled.
Elbúcsúzunk - hej!...

Zbyszko még egyszer utoljára mellére vonta Danusiát, s mindaddig ott tartotta, amíg lélegzete el nem állt, s amíg a hercegasszony ki nem szabadította karjai közül, hogy átöltöztesse az útra.

Közben egészen kivilágosodott, a várkastélyban mindenki felébredt s megkezdődött a sürgés-forgás. Zbyszkóhoz bejött cseh csatlósa, hogy megkérdezze, hogyan érzi magát, és van-e valami parancsa.

- Húzd a nyoszolyát az ablakhoz - parancsolta.

A cseh könnyűszerrel odavonta az ágyat, de nagyon elcsodálkozott, mikor Zbyszko azt mondta, nyissa ki az ablakot. Mindazonáltal teljesítette a parancsot, csak éppen saját ködmönével betakarta urát, mert bár az ég felhőbe burkolózott, odakint hűvös volt, és sűrűn hullott a lágy hó.

Zbyszko kibámult. Odakint az udvaron, a felhőből szállongó hópelyhek között, látszott a szán, körös-körül vedlett, párázó lovakon ültek Jurand emberei. Mindnyájan fel voltak fegyverezve, némelyiknek bundáján is páncél volt, melyben a nap halvány, bágyadt sugarai nézegették magukat. Az erdőt teljesen eltakarta a hó, a kerítéseket és a forgókapukat jóformán látni sem lehetett.

Danusia már bundába és rókamálas subába göngyölve még egyszer befutott Zbyszkóhoz, még egyszer megölelte, s még egyszer elmondta búcsúzóul:

- Hiába megyek el, mégis tiéd vagyok.

A fiú megcsókolta a kezét, arcát, szemét, amely alig látszott ki a rókaprémből, s úgy suttogta:

- Isten vezéreljen! Isten oltalmazzon! Enyém vagy már, enyém, mindhalálig!

S mikor ismét elszakították tőle, felemelkedett, amennyire bírt, fejét az ablak párkányára támasztotta és nézett, nézett utána: a hópihékből szőtt függönyön át látta, hogyan ül be a szánba, hogyan tartja a hercegasszony hosszasan karjai között, hogyan csókolgatják a palotáskisasszonyok, s látta, hogy Wyszoniek atya keresztet vet utána a levegőbe. Danusia közvetlenül az indulás előtt még egyszer hátrafordult, s feléje nyújtotta kezét:

- Isten hozzád, Zbyszko!

- Adja Isten, hogy Ciechanówban találkozzunk!

De a hó olyan sűrűn hullott, mintha mindent el akarna hallgattatni, el akarna takarni. Az utolsó szavakat már csak elfojtva, tompán hallották, s mindketten úgy érezték, mintha nagyon, nagyon messziről kiáltanának egymásnak.

XXVI

A nagy havazás után kemény fagyok, derűs, száraz napok következtek. Nappal az erdő csillogott a nap sugaraiban, a folyókat és mocsarakat jégpáncél fedte. Az éjszakák világosak voltak, s ilyenkor a fagy annyira erősödött, hogy az erdőkben a fák hangos pattogással repedeztek meg, a madársereg egyre közelebb húzódott a házakhoz; az utazás veszedelmessé vált a farkasok miatt, melyek falkákba verődtek, s már nemcsak a magányos embereket támadták meg, hanem a falvakra is rátörtek. A nép azonban a füstös kunyhók kemencéi mellett üldögélve örvendezett, mert a hideg tél után bőséges termést jósolt magának, s vidáman várta a már küszöbön álló ünnepek megérkeztét. A hercegi vadászkastély elnéptelenedett. A hercegasszony udvarával és Wyszoniek atyával együtt Ciechanówba költözött. Zbyszko már erősen lábadozott, de még mindig nem volt elég erős ahhoz, hogy lóra üljön, ő hát saját embereivel, Sanderusszal és cseh csatlósával, meg az ottani szolganéppel a vadászkastélyban maradt. A cselédség feletti felügyeletet egy nemesi származású, érett korú asszonyság látta el, aki egyszersmind a gazdasszony tisztét is betöltötte.

De az ifjú lovag szörnyen sóvárgott fiatal felesége után. Igaz, nagy boldogság volt tudnia, hogy Danusia már az övé, és semmiféle emberi hatalom el nem veheti tőle, de ugyanez a gondolat fokozta vágyódását is. Napok hosszat nagy sóhajtozva arra a pillanatra gondolt, amikor a vadászkastélyt végre elhagyhatja, s egyre azt latolgatta, mit fog tenni, hova megy, és miképpen nyerheti meg a maga számára Jurand hajlandóságát. Voltak nehéz, nyugtalan pillanatai is, de általánosságban derűsnek látta a jövőt. Danuśkát szeretni, és pávatollas sisakokat hasogatni - íme, ez jelentette számára az életet. Gyakran kedve lett volna mindezt megbeszélni Hlavával, mert közben nagyon megszerette a cseh legényt, de észrevette, hogy a fiú egész szívével Jagienkán csügg, és nem szívesen beszél Danusiáról, ő pedig nem mondhatott el neki mindent, ami történt, mert a titoktartás kötötte.

Egészségi állapota napról napra javult, egy héttel a szenteste előtt ült először lóra, s ámbár érezte, hogy páncélban ezt még nem tudná megtenni, mégis nagy reménység szállt a szívébe. Különben sem gondolt ő arra, hogy máról holnap páncélt és sisakot kelljen öltenie, de a legrosszabb esetben is bizton remélte, hogy nemsokára elegendő ereje lesz ahhoz is. Bent az ágyasházban időtöltésből próbálgatta a kardforgatást. Az is ment valahogyan, csak a harci bárd volt még nehéz, de azért érezte, hogy ha két kézre fogná, már jót bírna vele suhintani.

Végül is két nappal a szenteste előtt megparancsolta, hogy jól párnázzák ki a szekereket, nyergeljék fel a lovakat, s közölte a csehvel, hogy Ciechanówba mennek. A hűséges csatlós kissé aggódott, mert odakint megint csikorgó hideg volt, de Zbyszko rászólt:

- Nem a te dolgod ez, Głowacz (mert közben lengyel nevet adott neki)[76] -, itt már senkinek nem vagyunk hasznára, s még ha ismét elnehezedném is, Ciechanówban nem lesz hiány ápolásban. Különben sem lóháton megyek, hanem szánon, nyakig szénában, prémek alatt, csak Ciechanów előtt ülök lóra.

S így is történt. A cseh már ismerte fiatal gazdáját, tudta, hogy nem jó vele ellenkezni s még rosszabb, ha parancsát tüsténti nem teljesítik; ezért egy órával később - már indultak is. Induláskor Zbyszko, látván, hogy Sanderus ládáival együtt igen serényen fészkelődik a szánon, rászólt:

---

[76] Hlava, csehül - fej; Głowacz, lengyelül - fejes.

- Hát te mit ragadtál hozzám, akár a kullancs a birkához... Azt mondád, Poroszországba készülsz.

- Mondani mondtam - felelte Sanderus -, de mi módon menjek egyedül ebben a temérdek hóban? Még az esthajnal csillag feljötte előtt széttépnének a farkasok. Meg aztán itt már nincs keresni valóm. Jobb nekem a városban, kegyességben építeni felebarátaimat, megajándékozni őket szent portékával, s kimenteni a sátán pitvarából, mint ahogyan Rómában a minden keresztények atyjának megesküvém. Ezenfelül is uramat én igen megkedveltem, most azért nem is hagyom el, amíg Rómába nem megyek, mert reménylem, valamivel még megszolgálhatom hozzám való jóságodat.

- Mindig kész tekigyelmed javára jót enni és inni - szólt közbe a cseh. - Az ilyen szolgálat való néki a legjobban. No, de ha a przasnyszi rengetegben valami farkasfalka reánk törne, odalökjük elébe marasztalónak, mert egyébre úgysem igen alkalmatos.

- Te meg azt vigyáznád inkább, hogy bűnös szavadat a fagy bajuszodhoz ne fogja - vágott vissza Sanderus. - Mert az effajta jégcsap csak a pokol tüzében olvad meg.

- Ebanyád! - felelte Głowacz, kesztyűs kezével enyhén pelyhedző bajuszát pödörve. - Elébb még megpróbálok némi kis sert melegíteni az etetéskor, de néked nem adok.

- Pedig a parancsolat azt mondja: adj inni a szomjúhozónak.

- Jól van, adok is jó szívvel egy csöbör vizet, addig meg nesze, ami éppen a kezem ügyébe akad...

Azzal felkapott egy csomó havat, amennyi két kesztyűs kezébe elfért, s Sanderus szakállába vágta, de az hirtelen lehajolt s így szólt:

- Ciechanówban már nem lészen reád szükség, mert ott akad elég magadfajta medvebocs, ki mancsával a havat szórja.

Így huzakodtak egymással, mert már eléggé összemelegedtek. Zbyszko azonban nem tiltotta el Sanderust attól, hogy velük menjen, mert ez a különös ember némileg szórakoztatta is, s látszott rajta, hogy valóban ragaszkodik hozzá. Világos reggel volt már, mikor elindultak a vadászkastélyból, s olyan kemény volt a fagy, hogy a lovakat be kellett takarni. Az egész vidéket vastag hólepel borította, az apró parasztházak tetői alig látszottak ki alóla, s gyakran úgy tetszett, mintha a füst egyenesen a fehér hóbuckákból szállna ki, s emelkednék felfelé, hogy azután a hajnalpírtól rózsaszínt öltve bontakozzék ki, mint a lovagi sisakok tollbokrétája.

Zbyszko szánba ült, nemcsak azért, hogy erejét kímélje, hanem a nagy hideg miatt is, amely ellen a szénával és prémekkel kibélelt szánon könnyebben tudott védekezni. Głowaczot is maga mellé ültette s megparancsolta, számszeríját tartsa készenlétben, közben pedig vidáman elbeszélgetett vele.

- Przasnyszban - szólt - csak éppen etetünk meg kicsinyég megmelegszünk, s legottan indulunk tovább.

- Ciechanówba?

- Elébb Ciechanówba, hogy az uraságot köszöntsük, és istentisztelettel éljünk.

- És azután? - kérdezte Głowacz.

Zbyszko mosolyogva szólt:

- Azután ki tudja, nem Bogdaniecbe-é.

A cseh csodálkozva bámult rá, agyában megvillant a gondolat, hogy Zbyszko talán lemondott Jurandównáról. Ezt annyival is valószínűbbnek találta, mert Danusia korábban eltávozott, s a vadászkastélyban nem kerülte el fülét a hír, hogy a spychówi *comes* úr elutasította az ifjú lovagot. A derék csatlós tehát megörült, mert bár szerette Jagienkát, úgy nézett rá, mint a mennyei csillagra, és saját vére árán is szívesen megszerezte volna néki a boldogságot. Zbyszkót is igen megkedvelte, s lelke mélyéből vágyott nékik halálig szolgálni.

- Akkor hát kigyelmed megül már a sajátjában? - kérdezte igaz örömmel.

- Mi módon ülhetnék honn - felelte Zbyszko -, holott ama kereszteslovagokat s még előbb Lichtensteint párviadalra hívtam. De Lorche úr mondta, hogy a nagymester király urunkat vendégségbe invitálja Torunba, majd beállok udvari emberei közé, s úgy vélem, Torunban a garbowi Zawisza úr avagy a taczewi Powała úr megnyeri király urunk engedelmét, e fráterekkel éles viadalra kiállnom. Amazok nyilván fegyverhordozóikkal állanak ki, így hát néked is megadatik, hogy erődet megpróbáld.

- Úgy vélem magam is, csuhás baráttá válnék, ha másképpen lenne - felelte a cseh.

Zbyszko elégedetten nézett rá.

- Tudom, jaj keserves lesz annak, ki vasad elé kerül. Jézus Urunk temérdek erővel ajándékozott meg, de hiba volna, ha fölöttébb elbíznád magad, mert a hív fegyverhordozóhoz alázatosság illendő.

A cseh megcsóválta fejét, annak jeléül, hogy ereje miatt nem fuvalkodik fel, de azért a némettől sem fogja sajnálni. Zbyszko ismét elmosolyodott, de már nem csatlósán, hanem saját gondolatain.

- Az öreg lovag úrnak nagy öröme lesz, ha megtérünk - szólt kisvártatva Głowacz -, meg Zgorzelicében se különben.

Zbyszko szeme előtt olyan tisztán jelent meg Jagienka, mintha mellette ülne a szánban. Mindig így volt, valahányszor rágondolt, egészen tisztán látta maga előtt...

„Nem úgy! - mondotta magában. - Néki nem lesz öröme, mert ha megtérek is Bogdaniecbe, Danuśkával együtt térek meg, ő meg menjen máshoz...” Erre szeme előtt megvillant a brzozowai Wilk és a fiatal rogówi Cztan képe, s ettől egyszerre rossz érzése támadt arra a gondolatra, hogy a leány ezek egyikének kezébe kerülhetne. „Inkább találna magának jóravalóbbat - mondotta magában -, mert ezeknek mindenük a ser meg a kocka, Jagienka pedig fölöttébb érdemes leányzó.” Arra is gondolt, hogy ha Maćko megtudja, mi történt, nagyon megkeseredik, de mindjárt meg is vigasztalta magát azzal a gondolattal, hogy Maćkónak mindenekelőtt a család fennmaradása és a gazdagság járt az eszében, amely öregbíthetné a nemzetség fényét. Jagienka ugyan közelebb volt, itt a szomszédságban, de Jurand hatalmasabb úr a zgorzelicei Zychnél, könnyű volt tehát kitalálni, hogy Maćko nem sokáig neheztelne ezért a kapcsolatért, hiszen tudott öccse vonzódásáról meg arról is, hogy mennyit köszönhet Danuśkának... Kicsit majd morgolódik, azután még örvendezik is, s idővel úgy megszereti Danuśkát, akár a saját gyermekét!

Szíve egyszerre megmozdult öreg bátyja utáni vágyódásában s iránta való szeretetében. Mert noha kemény legény volt a vén lovag, úgy szerette Zbyszkót, mint legféltettebb kincsét, s a hadban jobban vigyázott rá, mint enmagára. Őneki szedte a zsákmányt, őmiatta igyekezett gazdagságra szert tenni, hiszen olyan egyedül, magukra hagyatva éltek a világban! Rokonuk sem igen volt, legfeljebb távoli, mint az apát úr - így aztán, ha olykor úgy fordult, hogy el kellett válniok egymástól, egyik a másik nélkül azt sem tudta, mihez fogjon, különösen az öreg, kinek a maga számára már semmiféle kívánsága nem volt.

- Hej, lesz is öröme, de nagy öröme lészen! - ismételgette Zbyszko magában. - Nem is kívánnék én egyebet, csak hogy Jurand úr is úgy fogadjon, mint bátyámuram.

S megpróbálta elképzelni, hogy mit szól, és mit tesz majd Jurand, ha megtudja a menyegzőt. Volt ebben a gondolatban valami nyugtalanító, de nemigen bánta, mert hiszen a kocka már el volt vetve. Az nem lett volna illendő, hogy Jurandot párviadalra hívja, ha meg erősen ellenkezni találna, Zbyszko így felelhetne néki: „Álljon rá tenagyságod, amíg szépen kérem, mert az apa jussa a leányzóhoz csak emberek jussa, az enyém viszont Istentől van. Most azért ő már nem az apjáé, hanem az enyém." Hallott is valamit régebben egy bizonyos klérikustól, ki fölöttébb járatos vala az írásban, hogy „a leányzó elhagyja apját, anyját és ragaszkodik az ő férjéhez" - úgy érezte hát, hogy a nagyobb erő az ő oldalán van. Arra nem is gondolt, hogy közte és Jurand között kemény viszálykodásra és haragra kerülhet sor, mert számított rá, hogy Danuśka könyörgése sokat használt, és ugyanannyit, ha nem többet, a herceg úr szava, kinek Jurand alattvalója, meg a hercegasszonyé, kit - mint leánykájának gyámanyját - fölöttébb szeretett.

Przasnyszban azt tanácsolták nékik, maradjanak ott éjszakára, s óva intették a farkasoktól, melyek a kemény fagyok miatt akkora falkákba verődtek, hogy csoportosan utazó embereket is megtámadnak. Zbyszko azonban nem törődött vele, mert úgy fordult, hogy a vendégfogadóban mazowszei lovagokkal találkozott, kik népes kíséretükkel szintén Ciechanówba, a hercegi udvarba tartottak, meg néhány ciechanówi fegyveres kalmárral, kik rakott társzekerekkel érkeztek porosz földről. Ily nagy csoportban nem lehetett szó veszedelemről, így hát elindultak éjszakára, ámbár estefelé hirtelen szél támadt, mely felhőket hozott, s hamarosan meg is indult a hózivatar. Útközben szorosan egymás nyomában haladtak, de nagyon lassan, s Zbyszko már arra gondolt, hogy szentestére oda sem érnek. Egyes helyeken el kellett hányni a hódombokat, mert a lovak nem bírták áttörni. Szerencsére az erdei út nem bizonyult zsákutcának, azért, mégis igen megereszkedett már az este, mire Ciechanówot megpillantották.

Talán körös-körül járták volna a várost a süvítő szélben, a hóbuckák között, nem is sejtve, hogy közvetlen közelében vannak, ha a fények fel nem tűnnek a dombon, melyen az új várat építették. Senki sem tudta biztosan, hogy karácsony szentestéjén a vendégek kedvéért gyújtották-e ezeket a lángokat, avagy valami régi szokás volt, de Zbyszko társai közül most senkinek sem járt ilyesmin az esze, mindnyájának az volt a legfőbb gondja, hogy minél előbb fedelet találjon a városban.

Közben a hófúvás egyre erősödött, az éles, fagyos szél rengeteg havat sodort maga előtt, tépte a fákat, süvöltött, tombolt, nagy hótömegeket kapott fel, dobta a magasba, megforgatta, szerteszórta, elborította vele a szekereket, a lovakat, az utasok arcába vágta, mint az éles homokot, elakasztotta lélegzetüket és szavukat. A szán rúdjához erősített kolompot sem lehetett hallani, ellenben a vihar fütyölésébe és süvöltésébe valami szomorkás hangok vegyültek, mint egy-egy farkasüvöltés avagy távoli lónyerítés, sőt néha segítségért kiáltó, rémült emberi hangok is. A kimerült lovak oldalukat egymásnak vetették, s egyre lassabban haladtak.

- Hej, micsoda fergeteg, de nagy fergeteg! - kiáltotta a cseh lihegve. - Szerencse, hogy a város alatt vagyunk, és hogy ama lángok is világítanak, mert másként jaj keserves volna nekünk!

- Aki most odaki rekedt, az halál fia - felelte Zbyszko. - De ímé, a tüzeket se látom már.

- Mert olyan sűrű a hó, hogy a tűz sem tör át rajta. De az is lehet, hogy a vihar széthordta a fát meg a parazsat.

A többi szekéren is arról beszélgettek a kalmárok és lovagok, hogy akit a hóvihar emberi hajléktól távol kap, az holnap már meg nem hallja a harangszót. Erre Zbyszko hirtelen nyugtalanságot érzett, s felkiáltott:

- Ne adja Isten, hogy Jurand valahol útban légyen!

Ámbár a cseh minden figyelmét megfeszítve a tüzek felé meredt, amint Zbyszko szavát meghallotta, fejét hátravetve kérdezte:

- A spychówi úr is ide készül?

- Igen.

- A kisasszonnyal?

- Ama tüzet egészen elborítá - felelte Zbyszko.

S valóban, a tűz elaludt, ellenben az úton, közvetlenül a lovak és szánok mellett, feltűnt néhány lovas ember.

- Mit akartok? - kiáltotta az éber cseh, számszeríját megragadva. - Kik vagytok?

- A herceg úr emberei. Azért küldtek, hogy az utasoknak segítségére legyünk.

- Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!

- Mindörökké.

- Vezessetek a városba - szólt Zbyszko.

- Senki sem maradt el?

- Senki.

- Honnan jösztök?

- Przasnyszból.

- Más utasokat nem láttatok az úton?

- Nem. De talán más utakon vannak.

- Embereink mindenfelé kimentek. Jertek utánunk. Letértek az útról! Jobbra!

Megfordították a lovakat. Csak a szél süvöltése hallatszott.

- Sok a vendég az Óvárban? - kérdezte Zbyszko kis idő múlva.

A legközelebb haladó lovas nem hallotta jól, s közelebb hajolt.

- Szólott kigyelmed?

- Azt kérdem, sok-é a vendég a herceg úrnál?

- Csak mint szokás: elegen vannak!

- S a spychówi úr is ott van?

- Még nincs, de várják. Őeleibe is kimentek.

- Fáklyákkal?

- Ha a viharban lehetne!

De tovább nem beszélgethettek, mert a hófúvás üvöltése még erősbödött.

- Tisztára ördögök lakodalma! - szólalt meg a cseh.

De Zbyszko rászólt, hogy hallgasson, ne emlegesse a tisztátalan nevet.

- Nem tudod - szólt -, hogy az ilyen nagy ünnepen a sátáni erő megdermed, s az ördögök bebújnak a lékekbe? Egyet a halászok szenteste előtt ki is fogtak Sandomierz alatt; csukát tartott a foga között, de hogy a harangszót meghallá, legottan elalélt, azok meg botokkal ütötték-verték egész estig. Igaz, rettenetes a vihar, de ez Jézus Urunk parancsa, ki nyilván azt akarja, hogy holnap annál szebb idő legyen.

- Hej! Itt voltunk egészen a város alatt, de ha ezek a jó emberek nem jönnek, talán éjfélig is keringtünk volna körülötte, mert íme, máris letértünk az útról - felelte Głowacz.

- Mert a tűz kialudt.

Közben csakugyan beértek a városba. Itt az utcákon még nagyobbak voltak a hódombok, néhol akkorák, hogy csaknem az ablakokat is eltakarták, s ezért nem láthatták a világító fényeket, míg a városon kívül rekedve bolyongtak. De a vihar itt már kevésbé éreztette fogát. Az utcák néptelenek voltak, a polgárok odahaza ünnepelték a szentestét. Némelyik ház előtt növendék fiúk a hófúvás ellenére betlehemet jártak jászollal és kecskével, és karácsonyi énekeket énekeltek. A piacon is látni lehetett a borsószárral körültekert embereket, akik így mímelték a medvét, de a város általában üres volt. A kalmárok, kik útközben Zbyszkóhoz és a többi nemeshez szegődtek, most a városban maradtak, ők meg tovább mentek a régi vár felé, melyben a herceg úr lakott. A vár ablakai már üvegből voltak, így hát, mikor közelebb jutottak, a hófúvás ellenére vidáman megcsillantak szemük előtt.

Az árok fölött a felvonóhíd le volt eresztve, hiszen rég elmúltak azok az idők, mikor a litvánok betöréseitől kellett tartani, a keresztesek pedig, a lengyel királlyal való háború kitörésére számítván, szorgosan keresték a mazowszei herceg barátságát. A hercegi emberek egyike belefújt a kürtbe, mire a kaput csakhamar kinyitották. Tíz-egynéhány íjas vitéz volt a kapuban, de a falakon és gyilokjárókon egy teremtett lelket sem lehetett látni, mert a herceg engedelmével az őrség is hazatért. A vén Mrokota sietett a vendégek elé. Ő már két nappal korábban érkezett, s most a herceg úr nevében köszöntvén őket, bevezette szobáikba, hol illendően átöltözködhettek az estebédhez. Zbyszko azonnal faggatni kezdte az öreget a spychówi Jurand úr felől, s megtudta, hogy a *comes* még nincs a várban, de jövetelére számítanak, mert megígérte, s ha nyavalyája súlyosbodott volna, bizonnyal küldött volna hírhozót. Elébe is küldtek tíz-egynéhány lovast, mert ilyen hófúvásra a legvénebb emberek sem emlékeztek.

- Akkor hát közelesen itt lehetnek.

- Bizonyára. A hercegasszony teríttetett is nékik a közös asztalnál.

- Zbyszko tehát - noha mindig tartott Jurand úrtól - most mégis szívből megörült, mert így gondolkozott: „Ha nem tudom, mi történnék is, azon már nem változtat, hogy az én feleségemet, az én asszonyomat, az én szerelmetes Danuśkámat hozza!” S ahogy e szavakat ismételgette, alig hitt nagy boldogságában. Azután arra gondolt, hogy a leányka otthon talán már mindent elmondott, talán meg is kérlelte, meg is békéltette atyjaurát, sőt talán még arra is rábírta, hogy adja őt mindjárt hozzá. „Mert igaz is, mit tehetne ennél jobbat? Jurand úr bölcs férfiú, tudja, hogy hiába is tiltaná, mégis elvenném, mert az én jussom erősebb.”

Öltözködés közben Mrokotával beszélgetett, kérdezősködött a herceg úr, de különösen a hercegasszony egészsége felől, kit még Krakkóban úgy megszeretett, mint a tulajdon szülőanyját. Örömmel hallotta, hogy itt a várban mindenki egészséges és vidám, ámbár a hercegasszony sokat sóvárgott, vágyakozott kedves kis énekesmadárkája után. Most Jagienka játszogat néki a lanton, kit a hercegasszony szintén szeret, de már nem annyira.

- Ki légyen ama Jagienka? - kérdezte Zbyszko csodálkozva.

- A długolasi kisasszony. Az öreg długolasi lovag úr unokája. Szemrevaló leányka, kit ama lotharingiai lovag úr igen megkedvele.

- Akkor hát de Lorche úr is itt van?

- Hol lenne másutt? A vadászkastélyból lejöve, s azóta is itt mulat. Jó dolga van itt. Sosincs hija a vendégnek herceg urunknál.

- Szívesen köszönteném, mert derék lovag, kinek magaviselésében semminemű kivetni való nincsen.

- Ő is kedveli kigyelmedet. De induljunk, mert a hercegi uraság legottan asztalhoz ül.

Elindultak. Az ebédlőházban két kandallóban hatalmas tűz lobogott, melyeket apródok vigyáztak, s a terem tele volt vendégekkel és udvari emberekkel. A herceg lépett be elsőbb a vajda és néhány udvari ember társaságában, Zbyszko a térdéhez hajolt, azután kezet csókolt.

A nagyúr megölelte az ifjú fejét, majd kissé félrevonta s így szólt:

- Mindent tudok. Elébb még bántott, hogy engedelmem nélkül mívelétek e dolgot, de igaz, nem volt rá idő, mert ama napon Varsóban voltam, hol az ünnepeket is tölteni kívántam. Azt is mindenki tudja, ha egy asszony valamit fejébe vesz, annak akár ellene se szegülj, mert úgysem győzöd. A hercegasszony, akárha anyátok volna, javatokat kívánja, meg én is inkább kedvére teszek, mint ellenére, már csak azért is, hogy bánattól, sírástól megkíméljem.

Zbyszko másodszor is a herceg térdéhez hajolt.

- Adja Isten, hogy megszolgálhassam nagyságodnak, szerelmetes uram.

- Áldassék az Ő neve, hogy felépültél. Mondd el a hercegasszonynak is, minő kedvvel köszöntélek, hadd örüljön. Istenemre! Az ő öröme az én vidulásom! Jurand úrral is szólok felőled néhány jó szót, s úgy vélem, rátok adja áldását, mert ő is fölöttébb kedveli nagyasszonyunkat.

- Még ha nem adná is, az én jussom előbb való!

- Jussod előbb való, és engednie kell, de áldását megvonhatja! Ettől senki el nem tilthatja, a szülő áldása nélkül meg Isten áldása is késik.

Zbyszko e szavak hallatára mély gondokba merült, mert eddigelé erre nem is gondolt. E pillanatban azonban a hercegasszony lépett be a długolasi Jagienkával és más palotáskisasszonyokkal. Zbyszko legottan hozzálépett, hogy köszöntse, s az úrnő még kegyesebben fogadta, mint a herceg, s mindjárt el is mondá néki, hogy Jurand úrék érkezését várják. - Ímé, a tálak is elkészítve nékik - mondá -, s az emberek is elébük mentek, hogy az utat mutatnák a hófúvásban. A karácsonyi estebéddel tovább várni már nem lehet, mert herceg urunk az ilyet nem jó szívvel veszi, de bizonnyal megjönnek, mielőtt az estebéd véget ér.

- Ami pedig Jurand urat illeti - folytatta a hercegasszony -, minden az Úr akarata szerint lészen. Még ma megbeszélek néki mindent, avagy holnap a pasztorálé[77] után s a herceg úr is megígérte, hogy szót szól vele. Jurand úr kemény ember, de nem azokhoz, kiket kedvel, és kiknek hálával tartozik.

Ekkor aztán elmondta Zbyszkónak, hogyan viselkedjék ipával szemben, hogy Isten ments, meg ne haragítsa, és kemény akaratát még jobban meg ne keményítse. Általában jó reménységgel volt, de aki jobban ismerte a világot és élesebben látott, mint Zbyszko, az szavában felfedezett volna némi nyugtalanságot. Talán azért volt ez, mert a spychówi úr általában nehéz

[77] Karácsony éjszakáján tartott éjféli mise.

természetű férfiú volt, de talán az is kiváltotta a hercegasszony nyugtalanságát, hogy ilyen sokáig késnek. A hóvihar odakint egyre erősebben tombolt, s mind úgy vélték, hogy akit kint kap a szabad földeken, az könnyen oda is veszhet. De a hercegasszony másra is gondolt: arra, hogy Danuśka netán mindent elmondott atyjaurának, megjelentvén néki, hogy immár esküvel kötötte magát Zbyszkóhoz, az pedig nagy sérelmében elvégzé magában, hogy nem jön el Ciechanówba. Mindezt azonban nem akarta Zbyszkónak elmondani, de nem is volt rá ideje, mert a szolganép már hordta is be az étket, s rakta az asztalra. Zbyszkónak azonban még volt annyi ideje, hogy a hercegasszony térdét átölelje és megkérdezze:

- S hátha megjönnek, mi módon lészen e dolog, szerelmetes asszonyom? Mrokota elmondta nékem, hogy Jurand úr számára külön ágyasházat készítettek, hol az apródoknak is jut némi széna, fekvőhelynek. De mi módon lészen?...

A hercegasszony elmosolyodott, s kesztyűjével gyengéden arcullegyintvén, szólt:

- Ne te ne! Na nézzék!

S indult a herceg felé, ki előtt az étekfogók már kihúzták a széket, hogy leülhessen. De még azelőtt egyikük egy lapos tálat tartott elébe, tele vékonyra szeldelt lángossal és szentelt ostyával, hogy a herceg úr vendégeivel, az udvari emberekkel és a cselédséggel ostyát törjön.[78]

Egy másik deli ifjú, a sochaczewi kastellán fia, ugyanilyen tálat tartott a hercegasszony elé. Az asztal túlsó oldalán állt Wyszoniek atya, hogy az illatos szénára helyezett étket megáldja. E pillanatban az ajtóban megjelent egy hóval belepett ember s hangosan kiáltotta:

- Szerelmetes uram!

- Mi az? - szólt a herceg ingerülten, mert bántotta, hogy a szertartást megzavarják.

- A radzanówi országúton a hó egészen betemetett valamelyes utasokat. Több ember kellene, hogy kiássuk.

Mindnyájan megijedtek, a herceg is megrettent, s a sochaczewi kastellánhoz fordulva kiáltotta:

- Lovasokat, lapátokkal, nyomban!

Azután a hírhozóhoz fordult:

- Hányan vannak?

- Nem lehet tudni. Rettenetes a vihar. Lovak és szekerek is vannak. Sok nép.

- Nem tudod, kié?

- A nép úgy véli, netán a spychówi úré.

[78] Ősi lengyel szokás szerint karácsony estéjén a házigazda szentelt ostyával telt tányérral odalép minden vendégéhez és háznépe minden tagjához, s egy-egy ostyát kettétörve, egyik felét ő eszi meg, a másikat a vendégnek nyújtja.

XXVII

Zbyszko, hallván a szerencsétlenség hírét, a herceg engedelmét ki sem kérve rohant az istállóba, s nyergeltette a lovakat. A cseh, mint nemesi vérből származó apród, vele együtt volt az ebédlőházban, most hát alig győzött Zbyszko szobájába sietni, hogy előhozza a rókamálas bundát, de meg se kísérelte, hogy fiatal gazdáját fékezze, mert természetes, éles esze mindjárt tudta, hogy az ilyetén kísérlet semmire sem vezetne, s a késedelmezés nagy veszedelemmel járhat. Lóra ugrott tehát, a kapuban az ajtónállótól elkapott néhány fáklyát, s máris indultak a hercegi emberekkel, kiket jól felszerelt az öreg kastellán. A kapun túl áthatolhatatlan sötétség fogta őket körül, de a vihar mintha enyhült volna. Talán el is tévednek a városon túl, ha nincs köztük az az ember, aki először adta hírül a szerencsétlenséget, s aki most biztosan és gyorsan vezette a csoportot, mert kutya is volt vele, mely az utat már korábbról jól ismerte. A nyílt földeken a vihar ismét erősen csapkodta arcukat, de leginkább azért, mert gyorsan vágtatva haladtak. Az utat igen magas hó borította, s néhol olyan nagy volt a hófúvás, hogy lassítani kellett az iramot, mert a lovak hasig süppedtek a friss hóba. A hercegi emberek meggyújtották a fáklyákat meg a lámpásokat, s füsttől és fénytől övezve mentek tovább. A vihar úgy tépte, olyan erővel fújta a fáklyák lángját, mintha el akarta volna szakítani a szurkos hasáboktól s vinni a földekre és az erdőkbe. Hosszú volt az út - már elhagyták a Ciechanówhoz közelebb eső falvakat, majd Niedzborzt, azután Radzanów felé vették útjukat. Niedzborzon túl a vihar valóban csendesedni kezdett. A szélvész csapásai gyengültek, s már nem kapkodtak fel akkora hótömegeket. Az ég is világosabbá vált. A hó még egy ideig esett, de rövidesen az is elállt. Ezután a fellegek réseiben itt is, ott is megvillant egy-egy csillag. A lovak prüszköltek, a lovasok megkönnyebbülten lélegzettek fel, egyre több csillag gyúlt ki az égen s kemény fagy állt be. Néhány miatyánknyi idő után teljesen elült a vihar.

De Lorche úr Zbyszko oldalán lovagolt, s egyre vigasztalgatta, mondván, hogy Jurand úr a veszedelem pillanatában kétségkívül mindenekelőtt a leánya megmentésére gondolt, s még ha mindnyájukat holtan ásnák is ki a hó alól, Danuśka bizonnyal él, s lehet, hogy nyugodtan alszik a prémek alatt. De Zbyszko nem nagyon értette beszédét, meg nem is volt ideje hallgatni, mert kis idő múlva az elöl nyargaló vezető lekanyarodott az útról.

A fiatal lovag előre rúgtatott, s rákiáltott:

- Miért térünk le?

- Mert nem az úton temette be őket, hanem amott, messze! Látja nagyságod amaz égerfa-ligetet?

S a távolban feketéllő facsoportra mutatott, amely tisztán látszott a hó fehér leplén, mert közben a fellegek elvonultak a hold elől s világos éjszaka lett.

- Nyilván letértek az országútról.

- Le. És körbe-körbe haladtak a folyó mellett, ami ilyen viharban és hófúvásban könnyen megesik. Addig mentek és mentek, amíg a lovak ereje el nem fogyatkozék.

- Mi módon leltetek rájuk?

- A kutya vezetett nyomukra.

- Házak nincsenek a közelben?

- Vannak, de a folyón túl. Imhol mindjárt a Wkra.

- Előre! Előre! - kiáltotta Zbyszko.

De parancsolni könnyebb volt, mint a parancsot teljesíteni, mert noha erősen fagyott, a rétet magas hó borította, melyet a vihar frissen hordott oda, s mivel még nem fagyott meg, a lovak térden felül süppedtek az omlós tömegbe. Így hát csak lassan haladhattak tovább. Hirtelen csaholást hallottak, s egyenesen előttük feltűnt egy görbe fűzfa vastag törzse s fent a holdvilágban ide-oda ringatózott a kopár korona.

- Amazok messzebb vannak - szólt a vezető -, az égerfaliget mellett, de alighanem itt is van valami.

- Íme, a fűzfa alatt egy hókupac, világíts oda!

A herceg néhány embere leszállt a lóról, s a fáklyákkal odavilágítottak. Egyikük csakhamar felkiáltott:

- Ember a hó alatt! Látszik a feje! Ehol-e!

- Ímhol a ló is! - kiáltotta a másik.

- Kiásni!

A lapátok egymás után vágódtak a hóba, s az emberek serényen hányták jobbra-balra a havat.

Kis idő múlva megpillantották a fa alatt ülő emberi alakot, mellére horgasztott fővel, s fején mélyen arcába húzott sapkával. Egyik kezével a kantárszárat fogta, a ló pedig mellette feküdt, orrát mélyen a hóba fúrva. A férfi bizonyára eltávolodott a kísérettől, talán azért, hogy hamarabb emberi tanyát találjon, és segítséget hozzon s mikor lova összeesett, ő maga a fűzfa alá húzódott, hogy a vihar ellen védekezzék, s ott - megfagyott.

- Világíts! - kiáltotta Zbyszko.

A legény a fáklyát a halott arcához tartotta, de a vonásokat nehéz volt egyszerre felismerni, csak mikor a másik legény felemelte a lelógó fejet, minden mellből egyszerre szakadt fel a kiáltás:

- A spychówi úr!

Zbyszko két legénynek parancsot adott, hogy azonnal vigyék a legközelebbi házba, s próbálják magához téríteni, ő maga pedig pillanatig sem vesztegelve, a cselédség többi részével, és a vezetővel együtt, a kíséret megmentésére sietett. Útközben az járt az eszében, hogy talán ott találja feleségét, Danusiát is, lehet, hogy halva... Halálra hajszolta lovát, mely minduntalan szügyig süppedt a mély hóba. Szerencsére nem voltak már messze - legfeljebb néhány futamatnyira. A sötétből hangok hallatszottak: „Ide!” Azok az emberek kiáltoztak, kik előbb itt maradtak a betemetett utasok mellett. Zbyszko ért oda elsőnek, s leugrott a lóról:

- Lapátokat!

Két szánt már kiástak, akik itt maradtak őrségen. Lovak és emberek menthetetlenül meg voltak fagyva. Hogy a többi fogat merre lehetett, azt könnyű volt felismerni a hódombokról, meg nem is minden szánt borított el teljesen a hó. Némelyik előtt látszottak a lovak, hasukkal a hódombokra támaszkodva, mintha nekifeszülve húztak volna, s úgy fagytak volna meg utolsó erőfeszítésükben. Az egyik pár előtt ember állt, kezében dzsidával, derékig hóba süppedve, mereven, mint a cövek. A többi fogatnál úgy fagytak meg, hogy a lovak zablájának karikáját fogták, nyilván úgy érte őket a halál, hogy éppen a lovakat akarták kivezetni a mély hóból. A menet legvégén volt egy fogat, melyet egyáltalában nem temetett be a hó. A kocsis elöl ült összekuporodva, két kezét fülére szorította, hátul pedig két ember feküdt; a szél nagy tömegekben hordta rájuk a havat, mely mellükön keresztbe húzódva összekötötte a fogat két

oldalán lévő hótömegeket, s fehér takarót vont rájuk, mely alatt a két ember mintha csendesen, nyugodtan aludt volna. Mások viszont úgy pusztultak el, hogy körömszakadtig, utolsó erejükig küzdöttek a hófúvás ellen, s az erőfeszítés mozdulatába dermedve fagytak meg. Néhány szán felfordult, némelyiknek a rúdja is eltörött. A lapátok munkája nyomán minduntalan előbukkant egy-egy ló nekifeszült háta, azután a fejek, fogaikkal mélyen a hóba vájódva. Emberek voltak a szánokban is, meg mellettük is, de nőt sehol sem lehetett látni. Zbyszko gyakran kezébe kapta a lapátot, s úgy dolgozott, hogy homlokáról szakadt a verejték, máskor dobogó szívvel világított a halottak képébe, hogy nem látja-e meg közöttük az imádott arcot - de minden hiába! A lángok csak a spychówi harcosok marcona, bajuszos arcát világították meg, de sem Danusia, sem más asszonyember nem volt sehol.

- Mi légyen ez? - tűnődött az ifjú lovag riadtan.

Odakiáltott a közelben dolgozó legényeknek is, hogy nem találtak-e valamit; de azok is csupa férfira bukkantak. Végül a munka véget ért. A legények saját lovaikat fogták a szánokba, felültek a bakra, s a holttestekkel elindultak Niedzborz felé, hogy ott a meleg udvarházban kíséreljék meg, vajon a holtak közül egyiket-másikat nem lehetne-é még életre kelteni. Zbyszko a csehvel és két emberrel ott maradt. Eszébe villant, hogy Danusia szánja talán elszakadt a kísérettől; hátha Jurand úgy intézkedett, hogy ez a szán, melybe kétségkívül a legjobb lovak voltak fogva, előremenjen; de az is lehet, hogy útközben otthagyta valamelyik paraszthánál. Nem tudta, mihez fogjon, mindenesetre át akarta kutatni a közeli hóbuckákat, az égerfaligetet, azután visszafordulni s keresni végig az országúton.

De a hódombokban semmit sem találtak. Az égerfaligetben is csak a farkasok szeme villant meg itt-ott, de sem ló-, sem embernyomokat nem láttak. A hold világánál csillogott a rét, az országút és az égerfaliget között s szomorú, fehér felületén látszott ugyan a távolban itt is, ott is egy-egy fekete folt, de ezek is farkasok voltak, melyek az emberek közeledtére gyorsan elmenekültek.

- Hiába jövünk-megyünk, keresgélünk itten - szólalt meg végül a cseh. - A spychówi kisasszony nem lehetett velük.

- Fel az országútra! - kiáltotta Zbyszko.

- Ott sem leljük meg. Megnéztem én jól, hogy valamelyik szánon nem volt-e asszonyembernek való holmi s közötte leányasszonynak való gúnya, de nem volt semmi. A kisasszony Spychówban maradt.

Zbyszkót meglepte a talpraesett megjegyzés.

- Adja Isten, hogy úgy legyen, amint szóltál - felelte sóhajtva.

A cseh most még inkább az eszéhez folyamodott:

- Ha itt lett volna valamelyik szánon, a lovag úr bizonyára nem távolodott volna el embereitől avagy mikor ő előrement, maga elé ültette volna a nyeregbe, s ott találtuk volna mellette.

- Menjünk oda még egyszer - szólt Zbyszko nyugtalanul.

Eszébe villant ugyanis, hogy könnyen úgy lehetett, ahogyan a cseh mondja - hátha nem kutattak elég gondosan. Hátha úgy volt, hogy Jurand maga elé ültette a nyeregbe, s azután, hogy a ló elbukott, Danusia elment atyjától, hogy valahol segítséget találjon számára. Mert ha így volt, akkor könnyen ott lehet valahol a közelben a hó alatt.

De Głowacz, mintha kitalálta volna gazdája gondolatát, megszólalt:

- Akkor meg kétségkívül találtunk volna a szánokon ruhát, mert lehetetlen, hogy amaz egy szál köntösben jött volna az udvarhoz, kit éppen magán viselt.

E találó megjegyzés ellenére is visszamentek a fűzfához - de sem alatta, sem kőhajításnyira körülötte nem találtak semmit. Jurandot a herceg úr emberei már elvitték Niedzborzba, s körös-körül nem volt senki. A cseh még megjegyezte, hogy a vezető kutyája, ahogy Jurandot megtalálta, meglelte volna a kisasszonyt is. Erre már Zbyszko is fellélegzett, mert most már csaknem teljes volt a bizonyossága, hogy Danusia odahaza maradt. Még azt is meg tudta magyarázni, hogy miért történt így: íme, Danusia nyilván mindent megvallott apjaurának, amaz meg a házasságot ellenezvén, szándékosan otthon hagyta, s egyedül indult el, hogy a dolgot a herceg úr előtt feltárja, s megkérje, legyen szószólója a püspöknél. E gondolatra Zbyszko nem tudta megállni, hogy bizonyos megkönnyebbülést, sőt örömet érezzen, mert megértette, hogy Jurand halálával most már minden akadály elhárult: „Jurand nem akarta, de az Úr Jézus igen - gondolta magában -, és az Úr akarata mindenkoron erősebb". Most már nem kell egyéb, mint sietni Spychówba, elhozni Danuśkát, mint a sajátját, azután már csak a fogadalmát teljesítse, ami a határszélen szintén könnyebb, mint a messze Bogdaniecben. „Isten akarata! Isten akarata!" - ismételgette magában. De egyszerre elszégyellte magát ezért a hirtelen örömért s Głowaczhoz fordulva szólt:

- Bizony, felette igen szánom őkigyelmét, s ezt nagy fennszóval meg is vallom.

- Az emberek beszélik, hogy a németek úgy félték, akár a halált - jegyezte meg a csatlós.

Kis idő múlva még megkérdezte:

- Most megtérünk a várba?

- Niedzborzon átal - felelte Zbyszko.

El is értek Niedzborzba, s megálltak az udvarházban, ahol Zelech, az idős földesúr fogadta őket. Jurandot már nem találták ott, de Zelech jó hírt tartogatott számukra:

- Úgy agyondörgölték itt hóval, hogy csaknem a csontjáig hatolt, és bort öntöttek a szájába, azután meg forrázták a fürdőben, amitől meg is jött a lélegzete.

- Él? - kérdezte Zbyszko örvendezve, mert erre a jó hírre egyszerre elfelejtette saját gondját.

- Él, de hogy megél-é, Úristen a tudója, mert a lélek nemigen szeret félútról visszatérni.

- Akkor hát miért vitték tovább?

- Mert a herceg úr érte küldött. Ami dunyha volt idehaza, minddel betakargatták s elvitték.

- S a lányáról mit sem szólott?

- Még lélegzet is alig volt benne, mi módon szólott volna?

- És a többiek?

- Azok már az Úr kemencéje mögött nyugosznak. Bizony, már nem mennek el a pasztoráléra, legfeljebb arra, kit az Úr Jézus énekel odafenn.

- Egyik sem éledt meg?

- Egyik sem. Jöjjenek kigyelmetek a belső házba, ne itt a pitvarban váltsuk a szót. S ha látni akarják amazokat, ott feküsznek a cselédházban a tűz mellett. Jöjjön kigyelmetek.

De nekik sietős volt az útjuk, nem akartak hát betérni, ámbár a vén Zelech igen invitálta, mert fogva is megmarasztalta a vendéget, hogy néminemű kis beszélgetéshez jusson. Niedzborztól Ciechanówig hosszú volt még az út, s Zbyszkót tűzként égette a vágy, hogy minél előbb láthassa Jurandot, s megtudjon tőle valamit.

Siettek hát, ahogyan a hófúvásos országúton lehetett. Már éjfél is elmúlt, mikor megérkeztek, s a várkápolnában a pasztorálé éppen vége felé járt. Zbyszko fülét megütötte az ökrök bőgése és a kecskék mekegése; de e hangokat az áhítatos hívek utánozták, régi szokás szerint annak jeléül, hogy az Úr istállóban született. Mise után a hercegasszony rémült, gondterhelt arccal lépett Zbyszkóhoz, s lázasan faggatta:

- Danuśka?

- Nincsen. Jurand úr nyilván nem tért még magához, mert miként hallottam, él.

- Irgalmas Jézusom!... Az Úr büntetése ez, jaj nekünk! Nem tért magához, s fekszik, akár az élettelen fa.

- Ne félj, szerelmetes asszonyom, Danuśka Spychówban maradt.

- Honnan tudod?

- Mert a szánokban nyoma sincs asszonyembernek való gúnyának. Pedig egyetlen köntösben nem hozta volna atyjaura.

- Igaz, Istenemre!

Még a szeme is felcsillant az örömtől, s kis idő múlva felkiáltott:

- Hej! Kicsiny Jézusom, ki ma jövel a világra, látom én, nem haragod, hanem áldásod vagyon felettünk.

De gondolkozóba esett azon, hogy Jurand a leány nélkül jött, tehát tovább kérdezősködött:

- De miért hagyta volna honn?

Zbyszko előadta szomorú gondolatait, melyeket a hercegasszony is helyesnek vélt, de nem vette nagyon a szívére.

- Jurand immár az életét is nékünk köszönheti, de valójában tenéked is, mert te siettél kiásni a hóból. Most már aztán, hacsak kőszíve nincs, nem ellenkezhet tovább! Ebben láthatja Isten intését is, hogy a szent Sakramentum ellen ne rugódozzék. Amint magához tér, és megszólal, legottan megbeszélem néki.

- Elsőbben magához kell térnie, mert még azt sem tudjuk, miért nem hozta magával Danuśkát. Hátha beteg?

- Ne kísértsd az Urat! Már így is bánt, hogy nincs itt. Ha beteg lenne, atyjaura nem hagyta volna egyedül!

- Igaz - hagyta helyben Zbyszko.

Siettek Jurandhoz. Az ágyasházban forróság volt, akár a fürdőben, és egészen világos, mert a kandallóban óriási fenyőhasábok égtek. Wyszoniek atya vigyázta a beteget, ki medvebőrök alatt, sápadt arccal, verejtéktől csapzott fürtökkel, lehunyt szemmel pihent a nyoszolyán. Szája nyitva volt, melle nehezen zihált, de oly erősen, hogy a rajtalevő medvebőrök hol felemelkedtek, hol alásüllyedtek.

- Hogy van? - kérdezte a hercegasszony.

- Egy kancsó forralt bort beléöntögettem - felelte Wyszoniek atya. - Ettől verte ki a veríték.

- Alszik vagy nem?

- Lehet, hogy nem alszik, mert az oldala rettentően fújtat.

- Próbált kigyelmed szólni hozzá?

- Próbáltam, de nem felel, s úgy vélem, virradat előtt nem is lel hangjára.

- Itt virrasztunk hajnalig - szólt a hercegasszony.

Wyszoniek atya kérve kérte, hogy térjen nyugovóra, de az úrnő nem hallgatott rá. Mindig és mindenben arra törekedett, hogy a kereszténvi erényekben, tehát a betegek ápolásában is, lépést tartson a megholt királyasszonnyal, s érdemeivel váltsa meg atyja lelkét. Most azért egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy ebben a századok óta keresztény országban buzgóbbnak lássék másoknál, s ezzel törölje el annak emlékét, hogy ő maga még pogányságban született.

Ezenfelül a vágy is égette, hogy Jurandtól megtudjon valamit Danusia felől, mert eléggé nyugtalankodott miatta. Leült hát a beteg ágya mellé s a rózsafüzért kezdte morzsolni, majd el is szundított. Zbyszko, ki még nem volt egészen egészséges, s még az éjszakai nagy törődés is szerfölött kimerítette, csakhamar követte a hercegasszony példáját, s egy óra múlva mindketten úgy aludtak, hogy talán a világos nappal ébresztette volna fel, ha hajnalhasadáskor fel nem serkenti őket a várkápolna csengője.

De ugyane hangra Jurand is felrezzent, s kinyitotta szemét. Hirtelen felült az ágyban, és sűrűn hunyorgatva szétnézett a szobában.

- Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!... Mi módon vagyon állapotod? - kérdezte a hercegasszony.

De Jurand még nyilván nem tért magához, mert úgy nézett az úrnőre, mintha nem ismerné, s kis idő múlva felkiáltott:

- Rajta! Rajta! Kiásni a hódombot!

- Isten segítségével már Ciechanówban vagy - szólt ismét a hercegasszony.

Jurand összeráncolta homlokát, mint aki nehezen tudja gondolatait összeszedni.

- Ciechanówban?... - kérdezte. - A gyermekem vár... meg... őnagyságaik... Danuśka! Danuśka!

Hirtelen behunyta szemét, s visszahanyatlott a párnára. Zbyszko meg a hercegasszony megijedt, hogy nem halt-é meg, de ugyanabban a pillanatban a beteg melle mély lélegzetre mozdult, mint az olyan emberé, akin erőt vett a mélységes álom.

Wyszoniek atya ujját ajkához emelte s jelt adott, hogy fel ne keltsék, azután suttogva szólt:

- Lehet, hogy átalussza az egész napot.

- Igen, de mit mondott? - kérdezte a hercegasszony.

- Azt, hogy a gyermek Ciechanówban várja... - felelte Zbyszko.

- Mert még nem volt értelménél - magyarázta Wyszoniek atya.

XXVIII

Wyszoniek atya attól félt, hogy még a második felébredés után is meglepheti a hagymáz, és hosszú időre elveszthetí eszméletét. Megígérte a hercegasszonynak és Zbyszkónak, hogyha az öreg lovag úr megszólal, azonnal megjelenti néki, s mikor eltávoztak, ő maga is nyugovóra tért. Jurand valóban csak ünnep másodnapján délelőtt ébredt fel, de ekkor már teljesen magánál volt. A hercegasszony és Zbyszko éppen mellette voltak. Jurand felült az ágyában, az úrnőre nézett, meg is ismerte és így szólt:

- A kegyelmes hercegasszony... Isten Atyám! Akkor hát Ciechanówban vagyok?

- S át is aludtad az ünnepet - felelte az úrnő.

- Betemetett a hó. Ki mentett ki?

- E lovag itten, a bogdanieci Zbyszko. Emlékezel reá Krakkóból?

Jurand ép szemével egy darabig nézte az ifjút, csak aztán szólt:

- Emlékszem... S Danuśka hol van?

- Hát nem jött veled? - kérdezte a hercegasszony nyugtalanul.

- Mi módon jött volna, mikor én jöttem hozzája?

Zbyszko meg a hercegasszony egymásra néztek, nyilván abban a hitben, hogy még mindig félrebeszél.

- Az Úr szerelméért, térj eszedre! - kiáltotta a hercegasszony. - Danuśka nem volt véled?

- Danuśka? Vélem? - csodálkozott Jurand.

- Mert embereid mind megholtak, de a leány nem volt közöttük. Miért hagytad Spychówban?

- Spychówban? - ismételte az ősz lovag, de most már a rémület szólt a hangjából. - De hiszen itt van kegyelmességednél, nem Spychówban!

- Igen, de érte küldtél a vadászkastélyba, embereid jöttek érte s írást is hoztak.

- Az Atyának, Fiúnak! - kiáltotta Jurand. - Sosem küldtem én érte!

Most már a hercegasszony sápadt el nagy hirtelenséggel.

- Mi legyen ez? Értelmednél vagy, *comes*?

- Az Isten szerelmére, hol a gyermekem!? - kiáltotta Jurand az ágyból kiugorva.

Wyszoniek atya a beszélgetést hallván, sietve jött az ágyasházba. A hercegasszony folytatta:

- Halljad, amit mondok, *comes*! Lovas emberek érkezének Danuśkáért a vadászkastélyba, írást is hoztak tőled. Az írásban az vala, hogy ama tűzvész idején megnyomorított egy üszkös gerenda... hogy félig megvakultál, s látni kívánod a gyermeket... Elvitték Danuśkát és elmentek...

- Jaj nekem! - kiáltotta Jurand. - Istenemre, nem volt Spychówban semminemű tűzvész, s nem is küldtem érte senkit!

- Most Wyszoniek atya jött be a levéllel, melyet átnyújtott Jurandnak s megkérdezte:

- Avagy nem Kaleb atya írása ez?

- Nem tudom.

- És a pecsét?

- A pecsét az enyém. Mit mond ez írás?

Wyszoniek atya felolvasta, Jurand haját tépve hallgatta, aztán így szólt:

- Hamis!... A pecsét is hamis!... Jaj szegény lelkemnek! Elrabolták gyermekemet és elveszejtik!

- Kicsoda?

- A keresztesek!

- Jézus öt sebére! Meg kell jelenteni a herceg úrnak, bocsásson követet a nagymesterhez! - kiáltotta az úrnő. - Irgalmas Jézusom, mentsd meg, segítsd meg!...

Azután nagy jajveszékeléssel futott ki az ágyasházból. Jurand lázasan kapkodta gúnyáját óriási testére. Zbyszko megkövülten ült, de kis idő múlva összeszorított fogai vészjóslóan megcsikordultak.

- Honnan véli nagyságod, hogy a keresztesek rabolták el? - kérdezte Wyszoniek atya.

- Megesküszöm az Úr sebeire!

- Megálljon csak nagyságod!... Lehetséges! Ott jártak a vadászkastélyban panaszolni nagyságodra. Bosszút követeltek!...

- És elrabolták! - kiáltotta hirtelen Zbyszko.

Azután kifutott ő is, rohant az istállóba, befogatott a szekerekbe, lovakat nyergeltetett, maga sem tudta, miért, csak azt tudta, hogy rohannia kell, segítséget vinni Danusiának, mégpedig azonnal, egészen Poroszországba - s ott kiragadni a gonosz kezekből, vagy elpusztulni.

Azután visszament az ágyasházba, jelentette Jurandnak, hogy a lovak és a fegyverzet legottan készen állanak. Bizonyos volt benne, hogy Jurand vele megy. Szívében forrott a harag, a fájdalom és a panasz - de ugyanakkor nem vesztette el reménységét, mert úgy érezte, hogy ők ketten, ő meg ez a rettenetes spychówi lovag, mindent megtehetnek, akár a keresztesek egész hatalmára ráronthatnak.

Jurandon, Wyszoniek atyán s a hercegasszonyon kívül a herceget és de Lorche lovagot is ott találta, meg ott volt az agg długolasi úr is, akit a herceg hívott tanácskozásra, miután megtudta a dolgot, mert nagy tudományú férfiú volt, s hosszú évekig sínylődvén a keresztesek rabságában, kitűnően ismerte őket.

- Nagy vigyázással kell cselekedni, hogy az indulat bajba ne sodorjon, és a leányzót el ne veszejtsük - mondotta a długolasi úr. - Legottan panasszal kell élni a nagymesternél. Ha kegyelmességed írást ad, elviszem.

- Adok, vigyed! - szólt a herceg. - Nem hagyjuk a gyermeket elveszejteni, úgy segéljen Isten és a Szent Kereszt! A nagymester fél hadba keveredni a lengyel királlyal, s fontos néki, hogy öcsémuramat, Semeket meg engem is megnyerjen magának... Bizony, nem az ő parancsolatjára rabolták el s parancsot ad kiadására.

- S ha netán mégis az ő parancsolatjára? - kérdezte Wyszoniek atya.

- Nem, mert ámbár ő is keresztes, több tisztesség vagyon benne, mint másban - felelte a herceg. - S amint mondám, mostanság inkább magához édesgetne, hogynem haragomat vonja magára. Jagello urunk hatalma nem játék... Hej, törögették a borsot orrunk alá, míg módjuk

vala hozzá, de manapján eszükbe vették, ha még mi mazurok is Jagello úr mellé állunk, akkor jaj nékik...

- Igazán szólott kegyelmességed - helyeselt a długolasi úr. - A keresztesek semmit sem tesznek hiába; most azért úgy vélem, ha a leányzót elrabolták, e dolgot csak azért mívelék, hogy Jurand kezéből kiüssék a fegyvert, felvegyék a váltságot, avagy kicseréljék.

S Jurandhoz fordulva folytatta:

- Ki van közülök kigyelmed tömlöcében?

- De Bergow - felelte Jurand.

- Jeles vitéz?

- Úgy vélem.

A lotharingiai lovag, de Bergow nevét hallván, kérdezősködni kezdett felőle, s miután megtudta, miről van szó, így szólt:

- Ama de Bergow a geldriai gróf atyjafia, ki fölöttébb nagy jóltevője a lovagrendnek, s nemzetsége is nagy érdemeket szerzett a keresztesek előtt.

- Igazán szóltál - hagyta helyben a długolasi úr s megmagyarázta a beszédet a jelenlévőknek. - A Bergowok magas tisztségeket viseltek a lovagrendben.

- Danveld és de Lőwe szorgalmatosan munkálkodtak kiszabadításán - szólt a herceg. - Amelyikük száját kinyitá, mind azon kezdte, hogy de Bergowot szabadon kell bocsátani. Istenemre, kétségkívül azért rabolták el a leányzót, hogy de Bergowot kiszabadítsák.

- Akkor vissza is adják - mondta rá Wyszoniek atya.

- De jó volna tudni, hol van - jegyezte meg a długolasi Mikołaj. - Mert ha a nagymester megkérdi, kinek parancsolja meg a leányzó kiadását, mit felelünk?

- Hol van? - ismételte meg Jurand tompán. - Bizonyára nem tartják a határon, mert félnek, hogy kiragadom kezük közül, inkább valamelyik távoli Visztula-szigetre avagy tengeri szigetre hurcolták.

- Megleljük és kiragadjuk kezükből - mondotta Zbyszko.

De a hercegből hirtelen kitört a benne zajoskodó indulat:

- Az én kastélyomból ragadták el az ebfiak, amivel engem is gyalázatba szerzének, s ezt, míg e földön élek, el nem engedem nekik. Elég hitszegéseikből! Elég betöréseikből! Inkább ordasokat kívánj szomszédul, hogysem őket! De most a nagymesternek törvényt kell tennie e komturok fölött, s ki kell adniok e leányzót! Hozzám meg követeket kell küldenie, bocsánatomat kérvén! Egyébként meghordatom a fűzkoszorút![79]

Öklével az asztalra csapott, s még hozzátette:

- Ebura! Úröcsém! A płocki herceg velem tart meg Witold úr is meg Jagello király egész hatalma. Elég a lágyságból! Itt már a szent is orrlikán prüszkölné ki türelmét! Elég!

[79] A középkori Lengyelországban háborús veszedelem esetén a király szürkefűzágból font koszorút és pecsétes levelet hordatott körül, miként nálunk a véres kardot.

Mindnyájan elhallgattak, abbahagyták a tanácskozást, várván, míg a hercegről le nem múlik a harag forrója. A hercegasszony azonban örült, hogy férjeura így szívére veszi Danusia ügyét. Tudta ő jól, hogy a herceg türelmes, de haragjában annál keményebb, s ha egyszer valamibe belekezd, azt abba nem hagyja, míg el nem éri, amit elvégzett magában.

Ezután Wyszoniek atya szólt:

- Valahanapján nagy fegyelem volt a lovagrendben - kezdte. - Egyetlen komtur sem mert a káptalan és a nagymester engedelme nélkül, saját szakállára cselekedni. Ezért adott az Úristen kezükre oly sok birodalmakat, hogy csaknem minden földi hatalomnak fölébe emelkedtek. De ma már nincs közöttük se fegyelem, se igazság, se becsület, se hit. Semmi, csak a konc után való éhség meg dorbézolás, mintha nem is emberek, hanem farkasok volnának. Mi módon is hallgatnák a nagymester avagy a káptalan parancsát, holott az Úristen parancsára sem figyelmeznek? Mindegyike úgy ül a maga várában, akár egy fejedelem, s egyik a másikát segéli a gonoszban. Mi panaszt teszünk a nagymesternél, ők meg letagadják. A nagymester megparancsolja, hogy adják ki a leányt, ők meg nem adják avagy így szólnak: „Nincs nálunk, mert mi nem raboltuk el." Ha megesketi, megesküsznek. S akkor mi mit tegyünk?

- Mit tegyünk? - kapta fel a szót a długolasi Mikołaj. - Jurand úr menjen Spychówba. Ha azért rabolták el, hogy váltságot nyerjenek avagy de Bergowért kicseréljék, akkor értésül kell adniok, s ezt meg is teszik, nem másnak, hanem Jurand úrnak jelentvén meg e dolgot.

- Azok rabolták el, kik a vadászkastélyban voltak - jegyezte meg a pap.

- Akkor a nagymester ítélőszék elé viszi őket, vagy megparancsolja, hogy álljanak ki Juranddal.

- Vélem kell kiállniok - kiáltotta Zbyszko -, mert én hívtam ki elébb.

Jurand levette arcáról kezét, s megkérdezte:

- Kik voltak a vadászkastélyban?

- Danveld, az öreg Lőwe és még két fráter, Gottfried és Rotger - felelte a pap. - Panaszt tettek, s azt kívánták, hogy a herceg úr parancsolná meg nagyságodnak, bocsássa szabadon de Bergówot. De urunk, de Fourcy úrtól megtudván, hogy elébb ők estek reád, még lehordta, s dolguk végezetlen küldte el őket.

- Indulj Spychówba - szólt a herceg. - Mert amazok hozzád küldik hírvivőjüket. Eddig azért nem tették meg, mert ez ifjú lovag fegyverhordozója összeroppantá Danveld karját, mikoron a kihívást megvitte nékik. Indulj Spychówba, s ha mozdulnak, legottan megjelentsétek nékem. Azok a leányzót de Bergowért kicserélik, de én azért a bosszút el nem hagyom, mert reám is gyalázatot hoztak azzal, hogy a leányt udvaromból ragadták el.

Mérge ismét felforrt, mert a keresztesek valóban minden türelmét kimerítették - s kis idő múlva hozzátette:

- Hej, fújták, fújták a tüzet, de a végén megpörköli a képüket!

- Letagadják! - ismételte meg Wyszoniek atya.

- Ha Jurand úrnak egyszer megjelentik, hogy a leányzó náluk van, akkor már le nem tagadhatják - felelte a długolasi Mikołaj kissé türelmetlenül. - Hiszem, hogy nem tartják a határon, és, miként Jurand úr helyesen véli, vagy valamelyik távolabbi várba, vagy tengeri szigetre hurcolták, de ha lesz rá bizonyság, hogy ők tették, akkor a nagymester előtt már nem tagadhatnak.

Ezenközben Jurand szinte félelmetes hangon ismételgette:

- Danveld, Lőwe, Gottfried, Rotger...

A długolasi Mikołaj még azt tanácsolta, küldjenek tapasztalt és talpraesett embereket Poroszországba, hogy Szczytnóban és Insborkban fürkésszenek Danusia után, s ha ott nincs, tudakolják meg, hová hurcolták. Ezután a herceg vette a botját, és kiment, hogy kiadja a szükséges parancsokat, a hercegasszony pedig Jurandhoz fordult, s néhány jó szóval próbálta vigasztalni:

- Mi módon vagyon állapotod?

Jurand egy darabig nem felelt, mintha nem is hallotta volna a kérdést, aztán hirtelen így szólt:

- Mintha valaki régi sebembe döfött volna...

- Bízzál Isten irgalmasságában; Danuśka visszatér, csak add vissza nékik de Bergowot.

- Még önvéremet sem kímélném.

A hercegasszony egy pillanatig habozott, ne szóljon-e most mindjárt a menyegzőről, de némi gondolkozás után úgy döntött, hogy nem okoz néki új szomorúságot, amúgy is nagy szerencsétlenségében, s emellett még valami félelem is szorongatta. „Együtt fogják keresni Zbyszkóval, majd ő megjelenti néki alkalmatos időben - gondolta -, de ma még eszét is veszthetné fájdalmában.” Inkább másról beszélt tehát:

- Bennünket ne okolj - szólt. - Színeidet viselő harcosok jöttének tulajdon pecséteddel, jelentvén nekünk súlyos nyavalyádat, meg hogy a szemed világa is kialvófélben van, s hogy ez okából még utoljára látni kívánnád gyermekedet. Hogyan tehettük volna, hogy a szülő akaratának ne engedjünk?

Jurand a hercegasszony térdéhez hajolt:

- Senkit nem vádolok én, szerelmetes asszonyom.

- És vedd eszedbe, hogy az Úr visszaadja őt, mert az Ő szeme őrködik felette. Küld néki szabadulást, miként amaz utolsó vadászatunkon is, mikor a bölény reánk rontott. Akkor is az Úr Jézus indítá Zbyszkót, hogy megoltalmazzon. Kis híja, hogy ő maga is életét nem vesztette, s utána még sokáig veszkődék nagy nyavalyájában, de Danuśkát és engem megoltalmazott, miért is a herceg úrtól lovagi övet és sarkantyút kapott jutalmul. Láthatod!... az Úr keze vagyon leánykád fölött. Reménykedtem is, hogy veled ő is eljön hozzám, s meglátom az én legkedvesebbemet. S íme ehelyett...

Hangja remegett, könnye megeredt, s egy pillanatra Jurandon is erőt vett az eddig elnyomott kétségbeesés, hirtelen és rettenetesen, mint a vihar. Megmarkolta hosszú haját, fejét a fal gerendájába verdeste, s jajgatva, rekedten ismételgette:

- Jézus! Jézus! Jézus!

De Zbyszko hozzáugrott, teljes erejéből megrázta karját, s úgy kiáltotta:

- Induljunk! Előre Spychówba!

XXIX

- Kié e nép? - kérdezte hirtelen Jurand, mikor Radzanówon túl felrettent merengéséből, mintha mély álomból ébredt volna.

- Az enyém - felelte Zbyszko.

- Az én embereim mind elvesztek?

- Enszememmel láttam őket holtan Niedzborzban.

- Nincsenek hát a régi társak!

Zbyszko nem felelt, szótlanul és gyorsan haladtak tovább, mert minél előbb Spychówban akartak lenni, remélve, hogy már ott találják a keresztesek küldötteit. Szerencséjükre ismét erős fagy volt, s mivel az utakat közben letapodták, gyorsabban haladhattak. Esfelé Jurand megint megszólalt, s ama két kereszteslovagról kérdezősködött, kik a vadászkastélyban voltak. Zbyszko mindent elmondott - a keresztesek panaszait is, meg eltávozásukat, de Fourcy megöletését és a cseh dolgát, ki olyan rettenetes módon összemorzsolta Danveld karját. Beszélgetés közben jutott eszébe valami, ami szinte mellbe vágta: ama bizonyos asszony-személy jelenléte a vadászkastélyban, aki Danveldtől a gyógyírt hozta. Etetéskor mindjárt ki is kérdezte felőle a csehet is, meg Sanderust is - de egyikük sem tudta bizonyosan, mi történt véle. Úgy vélték, hogy vagy ama férfiakkal távozott ő is, kik Danusiáért jöttek, vagy röviddel később. Egyszerre eszébe villant, hogy ezt az asszonyt azért küldhették, figyelmeztetné amaz embereket, ha netán Jurand éppen akkor a várkastélyban tartózkodnék. Ebben az esetben nem mondták volna, hogy Spychówból jöttek, hanem talán más írásuk is volt készenlétben, s a Jurand-féle hamis levél helyett azt adták volna át a hercegasszonynak. Pokoli ravaszsággal módolták ki az egészet, s az ifjú lovag, ki mostanáig csak a fegyveres harcokból ismerte a kereszteseket, most első ízben gondolt rá, hogy ezeknek nem elég az ököl, itt ésszel is túl kell tenni rajtuk, ehhez pedig fölöttébb értelmes fej szükséges. Nagyon gyötörte ez a gondolat, mert rettentő sérelme és nagy fájdalma mindenekelőtt a vért és a harcot szomjúhozta. Danusia megmentését is úgy képzelte el, hogy párviadalok, vagy tömegtusák sorozatával küzdi ki, s íme, most rádöbben, hogy a fejek hasogatását, erre való vágyódását láncra kell kötnie, mint a medvét, s más, új utakon kell keresnie a szabadítást. Mikor erre gondolt, bizony sajnálta, hogy Maćko nincs vele. A vén lovag ugyanis, amilyen vitéz harcos, éppen olyan ravasz róka is volt. Mégis úgy határozott, hogy ha egyedül van is, már Spychówból elküldi Sanderust Szczytnóba, meghagyván néki, hogy azt az asszonyt kutassa fel, s igyekezzék kiszedni belőle, mi történt Danusiával. Megnyugtatta magát, hogy még ha Sanderus el akarná is árulni, az ügynek nem sokat árthatna véle, ellenkező esetben pedig nagy szolgálatokat tehet, mert az ő portékája előtt minden kapu megnyílik.

Előbb azonban tanácskozni akart Juranddal, de úgy gondolta, hogy ezt akkorra halasztja, ha majd megérkeztek Spychówba, annyival is inkább, mert közben leszállt az éj, s úgy látta, mintha Jurand a bajoktól, fáradtságtól és nehéz gondoktól, a magas lovagi nyeregben ülve, elaludt volna. Pedig az öreg *comes* fejét nem az álom, hanem a nagy csapás húzta lefelé, azért léptetett mélyen lehorgasztott fővel. Az is látszott, hogy szüntelenül súlyos balsorsára gondol, s szíve tele van szörnyű rémlátásokkal, mert végül is megszólalt:

- Inkább fagytam volna meg Niedzborz alatt! Te ástál-é ki?

- Én, a többiekkel.

- És ama vadászaton is te oltalmaztad meg kislányomat!

- Tehettem-e mást?

- És most is készen vagy segítségemre?

Zbyszkóban egyszerre támadt fel Danusia iránti szerelme és bántalmazói, a keresztesek elleni szörnyű gyűlölete. Szinte felugrott a nyeregben, s nehezen nyögte ki összeszorított fogai között:

- Figyelmezzen rám, nagyságod! Ha fogammal kellene szétrágnom a porosz várak falát, azt is megtenném, de őt megszabadítom!

Pillanatnyi csend következett. Lehet, hogy Zbyszko szavainak hatására teljes erővel szólalt meg Jurand bosszúszomjas, zabolátlan természete, mert foga megcsikordult a sötétben, s kis idő múlva megint e neveket mormolta:

- Danveld, Lőwe, Rotger, Gottfried...

S lelke mélyén elhatározta, hogy ha de Bergowot követelik érte, elbocsátja, s ha még ráadást is kérnek pénzben, azt is megadja. Nem, bánja, ha egész Spychów utána megy is, de azután jaj azoknak, kik az egyetlen leánykájára emelték kezüket!

Szemüket egész éjszaka kerülte az álom, s reggel alig ismerték meg egymást, annyira megváltozott az arcuk ezen az egy éjszakán. Végül is Jurandot meglepte Zbyszko nagy fájdalma és bosszúszomja.

- Tudom én - szólt végül -, hogy fátylát fejedre borítá s ezzel kiragadott a halál kezéből, tudom, de vajon te is szereted-é őt?

Zbyszko csaknem vakmerően nézett, egyenesen a szemébe, s úgy felelt:

- Én asszonyom, feleségem ő.

Jurand visszarántotta lovát, s a csodálkozástól hunyorgó szemmel nézett rá:

- Mit mondtál? - kérdezte.

- Mondom, én asszonyom ő, én meg néki hites ura vagyok.

A spychówi lovag kesztyűjével betakarta szemét, mintha hirtelen villámcsapástól káprázott volna el, de nem szólt semmit. Kis idő múlva ügetésre nógatta lovát s a menet élére rúgtatva, szótlanul haladt tovább.

XXX

Zbyszko követte, de nem bírta sokáig, s így szólt magában: „Inkább törjön rám nagy haraggal, hogysem így elnémuljon.” Hozzáugratott hát, s kengyelét Jurand kengyeléhez ütve, szólt:

- Hallgassa meg nagyságod, mi módon volt e dolog. Azt tudja kigyelmed, hogy Danuśka Krakkóban mit tett értem, de azt nem hallá, hogy Bogdaniecben nagy szorgalmatossággal azon igyekeztek, hogy Jagienkát, a zgorzelicei Zych lovag úr leányát venném magamnak feleségül. Az én öreg Maćko bátyám is akarta, Zych lovag úr, Jagienka atyjaura is, atyámfia, a fölöttébb módos apát úr ugyancsak akarta... Minek a sok szó? Derék leányzó, szép, akár az őzike, s a jegyruha, amely véle jár, szintén méltó gazdagság. De nem lehetett úgy. Szántam Jagienkát, de még jobban Danuśkát. Útra is keltem hozzá Mazowszébe, mert igazat szólván, már nem élhettem nélküle. Emlékezzék nagyságod, mennyire kedveltem őt, emlékezzék, s akkor nem kell csodálkoznia rajtam.

Elhallgatott s várta, hogy jön talán valami szó, válasz, de Jurand hallgatott, mire az ifjú tovább beszélt:

- A vadászkastélyban az Úr megadá, hogy a vadászaton az úrnőt is, meg Danuśkát is megoltalmazhattam a bivalytól, s a hercegasszony mindjárt így szólott: „Most már Jurand sem ellenezheti, mert hogy is ne fizetne jóval e jóért?” De én akkor sem gondoltam, hogy atyjaura engedelme nélkül vegyem őt feleségül. Hej! s magam is sehogyan sem voltam, mert ama szörnyű vadállat úgy megnyomorgatott, hogy lelkemet is majd kiadtam. Aztán pedig, hisz tudja nagyságod, eljöttek amaz emberek Danuśkáért, hogy elvigyék... úgy mondták: Spychówba; s én még az ágyból sem keltem ki. Azt hittem, soha többé nem látom, azt hittem, azért viszik Spychówba, hogy másnak adják feleségül. Hiszen Krakkóban ellenezte nagyságod, hogy enyém legyen... Már úgy éreztem, meghalok. Hej! Mindenható Isten, micsoda éjszaka volt az! Semmi más, csak temérdek gyötrődés, meg szörnyű fájdalom! Azt hittem, ha ő elmegy, többé a nap se kel fel. Vegye eszébe nagyságod, az ember szerelmét, meg a fájdalmát...

Hangjában egy pillanatra mintha könnyek remegtek volna, de szíve bátor lévén, uralkodott magán s tovább beszélt:

- Este érkeztek érte amaz emberek, s azonnal vitték is volna, de a hercegasszony megparancsolá, hogy reggelig várjanak. S ekkor Jézus Urunk adott nékem indítást, hogy az úrnő térdéhez hajoljak, s tőle kérjem Danusiát magamnak. Gondoltam, ha meghalok, legalább egy vigasztalásom légyen. Jól vegye eszébe nagyságod, úgy volt, hogy Danusia elmegyen, én meg ott maradok betegen, a halálhoz közel. Idő sem volt rá, hogy nagyságod engedelmét kérjük. A herceg úr nem volt már a vadászkastélyban, így hát a jóságos úrnő mindenfelé latolgatá, mert nem volt kitől tanácsot kérjen. Végül is Wyszoniek atyával mindketten megszántak s Wyszoniek atya megesketett... Isten hatalma, Isten törvénye...

- És Isten büntetése - vágott közbe Jurand fakó hangon.

- Miért volna büntetése? - kérdezte Zbyszko. - Vegye eszébe nagyságod, hogy a menyegző előtt érkeztek ama férfiak, így hát menyegzővel vagy menyegző nélkül, mindenképpen elvitték volna.

Jurand megint nem felelt. Magába zárkózottan, szinte megkövült, komor arccal haladt tovább. Zbyszko - noha eleinte nagy megkönnyebbülést érzett, mint mikor az ember sokáig rejtegetett titkát vallhatja meg -, végül mégis aggódni kezdett, s egyre növekvő nyugtalansággal gyötörte a gondolat, hogy az öreg lovag netán megkötötte magát haragjában, s ettől fogva már úgy kell

egymás mellett élniök, mint két idegen embernek, kik barátságtalan lélekkel vannak egymáshoz.

Egy pillanatig nagy csüggedés nehezedett reá. Mióta Bogdaniecből eljött, soha nem volt ilyen rossz érzése. Most látta, nincs semmi remény, Jurandot sohasem tudja kiengesztelni, sőt, ami még rosszabb, Danusiát sem tudják megmenteni. Úgy látta, minden hiába, a jövőben mind nagyobb szerencsétlenségek következnek rá, balsorsa egyre súlyosabb lesz. De csüggedése csak rövid ideig tartott, hogy természeténél fogva hamarosan haraggá, ellenállássá, és harci kedvvé változzék. „Nem kíván vélem békességet - gondolta magában -, akkor hát ne légyen békesség, majd lesz, amit ő akar." S készen volt akár Jurandnak is szemébe ugrani. Elkapta a verekedés vágya, bárkivel, bármiért, csak tegyen már valamit, csak valamiképpen kiönthesse fájdalmát, keserűségét és haragját, csak már találjon valaminő megkönnyebbülést.

Ezenközben elérkeztek a keresztútnál a csapszékig, melyet Szentjánosbogár csárdának hívtak, s melynél Jurand Ciechanówból hazafelé való útjában rendszerint pihenőt rendelt lónak, embernek. Önkéntelenül ezt tette most is. Zbyszkóval rövidesen egy külön szobában voltak, hol Jurand hirtelen megállt az ifjú előtt, s tekintetét belemélyesztve kérdezte:

- Akkor hát miatta jöttél ide?

Az ifjú csaknem érdesen válaszolt:

- Véli nagyságod, hogy letagadom?

Egyenesen Jurand szemébe nézett, készen arra, hogy haragra ő is haraggal felel. De a vén harcos arcán nem volt semmi gyűlölet, csak szomorúság, s szinte határtalan bánat.

- És megmented gyermekemet? - kérdezte kis idő múlva. - És engem is kiástál az hó alól?...

Zbyszko csodálkozva és félelemmel nézett rá, hogy vajon eszét vesztette-é, mert Jurand ugyanazokat a kérdéseket ismételte meg, melyeket már korábban is feltett.

- Üljön le nagyságod - kínálta -, mert úgy nézem, fölöttébb gyenge.

De Jurand felemelte kezét, aztán Zbyszko karjára tette, hirtelen átölelte, s egész erejével mellére szorította, amaz pedig pillanatnyi meglepetéséből felocsúdva, szintén átölelte a lovag derekát. Sokáig álltak így összeölelkezve, mert egymáshoz vasalta őket a közös gond és a közös balsors.

Mikor végre kibontakoztak egymás karjaiból, Zbyszko átölelte a vén lovag térdét, azután könnyes szemmel kezdte csókolgatni a kezét.

- Hát nem ellenzi kigyelmed? - kérdezte.

- Ellenzem, mert szívemben Istennek ajánlottam.

- Kigyelmed Istennek ajánlotta, Ő meg énnékem. Az Ő szent akaratja!

- Az Ő akaratja! - ismételte meg Jurand. - De most már irgalmára vagyon szükségünk.

- Kit segít meg az Úr, ha nem az atyát, ki gyermekét keresi s a férjet, ki feleségéért küzd? Bizonyára nem a haramiákat.

- S ímé, mégis elragadták - felelte Jurand.

- Kiadja érte nagyságod de Bergowot.

- Mindent, amit csak kívánnak.

De, hogy a keresztesekre gondolt, hirtelen felébredt régi gyűlölete, s úgy áradott benne, mint a láng, mert kis idő múlva összeszorított fogán át hozzátette:

- És azt is, mit nem kívánnak.

- Én is esküvém ellenük - felelte Zbyszko. - De most ideje Spychówba jutnunk.

Sürgette az indulást, a nyergelést. Amint a lovak megabrakoltak, s az emberek is felmelegedtek kissé a szobákban, máris indultak, pedig odakint igen megereszkedett már a sötét. Hosszú út állt még előttük, s kegyetlen fagy volt, így hát Jurand és Zbyszko szánba ültek, mert még nem kaptak egészen erőre. Zbyszko nagybátyjáról beszélt, aki után fölöttébb vágyakozott és sajnálta, hogy nincs itt, mert bátorságára és fortélyos eszére egyaránt nagy szükség lett volna. Ilyen ellenséggel szemben ugyanis inkább van szükség ravaszságra, mint bátorságra.

- Kigyelmednek is van fortélyos értelme? - kérdezte végül a lovagtól. - Mert én sehogyan sem tudok az ilyen dolgokhoz.

- Én sem - felelte Jurand. - Nem fortéllyal hadakoztam én velük, hanem ezzel a kezemmel, la, és ama kegyetlen fájdalommal, mely bennem meggyökerezett.

- Ismerem én e dolgot - felelte az ifjú. - Azért ismerem, mert Danuśkát felette igen kedvelem, és íme, elrabolták. Ha netán, mitől Isten óvjon...

Nem fejezte be, mert már a puszta gondolatra is úgy érezte, mintha nem is emberi, hanem farkasszív dobogna benne. Egy darabig szótlanul haladtak a holdvilágban fürdő fehér úton, de később Jurand megszólalt, mintha önmagához beszélne:

- Még ha lenne jó okuk, hogy rajtam bosszút álljanak! De Istenemre, nem volt rá okuk... Hadakoztam velük nyílt mezőn, mikor Witold herceg úr követségében náluk jártam, de idehaza jó szomszédjuk voltam... Bartosz Nałęcz foglyul ejtett negyven lovagot, kik hozzájuk igyekeztek, s vasra verve taszítá őket a kozmini vár pincéjébe, úgyhogy fél szekérderék pénzt kellett fizetniök váltságul, de mikor úgy fordult, hogy német lovagok hozzájuk igyekezvén erre haladtak, befogadtam, mint lovag a lovagokat megvendégeltem, s békével elbocsátván, meg is ajándékozám őket. Olykor a keresztesek is eljárogattak hozzám a mocsáron át. Akkoron még nem voltam hozzájuk olyan kemény kézzel, mint ma, s ők mégis azt tették vélem, mit én legnagyobb ellenségemmel még ma sem mívelnék...

A borzalmas emlékek egyre nagyobb erővel marcangolták lelkét, úgyhogy egy pillanatra hangja is elhalt, aztán mintegy feljajdúlva szólt:

- Egyetlenegyem volt, egyetlen báránykám, mint ahogyan egy szív van a mellemben, s ezek kötélre fogták, akár az ebet s az ő kötelükön múlt el szegény... Most meg a gyermek... Jézusom, Jézusom!

Ismét csend lett. Zbyszko a holdra emelte fiatal arcát. Látszott rajta, hogy csodálkozik, azután Jurandra nézett, s megkérdezte:

- Nemde jobb volna nékik, úratyám, az emberek szeretetéért serénykedniük, hogynem az emberek bosszúját magukra vonniok? Miért mívelnek hát annyi keserűséget minden népnek és minden embernek?

Jurand szinte kétségbeesve kulcsolta össze kezét, s tompa hangon felelte:

- Nem tudom...

Zbyszko egy darabig eltűnődött saját kérdésén, de gondolatai hamar visszatértek Jurandhoz.

- Beszélik az emberek - jegyezte meg -, hogy kigyelmed méltó bosszút vett rajtuk...

Jurand közben lebírta fájdalmát, magára ébredt, és beszélni kezdett:

- Mert esküvéssel fogadtam... Az Úrnak esküvém, ha engedi bosszút állnom, akkor gyermekemet, ki megmaradt nékem, Ő szent felségének ajánlom. Ezért tiltottam tőled is. De immár nem tudom, az Ő akarata volt-é avagy haragját keltettétek-é fel az ti dolgotokkal.

- Nem! - felelte Zbyszko. - Hiszen már mondtam kigyelmednek, ha a menyegzőt meg nem is tartjuk vala, az ebfiak akkor is elhurcolták volna. Az Úr elfogadta kigyelmed szándékát, és Danuśkát nékem ajándékozta, mert az Ő akaratja nélkül mit sem tehetünk.

- Minden bűn Isten akaratja ellen vagyon.

- A bűn igen, de a szent Sakramentom nem, lévén az az Úrnak dolga.

- Ezokáért nem is zúgolódhatunk ellene.

- Istennek légyen érte hála. Ne is panaszoljon kigyelmed miatta, mert meglátja, senki nem lesz olyan segítséggel kigyelmednek e latrok ellen, aminővel én. Danuśkáért méltán megfizetünk, ha él még egy is azok közül, kik kigyelmed boldogult asszonyát elragadták, hagyja őt nekem, majd én megmutatom!

De Jurand fejét rázta.

- Nem - felelte komoran. - Azok közül egy sincs már a világon!...

Egy ideig csak a lovak prüszkölése és a paták dobogása hallatszott a kikoptatott úton.

- Egy éjjelen - kezdte Jurand - hangot hallottam, mintha a falból jött volna. A hang ezt mondá: „Elég a bosszúból!”... de nem hallgattam rá, mert nem az én boldogult asszonyom szava volt.

- Minémű szó lehetett? - kérdezte Zbyszko nyugtalanul.

- Nem tudom. Spychówban gyakorta szól valami a falból, olykor még sóhajtozik is, mert a pincetömlöcökben fölöttébb sok rab halt meg láncon.

- S a tisztelendő atya miként vélekedik?

- Beszentelte a várat, s ő is mondá, hogy hagyjam el már a bosszút, de nem tehettem. S mikor már fölöttébb rájuk nehezedém, ők kívántak rajtam bosszút venni. Cselt forraltak, és párviadalra hívtak... Így volt most is. Maineger és de Bergow elsőkként hívtak ki.

- Vett kigyelmed valaha váltságot?

- Soha. Bergow lészen az első, ki a spychówi pincetömlöcből élve menekül.

A beszélgetés megszakadt, mert a széles országútról keskenyebb útra tértek le. Sokáig haladtak e keskeny, kanyargós úton, mely helyenként erdei szurdokká öblösödött, tele nehezen meglábolható hótömeggel. Tavasszal vagy nyaranta, az esőzések idején, aligha lehetett volna használni.

- Spychówhoz közelednénk már? - kérdezte Zbyszko.

- Igen - felelte Jurand. - Az erdő még igen nagy s utána jön ama pokolsár, melynek közepében áll a vár... A pokolsáron túl rétek vannak, ezek szárazok, de a várba csak a töltésen át lehet bejutni. Bizony, sokszor kívántak volna megszorítani az németek, de nem tehették. Bizony, sokaknak csontja rothad itt az erdei partokon.

- Még megtalálni sem könnyű - jegyezte meg Zbyszko. - Hogyan találnának hát ide a keresztesek hírhozói, kik levéllel jönnének?

- Sokat küldözgettek már ide, vannak embereik, akik az utat jól ismerik.

- Adná az Úr, hogy Spychówban érjük őket - sóhajtotta Zbyszko.

Közben úgy alakult, hogy Zbyszko kívánsága előbb teljesült, mintsem gondolta volna, mert mikor az erdőből kiértek a nyílt síkságra, melyen a mocsarak között Spychów vára állt, két lovast meg egy alacsony szánt láttak maguk előtt. A szánban három sötét alak ült.

Holdvilágos éjszaka volt, így hát a fehér hóleplen jól lehetett látni az egész csoportot. Jurand és Zbyszko szíve nagyot dobbant e látványra, mert ki tarthatna Spychów felé éjnek idején, ha nem a keresztesek küldöttei?

Zbyszko rászólt a kocsisra, hogy hajtson gyorsabban, s csakhamar erősen megközelítették őket, úgyhogy már a szavukat is hallani lehetett. A két lovas, ki nyilván a szán biztonságára vigyázott, feléjük fordult. Lekapták hátukról a számszeríjakat, s úgy kiáltották:

- *Wer da?*[80]

- Németek! - súgta Jurand.

Azután hangosan szólt:

- Az én jussom kérdezni, a tiéd felelni! Kik vagytok?!

- Utasok.

- Minémű utasok?

- Zarándokok.

- Honnan?

- Szczytnóból.

- Ők! - súgta ismét Jurand.

Közben a két szán egyvonalba ért, s ugyanakkor előttük távolabb hat lovas tűnt fel. A spychówi őrség volt, mely éjjel-nappal a várba vezető töltést vigyázta. A lovak mellett ijesztően nagy szelindekek futottak. Valóságos farkasok.

Az őrség, megismervén Jurandot, nagy fennszóval köszöntötte, de kiáltásukba csodálkozás is vegyült, hogy a várúr időnap előtt s ilyen váratlanul tér meg, Jurandot azonban teljesen lefoglalták a küldöttek - tehát ismét feléjük fordult:

- Hová igyekeztek? - kérdezte.

- Spychówba.

- Mi dolgotok ott?

- Azt csak az úrnak jelenthetjük meg.

Jurandnak már a nyelvén volt a szó: „Én vagyok”, de elnyomta, mert eszébe vette, hogy az emberek előtt nem folytathatja a beszélgetést. Aztán még megkérdezte, van-e náluk levél, s megtudván, hogy parancs szerint mindent szóban kell elintézniök, ő is parancsot adott, hogy lóhalálában induljanak. Zbyszkót is úgy emésztette a vágy a Danuśkáról szóló hírek után, hogy semmi egyébre nem tudott figyelni. Berzenkedett is, hogy a várőrség még kétszer elállta útjukat, s türelmetlenül várta, hogy a csapóhidat leeresszék az árok fölé, amely mögött a töltésen óriási karóbástya meredt a magasba. Korábban gyakran emésztette a kíváncsiság, hogy milyen is lehet a félelmetes hírű vár, melynek említésére a németek legottan keresztet vetnek

[80] Ki az? (német).

magukra, de most semmit sem látott, csak a keresztesek hírhozóit, kiktől megtudhatja, hol van Danusia, s mikor adják vissza szabadságát. Bizony, nem gondolta, hogy közelesen nagy csalódás vár reá.

A védelemül rendelt lovasokon meg a kocsison kívül ketten voltak a szczytnói küldöttek. Az egyikük ama bizonyos asszonyszemély, ki annak idején a gyógyírt hozta a vadászkastélyba, a másik egy ifjú zarándok. Zbyszko nem ismerte meg az asszonyt, mert a vadászkastélyban nem látta, de a zarándok mindjárt olyannak látszott, mintha álruhát viselő apród volna. Jurand bevezette őket egy sarokszobába, s csaknem ijesztő volt, amint a kandallóból áradó fényben, óriási termetével megállt előttük.

- Hol a gyermek? - kérdezte.

Azok láthatólag szörnyen megrémültek, hogy szemtől szembe kerültek e rettenetes férfiúval. Az ifjú - noha arca vakmerő volt - reszketett, mint a falevél s az asszony lába is remegett. Tekintete Jurandról Zbyszkóra siklott, azután Kaleb atya csillogó, kopasz fejére, majd ismét Jurandra, mintha azt kérdezné, hogy ez a két másik mit keres itt.

- Nem tudjuk, mit kérdezel, uram - felelte végre. - De minket fontos dologban küldtek hozzád s aki küldött, szigorúan meghagyá, hogy tanúk nélkül jelentenénk meg néked üzenetét.

- Ezek előtt nincsen titkom! - mondotta Jurand.

- De nekünk van, nemes lovag - felelte az asszony. - S ha parancsodra itt maradnának, akkor mi már semmi egyebet nem kérnénk tőled, mint azt, hogy holnap bocsáss utunkra, hogy hazatérjünk.

Jurand ellenálláshoz nem szokott arcán harag tükröződött. Fakó bajusza egy darabig vészjóslóan mozgott, de eszébe vette, hogy Danusiáról van szó, és elnyomta haragját. Zbyszko azonban, kinek mindennél fontosabb volt, hogy a beszélgetés minél hamarabb megtörténjék, s amúgy is tudta, hogy Jurand mindent megmond neki, így szólt:

- Ha így kell lenni, maradjon kigyelmed egyedül.

És Kaleb atyával együtt távozott. De alig ért be a nagyterembe, melynek falai tele voltak aggatva a Jurand zsákmányolta pajzsokkal és fegyverekkel, Głowacz lépett hozzá.

- Uram - szólt -, ez ugyanazon asszonyember.

- Micsoda asszonyember?

- Ki akkornapján a keresztesektől a herzeni balzsamot hozta. Mindjárt megismerem és Sanderus szintúgy. Nyilván kémkedni küldték oda. Ez kétség nélkül tudja, hol van a kisasszony.

- Mi is megtudjuk - vélte Zbyszko. - Akkor bizonyára ama zarándokot is ismeritek?

- Nem - felelte Sanderus. - De attól ne vásároljon tenagyságod búcsúleveleket, mert nem igazi zarándok. Ha kínvallatásra fognád, sok mindent megtudhatnál tőle.

- Várj! - kiáltotta Zbyszko.

Közben a sarokszobában alig zárult be az ajtó Zbyszko és Kaleb atya mögött, a lovagrend szolgálóleánya gyorsan Jurand mellé suhant és suttogni kezdett:

- Nagyságod leánykáját haramiák ragadták el.

- Kik palástjukon keresztet viselnek?

- Nem. De az Úr megsegíté a kegyes frátereket, hogy kiszabadíthatták, s most náluk van.

- Azt kérdem, hol van?

- A kegyes Schomberg fráter oltalma alatt - felelte az asszony, s karját mellén keresztbe téve, alázatosan meghajolt.

Jurand, Witold herceg gyermekei kegyetlen hóhérjának nevét hallván, olyan sápadt lett, mint a fal; leült a padra, szemét behunyta, s tenyerével letörölte a homlokát belepő hideg verejtéket.

A zarándok, ki az imént még nem tudta félelmét leplezni, ezeket látva, csípőre tette kezét, elterpeszkedett a padon, maga elé nyújtotta lábát, s gőgös, megvető tekintettel nézett Jurandra.

Hosszú csend állt be.

- És Markwart fráter segéli Schomberg frátert a felette való őrködésben - folytatta az asszony. - Gondos oltalomban vagyon része, semmi bántalma nem lehet.

- Mit tegyek, hogy visszaadják nékem? - kérdezte Jurand.

- Meg kell alázkodnod a Rend előtt! - felelte a zarándok büszkén.

Jurand e szavak hallatára felállt, hozzálépett, s föléhajolva fojtott, de félelmetes hangon szólt rá:

- Csend!...

A zarándok ismét megrettent. Tudta ő jól, hogy mondhat olyat, mi Jurandot megfékezi és megtöri, de attól félt, hogy mielőtt szót szólhatna, valami szörnyű dolog történhetik vele. Elhallgatott hát, tágra nyílt szemében megkövült a rémület, úgy meredt a spychówi úr rettenetes arcára, s mozdulatlanul ülve maradt, csak az álla kezdett erősen remegni.

Jurand az asszonyhoz fordult.

- Levelet hoztál?

- Nem, uram. Nem hoztunk. Mit mondanunk kell, parancsolat szerint élő szóval mondjuk.

- Akkor hát beszélj!

Az asszony még egyszer megismételte, mintha azt akarná, hogy Jurand jól emlékezetébe vésse:

- Schomberg fráter Markwart fráterrel egyben őrködik a leányasszony fölött, most azért uram, fékezd haragod... De nem esik semmi baja, mert bátor hosszú éveken át súlyos sérelmére voltál a lovagrendnek, a kegyes fráterek jóval kívánnak fizetni a gonoszért, ha megcselekszed igaz kívánságukat.

- Mit akarnak?

- Bocsásd szabadon de Bergow urat.

Jurand mélyen fellélegzett.

- Odaadom nékik Bergowot - szólt.

- És minden Spychówban való egyéb foglyokat.

- Maineger és de Bergow két apródja van itt, meg a fegyverhordozóik.

- Szabadon kell bocsátanod, és szenvedésükért méltán megajándékoznod.

- Ne adja az Úr, hogy gyermekemért alkudjam.

- Ezt várták is a kegyes fráterek - mondta az asszony. - De ez még nem minden, mit mondani parancsoltak. Gyermekedet valamelyes emberek, nyilván haramiák rabolák el, kétség nélkül azért, hogy gazdag váltságot nyerjenek... Az Úr megengedé a kegyes fráterekneknek, hogy kiszabadítsák, s most nem kívánnak egyebet, mint hogy társukat és vendégüket visszaadd. De ők tudják, és te is tudod, uram, hogy ez országban milyen nagy a gyűlölet ellenük, s hogy minden, még legistenesebb tettüket is mily igaztalanul ítélik meg. Most azért a kegyes fráterek bizonyosak afelől, hogyha az itteni nép megtudná, hogy leánykád náluk van, mindjárt azt gyanítaná, hogy ők ragadták el, s így kegyes cselekedetükért sok hamis rágalmakban és panaszban volna részük. Ó, igen! Az itteni gonosz emberek már nemegyszer így fizettek nékik, mitől a kegyes lovagrend jóhíre nem kevéssé szenvedett, pedig nékik legfőképpen jó hírnevüket kell vigyázniok. Ez okából a kegyes fráterekneknek még az az egy kívánságuk van, hogy e birodalom hercegének és az itteni kegyetlen lovagoknak te magad jelentenéd meg, ami igaz is, hogy leánykádat nem a kereszteslovagok, hanem haramiák ragadták el, s tőlük kelle kiváltanod.

- Szent igaz - szólt Jurand -, hogy gyermekemet haramiák ragadák el, s tőlük kell kiváltanom...

- És másképpen senkinek sem szabad szólanod, mert ha csak egy ember is megtudná, hogy a fráterekkel szerzettél kötést, ha csak egy teremtett lélek is megtudná ezt, avagy csak egy panasz is eljutna a nagymester vagy a káptalan elejbe, az fölötte nagy akadályoknak lenne okozója...

Jurand arcán nyugtalanság látszott. Az első pillanatban természetesnek találta, hogy a komturok titoktartást követelnek, mert félnek a felelősségtől, és attól, hogy rossz hírük támad; de most felébredt benne a gyanú, hogy ennek más oka is lehet. Mivel azonban sehogyan sem tudta megérteni, mi légyen ez, nagy félelem fogta el, amilyen a legbátrabb emberek szívét is megszállja, ha a veszedelem nem őket magukat, hanem közeli szeretteiket fenyegeti.

Elhatározta hát, hogy igyekszik többet megtudni ettől az asszonyembertől.

- A komturok a titok megőrzését követelik - szólt -, de mi módon maradhat e dolog titok, ha de Bergowot és a többieket szabadon bocsátom a gyermekért?

- Azt kell mondanod, uram, hogy de Bergowért váltságdíjat vettél, hogy azzal fizesd ki a haramiákat.

- Ezt el nem hiszik, mert én még soha váltságdíjat nem vettem.

- Mert még soha nem vala szó gyermeked sorsáról - sziszegte az asszony.

Ismét csend lett, azután a zarándok szólalt meg, ki immár újból hangjára lelt s úgy vélte, hogy Jurandnak most már inkább kell fékeznie hangját:

- Ez a kegyes Schomberg és Markwart fráter akarata.

Az asszony azonban folytatta:

- Azt kell mondanod, uram, hogy e zarándok, ki velem együtt jött, hozta a váltságdíjat, s mi elmenvén innen, magunkkal visszük a nemes de Bergow urat, meg a foglyokat.

- Hogyan? - kérdezte Jurand, szemöldökét összehúzva. - Avagy azt vélitek-é, hogy kiadom a foglyokat, mielőtt a gyermekemet visszaadnátok?

- Teheted másképpen is, uram. A kegyes barátok gyermekedet Szczytnóba viszik, hol magad átveheted.

- Én? Szczytnóba menjek?

- Mert ha a latrok útközben újból elrabolnák, a te gyanúd, uram, meg az itteni embereké ismét a kegyes lovagokra esnék, azért inkább kívánnák őt tenkezedbe adni.

- S mi a bizonyság arra, hogy visszatérek, ha magam megyek a farkas torkába?

- A fráterek erénye, igazságérzete és istenfélelme.

Jurand fel s alá járt a szobában. Már kezdett átlátni a cselszövésen, félt is tőle, de egyszersmind érezte, hogy a keresztesek tetszésük szerint szabhatnak feltételeket - mert tehetetlen velük szemben.

Mindazonáltal nyilván valami gondolata támadhatott, mert hirtelen megállt a zarándok előtt, egy pillanatig élesen fürkészte, aztán megint az asszonyhoz fordult:

- Jól van. Elmegyek Szczytnóba, de te és e férfiú, ki most zarándok gúnyát visel, itt maradtok, míg meg nem térek, azután de Bergowval és a foglyokkal együtt elmehettek.

- Te, uram, nem akarsz hitelt adni a kegyes fráterekne - szólt a zarándok -, akkor hát ők mi módon higgyék el, hogy ide visszatérvén, szabadon bocsátod de Bergowot?

Jurand arca elsápadt a felháborodástól, s a helyzet kezdett fenyegetővé válni; már-már úgy tetszett, hogy mellen ragadja a zarándokot, s térde alá gyömöszöli, de elfojtotta haragját, mélyet lélegzett, és minden szót megnyomva, lassan mondotta:

- Bárki légy, ember, azt mondom, ne feszítsd túl türelmemet, hogy el ne pattanjon.

A zarándok az asszonyhoz fordult:

- Mondjad, amit parancsoltak.

- Uram - szólt az asszony. - Ha kardodra és lovagi becsületedre esküdnél, azt el kellene fogadnunk, mert nem volna bátorságunk visszautasítani. De néked sem illendő alacsony állapotú emberek előtt esküdni, s minket sem azért küldtek, hogy esküvésedet vegyük.

- Miért küldtek hát?

- A kegyes fráterek azt mondák nekünk, hogy senkinek mit sem szólva el kell jönnöd Szczytnóba de Bergow úrral, meg a foglyokkal.

Erre Jurand karja lassan hátrahúzódott, ujjai széjjelmeredtek, mint a ragadozó madár karmai, végül az asszony elé állt, és föléhajolt, mintha valamit a fülébe akarna súgni:

- S azt vajon nem mondák nektek, hogy de Bergowval együtt kerékbe töretlek Spychówban?

- Leányod a fráterek hatalmában vagyon, uram, Schomberg és Markwart oltalma alatt - felelte az asszony nyomatékkal.

- Kik latrok, méregkeverők és hóhérok - tört ki Jurandból az indulat.

- Kik bosszút tudnak állni érettünk, s mielőtt elindultunk volna imigyen szóltak: „Ha nem teljesítené minden parancsunkat, jobb lenne néki, ha a leány meghalna, miként meghaltak Witold gyermekei.” Válassz, uram!

- És vedd eszedbe, hogy a komturok hatalmában vagy - tette hozzá a zarándok. - Ők nem kívánják sérelmedet, s a szczytnói sztaroszta úr, ímé, szavát küldi néked, hogy szabadon megtérsz várából, mindazonáltal azt kívánják, hogy a rajtuk ejtett sérelmekért eljöjj Szczytnóba, meghajolj a keresztes palást előtt, s könyörögj a győzedelmesek kegyelméért. Meg akarnak bocsátani néked, de előbb meghajlítják kemény nyakadat. Fennen hirdetted felőlük, hogy hitszegők és árulók, most azért azt kívánják, hogy bízd magad szavukra. Megadják a te szabadságodat is, meg az leányét is, de hallani kívánják, mi módon könyörögsz

érte. Fölöttébb sokszor tapodtad őket, most azért esküvel kell fogadnod, hogy kezedet soha többé fel nem emeled a fehér palást ellen.

- Ezt kívánják a komturok - tette hozzá az asszony -, s velük együtt a kegyes Markwart és Schomberg fráter.

Pillanatnyi halálos csend következett. Csak mintha valahol a mennyezet gerendái közt ismételgette volna egy elnyomott, szinte rémült hang: „Markwart... Schomberg... Markwart... Schomberg...” Az ablak felől Jurand íjasvitézeinek kiáltásai hallatszottak, kik a töltéseken strázsáltak a vár karóbástyája mellett.

A zarándok és az asszony hosszasan tekingettek hol egymásra, hol Jurandra, aki a falhoz támaszkodott, s mozdulatlanul ült az árnyékba mélyedve, amelyet az ablak mellett függő állati bőrök vetettek rá. Most már csak egyetlen gondolat járt a fejében: ha nem teszi meg, amit a keresztesek követelnek, megfojtják leánykáját; de ha megteszi is, még mindig nem biztos, hogy akár Danusiát, akár saját magát megszabadítja vele. S nem látott segítséget, nem talált megoldást. Könyörtelen hatalmat érzett maga fölött, mely egész súlyával ránehezedett és lenyomta. Lelke mélyén már Danusia nyakán látta a keresztes vaskezét - mert jól ismerte őket, s egy pillanatig sem kételkedett abban, hogy meggyilkolják, s elássák a vár sáncában, azután akár esküvel is letagadják. S ha így lesz, ki bizonyíthatja rájuk, hogy ők rabolták el? Igaz, hogy kezében vannak a küldöttek, elviheti őket a herceghez, kínvallatással szólásra bírhatja - de Danusia a keresztesek kezében van, s hátha őt is megkínozzák? Most egy pillanatra úgy érezte, mintha a gyermek a messzeségből feléje nyújtaná kezét, és segítségért könyörögne. Ha legalább azt tudná biztosan, hogy Szczytnóban van, akkor még az éjjel elindulhatna a határ felé, s a mit sem sejtő németekre törne... Bevenné a várat, levagdalná a védősereget, és kiszabadítaná gyermekét... De hátha nincs Szczytnóban, és talán nem is volt ott? Még villámként átcikázott agyán, ha foglyul ejtené ezt az asszonyt meg a zarándokot, s elvinné egyenesen a nagymester elé, az talán kiszedné belőlük az igazságot, s kiadatná Danusiát. De ez a villámszerű ötlet, amint kigyúlt, éppen olyan hamar ki is aludt... Hiszen ezek az emberek azt mondhatnák a nagymesternek, hogy de Bergowért hozták el a váltságdíjat, s a leányról mit sem tudnak. Nem! Ilyen úton semmire sem jut. De hát melyik a helyes út? Arra gondolt ugyanis, hogy ha elmegy Szczytnóba, ott vasra verik, föld alatti tömlöcbe rekesztik, s Danusiát nem bocsátják el, már csak azért sem, hogy gaztettük, a leány elraboltatása, ki ne tudódjék. Közben pedig a halál ott ólálkodik egyetlen gyermeke mögött, ott függ az utolsó, drága fejecske fölött!... Gondolatai végül is kezdtek összezavarodni, fájdalma úgy elhatalmasodott rajta, hogy már túlfeszült, s fásultsággá dermedt. Mozdulatlanul ült, teste olyan volt, mint a kőből faragott szobor. Ha e pillanatban fel akart volna állni, nem bírt volna.

Közben amazok megunták a hosszas várakozást, az asszony tehát felállt:

- Közel a hajnal, uram - mondotta -, bocsáss hát el minket, mert szükségünk van némi pihenésre.

- És eledelre a hosszú út után - tette hozzá a zarándok.

Ezután mindketten meghajoltak Jurand előtt, és kimentek.

Ő meg csak tovább ült mozdulatlanul, mintha elaludt vagy meghalt volna.

De kis idő múlva kinyílt az ajtó, s a nyílásban megjelent Zbyszko és Kaleb atya.

- Mi van a hírhozókkal? Mit akarnak? - kérdezte az ifjú, Jurandhoz lépve.

A lovag megremegett, de még semmit sem válaszolt, csak erősen hunyorgott, mint akit mély álmából riasztanak fel.

- Nem beteg-é kigyelmed? - kérdezte Kaleb atya, ki jobban ismerte Jurandot s látta, hogy valami szokatlan dolog történik vele.

- Nem.

- És Danuśka? - faggatta tovább Zbyszko. - Hol van és mi hírt hoztak róla? Mi dologgal jövének?

- Vált-ság-díj-jal... - felelte Jurand vontatottan.

- De Bergowért?

- Érte.

- Hogyan? Bergowért? Mi bántja kigyelmedet?

- Semmi...

De hangjában valami olyan szokatlan tehetetlenség érzett, hogy mind a ketten megrémültek, különösen azért, mert Jurand váltságdíjról beszélt, nem pedig arról, hogy de Bergowot Danusiáért kicserélik.

- Istenemre! - kiáltotta Zbyszko. - Hol van Danusia?

- A ke-resz-te-sek-nél nin-csen! - felelte Jurand álmatagon.

S egyszerre mintegy holtan zuhant a földre.

XXXI

Másnap délfelé a küldöttek ismét jelentkeztek Jurandnál, s röviddel utóbb már el is indultak de Bergowval, a két apróddal és tíz-egynéhány egyéb fogollyal. Azután Jurand Kaleb atyát szólította, kinek levelet mondott tollba, melyben a hercegnek jelenté, hogy Danusiát nem a kereszteslovagok rabolták el, s hogy sikerült felfedeznie a helyet, hová elrablói rejtették, és jó reménysége van, hogy néhány nap alatt visszanyeri. Ugyanezt mondta Zbyszkónak is, ki az előző éjszaka óta a rémület és csodálkozás között hányódott. Az öreg lovag azonban nem akart felelni kérdéseire, mindenre azt mondta, várjon türelmesen, és egyelőre semmit ne tegyen Danusia kiszabadításáért, mert minden felesleges. Estefelé ismét bezárkózott Kaleb atyával, kinek először meghagyta, hogy írja meg végakaratát, azután meggyónt, és megáldozott, majd behívta Zbyszkót, meg a hallgatag, vén Tolimát, ki minden harci vállalkozásában és csetepatéjában hűséges kísérője volt, békében pedig Spychówban gazdálkodott.

- Ímé, ez ifjú lovag leányom férjeura - szólt az öreg harcoshoz, emelt hangon, mint mikor az ember nagyothallóval beszél. - A hercegi udvarnál kelének egybe az én engedelmemmel. Most azért halálom után ő lészen itt az úr s váram, földem, erdeim, réteim, jobbágyaim, és minden Spychówban való marhám örököse...

Tolima e szavak hallatára fölöttébb elcsodálkozott, négyszegletes fejét Zbyszko, majd meg Jurand felé forgatta; nem szólt ugyan, mert ajkát szinte sohasem nyitotta szólásra, csak meghajolt Zbyszko előtt, s karjával könnyedén átölelte a térdét.

Jurand folytatta:

- Mely akaratomat Kaleb atya papírra veté, s az írás alatt viaszba öntött pecsétemmel önmagam megerősítem; te meg tanúságot teszel róla, hogy mindezeket az én szájamból vetted parancsolatommal egyben, hogy ez ifjú lovagnak itt mindenki egyazon engedelmességgel tartozik, mint nékem. Ami zsákmány és pénz a pénzkamrában van, azt néki megmutasd, és őtet hadban és békében egyaránt hűséggel szolgáljad. Érted-é?

Tolima kezét szívéhez emelte és bólintott, majd Jurand intésére meghajolt és eltávozott. Jurand pedig Zbyszkóhoz fordult, s nyomatékkal szólt:

- Ami a kincseskamrában van, avval az kincsre való legnagyobb éhséget is meg lehet kísérteni, és nem egy, hanem száz rabot kiváltani. Ezt jól eszedbe vegyed.

De Zbyszko megkérdezte:

- Miért testálja rám kigyelmed máris Spychówot?

- Többet testálok én rád Spychównál, mert tulajdon gyermekemet...

- S halálunk órájának sohasem vagyunk tudói - tette hozzá Kaleb atya.

- Bizony, nem vagyunk - ismételte meg Jurand szomorúan. - Ímé, közelnap a hó temetett be s jóllehet az Úr megadá menekvésemet, régi erőm immár sehol sincsen.

- Isten szent nevére! - kiáltotta Zbyszko. - Mi változott meg kigyelmedben tegnap óta, hogy inkább a halálról szól, hogynem Danuśkáról! Uram, Isten!

- Megtér Danuśka, megtér - felelte Jurand. - Isten oltalma vagyon felette. De ha megtér... meglásd... hogy elvigyed magaddal Bogdaniecbe, Spychówot meg hagyjad Tolimára. Hűséges ember ő, s itt nehéz a szomszédság... Ott nem fűzik kötélre... ott biztonságosabb...

- Hej - fakadt ki Zbyszko. - Kigyelmed már mintha a másvilágról szólna. Mire véljem e dolgot?

- Mert félig már odaát voltam, s most meg úgy érzem, valami súlyos nyavalya győzködik vélem. Meg a gyermekre gondolok, hiszen ő az én egyetlenegyem. Te pedig, tudom, hogy szereted...

Erre kihúzta hüvelyéből rövid kardját, melyet misericordiának neveznek, s markolatát Zbyszko felé nyújtotta.

- Esküdj e keresztre, hogy soha bántalmára nem leszel, s mindig hűségesen szereted.

Zbyszkónak egyszerre könnybe lábadt a szeme, egy szempillantás alatt térdre vetette magát, ujját a markolatra tette, s úgy kiáltotta:

- A Szent Kínszenvedésre esküszöm, soha bántalmára nem leszek, és mindig hűségesen szeretem!

- Ámen! - mondta rá Kaleb atya.

Jurand a tőrt hüvelyébe dugta, és kitárta karját:

- Most már te is az én gyermekem vagy!...

Ezután elváltak egymástól, mert már késő éjszaka volt s néhány nap óta nem volt rendes pihenésük. De Zbyszko másnap hajnalban felkelt, mert az előző napon valóban megijedt, hogy Jurand netán beteg, s tudni akarta, hogyan töltötte az éjszakát.

Jurand szobájának ajtaja előtt Tolimába ütközött, ki éppen onnan jött ki:

- Hogy van a *comes* úr? Egészséges? - érdeklődött.

Az öreg mélyen meghajolt, aztán tenyerét füle elé tartva, kérdezte:

- Szólt kigyelmed?

- Azt kérdem: hogy van a *comes* úr? - ismételte meg Zbyszko hangosabban.

- Elment.

- Hova?

- Nem tudom. Páncélban, fegyverben...

XXXII

A hajnal éppen kezdte fehérre meszelni a fákat, bokrokat és a földeken itt-ott szerteheverő mészkődarabokat, mikor a felfogadott vezető, ki Jurand lova mellett lépkedett, hirtelen megállt, és így szólt:

- Hadd fújom ki magam, lovag uram, mert igen eltörődém. Olvadoz, meg köd is van, de már nincsen messze...

- Elvezetsz az országútig, s onnét visszatérsz - felelte Jurand.

- Az országút jobb felől lesz a kis erdőn túl, a dombon túlnan pedig már meglátja tenagyságod a várat.

Azzal tenyerét a hóna alá verdeste, mert igen átfázott a hajnali nedvességtől, s ettől még jobban elfáradván, leült egy kőre pihenni.

- És nem tudod, a komtur a várban van-é? - kérdezte Jurand.

- Hol lenne másutt, mikor beteg?

- Mi baja?

- Azt mondják az emberek, hogy a lengyel lovagok tették csúffá... - felelte a vén paraszt, s hangjából mintha öröm csendült volna.

A keresztesek alattvalója volt, de mazur szíve örvendezett azon, hogy a lengyel lovagok erősebbek.

Kis idő múlva még hozzá is tette:

- Hej, erősek is a mi uraink, de azért ezekkel nehéz a dolguk.

De nyomban fürkészve pillantott fel a lovagra, s mintha biztonságot akarna szerezni, hogy beszédéért, mely csak véletlen gondatlanságból csúszott ki a száján, semmi baj nem éri, így szólt:

- Tenagyságod a mi nyelvünkön szólott, akkor hát nem német?

- Nem - felelte Jurand. - Vezess tovább.

A paraszt felállt, s ismét elindult a ló mellett. Útközben időnként mélyen beletúrt iszákjába, kiszedett egy-egy marék őrletlen rozsot, s a szájába szórta. Mikor első éhségét így elverte, buzgón magyarázni kezdte, hogy miért eszi a nyers magot, ámbár Jurand, kit teljesen lekötött saját gondja és szerencsétlensége, jóformán fel sem figyelt rá.

- Istennek legyen hála ezért is! - mondotta. - Nehéz az élet a mi német uraink alatt. Olyan adót vetettek az őrlésre, hogy a szegény emberfia már csak a pelyvájával együtt rágja az magot, akár a barom. S ahol a kunyhóban darálókövet lelnek, a jobbágyot megkínozzák, minden javaiból kifosztják, még a gyereket meg az asszonyembert se kímélik... Nem félik ezek sem az Istent, sem a papokat, ímé, a wielborgi plébánost is láncra verték, amért hogy őket megdorgálta. Hej, nehéz az élet a németek alatt! Ami kis élést az ember két kővel összenyomkod, azt a csekély lisztecskét szent vasárnapra dugdossa, pénteken meg csak úgy csipegeti, akár a madár. De hála legyen Isten szent felségének ezért is, mert ha a tavasz eljő, még ennyi sem lesz... Halászni nem szabad... állatot levágni megintelen nem szabad, nem úgy van itt az élet, mint a Mazowszén...

Így kesergett a keresztesek uralma alatt élő jobbágy. Félig önmagához, félig Jurandhoz beszélt, s közben elhagyták a hó alatt meghúzódó, fehér mészkövekkel borított pusztaságot, beértek az erdőbe, mely a hajnal világánál kékes színben játszott, de másként nehéz is lett volna Jurandnak átvágnia az erdei úton, mely felfelé haladt, s olyan szűk volt, hogy hatalmas harci ménje helyenként alig fért át a fatörzsek között. De a kis erdő hamarosan véget ért, s néhány miatyánknyi idő után felértek a fehér dombocska csúcsára. A domb közepén jól kitaposott országút vezetett keresztül.

- Ímhol az országútja - szólt a paraszt. - Most már odatalál tenagyságod egyedül is.

- Oda - felelte Jurand. - Eriggy haza, jóember.

Azzal a nyeregkápára erősített bőrtarsolyába nyúlt, kivett egy ezüstpénzt s odaadta a vezetőnek. A paraszt a keresztesektől inkább ütlegekhez szokott, hogynem ajándékhoz, alig hitt tehát a szemének, s a pénzt elkapva, fejét Jurand kengyeléhez hajtotta s lábát átfogta két kezével.

- Ó, Jézus Máriám! - kiáltotta. - Isten fizesse meg!

- Isten áldjon meg!

- Isten vezérelje! Ímhol Szczytno!

E szavak után még egyszer Jurand kengyeléhez hajolt, azután eltűnt. A lovag egyedül maradt a dombtetőn s a paraszt mutatta irányba meredve nézte a szürke, nedves ködgomolyagot, mely eltakarta előle a világot. E ködfátyol mögött húzódott meg a baljóslatú vár, s Jurandot ellenállhatatlan erővel vitte, taszította feléje a balsors. Közel, már közel! Azután történjék, minek történnie kell...

Szíve tele volt Danusiát féltő aggodalommal és nyugtalansággal, meg azzal a kemény elhatározással, hogy őt a saját vére árán is kiváltja az ellenség kezéből. De e gondolatra mindezek mellett megszületett szívében egy új, egy hallatlanul keserű és eddig ismeretlen érzés is - a megalázottság. Íme ő, Jurand, kinek nevére, már a név puszta említésére is megremegtek a határszéli komturok, most az ő parancsukra, lehajtott fővel megy Szczytno felé. Ő, ki annyiukat legyőzte és összetiporta, most érezte, hogy őt győzték le és taposták össze. Nem a harcmezőn ugyan, nem bátorsággal és lovagi erővel, de mégis - legyőzték. S ez olyan hallatlan dolog volt néki, mintha a világ egész rendjét a feje tetejére állították volna. Ő jön, hogy megalázkodjék a keresztesek előtt, ő, ki - ha nem Danusiáról lenne szó - inkább egymaga megverekednék a lovagrend minden erőivel. Avagy nem történt-é meg, hogy egy lovag, kinek a gyalázat és a halál között volt választása, egymaga egész hadakra rátámadt? S íme, most érezte, hogy gyalázatban is része lehet. E gondolatra szíve feljajdult a fájdalomtól, szinte üvöltött, mint a farkas, mikor megérzi testében a nyilat.

De olyan ember volt, kinek nemcsak testét, hanem lelkét is vasból kovácsolták. Ha másokat megtört, önmagát is meg tudta törni.

- Nem mozdulok innét - mondotta magában -, míg béklyóba nem verem a haragot, mellyel inkább elveszthetem, hogynem megmenthetném gyermekemet.

S mintha mindjárt birokra is kelt volna acélos szívével, gyűlöletével és harci vágyával. Ha valaki így látta volna ezen a dombon, páncélban, mozdulatlanul, óriási csataménjén, azt hihette volna, hogy ércbe öntött óriás, de semmiképpen fel nem ismerte volna, hogy íme, ez a mozdulatlan lovag e pillanatban vívja életének minden harca közül a legnehezebb tusát. De addig birkózott önmagával, míg győzött, s míg megérezte, hogy akarata meg nem csalja.

Közben a köd ritkulni kezdett, s bár teljesen nem szállt fel, a szélén mégis kezdett valami felrémleni. Jurand tudta, hogy az a szczytnói vár fala. De azért még nem mozdult helyéről. Halkan imádkozott, forrón és buzgón, mint az olyan ember, kinek a világon mindene elveszett, csak az Úr irgalma maradt meg.

S mikor végre elindult, érezte, hogy szívében kezd valami bizodalom ébredezni. Most már kész volt mindent elviselni, ami még történhetett vele. Szent György lovag jutott eszébe, a leghatalmasabb kappadóciai nemzetség ivadéka, aki elszenvedte a legmegalázóbb kínzásokat, s íme nemcsak hogy becsületét el nem vesztette, hanem az Úristen jobbján ül, ki őt minden lovagok védőszentjévé tette. Jurand a távoli országokból jött zarándokoktól hallotta szent György lovag minden viszontagságait, s most ezeknek emlékével erősítette meg szívét.

Lassanként a reménység is kezdett benne ébredezni. A kereszteslovagok hírhedtek voltak ugyan bosszúszomjukról, ő hát nem is kételkedett benne, hogy most megbosszulják minden általa szenvedett vereségüket, mindazt a gyalázatot, mely minden találkozásukkal érte őket, és a félelmet, melyben annyi éven át éltek miatta, de éppen ez erősítette lelkét.

Úgy vélte, Danusiát csak azért rabolták el, hogy őt kézre kerítsék, ha tehát megkapják, mire kellene még nekik a leány? Igen! Őt kétségkívül vasra verik, s mivel nem merik Mazowsze közelében tartani, elküldik valamelyik távolabbi várba, ahol talán élete végéig a föld alatti tömlöcben hagyják rothadni, de Danusiát inkább szabadon bocsátják. Még ha kiderülne is, hogy őt alattomos fortéllyal kerítették kézre és kínozzák, ezt sem a nagymester, sem a káptalan nem fogja nagy bűnükül felróni, mert ő, Jurand, valóban nagyon reájuk nehezedett, és több vérüket kiontotta, mint a világ bármely más lovagja. Ezzel szemben ugyanaz a nagymester az ártatlan kisleány rabságban tartásáért talán megbüntetné őket, hiszen az a leány ráadásul a herceg nevelt leánya is, azé a hercegé, kinek jóindulata most - a lengyel királlyal való háború fenyegető veszélye miatt - olyan nagyon fontos neki.

Egyre erősebb reménység töltötte meg szívét. Időnként egészen bizonyosra vette, hogy Danusia visszatér Spychówba Zbyszko erős védelme alá... „Mert kemény legény ő - gondolta -, nem engedi meg, hogy bárki is sérelmére legyen.” S elérzékenyedve vette sorra emlékezetében mindazt, amit Zbyszkóról tudott: „Veré a németet Wilno alatt, párharcra is gyakran kiállt velük, a frízeket, kiket bátyjaurával együtt hívott ki, felnégyelé, Lichtensteinre is reátámada, a gyermeket megoltalmazá a bivaly támadása ellen, s ama négyet is párviadalra hívta és bizonnyal el nem szakadhatnak tőle.” S tekintetét a magasba emelve szólt:

- Én neked ajánlám őt. Uram, Te adtad Zbyszkónak!

Erre még derűsebbé vált a szíve, mert úgy érezte, hogyha az Úr az ifjúnak ajándékozta, akkor bizonyára nem hagyja, hogy a németek az ő akaratából csúfot űzzenek s kiragadja kezeik közül, még ha a keresztesek egész hatalma állana is ellene. De aztán megint Zbyszkóra gondolt: „Nemcsak kemény vitéz ő, hanem tiszta is, mint az arany. Ő majd őrzője lészen, szeretendi és, adna a Jézus a gyermeknek mindent, mi legjobb néki, úgy vélem, az ő oldalán sem a hercegi udvart, sem az atyai szeretetet nem lészen oka visszasírni...” E gondolatra szemét ellepte a könny s szívében óriási vágyakozás támadt. Mert hát szerette volna még életében látni a gyermeket s majdan Spychówban meghalni kettejük körében, nem pedig a föld sötét mélyén, a keresztesek pincéiben. De hát - Istennek akaratja!

Már látszott Szczytno. A várfalak egyre világosabban rajzolódtak ki a ködben. Közeledett az áldozat órája, Jurand tehát igyekezett magát mind jobban megerősíteni, s így szólt magában:

„Bizony, Isten akaratja! De az élet alkonya elközelgett. Néhány évvel több vagy kevesebb... egyremegy. Hej! Bizony jó lenne még kicsinyég elgyönyörködni mind a kettejükben, de hát, igazság!... sokat élt már az emberfia. Amit meg kelle érnie, megérte, akit meg kellett

bosszulnia, megbosszulta. Most aztán mi lesz? Inkább Istenhez, hogynem az világhoz, s ha szenvedni kell - legyen meg Isten akaratja. Danusia meg Zbyszko el nem feledik, bárha legjobban menne is dolguk. Bizonnyal nemegyszer emlegetik majd s latolgatják: hol lehet? Él-e vajon, avagy tán Isten tanácsában ül már?... Kutatnak utána s netán meg is tudják. Igen, a keresztesek szeretik a bosszút, de a váltságdíjat is. Zbyszko azzal nem takarékoskodnék, s ha élve nem is, a csontjait kiváltaná. Misére meg nem is egyszer adna. Mindkettőjüknek becsületes, szerető szíve van, áldd meg őket érte Uram Isten, és Te is, Szentséges Szűzanyánk."

Az országút egyre szélesebb lett, és egyre népesebbé vált. Fával és szalmával megrakott szekerek vonultak a város felé. A csordások marhát tereltek, a tavakról fagyott halakat szállítottak, egy helyen négy íjas vitéz láncra vert parasztot kísért, nyilván valamit véthetett, s vitték az ítélőmester elé, mert a keze hátra volt kötve s a lábán béklyó, mely belévágódott a hóba, s alig engedte mozogni. Orrlukaiból és lihegő szájából gőzgomolyagokban lövellt ki a levegő, a vitézek meg hajtották, s közben énekeltek. Mikor Jurandot megpillantották, kíváncsian tekingettek rá, nyilván meglepte őket a lovas szokatlan nagysága és óriási lova, de az aranysarkantyú és a lovagi öv láttára, tiszteletadás jeléül, a földre hajtották számszeríjukat. A városban még több volt a nép és nagyobb a zaj, de a páncélos férfi elől serényen kitértek, az pedig végiglovagolt a főutcán, majd a vár felé fordult, amely mintha aludt volna még az árokból felemelkedő ködgomolyagba burkolózva.

De nem minden aludt körös-körül, legalábbis a varjak és hollók nem aludtak, hanem szárnyaikat csattogtatva és károgva, csapatostul viharzottak a vár bejáratát alkotó magaslaton. Jurand, ahogy közelebb ért, megértette a madarak nagy gyülekezésének okát. Íme, a várhoz vezető út szélén hatalmas bitófa állt, azon pedig négy mazur parasztnak, a keresztesek jobbágyainak holtteste függött. Teljes szélcsend volt, így hát a holttestek nem himbálóztak. Úgy lógtak ott, mintha saját lábukat szemlélnék, s legfeljebb akkor lódultak meg, mikor a fekete madársereg karjukra, fejükre telepedett s a mohóbbja egymást, meg a kötelet lökdösve, csőrével nagyokat vágott a lekókadt fejekbe. Egyik-másik áldozat, már régóta lóghatott itt, mert koponyája teljesen kopasz volt, s lábai szokatlanul kinyúltak. Jurand közeledtére a madárraj nagy szárnycsattogással szétrebbent, de csakhamar visszakanyarodott a levegőben, s kezdett ismét letelepedni az akasztófa keresztgerendájára. Jurand keresztet vetve lovagolt el a bitó mellett, már közel volt a sánchoz, s megállt azon a helyen, ahol a kapu fölött magasra emelkedett a felvonóhíd, és kürtje után nyúlt.

Belefújt egyszer, majd még egyszer, végül harmadszor, aztán várt. A falakon egyetlen teremtett lélek sem látszott, s a kapu mögül sem hallatszott semmiféle hang. Kis idő múlva csikorogva felemelkedett a rács mögött látható nehéz retesz, mely a zár közelében volt felerősítve, s a nyílásban megjelent egy német knecht szakállas feje.

- *Wer da?* - kérdezte egy durva hang.

- A spychówi Jurand! - felelte a lovag.

A retesz csattogva visszahullott a helyére, azután mély csend következett.

Múlt az idő. A kapu mögött semmiféle mozgás nem hallatszott, csak az akasztófa felől hangzott a madársereg károgása.

Jurand sokáig állt még így, míglen fölemelte kürtjét, és ismét belefújt.

De megint csak a mély csend válaszolt.

Erre megértette, hogy a keresztesek jól ismert gőgje tartja őt itt a kapu előtt, az a gőg, melynek a legyőzöttel szemben nincsen határa. S azért teszik ezt, hogy megalázzák, mint valami koldust. Rádöbbent, hogy könnyen itt várathatják akár estélig is, vagy még tovább. Az első

pillanatban felforrt a vére, hirtelen nagy kedve támadt leugrani a lóról, felkapni egy szikladarabot azok közül, melyek a gát előtt hevertek, és belevágni a rácsba. Máskor bizonyára ezt cselekedte volna, nemcsak ő, de bármely más mazur vagy lengyel lovag. Akkor aztán hadd rontottak volna ki a kapuból megverekedni vele. De mikor meggondolta, hogy miért is jött ide, feleszmélt, és legyőzte indulatát.

„Avagy nem gyermekemért ajánlottam-é oda magam?" - mondotta önmagának.

És várt.

Közben valami feketélleni kezdett a falak lesőrései között. Prémsapkák látszottak meg sötét kámzsák, sőt vassisakok is, melyek alól kíváncsi szemek tekintettek a lovagra. Egyre többen gyűltek oda, mert a keresztesek kapujában magányosan várakozó rettenetes Jurand bizony nem mindennapi látványosság volt számukra. Régebben, ha valaki megpillantotta, mintha a saját halálát látta volna meg, most pedig biztonságosan lehetett nézegetni. A fejek egyre magasabbra emelkedtek, míg végül a kapu közelében minden lesőrés megtelt knechtekkel. Jurand úgy vélte, hogy bizonyára a rangosabbak is őt bámulják a kapu melletti öregtorony ablakrácsán át, s ő is feltekintett, de a torony ablakai úgy voltak a vastag falakba vágva, hogy azokon át nemigen lehetett látni, legfeljebb nagyon messzire. Ehelyett azonban a falakon a gyülevész, mely eleinte szótlanul pislogott le rá, most kezdett hangjára lelni. Egyik is, másik is Jurand nevét említette, itt is, ott is nevetés hallatszott, rekedtes hangon kiáltoztak, egyre vakmerőbben, mint egy farkasra, s mivel belülről nyilván senki sem akadályozta őket, végül a havat kezdték szórni a kapu alatt álló lovagra.

Jurand, mintegy akaratlanul, előbbre indult lovával, s ekkor a hólabdák hullása egy pillanatra elállt, a hangok elcsendesedtek, sőt sok fej el is tűnt a falak mögött. Valóban, már a neve is félelmetes lehetett. Nemsokára azonban még a leggyávábbak is rájöttek, hogy a széles várárok és a várfal választja el tőlük ezt a rettenetes mazurt. Erre aztán a durva zsoldoshad megint szórni kezdte rá, most már nemcsak a hógörgetegeket, hanem jégdarabokat, omladékot és köveket is, amelyek koppanva pattantak le a lovag páncéljáról és a lovat takaró csótárról.

- Gyermekemért ajánlám fel magam - ismételgette magában Jurand.

És várt.

Már dél volt, a falak elnéptelenedtek, mert a knechteket ebédelni hívták. Csak némelyek ebédeltek a falakon, kikre éppen a strázsálás sora került, s az ebéd elfogyasztása után avval mulatták magukat, hogy a lerágott csontokat az éhes lovagra dobálták. Most már azon vetélkedtek, hogy melyikük mer lemenni, és ököllel, vagy a dárda nyelével tarkón ütni Jurandot. Mások az ebédről visszatérve lekiabáltak, hogy ha unja a várakozást, bátran felakaszthatja magát, mert a bitófán van még egy üres kampó, s rajta a kötél is készen. Ilyen gúnyolódás, kiáltozás, kacagás és káromkodás közepette teltek el a délutáni órák. A rövid téli nap alkonyat felé hajlott, de a híd még a levegőben függött, és a kapu zárva volt.

Estefelé azonban szél kerekedett, szerteoszlatta a ködöt, megtisztította az égboltot, és szabaddá tette az alkonypírt. A hó kékes színezetet öltött, s később egészen lilává sötétedett. Fagy nem volt, de azért az éjszaka derűsnek ígérkezett. A falakról megint eltakarodtak az emberek, csak az őrség maradt ott. A hollók és a varjak az akasztófáról elröppentek az erdő felé. Végül az ég elsötétedett, és teljes csend lett.

„Az éj beállta előtt nem nyitják meg" - gondolta Jurand.

Egy pillanatra eszébe villant, hogy visszafordul a város felé, de csakhamar elvetette ezt a gondolatot: „Azt kívánják, hogy itt álljak - gondolta lelke mélyén. - Ha visszafordulnék, bizonnyal nem bocsátanának el, hanem körülfognának, rabul ejtenének, aztán azt mondanák,

hogy semmivel sem tartoznak nekem, mert erővel fogtak el. De még ha áttörnék, akkor is vissza kellene jönnöm...”

A lengyel lovagok hideget, éhséget és fáradtságot tűrő edzettségét az idegen krónikások is megcsodálták. E tulajdonságuk révén olyan dolgokat cselekedtek, amilyenek az elpuhultabb nyugati emberektől nem teltek volna ki. Jurand még edzettebb volt e tekintetben, mint bárki más, így hát, noha az éhség már csavargatta belső részeit s az esti fagy áthatolt páncéllal födött bundáján, elhatározta, hogy tovább vár, még ha itt kellene is meghalnia a kapu előtt.

Egyszerre, még mielőtt teljes sötétség borult volna rá, meghallotta, hogy háta mögött léptek csikorognak a hóban.

Körülnézett: a város felől hat fegyveres férfi közeledett kopjákkal és alabárdokkal. Közöttük a középen jött a hetedik, ki kardjára támaszkodva lépkedett.

„Ezeknek talán megnyitják, s akkor én is bemegyek - gondolta Jurand. - Erővel nyilván nem esnek rám, sem meg nem ölnek, mert ahhoz csekély számmal vannak; ha mégis rám esnének, abból eszembe venném, hogy semmit sem kívánnak megtartani s akkor... jaj nékik!”

E gondolatokra felkapta nyerge mellett lógó acél csatabárdját, melynek olyan súlya volt, hogy egy közönséges embernek két kézre is nehéz lett volna, s feléjük, fordította lovát.

De nem szándékoztak rátörni, sőt a knechtek a kopják és alabárdok nyelét azonnal a hóba verték, az éjszaka azonban még nem volt elég sötét, s Jurand észrevette, hogy a markolatok mintha kissé remegtek volna kezükben.

Az a hetedik pedig, aki nyilván elöljárójuk volt, gyorsan előre nyújtotta bal karját s kezét ujjaival felfelé fordítva, megszólalt:

- Te vagy-é ama spychówi Jurand lovag? - kérdezte.

- Én vagyok...

- Netán kívánnád hallani, mely parancsom vagyon felőled?

- Szólj, s hallgatom.

- Az erős és istenfélő de Danveld komtur üzeni, hogy míg le nem szállsz a lóról, a kapu meg nem nyittatik néked.

Jurand kis ideig mozdulatlanul állt, aztán leszállt a lóról, mire az egyik lándzsás odaugrott s átvette a kantárszárat.

- Fegyveredet is el kell vennünk - mondotta tovább a kardjára támaszkodó ember.

A spychówi úr habozott. Hátha - minekutána lefegyverezték - rárohannak s levágják, akár az oktalan barmot? Hátha megragadják és pincetömlöcbe taszítják? De rövidesen eszébe villant, hogy ha ilyen dolgot forralnának ellene, akkor nyilván több embert küldtek volna ide, hiszen, ha reátörnének is, a páncélt nem tudják mindjárt átdöfni; ő pedig a legközelebb álló kezéből kicsavarhatja a fegyvert, s levághatja valamennyit, még mielőtt segítség érkeznék. Hiszen ismerték őt jól!...

„S még ha véremet is akarnák kiontani - gondolta magában -, hiszen nem egyébért jöttem ide.”

Azzal eldobta előbb a csatabárdot, aztán a szablyát, majd a misericordiát is, és - várt. Azok meg felszedték az elhajigált fegyvereket, s ekkor ugyanaz a harcos, ki az imént szólott hozzá, néhány lépésnyire eltávozván megállt, s vakmerően, nagy fennhangon szólt:

- Mindama sérelmekért, melyeket a lovagrend szenvedett tőled, a komtur parancsára magadra öltöd e durva zsákruhát, kit itthagyok néked, e kötéllel nyakadra kötözöd kardod hüvelyét s addig vársz alázatosan a kapuban, míg a komtur kegye meg nem nyittatja néked.

Röviddel később Jurand egyedül maradt a sötétségben és a mély csendben. A havon feketéllett előtte a vezeklésre való zsákruha meg a kötél, ő meg állt sokáig, érezve, hogy lelkében valami megoldódik, valami megszakad, valami haldoklik, elmúlik, s íme, egy pillanat múlva már nem lesz lovag, nem lesz a spychówi Jurand, hanem egy minden hírétől és tisztességétől megfosztott nyomorúságos rab, kinek sem neve, sem becsülete nincsen.

Még hosszú pillanatok teltek el, míg közelebb lépett a zsákhoz, és megszólalt:

- De mi egyebet mívelhetnék? Te tudod, Krisztusom, ha meg nem teszek mindent, amit parancsolnak, megfojtják az én ártatlan gyermekemet. S azt is tudod, hogy a saját életemért soha meg nem tenném! Keserű a gyalázat, hej, fölöttébb keserű! De hiszen Téged is meggyaláztak halálod előtt. Most azért: az Atyának és Fiúnak...

Lehajolt, magára öltötte a zsákot, melyen lyukak voltak vágva a fej és a karok számára, azután a kötélnél fogva nyakába akasztotta kardja hüvelyét, és a kapu elé vánszorgott.

Nem találta nyitva, de most már mindegy volt neki, hogy korábban, avagy később nyitják-e meg. A vár az éj csendjébe merült, csak itt-ott hangzott az őrök kiáltása a szegletbástyákon. Az öregtoronyban egyetlen ablak világított magasan fenn, a többi mind sötét volt.

Egymás után peregtek le az éjszaka órái, az égre kiúszott a hold sarlója s megvilágította a vár komor falait. Olyan csend lett, hogy Jurand saját szívverését is hallhatta. Dermedten, megkövülten állt, mintha lelkét kivették volna, s most már semmiről sem tudott magának számot adni. Csak egyetlen gondolata maradt, hogy ő most már nem a spychówi Jurand lovag, de hogy micsoda - azt nem tudta... Időnként olyan érzése támadt, mintha az éj sötétjében amaz akasztott emberektől, kiket reggel látott, a havon lassan közelednék feléje a halál...

Egyszerre összerezzent, és hirtelen feleszmélt:

- Ó, irgalmas Jézusom, mi légyen ez?!

Az öregtorony magasan világító ablakából eleinte alig hallható, halk lantpengetés szűrődött ki. Mikor Szczytno felé jött, bizonyos volt felőle, hogy Danusia nincs a várban, de most e lantpengetés a sötét éjszakában egyszerre felzaklatta szívét. Úgy érezte, ismeri e hangokat, tudta, hogy aki a lantot pengeti, nem lehet más, mint ő - az ő szerelmetes leánykája... Térdre rogyott, kezét imádságra kulcsolta, s mintegy hagymázban reszketve hallgatta...

S egyszerre megcsendült egy félig gyermeki hang s mérhetetlen sóvárgással kezdett énekelni:

Hej, ha szárnyam volna,
Mint a vadlibának,
Felszállnék, elérném
Édes Jasienkámat!

Jurand szólni akart, kiáltani a drága nevet, de hangja torkában rekedt, mintha vasabronccsal szorították volna össze. Szívét egyszerre elárasztotta a fájdalom, a könny, a vágyakozás, a balsors hulláma, arcra vetette magát a hóban s nagy felindulásában, lelke mélyéről tört az ég felé, mint egy hálaadó imádság:

- Ó, Jézusom! Hiszen ez az ő hangja! Ó, Jézusom!...

S zokogás rázta meg óriási testét.

Az éjszaka zavartalan csendjében tovább hangzott fentről a sóvárgó ének:

Leszállnék, leszállnék
Háza udvarába:
„Tekints ki Jasienkám
A szegény árvára!”...

Hajnalban egy szakállas, vastag német knecht nagyot rúgott a kapu előtt fekvő alak csípőjébe.

- Talpra, kutya!... - A kapu nyitva, a komtur parancsára, állj eléje.

Jurand, mintha álmából ébredt volna... Nem ragadta meg a knecht torkát, nem zúzta össze vasöklével, arca nyugodt volt, csaknem alázatos; egy szót sem szólt, csak felállt s elindult a zsoldos után.

De alig lépett át a kapun, megcsördült mögötte a lánc, s a függőhíd lassan a magasba emelkedett, a kapura pedig rázuhant a nehéz vasrostély...

II. KÖTET

I

Jurand a várudvarra érve nem tudta mindjárt, hogy merre menjen, mert a knecht, ki a kapun bevezette, otthagyta, s elment az istállók felé. A gyilokjárókon voltak ugyan zsoldosok, egyenként is meg csoportokban is, de arcuk olyan kihívó, s tekintetük oly gyilkosan gúnyos volt, hogy a lovag nem áltathatta magát afelől, hogy ezek ugyan meg nem mutatják neki az utat, s ha kérdésére válaszolnak is, legfeljebb otromba durvasággal és gyalázkodással.

Egyesek ujjal mutogattak rá és nevettek; mások megint hóval kezdték dobálni, éppen úgy, mint tegnap. Ő azonban észrevett a falban egy ajtót, mely nagyobb volt a többinél, s felette kőből faragott feszület. Megindult az ajtó felé abban a hitben, hogy ha a komtur és a feljebbvaló lovagok a vár más részében vagy más szobáiban vannak, valaki csak visszafordítja a rossz irányból.

S így is történt. Amint közelebb lépett az ajtóhoz, egyszerre mindkét szárnya kitárult, s egy kiborotvált fejű ifjú állott előtte. Olyan volt, mint a klérikusok, de világi gúnyát viselt.

- Te vagy, uram, a spychówi Jurand? - kérdezte az ifjú.

- Én vagyok.

- Parancsom vagyon a kegyes komturtól, hogy vezesselek, jöjj hát utánam - s egy tágas, bolthajtásos folyosón át a lépcső felé vezette. A lépcsőnél megállt, végignézett Jurandon, aztán ismét megkérdezte: - Nyilván nincs nálad semminemű fegyver? Parancsom vagyon, hogy kutassalak át.

Jurand mindkét kezét felemelte, hogy a vezető jól végignézhesse egész alakját.

- Tegnap mindent odaadtam - felelte csendesen.

A vezető most halkította hangját, s csaknem suttogva szólt:

- Akkor óvakodjál indulatba jönni, mert ő kezükben és hatalmukban vagy.

- De Isten kezében is - felelte Jurand.

Azzal figyelmesebben tekintett a vezetőre, kinek arcán bizonyos szánalmat és részvétfélét vett észre, mire így szólt:

- Szemedből becsületesség tekint reám, fiú. Felelsz-é őszintén arra, mit kérdezek?

- Csak gyorsan, uram - felelte a vezető.

- Visszaadják-é gyermekemet érettem?

Az ifjú csodálkozva húzta fel szemöldökét:

- Gyermeked itt van?

- A lányom.

- Ama leányasszony az őrtoronyban?

- Igen. Ígérék, hogy visszaküldik, ha önszántamból kezükbe adom magamat.

A vezető kezével intett, hogy nem tud semmiről, de arca nyugtalanságot és kétkedést árult el.

Jurand még megkérdezte:

- Avagy igaz-e, hogy Schomberg és Markwart az őrizői?

- E barátok nincsenek a várban. De vidd innen leányodat; uram, minek előtte Danveld sztaroszta felépülne.

Jurand e szavak hallatára megremegett, de már nem volt ideje egyebet kérdezni, mert elérkeztek a felső rendre, ama terem elé, hol Jurandnak a szczytnói sztaroszta színe elé kellett járulnia. Az ifjú kinyitotta az ajtót, s maga visszahúzódott a lépcső felé.

A spychówi lovag egy tágas teremben találta magát, melyben sűrű homály uralkodott, mert az ólomba foglalt üveglencsék csak kevés világosságot bocsátottak át, s egyébként is borús, téli nap volt. A terem másik végében égett ugyan a tűz az öblös kandallóban, de a nedves fahasábok kevés lángot adtak. Csak bizonyos idő múlva, mikor szeme hozzászokott a félhomályhoz, vette észre a szoba mélyén az asztalt, meg a körülötte ülő lovagokat, s távolabb, hátuk mögött a fegyveres apródok népes csoportját és az ugyancsak fegyveres knechteket, kik között a várbéli udvari bolond láncon tartott egy szelídített medvét.

Jurand valamikor bajt vívott Danvelddel, azután még kétszer látta a mazowszei herceg udvaránál mint követet, de azóta már jó néhány év eltelt. Mindazonáltal a félhomály ellenére azonnal ráismert kövérségéről is, meg arcáról is, s nem kevésbé arról, hogy a középső helyen, karosszékben ült az asztalnál, s vékony deszkák közé szorított karját a szék karjára nyugtatta. Jobb keze felől ült az insborki agg: Siegfried de Löwe, a lengyel nép kérlelhetetlen ellensége s különösen a spychówi Jurand ádáz gyűlölője; balfelől az ifjabb fráterek: Gottfried és Rotger. Danveld szándékosan, azért hívta meg őket, hogy tanúi legyenek a veszedelmes ellenségen aratott nagy diadalának, s egyúttal élvezhessék az árulás gyümölcsét, melyet vele együtt módoltak ki, és véghezvitelénél is segítségére voltak. Kényelmesen ülték körül az asztalt puha, sötét posztóból készült köntösükben, oldalukon könnyű kard volt, s örömmel, magukbízóan tekingettek Jurandra, miközben arcukról gőg és olyan véghetetlen megvetés sugárzott, mely mindenkor kisarjadt szívükben, valahányszor gyengébbekkel avagy legyőzöttekkel álltak szemben.

Hosszas csend következett, mert be akartak telni e férfiú látásával, kitől azelőtt rettegtek, s ki most mellére horgasztott fejjel, vezekléshez való zsákruhában áll előttük, nyakán a kötél, melyről szablyájának üres hüvelye lóg alá.

Nyilván azt is akarták, hogy minél több ember lássa megaláztatását, mert a többi szobába vezető oldalajtókon át bejöhetett, aki akart, s a terem félig meg is telt fegyveres férfiakkal. Mindnyájan lázas kíváncsisággal tekingettek Jurandra, s hangosan beszélgetve mondták el róla véleményüket. A lovag, ez arcokat látván, megerősítette szívét, mert magában így gondolkozott: „Ha Danveld nem akarná megtartani, mit ígért, bizonnyal nem hívott volna ennyi tanút."

Közben Danveld, kezével intve, elhallgattatta a beszélgetést, azután jelt adott az egyik apródnak, ki Jurandhoz lépett, s a nyakán levő kötelet megragadva, néhány lépéssel közelebb húzta az asztalhoz.

Danveld diadalmasan nézett végig a jelenlevőkön, azután így szólt:

- Íme, lássátok, mi módon győzi le a lovagrend ereje a gonoszságot és a gőgöt.

- Adná az Úr, hogy mindétig így legyen! - mondták rá a jelenlevők.

Ismét pillanatnyi csend állt be, aztán Danveld a fogolyhoz fordult:

- Martad a lovagrendet, miként a tajtékos szájú, veszett eb, most azért az Úristen megadá, hogy ebként állasz előttünk, kötéllel nyakadon várván kegyelmet és irgalmat.

- Ne hasonlíts engem ebhez, komtur - felelte Jurand -, mert azokat fosztod meg becsületüktől, kik vélem lovagi párviadalra kiállván, kezemtől hullottak el.

A fegyveres németek között morajlás támadt, nem tudni, a válasz merészsége háborította-e fel avagy igazsága döbbentette-e meg őket.

De a komtur nem örült a beszélgetés ilyetén fordulatának, tehát így szólt:

- Íme, még itt is szemünkbe köpködi gonosz kevélységét!

Jurand azonban felemelte két kezét, mint mikor az ember az eget hívja tanúságul, s fejét ingatva szólt:

- Az Úr látja, hogy kevélységem a kapun kívül maradt. Az Úr látja, és megítéli, hogy lovagi állapotomat gyalázva, magatokat is meg nem gyaláztátok-e? Egy a lovagi becsület, kit minden lovagi övet viselő férfiúnak tisztelnie kell.

Danveld összehúzta szemöldökét, de e pillanatban a bolond megcsörgette a láncot, melyen a szelídített medvét tartotta, és kiabálni kezdett:

- Prédikáció! Prédikáció! Ímé, prédikátor érkezett Mazowszéből! Hallgassátok a prédikátort!

Aztán Danveldhez fordult:

- Uram! - kiáltotta. - Rosenheim gróf, mikor a harangozó időnek előtte felserkenté a szentbeszédre hívó harangozással, megparancsolá néki, hogy a harangkötelet görcstől görcsig megenné; eme prédikátornak is kötél vagyon az nyakában, most azért parancsold meg néki, uram, hogy egye meg, mielőtt a papolást befejezné.

Elhallgatott, s kissé nyugtalanul pillogott a komturra, mert nem volt bizonyos benne, hogy az elmosolyodik-é avagy hívatlan, elhamarkodott közbeszólásáért megkorbácsoltatja. De a szerzetes lovagok, miként mindenkor szelídek, nyájasak, sőt alázatosak voltak, valahányszor nem érezték maguk mögött az erőt, azonképpen semmiféle mértéket nem ismertek a legyőzöttekkel szemben. Most hát Danveld fejével inte a csepűrágónak, jelezvén, hogy megengedi a csúfolódást, s ő maga is olyan hallatlan durvaságra ragadtatta magát, hogy néhány fiatalabb apródnak döbbent csodálkozás ült ki az arcára.

- Ne panaszold gyaláztatásodat - szólt -, mert ha ebek pecérévé tennélek is, méltóbb dolog a lovagrendben pecérnek lenni, mint nálatok lovagnak!

A felbátorított bolond kiabálni kezdett:

- Hozz egy vakarót, s vakard meg a medvém szőrét, ő meg majd karmaival bogozza ki üstöködet!

Itt-ott nevetés hangzott, s a fráterek háta mögül megszólalt egy hang:

- Nyáron meg majd nádat kaszálsz a tavon!

- És döghúson rákászol! - kiáltotta egy másik, mire a harmadik hozzátette:

- Most meg hajthatod a varjakat a bitón lógó hullákról! Ne félj, akad itt munkád elég!

Így gúnyolták a hajdan rettegett Jurandot, lassanként általános lett a jókedv, egyesek felálltak az asztal mellől, a fogolyhoz léptek, és közelről jól végignézve, szóltak: „Ez hát ama spychówi vadkan, kinek a mi komturunk kitördelé agyarait; bizton meggyülemlék a hab a szájában s legottan marna is, ha lehetne!” Danveld és a többi fráter eleinte ünnepélyes színezetet kívánt adni a kihallgatásnak, de látván, hogy a dolog másképpen fordult, szintén felemelkedtek helyükről, s elvegyültek azok között, kik Jurandot körülfogták.

Az agg insborki Siegfried nem örült ennek, de a komtur biztatta: „Vidámodj, mert ennél még nagyobb vidámság is lészen!” S ők is méregetni kezdték Jurandot, mert ritka alkalom volt ez, hiszen aki a knechtek vagy lovagok közül hajdanában ilyen közelről nézhetett rá, az utána rendszerint örökre lehunyta szemét. Hangzottak is a megjegyzések: „Jó válla van, bár a zsák alatt bunda vagyon. Be lehetne kötözni borsószárba, és a vásárokon mutogatni...” Mások serért kiabáltak, hogy a napot még vidámabbá tegyék. Kis idő múlva csakugyan megkoccantak a fedeles korsók, s a terem megtelt a födelek alól kicsorduló hab szagával. A komtur jókedvében felkiáltott: „Így vagyon ez jól. Ne vélje, hogy gyalázata valami nagy dolog!” Erre ismét hozzá közelítenek, s a korsókat koccintgatván, csúfolták: „Nemde ihatnál, mazur disznó!” - mások a sört tenyerükbe öntve a szemébe freccsentették, ő meg állt közöttük e beszédek gyalázatában, de végre érezvén, hogy már nem bírja soká, megindult az agg Siegfried felé, s hogy a teremben uralkodó zajt túlharsogja, nagy fennhangon kezde szólani:

- Krisztus kínszenvedésére és lelkünk üdvére, adjátok vissza gyermekemet, miként ígértétek!

S meg akarta ragadni a vén komtur jobbját, de az hirtelen elhúzódott:

- Hátrább rabszolga! - kiáltotta. - Mit kívánsz?

- Szabadon bocsátám de Bergowot. Eljöttem magam, mert ígérétek, hogy visszaadjátok gyermekemet, ki itt van e várban.

- Ki ígérte? - kérdezte Danveld.

- Lelkiismeretem és hitem szerint, te, komtur.

- Nincsen reá tanúd, de hiába is volna, holott becsületről és adott szóról van szó.

- A te becsületedről és a lovagrendéről! - kiáltotta Jurand.

- Akkor hát leányodat vissza is kapod - felelte Danveld.

Azután a jelenlevőkhöz fordult s így szólt:

- Minden, mi itt történt vele: ártatlan játszadozás. Nincs egy mértékben bűneivel és alávalóságaival. De mivel ígértük néki, hogy visszaadjuk leányát, ha elejbünk járulván magát megalázza: lássátok, hogy a kereszteslovag szava, akár Isten szava: törhetetlen. Most azért amaz leányzót, kit a haramiáktól megszabadítánk, megajándékozzuk szabadságával, őt magát pedig, ha a lovagrend ellen elkövetett sok nagy bűneiért példásan vezekel, úgyszintén elbocsátjuk.

Némelyeket meglepett e beszéd, mert ismerték Danveldet s a Juranddal szemben érzett régi gyűlöletét, nem várták hát tőle ezt a becsületességet. A vén Siegfried s vele együtt Rotger és Gottfried fráterek is, szemöldöküket a csodálkozástól magasra húzva néztek reá, s homlokukat összeráncolták, amaz meg - mintha a kérdő tekinteteket nem is látná - így folytatta:

- Leányodat őrizet alatt hazaküldjük, te meg itt maradsz addig, míg az őrség biztonságban meg nem tér, és a váltságdíjat meg nem fizeted.

Jurand maga is csodálkozott, mert már elvesztette reményét, hogy áldozata akár Danusiának is segítségére válhatik. Csaknem hálásan nézett hát Danveldre, s így felelt:

- Isten fizessen meg néked, komtur!

- Ismerd meg Krisztus lovagjait! - szólt Danveld.

- Bizony, nála vagyon minden irgalmasság - tette hozzá Jurand -, de mivel leánykámat nagy ideje nem látám, engedjétek őt látnom és megáldanom.

- Hogyne! Mégpedig mind e nép színe előtt, hogy hitünknek és kegyességünknek tanúbizonyságai lennének.

Azzal intett a mellette álló apródnak, hogy vezesse be a leányt, ő maga pedig de Löwe, Rotger és Gottfried fráterekhez lépett, kik körülvették s gyorsan, élénken beszélgetni kezdtek:

- Nem ellenkezem, ámbár nem ez volt szándékod - vélte a vén Siegfried.

S a bátorságáról és kegyetlenségéről hírhedt, heves Rotger így szólt:

- Hogyan? Nemcsak a leányzót, hanem e pokoli ebet is elbocsátod, hogy megint minket marjon?

- S még különbül is fog marni! - kiáltotta Gottfried.

- De... megadja az váltságot - felelte Danveld könnyedén.

- Ha mindenét odaadná is, esztendő alatt kétannyit rabol tőlünk.

- A leányzót nem ellenzem - ismételte Siegfried -, de ezért az ordasért a lovagrend báránykái még nem egyszer megfizetnek.

- És adott szavunk? - kérdezte Danveld mosolyogva.

- Másként mondtad...

Danveld vállat vont.

- Kevés volt még örömötök? - kérdezte. - Többet kívántok?

A többiek körülvették Jurandot, s érezvén a dicsőséget, mely Danveld becsületes cselekedetéből a rend valamennyi tagjára kisugárzik, kérkedve néztek a szemébe:

- Na, mi az, te csonttörő? - mondotta az íjas várőrség kapitánya. - A ti pogány rokonaitok nem így cselekednének a mi keresztény lovagjainkkal.

- Ugye, ittad a vérünket?

- S mi téged a kőért, kenyérrel...

De Jurand már nem bánta sem a gőgöt, sem a megvetést, mely szavukból kicsendült: szíve megtelt, szeme könnybe lábadt, arra gondolt, hogy egy pillanat múlva meglátja Danusiát, s valóban az ő kegyelmükből látja meg, így hát csaknem bűnbánattal nézett a beszélőkre s végül megszólalt:

- Igaz, igaz! Felettébb reátok nehezedém, de... nem álnok módra tettem.

A terem túlsó végén hirtelen felhangzott a kiáltás „Hozzák a leányt!" - s erre egyszerre csend lett. A katonák kétfelé húzódtak, mert noha még egyikük sem látta Jurand leányát, sőt sokan azt sem tudták, hogy itt van a várban, mivel Danveld titokzatosságba burkolta minden cselekedetét - azok, akik látták, már hírül adták a többieknek nagy szépségét. Minden szem lázas kíváncsisággal szegeződött az ajtóra, melyen a leánynak be kellett lépnie.

Ehelyett azonban előbb az apród jelent meg s utána a rendnek amaz ismert szolgáló leánya, ki a vadászkastélyban is járt, csak utána lépett a terembe egy fehérbe öltözött leány, leeresztett hajjal, melyet szalag fogott körül homlokán.

Az egész teremben egyszerre mennydörgésszerűen felharsant a hahota. Jurand, ki az első pillanatban a leányhoz ugrott, hirtelen megtorpant, fehér lett, mint a fal, s borzadva bámulta a hegyes fejet, a kékes ajkakat, a révedező szemeket, ezt az idétlen teremtést, kit Danusia helyett akartak néki átadni.

- Ez nem az én gyermekem! - kiáltotta s hangjában irtózat remegett.

- Nem a tiéd? - felelte Danveld. - Padeborni Szent Libóriusra! Akkor hát vagy nem a te leányodat szabadítottuk ki a rablók kezéből, vagy valami varázsló változtatá el, mert más leányzó nincs a szczytnói várban.

A vén Siegfried, Rotger és Gottfried gyors pillantást váltottak egymással, melyben mélységes csodálat tükröződött Danveld éles esze iránt, egyiküknek sem volt ideje szólni, mert Jurand borzalmas hangon kiáltotta:

- Itt van! Itt van Szczytnóban! Hallám énekét, hallám gyermekem hangját!

Erre Danveld a jelenlevőkhöz fordult, és nyugodtan, nyomatékkal szólt:

- Minden jelenlevőt tanúságul hívok, de különösen téged, insborki Siegfried és titeket, kegyes Rotger és Gottfried fráterek, hogy szavam és ígéretem szerint átadom e leányzót, kiről ama haramiák azt állíták, hogy a spychówi Jurand leánya. S ha mégsem az, az már nem a mi hibánk, hanem inkább mi Urunk akaratja, ki ily módon rendelé, hogy Jurand kezünkbe adassék.

Siegfried és a két fiatalabb barát meghajtotta fejét annak jeléül, hogy hallják, és szükség esetén tanúskodnak is róla. Ezután ismét gyors pillantást váltottak, mert ez már több volt, mint amit ők maguk is remélhettek: elfogni Jurandot, a leányt ki nem adni s mégis megtartani a teljesített ígéret látszatát. Ki más tudta volna ezt így kimódolni?

De Jurand térdre rogyott, s úgy könyörgött Danveldnek, minden malborgi ereklyére, majd szüleinek hamvaira és fejére, hogy adja vissza néki igazi gyermekét, s ne cselekedjék csaló és áruló módjára, ki megszegi esküjét és ígéretét. Hangjában annyi kétségbeesés és igazság volt, hogy egyesek már kezdték sejteni a cselt, mások meg arra gondoltak, hogy talán valóban valamely varázsló változtatta el a leányzó alakját!

- Az Úr látja hitszegésedet! - kiáltotta Jurand. - A Megváltó sebeire, halálod órájára kérlek, add vissza gyermekemet!

Felemelkedett térdéről, és kétrét görnyedve indult Danveld felé, mintha lábát akarná átölelni. Szeme csaknem tébolyultan csillogott, hangját váltakozva törte meg a fájdalom, a rémület, a kétségbeesés és a fenyegetés. Danveld pedig, hallván a tanúk előtt reászórt vádakat, melyek őt árulónak, csalónak nevezték, remegve prüszkölt dühében, majd a harag pírja egyszerre elöntötte arcát. Most már végleg el akarván taposni ezt a szerencsétlent, feléje indult hát, s füléhez hajolva sziszegte összeszorított fogai közül:

- Ha visszaadom is, csak fattyammal együtt...

De e pillanatban Jurand felbődült, mint egy bika, - mindkét kezével megragadta Danveldet, s a magasba emelte. A teremben a rémület kiáltása rázta meg a levegőt - „Kíméld!" - de a komtur teste olyan borzalmas erővel vágódott a kőpadlóhoz, hogy szétloccsant koponyájából az agyvelő végigfröccsent a közelben álló Siegfrieden és Rotgeren. Jurand a falhoz ugrott, az odatámasztott fegyverek közül elkapott egy nagy, kétkezes pallost, s mint a vihar zúdult a rémülettől megdermedt németekre.

Harchoz szokott emberek voltak ezek, harchoz, mészárláshoz és vérhez, s mégis, egyszerre úgy megolvadt a szívük, hogy mikor a dermedtség felengedett, hátrálni kezdtek, szétrebbentek, mint a juhnyáj a farkas előtt, mely egy csapásra tövig meríti beléjük agyarát. A terem megtelt rémült kiabálással, lábak topogásával, feldöntött edények csörömpölésével, az apródok jajgatásával s a medve ordításával, mely a bolond kezéből kirántva láncát felfelé kapaszkodott a magas ablakra. Mindenki kétségbeesetten kiabált fegyverért, pajzsért, szablyáért, számszeríjért. Végül megvillant a fegyver, tíz-tizenöt kard éle irányult Jurand felé, de az semmire sem ügyelve, félig tébolyultan maga rohant reájuk, s megkezdődött az irgalmatlan, eszeveszett harc, mely inkább hasonlított mészárláshoz, mint fegyveres viadalhoz. Az ifjú és heves Gottfried elsőnek állta el Jurand útját, de ama pallos egyetlen villanással kettészelte fejét, s az karjával és lapockájával együtt hullott a földre. Azután Jurand kezétől esett el az

íjasok kapitánya és von Bracht, a várbeli ökonómus,[81] majd az angol Hughes, ki ugyan nemigen tudta, miről van szó, sőt szánalmat is érzett Jurand iránt nagy fájdalmáért, s csak Danveld megöletése után rántott kardot. Mások, látván a rettenetes erőt és Jurand tébolyult dühét, csomóba verődtek, hogy együttesen álljanak ellene, de ez még nagyobb csapást vont rájuk, mert Jurand égnek álló üstökkel, eszelős tekintettel, tetőtől talpig véresen, és vért szomjazva, nekivadultan, eszét vesztve törte, szabdalta, kaszabolta a pallos rettenetes csapásaival ezt az összeverődött tömeget. Úgy döntögette az embereket a vérben ázó padlóra, mint a vihar a fákat meg a cserjéket. A termen ismét végignyilallt a rémület pillanata, mert úgy látszott, hogy ez a rettenetes mazur egyes-egyedül kivágja, kiirtja valamennyiüket, s miként a csaholó ebfalka az íjasok segítsége nélkül nem állhat helyt a megvadult bölénybikának, akképpen e fegyveres németek sem mérkőzhettek az ő hatalmával és veszett dühével, s a vele való harc számukra csak halált és pusztulást jelenthetett!

- Széjjeloszlani! Körülfogni! Hátulról vágni! - ordította az öreg Siegfried de Löwe.

Erre széjjelfutottak a teremben, mint ahogyan a mezőn szétrebben a seregélyek raja, melyre felülről vércse csap alá. De nem tudták körülfogni, mert Jurand, ahelyett, hogy védekezésre alkalmas helyet keresett volna, harci dühében utánuk vetette magát, s kergette körül a falak mentén, akit pedig elért, az meghalt, mintha villám sújtotta volna. A megaláztatás, a kétségbeesés, a megcsúfolt remény egyetlen vérszomjúvá változott, s ez mintha megtízszerezte volna borzalmas testi erejét. Úgy forgatta fél kézzel a nehéz pallost, melyhez a keresztesek legerősebbjei is csak két kézzel nyúlhattak, mintha könnyű toll lett volna. Nem kereste az életet, nem a menekülést, még a győzelmet sem, csak a bosszút és miként a tűz vagy a gátja szakadt áradat vakon pusztít mindent, ami útjába kerül, akképpen ő is - tébolyultan, vakon tépett, tört, taposott, gyilkolt és oltott ki emberi életeket.

Hátba döfni nem tudták, mert eleinte nem érték utol, s emellett az egyszerű zsoldosok még hátulról is féltek a közelébe kerülni, megértvén, hogy ha meg talál fordulni, semmiféle emberi hatalom ki nem ragadja őket a halál karmai közül. Másokat végképp megrémített az a gondolat, hogy közönséges halandó nem okozhatna ennyi csapást, bizonyára olyan férfiúval állnak hát szemben, kit valamelyes emberfeletti erők segítenek.

De a vén Siegfried s vele együtt Rotger is felrohant a karzatra, mely a terem hatalmas ablakai fölött húzódott, s onnan biztatták a többieket, hogy rejtőzzenek el mögöttük, amit azok nagy sietséggel meg is tettek, úgyhogy a keskeny lépcsőn egymást taszigálták, hogy minél előbb felérjenek, s onnan üssék le ezt a borzalmas erejű embert, kivel minden szemtől szembe való tusa lehetetlennek bizonyult. Végül az utolsó is bevágta maga mögött a karzatra vezető ajtót, s Jurand egyedül maradt lent. A karzatról öröm- és diadalordítás hallatszott, s már zúdult is a lovagra a sok nehéz tölgyfabútor: szék, pad, majd a vas fáklyatartók. Az egyik ilyen vasdarab szemöldöke felett homlokon találta, mitől egyszerre elöntötte a vér az arcát. Ugyanakkor kinyílt a nagy bejárati ajtó, s a felső ablakon át segítségül hívott knechtek tömegesen rohantak a terembe dárdával, alabárddal, karókkal, husángokkal, kötelekkel és mindenféle fegyverrel, ami hirtelenében kezük ügyébe akadt.

Az őrjöngő Jurand bal kezével letörölte arcáról a vért, hogy szemét el ne homályosítsa, összeszedte erejét, és a tömegre vetette magát. A teremben megint felhangzott az ordítás, az összeverődő vas csengése, a fogcsikorgatás és az öldökölt férfiak irtózatos jajgatása.

[81] A gazdasági ügyek intézője.

II

Ugyanebben a teremben ült este az asztal mellett az öreg Siegfried de Löwe, ki Danveld után ideiglenesen átvette Szczytno kormányzását, mellette Rotger, aztán de Bergow lovag, Jurand egykori foglya és két nemes, ifjú novícius,[82] kik már nem voltak messze attól, hogy felöltsék a fehér palástot. Odakint süvített a téli vihar, meg-megrázta az ablakok ólomkereteit, meglobogtatta a vaskampókon égő fáklyák lángját, s egyszer-egyszer a kéményen át nagy füstgomolyagokat zúdított a terembe. A lovagok tanácskozásra gyűltek össze, de még szótlanul ültek, mert Siegfried szavát várták. A vén lovag az asztalra könyökölve ült, két kezét ősz fején összekulcsolva komoran hallgatott, arca az árnyékba merült, s lelkét sötét gondolatok nyomták.

- Miről kívánunk tanácskozni? - kérdezte végül Rotger.

Siegfried, elmélázásából felrezzenve, felemelte fejét, a beszélőre nézett s így szólt:

- Csúfos kudarcunkról, meg arról, hogy mit szól ehhez a nagymester és a káptalan, meg hogy cselekedetünk kárára ne legyen a rendnek.

Ismét elhallgatott, de kis idő múlva körülnézett, s orrcimpái megremegtek.

- Itt még érzik a vér szaga.

- Nem, komtur - felelte Rotger. - Felmosattam a padlót s kifüstöltettem kénnel. A kénnek szagát érzed.

De Siegfried furcsa tekintetét végigjártatta a jelenlevőkön, s felfohászkodott:

- Világosságnak lelke, irgalmazz Danveld és Gottfried fráterek lelkének.

A jelenlevők megértették, hogy az Isten irgalmasságát kéri e lelkek számára, és azért kéri, mert a kénről eszébe jutott a pokol. Csontjaikon hirtelen végigfutott a borzongás, s mindnyájan egyszerre mondták rá:

- Ámen! Ámen! Ámen!

Egy ideig megint csak a szél süvöltését, és az ablakkeretek zörgését lehetett hallani.

- Hol van a komtur és Gottfried fráter holtteste? - kérdezte az aggastyán.

- A kápolnában, az atyák litániáznak fölöttük.

- Már koporsóban?

- Igen. Csak a komtur fejét betakartuk, mert koponyája és arca igen megromlott.

- Hát a többi halott és sebesült?

- A holtak a havon, hogy megdermednének, míg a koporsókat ácsolják, a megsebesítettek pedig már bekötözve az ispotályban.

Siegfried ismét összekulcsolta kezét a fején.

- És ezt egyetlen ember mívelé!... Világosságnak lelke, vegyed kegyelmedbe rendünket, mikor eljövend a nagy háború a farkasok eme fajzatjával.

---

[82] Szerzetesjelölt (latin).

Erre Rotger felemelte tekintetét, mintha valami eszébe jutott volna és így szólt:

- Wilno alatt hallám, amint a sambiai helytartó mondta bátyjának, a nagymesternek: „Ha nem szerzesz nagy hadat, s ki nem gyomlálod őket, hogy nevük se maradjon emlékezetben, bizony mondom, jaj nekünk és egész nemzetünknek!”

- Adjon az Úr ilyen hadat és találkozást velük! - szólalt meg ama nemes novíciusok egyike.

Siegfried lassan végignézett rajta, mintha ezt akarná mondani: „Ma találkozhattál eggyel közülök” - de az ifjú novícius satnya termetét látván, talán eszébe vette, hogy ő maga bármilyen nagyhírű, jeles vitéz, mégsem kívánt a biztos pusztulásba menni, így hát elvetette a dorgálást, s inkább megkérdezte:

- Melyikőtök látta Jurandot?

- Én - felelte de Bergow.

- Él?

- Igen. Még mindig ama hálóban fekszik, melybe bekerítettük. Mikor felérzett, a knechtek le akarták döfni, de az atya nem engedé.

- Megölni nem szabad. Jeles vitéz ő saját népe között, nagy zenebona támadna belőle - felelte Siegfried. - Ami történt, titkolni nem lehet, mert fölöttébb sok tanúja van.

- Akkor hát mi módon szóljunk, és mit míveljünk? - kérdezte Rotger.

Siegfried elgondolkozott, s végül így szólt:

- Te, nemes de Bergow gróf uram, menj Malborgba a nagymesterhez. Ott sínylődtél Jurand tömlöcében, s a lovagrend vendége vagy, néked hát, miként vendégnek, annál jobban hitelt adnak, mert nem kötelességed a rend pártját fogni. Jelentsd meg nékik, minek tanúja voltál, hogy Danveld, a határmenti haramiáktól kiszabadítván egy leányzót, abban a hiedelemben, hogy az Jurand gyermeke, értésére adá a lovagnak, ki el is jött Szczytnóba, hol... hogy tovább miként volt, magad is tudod...

- Meg ne neheztelj, kegyes komtur - felelte de Bergow -, súlyos rabságban sínylődém Spychówban, s mint vendégetek örömest tennék bizonyságot mellettetek, de lelkiismeretem nyugalmára mondd meg nékem: avagy nem volt-é Jurand lánya valóban Szczytnóban, s avagy nem Danveld hitszegése vitte-e a leány szülőatyját tébolyult állapotába?

Siegfried de Löwe pillanatig habozott a válaszadással. Természetévé vált a vad gyűlölet a lengyel nemzettel szemben, természetévé a kegyetlenség is, melyben még Danvelden is túltett, a ragadozó hajlam, ha a lovagrend érdekéről volt szó; a gőg is, meg a kapzsiság is, de az alantas csűrés-csavarásra nem volt hajlama. Életének legnagyobb keserve és gyötrelme az volt, hogy a lovagrend dolgai az utóbbi időkben a lovagok fegyelmezetlensége és hatalmaskodása folytán úgy alakultak, hogy a felelősségtől való menekülés a rend életének egyik legfontosabb és nélkülözhetetlen eszközévé vált. Így hát de Bergow kérdése lelkének legfájdalmasabb pontját érte, s csak hosszas hallgatás után tudott rá megfelelni:

- Danveld az Úr előtt áll, s ő lát törvényt fölötte, te pedig, nemes gróf, ha megkérdeznek, mi módon vélekedel, szólj, ahogyan jónak látod; ha pedig azt kérdezik, mit láttál tulajdon szemeddel, beszéld meg, hogy mielőtt hálóba kerítettük volna e megveszekedett férfiút, láttál kilenc halottat a padlón feküdni, azoknak felette, kiket megsebesített, s közöttük Danveldet, Gottfried frátert, von Brachtot, Hughest és két nemes ifjút... kiknek adjál, Uram, örök nyugodalmat, ámen!

- Ámen! Ámen! - mondották rá ismét a novíciusok.

- S szintúgy jelentsd meg - tette hozzá Siegfried -, hogy jóllehet Danveld kíváná megszorítani a lovagrend eme ellenségét, mindazonáltal itt senki elsőbben nem emele rá kezet és szablyát nem ránta.

- Csak azt mondom, mit tulajdon szemeim láttak - felelte de Bergow.

- Éjfél előtt azonban jöjj le a kápolnába, hová mi is lemegyünk, hogy a megholtak lelke üdvéért könyörögjünk - felelte Siegfried.

Azzal köszönete meg búcsúzása jeléül is kezet nyújtott de Bergownak, mert egyedül kívánt maradni, egyedül tanácskozni Rotgerrel, kit mindenkinél jobban kedvelt, s úgy szeretett, ahogyan csak az atya szeretheti egyetlen fiát. A rendben e nagy szeretet miatt szóbeszéd is támadt, de senki sem tudott bizonyosat, különösen, mivel németországi várkastélyában még élt ama lovag, kit Rotger atyjának vallott, és soha meg nem tagadta fiát.

Bergow távozása után Siegfried a két novíciust is elküldötte azzal, hogy siettessék a Jurand által leöldösött knechtek koporsóinak elkészítését, s mikor az ajtó bezárult mögöttük, hirtelen Rotgerhez fordult:

- Figyelmezz reám. Egyetlen módja van, hogy élő lélek soha meg ne tudja, hogy Jurand igazi leánya nálunk volt.

- Nem lesz nehéz dolog - felelte Rotger. - Mert Danvelden, Gottfrieden, mi kettőnkön, meg ama hűséges szolgáló leányon kívül, ki őt őrzi, senki sem tudja, hogy itt van nálunk. Az embereket, kik a vadászkastélyból idehozák, Danveld leitatta és felkötteté. Az őrségben akadtak, kik egyet-mást pedzettek, de azoknak értelmét is összezavarta amaz idétlen leányzó, s most maguk sem tudói, hogy mi tévedtünk-é, avagy valamely varázsló változtatta-é el Jurand leányát.

- Ez hát jól van - szólt Siegfried.

- Én meg úgy vélem, nemes komtur, hogy mivel Danveld meghalt, nem lenne-e alkalmatos mindent reá hárítani?...

- Avagy beismerjük-e ország-világ előtt, hogy mi béke napján s a mazowszei herceggel való traktálás[83] idején elragadtuk udvarából a hercegasszony nevelt leányát és kedvelt palotáskisasszonyát? Nem, ezt nem mívelhetjük!... A hercegi udvarban együtt láttak minket Danvelddel és atyjafia, a nagy ispotályos[84] tudja, hogy mindig, mindent együtt míveltünk... Ha Danveldet megvádoljuk, hatalmas rokona kétségkívül bosszút áll rajtunk emlékéért.

- Tanácskozzunk ezen - szólt Rotger.

- Tanácskozzunk s leljük meg a jó tanácsot, mert ha nem, jaj nekünk! Ha Jurand leányát szabadon bocsátjuk, legottan elmondja, hogy nem haramiák kezéből szabadítánk ki, hanem akik elragadák, egyenest Szczytnóba hozták.

- Úgy van.

- És nemcsak a felelősségről van szó. A herceg úr panaszt teszen a lengyel király előtt, s követeik megjelentik minden udvarnál, hogy minémű erőszakot, árulást és gaztetteket mívelénk, s ez sok kárt szerezhet a rendnek! Ha a nagymester megtudná, ami igaz, neki is azt kellene parancsolnia, hogy a leányzót rejtsük el.

---

[83] Tárgyalás (latin).

[84] A lovagrendben magas méltóság, a kórházak feje.

- És ha a leány eltűnik, avagy nem minket fognak-e vádolni? - kérdezte Rotger.

- Nem. Danveld előrelátó ember volt. Feledéd, hogy Jurandnak megszabta, mielőtt enakaratából Szczytnóba térne, beszélné mindenkinek, s a hercegnek levélben jelentené, hogy leányát megy kiváltani a rablóktól, merthogy a gyermek nincsen nálunk.

- Úgy van, de akkor mi módon magyarázzuk meg, ami Szczytnóban történt?

- Imigyen szólunk: hallottuk a hírt, hogy Jurand gyermekét keresi, s minekutána mi megszabadítánk egy leányzót a haramiák kezéből, ki ugyan nem tudta megmondani, ki legyen, értésére adtuk Jurandnak, ama hiedelemben, hogy a leányzó az ő leánya. Ő pedig Szczytnóba érkezvén, a leány láttán eszeveszett indulatra gerjedt, s úgy megszállta a gonosz, hogy töméntelen ártatlan vért kionta, amennyi egy-egy fegyveres összecsapásban sem ontatik.

- Bölcsen szólasz - felelte Rotger. - A jó értelem és a magas kor tapasztalata beszél belőled. Ha az egész hibát Danveldre hárítanánk is, az ő gonosz cselekedetei visszaszállnának a rendre, s általa mindnyájunkra, a káptalanra és magára a nagymesterre is; de így megbizonyítjuk ártatlanságunkat, s minden visszaszáll Jurand fejére, a lengyel nem gonoszságára, és tisztátalan erőkkel való cimborálására...

- Akkor aztán törvényt láthat fölöttünk akár a pápa, akár a római császár!

- Úgy van!

Pillanatig csend volt, aztán Rotger testvér megkérdezte:

- Mit míveljünk hát a leányzóval?

- Tanácskozzunk.

- Add őt nékem.

Siegfried ránézett:

- Nem - szólt komolyan. - Figyelmezz reám, ifjú atyámfia! Ha a rendről vagyon szó, ne engedj se férfiúnak, se asszonyszemélynek, de ne engedj enmagadnak sem. Danveldet elérte az Úr keze, mert nemcsak a rend sérelmét kíváná megbosszulni, hanem saját gerjedelmét is legeltetni.

- Hamisan ítélsz engem! - jegyezte meg Rotger.

- Ne engedj magadnak - vágott szavába Siegfried -, mert lágyul bennetek a test és lélek, s ama kemény nemzet térde majdan úgy megszorítja melletek, hogy többé fel nem keltek.

Immár harmadszor támasztotta könyökére komor fejét, de mintha csak saját lelkiismeretével beszélt volna, mintha csak önmagára gondolt volna, kis idő múlva így szólt:

- Én lelkemet is sok emberi vér, sok nagy fájdalom és temérdek könny nyomja... Valahányszor a rendről vala szó, és láttam, hogy erővel nem bírom, magam sem haboztam egyéb utakat keresni; de ha az Úr elé állok, kit tisztelek és szeretek, megjelentem néki, mondván: „Mindezt a rendért mívelém, önmagamnak csak szenvedést szerezvén."

Ezután fejét két tenyerébe fogta, szemét felvetette, s így folytatta:

- Űzzétek ki magatokból a gyönyöröket és a paráznaságot, keményítsétek meg testeteket és szíveteket, mert íme, látom ama sas tollának fehérségét[85] a levegőben és karmait a keresztesek vérétől veresleni.

---

[85] Lengyelország címerének fehér sasára céloz.

További szavait elnyelte a vihar szörnyű üvöltése, melynek erejétől az egyik ablak, amott a karzat felett, nagy recsegéssel kinyílt, s az egész terem megtelt a fergeteg süvöltésével, bömbölésével és a bevágódó hópelyhekkel.

- Minden világosságok lelkére! Gonosz éjszaka ez - kiáltott a vén lovag.

- Tisztátalan erők éjszakája - felelte Rotger. - De miért szólsz a világosságok lelkére, s nem Istenünket hívod bizonyságul?

- A világosság lelke az Isten - felelte az aggastyán, azután, mintha a beszélgetést másra akarná terelni, megkérdezte:

- Danveld holtteste mellett vannak-e atyák?

- Vannak...

- Uram, irgalmazz néki!

Mindketten elhallgattak, Rotger szólította a legényeket, megparancsolta, hogy zárják be az ablakot, gyújtsák meg a fáklyákat, s mikor elmentek, ismét megkérdezte:

- Mi lesz a leánnyal? Elviszed innét Insborkba?

- Igen, Insborkba, s azt mívelem véle, mit a rend jóléte kíván.

- Hát én mitévő legyek?

- Van-é bátorság szívedben?

- Mit míveltem, hogy ebben kételkedel?

- Nem kételkedem, mert ismerlek s vitézségedért jobban szeretlek, mint bárki mást. Akkor hát menj a mazowszei herceg udvarába, s jelents meg néki mindent, ami itt történt, ahogyan egymással elvégezénk.

- Avagy a biztos pusztulásra adjam-e magam?

- Ha halálod a rend javát szolgálja, meg kell lenni. De nem! Nem vár reád pusztulás. Ők a vendégen nem tesznek sérelmet, hanem ha valaki párviadalra hívna, miként amaz ifjú lovag tette, ki mindnyájunkat kihívott... ő vagy bárki más, de ez nem félelmetes...

- Adja az Úr! De megfoghatnak s pincébe rekeszthetnek!

- Azt meg nem teszik. Ne feledd, Jurand levelet külde a hercegnek, s te ennek felette panaszt teszel Jurand ellen. Híven elmondod, mit mívelt Szczytnóban s azt el kell hinniök. Ímé, mi adtuk tudására, hogy van itt valamelyes leányzó, elsőkül hívtuk őt, hogy jöjjön, s ő maga vegye szemre. Ő meg jött, de megtébolyodván, a komturt megölé, és sok embert levágott. Imigyen szólsz nékik, s ők mit felelhetnek? Igaz, hiszen Danveld halálának híre megy Mazowsze-szerte. Ettől elhallgat a panasz, a leányt ám keresni fogják, de minekutána maga Jurand írta, hogy nincs nálunk, nem eshetik reánk gyanú. Bátorságot kell mutatni, hogy szájukat befogjuk, mert így majd azt mondják, ha bűnösök volnánk benne, senki közülünk nem merészkedett volna odamenni.

- Igazán szólsz, Danveld temetése után legottan indulok.

- Isten áldása kísérjen, fiacskám! Ha mindent megmívelünk, mi illendő, nemcsak, hogy téged fogva nem tartanak, de meg kell tagadniuk Jurandot, hogy azt ne mondhassuk: „Ímé, miként bánnak velünk!”

- És így kell panaszt tennünk minden udvarnál.

- A nagy ispotályosnak gondja lesz rá, a lovagrend javára is, meg úgy is mint Danveld atyjafiának.

- Bah! De ha ama sátán megélednék, és visszanyerné szabadságát...

Siegfried komoran bámult maga elé, azután halkan, nyomatékkal szólt:

- Ha visszanyerné is szabadságát, egyetlen szó panaszt sem tesz az lovagrend ellen.

Azután még tanítgatta Rotgert, hogy miként szóljon, és mit követeljen a mazowszei udvarban.

III

A Szczytnóban történtek híre azonban még Rotger testvér érkezése előtt eljutott Varsóba, hol nagy csodálkozást és nyugtalanságot keltett. Sem a herceg, sem senki az udvarban nem értette, mi történt. Röviddel azelőtt hogy a długolasi Mikołajnak Malborgba kellett indulnia a herceg levelével, melyben a nagyúr keserűen panaszolta, hogy Danusiát a zabolátlan határszéli komturok elrabolták, s csaknem fenyegetve követelte a leány azonnali kiadását - levél érkezett a spychówi várúrtól, melyben jelenti, hogy Danusiát nem a keresztesek rabolták el, hanem közönséges határszéli haramiák, s hogy váltságdíjért hamarosan kiszabadul. Így aztán a követ nem indult útnak, mert arra senki sem gondolt, hogy a keresztesek ezt az írást Danusia meggyilkolásával fenyegetőzve csikarták ki Jurandtól. Még így is nehéz volt elhinni, ami történt, mert a határon garázdálkodó martalócok, kik részint a herceg, részint a lovagrend alattvalói voltak, rendszerint nyári időben ütöttek egymásra, nem pedig télen, mikor a hó elárulhatta nyomaikat. Különben is inkább a kalmárokat fosztogatták vagy a falvakat dúlták, az embereket elhurcolták, s barmaikat elhajtották. Az azonban túlment minden emberi képzelet határán, hogy magával a herceggel is ujjat mertek volna húzni azzal, hogy elrabolják nevelt leányát, ki ezenfelül még az egész vidéken rettegett, hatalmas *comes* leánya is. Erre azonban, valamint minden egyéb kétségre, kész felelet volt Jurand levele és saját pecsétje, melyet most már kétségkívül Jurand embere hozott, mert erről mindenki tudta, hogy Spychówból való. Most hát egyszerre megszűnt minden kétségeskedés. A herceg azonban olyan féktelen dühbe gurult, aminő állapotában régóta nem látták. Elrendelte a haramiák üldözését az egész hercegségben, sőt a płocki herceget is felhívta, hogy ugyanezt mívelje, s ne sajnálja büntetni a vakmerőket.

Ekkor érkezett a híre annak, ami Szczytnóban történt.

Szájról szájra járt a hír, s végül tízszeresére növekedett. Azt beszélték, hogy Jurand hatodmagával érkezett a várba, a nyitott kapun benyomult, s ott olyan mészárlást mívelt, hogy alig valaki menekült meg a védőseregből, úgyhogy a közeli várakba küldöttek segédcsapatokért; összevonták a lovagokat és a fegyveres gyaloghadakat, melyek csak kétnapi ostromzár után tudtak behatolni a várba, és lemészárolni Jurandot és kíséretét. Azt is beszélték, hogy ezek a hadak most már bizonyára átlépik a határt, s kétségkívül megkezdődik a nagy háború. A herceg azonban igen jól tudta, mennyire fontos a nagymesternek az, hogy ha a lengyel királlyal a háború megkezdődik, a két hercegség erői veszteg maradjanak, ő hát nem is hitt ezekben a hírekben, mert nem volt titok előtte, hogy ha a keresztesek ellene vagy a płocki Ziemowit herceg ellen kezdenének háborút, a királyságbeli lengyeleket semmiféle emberi erő vissza nem tarthatná. Márpedig a nagymester félt e háborútól. Tudta ugyan, hogy jönnie kell, de szerette volna minél jobban elodázni, először azért, mert ő maga békés természetű ember volt, másodszor meg azért, mert ahhoz, hogy erejét Jagellóéval összemérje, olyan hadat kellett volna szereznie, amilyent a lovagrend eddig soha ki nem állított, s ezen felül is biztosítania kellett volna a maga számára nemcsak a németországi, hanem a nyugati hercegek és lovagok segítségét is.

A herceg tehát nem tartott háborútól, de tudni akarta, mi történt, s mit kell gondolnia valóban a szczytnói esetről, Danusia eltűnéséről, és mindazon hírekről, melyek a határ felől szállingóztak. Így hát, jóllehet gyűlölte a kereszteseket, mégis megörült, mikor egy este az íjas őrség kapitánya jelentette, hogy kereszteslovag érkezett s kihallgatást kér.

Mindazonáltal hűvösen fogadta, s bár azonnal megismerte, hogy ez egyike ama lovagoknak, kik a vadászkastélyban jártak, úgy tett, mintha nem emlékeznék rá, s megkérdezte, kicsoda légyen, honnan jött és mi vezette Varsóba.

- Rotger fráter vagyok - felelte a lovag -, s nemrégen alkalmam volt már te hercegi kegyelmességed előtt fejet hajtani.

- Fráter lévén, miért nem viseled a lovagrend jelvényeit?

A lovag magyarázkodni kezdett, hogy azért nem öltötte fel a fehér palástot, mert ha abban jött volna, a mazowszei lovagok kétségtelenül megfogják vagy meg is ölik. Mert a kereszt jele a palástón az egész világon mindenütt, minden királyságban és hercegségben védelmül szolgál ugyan, s mindenütt egyengeti az emberi hajlandóság és vendégszeretet útját, de a mazowszei hercegségben a legnagyobb veszedelmet hozza a lovagra, ki azt magán viseli.

A herceg haragosan szavába vágott:

- De nem a kereszt - kiáltotta -, mert azt mi is ajkunkkal illetjük, hanem hitványságtok! S ha másutt szívesebben látnak benneteket, az csak azért van, mert nem ismernek.

Ezután látván, hogy szavai a lovagot elkedvetleníték, megkérdezte:

- Szczytnóban valál, s tudod, mi történt ott?

- Ott valék, és tudom, mi történt - felelte Rotger -, de ide nem úgy érkeztem, mint bárkinek küldöttje, hanem azért, mert a bölcs és szentéletű insborki komtur így szólt nékem: „Nagymesterünk kedveli az istenfélő herceget, s bízik igazságérzetében, míg tehát én Malborgba sietek, te indulj Mazowszére, s jelentsd meg a herceg úrnak sérelmünket, gyalázatunkat és nagy nyomorúságunkat. Az igazságszerető herceg úr bizonnyal meg nem dicséri a béke megrontóját, a gonosz orvul támadót, ki annyi keresztény vért onta, mintha nem Krisztus, hanem a sátán szolgája lenne."

Ezután elmondott sorra mindent, ami Szczytnóban történt: Jurand, kit ők maguk hívtak meg, hogy megnézze, vajon a rablók kezéből kiszabadított leányzó az ő leánya-é, ez a Jurand, ahelyett, hogy hálával fizetett volna a jóért, rettenetes indulatba esett; megölte Danveldet, Gottfried frátert, az angol Hughest, von Brachot és két nemesifjút, a knechteket nem is számítva; elmondta, hogy ők, Isten parancsolataira tekintve, nem akartak vért ontani, s azért végül is hálóval kellett megfogniok a rettenetes embert, ki akkor maga ellen fordítá fegyverét, és borzalmas sebeket ejtett magán. Elmondta, hogy nemcsak a várban, hanem a városban is vannak emberek, kik a téli viharban, éjszakának idején hallották, miként kiáltozának bizonyos kacagó hangok az éjben, mondván: „Ímé, a mi Jurandunk! A Kereszt bántalmazója! Az ártatlan vér kiontója! A mi Jurandunk!"

Az elbeszélés, különösen az utolsó szavak igen nagy hatással voltak a jelenlevőkre. Megrémültek, hogy vajon Jurand nem hívta-e csakugyan segítségül a tisztátalan erőket - és mély csend támadt. De a hercegasszony, ki a kihallgatáson jelen volt, Danusiát mélységesen szerette, s eltűnése miatt vigasztalhatatlan fájdalmat hordott szívében, váratlanul kérdéssel fordult Rotgerhez:

- Mondjad, lovag - kérdezte -, mikor amaz idétlen leányzót kiszabadítottátok a haramiák kezéből, valóban úgy véltétek, hogy Jurand leánya, s ezért hívtátok őt Szczytnóba?

- Úgy van, kegyelmes asszonyom - felelte Rotger.

- De mi módon vélhetétek ezt, holott a vadászkastélyban láttátok mellettem Jurand leányát?

Rotger zavarba jött, mert e kérdésre nem volt elkészülve. A herceg felállt, s szigorú tekintetét a lovagra szegezte, a długolasi Mikołaj, a mocarzewi Mrokota, a jagielnicai Jaśko és a többi mazowszei lovag pedig mindjárt hozzá ugrott, s egymás után kezdték fenyegető hangon faggatni:

- Mi módon vélhettétek e dolgot? Beszélj, német! Hogyan lehetett e dolog?

Rotger kissé lecsillapult, aztán így szólt:

- Mi, szerzetesek, szemünket nem emeljük asszonyi állatra. A vadászkastélyban tekegyelmességed oldalán elég palotáskisasszony vala, de hogy melyikük Jurand lovag leánya, annak egyikünk sem volt tudója.

- Danveld tudta! - vágott közbe a długolasi Mikołaj. - A vadászaton is szólt vele.

- Danveld az Úr színe előtt áll - felelte Rotger -, s csak annyit szólok felőle, hogy a halála utáni napon kinyílt rózsát leltünk koporsóján, kit e téli időben emberi kéz nem helyezhetett oda.

Ismét csend lett.

- Honnan tudtátok, hogy a leánykát elrablák? - kérdezte a hercegasszony.

- E gaz cselekedetnek istentelensége és vakmerősége maga tette hangossá a hírt itt is és minálunk is. Mikor hát fülünkbe jutott, hálaadó misét rendelénk, hogy csak közönséges palotásleány, nem pedig kegyelmességtek gyermekei közül egy raboltatott el a vadászkastélyból.

- De az mégis csodálatos nékem, hogy ama idétlent tarthattátok Jurand leányának.

- Danveld fráter mondta - felelte Rotger. - „A sátán gyakorta elárulja szolgáit, így hát lehet, hogy a leányzót elváltoztatá."

- De a haramiák alacsony állapotú emberek lévén, nem utánozhatták Kaleb atya írását és Jurand pecsétjét. Ki mívelheté e dolgot.

- A tisztátalan lélek.

Erre megint senki sem talált választ.

Rotger most már fürkészve nézett a herceg szemébe, aztán folytatta:

- Bizony, olyanok e kérdések, akár a kard éle mellemben, mert ítélet és gyanú van bennük. De bízom az Úr igazságában és az igazság erejében, azt kérdem hát te hercegi kegyelmességedtől: nemdenem maga Jurand is minket gyanúsított e dolgok elkövetésével, és ha gyanúsított, miért mívelé, hogy minek előtte Szczytnóba hívtuk volna, ő maga keresvén kereste ama haramiákat, hogy leányát kiváltsa tőlük?

- Bizony... igaz! - felelte a herceg. - Ha az emberek előtt eltitkolhatsz is valamit, az Isten előtt nem titkolhatod. Elsőbben titeket vádolt, de azután... azután másképpen vélekedék.

- Ímé, mi módon győzedelmeskedik az igazság sugara a sötétségen! - szólt Rotger.

S diadalmas tekintetét végighordozta a termen, mert arra gondolt, hogy lám, a keresztesek fejében több fortély és ész van, mint a lengyel fejekben, s hogy ez a nemzet mindenkoron a lovagrend zsákmánya és tápláléka lészen, miként a légy ragadománya és tápláléka a póknak.

Most már elvetette korábbi sima kegyességét, s a herceghez lépve, emelt, csaknem támadó hangon szólt:

- Tégy igazságot, uram, veszteségeinkért, sérelmeinkért, könnyűinkért és vérünkért! A te alattvalód volt e pokolfajzatja, most azért Isten nevében, kinek kezétől származik minden királyok és hercegek hatalma, az igazság és a Szent Kereszt nevében tégy igazságot sérelmeinkért és elhullott vérünkért.

De a herceg csodálkozva nézett rá:

- Istenemre! - kiáltotta. - Mit akarsz tőlem? Ha Jurand eszeveszett búsulásában véreteket ontá, én felelek-é az ő tébolyult cselekedetéért?

- Te alattvalód ő, uram - ismételte a lovag. - A te hercegsegédben vannak birtokai, falvai, vára, melyben rabláncon tartá a lovagrend szolgáit. Legalább az a birtoka, legalább ama földek és amaz istentelen várkastély legyen innét tova a lovagrend jószága. Bizony, még ez sem lesz méltó fizetség a kiontott nemes vérért! Bizony, nem támasztja fel a holtakat, de legalább kicsinyég lecsillapítja az Úr búsulását, és letörli a gyalázatot, mely egyébként egész hercegségedet bemocskolja. Ó, uram! Mindenütt vannak a rendnek földjei és várai, kiket a keresztény hercegek kegye és istenfélelme juttatott nekünk, csak éppen itt nincs egy talpalatnyi föld is a mi kezünkön. Sok nagy sérelmeink, melyek bosszúért kiáltanak az égre, legalább így találjanak enyhülést, hogy elmondhassuk, itt is élnek emberek, kiknek szívében Isten félelme vagyon.

A herceg e szavak hallatára még jobban elcsodálkozott, s csak hosszas hallgatás után szólt:

- Az Úr sebeire!... vajon kinek a kegyéből ül itt e lovagrend, ha nem az én atyáim jóvoltából? Kevés még a birodalmatok, földetek, városotok, melyek egykoron a mi népünké voltak, de most már a tiétek? Él még Jurand leánya, mert halála hírét senkitől sem vevénk, s ti már elragadnátok minden marháját, hogy egy árva leányka kenyerével jutalmazzátok magatokat?

- Uram, ismered sérelmünket - szólt Rotger -, most azért úgy tégy igazat, ahogyan hercegi lelkiismereted és igazságos lelked késztet.

Ismét örvendezett szívében, mert azt gondolta: „Most már nemcsak panaszt nem tesznek ellenünk, hanem még azon kell tanácskozniok, hogyan moshatnák kezeiket, hogyan vonhatnák ki magukat e dologból. Így már senki meg nem vádol minket, s hírünk olyan tiszta lészen, akár a rendi palást, mely szeplő nélkül való.”

De váratlanul hangzott a vén długolasi Mikołaj szava:

- Ragadozóknak neveznek benneteket, s Isten a tudója, nem méltán-é, mert ímé, e dologban is inkább a hasznot keresitek, hogynem a lovagrend becsületét.

- Igazán szóltál! - felelték karban a mazowszei lovagok.

A keresztes néhány lépést előrelépett, büszkén emelte fel fejét, s gőgös tekintettel mérte végig őket, aztán így szólt:

- Nem jöttem követként, hanem mint e dolgok tanúja, és kereszteslovag, ki a rend becsületét kész önvérével, utolsó leheletéig védelmezni... Most azért, ha közületek egy, annak ellenére, mit maga Jurand bizonyít, a lovagrendet avval merészelné vádolni, hogy része volt ama leányzó elrablásában, fogadja el a lovagi kihívást, és adja magát istenítéletre!

Azzal elébük dobta lovagi kesztyűjét, mely a földre hullott, amazok meg szótlanul, csendben álltak, mert bár nem egy közülük szívesen csorbította volna szablyáját a keresztes tarkóján, féltek az istenítélettől. Mindegyikük tudta, amit Jurand nyíltan állított, hogy nem a keresztesek rabolták el a gyermeket, lelkében tehát mindegyik hitte, hogy az igazság s vele együtt a győzelem is Rotger oldalán lesz.

Amaz pedig egyre vakmerőbbé vált, most már kezét csípőjére téve kérdezte:

- Avagy nem akad-e közöttetek, ki ama kesztyűt felvenné?

Erre egy lovag, kinek érkezését senki észre nem vette, s ki csekély idő óta az ajtónál hallgatta a beszélgetést, középre lépett, s a kesztyűt felkapván, kiáltá:

- Ímhol vagyok!

Azzal saját kesztyűjét egyenesen Rotger arcába vágta, azután tovább beszélt olyan hangon, mely az általános csendben mennydörgésként hatott:

- Az Úristen, szerelmetes herceg urunk és e föld tisztes lovagjai előtt azt mondom néked, te keresztes, hogy ebként ugatsz a törvény és igazság ellenére. Most azért sorompóba hívlak gyalog- avagy lovasbajra, kopjára vagy harci bárdra, rövid avagy hosszú szablyára, de nem megadásra, hanem utolsó leheletig, halálra!

A teremben olyan csend lett, hogy a légy szárnya is meghallatott.

Minden szem Rotgerre és a párviadalra hívó lovagra irányult, kit senki sem ismert meg, mert fejét sisak fedte. Igaz ugyan, hogy rostélya fel volt ütve, de kerek karimája füléig leért, s arca felső részét egészen eltakarta, az alsóra pedig mély árnyékot vetett. A keresztes szintúgy megdöbbent, mint a többiek. A zavar, a sápadtság és a vad düh úgy cikázott végig az arcán, mint a villám a sötét égen. Elkapta a szarvasbőr kesztyűt, mely arcán végigcsúszva, vállvasának kampóján akadt meg, s megkérdezte:

- Ki vagy, ki Isten ítéletét hívod ki magad ellen?

Amaz kioldotta az álla alatti kapcsot, levette sisakját, mely alól előtűnt szőkefürtös, ifjú feje, s így szólt:

- A bogdanieci Zbyszko, Jurand leányának hites ura.

Mindnyájan elcsodálkoztak, s velük együtt Rotger is, mert a hercegi páron, Wyszoniek atyán és de Lorche úron kívül senki sem tudott Danusia esküvőjéről, a keresztesek pedig bizonyosak voltak afelől, hogy a leánynak - atyján kívül - nincsen természetes védelmezője. E pillanatban előlépett de Lorche úr, és nyomatékkal kiáltotta:

- Lovagi becsületemmel tanúskodom e szavak igaz voltáról. S ha ki kételkedni merészelne benne, imhol a kesztyűm!

Rotger nem ismert félelmet, s szívében e pillanatban felforrt a harag. Felvette volna ezt a kesztyűt is, de arra gondolt, hogy aki azt odadobta, maga is hatalmas úr, s ezenfelül a geldriai gróf rokona, türtőztette hát magát annyival is inkább, mert a herceg is felállt, s homlokát összeráncolva szólt:

- Ne illessétek e kesztyűt, mert magam is bizonyítom, hogy amit e lovag szólt, igaz.

A keresztes e szavak hallatára meghajolt, aztán Zbyszkóhoz fordult:

- Ha tetszik, gyalogszerrel, zárt sorompóban, csatabárddal.

- Én már korábban amúgy is kihívtalak - felelte Zbyszko.

- Adj, Uram, győzelmet az igazságnak - kiáltották a mazowszei lovagok.

IV

Az egész udvar Zbyszko miatt nyugtalankodott, nemcsak a lovagok, hanem az asszonynép is, mert mindenki szerette, viszont Jurand levele után senki sem kételkedett benne, hogy az igazság a keresztes oldalán van, s ezenfelül azt is tudták, hogy Rotger a jelesebb keresztes-lovagok közé tartozik. Van Krist apród nyilván szándékosan híresztelte a mazowszei nemes-urak között, hogy ura, mielőtt fegyveres szerzetessé lett volna, a keresztesek díszasztalánál is helyet kapott egyszer, pedig oda csak olyan jeles világi lovagok ülhetnek, kik a keresztes hadjáratokban részt vettek avagy győzelmesen harcoltak óriások, sárkányok vagy nagyhatalmú varázslók ellen. Ily beszédeket hallatott van Krist, s egyúttal fennen dicsekedék, hogy az ő ura nemegyszer vívott már öt ellenféllel is, egyik kezében a misericordiával, a másikban csata-bárddal avagy szablyával. E beszédek hallatára erősen nyugtalankodtak a mazur lovagok, s egyik-másik ily szavakra fakadt: „Hej, ha Jurand itt volna, két ilyennel is elbánna, mert attól még soha német el nem szakada, de jaj e szegény ifjúnak! Mert amaz erőben, években és a lovagi mesterségben egyaránt felette áll!” Most már sajnálták, hogy nem vették fel a kesztyűt, s állították, ha nincs ama hír Jurandtól, kétségkívül megtették volna... „De az istenítélet félelmetes...” Ez alkalommal és egymás vigasztalására elsorolták a mazowszei s általában a lengyel lovagok neveit, kik akár az udvari vitézi tornákon, akár komoly bajvívásokban számtalanszor győzelmet arattak a nyugati lovagokon s mindenekelőtt a garbówi Zawiszát emlegették, kivel a keresztény világban egyetlen lovag sem mérkőzhetett. De voltak, kik Zbyszkóhoz is jó reménységet fűztek: „Nem vakarcs biz az - mondották -, s amint hallottuk, egyszer már a porondon derekasan megszabdalá az németek fejét.” De a legjobban megépült szívük Zbyszko csatlósának, a cseh Hlavának cselekedetén, ki a bajvívás előestéjén, hallván van Krist elbeszélését Rotger hallatlan győzelmeiről, indulatos ifjú lévén, megragadta a német csatlós szakállát, felrántotta fejét, és így szólt: „Ha nem átallasz emberek előtt hazudozni, nézz föl, s vedd eszedbe, hogy az Úr is hallja!” S oly hosszan tartotta így, hogy közben el lehetett volna mondani egy Miatyánkot, az pedig, mikor végül kiszabadult Hlava kezéből, legottan kérdezősködni kezdett a cseh nemzetsége felől, s megtudván, hogy nemesi származású, szintén kihívta csatabárdra.

Megörültek ennek a mazurok, most már megint hangzott a szó: „No, ezek ugyan megállják helyüket a sorompóban! Csak az ő oldalukon legyen az igazság, akkor nem szabadul ép csontokkal az a keresztes ebfia!” De különösen Rotger oly ügyesen hintette a port a szemükbe, hogy sokan nyugtalankodva gondolták, vajon hol vagyon az igazság? Még a hercegen is erőt vett az általános aggodalom.

A párviadal előtti estén magához is szólította Zbyszkót beszélgetésre, melynél csak a hercegasszony volt jelen.

- Bizonyos vagy felőle, hogy az Úr veled lesz? - kérdezte. - Honnan tudod, hogy Danuśkát ők ragadák el, avagy nem Jurand szólt-é néked valamit? Mert íme, itt van Jurand levele, Kaleb atya kézírása s rajta a *comes* pecsétje. Ebben ő maga mondja, hogy nem a keresztesek ragadták el. Néked mi módon szólott?

- Nékem is ezt mondta.

- Akkor hát mi módon teheted fel életedet, s mi módon állhatsz ki istenítéletre?

Zbyszko elhallgatott. Kis ideig remegett az álla, s könny gyűlt a szemébe.

- Semminek nem vagyok tudója, kegyelmes herceg úr! - szólt. - Együtt indulánk innen Jurand úrral, s útközben elmondtam néki menyegzőnket. Akkoron panasszal illetett, hogy az Úr ellen vétettünk, de mikor megbeszélem néki, hogy ez éppen Isten akaratja, megnyugodott és megbocsátott. Egész úton az volt gondolatja, hogy senki más, csak a keresztesek rabolták el Danusiát, azután meg már magam sem tudom, mi történt!... Ugyanaz az asszonyszemély jött Spychówba, ki annak idején gyógyírt hozott nékem a vadászkastélyba, s vele jött egy férfiú is. Bezárkózának Juranddal tanácskozásra. Mit beszéltek, nem tudom, de amaz éjszaka után Jurand úrra a saját cselédi sem ismertek rá, mert olyan volt, mint akit a sírból emeltek ki. Azt mondá nékünk: „nem a keresztesek". De Bergowot meg minden rabját, kiket a föld alatt tartott, elengedé. Isten a tudója, miért ment egyedül, fegyverhordozó és harcosok nélkül... Azt mondá, a haramiákhoz megyen Danuśkát kiváltani, s nékem parancsolta, hogy otthon várjak. Én hát vártam. Egyszerre hír érkezett Szczytnóból, hogy Jurand tenger németet legyilkolt, s maga is elveszett. Kegyelmes herceg úr! Nékem már égett a talpam alatt Spychów földje, s majdhogy meg nem tébolyultam. Lóra ültetem az embereket, hogy megyek Jurand halálát megbosszulni, de ekkor Kaleb atya így szólt hozzám: „A várat meg nem veszed, tehát háborúságot ne kezdj. Indulj a herceg úrhoz, ott netán tudnak valamit Danuśkáról." Így jöttem ide. Éppen akkor érkezem, mikor amaz eb a keresztesek sérelmeiről és Jurand tébolyult cselekedetéről csaholt... Felvettem kesztyűjét, mert már elébb kihívtam őt. S bátor semminek tudója nem vagyok, egyet tudok, hogy ezek mind pokolbéli hazugok, kikben nincs se szemérem, se becsület, se hit! Nézzék, kegyelmességtek! Ők gyilkolták meg de Fourcy urat, azután cselekedetüket az én fegyverhordozómra akarták hárítani. Istenemre! Leszúrták, mint a barmot, azután idejöttek bosszúért és fizetségért! Ki esküdhetnék meg rá, hogy korábban Jurandnak is nem hazudtak-e s most nem hazudnak-e te előtted is, kegyelmes herceg uram! Nem tudom, nem tudom, hol van Danuśka! De kihívtam e keresztest, mert ha életemet kellene is elvesztenem, jobb nékem a halál, mint az élet az én szerelmetes asszonyom nélkül, ki nékem ez világon mindennél kedvesebb.

Azzal indulatosan letépte fejéről a pántlikát, hogy hajfürtjei szerteszóródtak vállán, s beléjük markolva, fuldokló zokogásban tört ki. Anna Danuta hercegasszony, kit ugyancsak szíve mélyéig megrázott Danusia elvesztése, megszánta az ifjút fájdalmáért, fejére tette kezét és így szólt:

- Isten legyen segítségedre, vigasztaljon és áldjon meg, fiam!...

V

A herceg nem ellenezte a párviadalt, mert az akkori szokások szerint nem is ellenezhette. Csak azt kívánta, hogy Rotger írjon levelet a nagymesternek, és Siegfried de Löwének, amelyben elmondja, hogy elsőnek ő dobott kesztyűt a mazowszei lovagok elé, s ennek okáért száll sorompóba Jurandówna hites urával, ki egyébként már korábban kihívta őt. A lovag azzal magyarázkodott a nagymesternek írt levelében, hogy ha engedelem nélkül áll is ki, ezt azért teszi, mert a lovagrend becsületéről van szó, meg arról, hogy elhárítsa mindamaz utálatos gyanúsításokat, melyek gyalázatba szerezhetnék a lovagrendet, s melyeket ő, Rotger, mindenkor kész saját vére árán is elhárítani. A levelet a lovag egyik szolgájával legottan elküldték a határra, s onnan postán kellett tovább jutnia Malborgba. A postát ugyanis a Keresztes Lovagrend évekkel előbb feltalálta, mint más népek és a saját birodalmában be is vezette.

Azonközben a várudvaron letapodták a havat, és behintették hamuval, hogy a küzdő vitézek lába bele ne süppedjen, és meg ne csússzék a sima felületen. Az egész várban nagy volt a sürgés-forgás. Olyan izgalom szállt a lovagokra és a palotáshölgyekre, hogy a párviadalt megelőző éjszakán senki sem tudott aludni. Arról folyt a szó, hogy a kopjával avagy karddal vívott lovasbaj még végződhetnék sebesüléssel, de a gyalogviadalnak, különösen, ha ama rettenetes csatabárdokkal mívelik, mindenkor halál a vége. Minden szív Zbyszkóért dobogott, de minél nagyobb barátság fűzött valakit iránta avagy Danusia iránt, annál nagyobb nyugtalansággal emlékezett a sok szóbeszédre, mely mind a kereszteslovag nagy híréről és a vívásban való nagy készségéről zengett. A hölgyek közül igen sokan templomban töltötték az éjszakát, hol Zbyszko penitenciát tartott, minekutána Wyszoniek atya meggyóntatta. Suttogtak is, amint az ifjú lovagnak szinte fiús arcát nézték: „Bizony, alig ifjú ez még!... Hogyan is szabad ilyen ifjú fejet a német bárd alá hajtani?” - és annál buzgóbban imádkoztak Isten segítségéért. De mikor az ifjú hajnalban felemelkedett és végigment a kápolnán, hogy a várban felöltse páncélját, szívük valamelyest megnyugodott, mert noha Zbyszko feje és arca valóban gyermekes volt, termete olyan rendkívül erős és sudár, hogy szinte óriásnak tetszett, aki bármilyen kemény férfiúval szemben helytáll magáért.

A párviadalnak a körtornáccal szegélyezett várudvaron kellett lefolynia.

Mire kivilágosodott, kijött a herceg, a hercegasszonnyal és gyermekeivel egyetemben, és elfoglalta helyét a középen, két oszlop között, ahonnan az egész udvart legjobban lehetett látni. Mellettük helyezkedtek el a legfőbb udvari méltóságok, a nemes hölgyek és lovagok. A körtornác minden zugát betöltötték a nézők; a szolganép az eltakarított hóból rakott töltésen gyülekezett, de akadtak, akik felkapaszkodtak a falperemekre, sőt a tetőre is. Ott aztán egymás között vitatták meg a viadalt, s a sok beszéd egy óhajtásban csúcsosodott ki: „Adja Isten, hogy a miénk helytálljon magáért!”

Hideg, nedves, de világos nap derült fel; a levegőben rajzott a sok csóka, mely itt vert tanyát a tetőkön és a bástyatornyokban, s most felriasztott a várban eluralkodó, rendkívüli mozgás. Ott keringtek a vár fölött nagy szárnycsattogással. A nagy hideg ellenére az embereket kiverte a verejték az óriási izgalomtól, s mikor az első kürtszó felharsant, jelezvén, hogy a küzdő felek közelednek, a szívek pöröly módjára kezdtek verni.

A két dalia a sorompó ellenkező oldaláról lépett be, s a két szélen megállt. A nézők lélegzete is elakadt, mindenki arra gondolt, hogy íme, nemsokára két lélek száll el innen felfelé, az Úr ítélőszékének küszöbéhez, s két holttest marad a havon. Az asszonyemberek piros orcái és

ajkai elsápadtak és elkékültek e gondolatra, a férfiak tekintete úgy meredt a vitézekre, mint a szivárványba, mert mindenki a két ellenfél magatartásából és fegyverzetéből próbált jósolni, hogy melyikük részén lesz a diadal.

A keresztesen kékre edzett, fényes páncél volt, ugyanolyan csípővérttel és sisakkal, melynek rostélya fel volt ütve, s a taraján színes pávatollbóbita lengett. Zbyszko mellét, oldalát és hátát a pompás milánói páncél fedte, melyet ama fríz lovagtól zsákmányolt, a fején karimás sisak, elöl nyitva, minden forgó nélkül, a lábán bikabőr csizma. A lovagok bal karjukon tartották a címerükkel ékesített pajzsot: a keresztesén felül sakktáblaszerű mező, alul három oroszlán, amint mindegyik két hátulsó lábára ágaskodik, Zbyszkóén - a „Tompa Patkó". Jobb kezükben ijesztő széles csatabárd, megfeketedett tölgyfanyéllel, mely hosszabb volt, mint egy jól megtermett férfi karja. Mögöttük álltak fegyverhordozóik: Hlava, kit Zbyszko Głowacznak nevezett és van Krist. Mindkettőn sötét vaspáncél s kezükben ugyancsak csatabárd és pajzs. Van Krist címere rekettyebokrot ábrázolt, míg a csehé a Pomianhoz[86] hasonlított, azzal a különbséggel, hogy őnála a bikafejbe a csákány helyett a rövid kard hatolt be félpengéig, úgyhogy egészen az állat szeméig bemerült.

Felhangzott a második kürtszó, s a megállapodás szerint a harmadiknál kellett a két lovagnak egymásra törnie. Most már csak a szürke hamuval behintett csekély tér választotta el őket egymástól. S e rövid térség felett vészjósló madár módjára lebegett a - halál. Mielőtt azonban a harmadik kürtszó felharsant volna, Rotger az oszlopokhoz közeledett, melyek között a hercegi pár ült, magasra emelte, vassal borított fejét, s hogy szavát a körtornác minden zugában meghallják, nagy fennszóval kiáltá:

- Istent hívom tanúságul, meg téged, kegyelmes herceg és e birodalom minden lovagját, hogy íme, ártatlan vagyok ama vértől, mely itt közelest kiontatik.

E szavak hallatára ismét elszorultak a szívek, látván, hogy a kereszteslovag ennyire biztos saját diadalában. De Zbyszko a maga egyszerű lelkületével cseh fegyverhordozójához fordulva így szólt:

- Büdös nékem e keresztes hivalkodása, mert halálom után még helyénvaló lenne, de míg pára vagyon bennem, addig nem. Ott a fején a pávabóbita, akiből én elsőbben hármat fogadtam, azután meg annyit, valahány ujjam van a két kezemen. Ímé, megadá az Úr!

- Uram... - kérdezte Hlava, miközben a földre hajolt, s némi hamuval elegy havat markolt fel, hogy a csatabárd nyele ne csússzék a kezében. - Ha Krisztus Urunk megadja, hogy hamar végzek e porosz vakarccsal, szabad lesz-e nékem, ha már a keresztest el nem érhetem is, legalább bárdom nyelét az térde közé nyomni, hogy a földre döntsem?

- Isten őrizzen meg téged attól! - kiáltotta élénken Zbyszko. - Gyalázatba szereznél engem is, magadat is!

Egyszerre felrivalgott a harmadik kürtjel. A csatlósok, hallván a jelt, nagyszilajon egymásnak estek, a lovagok pedig lassabban, óvatosabban közeledtek egymáshoz, mert az első összecsapásig kötelezte őket a méltóság és a tekintély.

Alig valaki törődött a csatlósokkal, de azok a tapasztaltabb férfiak és cselédek, kik őket nézték, mindjárt látták, hogy Hlava messze fölötte áll ellenfelének. A német kezében a bárd is nehezebben járt, meg pajzsának mozdulatai is lassúbbak voltak. A nagy gyalogpajzs alól meglátszott, hogy lábai hosszabbak, de vékonyak és kevésbé rugalmasak, mint a cseh szűk,

[86] Bölényfejet ábrázoló, ismert lengyel címer.

nadrágba szorított hatalmas lábszárai. Hlava olyan szilajon támadott, hogy van Kristnek jóformán az első pillanattól kezdve hátrálnia kellett. Mindjárt látszott, hogy a két ellenfél közül az egyik viharként zúdult a másikra, nyomja, szorítja, üti, mint a tüzes villám, a másik meg, érezvén, hogy fölötte lebeg a halál, csak védekezik, hogy minél messzebbre kitolja a borzalmas pillanatot. S valóban így is volt. A hivalkodó van Krist, ki általában csak akkor állt sorompóba, ha már a viadaltól meg nem vonhatta magát, hamarosan ráérzett, hogy vakmerő és vigyázatlan szavai olyan vasgyúróval akasztották össze, kit jobban kellett volna kerülnie, hogynem magát a pusztulást. Most azért, érezvén, hogy az ifjúnak minden ütése akár egy ökröt leteríthetett volna, egyszerre megolvadt a szíve mellében. Egészen elfeledte, hogy a csapásokat nem elég pajzsával felfogni, hanem vissza is kell adni. Látta maga fölött a csatabárd villogását, s mindegyik villanásról azt hitte - ez az utolsó. Ahogy a pajzsot felkapta, szemét önkéntelenül lezárta a rettegés és a kétség, hogy vajon még egyszer kinyithatja-e. Ő maga ritkán támadott, s nem is reménykedett, hogy ütése eléri ellenfelét, csak egyre magasabbra emelte pajzsát feje fölé, hogy még egyszer és még egyszer megvédje.

Végül kezdett kifáradni, de a cseh folyton ütötte, csapásai egyre erősebbek lettek, s nyomukban van Krist testéről úgy kezdtek hullani a páncél egyes részei, mint ahogyan a fenyőfa hatalmas törzséről válnak le az óriási szilánkok a favágó fejszéjének ütéseitől. Pajzsának felső széle lehajlott és megrepedezett, jobb válláról a keresztülvágott, véres szíjjal együtt lehullott a vállvas. Van Krist haja rémülten meredt az égnek, s halálos félelem töltötte el szívét. Még egyszer, azután másodszor is teljes erejéből sújtott a cseh pajzsa felé, végül látván, hogy ellenfelének óriási ereje miatt már nincs számára menekülés, s hogy csak valami rendkívüli erőfeszítés mentheti meg, egyszerre fegyverzetének és testének egész súlyával Hlava lába elé vetette magát.

Mindketten a földre zuhantak, s ott viaskodtak henteregve. De a cseh hamarosan felülkerekedett. Kis ideig még azzal volt foglalatos, hogy igyekezett lefogni ellenfele kétségbeesetten kalimpáló tagjait, végre térdét rászorította a német hasát borító láncingre, s öve mellől kihúzta rövid, háromélű misericordiáját.

- Kegyelem! - suttogta halkan van Krist, tekintetét Hlavára emelve.

De amaz felelet helyett egész hosszában elnyúlt rajta, hogy kezével könnyebben elérhesse nyakát, s a sisaktartó szíjat álla alatt keresztülvágva, kétszer egymás után döfte pengéjét a szerencsétlen torkába, egészen melle mélyéig.

Van Krist szeme mélyen gödrébe süppedt, keze és lába ideges rángással csapkodta a havat, mintha a hamut akarná leverni róla. Kis idő múlva azonban kinyúlt, és mozdulatlanságba meredt, csak véres tajtékkal lepett ajkát biggyesztette még el, s nyakából bőséges sugárban folyt a vér.

A cseh felállt, misericordiáját a német gúnyájába törölte, azután fogta csatabárdját, s nyelére támaszkodva figyelte gazdája és Rotger viadalát, mely az övénél nehezebb és sokkal ádázabb volt.

A nyugati lovagok már inkább hozzászoktak a kényelemhez és a dúsabb élethez, míg a malopolskai, wielkopolskai meg a mazowszei „földesurak” még kemény, nyers életmódot folytattak. Ez tette, hogy az iránt semminemű hajlandóságot nem érző idegenek szemében is bámulatot keltettek erejükkel, és az akár tartós, akár hirtelen jövő fáradtsággal szemben tanúsított szívós kitartásukkal. Ezúttal is megmutatkozott, hogy Zbyszko, kezének és lábának erejével nem kevésbé áll a kereszteslovag fölött, mint Hlava van Krist fölött. De az is kitetszett, hogy a harci mesterségben való jártasság tekintetében, ifjúságánál fogva, bizony háttérbe szorul a német mögött.

Zbyszkónak bizonyos mértékig hasznára vált, hogy Rotger a csatabárdot választotta, mert ezzel nem lehetett vívni, míg rövid avagy hosszú szablyával való viadalnál ismerni kell a vágásokat és szúrásokat, s tudni kell azokat elhárítani is, s ennélfogva a harci mesterségben jártasabb német könnyebben fölébe kerekedhetett volna. De még így is, nemcsak Zbyszko, hanem a nézők is azonnal láthatták a német mozdulatairól és a pajzs kezelésérül, hogy tapasztalt és veszélyes férfiú küzd előttük, ki szemmel láthatólag nem először vesz részt ilyen viadalban. Zbyszko minden vágására felkapta pajzsát, s abban a pillanatban, mikor azt a csapást érte, kissé visszarántotta, ami által a legerősebb ütés lendülete is vesztett erejéből, s nem bírta sem átvágni, sem megtörni a pajzs sima felületét. Néha hátrált, néha támadott, de mindezt nyugodtan vagy olyan villámgyorsan mívelte, hogy szemmel alig lehetett követni mozdulatait. A herceg már kezdte félteni Zbyszkót, a férfiak arca elkomorodott, mert úgy látták, mintha a német szándékosan játszanék vele. Néha még pajzsát sem emelte fel, hanem mikor Zbyszko sújtott, fél fordulattal oldalra hajolt, úgyhogy a bárd éle az üres levegőbe vágott. Ez volt a legveszélyesebb fogás, mert Zbyszko elveszthette egyensúlyát, s a földre zuhanhatott, ami feltétlenül vesztét okozta volna. A cseh is látta ezt, amint ott állt a levágott Krist hullája fölött, meg is ijedt s így szólt magában: „Istenemre, ha az én uram elesik, bárdom fokával úgy vágok az német lapockája közé, hogy ő is elnyúlik.”

De Zbyszko nem esett el, mert lábában temérdek ereje volt, s ha jól szétterpeszkedett, mindegyik lábán meg bírta tartani nemcsak testének súlyát, hanem lendületének erejét is.

Rotger azonnal észrevette ezt, s a nézők tévedtek, mikor azt hitték, hogy játszik Zbyszkóval. Ellenkezőleg, az első ütések után, mikor a pajzs kezelésében való minden jártassága ellenére karja csaknem megdermedt a csapások súlya alatt, megértette, hogy a legényke igen nagy fáradságába fog kerülni, s hogyha valami jó fortéllyal le nem üti, ez a viadal hosszúvá és veszedelmessé is válhat számára. Arra számított, hogy a levegőbe suhintó vakvágás Zbyszkót ledönti lábáról, s mikor ez nem történt meg, már nyugtalankodni kezdett. Sisakja vaskarimája alól látta ellenfelének táguló orrcimpáit, összeszoruló ajkát, s olykor vészesen megcsillanó szemét. Ilyenkor azzal vigasztalta magát, hogy Zbyszkót elragadja szenvedélye, megfeledkezik magáról, elveszíti a fejét, s elvakultságában több gondot fordít a támadásra, mint a védekezésre. De ebben is tévedett. Zbyszko ahhoz nem értett ugyan, hogy fél fordulattal térjen ki a csapások elől, de sosem feledte, hogy pajzs van a kezében, s mikor csatabárdját felemelte, nem fedte fel magát jobban, mint amennyire szükséges volt. Óvatossága szemmel láthatólag megkétszereződött, s látván ellenfele tapasztaltságát és ügyességét, nemcsak, hogy el nem vesztette fejét, hanem még jobban figyelt, óvatosabb lett, s egyre rettenetesebb erejű csapásaiban volt valami gondosság, ami nem annyira a lázas, mint inkább a hideg elszántság műve szokott lenni.

Rotger nem egy hadban forgolódott már, s nemegyszer vett részt közvetlen tusában, akár csoportban, akár párviadalban, tapasztalatból tudta hát, hogy vannak emberek, akik, mint a ragadozó madarak a harcra teremtődtek, s kiket a természet különlegesen megáldott azzal, hogy szinte ösztönszerűleg kitalálják azt, amire mások csak hosszú évek gyakorlata árán jönnek rá. Mindjárt látta, hogy most is ilyen ellenféllel van dolga. Az első ütések után megértette, hogy ebben az ifjúban van valami a vércse tulajdonságából, mely ellenfelében csak a zsákmányt látja, s egyetlen gondja, hogy karmaival elérje. Hiába volt óriási ereje, azonnal megérezte, hogy ebben sem mérkőzhet Zbyszkóval, s ha előbb kimerülne, hogynem halálos csapást mérhet rá, akkor ez a harc, ezzel a kevésbé tapasztalt, de félelmetes ifjúval végzetes lehet számára. Így gondolkozván, elhatározta, hogy erejét kíméli a harcban, s vigyáz, hogy csak a lehető legkisebb mértékben vegye igénybe. Testéhez közel vonta a pajzsot, és se nem támadott, se nem hátrált túlságosan, mozdulatait korlátozta. Lelke és karja minden erejét a végső, döntő csapásra tartogatta, és várta az alkalmas pillanatot.

A rettenetes harc a szokásosnál tovább elhúzódott. A körtornácon halotti csend volt, csak hol a csatabárdok éles csendülése, hol fokaik tompa pufogása hallatszott, amint a pajzsra zuhantak. Az ilyen látvány sem a hercegi pár, sem a lovagok, sem a palotáshölgyek számára nem volt újság, mégis minden szívet vasfogóként szorított össze valami érzés, amely leginkább a rémülethez hasonlított. Mindenki megértette, hogy itt nem az erő, az ügyesség vagy a bátorság bizonyításáról és kimutatásáról van szó, hogy ebben a viadalban több a kemény elszántság és a kétségbeesés, nagyobb és kérlelhetetlenebb a gyűlölet, mélyebb a bosszúvágy. Az egyik oldalon a rettenetes sérelmek, a szerelem és a feneketlen keserűség, a másikon az egész lovagrend becsülete és a mélységes gyűlölet lépett ki erre a küzdőtérre istenítélet elé.

Közben a halvány téli reggel kissé kiderült, a szürke ködfátyolon lassanként áttörtek a nap sugarai, megcsillantották a keresztes kékbe játszó páncélját és Zbyszko ezüstös milánói vértjét. A kápolnában terciára[87] harangoztak, a harang hangjára a csókák egész raja rebbent fel a vár tetejéről, s úgy csapkodtak szárnyukkal, akkora zajt csaptak károgásukkal, mintha a vérnek és ama hullának örülnének, amely immár mozdulatlanul hevert a havon. Rotger a harc hevében egyszer-kétszer futó pillantást vetett megholt apródja felé, s hirtelen nagyon elhagyatottnak érezte magát. Minden szem, amely feléje fordult, ellenséges pillantást lövellt felé, minden ima és minden halk fogadalom, mely a hölgyek szájából elhangzott, Zbyszko győzelmét kívánta. S ezenfelül még egy nyugtalanító érzés kínozta: noha biztos volt benne, hogy Zbyszko csatlósa nem veti rá magát hátulról, nem nyúl hozzá alattomos módon, a fenyegető alak közelsége mégis valami önkéntelen nyugtalansággal töltötte el, amilyent az ember a farkas, a medve vagy a vadbivaly láttára érez, ha nem választja el tőlük a biztonságot jelentő rács. S ettől az érzéstől nem tudott szabadulni már csak azért sem, mert a cseh, hogy a harc lefolyását pontosabban figyelhesse, állandóan mozgott és változtatta helyét, s hol oldalról, hol hátulról került a küzdők felé, hol szembefordult velük, közben pedig fejét előrenyújtogatta, s a sisakrostély nyílásain át vészjóslóan meredt a lovag szemébe, néha meg - mintha véletlenül tenné - meg-megemelte véres kardját.

Végül is Rotgert kezdte kínozni a fáradtság. Egymás után két rövid, de rettenetes erejű vágást irányított Zbyszko jobb karjára, de az olyan erővel lökte el pajzsával, hogy a bárd nyele meglódult Rotger kezében, ő maga meg kénytelen volt hirtelen visszaugrani, hogy el ne vágódjék. S ettől kezdve már folyton hátrált. De nemcsak ereje kezdett kimerülni, hanem hidegvére és türelme is. A nézők ezt látva, hangos kiáltásban, mintegy diadalordításban törtek ki, amely haragot és kétségbeesést keltett Rotger szívében. A bárdok csapásai egyre sűrűbbek lettek. Mindkét küzdőfél homlokát belepte a verejték, s összeszorított fogukon át rekedt, ziháló lélegzés tört elő. A nézők nyugalma szintén elillant, s minduntalan elhangzott a kiáltás, hol a férfiak, hol az asszonynép szájából: „Üsd! Bele!... Istenítélet! Isten büntetése! Isten segítsen!” A herceg néhányszor intett kezével, hogy a zajt elcsendesítse, de azt már nem lehetett visszatartani. Egyre hangosabb lett a moraj, mert itt is, ott is felsivalkodott egy-egy gyermek a körtornácon, végül is a hercegnő oldalán felhangzott egy elcsukló, fiatalos női hang:

- Danuśkáért! Zbyszko, Danuśkáért!

Zbyszko tudta, hogy Danusiáért küzd, bizonyos volt benne, hogy ennek a keresztesnek a keze is benne van az ő elrablásában s ellene küzdve, Danusia sérelmét akarta megtorolni. De mint harcszomjas ifjú vitéz, harc közben csak magára a harcra gondolt. Most azonban ez a kiáltás egyszerre eszébe juttatta veszteségét és a kedves leány szörnyű balsorsát. A szerelem, a keserűség és a bosszúszomj tűzzel töltötte meg ereit. Szíve megvonaglott mellében a felszakított

[87] A harmadik óra a nap egyházi beosztásában, amely szerint a papok mindennapi imáikat mondják.

fájdalomtól, s valóságos harci düh szállta meg. A vihar csapásaihoz hasonló rettenetes erejű ütéseit a keresztes most már sem feltartani, sem követni nem bírta. Zbyszko most pajzsát olyan emberfeletti erővel vágta Rotger pajzsához, hogy a német karja egyszerre elhalt, s erőtlenül hanyatlott alá. Ő maga rémülten hátrálva, visszahajolt, e pillanatban szeme előtt megcsillant a csatabárd éle, s mint a villám, sújtott le jobb vállára.

A nézők fülébe belehasított a borzalmas kiáltás: „Jézus!..." - Rotger még egy lépést hátrált, s hanyatt zuhant a földre.

A körtornácon egyszerre megmozdult a tömeg, s rajzott, mint a méhkas, mikor a méhek a nap hevétől feléledve, nyüzsögni kezdenek. A lovagok tömegesen rohantak le a lépcsőkön, a cselédnép átugrálta a hótöltést, hogy megbámulja a hullákat, mindenütt kiáltások hallatszottak: „Íme, istenítélet!... Van már méltó örököse Jurandnak! Dicsőség néki és hála!... Ez aztán legény a gáton!" Mások meg ezt kiabálták: „Nézzétek és bámuljátok! Ezt még Jurand se mívelte volna jobban!" S legottan a kíváncsiaknak tömege vette körül Rotger holttestét. A keresztes hanyatt fekve terült el a földön, arca fehér, mint a hó, szája kitátva, válla borzalmasan, véresen vált el a nyakától egészen a hónaljáig, alig néhány húscafat tartotta. Egyesek megint ilyen szavakra fakadtak: „Íme, míg élet volt benne, kevélyen járt-kelt e földön, s most ujját sem mozdíthatja!" Míg így beszéltek, egyesek a német óriási termetét csodálták, mely halála után még nagyobbnak látszott, s jókora területet elfoglalt a sorompók között; mások a havon tündöklő pávatollakban gyönyörködtek, voltak, akik páncélzatát bámulták, mely egy jó falu értékével felért, mire a cseh Hlava, Zbyszko két másik emberével együtt éppen odalépett, hogy leszedje a hulláról. A kíváncsiak most Zbyszkót vették körül, dicsérték és egekig magasztalták, mert helyesen úgy vélték, hogy ez a dicsőség az egész mazowszei és lengyel lovagvilágra kisugárzik. Időközben elvették tőle pajzsát és csatabárdját, így akarván könnyíteni rajta, a mocarzewi Mrokota meg sisakját csatolta le, hogy izzadt üstökét skarlátszínű posztósapkával fedje be, Zbyszko szinte révülten állt, s nehezen lihegett, szemében még nem aludt ki a tűz, arca sápadt és kemény volt az erőfeszítéstől. Kissé remegett is az izgalomtól és a fáradtságtól. De máris megragadták két karját, és vitték a herceg és felesége elé, kik a jól fűtött teremben a kandalló előtt várakoztak reá. Zbyszko letérdelt eléjük, s mikor Wyszoniek atya keresztet vetett reá, s az elesettekért elmondta a halotti imát, a herceg átölelte az ifjú fejét és így szólt:

- Az Úr ítélkezett fölöttetek s Ő vezérlé karodat, amiért áldott legyen az Ő szent neve. Ámen!

Aztán de Lorche úrhoz és a többi lovaghoz fordulva hozzátette:

- Téged pedig, idegen lovag és ti mindnyájatokat, kik jelen vagytok, tanúságul hívlak, kiről magam is tanúságot teszek, hogy a lovagi virtus és illendőség szerint víttanak egymással, ahogyan az istenítéleteken a világon szerénszerte szokás. Így vala itt is, lovagi és isteni módon.

A helybeli harcosok kórusban kiáltottak igent, mikor pedig de Lorche úrnak lefordították a herceg szavait, felállt és kijelenté, ő nemcsak tanúskodni kész arról, hogy itt minden lovagi és isteni módon történt, de ha akár Malborgban, akár bármely más hercegi udvarnál akadna vakmerő, ki ebben kételkedni merne - ő, de Lorche, azonnal sorompóba hívja; gyalog- avagy lovasbajra, lenne bár nem is rendes, közönséges lovag, hanem óriás avagy varázsló, kinek mágikus ereje még ama Merlinénél is hatalmasabb.

Zbyszko most Anna Danuta hercegasszony térdét ölelte át, mire az úrnő fölébe hajolt és így szólt:

- Miért nem örvendezel? Örülj és adj hálát az Úrnak, mert ha Ő nagy kegyelméből kihozott e veszedelemből, akkor nyilván ezután sem hagy el s elvezet boldogságodhoz.

- Mi módon örvendezzek, szerelmetes asszonyom? - felelte Zbyszko. - Mert adott ugyan az Úr diadalmat és bosszút eme keresztesen, de Danuśka csak nincs itt, és nincsen is meg, s én sem vagyok közelebb hozzá, mint elébb voltam.

- A legkegyetlenebb ellenség, Danveld, Gottfried és Rotger már nem él - felelte a herceg-asszony. - Siegfriedről azt mondják, hogy ámbár igen kegyetlen ember, de igazságosabb ezeknél. Dicsérjed az Úr irgalmát ezért is. De Lorche úr mondá, hogy ha a keresztes elbukik, testét ő viszi haza, azután Malborgba is elmegy, magánál a nagymesternél emel szót Danuśkáért. Néki csak nem mernek ellene szegülni.

- Az Úr adjon jó egészséget de Lorche úrnak, én is véle megyek Malborgba.

A hercegnő úgy megrémült e szavakra, mintha Zbyszko azt mondta volna, hogy fegyvertelenül megy a farkasok közé, melyek télidőben falkába verődnek a mazowszei erdő mélyén.

- Mi okon? - kérdezte. - A biztos veszedelembe? Most mindjárt-e viadal után? Nem segít rajtad sem de Lorche, sem ama levelek, kiket Rotger küldött el a bajvívás előtt. Nemhogy megmentenéd magad, hanem inkább elveszejted.

De Zbyszko felállt, karját keresztbe fonta, s így szólt:

- Isten úgy segéljen, hogy elmegyek Malborgba, s elmennék akár tengeren túlra is. Úgy áldjon meg az Úr Jézus, hogy utolsó leheletemig keresni fogom őt, és meg nem szűnök keresésétől, míg el nem pusztulok. Könnyebb nekem a németet ütni, és vasban öklelőzni velük, hogynem az én szegény árvámnak a pincetömlöcben ríni és sóhajtozni. Hej, könnyebb! könnyebb!

S ezt is oly indulattal és oly nagy fájdalommal mondta - mint egyébként mindent, amikor Danusiára gondolt -, hogy olykor a szó meg-megszakadt ajkán, mintha valaki torkát fojtogatta volna. A hercegasszony megértette, hogy hiába is próbálná eltéríteni, legfeljebb úgy tarthatná vissza, ha legalábbis vasba veretné, s a pincetömlöcbe taszíttatná.

De Zbyszko nem indulhatott mindjárt. Az akkori lovagnak szabad volt tekintet nélkül hagyni minden akadályt, de nem volt szabad megtörnie a lovagi szokásokat és illendőséget, mely úgy kívánta, hogy a párviadal hőse egy egész napot töltsön a hely színén a következő éjfélig, mintegy annak bizonyságául, hogy ő maradt a küzdőtér ura, meg annak igazolására, hogy hajlandó ismét sorompóba állni, ha a legyőzöttnek valamelyik rokona vagy barátja bajra hívná. Ezt a szokást tiszteletben tartották egész katonai csapatok is, még akkor is, ha olyan előnyről kellett lemondani miatta, melyet pedig gyors cselekvéssel kihasználhattak volna. Zbyszko nem is akarta kivonni magát a kérlelhetetlen törvény szigora alól, evett hát valamit, hogy újabb erőt nyerjen, azután felöltötte páncélját, éjfélig ott maradt a várudvaron, hogy a komor téli égbolt alatt várjon az új ellenfélre, aki azonban sehonnan nem jöhetett. Csak éjfélkor, mikor a heroldok harsonaszó mellett, most már végérvényesen kihirdették győzelmét, szólította a długolasi Mikołaj estebédhez, s egyben tanácskozásra a herceghez.

VI

A tanácskozáson előbb a herceg emelt szót:

- Nagy baj, hogy semminemű írásunk avagy bizonyságunk nincsen a komturok ellen. Mert mi haszna, hogy nyilván helyes a gyanú, s magam is úgy vélem, hogy a leánykát ők ragadták el, és senki más? Letagadják. S ha a nagymester valamelyes bizonyságot kér, mit adunk elejbe? Bah! Még Jurand levele is nékik kedvez.

Aztán Zbyszkóhoz fordult:

- Azt mondád, ama levelet fenyegetésekkel kényszerítették ki tőle. Lehet, és nyilván úgy is van. Mert ha az igazság az ő oldalukon volna, akkor az Úr nem segélt volna meg Rotger ellen. De ha egyszer kikényszeríthették, megtehetik másodszor is. Hátha nékik is van bizonyító írásuk Jurandtól, hogy ártatlanok a leányzó elrablásában. S ha ezt az írást a nagymester elejébe adják, akkor mi lesz?

- Ők maguk vallották, szerelmetes uram, hogy Danuśkát kiszabadíták a latrok kezéből, és náluk van.

- Tudom. De most azt mondják, tévedtek, mert más leányzó volt, mit bizonyít, hogy Jurand maga is megtagadá ama leányt.

- Megtagadá, mert másat hoztak elejbe, amivel felette igen fel is ingerelék.

- Bizonnyal így volt, de azt mondhatják, hogy csak mi véljük így.

- Hazugságaik, akár az erdő sűrűje! - kiáltotta a długolasi Mikołaj. - Szélrül még láthatsz valamit, de minél beljebb hatolsz, annál nagyobb a sűrűség, hogy az ember eltéved és utat veszít.

Ezután szavait németre is lefordította de Lorche úrnak, aki így felelt:

- A nagymester úr nemesebb lélek, meg öccseura is, és jóllehet lelke kemény és vakmerő, a lovagi becsületre fölöttébb érzékeny.

- Igazán szólasz, lovag - felelte Mikołaj. - A nagymester emberséges úr. De sem a komturokat, sem a káptalant fékezni nem tudja, sem azt el nem fordíthatja, hogy a lovagrendben minden a mások sérelmein épül, de nem is örvendez ennek. Indulj, indulj, de Lorche uram és jelentsd meg néki, mi ment végbe itt. Idegen urak előtt sokkal inkább szégyenkeznek ők, mint mi-előttünk, hogy az idegen udvarokban meg ne tudják hitszegéseiket és nemtelen tetteiket. S ha a nagymester bizonyságot kér kigyelmedtől, akkor feleljed néki: „Az igazságot ismerni Isten dolga, keresni embereké. Most azért, ha bizonyságot kívánsz, uram, magad keressed: hányasd fel az várakat, tapogasd ki az embereket, engedd, hogy mi is keressük, mert merő bolondság és mese, hogy ama szegény árvát latrok ragadták el."

- Bolondság és mese - ismételte meg de Lorche.

- Mert a haramiák nem emeltek volna kezet sem a herceg úr udvarára, sem Jurand úr leányára. De ha ezt mívelék is, a váltságnak okáért ők maguk jelentették volna meg Jurand úrnak, hogy náluk van.

- Mindezt elejbe adom a nagymesternek - felelte a lotaringiai lovag. - És megkeresem de Bergow urat is, mert egyazon országból jöttünk, s bár nem ismerem, mondják, hogy ő is atyjafia Geldria grófjának. Ő Szczytnóban volt, mondja el a nagymesternek, mit látott.

Zbyszko valamit megértett e szavakból, s amit meg nem értett, azt lefordította neki Mikołaj, átölelte hát de Lorche úr derekát, s úgy magához szorította, hogy az felnyögött.

A herceg pedig Zbyszkóhoz fordult:

- Mindenképpen menni akarsz-é?

- Mindenképpen, kegyelmes herceg úr. Mi egyebet tehetnék? Víni kívántam Szczytnót, akárha fogammal kellett volna a falat átrágnom. De hát mi módon kezdjek háborúságot engedelem nélkül?

- Mert ki engedelem nélkül háborúságot kezd, a hóhér pallosa alatt kell bűnhődnie - mondotta a herceg.

- Tudom, a törvény, törvény - felelte Zbyszko. - Bajra hívtam volna én mindnyáját, kik akkoron Szczytnóban valának, de mondják, Jurand úgy vágta őket, akár a birkát, nem tudtam hát, melyik él közülük s melyik hullott el... De úgy segéljen Isten és a Szent Kereszt, hogy Jurand urat utolsó leheletemig el nem hagyom!

- Igazán szóltál, fiú, és kedvet találtál előttem - kiáltotta a długolasi Mikołaj. - S hogy nem futottál egyedül Szczytnóba, abból látszik, hogy értelem is van a fejedben, mert a bolond is tudhatja, hogy sem Jurandot, sem a leánykát nem ott őrzik, hanem más várba vitték. Az Úr megjutalmazott Rotgerrel azért, hogy idejövél.

- Ímé - szólt a herceg -, amint Rotgertől is hallottuk, ama négy közül csak az öreg Siegfried él, a többit már megbüntette az Úr, akár a te kezed által, akár Jurand által. Ami Siegfriedet illeti, lehet, hogy amazoknál kisebb lator, de talán mind között a legkegyetlenebb. Nagy baj, hogy Jurand meg Danuśka az ő kezében vannak s gyors szabadulást kell nékik szerezni. De hogy téged is valaminémű gonosz ne érjen, adok levelet a nagymesterhez. Csak vedd eszedbe, hogy nem követi méltóságban mégy hozzá, hanem mint küldött, én meg a nagymesternek ily szavakat írok: Ha annak idején rátörtek a mi személyünkre, holott jóltevőjüknek ivadéka vagyunk, nem kétséges, hogy Jurandównát is ők ragadták el, különösképpen, mert fölöttébb nagy a haragjuk Jurand ellen. Ennélfogva kérem a nagymestert, hogy szorgalmatosan keresstetné, s ha drága néki az én barátságom; legottan adatná ki a leányzót a te kezedbe.

Zbyszko hallván a herceg szándékát, lábához borult, s térdét átölelve szólt:

- És Jurand úr, kegyelmetes uram! És Jurand úr? Emeljen szót kegyelmességed őérette is. Ha halálos sebe van, hadd halna meg saját otthonában, gyermekei között.

- Szó esik benne Jurandról is - felelte a herceg kegyesen. - Két bírát kell küldenie, és én is küldök kettőt, kik a komturok és Jurand minden cselekedeteit a lovagi tisztesség törvénye szerint latolgatnák. Azok meg kiválasztanak még egyet, ki nékiek fejük lenne, s ahogy ők elvégzik, úgy lesz.

Ezzel be is fejeződött a tanácskozás, utána Zbyszko elbúcsúzott a hercegtől, hogy nyomban útnak induljon. De mielőtt elszéledtek volna, a nagy tapasztalata és a kereszteseket is jól esmérő długolasi Mikołaj félrevonta Zbyszkót, s megkérdezte:

- S fegyverhordozódat, ama cseh legényt elviszed-é magaddal a némethez?

- Bizonyára nem szakad el tőlem. Miért kérdi tekigyelmed?

- Mert szánom az árvát. Derék szál legény, de ne feledd, amit szólok: te fejedet épségben hozod ki Malborgból, hacsak sorompóba nem szállsz, s magadnál különb ellenfélre nem lelsz, de amannak biztos a veszte.

- Miért?

- Mert az ebfiak azzal vádolják, hogy de Fourcyt ő döfte le. Bizonyára a nagymesternek is megjelentették, hogy ama lovag vérét ő ontá ki. Ezt Malborgban meg nem bocsátják néki. Törvény és bosszú vár ott reá, mert mi módón tudnád a nagymestert meggyőzni ártatlanságáról? Meg aztán Danveld karját is ő zúzta össze, ki pedig a nagy ispotályos atyjafia vala. Szánom én e legényt, bizony mondom néked, ha elmegy, halálát leli.

- Nem leli, mert Spychówban hagyom.

De másképp történt, mert oly okok jöttek közbe, melyek miatt a cseh nem maradhatott Spychówban. Zbyszko és de Lorche másnap kíséretükkel útnak indultak. De Lorche boldogan kocogott, mert Wyszoniek atya feloldozta Ulrika de Elnernek tett fogadalma alól, úgyhogy most már sugárzó arccal, magába zárkózva elmélkedett a długolasi Jagienka szépségéről; Zbyszko viszont nem tudván vele Danusiáról beszélni, már csak azért sem, mert nemigen értették meg egymást, Hlavával elegyedett szólásba, ki ez ideig semmit sem tudott a keresztesek országába tervezett útról.

- Megyünk Malborgba - szólt. - De hogy mikor térek meg, az az Úr kezében vagyon... Lehet, hogy közelest, lehet, hogy csak tavasszal avagy esztendő múlva, de könnyen lehet, hogy meg sem térek. Érted-e?

- Értem. Kigyelmed alighanem azért megy, hogy ama lovagokat is mind kihívja. És hála legyen érte az Úrnak, mert úgy vélem, ama lovagok mindegyikének fegyverhordozója is van.

- Nem úgy - felelte Zbyszko. - Nem azért megyek én oda, hogy kihívjam őket, hacsak magától nem adódnék, te meg semmiképpen nem jöhetsz vélem, hanem veszteg maradsz odahaza, mármint Spychów várában.

A cseh e szavak hallatára rettenetes bánkódásnak esett, és keservesen kezdett panaszkodni, azután ifjú gazdáját kérlelte, ne hagyja őt itt.

- Én esküvéssel fogadtam, hogy kigyelmedet el nem hagyom, a Szent Keresztre, és becsületemre esküdtem. S ha kigyelmedet netán valamiféle gonosz érné, mi módon mutatkoznám Zgorzelicében kisasszonyom orcája előtt? Esküvém néki, nagy jó uram! Most azért szánj meg engem, hogy becsületemet meg ne gyalázzam orcája előtt.

- S arra nem esküdtél-é, hogy engedelmes szolgám leszel? - kérdezte Zbyszko.

- Esküdtem! Engedelmes leszek mindenben, csak abban nem, hogy elhagyom kigyelmedet. Ha az én uram elűzne is, utánamegyek a távolból, hogy ha netán szüksége lenne reám, kéznél legyek.

- Nem kergetlek én, még el sem űzlek - felelte Zbyszko -, de hiba lenne, ha nem tudnálak elküldeni, valahová kellene, akár a legmesszebb útra is, avagy elszakadni tőled, ha csak egy napocskára is. Nem állhatsz szüntelenül fölöttem, miként a hóhér a jótét lélek felett! A párviadalban meg miként segélhetnél? Nem mondom, háborúban, mert ott a vitézek sokadalomban vínak, de ha sorompóba állok, mi módon víhatnál énhelyettem? Ha Rotger hatalmasabb lett volna nálam, nem az én szekeremen heverne az ő páncélja, hanem az övén az enyém. Most azért vedd eszedbe, hogy nékem ott teveled nehezebb lenne a sorom s még vesztemre is lehetnél.

- Mi módon lehetne az, uram?

Zbyszko most már elmondott neki mindent, amit a długolasi Mikołajtól hallott, hogy a komturok nem vallhatván be de Fourcy meggyilkolását, őt vádolták meg vele, s most a bosszú végett halálra keresik.

- Most azért, ha megfognának - fejezte be Zbyszko -, nem hagyhatnálak az ebek torkában, s ezzel még a magam fejét is rátehetném.

A cseh elkomorodott, mert érezte e szavak igazságát, de megpróbálta saját vágyai szerint még egyszer megcsavarni.

- De hiszen egy sincs már ez világon, kik engem ott láttak, mert némelyeket - amint mondják - a spychówi úr vágott le, Rotgert meg kigyelmed.

- Látták a szolgák, kik a közelben követték amazokat, s él még a vén keresztes, ki bizonnyal Malborgban van, de ha nincs ott, majd ott lesz, mert megadja az Úr, hogy a nagymester odahívja.

Erre már nem lehetett válasz, így aztán szótlanul mentek egészén Spychówig. A várat teljes harci készenlétben találták, mert a vén Tolima számított rá, hogy vagy a keresztesek ütnek rajta, vagy Zbyszko tér meg, és indul el velük együtt Jurand mentésére. Az ingovány átjáróin mindenütt őrködtek a vigyázók, s bent a várban is éber volt az őrség. A parasztok mind fegyverben voltak, s mivel a viadal nem volt nékik újság, nagy kedvvel vártak a németekre, mert gazdag zsákmányban reménykedtek. A várkastélyban Kaleb atya fogadta Zbyszkót és de Lorche lovagot, s mindjárt estebéd után megmutatta nékik a pergament Jurand pecsétjével, amelyre ő saját kezével írta fel a spychówi várúr végakaratát.

- Azon az éjszakán mondá tollamba - szólt -, mikoron elindult Szczytno várába. No, és nem is reméllette, hogy onnan megtér.

- Mért nem szólott erről, szent atyám?

- Nem szólhattam, mert a szent gyónás titka alatt mondta el, amit teendő volt. Adj, Uram, örök nyugodalmat neki, az örök világosság fényeskedjék néki...

- Ne imádkozzék még érette, szent atyám, mert él. Tudom ezt a keresztes Rotger szavából, kivel a herceg úr udvarán megvívtam. Istenítéletre hívott és megöltem.

- Annál inkább nem tér meg Jurand... hacsak az Úr ereje!...

- Odamegyek e lovag úrral, hogy kiszabadítsam kezükből.

- Nyilván nem ismered még a kezüket, mint ahogyan én ismerem, ki, annak előtte, hogy Jurand úr Spychówba fogada, tizenöt éven át az ő birodalmukban voltam pap. Jurand urat csak az egy örök Isten mentheti meg.

- És minket is megsegélhet.

- Ámen.

Ezután felgöngyölte a pergament, és olvasni kezdte. Jurand minden birtokát és vagyonát Danusiára és az ő jövendő utódaira, ha pedig utódok nélkül halna el, férjére, a bogdanieci Zbyszkóra hagyta. Ezután végső akaratát a herceg oltalmára bízta: „Ha netán valami nem lenne végakaratában a jog szerint való, a herceg úr kegye tenné azt igazzá." E záradékot azért tette hozzá, mert Kaleb atya csak a kánoni jog ismerője, ő maga pedig, kit a szüntelen hadakozás foglalt le, csak a lovagi törvények tudója volt. Az okmány felolvasása után Kaleb atya elolvasta azt a spychówi várőrség idősebb vitézeinek is, kik a fiatal lovagot mindjárt urukként ismerték el, és engedelmességet fogadtak néki.

Azt hitték, hogy Zbyszko hamarosan elindul velük az öreg lovag úr mentésére. Örvendtek is lelkükben, mert keblük mélyén kemény és harcvágyó szív dobogott, és Jurand úrhoz fölöttébb ragaszkodtak. Most tehát nagyon elszomorodtak, mikor megtudták, hogy veszteg kell maradniok, mert ifjú uruk csak csekély kísérettel indul Malborgba, s nem is hadba, de panasztevésre.

E búsulásukban osztozott a cseh Głowacz is, ámbár másfelől igen örvendezett azon, hogy ifjú urának gazdagsága ilyen derekasan gyarapodott.

- Hej, ha valakinek fölöttébb nagy öröm ez a nagy gazdagság - szólt -, az öreg bogdanieci lovag úrnak ugyanám az! Hej, de tudna is ő itt gazdálkodni! Mert mi is Bogdaniec ehhez a temérdek birodalomhoz!

Zbyszkót is hirtelen vágyakozás fogta el öreg nagybátyja után, olyanféle, amilyen gyakran költözött szívébe, különösen élete súlyos eseményei közepette. Mindjárt Hlavához is fordult, s minden gondolkozás nélkül így szólt:

- Mit ülnél itt veszteg, tétlenül! Indulj Bogdaniecbe, s vigyed levelemet!

- Ha már nem mehetek kigyelmeddel, örömest inkább oda megyek! - kiáltotta a legény örvendezve.

- Szólítsd Kaleb atyát, hadd vessen mindent pontosan papírra, úgy, ahogyan történt, bátyámuramnak meg majd elolvassa a levelet a krześniai plébános avagy az apát úr, ha éppen Zgorzelicében mulat.

E szavak után megpödörintette hetyke bajuszkáját, s mintha csak magához szólna, hozzátette:

- Hm... Az apát úr!...

S íme, mindjárt megjelent a szeme előtt Jagienka - a kék szemű, barna hajú leányzó, alakja karcsú, mint az őzé, szempilláin remegő könnycsepp. Nagy zavarba jött, s egy darabig homlokát dörzsölte tenyerével, de aztán megszólalt:

- Bizony, néked is szomorú a sorod, leányzó, de nem szomorúbb az enyémnél.

Közben meg is jött Kaleb atya, s mindjárt íráshoz fogott. Zbyszko részletesen tollba mondott mindent, ami azóta történt, hogy a vadászkastélyba érkezett, nem titkolt el semmit, mert tudta, hogy a vén Maćko - ha jól beletekint a dolgokba - még örülni is fog. Bogdaniecet valóban nem lehet Spychówval összemérni, mert nagy és gazdag birtok volt ez, s Zbyszko jól tudta, hogy Maćko szemében mindig ez volt a legfontosabb.

Mikor aztán a levél hosszas, fáradságos munka árán elkészült, s pecsétet is ütöttek a végébe, Zbyszko ismét Hlavát szólította, s átadta neki, mondván:

- Ha netán bátyámurammal együtt térnétek meg ide, az fölöttébb nagy öröm volna nékem!

De a cseh arcáról mintha zavar tükröződött volna; küszködött, kínlódott, egyik lábáról a másikra állt, és nem indult, míg az ifjú lovag rá nem szólt:

- Ha van még hozzám beszéded, mondjad.

- Még csak azt akarnám... - kezdte a cseh - még csak azt akarnám kérdezni... mi módon szóljak e dolgokról, amott az embereknek?

- Minémű embereknek?

- Nem is Bogdaniecben, hanem inkább, ott a... környéken... mert, vélem, azok is tudni kívánnák!

Erre Zbyszko, ki már elhatározta, hogy semmit el nem titkol, élesen ránézett, s így szólt:

- Úgy látom én, nem az emberek járnak fejedben, hanem a zgorzelicei Jagienka leányasszony.

A cseh elpirult, azután kissé elhalványult s úgy felelte:

- Igazán szóltál, uram.

- Hát azt meg honnan tudod, hogy nem ment-e feleségül a rogówi Cztanhoz, avagy a brzozowai Wilkhez?

- Nem ment az senkihez - vágott vissza a csatlós határozottan.

- Hátha az apát úr parancsolá néki.

- Az apát úr hallgat a leányasszonyra, nem az őrá.

- Akkor hát mit akarsz? Beszéld meg néki az igazságot, de nem is csak néki, hanem mindenkinek.

A cseh meghajolt, s kissé bosszúsan távozott.

„Adja Isten - mondotta lelkében, Zbyszkóra gondolván -, hogy elfelejtsen. Adjon néki az Isten még náladnál is jobbat. De ha el nem felejtett, akkor is megjelentem néki, hogy megházasultál, de asszonyod nincsen, és aligha özvegy nem leszel, minekelőtte a násznyoszolyához lépnél."

A fiatal legény Zbyszkót is megkedvelte, Danusiát szánta, de Jagienkát a világon mindennél jobban szerette, s mióta Ciechanówban az utolsó párviadal előtt megtudta, hogy Zbyszko megházasodott, nagy keserűséget és fájdalmat hordott szívében.

- Megadja az Úr, hogy hamarabb özvegy leszel - ismételte. De ezután nyilván egyéb, kedvesebb gondolatok fordultak meg a fejében, mert míg a lovak felé ment, magában ezt motyogta:

- Hála Istennek, hogy legalább szerelmetes kisasszonyom térdéhez hajolhatok.

Közben Zbyszko sürgette az indulást, mert szívét emésztette a forróság, és ha a szükség nem hozta meg, hogy mással kellett foglalkoznia, már szinte gyötrelmet okozott neki, hogy állandóan Danusia és Jurand járt az eszében. Mégis Spychówban kellett maradnia legalább egy éjszakai pihenőre, már csak de Lorche úr és az előkészületek miatt is, mert ilyen hosszú úthoz mindent jól el kellett rendezni. Egyébként ő maga is halálosan fáradt volt, kimerítette a harc, a virrasztás, az utazás, az álmatlanság és a gyötrő gond. Mikor tehát megereszkedett az éjszakai sötét, Jurand kemény heverőjére vetette magát, s remélte, hogy legalább rövidke álom nehezedik a szemére. De még mielőtt elaludt volna, Sanderus kopogott be hozzá, meghajolt és így szólt:

- Uram, megmentél engem a haláltól, és olyan jó sorom van nálad, amilyenben régen nem vala részem. Az Úr adott néked nagy sok jószágot, hogy most még gazdagabb vagy, mint voltál, s a spychówi kincseskamra sem üres. Adj, uram, nékem valami kis erszényfélét, hadd mennék el Poroszországba, hadd vándorolnék egy vártól a másikig, s ámbár nemigen biztonságos ott nékem az élet, talán mégis megszolgálom valahogyan hozzám való nagy jóságodat.

Zbyszko első pillanatban ki akarta zavarni a szobából, de aztán gondolkodóba esett szavain, az ágya melletti utazó-tarsolyból elővett egy vaskos erszényt, s feléje dobva szólt:

- Fogjad, aztán indulj! Ha lator vagy, kinevetsz, ha becsületes vagy, megszolgálod.

- Ha lator vagyok is, nem rajtad nevetek, uram - felelte Sanderus -, a te jóságodat becsülettel megszolgálom.

VII

Siegfried de Löwe éppen Malborgba indult volna, mikor a postáslegény váratlanul levelet hozott Rotgertől, melyben hírt adott a mazowszei udvarban történtekről.

Az értesülés mélyen megrendítette a lovagot. Mindenekelőtt kiderült a levélből, hogy Rotger kiválóan irányította Jurand dolgát a herceg előtt. Siegfried jólesően elmosolyodott, olvasván, hogy még Rotger követelőzött a hercegtől s a lovagrend sérelmeiért Spychówot kérte a rendnek hűbérül. Ezzel szemben a levél második része már kevésbé volt kedvező, de annál váratlanabb híreket hozott. Íme, Rotger közölte, hogy minél jobban ki akarván mutatni a lovagrend ártatlanságát Jurandówna elrablásában, kesztyűt dobott a mazowszei lovagok elé, s az egész udvar színe előtt történő istenítéletre hívott mindenkit, aki ebben kételkedni merne. „Egyik sem merte felvenni - írta Rotger -, mert valamennyien eszükbe vevék, hogy Jurand úr levele is mellettünk szól, ezért fölöttébb megfélemlének fejükre vonni Isten igazságos ítéletét. De egyszerre előlépett amaz ifjú lovag, kit a vadászkastélyban láttunk, s elfogadta a kihívást. Most azért ne csodálkozz rajta, kegyes és nagy értelmű fráter, hogy megtérő utammal két-három napot késem, mert minekutána magam hívtam ki őt, a viadal elől magamat meg nem vonhatom. De valamiképpen mindezeket a lovagrend dicsőségére mívelém, azonképpen teljes reménységem van abban, hogy sem a nagymester, sem te, kit tisztelek és ifjúi szívemmel szeretek, ezt bűnömül be nem tudjátok. Ama lovag gyerekember, nékem pedig - mint kigyelmed is tudja - a harc nem újság. Ez ifjú vérét a lovagrend dicsőségére könnyűszerrel, de még inkább Krisztus Urunk segítségével, kiontom, mert néki bizonnyal drágábbak azok, kik az Ő keresztjét viselik, mint ama Jurand avagy egy mazuri nemből való nyomorúságos leányzó sérelmei!”

Siegfried mindenekelőtt azon csodálkozott, hogy Jurandówna férjes asszony. Az a gondolat, hogy Spychówban egy új bosszúálló és veszélyes szomszéd ülhet meg, a vén komturt is bizonyos nyugtalansággal töltötte el: ”Nem kétséges - gondolta magában -, hogy a bosszút el nem hagyja, különösen, ha asszonyát visszakapja, s az elmondja neki, hogy mi ragadtuk el a vadászkastélyból! Bah! Még az is csakhamar napvilágra jönne, hogy Jurandot csak azért csalogatánk ide, hogy elveszejtsük, s leányát nem is gondoltuk néki visszaadni.” Itt eszébe villant, hogy a herceg levelei folytán a nagymester bizonnyal vizsgálatot rendel Szczytnóban, már csak azért is, hogy a herceg előtt tisztára mossa magát. Hiszen a nagymesternek és a káptalannak igen fontos volt, hogy ha a hatalmas lengyel királlyal háborúba keverednének, a mazowszei hercegek veszteg maradjanak. Eltekintve a hercegek erőitől, melyek - a mazowszei lovagok nagy száma folytán - nem megvetendőek, harciasságuk miatt meg éppenséggel sokkal különbek, semhogy félvállról kezelhetné őket; a velük való békesség biztosította a lovagrend birodalmának igen kiterjedt határait, s lehetővé tette, hogy erőiket jobban összpontosítsák. Nemegyszer beszéltek erről Malborgban Siegfried füle hallatára is, nemegyszer örvendeztek azon, hogy a lengyel király legyőzése után majd okot vehetnek Mazowsze ellen is, s akkor többé semmiféle hatalom ki nem tépi ezt az országot a keresztesek kezéből. Nagy számadás volt ez, és biztonságos is, de éppen ezért az is bizonyos volt, hogy a nagymester egyelőre mindent megtesz, hogy Janusz herceget maga ellen ne ingerelje. Ez a nagyúr, Kiejstut leányának a férje, ugyanis nehezebben hajlott hozzá, mint a płocki Ziemowit herceg, kinek felesége - nem tudni, mi okból - odaadó híve volt a lovagrendnek.

A vén Siegfried mindenkor készen volt ugyan minden gaztettre, árulásra és kegyetlenkedésre, de mindenekfelett szerette a lovagrendet és annak dicsőségét, most tehát e gondolatok hatása alatt kezdett számadást vetni lelkiismeretével: „Avagy nem jobb lenne-é mégis elbocsátani

Jurandot és leányát? Igaz, hogy akkor az árulás és annak minden rútsága napvilágra kerül, de mindez Danveld terhére esik, ő pedig nem él." „De még ha - gondolta tovább - a nagymester engem meg Rotgert keményen megbüntetne is, mivelhogy Danveld cselekedeteiben mi is társak voltunk, avagy nem jobb lenne így a rendnek?" De ahogy Jurandra gondolt, bosszúszomjas, kegyetlen szíve lázadozni kezdett.

„Elbocsátani őt, ki a lovagrend népének elnyomója és hóhérja, ki annyi összecsapásban győzedelmes vala, ki annyi vereségnek, gyalázatnak okozója, Danveld legyőzője, majd gyilkosa, de Bergow legyőzője, Maineger gyilkosa, Gottfried és Hughes gyilkosa, ki egyedül Szczytnóban több német vért ontott, mint amennyi a háborúban egy nagyobb összecsapásban kifolyik? Nem, nem! Ezt nem mívelhetem!" - ismételgette magában s már a gondolatra is görcsösen összeszorultak ragadozó ujjai, öreg, kiszáradt melle pedig nehezen kapkodott levegő után. - És mégis, hátha ez szolgálná inkább a rend hasznát és dicsőségét? Hátha a gaztett még életben levő elkövetőire kiszabott büntetés kibékítené a most még ellenséges Janusz herceget és megkönnyítené a vele való egyezséget, vagy akár szövetséget is?... „Fölöttébb indulatosak ők - gondolta a vén komtur -, de ha az ember csak csekély jóságot mutat, könnyen feledik sérelmeiket. Íme, a herceget magát is elragadták saját országában, és lám, mégsem állt érte bosszút..." Nagy belső tusájában fel s alá kezdett járkálni a teremben, míg hirtelen, mintha felülről beszédet hallott volna: „Kelj fel, és várd meg Rotger megtértét!" Igen! Várni kell. Rotger kétségkívül megöli amaz ifjút, azután vagy el kell rejteni Jurandot és leányát, vagy el kell őket bocsátani. Az első esetben a herceg úr el nem feledi ugyan őket, de nem lévén biztonsága afelől, hogy ki ragadta el a leányt, keresni fogja, leveleket fog küldözni a nagymesternek, de már nem panasztevéssel, hanem kérdésekkel - s a dolog elmerül a végtelen halogatásban. A második esetben a Jurandówna visszatértén való öröm nagyobb lesz az elrablása miatti bosszúvágynál. „Hiszen azt mindig elmondhatjuk, hogy a leányzót már Jurand támadása után leltük meg!" Ez a gondolat végképp megnyugtatta. Ami Jurandot illeti, Rotgerrel együtt már régen megtalálták a módját, hogy ha el kellene is őt bocsátani, ne tudjon se bosszút állni, se panaszt tenni. Siegfried kegyetlen lelke örvendezett, mikor erre gondolt. Örvendezett az istenítélet gondolatára is, melynek a ciechanówi udvarban kellett megtörténnie. A halálos viadal eredménye felől semmiféle nyugtalanító gondolat nem háborgatta. Eszébe jutott egy bizonyos párviadal Królewiecben,[88] melyben Rotger két jeles lovagot győzött le, kiket Anjou hazájukban legyőzhetetlen vitézeknek tartottak, eszébe jutott a Wilno alatti viadal is, egy bizonyos lengyel lovaggal, a melsztyni Spytko udvari emberével, kit Rotger megölt. Arca felderült, szíve megtelt büszkeséggel, mert Rotgert mint már neves lovagot ugyan, Litvániában ő vitte először hadba, s ő tanította, hogy ezzel a fajtával szemben a harcban mi a legjobb mód. S íme, ez az ő fiacskája most ismétlen kiont egy keveset ama gyűlölt lengyel vérből, s dicsőséggel övezve tér meg hazájába. Ez hát istenítélet, mely által a lovagrend is megtisztul mindenféle gyanútól... „Istenítélet!..." s az öreg szív egy szempillantásra megremeg... valami érzés suhan át rajta... talán rémület?... Íme, Rotger halálos bajvívásra áll ki a keresztesek ártatlanságának védelmében, pedig nem ártatlanok. Akkor hát hazug ügyért kell küzdenie... Hátha baj történik? De csak egy pillanat, s már megint lehetetlennek lát minden ilyesmit. Rotgert nem győzhetik le.

A vén keresztes azon is elgondolkozott, nem volna-e jobb Danusiát valamelyik távolabbi várba küldeni, hogy a mazurok semmiképpen meg ne lephessék. De rövid megfontolás után elvetette e gondolatot. Egy ilyen rajtaütést kimódolni és a támadó csapat élére állni csak a Jurandówna férje tudna, ő pedig elvész Rotger kezétől... Azután már nem lészen más, mint a

[88] Königsberg (a mai Kalinyingrád).

herceg meg a hercegasszony kérdezősködése, levélváltása, panasztétele, de ez az egész dolgot csak elhomályosítja, árnyékba borítja, nem is szólva arról, hogy a végtelenségig el is odázza. „Mielőtt valamit elérnének - mondta magában Siegfried -, én is meghalok s talán Jurandówna is itt vénhedik meg a keresztesek tömlöcében.” Mégis parancsot adott, hogy készüljenek fel a vár védelmére meg az útra, mert nem tudta biztosan, mi adódhatik a tanácskozásból, melyet Rotgerrel kell folytatnia. Tehát várt.

Közben pedig elmúlt az idő, amelyre Rotger eredetileg érkezését ígérte, elmúlt két nap, aztán három meg négy s a szczytnói várkapu előtt semmiféle harcosok nem jelentkeztek. Csak az ötödik napon, már alkonyatkor, hangzott a kürt rikoltása a kapubástya előtt. Siegfried, ki éppen befejezte esti teendőit, legottan szalajtotta az apródot, hogy tudja meg, ki érkezett.

A fiú zavarodott arccal tért vissza, de ezt Siegfried nem vette észre, mert a szobában csak a mély kemencében égett a tűz és kevéssé világította meg a homályt.

- Megjöttek? - kérdezte.

- Meg - felelte az ifjú.

De a hangjában volt valami, ami hirtelen nyugtalansággal töltötte el a lovagot.

- És Rotger fráter?

- Meghozták - hangzott a felelet.

Siegfried felállt, hosszú ideig fogta a szék karfáját, mintha attól félne, hogy elesik, aztán fojtott hangon szólt:

- Add a palástomat.

Az apród vállára borította a palástot, ő meg erejét nyilván visszanyerte már, mert maga igazította fejére a kámzsát, és kilépett a szobából.

Rövidesen a vár udvarán volt, melyre már sűrű sötétség nehezedett, s lassú léptekkel indult a csikorgó havon az érkezők felé, kik a kapun bevonulva megálltak a csapóhíd közelében. Már nagy sokadalom állt ott, s néhány fáklya is fénylett, miket a várőrség kapkodott össze. A knechtek a vén lovag láttára utat nyitottak, a fáklyák fényében rémült arcok bukkantak ki a sötétségből, s a homályban halk suttogás hallatszott:

- Rotger fráter...

- Rotgert megölték...

A szánon egy halom szalmán feküdt a palásttal letakart test, Siegfried odalépett, s felemelte a palást sarkát.

- Közelebb a világot - kiáltotta, kámzsáját hátratolva.

Az egyik knecht odatartotta a fáklyát, melynek fényénél a vén lovag megpillantotta Rotger fejét és megfagyott, hófehér arcát. A fejet az áll alatt átkötött kendő fogta körül, melyet nyilván azért kötöttek rá, hogy szája nyitva ne maradjon, de ezáltal arca mintegy összehúzódott és annyira megváltozott, hogy akár másnak is tarthatták volna. Szeme behunyva, körülötte és halántékán kék foltok. Orcáján zúzmara csillogott.

A komtur hosszú ideig nézte néma csendben. A többiek viszont őt nézték, hiszen tudták, hogy nagyon szerette a lovagot, s szinte olyan volt számára, mintha atyja lett volna. De az ő szeméből egyetlen könny sem csordult, csak arca vált még keményebbé, s egész lényében, mintha megdermedt volna a nyugalom.

- Így küldték hát vissza! - szólt végre.

De utána mindjárt a vár ökonómusához fordult:

- Éjfélig ácsolják össze a koporsót, s a holttestet terítsék ki a kápolnában.

- Egy koporsó maradt azokból, kiket a Jurand által legyilkolt embereknek készítettek - felelte az ökonómus -, csak bevonatom posztóval.

- És le kell takarni palásttal - szólt Siegfried, Rotger arcát befedve -, de nem olyannal, aminő ez, hanem rendi palásttal.

Kis idő múlva még hozzátette:

- A födelet ne tegyétek rá.

Az emberek közelebb léptek a szánhoz. Siegfried ismét fejére húzta a kámzsát, de távozása előtt nyilván eszébe jutott még valami, mert megkérdezte:

- Van Krist hol van?

- Őt is megölték - felelt az egyik apród -, de el kellett temetni Ciechanówban, mert már romolni kezdett.

- Akkor jó - vetette oda, s lassú léptekkel távozott.

Mikor a szobába visszatért, leroskadt ugyanarra a székre, amelyen a hír érte, s megkövült arccal, mozdulatlanul ült, oly sokáig, hogy a kis apród már nyugtalankodni kezdett, s mind-untalan bedugta fejét az ajtón. Egyik óra a másik után telt, a várban megszűnt a szokásos mozgás, csak a kápolna felől hangzottak tompa, elmosódott kalapácsütések, aztán már az őrök egyhangú kiáltozásán kívül semmi sem zavarta a csendet. Már éjfél felé járt az idő, mikor a vén lovag, mintha álmából ébredt volna, az apródot szólította:

- Hol van Rotger fráter? - kérdezte.

De a fiú, kit a mély csend, a legutóbbi események és az álmatlanság teljesen kizökkentett valójából, nyilván nem értette a kérdést, mert rémülten nézett urára, s remegő hangon felelte:

- Nem tudom, uram!...

De az öreg fájdalmas mosolyra torzult arccal, szelíden szólt:

- Azt kérdem, fiam: vajon a kápolnába vitték már?

- Igen, uram.

- Akkor jó. Mondjad Diederichnek, hogy jöjjön a kulcsokkal meg a mécsessel, és várjon itt, míg vissza nem térek. Legyen nála parazsas üst is. A kápolnában már világot gyújtottak?

- A koporsó körül égnek a gyertyák.

Siegfried magára kerítette palástját és kiment. Ahogy a kápolnába lépett, szétnézett, nincs-e ott valaki, aztán gondosan bezárta maga után az ajtót, s a koporsóhoz lépett. A súlyos réz-gyertyatartókban égő hat gyertya közül kettőt félreállított és letérdelt.

Ajka nem mozdult, tehát nem imádkozott. Egy darabig elnézte Rotger megmerevedett, de még mindig szép arcát, mintha az élet nyomait kutatná rajta.

Ezután a kápolna csendjében fojtott hangon suttogta:

- Fiacskám! Fiacskám!

Aztán elhallgatott, mintha választ várna.

Később kinyújtotta kezét, s karmokhoz hasonló száraz ujjait bedugta a Rotger mellét takaró palást alá, s tapogatni kezdte a halottat: keresgélt mindenütt, középen, oldalvást, a bordák alatt és a kulcscsontnál, végül is a posztón keresztül kitapogatta a tátongó rést, mely a jobb váll felső részétől egészen a hónaljig húzódott, belemélyesztette ujjait, végighúzta a seb egész hosszában, s ismét beszélni kezdett, de most hangjában mintha panasz remegett volna:

- Óóó!... Minémű irgalmatlan vágás!... S azt mondtad: alig gyermek!... Egész vállad! Egész karod! Ó, hányszor emeléd a pogányok ellen a rend védelmében! S ímé, most lengyel bárd üté le... Ímé a vég! Ímé a határ! És Ő nem segélt, mert nincs eszében a mi rendünk. Elhagyott engem is, holott hosszú évek óta szolgálom.

Szava megszakadt, ajkai remegni kezdtek, a kápolnában ismét tompa, mély csend lett.

- Fiacskám! Fiacskám!...

Siegfried hangja most már könyörgőre fordult, s még halkabban suttogott, mint az olyan ember, ki bizonyos szörnyű és igen fontos titok felől tudakozódik:

- Ha itt vagy, ha hallasz engem, add értésemre: mozdítsd kezed avagy pillanatra nyisd fel szemed, mert szívem vergődik s mellemben rettegés vagyon... Adj jelt, hiszen szerettelek!... Szólj hát!...

S tenyerével a koporsó széléhez támaszkodva, sasszemét belemeresztette Rotger behunyt szemébe, és várt.

- Ó! Hogyan is beszélhetnél - szólt végre -, holott fagy és romlás levegője árad belőled. De ha te hallgatsz, majd szólok én s lelked szálljon alá ide, az égő gyertyák közé és figyelmezzen!

Ezt mondván, a holttest arcához hajolt.

- Emlékezel, hogy a pap nem engedé Jurandot megölni, és én esküvéssel tettem ígéretet. Jól vagyon: megtartom eskümet, de téged megörvendeztetlek, bárhol vagy is!...

Ezután visszalépett a koporsótól, helyreállította a gyertyatartókat, melyeket az előbb félretolt, a holttestet, még arcát is letakarta a palásttal, aztán kiment a kápolnából.

Ágyasháza ajtaja előtt mély álomba merülve találta az álmatlanságtól kimerült apródot, odabent pedig parancsa szerint Diederich várta.

Alacsony, zömök ember volt, lőcslábakkal, s négyszegletes, vadállati arcát félig eltakarta a fogazott szélű, sötét kámzsa, mely oldalt vállaira omlott alá. Cserzetlen bivalybőr kaftánt viselt, derekán ugyancsak bivalybőr öv, s arról lógott alá a kulcscsomó meg egy rövid kés. Jobb kezében hólyaggal bevont vasmécsest tartott, a másikban fogta a rézüstöt és a fáklyát.

- Készen vagy? - kérdezte Siegfried.

Diederich szótlanul meghajolt.

- Azt mondám, parázs légyen az üstben.

A zömök ember ismét nem felelt, csak rámutatott a kandallóban izzó hasábokra, fogta a kandalló falához támasztott vaslapátkát, s a hasábok alól parazsat kapart az üstbe, azután meggyújtotta a mécsest, és várt.

- S most ide figyelmezz, kutya - szólt Siegfried. - Valahanapján szerte beszéled, hogy mit parancsolt néked Danveld komtur, s ő ezért kitépette a nyelvedet. De minekutána a papnak mindent megmutogathatsz tíz ujjadon, amit akarsz, vedd hát eszedbe, ha egyetlen mozdulattal megjelented azt, amit most parancsomra mívelned kell, felakasztatlak.

Diederich ismét némán meghajolt, csak az arca rándult össze gonoszul a borzalmas visszaemlékezésre, mert egészen másért tépték ki a nyelvét, nem azért, amit Siegfried mondott.

- Indulj előre, és vezess Jurand tömlöcébe.

A hóhér rettenetes markába fogta az üst fülét, felemelte a mécsest és elindultak. Az ajtón túl elhaladtak a mélyen alvó apród mellett, s a lépcsőn lemenvén, nem a főajtó felé fordultak, hanem a lépcső hátsó vége felé, mely mögött keskeny folyosó húzódott az épület egész szélességében, végül nehéz kapuban végződött, de az teljesen elrejtőzött a fal bemélyedésében. Diederich kinyitotta a kaput, s ismét kinn voltak a szabad ég alatt, egy csekély udvaron, melyet négy oldalról kőből épült magtárak vettek körül. Itt tartották a gabonakészleteket ostromzár esetére. Az egyik jobb oldali magtár alatt volt a foglyok pincetömlöce. Őr nem állt itt, mert hiszen ha a rab ki is tudott törni a föld alól, ebbe az udvarba jutott, amelyből az egyetlen kijárás az említett kapun át vezetett.

- Várj! - szólt Siegfried.

S kezével a falhoz támaszkodva megállt, mert érezte, hogy valami nem jó dolog történik vele, kihagy a lélegzete, mintha mellét szűk páncélba szorították volna. Bizony, amin átment, meghaladta öreg testének erejét. Megérezte, hogy homlokát a kámzsa alatt hideg verejtékcseppek borítják, elhatározta hát, hogy egy kicsit megpihen.

A komor nap után rendkívül derűs éj következett. Az égen fényesen világított a hold, s az egész udvart behintette ezüstös fénnyel, melytől a hó zöldesen csillogott. Siegfried mohón szívta magába a kissé fagyos, üdítő levegőt, de mindjárt eszébe jutott, hogy ugyanilyen derűs, holdvilágos éjjel indult el Rotger Ciechanówba, ahonnan halva tért meg.

- S íme, most a kápolnában nyugszol - mormogta halkan.

Diederich, azt hivén, hogy a komtur hozzá beszél, felemelte a mécsest, és megvilágította a vén lovag ijesztően sápadt, csaknem halottá vált ábrázatát, mely vén saskeselyűre emlékeztetett.

- Vezess! - szólt Siegfried.

A mécses sárga fényfoltja megint meglendült a havon, s tovább indultak. A magtár vaskos falában mélyedés volt, s amellett néhány lépcsőfok vezetett egy alacsony vasajtóhoz. Diederich kinyitotta, és ismét lefelé indult a lépcsőn, be a sötét mélységbe. A mécsest magasra emelte, hogy a komturnak világítson. A lépcső végén folyosó kezdődött, s abból jobb és bal felé igen alacsony ajtók nyíltak a tömlöcfülkékbe.

- Jurandhoz! - szólt Siegfried.

Kis idő múlva megcsikordult a zár, és beléptek, de az üregben teljesen sötét volt. Siegfried, a mécses tompa világánál nem látván eléggé, megparancsolta a hóhérnak, hogy gyújtsa meg a fáklyát, s röviddel utóbb a fáklya erős fényénél megpillantotta a szalmán fekvő Jurandot. A rabnak béklyó volt a lábán, kezén pedig kissé hosszabb lánc, hogy az ételt szájához vihesse. Testét ugyanaz a durva zsák fedte, amelyben annak idején a komturok előtt állt, de most ezt is elborították a sötét vérfoltok. Mert azon a napon csak úgy tudtak végét vetni a küzdelemnek, hogy hálót vetettek a fájdalomtól és veszett dühtől tomboló lovagra, s a knechtek, meg akarván őt ölni, alabárdjukkal tíz-egynéhány sebet ütöttek rajta. Megöletését megakadályozta a helybeli pap; az ütések pedig nem voltak halálosak, de Jurand annyi vért vesztett, hogy félholtan vitték le a tömlöcbe. A várban általában abban a hitben voltak, hogy bármely pillanatban befejezheti életét, de rettenetes ereje lebírta a halált, és életben maradt, pedig sebeit be sem kötözték, s olyan borzalmas tömlöcbe taszították, amelyben melegebb napokon, amikor

odakint olvadt, a bolthajtásról csepegett a víz, erősebb fagy idején pedig a falakat vastagon borította a zúzmara és a kristályos jég.

Ott feküdt hát a szalmán láncaiban, erőtlenül, egész óriási nagyságában, s különösen így, fekvő helyzetben olyan volt, mint egy hatalmas szikladarab, amelyből emberi alakot faragtak. Siegfried egyenesen arcába világíttatott, kis ideig szótlanul rábámult, aztán Diederichhez fordulva szólt:

- Látod, csak egy szeme van, égesd ki.

Hangjában volt valami erőtlenség, valami fásult ernyedtség, de a szörnyű parancs talán éppen ezért még borzalmasabban hangzott. A fáklya egy kicsit meg is rezzent a hóhér kezében, mindazonáltal lehajtotta, s röviddel utóbb a rab szemére nagy cseppekben hullott alá az égő szurok, míg egészen elborította, szemöldökétől kiálló pofacsontjáig.

Jurand arca megvonaglott, összerándult, fakó bajusza felfelé húzódott, felfedve összeszorított fogát, de egyetlen szót sem szólt. Talán a kimerültség, talán rettenetes természetének vele született keménysége tette, de egyetlen sóhaj sem hagyta el ajkát.

Siegfried megszólalt:

- Ígértük néked, hogy szabadon bocsátunk, és meg is tesszük. De hogy a lovagrendet ne vádolhasd, nyelvedet, mellyel eddig káromolád, ímé, kitépjük.

Ismét intett Diederichnek, de az furcsa torokhangot hallatott, s jelekkel mutatta, hogy mindkét kezére szüksége van, s azt akarja, hogy a komtur világítson neki.

Az aggastyán átvette a fáklyát, kinyújtott reszkető kezében tartotta; mikor azonban Diederich térdével ránehezedett Jurand mellére, elfordította fejét, és a dérrel belepett falra bámult.

Egy pillanatra felhangzott a lánc sírása, majd az emberi mellek ziháló lélegzése, mint egyetlen mély, tompa nyögés. - Aztán - csend. Végül ismét Siegfried szava hallatszott:

- Jurand! A vett büntetés amúgy is elért volna, de ezen felül Rotger fráternek, kit leányod férje megölt, megígértem, hogy jobbodat koporsójába teszem.

Diederich, ki már felegyenesedett, e szavak hallatára ismét Jurand fölé hajolt.

Kis idő múlva a vén komtur és Diederich ismét kint voltak a kis udvaron, melyre dúsan szórta világát a holdfény. Siegfried a folyosón áthaladva elvette a hóhér kezéből a mécsest, s egy rongyokba burkolt fekete tárgyat, aztán hangosan így szólt önmagához:

- Most vissza a kápolnába, azután... az őrtoronyba.

Diederich szilaj tekintetet vetett rá, de a komtur ráparancsolt, hogy menjen aludni, ő maga pedig, a mécsest kezében lógatva, a kápolna kivilágított ablakai felé vánszorgott. Útközben elgondolkozott azon, hogy mi is történt. Valami olyan bizonyosságot érzett, hogy az ő vége is közeledik, hogy ezek már utolsó cselekedetei ezen a földön; s mégis, keresztes lelkülete, mely természeténél fogva inkább kegyetlen volt, mint hazug, s a könyörtelen kényszerűség súlya alatt hozzászokott a hazugsághoz, hamissághoz és a lovagrend véres cselekedeteinek palástolásához, most is, önkéntelenül is azon gondolkozott, hogyan háríthatná el magáról is meg a lovagrendről is a Jurand kínszenvedéséért reájuk nehezedő felelősséget. Hiszen Diederich néma, semmit el nem mond, s noha a pappal szót tud érteni, már félelemből sem árul el neki semmit. Akkor hát? Ki bizonyítja be, hogy Jurand e sok sebét nem a tusában kapta? Nyelvét is könnyen elveszthette úgy, hogy kopjával a szájába döftek, jobb kezét karddal vagy harci bárddal könnyen leüthették, szeme meg amúgy is csak egy volt, csoda-e, hogy azt az egyet kiütötték, mikor tébolyult dühében egymaga vetette magát az egész szczytnói várőrségre? Ah,

Jurand! Élete utolsó öröme egy pillanatra megremegtette a vén keresztes lelkét. Igen, Jurand. Ha megél, szabadon kell bocsátani! Most visszaemlékezett arra, hogy annak idején hogyan tanácskoztak efelől Rotgerrel s az ifjú fráter miként mondta nevetve: „akkor aztán menjen, *amerre a szeme lát*, s ha nem talál el Spychówba, *kérdezze*, merre az út." Mert ami most történt, azt részben már elvégezték egymás között, de most, hogy ismét a kápolnába lépett, s a koporsó mellett letérdelve, Rotger lábához helyezte Jurand véres jobbját, ez az utolsó öröme, mely egy pillanattal előbb megremegtette szívét, most utoljára arcáról is visszatükröződött.

- Íme - szólt -, többet tettem, mint amennyit egymás közt elvégeztünk, mert Luxemburgi János király, bár vak vala, még harcba szállt, és dicsőségesen veszett el, de Jurand többé nem áll harcba, hanem miként a kóbor eb, palánk tövében pusztul el.

Most ismét érezte, hogy lélegzete elakad, mint az imént, mikor Jurandhoz indult, fejét mintha vassisak súlya nyomná. De csak egy pillanatig tartott. Mélyet lélegzett s felsóhajtott:

- Hej, elközelgett az én időm is. Te voltál én egyetlenegyem. Mostan már senkim sincsen. De ha úgy végeztetett felőlem, hogy még életben maradjak, esküszöm néked, fiacskám, hogy ama másik kezet is, mely éltedet kioltá, sírodra leteszem, avagy magam pusztulok el. Él még a te gyilkosod...

Foga összeszorult. Olyan erős görcs rántotta össze, hogy a szó megszakadt szájában, s csak kis idő múlva tudott ismét szaggatott hangokat adni:

- Igen... él még a te gyilkosod, de eléri őt az én kezem... Ám, mielőtt elérném, még egyéb gyötrelmet szerzek néki, mely a halálnál is fájdalmasabb lészen!

Elhallgatott.

Kis idő múlva felállt, s a koporsóhoz lépve, nyugodt hangon beszélt tovább:

- Ímé, búcsúzom... utoljára esik arcodra tekintetem. Hátha megtetszik róla, hogy örülsz ígéretemnek. Utoljára!

Felfedte Rotger arcát, de hirtelen visszahúzódott.

- Nevetsz... - szólt. - Mely ijedelmesen nevetsz...

A fagyott test feleresztett a palást alatt, vagy talán a gyertyák melegétől, amitől rendkívül gyorsan oszlásnak indult, s a fiatal lovag arca valóban borzalmassá torzult. A rettenetesen felpuffadt, megfeketedett fülekben volt valami rémületes, megduzzadt, kéklő ajkai pedig mintha nevetésre görbültek volna. Siegfried hirtelen letakarta ezt az ijesztő emberi lárvát.

Aztán vette a mécsest és kiment. Útközben immár harmadszor akadt el a lélegzete, mikor tehát megtért ágyasházába, levetette magát kemény szerzetesi ágyára, s egy ideig mozdulatlanul feküdt. Azt hitte, elalszik, de egyszerre furcsa érzés vett erőt rajta. Úgy érezte, hogy az álom most már végleg elkerüli, de ha itt marad ebben az ágyasházban, a halál jön ide nyomban.

Siegfried nem félt tőle. Rendkívüli fáradtságában, álmot nem remélve, valami mélységes pihenést látott benne, de ezen az éjjelen még nem akarta megadni magát, felült tehát fekhelyén, és beszélni kezdett:

- Adj időt holnapig.

S ekkor tisztán hallotta a fülébe suttogó hangot:

- Jöjj ki a házból. Holnap késő lesz, s mit fogadtál, meg nem teheted, jöjj ki a házból!

A komtur nagy nehezen felemelkedett és kiment. A gyilokjárókon, a szegletbástyákról egymásnak felelgettek az őrök. A kápolna mellett az ablakból sárga fényfoltok hullottak a hóra. Középen, a kőkútnál, két fekete szelindek játszadozott rongyot marcangolva. Egyébként az udvar üres és csendes volt.

- Így hát okvetlenül, még az éjjel? - mondotta magában. - Fáradt vagyok, nagyon fáradt, de megyek... Mindenki alszik, Jurand a kíntól elgyötörve talán szintén elszenderült. Csak én nem bírok. Megyek, megyek, mert odabent a halál, s én ígérem néked... de azután, ha az álom nem jöhet, jöjjön a halál. Te nevetsz odaát, nékem meg elfogyatkozék minden erőm. Nevetsz, akkor hát örülsz. De látod, ujjaim megdermedének, kezemet elhagyá az erő, s enmagam már nem bírom... De majd megmíveli ama szolgáló asszony, aki véle hál...

Így beszélve, nehézkes léptekkel haladt a kapu melletti őrtorony felé. Közben a szelindekek, melyek a kőkút mellett játszadoztak, hozzárohantak, hízelkedve ugrálták körül. Siegfried az egyikben felismerte ama vérebet, mely elmaradhatatlan társa volt Diederichnek, amiért a várban már azt beszélték, hogy éjszaka párnának használja.

A kutya üdvözölte a komturt, azután kettőt-hármat halkan csahintva a kapu felé fordult, s megindult, mintha kitalálta volna az ember gondolatát.

Siegfried kis idő múlva az őrtorony keskeny kapuja elé érkezett, melyet éjszakára kívülről reteszeltek el. Félrehúzta a reteszt, kitapogatta a lépcső korlátját, meg az első lépcsőfokot, mely közvetlenül az ajtó mögött volt, s megindult felfelé. Szertecsapongó gondolatai közepette megfeledkezett a mécsesről, miért is a sötétben tapogatózva, óvatosan lépkedett, s lábával minden fokot előre megkeresve haladt felfelé.

De néhány lépés után hirtelen megállt, mert fentebb, közvetlenül feje fölött, mintha ember avagy állat lihegését hallotta volna.

- Ki az?

Semmi válasz, csak a lihegés lett gyorsabb.

Siegfried rettenthetetlen ember volt; nem félt a haláltól, de még az ő bátorsága és önuralma is fenekéig kimerült ezen a szörnyű éjszakán. Agyán átvillant a gondolat, hogy Rotger állja el útját. Haja egyszerre égnek meredt, s homlokát kiverte a hideg verejték.

Csaknem a bejáratig visszahúzódott.

- Ki az? - ismételte meg fuldokló hangon.

De e pillanatban valami olyan borzalmas erővel taszította mellbe, hogy a vén ember egyetlen jajszó nélkül, ájultan vágódott hanyatt a nyitott ajtón keresztül.

Csend lett. Azután a toronyból kisuhant egy sötét alak, görnyedten surrant el a fegyvertár mellett az udvar bal szélén álló istállók felé. Diederich óriás kutyája nesztelenül rohant utána. A másik is követte, s eltűnt a várfal árnyékában, de hamarosan újra megjelent, földre lógatott fejjel futott visszafelé, mintha amazok nyomait szimatolná. Így közeledett a mozdulatlanul fekvő Siegfriedhez. Vigyázva körülszaglászta, végül leült a feje mellé, s száját a magasba emelve, borzalmas vonításba fogott.

Az eb üvöltése hosszú ideig hangzott s mintegy új siralommal és rémülettel töltötte meg ezt a komor éjszakát. Végül megcsikordult a kapumélyedésben elrejtett ajtó, és az udvaron megjelent az alabárdos kapuőr.

- Hogy a dögvész ezt az ebet! - kiáltotta. - Megtanítalak én éjszakának idején vonítani!...

Azzal fegyvere élét nekivetve, éppen a kutya felé akart döfni, de e pillanatban észrevette, hogy a bástya nyitott ajtaja mellett fekszik valaki.

- *Herr Jesus!* Mi ez?...

Lehajolt, a földön fekvő ember arcába bámult, s felordított:

- Segítség! Segítség! Emberek!

Azután a kapuhoz ugrott, megragadta a harangkötelet, s teljes erejéből rángatni kezdte.

VIII

Głowaczot nagyon vitte volna a vágya Zgorzelicébe, de nem haladhatott olyan gyorsan, ahogyan szeretett volna, mert az utak nagyon elromlottak. A kemény tél és az erős fagyok idején a sűrű havazás úgy belepte a környéket, hogy egész falvak bújtak meg a hó alatt, s erre hirtelen olvadás következett. A február, nevét meghazudtolva,[89] egyáltalán nem volt zord. Először áthatolhatatlan, sűrű ködök támadtak, azután felhőszakadásnak is beillő záporesők, melyektől szemlátomást olvadtak a fehér hódombok. A záporok közötti időben pedig olyan szélvihar tombolt, amilyen legfeljebb márciusban szokott lenni, szaggatott és hirtelen támadó, mely hol összeterelte, hol szétszórta az égen gomolygó felhőket, a földön pedig végigsüvöltött a bozótokban, végigzúgott az erdőkön és falta a havat, mely alatt még nemrégen mély, téli álmukban, csendesen szunnyadoztak a fák ágai. Az erdők megfeketedtek, a réteken fodrosodtak a szélesen terjengő vizek, a folyók és patakok megáradtak. E sok, bőséges víznek csak a halásznép örvendett, míg a másfajta szegényeket a kunyhókba szorította az időjárás s ott unatkoztak, kényszerű rabságukban. Sok helyen csak csónakon lehetett eljutni egyik faluból a másikba. Igaz ugyan, hogy mindenütt voltak fatörzsekből és dorongokból rakott töltések, melyek keresztülvezettek a mocsarakon, pocsolyákon és az erdőségeken, de most még az ilyen utak is feláztak, s a fatörzsek a mélyebb helyeken besüppedtek a lágy iszapba, úgyhogy az átjárás veszedelmessé vagy éppen lehetetlenné vált. A cseh csak nagyon nehezen haladhatott a rengeteg tótól tarkálló Wielkopolska e területén, ahol a tavaszi olvadással járó áradások sokkal nagyobbak voltak, mint az ország egyéb részein. Éppen ezért az út is nehezebben volt járható, különösen lovas embernek.

Gyakran hetekig kellett vesztegelnie egy-egy városkában vagy faluban a földbirtokosoknál, kik különben ősi szokás szerint vendégszeretően fogadták embereivel együtt, szívesen hallgatták a keresztesekről szóló elbeszéléseit s kenyérrel és sóval fizettek a hírekért. Így aztán már nagyon tavasz felé járt a világ, március nagyobb fele eltelt, míg végre megközelítette Zgorzelicét és Bogdaniecet.

Szíve megdobbant a gondolatra, hogy közelesen megpillantja úrnőjét, mert tudta ugyan, hogy sohasem ér fel hozzá, mint ahogy a mennybéli csillagokig fel nem érhet, mégis egész szívéből szerette és tisztelte. Ennek ellenére úgy határozott, hogy előbb Maćkóhoz tér be, elsősorban azért, mert oda küldték, másodszor, mert embereket hozott, kiknek Bogdaniecben kellett maradniok. Zbyszko, Rotgert megölvén, zsákmányul ejtette egész kíséretét, mely a lovagrend szabályai szerint tíz lóból és ugyanannyi emberből állott. Ketten közülük a megölt lovag holttestét kísérték Szczytnóba, a többit pedig Zbyszko Głowaczcsal elküldte Maćkónak ajándékba, hiszen tudta, hogy a vén lovag milyen szorgosan keres telepeseket.

A cseh, Bogdaniecbe érkezve, nem találta otthon a lovagot, s megtudta, hogy kutyákkal és számszeríjjal az erdőbe ment. De még világosan hazatért, s mikor meghallotta, hogy jelentős kíséret érkezett, gyorsította a lépést, hogy a jövevényeket üdvözölje s vendégszerető szállással kínálja. Első látásra nem ismerte meg Głowaczot, de mikor az meghajolt előtte, és megnevezte magát, hirtelen megrémült, s a számszeríjat és sapkáját eldobva felkiáltott:

- Szent Isten! Megölték! Mondjad, mi történt?

- Nem ölték meg - felelte a cseh. - Jó egészségben van!

---

[89] Február lengyelül: luty, azaz zord.

E szavak hallatára Maćko kissé elszégyellte magát, és szuszogni kezdett, de végül mélyen fellélegzett.

- Hála légyen Krisztus Urunknak! - szólt. - Hol van hát?

- Malborgba ment, engem meg hírekkel bocsáta haza.

- Miért ment Malborgba?

- Az asszonyáért.

- Jézus szent sebeire, ember, micsoda asszonyáért?

- Jurand úr leányáért. Lesz miről beszélni, akár egész éjszakán át, de engedje kigyelmed, hogy egyet szusszantsak, mert fölöttébb eltörődtem. Éjféltől fogva szakadatlanul úton vagyok.

Maćko kis időre abbahagyta a kérdezősködést, de főként azért, mert a csodálkozástól nem jutott szóhoz. Mikor kissé lecsillapult, az egyik szolgalegénynek kiáltott, hogy vessen fát a tűzre, és hozzon enni a csehnek, azután a szobában fel s alá járva, hadonászva beszélt önmagához:

- Nem hiszek a fülemnek... Jurand úr leánya... Zbyszko házas...

- Házas is, meg nem is - felelte a cseh.

Csak most kezdte lassan elbeszélni, hogyan és mint volt, a vén lovag meg mohón hallgatta, csak itt-ott szakította félbe kérdéseivel, mert a cseh elbeszélésében nem minden volt világos. Głowacz például nem tudta pontosan, mikor házasult meg Zbyszko, mert egy csepp lakodalom sem volt, de biztosan állítá, hogy a menyegző megvolt, s hogy ezt maga Anna Danuta hercegasszony kívánta így, de az emberek csak Rotger lovag érkezése után tudták meg, kit Zbyszko felismervén, istenítéletre bajt vívott vele az egész mazowszei udvar színe előtt.

- És?! Bajt víttanak? - kiáltotta rettenetes kíváncsisággal s nagyot villant a szeme. - És mi módon lőn?

- Félbeszelé az németet, s az Úristen nékem is adott jó szerencsét annak fegyverhordozójával.

Maćko szuszogni kezdett, de ezúttal nagy megelégedésében.

- No! - szólt. - Mert legény ő a talpán, nem amolyan nevetségre való. Utolsó sarja a Grady nemzetségnek, de Istenemre, nem afféle alja vakarcs. Mert ugye akkornapján a frízekkel is?... pedig még kamasz is alig volt...

Egyszer-kétszer figyelemmel a csehre villantott, aztán folytatta:

- De te is kedvemre való legény vagy. S úgy látom, igazán szólasz. Megismerem én, kinek hamisság vagyon a szájában. Megérzem én a deszkán által is. Ez az apród még semmi, mert magad mondtad, nem sok törődésed volt vele. De hogy amaz ebfiának összeroppantottad a karját, meg még azelőtt a vadbölényt is ledöntéd, az már valami.

Aztán hirtelen megkérdezte:

- És a préda? Méltó volt-e?

- Elvettük a páncélt, fegyvert, meg lovakat az emberekkel egyben tízet. Az ifjú lovag úr kigyelmednek külde belőlük nyolcat.

- Hát a kettője? Azokkal mi lett?

- Visszaküldé őket a holttesttel.

- Nem küldhette a herceg úr saját embereit? Amazok már meg nem térnek onnét.

A cseh elmosolyodott e nagy éhségre, amelyet egyébként a vén Maćko gyakran elárult.

- Az ifjú lovag úrnak erre már sosem lesz gondja - szólt. - Spychów fölöttébb nagy birodalom.

- Nagy! Hát aztán? Még nem az övé?!

- Kié lenne?

Maćko egyszerre felugrott.

- Mondjad! Hiszen Jurand úr!...

- Jurand úr a kereszteseknél van a föld alatti tömlöcben, s feje felett a halál árnyéka. Isten a tudója, megél-é, és ha megél, megtér-é onnét; de még ha megélne és megtérne is, elolvasá Kaleb atya a lovag úr végakaratját, s mindenkinek megjelenté, hogy az ifjú lovag úr lesz Spychów vár ura.

Ezek a hírek szemlátomást óriási hatással voltak Maćkóra, mert olyan kedvezőek, de egyben olyan szomorúak is voltak, hogy nem tudta egyszeriben felfogni, sem érzelmeit rendezni, melyek felváltva rázták meg lelkét. A hír, hogy Zbyszko megházasodott, első pillanatban fájdalmasan hatolt szívébe, mert Jagienkát úgy szerette, mintha saját leánya lenne, s minden erejéből vele kívánta volna Zbyszkót összeházasítani. De másfelől már beletörődött a gondolatba, hogy erről a kedvelt szándékáról le kell mondania és lám, Jurandówna meghozta azt, amit Jagienka meg nem hozhatott volna, vagyis a hercegi pár kegyét, és mint a hatalmas Jurand úr egyetlen gyermeke, olyan gazdagságot, mely sokszorosan nagyobb volt a Jagienkáénál. Szíve mélyén már látta Zbyszkót, mint hercegi *comes*-t, Bogdaniec és Spychów urát, sőt, a későbbi jövendőben meg akár kastellánt. Nem volt ez lehetetlen dolog, hiszen beszéltek akkoriban egy bocskoros nemesről, kinek: „Tizenkét fia vala, hatan hadban-bajban vesztek el, a másik hatból pedig kastellán lett." A nemzet is, meg a lovagi nemzetségek is a tollasodás útján haladtak a nagyság felé. Zbyszkót ezen az úton csak a gazdagság lendíthette előre, így hát Maćko családjára kevély májának és kapzsiságának volt miben kedvét lelnie. De azért a nyugtalanságra is volt elegendő oka. Maga is járt egykor a kereszteseknél, hogy Zbyszkót megmentse, s a nyíl vasát bordái között hozta haza és íme, most Zbyszko ment el Malborgba, mintha csak a farkas torkába ment volna. Vajon feleségét találja-é meg ott avagy a halált? „Nem vár ott rá kedves fogadtatás - gondolta Maćko -, hiszen csak nemrégiben ölé meg egyik jeles vitézüket, azelőtt meg Lichtensteint öklelte volna fel, amaz ebfiak pedig fölöttébb kedvelik a bosszút." Erre aztán igen nagy gondokba merült. Eszébe jutott, hogy Zbyszko, mint amolyan „hopp neki" ember, el nem kerüli a párviadalt valamelyik némettel. De ez volt a kisebbik gondja. Leginkább attól tartott, hogy megfogják. „Megfogták az öreg Jurandot meg a leányát, egykor pedig magát a herceg urat sem átallották megfogni Złotoryjánál, miért kedveznének hát éppen Zbyszkónak?"

Ez meg azt juttatta eszébe, hogy mi lesz, ha Zbyszko maga ugyan épségben tér meg a keresztesek karmai közül, de asszonyát meg nem leli? Maćko egyelőre vigasztalódott a gondolattal, hogy akkor is megmarad néki Spychów, de ez csak olyan rövid vigasz, mert noha a jószág fontos volt neki, de nem kisebb gondja volt a nemzetségre s Zbyszko utódaira is. „Ha Danuśka eltűnik, miként a vízbe dobott kő, és senki nem lesz tudója, él-e, hal-e, Zbyszko másikkal meg nem házasulhat, s aztán Bogdaniecből nem támad több »Grady« e világra. Hej! Jagienkával másképp lenne e dolog! Moczydołyt sem takarja le egy kotlós a szárnyával, sem eb a farkával, egy ilyen leányzó meg évről évre hozná e világra az fiakat, akár az almafa a gyümölcsét." Így hát Maćko bánata nagyobb volt, mint az új örökség fölötti öröme, s e nagy fájdalmában és nyugtalanságában megint csak faggatni kezdte a csehet, hogy hogyan is volt ama menyegzővel, és mikor történt a dolog?

A cseh megismételte:

- Megjelentem már tenagyságodnak, hogy nem tudom, mikor volt, amit meg csak úgy vélek, arra nem esküszöm.

- Mit vélsz hát?

- Azt, hogy én a lovag urat egy pillanatra el nem hagyám nyavalyájában, ott háltam véle ágyasházában, csak egy este küldtek ki, s akkoron láttam, hogy bementek hozzá: maga a kegyelmetes hercegasszony, utána meg Jurandówna leányasszony, de Lorche lovag úr és Wyszoniek atya. Még csodálkoztam is, mert a leányasszonynak koszorú volt a fején, de véltem, netán az utolsó kenetet adják fel... Alighanem akkor lehetett. Emlékszem, a lovag úr parancsolta, hogy öltöztessem fel nagy ékességgel, akárha lakodalomra készülne, de úgy véltem, ez is azért van, hogy Krisztus Urunk testét kívánja magához venni.

- Hát tovább mi módon vala? Egyedül maradtak?

- Ej! Sosem volt így, de még ha lett volna is, az én uram akkornap a maga erejéből még az ételt sem tudta szájához vinni. De már jöttek is a leányasszonyért valamelyes emberek, kikről azt mondták, hogy Jurand úr szolgái és hajnalban el is menének...

- És Zbyszko többé nem látta már?

- Nemcsak ő, de más emberi szem sem.

Pillanatnyi csend következett.

- Mit gondolsz? - kérdezte Maćko kis idő múlva. - Visszaadják a keresztesek avagy sem?

A cseh megrázta fejét, aztán még a kezével is kedvetlenül legyintett.

- Az én fejem szerint - szólt vontatottan -, őnéki már örökre vége.

- Miért? - kérdezte Maćko csaknem ijedten.

- Mert ha azt mondanák, hogy ott van, akkor még lenne reménység. Akkor panaszt lehetne tenni avagy váltságot fizetni, meg netán erővel is visszaverekedni. De ők így szólnak: volt nálunk bizonyos leányzó, értésül is adtuk Jurand úrnak, de ő megtagadta, s jó szívünkért még sok jó vitézünket is megölé, hogy egy derék összecsapásnál sem hullana el több.

- Akkor hát Jurand úrnak előmutattak bizonyos leányzót?

- Úgy mondják. Az Úristen a tudója. Talán nem igaz, de lehet, hogy mást mutattak. Annyi szent, hogy Jurand úr igen sok vitézüket megölte, és hogy amazok készek letagadni, hogy a leányasszonyt valaha is elragadták. Bizony, nehéz dolog ez. Még ha a nagymester megparancsolná is, megjelentik néki, hogy nincsen náluk. Ki tudná bizonyítani? Még rosszabb, hogy Ciechanówban az udvari emberek valamelyes levélről szólnak, kit a spychówi lovag úr írt volna, mondván, hogy a leányzó nincsen a kereszteseknél.

- Hátha nincsen is?

- Megkövetem kigyelmedet!... De ha a haramiák ragadták volna el, mi másért mívelnek ők ilyen dolgot, ha nem a váltságért? De a haramiák sem levelet nem tudhattak írni, sem Jurand úr pecsétjét ráütni, sem olyan méltó udvari népet bocsátani Ciechanówba.

- Igazán szólasz. De mire kell a leányasszony a kereszteseknek?

- Hát a bosszú Jurand úron? Jobban kedvelik ők a bosszút, hogynem a mézet avagy bort, mert okuk van is rá bőven. Fölöttébb ijedelmes volt nékik a spychówi úr, s amit a legutolján mívelt, azon már végképp megveszekedének... Hallottam... az én uram is Lichtensteinre emelte kezét,

s Rotgert is megölte, meg engem is megsegített az Úr, hogy amaz ebfiának megmorzsoltam a karját. Hej!... Megkövetem: négyen voltak a kurafiak s most alig egy él belőlük, az is vén. Nekünk is van ám jó fogunk, nagy jó uram!

Ismét rövid csend következett.

- Látom, derék legény vagy - szólalt meg végre Maćko. - Aztán hogyan véled, mit mívelnek a leányzóval?

- Witold úr hatalmas knyáz, mondják, a német császár is kétrét hajlik előtte, azután mégis mit mívelének gyermekeivel? Kevés váruk van nékik, kevés föld alatti tömlöcük avagy kevés kútjuk? Kevés a kötelük meg a nyakba vetni való hurok?

- Az élő Istenre! - kiáltotta Maćko.

- Adná az Úr, hogy ifjú uramat el ne temetnék, ámbár a herceg úr levelével meg de Lorche úrral ment, ki hatalmas lovag és hercegek atyjafia. Hej, dehogy akartam én hazafelé jönni, mert odaátal könnyebben akadhatott némi párviadal. De keményen meghagyá. Hallottam, amint egyszer így szólott az öreg spychówi lovag úrhoz: „Fortélyos ember-é tekigyelmed? - mondá. - Mert én ugyan fortéllyal semmire sem megyek, márpedig azoknak ez kell! - Hej - mondta -, öreg Maćko bátyámuram, igen alkalmatos volna ide!” És ezért indított is haza. De Jurandówna leányasszonyt kigyelmed sem lelheti fel, mert ő már alighanem a túlvilágon vagyon, a halál ellen meg a legnagyobb fortély sem használ...

Maćko elgondolkozott, csak hosszas hallgatás után szólalt meg:

- Akkor hát nincsen erre jó tanács! Halál ellen a fortély sem használ. De ha odamennék, s megtudnám, hogy amazt elveszejték, akkor Spychów amúgy is megmaradna Zbyszkónak, őmaga megtérhetne, s vehetne magának más feleséget!

Fellélegzett, mintha valami nagy súlyt vetett volna ki szívéből, Głowacz pedig bátortalan, halk hangon kérdezte:

- A zgorzelicei kisasszonyt?...

- Azt! - felelé Maćko. - Annál is inkább, mert árva s a rogówi Cztan, meg a brzozowai Wilk egyre pogányabbul acsarkodnak reá.

A cseh felugrott.

- Árva a leányasszony?... Hát Zych lovag úr?...

- Nem tudsz hát semmit?

- Istenemre! Mi történt?

- Igaz! Hogyan is tudnád, mikor alig érkeztél, s azóta egyre csak Zbyszkóról folyik a szó! Bizony, árva szegény! A zgorzelicei úr soha meg nem melegedhetett odahaza, legfeljebb, ha vendégei voltak. Máskülönben egykettőre megunta a puha fészket. Írást küldött néki az apát úr, hogy vendégségbe indul az oświęcimi Przemko herceg úrhoz, s őt is fölöttébb invitálta. Zych nem is kéreté magát, mert a herceg urat jól ismerte, nemegyszer mulatoztak együtt. Jött is hozzám azon módon s mondá: „Megyek Oświęcimbe, onnan meg Gliwicébe, kigyelmed meg vigyázza addig Zgorzelicét.” Engem mindjárt megbökdösött valami: „Ne menjen kigyelmed - kérlelem -, inkább a jószágra legyen szeme meg Jagienkára, mert tudom én, hogy Cztan meg Wilk rosszban töri a fejét.” Mert ne feledd, hogy az apát úr Zbyszko miatt való nagy haragjában Wilkhez avagy Cztanhoz kívánta volna adni a leányt. De később jobban megismervén alávaló erkölcseiket, botjával alaposan helybenhagyá mind a kettőt, s kiveté Zgorzelicéből. Így aztán jó is lett volna, de még nem nagyon, mert mind a kettő kegyetlen

bosszút forralt. Most valameddig veszteg ülnek, mert alaposan megszabdalták egymás kobakját, úgyhogy az ágyat nyomják, de ennek előtte nyugodalmas percünk sem volt. Minden az én vállamra nehezedék, a védelem is, meg az oltalom is. Most meg Zbyszko kívánná, hogy én is menjek!... Hogyan lészen Jagienka leányasszonnyal, nem tudom, de hadd mondom hát el, hogyan történt Zych úrral. Nem hallgatott szavamra s elment. Aztán vigadozott, mulatozott! Gliwicéből tovább mentek Przemko herceg úr apjaurához, az öreg Nosakhoz, ki Cieszynben uralkodik. Azonközben Jaśko úr, a raciborzi herceg, Przemko herceg úrhoz való pogány haragjában haramiákat küldött reájuk, a cseh Chrzan vezérsége alatt. Ott veszett Przemko herceg úr is, meg a zgorzelicei Zych is, kit torkán ért a nyíl vasa. Az apát urat buzogánnyal úgy fejbe verték, hogy eleddig rezeg a feje, s mit sem tud az világról, szavát aligha örökre el nem veszté. No, Chrzant az öreg Nosak herceg úr megvette a zampachi úrtól, s úgy halálra gyötörtette, hogy a legvénebb emberek sem hallottak ilyen kínszenvedésről. De a haramia kínszenvedése sem fia utáni nagy szomorúságát nem enyhíté, sem Zychet fel nem éleszté, se Jagienka könnyeit le nem törlé. Ilyen vége lett hát mulatozásuknak... Hat hete, hogy Zych holttestét hazahozták és eltemették.

- Ilyen derék urat!.. - sóhajtotta a cseh nagy fájdalmában. - Bolesławice alatt sem voltam én valami vakarcs, de egy miatyánknyi ideig sem tartott, s már rabul hozott el. De olyan rabság volt ez, hogy a legjobb szabadságért oda nem adtam volna... Jó úr és kegyes lovag volt őkelme, adj Uram örök nyugodalmat néki. Hej, kár, kár! De még inkább kár a szegény leányasszonyért!

- Mert szívbéli, jó leány szegényke. Akad, ki szülőanyját sem kedveli úgy, mint ahogyan ő apjaurát kedvelé. Azóta fölöttébb veszedelmes néki Zgorzelicében ülnie. A temetés után, még jól be sem lepte a hó Zych sírját... Cztan meg Wilk már közelgetének a zgorzelicei udvarházhoz. Szerencsére, az én legényeim hamarább neszét vették a dolognak, én hát a legényekkel segítségére mentem s az Úr megadá, hogy derekasan helybenhagytuk őket. Már a verekedés után történt volt, hogy a leányzó egyszerre térdemhez esek, mondván: „Nem lehettem Zbyszkóé, nem leszek senki fiáé, csak ez átkozottaktól oltalmazzon meg kigyelmed, mert - mondá -, inkább választom én a halált, hogynem ezek közül egyet...” Elhidd, ha mondom, meg sem ismernéd Zgorzelicét, mert igazi várkastélyt csináltam belőle. Utána még kétszer is nekirugaszkodtak, de hát semmire sem mentek. Most ideig-óráig békesség van, mert, miként mondám: megszabdalták egymást, úgyhogy se kezét, se lábát nem mozdíthatja egyikük sem.

Głowacz egy szót sem szólt, csak fogát csikorgatta, mint mikor valaki rozsdás zárat nyitogat, azután combjához dörzsölte hatalmas tenyerét, mely nyilván viszketett már, végül ajkát nagy nehezen elhagyta az egyetlen szó:

- Zatraceny...[90]

E pillanatban a pitvarban hangok hallatszottak, hirtelen kicsapódott az ajtó, s Jagienka rohant a szobába, utána pedig legidősebb öccse, a tizennégy éves Jaśko, ki úgy hasonlított hozzá, mintha ikrek volnának.

A leány, értesülvén a zgorzelicei parasztoktól, kik az úton látták a lovas csoportot, hogy a cseh Hlava vezetésével valamelyes emberek érkeztek Bogdaniecbe, éppen úgy megrémült, mint Maćko, s mikor még azt is meghallotta, hogy Zbyszko nincs közöttük, csaknem bizonyos volt felőle, hogy valami szerencsétlenség érte. Azon módon rohant tehát Bogdaniecbe, hogy megtudja az igazat.

---

[90] Átkozott (cseh).

- Mi történt, az Isten szerelmére? - kiáltotta már a küszöbön.

- Mi történt volna? - felelte Maćko. - Zbyszko él, s jó egészségben van.

A cseh a leányhoz ugrott, s fél térdre ereszkedve csókolni kezdte ruhája szegélyét, de a leány észre sem vette, mert a vén lovag válaszát hallván, fejét a tűz világától az árnyékba fordította, s csak kis idő múlva szólalt meg, mintha most jött volna rá, hogy köszönni is illik.

- Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus...

- Mindörökké - mondta rá Maćko.

Jagienka végre észrevette a lába előtt térdelő csehet, s hozzáhajolt:

- Szívemből örvendek látásodon, Hlava, de miért hagytad el uradat?

- Ő küldött, szerelmetes kisasszonyom.

- Mit parancsolt?

- Hogy jöjjek Bogdaniecbe.

- Bogdaniecbe... és miért?

- Tanácsért küldött... és köszöntéssel.

- Bogdaniecbe? Ez az egész? No, jól van. S ő hol van?

- A keresztesekhez ment Malborgba.

Jagienka arcára ismét kiült a nyugtalanság.

- Nyilván nem kedves néki az élete. Miért mívelé e dolgot?

- Hogy keresse, szerelmetes kisasszonyom, kit soha meg nem talál.

- Biztosan meg nem találja! - vetette közbe Maćko. - Miként a szöget be nem vered kalapács híján, akképpen az emberi akaratot sem erősítheted meg az Úr akarata nélkül.

- Miről beszél kigyelmed? - kérdezte Jagienka.

De Maćko a kérdésre kérdéssel felelt:

- Szólt-é néked Zbyszko valamit Jurandównáról? Mert miként hallám, szólt.

Jagienka először nem felelt, csak kis idő múlva válaszolt, sóhaját elnyomva:

- Szólt! Mért ne szólt volna?

- Akkor jó, mert így már nékem is könnyebb szólnom - felelte az öreg.

S hozzáfogott, hogy elmondja, amit a csehtől hallott, de maga is csodálkozott hogy a beszéd helyenként valahogyan nehezére esik. Mivel azonban csakugyan ravasz ember volt, s fontos volt néki, hogy Jagienkát valamiképpen meg ne szomorítsa, erősen, megmaradt amellett, amit egyébként maga is hitt, hogy Zbyszko tulajdonképpen soha nem volt Danusia férje, s hogy a leány többé soha elő nem kerül.

A cseh időnként bólogatott, egyet-egyet szólt is: „Istenemre! Úgy van!" vagy: „Bizony, úgy volt!" - A leány pedig lesütött szemmel hallgatta, most már semmit sem kérdezett s olyan csendes volt, hogy hallgatása Maćkót is nyugtalanítani kezdte.

- No, hát te? - kérdezte, mikor befejezte az elbeszélést.

De a leány nem felelt, csak két könnycsepp csillant meg lehunyt szemhéja alatt, s lassan végiggördült az arcán.

Kis idő múlva Maćkóhoz lépett, s kezet csókolt:

- Dicsértessék... - mondta halkan.

- Mindörökké - felelte az öreg. - Annyira sietsz? Maradnál még vélünk.

De nem maradt. Azzal magyarázkodott, hogy odahaza nem adta ki az estebédhez valót. Maćko jól tudta, hogy Zgorzelicében ott az öreg Sieciechowa, az özvegy nemesasszony, ki Jagienkát bízvást helyettesíthette a gazdaságban, de nem akarta tovább marasztalni, mert megértette, hogy a bánat nem szívesen mutogatja könnyeit, s hogy az ember olyan, mint a hal, mely ha megérzi testében a szigonyt, elbúvik a vizek legmélyére.

Megsimogatta hát a leány fejét, azután Hlavával együtt kikísérte az udvarra. De a cseh elővezette lovát az istállóból, felnyergelte, s a leány után nyargalt.

Maćko meg visszafordult, nagyot sóhajtott, s megcsóválta fejét:

- Hej, de bolond egy ember ez a Zbyszko, de bolond!... - mormogta. - Még a szoba is illatos e leányzó után!

Aztán a saját sorsán szomorodott el. Elgondolta, hogy ha Zbyszko mindjárt hazatértük után elvette volna Jagienkát, most már talán lenne öröm, lenne ujjongás! Így pedig micsoda van? Elég a Zbyszko nevét kimondani, s a leánynak máris megcsurran a szeme, ő meg a világot járja. A fejével akarja átütni Malborg kőfalát, s addig üti, addig veri, míg be nem szakad a koponyája. A ház meg üres, csak a sok páncél, meg fegyver vicsorítja fogát a falakról. Mi haszna a gazdálkodásnak meg a nagy iparkodásnak, mi haszna Spychównak meg Bogdaniecnek, ha úgysincs kire hagyni.

E gondolatokra harag kezdte borzolgatni a lelkét.

- Megállj csak, világjáró kóborlovag! - szólt hangosan. - Egy lépést sem megyek utánad, te meg tedd, amit akarsz!

De e pillanatban, mintha csak bosszúságára történnék, kínzó vágyakozás ébredt szívében Zbyszko után. „Ha nem megyek is - gondolta -, vajon itthon megülök-e veszteg? Nem! Isten csapása ez!... Mert nem lehet az, hogy a gyereket életemben legalább még egyszer ne lássam! Ímé, megint kettéhasított egyet amaz ebfiak közül, és zsákmányt ejtett... Más emberfia megőszül, míg eléri a lovagi övet, ezt meg a herceg úr máris felövezé... És helyesen tette, mert derék legény nem egy akad az nemesek között, de ehhez fogható, aligha!”

Egészen elérzékenyült, s a páncélokat, szablyákat, csatabárdokat kezdte nézegetni, melyek ott feketedtek a füstben. Nézegette, mintha azt fontolgatná, mihez kezdjen, mihez fogjon, mit vigyen magával, mit hagyjon itt. Azután kiment a szobából, mert idebent már nem bírta, meg, hogy jól megkenesse a szekereket, s a lovaknak kétszeres abrakot adasson.

Az udvaron már alkonyodott. Eszébe jutott Jagienka, aki röviddel előbb itt szállt lóra. Erre ismét gondolatokba merült.

- Ha kell, hát kell - mondotta magában. - De ki oltalmazza meg e leányzót Cztantól és Wilktől? Ütne beléjük a mennykő!...

Közben Jagienka a kis Jaśkóval Zgorzelice felé léptetett az erdei úton, a cseh pedig szótlanul baktatott utánuk, s szíve tele volt szeretettel és panasszal. Az imént látta a leány könnyeit, most meg sötét alakját bámulta, melyet már majdnem elnyelt az erdő homálya s közben találgatta, mi bánthatja, mi fájhat neki. Úgy érezte, hogy Wilk vagy Cztan ragadozó keze már-már érte nyúl a sűrű bozót sötétjéből, s erre a gondolatra rettenetes verekedő kedve támadt. E vágya időnként olyan lebírhatatlanná erősödött, hogy kedve lett volna megragadni a csata-

bárdot avagy a szablyát s vagdalni, ha mást nem, az útszélen álló fenyőfákat. Érezte, hogy ha kedvére kifáraszthatná magát, megkönnyebbülne. Már azzal is beérte volna, ha legalább a lovát ügetésre biztathatná, de azok ott elöl lassú léptekkel haladtak; s közben jóformán egy szót sem szóltak. A kis Jaśko ugyan elég beszédes természetű volt, de mikor egy-két próbálkozás után látta, hogy nénje nem kíván szólni, abbahagyta, s ő is hallgatásba merült.

Mikor azonban Zgorzelice közelébe értek, a cseh szívében annyira meggyülemlett a panasz és a bánat, hogy súlyával elnyomta Cztan és Wilk iránti haragját. „Nem bánnám én a véremet se - gondolta magában -, csak téged megvigasztalhatnálak, de hát mit tegyek, én boldogtalan, mit mondjak néked? Talán azt, hogy amaz köszöntését küldi? Adná Isten, hogy ennyi elég lenne megvigasztalásodra!”

Ezután lovát előre nógatva, Jagienka mellé nyomult s megszólalt:

- Szerelmetes kisasszonyom...

- Hát te is velünk jössz? - kérdezte a leány felrezzenve, mintha álmából ébredt volna. - Mit kívánsz?

- Mert elfeledém, mit parancsolt az én uram, hogy leányasszonyomnak megmondjam. Minekutána felkészültünk Spychówban, magához szólíta, mondván: „Megöleljed a zgorzelicei kisasszony térdét, mert járjak bár balsorsban avagy jó szerencsében, soha nem feledem - mondá -, mit bátyámuramért és énérettem tett. Isten fizessen meg neki érte, és tartsa meg jó egészségben.”

- Isten jutalmazza meg őt is a jó szóért - felelte Jagienka.

Azután még hozzátette, de olyan különös hangon, hogy a cseh szíve végképp megolvadt tőle:

- És téged is, Hlava.

A beszélgetés megszakadt, de a legény meg volt elégedve magával, meg avval is, amit a kisasszonynak mondott, mert lelke mélyén így gondolkozott: „Legalább nem véli, hogy háládatlansággal fizettek neki a jóért.” Mindjárt keresgélni is kezdett becsületes fejében, hogy mit is mondhatna még, s kis idő múlva ismét megszólalt:

- Kisasszonyom...

- Mi az?

- Csak... azt... szeretném megjelenteni, amit az öreg bogdanieci lovag úrnak is elmondtam, hogy amaz már elveszett mindörökre, s az én uram soha örökké őt meg nem leli, még ha maga a nagymester segéllené is benne.

- Mégis asszonya az néki - felelte Jagienka.

De a cseh fejét csóválta:

- Olyan asszony is az...

Jagienka semmit sem felelt, csak odahaza, estebéd után, minekutána Jaśko és kisebb öccsei nyugovóra tértek, behozatott egy korsó mézbort, de megkérdezte Hlavát:

- Nem kívánnál inkább nyugovóra térni? Szerettem volna kicsinyég elbeszélgetni veled.

A cseh igen eltörődött ugyan a hosszú úttól, de azért szívesen beszélgetett volna akár reggelig, el is kezdték tüstént, vagyis a fiú beszélte el sorra Zbyszko minden viszontagságát, azután a Jurandét, a Danusiáét, meg az önmagáét is.

IX

Maćko útra készülődött, Jagienka meg két napig nem mutatkozott Bogdaniecben, mert ezt a két napot azzal töltötte, hogy Hlavával tanácskozott. A vén lovag csak harmadnapon, vasárnap templomba menet találkozott vele, Jagienka a kis Jaśkóval ment Krześniába, s tekintélyes számú fegyveres legény kísérte, mert nem volt bizonyos felőle, hogy Cztan és Wilk az ágyat őrzik-é még avagy valami rajtaütést terveznek ellene.

- Mise után amúgy is el akartam látogatni Bogdaniecbe - szólt, miután Maćkót köszöntötte -, mert sürgetős beszédem van kigyelmeddel, de akár most mindjárt elkezdhetjük.

Azzal a kíséret élére rúgtatott, nyilván nem akarta, hogy a legények hallják a beszélgetést, s mikor Maćko mellé került, megkérdezte:

- Tekigyelmed alighanem rövidnap indul is?

- Isten segítségével holnap, és nem később.

- Malborgba?

- Oda avagy máshova, ahogyan adódik.

- Most azért figyelmezzen kigyelmed énrám is. Sokáig veszkődtem véle, mit kelljen mívelnem s most a kigyelmed tanácsát is kérem. Valahanapján, míg apámuram élt, és az apát úr is jó erőben vala, másképpen volt minden. Cztan meg Wilk is azt hitték, hogy egyiküket magamnak férjemül választom, s ezért egymást fékezék. De most már nincsen semminemű oltalmam, vagy megülhetek Zgorzelicében, a karóbástyák mögött mint valami rab, vagy el nem kerülöm nagy sérelmemet. Szóljon kigyelmed, nem így van-e?

- Hm... - felelte Maćko. - Magam is latolgattam már e dolgot.

- S hogyan véli kigyelmed?

- Sehogyan, csak annyit mondok, hogy ez itt mi Lengyelországunk, hol a leányzón mívelt erőszakért kegyetlen büntetést szab a törvény.

- Ez igaz, és jól is van így, de avagy nehéz-e átalszökni a határon? Mert tudom én, hogy Szilézia is a mi birodalmunk, de ímé, ott a hercegek is háborognak, egymásra haddal esnek. Ha nem így lett volna, az én jó apám ma is élne. Bement már oda a német, pusztít, dúl és hinti a sérelmet szerénszerte, aki hát el akar rejtőzni közöttük, bízvást megteheti. Mert egykönnyen nem hagynám magam sem Cztannak, sem Wilknek, de hiszen itt vannak kisöcséim is. Ha nem lennék honn, békesség lenne, ám ha honn maradok, Isten tudja, mi minden adódhat. Lehetnek betörések, verekedések, Jaśko meg már tizennegyedik évét tapossa, s nem az én kezem, de semminemű erő meg nem tartóztatja. Rövidnap előtt is, hogy kigyelmed sietett oltalmunkra, ő már rúgtatott is előre, s ahogy Cztan a buzogánnyal embereinkre támadt, csekély híja, hogy a fejét be nem szakasztá. Hej! Mondta is már Jaśko a szolganépnek, hogy ama kettőt kihívja párviadalra. Én hát csak azt mondom, nem lészen itt egyetlen nap békességem, s még a kicsinyeket is valaminémű baj érheti.

- Igaz! Ebfiak ezek, Cztan is meg Wilk is - kiáltotta élénken Maćko. - De azért gyermekekre mégsem emelnek kezet. Piha! Ilyen dolgot nem mível emberfia, legfeljebb a keresztes.

- Gyermekre nem emel kezet, de viadalban, avagy, Isten ments!... tűzvésznél akárminémű baj adódhatik. Minek a sok szó! Az öreg Sieciechowa asszonynéném úgy kedveli a gyermekeket, mintha sajátjai volnának, sem oltalomban, sem körülöttük való forgolódásban nem lesz hiány, de nélkülem biztonságosabb volna, hogynem vélem.

- Lehet - felelte Maćko.

Aztán élesen pillantott a leányra:

- Miben forgatod a fejed, te lyány?

Jagienka fojtott hangon felelte:

- Vigyen magával kigyelmed.

Bár a beszéd ilyetén végét már nem volt nehéz kitalálnia, Maćko mégis nagyon elcsodálkozott, megállította lovát, és így szólt:

- Nem félsz az Istentől, Jagienka?!

A leány lehorgasztotta fejét, s mintegy bátortalanul és szomorúan felelte:

- Szerelmetes bátyámuram! Ami engem illet, jobb szeretek én őszintén szólni, mint titkolózni. Hlava is, meg tekigyelmed is mondák, hogy Zbyszko amazt már meg nem leli, sőt a cseh még rosszabbul is véli. Isten a bizonyság reá, nem kívánok én néki semminemű gonoszt, Szűz Mária anyánk oltalmazza és szabadítsa meg szegényt minden bajtól. Nagyobb kedvet talált ő Zbyszko előtt, mint én, erre hát nincsen semminemű tanács. Ez az én balsorsom. De látja, amíg Zbyszko meg nem leli avagy amiképpen kigyelmed véli, ha soha többé fel nem leli, akkor, akkor...

- Akkor mi? - kérdezte Maćko, látván, hogy a leány egyre jobban belezavarodik a beszédbe, s immár a nyelve is akadozik.

- Akkor én nem kívánok sem Cztan, sem Wilk felesége lenni, meg senki másé.

Maćko megelégedetten lélegzett fel.

- Úgy véltem, már el is felejted - szólt.

De a leány csak szomorúan felsóhajtott:

- Hej!...

- Akkor hát mit akarsz? Mi módon vigyelek magammal a keresztesek közé?

- Nem mindenképpen a keresztesek közé. Most én csak az apát úrhoz kívánkoznék, kit Sieradżban valaminémű betegség gyötör. Nincs körülötte egyetlen jótét lélek, mert a lantosok nyilván inkább a korsót vigyázzák, hogynem őt, nékem pedig ő keresztatyám és jóltevőm. Ha jó egészségben volna, akkor is az ő oltalmát keresném, mert az emberek fölöttébb félik őt.

- Én nem ellenkezem véled - szólt Maćko, ki alapjában örömmel vette Jagienka elhatározását, mert ismervén a kereszteseket, mélységesen hitte, hogy Danusia élve ki nem kerül kezeik közül. - Csak annyit szólok, hogy útban nagy baj és gond a fehérnép.

- Más lehet, de én nem. Sorompóban eleddig nem vívtam ugyan, de a számszeríj, meg a vadűzés mindenféle törődése nem újság nékem. Ha kell, hát kell, ne tartson tőle kigyelmed. Felöltöm Jaśko gúnyáját, hajamat pántlikába fogom, felkötöm a rövid kardot, s úgy indulok az útra. Jaśko ifjabb ugyan, mint én, de hajszálnyival sem kisebb, orcája pedig olyan hasonlatos az enyémhez, hogy mikor farsangra egymás ruháját ölténk fel, Istenben boldogult atyámuram

sem tudta megmondani, melyik a fiú, melyik a leány. Meglátja kigyelmed, meg nem ismer sem az apát úr, sem senki más.

- Zbyszko sem?

- Majd elválik...

Maćko kis ideig elgondolkozott, aztán hirtelen elmosolyodott, és így szólt:

- No de akkor a brzozowai Wilk, meg a rogówi Cztan aligha meg nem vesznek!

- Hadd vesszenek! Nagyobb baj az, hogy netán utánunk erednek.

- No, attól ne félj! Vén vagyok én, de azért jobb annak, aki nemigen kívánkozik az öklöm alá, de egyik Gradyé alá sem. Hiszen Zbyszkóét már ugyanám megízlelék.

Így beszélgetve értek el Krześniába. A templomban ott volt az öreg brzozowai Wilk is, ki olykor sanda pillantásokat vetett Maćkóra, de a vén lovag nem törődött véle. Mise után könnyű szívvel indult hazafelé Jagienkával. De mikor a válaszúton elbúcsúztak egymástól, s Bogdaniecben is, mikor egyedül volt, már kevésbé vidám gondolatok kavarogtak a fejében. Azt megértette, hogy ha Jagienka elmegy hazulról, sem Zgorzelicét, sem a kisebb úrfiakat nem fenyegeti semmilyen veszedelem. „A leány után bízvást kinyújtják a kezüket - mondotta magában -, mert az más dolog, de az árvákra meg jószágjukra nem támadhatnak, mert az nagy gyalázatba szerezné nevüket, s minden élő lélek ellenük fordulna mint igazi farkasok ellen. De Bogdaniec Isten kegyelmére marad! A vermeket kifosztják, a gulyákat elhajtják, a jobbágyokat elszerzik!... Ha az Úr megadja visszatérésemet, erővel is visszaszerzem őket, a kihívást is elküldöm, s ítélőszék elé viszem e dolgot, mert ebben az országban nemcsak az ököl, hanem a törvény is parancsol... De megtérek-é, és ha igen, mikor?... Nagy, gonosz indulattal szemet vetettek rám, hogy útjokat álltam a leányzó felé, s ha Jagienka most vélem jön, még nagyobbra nő ellenem való agyarkodásuk."

E gondolatokra nagy szomorúság töltötte el, mert Bogdaniecben már elrendezte a gazdaságot, ahogyan illik, s most bizonyos volt felőle, hogyha útjáról megtér, megint csak pusztaságot és dúlást talál.

- No, segíteni kell a bajon - gondolta.

Ebéd után fel is nyergeltette lovát, nyeregbe szökött, s egyenest Brzozowába nyargalt.

Már alkonyodott, mikor odaért. Az öreg Wilk az elsőházban üldögélt egy korsó mézbor mellett, az ifjú meg, akit Cztan megszabdalt, a bőrökkel takart padon hevert s ő is ivott. Maćko váratlanul lépett a házba, s szigorú arccal, magasan, csontosan, fegyvertelenül állt meg a küszöbön, csak oldalát verte széles, rövid kard. Amazok legottan megismerték, mert a kandalló lángja dús fénycsóvát vetett arcára. Apa és fia az első pillanatban egyszerre talpra szökött, s a falhoz ugorván kapkodtak fegyvereik után, ami éppen kezükbe akadt.

De a világlátott vén lovag, embereknek és a szokásoknak egyaránt jó ismerője, cseppet sem jött zavarba, nem is nyúlt kardja markolata után, csak csípőre tette kezét, s szelíden szólalt meg, hangjában azonban némi kis gúnyféle is rezdült.

- Mi a kő, kigyelmetek? A brzozowai nemesurak hát így fogadják a vendéget?

Erre a két Wilk keze nyomban lehanyatlott, s pillanat múlva az apa kezéből a kard esett ki, s pendült nagyot a földön, az ifjabbikéból meg a dárda s csak álltak előrenyújtott nyakkal; arcuk még vészjósló volt ugyan, de már csodálkozás, sőt valami szégyenkezésféle is tükröződött róla.

Maćko elmosolyodott.

- Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! - köszönt csendesen.

- Mindörökké...

- Meg Szent György lovag.

- Mi is ő szolgái vagyunk.

- Szomszéd módjára jöttem... igaz szándékkal.

- Mink is igaz szándékkal köszöntjük kigyelmedet. A vendég személye szent minálunk.

Azzal az öreg Wilk Maćkóhoz szökött, s példáját fia is követte. Most már lelkesen szorongatták a vén lovag jobbját, majd az asztalfőhöz tessékelték, s leültették. Egy szempillantás alatt új hasábot vetettek a kandallóba, az asztalt leterítették hímes szőnyeggel, megrakták telt tálakkal, söröskorsókkal, mézboros kannákkal, s megkezdődött az evés-ivás. Az ifjú Wilk időnként sanda pillantásokat lövellt Maćko felé, melyekben a vendéget illető tisztelet igyekezett legyűrni az emberrel szemben érzett gyűlöletet, de közben olyan szorgosan forgolódott körülötte és szolgált néki, hogy szinte elsápadt a fáradtságtól, mert nemrég kapott sebe után még nem tért vissza régi ereje. Apát és fiát egyaránt rágta a kíváncsiság, mivel jöhetett a vén Maćko, de egyikük sem kérdezett egy szót sem, hanem türelemmel várták; hogy ő maga kezdje a beszédet.

Amaz meg, mint aki jól tudja, mi az illendőség, dicsérte az ételt, az italt, meg a háziak vendégszeretetét, s csak mikor jól belakmározott, nézett komolyan maga elé, és szólt:

- Fordul úgy néha, hogy az ember összeakad a másikkal, még sorompóba is áll, de azért a jó szomszédi békesség mindenekfölött való!

- Nincs is annál méltóbb dolog - felelte az öreg Wilk ugyanolyan komolyan.

- Úgy is van néhanapján - folytatta Maćko -, hogy ha az emberfiát messze útra igazítja a sorsa, akkor még, ha ebként élt is a másikkal, feléje fordul a szíve, s búcsú nélkül sehogy sem tud odább menni.

- Isten fizessen a szíves szóért.

- Nem puszta szó ez, de cselekedet is, hiszen íme, magam is itt vagyok.

- Lelkünkből örvendezünk kigyelmednek. Jöjjön akár mindennap.

- Bár én is vendégül láthatnám kigyelmeteket Bogdaniecben, ahogyan a lovagi becsületet ismerő emberekhez illik, de hát engem igen sürget az utazás.

- Hadba-e avagy valamely búcsújáró szent helyre?

- Inkább kedvemre volna akár emez, akár amaz, de mindkettőnél rosszabb, mi reám vár, mert a keresztesek közé igyekszem.

- A keresztesek közé? - kiáltott fel apa és fia egyszerre.

- Oda! - felelte Maćko. - Ki pedig, nem lévén barátjuk, közébük merészkedik, jobb, ha elsőbben Istennel és emberekkel egyaránt megbékél, hogynem e földi életével együtt örökkévaló üdvösségét is elveszítse.

- Mert igaz is, csoda az vélek - jegyezte meg az öreg Wilk -, én még nem láttam emberfiát, kit, ha ezekkel találkozott, valami sérelem avagy erőszak ne ért volna.

- Azonképpen egész királyságunkat is! - tette hozzá Maćko. - Sem Litvánia, megtérése előtt; sem a tatárok nem voltak nehezebbek a mi királyságunknak, mint e pokoli barátok.

- Igazán szól kigyelmed. Mert úgy van e dolog, hogy csak gyűlt, csak gyűlt, míg meg nem gyülemlett, most aztán nagy ideje végezni véle. Így la!

Azzal könnyedén két markába köpött, a fia meg hozzátette:

- Nem lehet másképpen.

- Meg is lesz, de hogy mikor, az már nem a mi dolgunk, hanem király urunké. Talán hamarosan, de az is lehet, hogy még nem... Isten a tudója, de nékem addig is sürgetős az utam közébük.

- Talán bizony váltsággal Zbyszkóért?

Amint az öreg Zbyszkót említette, fia arca egy szempillantás alatt elsápadt a gyűlölettől, s szinte fenyegetővé vált.

De Maćko nyugodtan felelte:

- Az is lehet, hogy váltsággal, de nem Zbyszkóért.

E szavak még jobban felkeltették mind a két Wilk kíváncsiságát, s az öreg nem bírván tovább, megkérdezte:

- Kigyelmed szabad akaratja megmondani avagy eltitkolni, hogy mi járatban mégyen oda.

- Megmondom! Hogyne mondanám! - kiáltotta Maćko bólogatva. - De még elébb más beszédem van kigyelmetekkel. Ímé, ha én elmegyek, Bogdaniec az Úr oltalmára marad... Valahanapján mikoron Zbyszkóval együtt vitézkedénk Witold úr zászlaja alatt, az apát úr viselt gondot a mi szegény jószágunkra. Némiképpen ugyan a zgorzelicei Zych is, de most már ő sincsen. Nagy szomorúság az emberfiának arra gondolnia, hogy hiábavalóságra iparkodott, forgolódott... veszik-é eszekbe kigyelmetek, mire vélek? A jobbágyokat elszerzik, a mezsgyét elszántják, a gulyából ez is, amaz is elszakít valamicskét, mit megtehet, s még ha Jézus urunk megengedné is, hogy az emberfia egészséggel megtérjen, üres hajlékot talál... Egy a mód erre és egy a menekvés: a jó szomszéd. Azért jöttem hát, hogy kigyelmeteket jó szomszéd módján kérjem, vegyék oltalmukba Bogdaniecet, s ne hagyjanak kárt vallani...

Az öreg Wilk fiára nézett, az meg őrá s mind a ketten nagyon elcsodálkoztak. Pillanatnyi csend következett, mert egyelőre egyik sem lelt szavához. Maćko azonban a kupa után nyúlt, felhörpintette a benne levő mézbort, s tovább beszélt olyan nyugodtan és bizalmasan, mintha e két ember évek sora óta legbensőbb barátja volna.

- Megmondom már kigyelmeteknek őszintén, kinek kártevésétől félek legjobban. Bizony senki másétól, mint a rogówi Cztanétól. Kigyelmetektől nem tartanék én, még ha ellenségesen válnánk is el, mert kigyelmetek igaz lovagok, kik szívesen szembefordulnak a másikkal, de háta mögött méltatlan bosszútevéssel nem károsítják. Hej! Kigyelmetekkel egészen más a dolog... aki lovag, az lovag. De Cztan faragatlan paraszt, kitől minden kitelik annyival is inkább, mert, tudnivaló, igen acsarkodik rám, hogy elálltam az útját Jagienka leányasszony felé.

- Kit öccseurának tartogat kigyelmed! - robbant ki az ifjú Wilk.

Maćko ránézett, s kis ideig hideg tekintetével fogva tartotta, aztán az öreghez fordult, s nyugodtan folytatta:

- De hadd tudja meg kigyelmed; Zbyszko öcsém egy mazowszei *comes* leányát vevé feleségül, s igen méltó jegyruhát kapott véle.

Ismét csend lett, de most még mélyebb, mint az imént, apa és fia egy darabig tátott szájjal bámult Maćkóra, végül az idősebb szólalt meg:

- He? Mi módon lehet e dolog? Mert híre jár... mondja hát kigyelmed?...

De Maćko, mintha a kérdést nem is hallotta volna, folytatta:

- Ezért van, hogy nékem is mennem kell, s csak azt nyerjem meg kigyelmetektől, nézzenek itt-ott Bogdaniecre, s ne hagyjanak kárt vallani. Különösképpen, mint becsületes, jó szomszédok, ne engedjék, hogy Cztan reátörjön szegény jószágomra.

Ezalatt az ifjú Wilk, kinek elég jó esze volt, hamar megértette, hogy ha Zbyszko megházasult, jobb Maćkóval jó barátságban lenni, mert Jagienka is fölöttébb bízott benne, és mindenekben szívesen járt az ő tanácsán. Most egyszerre egészen új kilátások nyíltak meg a forrófejű ifjú előtt. „Nem elég az, hogy Maćkóval tengelyt ne akasszon, barátságát is meg kell nyerni" - gondolta magában. Most tehát - noha már kissé ittas is volt - az asztal alatt gyorsan megragadta apja térdét, s erősen megszorította, annak jeléül, hogy valamiképpen el ne szólja magát, ő pedig így szólt:

- Sose tartson kigyelmed Cztantól! Ohó! Csak próbálja meg őkelme! Igaz, megszabdalt a minap, de én is úgy kifentem a szőrös pofáját, hogy szülőanyja sem ismert volna reá. Ne féljen kigyelmed semmitől. Menjen csak békességgel. Egy varjú nem sok, de annyi sem vész el Bogdaniecben!

- Látom én, derék lovagok kigyelmetek. Megígérik hát?

- Ígérjük! - kiáltották egyszerre.

- Lovagi becsületszóra?

- Lovagi becsületszóra.

- Címerükre is?

- Arra is! Még a Szent Keresztre is! Isten minket úgy segéljen!

Maćko megelégedetten mosolygott, azután így szólt:

- No, ezt el is vártam kigyelmetektől. S ha már így van e dolog, még többet is mondok... mint tudják, Zych rám bízta gyermekei oltalmát. Azért volt, hogy Cztannak, meg néked is, fiam, utadba álltam, mikor erővel kívántatok Zgorzelicére esni. De most, hogy Malborgba megyek, meg az Úr a tudója, még hova mindenüvé, minémű oltalom lészen az?... Igazság, hogy az árvák fölött maga az Úr őrködik, és ha valaki ártásukra kívánna lenni, nemcsak fejét vennék, de még veszett hírét is nyilván kikiáltják. Mindazonáltal szomorú az én szívem, hogy mennem kell, fölöttébb szomorú, ígérjék hát meg kigyelmetek, hogy Zych árváit nemcsak magatok nem bántalmazzátok, de másokat sem hagytok sérelmükre lenni.

- Esküszünk! Esküszünk!

- Lovagi becsületszóra és címeretek tisztaságára?

- Lovagi becsületszóra s címerünk tisztaságára!

- Meg a Szent Keresztre?

- Meg a Szent Keresztre.

- Hallá az Úr, ámen - fejezte be Maćko.

És mélyen fellélegzett, mert tudta, hogy ezt az esküvést megtartják, még ha tulajdon kezüket kellene is lerágniok haragjukban.

Mindjárt búcsúzni is kezdett, de azok mindenképpen megmarasztalták. Kénytelen volt velük inni, össze is barátkozott az öreg Wilkkel, a fiatal pedig, bár részegen mindig a civódást kereste, most csak Cztanra acsarkodott. Maćko körül viszont oly szorgalmatosan forgolódott, mintha már holnap meg kellene kapnia tőle Jagienkát. Éjfél előtt azonban elalélt a kimerültségtől, s mikor magához térítették, mély álomba merült. Az öreg hamarosan követte fia példáját, így hát Maćko mindkettőjüket szinte élettelenül hagyta az asztalnál.

Néki rendkívül erős feje lévén, nem volt ittas, csak kicsit jókedve kerekedett, mikor hát hazafelé léptetett, igaz örömmel gondolt végig azon, amit tett.

- No! - mondta magában. - Bogdaniec most már biztonságban vagyon, meg Zgorzelicének sem lesz bántódása. Megvesznek ezek, ha megtudják, hogy Jagienka kiröppent, de jószágomat meg az övét is megőrzik, annyi szent. Csak adott az Úr Jézus az emberfiának némi értelmet... Ahol ököllel nem megy, ott a fortélyon a sor... Ha megtérek, meg nem vonhatom magam az öreg kihívása elől, de oda se neki... Adná az Úr, hogy a németeket is így megnyergelhetném... De azokkal nem ilyen könnyű a dolog. A mieinkben, ha akad is ebfajzat, mindazonáltal, ha lovagi becsületére avagy címerére megesküszik, azt meg is tartja. Amazoknak meg az esküvés csak annyi, mint mikor az emberfia a vízbe pök. De talán a Boldogságos Szűz megengedi, hogy segítségére lehessek Zbyszkónak, valamiképpen most Zych gyerekeinek meg Bogdaniecnek segítségére valék...

Eszébe jutott, hogy most már a leánynak talán nem is kellene vele mennie, mert a két Wilk őrizni fogja, mint szeme fényét, de hamar el is vetette e gondolatot, mondván: „A Wilkek őrizni fogják ugyan, de Cztan annál jobban fog reá vicsorogni. Isten a tudója, melyik bírja le a másikat, de annyi bizonyos, hogy lészen itt csetepaté meg rajtaütés elég, melyek Zgorzelicének meg a Zych árváinak, de még a leányzónak is ártására lehetnek. Bogdaniecet könnyebb lesz megőrizniök, a leánynak meg mindenképpen az lesz jobb, hogy mentül távolabb legyen ezektől a duhajoktól, és közelebb a gazdag apát úrhoz.” Maćko egyáltalán nem bízott abban, hogy Danusia élve juthat ki a keresztesek karmai közül, így hát nem is vesztette el a reményét, hogy ha Zbyszko valamikor özvegyen kerül haza, kétségkívül megérti Isten akaratát, és Jagienka felé fordul.

- Hej, erős Isten! - mondta magában. - Ha úgy lenne, hogy már megkapta Spychówot, azután Jagienkával együtt Moczydoły is néki jutna, meg még az is, mit az apát úr hagy reá, bizony nem sajnálnék egy kamien[91] viaszt a templomi gyertyákra!

Ilyen és hasonló gondolatok között gyorsan telt az idő Brzozowából hazafelé, mégis öreg éjszaka volt, mire Bogdaniecbe ért, nagyon elcsodálkozott hát, mikor a hólyagablakon át látta, hogy odabent világos van. A cselédség szintén nem aludt s alig ért be az udvarra, már rohant is elé az istállófiú.

- Netán vendégek vannak a házban? - kérdezte Maćko, miközben a lóról leszállt.

- A zgorzelicei úrfi van itt, meg ama cseh legény - felelte a fiú.

Maćko most már még jobban csodálkozott e látogatáson. Jagienka másnap hajnalra ígérte érkezését, hogy aztán azonnal indulnak. Mért jött hát Jaśko, és miért ilyen későn? Maćko arra gondolt, hogy Zgorzelicében történhetett valami, s nyugtalan lélekkel lépett a házba.

---

[91] Régi lengyel súlymérték, kb. 20 kg.

De bent a nagy agyagkandallóban vidáman pattogott néhány gyantás hasáb. Itt az udvarházban ugyanis már kandalló helyettesítette ama nyílt tűzhelyeket, melyek másutt a szoba közepén terpeszkednek. Az asztalon vastartóban két fáklya égett, s Maćko ezeknek világánál megpillantotta Jaśkót és a cseh Hlavát, s rajtuk kívül még egy fiatal legénykét, kinek arca majd kicsattant, akár a piros alma.

- Hogy vagy, Jaśko? Jagienkával mi van? - kérdezte a vén lovag.

- Jagienka azt üzeni kigyelmednek - felelte a legényke, miközben kezet csókolt -, hogy meggondolta a dolgot, s inkább honn marad.

- Uram Isten! Hát ez micsoda? Hogyan? Mi ütött hozzá már megint?

De a fiú csak ráemelte kék szemét, és elnevette magát.

- Mit nyerítesz?

Erre már a cseh és a másik legényke is felkacagott.

- No, látja bátyámuram! - kiáltotta a legénykének vélt vendég. - Ki ismerne rám, ha kigyelmed is Jaśkónak nézett?

Maćko csak most nézte meg jobban az ügyes kis alakot, s meglepetve kiáltott fel:

- Az Atyának és Fiúnak!... Igazi farsang! Hát te, sárkánypalánta, mit keresel itt?

- Ki útra készül, ne halogassa.

- Csak holnap hajnalban vártalak!

- Hogyne, hogy mindenki lássa! Holnap Zgorzelicében majd azt hiszik, hogy vendégségben vagyok Bogdaniecben, majd csak holnapután kapnak észbe. Sieciechówa asszonynéném meg Jaśko tudják, de Jaśko lovagi becsületére igére, hogy csak akkor mondja meg, ha már nagy lesz a nyugtalanság. De ugye nem ismert meg kigyelmed, igaz-e?

Most már Maćko is nevetett:

- Na, hadd nézzelek meg újul. Látom, helyre legényke vagy te! És méghozzá nem is mindennapi, mert az ilyentől az ember, igazán szólva, még fiakat is várhat! Hej, ne volnék csak ilyen vén! No, de még így is azt mondom, ne igen forgolódjál a szemem előtt, mert könnyen megjárhatod!...

Kacagva fenyegette ujjával, de nagy kedvteléssel gyönyörködött benne, mert ilyen szemrevaló legénykét még soha életében nem látott. A leány haját vörös selyempántlika fogta össze; testét felül zöld posztózeke, alul pedig, csípőben buggyos, lejjebb feszes nadrág fedte, melynek egyik szára ugyanolyan színű volt, mint a pántlika, a másik pedig hosszában csíkozott. Oldalán drága mívű, rövid kard lógott. Arca mosolygott, ragyogott, mint a hajnalpír, s olyan szép volt, hogy az ember nem tudta róla levenni a szemét.

- Istenemre! - kiáltotta Maćko jókedvűen. - Valami mesebeli úrfi ez, vagy ha nem, hát szépséges virágszál!...

Azután a másik suhanchoz fordult, s megkérdezte:

- Hát ez?... Avagy nem ez is valami váltottgyerek?

- Az ám! A Sieciechówa asszony Anulkája - felelte Jagienka. - Valahogyan nem lett volna illendő, hogy egyedül legyek ennyi férfiember között, mert hogyan is? Azért vettem magamhoz Anulkát, mert kettesben mégiscsak könnyebb, így valami segítség, meg kiszolgálás is van. Őt sem ismeri meg senki.

- Nesze neked! Kevés volt az egy, most aztán van kettő!

- Ne háborogjon kigyelmed!

- Nem háborgok én, de nappal mindenki megismer téged is, meg ezt is.

- Ugyan mitől?

- Arról, hogy a két térded igen egymás felé kívánkozik, meg ennek is.

- Ne bomolna kigyelmed!...

- Nana! Nincs is annak ideje, de hogy Cztan meg Wilk meg nem bomlanak-é, az Úristen a tudója. Tudod-e hékám, honnan jövök? Brzozowából.

- Szent Atyám! Mit beszél kigyelmed?

- A teljes igazságot, mert az is igaz, hogy a két Wilk oltalmazza meg Cztantól Bogdaniecet is, meg Zgorzelicét is. No! Az ellenséget párviadalra hívni és megverekedni vele, hagyján, de saját jószágunk csőszévé tenni, azt nem minden kecskebak míveli meg!

Maćko sorra elbeszélte, miként látogatta meg Wilkéket, hogyan békítette ki, hogy csapta be, a leány meg hallgatta nagy csodálattal, s mikor befejezte, így szólt:

- Látom már, az Úr Jézus nem sajnálta kigyelmedtől a fortélyos értelmet, most azért minden úgy lészen ezután is, ahogyan kigyelmed kimódolja.

De Maćko csak fejét csóválta, s szomorúan szólt:

- Hej, lányom, lányom, ha minden azon módon történnék, ahogyan én akarom, akkor te már régen itt gazdasszonykodnál Bogdaniecben!

Jagienka csak ráemelte kék szemét, azután hozzálépett, és kezet csókolt.

- Mit nyalogatsz engem, he? - förmedt rá az öreg.

- Semmit... csak éppen jó éjszakát akartam kívánni, későre jár, s holnap jó reggel indulunk.

Azzal karon fogta Anulkát s kimentek. Maćko pedig bevezette a csehet a kamarába, ott mindketten leheveredtek a bivalybőrökre, és üdítő, mély álomba merültek.

X

Igaz, hogy Sieradzot - miután a kereszteslovagok 1331-ben elpusztították, felgyújtották, és lakosságát lemészárolták - Nagy Kázmér király újjáépítette, de azért mégsem volt valami pompás város, s össze sem lehetett hasonlítani a királyság egyéb váraival. Jagienka élete azonban eddigelé Zgorzelice és Krześnia között telt el, így hát nem tudott hova lenni a bámulattól, a várfalak, tornyok, a városháza és különösen a templomok láttára, amilyenekről a krześniai fatemplom után bizony fogalma sem volt. Az első pillanatban annyira elvesztette ismert határozottságát, hogy nem mert hangosan beszélni, csak suttogva kérdezgette Maćkót a sok csoda felől, amely már egészen elkápráztatta, s mikor a vén lovag biztosította, hogy Sieradż Krakkóhoz képest legfeljebb olyan, mint egy nyomorúságos csóva a nap mellett, egyszerűen nem hitt a fülének, mert lehetetlennek tartotta, hogy valahol a világon még egy ilyen város legyen, mint ez a Sieradż.

A kolostorban ugyanaz a vén perjel fogadta őket, aki előzőleg Zbyszkót is vendégül látta, s aki gyermekéveiből még visszaemlékezett ama szörnyű mészárlásra, melyet a keresztesek míveltek itt valamikor. Az apát úrról szóló hírek elszomorították, és mély gondokba merítették őket. Megtudták, hogy sokáig itt lakott a kolostorban, de két héttel ezelőtt tovább ment régi barátjához, a płocki püspökhöz. Folytonosan betegeskedett, reggeltől egész napon át eszénél volt, de estefelé már kezdett félrebeszélni, fel-felugrott, páncélját követelte, párviadalra hívta a raciborzi Jan herceget, úgyhogy a vándor klérikusoknak erővel kellett lefogniok, és az ágyban tartaniok, ami nem volt könnyű, és főleg egyáltalában nem volt veszélytelen feladat. Csak két héttel ezelőtt tért végképpen eszméletére, s bár még gyengébb lett, azonnal megparancsolta, hogy vigyék el Płockba.

- Azt mondá, senkiben nem bízik annyira, mint a płocki püspök úrban - fejezte be a perjel. - Meg hogy az ő kezéből akarja felvenni a szentséget, és végakaratát is nála kívánja elhelyezni. Elleneztük mi a gyors utazást, ahogyan tudtuk, attól tartván, hogy nagy gyengesége miatt mérföldet sem tesz meg életben, de bizony nem könnyű őkelmével ellenkezni. Így hát a lantosok jól kibélelték a szekeret s elvitték. Adná Isten, hogy szerencsével járt legyen.

- Ha valahol Sieradż közelében halt volna meg, kétségkívül hallott volna róla, szentatyám - vélte Maćko.

- Hallottunk volna - felelte az aggastyán. - Most azért magunk is úgy véljük, nem holt meg, avagy legalább Łęczycáig nem adta ki a lelkét, de hogy mi adódhatott azon túl, annak már nem vagyunk tudói. Ha kigyelmetek utána mennek, majd megtudják, mi van vele.

Maćko e hírek hallatára mély gondokba merült, ment hát Jagienkához tanácskozni, aki a csehtől már megtudta, hogy az apát úr merrefelé vette útját.

- Mitévők legyünk? - kérdezte a leánytól. - És mihez kezdesz?

- Kigyelmed tovább megy Płockba, és én is vele - felelte Jagienka röviden.

- Płockba! - mondta rá vékonyka hangon Anulka is.

- No, nézzék! Mi módon rendelkeznek itt! Neked Płockba csak annyi, mint egy sarlót elhajítani?

- Mert mi módon is térhetnék meg egyedül Anulkával? Ha nem mehetek tovább kigyelmeddel, bizony jobb lett volna eddig se jönnöm. Avagy nem véli-e kigyelmed, hogy amazok azóta még jobban megveszekedtek és fenik a fogukat?

- A két Wilk megoltalmaz Cztantól.

- Legalább olyan terhes nékem Wilk oltalma, mint Cztan támadása. Meg aztán, úgy nézem, kigyelmed is csak azért ellenkezik, hogy éppen huzakodjék, de nem szíve szerint.

Maćko valóban nem őszintén ellenkezett. Sőt, maga is jobb szerette, ha Jagienka vele tart, semhogy hazamenjen, így hát e beszéd hallatára elmosolyodott, és így szólt:

- No, szegre akasztá az szoknyát, s véli, hogy máris esze van.

- Az értelem nem másutt van, hanem a fejben.

- De nékem Płock nagy kerülő.

- Hlava úgy véli, hogy nem kerülő, Malborgba meg éppen arra közelebb.

- Hát már meg is tanácskoztad Hlavával?

- Meg. Még ezt is mondá: ha ifjú lovaguram Malborgban néminemű bajba keveredék, a płocki Aleksandra hercegasszony által sok mindent el lehetne érni, mert ő királyurunk húga, s mint a lovagrend igaz barátja, fölöttébb nagy becsben vagyon náluk.

- Istenemre, igaz! - kiáltotta Maćko. - Ezt mindenki tudja, s ha még levelet is írna a nagymesternek, akkor minden földjükön biztonsággal járhatnánk. Bizony szeretik őt a keresztesek, mert ő is kedveli azokat... jó tanács biz ez, s látom, ama cseh nem valami szélfejű legény!

- Nem bizony! - tódította lelkesen Anulka, kék szemét felvetve.

De Maćko ráförmedt:

- Hát te meg?...

A leányka rettenetes zavarba jött, hosszú szempilláit leeresztette, s olyan piros lett, mint a rózsa.

Maćko viszont belátta, hogy nincs itt más mód, mint mind a két leányt magával vinni, s mivel lelke mélyén nagy kedve is volt hozzá, másnap el is búcsúztak az agg perjeltől, s útnak indultak. A hó olvadt, a vizek megáradtak, ami erősen hátráltatta útjukat, s nem is haladtak olyan gyorsan, mint azelőtt. Útközben szorgosan kérdezősködtek az apát úr felől. Találtak elég udvarházat meg plébániát, ahol megszállhattak, de ahol ilyen nem volt, az útszéli fogadóban is eltöltötték az éjszakát. Könnyű volt az apát úr nyomát követni, mert az öreg mindenütt bőséges alamizsnát osztogatott, miséket mondatott, harangokra adakozott, megsegítette a szegénységbe jutott egyházközségeket, így aztán mindenütt akadt kegyelemkenyéren élő vén koldus vagy szolgáló barát, sőt sok plébános is, aki nagy hálálkodással emlegette. Általában úgy mondották, hogy „úgy járt itt, mint valami angyal". Imádkoztak is felépüléséért, de azért imitt-amott aggodalmaskodó hangok is hallatszottak, hogy bizony közelebb állt már őkelme az örök üdvösséghez, hogynem az evilági egészséghez. Egyik-másik faluban két-három napig is megült nagy gyengesége miatt. Maćko hát valószínűnek tartotta, hogy mégiscsak utolérik.

De e számításában csalódott, mert a Ner meg a Bzura áradása nagyon feltartotta. Négy nap alatt sem jutottak el Łęczycába s egy elhagyatott fogadóban kellett megszállniok, ahonnan a gazda, nyilván az árvíztől való félelmében, kiköltözött. A fogadótól a városba vezető út hiába volt kirakva dorongokkal, hosszú darabon mélyen besüppedt a sáros ingoványba. Wit, Maćko egyik fegyverhordozója, ki e vidékre való volt, hallott ugyan valamit arról, hogy az erdőn át is el lehet jutni, de ő maga nem mert a vezető szerepére vállalkozni, mert azt is tudta, hogy a

łęczycai mocsarakban van a tisztátalan lelkek tanyája, mégpedig a hatalmas Borutáé,[92] ki szívesen csalogatja az embereket a feneketlen ingoványba, s csak úgy engedi ki, ha a lelküket eladják néki. A csárdának is igen rossz híre volt, így aztán - jóllehet akkoriban az útra induló emberek bőséggel vittek magukkal mindenféle élelmet, tehát éhségtől nem kellett tartaniok - mégis az ilyen helyen való lakozás még Maćkót is nyugtalansággal töltötte el.

Éjszakánként zajos dulakodás hallatszott a fogadó tetejéről, sőt olykor az ajtón is bekopogtak. Jagienka és Anulka közvetlenül a nagy ivószoba mellett, a benyílóban aludtak s az éj sötétjében gyakran hallottak olyan neszt, mintha apró lábak topognának a szoba földjén, sőt még a falakon is. Ez azonban nem rémítette meg őket valami nagyon, mert odahaza Zgorzelicében hozzászoktak a lidércekhez, melyeket az öreg Zych akkoriban rendszeresen etetett, s melyek az akkori általános hiedelem szerint nem is voltak olyan rosszindulatúak, ha valaki nem sajnált tőlük egy-egy falatot. De egy éjszaka fenyegető, tompa ordítás hallatszott a közeli sűrűből, s másnap óriási, hasított paták nyomát látták a sárban. Lehetett az bölény vagy vadbivaj, de Wit határozottan állította, hogy ama Borutának - bár emberi alakban, sőt nemes lovag képében szokott járni - talpa helyett patái vagynak, csizmáját pedig, melyet az emberek között visel, éjszakánként lehúzza, hogy a nagy sár kárt ne tegyen benne. Maćko, hallván, hogy a gonosz lelket itallal magához hajlíthatja, egész nap azon gondolkozott, nem lenne-é bűn egy ilyen elkárhozott lélek hajlandóságát megnyerni, s még Jagienkával is tanácskozott róla.

- Kiakasztanék az éjjel a palánkra egy tömlő bort, avagy mézbort - mondotta. - S ha éjszaka kiinnák, abból legalább tudnánk, hogy valami errefelé forgolódik.

- Csak a mennyei erőket meg ne sértsük véle - aggodalmaskodott a leány -, mert igen kell nekünk az áldás, hogy Zbyszkónak szerencsés menekvést vihessünk.

- Én is éppen attól félek, de hiszen a mézbor nem a lelke az embernek. A lelkemet semmiért oda nem adnám, de egy ilyen tömlő mézbor, mit számít az mennyei lelkeknek?

Itt leeresztette hangját, és úgy folytatta:

- A nemes ember csak megkínálja a másikat, ha még olyan haramia is, ez már így van rendén, márpedig az emberek úgy mondják, hogy amaz is nemes ember légyen.

- Kicsoda? - kérdezte Jagienka.

- Nem akarom számra venni a tisztátalan nevet.

De azért másnap este Maćko tulajdon kezével akasztott a palánkra egy nagy marhahólyagot, amilyenben akkoriban az italt tartották, s másnapra a hólyag tartalmát az utolsó cseppig kiitták.

Igaz ugyan, hogy a cseh furcsán mosolygott ezt hallván, de ezzel senki sem törődött. Maćko pedig lelke mélyén örült, mert most már reménylette, hogy ha az ingoványokon kell átkelniök, nem lesz részük sem meglepetésszerű akadályokban, sem balesetekben.

„Legfeljebb, ha nem igaz, amit mondának, hogy van benne valamelyes becsület” - gondolta magában.

Mindenekelőtt azonban azt kellett megvizsgálni, hogy nincs-e valamilyen átjárás az erdőn. Ez sem volt lehetetlen, mert ott, ahol a talajt megkötötték a fák és bokrok gyökerei, a föld nem egykönnyen ázott fel az esőtől. De Wit, aki mint idevaló ember, legkönnyebben teljesíthette

[92] A lengyel mondák szerint erdei manó.

volna a vezető feladatát, az első felszólításra éktelen jajveszékelésbe fogott: „Nem megyek én, ha mindjárt agyonvágnak is!” Hiába magyarázták néki, hogy a tisztátalan lelkeknek nappal nincsen semmi hatalmuk. Ekkor Maćko maga akart menni, de végül is úgy történt, hogy Hlava, aki mint afféle vakmerő legény, az emberek, de főleg a leányok előtt szívesen fitogtatta bátorságát, öve mellé dugott egy szekercét, kezébe vette a botot és elindult.

Hajnalban ment el, s remélték, délfelé visszatér. De nem mutatkozott, már kezdtek nyugtalankodni miatta. Az egyik legény délután is hiába figyelt, hallgatózott az erdő felé. Wit csak legyintett: „Nem tér a’ meg, vagy ha megtér is, jaj nekünk, mert Isten a tudója, nem farkaspofája lészen-e, avagy egészen nem változott-e át ordassá!” De erre már mindnyájan megijedtek; még Maćko is furcsán érezte magát. Jagienka az erdő felé fordulva kereszteket írt a levegőbe, Anulka pedig hiába keresgélte nadrágos térde felett az előkötőt, nem talált semmit, amibe arcát rejthette volna, így hát csak ujjaival takarta el a szemét, melyben hamarosan megcsillantak az egymás után alápergő könnyek.

De esti fejés idején, hogy a nap már nyugovóra hajlott, mégis megtért Hlava, s méghozzá nem is egyedül. Egy emberi alakot hajtott maga előtt kötélen, az udvarba. Nagy örömkiáltásokkal rohantak ki egyszerre mindnyájan, de nyomban el is hallgattak, amint azt az alakot meglátták. Görbe lábú, szőrös, alacsony, fekete figura volt, s egész testét farkasbőr takarta.

- Az Atyának és Fiúnak... Micsoda ördöngöst vezetsz te itt? - kiáltotta Maćko kissé lecsillapodva.

- Tudom is én - felelte a cseh. - Azt mondja, ember, és szénégető. De hogy igaz-e, nem tudom.

- Ó, dehogy ember, dehogy ember! - tiltakozott Wit.

Maćko rászólt, hogy hallgasson, s aztán tüzetesen szemügyre vette a jövevényt, s hirtelen rákiáltott:

- Vess keresztet magadra nyomban!

- Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! - szólt a fogoly, s gyorsan keresztet vetvén magára, mélyen fellélegzett. Most már nagyobb bizalommal tekingetett a körülötte állókra, és megismételte:

- Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! Mert magam sem voltam tudója, keresztény kezekbe kerültem-e, avagy az ördögébe! Ó, Jézusom!

- Ne félj semmit! Keresztények között vagy, kik örvendezve hallgatják a szentmisét. Miféle vagy hát?

- Szénégető, nagy jó uram. Erdőlő ember. Heten vagyunk az erdei kunyhókban asszonyokkal és gyerekekkel együtt.

- Milyen messze van az ide?

- Alig tíz futamatnyira.

- Merre jártok a városba?

- Van nekünk utunk az Ördögárok mögött.

- Ördögárok? Vess csak keresztet még egyszer!

- Az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében, ámen!

- Jól van. Szekérrel átal lehet jutni arra?

- Manapság mindenfelé kátyús az út, ámbár amott nem úgy, mint az országúton, mert az árokban fú a szél, s szikkasztja, a sarat. Csak a kunyhóhoz nehéz, de aki az erdőt jól ismeri, lassacskán oda is elvezetheti tinagyságtokat.

- Egy skojecért elvezetsz? No! Legyen kettő!

A szénégető szívesen ráállt, csak még fél cipó kenyeret is kikönyörgött, mert éhen ugyan nem haltak az erdőn, de kenyeret régóta nem láttak. Megbeszélték, hogy másnap reggel indulnak, mert estefelé „nemigen biztonságos e dolog". Borutáról azt mesélte a szénégető, hogy olykor felette igen „borzolja" az erdőt, de a szegény népet nem bántja, s mivel a łęczycai hercegséget a magáénak véli, a többi ördögöt dühösen megkergeti az avaron átal. Csak éjszaka nem jó vele találkozni, különösen, ha az ember italos. Nappal, meg józanon igazán nem kell tőle félni.

- Akkor hát miért féltél? - kérdezte Maćko.

- Mert e lovag úr nagy hirtelenséggel és olyan erősen fogott meg, hogy azt hivém, tán nem is ember.

Jagienka jót nevetett azon, hogy ők mindnyájan ezt a Szénégetőt tartották valami „utálatosságnak", az meg őket. Vele együtt kacagott Anulka is, hogy végül is Maćko rájuk szólt:

- Még a két vaksi szemed meg sem száradt, hogy Hlava után ríttál, most meg már bazsalyogsz?

Hlava a kislány rózsás arcára nézett, s látván, hogy szempillái még valóban nedvesek, megkérdezte:

- Énmiattam sírtál?

- Ej, dehogy - felelte a leányka. - Csak éppen féltem.

- Nemes kisasszony volnál, vagy mi, annak pedig nem méltó félni. Az úrnőd nem ilyen félős. Mi bajotok történhetett itt, nappalon s emberek között?

- Nékem semmi, de néked.

- Mégis azt mondád, nem értem ríttál?

- Mert nem érted.

- Akkor hát kiért?

- Csak úgy, féltem.

- És most nem félsz?

- Nem.

- Mért?

- Mert már itt vagy.

A cseh hálásan ránézett, s mosolyogva szólt:

- Véled holnapig se igen lennék készen! Nagy ravasz vagy te!

Pedig hát mindennel inkább lehetett gyanúsítani, mint ravaszsággal, és Hlava, ki maga is értelmes legény volt, jól megértette ezt. Megértette azt is, hogy a leány napról napra jobban vonzódik hozzá. Igaz, hogy ő Jagienkát szerette, de az olyan volt, mint ahogyan az alattvaló szereti a királykisasszonyt: alázattal és a legnagyobb tisztelettel, de minden reménység nélkül. Ez az utazás pedig egyre közelebb vitte Anulkához. Míg úton voltak, Maćko rendesen elöl lovagolt Jagienkával, ő meg Anulkával, s mivel szép szál legény volt, erős, mint a bivaly s a

vére, akár a tűz, valahányszor útközben bele-belenézett a leány kék szemébe vagy rápillantott szőke fürteire, melyek sehogy sem akartak veszteg maradni a pántlika alatt, meg az egész karcsú, bájos alakjára, s különösen gyönyörű lábára, amint a virgonc vasderes oldalához simult, bizony feje búbjától a sarkáig végigbizsergett benne minden. Nem is tudta megtartóztatni magát, hogy mohó tekintetét egyre gyakrabban ne legeltesse ennyi szépségen. Akarata ellenére megfordult fejében a gondolat, hogy ha az ördög ilyen legénykévé változnék, bizony könnyen kísértésbe vinné, és íme, ez a legényke - bár édes, mint a méz - egyúttal engedelmes is volt; mert mindig a szemébe nézett, és hozzá oly vidáman, akár a háztetőn ugrándozó veréb. Hlava fejében néha furcsa gondolatok kergetőztek, s egyszer, mikor Anulkával kissé hátrább maradtak a málhás lovak mellett, hirtelen hozzáfordult, és így szólt:

- Hallod-e? Úgy járok én itt melletted, akár a farkas a bárány mellett.

A lány apró fogai megvillantak a jóízű nevetéstől.

- Szeretnél megenni? - kérdezte.

- Micsoda? Mindenestül egyben.

S olyan tekintetet vetett rá, hogy a leány mélyen elpirult. Azután elhallgattak, csak szívük vert hevesebben, a fiúé a vágytól, a leányé valami édes, bódító félelemtől.

De eleinte Hlavában a vágy fölébe kerekedett a gyengédségnek, és érzelemnek, s bizony igaza volt, mikor azt mondta, hogy úgy néz Anulkára, mint a farkas a bárányra. Csak ezen az estén lágyult meg egészen a szíve, mikor a leány könnytől nedves arcocskáját és szempilláit látta. Most már jónak, magához közelállónak, mintegy sajátjának érezte, s mivel neki is becsületes s egyben lovagi természete volt, nemcsak hogy el nem bizakodott kevélységében e kedves könnyek láttán, hanem bátortalanabbá lett, s jobban vigyázott a leányra, mint eddig. Beszédéből is eltűnt a régi fesztelenség, s bár az estebédnél még egy kicsinyég tréfálkozott a leány félénkségén, most már ezt is egészen másként tette, s az asztalnál szolgált is neki, ahogyan a lovagi apród tartozik szolgálni a nemes kisasszonynak. A vén Maćko is észrevette ezt, bár főként a holnapi átkelésre s a további utazásra gondolt, s meg is dicsérte Hlavát illendő viselkedéséért, amelyet - mint mondá - nyilván Zbyszko mellett, a mazowszei udvarnál tanult meg.

Aztán Jagienkához fordulva, hozzátette:

- Hej, Zbyszko!... Az még azt is érti, hogy a király előtt mi módon kell forgolódni!

De az estebéd és az ott teljesített lovagi szolgálat végeztével, mikor búcsúzásra került a sor, hogy egymásnak jó éjszakát kívánjanak, Hlava előbb kezet csókolt Jagienkának, azután Anulka kezét is ajkához emelte, s így szólt:

- Te már engem ne félts, de magad miatt se ijedezz senki fiától, mert ha melletted vagyok, ugyan nem engednélek bántani.

A férfiak az első szobában tértek nyugovóra, Jagienka és Anulka pedig a benyílóban az egyetlen, de széles és puhára vetett heverőn. Egyikük sem tudott hamarosan elaludni, különösen Anulka forgolódott sokat a durva vászonlepedőn, úgyhogy kis idő múlva Jagienka hozzáhajolt:

- Anulka? - szólította súgva.

- Mi az?

- Semmi, csak... úgy nézem én, hogy te igen szíveled ezt a csehet... nem?

De a kérdés válasz nélkül maradt, Jagienka tehát tovább suttogott:

- Értem én azt jól... mondjad hát...

Anulka ezúttal sem felelt, csak ajkát kisasszonya arcához szorítva, forró csókjaival borította.

S szegény Jagienka szűzi keblét is meg-meghullámoztatták a feltörő mély sóhajok.

- Ó, értem, értem - suttogta olyan halkan, hogy Anulka füle alig tudta felfogni a szavakat.

XI

Másnap, a ködös, enyhe éjszaka után szeles napra virradtak. Az idő néha derűs volt, néha elkomorodott, mert a széltől hajtott fürtös felhők el-eltakarták a napot. Maćko kora hajnalban elindította a menetet, s a szénégető, aki vállalta, hogy a kunyhókig elvezeti őket, azt állította, hogy a lovak mindenütt átmehetnek, de a szekereket helyenként szét kell szedni és darabokban vinni át, éppen úgy a ruhásládákat, meg az éléstárt is. Ez bizony nagy fáradsággal és erőfeszítéssel járt, de az edzett és minden nehéz munkához szokott emberek jobban szerették a legnagyobb fáradságot, mint az üres kocsmában való tétlen pihenést, így hát mindnyájan szívesen indultak útnak. Még a félénk Wit sem mutatott már félelmet, mert felbátorította a szénégető jelenléte és beszéde.

Közvetlenül a kocsmán túl erdőbe értek, melyben nem volt bozót, úgyhogy ha a lovakat ügyesen vezették, a szálas fenyőfák között még a szekerekkel is el lehetett férni anélkül, hogy szét kellett volna szedni őket. A vihar néha elállt, máskor megint hallatlan dühvel kapott erőre, s mintha óriási szárnyakkal csapkodta volna a hatalmas fenyőfák gallyait, hajlította, csavarta, megpörgette, mint a szélmalom kerekét, végül letördelte; az erdő hajladozott e fékevesztett, tomboló erő csapásai alatt s még a két-két roham közötti időben sem szűnt meg zúgni és mennydörögni, mintha ezért a támadásért és erőszakért haragudnék. A felhők olykor teljesen elhomályosították a nappali világosságot, a darával elegy eső vágta az arcokat, s olyan sötét lett, mintha már alkonyatra járt volna az idő. Wit ilyenkor ismét összeroppant, s kiáltozni kezdett, hogy „a gonosz tör rájuk, az állja útjukat”, de senki sem hallgatott rá, még a félénk Anulka sem vette szívére a szavait, különösen, hogy a cseh olyan közel volt hozzá, hogy kengyelüket is összeüthették. A cseh pedig olyan szilajan nézett maga elé, mintha magát az ördögöt akarná birokra hívni.

A tiszta erdő szálas fái után cserje következett, azután olyan sűrű bozót, amelyen a szekerekkel már nem lehetett átmenni. Szét kellett őket szedni, de ezt nagyon ügyesen, szempillantás alatt tették. A kerekeket, rudakat és fürgettyűket[93] vállukon vitték át az izmos legények, s ugyanígy a ládákat és az éléstárat is. Alig három hajításnyi volt ez a rossz út, s mégis csak estefelé érkeztek a kunyhókhoz, ahol a szénégetők nagy vendégszeretettel fogadták, és biztosították őket, hogy az Ördögárok mentén vagy inkább bent az árokban el lehet jutni a varosba. Ezek az emberek összeforrtak a rengeteggel. Kenyeret, lisztet ritkán láttak ugyan, de azért nem éheztek, mert mindenféle füstölt húsban, különösen pedig füstölt csíkban bővelkedtek, itt ugyanis csak úgy hemzsegett a csík minden mocsárban. Kínálgatták is bőséggel, s helyette nagy mohón nyúltak a lepényekért. Voltak közöttük asszonyok és gyermekek is, de mind feketék a kátrányos füsttől, s volt egy öreg paraszt is, több mint százéves, aki még emlékezett a łęczycai mészárlásra, amikor a keresztesek lerombolták a várost, pedig az 1331-ben történt. Maćko, a cseh és a két leány már hallotta ezt az elbeszélést a sieradzi perjeltől, csaknem úgy, mint most, mégis nagy érdeklődéssel hallgatták az öreget, ki a tűz mellett ült s egyre a parazsat piszkálta, mintha ifjúságának borzalmas emlékeit akarná kikapargálni a feledés hamvából. Igen! Łęczycában éppen úgy, mint Sieradzban, nem kímélték még a templomokat, a papokat sem, s aggastyánok, nők és gyermekek vérétől piroslottak a hódítók kései. Keresztesek, mindig csak keresztesek! Maćko és Jagienka gondolatai folyton Zbyszko körül repkedtek, aki, mintha a farkas torkában lenne, ott volt e gyűlöletes nép között, mely nem ismer sem irgalmat, sem vendégjogot. Anulka szíve is olvadozni kezdett, mert nem tudta,

[93] A szekér előrésze.

az apát úr utáni hajszában nem kerül-e sor arra, hogy ők is e rettenetes emberek közé jussanak...

De az öreg már a płowcei csatáról beszélt, amely véget vetett a keresztesek betörésének, s amelyben mint ifjú legényke, kezében vas cséphadaróval, maga is részt vett abban a gyalogcsapatban, amelyet a paraszti község állított ki. Ebben a csatában pusztult el a Grady nemzetség minden tagja, Maćko tehát annak minden részletét jól ismerte, s most mégis úgy hallgatta a németek rettenetes vereségét, mintha merő újság volna. Mikor a keresztesek úgy dőltek rendre Łokietek király lengyel lovagjainak kardja alatt, mint a vetés a vihar csapásaitól...

- Hej! Emlékszem én - mondotta az aggastyán. - Rátörtek e földre, felégették a várakat, a városokat s még a bölcsőben fekvő csecsemőt is szablyára hányták, hej, de eljött rájuk a rossz vég! Hej! Micsoda csata volt az! Amint behunyom a szemem, legottan azt a mezőt látom...

Szemét behunyta és elhallgatott. Könnyedén turkálta a parazsat a kemencében, amíg Jagienka, nem bírván kivárni az elbeszélés folytatását, meg nem kérdezte:

- Mi módon volt hát?

- Mi módon? - ismételte meg az öreg. - Úgy emlékezem a mezőre, mintha szemeim előtt látnám: harasztos volt, jobb felöl mocsár, azután egy darab tarló, csak amolyan csekélyke tábla. De a csata után már nem látszott se haraszt, se mocsár, se tarló, csak mindenütt vas, páncél meg kard, csatabárd, dárda, gyönyörű vértek egy halomban, mintha valaki az egész szent anyaföldet betakargatta volna vélek. Soha életemben annyi leöldösött népet, soha annyi kiontott emberi vért nem láttam...

Maćko szíve ismét feléledt erre a visszaemlékezésre.

- Igaz! Az Úr Jézus irgalmas! - szólt. - Úgy elárasztották akkoron e mi királyságunkat, akár a tűz avagy a dögvész. Nemcsak Sieradżot meg Łęczycát, de sok más várost is megdúlának. És mi lőn? Szívós nemzet ez a mi népünk, és fölöttébb nagy erő van benne. Hiába ragadja torkon az ebfia keresztese, meg nem fojthatja, mert a miénk kiüti a fogát... Ímé, nézzétek: Kazimierz király Sieradżot is, meg Łęczycát is ékesen megépíté, hogy szebbek, mint valaha, országgyűlések is vannak itt, miként régen, a keresztesek csontja meg ma is ott rohad Płowce alatt, hol diadalmat vettünk rajtuk. Adjon nékik az Isten mindenkor ilyen véget.

A vén paraszt csak bólogatott, mintegy helyeslésül, de végül megszólalt:

- Úgy mondják, nem fekszenek ott, és nem is rohadnak. A király úr megparancsolta a talpasoknak a csata után, hogy árkokat ásnának, még a parasztok is odajövének a környékből segélni a munkában, hogy csak úgy csattogott a sok ásó. Béhánytuk aztán a németeket az árokba, s rájuk a földet, hogy néminemű nyavalyák ki ne keljenek belőlük, de nem maradtak ott.

- Hogyan? Mi lőn velük?

- Én ugyan semminek látója nem voltam, csak azt mondom, amit az emberektől hallottam. A csata után kegyetlen hófúvás támadt, tizenkét hétre szóló, de csak éjszaka zajoskodott. Nappal sütött a napocska, amint illik, de éjszaka olyan szél támadt, hogy az emberfia fejéről a hajat is majd el nem vitte. Az ördögök csak úgy forgolódtak a viharban, mindegyiknek villa a kezében, s valamelyik csak előugrott, supp, bé a villát az födbe, egy keresztest kihalászott magának, s már vitte is a pokolba. Płowcében hallottak is az emberek olyan zenebonát, mintha falka szám vonítottak volna az ebek, de azt már nem tudták, a németek vonítottak-e félel-

mükben vagy bánatukban, avagy az ördögök örömükben. Így tartott ez, míg a papok be nem szentelék az árkokat, s a föld újesztendőre meg nem fagyott, hogy már a villa se fogta.

Itt elhallgatott, s kis idő múlva még hozzátette:

- Adjon Isten olyan véget, amilyent nagy jó uram is kívánt, mert ámbár én azt már meg nem érem, de az ilyen legénykék, mint e kettő is, megérik, s az ő szemük már nem lát olyan dolgokat, aminőkre mi néztünk.

Ezután hol Jagienkára, hol Anulkára emelte szemét, csodálta szépségüket, és a fejét csóválta.

- Akár a pipacs a vetésben - szólt. - Ilyet én még sosem láttam.

Ilyen módon beszélték végig az éjszaka egy részét, azután aludni tértek a kunyhókba, a meleg bőrökkel letakart puha mohára, s mikor az álom új erőt adott csontjaikba, másnap már jó világoson megint útnak indultak. A szakadék mélyében az út nem volt ugyan valami könnyű, de nehéz se, úgyhogy még napenyészet előtt megpillantották a łęczycai várat. A város részben vörös téglából, sőt részben kőből épült újjá hamvaiból. Falai magasak voltak és bástyák védték, templomai pedig még a sieradżiaknál is pompásabbak. Maćko a dominikánusoktól könnyen hírt szerzett az apát úrról. Igen, ott volt. Mondta, hogy jobban van, még örült is, abban reménykedvén, hogy egészen kigyógyul. Néhány nap előtt útnak is indult. Maćkónak már nem volt fontos, hogy útközben rátaláljon, mert elvégzé magában, hogy a két lányt magával viszi egészen Płockba, ahová az apát úr amúgy is elvitte volna, de mivel sürgős volt neki, hogy Zbyszkót elérje, most nagyon nyugtalanította egy újabb hír: azt hallotta ugyanis, hogy a folyók az apát úr elutazása után annyira megduzzadtak, hogy most már egyáltalában nem lehet tovább menni. A dominikánusok, látván a lovag tekintélyes kíséretét, s hallván, hogy magához Ziemowit herceghez készül, nagy vendégszeretettel fogadták, sőt adtak neki egy olajfa táblácskát is az útra, rajta latin szavakkal fel volt írva az utasok védőszentjéhez, Rafael arkangyalhoz szóló imádság.

Két hétig tartott a kényszerű pihenés Łęczycában, s közben a vársztaroszta egyik apródja rájött, hogy az átutazó lovag két fegyverhordozója - leány, s azon módon halálosan bele is szeretett Jagienkába. A cseh legottan ki is hívta volna párviadalra, de mivel az indulás előestéjén történt a dolog, Maćko azt tanácsolta, hogy vesse el ezt a tervét.

Mire elindultak Płock felé, a szél kissé kiszárította az országutat, mert gyakran voltak ugyan esők, de mint tavasszal rendesen, csak rövid ideig tartottak. Meleg, bő esők voltak ezek, mert a tavasz már javában pompázott. A földeken a barázdák mélyén keskeny szalagokban csillogott a víz, az ágyások felől a nedves föld esős szagát hozta a szél, a mocsarakat belepte a gólyahír, az erdőkben kivirított a kökörcsin, s a fák ágai között hangosan csicseregve ujjongott a papfülemüle. Az utasok szívét is új kedv és remény töltötte el, különösen azért, mert jól haladtak előre, s tizenhat napi utazás után Płock kapui elé értek.

De éjszaka értek oda, mikor a vár kapui már zárva voltak, így hát a falakon kívül, egy takács házánál kellett éjszakázniok. A leányok későn tértek aludni, s a sok terhes fáradság és kényelmetlenség után mély álomba merültek. Maćko, akit semmiféle fáradtság le nem tört, nem akarta őket felkelteni, de ő maga kapunyitás után azonnal bement a városba. Könnyen megtalálta a székesegyházat és a püspökházat, de ott az első hír, amit hallott, az volt, hogy az apát úr egy héttel azelőtt meghalt.

Egy hete halott volt már ugyan, de akkori szokás szerint már hat nap óta mondták a miséket koporsója mellett, és ülték a tort, a temetés meg éppen erre a napra volt kitűzve, utána pedig a búcsúztató meg az utolsó tor a megboldogult emlékének tiszteletére.

Maćkóra ezzel olyan nagy gond szakadt, hogy szét sem nézett a városban, melyet ugyan ismert is, még abból az időből, mikor Aleksandra hercegasszony levelét vitte a nagymesterhez. Sietett hazafelé a takács házához, ki a falakon túlra, s útközben egyre mondogatta magában:

- No! Ha meghalt szegény, hát örök nyugodalmat!... Erre már nincsen ír ezen a világon, de mitévő legyek most a két leányzóval?

Azon kezdett gondolkozni, hol hagyja inkább, Aleksandra hercegasszonynál, Anna Danuta hercegasszonynál, avagy netán Spychówba vigye őket? Mert utazás közben nemegyszer átsuhant fején a gondolat, ha kiderülne, hogy Danuśka nem él, nem ártana, ha Jagienka Zbyszko közelében lenne. Abban ugyan nem kételkedett, hogy Zbyszko a világon mindenkinél jobban szereti Danusiát, és sokáig fogja siratni, meg sajnálni, de abban sem kételkedett, hogy egy ilyen leányzó, mint Jagienka, a legényhez közel mégiscsak megteszi a magáét. Jól emlékezett ő, hogy ámbár Zbyszkót igen húzta a szíve árkon-bokron túl a távoli Mazowszébe, azért Jagienka közelében mégiscsak megpezsdült a vére. Ezért aztán, meg mivel mélységesen hitte, hogy Danusia többé elő nem kerül, nemegyszer gondolt arra, hogy ha az apát úr élne, ő bizony nem engedné el ezt a leányt sehova. De nagyon kapzsi volt őkelme a világi javak iránt is, így hát most fontos volt neki, hogy az apát úrtól várható örökséget se vesztegesse el. Az öreg haragudott ugyan rájuk, és megmondta, hogy semmit sem hagy nekik, de hátha a halála előtt megbánás költözött belé? Hogy Jagienkára hagyott némi vagyont, az bizonyos volt, mert erről nemegyszer szólt is Zgorzelicében, tehát ami a Jagienkáé, attól Zbyszko úgysem esik el. Szinte kedve lett volna Płockban maradni, hogy megtudja, hogyan s miként, és kezébe vegye ezt a dolgot, de az ilyen gondolatokat hamarosan elűzte magától. „Én itt megülök - gondolta -, hogy a vagyon után kapkodjak, azalatt meg az a szegény fiú talán a keresztesek valamelyik föld alatti tömlöcéből nyújtja felém a kezét segítségért.” Egy mód volt ugyan: itthagyni Jagienkát a hercegasszony és a püspök oltalmára, és kérve kérni őket, ne hagyják, hogy szegény kárt valljon, ha az apát úr valamit ráhagyott volna, de hát ez a mód sehogyan sem tetszett Maćkónak. „Van a leányzónak amúgy is jeles jegyruhája - gondolta magában -, ha még az apát úr után is gazdagodik, annyi szent, hogy valamelyik itteni mazur elkapja. Meg aztán a leányzó sem bírja már sokáig, hiszen a boldogult Zych is mondogatta: »olyan ez máris, mintha parázson járna.«” Megijedt a vén lovag ettől a gondolattól, mert átvillant az agyán, hogy Zbyszko így Danusiától is, meg Jagienkától is eleshetik, ezt pedig a világ minden kincséért sem akarta.

- Kit az Úr rendelt néki, az legyen az övé, de az egyiket feleségül kell vennie.

Végül elhatározta, hogy mindenekelőtt Zbyszko mentésére siet, Jagienkát pedig - ha már el kell válnia tőle - vagy Spychówba viszi, vagy Anna Danuta hercegasszonynál hagyja, nem pedig itt, Płockban, ahol az udvar is sokkal fényesebb, meg a deli lovag is sokkal több, mint amott.

E gondolatokkal vívódva, gyors léptekkel haladt a takács szállása felé, hogy Jagienkával közölje az apát úr halála hírét, de magában elhatározta, hogy nem mondja meg neki egyszerre, mert a váratlan rossz hír könnyen megrekeszthetné benne a lélegzetet, amitől netán még magtalanná is válhat. Mikor hazaért, már mind a két leányt felöltözve, felcicomázva, virágos hangulatban találta. Vidáman csacsogtak, mint a cinkék. Leült hát a támlátlan kisszékre, s szólt a takácslegényeknek, hogy hozzanak be neki egy bögre forralt sört, ezután amúgy is nyers ábrázatát még komorabbra igazítva szólt:

- Hallod, mi módon szól a harang a városban? Na, találd el, mire harangoznak, holott nincs is vasárnap, a hajnali misét meg már átaludtad. Szeretnéd-e látni apát urunkat?

- Hogyne szeretném - felelte Jagienka.

- Nos, hát őt is akkor látod meg, mikor a hátad közepét.

- Netán messze útra kelt őkigyelme?

- Úgy bizony, nem hallod-e, mi módon harangoznak?

- Meghalt? - kiáltotta Jagienka.

- Elmondhatod az „Örök nyugodalmat".

A két leány egyszerre letérdelt, s elkezdték a halottakért szóló imát. Hangjuk kedvesen csilingelt, mint a csengettyű, s a könnyek egymás után peregtek végig Jagienka arcán, mert nagyon szerette az apát urat, ki bár hirtelen haragú ember volt, soha senkinek sérelmet nem okozott, de annál több jót cselekedett, két kézzel nyújtván a segítséget. Őt pedig, ki még keresztlánya is volt, úgy szerette, mint tulajdon édes gyermekét. Maćko megemlékezvén, hogy az elhunyt apát úr néki és Zbyszkónak rokona, lelkében szintén megkeseredett, s még sírt is valamicskét. Mikor aztán fájdalmuk egy részét levezették a könnyek, az öreg felállt, s a csehvel és a két leányzóval együtt elment a temetésre.

A temetési szertartás nagy pompával ment végbe. A halotti menetet maga a kurdwanówi Jakub püspök vezette, ott volt minden pap és minden barát, kik a płocki konventhez[94] tartoztak. Meghúztak minden harangot, sok beszéd elhangzott, melyeket azonban a papokon kívül senki sem értett, mert latinul mondták, azután papok, és világiak egyaránt bevonultak a püspöki palotába, a gazdag torra.

Ott volt Maćko is s magával vitte két apródját, mert mint az elhalt rokonának és a püspök ismerősének, teljes joga volt ehhez. A püspök, mint az elhunyt rokonát, nagyon szívesen, sőt kitüntetőleg fogadta, de mindjárt az üdvözlés után így szólt:

- Vagynak itt néminemű erdőségek, kiket a megboldogult reátok, bogdanieci Grady nemzetségre hagyott, de ami azon felül birtoka, marhája volt s nem a kolostorok meg az apátságok javára megyen, azt mind keresztlányára, bizonyos zgorzelicei Jagienka leányasszonyra testálá.

Maćko nem sokra számított, így hát örült az erdőnek is, a püspök pedig nem vette észre, hogy a vén lovag apródja a zgorzelicei Jagienka név említésére felemelte búzavirágkék, könnyes szemét és így szólt:

- Isten fizessen meg néki, de bizony jobb szeretném, ha élne.

Maćko mindjárt rá is mordult:

- Csend, mert még szégyenbe szerzed magad.

De máris benne szakadt a szó, szemében megvillant a csodálkozás fénye, s arca szigorú és ragadozó kifejezést öltött, mint a farkasé, mert nem messze tőle, abban az ajtóban, amelyen éppen Aleksandra hercegasszony lépett be, Kuno Lichtensteint pillantotta meg, amint éppen előkelő, udvari meghajlásba görnyedt. Ugyanazt a Lichtensteint, aki miatt Zbyszko annak idején kis híja, hogy fejét nem veszítette Krakkóban.

Jagienka még soha életében nem látta ilyennek Maćkót: arca összerándult, mint a dühös eb pofája, bajsza alól kivillant a foga, egy pillanat alatt fordított egyet lovagi övén, és megindult a gyűlölt keresztes felé.

---

[94] Összejövetel (latin). A katolikus egyházban szerzetestelep.

De félúton megállt, s széles tenyerével haját kezdte simogatni. Még jó idején ráeszmélt, hogy Lichtenstein itt a płocki udvarnál csakis vendég avagy - ami még valószínűbb - követ lehet, ha tehát mit sem kérdezvén nekimenne, egyazon botor dolgot mívelné, amit Zbyszko mívelt a tynieci országúton.

Mivel azonban néki több tapasztalata és értelme volt, mint Zbyszkónak, megfékezte magát, visszafordítá övét, arcvonásait elrendezte, kicsinyég várt, s minekutána a hercegasszony üdvözölte Lichtensteint, s immár a kurdwanówi Jakub püspök úrral kezdett beszélgetni, hozzálépett, mélyen meghajolt, eszébe juttatta, hogy kicsoda, és hogy a hercegasszonyt igaz jótevőjének tartja, amiért akkoriban azt a levelet adta néki.

A hercegasszony alig emlékezett már az öreg arcára, de a levél és az egész dolog menten eszébe jutott. Arról is tudomása volt, hogy mi történt a szomszédos mazowszei udvarban; hallott Jurandról, a *comes* leányának elrablásáról, Zbyszko házasságáról, és Rotgerrel való halálos viadaláról. Mindez rendkívül érdekelte, és kíváncsivá tette, mint minden lovagi történet, vagy mint egyike ama vitézi énekeknek, melyeket a németeknél a Minnesängerek, a Mazowszén pedig a lantosok énekelgetnek. Ő nem gyűlölte úgy a kereszteseket, mint Anna Danuta hercegasszony, Janusz herceg felesége, különösen, mert a keresztesek - hogy kegyét megnyerjék - egymással versengve hódoltak, hízelegtek néki, és bőven elhalmozták ajándékaikkal, de ezúttal szíve a szerelmespár felé hajlott. Szívesen segítségükre lett volna - s emellett örült is, hogy olyan férfiú áll előtte, aki a megtörtént dolgokat a legpontosabban elmondhatta néki.

Maćko pedig, ki már korábban feltette magában, hogy bármilyen úton-módon megszerzi a befolyásos hercegasszony oltalmát és támogatását, látván, milyen nagy figyelemmel hallgatja szavait, igen nagy buzgalommal beszélt Zbyszko és Danusia szerencsétlen sorsáról, amivel az úrnőt szinte könnyekig meghatotta, s nem is csoda, hiszen Zbyszko balsorsát ő maga jobban átérezte, mint bárki más, és egész lelkével fájlalta is, tehát teljes érzéssel tudott róla beszélni.

- Soha szomorúbb dolgot nem hallottam - mondta végül a hercegasszony. - De a legnagyobb bánat annak miatta emészt, hogy noha az ifjú már feleségül vette a leányzót, s az már az övé volt, annak ellenére semminemű boldogságot nem kóstolhatott. De vajon, minden bizonnyal tudjátok-é, hogy nem kóstolt?

- Hej, irgalmas Isten! - felelte Maćko. - Bár úgy volna, de hiszen öcsémuram súlyos nyavalyában ágyhoz kötözve, estenden vette feleségül a leányzót, s hajnalban már elszakasztották tőle.

- S úgy véled, a keresztesek mívelték e dolgot? Mert itt minálunk bizonyos latrokról beszélnek, kik a kereszteseket is megcsalták, más leányzót adván át nékik. Szóltak itt egyet-mást Jurand néminemű írásáról is.

- Ebben már nem emberi, hanem isteni ítélőszék tett igazat. Mondják, jeles lovag volt ama Rotger, ki a legkeményebb vitézeket is legyőzte, s íme, egy gyermekded ifjú kezétől veszett el.

- Az hát olyan gyermek is - jegyezte meg a hercegasszony mosolyogva -, kinek jobb útjába nem akadni. A sérelem megvan, az bizonyos! S panaszod méltó panasz, mindazonáltal ama négy közül három már nem él, amaz öreg pedig, ki még e világon van - miként hallám -, szintén alig menekült a halál markából.

- Hát Danuśka? Hát Jurand? - vetette közbe Maćko. - Hol vannak? Isten a tudója, hogy Zbyszkóval nem történt-e valami gonosz dolog, hiszen Malborgba ment!

- Tudom. De a keresztesek sem egészen olyan ebfiak, mint aminőknek te állítod őket. Öcséd kétségkívül levelet vitt Janusz herceg úrtól Malborgba, s így a nagymester és atyjafia, Ulrik úr oldalán, ki szintén igaz lovag, semmi sérelem nem eshetett rajta, hacsak valamelyik lovagot

maga ki nem híva, s úgy el nem veszett, mert Malborgban mindenkoron nagy sokasággal vagynak jeles lovagok, a világ minden részéből.

- Ej, ettől nemigen féltem én őt - jegyezte meg a vén lovag. - Csak a föld alá, tömlöcbe ne taszítsák, csak hitszegéssel tőrbe ne ejtsék, akkor aztán, ha még valamelyes vasszerszám is akad a keze ügyében, akkor már én őt nem féltem. Csak egyszer akadt nála erősebb lovag, aki a sorompóban ledönté a lóról s az is nem más, mint a mazowszei Henryk herceg úr, ki valahanapján itteni püspök volt, és fölöttébb megkedvelé a szépséges Ryngałłát. De Zbyszko akkoron még gyerekember volt. Meg aztán ő most csak egyet hívott volna bajra, kivel én is bajvívást fogadtam, s ki íme, most itt vagyon.

Ezzel szemével Lichtenstein felé villantott, ki éppen a płocki vajdával beszélgetett.

De a hercegasszony összehúzta szemöldökét, és szigorú, száraz hangon szólt, melyet csak akkor használt, mikor a harag kezdett benne meggyülemleni:

- Hogy fogadtál-é, avagy nem, mi közöm véle, de azt eszedbe vegyed, hogy ama lovag nekünk vendégünk; ki pedig nekünk vendégünk kíván lenni, annak az illendőséget tartania kell.

- Jól tudom, szerelmetes asszonyom - felelte Maćko. - Hiszen már meg is fordítám lovagi övemet, hogy feléje indulnék, de megtartóztattam magam, vélvén, hogy netán követi méltóságban jár itt.

- Ezt bölcsen tetted! Magas méltóságú lovag ő az övéi között, kinek tanácsára maga a nagymester is szívesen és gyakran hallgat, s ritkán tagad meg tőle valamit. Talán az Úr rendelé, hogy öcsédnek látogatása idején éppen nem vala Malborgban, mert mint hallom, ez a Lichtenstein, ámbár igen jeles nemzetségből való, felette igen bosszúálló férfiú. Megismert?

- Nemigen ismerhetett, mert keveset látott. A tynieci országúton sisak vala rajtunk, azután meg már csak egyszer jártam nála Zbyszko dolgában, de az is este volt, nagy sietésben, egyszer meg az ítélőszéken találkozánk. Attólfogva az én ábrázatom már fölöttébb megváltozott, s a szakállam is erősen megőszült. Láttam most is, hogy igen néz felém, de nyilván csak azért, hogy szerelmetes asszonyommal hosszasan szólok, mert szeme azután nagy nyugodalmasan másfelé fordult. Zbyszkót aligha meg nem ismerte volna, de engem már elfelejtett. Fogadásomat meg netán meg se hallá, mert alapos oka vala nálamnál jobbakkal törődni.

- Mi módon véled, hogy jobbakkal?

- Mert fogadást tettek ellene a garbówi Zawisza úr, a taczewi Powała úr, a wrocimowicei Marcin úr meg Paszko Złodziej és a targowiskói Lis urak is. Egy is közülük tíz ilyennek megfelelne, hát még ha mind valamennyi ellene megyen! Jobb lett volna néki nem születnie, hogynem csak egy ilyen szablya légyen is a feje fölött. Én pedig nemcsak hogy fogadásomról említést nem teszek néki, hanem még abban szorgalmatoskodom, hogy jó hajlandóságát megnyerjem.

- Ezt meg miért mívelnéd?

Maćko arca egyszerre olyan ravasz lett, mint egy vén rókáé.

- Azért, hogy hátha valamelyes írást adna nékem, kinek erejével bátorsággal járhatnám a keresztesek birodalmát, hogy Zbyszkónak, ha úgy fordul, segítségére lehessek.

- De vajon méltó-é e dolog a lovagi becsülethez? - kérdezte a hercegasszony mosolyogva.

- Méltó hát - felelte Maćko határozottan. - Ha netán a viadalban hátulról esnék reá, nem kiáltván, hogy védje magát, akkoron bizonnyal gyalázatba szerezném magamat, de béke napján ésszel és fortéllyal jégre vinni az ellenséget, minden igaz lovagnak becsületére válik.

- Akkor hát megismertetlek véle - felelte a hercegasszony.

Azzal intett Lichtensteinnek, s bemutatta néki Maćkót, vélvén, hogy ha Lichtenstein megismerné, abból sem lehetne semmi nagyobb baj.

De Lichtenstein nem ismerte meg, mert a tynieci országúton valóban sisak volt rajta, azután meg csak egyszer beszélt vele este, mikor Maćko azért járt nála, hogy Zbyszko számára bocsánatát kérje.

Azért elég kevélyen hajolt meg, csak mikor a lovag mögött meglátta a gazdagon öltözött, két szépséges apródot, gondolta, hogy ilyen apródjai nem akármiféle lovagnak lehetnek, erre ábrázata kissé megenyhült, de azért nem szűnt meg ajkát biggyeszteni, mit mindenkor megtett, valahányszor nem uralkodó személlyel állt szemben.

A hercegasszony, Maćkóra mutatva, szólt:

- E lovag Malborgba készül, s én magam ajánlom őt a nagymester úr kegyeibe, de ő, hallván, hogy mily nagy becsületben vagy az lovagrendnél, tenagyságodtól is kívánna írást kapni.

Ezután a püspökhöz lépett, Lichtenstein pedig acélszürke szemének hideg tekintetét Maćkóéba mélyesztve, kérdezte:

- Mi okáért kívánja kigyelmed a mi kegyes és szerény székvárosunkat megtisztelni?

- Becsületes és istenes okon - felelte Maćko, tekintetét felemelve. - Ha másképpen lenne e dolog, a kegyelmes hercegasszony nem kezeskednék érettem. De az istenes fogadástételeken kívül kívánnám megismerni a nagymester urat is, ki a népek békességén fáradozik, s emellett a világ legjelesebb lovagja.

- Akiért a kegyelmetes hercegasszony, a mi úrnőnk és jóltévőnk kezeskedik, annak nem lesz oka a mi szerény vendégszeretetünkre panaszolnia; ami pedig a nagymestert illeti, nehéz lesz őt kigyelmednek látnia, mert már egy holdfordulóval ennekelőtte Gdańskba ment, ahonnan tovább, Królewiecbe, s onnan is a határ felé volt menendő. Mert jóllehet minden erejével a békességet szolgálja, mindazonáltal Witold úr acsarkodásától védelmeznie kell a lovagrend birodalmát.

Maćko e szavak hallatára szemmel láthatólag mély gondokba merült, úgyhogy Lichtenstein, kinek figyelmét semmi sem kerülhette el, így szólt:

- Látom, egyaránt jó igyekezete van kigyelmednek megismerni a nagymestert, és teljesíteni a rend iránti fogadását.

- Jól látja nagyságod! - felelte Maćko gyorsan. - Akkor hát Witold úrral már biztos a had Żmujdżért?

- Ő maga kezdé azáltal, hogy esküvése ellenére segéli a lázadókat.

Pillanatnyi csend lett.

- Hej! Adjon az Úr olyan szerencsét a lovagrendnek, amilyet megérdemel! - kiáltotta végül Maćko. - Ha már a nagymestert meg nem ismerhetem, legalább a fogadásomat betöltsem.

De e szavak ellenére maga sem tudta, mit tegyen egyelőre, s rettenetes tusakodás érzetével tette fel magának a kérdést:

- Hol keressem most Zbyszkot, és hol lelem fel?

Könnyű volt kitalálni, hogy ha a nagymester elhagyta Malborgot s elment a hadakhoz, akkor Zbyszkót is hiába keresné ott - és mindenesetre pontosabb híreket kellene róla szereznie.

Mélységes gondokba merült, de mivel gyorsan járt az esze, elvégezte magában, hogy nem vesztegeti az időt, s már holnap útnak indul. Lichtensteintől Aleksandra hercegasszony támogatásával könnyű volt ajánló írást szereznie, mert a komtur határtalan bizalommal viseltetett az úrnő iránt. Az ajánló sorok a brodnicai sztarosztához, meg Malborgba a nagy ispotályoshoz szóltak, adott is értük Lichtensteinnek ajándékba egy ékesen kovácsolt boroszlói művű, jókora ezüstserleget, amilyenben a lovagok bort szoktak ágyuk mellé készíteni, hogy ha az álom kerülné szemüket, mint álomhozó orvosság meg jóleső kedvtelés is, kéznél legyen. Maćko bőkezűsége bámulatba ejtette a csehet, mert jól tudta, hogy a vén lovag nem egykönnyen halmozott el bárkit is ajándékokkal, különösen pedig a németeket. De a lovag megmagyarázta:

- Azért mívelém e dolgot, mert fogadást tettem ellene, s meg kell vívnom vele, márpedig semmiképpen sem volna illendő, hogy olyan emberre törjek, ki nékem szolgálatot tett. Nem a mi szokásunk fegyverrel esni jóltevőnkre...

- De azért nagy kár ama derék serlegért! - felelte a cseh némi ellenkezéssel.

- Ne félj semmit, nem mívelek én ilyet megfontolás nélkül! - nyugtatta meg Maćko. - Mert ha irgalmas Jézus Urunk megengedi, hogy a németet leterítsem, akkor nemcsak a serleget nyerem vissza, hanem vele együtt nagy sok marhákat is.

Ezután mind a ketten Jagienkával együtt tanácskozni kezdtek, hogy mitévők legyenek tovább. Maćko agyán átvillant, hogy Jagienkát is, meg Anulkát is itt kellene hagyni Płockban, Aleksandra hercegasszony oltalma alatt, mégpedig az apát úr végrendelete miatt, melyet a püspök úr tartott kezében. De a leány kemény akarattal, minden erejével ellenezte ezt a tervet. Igaz, hogy könnyebb lett volna nélkülük utazni, mert nem kellett volna számukra külön éjjeli szállásról gondoskodni, meg illendőségre, biztonságukra, meg egyéb ilyen dolgokra tekintettel lenni, de hiszen nem azért jöttek el Zgorzelicéből, hogy Płockban vesztegeljenek. A végrendelet, ha a püspök úrnál van, ott ugyan el nem vész, ami pedig őket illeti, ha úgy adódnék, hogy az úton valahol el kellene maradniok, akkor már jobb volna Anna hercegasszonynál és nem Aleksandránál, mert ama másik udvarnál a kereszteseket is jobban gyűlölik, és Zbyszkót is jobban kedvelik, mint itt. Maćko erre azt mondta ugyan, hogy az értelem nem az asszonynép dolga, és nem is illendő dolog, hogy egy leány „magyarázgasson”, mintha csakugyan volna értelme - de azért mégsem ellenkezett nagyon, s rövidesen egészen beadta a derekát, mert Jagienka félrevonta, s könnyes szemmel kezdte kérlelni:

- Elhiggye tekigyelmed!... Az Úr látja szívemet, hogy minden reggel meg minden este könyörgök hozzá ama Danuśkáért, meg Zbyszko boldogságáért! Az Úristen a mennyekben a tudója! De tekigyelmed is, meg Hlava is egyre azt mondják, hogy Danuśka már bizton elveszett, meg hogy a keresztesek kezéből élve ki nem jő, aminek, ha meg kell lennie, akkor én...

Itt kissé habozott, s a szemében meggyűlt könny lassan végiggördült piros arcán, végül is hozzátette:

- Akkor én... szeretnék, Zbyszko közelében...

Maćkót meghatották a könnyek meg a szavak, de azért így felelt:

- Ha amaz elpusztul, Zbyszko nagy fájdalmában majd még látni sem kíván téged.

- Nem is kívánom én, hogy rám nézzen, csak éppen mellette akarok lenni.

- Tudhatod, magam is azt kívánom, amit te; de a fiú első nagy fájdalmában még netán szidalommal is illethet...

- Hadd illessen - felelte a leány szomorú mosollyal. - De meg nem míveli, mert meg sem fog ismerni, hogy én vagyok.

- Miért ne ismerne?

- Nem. Tekigyelmed sem ismert meg. Majd azt mondják néki, hogy nem én vagyok, hanem Jaśko, ki ábrázatra fölöttébb hasonlatos hozzám. Majd azt mondja néki tekigyelmed, hogy Jaśko megnövekedék, és kész. Őneki meg eszébe se jut, hogy az netán nem Jaśko lehet...

A vén lovag még morgott valamit az egymás felé hajló térdekről, de minekutána olykor fiúgyermeknek is vannak ilyen egymás felé kívánkozó térdei, ez már nem lehetett akadály, különösen, hogy Jaśko arca csaknem tökéletesen olyan volt, mint Jagienkáé, a haja pedig az utolsó megnyírása után ismét kinőtt, ő is pántlikába szorítva viselte, mint a többi nemesi apród, és maguk a lovagok is. Maćko tehát engedett, s most már a további útról beszéltek. Másnap kellett indulniuk. Maćko elhatározta, hogy a keresztesek országában elmennek egész Brodnicáig, ott híreket szereznek, s ha a nagymester Lichtenstein véleménye ellenére mégis Malborgban volna, akkor elmennek oda, ellenkező esetben pedig a keresztesek határa mentén mennek tovább Spychówig, útközben mindenütt kérdezősködvén az ifjú lengyel lovag és kísérete felől. A vén lovag még azt is reménylette, hogy Spychówban avagy Janusz herceg varsói udvaránál könnyebben hírül vesz valamit Zbyszko felől, mint bárhol másutt.

Másnap útnak is indultak. Már jól benne voltak a tavaszban, így hát az áradások, vagyis a Skrwa és a Drwęca vize erősen hátráltatta útjukat, úgyhogy Płockból való elindulásuk után csak a tizedik napon jutottak át a határon, Brodnica alá. A városka tiszta volt és rendes, de az első pillanatra látni lehetett a kemény német kormányzást, mert a város mögött a gorczenicai úton kőből épült, hatalmas bitó[95] meredt a magasba, s rajta emberi holttestek lógtak, közöttük egy nőé is. Az őrtornyon és várbástyán zászló lengett, rajta fehér mezőben vörös kéz. Utasaink a komturt sem találták otthon, mert az a várőrség egy részével és a környékbeli nemességgel Malborgba indult. E hírt Maćko egy mindkét szemére vak, vén kereszteslovagtól kapta, ki hajdanában Brodnica komturja volt, s annyira hozzánőtt már ehhez a helyhez és városhoz, hogy élete utolsó napjait itt akarta leélni. E lovag - kinek a helybeli lelkész felolvasta Lichtenstein ajánló levelét - vendégszeretően fogadta Maćkót, s mivel - lengyel vidéken lakván - kitűnően beszélt lengyelül, Maćkónak könnyű volt vele szót értenie. Éppen úgy fordult, hogy e lovag hat hónap előtt Malborgban járt, ahová mint tapasztalt férfiút haditanácsba hívták, így hát pontosan tudta, mi történt a fővárosban. Mikor Maćko az ifjú lengyel lovag felől tudakozódott, azt felelte, hogy a névre nem emlékszik ugyan, de hallott bizonyos lovagról, ki mindenekelőtt azzal keltett maga iránt érdeklődést, hogy ifjú kora ellenére már mint felövezett és sarkantyús lovag érkezett Malborgba, azután meg, hogy szerencsésen vívott a lovagi tornán, melyet a nagymester rendelt a külföldi vendégek tiszteletére, mielőtt hadba indult volna. Lassanként eszébe jutott az is, hogy Ulrich von Jungingen, a nagymester nemes és bátor öccse, amaz ifjú lovagot nagyon megkedvelte, és különleges oltalma alá vette, s hogy adott néki glitet is, amellyel az ifjú - mint mondják - később napkelet felé tovább indult.

Maćko nagyon megörült e híreknek, mert most már semmi kétsége nem volt afelől, hogy amaz ifjú lovag nem más, mint Zbyszko. Így hát egyelőre nem volt miért Malborgba mennie, mert jóllehet a nagy ispotályos avagy az ott maradt egyéb méltóságviselő keresztesek és más lovagok még pontosabb útmutatással is szolgálhattak, azt semmiképpen meg nem mondhatták volna, hogy Zbyszko e pillanatban hol lehet. Egyébként Maćko maga tudta a legjobban, hol lehet őt most fellelni, mert nem volt nehéz kitalálni, hogy bizonyára Szczytno körül tapogatózik, avagy, ha Danusiát már nem találta ott, az egyéb napkeleti várakban és komturiákban kutat utána.

---

[95] E bitó egyes romjai 1818-ig fennmaradtak. (A szerző jegyzetei.)

Nem vesztegették hát az időt, hanem elindultak a keresztesek birodalmában kelet felé, Szczytno irányában. Itt gyorsan haladtak, mert a sűrűn egymás mellett épült városokat és kisebb helyeket országutak kötötték össze, melyeket a keresztesek, vagy még inkább a városokban lakó kalmárok, jó karban tartottak, úgyhogy alig voltak rosszabbak, mint a Nagy Kázmér király szorgalmatos és erélyes kezének oltalma alatt épített lengyel utak. Az időjárás csodálatos volt, az éjszakák csillagosak, a nappalok világosak, a déli fejés idején langyos, száraz szellő fújdogált, mely egészséges, üde levegővel töltötte meg az emberek mellét. A földek már zöldelltek a vetéstől, a réteket virág borította, s a fenyőerdők csak úgy árasztották a gyantaillatot. A Lidzbark felé, onnan Działdowo, majd még tovább Niedzborz felé vezető egész úton egyetlen felhőcskét sem láttak az égen. Csak Niedzborzban támadt éjszaka hirtelen zivatar, mennydörgéssel, amilyent azon a tavaszon még nem hallottak. De ez is rövid ideig tartott, s másnap ismét tündöklő, derűs hajnalra ébredtek. Olyan rózsaszínű, aranyos és világos volt minden, hogy a világ, ameddig a szem ellát, egyetlen gyémánt és igazgyöngyfüzérnek látszott, s mintha az egész ország, az egész vidék az égre mosolyogva örvendeznék e csodálatosan dús életnek.

Egy ilyen reggelen fordultak ki Niedzborzból Szczytno felé. A mazowszei határ nem volt messze, így hát könnyű lett volna Spychów felé venni útjukat, s volt úgy, hogy Maćko ezt meg is akarta tenni, de aztán mindent jól megfontolva, mégis úgy döntött, hogy előbb elmennek a keresztesek rettenetes fészkébe, ahol olyan komolyra fordult Zbyszko sorsának egy szakasza. Magához vett egy parasztot vezetőnek, s megparancsolta, hogy vezesse őket Szczytno felé, ámbár vezetésre nem is igen volt szükség, mert Niedzborzból egyenesen Szczytno felé vitt az országút, amelynek szélén fehér kövek jelezték a német mérföldeket.

Elöl lovagolt a vezető, ötven-hatvan lépéssel mögötte Maćko és Jagienka követte, azután jó messzire tőlük a cseh és a szépséges Anulka, s még messzebb a fegyveres legényektől körülvett szekerek. Még kora reggel volt. Az ég keleti széléről még le sem múlt a rózsaszínű hajnalpír, pedig a nap már erősen ragyogott, s opálszínűre díszítette a fán és a füvön függő harmatcseppeket.

- Nem félsz Szczytnóba menni? - kérdezte Maćko.

- Nem! - felelte Jagienka. - Az Úr velem van, hiszen árva vagyok.

- Mert ott semmiféle esküvést meg nem tartanak. Igaz, hogy a legkutyább volt ama Danveld, kit Jurand, Gottfrieddal egyben elpusztított... Így beszélte a cseh. Danveld után a következő Rotger, ki Zbyszko csatabárdjától hullott el, de ama vén lovag is kegyetlen pogány, mert lelkét eladá az ördögnek... Az emberek semmit sem tudnak biztosan, én mindazonáltal úgy vélem, ha Danuśka elpusztult, csak az ő kezétől pusztulhatott el. Azt is mondják, hogy már őt is érte néminemű baj, de miként a płocki hercegasszony mondá, kinyalta magát belőle. Véle lesz dolgunk Szczytnóban. Jó, hogy levelünk vagyon Lichtensteintől, mert őt az ebfiak jobban félik, hogynem a nagymestert... Úgy mondják, rettenetes nagy tisztessége és módja van közöttük s emellett kemény és bosszúálló férfiú. A legkisebb sérelmet sem bocsátja meg... E levél nélkül bizony nem mennék ilyen nyugodalmasan Szczytnóba...

- Ama öregnek mi a neve?

- Siegfried de Löwe.

- Megadja az Úr, hogy neki is helytálljunk.

- Adja Isten!

Maćko elmosolyodott s kis idő múlva folytatta:

- A płocki hercegasszony mondá: „Ti csak panaszolkodtok, panaszolkodtok, akár az ártatlan báránykák a farkasra, holott ama farkasok közül három már nem él, mert a szegény ártatlan báránykák megfojtogatták őket.” És igazán szóla, mert így is van...

- Hát Danuśka? Hát a szülőatyja?

- Én is ezt mondám a hercegasszonynak. De lelkemben fölöttébb örvendeztem azon, hogy miként megtetszik, mivélünk sem nagyon biztonságos tengelyt akasztani. Bizony, jól értjük, hogyan kell a csatabárd nyelét megragadni, s jól megsuhintani! De ami Danuśkát meg Jurandot illeti, az szentigaz. Én is úgy vélem, mint Hlava, hogy már nem is igen lehetnek ez világnak lakói, de ezt senki sem tudhatja biztosan... Sajnálom is Jurandot, mert életében is sok fájdalomban volt része leánykája miatt, ha meg elpusztult, igen nehéz halála lehetett.

- Ha valaki előttem szól róla, legottan az én jó apám jut eszembe, ki ugyancsak nincs már e világon - felelte Jagienka.

Azzal könnyes szemét felvetette, Maćko pedig fejével bólintva szólt:

- Kétségkívül az Úristen tanácsában és az örökkévaló fényességben ül őkelme, mert nála jobb ember talán egész királyságunkban sem akadt...

- Ő, nem, nem... bizony nem! - sóhajtott Jagienka.

De a további beszédet megszakította a vezető, ki hirtelen visszarántotta csikaját, aztán megfordult, s vágtatva jött Maćkóhoz, majd furcsa, ijedt hangon kiáltotta:

- Jaj, szent Atyám! Oda nézz, nagy jó uram, ki jő amott felénk a dombtetőről?

- Kicsoda, hol? - kérdezte Maćko.

- Amott la! Valami óriás, vagy ki...

Maćko és Jagienka megállították lovukat, s a mutatott irányba néztek. Tekintetük a dombtetőn fél vagy annál is több futamatnyira valóban egy olyan alakra esett, kinek nagysága mintha erősen meghaladta volna a rendes emberi méreteket.

- Igazán szól, hogy fölöttébb temérdek ember az - szólt Maćko.

Homlokát összeráncolta, oldalvást kiköpött, azután hozzátette:

- Csak bajt ne hozzon.

- Miért véli kigyelmed?

- Mert eszembe jut, hogy ugyanilyen reggelen láttunk meg Zbyszkóval, a Tyniecből Krakkóba vezető úton egy ugyanilyen óriást. Azt mondták akkor, hogy a deli Walgierz. Aztán kiderült, hogy a taczewi úr volt, de semmi jó nem származott a dologból. Csak bajt ne hozzon!

- Ez nem lovag, mert gyalog jár - szólt Jagienka, merően nézve az alak felé. - Azt is látom, hogy fegyvere sincs, csak botot visz bal kezében...

- És tapogatózik, mintha éjszaka volna - tette hozzá Maćko.

- És alig mozog. Igen! Alighanem világtalan, vagy mi?

- Világtalan, világtalan. Isten engem!

Megindultak előre, és kis idő múlva megálltak a vén koldus előtt, ki nagy lassúsággal jött lefelé a dombról, s botjával tapogatta maga előtt az utat.

Az aggastyán valóban óriás alak volt, ámbár közelről nézve már nem látszott olyan nagynak. Most már látták, hogy csakugyan egészen vak. Szeme helyett csak két gödör volt homloka alatt s a jobb keze feje is hiányzott, annak helyén mocskos rongyból való köteléket viselt. Ősz haja mélyen a vállára omlott, szakálla övig ért.

- Nincs szegénynek sem inasa, sem kutyája, s maga keresi tapogatózva az utat - szólalt meg Jagienka. - Istenemre, nem hagyhatjuk szegényt segítség nélkül. Nem tudom, megérti-é beszédemet, de szólok hozzá a magunk módján.

Azzal már gyorsan ugrott is le a lóról, s közvetlenül a koldus előtt megállva, pénz után kutatott az övén lógó bőrtarsolyban.

A koldus hallván maga előtt a lódobogást és a zajt, kinyújtotta botját, s fejét felemelte, miként a világtalanok szokták.

- Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! - köszönt a leányka. - Érted-é a keresztény szót, bátya?

Az öreg a kedves, fiatal hang hallatára megremegett. Arcán különös fény suhant át, mint a meghatódottság, az elérzékenyülés villanása, szemhéjait lehunyta az üres szemgödrökre, aztán botját hirtelen eldobva térdre rogyott a leányka előtt, s karját feltartotta maga elé.

- Állj fel, bátya! Úgy is megsegéllek. Mi bajod? - kérdezte Jagienka csodálkozva.

De amaz nem felelt semmit, csak két könnycsepp csordult végig arcán, s ajkáról nyögéshez hasonló hang szakadt fel:

- Aa! a!

- Az Ég irgalmára, néma vagy?! Mi?

- Aa! a!...

E hangok után felemelte kezét; előbb keresztjelt írt a levegőben, azután bal keze fejét szájához emelve mutogatott.

Jagienka értetlenül nézett Maćkóra, aki így szólt:

- Alighanem azt mutogatja, hogy a nyelvét kivágták.

- Kivágták a nyelvedet? - kérdezte a leány.

- A! a! a! a! - ismételte a koldus néhányszor, s fejével bólogatott hozzá.

Azután ujjával szemgödrére mutatott, végül kinyújtotta jobb karját, melyről hiányzott a keze feje, s bal tenyerével vágáshoz hasonló mozdulatokat tett.

Most már mind a ketten megértették.

- Ki mívelé véled a dolgot? - kérdezte Jagienka.

A koldus ismét néhány keresztjelt írt le a levegőben.

- A keresztesek! - kiáltott fel Maćko.

Az aggastyán igenlőleg horgasztotta mellére a fejét.

Pillanatnyi csend következett, csak Maćko és Jagienka tekingettek nyugtalanul egymásra, mert hiszen amit most saját szemükkel láttak, az nyílt bizonyítéka volt a kegyetlenségnek és a büntetésben való mérséklet teljes hiányának, ami a kereszteseket annyira jellemezte.

- Kemény országlás ez! - szólalt meg végre Maćko. - Ezt fölöttébb keményen büntették, s Isten a tudója, vajon méltán-é? Ezt már ki nem vesszük belőle. Csak azt tudnánk, hova kell elvinni, mert nyilván idevalósi ember. Érti a mi nyelvünket, mert hogy itt az egyszerű nép csak olyan, mint a mazowszei.

- Érted-é, amit mondunk? - kérdezte Jagienka.

A koldus bólintott.

- Idevaló vagy?

- Nem - felelte az öreg jelekkel.

- Akkor hát Mazowszére?

- Oda.

- Janusz herceg úr birodalmába?

- Igen.

- S mit míveltél a kereszteseknél?

Az öreg erre nem tudott felelni, de arca egy szempillantás alatt olyan mélységes fájdalmat tükrözött, hogy Jagienka könyörületes szíve annál nagyobb részvéttel remegett meg, sőt Maćkóé is, s bár őt nem akármi hatotta meg, így szólt:

- Kétségkívül bántották az ebfiak. Netán minden hibája nélkül is.

Jagienka néhány darab aprópénzt nyomott a koldus markába.

- Figyelmezz reám - szólt. - Nem hagyunk el. Eljössz velünk Mazowszére, s minden faluban megkérdezzük, ha nem odavaló vagy-é. Így valahogyan tán szót értünk. De most kelj fel, mert mi nem vagyunk szentek.

Az öreg azonban csak nem kelt fel, hanem inkább átölelte Jagienka térdét, mintha oltalmába ajánlaná magát, és köszönetet mondana, de emellett bizonyos csodálkozás, sőt csalódás suhant át az arcán. Lehet, hogy azért, mert Jagienka hangjáról úgy vélte, hogy leánnyal beszél, viszont ujjai borjúbőr csizmára tapintottak, amilyet a lovagok és fegyverhordozóik útközben viseltek.

A leány pedig folytatta:

- Úgy is lesz. Mindjárt itt lesznek szekereink, ott majd megpihenhetsz, és eszel is valamit. De nem egyhamar viszünk Mazowszébe, mert előbb még Szczytnóba kell mennünk.

E név hallatára az öreg egyszerre talpra ugrott, s arcára kiült a borzalommal vegyes csodálkozás. Két karját széttárta, mintha el akarná állni útjukat, s szájából irtózatot kifejező vad hangok törtek elő.

- Mi bajod? - kérdezte Jagienka ijedten.

De a cseh, aki Anulkával együtt már korábban megérkezett, s egy idő óta makacsul fürkészte a koldust, hirtelen Maćkóhoz fordult, s elváltozott arccal, különös hangon szólt:

- Az Úr sebeire! Engedje meg kigyelmed, hogy én szóljak véle, nem is gondolod uram, ki lehet ez!

S engedelemre nem is várva odaugrott a koldushoz, tenyerét annak vállára tette, s így kérdezte:

- Sczytnóból jön kigyelmed?

Az öreg egyszerre elcsendesült, mintha ez a hang megütötte volna, s fejével bólintott.

- S nem gyermekét kereste ott?...

E kérdésre egyetlen tompa nyögés felelt.

Hlava kissé elsápadt, hiúztekintetét egy pillanatig még az öreg arcvonásaiba mélyesztette, azután lassan, nyomatékkal szólt:

- Úgy hát nagyságod a spychówi Jurand úr!

- Jurand! - kiáltott fel Maćko.

De Jurand e pillanatban megtántorodott és elalélt. Az elviselt fájdalmak és kínok, az éhség, a vándorlás viszontagságai leverték lábáról. Íme, már tizedik napja bolyongott így éhen, fáradtan, s nem tudván merre megy, botjával tapogatózva kereste az utat, mert kérdezősködni nem tudott. Nappal csak a napsugarak melege irányította, s az éjszakákat az országút menti árokban töltötte. Ha úgy adódott, hogy falut ért, vagy más emberi településen haladt át avagy szembejövő emberekkel találkozott, kinyújtott kezével, nyöszörgő hangon könyörgött alamizsnáért, de csak ritkán könyörült rajta egy-egy irgalmas kéz, mert általában gonosztevőnek nézték, kit a törvény és igazság bosszuló keze ért utol. Két nap óta kéreggel és falevéllel élt, már elvesztette minden reményét abban, hogy valaha eljut Mazowszébe, s íme, most egyszerre könyörületes testvéri szívek és a hazai beszéd hangjai veszik körül, amely hangok egyike az ő leánykája hangjára emlékeztet. Mikor aztán végre még a nevét is kimondták, az érzelmek túláradó sokasága összeszorította szívét, gondolatai viharszerűen kavarogtak a fejében, s bizonyára arcra bukott volna az országúton, ha a cseh erős karja fel nem fogja.

Maćko leugrott lováról s most már ketten fogták fel, elvitték a szekerekhez, az egyiket kibélelték szénával, és arra fektették. Ott aztán Jagienka és Anulka magához térítette, megetette és megitatta. Jagienka, látván, hogy az öreg még a csuprot sem tudja fogni, maga tartotta szájához az italt. Azután mindjárt leküzdhetetlen, mély álom szállt Jurandra, melyből csak harmadnapon ébredt fel.

Amazok pedig közben hirtelen tanácskozásra ültek össze.

- Röviden szólok - indította a beszédet Jagienka. - Nem Szczytnóba kell most mennünk, hanem Spychówba, hogy Jurand urat biztonságos helyen, az övéi között gondos oltalomba helyezzük.

- Na, nézzék, mi módon parancsolgat! - felelte Maćko. - Igen, Spychówba kell őkigyelmét vinni, de az nem szükség, hogy valamennyien odamenjünk. Elviheti egy szekér.

- Nem parancsolgatok én, csak éppen vélem, hogy őkigyelmétől sok mindent megtudhatnánk Zbyszko felől, meg Danuśka felől is.

- És minémű beszéddel értesz szót véle, holott néki nyelve nincsen?

- Hát ki jelenté meg, ha nem ő maga, hogy nincsen nyelve? Látja kigyelmed, hogy sok szóbeszéd nélkül is értésünkre adott mindent, amit csak tudnunk kell. Hát még ha jeleit, fejének és kezének mozgásait is megtanuljuk! Ha kigyelmed példának okából megkérdezi, hogy Zbyszko Malborgból megtért-e Szczytnóba, bizonyos igaz, hogy rábólint avagy megcsóválja fejét, s ugyanígy egyéb dolgokban is.

- Igaz a'! - mondta a cseh.

- Én sem tagadom, hogy igaz - hagyta rá Maćko -, és magam is ebben forgatám a fejem, csak énnálam előbbvaló az értelem, hogynem a szájnak jártatása.

Azzal parancsot adott, hogy a szekerek forduljanak vissza a mazowszei határ felé. Útközben Jagienka minduntalan a szekérhez rúgtatott, amelyen Jurand feküdt, mert félt, hogy nem hal-e meg alvás közben.

- Nem ismertem meg - jegyezte meg Maćko -, de nem is csoda. Olyan férfiú volt annak előtte, akár a bölénybika! A mazurok úgy mondák, hogy talán egyedül ő mérkőzhetett volna meg Zawisza úrral, most meg valóságos csontváz.

- Azt beszélték - vetette közbe a cseh -, hogy mindenféle kínzásokkal pusztíták el, de némelyikük hinni sem akarta, hogy keresztény emberek ezt mívelhetnék felövezett lovaggal, ki szintúgy Szent György lovag oltalma alatt áll.

- Az Úr megadta, hogy Zbyszko legalább kicsinyég bosszút állt érte. De hát lássátok, micsoda különbség van közöttük és miközöttünk. Igaz! A négy ebfia közül három már elveszett, de viadalban pusztulának el, és egyikük sem vágta ki egynek is a nyelvét fogságban, meg a szemét sem sütötte ki.

- Az Úristen lát törvényt felettük - szólalt meg Jagienka.

De Maćko Hlavához fordult:

- Hát te hogyan ismerted meg?

- Én sem ismertem rá mindjárt, ámbátor később láttam, mint kigyelmed, de valami forgott a fejemben, s minél jobban néztem, annál jobban forgott... Szakálla nem volt, meg a haja sem volt fehér, hogyan ismerhettük volna fel ama hatalmas, erős lovagot ilyen szegény koldus képében! De mikor kisasszonyom megmondta, hogy Szczytnóba tartunk, s ő erre felüvöltött, mindjárt nyíladozék az értelmem.

Maćko elgondolkozott.

- Spychówból el kellene vinni őkigyelmét a herceg úrhoz, ki e jeles vitézének ilyen szörnyű sérelmét bizonnyal el nem engedi.

- Letagadják, uram; hitszegéssel elragadták a gyermekét, és letagadták, a spychówi úrról meg majd azt mondják, hogy párviadalban veszté el nyelvét, kezét meg szemét.

- Igazán szólasz - vélte Maćko. - Hiszen ezek annak idején magát a herceg urat is elragadták. Nem indíthat hadat ellenük, mert nem bír velük, hanemha király urunk melléje áll. Mert beszélnek az emberek, sokat beszélnek ama készülő nagy hadról, de én még a kicsinyét sem látom.

- Van a' Witold herceggel.

- Istennek legyen hála, hogy legalább az kutyába se veszi őket. Hej! Witold knyáz! Az csak a jeles úr! Még fortéllyal sem bírják le, mert egyes-egyedül több fortély van abban, hogynem bennük, mindnyájukban. Volt úgy, hogy az ebfiak megszoríták, s már úgy látszott, reávillan az halálos szablya, de ő, miként a kígyó csúszik ki, s már beléjük is mar... Vigyázz, ha üt, de százszorta jobban vigyázz, ha simogat.

- S mindenkivel ilyen?

- Nem mindenkivel, hanem a keresztesekkel. Másokhoz jó, és bőkezűen adakozó úr ő!

Maćko elgondolkozott, mintha jobban emlékezetébe akarná idézni Witold herceget.

- Egészen másmilyen ember az, mint az itteni hercegek - mondta végre. - Zbyszkónak is hozzá kellett volna fordulnia, mert ő alatta és ővele lehet a keresztesek ellen legtöbbet elérni.

Kis idő múlva még hozzátette:

- Ki tudja, ott nem találkozunk-é még mind a ketten, mert a legigazabb bosszút is ott lehet meglelni.

Azután megint Jurandról beszéltek, az ő szerencsétlen sorsáról és a keresztesektől szenvedett rettenetes sérelmeiről. Hogy a keresztesek előbb minden igaz ok nélkül meggyilkolták szeretett feleségét, azután a bosszúért bosszúval fizetvén elragadták gyermekét, végül meg őt magát olyan borzalmas kínokkal gyötörték meg, amilyeneket még a tatárok sem gondolhattak volna ki. Maćko és a cseh fogukat csikorgatva gondoltak rá, milyen új, milyen pokolian kimódolt kegyetlenség volt az is, hogy ilyen állapotban szabadon bocsátották. Az öreg lovag fel is tette magában, hogy jól kipuhatolja, hogyan történt mindez, azután bőséggel megfizet érte.

Ilyen beszélgetéssel és gondolatokkal telt el az út Spychówig. A derűs nap után csendes, csillagos éj következett, így hát nem is háltak meg sehol, csak háromszor bőségesen megabrakoltattak, még sötét éjjel átlépték a határt, s hajnalban, a felfogadott vezető útbaigazításával megérkeztek a spychówi földekre. A vén Tolima nyilván vaskézzel tartotta ott a rendet, mert alig hatoltak be az erdőbe, két fegyveres legény nyargalt elébük, azonban látván, hogy nem katonaság, csak csekély kis csoport közeledik, nemcsak hogy kérdezősködés nélkül átengedték, hanem át is vezették az árterületeken és mocsarakon, melyeken ismeretlen ember semmiképpen át nem hatolhatott volna.

A várban Tolima és Kaleb atya fogadta a vendégeket. Az őrség között villámként cikázott szerte a hír, hogy az úr megérkezett, irgalmas, könyörületes emberek hozták meg. Csak mikor meglátták, milyen állapotban került ki a keresztesek kezei közül, egyszerre viharként tört ki belőlük a veszett düh. Ha ekkor a föld alatti tömlöcökben még lett volna keresztes rab, azt ugyan semmiféle emberi erő meg nem mentette volna a rettenetes haláltól.

A vitézek azonnal lóra akartak szökni, s vágtatni a határra, összefogdosni annyi németet, amennyit csak lehet s fejüket lába elé gurítani, de Maćko megfékezte nagy viharzásukat, mert tudta, hogy a németek a városokban és várakban ülnek, a falusi nép pedig egy test és vér övelük, csak éppen német elnyomás alatt él. De sem e lárma és kiáltozás, sem a kútgémek csikorgása nem tudta felébreszteni Jurandot, kit a szekérről medvebőrön átvittek saját ágyasházába, s nyoszolyájára fektették. Kaleb atya maradt mellette, ki régi barátja s immár olyan, mintha született atyjafia lett volna. Azonnal hő imába kezdett, hogy a Megváltó adná vissza a szerencsétlen Jurand szeme világát, nyelvét és kezét.

Az úttól eltörődött vendégek némi falatozás után szintén nyugovóra tértek.

Maćko már jó délfelé ébredt s legényével Tolimát szólíttatta.

Már korábban megtudván Hlavától, hogy Jurand - minekelőtte elment volna - mindnyájuknak megparancsolta, hogy Zbyszkónak engedelmeskedjenek, s hogy Spychówot is Zbyszkóra bízta a pap száján keresztül; a feljebbvaló hangján szólt az öreghez:

- Ifjú uratok nagybátyja vagyok én, s az ő távol való létében én parancsolok itt.

Tolima meghajtotta ősz fejét, mely némileg farkaspofához hasonlított, s tenyeréből füle köré tölcsért formálva, kérdezte:

- Úgy hát tekigyelmed a bogdanieci lovag úr?

- Én vagyok - felelte Maćko. - Honnan ismersz engem?

- Mert az ifjú lovag úr idevárta kigyelmedet, s felette igen tudakolt felőle.

Erre Maćko talpra ugrott s tekintélyét feledve, kiáltotta:

- Zbyszko itt van?

- Itt volt, de két napja tovább ment.

- Istenemre! Honnan jött s hová ment?

- Malborgból, útközben Szczytnóba is betért, de hogy hova ment, annak nem vagyok tudója.

- Nem mondá?

- Netán Kaleb atyának.

- Hej, erős Isten, akkor hát elkerültük egymást! - kiáltotta Maćko combjára csapva.

Tolima most már a másik füle elé is tölcsért formált.

- Hogyan véli kigyelmed?

- Hol van Kaleb atya?

- Az idős lovag úr ágyasházában.

- Hívd csak ide! Avagy nem is... Magam megyek hozzája.

- Hívom! - szólt az öreg.

S kiment. De mielőtt a pap jött volna, Jagienka lépett be.

- Gyere csak ide! Tudod-é, mi történt? Zbyszko két nap előtt itt járt.

A leány arca egy pillanat alatt elváltozott, s a szűk, csíkos nadrágba bújtatott lába szemmel láthatólag megremegett.

- Itt volt és elment? - kérdezte erősen dobogó szívvel. - Hová?

- Két nap előtt, de hogy hová, annak netán Kaleb atya a tudója.

- Menjünk hát hozzá! - döntött a leány határozott hangon. Kis idő múlva jött már Kaleb atya, s úgy vélvén, hogy Maćko Jurand úr felől kíván tudakozódni, igyekezett őt megelőzni.

- Még alszik.

- Úgy hallám, Zbyszko itt vala? - kiáltotta Maćko.

- Igen. Két nap előtt kelt útra.

- Hová?

- Azt még ő maga sem tudta... Keresni... A żmujdzi határ felé vette útját, ahol most háború vagyon.

- Irgalmas Isten! Mondjad, atyám, mit tudsz felőle?

- Amennyit az ő szájából hallék. Malborgban járt, hol igen hatalmas oltalomban vala része, mert a nagymester öccse vevé pártfogásába, ki mindnyájuk között a legjelesebb lovag. Az ő parancsára Zbyszko minden várban szabadon kereshette övéit.

- Jurand urat és Danuśkát?

- Igen, de a lovag urat már nem kereste, mert azt mondák néki, hogy nem él.

- Beszélj el, szentatyám, mindent, kezdetétől fogva.

- Jó, csak hadd szusszantok, és térek kicsinyég magamhoz, mert más világról jövék.

- Minémű más világról?

- Arról, hová lóháton nem, csupán az imádság szárnyán lehet eljutni... Jézus Urunk lába zsámolyától, hol irgalomért könyörgék Jurand úr számára.

- Csodáért imádkozik kigyelmed? Van ilyen hatalmad? - kérdezte Maćko nagy kíváncsisággal.

- Hatalmam semmilyen sincsen, de van Megváltó Urunknak, ki ha akarja, visszaadhatja Jurand úr szeme világát, nyelvét és kezét is...

- Ha akarja, meg is teheti - felelte Maćko -, mindazonáltal nem csekély dologért könyörögsz, szentatyám.

Kaleb atya nem felelt, talán nem is hallotta jól, mert a tekintete mintha még mindig önkívületi állapotot mutatott volna, s valóban látszott, hogy ennek előtte mélységesen elmerült a könyörgésben.

Most azért tenyerébe rejtette arcát, s kis ideig szótlanul ült, végül megrázkódott, keze fejével megtörülte szemét, csak aztán szólalt meg:

- Most kérdezzen kigyelmed.

- Mi módon talált kedvet Zbyszko a sambiai helytartó orcája előtt?

- Ő már nem sambiai helytartó...

- Az nem is fontos dolog, figyelmezz, szentatyám, mit kérdezek és mondd el, amit tudsz.

- Vitézi tornán talált kedvet előtte. Ulrik úr szeret sorompóba szállni, így hát ővele is mérkőzék, mert sok lovagi vendég volt Malborgban s a nagymester vitézi játékokat rendele. Ulrik úr nyergének hevedere viadal közben megszakadt, úgyhogy Zbyszko könnyen ledönthette volna, de ő, meglátván a bajt, földbe üté kopját, s a megingó Ulrik lovagot megtámogatá.

- Hej! Látod-e! - kiáltotta Maćko Jagienkának. - Ezért talált hát kedvet Ulrik előtt?

- Ezért. Ennek utána már nem kívánt véle mérkőzni, sem éles, sem tompa kopjával, mert felette igen megkedvelé. Zbyszko meg is jelenté néki minden búját-baját, amaz meg, minekutána igen szeme előtt viseli az lovagi virtust... rettenetes haragra gerjedt s mindjárt vitte is Zbyszkót bátyjaura, a nagymester elé panaszlani. Az Úr megadja néki ezért az üdvösséget, mert nem sokan vannak közöttük, kik az igazságnak ilyen kedvelői. Zbyszko azt is elmondta nékem, hogy de Lorche úr is nagy segítségére vala, őt ugyanis a keresztesek, jeles nemzetségéért és temérdek gazdagságáért, fölöttébb tisztelik, ő pedig mindenben Zbyszko mellett állott.

- Aztán mi haszon támadt a panaszból, meg ama bizonyságokból?

- Az, hogy a nagymester nagy keményen megparancsolá a szczytnói komturnak, hogy minden foglyot és rabot, kik Szczytnóban előtaláltatnak, legottan küldene Malborgba, Jurand urat sem vévén ki. A komtur írásban felelé, hogy Jurand úr meghalt sebeiben, s ugyanott a templom mellett van eltemetve. A többi foglyot megküldé, kik között találtaték amaz idétlen leányzó is, de a mi Danuśkánk nem volt közöttük.

- Hlava, Zbyszko fegyverhordozója, már megjelenté nékem, hogy Rotger, kit Zbyszko ölt meg Janusz herceg úr udvarában, már ott szólott emez idétlen leányzóról. Azt mondta, hogy ők Jurand leányának vélték, s mikoron a hercegasszony szemére veté, hogy az igazi Jurandównát jól ismerték, s tudván tudták, hogy nem volt idétlen, a keresztes imigyen szóla: „Szent igaz, de azt hivénk, a gonosz elvarázsolta."

- Ugyanezt írta a komtur a nagymesternek is, hogy ama leányzót nem rabságban, hanem oltalmukban tartották, minek utána kiragadták a haramiák kezéből, kik esküvel vallották, hogy ez Jurand úr elvarázsolt leánya.

- S a nagymester hitelt adott néki?

- Ő maga sem volt tudója, hitelt adjon-e néki vagy sem, de Ulrik úr még nagyobb haragra gyúlt, s megnyeré bátyjaurától, hogy Zbyszkóval együtt a rendnek egy tisztségviselőjét is Szczytnóba küldjék, mi meg is történt. Odaérvén, az öreg komturt már nem lelték ott, mert a keleti várak felé, hadba indult Witold úr ellen, csak a várnagyot hagyta maga helyett, kinek a tisztségviselő megparancsolá, hogy minden boltozatot és tömlöcöt megnyisson. Ezután szorgalmatosan keresték, de nem leltek semmit. Kikérdezték a népet is, az egyik meg is jelentette Zbyszkónak, hogy a paptól nagy sok dolgokat meg lehetne tudni, mert az érti a néma hóhér beszédét, de a hóhért magával vivé az öreg komtur, a pap pedig éppen akkor Królewiecben volt, hol a papok tartának valamelyes kongresszust... Mondta; hogy a papok gyakorta egybegyülekeznek ott, s onnan küldik panaszszavukat a pápához a kereszteslovagok ellen, mert nekik sincsen jó sorsuk a lovagrend pálcája alatt...

- Csak azt csodálom - jegyezte meg Maćko -, hogy Jurand urat nem találták meg.

- Mert a vén komtur nyilván már korábban elbocsátá. Nagyobb gonoszság volt az elbocsátásában, mintha nyakát szegték volna. Azt kívánták, hogy halála előtt még minél többet szenvedjen! Többet, hogynem egy ilyen magas méltóságú úr elbírná. Világtalan is, néma is, és jobb keze sincsen... szent Úristen!... Sem haza el nem találni, sem kenyérért könyörögni avagy az utat tudakolni... Úgy vélték, majd elpusztul éhen; valahol az útszélen, avagy az elébe akadó vízbe fullad. Mit hagytak meg néki? Semmit, csak az emlékezést, hogy ki, micsoda volt ő, s nagy nyomorúsága felismerését. Pedig ez minden kínok fölött való gyötrelem... Talán valamelyik templom kapujában avagy az út szélén üldögélt, s Zbyszko arra lovagolván, nem ismerte fel. Talán ő maga is hallá Zbyszko hangját, de nem kiálthatott reá... Hej!... szavam szakad könnyeim miatt!... Csodát tett az Úr, hogy kigyelmetek fellelék, s ez okáért vélem, hogy még nagyobbat is teszen, ámbár csak az én méltatlan, bűnös ajkaim könyörögnek érte.

- S mi többet mondott mégis Zbyszko? Hová ment? - kérdezte Maćko.

- Még imigyen szóla: „Tudom, Danuśka Szczytnóban volt. Ezek elragadták és vagy megölték, vagy elhurcolták. A vén Löwe mívelé ezt - mondta Zbyszko -, s engem úgy segéljen az Úr, hogy meg sem pihenek, míg őt kezembe nem kapom."

- Ezt mondá? Akkor bizonnyal naptámadatnak, az ottani komturiák felé vette útját, de ott most háború dúl.

- Tudta, hogy háború van, azért sietett Witold knyáz zászlaja alá. Azt mondá, ővéle hamarabb célt talál a keresztesek ellen, mint magával a király úrral.

- Witold úrhoz! - kiáltotta Maćko talpra szökve.

Aztán Jagienkához fordult:

- Látod, minémű dolog az értelem? Nem mondám magam is ugyanezt? Istenemre, előre mondtam, hogy Witold úrhoz kell mennünk...

- Zbyszko biztosan reméllette - kezdte a szót ismét Kaleb atya -, hogy Witold úr Poroszországra üt, s az ottani várakat megdúlja.

- Ha időt adnak néki hozzá, el nem hagyja - felelte Maćko. - No, Istennek légyen hála, most már legalább tudjuk, hol keressük Zbyszkót.

- Akkor hát mindjárt indulnunk kell! - tette hozzá Jagienka.

- Hallgass - kiáltotta Maćko. - Nem illendő dolog, hogy az apródnép tanácsával hivalkodjék.

Így szólván, jelentőségteljesen villantott rá, mintha figyelmeztetni akarná, hogy ő most apród, a leány észbe is kapott, s elhallgatott.

De Maćko rövid gondolkozás után így szólt:

- Zbyszkót most már megleljük, annyi szent. Mert bizonnyal nem másutt, hanem Witold úr oldalán lészen, de már azt is illendő volna tudni, hogy van-e még keresnivalója ez világon, ama pávabóbitákon kívül, kiket fogadásában esküdött?

- Mi módon lehetne felismerni e dolgot? - kérdezte Kaleb atya.

- Csak tudnám, hogy ama szczytnói pap megtért-é már a szinódusból? Ha igen, szívesen egybejönnék véle - felelte Maćko. - Levelem vagyon Lichtensteintől, így hát biztonságosan mehetek Szczytnóba.

- Nem szinódus vala az, hanem kongresszus - igazította ki Kaleb atya. - S a pap már bizonnyal nagy ideje honn vagyon.

- Akkor jó. A többit már rám bízhatjátok... Magammal viszem Hlavát meg két legényt a harci ménekkel, hogy ha úgy fordulna, kéznél legyenek, és már indulok is.

- Azután Zbyszkóhoz? - kérdé Jagienka.

- Igen, de te az ideig veszteg maradsz, s megvárod, míg Szczytnóból megtérek. Úgy vélem, három-négy napnál tovább nem maradok el. Kemények még a csontjaim s a testi törődés nem újság nékem. De előbb még, Kaleb atyám, megkérem kigyelmedet, írna levelet ama szczytnói papnak. Könnyebben elhiszi szavamat, ha kigyelmed írását elébe adom... Merthogy papok között mégiscsak nagyobb az egymáshoz való bizalom.

- Az emberek jót szólnak ama papról - felelte Kaleb atya. - S ha valaki tud valamit, bizonnyal ő az.

Estenden meg is írta a levelet. Másnap még meg sem virradt, s Maćko már távol járt Spychówtól.

XII

Jurand Kaleb atya jelenlétében ébredt fel hosszú, mély álmából s minekutána alvás közben elfelejtette, mi történt véle, s nem tudta, hol van, tapogatni kezdte a nyoszolyát meg a falat, amely mellett feküdt. De Kaleb atya átölelte, s az elérzékenyüléstől sírva szólt:

- Én vagyok! Spychówban van nagyságod! Jurand testvér! Az Úr fölöttébb meglátogatott... de most itt vagy tieid között... Istenes emberek hozának ide... Jurand testvér! Testvér!!...

Azzal mellére ölelte s csókolta homlokát, üres szemgödreit, ismét magához szorította, ismét csókolta, az meg kezdetben egészen kábult volt, mintha semmit sem értene, de végül bal kezével végigsimította homlokát, meg a fejét, mintha az álom és kábultság sűrű fellegeit űzné, hajtaná széjjel.

- Hallasz-é, értesz-é? - kérdezte Kaleb atya.

Jurand fejével bólintott, hogy hallja, azután bal kezével az ezüst feszület után nyúlt, melyet valahanapján egy gazdag német lovagtól zsákmányolt. Levette a falról, ajkához, majd keblé-hez szorítá, s végül Kaleb atyának nyújtotta:

Az pedig így szólt:

- Értelek, testvér! Ő megmarad néked. S miként kihozott e földi rabságból, éppen úgy mindent visszaadhat néked, mit elveszítél.

Jurand kezével felfelé mutatott, jelezvén, hogy őneki majd ott adnak vissza mindent. Erre kiégetett szemgödrei ismét könnyezni kezdtek, s rettenetes fájdalom ült ki meggyötört arcára.

Kaleb atya, látván e mozdulatot és a fájdalom kifejezését, megértette, hogy Danusia már nem él, letérdelt hát Jurand ágya mellé:

- Adjál Uram örök nyugodalmat néki, s az örök világosság fényeskedjék néki, nyugodjék békében, mindörökké, ámen! - mondotta.

Erre a világtalan felült ágyában, fejét tagadólag rázta, s kezével hadonászott, mintha cáfolni akarná Kaleb atya gondolatát, s visszatartani, hogy ne mondja tovább, de nem tudták megér-teni egymást, mert e pillanatban belépett a vén Tolima s utána a várőrség vitézei, a kasznárok, a felsőbb állapotú, idősebb spychówi parasztok, az erdőőrök és halászok, mert villámként terjedt el a hír, hogy a vár ura megtért Spychówba. Mind siettek a térdét ölelgetni, s keserű könnyekre fakadtak a nyomorék aggastyán láttára, ki semmiben nem emlékeztetett a régi félelmetes Jurandra, ama verhetetlen hősre, a keresztesek rémére, ki minden bajvívásban, minden csatájában győzedelmes vala. De azok között, kik véle hadban jártak, voltak, akiket vad düh ragadott magával, arcuk elsápadt s szörnyű gyűlölet ült ki vonásaikra. Egyszerre csoportokba verődtek, suttogtak, könyökükkel bökdösték, taszigálták egymást, míg végül a várőrség vitézei közül egy Sucharz nevű, ki egyben kovács is volt Spychówban, Jurandhoz lépett, átölelte térdét, és így szólt:

- Mikor tenagyságod megtért, mi legottan indultunk volna Szczytno alá, de ama lovag úr, ki nagyságodat idehozta, eltilta. Most azért kérünk, uram, engedd meg nekünk, hogy ráüssünk ama várra, mert bosszú nélkül meg nem maradhatunk. Legyen úgy, mint eddig volt. Eddigelé senki minket meg nem gyalázott, hogy meg ne fizetett volna érte, s ezután se mívelje. Eleget jártunk mi reájuk nagyságod pálcája alatt, most azért elmegyünk Tolimával avagy nélküle is. Meg kell vennünk Szczytno várát, hogy kiontsuk amaz ebfiak vérét! Úgy segéljen minket az Isten!

- Úgy segéljen! - ismételte meg tíz-egynéhány hang.

- Fel Szczytnóba!

- Vért nekünk!

A láng egyszerre elharapózott a mazurok heves szívében. Az arcok összerándulnak, a szemek megvillantak, itt is, ott is fogak csikorgása hallatszott. De kis idő múlva a szóbeszéd s a fogcsikorgatás elhallgatott, s minden szem Jurandra szegeződött.

A lovag arca egyszerre bíborszínt öltött, mintha a régi gyűlölet, a régi harci kedv zendült volna meg benne. Felemelkedett, s ismét a falat kezdte tapogatni. Az emberek azt hitték, hogy a szablyát keresi, de ujjai a feszületet találták meg, melyet Kaleb atya a régi helyére akasztott.

Ismét levette a falról, arca elhalványult; üres szemgödreit a magasba emelte, az emberek felé fordult, s elébük tartotta a feszületet.

Csend lett. Odakint alkonyodott. A nyitott ablakon át beáramlott a madarak csicsergése, amint elülni készülődtek a padlásokon meg az udvaron zöldellő hársfák ágain. A nap utolsó bíborsugarai a szobába hatolván, a felemelt feszületre és Jurand fehér hajára estek.

Sucharz, a kovács, Jurandra pillantott, azután végignézett társain, majd ismét végighordozta rajtuk tekintetét, aztán keresztet vetvén magára, lábujjhegyen indult ki a szobából. Utána ugyanilyen csendben mentek ki a többiek, s csak az udvaron álltak meg és kezdtek suttogni egymással.

- Most mi lészen?

- Nem megyünk? Hogyan?

- Nem engedi.

- Istenre bízza a bosszút. Látszik, még a lelke is elváltozék.

S valóban így is volt.

Közben már csak Kaleb atya, a vén Tolima s velük együtt Jagienka és Anulka maradtak Jurand ágyasházában, kik látván az imént, hogy az udvaron népes, fegyveres csoport tart a ház felé, idesiettek megnézni, mi történt.

Jagienka lépett Jurandhoz, mert ő bátrabb s magabízóbb is volt, mint Anulka.

- Isten segéljen meg, Jurand lovag úr! - szólt. - Mi vagyunk itt, kik porosz földről idehoztuk.

Jurand arca az üde hang hallatára egyszerre felderült. Nyilván még pontosabban eszébe jutott minden, ami a szczytnói országúton történt, mert fejével bólogatva, s tenyerét néhányszor egymás után szívéhez szorítva hálálkodott. Jagienka viszont elbeszélte néki, hogy Hlava, Zbyszko cseh fegyverhordozója, miként ismerte fel, s végül hogyan hozták el szekéren Spychówba. Beszélt magáról is, hogy társával együtt a bogdanieci Maćko lovag úr, Zbyszko bátyjaura után hordozzák a sisakot meg pajzsot. Elmondta, hogy Maćko Bogdaniecből az ifjú lovag felkutatására indult el s most Szczytnóba ment, de három avagy négy nap múlva megtér Spychówba.

Jurand most már Szczytno hallatára nem esett ugyan olyan izgalomba, mint az első esetben amott az országúton, de arcán most is nagy nyugtalanság látszott. Jagienka azonban megnyugtatta, hogy Maćko lovag úr éppen olyan ravasz és eszes is, mint amilyen bátor, őt hát senki tőrbe nem csalhatja, s ennek felette levele van Lichtenstein lovagtól, melynek erejével mindenütt bátorsággal megfordulhat. E szavak szemlátomást megnyugtatták Jurandot; látszott

rajta, hogy sok más dolgot is szeretne megkérdezni, s mivel nem teheti, szenved is lelkében, mit az okos leányzó azonnal felismervén, tovább beszélt:

- Ha gyakorta szólhatunk egymással, bizonnyal nagy hamar szót is értünk.

Erre Jurand ismét elmosolyodott, felé nyúlt, kezét tapogatózva a fejére helyezte, s hosszú ideig így tartá, mintha áldást mondana reá. Mert sokat köszönhetett is Jagienkának, de azonfelül is nagyon a szívébe simult ez az ifjúság, ez a csacsogás, mely annyira emlékeztetett a madárcsicsergésre.

Ettől kezdve, mikor csaknem naphosszat tartó imáját megszakította, vagy mikor éppen nem aludt, mindig kereste maga körül s ha nem volt ott, vágyott a hangja után, s minden úton-módon igyekezett Kaleb atyának és Tolimának értésére adni, hogy közelében akarja tudni e kedves kis apródot.

A leány meg jött örömest, mert jóságos szíve őszintén megesett a lovagon, és valahogyan hamarabb is telt így az idő, s a Maćkóra való várakozás, kinek távolléte kezdett egy kicsit elhúzódni.

Úgy volt, hogy három nap múlva visszatér, s íme, már elmúlt a negyedik és az ötödik is. A hatodik nap estéjén azután a nyugtalankodó leányzó már kérni akarta Tolimát, hogy bocsásson embereket tudakozásra, mikor az őrhelyül szolgáló tölgyfa tetejéről jelentették, hogy bizonyos lovon való emberek közelednek Spychówka. Kis idő múlva valóban lódobogás hallatszott a felvonóhídon s a várudvarra benyargalt Hlava Maćko egy másik legényével. Jagienka, ki már előbb lesietett a felső teremből s az udvaron várakozott, azonnal hozzáugrott, még mielőtt az a lóról leszállhatott volna.

- Hol van Maćko? - kérdezte a rémülettől dobogó szívvel.

- Elment Witold knyázhoz, néked pedig, kisasszonyom, meghagyá, hogy maradj itt - felelte a csatlós.

XIII

Jagienka, hallván, hogy Maćko parancsára Spychówban kell maradnia, egy ideig a csodálkozás, a fájdalom és a harag miatt egy szót sem tudott szólni, csak nézett Hlavára tágra nyílt szemmel, ki jól értvén, hogy milyen fájdalmas hírt hozott néki, hozzátette:

- Kívánnám megjelenteni néked, kisasszonyom, hogy Szczytnóban mi mindent hallottunk, mert sok jeles hírünk vagyon.

- Zbyszkóról is?

- Nem. Csak szczytnói hírek... tudod, kisasszonyom...

- Értem! A legény nyergelje le a lovakat, te meg jövel utánam.

Felvezette a csehet a felső emeletre.

- Mi okából hagyott el minket Maćko? Mi okából üljünk veszteg Spychówban, s te mi okából tértél meg? - kérdezte egy lélegzet alatt.

- Azért jöttem - felelte Hlava -, mert Maćko lovag úr parancsolta. Szerettem volna véle menni a hadba, de a parancs, parancs. Maćko lovag úr ekként szólt: „Megtérsz Spychówba, hogy a zgorzelicei kisasszonyt vigyázd, s ott várasz tőlem híreket. Úgy fordulhat, hogy el kell őt kísérjed Zgorzelicébe, mert bizonyos, hogy egymagában nem mehet."

- Az isten szerelmére! Mi történt? Felleltétek Jurand úr leányát? Avagy Maćko nem Zbyszkóhoz, hanem Zbyszkóért ment? Te láttad a kisasszonyt? Beszéltél véle? Mért nem jött véled s hol vagyon most?

A cseh, hallván a kérdések e sokaságát, a leány térdéhez hajolt s így szólt:

- Ne légyen bántásodra, szerelmetes kisasszonyom, hogy mind e kérdésekre egyszerre nem felelhetek, mert nem is lehet; de egymás után, szép rendjén megfelelek, ha ugyan valami akadálya nem lesz.

- Jól van! Felleltétek, avagy nem?

- Nem. Mindazonáltal biztonságos hírünk vagyon, hogy Szczytnóban volt, hogy onnan, mint mondák, valamerre a keleti várak felé hurcolták.

- Akkor mink miért üljünk veszteg Spychówban?

- Bah! És ha megkerül? Akkor, látod, kisasszonyom... valahogyan... mert igaz is, nem volna miért...

Jagienka elhallgatott, csak két orcája gyulladt ki.

A cseh folytatta:

- Véltem, és most is vélem, hogy amaz ebfiak karmai közül élve ki nem ragadhatjuk, de minden az Úr kezében vagyon. Úgy illik, hogy elején kezdjem a szót. Megérkezénk hát Szczytnóba, igen. Maćko lovag úr a várnagynak elejbe adá Lichtenstein levelét, ő meg, ki ifjúsága idején Kuno fegyverhordozója volt, szemünk láttára megcsókolá a pecsétet, szíves vendéglátással fogadott, és semmiben nem vala kétséges hozzánk. Ha lett volna némi emberünk a közelben, még a várat is megvehettük volna, úgy megbízott bennünk. Azt sem tiltá, hogy ama pappal találkozzunk, két éjszakán át szólottunk is véle, s fölöttébb különös dolgokat hallánk, kiket a pap a hóhértól tudakolt ki.

- A néma hóhértól?

- Néma, de a papnak mindent meg tud beszélni jelekkel, amaz meg úgy érti, mintha élőszóval beszélne hozzá. Különös dolgok ezek, úgy vélem, alighanem az Úr keze volt benne. Ama hóhér csapta le Jurand úr kezét, tépte ki nyelvét, és égette ki szemét. Olyan ember az, ki, ha férfiemberről van szó, semmiféle kegyetlenségtől meg nem borzad, még ha azt parancsolnák néki, hogy tulajdon fogával tépne szét valakit, azt is megmívelné. De zsenge, gyermekded leányzóra, ki még egészen ki sem bontakozott, kezét fel nem emeli, még akkor sem, ha halálra kínoznák érte. Azért ilyen ő, mert valaha néki is volt egyetlen leánykája, kit mindenekfelett kedvele, s kit a keresztesek...

Itt elakadt a szava s nem tudta, hogyan mondja tovább, de Jagienka mindjárt észrevette zavarát, s közbeszólt:

- Ne a hóhér leánykájáról szólj nekem!

- Mert ez együtt jár - felelte a cseh. - Mikoron a mi urunk Rotger lovagot néggyé szabdalá, a vén Siegfried komtur majd hogy meg nem veszekedett. Szczytnóban az járta, hogy Rotger az ő fia. A pap is bizonyítá, hogy soha atya tulajdon fiát jobban nem kedvelé. Így hát a bosszúért eladá lelkét az ördögnek, mit a hóhér is látott! Úgy beszélt a halottal, akár én teveled, kisasszonyom. Amaz meg a koporsóból ránevetett, avagy fogát csikorgatá, máskor meg fekete nyelvével nyaldosta magát örömében, hogy a vén komtur Zbyszko lovag úr fejét ígérte néki. De hogy a lovag urat akkoron meg nem kaphatta, Jurand urat gyötörteté meg nagy sok kínzásokkal, s kitépett nyelvét, meg levágott jobbját Rotger koporsójába helyezé, ki mindjárt azon nyersen falni kezdé...

- Félelmetes ezt hallanom! Az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében, ámen! - mondta rá Jagienka.

Felállt helyéről, egy hasábot vetett a kandallóba, mert közben egészen beesteledett.

- Hogyne! - folytatta Hlava. - Nem vagyok tudója, miként lészen az a végítélet napján, mert bizonyos igaz, hogy ami Jurandé, annak hozzá kell visszatérnie, de ez már nem emberi értelem dolga. Ímé, a hóhér mindezt látta. Most azért a komtur jól tartván a vámpírt emberhússal, tovasietett, hogy Jurand gyermekét is néki adná, mert amaz nyilván megsúgta néki, hogy e tor után ártatlan vért kívánna inni... De a hóhér, kiről már mondám, hogy mindent megtesz, csak éppen gyermekded leánykák sérelmét el nem viselheti, már annak előtte elrejtőzék a lépcsők között... A pap is úgy véli, hogy nem tiszta az ő értelme, és inkább barom, hogynem ember, de ezt az egyet igen jelesül érti, s ha úgy fordul, ravaszságban senki túl nem tesz rajta. Megült hát a lépcsőkön, és várt, végül is közeledék a komtur. Hallja a szuszogást, látja a két égő szemet, s felette igen megrémült, mert lidércnek vélte. Az meg öklével tarkón sújtá! Úgy számított, hogy gerincét megtöri, s akkor kívülről még jele sem lészen, mindazonáltal nem ölte meg. A komtur elalélt, s a rémülettől ágynak esett, de mikor felépült, már nem volt bátorsága Jurandównára kezet emelni.

- De azért elhurcolta.

- El, és véle együtt a hóhért is. Nem tudta, hogy amaz védelmezé meg a leányt, azt hitte, valami meg nem fogható erő lehetett, akár jó, akár gonosz. De azért biztonságosabbnak tartá, hogy a hóhér ne maradjon Szczytnóban. Úgy lehet, valamelyes bizonyságtételtől félt... Mert igaz, hogy néma, de az ítélőmester előtt, a pap száján átal, elmondhatná, minek tudója volt. Végül hát a pap imigyen szóla Maćko lovag úrhoz: „A vén Siegfried el nem veszejti Jurandównát, mert fél, s még ha másnak kívánná is megparancsolni, amíg Diederich él, meg nem teheti, már azért sem, mert a hóhér már egyszer megoltalmazá."

- S tudta a pap, hová vitték?

- Nemigen, de valamit hallott, hogy Ragneta várába, ki nem messze vagyon a litván, vagyis a żmujdżi határtól.

- S Maćko mit szólt?

- Maćko lovag úr meghallván a szót, másnap imigyen szólt hozzám: „Ha így van, akkor talán meg is leljük, most azért legottan Zbyszkóhoz kell igyekeznünk, hogy a Jurand leánykája révén valahogyan lépre ne csalják, ahogyan Jurand urat lépre csalták. Ha azt mondanák néki, hogy kiadják a leányzót, csak jöjjön érte enmaga, bizonnyal meg is teszi, akkor aztán a vén Siegfried olyan bosszút vesz rajta Rotgerért, minéműt emberi szem még nem látott."

- Igaz is! Igaz is! - kiáltotta Jagienka nyugtalanul. - Ha ezért volt ilyen sietős e dolog, akkor jól van.

Kis idő múlva ismét Hlavához fordult:

- Csak abban vétette el, hogy téged visszaküldött. Minek vigyázni minket itt Spychówban? Megoltalmaz a vén Tolima is, ott meg Zbyszko jó hasznodat látná, mert erőd is van, meg értelmed is.

- Hát téged, kisasszonyom, ha úgy fordul, ki kísér Zgorzelicébe?

- Ha úgy fordul, jöhetsz korábban, őket megelőzvén. Úgyis hírvivőt kell bocsátaniok, küldhetnek téged, hogy minket egyben Zgorzelicébe is elkísérnél.

- Addig hát itt maradsz, kisasszonyom?

- Az Úr az árvák őrizője! Itt maradunk.

- És nem lészen gyötrődésedre? Mit míveltek itt addig?

- Jézus Urunkat kérjük, hogy adja vissza Zbyszko boldogságát, s mindnyájatokat tartson meg egészségben... - felelte Jagienka, s fájdalmas zokogásra fakadt.

A legény ismét térdéhez hajolt, s áhítattal mondá:

- Olyan vagy te, kisasszonyom, akár a mennyei angyalok közül egy!

XIV

Jagienka letörölte könnyeit, s a csehvel együtt Jurandhoz ment, hogy megjelentse néki a híreket. A fogadóteremben találták, lába előtt a szelídített farkasszukával. Mellette ült Kaleb atya és Anulka meg a vén Tolima. A helybéli klérikus, ki egy személyben lantos is volt, kobzát pengetve énekelt nékik Jurand egy hajdani vitézi dolgáról, kit a „galád kereszteseken" mívele, ők meg könyökükre támasztott fejjel, szomorúan elmerengve hallgatták. A teremben világos volt a hold fényétől. A csaknem tikkasztó nap után csendes, de nagyon meleg este következett. Az ablakok nyitva voltak, s a hold fényében látni lehetett a szobában körbe-körbe repdeső cserebogarakat, melyek sűrűn rajzottak a várudvar hársfái körül is. A kandallóban égett néhány hasáb, amelyek tüzénél az apród erős borral és illatos fűszerszámmal elegy mézet melegített.

A lantos, vagy inkább vándor klérikus, ki egyben Kaleb atya szolgáló cselédje is volt, éppen új dalt kezdett „Egy szerencsés párviadalról" s húrjába csapván énekelte:

Vágtat Jurand, vágtat fekete paripán...

- mikor Jagienka belépett:

- Dicsértessék a Jézus Krisztus! - köszönt.

- Mindörökké - felelte Kaleb atya.

Jurand egy támlás, karos padkán ült, s annak karjára támaszkodott, de mikor Jagienka hangját meghallotta, azonnal felé fordult, s hófehér fejével bólogatva köszöntötte.

- Megtére Zbyszko fegyverhordozója Szczytnóból - kezdte a leány. - S híreket hozott ama bizonyos paptól. Maćko már nem jön vissza ide, mert Witold úrhoz ment.

- Miért nem tér vissza? - kérdezte Kaleb atya.

Jagienka sorban elmondott mindent, amit Hlavától hallott: Siegfriedről, hogy miként vett bosszút Rotger haláláért, Danuśkáról, hogyan akarta a vén komtur Rotgernek vinni, hogy ártatlan vérét megigya, meg arról, hogy mi módon mentette meg váratlanul a hóhér. Nem titkolá azt sem, hogy Maćkónak most már jó reménysége vagyon abban, hogy Zbyszkóval együttesen felleli és kiszabadítja Danuśkát és visszahozza Spychówba. Éppen ezokából ment ő maga is egyenest Zbyszkóhoz, nékik meg azt a parancsolatot hagyta, hogy maradjanak itt.

Az elbeszélés vége felé hangja mintha a bánattól panaszosan megremegett volna, s mikor befejezte, csend lett a teremben, csak odakint a várudvaron álló hársfák lombjaiban hangzott a csalogány csattogása, s a nyitott ablakokon keresztül szinte egészen betöltötte a szobát. Minden tekintet Jurandra irányult, aki lehunyt szemmel, hátrahajtott fejjel ült, s az életnek legcsekélyebb jelét sem árulta el.

- Hallá kigyelmed? - kérdezte végül Kaleb atya.

De Jurand még hátrább hajtotta fejét, bal karját felemelte, s ujjával az égre mutatott.

A hold sugarai egyenesen arcára, fehér hajára, üres szemgödreire estek, s ezen az arcon olyan elkínzott, vértanúi fájdalom ült, s egyben olyan végtelen ráhagyatkozás az Úr akaratára, hogy mindnyájan úgy érezték, mintha itt már csak a testi bilincsekből felszabadult lélek volna jelen, ki a földi élettől egyszer s mindenkorra megválván, attól már semmit sem vár, és semmire sem vágyik.

Ismét csend lett, s ismét csak a csalogány dalának újabb hulláma zengett a levegőben, betöltvén az egész udvart és a termet.

De Jagienka szíve hirtelen valami határtalan szánalomra és gyermeki szeretetre indult e boldogtalan aggastyán iránt, úgyhogy első ösztönét követve hozzá szökött, s kezét megragadva, csókolgatni kezdte és könnyeivel öntözte.

- Én is árva vagyok! - kiáltotta túláradó szívvel. - Nem vagyok én apród, hanem a zgorzelicei Jagienka, s Maćko azért hozott magával, hogy a rossz emberektől megoltalmazna. De most már itt maradok kigyelmednél, míg az Úr Danusiát vissza nem adja.

Jurand nem árult el csodálkozást, mintha már elébb tudta volna, hogy e kedves kis apród - leány, csak magához vonta, keblére szorította. Jagienka meg folyton a kezét csókolgatva, tovább beszélt szaggatott, el-elcsukló hangon:

- Itt maradok kigyelmeddel, s ha Danuśka megtér... én is megtérek Zgorzelicébe... Isten őrködik az árvák fölött! A németek én atyámuramat is megölék, de a kigyelmed szerelmetese él és bizonnyal visszatér. Add meg ezt, irgalmas Istenem, add meg, szentséges és irgalmas Szűzanyám...

Kaleb atya hirtelen letérdelt, s ünnepélyes hangon szólt:

- *Kyrie eleison!*[96]

- *Christe eleison!*[97] - válaszolta egyszerre Hlava és Tolima.

Mindnyájan letérdeltek, mert megértették, hogy ez litánia, melyet nemcsak a halál percében, hanem a közeli és drága személyeknek a halálos veszedelemből való menekülése idején is mondani szoktak. Letérdelt Jagienka is, Jurand a padról lesiklott térdeire s kórusban mondották:

- Kyrie eleison! Christe eleison!... Mennybéli Atyaisten, könyörülj rajtunk!...

- Megváltó Fiúisten, könyörülj rajtunk...

Az esdeklő emberi hangok, a „Könyörülj rajtunk!" kiáltások egybeolvadtak a csalogány dalával.

S íme, a Jurand lábánál, a medvebőrön heverő szelíd farkasszuka hirtelen felszökött, a nyitott ablakhoz ugrott, felágaskodott annak peremére, s háromszegletű pofáját a hold felé emelve, halkan és bánatosan vonítani kezdett.

A cseh, bár az imádatig tisztelte Jagienkát, szíve pedig egyre jobban a bájos Anulka felé fordult, kemény, harcias lelkével mindenekelőtt mégis a harc, a viadal után vágyakozott. Igaz, hogy Maćko parancsára visszatért Spychówba, mert tudta, mi az engedelmesség, s amellett bánatát is édesíté a gondolat, hogy mind a két kisasszony vigyázója és oltalmazója lesz, de mikor maga Jagienka mondotta, ami egyébként igaz is volt, hogy őket itt Spychówban semminemű veszedelem nem fenyegeti, s Hlava helye Zbyszko mellett van, mindjárt nagy örömmel ráállt. Maćko nem volt néki közvetlen parancsolója, könnyen kimagyarázkodhatott tehát előtte, hogy Spychówot igazi úrnője, Jagienka parancsára hagyta el, ki meghagyta néki, hogy menjen Zbyszko lovag úrhoz.

---

[96] Uram, irgalmazz nekünk! (görög).

[97] Krisztus, irgalmazz nekünk! (görög).

Jagienka pedig azért rendelkezett így, mert úgy vélekedett, hogy egy ilyen erős és talpraesett ember mindenkor hasznára válhat Zbyszkónak, s nem egy bajból kimentheti. Hiszen már a hercegi vadászat alkalmával is eléggé bebizonyította ezt, mikor Zbyszko majdnem életét vesztette a bölénybika patái alatt. Annál inkább hasznos lehetett hát a hadban, különösen az olyanban, kit a żmujdżi határon vívtak. A csehnek annyira sietős volt az indulás, hogy mikor Jagienkával együtt kijött Jurandtól, legottan a leány térdéhez hajolt, s így szólt:

- Akkor hát most mindjárt kisasszonyom lábához hajlok, s úgy kérek némi jó szót az útra.

- Hogyan? - kérdezte Jagienka. - Még ma útnak indulnál?

- Holnap, virradat előtt, hogy a lovak éjszaka pihenjenek. Temérdek az út Żmujdżig!

- Akkor hát indulj, mert így könnyebben beéred Maćko lovagot.

- Az nehéz lesz, mert az öreg lovag úr igen kemény férfiú, ki mindenféle testi törődést jól bír, s jó néhány napfordulóval előttem van. Annak felette ő Poroszországon át megy, hogy útját rövidítené, nékem meg az erdőkön át kell mennem. Néki írásai vannak Lichtensteintől, melyeket útközben előmutathat, én meg nem mutathatok semmit, hanem ha ezt, hogy így vágjak magamnak szabad átkelést.

S kezét oldalán lógó kardja markolatára tette, mire Jagienka így szólt:

- Csak vigyázz! Ha elindultál, oda is érj s meg ne marasztaljanak a keresztesek valamelyes föld alatti tömlöcben. De a rengetegben is jól vigyázz magadra, mert manapján mindenféle gonosz istenségek lakoznak ott, kiket az a nép imádott, minek előtte fejét a keresztvíz alá hajtotta volna. Emlékszem, miként beszélének erről Maćko és Zbyszko lovag urak Zgorzelicében.

- Emlékszem, de nem félek, mert nem istenségek azok, hanem szegény párák, s nincs bennük semmilyen erő. Elbánok én velük, de még a németekkel is, kik utamba akadnak, csak addigra jól belemenjünk a háborúba.

- Avagy nem vagyunk-e még benne? Beszéld meg, mit hallottál efelől a németek között.

E felszólításra az értelmes legény összehúzta szemöldökét, kicsinyég gondolkozott, aztán elkezdte:

- Benne is, meg nem is. Szorgalmatosan tudakolánk mi mindent, különösképpen Maćko lovag úr, ki fölöttébb fortélyos eszű, és minden németet körül tud kerülgetni. Úgy tesz őkelme, mintha más dolog felől tudakolna, meg mintha igen jó hajlandósággal volna irántuk, semmit el nem árul, fején találja a szeget, s mindig kiszedegeti belőlük a titkokat, akár horoggal a halat. Ha türelmesen meghallgatnál, kisasszonyom, el is mondanék mindent. Witold úr, ki néhány esztendeje a tatárokra fente a fogát s a németek felől biztonságban kívánt maradni, nékik engedé Żmujdżot. Volt erre nagy barátság meg békesség. Megengedé nékik, hogy várakat emeljenek, még ő maga is segélte őket. Találkozott is a nagymesterrel valamelyik szigeten, ott evének, ivának s nagy barátságot fogadának egymásnak, még a vadászatoktól sem tiltá el a kereszteseket, amaz erdőségekben, s mikor a szegény żmujdżi nép felkelt a keresztesek országlása ellen, Witold knyáz a németekhez állott, hadait az ő zászlóik alá küldte, de panaszlák is Litvánia-szerte, hogy saját vére ellen tör. Mindezt a szczytnói várnagy beszélte el nekünk s magasztala a keresztesek żmujdżi országlását, hogy papokat küldtek az ottani népnek, hogy megkeresztelnék őket, meg gabonát is az éhség idején. S amint mondják, küldöttek is, mert a nagymester, kiben mindnyájánál több az istenfélelem, megparancsolá. De nem így történt, hanem ehelyett a gyermekeiket hurcolták el Poroszországba s az asszonynépet

férjeik és testvéreik szeme láttára gyalázták meg, aki ellenkezett, menten felakasztották, ezért van tehát háború, kisasszonyom.

- És Witold knyáz?

- A knyáz sokáig szemet hunyt a żmujdżi sérelmekre, és a kereszteseknek kedvezett. Felesége, a hercegasszony még nemrégen Poroszországba, Malborgba ment látogatóba, s ott úgy fogadták, mint magát a lengyel királynét. Nemrégen, nemrégen!... Elárasztták ajándékokkal, s hogy mennyi párviadal, vitézi torna, lakoma meg mindenféle csodálatos néznivaló volt minden városban, azt senki emberfia egybe nem számlálná. A nép azt hitte, hogy most már mindörökkön tartó barátság van a keresztesek és Witold herceg között, s egyszer csak váratlanul megváltozott a herceg szíve...

- Ha azt nézem, amit Istenben boldogult atyámuram meg Maćko szólt e dologról, úgy látom, gyakorta változik a szíve őkelmének.

- A tisztes erkölcsű emberekhez nem, de a keresztesekhez igen, azért pedig, mert ők maguk semmiben meg nem tartják a hitet. Most azt kívánták, hogy adná ki amaz embereket, kik hozzá szaladának, mire a herceg azt felelte, hogy az aljanépséget kiadja, de a nemeseket nem, mert azoknak jussuk van ott élni, hol éppen kívánnak. Erre kezdődött a nagy mérges levelek írása, panaszok meg egymás fenyegetése. Meghallván e huzakodást, a żmujdżi nép legottan ráesék az németekre. A várőrségeket levágták, a várkastélyokat megdúlák, lerombolák s most már a porosz föld belsejébe is behatolnak, Witold úr pedig nemcsak, hogy nem fékezi őket e dologban, hanem még öröme telik a németek nagy, nehéz gondjaiban és titkon segéli is a żmujdżiakat.

- Értem - szólt Jagienka. - De ha titkon segéli is, az még nem háború.

- A żmujdżiakkal már háború, így hát Witold úrral is háború az. Jönnek a németek mindenfelől, hogy védenék a határszéli várakat, Żmujdżba is nagy kedvvel betörnének, de míg ezt mívelhetik, időknek kell még telniök, sokáig, egészen télidőig várni kell, mert olyan ország az, hogy a földje igen vizes és süppedős, úgyhogy a lovagnép nemigen hadakozhatik rajta. Ahol a żmujdżi átalmegyen, a német elvész. Ezért hát amaz országban a tél a németek barátja. De jöjjön csak a fagy, menten nekilódul az egész keresztes hatalom, Witold úr pedig a żmujdżiak megsegélésére siet, amihez a lengyel király engedelmet is adott, mert a mi királyunk nemcsak a fejedelem, hanem egész Litvánia ura.

- Akkor hát netán a királlyal is háború lészen?

- Így véli a nép a németeknél meg nálunk egyaránt. Már koldulnak is a keresztesek segítségért minden udvarnál s a csuklya ugyanám lángol a fejükön, mint a lator népnek rendesen, mert hát király urunk hatalma nem tréfadolog. A lengyel lovagok meg legottan köpik a markukat, mihelyt a kereszteseket említi valaki!

Jagienka nagyot sóhajtott.

- Hej, a legénynek csak vidámabb az élete e világon, mint a leánynak. Mert, hogy csak ezt vegyük, te is elmégy a hadba, akár Zbyszko meg Maćko, mi meg itt veszteglünk Spychówban.

- Mert hogy is lehetne másképpen, kisasszonyom? Itt maradtok, de mindennemű biztonságban. Jurand úr neve még ma is rettenetes a németeknek, Szczytnóban hallottam, amint fülükbe jutott, hogy Jurand úr ismét Spychówban van, menten elolvada a szívük.

- Bölcsen tudom, hogy ide be nem jönnek, mert a nagy sár meg a vén Tolima egyaránt megoltalmaz, de igen nehéz lesz hírek nélkül veszteg megülni.

- Ha valami történnék, legottan megjelentem. Tudom, hogy minek előtte Szczytnóba indultunk, két legényke készülődött innen a hadba, s a vén Tolima el nem tilthatja nékik e dolgot, mert łękawicai nemesek ők. Most azért mindketten velem jönnek, s ha valami történnék, majd sietséggel hírt küldök vélek.

- Isten fizess! Régen tudtam én, hogy minden bajban helyén van az eszed, jó szívedért, és irántam való hajlandóságodért halálomig hálával adózom.

A cseh fél térdre ereszkedett:

- Semmi bántódásom nem volt nékem tinálatok, kisasszonyom, inkább felette sok jóságban volt részem. Gyerek voltam még, mikoron Zych lovag úr Bolesław alatt rabul hoza magával, s váltság nélkül megadá szabadságomat. De nékem már jobb a szolgálat tinálatok, mint a szabadság másutt. Adná az Úr, hogy teérted hullathatnám véremet, kisasszonyom!

- Isten vezéreljen és hozzon vissza! - felelte Jagienka, s kezét nyújtotta a legénynek.

De Hlava inkább a leány térdéhez hajolt, s lábát csókolta meg, hogy nagy tiszteletét kimutassa, azután felemelte fejét, s anélkül, hogy felállt volna, bátortalanul és alázatosan szólt:

- Egyszerű legény vagyok én, de nemes vérből való, és teneked, kisasszonyom, hűséges szolgád... Adj hát nékem az útra valamit, ami rád emlékeztet. Ne tagadd meg tőlem e dolgot! Ímé, elközelget a véres had aratása, s Szent György lovag legyen bizonyságom, hogy elöl leszek én abban, nem hátul...

- Mit adhatnék én néked, ami rám emlékeztessen? - kérdezte Jagienka kissé csodálkozva.

- Öveznél fel az útra kisasszonyom valami kis szalagocskával, ha netán úgy fordulna, hogy el kell vesznem, könnyebb legyen a te szalagoddal meghalnom.

Ismét lábához hajolt, aztán kezét összetette, s könyörögve nézett a szemébe, de Jagienka arcán mély töprengés tükröződött, s kis idő múlva szinte önkéntelen indulattal tört ki:

- Ne kérjed tőlem e dolgot, mert az én szalagom ugyan semmiben nem válik javadra. Az övezze fel derekadat, ki maga is boldog, mert az hozhat rád szerencsét. Bennem meg mi lakozik? Csak bánat meg szomorúság! Előttem pedig semmi, csak a balsors! Hej, nem hozok én boldogságot sem terád, sem másra, mert ami nélkül magam is szűkölködöm, abból másnak sem adhatok. Nehéz nékem ez világon, Hlava. Olyan nehéz, hogy... hogy...

Hirtelen elhallgatott, mert érezte, ha még egy szót szól, feltör kebléből a zokogás, hiszen szemét már így is elhomályosítá valami fellegféle. Hlava erősen megrendült e szavakra, mert megértette, hogy bizony, Zgorzelicébe is rossz lesz Jagienkának visszatérnie, ahol Cztan és Wilk mohó vágya leselkedik reá, de ugyanúgy Spychówban is rossz lesz maradnia, mert ide előbb vagy utóbb megjön Zbyszko, s vele együtt Danusia is. Hlava jól látott mindent, ami a leányzó szívében végbement, de semmi írt nem látván az ő boldogtalanságára, megint csak átölelte lábát, s szomorúan ismételgette:

- Hej, teérted meghalni! Elveszni a hadban!

- Állj fel - szólt rá Jagienka -, az útra pedig övezzen fel Anulka, vagy adjon néked valami mást emlékezetre, hiszen régóta nagy kedvet találtál előtte.

Mindjárt hívta is, és a leány azonnal átjött a szomszéd szobából, mert ott hallgatózott már régen, csak félt bejönni, pedig emésztette a vágy, hogy elbúcsúzzék a deli ifjútól. Jött nagy zavarban, ijedten kalapáló szívvel, szeme könnytől és álmosságtól csillogott, szemlesütve állt meg a fiú előtt, hasonlatosan az almafa virágához, s egy szó sem hagyta el ajkát.

Hlava határtalan hűséget, mélységes tiszteletet, csaknem szent imádatot érzett Jagienka iránt, illetni azonban még gondolattal sem merte volna, de annál inkább Anulkát, kinek szépsége láttán az ereiben keringő szilaj vérét nem bírta féken tartani. Most még inkább szíven találta őt bájával, különösen pedig zavarával és könnyeivel, melyekből tiszta szerelem sugárzott, mint ahogy a patak kristályos vizén átlátszik az aranyszínű meder.

Hozzáfordult tehát, s így szólt:

- Íme, hadba megyek, hol könnyű elvesznie az emberfiának. Mondd, szánsz-e egy kicsit?

- Szívemből szánlak! - felelte a leányka vékony hangon.

S máris megeredt a könnye, mert az mindig készenlétben volt nála, mire a fiú végképpen elérzékenyült, s csókolgatni kezdte két kezét, erővel elnyomván Jagienka előtt még meghittebb csókok iránti vágyát.

- Övezd fel, avagy adj néki valami mást emlékezetre, hogy a te ajándékod oltalma alatt küzdjön - szólt Jagienka.

A leány nem egykönnyen adhatott volna bármit is, hiszen maga is férfiruhában volt. Keresgélt összevissza, de sem egy darab szalagot, sem valami kendőfélét nem talált! A leányruhák pedig még a ládákban voltak, s ezekhez nem is nyúltak, mióta Zgorzelicéből eljöttek. Anulka tehát mélységes zavarba esett, amiből ismét Jagienka mentette ki, azt tanácsolván, hogy adja oda haján levő pántlikáját.

- Istenemre! Legyen hát a pántlika! - kiáltotta Hlava kissé vidámabban. - Kösd sisakomra, s boldogtalan ama német anya, kinek fia utána nyúl!

A leány mindkét kezével fejéhez kapott, s pillanat múlva hajának szőke zuhataga már hátára és vállára omlott. Hlava pedig, így látva a gyönyörűséges szőke leányzót, egyszerre szinte elváltozott. Arca kipirult, azután ismét elsápadt; fogta a pántlikát, megcsókolta, eltette zsebébe, még egyszer átölelte Jagienka térdét, majd a kelleténél kissé erősebben az Anulkáét, aztán felkiáltott: „Legyen hát!”, s kisietett anélkül, hogy egyebet mondott volna.

A cseh fáradt volt ugyan az úttól, és még semmit sem pihent, de mégsem tért nyugovóra. Egész éjszaka ivott a két łękawicai nemes ifjúval, kik vele együtt készültek Żmujdżba. De nem részegedett meg, s mikor a hajnal szürkülni kezdett, kint volt a várudvaron, hol már készen várták a felnyergelt lovak.

A szekérszín fölötti falban megnyílt egy hólyaggal bevont ablak, s a résen egy kék szempár tekintett ki az udvarra. Hlava észrevette, s szeretett volna odamenni, megmutatni, hogy a pántlika a sisakján lóg s elbúcsúzni még egyszer, de e szándékában megakadályozta Kaleb atya meg a vén Tolima, kik éppen azért jöttek, hogy jó tanáccsal lássák el az útra.

- Menj Janusz herceg úr udvarába - szólt Kaleb atya -, netán Maćko úr is betért oda. Mindenesetre kapsz ott biztos híreket, mert ismerősöd elég akad. Az utat is ismerik ők Litvánia felé, s vezetőt sem nehéz találni, ki a rengeteg erdőségen átsegél. Ha kétségkívül fel akarod lelni Zbyszko lovag urat, akkor ne tarts egyenest Żmujdżnak, mert ott közel a porosz határ, hanem menj Litvánián át. Vedd eszedbe, hogy a żmujdżiak is megölhetnek minekelőtte megmondhatnád, ki vagy, s mégis másként lesz, ha Witold úr felől érkezel. Különben pedig az Úr oltalmazzon, meg a másik két lovagot is, térjetek meg egészségben, és hozzátok a gyermeket, kinek intenciójára litánia után minden estenden keresztként fekszem az templom padlóján, míglen az első csillag feljövend.

- Köszönöm az áldást, atyám - felelte Hlava. - Nem könnyű az áldozatot élve kiszabadítani ama pokoli karmokból, de hiszen minden az Úr Jézus kezében vagyon, s jobb a reménység, mint a szomorúság.

- Jobb bizony, nem is veszítem el soha. Igen... A remény éltet, ámbátor a szív nincsen félelmek híjával... Legnagyobb baj, hogy Jurand úr, amint a leányka nevét hallja, azon módon az ég felé emeli ujját, mintha már ott látná.

- Hogyan láthatná, holott elveszte szeme világát?

A pap tovább beszélt, félig a csehhez, félig saját magához:

- Van az úgy, ha valakinek földi szemei kialusznak, éppen annak a látója, kit mások meg nem láthatnak. Van az úgy, van bizony! De hát azt is alig hiheti az emberfia, hogy az Úr egy ilyen ártatlan báránykának ekkora szenvedést juttatna. Mert mit árthatott ő, akár a kereszteseknek is? Semmit! És olyan ártatlan volt, mint az Úrnak ama lilioma; embereknek kedves, mint az éneklő égi madárka! Az Úr szereti a gyermekeket, és szánja az emberi nyomorúságot... Még ha megölték is, feltámaszthatja, miként feltámasztá Piotrowint,[98] ki sírjából kikelvén, még hosszú évekig gazdálkodott... Menj hát egészséggel, az Úr karja oltalmazzon és vezéreljen mindnyájatokat!

Azzal megfordult, s indult a kápolna felé, hogy a reggeli misét elmondja, Hlava pedig lóra ült, még egyszer meghajolt ama nyitott, hólyagos ablak felé, s elindult, mert már egészen kivilágosodott.

[98] Egy lengyel népi monda szerint a janiszewi Piotr lovagot Stanisław krakkói püspök feltámasztotta a sírból, hogy tanúskodjék Bátor Bolesław király ítélkezésénél.

XV

Janusz herceg és hitvese az udvar egy részével Czerskbe ment a tavaszi halászatra, mert nagyon szerették az ezzel együtt járó sok látnivalót s ezt tartották legkedvesebb szórakozásuknak. Hlava azonban sok fontos hírt hallott a długolasi Mikołaj úrtól, melyek hol személyi dolgokra, hol pedig a háborúra vonatkoztak. Mindenekelőtt megtudta, hogy Maćko letett ama szándékáról, hogy egyenesen a porosz határon át menjen Żmujdżba, mert néhány nap előtt Varsóban járt, hol még a hercegi párt ott találta. Ami a háborút illeti, a vén Mikołaj lovag úr mindazokat a híreket megerősítette, melyeket Hlava Szczytnóban hallott. Az egész Żmujdż egy emberként felállt a németek ellen, s Witold herceg most már nemcsak hogy a lovagrendet nem segíti a żmujdżiakkal szemben, hanem - jóllehet hadat nem üzent még és alkudozásokkal áltatja őket - a żmujdżiakat támogatja pénzzel, emberekkel, lóval és gabonával. Közben pedig mind ő, mind a keresztesek követeket bocsátottak a pápához, a császárhoz és egyéb keresztény uralkodókhoz, egymást vádolván hitszegéssel, hűtlenséggel és árulással. A fejedelem levelét az okos rzeniewi Mikołaj vitte, ki értett hozzá, hogyan kell kioldozni a keresztesek ravaszsága által összebogozott fonalat, s meggyőzően bizonyította a litván és żmujdżi népen esett rettenetes méltatlanságokat.

Közben pedig, hogy a wilnói szejmen[99] még jobban megerősödött a Litvánia és Lengyelország közötti kötelék, a keresztesek szíve egyszerre megolvadt, mert könnyű volt kitalálni, hogy Jagello mint a Witold fejedelem által kormányzott minden földeknek koronás ura, háború esetén Witold mellé áll. A nagymester parancsára Hans Sayn gróf, a grudziadzi komtur és Schwarzburg gróf, a gdański[100] komtur, követségbe ment a királyhoz azzal a kérdéssel, hogy mit várhatnak tőle. A király semmit sem felelt, noha ajándékot is vittek neki: gyors szárnyú, vörös sólymokat és drága edényeket. Erre a követek haddal fenyegetőztek, de nem őszintén, mert jól tudták, hogy a nagymester és a káptalan szíve mélyén fél Jagello rettenetes hatalmától, s szeretné a harag és vereség napját minél tovább elodázni.

Közben pedig minden kötés szakadozott, akár a pókháló, különösen pedig a Witold herceggel való kötelékek. Miután Hlava megjött, estefelé új hírek érkeztek a varsói várba. A ciasnociei Bronisz, a herceg egyik udvari embere, tért meg Litvániából, kit a herceg úr megelőzőleg hírekért küldött volt oda, s vele együtt jött két jeles litván knyáz, leveleket hozván Witold úrtól és a żmujdżiaktól. A hírek félelmetesek voltak: a lovagrend hadra készülődött. Sürgősen erősítették a várakat, lőport őröltek, kőgolyókat faragtak, a határ mentén összevonták a knechteket meg a lovagokat, s a könnyebb gyalog- és lovascsapatok már be-betörtek Litvániába és Żmujdżba Ragneta[101] meg Gotteswerder, valamint más partvidéki várak felől. Az erdők sűrűjében, a mezőkön, a falvakban már fel-felhangzott a harci zaj, s esténként az erdők sötét tengere felett meg-megvillant a tűzvész fénye. Végül is Witold úr nyíltan oltalmába vette Żmujdżot, odaküldte tiszttartóit, a vitézségéről nevezetes Skirwoiłłát rendelte a fegyveres nép vezéréül. Az új vezér halogatás nélkül betört Poroszországba, s égetett, rombolt, dúlt. Maga a herceg hadat menesztett Żmujdż felé, némely várakat megerősített, másokat, mint például

---

[99] Országgyűlés.

[100] Gdańsk - németül Danzig, ősi szláv kikötőváros a Visztula torkolatánál.

[101] Ragneta - német lovagvár a Nyemen folyó alsó folyásánál, Litvánia meghódítására alapították 1286-ban.

Kownót,[102] lerombolt, hogy támaszt ne nyújtsanak a kereszteseknek, s most már senki előtt sem volt titok, hogy ha jön a tél, s a fagy megköti a sarakat meg az ingoványokat, avagy ha a nyár aszályos lenne, netán korábban is megkezdődik a nagy háború, mely lángba borítja az összes litván, żmujdżi és porosz földeket. Ha pedig a király Witold herceg segítségére sietne, akkor elérkezik a nap, mikor a német áradat vagy elborítja a világ másik felét is, vagy megveretvén, hosszú évszázadokra visszahúzódik régi medrébe.

De ennek még nem kellett egyhamar megtörténnie. Közben az egész világra elhatott a sírás, jajgatás, és az igazságért való kiáltás. A szerencsétlen nép levelét olvasták Krakkóban és Prágában, meg a pápai udvarnál, meg egyéb nyugati királyságokban. Janusz hercegnek elhozták e nyílt levelet ama bojárfiak, kik a ciasnociei Bronisszal együtt jöttek. A mazowszei urak körében egyik is, másik is önkéntelenül kardja markolatához kapkodott, lelkében latolgatván, hogy ne vonuljon-e önkéntesen Witold úr zászlaja alá? Tudták, hogy a hercegnek nagy kedvére vannak a hadban edzett lengyel nemes urak, kik a viadalban éppen olyan kemények, mint a litván és żmujdżi bojárfiak, de azoknál gyakorlottabbak is, s fegyverzetük is jobb. Sokakat hajtott a lengyel nemzet régi ellenségeivel szemben érzett gyűlölet is, másokat meg a könyörület. „Halljátok meg, halljátok! - kiáltották a żmujdżiak a királyoknak, hercegeknek és minden népeknek. - Szabad és nemes nép valánk mi, s a lovagrend, ímé, rabszolgákká kíván tenni. Nem a lelkünket keresi, hanem a földünket és jószágunkat. Olyan már a nyomor itt nálunk, hogy már-már koldulni, avagy rabolni mehetnénk. Mi módon kívánnak minket keresztvízzel megmosogatni, holott kezük tisztátalan? Mi kívánjuk a keresztséget, de nem vérrel és vassal, kívánjuk a hitet, de csak azt, mire Jagello és Witold urak, e jeles uralkodók tanítanak. Hallgassatok meg, mentsetek meg, mert elveszünk! Nem keresztelni akar minket a lovagrend, hanem minél könnyebben elnyomni; nem papokat, de hóhérokat küldenek reánk. Méneseinket, gulyáinkat, földünk minden gyümölcsét elrabolták már; nekünk már halászni meg az erdeinkben vadászni sem szabad. Könyörgünk! Hallgassatok meg, mert íme, hajdan szabad nyakunkat a várakban való éjszakai munkába hajtották, gyermekeinket túszokként elhurcolák, s asszonyainkat és leányainkat a férjek és atyák szeme láttára gyalázzák. Bizony, inkább sírnunk kellene, hogynem szólanunk! Családainkat tűzzel égeték meg, urainkat Poroszországban rabságba taszíták, jeles vitézeinket: Korkućot, Wassygint, Swolkot és Sągajłát elveszejtették, s immár farkasokként isszák vérünket. Hallgassatok meg! Emberek vagyunk mi, nem barmok, ezért kiáltunk a Szentatyához, kérvén, hogy a lengyel püspökök keze által kereszteljen meg minket, mert egész lelkünkkel kívánjuk a keresztséget, de a kegyelemnek vize, nem pedig a pusztítás vére által.”

Így és ehhez hasonlóképpen panaszkodtak a żmujdżiak; mikor tehát panaszaikat meghallották a mazowszei udvarnál, néhány lovag és udvari ember azon módon elvégzé magában, hogy segítségükre siet. Janusz herceg úrtól engedélyt sem kell erre kérni, már csak azért sem, mert a hercegasszony Witold úr édes húga. Még nagyobb harag öntötte el a szíveket, mikor Bronisztól meg a bojárfiaktól megtudták, hogy számos żmujdżi nemes ifjú, kiket a poroszok túszokul vittek el, önkezével oltotta ki életét, mert nem bírták elviselni a gyalázatot és kegyetlenkedést, mellyel a keresztesek illették őket.

Hlava örvendezett a mazowszei lovagok ilyetén felgerjedésének, vélvén, hogy minél több lengyel lovag megy Witold úr zászlaja alá, annál nagyobb lesz a háború, s annál inkább el lehet valamit érni a keresztesek ellen. Annak is örült, hogy meglátja Zbyszkót, akihez már mindenekfelett ragaszkodott, meg a vén Maćkót, kiről úgy vélekedett, hogy bizonnyal méltó dolog lenne őt munka közben megcsodálni. Örvendezett, hogy velük egyetemben lát új, vad

[102] Kownó (Kaunas) - jelenleg Szovjet-Litvánia egyik legnagyobb városa.

országokat, eddig ismeretlen városokat, sohasem látott lovagokat meg hadat, végül magát Witold herceg urat, kinek híre akkor napján szerte hangzott az egész világon.

Ily gondolatok hatása alatt határozta el, hogy „a nagy és gyors utakon” indul, sehol nem tartózkodik tovább, mint amennyit a lovak pihentetése megkíván. Végtelen, sötét erdőségek borították Mazowsze, Litvánia és Żmujdż nagy részét. Ezeken az erdőségeken a ciasnociei Bronisszal érkezett bojárfiaknak és a hercegi udvarnál tartózkodó egyéb litvánoknak kellett átvezetniök őt is, meg az önként hadba vonuló mazowszei lovagokat is. Nekik kellett vezetniök vártól várig, tanyától tanyáig, mert ők ismertek legjobban minden utat és átjárót.

XVI

A Witold által lerombolt Kownótól egy mérföldnyire napkelet felé, az erdőségekben táborozott Skirwoiłła derékhada. Ha a szükség úgy kívánta, villámgyorsan csapott át egyik helyről a másikra, hol a porosz határon át tört be, hol a várakra és kastélyokra csapott le, melyek még a keresztesek kezén voltak, s szította a háború tüzét az egész vidéken. A hű csatlós itt találta meg Zbyszkót és vele együtt Maćkót is, aki alig két nappal előbb érkezett. Minekutána Zbyszkót köszöntötte, az egész éjjelt mély álommal átaludta s csak másnap este ment a vén lovag üdvözlésére. Maćko fáradt és mérges volt, haragosan fogadta hát, s felelősségre vonta, hogy miért nem maradt parancsa szerint Spychówban. Csak akkor békélt meg némileg, mikor Hlava, kilesvén az alkalmas pillanatot, hogy Zbyszko nem volt a sátorban, azzal mentette ki magát, hogy Jagienka határozott parancsára cselekedett így.

Elmondta, hogy úrnője parancsán és a háború utáni vágyakozásán felül az a kívánsága is sarkallta, hogy ha valami történnék, azonnal hírvivőt küldhessen Spychówba. „A kisasszony - mondta -, kiben angyalok lelke vagyon, enmaga java ellenére imádkozik Jurandówna leányasszony életéért. De mindennek megjő a vége. Ha Jurandówna leányasszony nem él, az Úr adjon néki örök világosságot, hiszen ártatlan volt, akár a bárány, de ha feltaláltatik, akkor a kisasszonyt mihamarabb tudatni kell, hogy azon módon induljon Spychówból, nem várván be Jurandówna leányasszony érkezését, hogy mint gyalázatban kiűzöttnek kellessék onnan elmennie.”

Maćko kedvetlenül hallgatta e szavakat, minduntalan ismételgetvén: „Semmi közöd hozzá”. De Hlava elhatározta, hogy őszintén beszél, nem sokat bánkódott hát ezen, s végül így szólt:

- Jobb lett volna, uram, honn hagyni őt Zgorzelicében, semmire sem volt jó ez a nagy út. Azt mondánk szegénykének, hogy Jurandówna már nem él, s íme, most másképpen lehet e dolog.

- Ki más mondá, hogy nem él, ha nem te? - kérdezte Maćko haragosan. - Jobb lett volna, ha nyelvedet fogad mögött tartod. Én meg azért hoztam magammal, mert nagyon félt Cztantól meg Wilktől.

- Azt csak úgy mondá - felelte a csatlós. - Ülhetett volna biztonsággal Zgorzelicében, mert ama kettő egymás útjában állt. De attól félt kigyelmed, hogy ha Jurandówna meghalt, valahogyan a kisasszony is el ne kerülje Zbyszko lovag urat. Ezért hozád őt magaddal, uram.

- Mitől berzenkedel ennyire? Felövezett lovag vagy-é, avagy szolga?

- Szolga vagyok, de a kisasszony szolgája, azt kell hát nékem vigyázni, hogy őt gyalázat ne érje.

Maćko komoran elgondolkozott, mert nem volt megelégedve önmagával. Nemegyszer vádolta magát, hogy Jagienkát elhozta Zgorzelicéből, mert érezte: a leányra bizony sérelmes az, hogy annyira kínálgatja Zbyszkónak. Ha pedig Danusia megkerül - Jagienka sérelme még több is lehet a sérelemnél. Azt is érezte, hogy Hlava kemény szavaiban igazság van, mert jóllehet azért hozta el Jagienkát, hogy elvigye az apát úrhoz, mikor megtudta, hogy az apát úr meghalt, a leányt Płockban hagyhatta volna, de ő elvitte Spychówba, hogy alkalomadtán Zbyszko közelében legyen.

- Énnékem ugyan eszembe se jutott volna - mondta mégis, hogy önmagát is, meg a csehet is elámítsa. - Ő erősködék.

- Erősködék ám, mert azt mondták néki, uram, hogy Jurandówna már nem él, és hogy kis öccseinek biztonságosabb lesz odahaza nélküle, ezért jött velünk.

- Te mondád néki! - hurrogta le Maćko.

- Én... ez hát az én bűnöm. De most már ki kell derülnie, miként van e dolog. Valamit tenni kell, mert másképpen jobb, ha magunk is elveszünk.

- Mit tehetnél itt? - kiáltotta Maćko türelmetlenül. - Ilyen haddal, ilyen háborúban!... Ha lesz is valami jobb, legfeljebb júliusban, mert a németeknek kétféle idejük van a háborúra: télen vagy száraz nyárban. Most meg csak éppen parázslik, de nem ég. Witold knyáz hír szerint Krakkóba ment, hogy a király úrral beszéljen, s kikérje engedelmét meg segítségét.

- Hiszen itt vágynak a közelben a keresztesek várai. Ha vagy kettőt megvennénk, bizonnyal megtalálnánk Jurandównát, vagy legalább halála hírét vennénk.

- Vagy semmit.

- Azt mondják, Siegfried errefelé vitte. Így mondták Szczytnóban is meg mindenütt, meg magunk is így véltük.

- Láttad ezt a hadat? Lépj ki a sátorból, és nézd. Vannak, akiknek minden fegyverük egy fütykös, némelyeknek meg rézkardjuk, ükapjuk után.

- Mégis úgy hallom, a viadalhoz kemény legények!

- Kemények hát, de csupasz hasukkal meg nem veszik a várakat, különösen meg a kereszteseket.

A beszéd fonalát megszakította Zbyszko és Skirwoiłła érkezése, ki a żmujdżiak vezére vala. Alacsony termetű ember volt, de inas és vállas. Melle olyan domború, hogy már szinte púposnak látszott, karja rendkívül hosszú, csaknem térdig ért. Általában a maszkowicei Zyndramhoz, ama jeles lovaghoz hasonlított, kit Maćko és Zbyszko Krakkóban ismertek volt meg, ugyanolyan hatalmas feje volt, s ugyanolyan lőcslába. Azt is beszélték róla, hogy jól ért a hadhoz, egész életét a tatárok elleni hadakozásban töltötte, hosszú éveken át viaskodott velük Russziában, de harcolt a németek ellen is, kiket gyűlölt, akár a dögvészt. E harcokban megtanult oroszul, azután Witold úr udvarában kicsinyég lengyelül; németül csak három szót tudott, vagy legalábbis minduntalan e hármat ismételgette: tűz, vér, halál. Óriási fejében mindig igen sok gondolat és hadi fortély keringett, melyeket a keresztesek sem átlátni, sem elkerülni nem tudtak, de rettegtek is tőle a határmenti komturiákban.

- Éppen egy rajtaütésről van szó - fordult Zbyszko Maćkóhoz, hangjában rendkívüli élénkséggel. - S azért jöttünk ide, hogy kigyelmed is mondja meg, nagy sok tapasztalata után miképpen vélekedik e dologról?

Maćko leültette Skirwoiłłát egy medvebőrrel letakart fenyőfatőkére, majd a szolgalegénnyel behozatott egy kancsó mézbort, miből azonnal méregetni kezdtek bádogkupáikkal, ittak, s mikor aztán jól eloltották szomjukat, Maćko megkérdezte:

- Rajtaütést kíván mívelni kigyelmed, vagy mit?

- A németek várait kifüstölni...

- Melyiket?

- Ragnetát, avagy Nowe Kownót.

- Ragnetát - szólt bele Zbyszko. - Négy napja, hogy Nowe Kowno alatt voltunk, s megfutamítának.

- Éppen az! - jegyezte meg Skirwoiłła.

- Mi módon lehetne e dolog?

- Jól.

- Megálljon kigyelmed - szólt Maćko. - Mert nem vagyok ismerője az itteni országnak. Hol van Nowe Kowno és hol Ragneta?

- Stare Kowno ide nem egészen egy mérföld - felelte Zbyszko. - Onnan pedig Nowe Kownóig három mérföld. A vár szigeten vagyon. Rövidnap át akartunk kelni, de ránk esének s megfutamításának. Fél napig űztek, míg el nem rejtőztünk az erdőkben, s hadaink úgy szerteszaladtak, hogy van, ki csak ma tért meg.

- És Ragneta?

Skirwoiłła észak felé nyújtotta faágnyi karját s így szólt:

- Messze! Messze...

- Éppen azért, mert messze! - felelte Zbyszko. - Amoda környös-körül békesség van, mert ami fegyveres vitéz volt a határ innenső oldalán, mind összevonták ellenünk. Ott a németek most semminemű rajtaütést nem várnak, mi hát azokra ütünk, akik biztonságban tudják magukat.

- Igazán szól - hagyta helyben Skirwoiłła.

Maćko megkérdezte:

- Úgy vélitek-é, hogy a várat is meg lehet venni?

Skirwoiłła tagadólag csóválta fejét, Zbyszko meg így felelt:

- Netán rajtaütéssel, mert a vár erős. De a birodalmát megdúljuk, a falvakat, városokat tűzzel megégetjük, a magtárakat elpusztítjuk s ami a legfőbb, foglyokat ejtünk, kik között jeles vitézek is akadhatnak, s az ilyeneket a keresztesek szívesen kiváltják, avagy kicserélik.

Azzal Skirwoiłłához fordult:

- Kigyelmed, knyáz uram, maga állítá, hogy igazán szólottam. Most azért fontolja meg: Nowe Kowno szigeten vagyon, ott sem falvakat le nem rontunk, sem gulyákat el nem hajtunk, sem foglyot nem ejtünk. Meg aztán alig múlott ideje, hogy csúfosan elpironkodánk a vár alól. Ej! Menjünk inkább oda, ahol nem várnak most reánk.

- Ki diadalmas vala, legkevésbé számol rajtaütéssel - morogta Skirwoiłła.

De most Maćko vette át a szót, és Zbyszko mellé állt. Megértette ugyanis, hogy az ifjú inkább remél hírt szerezni Ragnetában, hogynem Nowe Kownóban, meg hogy Ragneta alatt könnyebb lesz valamelyes jelesebb állapotú foglyot ejteni, ki aztán csereképpen szolgálhatna. Arra is gondolt, hogy mindenesetre jobb beljebb hatolni és váratlanul felbukkanni a kevésbé védett vidéken, hogynem a szigetre törni, melyet már a természet is oltalmaz, s ezenfelül erős vár és diadalmas őrség véd.

Mint hadidolgokban tapasztalt lovag, világosan szólt, s olyan érveket sorakoztatott fel, hogy azokkal mindenkit meggyőzhetett. De hallgatták is nagy figyelemmel. Skirwoiłła minduntalan megmozgatta felhúzott szemöldeit, mintha ezzel helyeselne, időnként mormogva jegyezte meg: „Bölcsen szól” - végül óriási fejét két válla közé húzva - úgyhogy egészen olyannak látszott, mintha púpos lenne - mélyen elgondolkodott.

De valamelyes idő múltán felkelt - s mit sem szólva, búcsúzni kezdett:

- Hát mi módon lesz e dolog, knyáz uram? - kérdezte Maćko. - Merre megyünk hát?

Skirwoiłła röviden felelte:

- Nowe Kownóra.

S már ki is ment a sátorból.

Maćko és Hlava kis ideig csodálkozva bámultak Zbyszkóra, azután pedig a vén lovag tenyerével combjára csapott s felkiáltott:

- Piha! Micsoda tuskó!... Úgy teszen, mintha hallgatná az embert, aztán csak a magáét fújja. Kár itt az emberfiának a nyelvét koptatni!...

- Hallottam én már, hogy ilyen őkelme - jegyezte meg Zbyszko - s az igazat megvallva, ez az egész nép is olyan nyakas, hogy nehezen lelni párját. Meghallgatja a más szavát, de csak annyi az, mint a falra hányt borsó.

- Akkor minek kérdi?

- Mert felövezett lovagok vagyunk, meg hogy minden dolgot két oldal felől latolgathasson. De bizony, nem buta ember őkelme.

- Nowe Kownónál is aligha várnak bennünket - jegyezte meg a cseh. - Éppen azért, mert a minap megszalasztották kigyelmeteket. Ebben alighanem igaza van.

- Gyerünk, nézzük meg a hadat, melynek én vagyok a vezére - szólt Zbyszko, mert már fojtogatta a sátor levegője -, szólnom kell velük, hogy készen álljanak.

Kimentek. Odakint már mély éjszaka volt, sötét és borús, csak némileg világították meg az őrtüzek, melyek körül a żmujdżiak üldögéltek.

XVII

Maćkónak és Zbyszkónak a tábor semmi újságot sem jelentett, mert ők már korábban is szolgáltak Witold herceg alatt, s akkor éppen elég részük volt a litván és żmujdżi katonákkal való közösségben. De Hlava annál nagyobb érdeklődéssel szemlélte, s egyúttal mindjárt latolgatta is magában, mit lehet várni az ilyen emberektől a viadalban, s próbálta őket összehasonlítani a lengyel és német lovagokkal. A tábor egy lapályon helyezkedett el, melyet erdők és mocsarak vettek körül, egyszóval teljesen védve volt a meglepetés ellen, mert ezeken a csalóka mocsarakon semmiféle más katonaság nem tudott volna átgázolni. Maga a lapály, melyen a lombsátrak álltak, szintén vizenyős és sáros volt, de az emberek nagy tömeg lucfenyő és vörösfenyő gallyat hordtak össze, s olyan vastagon teregették be vele a sarat, hogy úgy táboroztak itt, akár a legszárazabb talajon. Skirwoiłła knyáz számára a földből, meg faragatlan, hántatlan fahasábokból összetákoltak valami „numa" - vagyis litván kunyhószerű szállást, a jelesebb vitézeknek meg gallyakból néhány tucat lombsátrat készítettek, az egyszerű harcosok azonban a szabad ég alatt táboroztak a tüzek körül, úgyhogy az időjárás viszontagságaitól csak gubáik s a mezítelen testükre öltött állatbőrök védték. A táborban még senki sem aludt, mert az emberek nappal aludtak, hiszen a legutóbbi vereség óta semmi dolguk nem volt. Egyesek a lángoló tábortüzek körül ültek vagy heverésztek, s állandóan rakták a tüzet avarral és borókagallyakkal, mások a már kihunyó hamvas üszkök között kapargáltak, melyekből a litvánok közismert eledelének, a pirított répának és pörkölt húsfélének illata terjengett. A tábortüzek között halomban álltak a fegyverek, a harcosok ugyanis a közelben rakták le, hogy adandó pillanatban kéznél legyenek. Hlava kíváncsian szemlélte a gerelyeket s kovácsolt és edzett vasból készült hosszú, vékony hegyüket, a fiatal tölgyfatörzsekből metszett fütykösöket, melyeknek fejét kovával súlyosbították, vagy szegekkel verték ki a lengyel csatabárdokhoz hasonló kurta nyelű szekercéket - a żmujdżi lovasok fegyverét - s a fokosszerű, hosszú nyelű csákányokat, melyeket a gyalogosok használtak. Akadtak itt rézfokosok is, régi időkből való fegyverek, amikor vasat még kevéssé használtak ezeken az elhagyatott vidékeken. Voltak rézkardok is, de a szablyák javarésze már Nowgoródból hozott jó acélból készült. A cseh egymás után kézbe vette a dárdákat, szablyákat, szekercéket, meg a lángon megpörkölt, kátrányos íjakat s a tűz fényénél vizsgálgatta, mérlegelte értéküket. A tüzek körül csak kevés ló volt, mert legnagyobb részük távolabb, az erdőkben és a réteken legelészett az éber szemű hajcsárok őrizete alatt, de mivel az előkelőbb bojárok mindig a közelben akarták tudni lovukat, a táborban is volt mindig néhány tucat, ezeket a lovagok rabszolgái kezükből etették az itatóvályúk mellett. Hlava csodálkozva nézte e rendkívül kicsiny, de erős nyakú, bozontos szőrű lovakat, melyek mindenképpen olyan különösek voltak, hogy a nyugati vitézek inkább valamilyen más erdei állatnak, sokkal inkább monocerosnak[103] nézték volna, mint valódi lovaknak.

- Nem érnének itt semmit a hatalmas harci mének - magyarázta a tapasztalt Maćko, aki visszaemlékezett Witold hercegi hadaiban való szolgálatára -, mert azok egykettőre elmerülnének az itteni mocsarakban, míg ezek a kis állatok mindenütt könnyen átmennek, akárcsak az ember.

- De a csatában, nyílt területen - felelte a cseh -, az itteniek fel nem érhetnek a temérdek német lovakkal.

---

[103] Egyszarvú (görög) mesebeli állat, melynek rénszarvas feje, elefánt lába, lótest formája van, s homloka közepén egy hosszú szarva. A középkorban gyakran szerepelt a címerekben.

- Persze hogy nem. Azért nem futamodik el a német a żmujdżi lovas elől, de utol sem éri, mert ezek épp olyan gyors lábúak, mint a tatár lovak, vagy talán még gyorsabbak.

- És mégis fölöttébb csodálkozom én rajta, mert ami tatár foglyot én láttam, kiket Zych lovag úr hozott Zgorzelicébe, az mind alacsony termetű ember volt, kit mindenféle ló elbír, de ezek itt szálas legények.

S valóban, öles férfiak voltak ezek, a tűz fényénél az állatbőrök és gubák alatt látni lehetett széles mellüket és erős vállukat. Mindegyikük egyformán sovány volt, de csontos és magas, termetre általában túltettek az egyéb litván vidékek népein, mert ezek itt jobb és gazdagabb földeken éltek, így hát náluk nem volt oly gyakori vendég az éhség, mely Litvánia egyéb vidékeit időnként alaposan meglátogatta. De vad természetükkel túltettek a litvánokon is. Wilnóban volt a fejedelem székhelye, odasereglettek a papok nyugatról és keletről, volt követjárás, nyüzsgött a mindenféle külföldi kalmár, tehát a városi és a környékbeli nép inkább hozzászokott az idegen emberekhez és szokásokhoz; itt azonban külföldit csak keresztes-lovagok, vagy a Kardrend[104] lovagjainak alakjában láttak, kik tüzet, rabságot és vérrel való keresztséget hoztak ebbe az erdővel borított, süket országba. Itt tehát minden vaskosabb, nyersebb, a régi időkhöz hasonlatosabb, az újakkal szemben gyűlölködőbb volt: régibb szokások, régibb hadakozási mód s makacsabb a pogánysághoz való ragaszkodás, mert a kereszt tiszteletét itt nem az Örvendetes Üzenet[105] szelíd hírnöke tanította a maga apostoli jóságával, hanem a talpig vasba öltözött német barát, kegyetlen hóhérlelkületével.

Skirwoiłła, valamint a jelesebb knyázok és bojárfiak már keresztények voltak, mert Jagello és Witold példáját követték, mások, még a legegyszerűbb, a legvadabb harcosok is azt a tompa érzést hordozták keblükben, hogy íme, közeleg a régi világ pusztulása, régi hitük halála. Szívesen hajtották volna fejüket a kereszt alá, csak azt a keresztet ne a gyűlölt német kezek tartották légyen föléjük. „Mi kérjük a keresztséget - kiáltották minden herceg és minden nemzet felé -, de vegyétek eszetekbe, hogy emberek vagyunk, és nem barmok, kiket ajándékozni, adni-venni szokás." Közben pedig, midőn a régi hit kialvóban volt - mint ahogyan kialszik a tűz, ha nem vetnek rá újabb hasábot - az új hittől pedig elirtóztak a szívek, mert azt a német erőszak akarta rájuk kényszeríteni: szívükben tompa űr támadt, melyet csak a nyugtalanság és a múltak feletti sajnálkozás mélységes szomorúsága töltött ki.

Hlava, ki gyermekkora óta összeforrott a vidám, zajos, vitézi élettel, a dalokkal és hangos zenével, életében most látott először ilyen csendes, ilyen komor tábort. Csak itt-ott, főleg a Skirwoiłła numájától távolabb eső tábortüzeknél lehetett hallani egy-egy furulya vagy síp hangját, avagy halkított éneket, melyet a „burtinikasz"-ok[106] énekeltek. A harcosok lehorgasztott fejjel, s tűzbe révült tekintettel hallgatták a dalokat, egyesek könyöküket térdükre támasztva s arcukat tenyerükbe hajtva guggoltak a tűz körül, úgyhogy ezek az állatbőrbe öltözött, guggoló testek olyanok voltak, mint valami erdei ragadozó állatok. De mikor tekintetüket az arra menő lovagokra emelték, a tűz fénye csupa szelíd arcot és kék szemet világított meg, s ezek bizony sokkal inkább a nagy sérelmet szenvedett, szomorú gyermekek tekintetével néztek vissza rájuk, mintsem a ragadozó állatokéval. A tábor szélén, mohaágyon feküdtek a sebesültek, kiket az utolsó összecsapásból sikerült kihozni. A varázslók, az úgynevezett „labdarysok" és „sejtonok" varázsigéket mormoltak felettük, avagy sebeiket kötözgették, jól

---

[104] Egyházi lovagrend, Albrecht brémai kanonok 1201-ben alapította Rigában, azzal a feladattal, hogy Litvániában terjessze a kereszténységet.

[105] Az evangélium magyar jelentése.

[106] Igric (litván).

ismert gyógyfüveket rakván rájuk, azok pedig csendesen feküdtek, s szótlanul tűrték a szenvedést, a fájdalmat, a kínt. Az erdők mélyéből, a rétek és legelők felől hallani lehetett a hajcsárok füttyét. Imitt-amott szellő kerekedett, a tüzek füstjét lecsapta a táborra, s zúgása megtöltötte a sötét erdőt. Egyre mélyebb éjszaka lett, a tüzek kezdtek pislogva kihamvadni, tompa, mély csend uralkodott, mely még növelte, szinte nyomasztóvá tette ezt a hangulatot.

Zbyszko parancsokat osztott a vezérsége alatt álló vitézeknek. Könnyen megértette magát velük, mert volt közöttük egy maroknyi płocki legény. Azután Hlavához fordult, s így szólt:

- No, kibámultad magad kedvedre, most azért ideje lesz megtérnünk a sátorba.

- Igazán szóltál, uram, hogy kibámultam magam - felelte a csatlós. - De nemigen szolgált örömömre, amit láttam, mert fölöttébb kitetszik, hogy ezek megvert emberek.

- Kétszer is megvertek: ma négy napja a vár alatt, annakelőtte meg az átkelésnél. És most Skirwoiłła harmadszor is oda kívánkozik, hogy újabb vereséget vonna magára.

- Mi módon nem veszi eszébe őkelme, hogy ilyen néppel a németek ellen nem boldogul? Megmondta ezt nékem Maćko lovag úr is, de most már magamtól is látom, hogy az viadalhoz is csak amolyan aljanép lehet ez.

- Pedig rosszul ítélsz, mert jeles és bátor nép ez, hogy párját is nehezen találni e világon. Csak az a baj, hogy amolyan sorja-rendje nélkül, gyülevész módjára vínak, a német pedig ékes és jó rendben. Ha győzik a német sorok falát megbontani, hamarább lebírják ezek a németet, hogynem amaz őket. Csakhogy a német is tudja ezt, s azért tart olyan szoros rendet, akár a kőfal.

- Vár megvételéről meg már beszélni is aligha lehet - jegyezte meg a cseh.

- Mert semminemű hadiszerszámuk nincsen hozzá - felelte Zbyszko. - Hadiszer Witold úrnál vagyon, s amíg ő ide nem érkezik, egyetlen várat meg nem veszünk, hanemha véletlenül, avagy árulással.

Így beszélgetve értek el a sátorhoz, amely előtt magasan lobogott a szolganép által folytonosan szított tábortűz, s benne kormozódott az odakészített húsféle. A sátorban hűvös, nedves volt a levegő, a két lovag tehát, és velük együtt Hlava is, a tűz elé vetett bőrökre heveredett.

Elköltötték az estebédet, azután megpróbáltak elaludni, de nem tudtak. Maćko ide-oda hánykolódott, majd látván, hogy Zbyszko a tűz mellett üldögél, s térdét két karjával átöleli, megkérdezte:

- Mondd, mi okából kívántál a távoli Ragnetába menni, s nem ide, a szomszéd Gottes-werderbe? Mit keresnél amott?

- Mert a lelkem mélyén valami azt súgja, hogy Danuśka ott van. És oda távol netán a várat sem vigyázzák úgy, mint itt.

- Nem volt idő jól meghányni-vetni e dolgot, mert magam is törődött voltam, te meg ama nagy vereség után az erdőben szedted össze a népet, de most beszéld meg végre, mi módon legyen e dolog. Most már mindörökké ama leányzót kívánod kutatni?

- Nem leányzó az, hanem a hites feleségem - felelte Zbyszko.

Csend lett, mert Maćko megértette, hogy erre nem lehet válaszolni, Ha Jurandówna még leány lett volna, a vén lovag bizonyára megpróbálta volna rábeszélni öccseurát, hogy hagyja el, de a Sakramentum szentsége után a keresés most már szent kötelessége volt, s Maćko fel sem tette volna a kérdést, ha nem úgy adódik, hogy sem a menyegzőn, sem a lakodalmon jelen nem lévén, Jurandównát folytonosan leánynak tartotta.

- Az igaz! - szólt lassan. - De amit érkezésem volt e két nap alatt megkérdezni, azt meg is tudakoltam, te azonban mind azt mondád, hogy semminek sem vagy tudója.

- Mert nem is vagyok, legfeljebb annak, hogy az Úr haragja van rajtam.

Közben Hlava is felemelkedett a medvebőrön, felült, s szorgosan és kíváncsian fülelni kezdett. Maćko folytatta: - Amíg az álom el nem nehezít, beszélj, mit láttál, mit míveltél és mi haszonnal jártál Malborgban?

Zbyszko hátrasimította haját, melyet elöl már régen nem nyírt meg, úgyhogy egészen a szemöldökére hullott. Egy darabig még szótlanul ült, de csakhamar beszélni kezdett:

- Adná az Úr, hogy annyit tudnék az én Danuśkámról, amennyit Malborgról. Azt kérdi kigyelmed, mit láttam ott? Láttam a keresztesek temérdek hatalmát, kit minden népek és minden királyok segélnek, s nem vagyok tudója, akad-e e világon nép, mely összemérhetné magát véle. Láttam a várat, melyhez fogható tán még a római császárnak sincsen. Láttam megszámlálhatatlan kincseit, fegyvereit, láttam temérdek fegyveres frátert, lovagot, meg knechtet, meg ereklyéket, hogy Rómában a Szentatyánál sem lehet több, s mondom kigyelmednek, még a lélek is megdermedt bennem, mikoron ráéreztem, önmagamtól kérdezem: mi módon merhetne valaki ezekkel tengelyt akasztani? Ki bírhatná le ezeket, ki állhatna meg előttük, hogy erejük alatt meg ne törne?

- Mink! A kárhozatos ebanyjukat! - kiáltotta Hlava, nem tudván uralkodni indulatán.

Maćko is furcsának vélte Zbyszko beszédét, s ámbár szerette volna megismerni az ifjú minden viszontagságát, mégis szavába vágott s így szólt:

- Avagy Wilnót már feledéd? Kevésszer csaptunk össze velük pajzs-pajzs ellen, fej-fej ellen? Feledéd, hogy vonakodtak vélünk egybefordulni? És hogy mi módon keseregtek keménységünk miatt, mondván, hogy íme, vélünk nem elég a lovat megnógatni meg némi kopját törni, hanem vagy a másikat kell torkon ragadni, vagy a saját fejét odaadni?! Voltak ott vendégek is, kik minket párviadalra híván, mind gyalázattal szakadtak el tőlünk. Mitől olvadtál hát meg ennyire?

- Nem olvadtam én, hiszen Malborgban is sorompóba álltam, holott élesre ment a bajvívás; de kigyelmed nem ismeri minden hatalmukat.

Az öreg megharagudott.

- Te talán ismered a lengyel nemzet minden hatalmát? Láttál minden zászlót egy rakáson? Mi? Az ő hatalmuk a népek sérelmén meg áruláson épült. Nincs ott egy talpalatnyi föld, ki az övék lett volna. A mi herceg uraink úgy fogadták be őket, mint ahogy a koldust bebocsátják a házba, s megajándékozzák, ők meg erőre kapván, mint amaz utálatos, veszett eb, megmarták a kezet, ki őket táplálta. Elrablák a földet, a városokat árulással vették meg, íme, ez az ő erejük! De ha a világ minden királya őket segélné is, elközelget az ítélet és a bosszú napja.

- Azt mondá kigyelmed, beszéljem meg, amit láttam, most meg haragszik. Akkor inkább elhagyom - berzenkedett Zbyszko.

Maćko egy darabig haragosan szuszogott, de aztán megbékélve szólt:

- Avagy egyszer van így e világban? Az erdőn is amott áll egy hatalmas fenyő, mint valami temérdek torony; vélnéd, évszázadokig fog ott állani, aztán megkoppintod a fejsze fokával, hát csak megkondul benne az üresség, csak úgy szóródik a korhadék, olyan odvas. Ilyen a keresztesek hatalma is! Én azt tudakolám, mit míveltél és mi haszonnal jártál? Azt mondod, bajt vívtál életre-halálra?

- Igen. Elsőbben keményen és ridegen fogadtak, mert már hallották, hogy Rotgerrel mi történt. Nyilván némi baj is érhetett volna, ha levelet nem viszek a herceg úrtól meg de Lorche úr, kit felette igen megbecsülnek, meg nem oltalmaz haragjuk ellen. De azután voltak lakomák, meg lovagi játékok, és íme, Jézus Urunk megáldott, hallá kigyelmed, hogy Ulrik úr, a nagymester öccse, fölöttébb megkedvele, s írást adott nékem, magától a nagymestertől, szigorú paranccsal a komturokhoz, hogy adnák ki Danuśkát.

- Igen, hallám az emberektől - felelte Maćko -, hogy megszakadt nyerge hevedere s te, látván e dolgot, mégsem estél reá.

- Úgy van, kopjámat a magasba emelém, s ő azóta fogva igen megkedvelt. Hej, szerelmetes Istenem! Kemény írásokat adának nékem, kikkel várról várra mehettem Danuśkát keresni. Véltem, vége már az én nagy nyomorúságomnak, és most imhol vagyok e vad országban, minden tanács és segítség nélkül. Nagy gondokban, szomorúságban egyre rosszabbra fordul a sorom, s egyre nagyobb lesz vágyódásom...

Egy pillanatra elhallgatott, de aztán nagy erővel forgácsot dobott a tűzre, hogy a szikrák csak úgy röpültek a hasábokból, s így szólt:

- Most azért, ha az én szegény árvám itt sírdogál valamelyik vár tömlöcében, vélvén, hogy netán elfeledem, akkor inkább ama hirtelen halál el ne kerüljön engem.

S szemlátomást annyi türelmetlenség, annyi fájdalom gyülemlett fel benne, hogy megint forgácsok után kapkodott és vágta a tűzbe, mintha hirtelen vak fájdalom lázította volna fel, azok meg elcsodálkoztak, mert nem is gondolták, hogy ennyire szereti Danuśkáját.

- Fékezd magad! - kiáltotta Maćko. - Mi módon is volt hát ama levéllel. Ugye, hogy a komturok nem akartak engedni a nagymester parancsának?

- Fékezd magad, uram - szólt Hlava is. - Az Úristen megvigasztal... talán már jó hamar.

Zbyszko szemében megcsillant a könny, de kissé lecsillapodván, folytatta:

- Megnyitogaták az átkozottak a várakat meg a tömlöcöket, mindenütt ott voltam, mindenütt kerestem! Aztán kitört a háború és Gierdawyban von Haideck, az ottani helytartó már azt mondá, hogy a háborús törvény másmilyen, s a békeidőben kiadott glitnek nincs semminemű ereje. Mindjárt ki is hívtam párviadalra, de megvoná magát, s még a várból is kivettetett.

- És egyéb várakban miként vala? - kérdezte Maćko.

- Mindenütt egyazon módon. Królewiecben a komtur, ki egyben a gierdawyi helytartónak is felette áll, még olvasni sem kíváná a nagymester írását, mondván, hogy háború van, s még meg is toldá, hogy vigyem a fejemet íziben, amíg egy darabban van. Kérdeztem, kerestem másutt is, de mindenütt ugyanezt leltem.

- Most már értem - szólt az öreg lovag -, látván, hogy semmit meg nem mívelhetsz, inkább ide jöttél, vélvén, hogy itt legalább könnyebben megbosszulhatod.

- Igazán szólt kigyelmed - felelte Zbyszko. - Arra is számítottam, hogy netán foglyokat szedünk, meg egyik-másik várat is megvesszük; de ezek nem értenek várak vívásához.

- Hej, jöjjön csak meg Witold úr, majd másképpen lesz!

- Adná Isten!

- Megjön. Hallám a mazowszei udvarnál, hogy fölöttébb készülődik, s netán király urunk is véle, mind egész hadával.

A beszéd fonalát megszakította Skirwoiłła érkezése, ki váratlanul bukkant ki a sötétből, s így szólt:

- Indulunk.

A lovagok e szóra azonnal talpra ugrottak, Skirwoiłła pedig, óriási fejét arcukhoz hajtva, suttogta:

- Új hírek vannak. Erősítés húz Nowe Kowno felé. Két lovag knechteket, gabonát és szarvasmarhát viszen. Útjokat álljuk.

- Akkor hát átkelünk a Nyemenen? - kérdezte Zbyszko.

- Át. Tudok gázlót.

- S a várban tudják, hogy erősítés érkezik?

- Tudják. Igyekeznek is elébük, de azokra meg kigyelmetek esnek rá.

S mindjárt magyarázni kezdte, hol kell elhelyezkedniük, hogy váratlanul rajtuk üthessenek azokon, akik a várból előmerészkednek. Fontos volt neki, hogy egyazon időben két összecsapás essék, s így állhassanak bosszút a legutóbbi vereségért, ami annál is könnyebben sikerülhetett, mert az ellenség a minapi győzelem után teljes biztonságban érezte magát. Megmagyarázta hát nékik a helyet, és megmondta az időt, mikorra oda kell érkezniük, a többit rábízta a bátorságukra és talpraesettségükre. A lovagok igen megörültek szívükben, mert mindjárt látták, hogy íme, tapasztalt és leleményes vezér szól hozzájuk. Mikor befejezte, meghagyta, hogy menjenek vele, s elvezette őket numájába, ahol már vártak rá a knyázok és a bojárfiak, az egyes csapatok vezérei. Ott megismételte a parancsokat, újakat is adott, végül szájához emelte farkascsontból faragott sípját, és éles, hasító jelt adott, melyet a tábor minden részében meghallottak.

E jelre a kihamvadó tábortüzek környéke, mintha forrongani kezdett volna; itt is, ott is fellövelltek a szikrák, fellobbantak az apró lángok, s percről percre erősödtek. Fényüknél már látszott a harcosok marcona alakja, amint a máglyába rakott fegyverek körül gyülekeztek. Az erdő megremegett és felébredt, kis idő múlva felhangzottak a lovászok kiáltásai, amint a lovakat a tábor felé terelték.

XVIII

Hajnalra eljutottak a Niewiaża folyóhoz és átkeltek: ki lóháton, ki a ló farkába kapaszkodva, ki egy nyaláb fűzgallyba fogózva. Olyan gyorsan ment mindez, hogy Maćko, Zbyszko, Hlava és a mazurok mind, akik önkéntesen jöttek ide, elcsodálkoztak e nép leleményességén, s csak most értették meg, hogy miért nem tudta feltartóztatni a litvánok hadjáratát sem az erdő, sem a mocsár, sem a folyó. Mikor a vízből kiértek, egyik sem vette le átázott gúnyáját, nem dobta le ködmönét, sem farkasbőr gubáját, csak hátukat a napnak fordítva szárogatták, hogy szinte füstölögtek, akár a szénégetők kemencéi. Rövid pihenő után gyors menetben elindultak észak felé. Késő este értek a Nyemenhez. Az átkelés itt sem volt könnyű, mert a Nyemen nagy folyó, azonkívül a tavaszi vizektől erősen megduzzadt. A gázló, melyet Skirwoiłła ismert, valóságos tengerré változott, úgyhogy a lovaknak több mint negyed futamatnyit kellett úszniok. Zbyszko és a cseh közvetlen közelében két embert elragadott az ár, s ők ketten hiába próbálták őket megmenteni, mert a sötétség és a háborgó víz sodra miatt hamarosan elvesztették őket szemük elől. A szerencsétlenek még segítségért kiáltani sem mertek, mert az átkelés előtt a vezér megparancsolta, hogy minden a legnagyobb csendben történjék. De a többiek mindnyájan szerencsésen partot értek, ahol aztán anélkül, hogy tüzeket raktak volna, reggelig elüldögéltek.

A sereg a felkelő nap első sugarainál két részre szakadt, az egyikkel Skirwoiłła elvonult az ország belsejébe, hogy találkozzék azokkal a lovagokkal, kik az erősítést Gotteswerderbe kísérték, a másikat Zbyszko vezette, vissza a sziget felé, hogy útját állhassa ama csapatnak, mely az erősítés fogadására kijön a várból. Odafent már hajnalodott, világos és derűs volt a nappal, de idelent mindenütt csak őserdő, tisztásokkal és bozóttal, melyet sűrű fehér pára takart, s egészen elfedte a távoli vidéket is. Zbyszko és emberei számára kedvező volt ez a helyzet, mert a vár felől jövő németek a távolból nem láthatták meg őket, hogy jóidején visszavonuljanak. Az ifjú lovag fölöttébb örült ennek, s így szólt a mellette léptető Maćkóhoz:

- Előbb ütközünk mi egymásba, hogynem e sűrű ködben megláthatnánk amazokat. Adja Isten, hogy meg ne ritkulna legalább délig.

Azzal előrerúgtatott, hogy az elöl nyargaló alvezéreknek parancsokat osszon, de csakhamar visszatért.

- Nemsokára kiérünk az országútra, amely a gázlótól a sziget előtt az ország belsejébe visz - mondta Maćkónak. - Ott majd a sűrűben elrejtőzünk, és megvárjuk őket.

- Honnan tudod, hogy van országút? - kérdezte Maćko.

- Az itteni parasztoktól, mert van tíz-egynéhány a csapatban. Ezek vezetnek mindenüvé.

- S a vártól meg a szigettől milyen messzire esünk rájuk?

- Mérföldnyire.

- Akkor jó, mert ha közelebb volna, könnyen knechteket küldhetnének segítségükre a várból, de így nemcsak, hogy jóidején oda nem érnének, hanem a zajt sem hallják meg.

- Magam is erre gondoltam.

- Ha gondoltál egyre, gondolj a másra is: ha hű emberek; bocsáss ki belőlük kettőt avagy hármat, hogy ki előbb meglátja az németet, legottan jelt adna nékünk.

- Már ezt is megrendelém!

- Akkor még van szavam hozzád. Parancsold meg száz avagy kétszáz legénynek, hogy mikor a viadal megkezdődik, ne csapjanak belé mindjárt, hanem vágják el az utat a sziget felé.

- Ez a legelőbb való dolog! - felelte Zbyszko. - De már ezt is megparancsoltam. Belémásznak a németek, akár a tőrbe.

Maćko - ezt hallván - nagy megelégedéssel pillantott öccsére, mert örült, hogy Zbyszko zsenge kora ellenére ilyen jól érti a hadimesterséget. Elmosolyodott hát, s elégedetten mormogta:

- Igaz vér! A mi vérünk!

De Hlava még jobban örvendezett lelkében, mint Maćko, mert semmi nagyobb örömet nem ismert a viadalnál.

- Nem tudom - szólt -, mi módon vínak ezek a mi embereink, de csendben és fölöttébb értelmesen törnek előre, megtetszik rajtuk, hogy nagy kedvük van a hadakozáshoz. - Ha ama Skirwoiłła jól kimódolt mindent, akkor itt élő léleknek nem szabad kijutnia a sűrűből.

- Adná Isten, hogy minél kevesebb jusson ki - felelte Zbyszko. - De megparancsolám, hogy minél több foglyot ejtenénk, s ha lovag avagy keresztes akadna közöttük, azt semmiképpen meg ne öljék.

- Miért legyen ez, uram? - kérdezte a cseh.

- Te is meglásd, hogy ezt míveljed - felelte Zbyszko. - Ha a lovag idegen, akkor szerénszerte kóborol a várakban, sok embert lát, megismer, sok mindent hall, ha meg keresztes, akkor még többet. Mert szent igaz Isten előtt, csak azért jöttem én ide, hogy valami jelesebb lovagot foglyul ejtvén, azt Danusiáért kicserélném. Ez az egy út maradt meg nékem, ha ugyan megmaradt.

Azzal sarkantyúját lova véknyába vágta; ismét a csapat élére nyargalt, hogy kiadja az utolsó parancsokat, s egyben meneküljön szomorú gondolataitól, amikre most nem is ért volna rá, mert a csapdának kiszemelt hely már igen közel volt.

- Miről véli és miből reményli az én uram, hogy asszonya még életben van, és valahol e vidéken rejtegetik? - kérdezte a cseh.

- Mert ha Siegfried Szczytnóban első dühében meg nem gyilkolta - felelte Maćko -, akkor igazán remélni lehet, hogy még él. Ha pedig meggyilkolta volna, akkor ama szczytnói pap nem szólott volna nekünk olyan dolgokat, amilyeneket Zbyszko is hallott. Bizony, nehéz dolog még a leggonoszabb, legkegyetlenebb embernek is kezét emelni védtelen fehérnépre, hát még egy ártatlan gyermekre.

- Nehéz ám, de nem a keresztesnek. Hát Witold úr gyermekei?

- Igaz, farkasszív van bennök, de az is igaz, hogy Szczytnóban meg nem gyilkolta, s minekutána önmaga is errefelé jött, netán a gyermeket is itt rejté el valamelyik várban.

- Hej, ha valahogyan sikeres volna e szigetet és eme várat megkerülni!

- Tekints csak az emberekre - szólt Maćko.

- Igaz! Igaz! De van nékem néminemű gondolatom, kit hadd jelentek meg én ifjú uramnak.

- Ha tíz volna is, kopjával, dzsidával a várfalat meg nem bontod - felelte Maćko, s a dzsidák erdejére mutatott, mert ez volt a harcosok fegyverzete, azután megkérdezte:

- Láttál-e valaha ilyen sereget?

Hlava valóban sosem látott ilyent. Sűrű sorban vonultak előtte a harcosok, nagy rendetlenségben, mert az erdőben a bozót között nem lehetett sort tartani, a talpasok különben is összekeveredtek a lovon való emberekkel, s hogy el ne maradozzanak, a lovak sörényébe, farkába s a nyeregkápába kapaszkodtak. Vállukon farkas-, hiúz- és medvebőrök lógtak, fejükről vadkanagyarak avagy szarvasagancsok, másoknak meg bozontos, szőrös állatfülek meredtek felfelé. Ha nincs a dárdák erdeje, s a hátukon hordott szurkos íjak és tegzek, bizony, az őket hátulról szemlélő ember - különösen nagy ködben - könnyen azt hihette volna, hogy erdei vadállatok tömege kelt fel az erdő mélyén levő barlangokból, s ragadozó ösztönétől és éhségétől hajtva tör előre, valahova a messze távolba. Volt ebben valami borzalmas, és egyúttal rendkívüli, mintha ama „gomonnak" nevezett csoda volna, melynek idején - miként az itteni parasztság hiszi - felriadnak a vadállatok, de még a kövek és bokrok is s vakon rohannak, amerre szemük lát.

E csoda láttára ama łękawicai két kurtanemes egyike, kik a csehvel jöttek ide, Hlavához lépett, keresztet vetett magára, és így kiáltott:

- Az Atyának... Fiúnak!... Hiszen valóságos ordasok falkájával megyünk mi itt, nem emberekkel.

Hlava is most látott először ilyen sereget, de mint okos ember, ki mindent megtapasztal, és semmin sem csodálkozik, így felelt:

- Az ordasok ugyan télen járnak csapatostul, de a keresztesek vére tavaszidőn is ízlik nékiek.

S már valóban tavasz volt. Május! Az erdőt sűrűn elárasztó mogyoróbokrokat már zöld levélkék borították, a harcosok nesztelenül lépkedtek a lágy, bolyhos mohán, mely közül itt is, ott is felütötte fejét a fehér és kékes lánykökörcsin, s előbukkantak a szederbokrok fiatal hajtásai meg a csipkés levelű páfrány. A bőséges esőktől áztatott fák nedves kérgének üde illata összevegyült a lehullott, korhadó tűlevelek nyers, savanykás szagával. A nap sugarai szivárványosan játszadoztak a leveleken rezgő vízcseppekben, s odafent vidáman csiripelt a madársereg.

A csapat gyorsan haladt előre, mert Zbyszko egyre nógatta. Kis idő múlva ismét visszatért a menet végére, ahol Maćko, a cseh és az önként csatlakozó mazuri harcosok lovagoltak. A szerencsés összetűzés reménysége szemmel láthatólag felélénkítette, mert az arcán most nem látszottak mindenkori gondjának nyomai, s szeme úgy villogott, mint régente.

- Nosza! - kiáltotta. - Elöl van most a mi helyünk, nem idehátul a sor végén.

S vitte mindnyájukat előre, a csapat élére.

- Figyelmezzenek kigyelmetek - intette még őket. - Lehet, hogy váratlanul üthetünk a németre; de ha valaminek neszét vennék, és soraikat elrendezhetnék, akkor nem a litvánoknak; hanem nekünk kell elsőbben rájuk esnünk, mert nekünk a páncélunk is keményebb, meg szablyáink is jobbak!

- Úgy lesz! - hagyta rá Maćko.

A többiek jól elhelyezkedtek a nyeregben, mintha máris rohamra készülnének. Egyik-másik teleszívta tüdejét, s megpróbálta, hogy a kard könnyen jár-é a hüvelyben.

Zbyszko még egyszer megismételte előttük, hogy ha a gyalogos knechtek között akadnának lovagok vagy fehérpalástos, páncélos keresztesek, azokat nem szabad megölni, hanem foglyul kell ejteni. Ezután ismét előrerúgtatott a vezetőkhöz, s kis idő múlva megállította a csapatot.

Elértek az országúthoz, mely a szigettel átellenben levő révtől az ország belsejébe vezetett. Igazán szólva nem volt ez még valóságos országút, inkább csak amolyan friss csapás az erdőn át; csak éppen annyira volt kiegyengetve, hogy a csapatok meg a szekerek nagy nehezen átvonulhassanak rajta. Az út mindkét oldalán szálfaerdő húzódott s mindkét szélén még ott meredeztek az út törésekor kivágott vén fenyőfák csonkjai. A mogyoróbozót helyenként olyan sűrű volt, hogy egészen eltakarta az erdő mélyét. Zbyszko az út fordulójánál jelölte ki a helyet, hogy a közeledő csapat ne láthassa meg messziről és ne tudjon jóidején visszahúzódni avagy hadirendben felállni. Ott elfoglalta csapatával az út mindkét oldalát, s megparancsolta, hogy itt várják be az ellenséget.

Az erdővel és erdei hadviseléssel összenőtt żmujdżiak olyan ügyesen rejtőztek el a fatörzsek, a mindenféle gödrök, a mogyoróbokrok és a fiatal fenyőcsemeték mögött, mintha a föld nyelte volna el őket. Ember nem mukkant, egyetlen ló fel nem nyerített. A lapuló emberek közelében minduntalan elsuhant egy-egy apróbb vagy nagyobb erdei vad, már csak egészen közelről vette észre őket, s ilyenkor vad rémülettel, nagyot fújva ugrott félre. Olykor-olykor szellő lendült, s áhítatos, komoly susogással töltötte meg az erdőt, azután megint elcsendesült, s már csak a kakukkok távoli kiáltása, s a harkályok közeli kopácsolása hallatszott.

A żmujdżiak nagy örömmel hallgatták e hangokat, mert különösen a harkály kedvező jóslatot jelentett számukra. Tele is volt velük az erdő, s minden oldalról hallatszott gyors és erős kopácsolásuk, mely leginkább az emberi munkához hasonlított. Mintha mindegyiknek egy-egy kovácsműhelye lett volna, s már jókor reggel nekiállt volna a serény és buzgó kalapácsolásnak. Maćko és a mazurok úgy érezték, mintha ácsok szegeznék a szarufákat az új ház tetején, s erre egyszerre eszükbe jutottak a hazai tájak.

Közben lassan telt az idő, s egyelőre semmi más nem hallatszott, csak az erdő zúgása és a madarak csacsogása. A földet borító ködfátyol megritkult, s az idő erősen felmelegedett, mert a nap melegen kezdett sütni, ők meg csendben feküdtek tovább. Végül Hlava megunta a hosszas várakozást, és Zbyszko füléhez hajolva súgta:

- Uram... ha az Isten megengedi, hogy az ebfiak közül egy sem meneküljön élve, avagy nem lopakodhatnánk-é éjszakának idején a vár alá, hogy azt meglepetéssel megvennénk?

- Véled-e, hogy vigyázók nem őrzik a csónakokat, és nem kérdezik a jelszót?

- Bizonnyal őrzik és jelszavuk is van - súgta a cseh -, de ha a foglyok torkára kést fogunk, kiadják a jelszót, sőt akár maguk is németül szólnának amazokhoz. Csak a szigetre jutnánk el, akkor a vár...

Itt elhallgatott, mert Zbyszko tenyerét hirtelen a szájára szorította. Az országútról ugyanis holló károgása hallatszott.

- Csend! Ez a jel!

Aminthogy két miatyánknyi idő múlva az erdei csapáson meg is jelent egy żmujdżi harcos, apró, bozontos lován, melynek patái báránybőrbe voltak csavarva, hogy hangot ne adjanak, és nyomot se hagyjanak a sárban.

Úgy jött, vigyázó pillantásokat vetve jobbra és balra, s mikor károgására a sűrűből választ kapott, hirtelen elmerült az erdőben, s pillanat múlva már Zbyszko előtt állt.

- Jönnek! - jelentette.

XIX

Zbyszko gyors egymásutánban kérdezte ki, hogyan jönnek, hány lovas van, hány gyalogos knecht, s mindenekelőtt milyen messze lehetnek. A żmujdżi harcos válaszából megtudta, hogy a csapat nem haladja meg a százötven főt, köztük ötven lovas, de a vezérük nem keresztes vitéz, hanem világi lovag. Megtudta, hogy szép rendben vonulnak, s üres szekereket hoznak magukkal, melyekben csak tartalékkerekek vannak, s hogy a csapat előtt két nyíllövésnyire haladnak a figyelők, nyolc ember, kik minduntalan letérnek az országútról, hogy az erdőt és a bozótot kémleljék, és végül megtudta, hogy most mintegy negyed mérföldnyire lehetnek.

Zbyszko nem örült a hírnek, hogy a csapat hadirendben közeledik, mert tapasztalatból tudta, hogy ilyen esetben milyen nehéz szétszórni a rendhez szokott németeket. Tudta, hogy egy ilyen sor milyen jól tud védekezni s még hátrálva is úgy vagdalkozik, mint a csordától elmart bölénybika, ha az ebek körülfogják. Ellenben annak nagyon örült, hogy már nincsenek távolabb, mint negyed mérföldnyire, mert ebből kiszámította, hogy ama kis csapat, melyet az imént kiküldött, már elfoglalta helyét a németek hátában s ha az ő csapatának sikerülne a németeket megvernie, amazok egyetlen élő lelket sem engednek vissza a várba. Ami a német csapat előtt haladó figyelőket illeti, azokkal nem sokat törődött, mert előre számított rá, hogy így lesz, s parancsot adott embereinek, hogy nyugodtan engedjék át őket az erdőn, avagy ha nagyon mélyen próbálnák a bozótot kémlelni, csendben fogdossák össze őket egytől egyig.

De az utolsó parancs feleslegesnek bizonyult. A figyelők rövidesen megérkeztek, az országúthoz közelebb eső gödrökben rejtőző żmujdżi harcosok tisztán látták őket, amint a kanyarodónál megállva beszélgettek. Parancsnokuk, egy rőt szakállú német, ujjával csendre intve őket, hallgatózni kezdett, látszott, hogy habozik, ne térjen-e le az erdőbe. De mivel csak a harkályok kopácsolását hallotta, s úgy vélekedett, hogy e madarak semmiképpen nem lennének ilyen nyugodtak, ha az erdőben rejtőznék valaki, csak kezével legyintett, s tovább vezette embereit.

Zbyszko megvárta, míg a következő kanyarodóban eltűnnek, azután egy nehezebb fegyverzetű csoport élén csendben előrenyomult, egészen az országútig. Közöttük volt Maćko meg a cseh is, a két łękawicai nemesifjú, három Ciechanów vidéki fiatal lovag és tíz-egynéhány jobban felfegyverzett, előkelő żmujdżi bojár. A további rejtőzködésre már nem is nagyon volt szükség, Zbyszkónak tehát az volt a szándéka, hogy amint a németek feltűnnek, csapatával kitör az út közepére, meglepi őket, rajtuk üt és szétzavarja a sorokat. Ha ez sikerül, s az általános viadal egy csomó különálló párharccá szakad, akkor már bizonyos lehet afelől, hogy a żmujdżiak helytállnak a németekkel szemben.

Ismét pillanatnyi csend állt be, melyben csak a rendes erdei nesz hallatszott, de rövidesen az országút keleti része felől emberi hangok érték a harcosok fülét. Egyelőre még zavarosan és elég távolról, de fokozatosan közeledtek és egyre tisztábban hallatszottak.

Zbyszko azonnal kivezette csapatát az országút közepére és ékalakban felállította. Ő maga az élre állt, közvetlenül mögötte következett Maćko és a cseh, azután egy sorban három ember, utána meg négy, mind jól felfegyverezve, mert igaz ugyan, hogy nem volt náluk a hatalmas „öklelő fájuk”, azaz lovagi kopjájuk, mert ez az erdőn való átvonulásnál nagy akadály lett volna; ehelyett azonban az első összecsapáshoz rövidebb és könnyebb żmujdżi dzsidáik voltak, a tömegben való harchoz pedig nyergük kapáján függött szablyájuk és csatabárdjuk.

Hlava erősen hallgatózott, azután odasúgta Maćkónak:

- Énekelnek... az anyjuk keservit!

- Én csak azt csudálom, hogy amott előttünk bezárul az erdő, és még mindig nem látjuk őket - felelte Maćko.

Erre Zbyszko, ki a további rejtőzködést, sőt a halk beszédet is feleslegesnek tartotta, hátrafordult és így szólt:

- Mert az országút a patak mentén halad, s így gyakorta kanyarog. Majd csak hirtelen látjuk meg egymást, de jobb is így.

- Úgy hallom, vígan vannak - ismételte a cseh.

S valóban, már a dallamból is ki lehetett hámozni, hogy nem valami istenes zsolozsmát énekeltek. Ha az ember erősen hallgatózott, azt is kivehette, hogy alig tíz-egynéhányan énekelnek, csak egy szót ismételnek meg valamennyien, s az szinte mennydörgésszerűen zúg tova az erdőben.

Így vonultak a halál felé, vidáman, tele harci kedvvel.

- Nemsokára meglátjuk őket - szólt Maćko.

Erre arca hirtelen elkomolyodott, és farkaskifejezést öltött, mert a lelke kemény és bosszúszomjas volt, s eddigelé még nem tudott bosszút venni ama nyíllövésért sem, melyet akkoron kapott, mikor Zbyszko mentésére Witold úr húgának levelével a nagymesterhez igyekezett.

Most tehát háborogni kezdett a szíve, s úgy elöntötte a bosszúvágy, mintha vérét egyszerre felforralták volna.

„Hej, keserves lészen annak, ki először összeakad véle" - gondolta Hlava, amint pillantása a vén lovagra esett.

Azonközben a szellő már hozta a jól érthető kiáltást, melyet mindnyájan együtt énekeltek: „Tandaradei! Tandaradei!" - s a cseh most már az ismeretes ének szövegét is jól értette:

Bi den rôsen er wol mac
Tandaradei!
Merken wä mir'z houbet lac...

E pillanatban a dal megszakadt, mert az országút mindkét oldalán olyan hangos károgás hallatszott, mintha az erdőnek ebben a kanyarulatában országgyűlést tartottak volna a hollók. A németek elámultak, hogy miként került ide ennyi holló, és miért szól mindegyik a földről, és nem a fák tetejéről. A csapat első sora éppen az útfordulóba ért, s mikor a knechtek megpillantották a velük szemben álló ismeretlen lovasokat, úgy megálltak, mintha a lábuk gyökeret vert volna.

Zbyszko e pillanatban előrehajolt nyergében, megsarkantyúzta lovát, s hangosan adta ki a parancsot:

- Hajrá!

Ő előreszáguldott, s utána a többiek. Az erdő mindkét feléből felharsant a żmujdżi harcosok csataordítása. Mintegy kétszáz lépés választotta el Zbyszko embereit a németektől, kik egy szempillantás alatt valóságos dzsidaerdőt szegeztek ellenük, míg a hátsó sorok ugyanolyan hirtelen az út mindkét szélén arccal az erdő felé fordultak, hogy az oldalról jövő támadás ellen védekezzenek. A lengyel lovagok bizonyára megcsodálták volna ezt a harci készséget, ha lett

volna rá idejük, ha lovaik nem ragadták volna őket veszett iramban a csillogva előremeredő dárdahegyek felé.

Zbyszkónak kedvezett a helyzet, hogy a német lovasság hátul helyezkedett el a szekerek mellett. Igaz, hogy mindjárt saját gyalogsága felé húzódott, de azt sem legázolni, sem áttörni, se kikerülni és így az első rajtaütés ellen fedezni sem tudhatta. Ehelyett őt magát, vagyis a német lovasságot rögtön körülfogta a żmujdżiak sűrű raja s még egyre ömlöttek, zúdultak a sűrűből, akár a mérges darazsak, melyeknek fészkét a vigyázatlan utas véletlenül felrúgta. Zbyszko és csapata ezalatt összeütközött a német gyalogsággal.

De eredmény nélkül. A németek nehéz dárdájuk és kopjájuk hátsó végét a földbe verve olyan erősen és olyan egyenesen tartották, hogy az apró żmujdżi lovak nem bírták ezt a falat áttörni. Maćko lovát egy dárda lábszárcsontján érte, mire az felágaskodott, azután a földön végig-zuhanva, orrát a homokba fúrta. Egy pillanatra ott lebegett a halál a vén lovag feje fölött, de igen nagy érzéke volt minden viadalhoz, és az ilyetén helyzetekben sok tapasztalatra tett szert, így hát lábát kikapta a kengyelből, hatalmas tenyerével megragadta a német dzsida élét, mely ahelyett, hogy az ő mellébe fúródott volna, támaszként szolgált neki, úgyhogy fel tudott ugrani, be a lovak közé, s szablyáját kirántva, vagdalkozva tört előre a dárdák és fokosok közé, mint ahogy a ragadozó sólyom tör a hosszú csőrű darvak csoportjára.

Zbyszko lova, rohanó száguldásában hirtelen feltartóztatva, csaknem farára ült, mire a lovag, önkéntelenül vékony hegyű gerelyére támaszkodott, de az menten kettétört, így hát ő is szablyát ragadott. A cseh mindig legjobban bízott a csatabárdban, ezt ragadta hát kezébe, s a németek tömege közé rontott, de úgy, hogy egy pillanatig szinte védtelenül maradt. Az egyik łękawicai nemesifjú elesett, a másikat e látványra elkapta a veszett düh, úgyhogy üvölteni kezdett, mint a farkas, s véres lovát megsarkantyúzva, vakon rohant előre a csapat közepébe. A żmujdżi bojárok kardjuk pengéjével csapdosták az eléjük meredő dárdák fáját és élét, melyek mögül a knechtek csodálkozó tekintete s elszánt gyűlölettől összerándult arca meredt feléjük. De hiába, a német csatasort nem tudták megbontani. Az oldalról támadó żmujdżiak is úgy perdültek vissza tőle, mint az eb a sündisznótól. Igaz, hogy azonnal s még nagyobb hévvel ismét támadtak, de megint eredménytelenül.

Egyesek szempillantás alatt felkúsztak az útszéli fenyőfákra, s onnan nyilaztak a knechtek közé, kiknek parancsnoka, látván e helyzetet, jelt adott, hogy hátráljanak lovasságuk felé. A német íjasok is lövöldözni kezdtek, mire a fenyőfákon ülő żmujdżiak közül egyszer-egyszer lezuhant valamelyik, s mint az érett fenyőtoboz koppant a földön, majd halálkínjában karmaival tépte az erdei mohát avagy vergődött, mint a partra vetett hal. A minden oldalról körülfogott németek nem számíthattak ugyan győzelemre, de látván, hogy védekezésük eredményes, abban reménykedtek, hogy legalább egyikük-másikuk kimenekülhet ebből a mészárlásból, s visszajuthat a folyóhoz.

Arra egyikük sem gondolt, hogy megadja magát, mert ők maguk nem kímélvén a foglyokat, nagyon jól tudták, hogy semmiképpen nem számíthatnak e kétségbeesésbe kergetett, fellázadt nép irgalmára. Szótlanul hátráltak tehát ember ember mellett, váll vállnak vetve, dárdájukat és fokosukat hol felemelve, hol leeresztve, szúrva, döfve, vágva, s ha a viadal sűrűje ezt lehetővé tette, íjaikból is lövöldözve, s egyre közeledtek lovasságukhoz, mely az ellenség más csapataival vívott élethalálharcot.

Egyszerre váratlan dolog történt, s ez eldöntötte a makacs küzdelem sorsát. Íme, ama łękawicai ifjú, kit öccse elestére elfogott a harci téboly, anélkül, hogy lováról leszállott volna, lehajolt, s felemelte a földről a holttestet, nyilván azért, hogy a harcban össze ne tapossák. Talán valami nyugodt helyen akarta ideiglenesen elhelyezni, hogy a viadal után könnyebben

megtalálhassa. De e pillanatban új dühroham kerítette hatalmába, s egészen megfosztotta józan eszétől. Ahelyett, hogy az útról letért volna, nekirontott a knechteknek, a holttestet rádobta a lándzsák hegyére, melyek mellébe, hasába, oldalába fúródva a nehéz súly alatt a földre hajlottak, s mielőtt kihúzhatták volna a holttestből, az eszeveszetten tomboló ifjú viharként vetette magát soraik közé, s egymás után döntögette fel őket.

Egy szempillantás alatt számos kéz nyúlt felé, s a dárdák erdeje döfte át lova oldalát, de közben a sorok összezavarodtak, s mielőtt rendbe szedhették volna magukat, közébük robbant az egyik żmujdżi bojár, ki legközelebb volt hozzájuk, utána Zbyszko, azután Hlava, s a borzalmas zűrzavar percről percre növekedett. A bojárok is felkapták az elesettek holttesteit, s kezdték a lándzsákra dobálni; oldalról a żmujdżiak ismét támadtak. A német csapat, mely eddig szilárdan tartotta sora rendjét, most egyszerre megingott, megrendült, mint a ház, melynek fala megreped; meghasadt, mint a fatörzs a belévert ék feszítésétől, s végül is szétpattant.

A viadal egy szempillantás alatt mészárlássá változott. A hosszú német dzsidák és bárdok ebben a tolongásban hasznavehetetlenekké váltak, ellenben a lovasok szablyái vészesen recsegve törték a koponyákat és a nyakszirteket. A lovak nyomultak befelé a sűrű tömegbe, fellökdösve s összetaposva a szerencsétlen knechteket. A lovasoknak könnyű volt felülről vágni, vágtak is szakadatlanul egy szusszantásnyi pihenés nélkül. Az út két oldaláról egymás után zúdultak elő az újabb és újabb vad harcosok, vállukon a farkasbőrrel s mellükben farkasokhoz méltó, vérengző szenvedéllyel. Üvöltésük elnyomta a haldoklók nyögését és a sebesültek irgalomért való könyörgését. A legyőzöttek eldobálták fegyverüket, egyesek igyekeztek az erdőbe menekülni, mások halottnak tettetve magukat, a földre zuhantak, ismét mások halottsápadt arccal és behunyt szemmel, mereven megálltak, sokan imádkoztak; egyikük, kinek értelme, nyilván a rémülettől, megzavarodott, elővette sípját, és szemét az égre emelve, mosolyogva kezdett játszani, amíg egy żmujdżi buzogány szét nem loccsantotta fejét. Az erdő már nem zúgott, elcsendesedett, mintha megrémült volna a haláltól.

Végül is a maroknyi keresztes csapat elolvadt, már csak a sűrűben hangzott fel időnként a rövid harc zaja vagy kétségbeesett, velőtrázó kiáltás. Zbyszko, Maćko s velük együtt a többi lovas is most egyenesen a lovasságra vetette magát.

Az azonban még védekezett. Hirtelen kört formáltak, mint ahogy mindig szokták, valahányszor az ellenségnek sikerült őket túlerővel körülfognia. Jó lovakon, a gyalogosokénál jobb fegyverzettel, vitézül s valóban csodálatra méltó elszántsággal harcoltak. Nem volt közöttük egyetlen fehér palástos sem, legnagyobbrészt alsóbbrendű vagy középrendű porosz nemesek voltak, kiknek kötelességük volt a lovagrend parancsára hadba szállni. A legtöbbnek a lova fel is volt vértezve, némelyiken csótár, de mindegyiken vas homlokpáncél, közepén acél szarvval. Parancsnokuk egy magas, karcsú lovag, sötétkék páncélban s ugyanilyen sisakban, leeresztett rostéllyal.

Az erdő mélyéből zúdult feléjük a nyilak áradata, de hegyük eredmény nélkül pattant le a lovak homlokvasáról, a vitézek páncéljáról és vállvasairól. A żmujdżiak gyalog és lovas áradata közelről fogta őket körül, de amazok hosszú szablyájukkal vagdalkozva, döfködve olyan makacsul védekeztek, hogy a lovak patái előtt már körös-körül hullák feküdtek. A támadók első sorai már hátráltak volna, de nem bírtak, mert hátulról taszították őket előre. Általában rettenetes tolongás és zűrzavar támadt. A szemek kápráztak a bárdok csillogó cikázásától, s a kardok villogásától. A lovak vinnyogva haraptak és táncoltak. Jöttek száguldva a żmujdżi bojárfiak, jött Zbyszko, Hlava, jöttek a mazurok s hatalmas ütéseik alatt megingott a zárt tömeg, mint ahogyan az erdő inog a vihar csapásai alatt. Ők pedig nagy

fáradsággal és erőlködéssel lassan nyomultak előre, vagdosva, mint a favágók, mikor az erdő sűrűjét irtják.

De Maćko felszedette a csatatéren a hosszú, német dárdákat, s azokkal mintegy harminc vad harcost felfegyverezvén, nekinyomult a sűrűségnek a németek felé, s mikor elérte őket, nagyot rikkantott: „a lovak lábát!" - Csakhamar megmutatkozott a borzalmas hatás. A német lovagok nem érhették el szablyájukkal Maćko embereit, ellenben a dárdák irtózatosan törték, zúzták a lovak lábszárcsontját. A sötétkék páncélos lovag most már látta, hogy a viadal vége közelget, s hogy nem marad más hátra, mint vagy átvágniok magukat azon a csapaton, mely a visszavezető utat elzárta, vagy elpusztulni.

Az elsőt választotta. Parancsára a német lovasok egy pillanat alatt megfordultak, arccal arrafelé, ahonnan jöttek. A żmujdżiak hamarosan a nyakukon voltak, de a németek, hátukra dobva pajzsukat s előre és oldalvást vagdalkozva, széttépték a záró gyűrűt, s lovaikat nekieresztve, viharként vágtattak előre, napkelet felé. Egy csapat żmujdżi éppen most érkezett a harcba, s azonnal nekik ugratott, de a lovak és a nehéz fegyverzet súlyától legyűrve, pillanat alatt rendre ledűlt, mint a gabona, ha a hirtelen vihar szárnya sújtja. Az út tehát szabad volt a vár felé, de a menekülés még távol és bizonytalan, mert a żmujdżi lovaknak gyorsabb a lábuk a német lovakénál. Jól látta ezt a sötétkék páncélos lovag.

- Végünk! - mondta önmagának. - Egy sem menekül közülök, hanemha véremmel váltom meg menekülésüket.

Gyorsan határozván, kiáltozni kezdett a hozzá legközelebb levőknek, hogy tartsák vissza lovaikat, ő maga pedig, mit sem törődve azzal, hogy hallgat-e valaki parancsára, hirtelen visszafordult, arccal az ellenség felé.

Zbyszko nyargalt legelöl, a német tehát őt vágta sisakrostélyon, de nem tudta áttörni, s arcát nem sértette meg. Erre Zbyszko, mindenáron élve akarván kézre keríteni a németet, ahelyett, hogy vágásra vágással felelt volna, derékon kapta, átölelte s úgy igyekezett nyergéből kiemelni. De kengyele elpattant a nagy erőlködéstől s erre mindketten a földre zuhantak. Kis ideig henteregve, kézzel-lábbal kapálózva küzdöttek egymással, de a vaserejű ifjú csakhamar legyőzte ellenfelét, s hasára térdelve, úgy tartotta maga alatt, ahogyan a farkas tartja a kutyát, mely elég vakmerő volt, hogy szembeszálljon vele a sűrűben.

Felesleges is volt így tartania, mert a német elalélt. Közben Maćko meg a cseh közeledett, kiket Zbyszko meglátván, kiáltozni kezdett:

- Ide! Kötözd! Úgy nézem, jeles vitéz, lovagi öve vagyon.

Hlava leugrott lováról, de látván a német tehetetlenségét, nem kötözte meg, hanem lefegyverezte, lecsatolta vállvasát, levette övét a rajta levő misericordiával együtt, elvagdalta a sisakszíjakat s végül a sisakrostélyt elzáró csavarokhoz látott.

De alig nézett a lovag arcába, felugrott s nagyot kiáltott:

- Uram! Uram! Ide nézzen kigyelmed!

- De Lorche! - kiáltotta Zbyszko.

A lotaringiai lovag halálsápadt, verejtékező arccal, lehunyt szemmel, mozdulatlanul feküdt, mint egy hulla.

XX

Zbyszko az egyik zsákmányolt szekéren helyezte el, mely új kerekeket és tengelyeket vitt volna a várba élelmet szállító karaván számára. Ő maga is lóra ült, s Maćkóval együtt a menekülő németek után eredt. Az üldözés nem volt nagyon nehéz, mert a német lovak nemigen alkalmasak a menekülésre, különösen a tavaszi esőzésektől erősen felázott úton. Maćko volt a legjobb helyzetben, mert az elesett łękawicai ifjú gyorslábú paripáján ült, s néhány futamatnyi száguldás után már elhagyta az összes żmujdżiakat, sőt hamarosan utolérte az első német lovast is. Akkori lovagi szokás szerint felszólította ugyan, hogy adja meg magát rabságra avagy forduljon meg, s íjon meg vele, de mikor amaz süketnek tettetvén magát, még a pajzsát is eldobta, hogy terhén könnyítsen, s nyergében előrehajolva, veszettül sarkantyúzni kezdte lovát, a vén lovag csatabárdjával olyat vágott lapockái közé, hogy azon módon lefordult nyergéből.

Így állt bosszút a menekülőkön, azért az áruló nyíllövésért, melyet annak idején kapott, azok meg futottak előle, mint a megriadt szarvascsorda, szívükben kibírhatatlan rémület, s lelkükben sem a harc avagy a védekezés vágya volt, hanem a rettenetes lovag elől való menekülésé. Néhányan beugrottak az erdőbe, de az egyik a patakba bukott, hol a żmujdżiak kötéllel megfojtották, majd falkástul vetették magukat a sűrűbe a menekülők után, ahol aztán hamarosan megkezdődött a ragadozó vadászat, vad kiáltozással, ordítozással, könyörgéssel. Sokáig hangos volt tőlük a bozót, mindaddig, míg valamennyit össze nem fogdosták. Akkor aztán Maćko s közvetlenül utána Zbyszko és Hlava is visszatért az első csatatérre, hol a levágott gyalogos knechtek feküdtek. Hulláikat már mezítelenre vetkőztették, s némelyiket kegyetlenül meg is csonkították a vérszomjas żmujdżi harcosok. A győzelem jelentős volt, s a nép lelke megrészegült az örömtől. Skirwoiłła legutóbbi gotteswerderi veresége után a żmujdżi lelkeken már kezdett úrrá lenni a kedvetlenség, mivel a Witold által ígért erősítések nem érkeztek olyan gyorsan, ahogyan várták, most azonban ismét feléledt a remény, s újra fellángolt a lelkesedés, mint a tűz, ha friss hasábot dobnak a parázsra.

A żmujdżiak közül is, meg a németek közül is sokkal többen elestek, semhogy el lehetett volna temetni, de Zbyszko a két łękawicai nemesifjú holttestének gödröket vájatott a dzsidákkal, hiszen ők tetemesen hozzájárultak a győzelemhez. Ott temettette el őket két fenyőfa tövében, s a fák törzsére kardjával keresztet vágott. Azután megparancsolta Hlavának, hogy őrizze de Lorche urat, ki még mindig eszméletlenül feküdt, ő pedig összeszedte embereit s nagy sietséggel ugyanazon az úton igyekezett Skirwoiłłához, hogy adandó esetben még jó segítséget nyújthasson neki.

De hosszas menetelés után már csak az üres csatatérre talált, teleszórva żmujdżiak és németek holttesteivel, csakúgy, mint a másik is. Zbyszko könnyen megértette ebből, hogy a rettenetes Skirwoiłła is nyilván jelentős győzelmet aratott, hiszen ha őt győzték volna le, akkor találkoznia kellett volna a vár felé vonuló németekkel. De a győzelem bizonyára nagyon véres volt, mert távolabb, a tulajdonképpeni csatatéren túl, még mindig sűrűn hevertek a holttestek. A tapasztalt Maćko ebből arra következtetett, hogy a német hadak egy részének sikerült is kimenekülnie a veszedelemből.

Hogy Skirwoiłła üldözésükre indult-e vagy sem, nehéz volt kitalálni, mert a nyomok zavarosak voltak, egyik a másikat taposta széjjel. Maćko azt is megértette ebből, hogy az ütközet jó régen folyhatott le, még korábban, mint az övék, mert a hullák már megfeketedtek és felpuffadtak, egyiket-másikat már kikezdték a farkasok, melyek a fegyveres vitézek közeledtére szétrebbentek és elrejtőztek a sűrűben.

Zbyszko most már elhatározta, hogy nem vár Skirwoiłłára, hanem visszatér a régi biztos táborhelyre. Késő éjszaka ért oda s már ott találta a żmujdziak vezérét, aki valamivel korábban érkezett. Skirwoiłła máskor komor arcáról most gonosz öröm sugárzott. Azonnal kérdezősködni kezdett az ütközet felől s hallván a nagy győzelemről, hollókárogáshoz hasonló hangján szólt:

- Fölöttébb örvendezek néked is, meg magamnak is. Most már nem egyhamar érkezik itt segítség s a fejedelem úr is örvendezni fog, ha megjön, mert a vár is a miénk lészen.

- Kit ejtett foglyul kigyelmed? - kérdezte Zbyszko.

- Csupa apró keszeg. Csuka nemigen akad köztük. Volt egy vagy kettő, de elmenekülének. Harapós csukák! Sok embert levágtak és elfutának.

- Nékem adott az Úr egyet - felelte az ifjú. - Jeles lovag és nagyhatalmú, ámbár világi úr... vendég!

A rettenetes żmujdzi vitéz két kezével átfogta saját nyakát, azután jobbjával olyan mozdulatot tett, mely a fölfelé húzódó kötelet jelképezte.

- Így lesz! - szólt. - Miként a többiekkel is... úgy.

Zbyszko összehúzta szemöldökét.

- Nem lesz sem így, sem másképpen, mert az én foglyom és barátom ő. Janusz herceg úr egyazon időben ütött lovaggá bennünket, egy ujjal sem hagyom őt illetni.

- Nem-e?

- Nem.

Egymás szemébe néztek, szemöldökük összerándult, már-már úgy látszott, hogy mind a kettő kirobban, de Zbyszko nem akart összehorgolni az öreg vezérrel, akit tisztelt és nagyra becsült, s mivel szíve amúgy is nagy örömben ringatózott a nap eseményei miatt, egyszerre átölelte a nyakát, melléhez szorította, és így kiáltott:

- Avagy erőszakkal kívánod-e elragadni tőlem, s véle együtt utolsó reményemet is? Miért búsítasz engem?

Skirwoiłła nem igyekezett az ölelésből kibontakozni, de végül fejét mégis kidugván Zbyszko karjai közül, sandán pislogott felé, s erősen szuszogott.

- No - szólt kis szünet után -, holnap felakasztatom az én foglyaimat, de ha valamelyiket magadnak kívánod, néked adom.

Ezután még egyszer megölelték egymást, és jó egyezségben váltak el, Maćko nagy megelégedésére, aki mindjárt így szólt:

- Látom, haraggal mit sem érnél ezekkel, de jóakarattal úgy formálhatod, akár a viaszt.

- Ilyen nép ez - felelte Zbyszko -, csak éppen a németek nem tudják.

Azzal parancsot adott, hogy de Lorche urat vigyék a tábortűzhöz, mert most a lombsátorban pihent; kis idő múlva Hlava már kísérte is oda lefegyverezve, sisak nélkül, csak a bőrzeke volt rajta, melyen még látszottak a páncél nyomai, fején pedig puha, vörös posztósapka. De Lorche már tudta a csatlóstól, kinek a foglya, éppen ezért jött igen hűvösen és büszkén, olyan arccal, melyről a láng fényénél le lehetett olvasni a dacos megvetést.

- Köszönd az Úristennek - kezdte Zbyszko -, hogy az én kezembe adott, mert tőlem semmi bántódásod nem leszen.

S barátságosan nyújtotta felé kezét, de a fogoly meg sem mozdult.

- Nem adok kezet olyan férfiúnak, ki a lovagi becsületet meggyalázta, szaracéneket segélvén keresztények ellenében.

A jelenlevő mazurok egyike lefordította szavait, de Zbyszko már amúgy is sejtette, mit jelentenek. Az első pillanatban fel is forrott minden csepp vére.

- Bolond! - kiáltotta, s tenyere önkéntelenül misericordiája markolatára siklott.

De Lorche felkapta fejét.

- Ölj meg! Úgyis tudom, ti nem kegyelmeztek a foglyoknak.

- Avagy ti kegyelmeztek? - kiáltotta a mazur, mert már nem bírta szótlanul. - Avagy nem akasztottátok-é föl a sziget partján valamennyi harcosunkat, kiket ama korábbi viadalban foglyul ejtétek? Ezokáért akasztja fel Skirwoiłła is a ti embereiteket.

- Valóban azt mívelék - felelte de Lorche -, de azok pogányok voltak.

Válaszában azonban volt bizonyos szégyenkezés, s könnyű volt kitalálni, hogy lelke mélyén nem helyeselte e cselekedetet.

Ezenközben Zbyszko lecsillapult, s most már nyugodtan és komolyan szólt:

- De Lorche! Egyazon kéz adá nekünk a lovagi övet és sarkantyút. Ismersz engem, s jól tudod, hogy a lovagi becsület életemnél is kedvesebb nékem, most azért halljad, mit Szent György lovagra való esküvéssel szólok: e férfiak közül sokan tegnap óta keresztények, s akikre még nem csordula keresztvíz, azok is olyan vágyakozással nyújtják kezüket a kereszt után, mint kitől üdvösségüket várják. Avagy nem tudod-é, ki akadályozza őket ebben, ki nem bocsátja őket üdvösségükhöz, ki tiltja őket a keresztvíztől?

A mazur azonnal lefordította szavait, de Lorche tehát kérdő tekintettel nézett az ifjú arcába, az meg folytatta:

- A németek!

- Az nem lehet! - kiáltotta a geldriai lovag.

- Szent György lovag kopjájára és sarkantyújára esküszöm, a németek! Mert ha itt úrrá lenne a kereszt, többé nem vehetnének okot arra, hogy a földet dúlván uralkodjanak rajta, s e szerencsétlen népet nyomorítsák. Magad is ismered őket, de Lorche! Nyilván te tudod a legjobban, vajon igazak-e cselekedeteik?

- Én azt hivém, eltörli bűnüket, hogy pogányok ellen küzdenek a keresztségre tanítván őket.

- Keresztségre, ám karddal és vérrel, de nem ama megváltás vizével. Olvasd csak ez írást, s legottan eszedbe veszed, hogy nem te szolgálsz-é ragadozóknak, elnyomóknak, pokol kapitányainak a hit és a keresztényi szeretet ellen?

Azzal átnyújtotta néki a żmujdżiak levelét, melyet a hercegekhez és királyokhoz intéztek, s a világon mindenütt elterjesztettek. De Lorche átvette, s a láng fényénél végigjártatta rajta tekintetét.

Hamar átfutotta, mert az olvasás mestersége nem volt néki idegen és nehéz dolog. Nagyon el is ámult rajta.

- Igaz volna mindez? - kérdezte csodálkozva.

- Úgy segéljen engem és téged az Isten, ki legjobban látja, hogy nemcsak a magam jóvoltáért vagyok itt, hanem hogy az igazságot keressem.

De Lorche egy pillanatra elhallgatott, csak kis idő múlva szólt:

- Foglyod vagyok.

- Add jobbodat - felelte Zbyszko. - Testvérem vagy, nem foglyom.

Kezet nyújtottak egymásnak, aztán leültek a közös estebédhez, melyet a cseh már előkészíttetett a legényekkel. Falatozás közben de Lorche, nem csekély csodálkozására, megtudta, hogy Zbyszko a levelek ellenére sem kapta vissza Danusiát, mert a komturok ellene szegültek a gliteknek, mondván, hogy a háború kitörése folytán érvényüket vesztették.

- Most már értem, miért vagy itt - szólt Zbyszkóhoz -, s megköszönöm az Úrnak, hogy fogolyként kezedbe adott, mert úgy vélem, énértem kiadják néked a keresztesek, akit kívánsz. Máskülönben nagy kiáltozás támadna miattam nyugaton, mert fölöttébb jeles nemből származom...

Egyszerre homlokára ütött s felkiáltott:

- Minden aacheni ereklyére! Hiszen a Gotteswerder felé tartó segédcsapatnak Arnold von Baden és a vén Siegfried de Löwe volt a vezére. Tudjuk ezt a levelekből, kik a várba érkezének. Avagy nem ejtétek-é őket foglyul?

- Nem! - kiáltá Zbyszko felugorva. - A jelesebbek közül senkit! De Istenemre, nagy hír ez nékem! Istenemre! Vannak egyéb foglyok, kiktől minekelőtte felakasztatnám, megtudom, nem hurcolt-é magával a lovag bizonyos asszonyembert?

Azonnal kiáltott a legényeknek, hogy világítsanak a fáklyával s futott arrafelé, ahol Skirwoiłła foglyai várakoztak. De Lorche, Maćko és a cseh ugyancsak futva követte.

- Halljad, mit szólok! - kiáltotta útközben a geldriai lovag. - Bocsáss el becsületszóra. Porosz földön énmagam fogom kutatni, ha megtalálom, megtérek, akkor aztán kicserélhetsz engem érte.

- Ha ugyan életben van! Ha ugyan még él! - sóhajtotta Zbyszko.

Azonközben elértek Skirwoiłła foglyainak táborához. Egyesek hanyatt feküdtek a földön, mások a fatörzsek mellett álltak, kegyetlenül odakötözve háncskötéllel. A fáklya erősen megvilágította Zbyszko fejét, a szerencsétlenek tehát hirtelen mind ránéztek. Egyszerre valahonnan a távolból felhangzott egy rémült, erős kiáltás:

- Én uram és én oltalmazóm, szabadíts meg engemet!

Zbyszko a legény kezéből kiragadott néhány égő csóvát, odaugrott ama fához, ahonnan a hang jött, s a csóvát a magasba emelve, felkiáltott: - Sanderus!

- Sanderus! - ismételte meg csodálkozva a cseh is.

Amaz pedig megkötözött tagjait mozgatni nem bírván, csak a nyakát nyújtogatta, s ismét kiáltozni kezdett:

- Irgalom! Tudom, hol vagyon Jurand úr leánya... Mentsetek meg!

XXI

A legények egykettőre kioldozták kötelékeit, de tagjai úgy meggémberedtek, hogy azonnal a földre hanyatlott, s mikor felemelték, csak ájuldozott, mert irgalmatlanul meggyötörték. Hiába vitték Zbyszko parancsára a tábortűz mellé, hiába adtak neki enni és inni, hiába dörzsölték be hájjal és takargatták be meleg bőrökkel, Sanderus nem bírt magához térni. Azután olyan mély álomba merült, hogy Hlava másnap délben is csak nehezen tudott lelket verni belé.

Zbyszkót tűzként égette a türelmetlenség, azonnal hozzá sietett hát, de eleinte semmit nem tudhatott meg, mert nem tudni: a rettenetes élményektől való félelemből-é avagy attól a hirtelen megkönnyebbüléstől, amely a gyenge lelkeket eltölti, valahányszor a fenyegető veszedelemtől szabadulnak - Sanderuson olyan túláradó sírás vett erőt, hogy hiába próbált válaszolni a feltett kérdésekre. A görcsös csuklás elszorította torkát, ajka remegett, s szeméből oly bőségesen folytak a könnyek, mintha azokkal együtt egész élete el akarna folyni.

Mikor végre megitatták kancatejjel, aminek élvezetét a litvánok a tatároktól tanulták el, valamelyest erőt vett magán, s legottan jajveszékelni, sopánkodni kezdett, hogy ama „Beliál fiai" rettenetesen összetörték dárdáikkal, elvették a lovát, melyen rendkívüli erejű és értékű ereklyéit hordta, s végezetül, mikor a fához kötötték, a hangyák úgy megrágták lábait és egész testét, hogy kétségkívül a halálnak néz elébe, ha nem ma, hát holnap.

Addig lamentált, hogy Zbyszkót végül is elfutotta a méreg, felugrott s rákiáltott:

- Azt mondd, ebadta garabonciása, amit kérdezek, hogy valamiképpen még gonoszabbul ne legyen dolgod!

- Imhol vagyon a közelben egy derék hangyaboly, jókora vörös hangyákkal - szólalt meg Hlava. - Engedje kigyelmed rátenni őkelmét, tudom, mindjárt nyelvére lel!

Hlava nem komolyan mondta ezt, csakhamar el is mosolyodott, mert azért szívében volt némi hajlandóság Sanderus iránt, de az úgy megrémült, hogy azonnal jajveszékelésbe fogott:

- Irgalom! Irgalom! Adjatok még ama pogány italból, mindent elmondok, mit szemeim látának, meg még azt is, amit nem látának.

- Hacsak egy szó hamis dolgot is szólasz, éket verek fogaid közé! - fenyegette meg a cseh.

De azért ismét szájához tartotta a kancatejes tömlőt, Sanderus megragadta, ajkához tapasztotta, s szemét hol kinyitva, hol lehunyva, oly mohón szopta, mint a gyermek anyja emlőjét. Mikor aztán vagy két fertályt avagy többet is kiivott, megrázkódott, a tömlőt térdére tette, és mintha csupán a kényszernek engedett volna, megvetően szólt:

- ...Undokság!

Azután Zbyszkóhoz fordulva hozzátette:

- Most kérdezz, megmentőm!

- Ott volt-e az én asszonyom ama csapatnál, kiben te voltál?

Sanderus arcán bizonyos csodálkozás tükröződött. Hallott ugyan arról, hogy Danusia Zbyszko felesége volt, de mivel a menyegző titokban ment végbe, s Danusiát azután mindjárt elragadták, lelke mélyén mindig csak mint Jurand leányára emlékezett reá.

De azért gyorsan válaszolt:

- Igen, vajda uram! Ott volt, azonban Siegfried de Löwe és Arnold von Baden keresztülvágták magukat az ellenségen.

- Láttad őt? - kérdezte az ifjú s szíve hevesen dobogott.

- Orcáját nem láthattam uram, de ímé láttam két ló közé kötve egy fűzfavesszőből font kast, egészen zárt kast, abban hordoztak valakit, kinek ugyanaz a féreg volt a vigyázója, a lovagrendnek ugyanaz a szolgálója, kit Danveld annak idején a vadászkastélyba küldött. S szomorú éneket is hallottam a kasból.

Zbyszko szinte elsápadt a megindultságtól, leült egy tőkére, s pillanatig nem tudta, mit is kérdezzen még. Maćko és Hlava is fölöttébb megrendültek, mert komoly, nagy hír volt, amit hallottak. A cseh talán a maga úrnőjére is gondolt, ki Spychówban maradt, s kinek úgy hangzik majd ez a hír, mint az örökös balsors ítélete.

Pillanatnyi csend következett. Végül a ravasz Maćko, ki Sanderust nem ismerte, csak régen hallott valamit felőle, gyanakodva ránézett és így szólt:

- Ki fia vagy te? S mit kerestél a keresztesek között?

- Hogy ki vagyok, nagyságos lovag uram - felelte a csavargó -, hadd jelentse meg néked e vitéz herceg - s Zbyszkóra mutatott - és ama cseh gróf. Ők engem régtől fogva ismernek.

Úgy látszik, a kumisz[107] kezdett benne hatni, mert fölöttébb felélénkült, s Zbyszkóhoz fordulva hangosan kezdett szólni. Hangjában most már nyoma sem volt korábbi erőtlenségének.

- Uram! Kétszeresen megoltalmazád életem. Nélküled megszaggattak volna a farkasok, avagy elért volna a püspökök haragja, kik ellenségeimtől tévedésbe ejtetvén (ó, mely alávaló is e világ!), parancsot adának üldöztetésemre az ereklyék miatt, mert azok igaz voltában kételkedének. De te, uram, magadhoz vettél, s neked köszönöm, hogy a farkasok fel nem faltak, s az üldözés is el nem érhetett, mivel a te embereid közül valónak tartottak. Tenálad sohasem szűkölködtem étel, ital híján, s az mindenkor jobb is volt, mint e kancatej, kitől irtózom, de mégis, ismétlen iszom belőle, hogy lássad, a szegény, de kegyes zarándok meg nem vonja magát semminemű gyötrődéstől.

- Értelmesen szólj, ebanyád! Add elő igaz sietséggel, minek tudója vagy! Elég e csajbókos beszédből! - rivallt rá Maćko.

De amaz ismét szájához emelte a tömlőt, egészen kiürítette, s mintha Maćko szavát nem is hallotta volna, megint Zbyszkóhoz fordult.

- Ezért kedveltelek meg, uram. A szentek, miként meg vagyon írva, egy órában kilencszer vétkezének, így néha Sanderusszal is megesik, de Sanderus soha nem volt, és nem is lesz háládatlan. Most azért emlékezzél meg, uram, mi módon szóltam néked, mikor ama nagy szerencsétlenség reád zúdult: ímé, elmegyek, várról várra járok, s ezenközben az embereket tanítgatván, szorgalmatosan keresem, tudakolom te nagy veszteségedet. Kit mindenkit kérdeztem, merre mindenütt jártam? Eh, sok volna a beszéd; elég, hogy meglelem. S a kullancs nem ragaszkodik úgy a gúnyához, amiképpen én anaptól fogva hozzátapadtam ama vén komturhoz. Szolgájává szegődtem, s komturiától komturiáig, vártól várig követtem, megállás nélkül, egészen eddig a legutóbbi viadalig.

---

[107] Erjesztett kancatej, az Ural vidéki népek kedvelt itala.

Zbyszko eközben erőt vett megindultságán, s így szólt:

- Hálás is vagyok néked, és semmiképpen el nem kerül a jutalom. De most felelj arra, amit kérdezek: megesküszöl-é lelked üdvösségére, hogy ő él?

- Lelkem üdvösségére esküszöm! - felelte Sanderus komolyan.

- Miért hagyta el Siegfried Szczytno várát?

- Nem tudom, uram, csupán gondolom: nem volt ő soha szczytnói sztaroszta, s netán azért hagyta el a várat, mert félt a nagymester parancsától, ki, miként mondották, levélben parancsolá néki, hogy az elragadott leányt legottan adja ki a mazowszei hercegasszonynak. Netán emez írás elől menekült volna, minekutána lelke meghasonlék a fájdalom és a Rotgerért való bosszúvágy miatt. Úgy beszélik, hogy Rotger neki a fia volt. Nem tudom, miképpen igaz e dolog, csak azt tudom, hogy fejében megzavarodott valami a nagy gyűlölködéstől, s amíg csak él, Jurand leányát, avagy igazán szólva az ifjú nagyasszonyt, kezéből ki nem bocsátja.

- Fölöttébb különös nékem e dolog - vágott közbe Maćko. - Mert ha ama vén eb valóban ilyen pogányul gyűlölné Jurand minden nemzetségét, akkor Danuśkát bízvást megölte volna.

- Meg is akarta tenni - felelte Sanderus -, de olyan dolog történt véle, hogy utána súlyos nyavalyába esék, s utolsó páráját is majdhogy ki nem adta. Sok mindent suttognak erről emberei. Vannak, kik azt mondják, hogy amikor éjszakának idején az őrtoronyba ment, hogy az ifjúasszonyt meggyilkolja, a Gonosszal találkozék, mások meg úgy vélik, hogy inkább az Úr angyalával. Elég az hozzá, hogy másnap ott lelték lélektelenül a havon. Még most is, ha eszébe juttatják, menten égnek mered minden hajaszála. Ezokáért sem ő maga nem mer reá kezet emelni, sem másnak megparancsolni. Magával hordozza ama szczytnói néma hóhért, de nem tudni miért, mert az is fél, mint mindenki.

E szavak nagy hatást keltettek. Zbyszko, Maćko és Hlava közelebb húzódtak a beszélőhöz, aki keresztet vetvén magára, így folytatta:

- Nem jó dolog közöttük lenni. Nemegyszer láttam és hallottam dolgokat, kiktől a borzongás fut végig a hátamon. Megjelentem már nagyságtoknak, hogy a vén komtur fejében valami megromolt. Bah! De mi módon is lehetne másképpen, mikor a túlvilági lelkek látogatják? Alighogy magára marad, legottan szuszogni kezd valami körülötte, nem másképpen, mint mikor valakinek lélegzete fogytán van. Ama Danveld az, kit a félelmetes spychówi lovag úr ölt meg. Siegfried emigyen szól hozzá, mondván: „Mit akarsz? Néked a mise sem használ, miért jövél vissza?" De amaz csak fogát csikorgatja, aztán megint szuszog. De még gyakrabban jő hozzá Rotger, ki után szintén kénköves bűz marad a szobában. Véle a komtur még jobban elbeszélget: „Nem tehetem - mondja -, nem tehetem! Majd ha magam jövök, akkor igen! De most nem tehetem!" Azt is hallottam, mikor kérdé: „Avagy megkönnyebbülést szerez ez néked, fiacskám?" És mindig így tovább. De úgy is volt, hogy két-három napig senkihez szót sem szólt, s az arcára kiült a kegyetlen fájdalom. Ama kast fölöttébb serényen őrzi ő maga is, meg a rendi szolgálóasszony is, úgyhogy az ifjú nagyasszonyt soha senki nem láthatja.

- Nem kínozzák-é? - kérdezte Zbyszko tompán.

- Való igazat szólok, lovag uram. Soha én sem verést, sem kiáltozást nem hallék, de bánatos éneklést igen. Néha olyan az, mint amikor a madár nagy fájdalmasan csattog...

- Jaj nekik! - szűrte a szót Zbyszko, összeszorított fogán keresztül.

De Maćko véget vetett a további kérdéseknek.

- Elég! - szólt. - Most beszélj a viadalról. Láttad? Hogyan menekültek el, s mi lett vélük?

- Láttam - felelte Sanderus -, és híven megjelentem. Kezdetben keményen vitézkedének, de mikor eszükbe vették, hogy minden oldalról körül vannak fogva, akkor már mind abban forgaták fejüket, miként lehetne hátat adni. És Arnold lovag, ki igazi óriás, elsőnek törte keresztül a gyűrűt, s olyan utat nyitott, melyen a vén komtur is átaljutott, meg néhány embere a kassal, melyet két ló közé kötve hordtak magukkal.

- S üldözés nem volt? Hogyan történt, hogy nem érték utol?

- Volt üldözés, de semmit el nem érhetett, mert mikor közel jutának, Arnold lovag visszafordult, s mindegyikkel megvívott. Isten óvjon mindenkit a véle való egybefordulástól, mert olyan temérdek ereje van, hogy százzal megvívni is semmiség néki. Háromszor fordult meg így, s háromszor tárta fel az üldözőket. Emberei, kik véle voltak, mind elvesztek. Úgy vélem, őmaga is sebtől vérzett, s lova is megsebesült, de megmenekült, s ennek felette a vén komtur is időt nyert a biztonságos szabadulásra.

Maćko, az elbeszélést hallván, megérté, hogy Sanderus igazat beszél, mert eszébe jutott, hogy attól a helytől kezdve, ahol Skirwoiłła a csatát vívta, a visszafelé vezető út hosszú szakaszon tele volt a żmujdżiak holttesteivel, s mind össze voltak kaszabolva, mintha valami óriás keze sújtása érte volna.

- De hogyan eshetett, hogy te mindezt láttad? - kérdezte.

- Úgy - felelte a csavargó -, hogy belekapaszkodtam ama lovak egyikének farkába, melyek a kast vivék, s velük futottam, míg a ló hasba nem rúgott. Akkor elalélván, nagyságtok kezébe kerültem.

- Valóban így lehetett - állapította meg Hlava -, de meglásd, hazugságon ne fogjunk, mert fölöttébb pórul járhatsz!

- Itt van még a jele - felelte Sanderus -, ki látni akarná, ám lássa; bár jobb dolog hinni az igaz szónak, hogynem elkárhozni az hitetlenség miatt.

- Jóllehet néhanapján, nem akarva is igazat szólasz, mindazonáltal üvölteni fogsz a szentségekkel való kufárkodásért.

Erre régi szokásuk szerint huzakodni kezdtek, de Zbyszko megszakította a beszélgetést.

- Te jártad ama földet, így hát ismered is. Milyen várak vannak itt a közelben, és hol? Hogyan véled, melyikben rejtőzhetett el Siegfried meg Arnold?

- Vár semmilyen sincsen arra a közelben, mert az egész ország csupa rengeteg erdő, melyen át nemrégen vágták amaz utat is. Falu meg emberi tanya szintúgy nincs, mert ami volt, azt a németek enmaguk felperzselék, mert mikor a háború elkezdődött, ama nép, ki ugyanabból a nemzetségből való, amelyből emez, ugyancsak felálla a keresztesek országlása ellen. Én úgy vélem, uram, hogy Siegfried és Arnold mostanság az rengetegben bolyonganak, s vagy vissza kívánnak térni oda, ahonnan jöttek, vagy szöktön átjutni ama várkastélyba, amely felé a szerencsétlen viadal előtt indultak.

- Bizonnyal így van! - szólt Zbyszko, és mélyen elgondolkozott. Összevont szemöldökeiből és redőkbe vont ábrázatából könnyű volt kiolvasni, hogy milyen megfeszített erővel tusakodik, de mindez nem tartott sokáig. Kis idő múlva felemelte fejét és így szólt:

- Hlava! A lovak és emberek készen legyenek, mert közelest indulunk.

A legény, kinek nem volt szokása, hogy a parancsok oka felől tudakoljon, felugrott s szót sem ejtvén, a lovakhoz lépett, Maćko ellenben szemét öccsére meresztette, és csodálkozva kérdezte:

- Hej!... Zbyszko! Hej! Hát te hová? Mi?... Hogyan?...

De az ugyancsak kérdéssel felelt:

- Hát kigyelmed mit gondol? Avagy nem kell-e mennem?

A vén lovag erre elhallgatott. Arcán fokozatosan kialudt a csodálkozás, fejét egyszer-kétszer megcsóválta, végül mélyen fellélegzett, s mintha enmagának felelne, így szólt:

- Hát bizony... nincs más tanács!

S ő is a lovak felé indult. Zbyszko viszont de Lorche úrhoz fordult, s a németül tudó mazur közvetítésével így szólt:

- Nem kívánhatom tőled, hogy ama nép ellen légy segítségemre, kikkel egy zászló alatt küzdtél. Most azért szabad vagy, s mehetsz, amerre kívánsz.

- Szablyámmal nem segíthetlek lovagi becsületem ellenére - felelte de Lorche -, de ami a szabadságot illeti, azt nem... Foglyod maradok becsületszóra, s hívásodra eléd állok, valahol kívánod. Most azért, ha valamelyes bajba kerülnél, jól eszedbe vegyed, hogy énértem a lovagrend bármelyik rabot kicseréli, mert nemcsak hatalmas az én nemzetségem, hanem a kereszteseknél fölöttébb nagy érdemeket szerzett.

S búcsúzni kezdtek. Tenyerüket akkori szokás szerint egymás vállára helyezték, s arcon csókolták egymást, miközben de Lorche így szólt:

- Elmegyek Malborgba avagy a mazowszei udvarhoz, tudjad hát, ha itt nem, hát amott megtalálsz. Követed csak két szót szóljon nékem: Lotaringia - Geldria.

- Jól van - felelte Zbyszko. - Szólok még Skirwoiłłával, hadd adjon néked jelt, melyet a żmujdżiak tiszteletben tartanak.

Ezután valóban Skirwoiłłához ment. A vén vezér adott jelszót, és semmi akadályt nem támasztott Zbyszko távozása elé, mert tudta, miről van szó. Kedvelte őt, hálás is volt neki az utolsó diadalért, de nem is volt semmilyen jussa ahhoz, hogy visszatartson egy lovagot, aki más ország szülötte, s csak saját jószántából jött ide. Megköszönte hát a nagy szolgálatot, amit néki tett, ellátta élelemmel, melynek az elpusztított országban nagy hasznát láthatta, s azzal a kívánsággal búcsúzott tőle, hogy bár találkoznának még valamikor az életben, a keresztesek ellen megvívandó nagy és döntő viadalban.

Zbyszkónak viszont sürgős volt az út, mert mintha láz gyötörte volna. Mikor azonban embereihez ért, azokat már teljesen készen találta. Maćko is ott volt közöttük, már lóháton, láncingben, a fején sisakkal. Hozzálépett hát, s megkérdezte:

- Kigyelmed is vélem tart?

- Mi mást tehetek? - kérdezte az öreg kissé csípősen.

Zbyszko mit sem felelt, csak megcsókolta nagybátyja vaskesztyűs jobbját, aztán lóra ült, s elindultak.

Sanderus szintén velük ment. Az utat egészen a volt csatatérig jól ismerték, de azon túl már neki kellett vezetnie. Arra is számítottak, hogy ha az erdőben valahol helybéli parasztokra bukkannak, kik mind gyűlölik az őket nyomorgató lovagrendet, ezek is segítségükre lehetnek a vén komtur és Arnold von Baden üldözésében, kinek emberfeletti erejéről és vitézségéről annyit beszélt Sanderus.

XXII

Könnyű volt az út ama csatatérig, hol Skirwoiłła szablyára hányta a németeket, mert jól ismerték. Hamar oda is értek, s szaporán átvágtak rajta, mert rettenetes bűz terjengett ott a temetetlen holttestek miatt. Ahogy áthaladtak, a farkasokon kívül óriási holló-, varjú- és csókarajt is felriasztottak, azután kezdtek nyomokat keresni az úton. Jóllehet egész csapat vonult erre keresztül, a tapasztalt Maćko mégis könnyűszerrel megtalálta az óriási paták nyomait, visszafelé haladó irányban, s ilyen módon kezdte magyarázni a hadi mesterségben kevésbé jártas ifjaknak:

- Szerencse, hogy a viadal óta nem vala eső. Nézzétek csak: Arnold lova, mely hatalmas testű lovast viszen a hátán, kétségkívül maga is fölöttébb nagy állat, s ezt könnyű kiérezni, mert ügetve menekülvén, mélyebb nyomokat hagy az földben, mint mikor lassan haladt a másik irányban. Így hát a gödrök is nagyobbak, melyeket patájával ütött. Láthatja, aki nem vak, hogy imhol a nedves földben a patkó nyoma is kitetszik! Megadja az Úr, hogy felleljük az ebfiak nyomait, csak korábban, valahol a falak mögött menedéket ne leljenek.

- Sanderus mondá - felelte Zbyszko -, hogy itt a közelben nincsen vár, s ez igaz is, minekutána a keresztesek nemrégen rabolták el e földet, s még nemigen volt idejük várakat rakatni. Hol rejtőznének hát el? A nép, ki itt lakozék, most Skirwoiłła táborában van, mert egyazon nép ez, mint a żmujdżiak... A falvakra, miként Sanderus mondá, maguk a németek vetettek tüzet, az asszonynép pedig gyermekestül az erdők mélyében rejtőzik. Csak a lovakat ne kíméljük, be is érjük őket.

- Márpedig azokat kímélni kell, mert ha beérjük is őket, annak utána a lovakban minden menekvésünk - vélte Maćko.

- Arnold lovagot - vette közbe Sanderus - a viadalban buzogánnyal hátbaverték. Eleinte nem törődött vele, keményen viaskodott, és sokakat megölt, de később csak levette lábáról, mert így van ez mindig, hogy eleinte semmit, de azután annál jobban fáj. Ezokáért nem lehet könnyű gyorsan menekülniük, s netán pihenőre is szükségük lészen.

- S úgy mondod, semminemű emberek nincsenek velük? - kérdezte Maćko.

- Van kettő, kik ama kast viszik meg Arnold lovag és a vén komtur. Valának jócskán mások is, de azokat a żmujdżiak beérvén, megölték.

- Úgy lesz - szólt Zbyszko -, hogy amaz embereket, kik a kassal vannak, legényeink megkötözik, kigyelmed, bátyámuram, elkapja a vén Siegfriedet, én meg Arnoldra ütök.

- No! - felelte Maćko. - Bizony Siegfrieddel elbánok, mert Jézus Urunk kegyelméből van erő a csontomban! De te valahogyan el ne hidd magad, mert amint mondják, amaz Arnold óriás!

- Majd elválik! - felelte Zbyszko.

- Erős legény vagy, nem tagadom, de azért náladnál még erősebb is akad. Avagy nem láttad-é a lovagokat, kikkel Krakkóban találkozánk? Avagy a taczewi Powała úrral, a biskupicei Paszko Złodziejjel és még inkább Zawisza Czarny úrral elbánnál-é? Meglásd, hogy el ne hidd magad, hanem azt nézzed, miről van szó!

- Rotger sem volt éppen valami vakarcs - mormogta Zbyszko.

- S vajon nékem akad-é munka? - kérdezte a cseh.

De nem kapott választ, mert Maćko gondolatait más foglalta le.

- Ha az Úr áldása rajtunk lészen - szólt -, akkor utána csak a mazowszei erdőségekbe jussunk el, ott már biztonságban leszünk, s mindennek egyszerre vége szakad.

De kis idő múlva nagyot sóhajtott, mert nyilván eszébe jutott, hogy még akkor sem lesz mindennek vége, hiszen a szerencsétlen Jagienkával is tenni kell valamit.

- Hej! - motyogta. - De különösek is az Úrnak útjai. Nemegyszer forgatom én ebben fejemet, mért nem adá meg nékem, hogy nyugodtan megházasulj, hogy én békességben élnék közöttetek?... Hiszen így volna rendén... S ebben a mi királyságunkban minden nemesek közül egyedül mi bujdosunk mindenféle országban meg úttalan utakon, annakhelyette, hogy odahaza gazdálkodnánk, ahogyan Isten rendelé.

- Igaz a', de hát Isten akaratja! - felelte Zbyszko.

Egy darabig szótlanul haladtak tovább, s aztán ismét a vén lovag fordult öccséhez.

- Hiszel-e a csavargónak? Minémű emberfia légyen ez?

- Könnyű emberke biz a' és alighanem mihaszna is, de énhozzám fölöttébb ragaszkodik, árulástól semmiképpen sem félek.

- Ha így vagyon, akkor hadd menjen előre, mert ha beéri is amazokat, el nem riasztja őket. Majd megjelenti, hogy a fogságból menekedék meg, s azt könnyen elhiszik. Így jobb lesz, mert ha minket a távolból megpillantanak, akkor vagy elrejtőzködnek valamerre, vagy valamelyes védekezést találnak.

- Éjnek idején egymagában el nem megy az, mert igen félénk természetű - felelte Zbyszko -, de nappal bizonnyal így lesz legjobban. Meghagyom néki, hogy naponta háromszor várjon be minket, s ha nem leljük a mondott helyen, az lesz a jel, hogy már velük vagyon, s az ő nyomain indulván, váratlanul rájuk ütünk.

- De vajon nem figyelmezteti-é őket?

- Nem. Jobbat kíván az nékem, mint őnékik. Majd megbeszélem néki, hogy ha rajtuk ütünk, őt is megkötözzük, hogy később se kellessék bosszújuktól tartania. Sehogyan se valljon színt mellettünk...

- Véled, hogy élve megfogjuk őket?

- Hát hogyan? - felelte Zbyszko némi aggodalommal. - Mert látja kigyelmed, ha a Mazowszén lennénk avagy valahol arra mifelénk, akkor párviadalra hívnánk őket, mint akkornapján Rotgert s megvínánk vélek életre-halálra, de itt, az ő országukban, nem lehet. Itt Danuśkáról van szó meg a nagy sietségről. Itt íziben és fölöttébb nesztelenül kell cselekedni, hogy valamiképpen bajt ne hozzunk magunkra, azután, miképpen kigyelmed szólott, lóhalálában igyekezni a mazowszei erdőségekbe. Ha váratlanul ütünk rájuk, netán páncéltalan avagy még szablya nélkül is kapjuk őket! Akkor meg hogyan ölnénk meg? Fölöttébb félek én a gyalázattól! Most már mindketten lovagi övet viselünk és ők sem különben...

- Bizony - felelte Maćko. - De azért még párviadalra is sor kerülhet.

De Zbyszko összehúzta szemöldökét, s arcára kiült a kérlelhetetlen bosszúvágy, amely, úgy látszik, a bogdanieci nemzetség minden férfiát jellemezte. E pillanatban - különösen tekintete - annyira hasonlatossá vált Maćkóéhoz, mintha édes gyermeke lenne.

- Egy dologra felette igen vágyom - mondotta tompán -, arra pedig, hogy e véres ebet, Siegfriedet, Jurand úr lába elé vessem, amit adna meg az Úr!

- Adja Isten! - ismételte meg Maćko.

Így beszélgetve, jó darab utat megtettek, miközben rájuk borult a holdvilág nélküli, de azért derűs éjszaka. Meg kellett állni, pihenőt adni lónak és embernek, felfrissülni étel és álom által. Mielőtt azonban nyugovóra tértek volna, Zbyszko megmondta Sanderusnak, hogy másnap egyedül kell előrenyargalnia, amire az szívesen ráállt, csak azt kötötte ki, hogy ha az erdő vadja vagy a helybéli lakosság fenyegetné veszedelemmel, akkor visszafuthasson. Azt is kérte, hogy ne háromszor, hanem négyszer legyen szabad mindennap megállnia, mert ha magányban van, még az istenes országokban is bizonyos nyugtalanságot érez, hát még egy ilyen ocsmány, vad erdőben, mint ez.

Elfészkelődtek hát éjszakára, s az ételtől megerősödve, leheveredtek az állatbőrökre a kis tábortűznél, melyet az országúttól fél futamatnyira egy gödörben raktak. A legények felváltva vigyáztak a lovakra, melyek jól meghenteregvén a fűben, most abrakolás után fejüket egymás nyakán keresztbe rakva, elszundikáltak. De a hajnal első sugara alig hintette be ezüsttel a fák tetejét, elsőnek Zbyszko ugrott talpfa, felkeltette a többieket, s még virradat előtt útnak indultak. Arnold harci ménjének óriási nyomait könnyűszerrel meglelték ismét, mert megszikkadtak már a sekély és rendszerint sáros talajban, s a szárazságtól jól megrögződtek. Sanderus előrenyargalt, hamarosan el is tűnt szemük elől, s a napkelte és dél közötti félidőben már rá is találtak a pihenőhelyen. Jelentette, hogy élő lelket nem látott, kivéve egy hatalmas bölénybikát, mely elől azonban nem kellett menekülnie, mert az tért le az ő útjából. Ellenben délben az első etetésnél jelentette, hogy látott egy méhcsőszt mászóvassal, s csak azért nem tartóztatta fel, mert félt, hogy az erdő mélyén sokan lehetnek. Próbálta több dolog felől kitapogatni, de nem tudtak szót érteni.

A következő menet alatt Zbyszko már nyugtalankodni kezdett. Mi lesz, ha magasabb, szárazabb vidékre érnek, ahol a kemény úton eltűnnek az eddig jól látható nyomok? Vagy ha az üldözés túlságosan hosszúra nyúlnék, s lakottabb vidékekre vezetné őket, ahol a nép már régóta hozzászokott a kereszteseknek való engedelmességhez? Ott a rajtaütés és Danusia kiszabadítása csaknem lehetetlenné válnék, mert bár Siegfriedet és Arnoldot nem védenék semmilyen vár vagy kastély falai, a helyi nép nyilván azok oldalára állna.

De szerencsére a sok aggodalom feleslegesnek bizonyult, mert a következő állomáshelyen a megbeszélt időben nem találták meg Sanderust, ellenben az út közvetlen közelében levő fenyőfa törzsén nagy, kereszt alakú vágást fedeztek fel, melyet egészen frissen véstek rajta. Egymásra néztek, arcuk elkomolyodott, szívük hevesebben kezdett dobogni. Maćko és Zbyszko azonnal leugrott a lóról, hogy a nyomokat megvizsgálja. Szorgosan kutattak, de nem kellett sokáig keresgélniük, mert a nyomok maguktól a szemükbe ötlöttek.

Sanderus nyilván letért az útról az erdőbe, hogy a nagy patkónyomokat kövesse, melyek itt nem voltak olyan mélyek, mint az országúton, de azért elég világosan látszottak, a talaj ugyanis tőzeges volt, s a hatalmas ló patkója sarkaival minden lépésnél benyomkodta a lehullott tűleveleket, úgyhogy a patkósarkak nyomaiban feketés szélű gödröcskék maradtak.

Zbyszko éles szeme minden egyéb nyomot is kifürkészett, újra lóra ült tehát, s Maćko is követte példáját, azután tanácskozni kezdtek hármasban a csehvel, de olyan halkan beszélgettek, mintha attól tartanának, hogy az ellenség a közvetlen közelben van.

A cseh tanácsolta, hogy azonnal induljanak gyalog, de ezt nem fogadták el, mert nem tudták, milyen messzire kell még benyomulniuk az erdőbe. Ellenben figyelmeztetőkül előreküldtek gyalogos legényeket, azzal, hogy ha valamit észrevennének, azonnal jelentsék, hogy készenlétbe helyezkedhessenek.

Csakhamar be is hatoltak az erdőbe. Az egyik fenyőfa törzsén talált második rovás megnyugtatta őket afelől, hogy nem tévesztették el Sanderus nyomát. Hamarosan rájöttek, hogy

ösvényen, vagy legalábbis erdei csapáson haladnak, melyen már bizonyára gyakran jártak emberek. Ekkor már bizonyosra vették, hogy itt valamelyes emberi tanyára lelnek, s ott megtalálják azokat is, kiket keresnek.

A nap már kissé lehanyatlott, aranyos sugarai áttörtek a fák ágai között, derűs este ígérkezett. Az erdő is csendes volt, mert vad és madár egyaránt készült elpihenni. Csak itt-ott a nap sugaraiban fénylő ágak között villant meg egy-egy mókusnak az alkonyati napsugaraktól vörösben égő teste. Zbyszko, Maćko, a cseh és a legények libasorban lovagoltak egymás után. Tudták, hogy a gyaloglegények messze előttük haladnak és ha valami történnék, idejében figyelmeztetik őket, így hát a vén lovag Zbyszkóval való beszélgetése közben most már nem is tompította hangját.

- Vessünk csak számadást e napról - mondotta. - Az utolsó pihenőtől ama helyig, hol a jel vala a fában, temérdek utat tettünk meg. A krakkói torony órája legalább három rovást csúszott volna előre... De akkor Sanderus már régen közöttük vagyon, s javában beszéli nékik, ami véle történt. Csak el ne áruljon.

- Távol legyen! - nyugtatta meg Zbyszko.

- De csak meghiggyék a szavát - fejezte be Maćko -, mert ha meg nem hiszik, rossz vége lesz őkelmének.

- Miért ne hinnék? Avagy tudnak rólunk? Őt meg ismerik. Nem egyszer van úgy, hogy a fogoly elmenekedik.

- Mind abban forgatom én az eszemet, hogyha Sanderus azt mondja, hogy szöktön jött a fogságból, akkor netán az üldözéstől tartván, mindjárt tovább mennek.

- Ej, lépre tud ő vinni mindenkit. Azt meg tudják, hogy az üldözés ilyen messze útra nem követné.

Egy darabig hallgattak, de aztán Maćko, úgy vélvén, hogy Zbyszko valamit súg néki, visszafordult, s megkérdé:

- Mit akarsz?

De Zbyszko tekintete fenn járt a magasban, s nem Maćkónak suttogott ő, hanem Istennek ajánlotta Danusiát és merész vállalkozását.

Maćko is kezdte hányni magára a keresztet, de alig tette az első keresztjelt, mikor az előreküldött legények egyike kibukkant a mogyoróbokrok közül s feléjük tartott.

- Szénégetők! - szólt. - Amott!

- Állj! - suttogta Zbyszko, s abban a pillanatban leugrott lováról.

Utána Maćko, Hlava és a legények is leugráltak, s három legény parancsot kapott, hogy maradjanak a lovak mellett, és tartsák készenlétben, vigyázván, hogy Isten ments, valamelyik fel ne nyerítsen. Maćko a többi öthöz fordult:

- Lesz ott két lovász, meg Sanderus - mondotta -, kiket íziben megkötöztök. S ha valamelyiknek fegyvere lenne s védekezni kívánna, csak a fejét!...

S előre indultak. Útközben Zbyszko még bátyja fülébe súgta:

- Kigyelmed a vén Siegfriedet, én meg Arnoldot.

- Csak jól vigyázz! - felelte az öreg.

És Hlavára hunyorított, értésére adván, hogy minden pillanatban készen legyen ifjú urának segítségére sietni.

A cseh bólintott, jelezvén, hogy érti, azzal teleszívta mellét levegővel, s megtapogatta szablyája markolatát, próbálgatván, hogy könnyen jár-e a hüvelyben.

De Zbyszko észrevette s így szólt:

- Nem úgy! Néked parancsolom, hogy legottan ugorj a kashoz, s amíg a viadal tart, egy tapodtat el ne mozdulj tőle.

Gyorsan, de teljes csendben nyomultak előre, folytonosan sűrű mogyoróbozót között, de már nem mentek sokáig, mert legfeljebb két futamatnyira a bozót hirtelen szakadozni kezdett s kis tisztást ölelt körül. A tisztáson kihamvadt szénégető tüzek látszottak és két sárkunyhó, vagyis numa, melyekben bizonyára a szénégetők lakoztak, míg a háború ki nem űzte innen. A lenyugvó nap bőséges sugarait a rétre, a kihamvadt tüzek üszkeire és az elég távol álló két kunyhóra vetette. Az egyik előtt egy fatörzsön két lovag ült, a másik előtt egy széles vállú, vörös hajú paraszt, és Sanderus. Ezek ketten azzal foglalatoskodtak, hogy rongyokkal tisztogatták a páncélokat s ezenfelül Sanderus lába előtt két szablya hevert, melyeket nyilván később akart megtisztogatni.

- Nézd - szólt Maćko, s teljes erejéből megszorította Zbyszko karját, hogy egy kicsit még visszatartsa. - Ez szándékból vevé el vértjüket és szablyájukat. Jól van! Nyilván amaz ősz hajú ott...

- Előre! - kiáltotta Zbyszko hirtelen.

S egy iramodással kint termettek a tisztáson. Amazok is talpra ugrottak, de mielőtt Sanderushoz futhattak volna. Maćko vadul megragadta a vén Siegfried mellét, hátrahajtotta, s egy pillanat alatt maga alá teperte. Zbyszko és Arnold is összekapaszkodtak, mint két vércse, karjukkal átfonták egymás testét, s rettenetes birokra keltek. A vállas német, ki az imént Sanderus mellett ült, felkapta ugyan az egyik szablyát, de mielőtt még lesújthatott volna vele, Wit, Maćko csatlósa, csatabárdja fokával fejbe vágta, s ezzel egyszeriben kiterítette a füvön. Ezután a vén lovag parancsa szerint ráestek Sanderusra, hogy megkötözzék, az azonban - bár tudta, hogy az egész megbeszélt dolog - olyan ordítozást csapott félelmében, mint a borjú, mikor a torkán érzi a kést.

De Zbyszko, bár olyan erős volt, hogy a friss faágból ökle szorításával vizet tudott facsarni, úgy érezte, mintha most nem is ember, hanem medve mancsai közé került volna. Megérezte azt is, hogy ha páncél nincs rajta - melyet azért öltött fel, hogy hátha fegyverrel kell élethalálharcot vívnia - ez a rettenetes német összeroppantja a bordáit, sőt talán még hátgerincét is betörte volna. Zbyszko ugyan egy kicsit a levegőbe emelte, de ellenfele őt még magasabbra felkapta, s minden erejét összeszedve, a földhöz akarta sújtani, hogy többé fel ne keljen.

De Zbyszko is megszorította, olyan irtózatos erőfeszítéssel, hogy a német szemét elfutotta a vér. Azután lábát Arnold két térde közé szorítva, térdhajlásába vágott, és a földre döntötte.

Mind a ketten lezuhantak, de Zbyszko került alul. E pillanatban azonban a mindenre éberen figyelő Maćko a félig agyonnyomott Siegfriedet a legények közé dobta, maga pedig a földön küzdőkhöz sietett, s szíjával egy szempillantás alatt összekötözte Arnold lábait, azután egy ugrással ráült, mint a megölt vadkanra, s misericordiája élét tarkójára illesztette.

A német retteneteset ordított, s keze menten lecsúszott Zbyszko oldaláról, azután jajgatni kezdett, nem is annyira a szúrástól, mint inkább azért, mert egyszerre rettenetes, kimondhatatlan fájdalmat érzett hátában, ahová már korábban, még a Skirwoiłłával folytatott viadal közben ama buzogányütést kapta.

Maćko két kezével megragadta a német gallérját, és lerángatta Zbyszkóról, az ifjú pedig kissé felemelkedett a földről, felült, aztán fel akart állni, de nem bírt, ismét leült tehát, s hosszabb ideig mozdulatlanul ülve maradt. Arca halvány volt és verejtékes, szemét elfutotta a vér, ajka elkékült, s úgy bámult maga elé, mintha nem volna egészen észnél.

- Mi van véled? - kérdezte Maćko nyugtalanul.

- Semmi, csak felette igen elgyötrődém. Segítsen kigyelmed felállnom.

Maćko a hóna alá nyúlt, s egyszerre talpra állította.

- Tudsz állni?

- Tudok.

- Fáj valamid?

- Semmi, csak levegőm nincsen.

Közben Hlava, látva, hogy a tisztáson már minden befejeződött, megjelent a numa előtt, nyakánál fogva ama bizonyos asszonyszemélyt, a rend szolgálóleányát. Zbyszko e látványra minden fáradtságát elfelejtette, ereje egyszerre visszatért, s úgy szökött a numa elé, mintha soha nem birkózott volna a rettenetes Arnolddal.

- Danuśka! Danuśka!

De kiáltására nem kapott választ.

- Danuśka! Danuśka! - ismételte.

Aztán elhallgatott. A kunyhóban sötét volt, tehát az első pillanatban semmit nem is látott, ehelyett azonban a tűzhely alá rakott kövek mögül, mintha valami ott lapuló állatka hangos és gyors lihegése hallatszott volna.

- Danuśka! Szent Atyám! Én vagyok! Zbyszko!

Most már a homályban meglátta a leányka tágra nyitott, rémült, lélektelen szemét.

Hozzáugrott, karjába kapta, de a leány nem ismert rá, s kétségbeesetten védekezve, fojtott hangon csak ezt ismételgette:

- Félek! Félek! Félek!...

XXIII

Nem használtak a szelíd szavak, nem a kényeztetés, sem a könyörgés - Danuśka senkit sem ismert meg, és eszméletét sem nyerte vissza. Egyetlen érzés töltötte el egész valóját - a rettenetes félelem, hasonlatos ahhoz a rémülethez, melyet a madárka érez, mikor megfogják. Ha ételt hoztak neki, az emberek előtt nem akart enni, pedig mohó pillantásaiból kiérzett, hogy éhes, hogy talán már régóta éhezik. Ha magára maradt, a vad állatka mohóságával vetette magát az ételre, de amint Zbyszko a kunyhóba lépett azonnal a szegletbe húzódott, s elbújt az ott heverő vadkomló köteg mögé. Zbyszko hiába tárta szét karjait, hiába nyújtotta feléje kezét, hiába könyörgött könnyeit magába fojtva, nem akart rejtekhelyéből előjönni, még akkor sem, mikor a kunyhó belsejében tüzet gyújtottak, s annak lángjánál jól felismerhette volna az ifjú arcvonásait. Úgy látszott, mintha értelmével együtt emlékezete is elhagyta volna. Az ifjú viszont csak nézte lesoványodott arcán a rémület odafagyott kifejezését, nézte beesett szemét, a testét takaró tépett rongyokat s szíve vergődött fájdalmában és veszett dühében a gondolatra, hogy milyen kezekben lehetett ez a gyermek, és hogyan bánhattak vele. Végül olyan vad düh fogta el, hogy szablyát ragadva ugrott Siegfriedhez, s kétségkívül megölte volna, ha Maćko meg nem ragadja karját.

Ekkor aztán a két lovag szinte ellenségesen birokra kelt egymással, de az ifjú úgy elgyengült a korábbi harcban, a rettenetes Arnolddal való viaskodásban, hogy a vén lovag lebírta, s karját hátracsavarva szólt:

- Megbomlottál-é, avagy mi lelt?

- Eresszen kigyelmed - felelte Zbyszko fogát csikorgatva. - Mert megszakad a lelkem.

- Hát csak szakadjon. Nem engedlek! Inkább verd szét fejedet a fatörzsben, hogynem gyalázatba szerezd magadat, s veled együtt egész nemzetségünket.

Azzal az ifjú kezét még erősebben, mintegy acélfogóba szorítva szólt:

- Térj magadhoz! A bosszú nem szökik előled, de vedd eszedbe, hogy felövezett lovag vagy. Hogyan lehet e dolog? Megkötözött foglyot akarsz-é megölni? Danuśkán nem segítesz vele, néked meg mi marad hátra? Semmi, hanemha a gyalázat. Azt mondod, hogy királyokkal meg hercegekkel is megesett, hogy foglyokat meggyilkolának? Lehet! De nem minálunk! S amit nékik szabad, néked nem szabad. Azoknak van királyságuk, vannak városaik, váraik, néked pedig micsodád van, hanemha az az egy lovagi becsületed. Ki nékik fel nem rója, néked szemedbe pök. Térj eszedre, az Istenre kérlek!

Pillanatnyi csend állt be.

- Eresszen kigyelmed - ismételte meg Zbyszko komoran. - Nem ölöm meg.

- Jer a tűzhöz, tanácskozzunk.

S kézen fogva vezette a tűzhöz, melyet a legények raktak a szurkos üszkök mellett. Itt az öreg leült, kissé elgondolkozott, aztán így szólt:

- Azt is vedd eszedbe, hogy e vén ebet Jurandnak ígérted. Ő majd bosszút áll rajta, mind a maga, mind a Danuśka szenvedéséért. Majd megfizet néki, ne félj semmit! Ezzel tartozol Jurand úrnak. Jussa vagyon hozzá. Amit néked nem szabad, azt Jurandnak szabad. Mert nem ő ejté foglyul, hanem ajándékba veszi tőled. Még bőrit is lehúzhatja anélkül, hogy magát gyalázatba szerezné avagy csak bárki megszólását is magára vonná, érted-é?

- Értem - felelte Zbyszko. - Igazán szólott kigyelmed.

- Úgy látom, már kezd visszatérni értelmed. Ha pedig az ördög még megkísértene, azt se feledd, hogy Lichtensteinnek és más kereszteslovagoknak is párviadalt fogadtál, s ha most legyilkolnád a védtelen foglyot, s ez hírül menne a szolgák szája által, a lovagok közül egy is ki nem állna véled, és jussa is volna hozzá... Isten mentsen e dologtól! Szerencsétlenség úgyis akad bőven, legalább gyalázat ne legyen benne. Inkább arról szóljunk most már, mitévők legyünk, hogyan térjünk meg.

- Tanácsoljon hát kigyelmed! - szólt az ifjú.

- Az én tanácsom, hogy ama kígyót, kit Danusia mellé rendelének, elpusztíthatnánk, de lovagnak nem illendő dolog asszonyállat vérével mocskolódnia, most azért vigyük el őt Janusz herceg úrnak. Ez már a vadászkastélyban is mindenféle árulásban mesterkedék, a herceg úr és hercegasszony mellett, hadd tegyenek igazságot felette a mazowszei ítélőszékek. Ezért kétségkívül kerékbe törik, hacsak az Úristen igazságos kezét nem akarják magukra vonni. Valameddig egy másik asszonyszemélyt nem találunk Danusia szolgálatára, addig szükség is van reá, azután meg majd odakötjük a ló farkához. Most pedig sietős nekünk minél hamarabb a mazowszei erdőkbe jutni.

- De nem most mindjárt, mert éjszaka van. S talán az Úr megadja, hogy Danuśka holnap már inkább eszénél lészen.

- A lovak is pihenjenek meg jól. Pirkadatkor indulunk.

A további beszélgetést megszakította Arnold von Baden hangja, ki a közelben hanyatt feküdt a földön, saját szablyájához kötve s most németül kezdett valamit kiáltozni. A vén Maćko felkelt, hozzálépett, de nem értvén jól szavát, körülnézett Hlava után.

A cseh azonban nem jöhetett azonnal, mert másban volt foglalatos. Míg ugyanis ők ketten a tűz mellett beszélgettek, addig Hlava a szolgálóasszonyhoz lépett, s tarkóját megragadva, megrázta, mint a körtefát és ráripakodott:

- Ide hallgass, te veszett szuka! Bemégy a kunyhóba, s a bőrökkel jól kibéleled az úrasszony nyoszolyáját, de annak előtte még ráadod ezt a te rendes köntösödet, magad pedig ama rongyokat keríted magadra, kikben őt járattátok... az anyátok keservit!

S nem bírván dühét fékezni, úgy megrázta, hogy az asszonynak még a szeme is kidülledt bele. Talán a nyakát is kitekerte volna, de meggondolta, hogy még szükség lehet rá, így hát végül is eleresztette, s így szólt:

- Azután majd kiválasztunk néked egy derék gallyat.

Az asszony rémülten kapott a cseh térdéhez, de amikor az válaszul jól belerúgott, beugrott a kunyhóba, s Danusia lábaihoz borulva vijjogott:

- Ments meg! Ne hagyj!

De a leányka csak behunyta szemét, s ajka ismét a megszokott lihegő, suttogó szavakat rebegte:

- Félek! Félek! Félek!...

Azután egészen megdermedt, mint mindenkor, valahányszor ez az asszony hozzá közeledett. Csendesen tűrte, hogy levetkőztessék, és más ruhát adjanak rá. Az asszony jól kibélelte a nyoszolyát, ráfektette, mint egy élettelen kis fa- vagy viaszbábot, ő maga meg leült a tűzhely mellé, mert félt kimenni a kunyhóból.

De a cseh kis idő múlva bejött, s előbb Danusiához fordulva, így szólt:

- Jó barátaid között vagy, asszonyom. Most azért az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében aludjál csendesen.

Kezével keresztet vetett rá, azután, hogy meg ne ijessze, csendesen szólt a szolgálóhoz:

- Téged megkötözlek, s itt fekszel le a küszöbön kívül. De ha zajt csapsz és megijeszted az úrasszonyt, legottan összeroppantom a nyakadat. Állj fel és jöjj!

Kirángatta a kunyhóból, s amint mondta, jó erősen megkötötte, azután Zbyszkóhoz ment.

- Megparancsoltam ama kígyónak - jelentette -, hogy ifjú asszonyunkat öltöztesse az ő tiszta köntösébe, kit eddig ő viselt. A nyoszolya jól ki van bélelve, s az ifjú nagyasszony aluszik. Legjobb lesz, ha kigyelmed be sem lép oda, hogy meg ne rettentené. Adja az Isten, hogy holnap, pihenés után magához térne. Kigyelmed is most inkább az evésre és a pihenésre gondoljon.

- Ott fekszem le a kunyhó küszöbe előtt - felelte Zbyszko.

- Akkor hát ama szukát elvonom onnét oldalvást, ahhoz a rőt üstökű hullához, de kigyelmed addig egyék valamit, mert nem csekély út és törődés előtt állunk.

Ezután az iszákból előszedte a füstölt húsfélét meg a pörkölt répát, amellyel a żmujdżi táborban látták el magukat, de alig tette le Zbyszko elé, Maćko odahívta Arnoldhoz.

- Jer csak - szólt -, hallgasd meg értelmesen, mit ugat e vasgyúró, mert ámbátor valamelyest értem e nyelvet, az ő szavát semmiképpen sem veszi be az eszem.

- Elviszem a tűz mellé, ott majd szót értenek tekigyelmetek - felelte a cseh.

Azzal övét lekerítve, áthúzta Arnold karja alatt, s annál fogva hátára kötötte. Az óriás súlya alatt erősen előrehajolt, de izmos legény lévén, elvitte a tűzhelyig, azután ledobta Zbyszko mellé, mint egy zsák borsót.

- Vegyétek le rólam a köteléket - szólt a keresztes.

- Meg is lehetne e dolog - felelte a cseh útján a vén Maćko -, ha lovagi becsületedre esküdnél, hogy fogolynak tekinted magad. Ámbár anélkül is kivétetem térded alól az szablyát és kezedet megoldatom, hogy leülhess mellénk, de lábad kötelékét meg nem oldatom, míg szót nem értünk.

S intett a csennek, ki azonnal átvágta a német kezének kötelékeit, s azután segítette, hogy felülhessen. Arnold keményen Maćkóra, majd Zbyszkóra nézett s megkérdezte:

- Kik vagytok?

- Mi módon kérdezel te minket? Mi közöd véle? Magad mondd el, ki vagy?

- Az a közöm, hogy lovagi eskümet csak lovagoknak adhatom.

- Nézz hát ide!

Azzal ködmönét szétlebbentvén, megmutatta derekán a lovagi övet.

A keresztes nagyon elcsodálkozott, s kis idő múlva így szólt:

- Hogyan? Mégis latrok módjára zsákmány után leselkedtek az erdőn és pogányokat segéltek keresztények ellen?

- Hazudsz! - rivallt rá Maćko.

Így kezdődött a barátságtalan, kemény, gyakran veszekedéshez hasonló beszélgetés. Mikor azonban Maćko nagy felindulásában arcába vágta, hogy éppen a Keresztes Lovagrend nem bocsátja a litvánokat keresztvíz alá, s ennek minden bizonyítékát előadta, akkor meg Arnold csodálkozott el, és merült mély hallgatásba, mert olyan természetes igazság volt ez, hogy lehetetlen volt meg nem látni, lehetetlen volt megcáfolni. Különösen akkor döbbent meg a német, mikor Maćko keresztet rajzolt a kezével, s úgy kérdezte: „Ki a tudója annak, vajon kit is szolgáltok ti, vagy ha nem is mindnyájan, hát legalább némelyek közületek?" Megdöbbentette, mert már a lovagrendben is vád esett egynémely komturra, hogy a sátánnak tesznek tisztességet. Pert ugyan nem indítottak ellenük, hogy a többieket gyalázat ne érhesse emiatt, Arnold azonban jól tudta, hogy a testvérek között voltak efféle suttogások és ilyetén hírek is jártak. Emellett Maćko - Sanderus elbeszéléséből ismervén Siegfried érthetetlen magatartását - végleg felzavarta vele ennek az egyeneslelkű óriásnak a nyugalmát.

- Hát ama Siegfried, kivel együtt jöttél a hadba - szólt -, avagy Istennek és Jézusnak szolgál-é? Avagy sosem hallottad, mi módon beszélget a gonosz lelkekkel, mi módon suttog, nevetgél velük, vagy a fogát csikorgatja?

- Igaz! - morogta Arnold.

De Zbyszko, kinek szívét új hullámmal öntötte el a harag és a fájdalom, hirtelen felkiáltott:

- S te beszélsz lovagi becsületről? Gyalázat reád, mert magát a hóhért, a pokolfajzatját segéled! Gyalázat reád, mert nyugodtan szemlélted egy védtelen asszonyember és lovagi sarj szenvedését, s azt talán magad is növelted. Gyalázat reád!

Arnold kimeresztette szemét, meglepetésében keresztet vetett magára és így szólt:

- Az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében! Mi módon lehetséges e dolog?... Ama tébolyult leányzó, kinek fejében huszonhét ördög lakozék?... Én?...

- Átok! Átok! - vágott szavába Zbyszko rekedten.

S a misericordia markolatát megragadva ismét vad tekintettel villogott a közelben fekvő Siegfried felé.

Maćko nyugodtan karjára tette kezét, s egész erejével megszorította, hogy eszméletre térítse, ő maga pedig Arnoldhoz fordulva magyarázta:

- Ez asszonyember a spychówi Jurand úr leánya, és ez ifjú lovag felesége. Most azért érted-e, miért követtünk nyomon, s miért lettél foglyunkká?

- Istenemre! - szólt Arnold. - Honnan? Miképpen? Hiszen ama leányzó tébolyodott!

- Mert a keresztesek mint ártatlan báránykát elrabolák, és gyötrő kínzásokkal vették el értelmét.

Zbyszko az „ártatlan bárány" szavaknál öklét szájához emelte, hüvelykujjába harapott, s szeméből egymás után hullani kezdtek a visszatarthatatlan fájdalom nagy könnycseppjei. Arnold elgondolkozva ült, a cseh pedig néhány szóval elmondta neki Danveld árulását. Danusia elraboltatását, Jurand kínszenvedését s a Rotgerrel lefolyt párviadalt. Mikor befejezte, csend lett, melyet csak az erdő zúgása s a tűzhely szikráinak pattogása zavart meg.

Így ültek néhány pillanatig; végül Arnold fejét felemelve megszólalt:

- Nemcsak lovagi becsületemre, hanem Krisztus Urunk keresztjére esküszöm, hogy amaz asszonyembert jóformán nem is láttam. Nem voltam tudója, ki legyen, s hogy kínszenvedéséhez egyetlen ujjammal hozzá nem járulék.

- Most azért esküdj meg, hogy magad jószántából velünk jössz, szökni nem próbálsz, s akkor egészen feloldoztatlak - szólt Maćko.

- Legyen, amint kívánod, esküszöm! Hová visztek?

- A Mazowszére, a spychówi Jurand úrhoz.

E szavak után Maćko önkezével vágta szét a lovag lábának kötelékét azután a húsra és répára mutatott Zbyszko kis idő múlva felállt s elment, hogy a kunyhó küszöbénél elpihenjen. A szolgálóasszonyt nem találta ott, mert a legények már korábban elvitték a lovakhoz, ő tehát lefeküdt a Hlava által odakészített bőrre, s elhatározta, hogy álmatlanul várja be, vajon a hajnal nem hoz-e Danusia számára valamelyes szerencsés változást.

A cseh pedig visszatért a tűzhöz, mert lelkét nyomta valami, miről beszélni akart Maćkóval. A vén lovagot ugyancsak mély gondolatokba merülve találta s úgy látszik, a gondolkodásban cseppet sem zavarta Arnold hangos hortyogása, ki a rendkívüli mennyiségű füstölt hús és pirított répa elfogyasztása után mély álomba merült.

- Kigyelmed nem tér nyugovóra? - kérdezte a csatlós.

- Valahogyan menekül az álom az én szememből - felelte Maćko. - Adjon az Isten jó holnapot...

Azzal felnézett a csillagokra.

- A Göncölszekér már megtetszik az égen, s én még mindig abban forgatom eszemet, miképpen leszen e dolog.

- Nékem sem az alváson jár az eszem, mert egyre a zgorzelicei kisasszonyomra gondolok.

- Hej, igaz is az! Új bánat! Igaz, hiszen ő Spychówban van.

- Ott, Spychówban. Elvittük Zgorzelicéből, Isten a tudója, mivégre.

- Ő maga kívánkozék az apát úrhoz. S hogy az apát úr elhalt, mitévő lettem volna? - felelte Maćko türelmetlenül, mert nem szeretett erről beszélni, lelke mélyén ugyanis bűntudat kínozta. - Eh hát! Mi lenne? Elkísérem vissza Zgorzelicébe, azután legyen meg az Úr akaratja!...

De kis idő múlva hozzátette:

- Bah! Az Úr akaratja, de legalább Danuśka lenne egészséges és olyanforma, mint más emberek, akkor legalább tudná az emberfia, mitévő legyen. Így meg, ördög a tudója!... Hátha fel sem épül és meg sem hal... Adná már az Úr Jézus akár erre, akár amarra.

De a cseh most egyedül Jagienkára gondolt.

- Látja-e kigyelmed - szólt. - Mikor Spychówból eljövék s kisasszonyomtól búcsút vettem, imigyen szóla: „Ha valami lenne, akkor te, még Maćko és Zbyszko előtt, Spychówba sietsz, mert miért küldenék a hírt mással. Akkor aztán elkísérsz Zgorzelicébe."

- Hej! - felelte Maćko. - Igaz, hogy bajos lenne őt Spychówban hagyni, ha Danuśka megjön. Igaz, hogy el kellene kísérni Zgorzelicébe. Szánom én szegény árvát, szívemből szánom, de ha nem ez volt Isten akaratja, hát mindhiába! De hogyan is lesz e dolog? Várj csak... Azt mondod, néked parancsolá, hogy térj meg a hírrel, azután kísérd őt Zgorzelicébe?

- Úgy van, miként kigyelmednek híven megjelentem.

- Akkor hát talán indulnál még mielőttünk. Az öreg Jurand úrnak is meg kell vinni, hogy leánya megkerült, hogy a hirtelen öröm valamiképpen meg ne ölné. Istenemre, semmi jobbat nem tehetünk. Fordulj hát vissza, beszéld meg, hogy Danuśkát kiszabadítottuk s jóhamar vele együtt megtérünk, s magad vegyed ama szegény árvát és kísérjed haza.

Ezzel a vén lovag nagyot sóhajtott, mert valóban sajnálta Jagienkát és saját terveit, melyeket szívében ápolgatott.

Kis idő múlva ismét megkérdezte:

- Tudom, értelmes és kemény legény vagy, de vajon meg tudod-é oltalmazni őt mindenféle bántódástól meg veszedelemtől? Mert lám, útközben könnyen fordulhat bármi.

- Megoltalmazom, ha fejemet kell is rátennem! Magammal viszek egy-két derék legényt, kiket a spychówi úr bizonnyal nem fog sajnálni tőlem, s elkísérem biztonságban, akár a világ végére is.

- Nono! Csak felette igen el ne hidd magad! Azt se feledd, hogy már ott helyben, Zgorzelicében is fölöttébb vigyázni kell a brzozowai Wilkeket, meg a rogówi Cztant... De igaz! Mindez már hiábavalóság, mert akkor kellett vigyázni őket, mikor még más járt az eszemben. Most már nincs reménység, legyen hát, minek lennie kell.

- Mindazonáltal megoltalmazom én a kisasszonyt ama lovag uraktól is, mert az ifjú Zbyszko uram szegénykéje alig piheg már... Hátha meghal...

- Igazán szóltál. Istenemre: alig piheg szegényke, hátha meg nem éled.

- Az Úr kezébe kell helyezni e dolgot, most azért csak a zgorzelicei kisasszonnyal gondoljunk.

- Igazán szóltál - ismételte meg Maćko. - Úgy volna illendő, hogy magam vigyem vissza atyai hajlékába, de hát hiába. Most nem hagyhatom Zbyszkót, s ennek több jeles oka vagyon. Láttad, miként csikorgatá fogát, s hogyan rohant volna ama vén komturra, hogy ledöfje, akár egy vadkant? Ha asszonya netán elpusztul az útban, nem tudom, féken tarthatom-é? De ha én itt nem leszek, semmi vissza nem tartja, s örökkön-örökké való gyalázatba szerzi enmagát is, meg egész nemzetségünket is, mitől az Úristen oltalmazzon meg, ámen.

- Na, de van erre egyenes mód - felelte a cseh. - Adja nékem tekigyelmed amaz ebfia hóhért, én el nem veszejtem addig, míg Spychówban Jurand úr előtt ki nem rázom a zsákból.

- Isten adjon neked egészséget! Hej, van is neked eszed! - kiáltotta Maćko örömmel. - Egyszerű dolog. Egyszerű! Vigyed egykettőre, csak az életét el ne vedd Spychówig, annak felette azt mívelheted véle, amit akarsz.

- Akkor hát adja nékem kigyelmed ama szczytnói szukát is! Ha utamban nem lesz, életben elviszem Spychówig, de ha utamban állna, ágra kerül!

- Akkor talán Danuśkát is hamarabb elhagyja a rémület, s hamarább visszatér értelme, ha e kettőt nem látja többé maga körül. De ha a szolgálót elviszed, hogyan leszünk meg asszonyszemély segítsége nélkül?

- Nem másképpen, mint hogy az erdőben találnak tekigyelmetek odavaló asszonyokat avagy asszonyostul bujdosó parasztokat. Akármelyik asszonyt viszi el kigyelmed, ennél bizonyosan jobb lesz. Addig meg Zbyszko lovag úr oltalma is elegendő.

- Ma valahogyan értelmesebben szólasz, mint máskor. Ez is igaz. Talán hamarább észretér, ha mindig Zbyszkót látja maga mellett. Olyan tud az lenni hozzá, mint atyja meg anyja egyszerre. Jól van. Mikor indulsz hát?

- Még virradat előtt. De most már elfészkelődöm némi alvásra, hiszen még éjfél sem lehet.

- Miként mondám, a Göncölszekér már világít, de a Fiastyúk még nem jött elő.

- Istennek hála, hogy mégis lelénk némi tanácsot, mert fölöttébb szomorú volt az én szívem.

Azzal kinyújtózott a hamvadó tűz mellett, betakarózott egy bozontos állatbőrrel, és pillanat alatt mélyen aludt. De mélységes éjszaka volt még, az ég cseppet sem fehérlett, amikor felserkent, kibújt a bőr alól, a csillagokra nézett s kissé meggémberedett tagjait kinyújtóztatta, aztán felébresztette Maćkót.

- Ideje útra készülődnöm! - szólt.

- Hová? - kérdezte Maćko, öklével félig öntudatlanul dörzsölve szemét.

- Spychówba.

- Hej, igaz! Ki hortyog itt úgy? Még a holtat is felserkentené.

- Arnold lovag. Vetek némi gallyat a tűzre, s megyek a legényekhez.

El is ment, de kis idő múlva gyors léptekkel jött vissza, s már messziről, halkított hangon szólt:

- Uram, új hír, mégpediglen rossz!

- Mi történt? - kiáltotta Maćko felugorva.

- A szolgálóasszony megszökött. A legények elvitték a lovakhoz, kioldák lábát, a ménkü üsse meg őket! S midőn elaludtak, amaz kígyó módjára kicsúszott közülük, s elszökött. Jöjjön kigyelmed.

Maćko nyugtalankodva gyorsan indult Hlavával a lovakhoz, de csak egy legényt találtak ott, a többi már szertefutott a szolgálót üldözni. Esztelenség volt azonban a keresgélés ebben a sötétben a sűrűben; aminthogy rövidesen lehorgasztott fejjel meg is tértek. Maćko szótlanul öklözni kezdte őket, azután visszatért a tűzhöz, mert egyebet úgysem tehetett volna.

Zbyszko a kunyhó előtt őrködött, és nem tudott aludni, most azért, hallván a lépteket, tudni akarta, mi történt s ő is a tűzhöz sietett. Maćko elmondta neki, hogy mit határoztak a csehvel, azután közölte vele a szolgálóasszony szökését is.

- Nem nagy szerencsétlenség - tette hozzá vigasztalódva -, mert vagy éhen pusztul az erdőben, vagy a parasztok akadnak rá, s jól elverik, ha ugyan még korábban a farkasok szét nem tépik. Csak azt sajnálom, hogy nem Spychówban éri el méltó büntetése.

Zbyszko is sajnálta, hogy elkerülte a büntetést, de egyébként nyugodtan fogadta a hírt s azzal sem ellenkezett, hogy a cseh Siegfrieddel együtt induljon Spychówba, mert minden közömbös volt neki, ami Danusiát közelről nem érintette. Mindjárt reá is terelte a szót.

- Holnap magam mellé veszem a nyergembe, s úgy megyünk tovább.

- Hogy van mostan? Alszik? - kérdezte Maćko.

- Néha sírdogál, de nem tudom, álmában-é avagy ébren, s nem akarok bemenni, hogy meg ne riasszam.

A beszélgetést a cseh szakította félbe, ki Zbyszkót meglátva, így kiáltott:

- Ímé, ifjú urunk is ébren van már. No, itt az én időm! A lovak készen, s ama vén ördög is a nyereghez kötözve. Hamar megvirrad, mert mostanság rövid az éj. Isten őrködjék kigyelmetek felett!

- Isten hírével, egészségben!

De Hlava még félrehúzta Maćkót és így szólt:

- Még azt nyerjem meg kigyelmedtől, hogy ha netán történnék valami... tudja tenagyságod... azon módon lóhalálban szalajtson hírvivőt Spychówba. S ha meg már elmentünk volna onnan, a legény legottan iramodjék utánunk!

- Jól van - szólt Maćko. - Elfeledtem megmondani, hogy Jagienkát egyenest Płocknak vigyed, érted-e? Menj el a püspök úrhoz s jelentsd meg, hogy kicsoda ő, hogy az apát úr keresztlánya, s ott van számára a testamentum a püspök úrnál. Azután kérjed az ő oltalmát is részére, mert az is a testamentumban vagyon.

- S ha a püspök úr azt parancsolná, hogy Płockban maradjunk?

- Mindenben hallgass reá, s tedd, amit tanácsol.

- Úgy lesz, uram, Istennek ajánlom!

- Isten áldjon!

XXIV

Mikor Arnold lovag másnap megtudta, hogy a szolgálóasszony megszökött, bajusza alatt elmosolyodott, de ugyanazt mondta, amit Maćko, hogy vagy a farkasok falják fel, vagy a litvánok ütik agyon. S ez valószínű is volt, mert a litván származású helyi lakosság gyűlölte a lovagrendet, s mindent, ami azzal összefüggött. A parasztok egy része megszökött Skirwoiłłához, másik része meg fellázadt, itt is, ott is legyilkolta a németeket, aztán családjukkal és jószágukkal együtt elrejtőztek az erdőségek megközelíthetetlen mélyében. Másnap mégis tovább keresték, kutatták a szökevényt, de hiába. Igaz ugyan, hogy nem is nagyon buzgón, mert Maćko és Zbyszko gondolatait más dolgok foglalták el s így nem adtak elég szigorú parancsokat. Sürgős volt az útjuk Mazowszére, s már hajnalban indulni is akartak, de nem tehették, mert Danusia közvetlenül hajnal előtt mély álomba merült, s Zbyszko nem engedte, hogy felébresszék. Hallotta, hogy sírdogált éjszaka, s ebből tudta, hogy nem aludt, most azért sok jót remélt ettől az álomtól. Kétszer is belopózott a kunyhóba, s kétszer is látta a gerendák résein beszűrődő világosságban a leány lehunyt szemét, nyitott ajkát, és az égő pírt az arcán, amilyen a mélyen alvó gyermekek képét szokta pirosra festeni. Ilyenkor olvadozott a szíve az érzelemtől, s beszélni kezdett hozzá: „Adjon Isten pihenést és egészséget néked, én kedves virágszálam!" Azután még hozzátette: „Vége immár a te balsorsodnak, vége a sírásnak, s ha az Úr Jézus irgalmaz, olyan tiszta boldogságunk lészen, mint a hegyi patakok soha el nem folyó vize." S egyszerű és jóságos lelkét Istenhez emelve, önmagától kérdezte: mivel hálálhatná meg, mivel fizethetne meg érte, mit ajánlhatna fel valamelyik templomnak vagyonából, gabonájából vagy jószágjából, viaszból, vagy egyéb, Istennek tetsző dolgokból? Mindjárt fogadalmat is tett volna s pontosan meg is mondta volna, mit áldoz, de inkább várt, mert nem tudta, milyen egészségben ébred Danusia, magánál lesz-e s lesz-e miért hálálkodnia.

Maćko megértette, hogy teljes biztonságban csak Janusz herceg úr országában lesznek, mégis az volt a véleménye, hogy nem szabad megzavarni Danuśka pihenését, amely döntő lehet egészségére. Így hát készenlétben tartotta ugyan a legényeket és a felmálházott lovakat, de azért várt.

Mikor azonban délidő is elmúlt s a leány még mindig aludt már kezdtek nyugtalankodni. Zbyszko, ki minduntalan, hol a réseken, hol az ajtón át pillantott be a kunyhóba, végül harmadszor is bement, s leült a tőkére, amelyet előző este a szolgálóasszony húzott oda a nyoszolyához, hogy Danuśkát átöltöztesse. Leült s tekintetét a leány arcára szegezte, de az nem nyitotta ki szemét. Kis idő múlva azonban, mely alatt legfeljebb egy Miatyánkot meg egy Üdvözlégyet lehetett volna elmondani, megrezdült az ajka, s mintha lehunyt szemével is látna, alig hallhatóan súgta: - Zbyszko...

Az ifjú egy szempillantás alatt térdre vetette magát előtte, megragadta a lesoványodott kezet s szenvedélyesen csókolgatni kezdte, s közben szaggatott hangon szólt:

- Hála Istennek... Danuśka! Megesmérsz-é?

Hangja teljesen magához térítette a leányt, úgyhogy felült az ágyán, s most már nyitott szemmel is megismételte:

- Zbyszko...

Azután hunyorgatni kezdett, s körös-körül szétnézett a szobában, mintha csodálkoznék.

- Nem vagy már rabságban! - mondotta Zbyszko. - Kiszabadítottalak a kezeik közül, megyünk Spychówba!

De a leány kihúzta kezét Zbyszkóéból, és így szólt:

- Minden azért volt, mert úrapám engedelme nélkül cselekedénk. Hol van úrnőm?

- Ébredj virágom, a hercegasszony messze, mi a németektől szabadítánk ki.

De Danusia, mintha Zbyszko szavait nem is hallotta volna, valamire visszaemlékezve panaszolta:

- Elvitték a kis lantomat is, s a falhoz vervén széttörték, hej!...

- Istenemre!... - kiáltotta Zbyszko.

És csak most vette észre, hogy a leány szeme lélektelen, de lázban csillog, s arca ég. S nyomban átvillant fején a gondolat, hogy Danusia talán súlyos beteg, s csak azért mondta ki kétszer is az ő nevét, mert lázálmában reá gondolt.

Szíve a rémülettől megremegett, s homlokára kiült a hideg verejték.

- Danuśka, látsz-é engem, érted-é, mit szólok? - kérdezte.

De a beteg alázatos, kérő hangon suttogta:

- Inni!... Vizet!...

- Irgalmas Jézus!

Kirohant a kunyhóból, az ajtó előtt fellökte a vén Maćkót, aki azért jött, hogy megnézze, mi történik odabent. Csak egyetlen szót kiáltott: „Vizet!”, azután rohant a patakhoz, amely a közeli bozótban, az erdei mohák között csörgedezett. Csakhamar telt edénnyel tért vissza s odanyújtotta Danuśkának, aki mindjárt nekiesett, és mohón ivott. Maćko már korábban a kunyhóba lépett, a betegre nézett, s szemlátomást elkomorodott.

- Hévség van rajta? - kérdezte.

- Igen - nyögte Zbyszko.

- Érti a szót?

- Nem.

Az öreg összehúzta szemöldökét, azután kezét felemelte, s fejét meg tarkóját kezdte simogatni.

- Mitévők legyünk?

- Nem tudom.

- Csak egy dolog vagyon... - kezdte Maćko.

De Danusia ebben a pillanatban félbeszakította. Mikor ugyanis abbahagyta az ivást. Maćkóra emelte láztól kitágult szemét és rimánkodva szólt:

- Kigyelmednek sem vétettem, legyen hát irgalommal!

- Szánlak is én édes gyermekem, s csak javadat kívánom - felelte a vén lovag megindultan.

Azután Zbyszkóhoz fordult.

- Azt mondom én, mit sem használ, ha itt maradunk. De ha a szél megfújja, a nap megmelegíti, talán jobban lesz. Ne veszítsd el fejedet, fiam. Inkább tegyed a beteget a kasba, kiben eddig hordták, avagy vedd a nyeregbe, és induljunk! Érted-e?

Azzal kiment a kunyhóból, hogy kiadja az utolsó parancsokat, de alig pillantott maga elé, a lába csaknem gyökeret vert.

Ímé, egy lándzsákkal és alabárdokkal felfegyverzett erős gyalogcsapat falként vette körül négy oldalról a kunyhót, az üszkös hamvakat és az egész tisztást.

„Németek" - villant át Maćko agyán a gondolat.

Lelke megtelt borzalommal, de egy szempillantás alatt kardja markolata után kapott, összeszorította fogát, s úgy állt ott, mint a vadállat, melyet váratlanul ebek vettek körül, s most kétségbeesett védekezésre készül.

Erre az egyik üszökhalomtól az óriási Arnold közeledett feléje egy másik lovaggal, s mikor hozzáért, így szólt:

- Fortuna kereke gyorsan forog. Foglyotok valék, s most ti vagytok az enyéim.

E szavak után gőgösen nézett a vén lovagra, mint valami magánál alábbvaló emberre. Pedig nem volt ő sem egészen rossz, sem valami nagyon kegyetlen ember, de neki is megvolt az a tulajdonsága, ami minden keresztesnek, kik a balsorsban emberségesek, még engedékenyek is voltak, viszont, ha nagyobb erőt éreztek maguk mögött, nem tudták leküzdeni sem a legyőzöttekkel szemben érzett megvetésüket, sem határtalan gőgjüket.

- Foglyok vagytok! - kiáltotta hangosan.

A vén lovag komoran körülnézett, mellében vadul kalapált a szíve, pedig nemcsak, hogy nem félt, hanem inkább nagy vakmerőség szállt a szívébe. Ha páncélba öltözötten, harci ménjén ülne, ha Zbyszko itt lenne mellette, s mindkettőjüknek szablya, csatabárd vagy ama rettenetes kopja lenne a kezükben - mellyel hajdanán a híres lengyel nemesség olyan félelmetesen öklelőzött - talán meg is kísérelte volna, hogy áttörje a dárdák és alabárdok falát. De íme, gyalog, egymagában, páncél nélkül állt Arnold előtt. Látván tehát, hogy a legények már eldobálták fegyverüket, s meggondolván, hogy Zbyszko teljesen fegyvertelenül a kunyhóban van Danusiánál, mint tapasztalt és sok háborút járt ember megérté, hogy itt nincsen menekvés.

Lassan kihúzta szablyáját a hüvelyéből, azután odadobta az Arnold mellett álló lovag lába elé. Az pedig az Arnoldénál nem kisebb büszkeséggel, de egyúttal kegyesen és jó lengyelséggel így szólt:

- A neved, uram? Ha szavadat adod, nem kötöztetlek meg, mert látom, felövezett lovag vagy, s emberi módon bántál bátyámmal.

- Szavamat adom! - felelte Maćko.

Azzal megmondta nevét s megkérdezte, hogy szabad-é a kunyhóban öccsét figyelmeztetni, „hogy valami bolondot ne mívelne". Miután megkapta az engedélyt, eltűnt az ajtóban, s kis idő múlva ismét visszatért, kezében a misericordiával.

- Öcsémuramnál még szablya sincsen - szólt -, s arra kér, hogy míg útrakeltek, bent maradhasson asszonya mellett.

- Maradjon - szólott Arnold öccse. - Majd küldök néki ételt meg italt, mert nem indulunk mindjárt útnak. Embereink fáradtak, s nekünk is szükséges némi eledelt magunkhoz venni és pihenni. Téged is kérünk, uram, társaságunkba.

Azzal visszatértek a tűzhelyhez, melynél Maćko az éjszakát töltötte, de akár kevélységből, akár a náluk annyira általános faragatlanságból történt, ők mentek előre, s tűrték, hogy Maćko hátul kövesse őket. Az öreg azonban, mint világot járt ember, ki érti, hogy minden esetben milyen szokáshoz kell tartania magát, megkérdezte:

- Mint vendéget invitáltok-e avagy mint foglyot?

Arnold öccse nyilván elszégyellte magát, mert megállt, és így szólt:

- Jövel, uram.

Maćko előrement, de nem akarván sérteni a lovag önimádatát, kire még nagy szüksége lehetett, hozzátette:

- Látom, uram, hogy nemcsak sok népek nyelvét ismered, de a különböző udvari szokásokban is járatos vagy.

Arnold, aki alig néhány szót értett belőle, megkérdezte öccsétől:

- Mit beszél?

- Igazán szólott! - felelte Wolfgang, kinek nyilván hízelgett Maćko beszéde.

Ezután letelepedtek a tűz körül, s nemsokára hozták is az ételt és italt. A kioktatás, miben Maćko a németeket részesítette, nem volt hiábavaló, mert Wolfgang rajta kezdte a kínálást. A vén lovag a beszélgetésből megtudta, hogy milyen módon estek csapdába. Íme, Wolfgang, Arnold öccse a człuchowi[108] talpasokat vezette Gotteswerderbe a fellázadt żmujdżiak ellen, de a távoli komturiából való gyalogos csapat nem bírt lépést tartani a lovasokkal. Arnoldnak nem kellett reá várnia, hiszen tudta, hogy útközben találkozik a litván határhoz közelebb eső városokból és várakból vonuló más gyalogos csapatokkal. Így a fiatalabb lovag néhány napi járásnyira hátrább menetelt, s éppen a szénégetőtelep közelében vezető úton haladt, mikor a szolgálóasszony éjszaka megszökvén, közölte vele a bátyjával történteket. Arnold a lengyelből lefordított beszédet hallván, nagy megelégedéssel mosolygott, s végül kijelentette, hogy maga is várta ezt a fordulatot.

De a talpraesett Maćko minden helyzetben igyekezett megtalálni a kivezető utat, s most is mindjárt látta, hogy nagyon hasznos dolog lesz a németeket megnyernie magának. Kis idő múlva tehát így szólt:

- Fölöttébb terhes dolog fogságba kerülni, mindazonáltal hálát adok Istennek, hogy a ti kezetekbe adott, és nem a máséba, mert látom, nemes lovagok vagytok, s híven megtartjátok a lovagi becsületet.

Wolfgang erre behunyta szemét, s fejével bólintott, elég mereven ugyan, de szemmel láthatóan megelégedve.

A vén lovag pedig tovább beszélt:

- És hogy ennyire ismered nyelvünket! Látom, az Úristen jó értelemmel áldott meg!

- Ismerem nyelveteket, mert Człuchowban a nép lengyelül beszél, s mi bátyámurammal egyetemben hét esztendeje az ottani komtur alatt szolgálunk.

- S rövidnap nyilván a komturi méltóságot is elnyered! Nem lehet másképpen... Mindazonáltal bátyádurad nem beszéli ilyen jól nyelvünket.

- Valamicskét érti, de nem beszéli. Néki nagyobb az ereje, ámbátor én sem vagyok valami vakarcs, de ennek ellenében tompább az értelme.

- Hej, látom én, őneki is megvan azért a magához való esze! - hízelgett Maćko.

- Mit mond, Wolfgang? - kérdezte ismét Arnold.

---

[108] Człuchow (németül Schlechau) Malborg után a Keresztes Lovagrend legerősebb vára volt.

- Téged magasztal - felelte Wolfgang.

- Magasztalom is - tette hozzá Maćko -, mert igaz lovag és ez mindennél elébbvaló dolog! Őszintén szólok, a mai napon kívántam volna becsületszóra egészen szabadon bocsátani. Hadd ment volna kedve szerint akárhová, hogy legalább esztendő múlva előállna. Mert így van az rendjén felövezett lovagok között.

És fürkészve vizsgálta Wolfgang arcát, de az összeráncolta homlokát s így szólt:

- Én is elbocsátanálak titeket, idején való helytállásra, ha nem gátolna e dologban az, hogy pogány ebeket segélétek ellenünk.

- Az nem igaz - felelte Maćko.

S most ismét megkezdődött ugyanaz az éles vetélkedés, amely az előző napon Arnold és Maćko között lefolyt. Hiába volt azonban igaza a vén lovagnak, most nehezebben ment a dolog, mert Wolfgang valóban eszesebb volt bátyjánál. Ebből a vitából mindazonáltal az a haszon támadt, hogy a fiatalabb lovag is megismerte a szczytnói gaztetteket, hitszegéseket és árulásokat, és megtudta azt is, hogy a szerencsétlen Danusiával mi történt. Maćko egymás után sorolta fel neki a keresztesek által elkövetett méltatlanságokat, s ő ezekre nem tudott válaszolni. Be kellett ismernie, hogy a bosszú igazságos volt, s a lengyel lovagoknak jussuk volt úgy eljárni, ahogy tették. Végül is így szólt:

- Szent Libórius áldott csontjaira esküszöm, nem én leszek az, aki Danveldet sajnálja. Szerénszerte beszélték róla, hogy a sötét erőkkel cimborált. De Isten ereje és igazsága erősebb a fekete mágiánál! Siegfriedről nem tudom, vajon szintén az ördögöt szolgálta-é, de azért nem szaladok utána, mert először is nincsen lovon való népem, másodszor meg, ha ama leányzót meggyötré, amint mondád, akkor akár ki se kerüljön a pokolból!

Keresztet vetett magára s úgy folytatta:

- Uram, légy segítségemre halálom órájában is.

- S ama szerencsétlen, agyongyötört gyermekkel mi lesz? - kérdezte Maćko. - Avagy nem engeditek-e meg, hogy hazavigyék őt? Avagy a ti föld alatti tömlöceitekben lehelje-e ki lelkét? Tekintsétek Isten haragját...

- Mi közöm nékem ama leányzóval? - felelte Wolfgang érdesen. - Egy közületek vigye őt szülejéhez, csak azután mondott napon helytálljon; de a másikat nem engedem.

- Hátha lovagi becsületemre és Szent György lovag kopjájára esküszöm?

Wolfgang habozott, mert hatalmas eskü volt ez, de e pillanatban Arnold ismét megkérdé:

- Mit mond?

S megértvén, miről van szó, hevesen ellenszegült, sőt kemény szavakkal tiltakozott az ellen, hogy mindkettőjüket becsületszóra elbocsássák. Ebben megvolt néki a számítása: íme, vereséget szenvedett Skirwoiłłától a nagyobb viadalban, a párviadalban pedig e lengyel lovagok győzték le. Mint katona, azt is tudta, hogy öccse csapatának most vissza kell térnie Malborgba, mert ha tovább akarna menni Gotteswerder felé, az előtte kiküldött csapatok pusztulása után valóságos mészárszékre menne. Tudta tehát, hogy most már a nagymester és a nagymarsall elejébe kell járulnia és megértette, hogy kisebb lesz a szégyene, ha legalább egy jelesebb foglyot tud előmutatni. Egy előállított élő lovag többet jelent, mint a szóbeszéd arról, hogy két ilyent is foglyul ejtett.

Maćko, Arnold rekedt kiabálását és szitkozódását hallva, rögtön megértette, hogy el kell fogadnia, amit adnak, mert többet amúgy sem érhet el, s Wolfganghoz fordulva, így szólt:

- Akkor még csak egyet nyerjek meg tőled, uram: tudom, öcsémuram maga is megérti, hogy nékie kell felesége oldalán maradnia, nékem meg tivéletek. De minden esetre engedjétek, hadd jelentsem meg néki, hogy nincs mit beszélni, mert ez a ti akaratotok.

- Jól van, nékem egykutya - felelte Wolfgang. - Csak szóljunk a váltságról, kit úröcséd önmagáért és kigyelmedért is meghozzon, mert minden ezen múlik.

- A váltságról? - kérdezte Maćko, ki e beszélgetést szívesen halasztotta volna későbbre. - Avagy kevés időnk van még erre? Felövezett lovagok között a szó éppen annyi, mint a csengő pénz s még a váltságdíj dolgában is a lelkiismeretre lehet hagyatkozni. Gotteswerdernél mi is egy igen jeles lovagotokat ejténk foglyul, név szerint de Lorche urat s öcsémuram (mert ő ejté foglyul), elbocsátá lovagi szóra, a váltságdíjról mit sem szólván.

- Foglyul ejtétek de Lorche urat? - kérdezte élénken Wolfgang. - Ismerem őt, igen jeles lovag. De akkor mért nem találkozánk az útban?

- Mert nyilván nem erre ment, hanem Gotteswerdernek avagy Ragnetának - felelte Maćko.

- Hatalmas és kiváló nemzetségből való lovag ő - ismételte meg Wolfgang. - Tőle jeles váltságdíjat nyertek. De jó, hogy erről szóltál, mert most már titeket sem bocsátalak el valami csekélységért.

Maćko ajkába harapott, de aztán büszkén emelte fel fejét:

- Enélkül is tudjuk, mennyit érünk.

- Annál jobb - szólt az ifjabb von Baden.

De mindjárt hozzá is tette:

- Annál jobb, nem nekünk, mert mi alázatos szerzetesek vagyunk, kik szegénységet fogadánk, hanem a lovagrendnek, mely pénzeteket Isten dicsőségére használja fel.

Maćko nem felelt, csak Wolfgangra nézett, mintha ezt akarná mondani: „Ezt már másnak mondjad, ne nékem” - s azonnal alkudozni kezdtek. A vén lovagra nézve nagyon terhes és fájó dolog volt ez, mert egyrészt minden veszteség nagyon érzékenyen érintette, másrészt megértette, hogy nem volna méltó dolog, ha önmagát és Zbyszkót fölöttébb kevésre becsülné. Vonaglott hát, akár a csík, annál is inkább, mert Wolfgang - ki beszédre nézve sima és emberséges úr volt - az alkudozásban mértéken túl kapzsinak és olyan merevnek bizonyult, akár a kő. Maćkónak egyetlen vigasztalása az a gondolat volt, hogy mindezért de Lorche fizet meg, de így is sajnálta, hogy a remélt haszon veszendőbe megy. Arra ugyanis nem számított, hogy Siegfriedért is kaphatnak váltságdíjat, mert bizonyos volt benne, hogy Jurand, de még Zbyszko is, semmi áron le nem mondanak a vén keresztes fejéről.

Hosszas alkudozás után végre megegyeztek az összegben és az időpontban, s pontosan megállapították, hogy Zbyszko hány legényt és hány lovat vigyen magával, azután Maćko elment, hogy ezeket közölje öccsével s attól való félelmében, hogy a németek közben mást gondolhatnak, azt tanácsolta Zbyszkónak, hogy azonnal induljon útnak.

- Így van ez lovagi sorban - szólt nagyot sóhajtva. - Tegnap te fogtad nyakon őket, ma ők téged. De hát hiába. Megadja az Úr, hogy ismét eljön a mi időnk! De most ne vesztegelj tovább. Ha futván sietsz, beéred Hlavát, s biztonságosabb lészen együtt mennetek, hogy végre áttörjetek az erdőségeken s emberséges országba, Mazowszére jussatok, akkor aztán akármelyik lovag úrnál avagy bocskoros nemesnél is találtok segítséget, gondoskodást meg vendégszerető szállást. Arra mifelénk az idegentől sem tagadják meg ezt, hát még a saját vérüktől. E szegénykének is menekvése lehet ebben.

Így beszélgetve Danusiára tekingetett, ki félálomban szenderegve gyorsan és mélyen lihegett. Áttetsző kezecskéi a sötét medvebőrön nyugodtak, s állandóan lázasan remegtek.

Maćko keresztet vetett rá, és így szólt:

- Hej, vigyed és indulj! Az Úr fordítsa jóra, ami történt, mert úgy nézem én, e szegény lélek már alig-alig piheg.

- Ne szóljon így kigyelmed - kiáltotta Zbyszko kétségbeesetten.

- Isten hatalmas! Küldöm a lovat, te meg indulj.

S kilépett a kunyhóból, aztán mindent elrendelt az induláshoz. A Zawisza által ajándékozott törökök előállították a lovakat, a mohával és bőrökkel jól kibélelt kassal, Wit pedig Zbyszko harci ménjét vezette elő. Kis idő múlva Zbyszko is előjött a kunyhóból s karján hozta Danusiát. Volt ebben valami olyan megható, hogy a két von Baden, kiket kíváncsiságuk szintén idehozott a kunyhó elé, megpillantván Danusiának még félig gyermeki alakját és arcocskáját, mely valóban a templomablakra festett szent angyalokéhoz volt hasonlatos, s látván végtelen gyengeségét, hogy még a fejét sem tudja egyenesen tartani, hanem erőtlenül nyugtatja az ifjú lovag vállára - egymásra tekingettek nagy csodálkozásukban s szívük megháborodott e rettenetes balsors okozói ellen. „Igazán nem lovagi, hanem hóhérlelke vagyon Siegfriednek - súgta bátyjának Wolfgang -, ama viperát pedig, ámbátor néki köszönheted szabadulásodat, korbáccsal csapatom meg.” Az is meghatotta őket, hogy Zbyszko úgy vitte Danusiát a karján, mint anya a gyermekét - megértették az ő nagy szerelmét, mert mindkettőjüknek ifjú vér folyt erükben.

Zbyszko egy pillanatig habozott, hogy a beteget maga elé ültesse-é a nyeregbe, és útközben keblén tartva vigye-é - avagy befektesse a kasba. Végül is az utóbbira szánta magát, vélvén, hogy fekve kényelmesebben teszi meg az utat. Ezután bátyjához lépett s kezére hajolt, hogy búcsúzóul megcsókolja, de Maćko, ki mindennél jobban szerette öccsét - bár a németek előtt titkolni akarta meghatottságát -, nem bírt uralkodni magán, erősen átölelte hát az ifjút s ajkát annak sűrű aranyhajához szorította.

- Isten vezéreljen! - szólt. - S el ne feledkezz öreg bátyádról, mert tudod, a fogság nehéz dolog.

- Nem felejtem - felelte Zbyszko.

- Vigasztaljon meg a Legszentebb Szűz!

- Isten fizesse meg kigyelmednek ezt a jóságát is... és mindent.

Egy pillanat múlva Zbyszko már nyeregben ült, de Maćkónak eszébe jutott még valami, mert hozzáugrott s kezét térdére fektetve figyelmeztette:

- Ide hallgass, ha Hlavát beéred, meglásd, hogy Siegfriedre nézve gyalázatba ne szerezd magadat meg az én ősz fejemet. Jurand igen, de te nem! Esküdj kardodra és becsületedre!

- Míg kigyelmed meg nem tér, Jurandot is visszatartom, hogy ezek Siegfried miatt kigyelmeden bosszút ne álljanak - felelte Zbyszko.

- Már meg énrám vagyon gondod?

Az ifjú szomorúan elmosolyodott:

- Hiszen tudja kigyelmed.

- Indulj, s járj egészséggel!

A lovak elindultak s hamarosan el is tűntek a világoszöld mogyoróbokrok sűrű bozótja mögött. Maćko egyszerre nagyon magányosnak és szomorúnak érezte magát, szíve egész erejével ment volna a kedves, szeretett ifjú után, kiben az egész nemzetség reménysége nyugodott. De egyszerre megrázkódott, s felébredt nagy fájdalmából, mert kemény ember volt s mindenkor volt ereje ahhoz, hogy saját magát lebírja.

- Hála legyen az Úrnak - mormogta magában -, hogy nem ő marad itt fogságban, hanem én...

Aztán a németekhez fordult:

- És ti, lovag urak, mikor indultok és hová?

- Majd amikor nekünk tetszik - felelte Wolfgang. - Malborgba megyünk, ahol legelőbb a nagymester elejébe kell járulnod.

- Hej, ott majd még fejemet vehetik, amiért a żmujdżiakat segélém - gondolta magában Maćko.

De megnyugtatta a gondolat, hogy itt van de Lorche úr mint jó kezes, maguk a von Baden lovagok is védeni fogják az ő fejét, ha másért nem, hát azért, hogy váltságdíjától el ne essenek.

- Mert igaz is - gondolta magában tovább -, ha e dolog meglenne, akkor már Zbyszkónak sem kellene helytállnia és a jószágot se csorbítania.

S e gondolattól kissé megkönnyebbült.

XXV

Zbyszko azonban nem érte utol csatlósát, mert Hlava éjjel-nappal útban volt, csak éppen annyit pihent, amennyi ahhoz kellett, hogy a lovak el ne hulljanak. Az állatokat ugyanis csak fűvel táplálták, így hát nem tehettek naponta olyan hosszú utat, mint azokban az országokban, ahol könnyebben lehetett zabhoz jutni. Hlava nem kímélte önmagát, de még Siegfried hajlott korára és gyengeségére sem volt tekintettel. Szenvedett is a vén keresztes rettenetesen, annyival is inkább, mert a kemény kezű Maćko alaposan megropogtatta a csontjait. De a legnagyobb szenvedést a szúnyogok okozták neki, amelyek a nedves erdőségben sűrűn rajzottak, s ő nem bírt ellenük védekezni, mert kezei össze voltak kötve s lábai a ló hasához szíjazva. Hlava semmiféle különleges kínzásokkal nem gyötörte ugyan, de szánalmat sem érzett iránt, s csak a pihenőkön, evés idején oldotta ki kezét, s rámordult: „Zabálj, eblelke, hogy elevenen állíthassalak a spychówi úr színe elé!" Ily szavakkal biztatta étkezésre. Siegfried az utazás kezdetén foglalkozott ugyan avval a gondolattal, hogy éhen pusztítja magát, de mikor megbiztatták, hogy késsel peckelik föl a száját, s erővel nyomják torkába az ételt, inkább engedett, mert nem akarta, hogy rendi és lovagi méltóságát így meggyalázzák.

A cseh pedig mindenáron jóval az „uraságok" érkezése előtt kívánt Spychówba jutni, hogy imádott kisasszonyát megóvja a szégyentől. Egyszerű, de értelmes kurtanemes volt, s szívéből semmiképpen sem hiányoztak a lovagi érzelmek, jól megértette hát, hogy Jagienkára bizonyos mértékig megalázó lenne, ha Danusiával együtt kellene lennie Spychówban. „Płockban, a püspök úrnak majd meg lehet jelenteni - gondolta magában -, hogy az öreg bogdanieci lovag úr gyámkodása úgy fordult, hogy el kellett vinnie erre az útra, azután meg csak terjedjen el a híre, hogy a kisasszony a püspök úr gyámsága alatt vagyon, meg hogy Zgorzelicén felül még az apát úr birtoka is reá néz, akkor aztán akár egy vajdafi sem lesz sok néki." Ez a gondolat megédesítette az utazás fáradalmait és nehézségeit, mert egyébként azzal emésztette magát, hogy a jó hír, melyet Spychówba visz, az ő kisasszonya számára a balsors ítélete lészen.

Gyakran emlékezetébe idézte Anulkáját is, kinek arca, akár a piros alma, s ilyenkor annyira repült volna Spychówba, hogy valahányszor az út megengedte, meg-megcsiklandozta lova véknyát sarkantyújával.

Mentek tehát úttalan utakon, árkon-bokron át az erdőségen keresztül, egyenest „toronyirányában". Hlava csak azt tudta, hogyha kissé napnyugat felé, de egyébként mindig délnek tart, akkor el kell jutnia Mazowszébe, s ha odaérnek, akkor már minden jó lesz. Nappal a nap állására bízta magát, s ha az utazás az éjszakába nyúlt, akkor meg a csillagokra, de már úgy érezte, hogy ennek a rengeteg erdőségnek se vége, se hossza. Úgyszólván éjszakai homályban teltek napjaik és éjeik egyaránt. Gyakran gondolt rá, hogy ifjú ura bizonyára nem tudja életben hazavinni asszonyát ezen a rettenetes, néptelen országon át, ahol sehonnan sem jöhet segítség, sehonnan élelem, ahol éjszakánként vigyázni kellett a lovakra, hogy farkasok, medvék kárt ne tegyenek bennük, nappal pedig kitérni a bölény-és vadbivalycsordák útjából, ahol a falkáktól elmart vadkanok köszörülték görbe agyaraikat a fenyőfák gyökerein, s ahol úgy is fordult, hogyha valaki dárdájával át nem döfte egy-egy szarvasgida vagy vadkan oldalát, akkor akár napokig nem jutott élelemhez.

„Mi módon lehessen erre átaljönni ama meggyötört teremtéssel, kiben alig van valami lélek?" - gondolta Hlava.

Gyakran kellett megkerülniük terjedelmes mocsarakat vagy mély szakadékokat, melyeknek fenekén zúgtak a tavaszi esőzésektől megáradt patakok. Volt az erdőben tó is elég, s gyakran

látták, hogy napnyugtakor e tavak vöröses fényben úszó, csendes vizében a szarvasok és őzek egész csordái fürdenek. Néha füstöt is láttak, mely emberek közelségét jósolta. Hlava olykor meg is közelítette az ilyen erdei telepeket, de a jövevények fogadására mindig vad emberek siettek elő, mezítelen testükön állatbőrökkel, kezükben ólmos bottal vagy íjjal, s oly fenyegetően nézegettek rájuk bozontos üstökük alól, hogy sietve fel kellett használni az idegenek megjelenése okozta első meglepetésüket, s minél gyorsabban menekülni előlük.

Hlava kétszer is hallotta füle mellett a nyílvessző fütyülését, s az utánuk szálló kiáltást: „Wokili”,[109] ő azonban inkább a futásban keresett menekülést, mintsem a magyarázkodásban. Végül néhány nap múlva megsejtette, hogy már át is lépték a határt, de egyelőre nem volt kitől kérdezősködni, csak azután, a már lengyelül beszélő erdőlő emberektől tudta meg, hogy végre Mazowsze földjén járnak.

Itt már könnyebb volt a dolguk, ámbár az egész Kelet-Mazowszét egyetlen erdő borította, s a lakatlan területeken sem voltak még túl, de ahol emberi településre bukkantak, a lakosok már nem voltak olyan barátságtalanok. Lehet, hogy azért, mert ezeket már nem táplálta a folytonos gyűlölet, de talán azért is, mert a cseh érthető nyelven szólt hozzájuk. Csak az itteni nép határtalan kíváncsisága okozott némi bajt, mert tömegesen körülsereglették a lovasokat, s elhalmozták mindenféle kérdésekkel. Mikor pedig megtudták, hogy keresztes foglyot visznek magukkal, kérlelni kezdték Hlavát:

- Add nékünk őt, uram, majd mi ellátjuk a baját!

És olyan tolakodóan könyörögtek, hogy Hlava gyakran már meg is haragudott, avagy azzal kellett magyarázkodnia, hogy a fogoly a herceg úré. Ekkor végre engedtek. De később, azon a vidéken, ahol már földesurak és aprónemesek is laktak, még mindig nem volt könnyű dolguk. Izzott ott a keresztesek elleni gyűlölet, mert mindenütt jól emlékeztek ama hitszegésre és a herceg urat ért sérelemre, mikor Złotoryja alatt, a legmélyebb béke idején elfogták és rabságban tartották maguknál. Ott ugyan már nem akarták Siegfriednek „ellátni a baját”, de a keményebb nemes urak közül egyik is másik is biztatta Hlavát: „oldd meg kötelékeit, hadd hívom ki párviadalra, s odakint a mezsgyén halálra megverekszünk”. Az ilyeneknek aztán Hlava mintegy lapáttal öntögette a fejükbe, hogy a bosszúhoz a boldogtalan spychówi *comes* úrnak van első jussa, s őt ettől senki meg nem foszthatja.

De a lakott vidéken már könnyen ment az utazás, mert az utak is elég jók voltak, s a lovakat mindenütt zabbal, vagy árpával etethették. Haladtak is gyorsan, nem álltak meg sehol, s tíz nappal Úrnapja előtt megérkeztek Spychówba.

Estefelé érkeztek, mint akkor, mikor Maćko Szczytnóból küldötte Hlavát a hírrel, hogy a Żmujdżba ment s éppen úgy, mint akkor, most is Jagienka futott elejébe, ki már az ablakból meglátta. Hlava a leány lábához borult, s kis ideig szót sem bírt szólni. De Jagienka felemelte, s gyorsan maga után vonta a házba, mert nem akarta az emberek előtt faggatni.

- Mi hírt hoztál? - kérdezte a türelmetlenségtől remegve, s lélegzeni is alig tudott. - Élnek-é? Egészségesek-é?

- Élnek és egészségesek!

- És megleltétek őt?

- Meg. Kiszabadíták.

- Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!

---

[109] Németek (litván).

De e szavak ellenére, arca mintha megdermedt volna, mert egy szempillantás alatt minden reménye szertefoszlott, miként a füst.

Ereje azonban nem hagyta el, nem vesztette el eszméletét, kis idő múlva teljesen magához is tért s folytatta a kérdezést:

- Mikor érnek ide?

- Néhány napforduló múlva. Nehéz az út... a beteggel.

- Tehát beteg?

- Megkínozák. Értelme is megzavarodott az nagy szenvedéseknek miatta.

- Irgalmas Jézusom!

Rövid csend következett, csak Jagienka elhalványult ajka mozgott, mintha imádkoznék.

- Zbyszko mellett sem tért magához? - kérdezte ismét.

- Úgy lehet, magához tért, de nem tudom, mert én legottan útnak indultam, hogy néked, kisasszonyom, hírt hoznék, minekelőtte ideérnének.

- Isten fizesse meg! Mondd, mi módon történt e dolog?

Hlava rövid szavakkal elbeszélte, miként szabadították ki Danusiát, s ejtették foglyul az óriás Arnoldot, Siegfrieddel együtt. Elmondta azt is, hogy Siegfriedet magával hozta, mert az ifjú lovag úr ajándékba akarja adni Jurand úrnak, hogy rajta bosszút álljon.

- Most mennem kell a *comes* úrhoz - szólt Jagienka, mikor Hlava befejezte.

S ki is ment, de Hlava nem sokáig maradt egyedül, mert az oldalszobából futva jött Anulka, ő pedig - talán mert nem volt egészen magánál a fáradtságtól és a rendkívüli megerőltetéstől, avagy mert igen vágyódott már utána és látására, pillanatnyira megfeledkezett magáról, elég az hozzá, hogy derékon kapta, magához szorította, s csókolgatni kezdte arcát, szemét, száját, mintha már korábban elmondott volna néki mindent, amit az ilyen cselekedet előtt illendő elmondani.

S lehet, hogy lelke mélyén valóban el is mondott már mindent, még az utazás alatt, mert csak csókolta és csókolta végeszakadatlanul, és ölelte olyan erővel, hogy Anulka lélegzete is elakadt. De nem védekezett, eleinte a meglepetéstől, azután, mert olyan lankadtság szakadt rá, hogy akár a földre is rogyott volna, ha nem ilyen erős szál legény tartja karjaiban. Szerencsére nem tartott sokáig, mert íme, a lépcsők felől léptek hallatszottak, s pillanat múlva Kaleb atya lépett a szobába.

Erre hirtelen szétrebbentek s most már Kaleb atya halmozta el Hlavát kérdésekkel, melyekre az csak nehezen felelgethetett, mert alig jutott lélegzethez. A pap azt hitte, talán a nagy fáradtságtól van ez, de aztán, hallván a hírt, hogy Danusiát megtalálták, kiszabadították, s hóhérját elhozták Spychówba, legottan térdre esett, hogy hálát adjon az Úrnak. Ez idő alatt valamelyest Hlava vére is megcsendesedett, s mikor a pap felállt, már nyugodtan elmondhatta, milyen úton-módon lelték fel és szabadították ki Danusiát.

- Nem azért szabadítá meg az Úr - szólt a pap, miután mindent végighallgatott -, hogy értelmét és lelkét sötétségben és tisztátalan erők hatalmában meghagyja. Jurand majd reáveti szent kezeit, s egy imádsággal visszafordítja értelmét és egészségét.

- Jurand lovag úr? - kérdezte csodálkozva Hlava. - Akkora ereje van? Avagy már életében szentté vált-é?

- Az Úr előtt már életében. Ha meghalt, az embereknek az égben eggyel több vértanú patrónusuk lészen.

- Azt mondá kigyelmed, hogy kezeit leánya fejére teszi. Avagy kinőtt-é levágott jobbja? Mert tudom, azért imádkozott tekigyelmed Jézus Urunkhoz.

- Azt mondám: „a kezeit", amint közönségesen mondani szokás - felelte a pap. - De az Úr kegyelmével egy kéz is elegendő.

- Igaz! - hagyta rá Hlava.

De hangjában volt némi kedvetlenség, mert már azt hitte, valami kézzelfogható csodát lát. A beszélgetést Jagienka érkezése szakította meg.

- Megjelentém néki - szólt -, nagy vigyázattal mondtam, hogy a hirtelen öröm meg ne ölje, ő meg azonnal a földre esett, s karját keresztként kiterjesztve imádkozik.

- Enélkül is éjszakákon át így fekszik, most meg annál inkább, bizonnyal reggelig föl nem kel - jegyezte meg Kaleb atya.

S úgy is történt. Néhányszor benéztek hozzá, s mindannyiszor ott találták fekve, de nem alva, hanem buzgón imádkozva, hogy az már csaknem a teljes önkívületbe csapott át.

Csak másnap, jóval a reggeli mise után, mikor Jagienka ismét benézett hozzá, adott jelt, hogy szeretné, ha Hlavát meg a foglyot elébe hoznák. Kivezették hát Siegfriedet a föld alatti tömlöcből, mellén keresztben összekötözött kézzel, s mindnyájan, Tolimával együtt, az aggastyán elé járultak.

A cseh az első pillanatban nem tudta jól megnézni, mert a hólyaggal bevont ablakok kevés világot bocsátottak be, a nappal pedig homályos volt a sötét fellegektől, amelyek egészen elborították az eget, vészes zivatart jósolva. De mikor éles szeme hozzászokott a homályhoz, alig ismerte meg, annyira lesoványodott, úgy elcsenevészedett. A hajdan óriás férfiú óriás csontvázzá aszott. Arca olyan fehér volt, hogy nem sokban különbözött hajának és szakállának hófehér színétől. S mikor a szék támlájához dőlve, szemét lehunyta, Hlava valósággal halottnak hitte.

A szék mellett asztalka állt, azon feszület, egy korsó víz és egy fekete kenyér, a belészúrt misericordiával, vagyis egy félelmetesen nagy késsel, melyet a lovagok arra használtak, hogy megsebzett ellenfelüknek megadják vele a kegyelemdöfést. Jurand régóta nem vett magához más táplálékot, mint kenyeret és vizet. Öltözete lószőrből szőtt vastag csuha, derekán kötéllel átkötve, mit mezítelen testén viselt. Így élt a hajdan hatalmas és félelmetes spychówi lovag attól fogva, hogy hazaérkezett szczytnói rabságából.

Hallván a bejövők zaját, lábával félretolta a szelídített farkasszukát, mely mezítelen lábfejét melengette, és hátradőlt. Ez volt ama pillanat, mikor Hlava már-már halottnak vélte. Pillanatnyi feszült csend állt be, mert várták, hogy valami jelt adjon, mire egyikük beszélni kezdhet. De Jurand sápadtan, kissé nyitott szájjal, mozdulatlanul ült, mintha valóban a halál örökké tartó álmában szenderegne.

- Itt van Hlava - szólalt meg végre Jagienka szelíden. - Netán kívánja meghallgatni kigyelmed?

Jurand bólintott, mire Hlava - immár harmadszor - hozzáfogott az elbeszéléshez. Röviden említette a németekkel Gotteswerder mellett lefolyt harcokat, elmondta az Arnold von Badennel való párviadalt, Danusia kiszabadítását, de a jó hír után - nem akarván a sokat szenvedett

férfiú fájdalmát növelni, s új nyugtalanságot kelteni benne - elhallgatta, hogy Danusia értelme megzavarodott a hosszú ideig tartó, borzalmas nyomorúságban.

De mivel a kereszteseket egész szívéből gyűlölte, kívánta, hogy Siegfriedet minél keményebb ítélet érje, s ezért szándékosan nem hallgatta el, hogy a leánykát megkínozva, agyonrémítve, betegen találták, miről megtetszett, hogy hóhér módjára bántak véle, s ha tovább e pogány kezek között marad, elhervadt, meghalt volna, mint ahogyan elhervad és elpusztul a lábbal tiport virág. E komor elbeszélést nyomon kísérte a vihart jósoló mennydörgés nem kevésbé komor hangja, s a rőt fellegek egyre hatalmasabb tömegekben kavarogtak Spychów felett.

Jurand egyetlen mozdulat, egyetlen rezdülés nélkül hallgatta az elbeszélést, úgyhogy a jelenlevők azt hihették, mély álomba merült. Pedig mindent hallott, mindent értett, mert mikor Hlava Danusia balsorsáról kezdett beszélni, üres szemgödreiben meggyülemlett egy-egy könnycsepp, s lassan lecsordult két orcáján. Minden földi érzelemből már csak ez maradt meg benne - a gyermeke iránti szeretet.

Azután kéklő ajkai megmozdultak, ahogy imáját mormolta. Az udvaron felhangzottak a még távolról jövő, első dörgések, itt-ott a villám is végigcikázott az égen, s megvillantotta az ablakokat. Jurand sokáig imádkozott s közben könnyei végigperegtek ősz szakállán. Végre abbahagyta s hosszú csend állt be, mely annyira elnyúlt, hogy már terhessé is vált a jelenlevőkre, mert nem tudták, mitévők legyenek.

Végül a vén Tolima szólalt meg, ki Jurandnak egész életében jobb keze, és minden hadakozásban bajtársa, Spychównak pedig fő őrizője volt.

- Ímé, itt áll kigyelmed előtt e pokolfajzatja, a keresztes farkaslélek, ki kigyelmedet is, meg szerelmetes kisasszonyunkat is agyonkínzá. Most azért adj jelt uram, mitévő legyek véle, hogyan büntessem?

Jurand arcán hirtelen fény suhant végig s intett, hogy hozzák közelebb a foglyot.

Két legény egy szempillantás alatt megragadta Siegfried két karját, s a lovag elé állították, az meg kinyújtotta kezét, előbb tenyerét végigjártatta Siegfried arcán, mintha vissza akarna emlékezni rá, hogy vonásait még utoljára emlékezetébe vésse, aztán keze a fogoly mellére siklott, kitapogatta keresztbevetett kezét, megtapintotta a köteleket, aztán lehunyta szemét s fejét hátrahajtotta.

A jelenlevők azt hitték, gondolkozik. De bármit tett is, nem tartott soká, mert egy pillanat múlva felrezzent, kezét a kenyér felé nyújtotta, melyből fenyegetően meredt felfelé a beléje szúrt misericordia.

E látványra Jagienka, a cseh, de még a vén Tolima is, és mindnyájan lélegzetvisszafojtva vártak. De Löwe százszor megérdemelte a büntetést, a bosszú jogos, s íme, mégis megrezdült a szívük arra a gondolatra, hogy ez a már csak félig élő aggastyán tapogatva fogja leszúrni az összekötözött foglyot.

De ő felénél fogta meg a kés pengéjét, mutatóujját kinyújtotta annak hegyéig, hogy érezhesse, mit érint vele, s kezdte átvágni a keresztes köteleit.

Mélységes csodálkozás lett úrrá mindenkin, mert megértették, hogy mi készül, s nem akartak hinni tulajdon szemüknek. Ez már meghaladta erőiket. Először Hlava kezdett morogni, azután Tolima s utána a legények, csak Kaleb atya kérdezte az elfojthatatlan sírástól szaggatott hangon:

- Mit kívánsz mívelni, Jurand testvér? Meg akarod-e ajándékozni a foglyot szabadságával?

- Igen! - bólintott Jurand.

- Azt kívánod-é, hogy büntetés és bosszú nélkül menjen el?

- Igen!

A harag és felháborodás moraja erősödött, de Kaleb atya, nem akarván, hogy az irgalomnak ilyen hallatlan cselekedete elkallódjék, a morajlók felé fordult, s így kiáltott:

- Ki merészel egy szent ellen rúgódozni? Térdre!

S ő maga letérdelvén, elkezdte az imát:

- Miatyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a Te neved, jöjjön el a Te országod...

És elmondta a Miatyánkot végig s ezeknél a szavaknál: „...és bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek...” tekintete önkéntelenül Jurandra tévedt, kinek arcán valóban földöntúli fény ragyogott.

Ez a látvány s az imádság szavai minden jelenlevő szívét megragadták, mert a vén Tolima, kinek lelkét megkeményítette a folytonos harcokban való élet, keresztet vetett magára, átölelte Jurand térdét és így szólt:

- Uram, ha meg kell lenni akaratodnak, a foglyot el kell kísérni a határig.

- Igen! - bólintott Jurand.

Az ablakot mind gyakrabban világította meg a villámlás; a vihar egyre közelebb és közelebb jött.

XXVI

A felhőszakadásnak is beillő viharos záporban két lovas igyekezett a spychówi határ felé: Siegfried és Tolima. Ez utóbbi a németet kísérte, mert attól tartott, hogy az őrök vagy a spychówi cselédek meg találják ölni az úton, hiszen mindegyikük olthatatlan gyűlölettől és bosszúvágytól égett. Siegfried fegyvertelenül, de kötelékek nélkül lovagolt. A vihartól hajtott zápor már fölöttük volt, s mikor az ég váratlanul megdördült, a lovak felágaskodtak, ők pedig mélységes szótlanságba merülve haladtak tovább a mély szurdokban, mely néhol annyira összeszűkült, hogy szinte összeért a kengyelük. Tolima az évek folyamán megszokta, hogy foglyokat kísérjen, időnként hát most is éber szemmel pillantott Siegfriedre, mintha azt ügyelné, nem akar-e hirtelen megszökni. De minden ilyen alkalommal önkéntelen borzongás futott végig rajta, mert úgy látta, a keresztes szeme világít a sötétben, mint a gonoszé, avagy a lidércé. Még az is megfordult a fejében, hogy keresztet vessen felé, de aztán eszébe jutott, hogy a kereszt súlya alatt netán állati módon felüvölt, és valami utálatos alakot ölt, és csattogtatni kezdi a fogát. Erre még nagyobb rémület vett rajta erőt. A vén harcos, ki akár párviadalban, akár tömegben úgy csapott le a németekre, mint a vércse a foglyokra, rettenetesen félt a tisztátalan lélektől, és nem akarta, hogy bármi köze legyen hozzájuk. Jobban szerette volna egyszerűen megmutatni a németnek a további utat és visszafordulni. De ezt önmaga előtt is szégyellette volna, így hát mégiscsak elkísérte a határig.

Mire a spychówi erdő szélére értek, elállt az eső s a fellegek valami különös, sárgás színben fénylettek. Világosabb lett, s Siegfried szeme is elvesztette korábbi furcsa fényét. De ekkor más kísértés kezdte Tolimát kerülgetni. „Azt parancsolták - mondotta magában -, hogy e veszett ebet biztonságban a határig kísérjem, én hát el is kísérem. De avagy bosszú és büntetés nélkül szabaduljon uramnak és gyermekének e kegyetlen hóhéra, avagy nem lenne-é Istennek tetsző cselekedet elpusztítani őt? Hátha halálos párviadalra hívnám? Igaz, hogy nincsen fegyvere, de alig egy mérföldre van uramnak warcimówi kastélya, ott majd adnak néki valami szablyát avagy csatabárdot, s akkor már megverekedhetünk! Megengedi az Úr, hogy felökleljem és megadjam néki a kegyelemdöfést, amint illik, azután a fejét eltemetem a ganéjba!” Így beszélt önmagához Tolima, és sóvár pillantásokat vetett a németre, közben orrcimpái mozogni kezdtek, mintha már a friss vér szagát szimatolná. Erősen birokra kellett kelnie ezzel a kívánságával, erősen tusakodnia önmagával, csak akkor győzte le magát, mikor ráeszmélt, hogy Jurand nemcsak a határig ajándékozta vissza a fogoly életét és szabadságát, s ha ő most megölné, veszendőbe menne urának szent cselekedete s megkisebbednék az érte járó mennyei jutalom. Lovát megállította hát, s így szólt:

- Ímé, a mi határunk. S a tiétek is nem messze. Menj hát szabadon, s ha a lelkiismeretfurdalás meg nem fojt, s az Úristen mennyköve el nem ér, az emberektől semmi bántódásod nem lesz.

E szavak után visszafordult, amaz meg léptetett, arcán a vad indulatok kővé dermedt vonásaival, egy szót sem felelt, mintha nem is hallotta volna, hogy valaki szólt hozzá.

Mintegy álomba merülve poroszkált: tovább, most már a szélesebb országúton.

A vihar rövid ideig szünetelt, s rövid ideig tartott a fény is, ismét sötét lett, mintha valami alkonyati homály borult volna a világra, s a fellegek csaknem a fák csúcsáig aláereszkedtek. A magasból vészjósló mozgás s mintegy türelmetlen sziszegés és a villámok süvöltése hallatszott, melyeket egyelőre még fékezni látszott a vihar angyala. De a villámok most már minduntalan vakító fénnyel szeldelték át a fenyegető eget és a megrémült földet, s ilyenkor látni lehetett az erdőalkotta két fekete fal között húzódó széles országutat, s közepén a magányosan

haladó lovast. Siegfried félig öntudatlanul ült lován, s láz emésztette. Rotger halála óta a lelkét tépő kétségbeesés, a bosszúvágyból elkövetett gaztettek és gyötrelmek, a szívét dermesztő látomások, s a fojtogató tépelődések már régóta annyira megzavarták elméjét, hogy csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudott a téboly ellen védekezni, de néha kénytelen volt meg is adni magát néki. Most meg - a cseh súlyos keze alatt elszenvedett utazás gyötrődései, a spychówi föld alatti tömlöcben töltött éjszaka, meg sorsának bizonytalansága, de mindenekfelett az a hallatlan, földöntúli kegyelem és könyörület, mely valósággal megrémítette - mindez végleg megtörte egész valóját. Időnként megdermedt, megrévült benne minden gondolat, nem is tudott magának számot adni arról, hogy mi történt vele, de aztán ismét jött a láz, mely felébresztette, s egyben a kétségbeesésnek, a veszteségnek, a károsodásnak valami tompa érzését keltette benne. Úgy érezte, hogy már minden elmúlt, kihamvadt, befejeződött, hogy itt a vég, hogy körülötte csak éj és éj és semmiség, borzalmas mélység tele rémségekkel, s íme, valami mégis lebírhatatlanul viszi arrafelé.

- Menj! Menj! - suttogta fülébe egy hang.

Szétnézett és megpillantotta - a halált. Alakja csontvázé, csontváz lovon ült, közvetlenül mellette léptetett fehéren, s minden csontja zörgött.

- Itt vagy? - kérdezte Siegfried.

- Itt. Menj! Menj!

De e pillanatban észrevette, hogy a másik oldalon is van egy társa: kengyel kengyelt érve lovagolt mellette egy lény, melynek alakja emberéhez hasonlít, de arca nem emberi, feje állatfej, s elálló füleit hosszú, fekete szőr borítja.

- Ki vagy? - kiáltott Siegfried.

De amaz felelet helyett csak fogait vicsorította rá, s fenyegetően morgott.

Siegfried behunyta szemét, de így még jobban hallotta a csontok ijesztő zörgését, és egy hangot, amely egészen a fülébe susogott:

- Itt az idő! Itt az idő! Menj! Siess!

- Megyek... - felelte.

De a válasz úgy szakadt fel melléből, mintha más szólt volna.

Azután - mintha valami ellenállhatatlan külső erő hajtotta volna - leszállt a lóról, levette róla a magas lovagi nyerget, majd a kantárt. Társai szintén leszálltak, de egy szempillantásra sem tágítottak mellőle, s az út közepéről levezették az erdő szélére. Ott ama fekete lidérc lehúzott neki egy gallyat, és segített rákötni a kantárszárat.

- Siess! - suttogta a halál.

- Siess! - zúgták más hangok is a fák koronái között.

Siegfried a fa alá helyezte a nyerget, felállt rá, s mintegy álomba merülten húzta át a hosszú kantárszárat a csaton, hurkot csinált, s a nyakába vetette.

- Rúgd el a nyerget!... Most! Á-á!

A nyereg a rúgás erejétől néhány lépésnyire elgurult - s a szerencsétlen keresztes teste, a levegőben függve, erősen ránehezedett a kantárszárra.

Egy pillanatig úgy érezte, hogy valami rettenetes rekedt, de elfojtott ordítást hall, s hogy az az undorító lidérc rárohan, meglóbálja testét, s fogaival tépi a mellét, hogy szívébe haraphasson.

De azután kialvó, megüvegesedő szeme még valamit megpillantott: ímé, a halál fehér köddé foszlott, mely lassanként feléje közeledett, egészen körülfogta, körülölelte, s végül mindent betakart borzalmas, áthatolhatatlan fátyolával.

E pillanatban rettenetes erővel tört ki ismét a vihar. A villám az út közepébe vágott, de olyan irtózatos csattanással, mintha alapjaiban rendült volna meg a föld, az egész erdő hajlongott a szörnyű csapások alatt, a zúgás, süvöltés, üvöltés, a fatörzsek csikorgása, a letöredezett ágak recsegése egészen kitöltötte az erdő mélyét. A vihar által korbácsolt, hajtott víztömeg eltakarta az egész világot - s csak a rövid, véres villámlások pillanataiban lehetett látni az út fölött vadul himbálódó testet - Siegfried hulláját.

Másnap ugyanazon az úton haladt egy elég népes csapat. Legelöl lovagolt Jagienka és Anulka meg a cseh, utánuk szekerek következtek, számszeríjjal és szablyával felfegyverzett négy legény kíséretében. Mindegyik kocsisnak is volt gerelye és szekercéje, nem számítva a vasvillákat és egyéb szerszámokat, melyek utazás közben mindig jó, ha kéznél vannak. Szükség is volt mindezekre, nemcsak azért, hogy a vadállatok ellen védekezhessenek, hanem, hogy a rabló haramiabandáktól is megvédhessék magukat, amelyek itt a keresztesek határa mentén az utakat járván, szüntelenül garázdálkodtak. Jagello király levélben is, meg a raciąži találkozások alkalmával élőszóval is gyakran keserűen panaszkodott miattuk a nagymesternek.

De ha valakinek voltak derék fegyverei a védekezésre és gyakorlott vitézei, akkor nem kellett tőlük félnie, így hát ez a kis csapat is magabízóan, minden félelem nélkül haladt tovább. A tegnapi vihar után csendes és üde, s olyan fényes nap derült rájuk, hogy ahol nem volt árnyék, az utasok szeme önkéntelenül összehúzódott a nagy ragyogástól. Egyetlen levélke sem rezdült a fákon, mindegyikről nagy vízcseppek függtek alá, a szivárvány minden színében tündököltek a napsütésben, s úgy csillogtak a fenyőfák tűlevelei között, mint megannyi jókora gyémánt. A tegnapi felhőszakadás apró patakokat támasztott az országúton, melyek vidám csörgedezéssel folytak lefelé a mélyebben fekvő helyekre, hol sekély tócsákká terjedtek szét a gödrökben. Az egész környék nedves volt és harmatos, de szinte kacagott a hajnali napsütésben. Az ilyen reggelen az emberi szíveket is eltölti az öröm, így aztán a kocsisok, meg a szekereket kísérő legények is halkan dúdolgattak magukban s nagyon csodálkoztak, hogy az elöl haladók ennyire csendesek.

Ők pedig szótlanul haladtak tovább, mert Jagienka lelkét nagy gondok nyomták. Életében valami befejeződött, valami megtört s ámbár nem nagyon értett a merengéshez, s nemigen tudta pontosan kifejezni, hogy mi megy végbe a bensejében, és mit képzel, mégis úgy érezte, hogy mindaz, amivel eddig élt, megcsalta és semmivé lett, hiábavalósággá vált, hogy szertefoszlott minden reménye, mint a hajnali köd a mezőkön támadó friss szellőben, hogy most már mindenről le kell mondania, mindent abba kell hagynia, mindent el kell felednie, s egészen új életet kell kezdenie. Arra is gondolt, hogyha ez az új élet az Úristen akaratából nem lenne is egészen rossz, azért mégsem lehet más, mint szomorú, de semmi esetre sem olyan jó, mint amilyen az lehetett volna, amelyik most bevégződött.

És e most végleg lezárult múltja felett kimondhatatlan, nagy fájdalom szorította össze a szívét, s feljebb, feljebb emelkedve könnypatakokban omlott ki szeméből. De nem akart sírni, mert már enélkül is valami szégyenfélét érzett, mintegy ráadást arra az óriási teherre, amely lelkét nyomta. Inkább sohase mozdult volna ki Zgorzelicéből, semhogy most így térjen meg Spychówból. Mert önmaga előtt bizony hiába is titkolta volna, hogy nemcsak azért jött ide, mert az apát úr halála után nem tudta volna, mihez kezdjen s nem is csak azért, hogy Cztannak és Wilknek ne legyen alkalma Zgorzelice elleni acsarkodásra. Nem! Tudta ezt Maćko is, aki szintén nemcsak ezért vitte őt magával, s kétségkívül megtudja Zbyszko is. E gondolatra tűzbe borult két orcája, s szívét csordultig megtöltötte a keserűség. „No, nem voltam elég erős -

gondolta lelke mélyén -, s most megkaptam, amit kerestem." S íme, nem elég, hogy jövője bizonytalan, hogy lelkét marja a kínzó fájdalom, marja és elönti a feneketlen bánat, most ehhez még hozzájárult a megaláztatás is.

De e nehéz gondolatok láncát megszakította egy férfi, ki gyors léptekkel jött velük szembe. A cseh, ki mindenre ügyelt, előre is rúgtatott, s az idegen hátán levő számszeríjról, borzbőr tarsolyáról és a kalapja mellett díszlő csókatollról mindjárt megismerte az erdőőrt.

- Hej! Ki vagy! Állj! - kiáltotta mégis, biztonság kedvéért.

Amaz gyorsan közelebb lépett, s zilált arca elárulta, hogy valami rendkívüli hírt akar közölni.

- Emitt távolabb egy ember lóg az út fölött!

Hlavát nyugtalanította a hír, mert nem tudta, nem valami haramia-esetről van-é szó, s gyorsan faggatni kezdte:

- Messze innen?

- Egy nyíllövésnyire. Pontosan az út fölött.

- Nincs mellette senki?

- Nincs. Csak éppen egy farkast riasztottam el, ki már szaglászni kezdé.

A farkas említése megnyugtatta Hlavát, mert ez azt jelentette, hogy a közelben sem ember, sem semmiféle csapda nem lehet.

- Menj, nézd meg, mi az - szólt rá Jagienka.

Hlava előrenyargalt, de kis idő múlva még gyorsabban vágtatott vissza:

- Siegfried lóg egy fán - kiáltotta, amint lovát hirtelen megállította a leány előtt.

- Az Atyának, Fiúnak, Szentléleknek nevében! Siegfried? A keresztes?

- Ő. A kantárszárra akasztá fel magát.

- Ő maga?

- Igen. Abból is kitetszik, hogy a nyerge ott van mellette. Ha haramiák ölték volna meg, azok egyszerűen agyonverték volna, s a nyergét is elvitték volna, mert igen becses jószág.

- Mi módon megyünk átal?

- Ne menjünk arra! Ne menjünk! - kiáltotta a félénk Anulka. - Még valami hozzánk talál tapadni.

Jagienka is megijedt kissé, mert hitte, hogy az öngyilkos holtteste körül csoportba gyülekeznek a tisztátalan lelkek, de Hlava magabiztos és félelmet nem ismerő ifjú lévén, így tréfálkozott:

- Ej, no! Ott voltam én a közelében, még meg is böködém az dárdámmal, s ímé, mégsem érzem az ördögöt a nyakamon.

- Ne szólj káromlást! - szólt rá Jagienka.

- Nem káromlás ez! - mentegetőzött a cseh. - Csak éppen bízom az Úr erejében. Ha azonban te, kisasszonyom, félsz, akkor megkerülhetjük az erdőn átal.

Anulka könyörögve helyeselt, de Jagienka meggondolván a dolgot, így szólt:

- Ej, nem méltó dolog, hogy a holtat el ne takarítsuk! Keresztényi kötelesség, mit Jézus Urunk parancsolt nekünk, hiszen ember ő is.

- Az, de keresztes, meg önkezével oltá ki életét, meg hóhér! Lakjanak jól testéből a hollók meg a farkasok.

- Ne szólj bolond dolgokat! Bűneiért az Úristen lát törvényt felette, mi meg tegyük, ami kötelességünk. Nem kapaszkodik belénk semmiféle gonosz, ha a kegyes parancsot teljesítjük.

- Legyen hát kisasszonyom akarata szerint - egyezett bele a cseh.

Mindjárt ki is adta a parancsot a legényeknek, melyet azok nem csekély húzódozással és utálattal teljesítettek. Féltek Hlavától, így aztán mégiscsak elővették a lapátokat, vasvillákat és bárdokat, hogy legyen mivel a gödröt kiásni, s azzal elindultak. A cseh is velük ment, hogy példát mutasson, s keresztet vetvén magára, elvágta a kantárszárat, melyen az öngyilkos lógott.

Siegfried arca már elkékült a levegőn, s elég ijesztő kifejezést öltött, szeme ugyanis nyitva volt, tekintete rémült, szája is nyitva, mintha az utolsó lélegzet után kapkodott volna. Gyorsan megásták hát a gödröt közvetlenül mellette, s a villák nyelével belélökdösték a holttestet, arccal lefelé, földdel betemették, azután köveket kerestek, az volt ugyanis az ősi szokás, hogy az öngyilkosokat kövekkel le kell nyomtatni, mert egyébként éjszakának idején kikelnek sírjukból, s fölöttébb alkalmatlankodnak az utasoknak.

Kő volt elég az útszélen is, meg az erdő mohája között is, rövidesen tehát magas domb emelkedett Siegfried holtteste felett, azután Hlava baltával keresztjelet vágott a fenyőfa törzsére, de nem Siegfriedért, hanem, hogy a gonosz lelkek ne gyülekezzenek ezen a helyen, s dolgát így elvégezvén, visszatért a kísérethez.

- Lelke a pokolban, teste meg immár a földben - jelentette Jagienkának -, most azért mehetünk tovább.

El is indultak. De Jagienka, mikor azon a helyen ellovagoltak, egy ágacskát letört a fenyőfáról, és a kövekre dobta. Példáját a többiek is követték. Így kívánta a kegyes szokás.

Hosszú ideig haladtak e gonosz szerzetes lovagról, és az őt ért büntetésről gondolkozva, s végül Jagienka szólalt meg:

- Az isteni igazság meg nem lágyul. Még az sem volna illendő, hogy elimádkozzuk érte az „örök nyugodalmat”, mert az ilyen számára nincs kegyelem.

- Amúgy is fölöttébb irgalmas a lelked, kisasszonyom, hogy eltemetni parancsolád - felelte a cseh.

Azután kissé habozva folytatta:

- Azt mondják az emberek, vagy talán nem is emberek, hanem boszorkányok meg varázslók, hogy az akasztott ember kötele avagy a szíj, akin lógott, néminemű szerencsét hozna bárki emberfiának, mégsem vettem el Siegfried szíját, mert én a te szerencsédet és boldogságodat, kisasszonyom, nem a gonosz varázslóktól, hanem Jézus Urunktól remélem és kívánom.

Jagienka előbb semmit sem felelt, csak miután néhány mélyet sóhajtott, szólalt meg, mintha önmagához beszélne:

- Hej! Hátam mögött már az én boldogságom, nem előttem...

XXVII

Zbyszko csak kilenc nappal Jagienka távozása után ért el Spychów határához, de Danusia már olyan közel volt a halálhoz, hogy az ifjú lovag minden reménységét elvesztette, hogy élve tudja őt apjaurának átadni. Mindjárt másnap, ahogy Danusia kezdett félrebeszélni, észrevette, hogy nemcsak elméje zavarodott meg, hanem testét is valamiféle kór emészti, s annak leküzdésére már nincsen elég erő ebben a gyermeki testben, melyet a rabság, kínzás és örökös rettegés olyan nagyon megviselt. Lehetséges, hogy a félelmek poharát amaz ádáz tusa hangjai töltötték csordultig, melyet Zbyszko és Maćko vívtak a németek ellen. Lehetséges, hogy éppen abban a pillanatban szakadt rá a betegség, elég az hozzá, hogy a láz attól fogva el nem hagyta az út végéig. De talán jó is volt ez így, mert legalább Zbyszko úgy vihette át a félelmetes erdőségeken, a szörnyű nehézségek közepette, mint egy halottat, mint egy önkívületben levő beteget, ki semmiről semmit nem tud. Mikor a rengeteg erdőségen átvergődtek, s emberlakta országba, parasztok és nemesek által lakott területre értek, egyszeriben elmúltak a veszedelmek és a nehézségek. Az emberek, megtudván, hogy a kereszteseketől kiszabadított lengyel gyermeket visznek, s hogy a leányka méghozzá a nagynevű Jurand gyermeke, azé a Jurandé, kiről a lantosok annyi hősi éneket zengtek várakszerte, kastélyokban és kunyhókban, egymással vetekedve siettek segítségükre. Hozták az élelmet meg a lovakat, minden ajtó kitárult előttük, most nem kellett a lovak közé kötött kasban vinni a leányt, mert markos legények hordozható nyoszolyán vitték kezükben faluról falura, gondosan és vigyázva, mintha valami szentséget vittek volna. Az asszonynép a leggyöngédebb ápolásban részesítette. A férfiak, hallván az elbeszéléseket a leányka rettenetes szenvedéseiről, fogukat csikorgatták, egyikmásik azonnal vértjét kezdte felkapcsolni, vagy szablyájához, csatabárdjához, avagy kopjájához kapott, s indult velük együtt, hogy ő is megtetézze a bosszút, mert az ádáz gyűlölettől izzó nemzedéknek nem volt elég az, hogy a sérelemért sérelemmel fizessen.

De Zbyszko e pillanatban nem a bosszúra gondolt, csak egyes-egyedül Danusiára. Az itt-ott felvillanó reménységből élt, mely olyankor gyúlt ki benne, mikor a beteg kissé könnyebben lélegzett, vagy a fájó kétségbeesés gyötörte, mikor Danusia állapota szemlátomást rosszabbodott. De ebben a tekintetben semmiképpen nem áltathatta magát. Útjuk elején többször suhant át az agyán valami babonás gondolat, hogy azokon az úttalan utakon, melyeken áthaladtak, lépésről lépésre követi őket a halál, s csak az alkalmas pillanatot várja, hogy lecsapjon Danusiára, s kiszívja belőle az élet utolsó maradványát. Ez a látomás vagy inkább megérzés, különösen sötét éjszakákon, olyan tiszta volt, hogy nemegyszer erőt vett rajta a kétségbeesés, s elfogta a vágy, hogy visszafordduljon, s párviadalra hívja a csontembert, mint ahogy a lovagokat szokás, s kiálljon vele életre-halálra, utolsó leheletig. De az út vége felé még sokkal rosszabb volt a helyzet, mert úgy látta, hogy a halál most már nem a kíséret után jön, hanem magában a kíséretben. Igaz, hogy nem látta, de olyan közel érezte, hogy szinte az emberek arcát érte annak fagyos lehelete. Most már megértette, hogy az ilyen ellenség ellen mit sem ér a bátorság, az erős ököl meg a fegyver, s hogy tanácstalanul és harc nélkül oda kell neki adni azt a legdrágább kis életet.

És ez volt a legrettenetesebb érzés, mert együtt járt vele valami kibírhatatlan, fékezhetetlen, viharos fájdalom, mely határtalan és mély volt, mint a tenger. Hogyan is ne sírt volna fel benne a lélek, hogyan ne szakadozott volna a fájdalomtól, mikor szerelmesét látván, mintegy akaratlanul is szemére vetette: „Hát ezért szerettelek, ezért kerestelek, kutattalak, ezért szabadítottalak ki, hogy holnap a földbe temesselek, és szemeim soha, örökké ne lássanak?” S miközben így beszélt, nézte a lázban égő arcocskáját, zavaros, lélektelen szemét és megint csak felfakadt lelkéből a kérdés: „Itt hagysz hát, nem szánsz? Jobb néked elmenni tőlem,

hogynem vélem maradni?” Ilyenkor úgy érezte, hogy az ő értelme is megzavarodik, mellét mintha rettenetes zokogás szaggatná, de benne reked, és nem tud kitörni, mert útját állja a dühös harag ama kérlelhetetlen, irgalmatlan erő ellen, a vak és hideg hatalom ellen, mely íme, ez ártatlan gyermekre nehezedik. Ha a gonosz Siegfried most itt lett volna, szétmarcangolta volna, mint valami vadállat.

Mikor elvergődtek a vadászkastélyhoz, ott szeretett volna pihenőt tartani, de a kastély ilyenkor tavasszal üres volt. Közben az őröktől megtudta, hogy a hercegi pár Ziemowit herceg látogatására Płockba ment, így hát lemondott arról a szándékáról, hogy Varsóba menjen, ahol az udvari medikus talán segítséget nyújthatott volna a betegnek. Spychówba kellett sietnie, ami borzalmas volt neki, mert úgy érezte, hogy már mindennek vége, legfeljebb a leányka holttestét adhatja át Jurandnak.

De íme, Spychówtól néhány órányira megint egy halvány kis reménysugár lopakodott a szívébe. Danusia arca halványulni kezdett, szeme sem volt olyan zavaros, mint eddig, lélegzete lassúbb és csendesebb lett. Zbyszko azonnal észrevette a változást, kis idő múlva még egy utolsó pihenőt parancsolt, hogy a beteg is nyugodtan lélegezhessék. Talán mérföldnyire lehettek Spychówtól, távol az emberi hajlékoktól, a mező és a rét közötti keskeny úton, de a közelben álló vadkörtefa megvédte őket a nap tüzétől, odahúzódtak hát a koronája alá. A legények leugráltak a lovakról, levették róluk a kantárt, hogy könnyebben harapdálhassák a füvet, a Danusia szolgálatára felfogadott két leány és a legények, kik a nyoszolyát hordták, az út fáradalmaitól és a nagy melegtől eltikkadva leheveredtek az árnyékba, s el is aludtak; csak Zbyszko őrködött a beteg mellett. Közvetlen közelében, a körtefa egy gyökerére ült le, s le nem vette róla a szemét.

Ő meg nyugodtan, behunyt szemmel feküdt a délutáni csendben. De Zbyszko úgy érezte, hogy nem alszik. S úgy is volt, mert mikor a terjedelmes rét túlsó végén kaszálgató paraszt megállt, s kaszáján megpengette a követ, Danusia könnyedén megremegett, kis időre kinyitotta szemét, de csakhamar ismét lecsukta; keblét mintha mélyebb lélegzés hullámoztatta volna meg, s ajkáról alig hallható suttogás röppent:

- Virágillat...

Ez volt az első szó, mely már nem lázálmából fakadt és nem volt zavaros. Útjuk elejétől kezdve ez volt az első értelmes szó, mert a naptól hevített rét felől a szellő valóban erős illatot hozott feléjük, melyben benne volt a széna, a méz és mindenféle virág illata. Zbyszko szíve egyszerre naposabb lett arra a gondolatra, hogy betegének eszmélete visszatér. Első hevületében lába elé akart borulni, de visszatartotta magát, mert félt, hogy meg találja ijeszteni, így hát csak letérdelt a nyoszolya mellé s a beteg fölé hajolva, halkan suttogta:

- Danuśka! Danuśka!

A leány ismét kinyitotta szemét; kis ideig ránézett, azután halvány mosoly suhant át arcán, s a nevét suttogta, miként annak idején a szénégető kunyhójában, de most már sokkal öntudatosabban:

- Zbyszko!...

Kezét is megpróbálta felé nyújtani, de gyenge volt, nem bírta, az ifjú azonban szívében olyan túláradó boldogsággal zárta karjaiba, mintha valami nagy kegyet köszönne meg neki.

- Felébredtél! - mondta. - Ó, Istennek hála... Istennek...

S elfulladt a szava. Egy ideig szótlanul néztek egymásra. Mélységes csend volt, csak a rét felől lendülő szellő zizzenése hallatszott a körtefa levelei között, meg a szöcskék cirpelése a fűben és a távoli kaszás ember alig kivehető éneke.

Danusia egyre öntudatosabban nézelődött, és folyton mosolygott, akár a gyermek, ki álmában angyalt lát. Lassanként azonban szeméből mintha csodálkozás tükröződött volna:

- Hol vagyok?... - kérdezte.

Zbyszko szájából csak úgy áradtak a boldog örömtől meg-megszaggatott rövid feleletek:

- Mellettem vagy! Itt vagyunk Spychów határában! Atyádhoz megyünk! Nagy nyomorúságodnak immár vége. Ó, én kedves Danuśkám! Ó, Danuśkám! Megleltelek! Kiszabadítálak! Ne félj! Nem vagy már a németek hatalmában. Legottan Spychówban leszünk! Beteg voltál, de az Úr Jézus megkegyelmezett! Mennyi fájdalom, mennyi sírás! Danuśka! Most már minden jóra fordult!... Most már csupa boldogság lesz az életed. Hej, mennyit kerestelek!... Mennyi világot bejártam!... Hej, erős Isten!... Hej!...

S mélyen fellélegzett, szinte felnyögött, mintha a fájdalom utolsó terheit dobálná le melléről.

Danusia nyugodtan feküdt, mintha valamire emlékeznék, valamit latolgatna, s végül megkérdezte:

- Hát nem feledtél el?

S két könnycsepp gyülemlett meg szemében, aztán lassan végiggördült az arcán, le a párnára.

- Én feledtelek volna! - kiáltotta Zbyszko.

De ebben az elnyomott kiáltásban több erő volt, mint a leghangosabb esküben és könyörgésben, mert mindig, egész lelkével szerette ezt a lányt, s mióta visszanyerte, az egész világnál drágább volt neki.

De közben ismét mély csend támadt; csak a távolban a paraszt, az éneket abbahagyván, ismét a fenőkővel kezdte csengetni a kaszát.

Danusia ajkai megint megmozdultak, de suttogása olyan halk volt, hogy Zbyszko nem hallotta, föléje hajolt hát s úgy kérdezte:

- Mit mondasz nékem, én kis madaram?

A leány megismételte:

- Virágillat...

- Mert mellettünk a rét - felelte Zbyszko. - De mindjárt indulunk tovább atyáduradhoz, ki szintén megmenekült a rabságból. Most már enyim lész mindhalálig. Hallod-é, mit mondok? Érted-é?

De egyszerre nyugtalanság lepte meg, mert észrevette, hogy a leány arca egyre jobban, egyre mélyebben elsápad, s homlokát lassanként belepik a sűrű verejtékcseppek.

- Mi bajod, madárkám? - kérdezte szörnyű ijedelmében, s érezte, hogy haja az égnek mered s csontjain fagyos borzongás fut végig.

- Mi van veled? Szólj! - ismételte.

- Sötét van!... - suttogta a leány.

- Sötét? Süt a nap, s te sötétet látsz? - kérdezte lélegzetvisszafojtva. - Hiszen éppen most jó értelemmel szóltál! Isten nevére, szólj hát egy szót!

A leány ajka ismét megmozdult, de már suttogni sem bírt, Zbyszko inkább csak érezte, hogy az ő nevét mondja, őt hívja. Kis idő múlva a sovány kis kezek remegni, és gyengén repesni kezdtek a takarón, de ez is csak rövid ideig tartott. Nem áltathatta magát tovább: Danusia haldoklott...

Az ifjú a kétségbeesés rémületében könyörögni kezdett, mintha ezzel elérhetett volna valamit.

- Danuśka! Ó, irgalmas Jézus!... Várj, csak Spychówig várj! Várj! Várj! Ó, Jézus... Jézus... Jézus!...

Míg így rimánkodott, a cselédlányok felébredtek, odafutottak a legények is, kik nem messze a lovak mellett heverésztek volt a réten, s az első szempillantásra megértvén, miről van szó, letérdeltek, s hangosan kezdték mondani a litániát.

A szellő elállt, a körtefa ágai között elcsendesült a levelek zizegése, csak az imádság hangjai remegtek a néma földek mélységes csendjében.

Danusia közvetlenül a litánia befejezése előtt még egyszer kinyitotta szemét, mintha utoljára még egyszer látni akarta volna Zbyszkót és e napsütéses világot, azután örök álomba szenderült.

A leányok lefogták szemét, majd elmentek a rétre virágot szedni, a legények követték példájukat, s úgy jártak a napsütésben, a sűrű fűben, mint megannyi tündér, minduntalan sírva hajoltak le egy-egy virágért, mert szívük tele volt szánalommal és fájdalommal. Zbyszko az árnyékban térdelt a nyoszolya mellett, s fejét Danusia térdére nyugtatta mozdulatlanul, szótlanul, mintha ő maga is meghalt volna. Amazok meg hol közelebb, hol távolabb jöttek-mentek, s szedték a sárga gólyahírt, a harangvirágot, meg a dúsan pompázó mécsvirágot, meg a mézillatú fehér virágokat. A nedves gödrökben találtak mezei liliomot is, s az ugar mezsgyéjén nyúlrekettyét. Mikor aztán nyaláb számra volt már karjukon a virág, szomorúan vették körül a nyoszolyát, és kezdték felékesíteni. Szinte teljesen elborították a kis holttestet virággal és mindenféle fűvel, csak éppen az arcát hagyták szabadon, mely örök álomba merülve csendesen, derűsen, szinte angyali szépségben fehérlett a harangvirágok és liliomok között.

Már alig egy mérföldnyire voltak Spychówtól, kis idő múlva tehát, mikor dúsan ömlő könnyeik feloldották szomorúságukat és fájdalmukat, felemelték a hordozható nyoszolyát, s elindultak az erdő felé, ahol már Jurand birodalma kezdődött.

A legények kantárszáron vezették a lovakat a menet után, a nyoszolya fejfelőli részét maga Zbyszko fogta kezébe, a cselédlányok pedig, karjukon óriási virágcsokrokkal, a menet élén haladtak, kegyes énekeket zengve. Így mentek lassú léptekkel a zöld rétek között, a kopár, barna ugar mentén, mint valami gyászos körmenet.

A kék eget egyetlen felhőcske sem zavarta, s az egész világ derűsen sütkérezett a nap aranyló sugaraiban.

XXVIII

Végül beértek a kis holttesttel a spychówi erdőségbe, melynek határán éjjel-nappal őrködtek Jurand fegyveres legényei. Egyikük vágtatott a hírrel a vén Tolimához meg Kaleb atyához, mások a menetet vezették, az eleinte mélyedésben kanyargó, majd széles erdei úton egészen addig, ahol az erdő véget ért, s kezdődtek a terjedelmes, nedves süppedékek és a vízimadarak rajától hangos lápok. Ezeken túl, egy száraz magaslaton emelkedett a spychówi vár. Mindjárt tudták, hogy a gyászhír már eljutott Spychówba, mert alig értek ki az erdő árnyékából a napsütéses rétre, máris fülükbe csendült a várkápolna harangjának kongása. Röviddel utóbb megpillantották a szembejövő népes csoportot, melyben férfiak és nők is voltak. Mikor a csoport három vagy két nyíllövésnyire megközelítette őket, már fel lehetett ismerni az egyes személyeket; maga Jurand haladt elöl, botjával tapogatózva, Tolima támogatta. Könnyen meg lehetett ismerni óriási termetéről, szemei helyén a vörös gödrökről s vállára omló fehér hajáról. Mellette lépkedett Kaleb atya, fehér karingében, kezében a kereszttel. Mögöttük földre bocsátva hozták a Jurand nemzetség címeres zászlaját, mely mellett fegyveres spychówi harcosok lépkedtek, utánuk férjes asszonyok fejükön fátyollal és hajadon leányzók. A csoport végén szekér kocogott, hogy a holttestet felvegye.

Zbyszko, Jurandot megpillantván, letétette a hordágyat, melyet feje felől eddigelé ő maga hozott, azután Jurandhoz sietett, s közben olyan panaszos indulattal kiáltotta, ahogyan csak a mérhetetlen fájdalom és kétségbeesés szól:

- Keresém szegénykémet, amíg fel nem leltem, ki is szabadítám, de ímé, ő inkább az Úristenhez kívánkozott, hogynem Spychówba!

S a fájdalom egészen összetörte, mert Jurand keblére omolván; nyakát átkarolta, s úgy zokogta: „Ó, Jézus... Jézus, Jézus!...”

E látványra megháborodott a spychówi fegyveres legények szíve, s lándzsájukkal csapkodták a pajzsokat, mert másképp nem tudták kifejezni fájdalmukat és bosszúvágyukat. Az asszonynép hangos sírásban tört ki, s kötényüket szemükhöz emelgetve, vagy fejüket egészen betakarva véle, egetverő siránkozásba kezdtek:

- Hej! Fájdalom, nyomorúság! Néked vigalom, nekünk meg siralom - lekaszált a halál, elvitt a csontember - jaj, jaj!

Egyesek fejüket hátrahajtva, szemüket lecsukva kiáltozták:

- Rossz volt-é neked itt mivélünk, édes virágszálunk? Rossz volt-é? Édes szülédet itthagyád a mélységes gyászban, te meg már fent jársz-kélsz az Úr tornácában. Jaj! Jaj!

A végén már szinte szemére vetették a halottnak, hogy nem szánta apja és férje árvaságát és könnyeit. S e siránkozó panasz félig énekben ömlött az ajkakról, mert ez a nép nem tudta másképp kifejezni fájdalmát.

Végül Jurand kibontakozott Zbyszko öleléséből, maga elé nyújtotta botját, ezzel jelezvén, hogy Danusiához kíván lépni. Ekkor Tolima és Zbyszko karonfogták, odavezették a nyoszolyához, ő meg letérdelt a holttest mellé, kezét végighúzta a halott homlokától egészen a keresztbe tett kezéig, s néhányszor bólintott fejével, mintha azt akarná mondani, hogy igen, ez az ő Danusiája, nem más, igen, megismerte édes gyermekét. Azután egyik karjával átölelte, a másikat pedig, azt a csonkát, a magasba emelte, s a körülállók megértették ezt az Isten előtt elmondott néma panaszt is, mely a fájdalom minden kitörésénél ékesebben szólt. Zbyszko, kinek arca a pillanatnyi ellágyulás után ismét megdermedt, mint a kőből faragott szobor,

szótlanul térdelt a nyoszolya másik oldalán, s körös-körül olyan csend lett, hogy a réti szöcskék cirpelését, a szállongó legyek zümmögését is hallani lehetett. Végül Kaleb atya meghintette szentelt vízzel Danusiát, Zbyszkót, Jurandot, és elkezdte a rekviemet. Az ének befejezése után sokáig buzgón, hangosan imádkozott, hogy az emberek úgy érezték, próféta hangját hallják, mikor azért könyörgött, hogy az ártatlan gyermeknek e kínszenvedése váljék ama vízcseppé, mely túlcsurrantja a jogtalanság serlegét, hogy elkövetkezzék végre az ítélet, a megtorlás, a harag és a veszedelem napja.

Azután elindultak Spychówba, de Danusiát nem tették a szekérre, hanem a menet élén vitték a felvirágzott nyoszolyán. A harang egyre zúgott, mintha hívná, hívogatná őket, ők meg énekelve mentek a széles réten az esti égbolton szétterülő alkonypírban, mintha ez a halott gyermek valóban az örökkévaló fények és világosság felé vezetné őket. Már este volt, a gulya is hazafelé tartott a legelőről, mikor beértek. A kápolna, melyben a holttestet letették, fénylett a lángoló gyertyáktól és fáklyáktól. Kaleb atya parancsára hét leányzó mondta felváltva a litániát a holttest mellett, egészen hajnalig. Zbyszko egy pillanatra sem hagyta el a holttestet, s a hajnali mise előtt ő maga helyezte a koporsóba, melyet a gyors kezű mívesek az éjszaka ácsoltak össze egy tölgyfa törzséből, s a koporsó tetejébe a fej felől arányló borostyánból metszett ablaklemezt illesztettek.

Jurand nem volt ott, mert vele egészen különös dolgok történtek. Mindjárt a hazatérés után megbénult a lába, s mikor heverőjére fektették, már mozdulni sem bírt, öntudatát is elvesztette, nem tudván, hol van és mi történt véle. Hiába beszélt hozzá Kaleb atya, hiába kérdezte, mi baja; nem hallotta, nem értette, csak csendesen feküdt hanyatt, szemhéját fölemelve, kinyitotta üres szemgödreit, s derűs, boldog arccal mosolygott, néha ajkát is megmozdította, mintha beszélne valakivel. A pap és Tolima megértette, hogy immár üdvözült leányával beszél, és reá mosolyog. Megértették azt is, hogy ő maga is haldoklik, és lelki szemeivel nézi saját boldogságát, csak abban tévedtek, hogy ezt az állapotát haldoklásnak vélték, mert ilyen érzéketlenül és minden iránt közömbösen mosolygott még heteken át, úgyhogy Zbyszko, ki a váltságdíjat magához vévén elindult, hogy Maćkót kiváltsa, még életben hagyta őt Spychówban.

XXIX

Danusia temetése után Zbyszko nem esett ugyan ágynak, de teljes révületben élt. Eleinte, az első napokban nem volt baj vele: járkált, meghalt feleségéről beszélgetett, gyakran meglátogatta Jurandot, és elüldögélt nála, Maćko fogságáról is beszélt a pappal, s együtt úgy határoztak, hogy Tolimát elküldik Poroszországba meg Malborgba, hogy megtudná, hol van Maćko és kiváltaná őt, egyben Zbyszkóért is megfizetvén annyi grzywnát, amennyiben Arnold von Badennel és öccsével együtt megállapodtak. Spychów pincéiben nem volt hiány ezüstben, melyet Jurand vagy a maga gazdaságából takargatott össze, vagy zsákmányul szerzett, a pap tehát, tudván, hogy a kereszteseknek csak az a fontos, hogy a pénzt megkapják, úgy vélte, könnyen szabadon bocsátják a vén lovagot, s nem törődnek véle, hogy Zbyszko nem a maga személyében jelentkezik.

- Indulj Płockba - mondta Tolimának búcsúzóul -, s kérj glitet az ottani herceg úrtól, mert máskülönben a legelső komtur kifoszt és tömlöcbe taszít.

- Hej! Ismerem én őket - felelte az öreg Tolima. - Nem átallják ők kifosztani azokat sem, kik glittel járnak.

És elment. S íme, Kaleb atya máris megbánta, hogy nem Zbyszkót küldte, de attól félt, hogy az ifjú a fájdalom első idejében nem tud majd úgy viselkedni, ahogyan kell, s netán a keresztesek előtt kitör, és veszedelmet hoz magára. Azt is tudta, hogy ilyen hamarosan nehéz lesz eltávoznia szerelmese koporsójától, még friss árvaságának első fájdalmával, s ilyen közel ehhez a rettenetes és fájdalmas utazáshoz, melyet a távoli Gotteswerdertől Spychówig megtett. De azután már nagyon megbánta, hogy mindezt számba vetette, mert Zbyszko fájdalma napról napra növekedett. Hiszen Danusia haláláig folytonos izgalomban, minden erejét rettenetesen megfeszítve élt, bejárta a világ széleit, küzdött, viaskodott, kiszabadította asszonyát, áthatolt a vad őserdőkön, s egyszerre mindennek vége lett, mintha karddal vágták volna ketté, csak az maradt meg emlékezetében, hogy minden hiábavaló volt. Hiábavaló a fáradság, mely elmúlt ugyan, de vele együtt elmúlt életének egy része is, elmúlt a remény, elmúlt, ami jó volt elenyészett a szerelem, és nem maradt semmi. Mindenki a holnapnak él, valamit tervez, valamit készít a jövőre, csak Zbyszko számára volt közönyös a holnap; ami meg a jövendőt illeti, úgy gondolt ő arra, mint Jagienka, ki Spychówból elindulván így szólt: „Hej! Hátam mögött van már az én boldogságom, nem előttem...” De az ő lelkében még ezenfelül a tanácstalanságnak, az űrnek és balsorsnak ez az érzete egy rettenetes, nagy fájdalomnak és Danusia elvesztése miatti panasznak a talaján nőtt ki. Ez a fájdalom töltötte el egész valóját, ez uralkodott rajta, s egyre jobban meg is kövült benne, úgyhogy végül a szívében már semmi más számára nem volt hely. Már semmi másra nem gondolt, ezt táplálta, istápolta magában, ebben élt, s minden más iránt érzéketlen volt. Magába zárkózott, mintegy félálomba merült, s azt sem tudta, mi történik körülötte. Temérdek testi és lelki ereje, régi keménysége és rettenthetetlen bátorsága mintha meglazult volna benne. Tekintetébe, mozdulataiba valami öreges lomhaság lopózott. Egész napokon és éjszakákon át vagy Danusia koporsójánál ült a föld alatti sírboltban, vagy az ámbituson, a déli nap sugaraiban sütkérezvén, s időnként annyira elmerült magában, hogy a hozzá intézett kérdésekre sem felelt. Kaleb atya, ki nagyon megszerette, már attól tartott, hogy ez a fájdalom úgy meg találja rágni, mint ahogy a rozsda megrágja a vasat, s nagy szomorúsággal gondolt rá, hogy talán mégis jobb lett volna Zbyszkót elküldeni, legalább a keresztesekhez a váltságdíjjal. „Az kellene - mondotta a sekrestyésnek, kivel más társ híján minden baját, gondját megosztotta -, az kellene, hogy valamelyes váratlan eset megrázza, mint vihar a fát, mert ha nem, végképpen elpusztul.” A sekrestyés józanul helyeselt is, s azt a hasonlatot

mondta, hogy ha valakinek torkán akad a csont és fuldoklik, a legjobb ököllel jól nyakszirten vágni.

Megrendítő eset nem akadt ugyan, ehelyett azonban néhány hét múlva de Lorche úr érkezett a várba. Látása felrázta Zbyszkót, mert eszébe juttatta a żmujdżi hadjáratot és Danusia kiszabadítását. De Lorche egyáltalában nem kerülgette ezeket a fájó emlékeket, sőt, amint Zbyszko szerencsétlenségéről értesült, vele együtt elment Danusia koporsójához imádkozni, s folytonosan a leányról beszélt, később - minthogy maga is félig Minnesänger volt - dalt is csinált róla, amelyet éjszakánként olyan fájdalmasan, olyan érzelmesen énekelgetett lantkísérettel a föld alatti sírbolt rácsa előtt, hogy Zbyszkót - noha a szavakat nem értette - már a dallamtól is rázta a zokogás, mely egészen hajnalig tartott.

Azután a sírástól és fájdalomtól, meg a folytonos álmatlanságtól kimerülve, mélyen elaludt. Mikor felébredt, szemmel láthatólag csökkent a fájdalma, mintha könnyei mosták volna el, frissebb volt, mint a megelőző napokban, és sokkal élénkebben nézegetett maga körül. Örült is de Lorche úrnak s hálálkodott érte, hogy idejött, azután meg afelől faggatta, hogy kitől értesült az ő nagy szerencsétlenségéről.

A vendég lovag Kaleb atya közvetítésével elmondta, hogy Danusia haláláról csak Lubawában hallott a vén Tolimától, kit megkötözve látott az ottani komturnál, de ő maga amúgy is Spychówba készült, hogy Zbyszkónak fogolyként kiszolgáltassa magát.

A Tolima elfogatásáról szóló hír nagy hatással volt Zbyszkóra is, meg a papra is, megértették ebből, hogy a váltságdíj elveszett, mert a világon nem volt nehezebb dolog, mint a keresztesek torkából kitépni az egyszer elnyelt pénzt. Most hát nem volt más mód, mint újabb váltságdíjjal útnak indulni.

- Ó, jaj! - kiáltotta Zbyszko. - Szegény bátyámuram ott várakozik reám, gondolván, hogy netán elfeledem. Most azért lóhalálában indulnom kell érte.

Azután de Lorche úrhoz fordult:

- Tudod-e, mi módon lőn e dolog? Tudod-é, hogy bátyámuram a keresztesek kezébe került?

- Tudom - felelte de Lorche. - Mert magam láttam Malborgban, azért jöttem ide személyemben.

Kaleb atya panaszolni kezdte:

- Rosszul tettük - mondotta. - De mindnyájan fejünket veszténk... Azt hivém, Tolimának több esze van. Miért is nem ment Płockba, hanem mindenféle glit nélkül merészkedék a haramiák közé!

De Lorche vállat vont:

- Mit nekik a glit! Avagy maga a płocki herceg úr vagy akár ez a ti hercegetek is, kevés bántódást szenvedett általuk? A határon egymást érik a támadások meg harcok, mert a tiéitek sem hagyják jussukat. Minden komtur, sőt minden bíró teszi, amit akar, s ragadozásban egyik a másikat felülmúlja...

- Annál inkább Płockba kellett volna mennie Tolimának.

- Volt is rá jó igyekezete, de a határ mentén, útközben, éjszakai szállásáról rabolták el. Meg is ölték volna, ha azt nem mondja, hogy a lubawai komturnak visz pénzt. Ezzel megmenekedék, de most már a komtur tanúságul állítá embereit, hogy Tolima maga mondta ezt.

- Hát Maćko bátyámuram miként vagyon? Egészséges-é? Nem követelik-é a nyakát? - kérdezte Zbyszko.

- Egészséges - felelte de Lorche. - Nagy gyűlölködés van ott Witold „király úr” ellen és mindazok ellen, kik a żmujdżiakat segélik, sőt alighanem fejét is vették volna az öreg lovag úrnak, ha a váltságdíjat nem sajnálják. A két von Baden is ezokából védelmezi, meg aztán a káptalannak az én fejem is kedves, kit ha feláldoznának, igen megháborodnék ellenük a flandriai, a geldriai meg a burgundi lovagvilág is... Hiszen tudod, hogy a geldriai gróf rokona vagyok.

- Mi módon lehetne veszélyben a te fejed? - vágott szavába Zbyszko csodálkozva.

- Mert foglyod vagyok. Malborgban meg is jelentem, imigyen szólván: „Ha fejét veszitek a vén bogdanieci lovagnak, a fiatal meg engem nyakaztat le...”

- Nem nyakaztatlak! Isten engem úgy segéljen!

- Tudom, hogy te le nem nyakaztatsz, de ők mégis ettől félnek, s ezért van a vén Maćko biztonságban náluk. Azt mondták nékem, te is fogoly vagy, a Badenek csak lovagi szóra bocsátanak szabadon, így hát nem is kell kezedbe adnom magam. De megfeleltem, hogy mikor foglyul ejtél, szabad voltál. Ímé, hát itt vagyok! S míg én kezedben vagyok, amazok sem néked, sem Maćkónak semmit nem tehetnek. Most azért fizesd meg a Badeneknek a váltságot, énértem meg követelj két vagy három annyit - meg kell fizetniök. Nem azért mondom, mintha úgy vélném, hogy többet érek nálatok, hanem, hogy a pénzre való éhségüket megbüntessem, mert azt megvetem. Valahanapján egészen másképp vélekedém felőlük, de most már utálatosak előttem ők is, meg vendégségük is. Elmegyek a Szentföldre, harcolni, mert őket nem szolgálom többé.

- Avagy maradj meg nálunk, uram - szólt Kaleb atya. - S úgy vélem, így is lesz, mert alig hiszem, hogy amazok tekigyelmedért váltságot fizetnének.

- Ha nem fizetnek, majd megadom én magam - felelte de Lorche. - Jeles kincsekkel jöttem ide, szekereim is rakva vannak, s ami rajtuk van, elég lesz...

Kaleb atya megmagyarázta Zbyszkónak e szavakat, amelyek Maćkót bizonnyal nem hagyták volna érzéketlenül, de Zbyszko, mint afféle ifjú, ki a vagyoni dolgokkal nem sokat törődik, így szólt:

- Nem úgy! Lovagi szavamra, nem úgy lesz az, amint mondád. Testvérem és barátom voltál, most azért semmiféle váltságot tőled el nem veszek.

Azzal megölelték egymást, érezvén, hogy íme, új kötelék támadt közöttük. De Lorche azonban mosolyogva szólt:

- Jól van. Csak a németek ne tudjanak erről, mert majd huzakodnak Maćko miatt. De meg kell fizetniök, mert attól tarthatnak, egyébként szerénszerte hírét szórom a különböző udvarokban és lovagok között, hogy ők ugyan hívnak magukhoz vendégeket, szívesen látják a lovagokat, de ha valamelyik rabságba esik, legottan elfelejtik. Pedig a lovagrendnek most ugyanám kell a vendég, mert fölöttébb tartanak Witold úrtól, de még jobban félik a lengyeleket és királyukat.

- Akkor hát úgy lészen - szólt Zbyszko -, hogy te itt maradsz vagy Mazowszében, ahol kívánod, én meg megyek Malborgba bátyámuramért, s pogány gyűlölködést mutatok ellened.

- Szent Györgyre mondom, így cselekedj! - felelte de Lorche. - De előbb hallgasd meg, amit mondandó vagyok. Malborgban híre járja, hogy a lengyelek királya Płockba készülődik, ahol a nagymesterrel lészen találkozása, Płockban avagy valahol a határ mentén. A keresztesek fölöttébb kívánják e dolgot, mert ki akarnák tapogatni, hogy a király úr megsegélné-é Witold herceget, ha az nyílt hadat indítana Żmujdż birtokáért. Hah! Ravaszak ők, akár a kígyók, de Witold úrban mesterükre akadtak. Féli is őt a lovagrend. Mert sohasem lehet tudni, mit gondol

és mit készül mívelni: „Megadá nékünk Żmujdżot - mondták a káptalannál -, de általa mintha szakadatlanul szablyát tartana fejünk fölött. Csak egyetlen szót szóljon - mondják -, s máris készen a lázadás!” És így is van. Egyszer nékem is el kell látogatnom udvarába, hátha akad jó alkalom, hogy sorompóba álljak, meg azt is hallám, hogy arrafelé fölöttébb angyali arcú leányzók vagynak.

- Azt mondád, uram, hogy a lengyel király Płockba készül? - vágott közbe Kaleb atya.

- Úgy van. Zbyszko csatlakozzék a királyi udvarhoz. A nagymester magához kívánná fordítani a király hajlandóságát, így hát semmit meg nem tagad tőle. Tudják kigyelmetek, hogy nagy szükségben senki sem alázatosabb a kereszteseknél. Zbyszko csatlakozzék az udvarhoz, álljon ki a maga jussáért, s nagy fennszóval hirdesse sérelmeit. Másképpen hallgatják meg a király úr és a krakkói lovag urak előtt, kik a világban szerénszerte híresek, s kiknek ítéleteik az lovagvilágban mindenütt ismeretesek.

- Jeles tanács! Az Úr keresztjére! Jeles tanács! - kiáltotta a pap.

- Úgy van! - hagyta helyben de Lorche. - És jó alkalomban sem lesz hiány. Hallám én Malborgban, hogy lesznek nagy lakomák, vitézi tornák, mert idegen országok lovagjai kívánnak sorompóba szállni a király úr lovagjaival. Istenemre! Hiszen Aragóniai János[110] lovag urat is oda várják, ő pedig minden keresztény lovagok között a legelső. Avagy nem hallottátok-é? Hiszen amint mondják, Aragóniából küldé el kesztyűjét a ti Zawisza uratoknak, hogy olyan hír ne kapjon szárnyat a királyi udvarokban, mintha hozzá hasonló vitéz is akadna e világon.

De Lorche úr megérkezése és ez az egész beszélgetés annyira felrázta Zbyszkót fájó révültségéből, melybe oly mélyen belemerült, hogy nagy figyelemmel hallgatta a sok érdekes hírt. Tudott ő már Aragóniai János lovagról, mert akkoron minden lovag kötelessége volt ismerni és megjegyezni a világ legjelesebb vitézeinek nevét, márpedig az aragóniai nemesek és különösen ama János lovag neve az egész világot bejárta. Egyetlen vitéz sem állhatott helyt neki a sorompóban, a mórok pedig legottan megszaladtak előle, ha csak vértezetét meglátták, s általános volt a hit, hogy ő a legkiválóbb bajvívó az egész keresztény lovagvilágban.

E hír hallatára tehát Zbyszkóban is megszólalt a lovagi virtus s nagy érdeklődéssel kezdett kérdezősködni:

- S kihívá Zawisza Czarny urat?

- Mondják, egy éve már, hogy elküldé kesztyűjét, s Zawisza úr visszaküldé a magáét.

- Akkor hát amaz Aragóniai János úr most már bizonnyal eljő.

- Hogy bizonnyal-é, annak senki sem tudója, de ilyen hírek járják. A keresztesek régen elküldték néki meghívásukat.

- Adná Isten, hogy ilyen dolgoknak látói lehessünk!

- Adja Isten! - ismételte meg de Lorche. - S még ha lebírná is Zawisza urat, ami könnyen megeshetik, már az is nagy tisztesség a ti lovagotoknak és az egész nemzetnek, hogy Aragóniai János úr kihívá viadalra.

- Majd elválik! - szólt Zbyszko. - Én csak azt óhajtom, adná az Úr látnom e dolgot.

- Magam is szeretném.

---

[110] Aragónia - egykor önálló királyság a mai Spanyolország északi területén.

De óhajtásuk ezúttal nem teljesedett, mert a régi krónikák megemlítik, hogy Zawisza és a híres Aragóniai János párviadala csak tíz-egynéhány esztendő múlva történt meg Perpignan-ban,[111] ahol Zsigmond császár, XIII. Benedek pápa, továbbá az aragóniai király, valamint számos herceg és bíboros jelenlétében a garbowi Zawisza Czarny kopjájának első ütésével ledöntötte lováról ellenfelét és fényes diadalt aratott rajta. Közben azonban Zbyszko is, meg de Lorche is örültek szívük mélyén, mert úgy gondolkoztak, hogy ha Aragóniai János nem jöhetne el idejében, akkor is jeles lovagi cselekedetek tanúi lesznek, hiszen Lengyelországban bőven akadtak olyan vitéz lovagok, kik alig-alig maradtak el Zawisza mögött, s a keresztesek vendégei között is mindig lehetett találni jeles francia, angol, burgund és olasz lovagokat, kik mindenkor készen valának megmérkőzni az elsőbbségért.

- Halljad, mit mondok - szólt Zbyszko de Lorche úrhoz. - Húz engem a szívem Maćko bátyámuram után, sürgetős nékem őt kiváltanom, ezokáért hát holnap még virradat előtt Płockba indulok. De te mi okon maradnál itt? Amint mondod, úgy is foglyom vagy, most azért jöjj vélem s lásd meg király urunkat és udvarát.

- Magam is kérni akartalak e dologra - felelte de Lorche -, régen kívántam volna látni lovagjaitokat, sőt úgy hallottam, hogy a királyi udvar hölgyei inkább angyalokhoz, hogynem e földi siralomvölgy asszonyembereihez hasonlatosak.

- Alig az imént még Witold úr udvarhölgyeiről mondád ugyanezt - jegyezte meg Zbyszko.

[111] Perpignan dél-franciaországi város. A középkorban híres egyeteme volt.

XXX

Zbyszko lelke mélyén felrótta magának, hogy nagy fájdalmában megfeledkezett bátyjáról, s amint egyébként is gyorsan szokta valóra váltani, amit elvégzett magában, másnap jó reggel elindult de Lorche úrral együtt Płockba. A határmenti utak még a legmélyebb béke idején sem voltak biztonságosak a haramiák miatt, kiknek számos kóborló csapatját a keresztesek támogatták és oltalmazták, amit Jagello király gyakran élesen a szemükre is vetett. De hiába volt minden panasz, mely Rómáig is eljutott, hiába minden fenyegetés és a legszigorúbb igazságszolgáltatás, a határszéli komturok gyakran megengedték a lovagrend toborzott knechtjeinek, hogy a haramiákkal szövetkezzenek. Igaz ugyan, hogy akik aztán szerencsétlenségükre lengyel kézbe kerültek, azokat egyszerűen megtagadták, de akiknek sikerült prédával és foglyokkal visszatérniök, azoknak nemcsak a falvakban, hanem váraikban is menedéket adtak. Ilyen rablók kezébe kerültek nemegyszer az utasok, meg a határmenti lakosok, s különösen a gazdag emberek gyermekei, kiket a váltságdíj kedvéért raboltak el. De a két ifjú lovag tekintélyes kísérettel utazott, melyben a szekereken kívül mindegyiküknek még tíz-egynéhány fegyveres gyalog vagy lovas legénye is volt, nekik tehát nem kellett támadástól félniök, s minden baj nélkül el is jutottak Płockba, ahol mindjárt megérkezésük után kedves meglepetésben volt részük.

Íme, a fogadóban találták Tolimát, ki egy nappal előttük érkezett oda; ez pedig úgy történt, hogy a lubawai keresztes sztaroszta, meghallván, hogy Tolima, mikor Brodnica közelében rátámadának - még el tudta rejteni a váltságdíj egy részét, elküldte őt Brodnicába s az ottani komturt levélben utasította, hogy kényszerrel is szedje ki belőle a kincs rejtekhelyét. Tolima, kihasználván az alkalmat, megszökött, mikor pedig a lovagok csodálkoztak, hogy ez olyan könnyen sikerült, ily magyarázatot fűzött a dologhoz:

- Mindez azért lőn így, mert fölöttébb éhesek a pénzre. A komtur félt sok őrizőt rendelni mellém, hogy a pénznek híre megy. Talán egy értelemben volt az lubawai komturral, hogy a kincsen elosztoznának. Úgy vélték tehát, hogyha híre terjed, nagy részét Malborgba kell küldeniök, avagy netán az egészet ama Badeneknek átadniok. Így hát csak két őrizőt rendelt mellém, az egyik egy meghitt belső knecht volt, kinek velem kellett eveznie a Drwęca folyón, a másik valami íródeákféle. Minekutána pedig erősen arra vala gondjuk, hogy senki e dolgot meg ne neszelné, éjnek idején vittek ki ama helyre, hol, miként kigyelmetek tudják, a határ igen közel van. Az én kezembe is adának egy derék tölgyfaevezőt... no, és az Úr kegyelmes vala... mert íme, itt vagyok.

- Tudom, s amazok nem térének meg! - kiáltotta Zbyszko.

Tolima kemény arca mosolyba rándult.

- Mert hát a Drwęca a Visztulába ömöl - felelte. - Hogyan úszhattak volna az ár ellenében? Majd megtalálják a keresztesek, ha másutt nem, Torunban.

Kis idő múlva Zbyszkóhoz fordulva, még hozzátette:

- A pénz egy részét a lubawai komtur elrablá, de kit a támadás előtt elrejték, meg is leltem, s odaadtam a kigyelmed fegyverhordozójának, hogy ő tenné el, mert néki itt lévén szállása a herceg úr várában, biztonságosabb őnála, hogynem a fogadóban.

- Tehát Hlava itt van Płockban? S mit mível itt? - kérdezte Zbyszko csodálkozva.

- Mert ő, minekutána ama keresztes Siegfriedet Spychówba hozá, legottan útra is kelt a kisasszonnyal, ki szintén Spychówban volt s ez időben az itteni hercegasszony palotáskisasszonya. Tegnap így mondá nékem.

Zbyszko a Danusia halála fölött érzett fájdalmában Spychówban semmi felől nem kérdezősködött, semmit nem tudott, így hát csak most emlékezett vissza, hogy a csehet ő maga küldte előre Siegfrieddel, s e visszaemlékezésre szívét összeszorította a fájdalom és a bosszúvágy.

- Igaz! - szólt. - S hol van ama hóhér? Mi történt véle?

- Hát Kaleb atya nem jelenté meg kigyelmednek? Siegfried felkötötte magát s kigyelmetek ott jöttek el a sírhalma mellett.

Pillanatnyi csend lett.

- Hlava azt is mondá - folytatta Tolima -, hogy kigyelmedhez készül, s már régen útnak is indult volna, de vigyáznia kellett a kisasszonyt, ki Spychówból ideérvén, ágynak esett.

Zbyszko lerázta magáról a fájó emlékeket, s úgy kérdezte, mintha álomból ébredt volna:

- Minémű kisasszonyt?

- Hát azt - felelte az öreg - a kigyelmed kishúgát avagy rokonát, ki Maćko lovag úrral érkezek Spychówba apród képében, s az útfélen lelt reá mi urunkra, mikoron a comes úr botjával tapogatózva került az útjába. Ha ő ott nincs, sem Maćko lovag úr, sem Hlava fel nem ismerték volna mi jó urunkat. De kedvelé is őt a comes úr, mert a leányasszony úgy járt körülötte, akárha a tulajdon leánya lett volna, és Kaleb atyán kívül egyedül csak ő tudott véle szót érteni.

Az ifjú lovag a csodálkozástól tágra nyitotta szemét.

- Kaleb atya semminemű leányasszonyról nem szólt nékem, meg aztán nincsen is nekem leányzó rokonom...

- Nem, mert kigyelmed olyan fájdalmas vala, hogy az Úr világát sem látta maga körül.

- S mi volt a neve ama leányasszonynak?

- Jagienkának mondák.

Zbyszko úgy érezte, mintha álmodnék. Valahogyan nem fért a fejébe a gondolat, hogy Jagienka a távoli Zgorzelicéből egészen Spychówba eljöhetett. Mert minek? Mi okból? Nem volt előtte titok, hogy a leány Zgorzelicében szívesen volt vele, és vonzódott is hozzá, de hiszen megvallotta néki, hogy felesége van, tehát semmiképpen nem tudta megérteni, hogy a vén Maćko magával vitte volna Spychówba oly célból, hogy hozzá adja feleségül. De különben is, néki sem Maćko, sem a cseh nem szóltak róla semmit... Mindez tehát fölöttébb furcsa és érthetetlen volt számára, azért hát újabb kérdésekkel ostromolta Tolimát, mint olyan ember, ki nem hisz saját fülének, s ismételten hallani kívánja a valószínűtlen hírt.

Tolima azonban semmit sem tudott mondani azonfelül, amit már előbb elmondott, mindazonáltal elsietett a várba, hogy megkeresse a csehet, s hamarosan, még napnyugta előtt vissza is tért véle. Hlava nagy örömmel, de egyúttal nagy szomorúsággal köszöntötte urát, mert már előbb megtudott mindent, ami Spychówban történt. Zbyszko is teljes szívvel örült neki, mert érezte, hogy íme, ez egy hűséges baráti szív, olyan, amilyenre az embernek nagy bajában leginkább szüksége van. A derék cseh legény is elérzékenyült, s mikor ura Danusia haláláról beszélt, megosztotta vele fájdalmát, bánatát és könnyeit, miként atyafi osztozik mindezekben atyjafiával. Sokáig tartott ez, különösen, hogy Zbyszko kérésére de Lorche úr ismét elénekelte ama gyászéneket, melyet a megholt Danusiáról szerzett. Nyitott ablaknál, citerakísérettel énekelt, s közben fejét és tekintetét a csillagokra emelte.

Mikor aztán így megkönnyebbültek, azokról a dolgokról kezdtek beszélni, melyek itt Płockban vártak reájuk.

- Megállék itt Malborgba vivő utamon - kezdte Zbyszko -, mert tudod, hogy Maćko bátyámuram rabságban van, s érte megyek a váltságdíjjal.

- Tudom - felelte a cseh. - Bölcsen tette kigyelmed. Magam készültem Spychówba, hogy kigyelmednek ezt az utat tanácsoljam; azt mondják, a király úr Raciążban kíván traktálni a nagymesterrel, az ő közelében viszont könnyebb a jussért szót emelni, mert őfelsége jelenlétében a keresztesek nem annyira kemények s szívesen mutatnak kereszténYi becsületességet.

- Tolima mondá, hogy hozzám kívántál jönni, de Jagienka leányasszony egészségének állapotja visszatartott. Hallottam, hogy Maćko bátyámuram hozta magával, s Spychówba is elvitte, min felette igen elcsodálkozám. Most azért beszéld el nékem, miért vitte őt magával bátyámuram Zgorzelicéből?

- Annak igen sok oka vala. Attól félt a lovag úr, hogy ha a leányasszonyt minden oltalom nélkül Zgorzelicében hagyja, Wilk és Cztan lovagok szorgalmatosan környékeznék Zgorzelicét, s ebből a kis úrfiakra is kár szállhatna. De ha a kisasszony nincsen odahaza, mégiscsak biztonságosabb a dolog; mert, amint tudja kigyelmed, Lengyelországban a nemes lovag, ha másképpen nem győzi, erővel is elragadja a leányzót, de árva gyermekre kezét fel nem emeli, mert ezért nemcsak a hóhér pallosa, hanem a gyalázat is kijár, s ez még a pallosnál is rosszabb! De volt egy másik oka is, nevezetesen, hogy az apát úr meghalt s minden jószágát, marháját a leányasszonyra hagyta, ki fölött az itteni püspök úr viseli a gyámságot. Ezért hozta Maćko lovag úr a kisasszonyt Płockba.

- De tovább is vitte Spychówba?

- Igen, a püspök úr meg a herceg úrék távol való létének idejére, mert nem volt őt kinél hagyni. És szerencse, hogy elvitte, mert ha a kisasszony nincsen, mi az öreg lovag úrral együtt elmentünk volna Jurand úr mellett, mintha idegen koldus lett volna. Csak mikor a kisasszonyunknak megesék rajta a szíve, ismertük fel őt. Az Úristen rendelé ezt így, a leányasszony irgalmas szívén által.

Ezután még elmondta, hogy Jurand később mennyire nem tudott Jagienka nélkül ellenni, hogyan szerette és áldotta őt. Zbyszko - ámbár mindezt már Tolimától is tudta - elérzékenyülve hallgatta az elbeszélést, s szíve megtelt hálával Jagienka iránt.

- Adjon az Úr néki egészséget! - szólt végre. - Csak az csodálatos, hogy nékem mit sem szóltatok felőle.

A cseh kissé megzavarodott, de időt akarván nyerni a válaszadásra, megkérdezte:

- Hol, uram?

- Skirwoiłłánál, a Żmujdżban.

- Nem? Istenemre! Nékem úgy tetszik, hogy mi szóltunk ugyan róla, de tekigyelmed akkoron másban forgatá eszét.

- Azt megjelentétek, hogy Jurand úr megtért, de Jagienkáról semmit!

- Ej, csak nem feledte el kigyelmed? Különben Úristen a tudója! Úgy lehet, Maćko lovag úr azt hitte, én jelentem meg, én meg, hogy ő. Egyébként semmire sem lett volna jó akkoriban kigyelmednek bármit is mondani. De nem is csoda! Most azonban egyebet szólok: szerencse, hogy a kisasszony itt van, mert ő most Maćko lovag úrnak is segítségére lészen.

- Mi dologban?

- Csak egy szót szóljon az itteni hercegasszonynak, ki őt felette igen kedveli! A keresztesek pedig mit sem tagadnak meg a hercegasszonytól, mert a király úr húga ő s ennek felette a lovagrendnek is híve. Most azért, miképpen kigyelmed is hallá, Skirgiełł herceg,[112] ki ugyancsak atyjafia a király úrnak, felkelt Witold herceg úr ellen és a keresztesekhez szaladt, azok pedig segélni kívánják, hogy a Witold úr fejedelmi székébe ültessék. A király úr fölöttébb kedveli a hercegasszonyt, s mint mondják, szívesen hallgatja meg kívánságát, most azért a keresztesek azon mesterkednek, hogy a király urat Witold úr ellen, Skirgiełł oldalára fordítanák. Tudják ezek... az anyjuk keservit!... hogy ha Witold úrtól szabadulnak, mindjárt nyugtuk lesz. A keresztes követek reggeltől estig földig hajladoznak a hercegasszony előtt, s minden kívánságát sietnek kitalálni.

- Jagienka igen kedveli Maćko bátyámuramat, s bizonnyal szót emel érte - szólt Zbyszko.

- Nem is lesz másképpen! De jöjjön kigyelmed a várba, s beszélje meg néki, mit hogyan kell mondania.

- Amúgy is a várba készültünk de Lorche úrral - felelte Zbyszko -, azért jöttünk ide. Csak hajunkat kell rendbe hozni, és tisztes gúnyát ölteni.

Kis idő múlva hozzátette:

- Nagy gyászomban kívántam volna fejemet megnyíratni, de feledém.

- Jobb is így! - jegyezte meg a cseh.

S kiment, hogy a szolgáló legényeket szólítsa. Mikor velük együtt visszatért, míg a két ifjú lovag a várbéli estvéli lakomához ékesíté magát, tovább beszélte nékik, mi minden történik a királyi meg hercegi udvarban.

- A keresztesek - mondotta - ássák ám a vermet Witold úr alatt, amiként tudják, mert míg ő életben van, s a király úr képében hatalmas birodalomban országol, addig bizony nem kóstolnak békét! Egyedül őt félik igazán a keresztesek. Hej, ásnak hát és fúrnak, akár az vakondok féreg. Megháborították már ellene az itteni herceg urat meg hercegasszonyt, s amint mondják, azt is elérték, hogy Janusz herceg úr is ebszemmel néz már reá Wizna[113] miatt.

- Akkor hát Janusz herceg és Anna hercegasszony is itt vannak? - kérdezte Zbyszko. - Lesz akkor sok ismerős, mert magam sem először járok itt.

- Hogyne! - felelte Hlava. - Itt vagynak mindketten. Nem csekély dolgaik lesznek az keresztesekkel, s minden bántódásukat most a király orcája előtt kívánják a nagymester szemébe mondani.

- S király urunk? Ki mellett áll? Avagy néki nincs haragja a keresztesek ellen, s nem eléggé villogtatja feléjük szablyáját?

- A király nem kedveli a kereszteseket, s mondják, már régóta haddal fenyegeti őket... Ami meg Witold herceget illeti, őt a király tulajdon öccseuránál, Skirgiełlnél is jobban kedveli, ki olyan, akár a vihar, és amellett iszóskanta[114] is... Ezért aztán a lovag urak a felség körül úgy vélik, hogy a király nem fordul Witold ellen, s nem ígéri meg a kereszteseknek, hogy őt meg

---

[112] Skirgiełł herceg (1354-1396) - Władysław Jagello király testvéröccse, 1388-1392-ig Jagello király helytartója Litvániában.

[113] Város a bialystoki vajdaságban, hajdan erős vár.

[114] Iszákos ember (régies).

nem segéli. Lehet, hogy így van, mert rövidnap óta az itteni hercegasszony, Aleksandra, fölöttébb szorgalmatosan forgolódik a király körül, s nagy gondokban van.

- Zawisza Czarny úr itt van?

- Nincs, de akik itt vannak, azokon is bőven akad mit nézni, s ha valami kerekednék, hej, Uram Isten! Repülne a forgács meg a pozdorja a németekből!...

- Nem én leszek, ki megszánja őket.

Néhány miatyánknyi idő múlva illendőképpen felöltözködve elindultak a várba. Az estére rendelt lakomát ezen a napon nem a herceg úréknál, hanem a jasienieci Andrzejnél, az itteni várnagynál készítették el, kinek terjedelmes kastélya volt a várfalakon belül a nagybástya mellett. Mivel pedig a gyönyörű éjszaka talán túlságosan is meleg volt, a várnagy, félvén, hogy a belső házban a levegő megfülledhetnék, parancsot adott, hogy az asztalokat a kastély udvarán terítsék meg, hol a kőlapok között előtörő berkenye- meg tiszafabokrok kedves díszül szolgáltak. Az égő szurkoshordók lángja sárga fénnyel világította meg az udvart, de még jobban a hold, mely úgy ragyogott a felhőtlen égen, a csillagok serege között, akár egy ezüst lovagi pajzs. A koronás vendégek még nem érkeztek meg, de már rajzott a sok helybéli lovag meg egyházi méltóság és a király meg a herceg udvari embereinek tömege. Zbyszko sokat ismert közülük, különösen Janusz herceg udvarából, s a régi krakkói ismerősök közül itt találta a koziegłowyi Krzont, a targowiskói List, a wrocimowicei Marcint, a kobylanyi Domaratot, a charbimowicei Staszkót s végül a taczewi Powałát, kinek a látása különösképpen megörvendeztette, mert visszaemlékezett rá, hogy ez a jeles lovag milyen nagy jóindulattal volt iránta Krakkóban.

De egyikükkel sem szólhatott mindjárt, mert mindegyiket körülvették a helybeli mazowszei lovagok, s szorosan köréjük zárkózva kérdezősködtek Krakkó, a királyi udvar, a lovagi játékok meg a háborús erők állása felől, s egyúttal szorgosan és kíváncsian szemlélték pompás öltözetüket, hajuknak módis elrendezését, mert tincseik tojásfehérjével voltak kikeményítve, hogy jobban megálljanak. Mindezt pontosan meg kellett nézni, hiszen udvarlásban és előkelő szokásokban róluk vettek példát. De a taczewi Powała észrevette Zbyszkót, s a mazurokat félretolva, nyomban feléje indult.

- Megismertelek, öcsémuram - szólt, jobbját megszorítva. - Miként megy sorod és mi módon teremtődtél ide? Istenemre, látom, lovagi övet és sarkantyút viselsz már. Mások jó, ha ősz hajjal elérik, de te nyilván méltó szolgája vagy Szent György lovagnak.

- Isten adjon szerencsét, nemes lovag uram - felelte Zbyszko. - Bárha a legjelesebb német lovagot vetettem volna ki nyergéből, nem lenne oly igaz örömöm, mint amilyen az, hogy nagyságodat jó egészségben látom.

- Magam is örömmel látlak. Hát atyádurad hol vagyon?

- Nem atyám ő, hanem bátyám. Fogságban van a kereszteseknél, s éppen a váltsággal igyekszem érte.

- Hát ama leányka, ki akkornapján fátylával bétakart?

Zbyszko nem felelt, csak tekintetét a magasba emelte, szemét egy pillanatra elöntötte a könny, mit a taczewi úr meglátván, felkiáltott:

- Hej... siralomnak völgye!... Valóságos siralomnak völgye e világ!... De jer ama padhoz, a berkenyebokor elé, ott elmondhatod minden fájó dolgodat.

S magával vonta az udvar szegletébe. Ott Zbyszko, melléje telepedvén, sorra elmondta Jurand balsorsát meg Danusia elraboltatását, azután azt is, hogy miként kereste őt, s hogyan halt meg a leányka, minekutána kiszabadította a rabságból. Powała figyelemmel hallgatta, s hol a csodálkozás, hol a harag, a borzalom, majd a könyörület kifejezése tükröződött arcán. Végül, mikor Zbyszko befejezte, így szólt:

- Megjelentem én ezt mi urunknak, a királynak! Amúgy is lesz néki szólása a nagymesterrel, a kicsiny kretkowói Jaśkóért, hogy nagy kemény büntetést követeljen gaz elrablóira. Elragadták, mert fölötte igen gazdag, s a váltságra éhezének. Semmi az nékik, gyermekre emelni kezüket.

Kissé elgondolkozott, azután, mintha önmagához beszélne, így folytatta:

- Telhetetlen nemzetség, gonoszabb töröknél és tatárnál. Mert szívükben félik ők a királyt is meg minket is, s mégsem tudják megtartóztatni magukat rablástól, gyilkolástól. Ráesnek falvakra, szablyára hányván a parasztokat, vízbe fojtják a halásznépet, s úgy ragadozzák el a gyermekeket, akár az ordas farkasok. Hát még mi lenne, ha nem is félnének!... A nagymester leveleket küldöz idegen udvarokba, király urunkra panaszkodván, szemtől szembe meg hízelkedik néki, mert mindenki másnál jobban ismeri hatalmunkat. De végül betelik a mérték!

Egy pillanatra ismét elhallgatott, aztán Zbyszko karjára tette kezét:

- Elmondom a királynak - ismételte. - Benne régóta forr már a méreg, miként a víz a tűzhelyen, s biztos légy felőle, hogy el nem kerülik a méltó büntetést, kik balsorsod okozói voltak.

- Azok közül, uram, már egyetlenegy sincs életben - felelte Zbyszko.

Powała nagy barátsággal és jóindulattal nézett rá:

- Ejha!... Látom, nem engeded te a magadét. Még az egy Lichtensteinnek nem fizettél meg, de tudom, eddigelé nem mívelhetéd. Mi is fogadalmat tettünk ellene Krakkóban, de ahhoz már háború kelletik, kit megadjon az Úr, mert a nagymester engedelme nélkül ki nem állhat, márpedig a lovagrendnek mostanság fölöttébb nagy szüksége vagyon Lichtenstein értelmére, ezért küldözgetik követül más és más udvarokba. Ezokáért nem is igen engedik meg néki, hogy párviadalra kiálljon.

- Elébb ki kell váltanom bátyámuramat.

- Igen... Én már tudakozódám is Lichtenstein felől. Nincs itt őkelme és Raciążban sem lesz jelen, mert az angol királyhoz küldték íjas vitézekért. Bátyádurad felől meg ne emésszen a gond. Ha a király úr avagy az itteni hercegasszony szót emel érte, a nagymester meg nem engedi, hogy a váltsággal mesterkedjenek.

- Annál is inkább, mert nékem is jeles foglyom van de Lorche úr személyében, ki magas nemzetségből való lovag, s a keresztesek fölöttébb nagy becsben tartják. Kétségkívül örvendene, ha tenagyságodnak fejet hajthatna, és kezét megszoríthatná, mert nálánál senki jobban nem tiszteli a neves lovagokat.

Azzal intett is a közelben álló de Lorche úrnak, ki már korábban tudakozódván, kivel beszél Zbyszko, nagy hirtelen közelebb lépett, mert valóban fellángolt benne a vágy, hogy egy ilyen jeles lovagot megismerhessen.

Mikor tehát Zbyszko megismertette őket egymással, az előkelő geldriai lovag oly kecsesen hajolt meg, amint csak tudott, s udvariasan így szólt:

- Fölöttébb nagy szerencse számomra, uram, hogy jobbodat megszoríthatom, ennél csak egyetlen nagyobb kegyet ismernék, s ez az, ha véled sorompóban avagy szabad viadalban szembefordulhatnék.

A hatalmas taczewi lovag elmosolyodott e szavakra, mert hiszen olyan volt ő az apró, karcsú de Lorche mellett, mint egy óriás. Aztán mosolyogva felelte:

- Én meg fölöttébb örülök, hogy csak itt a telt kupák mellett találkozunk, adná Isten, hogy soha másképpen ne lenne.

De Lorche habozott, s azután kissé bátortalanul jegyezte meg:

- Mindazonáltal, ha azt kívánnád állítani, nemes lovag, hogy nem a długolasi Jagienka leányasszony a leggyönyörűségesebb és legerényesebb hajadon ez világon... fölöttébb nagy tisztesség volna számomra ellened szólani és...

Abbahagyta, s nagy tisztelettel, csaknem rajongással, de szilaj, fürkésző tekintettel, merően nézett Powała szemébe. A taczewi úr azonban, talán mert tudta, hogy két ujjával összeroppanthatná, akár a diót, avagy talán mert fölöttébb szelíd, nyájas és vidám természete volt, hangosan felkacagott.

- Hej! Én valahanapján a burgundi hercegasszonynak esküvem lovagjául - mondta jókedvűen -, de ő akkoron tíz évvel is korosabb vala nálamnál. Most azért, uram, ha netán azt kívánnád állítani, hogy az én hercegasszonyom nem korosabb ama te Jagienka leányasszonyodnál, akkor akár mindjárt lóra szállhatunk.

De Lorche egy pillanatig meglepetve nézett Powałára, aztán arca mégis megrándult, s végül őszinte, harsogó kacajra fakadt.

Powała pedig feléje hajolt, egyik karjával átölelte derekát, felemelte a földről, s olyan könnyedén ringatta meg a levegőben, mintha valóban csecsemő lenne.

- Pax! Pax! - szólt. - Miképp Izsóp püspök mondaná. Kedvet találtál előttem, lovag, s Istenemre, soha, semmiféle hölgyért szembe nem fordulunk egymással.

Ezután magához ölelvén, letette a földre, mert az udvar bejáratánál éppen ekkor harsantak meg a trombiták, s Ziemowit płocki herceg lépett be hitvesével együtt.

- Az itteni hercegi uraság a király és Janusz herceg előtt érkezik - magyarázta Powała Zbyszkónak -, mert ámbátor a lakoma a várnagynál, de mégis Płockban vagyon, s itt ők a gazdák. Jer vélem a hercegasszonyhoz, kit még Krakkóból ismersz, hol a király úr előtt szót emelt érted.

S kézen fogva vezette át az udvaron. A herceg és a hercegasszony mögött sorakoztak az udvari férfiak és palotáskisasszonyok, kik a király személyére való tekintettel mind ékes, ünnepi köntöst viseltek, hogy az egész udvar tarkállott, ragyogott tőlük, akár a virágoktól. Zbyszko Powała oldalán haladt, s messziről vizsgálgatta az arcokat, hogy nem lát-e közöttük ismerőst. Egyszerre hirtelen megállt és elbámult.

Íme, közvetlenül a hercegasszony mögött, valóban ismerős alakot, ismerős arcot látott, de ez az arc olyan komoly, olyan gyönyörűséges és olyan előkelő volt, hogy azt hitte, talán a szeme káprázik.

- Jagienka-é ez, avagy talán a płocki herceg úr leánya?

Valóban Jagienka volt, a zgorzelicei Zych Jagienkája, mert mikor szemük találkozott, barátságosan, de egyúttal nagy részvéttel mosolygott reá. Azután kissé elhalványodott, s szemét lesütve megállt. Sötét haját arany szalag díszítette, karcsú, sudár alakjával, szépségének sugárzó fényében állt ott, s oly szomorú és gyönyörűséges volt, hogy már nem is hercegnőhöz, hanem valóságos királyleányhoz hasonlított.

XXXI

Zbyszko a płocki hercegasszony térdét átölelvén, felajánlotta szolgálatát, de az úrnő nem ismerte meg első pillanatban, hiszen régóta nem látta. Csak mikor nevét meghallotta, kapott észbe:

- Valóban! Én meg azt hivém, hogy valaki a király udvarából. A bogdanieci Zbyszko! Hogyne? Bátyád, az öreg bogdanieci lovag úr vendégünk volt, s emlékszem, palotáshölgyeimmel együtt mindnyájunknak könnyünk is kicsordult, mikor terólad beszélt nekünk. Megtaláltad-é asszonyodat? S ha igen, hol van?

- Meghalt, szerelmetes, asszonyom...

- Ó, irgalmas Jézus! Ne mondjad, mert könnyeimet vissza nem tartom. Egy a vigasztalás, hogy kétségkívül a mennyben van, te meg ifjú vagy. Nagy Isten! Gyenge teremtés minden asszonyember. De az égben mindennek meglészen jutalma, ott majd meglátod. Hát bátyádurad itt van-é véled?

- Nincs, mert a keresztesek rabságába került. Éppen oda készülök, hogy kiváltsam.

- Akkor hát néki sem volt szerencséje. Pedig igen értelmes, és minden szokást ismerő lovagnak látszott. De ha kiváltod, térjetek ismét ide, szívesen látunk vendégül, mert őszintén szólok, ő értelemben, te meg simaságban fölöttébb bővelkedtek.

- Megjövünk, szerelmetes asszonyom, annál is inkább, mert íme, most is azért jöttem, hogy kegyelmességedet kérjem, emelne egy jó szót érette.

- Jól van. Jövel hozzám holnap, minekelőtte elindulnánk a vadászatra, akkor jó ideje lészen...

További szavait ismét elnyelte a kürtök harsogása és az üstdobok pufogása, jelezvén, hogy Janusz mazowszei herceg úr és hitvese érkeznek. Zbyszko a płocki hercegasszonnyal közvetlenül a bejáratnál állt, így hát Anna Danuta hercegasszony azonnal észrevette, s mindjárt feléje is indult, mit sem törődve a várnagy házigazda mély hajlongásával.

Az ifjú szíve repesett a hercegasszony láttára, s letérdelvén előtte, átölelte térdét, úgy maradt szótlanul, az úrnő meg hozzáhajolt, két tenyere közé fogta fejét, s egyik könnye a másik után hullott az ifjú szőke fürtjeire. Úgy állt ott fölötte, mint mikor a szülőanya siratja fia boldogtalanságát.

S az udvari emberek és vendégek nagy csodálkozására sokáig sírt így, egyre ismételgetvén:

- Ó, Jézus, irgalmas Jézusom! - azután felemelte Zbyszkót és így folytatta:

- Siratom őt, az én Danuśkámat, és siratlak téged is. Bizony; az Úristen rendelé, hogy mit sem használt érte való sok törődésed, és most is mit sem használnak könnyeim. Most azért mondd meg nekem, mi módon történt e dolog, szólj róla és elmúlásáról, mert bár éjfélig hallanám, soha meg nem elégelném.

S félrevonta az ifjút, éppen úgy, mint az imént a taczewi lovag. A vendégek, kik Zbyszkót nem ismerték, mindjárt tudakolni kezdték dolgait, s ily módon bizonyos ideig mindenki csak róla, Danusiáról és Jurandról beszélt. A keresztesek követei is felőle kérdezősködtek. Friedrich von Wenden, a toruni komtur, kit a király üdvözlésére küldtek, meg Johann von Schönfeld, az osterodei komtur. Ez utóbbi német volt ugyan, de sziléziai születésű, így hát jól beszélt lengyelül, s könnyen megérté, miről van szó. S miután meghallgatá Janusz herceg egyik udvari emberének, a zabierzi Jaśkónak elbeszélését, így szólt:

- Danveldről és Lövéről maga a nagymester is gyanítá, hogy a fekete mágiával[115] cimborálnak.

De hamar ráérezvén, hogy az ilyen beszéd könnyen ugyanolyan árnyékot vethet a lovagrendre, amilyen annak idején a templáriusok[116] rendjére esett, legottan hozzátette:

- Legalábbis ilyetén híreket szórtak szerénszerte a csácsogók, holott ez nem igaz, mert ilyenek nincsenek közöttünk.

De a közelben álló taczewi Powała közbevágott:

- Kit Litvánia keresztsége bánt, az magát a keresztet is könnyen megutálhatja.

- Mi palástunkon viseljük a keresztet - felelte büszkén Schönfeld.

- Holott szívetekben illenék viselni - vágott vissza Powała.

Közben még hangosabban rivalltak a kürtök, s jött a király, vele együtt a gnieznói érsek, a krakkói püspök, a płocki püspök, a krakkói kastellán és néhány más, udvari méltóságot viselő nagyúr meg udvari ember, közöttük a maszkowicei Zyndram, kinek a címerét a nap díszíti, meg az ifjú Jamont knyáz, a király úr apródja. A király kevéssé változott azóta, hogy Zbyszko nem látta. Két orcáján éppen olyan sötét pír égett, haja is ugyanolyan hosszú, s most is minduntalan füle mögé igazította. A szeme is éppen olyan nyugtalanul cikázott ide-oda. De Zbyszko úgy látta, hogy most talán több benne a komolyság és a méltóság, mintha már biztosabban ülne a királyi székben, melyet a királyasszony halála után el akart hagyni, mert nem tudta, hogy megül-e rajta. Most mintha rendkívüli hatalmát és erejét is jobban érezné. A két mazowszei herceg mindjárt odaállt a király két oldalára, előtte a német követek bókoltak nagy alázattal, körös-körül meg az ország méltóságai és a felsőbb állapotú udvari urak foglaltak helyet. Az udvart körülvevő falak reszkettek a fel-felharsanó kiáltásoktól, a trombita recsegésétől és az üstdobok pufogásától.

Mikor végre csend lett, von Wenden, a keresztesek követe kezdett valamit beszélni a lovagrend dolgairól, de a király, látván, hogy mire irányul ez a bevezetés, türelmetlenül legyintett s mély, zengő hangján szólt:

- Hallgatnál inkább! Mulatságra jövénk ide, lakmározásra. Azt néznénk hát nagy kedvvel, a te pergamenedet majd később.

De mindjárt jóságosan elmosolyodott, mert nem akarta, hogy a keresztes azt higgye, haragjában szólott így, s még hozzá is tette:

- E dologról jó ideje lészen a nagymesterrel szólni, Raciążban.

Azután Ziemowit herceghez fordult:

- S holnap ki az erdőbe, vadra... mi?

E kérdés egyúttal azt is jelentette, hogy ez estén nem kíván másról beszélni, mint a vadászatról, melyet egész lelkével szeretett s szívesen jött Mazowszére, mert Kis- és Nagy-Lengyelországban kevesebb volt az erdő, s az ország egyik-másik része már úgy benépesült, hogy erdő egyáltalán nem volt rajta.

---

[115] A középkori hit szerint rejtélyes, természetfölötti hatalom.

[116] Francia egyházi lovagrend. 1118-ban alapították, a keresztes háborúk idején. 1306-ban Palesztinából Párizsba települtek át, egy évvel később IV. Fülöp francia király boszorkánykodás, hitszegés és egyéb bűnök címén a rendet feloszlatta, vagyonát elkobozta, és tagjait lassú tűzön elégettette.

Felderültek hát az arcok, mert mindenki tudta, hogy a király - ha vadászatról folyik a szó - legottan megvidámul, és kegyes hangulatba esik. Ziemowit herceg mindjárt el is kezdte, hogy hová és milyen vadra mennek, Janusz herceg pedig egyik udvari emberét elküldé, hogy a városból hívná el két „testőrét", kik oly erősek voltak, hogy a bölényeket szarvuknál fogva vonszolták ki a vadonból, s a medvék csontját karjukkal törték össze. Meg akarta őket mutatni a királynak.

Zbyszko nagyon ment volna a király elé, de nem tudott hozzáférni. Jamont knyáz, ki nyilván elfelejtette már, hogy annak idején Krakkóban milyen éles választ kapott az ifjú lovagtól, csak távolról, barátságosan integetett a fejével, s egyben arcjátékával jelezte, hogy alkalomadtán közeledjék hozzá. De e pillanatban egy kéz érintette az ifjú lovag karját, s közvetlen mögötte megszólalt egy kedves, szomorú hang:

- Zbyszko...

Megfordult, s Jagienkát látta maga előtt. Előbb elfoglalta a Ziemowitné hercegasszonnyal, majd Janusz herceg feleségével folytatott beszélgetés, úgyhogy nem közelíthetett a leányhoz, tehát az használta ki a király megérkezésével járó kavarodást, s ő sietett hozzá.

- Zbyszko - ismételte. - Vigasztaljon meg az Úristen és a Boldogságos Szűz.

- Isten fizessen meg érte! - felelte a lovag.

És hálásan nézett a leány kék szemébe, melyet e pillanatban elhomályosított a harmat. Azután szótlanul álltak egymással szemben, mert bár a leány úgy jött hozzá, mint jó és szomorú testvér, mégis, mostani királynői alakjával és pompás udvari köntösében annyira másnak látta, a régi Jagienkától olyan eltérőnek, hogy az első pillanatban nem mert a meghitt tegezéssel szólni hozzá, mint hajdan Zgorzelicében és Bogdaniecben. A leány meg úgy gondolta, hogy az elmondott szavakon túl már nincs mit mondania.

Mindkettőjük arcán zavar látszott. De e pillanatban nagy mozgás támadt az udvarban, mert a király asztalhoz ült. Most ismét Janusz herceg úr felesége lépett Zbyszkóhoz e szavakkal:

- Szomorú estebéd lesz ez mindkettőnknek, de csak szolgálj nékem, miként valahanapján míveléd.

Az ifjú lovagnak tehát távoznia kellett Jagienkától, s mikor a vendégek helyet foglaltak, ő is megállt a pad mellett a hercegasszony háta mögött, hogy tányérját váltsa, s vizet és bort töltögessen serlegébe. Így szolgálván, néha önkéntelenül Jagienkára pillantott, ki - mint a płocki hercegasszony palotáskisasszonya - közvetlenül úrnője mellett ült. Zbyszko valahányszor ránézett, bizony kénytelen volt megcsodálni szépségét Jagienka e néhány év alatt nagyon megnőtt, de nem annyira ez a növekedés változtatta meg, mint inkább az a nagy komolyság, amelynek régebben nyoma sem volt benne. Hajdan, mikor rövid bekecsben, zilált hajában falevelekkel vágtatott az erdőkön, földeken át, inkább szépséges parasztleánykának látszott, most azonban olyan fenséges nyugalom áradt el az arcán, hogy az első pillantásra fel lehetett benne ismerni az előkelő nemzetségből, a nemesi vérből származó hajadont. Zbyszko azt is észrevette, hogy régi jókedve eltűnt, de ezen kevésbé csodálkozott, mert tudott már Zych haláláról. Leginkább Jagienka különös méltósága ejtette bámulatba, s eleinte azt gondolta, hogy ez az ünnepélyes köntös kelti ezt a látszatot. Szemét sorban legeltette hol arany hajszalagján, mely hófehér homlokát, és két fonadékban hátára hulló sötét haját övezte, hol testhez álló, feszes kék köntösén, melyet bíborszegély díszített, s mely világosan sejteni engedte karcsú alakjának és szűzi keblének idomait - s elragadtatással suttogta magában: „Valóban, valóban hercegkisasszony ez!" De aztán belátta, hogy nemcsak a köntös az oka ennek a

változásnak, s ha most amaz egyszerű ködment öltené is magára, már akkor sem tudná őt olyan könnyedén venni és olyan bátran kezelni, mint hajdanában.

Azután észrevette azt is, hogy a különböző fiatal, sőt idősebb lovagok is mily szorgosan és mohón legeltetik rajta szemüket, s egyszer, mikor éppen a hercegnő tányérját váltotta, megpillantotta de Lorche úrnak Jagienkán nyugvó tekintetét s szinte üdvözült ábrázatát. E látványra egyszerre vad harag gyúlt szívében barátja ellen. Anna Danuta hercegasszony figyelmét sem kerülte el a geldriai lovag, s felismervén őt, azonnal Zbyszkóhoz fordult:

- Nézd: de Lorche! Bizonnyal ismétlen szerelmes valakibe, mert íme, egészen kábult.

Ezután kissé az asztal fölé hajolt, s oldalvást Jagienkára tekintvén megjegyezte:

- Bizonyos igaz, hogy e fáklya világánál elhomályosul minden más gyertya.

Zbyszkót húzta, vonta valami Jagienka felé, mert olyan volt neki, mint egy szerető és szeretett kedves rokon, s érezte, hogy az ő szomorúságához jobb társat nem találhat, s több részvétet sehol sem lelhet, mint e leány szívében. De ezen az estén többet nem beszélhetett vele, mert elfoglalta a szolgálat, azután meg a lakoma egész ideje alatt énekeltek a lantosok, avagy a kürtök csaptak olyan lármás zenebonát, hogy még az egymás mellett ülők is alig értették egymás szavát. Mind a két hercegasszony s velük együtt a palotáshölgyek is korábban felkeltek az asztaltól, korábban, mint a király, a hercegek és a lovagok, kiknek az volt szokásuk, hogy késő éjszakáig elmulatoztak a serlegek mellett. Jagienka az ülőpárnát hordozta a hercegasszony után, s így sehogy sem tudott kissé hátramaradni, elment hát ő is, csak búcsúzóul küldött Zbyszko felé egy halvány mosolyt, kedves biccentést.

Zbyszko, de Lorche és két fegyverhordozójuk már csak későn, pitymallat előtt tértek vissza a fogadóba. Egy ideig gondolataikba merülve, szótlanul mentek egymás mellett, de mikor már közel voltak hajlékukhoz, de Lorche kezdett valamit beszélni pomorzei csatlósához, ki jól tudott lengyelül, az meg azonnal továbbadta Zbyszkónak:

- Az én uram kérdezni szeretne valamit tenagyságodtól.

- Hallgatom - felelte Zbyszko.

Erre a másik kettő egy darabig megint egymással beszélt, azután a pomorzei legény, bajusza alatt mosolyogva, szólt:

- Azt kérdezi az én uram, hogy vajon ama leányasszony, kivel tenagyságod az estebéd előtt beszélt, halandó lélek-é avagy valóban angyal, vagy legalábbis szent?

- Mondd meg uradnak - felelte Zbyszko, hangjában némi türelmetlenséggel -, hogy ezt már régebben is kérdezte tőlem, hogy immár szinte furcsa hallgatni. Mert mi módon lehet e dolog? Spychówban azt mondá, hogy Witold úr udvarába készül a litván leányzók szépségét csodálni, azután ezokból készülődött Płockba. Ott viszont a taczewi lovag urat kívánta párviadalra hívni a długolasi Jagienka szépségének bizonyságául, most meg már ismét másra tekinget. Avagy egy mértékkel van-é nála állhatatosság és lovagi becsület?

De Lorche meghallgatta a választ legénye útján, aztán mélyen felsóhajtott, pillanatig felnézett a már halványodó égre, majd Zbyszko kifakadására imigyen válaszolt:

- Igazán szóltál! Nincsen énbennem sem állhatatosság, se hit, mert bűnös ember vagyok, nem méltó arra, hogy lovagi sarkantyút viseljek. Ami a długolasi Jagienka leányasszonyt illeti, igaz, fogadást tettem néki s megadja az Úr, hogy meg is állom, de te lássad, ha megrendítelek, megbeszélvén néked, milyen kegyetlenül bánt vélem a czerski várban.

Ismét felsóhajtott, ismét az égre tekintett, melynek keleti szélén egyre szélesedett a vörös sáv, s megvárván, míg a pomorzei legény lefordítja szavait, kis idő múlva így folytatta:

- Azt mondá nékem, hogy egy kegyetlen ellensége, egy varázsló lakozik egy erdei toronyban, s minden esztendőben kibocsátja egyik sárkányát ellene, az meg minden tavasszal odalopakodik a czerski várfalak elé, s leselkedik, ha nem tudná-é őt elragadni. Mikor ezeket mondá, legottan megfogadtam, hogy harcra kelek ama sárkány ellen. S most jól figyelmezz, mit mondandó vagyok: lesen állék a megjelölt helyen, s íme, egy szörnyeteget láttam mozdulatlanul állni. Legottan nagy öröm tölté el szívemet, mert elvégzem magamban, hogy vagy elveszek, vagy megszabadítom szívem hölgyét e fenevad utálatos szájától, mivel egyben halhatatlan hírtnevet is szerzek magamnak. De mikoron kopjámmal közelről reá estem, avagy elhiszed-é, mit láték? Ímé, egy nagy szalmazsák karóra húzva, a farka kötélből! S mi volt jutalmam? Nem hírnév és dicsőség, hanem embereknek csúfondáros kacagása, olyannyira, hogy két mazowszei lovagot párviadalra is kihívtam, s mindkettőjüktől súlyos sebesülést is szenvedtem a sorompóban. Ímé, ezt mívelé vélem, kit mindenkinél nagyobb tisztelettel övezek, s kit egyedül kívántam volna szívem szerint szeretni.

A pomorzei legény, míg a lovag szavait tolmácsolta, minduntalan nyelvével nyomkodta ki pofazacskóját, s időnként nyelvébe harapott, hogy nevetésre ne fakadjon. Más időkben bizonyára Zbyszko is jót nevetett volna, de most a fájdalom és a balsors kigyomlálta szívéből a vidámságot, így hát komolyan felelte:

- Kétségkívül nem gonoszságból mívelé e dolgot, hanem puszta haszontalanságból.

- Ezokáért meg is bocsátám néki - felelte de Lorche -, mire legjobb bizonyságom, hogy szépségének és erényének oltalmául a taczewi lovagot sorompóba is kívántam szólítani.

- Ne míveld e dolgot - szólt Zbyszko még komolyabban.

- Tudom, hogy az maga a biztos halál volna, de jobb nékem párviadalban elveszni, hogynem örökös szomorúságban és gyötrelemben élni...

- A taczewi úr már nem ilyen dolgokban forgatja elméjét. Inkább jövel, menjünk holnap hozzá s szerezz véle barátságot...

- Örömest meg is fogadom tanácsodat, mert éngem szívéhez szoríta, de hát őkelme holnap a király úrral vadászatra megy.

- Akkor hát jó reggel megyünk hozzája. A király úr fölöttébb kedveli a vadászatot, de a pihenést sem veti meg, s ma nagy sokáig lakmározának.

Így is tettek, de hiába, mert a cseh, ki még előttük a várba sietett, hogy Jagienkával találkozzék, jelentette nékik, hogy Powała úr ez éjjel nem aludt saját hajlékában, hanem a királyi szálláson. De azért bőven volt kárpótlásuk e csalódásukért, mert íme, Janusz herceggel találkoztak, ki felszólította őket, hogy csatlakozzanak kíséretéhez s így részt vehettek a vadászatban. Míg az erdő felé nyargaltak, Zbyszko alkalmat talált Jamont knyázzal is szót váltani, kitől jó hírt hallott:

- Mikoron király urunkat lefekvéshez vetkőztetém - kezdte -, eszébe hoztalak téged meg krakkói dolgaidat s minekutána a taczewi úr is ott volt, azon nyomban megtódítá, hogy bátyádurad a keresztesek tömlöcében raboskodik, s kérte a királyt, hogy szólna egy jó szót érette. A király úr amúgy is nagy haraggal vagyon ellenük a kis kretkowói Jaśko elrablása meg egyéb latorságaik miatt - ezeket hallván, még pogányabb haragra gerjedt. „Nem jó szó kell nékik - mondá -, hanem dzsida! Dzsida! Dzsida!” S Powała úr szándékosan öntött olajat a tűzre. Reggel aztán, mikor a keresztes követek a kapunál várakozának, a király úr tekintetére

sem méltatta őket, pedig ugyanám hajladoztak előtte. Hej, nem húznak ki tőle semminemű ígéretet arra nézve, hogy meg nem segéli Witold herceg urat, s nem is tudhatják, mitévők legyenek. De te légy jó reménységben afelől, hogy bátyádért meg nem feledkezik magánál a nagymesternél szót emelni.

Így simogatta lelkét az ifjú knyázfi, s még jobban megvigasztalta Jagienka, ki Ziemowitné hercegasszonyt kísérte a vadászatra, s úgy intézte a dolgot, hogy visszafelé Zbyszko mellett lovagolhasson. Vadászat idején nagy volt a szabadság, rendszerint párosával lovagoltak, s mivel egyik pár sem azon igyekezett, hogy a másikhoz minél közelebb legyen, ők is szabadon beszélgethettek egymással. Jagienka Hlavától már korábban értesült Maćko fogságáról, és nem töltötte hiába az időt. Az ő kérésére adott a hercegasszony levelet a nagymesterhez, s ezen felül is elérte, hogy von Wenden, a toruni komtur is megemlítette levelében, melyben jelentette a nagymesternek, hogy Płockban miként mennek a dolgok. El is dicsekedett a hercegasszony előtt, hogy ezt írta: „Ha a király urat békíteni kívánjuk, nem szabad néki e dologban nehézséget támasztanunk.” A nagymesternek most nagyon fontos volt, hogy e hatalmas uralkodót minél nagyobb hajlandóságra hangolja maga iránt, hogy ő viszont egész erejét biztonsággal Witold ellen fordíthassa, kivel a lovagrend eddigelé sehogyan sem tudott megbirkózni.

- Most azért, mit elnyerhettem, elnyerem, jól vigyázván, hogy fölöttébb nagy halogatás ne legyen belőle - fejezte be Jagienka -, s minekutána a király nagy dolgokban nem kíván húgának engedni, kétségkívül igyekezni fog a kisebbekben kedvére tenni. Ezokából fölöttébb jó reménységben vagyok.

- Ha nem ilyen csalárd emberekkel lenne e dolog - felelte Zbyszko -, akkor egyszerűen elvinném a váltságot, s ezzel vége is volna, de ezektől az is kitelik, ami Tolimával történt, hogy a pénzt is elveszik, s a pénz hozóját sem bocsátják el, hacsak nem valami nagy hatalmasság áll mögötte.

- Értem - felelte Jagienka.

- Te, kisasszonyom, most mindent megértesz - jegyezte meg Zbyszko -, s míg csak élek, hálával vagyok adósod érte.

De a leány, jóságos, szomorú tekintetét ráemelve kérdezte:

- Miért szólasz hozzám imigyen, miért nem úgy, mint akik gyermekkoruktól ismerik egymást?

- Nem tudom - felelte az ifjú őszintén. - Valahogyan nem bírom... Te sem vagy már amaz egyszerű hajadonka, ki annakelőtte voltál, hanem... látom... valami egészen...

Nem találta a hasonlatot, de a leány elvágta további küszködését:

- Mert néhány évvel idősebb lettem... S a németek az én szülőatyámat is megölték Sziléziában.

- Igaz - felelte Zbyszko. - Örök nyugodalmat...

Kis ideig szótlanul, elmélázva haladtak egymás mellett, mintha a fenyőfák estvéli zúgását hallgatták volna. Ezután ismét Jagienka szólalt meg:

- S Maćko kiváltása után itt maradtok e vidéken?

Zbyszko csodálkozva nézett rá, mert eddigelé csak saját bánatának és gyötrelmének élt, olyannyira, hogy eszébe sem jutott arra gondolni, mi lesz később. Felvetette hát tekintetét, mintha gondolkoznék, s csak kis idő múlva szólalt meg:

- Nem tudom... Irgalmas Jézusom, honnan is tudnám?! Csak azt tudom, hogy valahova én elmegyek, balsorsom is eljön velem. Hej! Nehéz az én sorsom!... Kiváltom bátyámuramat, azután netán Witold úrhoz állok, hogy a keresztesek ellen tett fogadásomat beváltsam, és talán ott lelem halálom.

E szavak hallatára a leány szemét köd borította el, s kissé az ifjú felé hajolva, mintegy kérlelve szólt:

- Nem! Nem!

Megint abbamaradt a beszélgetés, csak már közvetlenül a város falai előtt rázta le magáról Zbyszko a lelkén rágódó gondolatokat.

- És te, kisasszonyom... te, Jagienka - kérdezte -, itt maradsz-e az udvarnál?

- Nem - felelte a leány. - Vágyódom öcséim és Zgorzelice után. Úgy vélem, Cztan és Wilk már megházasulának, de ha nem is, én már nem tartok tőlük.

- Adná az Úr, hogy Maćko bátyám kísérhetne el Zgorzelicébe. Olyan barátod ő, hogy mindenekben reá bízhatod magad. De néked is gondod legyen reá...

- Szentül ígérem, olyan leszek hozzá, akárha tulajdon leánya volnék...

S el is sírta magát istenigazában, mert igen megszomorodott a szíve.

Másnap a taczewi Powała jött el Zbyszko szállására, a fogadóba.

- Úrnapja után - mondotta -, király urunk indul Raciążba, hogy a nagymesterrel találkozzék s téged is az királyi lovagokhoz soroztak, hogy velük együtt mennél.

Zbyszko belepirult a nagy boldogságba - mert a királyi lovagokhoz való sorozás nemcsak a keresztesek mindenféle tőrei ellen nyújtott biztonságot, hanem nagy dicsőséget is szerzett néki. Hiszen a királyi lovagokhoz tartozott Zawisza Czarny meg két öccse, Farurej és Kruczek, a taczewi Powała, a koziegłowyi Krzon, a charbimowicei Stach, a biskupicei Paszko Złodziej, a targowiskói Lis meg sokan, a lovagvilág legjelesebbjei, a legfélelmetesebbek, kiknek nevét ország-világ ismerte. Nem nagy kíséretet vitt magával Jagello király, mert sokan otthon maradtak, mások pedig a messze, tengeren túli országokban kerestek vitézi babérokat, de azt tudta, hogy ezekkel is bátorsággal elmehetne akár Malborgba, s nem kellene félnie a keresztesek ármányaitól, mert még a kőfalat is összemorzsolnák hatalmas karjukkal, hogy utat vágjanak neki a németek között. Zbyszko szívének volt hát jó oka fellángolni a büszkeségtől arra az érzésre, hogy íme, ilyen lovagok közé sorozták.

Az első pillanatban még bánatát is elfeledte - s a taczewi Powała kezét szorongatva, nagy örömmel mondta:

- Nagyságodnak vagyok adósa érte! Nem másnak, mint nagyságodnak!

- Nékem is egy kicsinyég - felelte Powała -, de az itteni hercegasszonynak is és leginkább mégis a mi kegyelmes király urunknak, kit indulj is mindjárt köszönteni és lábához esni, hogy háládatlansággal ne vádolna.

- Isten úgy segéljen, hogy érette halni is kész vagyok! - kiáltotta Zbyszko.

XXXII

Rossz előjelek között történt meg a találkozás Raciążban, a Visztula szigetén, melyre a király Úrnapja körül indult el. Nem vezetett olyan egyezséghez s a dolgoknak olyan elrendezéséhez, mint azok az alkudozások, melyek két évvel később, ugyané városban folytak le s amelyeken a király visszaszerezte az Opolczyk által hitszegő módon a kereszteseknek elzálogosított dobrzyni földeket, Dobrzynnal és Dobrownikivel együtt. Jagello fölöttébb ingerülten érkezett oda, hallván ama sok hamis dolgok felől, melyeket a keresztesek terjesztettek róla a nyugati udvaroknál, még magában Rómában is, s nagyon megháborította a lovagrend becstelensége. A nagymester szándékosan nem akart Dobrzyn felől alkudozni, de ugyanakkor ő maga is, meg tanácsurai is szünet nélkül azzal traktálták a lengyeleket: „Mi sem veletek, sem a litvánokkal nem kívánunk hadat, de Żmujdż a miénk, mert Witold maga adá nekünk. Elsőbben ígérjétek meg, hogy nem segélitek őt, hogy az ellene való háború hamarabb véget érjen, akkor aztán jó ideje lészen Dobrzynról beszélni, amikor is különb-különb dolgokban szívesen kedvezünk néktek." De a királyi tanácsuraknak éles eszük és sok tapasztalatuk volt, jól ismerték a keresztesek hamisságát, s nem hagyták magukat elámítani: „Ha hatalmatok megnövekedik, nagy vakmerőségetek még nagyobb lészen - mondották a nagymesternek. - Azt mondjátok, mi közötök Litvániával s mégis Skirgiełłt kívánnátok a wilnói trónra ültetni. Pedig az Isten szerelmére, Jagello öröksége az, s csak őneki vagyon jussa azt fejedelemmé emelni, kit enmaga kíván. Most azért fékezzétek magatokat, hogy király urunk büntetése el ne érjen!" Mire a nagymester azt felelte, hogy ha a király valóban ura Litvániának, akkor parancsolja meg Witoldnak, hogy hagyja abba a háborút és Żmujdżot adja vissza a lovagrendnek, mert máskülönben a rend hatalma ott üt rá, ahol eléri, és ahol legkönnyebben megsebezheti. Ily módon reggeltől estig folyt a huzavona, mint a körbe-körbe haladó útvesztő. A király semmire sem akarta kötelezni magát, egyre türelmetlenebbé lett s azt mondta a nagymesternek, hogy ha Żmujdż boldog volna a keresztesek keze alatt, akkor Witold egyetlen ujját sem mozdította volna, mert sem okot, sem módot nem lelt volna rá. A nagymester nyugodt férfiú volt, s másoknál jobban ismerte Jagello hatalmát, azon igyekezett hát, hogy a királyt lecsillapítsa, s a forrófejű, gőgös komturokra ügyet sem vetve, nem takarékoskodott magasztaló szavakkal, sőt néha még alázatos húrokat is pengetett. De nemegyszer még az alázatoskodás szavaiból is kicsendült egy-egy rejtett fenyegetés, s ezért az alkudozás nem is vezethetett eredményre. A komoly ügyekről folyó egyezkedés hamar füstbe ment, s már másodnapon csak kisebb dolgokról beszéltek. A király erősen támadta a lovagrendet a kóbor haramiák istápolásáért, meg az alattomos rajtaütésekért, meg a határmenti garázdálkodásért, de még inkább Jurandówna meg a kis kretkowói Jaśko elrablásáért s a parasztok és halászok gyilkolásáért. A nagymester tiltakozott, csűrte-csavarta a dolgot, esküdözött, hogy mindez az ő tudomása nélkül történt, s ő is szemrehányásokat tett, hogy nemcsak Witold, hanem a lengyel lovagok is segélték a żmujdżi pogányokat a Szent Kereszt ellen, minek bizonyítékául előhozta a bogdanieci Maćko esetét. Szerencsére a király már tudta Powałától, hogy a bogdanieci lovagok mit kerestek Żmujdżban, s mindjárt válaszolni tudott a szemrehányásra, annál is inkább, mert kíséretében ott volt Zbyszko, a nagymesterében pedig mind a két von Baden, kik abban a reményben jöttek, hogy talán alkalmuk akad sorompóba szállni a lengyel lovagokkal.

De ez sem történt meg. Ha simán ment volna a dolog, a keresztesek szívesen meghívták volna a nagy királyt Torunba, hogy ott néhány napig az ő tiszteletére nagy vendégséget és lovagi tornákat rendezzenek, de mivel az alkudozások nem sikerültek, s ezért mindkét oldalon általános volt a kedvetlenség és a harag, a mulatozáshoz nem volt meg a szükséges hangulat. Csak mellesleg, a hajnali órákban mutogatták meg a lovagok kölcsönösen harci készségüket,

de miként a vidám Jamont knyáz mondotta, a kereszteseknek ez sem vált dicsőségükre, mert a taczewi Powała karja erősebbnek bizonyult Arnold von Badenénél, az oleśnicai Dobko pedig kopjával, a targowiskói Lis meg a lovak átugrásában mindenkin túltett. Ezt az alkalmat használta fel Zbyszko, hogy megbeszélje Arnold von Badennel a váltságdíjat. De Lorche mint gróf és igen jeles család sarja, némileg félvállról tekingetett Arnoldra, s keményen ellene szólt a dolognak, mondván, hogy ő mindent magára vállal. Zbyszko viszont úgy vélekedett, hogy a lovagi virtuson esnék csorba, ha meg nem fizetné ama grzywnákat, melyekben Arnolddal megállapodott. Ennek folytán - noha Arnold maga is hajlandó lett volna engedni - sem ezt, sem de Lorche közbenjárását nem fogadta el.

Arnold von Baden elég faragatlan ember volt, kinek legnagyobb erénye a karjában levő temérdek erő. Tompa értelme mellett némileg kapzsi természetű, de alapjában majdnem becsületes férfiú volt. Hiányzott belőle a keresztesek agyafúrtsága, s éppen ezért nem is takargatta Zbyszko előtt, hogy miért kíván a megállapított váltságdíjból engedni: „A király és a nagymester között nem lesz megegyezés, de kétségkívül kicserélik a foglyokat s akkor bátyáduradat ingyen is visszakaphatod. Énnekem meg jobb valami, mint semmi. Mert nálam az erszény mindig üres, úgyhogy nemegyszer a napi három icce serre is alig telik, pedig ha ötöt vagy hatot nem ihatom, fölöttébb nagy sérelem az nékem." De Zbyszko megneheztelt rá e szavakért: „Megfizetem, miben lovagi szóval megegyezénk és nékem ebből egy pénzt is el ne engedj, mert jól vegyed eszedbe - megérünk mi ennyit." Erre Arnold megölelgette, s mind a lengyel, mind a kereszteslovagok egyaránt magasztalták, mondván: „Jól vagyon, hogy ily zsenge korban már lovagi övet és sarkantyút visel, mert fölöttébb igaz esmérője az lovagi virtusnak és méltó viselője vitézi mivoltának."

Közben a király és a nagymester valóban megegyeztek a foglyok kicserélésében, s ez alkalommal különös dolgok derültek ki, melyekről a püspökök és a királyi méltóságok később leveleket írtak a pápának meg egyéb koronás főknek is. Íme, lengyel kézben számos fogoly volt ugyan, de mind meglett férfiak, kiket párviadalban, hadban, határmenti összetűzésekben és ütközetekben fogtak el. Ezzel szemben a keresztesek foglyai túlnyomórészt asszonyok, leányok és gyermekek voltak, kiket éjszakai rajtaütések közben raboltak el a váltságdíj kedvéért. Rómában maga a pápa is felfigyelt erre és Johann von Feldének, a Keresztes Lovagrend szentszéki prokurátorának[117] minden ügyeskedése ellenére hangos szóval is kifejezést adott a lovagrend elleni haragjának és felháborodásának.

Maćko esetében nehézségek támadtak. Nem komolyan támasztotta ezeket a nagymester, csak színből, hogy mindennek, amiben ő enged, külön súlyt adjon. Kijelentette, hogy az olyan keresztény lovagot, aki a żmujdżiakkal harcolt a lovagrend ellen, igazság szerint halálra kellene ítélni. A király tanácsosai hiába mondtak el újból mindent, amit Jurandról, a lányáról és ama szörnyű sérelmekről tudtak, melyeket a lovagrend Jurandék és a bogdanieci lovagok ellen elkövetett; a nagymester - különös véletlen folytán - csaknem ugyanazokkal a szavakkal válaszolt, melyekkel annak idején Aleksandra hercegasszony felelt meg a bogdanieci Maćkónak:

- Ti ártatlan bárányok képében szerénykedtek, a mieinket meg farkasoknak mondjátok. Ezenközben pedig ama négy farkas közül, kik Jurandówna elrablásában részeltek, már egy is nincsen az élők sorában, míg amaz ártatlan báránykák mind biztonságban járnak ez világban.

S ez igaz is volt, azonban erre az igazságra is megfelelt a jelenlevő taczewi lovag a következő kérdéssel:

---

[117] A lovagrend követe a római Szentszék mellett.

- Úgy van! De avagy csellel, árulással öltek-é meg egyet is közülök? S avagy azok, kik elhulltak, nem valamennyien szablyával kezökben hulltak-é el?

A nagymester nem tudott erre mit szólni, s mikor észrevette, hogy a király szemöldöke összerándul és szeme szikrát szór, mindjárt engedett, mert nem akarta a hatalmas uralkodót kihozni sodrából. Azután megegyeztek abban, hogy mind a két fél kiküldi követeit a foglyok átvételére. Lengyel részről kijelölték a maszkowicei Zyndramot, ki igen kívánta a keresztesek hatalmát közelebbről megszemlélni, és Powała lovagot s velük együtt a bogdanieci Zbyszkót.

Zbyszkónak Jamont knyáz tette e szívességet, azzal, hogy a királynál szót emelt érte, mert gondolta, hogy az ifjú hamarabb is meglátja bátyját, és biztonságosabban el is viszi, ha mint királyi követ megyen el érte. S a király nem utasította el a knyáz kérését, mert az vidám kedve, jósága és kellemes ábrázata révén mind az ő, mind az egész udvar kedvence volt, s az az erénye is megvolt, hogy saját magának soha semmit sem kért. Zbyszko meg is köszönte neki teljes szívéből, mert most már bizonyos volt afelől, hogy kimenti Maćkót a keresztesek karmai közül.

- Téged nem egy ember megirigyel - mondotta -, hogy a felséges úr mellett szolgálsz, de jól van ez így, mert a királynak hozzád való jóságát az emberek javára használod, s náladnál jobb szíve talán senkinek sincsen.

- Jó a felséges úr mellett - felelte a bojárfi -, de én még jobban szeretnék hadba menni a keresztesek ellen, és azt irigylem tőled, hogy te már részeltél e dologban.

Kis idő múlva még hozzátette:

- Tegnap érkezett von Wenden, a toruni komtur, s este szállására hozzá mentek a nagymesterrel és kíséretével egyben.

- Azután Malborgba?

- Oda.

Jamont knyáz elnevette magát:

- Nem hosszú ez az út, de annál savanyúbb lesz, mert a németek a király úrtól semmit meg nem nyerének, s Witold úrban sem leszen gyönyörűségük, mert azt mondják, egybevonta Litvánia minden hatalmát, és Żmujdż ellen megyen.

- Ha a király úr megsegéli, nagy had lesz.

- Ezt kérik az Úrtól minden mi lovagjaink. De ha a felség a keresztény vért szánván, nagy háborút nem is rendelne, megsegéli Witold urat gabonával és pénzzel, meg anélkül sem lesz, hogy valamelyes lengyel lovagok saját jó szándékukból hozzá ne állnának.

- Istenemre! - felelte Zbyszko. - S lehet, hogy ezért maga a lovagrend indít hadat király urunk ellen?

- Ej, dehogy. Míg a mostani nagymester él, ez meg nem történik.

És igaza volt. Zbyszko már régóta ismerte a nagymestert, de most, a Malborgba vezető úton, a maszkowicei Zyndrammal és Powałával együtt csaknem mindig a nagymester oldalán haladt s így még jobban szemügyre vehette és meg is ismerhette őt. Ez az utazás tehát csak megerősíté abban a meggyőződésében, hogy Konrad von Jungingen, a Keresztes Lovagrend nagymestere, sem nem rossz ember, sem nem romlott. Gyakran jogtalanul kellett cselekednie, mert hiszen a lovagrend minden alapja a jogtalanság volt. Gyakran kellett sérelmet okoznia másoknak, mert az egész lovagrend az emberi sérelmeken épült fel. Hazudnia is kellett, mert a hazugságot együtt öröklé a nagymesteri jelvényekkel, s azt ifjúkorától kezdve megszokta politikai

ravaszságnak tekinteni. De nem volt vérszomjas, sem kegyetlen, félte Isten ítélőszékét, s amennyire tudta, fékezte a lovagrend ama méltóságviselő urainak kevélységét és vakmerőségét, kik szándékosan a Jagello hatalma elleni háborút készítették elő. De gyenge ember volt. A lovagrend évszázadok óta annyira megszokta, hogy mindig más tulajdonára lessen, fosztogasson, erővel rabolja vagy csellel foglalja el a szomszéd földeket, hogy Konrad nemcsak ezt a ragadozó éhséget nem tudta megfékezni, de az élete folyamán természetévé vált hajlandóság erejénél fogva, maga is önkéntelenül meghajolt előtte és igyekezett kielégíteni. Régen elmúlt már Windrich von Kniprode kora. Hol voltak már azok az évek, amikor a Keresztes Lovagrendben uralkodó vasfegyelem csodálatba ejtette az egész világot? A lovagrend már Konrad von Jungingen elődje, Konrad Wallenrod alatt is megittasult egyre növekvő hatalmától, melyet az időnként elszenvedett vereségek sem tudtak gyengíteni, elkábult a hírnévtől, a sikertől, az emberi vértől, s ezzel meglazultak azok a kötelékek, amelyek erőben és egységben tartották. A nagymester, amennyire tudta, tiszteletben tartotta a törvényt és az igazságot, amennyire tudta, személyesen enyhítette a lovagrend kezének súlyát, mely a parasztságra, városi polgárságra, sőt a papságra is ránehezedett és a lovagrend földjein hűbérjogon élő nemességet nyomta. Így hát a Malborg közelében élő paraszt avagy városi polgár még élhetett jómódban, sőt meg is gazdagodhatott, de a távolabbi földeken a komturok önkénye, kegyetlensége és fékevesztett kapzsisága eltiport minden törvényt, elnyomta a népet, önkényesen rótt ki adókat, s minden igaz ok nélkül is kifacsarta a lakosság utolsó garasát, kisajtolta könnyét, gyakran vérét is, úgyhogy terjedelmes, nagy országrészeken egyetlen jajszó, nyomorúság és panasz volt a szegény nép élete. Még ha a lovagrend érdeke kívánta volna is, hogy több szelídséggel viseltetnének a nép iránt, mint ahogyan Żmujdżban is volt, az ilyen érdekek veszendőbe mentek a komturok kapzsisága és velük született kegyetlensége miatt. Konrad von Jungingen tehát úgy érezte magát, mint ama kocsis, ki nem bír többé a megvadult lovakkal s a gyeplőt közibük vágva, sorsára hagyja a szekeret. Gyakran nehezedtek a lelkére rossz előérzetek, gyakran jutottak eszébe a prófétai szavak: „Hasznos méhekké rendelem őket, s megerősítvén állatám a keresztény világ küszöbére, de íme, felkelének ellenem, mert nem törődnek lelkével, s nem szánják testét ama népnek, ki tévelygéséből megtért a katolikus hitre és énfelém fordult. Rabszolgává tevék e népet, nem tanítván meg Isten parancsolataira és megvonván tőle a szent szakramentumokat, miáltal még kegyetlenebb pokoli kínokban lesz része, mint ha megmarad pogány állapotában. És háborúskodnak, hogy ragadományra való éhségüket kielégítenék. Ezokáért eljövend az idő, mikoron minden foguk kitöretik, jobb kezük levágatik, jobb lábuk megsántul, hogy megesmérjék bűneiket.”

A nagymester tudta, hogy mennyire igazak e vádak, melyeket egy titokzatos hang Szent Brigitta látomásában emelt a keresztesek ellen. Megértette, hogy az idegen földön, mások sérelmén épült s a hazugságra, alattomosságra és kegyetlenségre alapozott épület nem állhat meg sokáig. Félt, hogy évek óta vérrel és könnyekkel lévén alámosva, a hatalmas lengyel ököl egyetlen ütésére összeomlik - előre érezte, hogy a szekérnek, mellyel megvadult lovak száguldanak, a szakadékban kell elvesznie. Arra törekedett hát, hogy az ítélet, a harag, a vereség s a nyomorúság órája minél később következzék be. Ezért volt az, hogy egyetlenegy dologban, minden gyengesége mellett is törhetetlenül ellene szegült büszke és vakmerő tanácsosainak, s ez az volt, hogy nem engedte az ellentéteket a lengyelekkel való háborúig fajulni. Hiába vádolták félénkséggel és tehetetlenséggel, hiába törekedtek a határszéli komturok minden erejükkel a háborúra; amikor a tűz már-már fellobbant, ő az utolsó pillanatban mindig visszavonult, azután Malborgban mindig hálát adott Istennek, hogy sikerült a lovagrend feje fölé emelkedő pallost visszatartania.

De tudta, hogy ennek egyszer el kell következnie. Ama meggyőződés tehát, hogy a lovagrend nem az Úr törvényein, hanem törvénytelenségen és hazugságon áll, és ennek folytán a

pusztulás közeli napjának előérzete a világ egyik legboldogtalanabb emberévé tette őt. Kétségkívül szívesen életét és vérét áldozta volna érte, hogy másképp legyen, s lenne még idejük megtérni az igaz útra, de már maga is érezte, hogy késő! Megtérni - azt jelentené, hogy visszaadni jogos tulajdonosaiknak a terjedelmes televény földeket, melyeket a lovagrend Isten tudja, milyen régen foglalt el s velük együtt rengeteg várost, olyan gazdagokat is, mint Gdańsk. De még ez sem elég! Megtérni egyet jelentene azzal, hogy lemondani Żmujdżról, lemondani a Litvániába való betörésekről, hüvelyébe dugni a szablyát, s végül, végképpen kitakarodni amaz országokból, melyekben már nem volt kit megtéríteniük - és esetleg ismét Palesztinában, vagy valamelyik görög szigeten letelepedni, hogy ott a valódi szaracénok ellen védjék a Keresztet. Ez azonban lehetetlenség volt, mert hiszen egyet jelentett volna a lovagrend pusztulását kimondó ítélettel. Ki egyezett volna bele ebbe? Melyik nagymester rendelhetett volna el ilyesmit? Konrad von Jungingen lelkét és egész életét beárnyékolta a gond, mindazonáltal azt az embert, aki ilyen tanáccsal állt volna elébe, legelsőbben ő maga ítélte volna sötétzárkára, mint kinek értelme megzavarodott. Menni kellett hát tovább, egyre tovább, egészen addig a napig, amelyet az Úr jelöl ki határként. Ment hát ő is, de közben fojtogatták a gondok és a szomorúság. Szakállát és halántékát már megérinté a dér ezüstje, s hajdan szilaj tüzű szemét félig eltakarta megrestült szemhéja. Zbyszko egyetlenegyszer sem látott mosolyt az arcán. De azért ábrázata nem volt fenyegető, még borús sem, csak mintha valami csendes szenvedésben gyötrődött volna. Amint így lovagolt teljes vértezetben, mellén a kereszttel s annak közepében négyszögű mezőben a fekete sassal, vállán bő, fehér palásttal, s ezen szintén kereszttel, olyan volt, mint a testet öltött fenség, tekintély és szomorúság. Konrad valamikor vidám ember volt és szerette a tréfát, most sem vonta meg magát a dús lakmározásoktól, vigasságoktól és lovagi tornáktól - sőt, ő maga is rendelt ilyeneket, de sem a fényes lovagok nyüzsgése közepette, kik vendégségben jártak Malborgban, sem az ujjongó zsivajban, a trombiták rivalgása, a fegyverek csengése közben, sem a malváziával[118] telt serlegek mellett soha fel nem vidult. Mikor minden, ami körülötte volt, szinte árasztotta magából a hatalmat, a pompát, a végtelen gazdagságot, a törhetetlen erőt, mikor a császár és a nyugati királyok követei nagy lelkesedéssel ismerték el, hogy a lovagrend egymaga felér minden királysággal és az egész világ hatalmával - egyedül ő nem ámította magát s egyedül ő emlékezett Szent Brigitta vészjósló szavaira, melyek mindig a fülébe csengtek: „Ezokáért eljövend az idő, mikoron minden foguk kitöretik, jobb kezük levágatik, jobb lábuk megsántul, hogy megesmérjék bűneiket.”

[118] Malvázia-bor. A Kanári-szigeteken termő legjobb borok egyike.

XXXIII

Száraz úton haladtak Chełmza irányában Grudziadzba, ahol égy éjszakára meg egy napra megálltak, mert a nagymesternek döntenie kellett a halászat kérdésében a lovagrend vársztarosztája és a környékbeli nemesek között, kiknek földjei a Visztuláig nyúltak. Onnan a folyón a lovagrend bárkáin mentek tovább egészen Malborgig. A maszkowicei Zyndram, a taczewi Powała meg Zbyszko állandóan a nagymester mellett tartózkodtak, aki kíváncsi volt, hogy különösen Zyndramra milyen hatást tesz a lovagrend hatalma - közelről nézve. Fontos volt neki ezt tudnia, mert a maszkowicei Zyndram nemcsak párviadalban volt bátor és félelmetes vitéz, hanem általában gyakorlott és kiváló hadvezér hírében állt. Az egész királyságban senki sem értett úgy nagy hadak vezetéséhez, csapatok elrendezéséhez és harcbaállításához, várak építéséhez és rombolásához, széles folyókon hidak veréséhez, a különböző népek fegyverzetéhez és a háborús mesterséghez. A nagymester, tudván, hogy a király tanácsában igen sok függött e lovag véleményétől, arra számított, hogy ha a lovagrend nagy gazdagságának és haderejének sikerül őt megfélemlítenie, akkor a háború még hosszú időre kitolódik. Márpedig Malborg puszta látása is félelemmel tölthette el minden lengyel szívét, ez a vár ugyanis, mely a Magasvárból, a Közép- és Elővárból állt, olyan erős volt, hogy a világ egyetlen vára távolról sem vetekedhetett vele.[119] A lovagok a Nogat folyón hajózva már messziről megpillantották az óriási bástyának a mennyboltra vetődő körvonalait. A tiszta, világos időben kitűnően látszott minden, úgyhogy bizonyos idő múlva, mikor a bárkák közelebb értek, a Magasvárban felcsillant a templom tetőzete és feltűntek az egymás fölé kapaszkodó hatalmas falak. Az épületek részben a nyers tégla színében vöröslöttek, de nagyobbrészt ama híres, szürkésfehér vakolattal voltak borítva, melyet csak a lovagrend kőművesei tudtak elkészíteni. E falak óriási méretei mindenen túltettek, amit a lengyel lovagok valaha is láttak. Úgy tetszett, mintha a házak egymásból, egymás tetején nőttek volna ki, hogy a természettől fogva sík területen valóságos hegyet alkossanak, melynek csúcsa maga az Óvár, lejtői pedig a Középvár és a szélesen elterülő Elővár. Az állig felfegyverzett szerzetesrendnek ebből az óriási fészkéből olyan temérdek erő és hatalom áradt, hogy e látványra még a nagymester mindig komor, megnyúlt ábrázata is felderült kissé.

- *Ex luto Marienburg!...* - A sárból Marienburg! - szólt Zyndramhoz fordulva. - De e sarat emberi hatalom össze nem morzsolja.

Zyndram nem felelt s szótlanul itta szemével az eléje táruló látványt, a bástyákat, az óriási méretű falakat, melyeket még rézsútos támaszpillérek is erősítettek.

S Konrad von Jungingen kis idő múlva még hozzátette:

- Te nagy ismerője vagy a váraknak, most azért mit szólasz e mi várunkhoz?

- Úgy nézem, nem olyan vár ez, melyet meg lehetne venni - felelte a lengyel lovag, mélyen elgondolkozva -, de...

- De? Mi kivetni valót látsz benne?

- De minden vár válthatja urait.

A nagymester összevonta szemöldökét.

---

[119] Malborgot II. Frigyes porosz király romboltatta le, a Lengyel Köztársaság bukása után. (A szerző jegyzete.)

- Mi módon értsem e szódat?

- Oly módon, hogy az Úr tanácsvégzése és ítélete el van fedezve az ember szeme elől.

És ismét elgondolkozva szemlélte a falakat, Zbyszko pedig, kinek Powała érthetően megmagyarázta e feleletet, csodálkozva és hálásan nézett a bölcs lovagra. E pillanatban szinte megütötte a nagy hasonlatosság, melyet Zyndram és Skirwoiłła, a żmujdżi vezér között felfedezett. Mindkettőnek egyformán hatalmas feje volt, melyet mintha úgy vertek volna be két széles válla közé, mindkettőnek egyformán hatalmas melle és lőcslába.

Közben a nagymester, nem akarván, hogy az utolsó szó a lengyel vitézé legyen, ismét megszólalt:

- Azt mondják, hogy a mi Marienburgunk hatszorta nagyobb a Wawelnél.

- Ott a sziklán nincs annyi hely, mint itt a síkon - felelte Maszkowice ura -, de úgy látom, a szív nálunk, a Wawelen nagyobb.

Konrad csodálkozva húzta fel szemöldökét:

- Nem értem.

- Mert mi más volna minden várnak a szíve, ha nem a templom? Márpedig a mi nagytemplomunk három olyannal felér, mint ez itt.

Azzal a valóban nem nagy vártemplomra mutatott melynek presbitériumában[120] arany mezőben a Boldogságos Szűz óriási mozaikképe csillogott.

A nagymester megint nem nagyon örült a beszéd ilyetén fordulatának.

- Gyorsak a feleleteid, uram, de annál különösebbek - szólt.

Közben megérkeztek. A keresztesek kitűnő várőrsége nyilván értesítette már a város- és várbelieket a nagymester érkezéséről, mert az átkelésnél néhány fráteren kívül a helybeli trombitások is vártak már rájuk, kik rendszerint játszani szoktak a nagymesternek az átkelések idején. A túlsó parton felnyergelt lovak várakoztak, melyeken a nagymester és kísérete áthaladt a városon, a Csizmadia Kapun, a Verébbástya felé és bevonult az Elővárba. A kapuban Wilhelm von Helfenstein nagykomtur üdvözölte a nagymestert. Ő ugyan már csak a nagykomtur címét viselte, mert teendőit néhány hónap óta a valóságban Kuno Lichtenstein látta el, de az most Angliában időzött, követi küldetésben. Itt volt Kuno rokona, a nagy ispotályos is, azután Konrad Lichtenstein, Rumpenheim, a főséfár, Burghardt von Wobecke, az alkincstartó s végül a kiskomtur, a műhelyek és a vár igazgatásának elöljárója. E magas méltóságokon felül volt még tíz-egynéhány felszentelt barát, kik a poroszországi egyházzal kapcsolatos ügyeket intézték s kemény kezüket erősen éreztették minden más kolostorral és a világi papokkal, kiket még útépítő munkákra, meg jéghordásra is kényszerítettek. Végül velük volt jó néhány világi szerzetes is, vagyis olyan lovag, kiket nem köteleztek a kánoni órák, de hatalmas, szálas termetük (gyengéket a keresztesek nem fogadtak be), széles válluk, göndör szakálluk, szilaj tekintetük inkább a ragadozó német rablólovagokhoz tette őket hasonlatossá, hogynem szerzetesekhez. Szemükből bátorság, keménység és végtelen gőg sugárzott. Nem szerették Konrádot, mert félt a Jagello elleni háborútól; a káptalanban nemegyszer nyíltan is szemére vetették félénkségét, képét a falakra rajzolták, s az udvari bolondokat felbiztatták, hogy szemtől szembe tegyék őt nevetségessé. De látására most színlelt alázattal mégis

[120] A papok számára fenntartott hely a főoltár előtt.

meghajoltak a fejek, különösen, mivel a nagymester idegen lovagok kíséretében vonult be a kapun. Tömegesen ugrottak hozzá, hogy lova zabláját és kengyelét megragadják.

A nagymester pedig, lováról leszállván, azonnal Helfensteinhez fordult s megkérdé:

- Vannak-e hírek Werner von Tettingentől?

Werner von Tettingen mint nagymarsall, vagyis a lovagrend fegyveres erőinek vezére, e pillanatban a żmujdżiak és Witold elleni hadjáratban volt.

- Jeles hírek nincsenek - felelte Helfenstein -, de vannak károk. A vad hordák felperzselték a Ragneta melletti településeket és az egyéb várak körüli mezővárosokat.

- Istenben a remény, hogy egyetlen nagy viadal megtöri gonosz konokságukat - válaszolta a nagymester.

Azzal felemelte tekintetét, ajkai egy pillanatig imára mozdultak, hogy a lovagrend hadainak diadaláért könyörögjön.

Ezután a lengyel lovagokra mutatva, így szólt:

- Íme, a lengyel király küldöttei: a maszkowicei, a taczewi és a bogdanieci lovag, kik a foglyok kicserélése végett jövének velünk. A várkomtur mutassa meg nékik belső házukat, és vendégelje meg illendőképpen.

A keresztesek kíváncsian tekingettek a küldöttekre, különösen a taczewi Powałára, kinek neve mint híres bajvívóé, egyik-másikuk előtt nem vala ismeretlen, azokat pedig, kik a burgundi, a cseh és a krakkói királyi udvarban viselt dolgairól nem hallottak, csodálkozásba ejtette rendkívül hatalmas termete és óriási harci ménje. E paripa méretei valóban oly szokatlanok voltak, hogy a világjárta vitézeket, kik ifjúkorukban a Szentföldön meg Egyiptomban is megfordultak - a tevékre meg elefántokra emlékeztette.

Néhányan felismerték Zbyszkót is, ki annak idején sorompóba is állt Malborgban a vitézi tornákon. Elég barátságosan is köszöntötték, mert emlékeztek rá, hogy a lovagrendben igen nagy tekintélyű Ulrik von Jungingen, a nagymester öccse, őszinte barátságot és hajlandóságot mutatott iránta. A legkisebb figyelmet a maszkowicei Zyndram, vagyis éppen az a lovag keltette, aki pedig nemsokára a lovagrend legrettenetesebb ellenfele és pusztítója lett, mert mikor leszállt a lóról, alacsony, zömök testalkata és magasra húzott vállai folytán csaknem púposnak látszott. Szokatlanul hosszú karjai és lőcslábai az ifjabb fráterek arcára mosolyt csaltak. Az egyik - egy híres tréfacsináló - hozzá is lépett, hogy szóljon véle, de mikor Maszkowice urának szemébe nézett, egyszerre elment a kedve a tréfától s szótlanul állt odább.

Közben jött a várkomtur a vendégekért s magával vitte őket. Előbb egy kis udvarba léptek, amelyben az iskolán, egy öreg lomtáron és a szíjgyártó műhelyen felül csak a Szent Miklós-kápolna volt, azután a Miklós-hídon át beléptek a tulajdonképpeni Elővárba. A komtur bizonyos ideig hatalmas falak között vezette őket, melyeket itt is, ott is kisebb-nagyobb bástyák védtek. A maszkowicei Zyndram szorgosan szemügyre vett mindent, a vezető pedig kérdezés nélkül is szívesen mutogatta a különböző épületeket, mintha fontos lett volna néki, hogy a vendégek mindent pontosan megnézzenek.

- Ama hatalmas épület - magyarázta -, melyet imhol, bal kéz felől magatok előtt láttok, a mi istállóink. Szegény szerzetesek vagyunk, de e világban olyan hírünk vagyon, hogy másutt a lovagok sem lakoznak oly alkalmatosan, mint nálunk a lovak.

- Senki sem vádol titeket nagy szegénységgel - felelte Powała -, de itt az istállókon kívül alighanem más is van, mert a ház temérdek magas s a lovak nálatok sem járnak garádicson.

- Az istálló az alsó traktusban[121] van, s négyszáz ló fér el benne - felelte a komtur. - Fölötte pedig a magtárak és bennük az élelem, akár tíz esztendőre is elegendő. A vár vívására ugyan soha nem kerül sor, de ha úgy lenne is, éhséggel ugyan meg nem veszik.

Azzal jobb felé fordult s a Szent Lőrinc-bástya és a Páncél-bástya között vezette a vendégeket egy másik óriási udvarra az Elővár kellős közepén.

- Vegyék eszekbe kigyelmetek - magyarázta a német -, hogy minden, valamit észak felé látnak, ámbátor Isten kegyelméből már ez is megvehetetlen, még mind csak a *Vorburg*[122] és erősségre semmiképpen nem vetekedhetik a Középvárral, ahová kigyelmeteket vezetem, még kevésbé a Magasvárral.

S valóban, külön árok és külön felvonóhíd választotta el a Középvárat az udvartól. A lovagok csak a jóval magasabban fekvő várkapuban fordultak hátra még egyszer a komtur tanácsára, s innen jól beláthatták amaz óriási négyszöget, mely az Elővár nevet viselte. Ott már ház ház mellett állt, úgyhogy Zyndramnak úgy tűnt, mintha egész város volna előtte. Volt ott leírhatatlan mennyiségű fa, rendben akkora máglyákba rakva, mint egy-egy ház, voltak kőgolyók, gúla alakú halmokban, voltak temetők, *lazarettek*,[123] raktárak, kissé oldalvást, a középen levő tó mellett vöröslöttek a *Tempel*, vagyis a bérmunkások és a cselédség számára szolgáló ebédlőhely és raktár hatalmas falai. Az északi töltés előtt más istállók látszottak, ezekben álltak a lovagok ménjei és a nagymester válogatott lovai, a Malomárok mentén emelkedtek a csatlósok és a zsoldos katonaság lakásául szolgáló épületek, s a négyszögű udvar túlsó felén a különböző intézők és a rend tisztviselőinek lakásai - azután megint raktárak, magtárak, pékműhelyek, ruhatárak, harangöntő műhely, az óriási arzenál,[124] avagy *Karvan*, a tömlöcök, a régi ágyúöntőműhely, s minden épület olyan erős és annyira védett, hogy mindegyikben külön is lehetett volna védekezni, akár egy-egy önálló várban. S az egészet erős falak vették körül, egész sor félelmetes bástyával, a falakon túl, az árok mögött hatalmas cölöpfalkoszorú s csak azon túl, nyugatra hömpölygött a Nogat sárga árja. Északra és keletre egy óriási tó vize csillogott, dél felé pedig a még jobban megerősített Közép-és Magasvár emelkedett.

Félelmetes sasfészek volt ez, melyből csak úgy sugárzott a törhetetlen hatalom. Itt összpontosult az akkori világban ismeretes két legnagyobb erő: az egyház és a kard ereje. Aki az egyikkel szemben meg tudott állani, azt összezúzta a másik. Aki kezet mert emelni rájuk, az ellen egetverő lárma harsant az összes keresztény országokban, hogy ímé: a kereszt ellen rúgódozik.

S nyomban futottak is a lovagok mindenfelől segítségükre. Nyüzsgött is ez a fészek a mindenféle sürgölődő mívesektől és fegyveres néptől, s úgy mozgott, rajzott itt minden, mint a méhkasban. Az épületek előtt, a sikátorokban, a kapuk mellett, a műhelyekben mindenütt olyan sürgés-forgás volt, akár egy országos vásáron. A visszhang szertevitte a kőfaragók kalapácsának és vésőinek kopácsolását, a vízi- és taposómalmok zúgását, a lovak nyerítését, a fegyverek és vértek csengését, a trombiták harsogását, a sípok visítását, az emberi kiáltozásokat és parancsszavakat. Az udvarokon hallani lehetett a világ minden nyelvének beszédét, volt itt mindenféle nemzetből való katona, voltak biztos kezű angol íjasok, kik száz lépésről eltalálták a póznához kötött galambot, s kiknek nyílvesszői úgy ütötték át a vértet, akár a

---

[121] Részben (latin).

[122] Elővár (német).

[123] Kórházak.

[124] Hadszertár.

posztót, látni lehetett a rettenetes svájci talpasokat, kik kétkezes pallossal harcoltak s a vitéz, de ételben és italban mértéktelen dánokat, tréfára és civódásra egyaránt hajlamos francia lovagokat, a szűkszavú és büszke spanyol nemeseket, a fényes olasz lovagokat, a párviadalok legkiválóbb mestereit, kik szerettek selyembe, bársonyba öltözködni, de a viadalhoz törhetetlen velencei, milánói vagy firenzei vértet öltöttek magukra - de voltak itt burgundi és fríz vitézek és minden német országból való német lovagok is. S a tarkabarka sokaságban fel-felvillant egy-egy „fehér palást", az itteni házigazdák és elöljárók köntöse. „Az aranytorony" - vagy pontosabban, a Magasvárban a nagymester belső háza mellett levő külön terem - padlótól a mennyezetéig tele volt pénzzel és nemesfém rudakkal, s ez adta a lovagrendnek a lehetőséget, hogy „vendégeit" méltóképpen ellássa, de lehetővé tette azt is, hogy zsoldos hadakat fogadjon és küldjön a hadjáratokba és minden várába, a bírák, sztaroszták és komturok vezérlete alá. Így forrott itt össze a kard és az egyház hatalmával a mérhetetlen gazdagság és vele együtt a vasszigorral őrzött rend, melyet a vidéken a hatalomittas magabízás már bizonyos mértékig meglazított ugyan, de itt Malborgban még fenntartotta a régi szokásokhoz való ragaszkodás ereje. Az uralkodók nemcsak azért jöttek ide, hogy a pogányok ellen harcoljanak vagy pénzt kérjenek kölcsön, hanem azért is, hogy elsajátítsák a kormányzás művészetét, a lovagok meg, hogy hadimesterséget tanuljanak, mert az egész világon senki sem tudott úgy kormányozni és hadakozni, mint a lovagrend. Mikor hajdan itt megtelepedtek, egy talpalatnyi földjük sem volt, ama szegényes vidéken és néhány váron kívül, melyeket a nem elég körültekintő lengyel herceg ajándékozott nekik és íme, most sok királyságnál nagyobb, hatalmas kiterjedésű országban uralkodtak, mely ugyanám bővelkedik kövér szántóföldekben, gazdag városokban és bevehetetlen várakban. Itt uralkodik és őrködik, mint ahogyan a pók uralkodik szétterített hálójában, melynek minden szálát maga tartja össze. Innen, e Magasvárból, a nagymestertől és egyéb fehérpalástosoktól futottak széjjel a parancsok minden irányban, a hírvivő apródok útján: a hűbéres nemességhez, a városi tanácsokhoz, a polgármesterekhez, bírákhoz, albírákhoz, a komturokhoz és a zsoldos hadak kapitányaihoz s amit itt a szellem és az akarat szült és elhatározott, azt amott azonnal végrehajtotta ezer meg ezer vasököl. Ide futott be a pénz az egész országból, ide a gabona, meg mindenféle élelem, ide jött be az adó a súlyos járomban nyögő világi papságtól és a kolostorokból, melyekre a lovagrend mindig sandán nézett, s innen nyúltak ki a ragadozó karmok minden szomszédos ország és nép felé.

A litván nyelvet beszélő számos porosz nép már eltöröltetett a föld színéről. Litvánia még nemrégen érezte a keresztesek vascsizmáját, mely olyan súlyosan nehezedett mellére, hogy minden lélegzetvételével együtt szíve vére is kiszakadt. Lengyelország a véres płowcei csatában diadalmas volt ugyan a lovagrend ellen, de Łokietek király idejében elvesztette a Visztula bal partján levő birodalmát, vele együtt Gdańsk, Tczew, Gniew és Świeć várakat. A livóniai lovagrend már az orosz földek felé is kinyújtotta kezét s a két lovagrend vállvetve nyomult előre mint a német áradat első hatalmas hulláma, mely egyre szélesebben hömpölyögve öntötte el a szláv földeket.

Egyszerre azonban elhomályosodott a német keresztesek szerencsecsillaga. Litvánia lengyel kézből vette fel a keresztet, s a krakkói trón Jagellóra szállt a gyönyörűséges királylány kezével együtt. Ezzel ugyan a lovagrend sem egy talpalatnyi földet, sem egyetlen várat nem vesztett, de megérezte, hogy az erővel most már erő áll szemben és semmivé lett a jogcím, amelynek alapján Poroszországban megfészkelte magát. Litvánia keresztsége után vissza kellett volna térnie Palesztinába, hogy a Szentföldre igyekvő zarándokokat oltalmazza, de oda visszatérni annyit jelentett volna, mint lemondani a gazdagságról, erőről, hatalomról, az uralkodásról, városokról és földekről és az egész királyságról. A lovagrend tehát vergődni, vonaglani kezdett, rettegésében és vad dühében, mint ahogy ama fertelmes sárkány vergődik, ha oldalába nyilat eresztenek. Konrad nagymester félt mindent egy kockára feltenni, s rettegett

attól a gondolattól, hogy háborúba keveredjék a nagy királlyal, Lengyelország és Litvánia uralkodójával és amaz óriási orosz birtokok urával, melyeket Olgierd ragadott volt ki a tatárok kezéből. De a keresztesek többsége háborúra törekedett, mert érezte, hogy ezt az élethalálharcot addig kell megvívniuk, míg erőik érintetlenek, míg a lovagrend varázsa el nem homályosul, míg az egész világ néki siet segítségére, míg a pápa villámai le nem csapnak erre a fészekre, melynek most már nem az volt az élethivatása, hogy a kereszténységet terjessze, hanem szinte életkérdésévé vált a pogányság fenntartása.

Közben pedig a népek és nemzetek között, valamint a királyi udvarokban Jagellót meg Litvániát vádolták azzal, hogy ez a keresztség csak színlelt és hamis, lehetetlennek mondották, hogy egy esztendő alatt megtörténhetett légyen az, amit a lovagrend kardja évszázadokon át nem tudott elérni. Lázítottak Lengyelország és uralkodói meg lovagjai ellen, kiket a pogányság védőinek és gyámolítóinak neveztek. S ezek a hangok, melyeknek egyedül csak Rómában nem adtak hitelt, széles hullámokban terjedtek el szerte a világon, s Malborgba vonzották a hercegeket, grófokat és lovagokat délről és nyugatról, miáltal a lovagrend visszanyerte önbizalmát s ismét érezni kezdte régi erejét. Marienburg hatalma a maga félelmetes erejű váraival és Elővárával most jobban elkápráztatta az embereket, mint bármikor. Hatott a gazdagság, a felszínes rend, úgyhogy az egész lovagrend olyannak látszott, mintha hatalma még évszázadokon át nagyobb és győzhetetlenebb lenne, mint bármikor. És a hercegek, a vendéglovagok, sőt a nagymesteren kívül a kereszteslovagok sem értették meg, hogy Litvánia keresztsége óta olyasvalami történt, mintha a Nogat hullámai, melyek egyik oldalról a félelmetes várat védték, most csendben, de kérlelhetetlenül kezdenék alámosni a falakat. Senki sem értette, hogy ebben az óriási testben az erő még megmaradt ugyan, de a lélek elröppent belőle. Aki csak most jött s meglátta ezt az *ex luto* épült Marienburgot, ezeket a falakat, bástyákat, a kapukon, a házakon és a palástokon díszlő fekete kereszteket, annak kétségkívül az az érzése támadt, hogy a kereszteséknek ezen az északi fellegvárán a pokol kapui sem vehetnek diadalmat.

Ilyen érzéssel szemlélte Malborgot a taczewi Powała és Zbyszko is, ki pedig már korábban is járt itt néhányszor, de így nézte a náluk sokkal élesebb látású maszkowicei Zyndram is. Az ő arca is felhőssé vált, mikor a bástyák és óriási falak között nyüzsgő fegyveres katonák tömegét látta s önkéntelenül azok a büszke szavak jutottak eszébe, melyekkel nemrégen Kazimierz királyt fenyegették meg a keresztesek:

„Nagyobb a mi erőnk, s ha nem engedsz, Krakkóig űzünk szablyánk élével.”

De közben a várkomtur tovább vezette őket, be a Középvárba, melynek keleti részében voltak a vendégházak.

XXXIV

Maćko és Zbyszko sokáig összeölelkezve álltak, hiszen mindig szerették egymást, s kölcsönös vonzalmukat még fokozták az utolsó évek közös élményei és szerencsétlenségei. A vén lovag csak egy pillantást vetett Zbyszkóra s azonnal kitalálta, hogy Danusia már nem él. Nem is kérdezősködött felőle, csak erősen magához ölelte öccsét. Talán ennek az ölelésnek az erején át akarta megnyugtatni afelől, hogy nem maradt árván, mert íme, van egy közeli lélek, mely mindenkor kész balsorsát megosztani.

De mikor könnyeik némileg elmosták szomorúságukat és fájdalmukat, Maćko hosszas hallgatás után megkérdezte:

- Elragadták-e ismét tőled, avagy karjaid között múlt el?

- Karjaim között, mikor már-már Spychówba értünk volna - felelte az ifjú.

Azután elbeszélte, hogyan s miképpen volt, feltörő zokogása és sűrű sóhajtozása minduntalan meg-megszakította a beszédet. Maćko meg figyelemmel hallgatta, közben ő is nagyokat sóhajtott, s a végén megint csak faggatni kezdte:

- Hát Jurand úr él-e még?

- Mikoron eljövék, még életben volt, de nemigen van már néki hosszú ideje ez világon. Aligha látom többé.

- Akkor tán jobb lett volna el sem jönni.

- Hogyan hagyhattam volna itt kigyelmedet?

- Néhány héttel előbb vagy utóbb, már egyfene!

De Zbyszko figyelmesen nézett rá, aztán így szólt:

- Úgyis alighanem valami nyavalyával veszkődék itt kigyelmed, hiszen olyan az ábrázata, akár Piotrowiné.

- Igen, mert idefent süt ugyan a napocska, de a föld alatt mindig hideg és nedves minden, mivelhogy itt a vár körül mindenütt víz vagyon. Már azt hivém, végleg megesz a penész. Annyi levegő sincs ott, amennyit az emberfia magába szívna s hozzá még a sebem is kiújult, tudod... az, kiből Bogdaniecben a medveháj hozta ki a vasat.

- Emlékszem - felelte Zbyszko -, mert Jagienkával együtt voltunk hódlesen. Kigyelmedet hát a föld alatt tartották az ebfiak?

Maćko bólintott:

- Igazán szólva, nem nagyon kedvelének itt engem, s már fölöttébb rosszul állt a dolgom. Nagy itt a gyűlölködés Witold úr és a żmujdżiak ellen, de még nagyobb azok ellen, kik közülünk őket segélik. Hiába mondtam el nékik, miért jöttünk ide a żmujdżiakhoz. Hamarosan leütötték volna a fejemet, s ha meg nem tették, csak azért, hogy a váltságpénz veszendőbe ne menjen. Hiszen tudod, a pénz még a bosszúnál is kedvesebb nékik, meg aztán jó voltam nékik bizonyságnak arra, hogy íme, a lengyel király a pogányokat segéli. Merthogy a szerencsétlen żmujdżiak várván-várják a keresztvizet, csak éppen nem az ő kezükből, azt mi, kik köztük voltunk, bölcsen tudjuk, de a keresztesek úgy tesznek, mintha nem tudnák és minden udvarnál vádolják őket, s velük együtt király urunkat is.

Beszéd közben Maćkót meglepte a fuldoklási roham, úgyhogy el is kellett hallgatnia, csak mikor egyet-kettőt szusszantott, folytatta tovább:

- Talán el is vesztem volna a föld alatt, igaz ugyan, hogy Arnold von Baden, szintúgy a váltságdíj kedvéért, szót emelt értem, de néki nem sok becsülete van közöttük s csak medvének hívják. Szerencsére de Lorche, megtudván a dolgomat Arnoldtól, fölöttébb nagy lármát csapott. Nem vagyok tudója, elmondta-é ezt néked, mert szívesen elhallgatja jóságos cselekedeteit... Őt sokra tartják itten, mert valahanapján egy de Lorche magas méltóságokat viselt a lovagrendben, s ez is jeles nemzetségből való és gazdag is. Megbeszéllette nékik, hogy ő a mi foglyunk, ha tehát fejemet vennék, avagy a tömlöcben veszejtenének éhen, vagy netán a nagy nedvességtől pusztulnék el, akkor hasonlatosképpen te is fejét veszed néki. Megfenyegette a káptalant, hogy hírét viszi a nyugati udvarokba, mi módon bánnak a keresztesek felövezett lovagokkal. Erre fölöttébb megijedének, s bevittek az ispotályba, hol a levegő is, meg az élelem is jobb volt.

- Istenemre! De Lorchétól egy grzywnát el nem veszek!

- Kedves dolog az ellenségtől pénzt elvenni, de méltó dolog a barátnak elengedni - felelte Maćko -, s minekutána király urunkkal, amiként hallám, megvan az egyezség a foglyok kicserélésére, így hát érettem sem kell fizetned.

- Bah! Hát lovagi szavunk? - kérdezte Zbyszko. - Az egyezség egyezség, de Arnold becstelenségünket vethetné szemünkre.

Maćko e szavak hallatára nagy gondokba merült, hosszasan tűnődött s csak aztán felelte:

- De azért valamit mégis le lehetne alkudni belőle.

- Magunk szabtuk meg a váltságunkat. Avagy most már kevesebbet érünk?

A vén lovag most még nagyobb gondokba merült, de szemében megcsillant a csodálat s az öccse iránti végtelen szeretet.

- Derék oltalmazója a becsületnek! Ilyen ez már születésétől fogva - morogta mintegy önmagának.

Aztán nagyot sóhajtott, mire Zbyszko, azt hivén, hogy a von Badennek fizetendő grzywnákat sajnálja, így szólt:

- Pénz amúgy is van bőven, tudja kigyelmed, csak balsorsom ne lenne olyan nehéz.

- Isten majd jóra fordítja! - felelte a vén lovag megindultan. - Nékem már nem sok időm van ezen a világon.

- Ne szóljon így kigyelmed! Majd megtér az egészsége, csak járja át a szél.

- A szél-e? Tudod, az a fiatal csemetét meghajlítja, de a vén fát megtöri.

- Oda se neki! Nemigen odvasodnak még kigyelmed csontjai! Messze még a vénség. Afelől ne búsuljon!

- Ha a te sorod vidám volna, én is örvendeznék. Meg aztán van énnekem más jó okom is a búsulásra, de nem is csak nekem, hanem mindnyájunknak.

- Mi légyen az? - kérdezte Zbyszko.

- Emlékszel-e, mi módon feddtelek Skirwoiłła táborában azért, hogy a keresztesek nagy hatalmát dicsőítéd? Odakint a csatamezőn kemény ez a mi népünk, de közelről én is csak most szemlélem meg emez itteni ebfiakat...

E szavaknál leeresztette hangját, mintha attól félne, hogy valaki meghallja:

- S most látom csak, hogy te szóltál igazán, nem én. Olyan temérdek erő, olyan hatalom ez, hogy az Úr keze oltalmazzon meg tőle! Viszket ám a lengyel vitézek tenyere, nagy kedvvel esnének már a németre, de nem tudják, hogy minden nép, minden király a kereszteseket segéli, a pénz több náluk, meg a harci mesterség gyakorlása is, a váraik is erősebbek, a hadi szerszámuk is jelesebbek. Az Úr karja oltalmazzon meg tőlük!... Nálunk is, meg emitt is beszélik, hogy jönnie kell a nagy háborúnak, de ha eljövend, Isten legyen irgalmas királyságunknak és nemzetünknek egyaránt!

Azzal két tenyerébe szorította őszülő fejét, könyökét térdére támasztotta és elhallgatott.

Erre Zbyszko szólalt meg:

- No, ugye? Párviadalban a mieink közül nem egy erősebb náluk, de a nagy viadalomban... most már kigyelmed is látja.

- Hej, látom, látom! S adja Isten, hogy eme királyi követek is eszükbe vegyék, különösen pedig a maszkowicei lovag úr.

- Láttam ám, hogyan megfelhősödék őkigyelme orcája. Nagy tudója ő a hadi mesterségnek, mondják is, hogy a világon senki sem érti nála jobban az hadak vezérlését.

- Ha igaz, tán mégsem lesz háború.

- Ha a keresztesek észreveszik, hogy náluk a nagyobb erő, akkor bizonnyal lesz. S meg is mondom kigyelmednek őszinte szívvel: fordulna már erre vagy amarra, mert sehogyan sem jó tovább is így élni...

Most Zbyszko horgasztotta le a fejét, mintha a saját meg az egész nemzete balsorsa nyomná, és Maćko szólt:

- Hej, de kár ezért a mi derék királyságunkért, s bizony félek én, hogy az Úr meg ne büntessen fölöttébb nagy vakmerőségünkért. Emlékszel-e, mi módon volt akkornapján, a waweli nagytemplomban mise előtt, amikor fejedet akarták venni, aztán mégsem vették... hogyan berzenkedének a mi nemes uraink a Sánta Timur ellen, aki pedig negyven királyság ura és hegyeket rakatott emberfejekből... Nem elég nékik a keresztesek! Egyszerre mindenkit ki akarnának hívni, s íme, ebben lehet az Úr káromlása.

Zbyszko e visszaemlékezéstől szőke fejéhez kapott, mert váratlanul rettenetes fájdalom szállt rá s felkiáltott:

- Hát ki oltalmazott meg engem akkoron az hóhér pallosától, ha nem ő! Ó, Jézusom! Én Danuśkám!... Ó, Jézusom!...

Haját tépte, azután meg öklét rágta, így akarván elnyomni zokogását, mert szíve összefacsarodott a hirtelen fájdalomtól.

- Csendesedj, fiam! Tekints Istenre!... Csendesedj! - csitította Maćko. - Mi hasznod ebből? Bírd le magad! Csendesedj!...

De Zbyszko sokáig nem tudott lecsillapodni, csak akkor tért magához, mikor Maćko - ki még valóban beteg volt - annyira elgyengült, hogy megtántorodott, a padra rogyott, s értelme egészen elhomályosodott. Ekkor az ifjú lefektette a heverőre, megitatta borral, melyet a várkomtur küldött nekik, s ott virrasztott fölötte, míg a vén lovag el nem szenderült.

Másnap későn ébredtek, s egészen felüdültek az éjszakai pihenéstől.

- No - kezdte Maćko -, úgy látom, még nincs itt az én időm, magam is úgy vélem, ha a szél megfúj, még lóra is ülök.

- A követek még néhány napig itt időznek - felelte Zbyszko -, mert az emberek egyre járnak hozzájuk a foglyokért való kérésekkel, kiket a Mazowszén avagy Wielkopolskában a dúlások idején fogdostak össze, de mi mehetünk, amikor kigyelmed kívánja s csontjai elég erőre kapnak.

E pillanatban lépett be Hlava.

- Nem tudod, mit csinálnak a követek? - kérdezte a vén lovag.

- A Magasvárat meg a templomot szemlélik - felelte a cseh. - A várkomtur maga vezeti őket, azután meg a nagy refektóriumba mennek ebédezni, melyre a nagymester kigyelmeteket is meg akarja hívni.

- Hát te reggel óta mit míveltél?

- Megnéztem a német zsoldos gyalogosokat, kiket a kapitányok gyakorlának, s összehasonlítottam a mi cseh talpasainkkal.

- Emlékszel még, milyen a cseh katona?

- Növendék legényke voltam, mikor a zgorzelicei lovag úr foglyul ejtett, de jól emlékszem, mert gyerekkoromtól fogva mindig kedves vala nékem az vitézekben való gyönyörködés.

- No és?

- És semmi! Igaz, derék katonák a keresztes gyalogosok és jól gyakorlottak, de ezek csak amolyan ökrök, a mi cseh legényeink meg farkasok. Ha valamire netán sor kerülne, kigyelmetek is tudják, az ökör nem falja föl a farkast, de a farkas fölöttébb szereti az ökörhúst.

- Ez igaz - hagyta rá Maćko, ki nyilván tudott erről valamit -, ki a ti cseh vitézeitekre esik, úgy perdül vissza, akárha sündisznóba ütközött volna.

- A viadalban a lovon való vitéz tíz gyaloggal felér - jegyezte meg Zbyszko.

- De Marienburgot csak gyalogkatonaság veheti meg - felelte Hlava.

Ezzel be is fejeződött a gyalogságról szóló beszélgetés, mert Maćko, gondolatait követve, így szólt:

- Ide hallgass, Hlava. Ha jóllakom, s megzsendül csontomban az erő, még ma útnak indulunk.

- Hová? - kérdezte a cseh.

- Tudhatod, Mazowszébe. Spychówba - felelte Zbyszko.

- S ott meg is ülünk?...

Maćko kérdő tekintetet vetett Zbyszkóra, mert eddigelé nem esett szó közöttük arról, hogy tovább mit tegyenek. Az ifjúnak talán volt kész elhatározása, de nem akarván bátyjaurát búsítani vele, kitérőleg felelt:

- Előbb kigyelmed épüljön fel egészen.

- Azután?

- Azután? Megtér Bogdaniecbe. Hiszen tudom, mennyire kedveli ősi fészkünket.

- Hát te?

- Én is kedvelem.

- Nem ellenzem, hogy Jurandhoz menj, mert ha meghal, illendő őt méltóképpen eltemetni, de jól eszedbe vegyed, amit mondok, mert ifjú vagy még, értelemmel föl nem érsz hozzám. Valahogyan boldogtalan föld az a Spychów. Ha valami jó vár még reád, azt másutt leled meg. Spychówban ugyan semmit nem találsz, legfeljebb nehéz gondot, meg gyötrődést.

- Igazán szól kigyelmed - felelte Zbyszko. - De ott van Danuśka kisded koporsója...

- Hallgass! - kiáltott rá Maćko, mert attól félt, hogy Zbyszlót megint elfogja a hirtelen fájdalom, mint tegnap.

De az ifjú arcán megindultság és bánat tükröződött.

- Lesz még idő tanácsot ülni - szólt kisvártatva. - Płockban kigyelmednek amúgy is meg kell pihennie.

- Ott már lesz, ki kigyelmed gondját viseli - vetette közbe Hlava.

- Igaz! - hagyta rá Zbyszko. - Tudja-e kigyelmed, hogy Jagienka ott van? Palotáskisasszonya ő Ziemowitné hercegasszonynak. Hogyne tudná, mikor kigyelmed vitte oda magával. Spychówban is volt, még csodálkozom is, hogy Skirwoiłłánál nem szólt erről kigyelmed.

- Nemcsak, hogy Spychówban volt, de ha ő nincs, Jurand alighanem most is botjával tapogatná az országutat, avagy már régen elveszett volna az útfélen. Az apát úr után maradt örökség miatt vivém magammal Płockba, s azért nem szóltam róla, mert amúgy is hiába tettem volna. Akkornapján te, szegény árvám, semmire sem figyelmezél.

- Fölöttébb kedveli ő kigyelmedet - jegyezte meg Zbyszko. - Istennek hála, semminemű levélre nem volt szükség, de ő mégis kapott levelet a hercegasszonytól és a hercegasszonyon által a keresztes követektől is.

- Isten áldja meg őt ezért, jobb leány nemigen akad nála! - szólt Maćko.

A beszélgetést a maszkowicei Zyndram és a taczewi Powała lovagok érkezése zavarta meg, kik Maćko tegnapi hirtelen elgyengüléséről hallván, eljöttek, hogy meglátogassák.

- Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! - köszönt Zyndram a küszöböt átallépve. - Miképpen szolgál egészséged e mai napon?

- Hála Istennek! Csak úgy lassan! Zbyszko azt mondja, hogy ha a szél megfú, minden jó lészen megint.

- Mert miért is ne lenne?... Lészen is! Minden jól lészen - vetette közbe Powała.

- Elheverésztem amúgy istenigazában - felelte Maćko -, nem mint tinagyságtok, kik, hallom, virradtától fogva talpon vannak.

- Elébb az itteni emberek jöttek hozzám, foglyaikat nevezni - felelte Zyndram -, azután meg a keresztesek gazdaságát szemlélénk meg, az Elővárat és mind a két másikat.

- Jeles gazdaság és jeles várak! - morogta Maćko komoran.

- Az már igaz. A templomon arab ékességek vannak, melyekről a keresztesek azt beszélik, hogy az ilyen építést Szicíliában a szaracénoktól tanulták meg. A várakban meg fölöttébb furcsák a szobák, kiben egyenként, kiben meg csoportosan állnak az oszlopok. Majd meglátják kigyelmetek is a nagy refektóriumot. Mindenütt kegyetlen erősítések, amilyeneket sehol másutt nem látni. Az ilyen falakat még a legnagyobb kőgolyó is ki nem kezdheti. Való igaz, hogy az ilyesmit nézni is kedves dolog az emberfiának.

Zyndram olyan vidáman mondta ezt, hogy Maćko csodálkozva nézett rá, majd megkérdezte:

- Hát sok nagy gazdagságukat, ékes rendjüket, temérdek katonáikat meg vendégeiket látták-é tinagyságotok?

- Mindent megmutogatának, színből a nagy vendégszeretet miatt, de valójában azért, hogy szívünk megolvadna tőle.

- És kigyelmetek mi módon szólnak?

- Úgy, hogy ha megadja az Úr a háborút, kifüstöljük őket innét, messze, hegyeken meg tengereken túlra, ahonnan jöttek.

Maćko egyszerre megfeledkezett betegségéről, s nyomban talpra szökött a nagy csodálkozástól.

- Hogyan, uram? - kiáltotta. - Azt mondják, tenagyságodnak fölöttébb jeles értelme vagyon... Nékem még a fejem is szédült, mikor temérdek hatalmukat láttam... Istenemre! Miből véli tenagyságod e dolgot?

Aztán öccséhez fordult:

- Zbyszko! Kiálts csak, hadd hozzák be ama bort, melyet a keresztesek küldenek nekünk! Üljenek le, lovag uraim, és szóljanak e dologról, mert az én nyavalyámra ennél jobb írt semmiféle medikus ki nem talál.

Zbyszko kíváncsisága is felébredt, ő maga tette az asztalra a boroskancsót s mellé a kupákat, s miután körülülték az asztalt, Maszkowice ura indította a szót:

- Az erősítés semmi. Mert mit emberi kéz rakott, azt emberi kéz el is ronthatja. Tudják kigyelmetek, mi tartja egybe a téglát? A mész! Hát az embereket? A szeretet.

- Istenatyám! Nem is szó, de színméz csurog a szádból, uram! - kiáltotta Maćko.

Zyndram szíve örvendezett a magasztalásnak, s tovább fűzte a szót:

- Az itteni emberek közül ennek az öccse, amannak a fia, a másiknak rokona, veje avagy más atyjafia van rabságunkban. A határmenti komturok küldik őket a mi földjeink dúlására, így hát nem egy ottan vész, a másikat megfogják a mieink, de most már megtudták az emberek az egyezséget, melyet király urunk meg a nagymester kötött egymással, így aztán jó reggel óta járnak hozzánk, megjelentvén a foglyok nevét, kiket íródeákunk rendben összeírt. Elsőbben a helybéli bodnár, egy tehetős német polgár volt nálunk, kinek háza van Malborgban. Ez az ember a végén imigyen szóla: „Tudnék csak szolgálni nagyságtok király urának avagy királyságának, nemcsak minden kincsemet, de még fejemet is odaadnám." Elbocsátám, vélvén, hogy netán Júdás, de azután jött egy Oliva környéki világi pap, ki atyjafia dolgában kért és így szólt: „Igaz-e, uram, hogy haddal készültök a mi porosz urainkra? Akkor hát tudják meg tinagyságtok, hogy ez az egész nép valahányszor így imádkozik: »„Jöjjön el a te országod...«, a ti királyotok eljövetelét óhajtja." Azután még két nemes úr járt nálunk, kik hűbéri földeken ülnek itt, Sztum környékén, s fiaik dolgában jöttek; voltak itt kalmárok Gdańskból meg mívesek, jött egy kwidzyni harangöntő mester is, sokasággal jöttek még másfelől is, de mindegyike egyképpen beszélt.

Egyszerre elhallgatott, felállt, megnézte, hogy az ajtó mögött nem leselkedik-é valaki, s visszatérvén, kissé halkabban folytatta:

- Kikérdezém őket hosszasan minden felől. Ímé, egész Poroszországban gyűlölik a keresztteseket. Nem állhatják őket sem a papok, sem a nemesség, sem a polgárok, sem a parasztnép, de nemcsak az a nép, ki a mi nyelvünket, avagy a poroszét beszéli, hanem még a német is.

Kinek szolgálnia kell, szolgál, de mindnek kedvesebb a dögvész, hogynem a lovagrend... Ez az igazság...

- Bah! De mit használ mindez, mikor a kereszteseknek olyan pogány erejük vagyon - nyugtalankodott Maćko.

Zyndram tenyerével végigsimította hatalmas homlokát, egy darabig gondolkozott, mintha hasonlatot keresne, végül elmosolyodott:

- Vívott-e kigyelmed valahanapján sorompóban?

- Hogyne, nem is egyszer - felelte Maćko.

- Most azért hogyan véled, uram? Nem bukik-e le a nyeregből az első összecsapásra ama lovag, ki jóllehet erősebb mindeneknél, de nyergének hevedere meg kengyelének szíja át van vágva?

- Istenemre!

- No, látja kigyelmed! Ilyen lovag a Keresztes Lovagrend.

- Istenemre! - kiáltotta Zbyszko is. - Ennél okosabbat könyvből sem olvashatna az ember!

Maćko egészen elérzékenyedett, s kissé remegő hangon szólt:

- Isten fizesse meg! Úgy vélem, tenagyságod fejére külön kell a míveseknek sisakot kovácsolniuk, mert ilyen sisakot készen nemigen lelni.

XXXV

Maćko és Zbyszko úgy készült, hogy azonnal elhagyják Malborgot, de azon a napon, melyen a maszkowicei Zyndram új lelket öntött beléjük, nem indultak el, mert a Magasvárban a követek és vendégek tiszteletére ebédet, azután estebédet rendeltek, melyre mint királyi vitéz, Zbyszko is hivatalos volt, s az ő kedvéért Maćkót is meghívták. Az ebéd szűkebb körben folyt le a pompás, nagy refektóriumban, melyet tíz ablak világított meg, s bordás boltozata, ritka építészművészettel, egyetlen oszlopon nyugodott. A királyi vitézeken kívül csak egy sváb gróf meg egy burgundi gróf ült az asztalnál. Ez utóbbi - noha gazdag uralkodók alattvalója - urai nevében pénzkölcsönért jött a lovagrendhez. A helybeliek közül a nagymesteren kívül részt vett az ebéden a négy főrangú kereszteslovag, kiket a lovagrend oszlopainak neveztek, vagyis a nagykomtur, az alamizsnaosztó, a fősáfár, és az alkincstartó. Az ötödik oszlop, vagyis a nagymarsall, ebben az időben a Witold elleni hadjáratban volt foglalatos.

Noha a lovagrend szegénységet fogadott, arany és ezüst edényből ettek és malváziát ittak, mert a nagymester el akarta káprázтatni a lengyel követeket. De hiába volt a sok ízes fogás és szíves kínálgatás, a vendégek hamarosan kezdték unni a lakomát, mert nehéz volt egymással szót érteniök, meg azért is, mert mindannyiuknak illendő volt megőrizniük a komolyságot.

Ezzel szemben az estebéd a rend óriási refektóriumában *(Convents Renter)* sokkal vidámabb volt, mert erre egybegyűlt az egész konvent, és mindazok a vendégek, kik még nem jutottak hozzá, hogy a marsall hadaival Witold ellen vonuljanak. A vidámságot nem zavarta meg egyetlen vita vagy civódás sem. A külföldi lovagok előre sejtették ugyan, hogy valamikor szembekerülnek a lengyelekkel, s ezért már most is sandán méregették őket, de a keresztesek előre megintették, és nagyon szépen meg is kérték, hogy viselkedjenek nyugodtan, mert féltek, hogy a követek személyén át a királyt és az egész királyságot meg találják sérteni. De még ebben az esetben is megmutatkozott a lovagrend rosszindulata, mert figyelmeztették vendégeiket a lengyelek indulatos voltára, mondván: „Ha némi szesz van a fejében, az első élesebb szóért kirángatja a szakálladat, vagy beléd döfi kését.” A vendégek tehát később annál jobban csodálkoztak a taczewi Powała és a maszkowicei Zyndram jólelkűségén és az értelmesebbek mindjárt rájöttek, hogy nem a lengyel szokások vaskosak, hanem inkább a keresztesek nyelve gonosz és fullánkos.

Voltak közöttük, kik az előkelő nyugati udvarokban hozzászoktak a finom vigasságokhoz, ezeknek nem valami jó véleményük alakult ki a kereszteslovagok szokásai felől, mert a lakoma alatt szerfölött lármás muzsika szólt, a lantosok durva dalokat énekeltek, az udvari bolondok vaskos tréfákat engedtek meg maguknak, volt medvetánc, s végül mezítlábas lányok táncoltak a vendégek mulattatására. S mikor az idegenek csodálkoztak, hogy itt a Magasvárban nők is megjelenhetnek, kiderült, hogy e tilalmat már régóta megszegik, s maga a nagy Windrich Kniprode is táncolt itt valahanapján a szépséges Maria von Alflebennel. A keresztesek azzal magyarázkodtak, hogy asszonyembernek csak laknia nem szabad a várban, de a vigasságokra eljöhetnek a refektóriumba, s hogy az elmúlt esztendőben Witold herceg felesége, aki a fejedelmi pompával berendezett, régi ágyúöntőházban, az Elővárban lakott, naponta eljött ide, hogy egy-egy játékra leüljön az arany ostábla mellé, melyet aztán minden este neki ajándékoztak.

Játszottak aznap este is, nemcsak ostáblát és sakkot, hanem kockát is, sőt sokkal többet játszottak, mint beszélgettek, mert a beszédet amúgy is elnyomta az ének és a fölöttébb zajos muzsika. De az általános zsivajban voltak csendes pillanatok is, s egy ilyen percet használt fel

a maszkowicei Zyndram, mikor - mintha semmiről nem tudott volna - megkérdezte a nagymestertől, hogy vajon minden földeken élő alattvalói szeretik-é a lovagrendet.

Konrad von Jungingen így felelt:

- Aki a keresztet szereti, annak a Keresztes Lovagrendet is szeretnie kell.

A válasz tetszett a kereszteslovagoknak és vendégeiknek, fennen magasztalták is érte a nagymestert, aki e dicséretnek örvendezvén, így beszélt tovább:

- Aki nekünk barátunk, annak a mi hatalmunk alatt jól megy sora, aki meg ellenségünk, arra kétféle módunk adódik.

- Kik azok? - kérdezte a lengyel lovag.

- Nagyságod netán nem tudja, hogy én a belsőházamból egy kis fali garádicson járok alá ide a refektóriumba. E garádics mellett nyílik egy bizonyos bolthajtásos szoba, melybe ha nagyságodat bevezetném, azon nyomban megismerné az első módot.

- Úgy van! Úgy van! - helyeseltek a keresztesek.

A maszkowicei Zyndram azonnal megértette, hogy a nagymester nyilván ama „torony”-ról beszél, mely tele van arannyal, amivel a keresztesek mindig szívesen dicsekedtek. Egy kicsit elgondolkozott hát, aztán így felelt:

- Valahanapján, hej, temérdek idő tellett már azóta, egy német császár megmutatott egy bizonyos lengyel követnek, kinek neve Skarbek vala, egy ilyen kamrát, mondván: „Van nékem, mivel megverjem uradat!” Skarbek pedig levoná ujjáról becses aranygyűrűjét, s a többi arany közé vetette, mondván: „Hadd menjen az arany az aranyhoz, mi lengyelek inkább kedveljük a vasat...” És tudják-e, nagyságotok, mi következett azután?... Hundsfeld...

- Mi légyen ama Hundsfeld? - kérdezte egyszerre tíz-tizenkét lovag.

- Hundsfeld - felelte nyugodtan Zyndram -, egy mező, hol az emberek nem győzték a németeket elföldelni, úgyhogy végezetül is az ebek kaparták el őket.

Lovagok és keresztesek e választ hallván, erősen megrendültek. Nem tudták, mit mondjanak, a maszkowicei Zyndram pedig, mintegy befejezésül, hozzátette:

- Arannyal vas ellen nem boldogulsz!

- Úgy véled? - kiáltotta a nagymester. - Úgy hát második módunk: a vas. Látta nagyságod az Elővárban a fegyverkovácsok műhelyeit. Éjjel-nappal dolgoznak ott a kalapácsok, s olyan páncél avagy szablya a világon nincsen, amilyent ezek készítenek.

De erre most már a taczewi Powała nyújtotta ki kezét az asztal közepéig, fogta a singnyi hosszú és arasznyi széles vaskos bárdot, melyet a hús felvágásához használtak volt, s könnyedén tölcsérré, sodorta, mint valami pergamenlapot, majd a magasba emelte, hogy mindnyájan lássák, aztán átadta a nagymesternek.

- Ha szablyáitok is ilyen vasból vannak - szólt -, nem sokra mentek velük.

És önmagának örvendezvén, elmosolyodott, a papok pedig a világiakkal együtt felugráltak helyükről, s tömegesen tódultak a nagymesterhez, azután kézről kézre adták a tölcsérré sodort bárdot, s mindnyájan mélyen hallgattak, mert ilyen erő láttára egyszerre megdermedt a szívük!

- Szent Libórius fejére! - kiáltotta végül a nagymester. - Vasból vagyon a te kezed, uram!

A burgundi gróf még hozzátette:

- S méghozzá jobb vasból, mint e hitvány szerszám. Úgy összetekeré, akárha viaszból lett volna.

- Még orcája meg sem pirosodék, s erei sem duzzadtak meg! - kiáltotta az egyik keresztes-lovag.

- Mert - mondotta Powała -, egyszerű nép a miénk, ki nem ismer annyi bőséget és kényelmet, amilyennek, ímé, tanúi vagyunk, de inai annál szívósabbak.

Az olasz és francia lovagok mindjárt köréje gyülekeztek, s ama dallamos nyelvükön kezdtek hozzá beszélni, melyről Maćko azt mondá, hogy olyan, mintha cintálakat verdesnének egymáshoz. Megcsodálták az erejét, ő meg, összekoccintván velük serlegét, így felelt:

- Nálunk lakmározás közben a vitézek gyakran mívelnek ilyen dolgot, de megesik, hogy a hitványabb bárdot még olyik leányasszony is összesodorja.

A németek szívesen dicsekedtek az idegenek előtt hatalmas testalkatukkal és nagy erejükkel, nagyon szégyellték hát a dolgot, s a méreg is ette őket, így aztán az öreg Helfenstein nagy fennszóval kezdett kiáltozni az asztalon át:

- Gyalázat ez reánk! Nosza, Arnold von Baden, mutasd meg, hogy ímé, a mi csontjainkat sem templomi gyertyákból gyúrták! Adjátok neki a bárdot!

A szolgalegények mindjárt hoztak egy bárdot, s letették Arnold elé, ő azonban, nem tudni, azért-é, mert zavarba jött ennyi tanú láttára, avagy mert valóban kevesebb erő volt az ujjaiban, mint a Powałáéban, csak félbe hajlította a pengét, de összesodorni nem bírta. Erre aztán az idegen vendégek közül, kik előtt a keresztesek már korábban suttogták, hogy télen meglesz a háború Jagello király ellen, nem egy erősen elgondolkozott, s egyszerre rájött, hogy ebben az országban fölöttébb hideg és nehéz a tél, jó lesz hát még idején megtérni a barátságosabb égalj alá, a hazai várba.

Ebben csak az volt a különös, hogy éppen július havában jutottak eszükbe e gondolatok, amikor gyönyörű idő járt, s éppen a legnagyobb volt a meleg.

XXXVI

Zbyszko és Maćko a hercegi udvartól senkit sem talált Płockban, mert a hercegi pár nyolc gyermekével együtt Czerskbe ment látogatóba, ahová Anna Danuta hercegasszony hívta meg őket. Jagienkáról megtudták a püspöktől, hogy állítólag Spychówban maradt, hogy Jurand mellett legyen egész haláláig. Örültek a hírnek, mert ők is Spychówba készültek. Maćko fennen magasztalta Jagienka jó szívét, hogy inkább a haldokló öreghez sietett, aki még nem is rokona, mint a czerski vigasságokra, ahol pedig nem lett volna hiány a táncban és sokféle mulatságban.

- Lehet, hogy azért tette, hogy bennünket el ne kerüljön - mondta a vén lovag. - Régen nem láttam már, és nagy öröm lesz ismét reánéznem, mert tudom, ő is kedvel engem. Alighanem nagyon megnőtt, s talán még szebb, mint valahanapján volt.

- Felette igen megváltozék - felelte Zbyszko. - Szép volt ő mindig, de én úgy emlékeztem reá, mint egyszerű leányzóra, most pedig... akár a királyi termekben forgolódhatnék.

- Úgy megváltozék? Hát hiszen régi nemzetség a zgorzelicei Jastrzębieceké,[125] kik a hadban „Táncra!" szóval kiáltják egymást.

Pillanatnyi csend támadt, aztán megint a vén lovag szólt:

- Bizonnyal úgy lesz, amint mondtam, hogy mihamarabb meg kíván térni Zgorzelicébe.

- Én már azon is csodálkoztam, hogy eljött onnan.

- Mert a beteg apát urat kívánta ápolni, kinek nem volt része igaz gondozásban. Meg aztán félt Cztantól és Wilktől, s én magam mondám, hogy biztonságosabb lesz a gyermekeknek is nélküle, hogynem vele.

- Igaz, hogy az árvákat nem lett volna méltó háborítaniok.

Maćko elgondolkozott.

- De hogy rajtam bosszút nem vettek-e, amiért a leányzót elvivém, hogy Bogdaniecben csak egy fácska is megvan-e, csak Isten a tudója. Nem tudom, megtérvén, megoltalmazhatom-e magam tőlük. Ők fiatal, szívós legények, én meg, íme, megvénhedém.

- Ej no, ezt inkább annak mondja kigyelmed, ki nem ismeri! - felelte Zbyszko.

S Maćko valóban nem mondta ezt komolyan, egészen máson jártatta az eszét, de egyelőre csak legyintett.

- Ha nem esett volna rám ama nyavalya Malborgban, akkor még-még!... De Spychówban erről még beszélünk.

S Płockban meghálván, másnap elindultak Spychówba.

Derűs idő járt, az út száraz, könnyű és emellett még biztonságos is volt, mert az utolsó megegyezés óta a keresztesek megszüntették a határmenti dúlásokat. Különben is a két bogdanieci lovag az olyan utasok közé tartozott, akiket még a haramiáknak is ajánlatosabb volt messziről megsüvegelniök, hogynem közelről tengelyt akasztani vélek, így hát az utazás jól ment, s a Płockból való elindulás után ötödnapra, hajnalban minden baj nélkül Spychówba értek.

---

[125] Vércsefi.

Jagienka, ki úgy ragaszkodott Maćkóhoz, mint legjobb barátjához, csaknem úgy köszöntötte, mintha szülőapja lett volna, ő pedig, bár nem akármi indította meg szívét, fölöttébb elérzékenyült a kedves leányzónak e nagy szívességén. S mikor Zbyszko kicsivel később Jurand felől kikérdezvén átment a beteg *comes*-hez, azután a maga „kisded koporsó"-jához, a vén lovag mélyet lélegzett, aztán így szólt:

- No, kit az Úr el akart szólítani, elszólítá, kit meg akart tartani, megtartá, de én már úgy vélem, vége a mi nagy gyötrelmünknek, meg úttalan-utakon, hegyen-völgyön való hányattatásunknak.

Kis idő múlva még hozzátette:

- Hej! Hová mindenüvé el nem vitt minket az Úr Jézus ez utolsó esztendőkben!

- De az Úr keze pásztorolta kigyelmeteket - felelte Jagienka.

- Igazán mondád, hogy pásztorolt, de azért amondó vagyok, ideje hazatérnünk.

- Míg Jurand úr életben vagyon, illendő volna itt maradnunk - vélte a leány.

- Hogymint van állapota?

- Csak néz felfelé és mosolyog; látszik, már a mennyei paradicsomot nézi, s benne Danuśkát.

- Te viselsz gondot reá?

- Én, de Kaleb atya azt mondja, hogy az angyalok is őrködnek felette. A várbeli gazdasszony tegnap kettőt is látott.

- Azt mondják - jegyezte meg Maćko -, hogy a nemes embernek legméltóbb, ha a harcmezőn hal meg, de ahogyan Jurand úr halódik, úgy nyoszolyán is jó.

- Nem eszik semmit, nem is iszik, csak szüntelenül mosolyog - jegyezte meg Jagienka.

- Menjünk hozzá. Zbyszko is alighanem nála van.

De Zbyszko csak rövid ideig maradt Jurandnál, ki már senkit meg nem ismert, azután elment Danusia koporsójához a föld alatti sírboltba, s ott maradt mindaddig, míg Tolima érte nem ment, hogy estebédhez hívja. Mikor kifelé jöttek, a fáklya fényénél észrevette, hogy a koporsó tele van búza- és gyűrűvirágból font koszorúval s körös-körül a döngölt agyagföld tisztára kiseperve és teleszórva kontyvirággal, gólyahírrel, hársfavirággal, mely csak úgy árasztotta magából a mézillatot. Meg is indult ifjú szíve erre a látványra, s megkérdezte:

- Ki ékesíté fel a sírboltot?

- A zgorzelicei kisasszony - felelte Tolima.

Az ifjú lovag egy szót sem szólt, de egy pillanattal később, mikor Jagienkát látta, hirtelen térdéhez hajolt, s átölelve így kiáltott:

- Isten fizessen meg néked jóságodért és a virágokért, melyeket Danuśkának vittél.

Azzal hangosan felzokogott, a leány pedig átölelte fejét, mintha nénje lenne, ki síró öccsét kívánja elcsendesíteni, és így szólt:

- Ó, én Zbyszkóm, de szívesen megvigasztalnálak egészen - mire neki is megeredt sűrű könnye.

XXXVII

Néhány nappal később Jurand meghalt. Kaleb atya egész héten imádkozott holtteste mellett, mely egyáltalán nem indult oszlásnak - miben mindenki Isten csodáját vélte felfedezni. Egy héten át rajzott a spychówi vár a vendégektől. Azután elkövetkezett a csendesség ideje, mint temetés után rendesen. Zbyszko lejárt a föld alatti sírboltba, néha még számszeríjjal a hátán ki az erdőbe is, de nem lövöldözött az állatokra, csak elgondolkozva járt-kelt, míg egyszer este bement a belsőházba, hol a leányok Maćkóval és Hlavával együtt ültek, s meglepetésszerűen így szólt:

- Azt mondom én, nem jó a bánat senkinek, jobb lesz hát nektek Bogdaniecbe meg Zgorzelicébe megtérni, hogynem itt megülni a szomorúságban.

Csend lett, mert mindnyájan kitalálták, hogy itt fölöttébb fontos beszéd következik, csak kicsivel később szólalt meg Maćko:

- Jobb nekünk, de néked is jobb.

De Zbyszko megrázta szőke üstökét:

- Nem úgy! - szólt. - Megadja az Úr, hogy én is megtérek Bogdaniecbe, de most más út áll előttem.

- Hej! - kiáltotta Maćko. - Azt mondám, vége és ímé, dehogy van vége! Féljed az Istent, Zbyszko!

- Hiszen tudja kigyelmed, hogy fogadást tettem.

- Az hát az oka? Nincs Danuśka, így hát fogadás sincsen. A halál megoldozott fogadásod alól.

- Az én halálom megoldozna, de az övé nem. Istennek esküdtem lovagi becsületemre. Mi módon kívánja kigyelmed? Lovagi becsületemre!

Minden szó, amely a lovagi becsületről esett, varázslatos hatással volt Maćkóra. Az életben az isteni és az egyházi parancsolatokon kívül nem sok egyéb paranccsal törődött, de ez egynéhányhoz tűrhetetlenül ragaszkodott.

- Nem mondom én, hogy esküdet meg ne tartsad - szólt.

- Hát hogyan?

- Úgy, hogy ifjú vagy még, mindenre van időd. Most jer velünk; megpihensz, a nagy fájdalmat és sok sérelmet lerázod magadról, azután mehetsz, ahová kedved viszen.

- Most már megmondom kigyelmednek őszintén, miként a szent gyónáson - felelte Zbyszko -, látja kigyelmed, jövök-megyek mindenüvé, ahová kell, beszélek, eszem és iszom, mint minden ember, de azt megmondom nagy becsülettel, hogy bensőmben, lelkem mélyén sehogyan sem bírok én magammal. Semmi, csak egy fájdalom vagyon bennem, semmi, csak egy szomorúság, semmi, csak ama keserű könnyek, kik maguktól peregnek szememből!

- Akkor idegenek közt éppen legrosszabb lesz néked.

- Nem! - ellenkezett Zbyszko. - Isten a látója, hogy Bogdaniecben végképpen elvesznék. Ha azt mondom kigyelmednek, nem, elhiggye, hogy nem tehetem! Viadal kell nékem, mert a csatamezőn könnyebb felejteni. Érzem, ha teljesítem, amit fogadtam, ha ama megváltott léleknek így szólhatok: mindent megtettem, mit ígértem, csak akkor könnyebbül meg az én

szívem, de előbb nem! Kötéllel fogván sem tudna kigyelmed megmarasztalni engem Bogdaniecben...

E szavak után olyan csend lett a szobában, hogy a mennyezet alatt repkedő legyek zümmögése is hallatszott.

- Inkább menjen, hogynem Bogdaniecben vesszen el - szólalt meg Jagienka.

Maćko két kezét tarkóján összefonta, ami szokása volt nehéz gyötrődése idején, aztán nagyot sóhajtva kiáltotta:

- Hej, erős Isten!...

Jagienka tovább beszélt:

- Zbyszko, de te esküdjél, hogyha az Úr megtart, nem maradsz itt, hanem megtérsz hozzánk.

- Mért is ne térnék?! Spychówot ugyan el nem kerülöm, de nem maradok itt.

- Mert - folytatta a leány csendesebben -, ha ama koporsóról vagyon szó, azt elvihetjük néked Krześniába...

- Jagus! - tört ki Zbyszko.

S a megindultság első pillanatában nagy hálálkodással borult a leány lábához.

XXXVIII

A vén lovag mindenáron együtt akart menni Zbyszkóval Witold herceg hadaihoz, de az ifjú hallani sem akart erről. Megkötötte magát, hogy ő bizony egyedül megy, kíséret és szekerek nélkül, mindössze három lovas legényt visz magával, kik közül az egyik vitte volna az élelmet, a másik a fegyverzetet meg a gúnyát, a harmadik meg a medvebőrgereznákat az alváshoz. Hiába könyörgött Jagienka meg Maćko, hogy legalább Hlavát vinné magával, mint kipróbált erejű, hűséges fegyverhordozót, megkötötte magát, és nem akarta, mondván, hogy feledni akarja nagy fájdalmát, mely szívét gyötri, márpedig Hlava jelenléte emlékezetébe idézne mindent, ami volt és elmúlt.

De még indulása előtt fontos tanácskozások folytak, hogy mi történjék Spychówval. Maćko azt ajánlotta, hogy adják el az egész birtokot, mert hogy szerencsétlen föld az, mely senkinek nem hoz mást, mint bajt és balsorsot. Sok-sok mindenféle drága kincs volt ott, pénz, fegyverzet, lovak, mindenféle bunda, gúnya, drága prémek, értékes szerszámok és gulyák. Maćko tehát lelkében arra törekedett, hogy evvel a nagy gazdagsággal Bogdaniecet tegyék nagyobbá, fényesebbé, mert az ősi fészek minden egyéb földnél kedvesebb volt szívének. Sokáig tanácskoztak a dolog felett, de Zbyszko semmi áron nem akart beleegyezni az eladásba.

- Hogyan tehetném meg, hogy Jurand úr tetemeit eladjam? Így fizessek mindama jóért, mivel engem elláraszta?

- Megígértük néked, hogy Danuśka koporsóját elvisszük - felelte Maćko -, éppen így elvihetjük Jurand tetemeit is.

- De itt együtt nyugszik őseivel, Krześniában pedig igen epekednék utánuk. Ha Danuśkát elviszik kigyelmetek, ő itt marad gyermekétől messze, ha meg őt is elviszik, ősei maradnak őnélküle.

- Mért nem veszed eszedbe, hogy Jurand a paradicsomban naponta szemlélheti valamennyiüket, mert ímé, Kaleb atya egyre azt mondja, hogy a paradicsomban van - felelte a vén lovag.

De a pap Zbyszko pártjára állt:

- A lelke a paradicsomban, de a teste az utolsó ítélet napjáig a földön marad - jegyezte meg.

Maćko kissé elgondolkozott, s gondolatait tovább fűzve, hozzátette:

- Igaz, hogy Jurand úr nem láthatja azokat, kik nem részelének a megváltás áldásában, de erre nincs orvosság.

- Minek fürkésznénk, tudakolnánk az Úr útjait! - felelte Zbyszko. - De azt se adja az Úristen, hogy valami idegen ember lakozzék itt, e szent porok fölött. Jobb, ha mindegyiküket itthagyjuk, Spychówot meg el nem adnám, ha egész hercegséget adnának is érte.

Most már Maćko is látta, hogy itt nincs mit tenni, ismerte öccse makacsságát, s lelke mélyén szerette és becsülte is, csakúgy, mint minden más tulajdonságát. Kis idő múlva tehát hozzátette: - Igaz, hogy a fiú ellenem szól, de igazán szól.

Azért mégiscsak gondokba merült, mert nem tudta, mitévő legyen. Most azonban Jagienka, ki eddig hallgatott, új tanáccsal állt elő:

- Ha találnánk derék, becsületes embert, ki itt Spychówban gazdálkodnék, avagy bérbe venné a birtokot, az lenne csak az igaz jó dolog. Legjobb lenne mégis bérbe adni, mert akkor elvetnétek minden gondját, a pénz meg csak bejönne érte. Netán Tolima?... Öreg ugyan meg inkább a háborúban járatos, hogynem a gazdálkodásban, de ha ő nem is, akkor talán Kaleb atya?...

- Kedves kisasszonyom! - felelte a pap. - Tolimának is, nékem is kedves a föld, de már csak az, ki majdan reánk borul, s nem amelyen járunk.

Azután Tolimához fordult:

- Igaz-e, öreg?

Tolima tenyeréből tölcsért formált hegyes füle körül s megkérdezte:

- Miről légyen a beszéd?

S mikor hangosabban megismételték, így szólt:

- Szent igaz! Nem gazdálkodás az én mesterségem! A csatabárd mélyebben szánt, mint az eke... Uramat és kisasszonyomat szívesen megbosszulnám még...

S kinyújtá sovány, de inas kezét, melynek ujjai úgy görbültek be, mint a ragadozó madár karmai, azután farkaséhoz hasonló ősz fejét Maćko és Zbyszko felé fordítva, hozzátette:

- Németekre vigyenek magukkal kigyelmetek, az az én szolgálatom!

És igaza is volt. Sok jószággal gyarapította ő Jurand gazdagságát, de csak viadalban, zsákmányolás által, nem pedig gazdálkodással.

Jagienka, ki e beszélgetés alatt azon gondolkozott, hogy mit mondjon, most megszólalt:

- Ide fiatal legény kellene, kinek helyén van a szíve, mert ímé, közel a keresztesek határa; olyan, ki, nemhogy elrejtőznék a német elől, hanem inkább keresné őket. Úgy vélem, hát, bántódás ne essék, Hlava legjobban megtenné...

- No, nézzék, mi módon okoskodik! - méltatlankodott Maćko, mert akárhogy szerette Jagienkát, sehogyan sem fért a fejébe, hogy ilyen kérdésekben a fehérnép is szót emeljen, ki méghozzá nem is asszony, hanem afféle hosszú hajú leányzó.

De a cseh felállt a padról, amelyen ült, és így szólt:

- Isten a tudója, szívesen mennék én Zbyszko lovag úrral a hadba, mert már megsimogatánk mi együtt néhány németet, s egy-kettő elkelne még... De ha maradnom kell, maradok... Tolima bátya jó barátom, s ő ismer is engem... Az meg mit árt nékem, hogy a keresztesek fala idáig ér? Inkább az a jó! Majd meglátnánk, ki unja meg előbb a szomszédságot! Mit féljem én az ő közelségüket, féljenek ők engem. Azt se adja az Úr Jézus, hogy kigyelmeteket megkárosítanám a gazdaságban, és magam felé kezdenék seperni. Ebben már az én kisasszonyom legyen tanúbizonyságom, ő a tudója, hogy hamarább százszoros halált halnék, hogynem olyan dolgot míveljek, amiért ne nézhetnék becsülettel a szemébe... A gazdasághoz annyit értek, amennyit Zgorzelicében ellestem, de úgy vélem, inkább fokossal meg szablyával kell itt gazdálkodni, hogynem ekével. Nagyon kedvem szerint volna e dolog, csak éppen így en... itt maradni...

- Miért? - kérdezte Zbyszko. - Miért vonakodol?

Hlava nagy zavarba jött, s nyögdécselve folytatta:

- Mert ha a kisasszony elmegy, magával visz mindenkit. Mert hadakozni jó, gazdálkodni is, de így, egyedül... minden segítség nélkül... Mert íme, igen nagy sóvárgás emésztene engem kisasszonyom után is, meg... hogy is kellene szólnom... mert lám, a kisasszony sem egyedül jár az világban... s ha itt nékem senki segítségemre nem volna, akkor nem is tudom!...

- Miről beszél e legény? - kérdezte Maćko.

- Kigyelmednek igen éles értelme vagyon, s mégis semmit meg nem látott? - kérdezte Jagienka.

- Mit láttam volna?

De a leány válasz helyett Hlavához fordult:

- Hátha Anulka itt maradna veled, kibírnád?

Erre a cseh úgy vetette magát a leány lábához, hogy a döngölt földről egész porfelhő csapott fel.

- Vele akár a pokolban is! - kiáltotta, úrnője lábát átölelve.

Zbyszko csodálkozva nézett csatlósára, mert eddig erről semmit sem tudott, és nem is gondolt. Maćko is lelke mélyéből csodálkozott, hogy mennyi mindent jelent az asszonynép minden emberi dologban, és hogy íme, a fehérnép által minden sikerülhet, de éppen úgy minden félre is csúszhat.

- Hála legyen Istennek - mormogta -, hogy engemet már mi sem von feléjük.

De Jagienka megint Hlavához fordult:

- Most még csak azt kell tudnunk, hogy vajon Anulka is kibírja-é veled?

Be is hívta a leányt, s az úgy jött, hogy nyilván tudta, vagy legalábbis sejtette, miről van szó, mert karjával eltakarta szemét, s fejét úgy lehorgasztotta, hogy csak szőke haja választéka látszott, mely most a nap ráeső sugaraitól még világosabb volt, mint máskor. Előbb megállt az ajtó mellett, aztán Jagienkához szökve térdre rogyott, s arcát elrejtette úrnője szoknyájának redőiben.

Hlava is letérdelt mellé, úgy szólt Jagienkához:

- Áldj meg hát minket, kisasszonyom...

XXXIX

Másnap elérkezett Zbyszko elutazásának ideje. Magas harci ménjén ült, szerettei pedig körülötte álltak. Jagienka, kengyele mellett állván, ráemelte bánatos, kék szemét, mintha elválásuk előtt még jól meg akarná nézni. Maćko Kaleb atyával a másik kengyele mellett állt, rajtuk túl pedig Hlava meg Anulka. Zbyszko hol az egyik, hol a másik oldal felé fordította fejét, rövid szavakat váltván velük, amilyeneket a hosszú útra induló ember szokott: „Legyetek jó egészségben!" - „Isten vezéreljen!" - „Itt az idő!" - „Hej, itt van, bizony!" Már korábban elbúcsúzott mindenkitől; Jagienkától is, kinek átölelte térdét, s úgy köszönte meg hozzá való jóságát, s most, hogy magas harci ménjéről nézett le reá, szeretett volna neki még egy jó szót mondani, mert ráemelt tekintetéből tisztán ezt olvasta ki: „Isten vezéreljen vissza" - s ettől a szíve megtelt igaz hálával, s mintha a leány e néma vallomására válaszolt volna, így szólt:

- Jagus, én hozzád... mint tulajdon, édes húgomhoz... tudod!... egyebet nem is szólok!

- Tudom! Isten veled!

- Bátyámuramra gondot viselj!

- Gondolj ránk...

- Bizonnyal megtérek, ha ugyan el nem veszek.

- El ne vessz!

Jagienka már egyszer mondta neki, hogy: „El ne vessz!" Ez Płockban volt, mikor Zbyszko a háborúról beszélt néki, de most e szavak mintha még mélyebbről jöttek volna a lelkéből, s emellett - talán hogy könnyeit titkolja - lehajtotta fejét, úgyhogy homloka egy pillanatra Zbyszko térdéhez ért. Közben a lovas legények, a kapunál kantárszáron tartván a málhás lovakat, már útra készen énekelni kezdtek:

Ha aranygyűrűm, karikagyűrűm
elvetem,
Holló felkapja, tőle megkapja
kedvesem.

- Indulj! - kiáltotta Zbyszko.

- Útra!

- Isten vezéreljen! Meg a Legszentebb Szűz!...

A lovak patái megdobbantak a felvonóhíd deszkáin, az egyik mén hosszasan felnyerített, a többiek hangosan prüszköltek, s a kis csapat elindult.

De Jagienka, Maćko, a pap, Tolima meg a cseh a maga leánykájával, és mindazok, akik Spychówban maradtak, kiálltak a felvonóhídra s a távozók után néztek. Kaleb atya hosszú ideig kereszteket írt a levegőbe, úgy búcsúzott tőlük, s mikor végre eltűntek a magas égerfabokrok között, így szólt:

- E jel megoltalmazza őket minden veszedelemtől.

Maćko még hozzátette:

- Úgy van, de az is jó jel, hogy a lovak olyan vígan prüszkölének.

De a többiek sem maradtak sokáig Spychówban. A vén lovag elintézte ügyeit Hlavával, ki átvette a birtok bérletét, ő maga pedig fegyveres legényekkel körülvett, hosszú sor szekérrel és Jagienkával elindult Bogdaniec felé. Kaleb atya meg a vén Tolima nem nagy örömmel nézte a sok megrakott szekeret, mert az igazat megvallva, Maćko eléggé kifosztotta Spychówot - de mivel Zbyszko teljesen bátyjára bízta az intézkedést, senki sem mert véle ellenkezni. Ő maga még sokkal többet is elvitt volna, ha ebben meg nem fékezi Jagienka, akivel sokat huzakodott, és korholta is, hogy „hosszú haj, rövid ész" - de azért mégis csaknem mindenben hallgatott rá.

Danusia koporsóját mégsem vitték el, mert mivel Spychówot nem adták el, Zbyszko úgy akarta, hogy itt maradjon őseivel. Elvittek azonban rengeteg pénzt és mindenféle kincset, melyeket Jurand legnagyobbrészt a németektől zsákmányolt számtalan összecsapásában. Maćko nagy kedvteléssel nézegette a jól felmálházott s gyékénnyel betakart szekereket, és lelke mélyén örvendezett a gondolatra, hogy mindez mennyire felemeli Bogdaniecet. Csak az az aggodalom zavarta nagy örömét, hogy hátha Zbyszko elpusztul a hadban. Mindazonáltal, ismervén az ifjú nagy harci készségét, nem vesztette el reményét abban, hogy szerencsésen visszatér, s már előre igaz gyönyörűséggel gondolt erre a pillanatra.

- Talán az Úr akarta így - mondotta önmagának -, hogy előbb elnyerje Spychówot, aztán Moczydołyt, meg ami az apát úr után maradt. Csak térjen meg szerencsésen, rakatok neki méltó várkastélyt Bogdaniecben, aztán majd meglátjuk!

Erre eszébe jutott, hogy a rogówi Cztan és a brzozowai Wilk aligha örülnek meg néki, talán még ki is kell állnia velük, de avval nem sokat törődött, mint ahogy a vén csatamén se igen törődik azzal, ha ismét viadalba kell mennie. Egészsége visszatért, csontjaiban erőt érzett, s tudta, hogy könnyen elbánik ezzel a két duhajjal, kik elég veszedelmesek ugyan, de a lovagi mesterségben egyáltalában nem járatosak. Igaz, hogy nemrégen egészen mást mondott Zbyszkónak, de az csak azért volt, hogy gyorsabb visszatérésre bírja.

„Hej, csuka vagyok én, ők meg csak cigányhalak - gondolta magában -, jobb nékik azon igyekezni, hogy ne igen kerüljenek a szájam elé!"

Más volt az, ami őt nyugtalanította: Isten tudja, mikor tér meg Zbyszko, meg ha visszatér is, Jagienkát egészen húgának tekinti. Hátha a lány is csak úgy néz reá, mint bátyjára, s talán nem kívánja megvárni bizonytalan hazatérését?

Hozzáfordult hát, s így szólt:

- Ide hallgass, Jagna! Nem beszélek én sem Cztanról, sem Wilkről, mert faragatlan legények ők, nem hozzád valók, ki most palotáskisasszony vagy!... De minekutána éveid beteltek... s miként Istenben boldogult úratyád is megmondá, hogy íme, tagjaidban érzed már Isten akaratját, pedig annak is jó néhány éve van már... mit tudom én! Azt mondják, ha a leányzó szűknek érzi fején a pártát, maga is megkeresi, aki azt levenné... Tudom én, sem Cztan, sem Wilk nem lesz az... de hát temagad mi módon véled e dolgot?

- Mire gondol kigyelmed?

- Nem mégy-e hozzá valakihez?

- Én?... Kolostorba megyek, apácának.

- Ne beszélj bolondokat! Hátha Zbyszko megtér?

A leány megrázta fejét:

- Apáca leszek.

- No, de ha megszeretne? Ha nagyon kérne?

A leány elfordította sötét pírba borult arcát, de a szellő, mely éppen onnan lebbent, Maćko fülébe terelte a halk választ:

- Akkor nem leszek.

XL

Egy kevés időt eltöltöttek Płockban, hogy elintézzék az apát hagyatékával és végrendeletével járó dolgokat, azután ellátván magukat a szükséges írásokkal, tovább indultak, útközben nemigen pihentek. Az út könnyű és biztonságos volt, a nagy forróság felszikkasztotta a sarat, összébbvonta a folyók medrét, az országutak meg vendégszerető, rokon nép lakta, békés vidékeken vezettek át. Az óvatos Maćko Sieradžból hírvivőt küldött előre Zgorzelicébe, hogy jelentse Jagienka és az ő érkezését, minek folytán Jaśko, Jagienka öccse, elébük ugratott félútra, s húsz fegyveres legény élén vezette őket haza.

Volt e találkozásban sok öröm, boldog köszöntés és kiáltozás. Jaśko mindig úgy hasonlított Jagienkához, mint egyik tojás a másikhoz, de most már túlnőtt rajta. Szálas, szilaj és vidám legényke volt, akár boldogult atyjaura, kinek nótázó kedvét is örökölte, élénk, akár a szikra. Érezte már korát meg erejét, kész férfinak tekintette magát, s úgy parancsolgatott legényeinek, mint az igazi vezér, azok meg pillanatok alatt teljesítették minden parancsát, mert szemmel láthatólag tisztelték komolyságát és féltek hatalmától.

Álmélkodott is ezen Maćko meg Jagienka, ő pedig nagy örömmel csodálta meg régóta nem látott nénje szépségét meg előkelő finomságát. Elmondta, hogy már készült Jagienkához, csekély hija, s nem találták volna itthon, mert néki is világot kell látnia, emberekkel beszélnie, lovagi készségre szert tennie, alkalmat keresnie itt-ott, hogy a világjáró vendéglovagokkal megmérkőzzék.

- A világot meg az emberi szokásokat megismerni - vélte Maćko -, fölöttébb jó dolog, mert megtanít rá, mi módon viselkedjél, hogyan szólj minden utadban, és kimíveli istenadta értelmedet. De ami a mérkőzést illeti, jobb, ha én mondom meg neked, hogy ahhoz még te gyerek vagy, mintha valami idegen lovag mondaná, ki ráadásul még ki is nevethet, és mások előtt is nevetségessé tehet.

- Majd megjönne a sírása is ama nevetés után - vélte Jaśko -, s ha néki nem is, hát feleségének meg gyermekeinek.

S olyan vakmerően nézett maga elé, mintha a világ minden kóbor lovagjának szemébe akarná kiáltani: „Készüljetek a halálra!” De a vén bogdanieci lovag megkérdezte:

- Hát Cztan meg Wilk békében hagytak? Mert fölöttébb szívesen tekingetének Jagienka felé.

- Ugyan! Wilk elesett Sziléziában. Egy német várra tört, s meg is vette, de hogy a falról valami gerenda esék reá, két nap alatt kilehelte páráját.

- Akkor kár érte. Atyjaura is járt a németekre Sziléziában, kik amott a mi népünket nyomják, zsákmányt is jócskán vett rajtuk... Legrosszabb dolog a várak vívása, mert ennél sem a páncél, sem a lovagi készség nem használ. Adja Isten, hogy Witold úr ne igen vívatná a várakat, hanem jobban a szabad téren nyomná a kereszteseket... Hát Cztan? Véle mi van?

Jaśko felkacagott:

- Megházasult! Egy wysokibrzeki parasztleányt vett feleségül, ki híres vala nagy szépségéről. Hej, de nemcsak szép volt biz a’, hanem tűzrőlpattant is, mert ámbátor Cztannak sokan kitérnek útjából, a menyecske ugyanám megcsapdossa azt a szőrös pofáját, meg az orránál fogva rángatja, akár a láncos medvét.

A vén lovag, ezt hallván, nagy jókedvre derült.

- No, látod! Mind egyforma az asszonynép! Ilyen leszel te is, Jagienka! Istennek hála, hogy e két duhajjal semmi baj nem volt idehaza, mert igazán szólok, csodálom, hogy nem vettek bosszút Bogdaniecen.

- Cztan akart is, de Wilk, ki értelmesebb nála, nem engedte. Eljött hozzánk Zgorzelicébe, megkérdezni, mi történt Jagienkával. Azt mondám, hogy az apát úr után maradt örökséget átvenni ment el hazulról. Ő meg erre: „Akkor hát Maćko mért nem szólt nékem erről?" Én meg vissza: „Avagy magadénak véled-é már Jagienkát, hogy néked minden ő útját meg kellenék jelenteni?!" Erre kicsinyég gondolkozott, s csak azután szólt: „Igaz, nem enyém ő." S minekutána jó értelme vagyon, látszik, mindjárt eszébe vette, hogy kigyelmedet is meg minket is úgy nyer meg magának, ha Bogdaniecet megoltalmazza Cztantól. Meg is verekedének Ławicában, Piasków mellett, helyben is hagyták egymást, amúgy istenigazában, azután meg rendes szokásuk szerint halálra itták magukat.

- Örök világosság Wilk lelkének! - szólt Maćko.

És mélyen fellélegzett, mert örült, hogy Bogdaniecben egyéb kárt nem talál, mint aminek oka csak hosszú távolléte lehet.

És nem is talált; ellenkezőleg, még gyarapodott is a jószág, s az itt hagyott fiatal ménesben már kétesztendős csikókat talált, közöttük a fríz lovagoktól zsákmányolt harci mének ivadékait is, melyek minden szokott méretnél nagyobbak és erősebbek voltak. Kár csak éppen annyi volt, hogy néhány rab megszökött, de csak kevesen, mert csupán Szilézia felé szökhettek, s ott a német vagy az elnémetesedett rablólovagok rosszabbul bántak a foglyokkal, mint a lengyel nemes urak. A terebélyes, vén hajlék azonban már igen-igen romlásnak indult. A szobák döngölt földje megrepedezett, a falak és mennyezetek kihasasodtak, s a kétszáz vagy még több évvel ezelőtt faragott gerendák korhadozni kezdtek. A belső szobákba, melyeket hajdan a bogdanieci „Grady" nemzetség népes serege lakott, a dús nyári esőzések idején befolyt a víz, a tető megrongálódott, s az egész épület megroggyant, olyan volt, mint egy terebélyes, de pudvás gomba.

- Ha gondot viselnének reá, még kitartana, mert nemrégen kezdett romolni - magyarázta Maćko Kondratnak, a vén kasznárnak, ki a földesúr távolléte alatt a gazdaságot kezelte.

Azután hozzátette:

- Én már ellaknám itt halálomig, de Zbyszkónak várkastély dukál.

- Ó, Istenuram! Várkastély?

- He?! Mi okából álmélkodol?

Kedves gondolata volt az öregnek, hogy Zbyszkónak és gyermekeinek várkastélyt építtessen. Tudta, hogy az olyan nemes urat, ki nem közönséges udvarházban, hanem sáncok és karó-bástyák mögött lakik és őrtornya is van, melyből az őrség a vidéket kémleli, azt a szomszédok is mindjárt „tartják valamire" - meg magas méltóságot is könnyebben kap. Maćko enmagának már nem sokat kívánt, de Zbyszko és fiai számára nem volt hajlandó kevéssel beérni, kiváltképpen most, hogy gazdagságuk ennyire meggyarapodott.

„Venné még el Jagienkát - gondolta -, s vele együtt Moczydołyt, meg az apát úr után maradt jószágot, akkor a környéken senki nem volna vele egyenlő... amit adjon meg az Úr!"

De mindez attól függött, hogy Zbyszko visszatér-e - ez pedig bizonytalan volt, és az Úr kegyelmétől függött. Maćko meg is értette, hogy most hát az Úristennel minél jobb békességben kell lennie, s nemcsak semmivel meg nem szabad bántani őt, hanem, amivel csak lehet, maga iránt jó hajlandóságra hangolni. E szándéktól vezettetve tehát nem sajnálta a

krześniai templomtól sem a viaszt, sem a különböző egyéb adományokat, gabonát, vadat; s egy este, betérvén Zgorzelicébe, így szólt Jagienkához:

- Holnap indulok Krakkóba, szent királyasszonyunk sírjához.

Mire a lány ijedtében szinte felugrott a lócáról:

- Avagy valami rossz hírt vett-e kigyelmed?

- Nem vettem én semmilyent, mert még nem is jöhetett, de tudod, még akkoron, mikor ama nagy nyavalyát hozta reám a vas az oldalamban, mikor Zbyszkóval együtt mentetek hódlesre, megesküdtem, ha az Úr visszaadja egészségemet, elzarándokolok királyasszonyunk sírjához. Akkornapján mindenki fölöttébb dicséretesnek mondá e szándékomat, és igaz is! Mert van az Úrnak éppen elég szent szolgálója, de akármelyik apró szentecske sem számít annyit, mint a mi asszonyunk, kit nem kívánnék megharagítani, különösen Zbyszko miatt.

- Igaz a'! Lelkemre igaz! - kiáltotta Jagienka. - De hát csak nemrégen tért meg kigyelmed ama borzalmas vándorlásból.

- Hát aztán? Jobb nékem mindent egyszerre megcselekedni, s azután veszteg megülni idehaza, míg Zbyszko meg nem tér. Csak királyasszonyunk emeljen szót érte az Úr Jézusnál, akkor jó páncélban tíz német sem bánik el vele. Bizony mondom, mindjárt jobb reménységgel építeném meg a várkastélyt.

- Hej, de kemény is a csontja kigyelmednek!

- Igaz, jó erőben vagyok még. De mondok én egyebet is. Jaśkónak amúgy is nagy mehetnékje van már, jöjjön hát velem. Tapasztalt ember vagyok, én meg tudom fékezni, s ha netán akadna valami csetepaté - mert a gyereknek viszket már a tenyere - tudod, hogy nékem a bajvívás nem újság sem gyalog, sem lóháton, szablyával éppen úgy, mint csatabárddal.

- Tudom, senki jobban meg nem oltalmazza őt, mint kigyelmed!

- De úgy vélem, nem lesz alkalom a mérkőzésre, mert míg a királyasszony élt, addig Krakkó nyüzsgött a sok idegen lovagtól, kik szépségét kívánták látni - de most inkább Malborgba igyekeznek, mert hasasabbak a malváziás hordók.

- De hiszen van új királyasszonyunk.

Maćko elhúzta a száját és legyintett:

- Láttam!... Egyebet nem szólok, érted-é?

Kis idő múlva hozzátette:

- Három-négy hét múltán megtérünk.

S így is történt. Csak azt követelte a vén lovag, hogy Jaśko esküdjék lovagi becsületére és Szent György lovag fejére, hogy nem kívánkozik távolabbi útra is - azzal elindultak.

Minden baj nélkül értek Krakkóba, mert az ország békés volt, s az elnémetesedett apró hercegek és a határmenti német rablólovagok támadásától megvédte őket a királyság hatalmától való félelem meg a lakosság harcias bátorsága. Miután a templomban fogadalmat tettek, a taczewi Powała és Jamont knyázfi segítségével bejutottak a királyi udvarba. Maćko azt hitte, hogy az udvarnál is, meg a különböző hivatalokban azonnal kifaggatják a keresztesek felől, mint olyan férfiút, aki jól megismerte és közelről megszemlélte őket. De minekutána a kancellárral és a királyi szablya hordozójával beszélgetett, nagy csodálkozására azt kellett látnia, hogy ezek a keresztesekről nemhogy kevesebbet tudnának, mint ő, hanem bizony még többet tudnak. A legapróbb részletekig tudnak mindenről, ami akár magában Malborgban,

akár a legtávolabbi várban történt. Tudták, milyen komturiák vannak, hol mennyi a katonák száma, mennyi ágyújuk van, mennyi idő kell a hadak összevonásához, s mi a keresztesek szándéka háború esetére. Minden komturról tudták azt is, hogy indulatos ember-é avagy komoly és körültekintő, s mindent pontosan feljegyeztek, mintha a háborúnak már holnap ki kellene törnie.

A vén lovag szívében örvendezett ezen, mert megértette, hogy itt Krakkóban sokkal gondosabban, értelmesebben és hatalmasabban készülődnek ama hadra, mint Malborgban. „Az Úr Jézus ajándékozott nekünk néminemű bátorságot - mondotta magának Maćko -, de úgy vélem, értelmet és körültekintést még többet." S akkor így is volt. Hamarosan azt is megtudta, hogy honnan erednek ezek a hírek: íme, maguk a poroszországi lakosok hozták, a mindenféle rendű és állapotú nép, lengyelek éppúgy, mint németek; mert a lovagrend olyan gyűlöletet keltett maga ellen, hogy Poroszországban mindenki úgy várta Jagello hadait, mint a megváltást.

Maćkónak eszébe jutott, mit mondott annak idején a maszkowicei Zyndram Malborgban - s most nagy elismeréssel ismételgette magában:

„Van ám annak feje! Akár egy cseber!"

S emlékezetébe idézte minden szavát, sőt egyszer észt is tőle kért kölcsön, mert mikor az ifjú Jaśko a keresztesekről tudakozódott, így szólt:

- Bizony, erősek az ebadták, de hogyan véled? Avagy nem bukik-é le a legerősebb lovag is a nyeregből, ha hevedere és kengyelszíja át vagyon vágva?!

- De le ám, olyan igaz, mint ahogyan itt állok - felelte az ifjú.

- No, látod! - kiáltotta Maćko dörgő hangon. - Erre akartalak rávezetni!

- Miért?

- Mert íme, az lovagrend is ilyen lovag.

Kis idő múlva hozzátette:

- De ilyen beszédet nem akárkitől hallhatsz, annyi szent!

S hogy az ifjú még mindig nem volt tisztában vele, miről van szó, magyarázgatni kezdte, azt azonban elfelejtette hozzátenni, hogy hasonlat nem az ő agyában termett, hanem a maszkowicei Zyndram hatalmas koponyájából pattant ki.

XLI

Nem sokáig maradtak Krakkóban, s még rövidebbre szabták volna az ott-tartózkodást, ha Maćko nem tekinti a kis Jaśko kérését, aki jól meg akarta nézni a várost és az embereket, mert minden, amit itt látott, olyan volt neki, mint valami csodálatos álom. A vén lovag azonban rettenetesen vágyott már a házi tűzhely meg az aratás után is, így hát nem sokat használt a nagy rimánkodás, s Mária Mennybemenetelére már meg is tértek, Maćko Bogdaniecbe, Jaśko pedig Zgorzelicébe, nénjéhez.

Ettől fogva életük egyöntetűen folyt tovább, minden idejüket kitöltötte a gazdasági munka, meg a mindennapi falusi tennivaló. Az aratás a lapályon fekvő Zgorzelicében és különösen Jagienka Moczydołyjában nagyon bőséges volt, de Bogdaniec az aszály miatt olyan sovány termést hozott, hogy az aratás és a betakarítás alig adott valami munkát. Általában nem sok szántóföld volt ott, mert a birtok csupa erdő volt, és a földesúr hosszas távolléte alatt még azok a részek is, melyeket az apát úr irtás útján szántásra alkalmassá tett, munkáskéz híján ismét elbozótosodtak. A vén lovag, jóllehet mindennemű veszteségre fölöttébb érzékeny volt, semmiképpen nem vette túlságosan szívére a dolgot, mert jól tudta, hogy ha pénz van, könnyen rendet lehet teremteni mindenütt, csak az volt a fontos, hogy legyen kiért fáradni és munkálkodni. De éppen ez a kétség mérgezte meg minden napját és munkáját. De azért nem csüggedt el, korán kelt, kilovagolt a méneshez és a gulyához, ellenőrizte a földeken és az erdőben folyó munkát, már ki is választotta az alkalmas helyet a várkastély számára, és serényen gyűjtötte az épületanyagot. Mikor egy ilyen munkás nap után az ég ragyogó vándora beleolvadt az aranyvörös alkonypírba, gyakran emésztő vágyakozás fogta el, s emellett még a nyugtalanság is gyötörte, amelyet eddigelé sohasem érzett. „Én itt dolgozom, fáradok - mondotta önmagának -, s ezalatt az én szerelmetes fiam valahol talán lándzsával átdöfve fekszik a véres földön, s a farkasok fogukat csattogtatják a fülébe lélekharang helyett.” - Míg így gondolkozott, nagy szeretet és kínzó fájdalom szorította össze szívét. Ilyenkor fülét megfeszítve hallgatózott, hogy nem hangzik-e még a lódobogás, mely mindennap Jagienka jövetelét jelentette. Mert ha a leány itt volt, az öreg mindig nagy bizakodást színlelt, amitől ő maga is új reménységet kapott, s ez ismét megerősítette gyötrődő szívét.

A leány meg jött mindennap, rendszerint alkonyat táján, nyerge mellett a számszeríjjal és a gerellyel, arra az esetre, ha hazafelé menet történnék valami. Az ugyan elképzelhetetlen volt, hogy Zbyszkót egyszer váratlanul itthon találja, mert Maćko még remélni sem merte, hogy egy vagy másfél év előtt hazatérjen, de úgy látszik, a reménység mégis ott rejtőzött a leány lelke mélyén, mert mostanában nem úgy járt ide, mint hajdan, hogy inggallérját szalag tartotta össze, a nyakán meg szőrével kifelé fordított ködmönben, borzas haja sem volt tele falevéllel, dehogy - fürtjei most rendesen be voltak fonva, s a sieradżi posztóból szabott dolmányka gondosan begombolva. Maćko mindig elébe ment, s ilyenkor a leány első kérdése, mintha csak írásból olvasta volna, mindig ez volt: „Mi hír?” - Az első válasz pedig ez: „Semmi!” Azután Maćko bevezette a belsőházba, s a tűz mellett elbeszélgettek Zbyszkóról, Litvániáról, a keresztesekről meg a háborúról - körbe-körbe mindig ugyanarról -, és soha egyikük sem unta meg, sőt soha meg sem elégelte.

S így volt ez hónapokon át. Olykor Maćko lovagolt át Zgorzelicébe, de azért inkább mégis Jagienka jött Bogdaniecbe. Néha azonban, ha a vidék nyugtalanabb volt, vagy a medvék párzásának idején, mikor a vén hímek vad indulattal telve rohannak a nőstények után, és fölöttébb hajlamosak a támadásra. Maćko hazakísérte a leányt. Jó fegyverzetében bízva, nem félt semmiféle vadtól, tudván, hogy ő veszedelmesebb azokra, mint azok őrá nézve. Ilyenkor

kengyel kengyel mellett haladtak, az erdő gyakran ijesztően zúgott a távolból, de ők mindent elfeledtek, ami bajjal fenyegethette őket, csak Zbyszkóról beszéltek, hol van, mit mível, vajon megölt-é már, s ha nem, rövidesen megöl-é annyi keresztest, amennyit a boldogult Danusiának és a leányka boldogult édesanyjának fogadott, s vajon hamarosan megtér-e. Jagienka kérdésekkel árasztotta el Maćkót, miket korábban már százszor is feltett, az pedig olyan figyelemmel s megfontoltan felelgetett, mintha valamennyit most hallaná először.

- Úgy véli kigyelmed - kérdezte a leány -, hogy a nyílt téren való viadal nem olyan félelmetes a lovagnak, mint a várnak vívása?

- Tekintsd csak, ami Wilkkel történt! A töltésről legurított gerendától semminemű páncél meg nem oltalmaz, míg a nyílt mezőn, ha a lovagnak elegendő készsége van, akár tíz ellenségtől meg nem ijed.

- S Zbyszkónak ugye jeles vértezete van?

- Meghiszem azt! Van néki több is, de a legjobb mégis az, melyet ama fríz lovagtól zsákmányolt, mert azt milánói mívesek készíték. Egy éve még valamicskét bő volt raja, de mostanság már éppen hogy jó lehet.

- Akkor hát ilyen derék páncél ellen semminemű fegyver nem használ?

- Mit emberi kéz alkota, azt emberi kéz meg is ronthatja. A milánói páncél ellen ott a milánói szablya avagy az ángliusok nyila.

- Az ángliusoké? - kérdezte Jagienka nyugtalanul.

- Az hát! Nincs azoknál jelesebb íjas vitéz... hanemha a mazowszei erdei nyilasok, de ilyen derék fegyverük azoknak sincs. Az angol számszeríj száz lépésről a legjobb páncélt is átalüti. Láttam én azt Wilno alatt. Egyikük sem véti el a célt, de akad közöttük, aki a vércsét röptében is eltalálja.

- Ó, a pogányok! Hát kigyelmed hogyan bírt velük?

- Nincs annak más módja, mint egyenesen rájuk! A fokost derekasan forgatják az ebadták, de közelről már a mi fajtánk fölébük kerekedik.

- Az Úr keze oltalmazta kigyelmeteket, vajha most is megoltalmazná Zbyszkót.

- Könyörgök is néki nagy buzgósággal: „Uram Isten, Te teremtél s helyezel ide Bogdaniecbe, most azért meglásd, hogy el ne vesszünk.” No, de ez már az Úr dolga, mert igazán szólva nem gyerekjáték az egész világot számon tartani és semmit el nem véteni. Igaz ugyan, hogy az emberfia is eszébe juttatja magát valahogyan, úgy, hogy a szent egyháztól egyet-mást meg nem tagad, azután meg az Isten feje nem ember feje.

Gyakran beszélgettek így kettesben, egymás lelkét és reménységét támogatva, közben pedig teltek-múltak a napok, hetek, hónapok. Ősszel Maćkónak az öreg brzozowai Wilkkel akadt dolga. Már régóta folyt a per Wilk és az apát úr között egy darab fiatal erdő miatt, melyet az apát úr, ki Bogdaniecet zálogul bírta, egyszerűen kiirtatott és bekebelezett. Annak idején párviadalra is kihívta mindkét Wilket egyszerre, kopjára avagy szablyára, azok azonban nem akartak egy klérikussal kiállni, az ítélőszéknél pedig semmit el nem értek. Most az öreg Wilk visszakövetelte ama területet. Maćko viszont hallani sem akart a visszaadásáról, mert legfőbb gyengéje éppen a föld volt, s ezt a természetét még az a gondolat is fűtötte, hogy az árpa igen jól szokott fizetni az irtásokon. Bizonyára el is mentek volna a városba az ítélőmester elé, ha véletlenül Krześniában a plébánosnál össze nem találkoznak. Ott történt, hogy mikor az öreg Wilk a zajos veszekedés után hirtelen így szólt: „Minekelőtte az emberek ítélnének, én az

Úristen elé viszem e dolgot, ki nyilván a kigyelmed nemzetségén vesz bosszút nagy sérelmemért" - a makacs Maćko hirtelen meglágyult. - Elsápadt, kis ideig hallgatott, azután így szólt a patvarkodó szomszédhoz:

- Nem én kezdem e dolgot, hanem az apát úr. Az Úristen a tudója, melyikünknek van igaza, de ha kigyelmed rosszat kívánna Zbyszkónak, inkább vigye az irtást, s az Úr úgy adjon Zbyszkónak egészséget és biztonságot, ahogyan én is jó szívvel adom vissza ama földet.

Azzal kezet nyújtott, amaz meg, már régóta jól ismervén az öreget, fölöttébb elámult, mert nem is gondolta volna, hogy ebben a látszólag kemény szívben milyen mélységes szeretet él öccseura iránt, és mennyire aggódik annak sorsa miatt. Hosszú ideig szólni sem bírt, csak mikor a dolgok ilyetén fordulásán örvendező plébános búcsúzásul keresztet vetett rájuk, akkor lelt végre szavára:

- Ha így van e dolog, akkor más! Én sem a hasznot kívánom, mert öreg vagyok, amúgy sincs jószágomat kire hagynom - csak éppen az igazságot keresem. Aki vélem jó szót szól, annak még a magaméból is adok. Öccseurát pedig áldja meg az Úristen, hogy vénségére ne ríjon utána, mint ahogyan én rívok egyetlen fiam után...

Azzal egymás karjába omlottak, s azután még sokáig huzakodtak, mert mindegyikük a másiknak kívánta átengedni az irtást. Végül is Maćko engedett a rábeszélésnek, merthogy Wilk valóban egyedül állt e világon, s nem is volt kire hagynia a birtokát.

Azután meghívta az öreget Bogdaniecbe, hol étellel, itallal méltóképpen megtisztelte - mert néki is tele volt a lelke örvendezéssel. A remény is fűtötte, hogy az irtáson az árpa jól nekiered, meg boldoggá tette az a gondolat is, hogy Zbyszkóról elfordította az Úr haragját.

- Csak megtérjen! Sem jószágban, sem földben nem lészen néki hiánya - gondolta.

Jagienka is fölöttébb örült ennek a jó egyetértésnek.

- Most már igaz - szólott, minekutána végighallgatta, mi hogyan történt -, ha irgalmas Jézus Urunk meg akarja mutatni, hogy kedvesebb néki az egyetértés, mint a patvarkodás, akkor igazán szerencsésen vissza kell hoznia Zbyszkót.

E szavakra Maćko arca úgy felragyogott, mintha a nap sugárkévéje esett volna reá.

- Én is úgy vélem - hagyta helyben -, mert igaz ugyan, hogy az Úristen mindenható, de még a mennyei erők megmozgatásának is megvagyon a módja, csak értelme legyen az emberfiának...

- Kigyelmed sosem volt fortélyok híján - felelte a leány, tekintetét az öregre emelve.

De kis idő múlva, mintha valami fölött gondolkoznék, ismét megszólalt:

- De látom, szereti is kigyelmed Zbyszkót, hej, de nagyon szereti!

- Mert ki ne szeretné! - vágott vissza a vén lovag. - Hát te? Te tán gyűlölöd?

Jagienka nem felelt, csak ahogy ott ült a padon Maćko mellett, még közelebb húzódott hozzá, s fejét elfordítva, szelíden meglökte könyökével, mondván:

- Hagyna békét kigyelmed!

XLII

De a keresztesek és Witold között a Żmujdżért folyó háború sokkal jobban foglalkoztatta a királyság embereit, semhogy ne érdeklődtek volna annak eseményei iránt. Egyesek bizonyosak voltak afelől, hogy Jagello segítségére siet rokonának, s hamarosan kitör a nagy háború a keresztesek ellen. A lovagok már alig türtőztették magukat, s minden nemesi fészekben azt beszélték, hogy a királyi tanácsban ülő krakkói urak túlnyomó része is a háború felé hajlik, vélvén, hogy egyszer már végezni kell ezzel az ellenséggel, ki sohasem elégedett meg a magáéval; s még akkor is a másokénak elrablásában forgatta eszét, mikor ugyanám megülte a szívét a szomszéd hatalmától való félelem. De Maćko, ki okos ember volt, és mint világot járt férfiú sokat látott és tapasztalt, nem hitt abban, hogy a háború hamarosan kitörne, gyakran folytatott hát ilyen beszélgetést akár a fiatal zgorzelicei Jaśkóval, akár más szomszédjával, kikkel Krześniában szokott volt találkozni.

- Amíg Konrad nagymester él, addig nem lesz abból semmi, mert nagyobb az ő értelme, mint a másoké, s jól tudja, ez nem volna amolyan közönséges háború, hanem amint mondják: „Halálodig avagy halálomig!" Ő azonban, ismervén király urunk erejét, ezt meg nem engedi.

- De hátha a király úr indítja a hadat? - kérdezték a szomszédok.

De Maćko fejét csóválta:

- Mert látják kigyelmetek... közelről szemlélem én e dolgokat, és nem egyet jól eszembe vettem. Ha király urunk a régi királyok nemzetségéből való volna, kik hosszú évszázadok óta keresztények valának, akkor netán ő is elsőnek esnék haddal az németre. De ez a mi Władisław Jagellónk (nem akarom én becsületét csorbítani, jóságos úr ő, tartsa meg az Isten jó egészségben), minekelőtte királyunkká tettük volna, litván fejedelem volt és pogány, csak nem is régen csordult reá a keresztvíz, a német meg egyre azzal ugatja tele ez világot, hogy a lelke még mindig pogány. Most azért őfelsége fölöttébb méltatlan dolognak véli, hogy ő ütne rájuk először, és ontana keresztény vért. Ezokáért nem is megyen Witold úr megsegélésére, ámbátor fölöttébb viszket már a tenyere, mert annak is tudója vagyok, hogy úgy gyűlöli a kereszteseket, akár a fekélyt.

Ilyen beszédekkel szerezte meg Maćko az okos ember hírét, ki minden dologban megleli a jó tanácsot, és mindennek megadja magyarázatát. Krześniában is minden vasárnap a mise után köré sereglettek, azután már szokássá vált, hogyha ez vagy amaz a szomszéd valahol újabb hírt hallott, ment egyenesen Bogdaniecbe, hogy a vén lovag magyarázza meg néki azt, amit a közönséges nemesi fej fel nem érhetett ésszel. Ő meg mindenkit vendégszeretettel fogadott, s barátságosan elbeszélgetett velük, mikor aztán a vendég, jól kibeszélgetvén magát, útnak eredt, a házigazda soha nem felejtett el ilyen szavakkal búcsúzni tőle:

- Csodálkozik kigyelmed, hogy fortélyos az értelmem, de ha megadja az Úr, hogy Zbyszko megtér, akkor csodálkoznak majd el mindnyájan, mert néki olyan feje meg olyan értelme vagyon, hogy akár a király tanácsában ülhetne.

S addig-addig magyarázgatta a vendégeknek, míg végül önmaga is elhitte, és Jagienkába is beleoltotta ezt, annyira, hogy Zbyszkót már valóságos mesebeli királyfinak tartották. Mikor aztán jött a tavasz, már alig bírtak veszteg ülni. Megtértek a fecskék, meg a gólyák, megszólalt a réten a haris, a fürjek pitypalatty szava is felhangzott a vetés zöld tengerében, de még előbb megtértek a darvak V betűi és a vadkacsák láncai is, csak éppen az egy Zbyszko nem jött. De míg a madársereg dél felől húzott, addig észak felől a vihar komor szárnyai háborús híreket

hoztak. Beszéltek csatákról és ütközetekről, melyekben a talpraesett Witold hol győzött, hol vereséget szenvedett; beszéltek nagy pusztításokról, melyeket a tél és a különböző betegségek okoztak a németek között, míg végül az egész országon végigdübörgött az örömteljes hír, hogy a vitéz Kiejstutfi[126] elfoglalta Nowe Kownót, vagyis Gotteswerdert, s a várat lerombolván, követ kövön nem hagyott. Maćko e hír hallatára menten nyeregbe szökött, s lóhalálában nyargalt Zgorzelicébe.

- Hej! - mondotta. - Ismerős vidék az nékem, mert Zbyszkóval és Skirwoiłłával együtt alaposan helybenhagytuk ott az németet! Ott fogtuk el a derék de Lorche lovagot. Megadá hát az Úr, hogy a németek lába megcsúszott, mert erős vár volt biz a', nehezen megvehető.

Jagienka már Maćko érkezése előtt hallott Nowe Kowno lerombolásáról, de ő még arról is tudott, hogy Witold békealkudozásokba kezdett. Ez az utóbbi hír jobban érdekelte az előzőnél, mert ha a békét megkötik, akkor Zbyszko - ha ugyan él - kénytelen lesz hazajönni.

Faggatta hát a vén lovagot, hogy elhihető-e ez a dolog, az meg elgondolkozván így felelt:

- Witoldról minden elhihető, mert ő egészen más ember, mint a többi, s bizonyos, hogy az összes keresztény urak közül a legravaszabb. Ha az orosz felé kell birodalmát kiterjesztenie, akkor legottan egyezséget teszen a némettel, ha aztán elnyeri, amit elvégzett magában, akkor megint a németre támad! Nem bírnak azok sem véle, sem ama szerencsétlen Żmujdżzsal. Egyszer elveszi tőlük, máskor meg visszaadja, és nem is csak visszaadja, hanem még maga is segéli őket a leigázásában. Vannak közöttünk, de különösen Litvániában, kik fölöttébb acsarkodnak reá, hogy e szerencsétlen nemzet vérével emigyen játszadozik... Igazán szólva, én is gyalázatnak mondanám e dolgot, ha nem Witoldról volna szó... Mert néha így okoskodom: hátha okosabb nálam, és - ő tudja, mit teszen? Mert magától Skirwoiłłától hallám, hogy ő emez országgal olyan fekélyt helyezett a keresztesek húsába, melyből szakadatlanul csorog a gennyedt rondaság, hogy soha be nem gyógyulhat... A żmujdżi anyák mindétig fognak szülni, a vérért meg nem kár, csak hiába ne ontsák.

- Én csak azt tudakolom, hogy Zbyszko megtér-é?

- Ha az Úr akarándja, de vajha jó órában mondottad volna!

S mégis eltelt még néhány holdforduló. Jöttek a hírek, hogy a békét valóban megkötötték, a vetés is megsárgult, súlyos kalászfejét már lehajtotta, a hajdinával bevetett táblák már erősen rozsdásodtak, s Zbyszkóról még mindig nem volt semmi hír.

Végül is az aratás megkezdése után Maćko már nem bírta tovább, s kijelentette, hogy elmegy Spychówba, s mivel az közelebb van a litván határhoz, ott szerez hírt, s egyúttal annak is utánanéz, hogy mi módon gazdálkodik Hlava.

Jagienka megkötötte magát, hogy ő is vele megy, de Maćko nem akarta elvinni. Megkezdődött hát a huzakodás, mely egész héten át tartott. Egy este aztán, mikor éppen efelől vitáztak Zgorzelicében, egy bogdanieci legény vágtatott be az udvarház kapuján, mint a vihar, csak úgy szőrén ülve a lovat, kalap sem volt szőke üstökén, sem csizma a lábán, s a tornác előtt, melyen éppen üldögéltek, nagyot rikkantott: „Megjött a fiatal lovag úr!"

Zbyszko csakugyan megérkezett, de valahogyan igen furcsa volt: bőrét kicserzette a mezők vihara, lesoványodott, s valahogyan közömbös és zárkózott is volt. Hlava feleségestül vele jött, s ő beszélt helyette is meg maga helyett is. Elmondta, hogy az ifjú lovag úr vállalkozása

---

[126] Witold fejedelmet nevezik így atyjáról, Kiejstut hercegről, ki - mint a litván pogány hagyományok védelmezője - Jagello ellen fellázadt, amiért ez utóbbi elfogatta s a börtönben megfojtatta 1382-ben.

nyilván sikerrel járt, mert Spychówban Danusia és édesanyja koporsójára nagy csomó páva és strucctollforgót tett le. Hozott zsákmányolt lovakat, még páncélokat is, melyek közül kettő fölöttébb értékes vala, ámbár a harci csákány és szablya csapásai erősen megviselték. Maćko égett a kíváncsiságtól, hogy minderről öccseura szájából részletesen értesüljön, de az csak legyintett, s félszavakkal válaszolt, míg végül harmadnapon megbetegedett, s kénytelen volt ágyba feküdni. Kiderült, hogy jobb oldalát erősen összezúzták, két bordája is eltört, melyeket rosszul illesztettek össze, és így fölöttébb zavarták a járás-kelésben, de még a lélegzésben is. Emellett jelentkeztek azok a fájdalmak is, melyek miatt annyit szenvedett annak idején, mikor a hercegi vadászaton a vadbivaly megnyomorgatta. De egészségét a Spychówtól Bogdaniecig megtett út ásta alá végképpen. Mert egymagában nem lett volna ez olyan nehéz út, hiszen ifjú volt, teste erős, akár a tölgyfa, de most valami rendkívüli fáradtság esett reá, mintha minden nehéz nélkülözés és kemény törődés, mit eddig el kellett viselnie, csak most kezdene végig-járogatni a csontjain. Maćko eleinte azt hitte, hogyha két-három napig pihen az ágyban, minden elmúlik, de éppen fordítva történt. Nem használt semmiféle kenés, sem a füvekkel való füstölés, amit a helybeli juhász javallott, sem a főzetek, melyeket Jagienka meg a krześniai pap küldözgetett. Zbyszko egyre gyengébb lett egyre fáradtabb, és egyre szomorúbb.

- Mi van véled? Talán akarnál valamit? - faggatta a vén lovag.

- Nem akarok én semmit, minden mindegy már nékem - felelte Zbyszko.

Ily módon telt-múlt egyik nap a másik után. Jagienkának eszébe villant, hogy ez talán mégis több lehet egyszerű „nyavalyánál" - s hogy az ifjúnak bizonyára van valami titka, mely a lelkét nyomja. Erre aztán kezdte Maćkót rábeszélni, hogy próbálja meg még egyszer kifaggatni, hátha megtudja, mi lehet az.

Maćko habozás nélkül ráállt, de némi gondolkozás után így szólt:

- Hátha néked inkább megmondaná, mint nékem? Mert, kedvelni igen kedvel téged, és azt is jól láttam, hogy amikoron ott jössz-mensz a szobában, mindig utánad tekinget.

- Látta kigyelmed? - kérdezte Jagienka.

- Ha mondom, hát úgy van. S ha sokáig nem jössz, akkor meg minduntalan az ajtót kémleli. Kérdezd csak magad.

Egyelőre ebben maradtak. De aztán kiderült, hogy Jagienka se nem tudja, se nem meri faggatni. Csak mikor végre sor került rá, megértette, hogy itt Danusiáról és Zbyszkónak iránta való szerelméről kellene beszélni. De semmiképpen nem jöttek ki a száján a szavak.

- Kigyelmed furfangosabb - szólt Maćkóhoz -, értelme is nagyobb, meg tapasztalata is több, beszéljen véle kigyelmed, mert én nem tehetem.

Maćko tehát akarva, nem akarva hozzáfogott. Egy reggelen, mikor Zbyszkót valamivel frissebbnek találta, mint rendesen, ilyen beszélgetésbe kezdett:

- Hlava megjelenté nékem, hogy Spychówban derék nyaláb pávabóbitát vittél a sírboltba.

De az ifjú le sem vette tekintetét a mennyezetről, melyre hanyatt fektében felnézett, csak fejével bólintott helybenhagyólag.

- No! Jézus Urunk hát szerencsét adott néked, mert azért a hadban is könnyebb kóbor katonát lelni, hogynem lovagot... Knechtet levághat az ember, amennyit akar, de lovagok után igen szét kell nézni... avagy néked talán maguktól másztak szablyád alá?

- Sokszor kihívtam őket párviadalra, egyszer meg körülfogtak a hadban - felelte az ifjú lustán.

- És zsákmányolt jószágot is hoztál jócskán?...

- Egy részét ajándékba vevém Witold knyáz úrtól.

- Még mindig olyan bőkezű?

Zbyszko ismét bólintott, mert nyilván nem volt kedve a további beszélgetéshez.

De Maćko nem hagyta annyiban a dolgot, elhatározta, hogy most már a tárgyra tér.

- Szólj hát őszintén - kérdezte. - Úgy vélem, mikor a kis koporsót beteríted ama pávabóbitákkal, bizonyára fölöttébb megkönnyebbült a lelked... Az ember mindig örül, ha teljesítheti, mit fogadott... Örültél-e hát, mi?

Zbyszko elfordította tekintetét a mennyezetről. Maćkóra nézett, s mintegy csodálkozva felelte:
- Nem.

- Nem? Az Isten szerelmére! Én azt hivém, hogy ha ama lelkeket odafenn az égben megvigasztalod, akkor már egyszer vége leszen.

Az ifjú egy pillanatra behunyta szemét, mintha gondolkoznék, aztán így felelt:

- Úgy látom én, az idvezült lelkeknek semmire sem való az emberi vér.

Pillanatnyi csend lett.

- Akkor hát mi okáért mentél ama hadba? - kérdezte végül Maćko.

- Mi okáért? - felelte Zbyszko kissé élénkebben. - Magam is azt hittem, hogy megkönnyebbít. Úgy véltem, Danuśkát is, meg magamat is megvidámítom... de aztán valahogyan igen furcsa volt nékem. Mikor kijöttem a föld alól, a koporsók mellől, a szívem éppen olyan nehéz volt, mint annak előtte. Látszik, úgy van már az, hogy az idvezült lelkeknek semmire sem való az emberi vér...

- Alighanem mondá ezt néked valaki, mert nem magadtól jöttél rá.

- Magamtól én, abból pedig, hogy ez a világ cseppet sem lett vidámabb nékem azután, hogynem azelőtt. Csak éppen Kaleb atya is megerősíté.

- Az ellenséget hadban levágni nem bűn, inkább dicséretes dolog, márpedig azok fajtánk ellenségei.

- Nem is veszem én bűnömül, és nem is szánom őket.

- Csak mindig Danuśkát?

- Szent igaz, hogy valahányszor rágondolok, mindenkor szánom őt. De hát, Isten akaratja! Jobb néki odafent az Úr szérűjén, és már én is hozzászoktam e dologhoz.

- Akkor hát mért nem veted ki magadból ezt a nagy szomorúságot? Minek az néked?

- Tudom is én...

- Pihenésben itt már nincs hiányod, a nyavalya is lemúlik rólad. Menj a fürdőbe, jól fürödj meg, igyál egy kupa mézbort, hogy jól megizzadj, aztán oda se neki!

- És azután?

- Mindjárt vidámságot veszel szívedbe.

- Honnan venném? Enmagamban meg nem lelem, más meg nem adja kölcsön.

- Úgy nézem, takargatsz te valamit.

Zbyszko vállat vont.

- Vidámság nincsen bennem, de takargatnivalóm sincs.

S ezt olyan őszintén mondta, hogy Maćko most már nem is gyanakodott rá valamelyes titkok miatt, inkább széles tenyerével végigsimogatta ősz haját, mint szokta, valahányszor erősen gondolkozott, s végül kibökte:

- No, majd én megmondom, minek vagy híjával: az egyik elmúlt nálad, a másik pedig még nem kezdődött meg. Érted-e?

- Nem nagyon, de lehet, hogy eltalálta kigyelmed! - felelte az ifjú.

Nagyot nyújtózott, mint mikor az embert az álom környékezi.

Maćko azonban bizonyos volt felőle, hogy fején találta a szeget, és nagyon örült, mert most már semmi felől nem nyugtalankodott. Ezután még nagyobb bizalma volt a saját értelmében, s lelkében jólesően elismerte: „Nem csodálom én az embereket, hogy hozzám jönnek tanácsért."

S mikor ama beszélgetés után, ugyanaznap estefelé, megjött Jagienka, még mielőtt lováról leszállhatott volna, az öreg már messziről kiáltotta, hogy tudja, mi baja Zbyszkónak.

A lány egy pillanat alatt lesiklott lováról, s faggatni kezdte:

- No! Szóljon hát kigyelmed!

- Nálad van az ő nyavalyájának írja.

- Hogyan? Minémű írja?

Az öreg átölelte a leány derekát, s úgy suttogott a fülébe, de nem sokáig, mert Jagienka egyszerre úgy elugrott tőle, mintha forró vízzel öntötték volna le s bíborba borult arcát a csótár és a magas nyereg közé rejtve pattogta:

- Menjen kigyelmed! Kiállhatatlan kigyelmed!

- Istenemre! Az igazat mondtam! - nevetett rá Maćko.

XLIII

A vén Maćko eltalálta, de csak félig. Zbyszko életének egyik szakasza valóban befejeződött, minden visszaemlékezésre sajnálta Danusiát, de most már ő maga is úgy mondta, hogy bizonyára jobb néki az Úr szérűjén, hogynem a hercegi udvarban. Meg is alkudott már a gondolattal, hogy nincs többé a világon, hozzászokott ehhez az érzéshez, s megértette, hogy nem is lehetett másképpen. Valamikor a krakkói templomokban megbámulta az üvegből kivágott, ólomba foglalt szent hajadonok képeit, melyek színesen csillogtak a napsütésben, s most ugyanilyennek képzelte el Danusiát. Látta őt átlátszó kéken, oldalvást fordulva, összetett kezecskéjével, magasra emelt tekintetével, a kis lantot pengetve, az Úr üdvözült hegedűsei közt, akik a Szűz Anyának és a gyermek Jézusnak muzsikálnak az égben. Nem volt már benne semmi földi, s olyan tiszta, test nélküli lélekké vált az ő szemében, hogy mikor néha visszagondolt rá, amint a vadászkastélyban a hercegasszony körül forgolódott, nevetgélt, beszélgetett s másokkal együtt asztalhoz ült, mintha csodálkozott volna, hogy mindez megtörténhetett. Már Witold úr hadjáratának idején megszűnt az ő boldogult leánykája után vágyódni, mert a háborús dolgok és viadalok foglalták le figyelmét, nem vágyódott már utána úgy, mint ahogyan a férj a felesége után, csak talán úgy, ahogyan az istenfélő ember a védszentjére gondol! Ily módon szerelme fokozatosan elvesztette földi vonásait, s mindinkább átalakult kedves, áttetsző, kékes emlékké, aminő maga az ég, s valóságos áhítatos tiszteletté változott.

Ha vézna testalkatú ember lett volna, akinek gondolata mélyebbre szánt, bizonyára szerzetesnek állt volna, és a csendes klastromi életben szentségként megőrizte volna ama mennyei emléket, egészen addig a pillanatig, mikor a lélek, a test bilincseiből felszabadulván, felröppen a határtalan űrbe, mint a madár, ha kirepül a kalitkából. De ő alig lépett harmadik évtizedébe, a nyers ágból puszta kézzel kifacsarta a levet, s ha a lovát átszorította lába szárával, elfogta lélegzetét. Olyan volt, mint akkor általában a nemes lovagok és az apró köznemesek, kik ha gyermekéveikben el nem pusztultak, vagy papi ruhát nem öltöttek - a testi gerjedelmek hajszolásában és erejük használatában nem ismertek határt, s rablókalandokra, feslettségre, részegeskedésre adták magukat, vagy fiatalon megházasodtak s ha körülhordták a hadba hívó vesszőkoszorút, huszonnégy, vagy még több fiukkal együtt álltak zászlók alá, erősen, akár a vadkanok.

De ő nem tudta, hogy ilyen - annyival is kevésbé, mert eleinte beteg volt. Rosszul összeillesztett bordái azonban lassanként összenőttek, oldalán alig látszó dudort alkotván, mely semmiben sem hátráltatta; nemcsak a páncél, hanem a közönséges dolmány is teljességgel eltakarta. Fáradtsága elmúlt, a Danusia miatti gyász alkalmával kurtára nyírt, szőke haja ismét úgy megnőtt, hogy már háta közepéig ért, visszatért régi, rendkívüli szépsége, s ha akkor, amikor néhány évvel ezelőtt Krakkóban a vérpad felé lépkedett, hogy hóhér kezétől érje a halál, olyan volt, mint egy előkelő nemzetségből származó apród, akkor most olyanná lett, mint egy valóságos királyfi, kinek válla, mellkasa, dereka és karja az óriáséhoz, arca pedig egy szűzéhez volt hasonló. Az erő és az élet úgy forrt benne, mint a víz a katlanban, s a tisztaságtól és hosszú pihenéstől még megnövekedvén, úgy áramlott csontjában, mint a láng. Ő pedig nem tudván, mi ez, azt hitte, hogy még mindig beteg s elheverészett a nyoszolyán, közben pedig örült, hogy Maćko meg Jagienka ápolják, óvják s mindenben kedvét keresik. Időnként úgy érezte, hogy olyan jó neki itt, mintha az égben volna, máskor meg, különösen, ha Jagienka nem volt mellette - minden bántotta, mindent szomorúnak és kibírhatatlannak talált. Ilyenkor rájött az ásítás, vére bizsergett, láz gyötörte s azzal traktálta Maćkót, hogy amint felépül, elmegy ismét a világ végére, németre, tatárra, vagy más hasonló vad népre, csak végre elveszítse az életét, amely fölöttébb terhes néki. Maćko meg ahelyett, hogy ellenkezett

volna, csak bólogatott, ráhagyta, de küldött is íziben Jagienkáért, kinek megérkeztére Zbyszkónak úgy elolvadt az új hadakozásra való kedve, miként a hó, ha rásüt a tavaszi nap.

A leány meg jött szívesen hívásra is meg anélkül is - mert szíve, lelke minden erejével szerette Zbyszkot. Mikor Płockban volt a püspöki meg a hercegi udvarnál, látott ő hasonló daliás, híres, erős bátor lovagokat, akik nemegyszer térdeltek előtte, esküvel fogadván néki sírig tartó hűséget, de ez az egy volt az ő kiválasztottja, ezt szerette meg zsenge korának első szerelmével, s a sok szerencsétlenség, amelyen a szeretett ifjú átment, csak fokozta szerelmét, annyira, hogy kedvesebb és százszorta drágább volt néki nemcsak minden más lovagnál, hanem a világ minden hercegénél is. Most, hogy erőre kapott, s napról napra csodálatosan szebb lett, Jagienka szerelme csaknem az önfeledtségig fokozódott, s Zbyszko alakja elhomályosította előtte az egész világot.

De önmagának sem vallotta be, Zbyszko előtt meg legnagyobb gonddal titkolta, hogy valahogyan ismét el ne forduljon tőle. Maćko előtt régebben szívesen kiöntötte lelkét, de most vele szemben is óvatos és zárkózott volt. Csak éppen az a nagy gondosság árulhatta el, amellyel Zbyszkót ápolta, de még ennek is igyekezett más színezetet adni. Ezért volt az is, hogy egyszer nagy ravaszul így szólt az ifjúhoz:

- Azt, hogy egy kicsit gondot viselek reád, csak Maćko őkigyelme kedvéért teszem, te meg mindjárt mire gondolsz? Na, mondjad!

S mintha homlokán haját igazítaná, eltakarta arcát, de ujjain keresztül fürkészve leselkedett, az ifjú pedig a nem várt kérdéstől elpirult, mint egy leány, s csak kis idő múlva lelt szavára:

- Nem gondoltam én semmit, de most valahogyan más vagy.

Ismét pillanatnyi csend következett.

- Más? - kérdezte végül a leány csendes, lágy hangon. - No persze, hogy más. De hogy azért valami nagyon gyűlölnélek, ne adja az Isten!

- Isten fizessen meg néked ezért is - felelte Zbyszko.

S ettől fogva nagyon jó volt nekik együtt, csak valahogyan kényelmetlen és félszeg volt ez a helyzet. Nemegyszer megtörtént, hogy mindketten másról beszéltek, és egészen másra gondoltak, máskor meg szótlanul ültek egymás mellett, Zbyszko, mikor ágyában heverészett - amint Maćko mondta -, mindig követte tekintetével, akármerre mozdult, mert néha olyan különösen csodálatosan szépnek látta, hogy nem győzött benne gyönyörködni. Ha aztán tekintetük véletlenül találkozott, arcukat egyszerre elöntötte a pír, a leány domború keblét gyors lélegzés hullámoztatta meg, a szíve lázasan vert, mintha azt várná, hogy no, most mindjárt hall valamit, amitől lelke nyomban megolvad és szerteömlik. De Zbyszko hallgatott, mert Jagienkával szemben teljesen elvesztette régi bátorságát, s félt, hogy meggondolatlan szavával megriasztja. Annak ellenére, amit saját szemével látott, beleélte magát abba, hogy a leány csak az édes testvér szeretetével közeledik hozzá, s azt is csak Maćko iránti barátságból teszi.

Egyszer Maćkónak is felhozta ezt a dolgot, igyekezett nyugodtan, sőt közömbösen beszélni, s észre sem vette, hogy szavai mindinkább félig kesernyés, félig szomorú panaszhoz hasonlítanak. Maćko pedig türelmesen végighallgatott mindent, s a végén egyetlenegy szót mondott:

- Bolond!

És kiment a szobából.

De odakint az udvaron nagy örömében összedörzsölte két nagy tenyerét és megcsapkodta combját:

- Hej! - mondotta magában. - Mikor olcsón kaptad volna, rá se tekintettél, most aztán jóllakhatsz félelemmel, ha ilyen csajbókos vagy. Én várkastélyt rakatok neked, te meg addig csak nyalogasd a szádat. Nem szólok én egy szót se, a hályogot sem veszem le a szemedről, még ha minden bogdanieci lónál hangosabban nyerítenél is. Ahol a parázs mellett a forgács, ott előbb-utóbb fellobban a láng, de én meg nem fúvóm ama parazsat, hogy felszítanám, mert úgy látom, nem is igen kell.

És nemcsak, hogy nem szította, hanem még ellenkezett Zbyszkóval és ugratta, mint a vén kópé, aki szívesen eljátszogat a tapasztalatlan ifjúval. Egyszer tehát, amikor Zbyszko megint arról kezdett beszélni, hogy alighanem elindul messzi útra, valami háborúba, hogy ettől a kibírhatatlan élettől szabaduljon, az öreg így szólt:

- Míg csupasz volt az orrod alja, addig én vezettelek, de most a magad akarata. Ha mindenáron csak a magad eszében bízol, hát csak menj.

Zbyszko úgy meglepődött, hogy hirtelen felpattant, s felült az ágyban.

- Hogyan? Hát már kigyelmed ezzel sem ellenkezik?

- Mi okáért ellenkezném? Csak éppen fölöttébb szánom nemzetségünket, ki veled kihal, de még tán ezen is segélünk valamiképpen.

- Mi módon? - kérdezte Zbyszko nyugtalanul.

- Mi módon? No! Méltó éveim megvagynak, arról szó se lehet, de azért a csontomban akad még erő elég. Igaz, Jagienkához ifjabb legény illenék, de hogy boldogult atyjaurának jó barátja valék hát. Isten tudja...

- Az ő atyjaurának jó barátja volt kigyelmed - felelte Zbyszko. - De énhozzám soha semminemű hajlandósága nem volt... Soha! Soha!...

És abbahagyta, mert már remegett az álla. Maćko pedig így válaszolt:

- Bah! Ha mindenáron el akarsz veszni... hát mit tegyek?

- Jól van! Mívelje kigyelmed, amit akar, s én még ma világgá megyek!

- Bolond! - ismételte meg Maćko.

S ismét kiment, hogy utánanézzen a jobbágyoknak, a bogdaniecieknek is - meg azoknak is, akiket Zgorzelicéből és Moczydołyból küldött Jagienka kölcsönbe, hogy segítsenek sáncot ásni a jövendő várkastély körül.

XLIV

Zbyszko ugyan nem váltotta be fenyegetőzését, és nem indult útnak, de ehelyett egy hét eltelte után teljesen felépült, s már nem bírt megmaradni az ágyban. Maćko kijelentette, hogy most illendő elmenni Zgorzelicébe, és megköszönni Jagienkának az ápolást. Egy napon tehát, minekutána jó forró vízben megfürdött, elhatározta, hogy elmennek, nem halogatják tovább. Elő is szedette a ládából ama szép köntösét, hogy azt öltse fel rajta levő hétköznapi gúnyája helyett - azután hozzálátott, hogy haját rendbe hozza. Ez bizony nem volt sem könnyű, sem kis munka, mert Zbyszkónak fölöttébb sűrű üstöke volt, mely hátul egészen a lapockájára omlott, mint valami sörény. A lovagok a mindennapi életben hajukat gomba alakú hálóba, az úgynevezett pántlikába szorítva viselték, aminek az a jó oldala is megvolt, hogy a sisak kevésbé nyomta, ellenben ünnepélyes alkalmakra, lakodalmakra vagy ha lányos házhoz mentek látogatóba, akkor ékes csigákba tekerték s gyakran tojásfehérjével is megkenték, hogy fényesebb legyen és keményebben álljon. Így akart megfésülködni Zbyszko is, de a két szolgálóleány, kiket a cselédházból szólítottak elő, ilyen munkához nem szokván, nem tudott vele megbirkózni. A fürdőtől kiszáradt és összekuszált fürtök sehogyan sem akartak elsimulni, úgy ágaskodtak és borzolódtak, mint a rosszul fűzött zsúp a háztetőn. Nem segített itt a bivalyszarvból ékesen kifaragott fésű, melyet a frízektől zsákmányolt, de még a lekaparó sem, melyért az egyik szolgálóleányt futtatták az istállóba. Végül is Zbyszko türelmetlenkedni és haragudni kezdett, mikor egyszerre Maćko toppant a szobába, az időközben váratlanul megérkezett Jagienkával.

- Dicsértessék a Jézus Krisztus! - köszönt a leány.

- Mindörökké! - felelte Zbyszko sugárzó arccal. - Mily különös! Éppen Zgorzelicébe készülődünk, te meg imhol vagy!

Szeme megcsillant örömében, mert most már valahányszor a leányt meglátta, mindannyiszor egyszerre napsugaras lett a lelke.

Jagienka, látván a fésűkkel küszködő parasztleányzókat, meg a padon a Zbyszko mellett heverő lókaparót és az ifjú borzas üstökét, elkacagta magát!

- Hej, minémű derék szalmacsutak! - kiáltotta, korallszínű ajka közül megvillantva gyönyörű, fehér fogait. - Jó volnál a kender közé avagy a gyümölcsösbe madárijesztőnek.

Zbyszko azonban elkomorodva szólt:

- Zgorzelicébe készülénk, hol nem lett volna illendő gúnnyal illetni a vendéget, de itt bántásomra lehetsz, amennyire csak kedved tartja s úgy látom, mindenha szívesen is míveled.

- Én mívelem szívesen? - kérdezte a leány. - Hej, erős Isten! Azért jöttem, hogy estebédre hívjalak benneteket, s nem is rajtad nevetek, hanem eme fehérnépen, mert ha rajtam állna, bizony hamar elbánnék e dologgal.

- Te se bírnál véle!

- Hát Jaśko öcsém haját ki tartja ékes rendben?

- Jaśko, öcséd néked! - felelte Zbyszko.

- Az igaz!...

Most már azonban az öreg, tapasztalt Maćko elhatározta, hogy segítségükre siet.

- Mifelénk - szólt -, ha a lovagi apródnak a nyírás után kinő a haja, nénje fésüli meg, emberkorban pedig a férjet a felesége, de olyan szokás is vagyon, hogy ha a lovagnak se nénje, se húga, se felesége nincsen, akkor a nemesi kisasszonyok szolgálnak neki, még egészen idegenek is.

- Avagy valóban vagyon ilyen szokás? - kérdezte Jagienka szemét lesütve.

- Nem is csak az udvarházakban, de még a várakban is. Bah, még a királyi udvarnál is - felelte Maćko.

Aztán a szolgálókhoz fordult:

- Ha ilyen mihasznák vagytok, induljatok a cselédházba.

- Akkor hát hozzanak nékem valami kevés forró vizet - tette hozzá a leány.

Maćko a szolgálóleányokkal együtt kiment, mintha azért tenné, hogy vigyázza őket, s késedelem ne essék a szolgálatban - kis idő múlva küldte is a forró vizet, melyet a lányok letevén a szobában, kimentek, s a fiatalok egyedül maradtak. Jagienka előbb bemártott egy ruhát a vízbe, s avval erősen megnedvesítette Zbyszko haját, mikor aztán többé nem borzolódott fel, hanem a hajszálak a nedvesség súlyánál fogva szépen elsimultak, fogta a fésűt, s leült a padra az ifjú mellé, hogy a további munkához lásson.

Így ültek egymás közelében, mindketten ragyogó szépségükben és egymást nagyon szerető szívvel, de elfogultan és szótlanul. Jagienka végül rendezgetni kezdte az ifjú arany fürtjeit, az meg, érezvén a leány felemelt karjának közelségét s fején a kezét, tetőtől talpig végigborzongott, de uralkodott magán, hogy derékon ne kapja, s minden erejéből magához ne ölelje.

A mély csendben csak lázas lélegzésük hallatszott.

- Nem vagy-e te beteg? - kérdezte kis idő múlva a leány. - Mi van véled?

- Semmi - felelte az ifjú.

- Merthogy olyan gyorsan kapkodod az levegőt.

- Te sem különben...

Ismét csend lett, Jagienka orcái kivirultak, mint a rózsa, mert érezte, hogy Zbyszko egy pillanatra sem veszi le róla tekintetét, beszéddel akarta hát leplezni zavarát s ismét megkérdezte:

- Mit nézel úgy?

- Bántásodra van?

- Nem, csak éppen kérdem.

- Jagienka?

- No?...

Zbyszko nagy lélegzetet vett, mélyet sóhajtott, ajka megmozdult, mintha hosszabb beszédre készülődnék, de úgy látszik, még nem volt elég bátorsága, mert csak megismételte:

- Jagienka?...

- Mi az?

- Szólnék valamit, de nem merem...

- Ne félj. Egyszerű leányzó vagyok én, nem valami sárkány.

- Az már igaz, hogy nem sárkány! De tudod. Maćko bátyámuram mondá, hogy feleségül kíván...

- Kíván ám, de nem magának.

S elhallgatott, mintha saját szavaitól ijedt volna meg.

- Istenemre! Én édes Jagusom!... Hát te mit szólsz erre? Jagus!... - kiáltotta Zbyszko.

De a leány szemét váratlanul elfutotta a könny, gyönyörű ajka remegni kezdett s hangja olyan halk lett, hogy Zbyszko alig hallotta a suttogását.

- Boldogult szülém és az apát úr is kíváná... én meg... hiszen... tudod!...

E szavakra az ifjú szívét úgy elöntötte a boldogság, mint a hirtelen láng, karjára kapta a leányt, felemelte, akár a pelyhet s önfeledten kiáltozta:

- Jagus! Jagus! Én aranykincsem! Én fényes napom! Hej! Hej!...

Olyan hangosan kiabált, hogy a végén Maćko, azt hivén, valami rendkívüli dolog történt, berohant a szobába, de mikor meglátta Jagienkát Zbyszko karján, elcsodálkozott, hogy minden ilyen váratlan gyorsasággal történt.

- Az Atyának és Fiúnak! Türtőztesd magad, fiam! - kiáltotta.

De Zbyszko hozzárohant, Jagienkát letette a földre, s mindketten le akartak térdelni, de nem tehették, mert az öreg csontos karjaiba kapta őket, s minden erejéből magához ölelte.

- Dicsértessék! - szólt. - Tudtam én, hogy ez lesz a vége. Ó, mily nagy öröm ez nékem! Isten áldjon meg benneteket! Most már könnyebb lesz nékem meghalni... tiszta színarany ez a lány... Isten és emberek előtt! Tiszta színarany! Most már legyen, minek lennie kell, ha egyszer megértem ezt a nagy örömet. Íme, meglátogatott az Úr, de meg is vigasztalt. Most már induljunk Zgorzelicébe, hogy Jaśkónak is megjelentsük. Hej, ha élne az öreg Zych!... Meg az apát úr! De én mindkettő helyett itt vagyok nektek, mert hogy igazat szóljak, úgy szeretlek benneteket, hogy már szinte szégyen.

S ámbár mellében kemény szív dobogott, annyira megindult, hogy valami a torkát is összeszorította, még egyszer megcsókolta hát Zbyszkót, azután Jagienkának is mind a két orcáját s valahogyan már csaknem könnyek között nyögte: „tiszta színméz ez, nem is leány...” azzal már futott is az istállóba, hogy a lovakat nyergeltesse.

Mikor a házból kilépett, az örömtől megtántorodva botlott az ott burjánzó ökörfarkkóró közé, s úgy nézett a sárga szirmokkal környezett, sötét körökre, mintha részeg lenne.

- Nono! Jó nagy sereg van itt belőletek - motyogta -, de megadja az Úr, hogy a Grady nemzetség még nagyobb sereg lesz!

Azután az istálló felé menet, halkan morogva számolta:

- Bogdaniec, az apát úr birtokai, Spychów, Moczydoły... az Úr mindig tudja, hova vezeti az ő gyermekeit s ha az öreg Wilk napjai is betelnek, még Brzozowát is érdemes volna megvenni... Jó rétek vannak arra...

Közben Jagienka és Zbyszko is kijött a ház elé. Arcukról sugárzott az öröm és boldogság, lelkük tele volt napsugárral.

- Bátyámuram! - kiáltotta Zbyszko messziről.

Az öreg visszafordult, széttárta karjait s nagyokat rikkantott, mintha erdőben volna: - Hopp! Hopp! I-de, ide hoz-zám!

XLV

A fiatalok Moczydołyban laktak, a vén Maćko pedig építette nekik a várkastélyt Bogdaniecben. Nagy munkában volt, mert azt akarta, hogy a töltés oldalai mésszel kötött kőből készüljenek, az őrtorony meg téglából, pedig azt nehéz volt ezen a vidéken megszerezni. Az első évben kiásatta a sáncot, ami elég könnyen ment, mert a domb, amelyen a várkastélynak kellett állnia, hajdanában, talán még a pogány időkben, körül volt árkolva, most tehát a sáncárkokat csak meg kellett tisztogatni a fáktól és a galagonyabozóttól, mely teljesen benőtte, azután megerősíteni és megfelelően kimélyíteni. Ahogy éppen az árkot mélyítették, dús forrásra bukkantak, mely rövid idő alatt megtöltötte az egész sáncot, úgyhogy Maćkónak azon kellett törnie a fejét, miképpen vezesse le a felesleges vizet. Azután a töltésen elkészítette a karóbástyát, megkezdte az épületanyag gyűjtését a várkastély falai számára. Olyan vastag tölgyfagerendákat hordatott össze, hogy három legény sem bírta átfogni és vörösfenyőket, melyek sem az agyagpadozat, sem a gyeptéglák alatt nem korhadnak. Csak egy év múlva kezdte el a falakat rakatni, pedig a zgorzelicei és a moczydołyi jobbágyok állandóan segítettek a munkában. De akkor aztán annál buzgóbban munkálkodott, mert megelőzőleg Jagienka ikreket szült. Ekkor már teljesen megnyílt az ég a vén lovag előtt, mert most már volt kinek dolgoznia, kiért fáradnia, tudta, hogy a Grady nemzetség nem hal ki, s a Tompa Patkó még nemegyszer megmerül az ellenség vérében.

A két ikerfiú a Maćko és Jaśko nevet kapta, „szálas legények ezek - vélte az öreg -, az egész királyságban nincs párjuk, pedig még hol van az este?" Meg is szerette őket egyszerre, fölöttébb nagy szeretettel, Jagienka meg olyan kedvence volt, hogy az egész világot elhomályosította. Aki a fiatalasszonyt dicsérte előtte, az mindent megkapott tőle. De irigyelték is őt Zbyszkótól, és fennen dicsérték, magasztalták, nemcsak azért, mert ez haszonnal járt, hanem mert valóban úgy ragyogott az egész környéken, mint a rétek leggyönyörűségesebb virága. Hozott a férjének méltó jegyruhát, de még többet is annál: igaz, hűséges szerelmet, szemkápráztató szépséget, kellemetes udvari viselkedést és bátor lelket, olyant, hogy nem egy vitéz lovagnak dicséretére vált volna. Semmi sem volt az néki, hogy alig néhány nappal a szülés után már munkába állt a gazdaságban, aztán férje urával kilovagolt vadászni avagy ugyancsak lóháton reggel Moczydołyból Bogdaniecbe, délelőtt pedig vissza gyermekeihez, a kis Jaśkóhoz és Maćkóhoz. De szerette is Zbyszko és féltette, mint a szeme világát, szerette a vén Maćko is, meg a cselédnép, mely iránt mindenkor emberi szívvel viseltetett; Krześniában pedig, mikor vasárnaponként a templomba lépett, a csodálat és tisztelet moraja köszöntötte. Régi kérője, a félelmetes rogówi Cztan, ki parasztleányt vett feleségül s a mise után együtt ivott a csapszékben a vén brzozowai Wilkkel, mikor az öreggel koccintott, így szólt: „Verekedtünk érte eleget tekigyelmed fiaurával, ő is vette volna, meg én is, de olyan volt az, mintha az emberfia az ég felé kapaszkodnék, hogy a holdat elérje."

Mások hangosan vallották, hogy ilyenek legfeljebb, ha Krakkóban, a királyi udvarban lehetnek. Mert gazdagsága, szépsége és előkelő viselkedése mellett nagyra becsülték rendkívüli szívósságát és erejét is. Egybehangzó volt a vélemény róla: „ez aztán az asszonyember, aki az erdőben gerelyével a medvét kitámasztja, s a diót sem kell fogával feltörnie, hanem leteszi a padkára, s hirtelen ráül, amitől egyszerre úgy porrá törik, mintha malomkerékkel zúzták volna össze." Így dicsérték, magasztalták a parókiális[127] Krześniában s a szomszédos falvakban, de még Sieradżban, a vajdasági székhelyen is. Irigykedtek is a bogdanieci Zbyszkóra, de azért

[127] Több faluból álló egyházközség székhelye, ahol a templom és a parókia van.

nem csodálkoztak rajta, hogy megkapta, mert őt is olyan vitézi dicsőség övezte, amilyennel a környéken senki sem dicsekedhetett.

Az ifjú köznemesek és a lovagok egymásnak híresztelték, hogy mennyi németet „megnyúzott" a Witold vezérlete alatt vívott csatákban meg párviadalban. Mondták, hogy egyetlen lovag sem menekülhetett előle, hogy Malborgban tizenkettőt emelt ki a nyeregből, közöttük Ulrikot, a nagymester öccsét, végül, hogy még a krakkói lovagokkal is kiállhatott volna, s a legyőzhetetlen Zawisza Czarny jóakaró barátja volt.

Voltak, akik nem akartak hinni e túlságos dicsőítésnek, de azért - ha arról esett szó, hogy vajon kit választanának maguk közül, ha netán a környékbeli lovagoknak idegenekkel kellene mérkőzniök - azon módon készen volt a válasz: „Természetesen Zbyszkót" - csak aztán következett a szőrös képű rogówi Cztan és az egyéb helybeli vasgyúrók, akik azonban vitézi készség tekintetében messze álltak az ifjú bogdanieci földesúrtól.

Nagy gazdagsága hírével egyenlő tiszteletet szerzett neki az emberek között, mert hogy Jagienkával megkapta Moczydołyt és az apát úr nagy birtokát, az nem az ő érdeme volt, de már korábban övé volt Spychów is sok becses marhájával, Jurand által felhalmozott kincsével együtt, s az emberek azt suttogták, hogy a bogdanieci lovagok csak különböző hadizsákmányokból, páncélokból, lovakból, köntösökből meg ékszerekből annyit szedtek össze, hogy három jó falura tellett volna belőle.

Ebben aztán az Úristennek valami különös kegyelmét látták a Tompa Patkó címerű Grady nemzetség fölött, mely még a közelmúltban is olyan mélyre hanyatlott, hogy az üres Bogdaniecen kívül semmije sem volt, s most a környék minden más nemzetsége fölé emelkedett. „Hiszen Bogdaniecben a tűzvész után csak ama rokkant hajlék maradt - mondották az öreg emberek -, s a birtokot munkáskezek híján, kénytelenek voltak rokonuknak elzálogosítani, s ímé, most várkastélyt rakatnak." Volt hát nagy csodálkozás, de mivel ez együtt járt avval az általános ösztönszerű érzéssel, hogy az egész nemzet is ellenállhatatlanul halad bizonyos rendkívüli jólét felé, s hogy Isten akaratából, ímé, ez a dolog rendje, ennélfogva ebben a csodálatban nyoma sem volt valamelyes irigykedésnek. Sőt ellenkezőleg, az egész környék dicsekedett velük és büszke volt a bogdanieci lovagokra, mert bizonyítékul szolgáltak arra nézve, hogy mivé teheti a nemes embert az erős kar, ha az bátor szívvel és lovagi harci vággyal párosul. Nem egy lovag, ha őket látta, menten megérezte, hogy ímé, néki is szűk már az eddigi tanya, a családi fészek és hogy alig a falon túl nagy gazdagság, rengeteg föld van az ellenség kezén, melyet meg lehetne szerezni önmaguk és a királyság számára, fölöttébb nagy haszonnal. S ama túláradó erő, mely az egyes nemzetségekben felgyülemlett, egyaránt feszegette már az egész társadalmat, mint mikor a víz forr és mindenáron kikívánkozik a fazékból. A bölcs krakkói urak és a békeszerető király egy ideig fékezhették ezeket az erőket s hosszú éveken át halogathatták az örök ellenséggel való háborút, de semmiféle emberi erő nem nyomhatta el végleg és nem állíthatta meg azt az áramlást, amellyel az egyszerű lélek a nagyság felé tör.

XLVI

Maćko hát megérte életének boldog napjait. Sokszor mondta is szomszédainak, hogy többet kapott, mint amennyit várt. A vénség is csak fejét és szakállát lepte be hóval, de eddigelé sem erejét, sem egészségét alá nem ásta. Szíve tele volt olyan vidámsággal, amilyent eddig még soha nem érzett. Hajdan szigorú, nyers arca egyre szelídebbé, jóságosabbá vált, szeme is nyájasan mosolygott az emberekre. Lelkében élt az erős meggyőződés, hogy minden, ami rossz volt, egyszer s mindenkorra elmúlt, s ezentúl már semmiféle gond, semmiféle balsors meg nem zavarja éltük napjait, amelyek olyan békésen folynak, mint a tiszta vizű patak. Míg az öregség eljön - hadakozni, vén napjaiban - gazdálkodni s a jószágot a „fiak" számára gyarapítani - ez volt minden időkben szíve vágya, s íme, mindez maradéktalanul beteljesedett. A gazdálkodás ment, mint a karikacsapás. Az erdő nagy részét kiirtották, az irtásból kiszedték a tönköket s az így nyert új területet bevetették, minden tavasszal dúsan hullámzott rajta a zöld vetés, gyarapodott a jószág, a réteken már negyven kanca száguldozott csikóival, melyeket a vén lovag mindennap megnézett; birkanyájak, népes gulyák legelésztek az ugarokon és berkekben. Bogdaniec teljesen megváltozott, az elnéptelenedett településből népes, gazdag faluvá fejlődött s aki a távolból közeledett felé, azt már messziről elkápráztatta az őrtorony s elvakították a várkastélynak még meg nem feketedett falai, melyek csak úgy csillogtak a nap arany sugaraiban és vöröslöttek az esti alkonyat bíborfényében.

Szíve mélyén örült is a vén Maćko a jómódnak, a gazdaságnak, a sors kedvező alakulásának és egyáltalában nem tiltakozott, mikor az emberek azt mondták róla, hogy szerencsés keze van. Az ikrek után esztendőre megint fiúcska született, kit Jagienka apjaura emlékére és tiszteletére Zychnek kereszteltetett. Maćko örvendezve fogadta ezt a sarjat is, és egyáltalában nem érzett gondokat afelett, hogy ha ez tovább is így menne, a nagy nehézségekkel, fáradozással megszerzett birtok megint felaprózódik. „Mert mink vala nekünk? - mondotta egyszer Zbyszkónak. - Semmink! És íme, az Úr hogyan megsokasíta. A sulisławicei vén Pakosznak - mondotta - egyetlen falucskája vagyon, fia meg huszonkettő, aztán lám, mégsem halnak éhen. Avagy kevés föld van-é a királyságban meg Litvániában? Kevés falu meg vár vagyon még amaz ebfiak, a keresztesek kezében? Hej! Ha az Úr Jézus megadná! Az volna csak a jó lakozás, mert ott minden várat veres téglából raktak, melyekből a mi felséges urunk kastélyániákat alakítana." És valóban figyelemre méltó dolog volt ez, mert hiszen a Keresztes Lovagrend hatalmának tetőfokán állt s gazdagsága, ereje, jól gyakorlott hadainak sokasága minden nyugati királyságét felülmúlta s ímé, ez a vén lovag mégis úgy ábrándozott a keresztesek várairól, mint unokáinak jövendőbeli fészkeiről. S bizonyos, hogy Jagello királyságában nagyon sokan így gondolkoztak, nemcsak azért, mert a Keresztes Lovagrend birtokában levő tartományok ősi lengyel földek voltak, hanem azért is, mert érezték az erő hatalmát, amely lelkükben viharozván minden irányban utat keresett magának.

Zbyszko házasságától számítva csak a negyedik évben készült el a várkastély, s így is nemcsak a helyi meg a zgorzelicei és moczydołyi dolgos kezek munkája, hanem a szomszédoké, különösen az öreg brzozowai Wilk munkásaié segített építeni, mert a vén földesúr, fia halála után egyedül maradván a világban, nagyon megbarátkozott Maćkóval, s azután szíve Zbyszkót és Jagienkát is befogadta. Maćko a belső szobákat feldíszítette a háborús zsákmány értékeivel, melyeket vagy ő maga és Zbyszko gyűjtött, vagy Jurand után Spychówból örököltek. Ehhez hozzátette még azt is, amit az apát úr hagyott rájuk meg azt is, amit Jagienka elhozott hazulról. Az ablaküveget Sieradzból hozatta. Egyszóval pompás fészket rakott, de Zbyszko feleségével és gyermekeivel együtt csak az ötödik esztendőben költözködött bele, mikor már a többi épület: az istálló, az aklok, a konyhák és fürdőházak is elkészültek, sőt a föld alatti

boltozatok is, melyeket az öreg mészbe ágyazott kőből rakatott, hogy elpusztíthatatlan legyen az erejük. De ő maga nem ment át a várba lakni; jobb szeretett egyedül maradni a vén hajlékban, s Zbyszko és Jagienka minden kérését elutasította, ilyen módon fejtvén ki gondolatát:

- Én már csak ott halok meg, ahol születtem. Tudjátok, a Grzymaliták és Nałęczek háborúsága idején felperzselték egész Bogdaniecet, minden hajlékot, minden házat, sőt, még a kerítéseket is, csak ez az egy maradt meg. Úgy mondják az emberek, hogy a tető a sok mohától nem fogott tüzet, de én úgy vélem, hogy ebben az Úristen kegyelme, meg az ő szent akaratja is munkálkodott, hogy ide térjünk meg és innen növekedjünk ki ismét. Mikoron még hadakozánk, bizony nemegyszer siránkoztam azon, hogy nincs, hol lehajtsuk fejünket. De nem volt egészen igazam, mert nem volt ugyan miben gazdálkodnunk, és mit a tejbe aprítanunk, de a hajlék azért csak megvolt. Ti fiatalok vagytok, az más. De én már csak úgy vélem, hogyha e vén hajlék minket el nem hagyott, nékem sem illendő őt elhagyni.

És ott maradt. De azért nagyon szeretett átjárni a várba, hogy gyönyörködjék nagyságában, pompájában, összehasonlítgassa a régi hajlékkal, azután meg, hogy elnézze Zbyszkót, Jagienkát, meg a „fiakat". Minden, amit itt látott, túlnyomórészben az ő műve volt, és mégis büszkeség és csodálat töltötte el láttukra. Néha eljárogatott hozzá az öreg Wilk, hogy a tűzhely mellett elbeszélgessenek, vagy ő ment át ugyanilyen szándékkal Brzozowába. Egyszer, egy ilyen alkalommal, így fejtette ki előtte gondolatait „az új rendről":

- Tudja kigyelmed, néha már magam is csodálkozom. Mert íme, ez a Zbyszko Krakkóban is sokszor megfordult király uraméknál (bah, hiszen kis híján a fejét vették), meg a Mazowszén, meg Malborgban, meg Janusz herceg úrnál, azután Jagienka is bőségben növekedék, de tulajdon várkastélyuk mégsem volt... Most meg olyanok, mintha egész életüket így élték volna le... Csak jönnek-mennek a belsőházakban, jönnek-mennek, amint mondám - a cselédnépnek osztják az parancsokat, ha meg elfáradnak, leülnek. Akárcsak az igazi kastellán úr, meg kastellánné asszony! Van nékik ebédlőházuk is, kiben a bírákkal, ispánokkal meg a cseléd-séggel étkeznek, benne padkák, nékik kettőjüknek magasabbak, a többiek alacsonyabban ülnek, és várják, amíg az uraság méltóképpen meg nem rakta a tálait. Valóságos udvari módi ez, hogy az embernek már külön kell eszébe vennie, hogy ez nem valami idegen uraság, hanem a tulajdon öccseura, meg annak az asszonya, kik mind a ketten az én vén kezemet csókolják, a főhelyre ültetgetnek, és jóltevőjüknek neveznek.

- Ezért van rajtuk az Úr Jézus áldása - jegyezte meg a vén Wilk.

Ezután fejét szomorúan megcsóválva, hörpintett egyet a mézborból, a vaskampóval meg-igazgatta a tűzhelyen a hasábot, aztán hozzátette:

- Az én szegény fiam meg elveszett...

- Isten akaratja.

- No! Az idősebbek, kik öten valának, már korábban elhulltak a hadban, hiszen tudja kigyelmed. Igaz, hogy Isten akaratja, de mindnyája közül ez volt a legderekabb. Igazi Wilk, s ha el nem vész, ma talán ő is a saját várában ül.

- Már inkább veszett volna Cztan helyette.

- Eh, mit Cztan! Mondják, a malomkereket a hátára veheti s az én fiam mégis elbánt vele, nem is egyszer. Annak volt lovagi készsége. Cztant meg most a felesége arcul verdesi, mert erős legény ugyan, de buta.

- Hej! Akár a csizmatalp! - tódította Maćko.

S az alkalmat felhasználva, az egekig magasztalta Zbyszkónak nemcsak lovagi készségét, hanem értelmét is, hogy Malborgban a legjelesebb lovagokkal állt ki vitézi tornára, éles fegyverekkel, „a hercegekkel meg úgy elbeszélget, mintha csak diót rágcsálna”. Dicsérte jó gondolkozását meg azt, hogy milyen jó, takarékos gazda, ami nagy szerencse, mert enélkül a várkastély hamar felemésztené a vagyont. Nem akarván azonban, hogy a vén Wilk netán azt higgye, valami ilyesféle fenyegeti, hangját leengedve tette hozzá:

- Na, de Isten kegyelméből minden jószágból van elegendő, több, hogynem az emberek tudnák, de ne szóljon erről kigyelmed senkinek.

Az emberek azonban sejtették, tudták és a túlzásig beszéltek is róla, különösen arról a sok kincsről, amit a bogdanieci lovagok állítólag Spychówból hordtak el. Egyszer Maćko tíz-egynéhány grzywna kölcsönnel is kisegíté a gazdag koniecpoli földesurat, ami aztán az egész környéket végleg megerősítette a bogdanieci kincsekről való vélekedésében. Így nőtt a bogdanieciek jelentősége, nőtt az embereknek irántuk való tisztelete, a várkastély sosem volt vendég híján, amit Maćko - ámbátor fölöttébb takarékos ember vala - mindig jószemmel nézett, tudván, hogy ez is csak a nemzetség hírét öregbíti.

Különösen gazdag keresztelőket rendeztek. Egyszer egy évben - Gyümölcsoltó Boldogasszony után, Zbyszko nagy lakomát készített a szomszédságnak, melyre a nemesi úrasszonyok is eljöttek, hogy megnézzék a lovagi tornákat, meghallgassák az énekeseket és a szurkos fáklyák világánál kivilágos-kivirradtig alaposan kitáncolják magukat az ifjú lovagokkal. Ekkor legeltette csak szemét a vén Maćko igazán örvendezve Zbyszkón és Jagienkán, kik, hej, milyen előkelőek, milyen módisak voltak, akár a finom udvari nép. Zbyszko megemberesedett, megtestesedett, bár hatalmas alakjához arca még mindig fölöttébb fiatal volt. Mikor sűrű üstökét bíborszalagba szorította, s ezüst- és aranyhímmel kivarrt, pompás dolmányt öltött magára, nemcsak Maćko, hanem egynémely idegen úr is így szólt szívében: „Istenemre! Valóságos herceg ez, ki itt él a maga várában.” Jagienka előtt meg nemegyszer térdet hajtottak a nyugati szokásokat ismerő lovagok s kérve kérték, hogy legyen szívük hölgye - úgy áradt belőle az egészség, az ifjúság, az erő és a szépség. Maga a koniecpoli öreg földesúr is, aki pedig sieradżi vajda volt, elcsodálkozott láttára s a hajnalpírhoz, sőt a napsugárhoz hasonlította, „mely fényt ad a világnak, s még a vén csontokat is zsongó forrósággal tölti el”.

XLVII

De az ötödik esztendőben, mikor a rend már teljes volt minden faluban, mikor a már befejezett őrtornyon néhány hónap óta vígan lengett a Tompa Patkóval ékes zászló, s Jagienka szerencsésen világra hozta immár negyedik fiát, akit Jurandnak kereszteltek - a vén Maćko egyszer így szólt Zbyszkóhoz:

- Minden beteljesül, s ha még egy dolgot megnyernék az Úr Jézustól, akkor már nyugodtan halnék meg.

Zbyszko kérdő tekintetet vetett rá, s kis idő múlva meg is kérdezte:

- Netán a keresztesek elleni hadról beszél kigyelmed? Mert mi egyebet kívánhatna még?

- Én csak azt mondom, amiképpen már régebben is szóltam - felelte Maćko -, hogy míg Konrad nagymester él, háború nem lészen.

- Avagy örökké életben marad őkelme?

- Ő nem, de én sem, most azért nem is ebben forgatom fejemet.

- Hát miben?

- Ej! Jobb meg nem szólni előre. Egyelőre Spychówba készülök, s talán úgy adódik, hogy ellátogatok a płocki, meg a czerski hercegékhez is.

Zbyszko nem nagyon csodálkozott e bejelentésen, mert az utóbbi évek során Maćko jó néhányszor ellátogatott már Spychówba, tehát csak ennyit felelt:

- Sokáig elmarad kigyelmed?

- Tovább, mint rendesen, mert Płockban megülök.

S egy héttel később csakugyan elindult, magával vivén néhány szekeret és jó fegyverzetet, meg páncélt, hogy ne hiányozzék, „ha úgy adódnék, hogy sorompóba kellene állani". Búcsúzóul még egyszer bejelentette, hogy talán tovább elmarad, mint rendesen. És valóban így is történt, mert egy fél évig semmi hír nem volt róla. Zbyszko már nyugtalankodni kezdett, s végül egy legényt bocsátott Spychówba, de az már Sieradzon túl találkozott Maćkóval, s vele együtt tért meg.

A vén lovag borús hangulatban érkezett haza, de minekutána pontosan kikérdezte Zbyszkót mindenfelől, ami távol való létében történt és megnyugodott, hogy minden rendben ment, némileg felderült, s ő maga kezdett utazásáról beszélni.

- Tudod, Malborgban valék - szólt.

- Malborgban?

- Hát hol egyebütt?

Zbyszko egy darabig csodálkozva bámult rá, aztán hirtelen combjára csapott és így szólt:

- Istenemre! Halálosan elfeledém.

- Néked lehet, mert mit fogadtál, beteljesítéd - felelte Maćko -, de ne adja Isten, hogy én vonjam meg magam esküm és becsületem megtartásától. Nem a mi szokásunk, hogy valamit elhagyjunk, s úgy segéljen a Szent Kereszt, hogy míg lélegzet vagyon orromban, addig nem feledem.

Maćko arca elborult s olyan fenyegető és kemény lett, amilyennek Zbyszko csak a régi időben, Witoldnál és Skirwoiłłánál látta, mikor a keresztesekkel való egyberoppanás előtt álltak.

- Na és? - kérdezte. - Megmenekült?

- Nem kellett, mert nem állt ki.

- Miért?

- Mert ő a nagykomtur.

- Kuno Lichtenstein a nagykomtur?

- Úgy ám! Talán még nagymesternek is megválasztják. Ki tudja! De ő már mostanság is hercegekkel egyenlőnek véli magát. Mondják, mindent ő kormányoz, s a lovagrend minden ügye-baja az ő vállán van, s hogy a nagymester semmit nem tesz őnélküle. Hogyan állna az ilyen sorompóba? Az emberfia csak nevetségre adja magát.

- Kinevették kigyelmedet? - kérdezte Zbyszko, de szeme máris szikrát szórt haragjában.

- Nevetett Aleksandra hercegasszony Płockban: „Menj csak - mondá -, aztán hívjad párviadalra a római császárt!" „Őneki - mondá - (mármint Lichtensteinnek), miként mink is tudjuk, Zawisza Czarny, Powała meg a biskupicei Paszko is megküldték kesztyűjüket, de még e magas állapotú uraknak se üzent semmit, mert nem teheti. Nem azért, mintha a szíve nem volna a helyén, hanem hogy szerzetes és mert - mondá - olyan jeles hivatala meg méltósága vagyon, hogy ő most már másban forgatja a fejét - és hogy jobban sértené méltóságát, ha elfogadná, mintha rá se tekint a kihívásra." Ezt mondá a kegyelmetes hercegasszony.

- És tekigyelmed?

- Nagy gondokba estem, de mondám, amúgy is el kell mennem Malborgba, hogy Istennek és embereknek egyaránt megbeszélhessem: „Mindent megtettem, mi erőmből tellett." Megkértem az úrasszonyt, hogy módolna ki nékem valamiféle követséget s adna írást Malborgba, mert tudván tudtam, hogy másképpen fejemet épen ki nem hozom ama farkasodúból. Szívemben pedig így vélekedem: igaz, hogy vonakodott napot nevezni Zawiszának és Powałának meg Paszkónak is, de ha a nagymester meg minden komturok és vendégek színe előtt arcul verem s minden szakállát kirángatom - akkor csak kiáll.

- Ejha! - kiáltotta Zbyszko lelkesen.

- Micsoda? - vetette oda a vén lovag. - Mindennek megvan a módja, csak az emberfiának helyén legyen a feje. De az Úr Jézus kegyelme itt elkerült, mert nem lelem Malborgban. Azt mondták, Witold úrhoz ment követségbe. Most már nem tudtam, mitévő legyek: várjak-e avagy menjek utána? Féltem, hogy elkerülöm. De hogy a nagymestert meg a főságfárt már régóta ismerem, elmondám nékik titkomat, miért jöttem, de ők reám esének, hogy nem lehet az.

- Miért?

- Ugyanazért, amit a hercegasszony Płockban is mondott, de a nagymester még megtoldá: „Mit vélnél felőlem, ha minden mazowszei avagy lengyelországi lovaggal kiállanék?" - No - és igaza volt mert már régen nem volna ez világon. Csodálkoztak is mind a ketten, és az estebédnél meg is beszélék a többieknek, de olyan is lett az egész ház, mintha az ember jó nagy lélegzettel egy kaptárba bukkantana. Különösen a vendégek között volt nagy zendülés, mert legottan fel is ugrálának, mondván: „Kunónak nem lehet, de nekünk igen!" Legottan ki is válogattam közülük hármat, hogy egymás után megvívnának vélem, de a nagymester, nagy

sok kérésre, csak egynek engedte meg, kinek szintén Lichtenstein a neve s ama Kunónak atyjafia.

- No és aztán? - kiáltotta Zbyszko.

- No és itt vagynak a vasak, de úgy összetörve, hogy egy grzywna nem sok, annyit sem kapnánk értök.

- Istenemre! Akkor hát kigyelmed is teljesíté esküjét!

- Elsőbben magam is nagy örvendezéssel így vélekedtem, de azután ráéreztem, mondván: „Nem úgy! - ez nem egyazon dolog." Most azért semminemű békességem nincsen, mert hátha csakugyan nem mindegy.

De Zbyszko vigasztalni kezdte:

- Ismer kigyelmed engem is, hogy e dologban sem önmagamnak, sem másnak nem kedvezek, de ha velem így történt volna, én elégnek venném. S mondom, Krakkóban a legjelesebb lovag urak is így hagynák helyben. Maga Zawisza, ki minden lovagi dolgoknak legjelesebb ismerője, bizonnyal szintén így vélekedik.

- Így véled? - kérdezte Maćko.

- Gondolja csak meg kigyelmed, ők az egész világon híresek, ők is kihívták s egyikük sem tett annyit sem, mint kigyelmed. Halált esküvék kigyelmed Lichtensteinre és ímé, Lichtensteint megölte.

- Lehet - hagyta rá a vén lovag.

De Zbyszko, kit fölöttébb érdekeltek a lovagi dolgok, megkérdezte:

- Mondja kigyelmed, ifjú volt-e, avagy vén? És mi módon történt a párviadal? Lóháton-e vagy gyalogszerrel?

- Számlált vagy harmincöt esztendőt, a szakálla övéig lógott. Lovasviadal volt. Az Úristen megsegélt, hogy kopjámmal megöklelém, de aztán még szablyára mentünk. S mondom, úgy lövellt a vér a képiből, hogy az egész szakálla olyan volt, akár egy veres jégcsap.

- És még kigyelmed panaszolá, hogy vénül.

- Mert ha lóra ülök avagy a földön szétvetem a lábam, erősen megállok, de teljes vértben már nem tudok nyeregbe szökni.

- De Kuno se menekült volna kigyelmedtől.

Az öreg megvetőleg legyintett kezével, annak jeléül, hogy Kunóval sokkal könnyebb dolga lett volna, azután elmentek megnézni a zsákmányolt páncélt, melyet Maćko csak a győzelem jeléül hozott haza, mert egyébként annyira össze volt töredezve, hogy nem is volt értéke. Csak a csípővasak, meg a tarkóvédő volt érintetlen és nagyon jeles mívű.

- Mégis jobb szeretném, ha Kunóé volna! - jegyezte meg Maćko komoran.

- Isten a tudója, mi jobb - felelte Zbyszko. - Ha Kuno nagymester lesz, már meg nem kapja kigyelmed, hacsak valamelyes nagy csatában.

- Fölöttébb hegyezem is a fülem, mit beszélnek az emberek - felelte Maćko. - Vannak, kik úgy vélik, hogy Konrad után Kuno lesz, mások meg, hogy Ulrik, a Konrad öccse.

- Én jobb szeretném, ha Ulrik lenne - vélte Zbyszko.

- Én is, s tudod mi okából? Kunónak nagyobb értelme vagyon, meg ravaszabb is, Ulrik viszont szilajabb. Derék lovag ő, ki megtartja a lovagi becsületet, de fölöttébb nagy örömmel haddal törne már reánk. Mondják is, hogy amint nagymester lesz, legottan olyan vihar kerekedik, amilyet a világ se látott. Konradot meg már gyakorta meglepi a gyengeség, egyszer előttem is megszédült. Hej! Hátha megérjük!

- Adja Isten! Újabb viszálykodások vagynak király urunkkal?

- Vagynak régiek is, meg újak is. A keresztes csak keresztes marad. Tudja bár, hogy erősebb vagy és bajos dolog veled tengelyt akasztani, azért mégis mindig a tiedre les, mert másképp nem tehet.

- Mégis úgy vélik tán, hogy a lovagrend minden királyságnál erősebb.

- Nem mindenik, de sokan. És közöttük Ulrik is. Mert igaz, nagy hatalom az.

- Feledé kigyelmed, miként szólt a maszkowicei Zyhdram úr?

- Emlékszem én s ott évről évre rosszabb a dolog. Testvér testvért nem láthat olyan szívesen vendégül, mint ahogyan velem tették, ha a keresztesek szeme nem volt rajtuk. Mindegyiküknek elég volt már belőlük.

- Akkor hát nem kell sokáig várni.

- Vagy nem kell, vagy kell - felelte Maćko.

S rövid gondolkozás után hozzátette:

- Addig pedig erősen kell munkálkodni - s a jószágot gyarapítani, hogy méltóképpen indulhassunk a hadba.

XLVIII

De Konrad nagymester csak egy év múlva halt meg. A zgorzelicei Jaśko, Jagienka öccse, Sieradżban elsőként hallotta a hírt, meg azt is, hogy utána Ulrik von Jungingent választották meg nagymesterré, ő hozta hát elsőnek Bogdaniecbe, ahol éppen úgy, mint minden más nemesi fészekben, mindenkit szíve-lelke mélyéig megrendített a hír. „Jönnek most olyan idők, aminők még soha nem valának" - szólt ünnepélyesen a vén Maćko, Jagienka pedig az első pillanatban minden gyermekét Zbyszko elé vezette, s ő maga kezdett tőle búcsúzkodni, mintha Zbyszko már másnap indult volna a hadba. Maćko és Zbyszko tudta ugyan, hogy a háború nem olyan egyszerre kap lángra, mint a kandalló tüze, de azt is tudták, hogy el kell következnie, így hát hozzáfogtak a készülődéshez. Kiválogatták a lovakat, a páncélokat, a hadimesterségben gyakorolták a fegyverhordozókat, a cselédséget, a falvak bíráit, kik német jogon hivataloskodván, kötelesek voltak lóháton hadba vonulni - gyakorolták a szegényebb nemeseket - a bocskorosokat, kik szívesen is csatlakoztak a gazdagabbakhoz. S ugyanez történt minden más udvarházban is, mindenütt csengtek a kalapácsok a kovácsműhelyekben, tisztították a régi páncélokat, az íjakat és szíjazatot kenegették a faggyúolvasztókban ki-olvasztott faggyúval, vasalták a szekereket, élelmiszerkészleteket, darát és füstölt húsféléket halmoztak fel. Vasárnaponként és ünnepnapokon a templom előtt egymást faggatták újabb hírek felől. A békés hírekre elszomorodtak, hiszen szíve mélyén mindenki meg volt győződve róla, hogy egyszer végezni kell a keresztesekkel, a lengyel nép ádáz ellenségeivel, mert a királyság addig békében, hatalomban és munkában fel nem virulhat, míg a keresztesek fogait, Szent Brigitta jóslata szerint, ki nem törik és jobbjukat le nem csapják.

Krześniában pedig különösen Maćkót és Zbyszkót vették körül, mint akik ismerték a lovagrendet s tisztában voltak azzal, hogy a háborúnak meg kell lennie. Nemcsak a hírek felől faggatták őket, hanem afelől is, hogy mi lenne a legjobb mód a németek ellen, hogyan a legjobb rájuk támadni, mik a szokásaik a bajvívásban, miben tesznek túl a lengyeleken s miben maradnak alul, s hogy vajon a kopjatörés után szablyával avagy harci bárddal jobb-é a páncélt törni rajtuk.

A két lovag valóban nagy ismerője volt e dolgoknak, így hát nagy figyelemmel hallgatták őket, annyival is inkább, mert általános volt a meggyőződés, hogy ez a háború nem lesz könnyű dolog, s hogy az összes ország legjelesebb lovagjaival kell ott megmérkőzniök. Tudták, hogy itt nem szabad megelégedni avval, ha imitt-amott egy-egy ellenséges lovagot sikerül megsebesíteniük, hanem becsületesen és maradéktalanul el kell végezni a dolgot - avagy végleg elvesznek. Így járta a szó a köznemesség körében. „Ha kell, hát kell - vagy ők, vagy mink!" De ez az elhatározás nem vette el a reménységet annak a nemzedéknek szívéből, mely lelkében viselte a jövendő nagyság érzetét. Ellenkezőleg! Ez az érzés óráról órára és napról napra erősbödött. Minden hiú dicsekvés és kérkedés nélkül fogtak munkához, inkább valami makacs eltökéltséggel és a halálraszántak komolyságával.

- Nékünk vagy nékik halál van megírva.

Közben azonban telt-múlt az idő, minden haladt-maradt, s a háború csak nem jött. Beszéltek ugyan Władysław király és a lovagrend közti viszályokról, sőt még a dobrzyni földekről is, ámbár azokat már évekkel ezelőtt kiváltották, meg a határvillongásokról, bizonyos Drezdeńkóról, melyről sokan most hallottak életükben először, s melyet állítólag mind a két fél magának követelt, de a háború csak nem tört ki. Akadtak már, akik kétségbe vonták, hogy valaha is kitör, mondván, hogy viszálykodások voltak mindenkoron, de találkozások, egyezkedések, vagy követek küldése útján el is simultak. Íme, híre terjedt, hogy most is érkeztek

valamelyes keresztes követek Krakkóba, a lengyelek meg Malborgba mentek, beszéltek a cseh meg a magyar király, sőt maga a pápa közbenjárásáról is. A Krakkótól távolabb eső vidékeken semmi bizonyosat nem tudtak, így aztán az emberek között a legellentétesebb, gyakran furcsa és hihetetlen hírek jártak, de háború csak nem volt.

Maćko agyában sok háborús fenyegetőzés és egyezkedés emléke élt, de most már ő maga sem tudta, hányadán áll a dolog - elindult hát Krakkóba, hogy valamelyes biztosabb híreket szerezzen. Nem sokáig maradt ott, a hatodik héten már otthon is volt, s méghozzá nagyon derűs ábrázattal érkezett. Mikor aztán Krześniában a rendes szokás szerint most is körülvette a hírekre szomjúhozó nemesség, a sok kérdésre kérdéssel felelt meg nékik:

- A kopják, csatabárdok és nyilak ki vannak-é fenve?

- Miért? Halljuk! Istenemre! Minémű hírek vannak? Kit látott kigyelmed? - kiáltották mindenfelől.

- Kit láttam? A maszkowicei Zyndramot. És minémű hírek? Olyanok, hogy alighanem egykettőre nyergelni kell.

- Istenuram! Hogyan? Szóljon már kigyelmed!

- Hallottak-é kigyelmetek Drezdeńko felől?

- Hogyne hallottunk volna. De az csak amolyan semmiféle kis váracska, s a birodalma se lehet nagyobb, mint a kigyelmedé Bogdaniecben.

- Most azért úgy vélik kigyelmetek, hogy gyengécske ok ez a háborúra, mi?

- Bizony úgy, mert valának jelesebbek is, és íme, semmi sem következék utánok.

- És tudják-e, miképpen profétált nékem a maszkowicei Zyndram úr Drezdeńko felől?

- Szóljon hát kigyelmed szaporán, mert mindjárást lángot vet fejünkön a süveg.

- Imigyen szóla: „Ment az vak ember az országútján s egy kőben megbotolván elesék. Elesék, mert vak volt, de mégis egy kövecske volt az oka.” Ímé. Drezdeńko ama kövecske.

- Hogyan? Micsoda? Még áll a lovagrend.

- Nem veszik-e értelmükbe kigyelmetek? Akkor hát másképpen szólok: ha az edény megtelik, egyetlen cseppecske megcsurrantja!

Erre a lovagokat olyan lelkesedés fogta el, hogy Maćkónak kellett fékeznie őket, mert máris lóra akartak kapni, s indulni Sieradżba.

- Legyenek készen kigyelmetek - mondotta -, de várjanak veszteg, nem feledkeznek meg rólunk sem.

Vártak hát készenlétben, de sokáig vártak, olyan sokáig, hogy egyesek megint kételkedni kezdtek. Maćko azonban nem kételkedett, mert ahogyan az emberek a költöző madarak érkezéséről tudják, hogy jön a tavasz, úgy ő, mint tapasztalt férfiú, a különböző jelenségekből megértette, hogy háború - mégpedig nagy háború - közeledik.

Elsőbben parancs adatott minden királyi erdőségekben vadászatok tartására, olyan nagy vadászatokéra, amilyenekre a legvénebb emberek sem emlékeztek. Ezrével szedték össze a hajtókat, s a vadászatokon csordaszámra került terítékre a bölény, bivaly, vaddisznó, szarvas és mindenféle egyéb vad. Az erdőségek heteken, hónapokon át füstölögtek a tüzektől, mikor a sózott húst füstölték, azután küldték a vajdasági városokba, onnan pedig a płocki éléstárba. Világos volt hát, hogy nagy hadak számára gyűjtenek élelmet. Maćko jól tudta, mit kell erről

gondolnia, mert Witold úr ugyanilyen vadászatokat rendelt Litvániában, valahányszor nagyobb hadba indult. De voltak egyéb jelek is. Ímé, a parasztság nagy csoportokban kezdett menekülni a „németek alól” a királyságba és a Mazowszére. Bogdaniec vidékére főként a sziléziai német lovagok jobbágyai jöttek, de tudták, hogy ugyanez történik mindenütt, különösen a Mazowszén. Hlava, aki a mazowszei Spychówban gazdálkodott tíz-egynéhány mazurt küldött onnan, akik szintén Poroszországból menekültek, s nála húzódtak meg. Ezek az emberek gyalogszerrel is részt akartak venni a háborúban, hogy a kereszteseken, kiket szívből gyűlöltek, megbosszulhassák sok nagy sérelmüket. Beszélték, hogy Poroszországban némelyik határmenti falu csaknem teljesen elnéptelenedett, mert a jobbágyok asszonyostul, gyerekestül átköltöztek a mazowszei hercegségekbe. A keresztesek bitóra húzták ugyan a szökevényeket, de a szerencsétlen népet semmivel sem lehetett visszatartani, mert nem egy közülük inkább választotta a halált, hogynem a rettenetes német járomban való további életet. Azután az egész országban elszaporodtak a „koldusok”, kik szintén Poroszországból jöttek. Ezek mind Krakkó felé vonultak. Gdańskból, Malborgból és Torunból, sőt a távoli Królewiecből és minden porosz városból és komturiából jöttek, s nemcsak koldusok voltak közöttük, hanem klérikusok, orgonisták, a kolostorok mindenféle szolganépe, sőt még papok is. Az emberek sejtették, hogy ezek hordják a híreket mindenről, ami Poroszországban történik: a háborús készülődésekről, a várak megerősítéséről, a várőrségekről, a zsoldoscsapatokról és a vendéglovagokról. Suttogták is, hogy a vajdasági városokban a vajdák, Krakkóban meg a királyi tanácsurak órák hosszat zárt ajtók mögött tárgyalnak velük, kihallgatván és feljegyezvén a híreket. Egyesek közülük lopva visszatértek Poroszországba, azután ismét megjelentek a királyságban. Jöttek a hírek Krakkóból, hogy a király és a tanácsurak általuk tudnak a keresztesek minden lépéséről.

Malborgban viszont minden egészen ellenkezőképpen történt. Egy pap, ki e fővárosból menekült, megszállt a koniecpoli udvarházban, s elmondotta, hogy Ulrik nagymester és a többi keresztes mit sem törődik a Lengyelországból érkező hírekkel, s bizonyosak afelől, hogy egyetlen lendülettel erőt vesznek az egész királyságon, s egyszer s mindenkorra megdöntik „úgy, hogy nyoma se marad”. Megismételte a nagymester szavait, melyeket egy malborgi lakomán mondott: „minél többen lesznek, annál olcsóbb lesz a bunda Malborgban”. Valóságos örömmámorban készülnek a háborúra, fölöttébb bíznak saját erejükben és ama segítségben, melyet az összes, még a legtávolabbi királyságtól is biztosan elvártak.

De a háborús jelek, készülődések és munkálkodások ellenére a háború nem jött olyan gyorsan, ahogyan az emberek kívánták volna. A fiatal bogdanieci földesúrnak is unalmas volt már odahaza veszteg megülnie. Minden régóta készen volt; lelke repült volna már a hírnév és a hadakozás után, így hát a halogatás minden napja fölöttébb nehezére esett - gyakran szemére is hányta bátyjaurának, mintha a háború vagy béke dolga tőle függött volna:

- Lám, kigyelmed biztosra ígérte, hogy meglesz... és íme, semmi!

Maćko az ilyen beszédekre csak így felelt:

- Okos vagy te, de nem nagyon! Avagy nem látod-e, mi történik?

- Hátha a király az utolsó órában megbékél? Azt mondják, nem kívánja a háborút.

- Mert nem is kívánja, de ki volt az, ki így kiálta: „nem is lennék király, ha el hagynám ragadni Drezdeńkót”, márpedig a németek elragadták e várost s még most is markukban tartják. Eh! Király urunk nem kívánja a keresztény vér ontását, de a tanácsurak, kiknek nagy és bölcs értelme vagyon, érezvén a lengyelség nagyobb hatalmát, a falhoz szorítják az németet - s én csak annyit szólok, ha Drezdeńko nem lenne, akadna egyéb ok.

- Miként én hallám, még Konrad nagymester vette el Drezdeńkót, pedig ő félte a királyt.

- Félte, mert mindenki másnál jobban ismeré a lengyel nép nagy erejét, de a lovagrend fölöttébb ragadozó mivoltát ő sem fékezhette meg. Krakkóban így beszélték nékem: Drezdeńko ura, az öreg von Ost, abban az időben, mikoron a keresztesek Nowa Marchiát[128] dúlták, térdet hajta király urunk előtt, mint alattvalója, mert Drezdeńko öröktől fogva lengyel volt, s így ő is a királysághoz kívánt tartozni. De a keresztesek magukhoz csalogaták Malborgba, megrészegíték borral, és írást vettek tőle, hogy birtokát az ő oltalmukba ajánlja. Erre aztán a királyt is elhagyá minden béketűrése.

- És igazán el is hagyhatá! - kiáltotta Zbyszko.

Maćko azonban így folytatta:

- De úgy van e dolog, ahogyan a maszkowicei Zyndram szóla, Drezdeńko csak ama csekély kövecske, melyben a vak ember megbotlott.

- De ha a németek visszaadják Drezdeńkót, akkor mi lesz?

- Akkor akad más ilyen kövecske. Ám a keresztes ki nem adja, mit egyszer elnyelt, hanemha felvágod a hasát. Adja Isten, hogy ezt mielébb megtegyük.

- Nem! - kiáltotta a lelkében immár felfrissült Zbyszko. - Konrad talán visszaadta volna, de Ulrik nem. Igaz lovag ő, kin semmiféle szeplőt nem találsz, de fölöttébb heves indulatú férfiú.

Így beszélgettek egymással, s azonközben gördültek az események, miként az emberi lábbal megtaszított kő gördül lefelé a meredek hegyi ösvényeken, s egyre nagyobb irammal rohan a mélybe.

Egyszerre villámszerűen cikázott végig az országon a hír, hogy a keresztesek rátörtek a Johannitáknak elzálogosított őslengyel Santokra és elragadták. Ulrik, az új nagymester, aki - mikor a lengyel követek Malborgba érkeztek, hogy megválasztása alkalmából üdvözöljék, és néki jókívánságaikat tolmácsolják - szándékosan eltávozott Malborgból, s aki országlásának első napjától fogva megparancsolta, hogy a lengyel királlyal és a királysággal való érintkezésben a latin nyelv helyett a német nyelvet kell használni - most világosan megmutatta, hogy kicsoda ő. A krakkói urak csendben háborúra törekedtek ugyan, de látniok kellett, hogy a nagymester hangosan törekszik ugyanerre, sőt nem is csak hangosan, hanem hanyatt-homlok, olyan vakmerőséggel, aminőt a lengyel nemzettel szemben soha egyetlen nagymester sem engedett meg magának, még akkor sem, mikor hatalmuk valóban nagyobb volt, a királyságé meg kisebb, mint ebben az időben.

De a lovagrendnek Ulriknál kevésbé heves és nálánál körültekintőbb méltóságai, kik jól ismerték Witoldot, igyekeztek őt a maguk pártjára fordítani ajándékokkal és minden mértéket meghaladó hízelkedésekkel, aminőkre legfeljebb azokban az időkben lehetett példa, amikor a római császároknak már éltökben szentélyeket és oltárokat emeltek. „Két jóltevője van a lovagrendnek - mondották a keresztes követek, mélyen hajlongva Jagello e helytartója előtt -, az egyik az Isten, a másik Witold; ez okából Witoldnak minden kívánsága és minden szava szent a keresztesek szívében.” Könyörögtek neki, hogy legyen békebíró Drezdeńko dolgában, s tették ezt abban a reménységben, hogyha rá áll, és mint a király alattvalója, ítéletet mer mondani uralkodója ellen, egyben meg is sérti őt, s a közöttük levő jó egyetértés megszakad, ha nem is örökre, hát legalább hosszú időre. De mivel a tanácsurak mindenről tudtak, ami

[128] Lengyelországgal határos kisebb német tartomány, amelyet Zsigmond magyar király adott el a Keresztes Lovagrendnek.

Malborgban történik, s amit a keresztesek tenni szándékoztak, így hát a király is Witoldot választotta békebírájául.

És a lovagrend megbánta ezt a választását. A magas méltóságokat viselő keresztesek, kik azt hitték, hogy jól ismerik a fejedelmet, íme, tévedtek, mert Witold nemcsak hogy Drezdeńkót a lengyeleknek ítélte, hanem tudván és előre látván, mivel kell a dolognak végződnie, ismét fellázította Żmujdżot, a lovagrend felé egyre fenyegetőbb arculatot mutatott, s a fellázadt népet emberekkel, fegyverrel s a termékeny lengyel földekről küldött élelemmel támogatta.

Mikor ez megtörtént, az óriási birodalom minden részében mindenki megértette, hogy most már ütött a döntő óra. És valóban így is volt.

Egy napon Maćko, Zbyszko és Jagienka a bogdanieci várkastély kapuja előtt ülvén élvezték a gyönyörű időt és meleget. - Egyszerre csak egy ismeretlen ember dobbant eléjük tajtékos lovon; a kapu előtt hirtelen megállítá lovát, valami fűzfavesszőből font koszorúfélét dobott le a lovagok lába elé s azzal hangos „Wici! Wici!”[129] kiáltással már vágtatott is tovább.

Nagy felindultságukban mindhárman talpra ugrottak, Maćko arca fenyegetővé és ünnepélyessé vált, Zbyszko futott, hogy a fűzfakoszorúval tovább indítson egy legényt, azután szemében különös lánggal tért vissza s nagyot kiáltott:

- Háború! Végre megadta az Isten! Háború!

- Mégpedig olyan, aminőt eddig soha nem láttunk! - tette hozzá Maćko komolyan.

Azután nagyot kiáltott a cselédekre, kik pillanat alatt az uraság köré sereglettek.

- Az őrtoronyból megfújni a kürtöt a világ négy sarka felé! Mások meg ugorjanak a falvakba a bírákért! A lovakat ki az istállóból, befogni a szekerekbe! Hajrá!

Még el sem hangzott a parancs, a legények már ugrottak is minden irányba, hogy uruk szavát teljesítsék, ami nem volt nehéz, hiszen minden régóta készen állott: emberek, lovak, szekerek, fegyver, páncél, élelem, csak nyeregbe, aztán - hajrá!

De Zbyszko még elébb megkérdezte Maćkót:

- Kigyelmed nem maradna itthon?

- Én-e? Mi jut eszedbe?

- Mert a törvény felöl veszteg ülhetne kigyelmed, minekutána fölöttébb sok esztendőt számlál. Meg aztán oltalom is volna Jagienka meg a gyerekek fölött.

- Hallod-e, fiú! Íme, megőszült az üstököm, míg erre az órára vártam!

S elég volt hideg, kemény arcára nézni, hogy az ember lássa, itt hiába minden rábeszélés. Különben is hiába viselte már a hetedik keresztet, erős, inas ember volt még, akár a tölgy, keze, csuklója könnyen járt, s a csatabárd csak úgy suhogott a markában. Igaz, hogy teljes vértezetben, kengyel nélkül már nem tudott nyeregbe szökni, de hiszen a fiatalok, különösen a nyugati lovagok között sokan akadtak, akik ezt szintén nem tudták volna megtenni. Ellenben vitézi készsége annál nagyobb volt, s az egész környéken nem akadt nála tapasztaltabb harcos.

Úgy látszik, Jagienka sem félt egyedül maradni, mert férjeura szavait hallván, felkelt, kezet csókolt neki, s így szólt:

---

[129] A hadba hívó fűzfavessző-koszorú lengyel neve.

- Én kedvesem, ne legyen gondod miattam. Íme, a vár fölöttébb erős, és tudod, én sem vagyok félénk természetű, meg aztán sem a számszeríj, sem a gerely nem újság nékem. Nincs most ideje annak, hogy velünk legyen törődésed, mert íme, az királyságot kell oltalmazni. Minket pedig majd megoltalmaz az Isten.

Szeme egyszerre megtelt könnyel, mely nagy cseppekben gördült le gyönyörű liliomarcára. Rámutatott a kis csoport gyerekre, s megindult, remegő hangon folytatta:

- Hej, ha e fiak nem lennének, addig feküdnék lábad elé borulva, míg magaddal nem vinnél a hadba.

- Jagus! - kiáltotta Zbyszko, asszonyát karjába kapva.

Az meg átölelte nyakát teljes erejéből, s hozzásimulva ismételgette:

- Csak te térj meg hozzám, én legdrágább aranykincsem, én egyetlenem!

- Te meg mindennap megköszönjed az Úrnak, hogy ilyen asszonyt adott néked! - tette hozzá Maćko mély hangon.

Egy órával később az őrtoronyból bevonták a zászlót, jelezvén, hogy az uraság nincs honn.

Zbyszko és Maćko megengedték, hogy Jagienka a gyerekekkel együtt elkísérje őket Sieradżig, így hát a bőséges reggeli étkezés után mindnyájan felkerekedtek, s az emberekkel meg az egész szekértáborral együtt elindultak.

Szélcsendes, derűs nap volt. Az erdők fái meg sem rezdültek a mély csendben. A legelőkön, az ugarokon a gulyák szintén elpihentek a delelő idején, s lassan, mintegy elgondolkozva kérődztek. Csak a levegő szárazsága miatt emelkedett itt-ott az utakon egy-egy aranyos porfelhő, fölöttük mintha megannyi fényes lángocska csillogott volna káprázatos fénnyel a nap sugaraiban. Zbyszko feleségének és gyermekeinek mutogatva magyarázta:

- Tudjátok-é, mi csillog ott a por fölött? A kopják és dárdák vashegye. Úgy látszik, már mindenüvé elérkezett a „Wici", s mindenünnen vonul a nép a németre.

S valóban így is volt. A bogdanieci határtól nem messze találkoztak Jagienka öccsével, a fiatal zgorzelicei Jaśkóval, ki mint elég gazdag földesúr, három zászlós kopjával vonult hadba. S húsz embert vezetett maga után.

Kissé távolabb, a válaszútnál a rogówi Cztan szőrös képe bukkant ki a porfelhőből, nem volt ugyan jó barátságban a bogdanieciekkel, de most már messziről kiáltotta:

- Megyünk az ebfiakra! - s barátságosan köszöntve őket, tovább ügetett a szürke porban. Találkoztak a vén brzozowai Wilkkel is. Feje már kissé rezgett a kortól, de azért ő is ment, hogy bosszút álljon fiáért, kit Sziléziában öltek meg a németek.

És ahogyan Sieradżhoz közeledtek, egyre sűrűbben csapott fel a porfelhő az utakon, s mikor a távolból már megcsillantak a város tornyai, az egész országút csak úgy rajzott a sok lovagtól, bíráktól, a fegyveres városi néptől, kik mindnyájan a gyülekezési helyre igyekeztek. A vén Maćkónak, látván e temérdek népet, mind megannyi erős, szálas férfiút, kik a hadban kemények, s a kényelmetlenséget, esőt, fagyot és minden egyéb törődést minden más népnél jobban bírók - egyszerre megvidámult a szíve, s eltöltötte a győzelem biztos reménysége.

XLIX

És végre kitört a háború, mely kezdetben nem bővelkedett ütközetekben, s az elején nemigen volt kedvező a lengyelekre nézve. Mielőtt a lengyel hadak felvonultak volna, a keresztesek elfoglalták Bobrownikit, a földdel egyenlővé tették Złotoryját, ismét megszálltak az annyi baj és nehézség árán nemrég visszaszerzett dobrzyni földeket. De a cseh és magyar közbenjárás egy időre lecsendesítette a háborús vihart. Mindkét fél megegyezett abban, hogy Vencel cseh király lesz az ítélőbíró Lengyelország és a Keresztes Lovagrend viszályában.

Mindazonáltal a téli és tavaszi hónapokban tovább folyt a hadak összevonása és felvonulása, s mikor a megvesztegetett cseh király a keresztesek javára döntött, ismét ki kellett robbannia a háborúnak.

Közben nyár lett, s a nyárral együtt Witold vezérlete alatt felvonultak a „népek". A czerwieński átkelés után egyesült a két had és a mazowszei hercegek zászlóaljai. A túloldalon, a świeći táborban, százezer vasba öltözött német vitéz sorakozott. A király át akart kelni a Drwęcán és rövid úton Malborgba vonulni, de mikor kiderült, hogy az átkelés lehetetlen, visszafordult Kurzetniktől, Działdowo felé vonult és a keresztesek dąbrownói vagy más néven gilgenburgi várát lerombolván, táborba szállt.

A király, valamint a lengyel és litván urak jól tudták, hogy hamarosan be kell következnie a döntő összecsapásnak, de azt senki sem hitte, hogy addig még legalább néhány nap el nem telik. Azt hitték, hogy miután a nagymester elvágta a király útját, némi pihenőt kíván adni hadainak, hogy teljes erőben, frissen indulhassanak a halálos viadalba. Ezalatt azonban a királyi hadak megálltak Dąbrownóban éjjeli szállásra. Ezt a várat a lengyel hadak parancs nélkül, sőt a király és a haditanács akarata ellenére vették be, s ez mind a király, mind Witold szívét jó reménységgel töltötte el, mert a vár erős volt, tó vette körül, falai vastagok és népes várőrség védte. S íme, a lengyel lovagok ellenállhatatlan lelkes rohammal, szinte szempillantás alatt bevették, úgyhogy mielőtt az egész tábor felvonult volna, a városból és a várból már csak rom és hamu maradt, s Witold vad harcosai és a Szaladin[130] vezérlete alatt küzdő tatárok szablyára hányták a vad kétségbeeséssel védekező német knechtek utolsó maradványait is.

De a tűzvész nem tartott sokáig, mert hamarosan eloltotta a rövid, de nagy erővel tomboló záporeső. A július 14-ről 15-re virradó éjszaka elejétől végig szokatlanul változékony és zivataros volt. A szélvihar egyik záport a másik után hajtotta, az ég időnként mintha fellángolt volna a villámok cikázásától, s a mennydörgések rettenetes zúgással, dübörgéssel terjedtek kelettől nyugatig. A gyakori villámlások kénszaggal töltötték meg a levegőt, máskor a záporeső zúgása fojtott el minden más hangot. Aztán a szél széjjelszórta a fellegeket, melyeknek foszlányai közül kivillantak a csillagok és a hold széles tányérja. Csak éjfél után csendesedett le valamennyire az idő, úgyhogy legalább tüzeket lehetett rakni, s egy pillanat alatt ezer meg ezer láng villant fel a határtalan lengyel-litván táborban. A harcosok a tüzek mellett szárítgatták nedves gúnyájukat, s közben harci dalokat énekeltek.

A király is virrasztott, mert a tábor legszélén álló házban - ahová a vihar elől behúzódott - most a haditanács székelt, amely előtt éppen most számoltak be Gilgenburg bevételéről. Mivel a vár elleni rohamban a sieradzi zászlóalj vett részt, a zászlóalj vezérét, a koniecpoli Jakub lovagot másokkal együtt a tanács elé szólították, hogy igazolja, miért rohanták meg a várat

[130] Szaladin - az Arany Horda akkori kánja.

parancs nélkül, s miért nem hagyták abba a rohamot, holott a király ily paranccsal küldötte hozzájuk alhadnagyát és néhány apródját.

A vajda, nem tudván, hogy nem éri-e ezért dorgálás, vagy talán még büntetés is, magához vett tíz-egynéhány jelesebb vitézt, többek között a vén Maćkót és Zbyszkót is, tanúságul arra, hogy a király alhadnagya csak akkor ért oda, mikor ők már a várfalakon voltak, és a legsúlyosabb viadalban álltak a védősereggel. Arra a kérdésre, hogy miért rohanta meg a várat, így felelt: „Nehéz mindenfelől tudakolni, mikoron a hadak néhány mérföld területre szertehúzódtak." Minekutána őt előreküldték, úgy vélte, néki az a kötelessége, hogy a hadak útjából minden akadályt elhárítson, s az ellenséget verje, ahol éri. E szavak hallatára a király, Witold meg az urak, akik szívükben fölöttébb örvendeztek annak, ami történt, nemcsak hogy meg nem feddték a vajdát és a sieradżiakat, hanem még inkább megdicsérték bátorságukért, hogy „ilyen derekasan megvevék az várat és diadalmasak valának a vitéz várőrség ellen". Ez alkalommal Maćko és Zbyszko jól megnézhette a királyság legnagyobb koponyáit, mert a királyon és a mazowszei hercegeken kívül ott volt az összes hadak két fővezére: Witold, ki a litvánokat, żmujdżiakat, russzokat, besszarábokat, oláhokat és a tatárokat vezérlette - és a maszkowicei Zyndram, kinek címere a nappal egyenlő s ki mint krakkói főkapitány, a lengyel hadak legfőbb parancsolója, s a háborús dolgok ismeretében mindenkinek felette állott. Rajtuk kívül voltak még a tanácsban más kiváló férfiak és méltóságviselők is: az ostrówi Krystyn krakkói kastellán, a tarnówi Jaśko krakkói vajda, az ostrorógi Sędziwój poznani vajda, a michalowicei Mikołaj sedomierzi vajda, Mikołaj Traba, a Szent Flórián-templom plébánosa és egyúttal alkancellár, a brzeżi Zbigniew, a királyság marsallja, Piotr Szafraniec krakkói alkamarás és végül Ziemowit, a hasonnevű płocki herceg fia, ki egyedül volt ifjú mindnyájuk között, de „a hadi dolgokban igen jeles értelmű", úgyhogy szavát még a nagy király is szívesen meghallgatta.

S a legjelesebb lovagok, kiknek híre fennen szárnyalt Lengyelországban és a határon túl - a tágas oldalszobában várakoztak, hogy szükség esetén, ha megkérdeztetnének, jó tanáccsal szolgáljanak. Maćko és Zbyszko ezek között látták a Sulimafi Zawisza Czarnyt és atyjafiát, Farurejt, a góryi Skarbek Abdankót, meg az oleśnicai Dobkót, ki valahanapján Torunban tizenkét német vitézt emelt ki a nyeregből. Ott volt az óriás termetű biskupicei Paszko Złodziej meg a taczewi Powała, nékik fölöttébb jóindulatú barátjuk, a koziegłowyi Krzon, meg a wrocimowicei Marcin, ki a királyság nagy zászlaját hordozta, a korytnicai Florian Jelitczyk, ott volt a kézitusában félelmetes targowiskói Lis, meg a charbimowicei Staszko, ki teljes vértezetben két jónövésű lovat átugrott.

Volt ott számos más híres zászlósúr is, Mazowsze különböző vidékeiről, kiket azért neveztek zászlósoknak, mert az első sorban álltak hadba. Az ismerősök, és különösen Powała nagy örömmel köszöntötték Maćkót meg Zbyszkót, s mindjárt a régi vitézi dolgokról kezdtek beszélni.

- Hej! - fordult a taczewi úr Zbyszkóhoz. - Nagy számadásod van néked az keresztesekkel, de úgy vélem, most majd minden időkért megfizetsz nékik.

- Meg én, ha a véremmel is, aminthogy mindnyájan megfizetünk! - felelte Zbyszko.

- Hát azt tudod-e, hogy a te Kuno Lichtensteined manap már nagykomtur? - kérdezte a biskupicei Paszko Złodziej.

- Tudom, bátyámuram is tudja.

- Adná az Isten, hogy összetalálkozzunk - vágott, közbe Maćko -, mert nékem még külön számadásom is van vele.

- Bah! Hiszen mi is kihívtuk őkelmét - felelte Powała -, de azt üzente, hogy magas hivatala nem engedi velünk kiállani. No, most talán megengedi.

Erre a mindig megfontolt Zawisza így felelt:

- Azé leszen őkelme, kinek az Úristen rendeli.

Zbyszko most már merő kíváncsiságból is Zawisza elé tárta Maćko ügyét, megkérdezvén, hogy nem tett-é eleget fogadalmának azzal, hogy Lichtenstein rokonával megvívott, ki ajánlkozott, hogy ama másik helyett kiáll, és kit Maćko le is terített. Mindnyájan egy akarattal kiálták, hogy eleget tett. A makacs Maćko örült ugyan ennek az ítéletnek, de csak tovább kétségeskedett:

- Azért mégis biztonságosabb lennék üdvösségem felől, ha magával Kunóval fordulhatnék szembe.

Azután Gilgenburg megvételéről folyt a szó, meg a várható csatáról, mely közelesen ígérkezett, hiszen a nagymesternek semmi egyéb dolga nem volt, mint hogy a király útját elállja.

De mikor éppen azon törték a fejüket, hogy vajon hány nap múlva kerülhet sor a két sereg összecsapására, egy sovány, magas lovag közeledett feléjük. Testét vörös posztóköntös fedte, fején ugyanolyan sapka s karját széttárva, lágy, csaknem női hangon szólt:

- Üdv néked, bogdanieci Zbyszko lovag!

- De Lorche! - kiáltá Zbyszko. - Te is itt vagy?

Azzal átölelte, mert igen hálás emlékezetében őrizte, s mikor mint legjobb barátok meg-csókolták egymást, nagy örömmel kezdte faggatni:

- Hát te is a mi oldalunkon vagy?

- Számos geldriai lovag lehet a túloldalon - felelte de Lorche -, de én długolasi lévén, Janusz herceg uramat tartozom szolgálni.

- Akkor hát te vagy a vén długolasi Mikołaj örököse?

- Igen. Mikołaj úr és fia halála után, ki Bobrowniki alatt veszett el, Długolas a szép Jagienkáé lett, aki öt év óta nékem feleségem és úrnőm.

- Istenemre! - kiáltotta Zbyszko. - Szólj, mi módon történt e dolog?

De a geldriai lovag a vén Maćkót köszönté, s így szólt:

- Régi fegyverhordozód, Głowacz mondta, hogy itt lellek titeket, most meg ott vár a sátramban, s az estebédet vigyázza. Messze van ugyan, mert a tábor túlsó felén, de lóháton hamar odaérünk, jövel hát vélem.

Azután Powałához fordult, kit már Płockból, a régi időkből ismert, s hozzátette:

- Te is nemes uram. Nagy boldogság és tisztesség lesz számomra.

- Jól van - felelte Powała -, kedves dolog jó barátokkal elbeszélgetni, útközben meg is tekintjük a tábort.

Kimentek hát, hogy lóra üljenek és induljanak, de még azelőtt de Lorche legénye vállukra terítette a palástokat, melyeket nyilván szándékosan hozott magával, hogy Zbyszko közelébe férkőzhessen, azután kezet csókolt néki, és így szólt:

- Tisztelet és köszöntés néked, uram. Régi szolgád vagyok én, de a setétben meg nem ismersz. Emlékezel-e Sanderusra?

- Istenemre! - kiáltotta Zbyszko.

S egy pillanatra feléledtek benne az átélt, szomorú fájdalmak és a régi balsors emlékei, éppen úgy, mint néhány héttel ezelőtt is, mikor a királyi hadak és a mazowszei hercegi zászlóaljak egyesülésekor, hosszas távollét után, ráakadt egykori csatlósára, Hlavára.

- Sanderus! - kiáltotta. - Hej! Emlékezem én ama régi időkre, meg terád is! Mit is míveltél azóta? Merre hányt-vetett a sors? Avagy nem árulsz már ereklyéket?

- Nem, uram. Az utolsó tavaszig a długolasi templom szolgája valék, de minekutána boldogult atyám a katonai mesterségben vala foglalatos, ezokáért, mikor a háború kitört, azon módon utálatos lőn nékem a templomi harangok reze, s felserkent nagy vágyakozásom a vas és acél után.

- Mit hallok! - kiáltotta Zbyszko, ki valahogyan nem is tudta elképzelni Sanderust, amint kezében szablyával, buzogánnyal avagy csatabárddal hadbaszáll. De az, a kengyelt a lovag lába alá igazítva, folytatta:

- Egy esztendeje a płocki püspök parancsára bejártam a porosz országokat, miáltal jeles érdemeket szerzek, de ezt majd később jelentem meg, most azonban szálljon nagyságod lóra, mert ama cseh gróf, kit nagyságod Hlavának nevez, estebédre várja a lovag urakat uram szállásán.

Zbyszko tehát nyeregbe ült, s de Lorchéhoz közelítve, oldala mellett léptetett tovább, hogy szabadon beszélgethessenek, mert nagyon kíváncsi volt annak történetére.

- Fölöttébb nagy öröm nékem - szólt -, hogy a mi oldalunkon látlak, de csodálatos is, mert ennek előtte a keresztesek szolgálatában voltál.

- Szolgálnak nékik, kik tőlük zsoldot húznak - felelte de Lorche. - De én nem kértem zsoldot. Nem! Én csak azért jöttem hozzájuk, hogy a jó alkalmat keressem, és a lovagi övet megszolgáljam, kit - miként te is tudod - a lengyel herceg úr kezéből vettem. S hosszú éveket töltvén ez országban, megismertem, kinek oldalán lenne az igazság, s minekutána itt meg is házasultam és megtelepedem, mi módon állhattam volna ki ellenetek? Én már idevaló vagyok, íme, hallod, megtanultam nyelveteket is. Bah! A magamét már szinte feledém.

- De birtokod Geldriában van? Mert, amint hallám, az ottani uralkodónak atyjafia és számos váraknak meg falvaknak ura vagy.

- Örökségemet rokonomnak, Fulkon de Lorche úrnak engedém, ki azt pénzen megváltotta. Öt évvel ezelőtt Geldriában voltam, nagy, sok kincsekkel tértem meg, s azon itt vettem birtokot.

- És hogyan esett ama dolog, hogy a długolasi Jagienkát vetted asszonyodul?

- Ah! - felelte de Lorche. - Ki lehetne ismerője az asszonynép lelkének? Addig huzakodott ő velem szakadatlan, míg megelégeltem, s megmondtam néki, hogy nagy bánatomban hadba megyek Ázsiába, és soha meg nem térek, mire ő váratlanul nagy sírást tőn, mondván: „Akkor én apácának állok.” Térdre vetettem magam előtte e szókra, s két hét elteltével a płocki püspök úr megáldá frigyünket a templomban.

- Hát gyermekeitek vannak-é? - kérdezte Zbyszko.

- A háború után Jagienka a boldogult Hedvig királyasszony sírjához készül, az ő áldását kikérni - felelte de Lorche sóhajtva.

- Jól van. Mondják, hogy ez a legjobb módja, és hogy ilyen dolgokban a mi szent asszonyunknál jobb szószólót nem talál. A döntő csata rövidnap meglészen, s utána jön a béke.

- Igen.

- De téged a keresztesek nyilván árulónak tartanak.

- Nem úgy! - felelte de Lorche. - Te vagy a tudója, hogy híven megtartom a lovagi becsületet. Sanderus a płocki püspök úr parancsára Malborgban járt, s én is küldtem vele egy írást Ulrik nagymesternek, megköszönvén a szolgálatot, s elmondám, miért távozom tőlük s állok a ti oldalatokra.

- Ah! Sanderus! - kiáltá Zbyszko. - Azt mondta, hogy megutálta a harangok ércét, s inkább a vas után áhítozott, amin fölöttébb csodálkozom, mert mindig nyúlszíve volt.

De Lorche elnevette magát:

- Sanderusnak annyi köze van az acélhoz avagy a vashoz, hogy engem és csatlósaimat beretvál.

- Így van hát? - kérdezte vidáman Zbyszko.

Kis ideig szótlanul haladtak tovább, aztán de Lorche, tekintetét az égre emelve, megszólalt:

- Estebédre kértelek benneteket, de mire beérünk, alighanem reggeli lészen.

- A hold még magasan jár - felelte Zbyszko. - Gyerünk!

Felsorakoztak Maćkóhoz és Powałához, s most már négyesben haladtak a tábor széles útján, melyet a parancsnokok utasítására mindig a sátrak és a tábortüzek között tűztek ki, hogy szabad átjárás legyen. Ha a tábor túlsó felén levő mazowszei zászlóaljakhoz akartak jutni, az egész táboron át kellett menniök.

- Mióta Lengyelország Lengyelország - jelentette ki Maćko -, ilyen hadakat még sosem látott, mert e föld minden tartománya felől összesereglett itt a nép.

- Más király nem állítana ki ilyent - felelte de Lorche -, mert egyiknek sincs ilyen hatalmas országa.

A vén lovag a taczewi Powałához fordult:

- Hány zászlóalj sereglett fel Witold herceg úrral? Miként véled, uram?

- Negyven - felelte Powała. - A mi lengyel zászlóaljaink a mazurokkal együtt ötvenen vannak, de nem olyan népesek, mint Witold úréi, mert nála olykor egy-egy címer alatt néhány ezer is szolgál. Ah! Hallottuk ám, mi módon szólt a nagymester, mondván: „Ez a gyülevész alkalmatosabb a kanálhoz, hogynem a szablyához." De bár rossz órában mondta volna, mert úgy vélem, a litván lándzsák fölöttébb veresek lesznek a keresztény vértől.

- Hát ezek, akik felé most megyünk, kicsodák? - kérdezte de Lorche.

- Tatárok, Witold hűbérese, Szaladin hozá fel őket.

- Alkalmatosak-e a viadalra?

- Litvánia tud ellenük hadakozni, és nagy részüket magának hódoltatá. Ezért kellett e hadba is feljönniük. De a nyugati lovagok nehezen bírnak vélek, mert ezek, ha hátat adnak, félelmetesebbek, hogynem mikor szembefordulnak.

- Nézzük meg közelebbről - szólt de Lorche.

S elindultak a tábortüzek felé, melyeket csupasz karú emberek vettek körül, kik a nyári idő ellenére bárányprém gubát viseltek, szőrével kifelé fordítva. Nagyobb részük a puszta földön avagy a tábortűz melegétől gőzölgő szalmán hált, de sokan guggolva ültek a lángoló máglyák körül; egyesek énekléssel igyekeztek az éjszaka óráit rövidebbé tenni, orrhangon fújták a vad dalokat, s lólábszárcsontokat ütögetve össze, verték hozzá az ütemet, ami furcsa és kellemetlen zajt okozott; mások apró dobokat vertek avagy az íjak kifeszített idegét pengették. Voltak, kik a tűzből frissen kivett, füstölgő, véres húst ették, melyet előrebiggyesztett, kéklő ajkukkal hűtögettek. Általában olyan vadaknak és fenyegetőeknek látszottak, hogy inkább tarthatta volna őket az ember valami rettenetes erdei szörnyeknek, mint embereknek. A tábortüzek füstje marta a szemet a ló- és juhzsiradéktól, mely a sülő húsdarabokból olvadt ki, s ezen felül szerteterjengett az odakapott gubákról leégett szőr bűze, meg a frissen lehúzott bőrök és vér émelyítő szaga. Az utca túlsó feléről, ahol a sötétben a lovak álltak, ideérzett a verejtékszag. Néhány száz lovat készenlétben tartottak ott a hírvivők számára. Ezek, miután a füvet lelegelték lábuk alól, egyik a másikát harapdálta, s egymást el-elkapva rémülten nyihogtak és horkoltak. A hajcsárok nyersbőrből font ostorral és hangos kiáltozással csendesítették le ezeket a harcokat.

Veszedelmes volt ezen a helyen egyedül járni, mert e vad emberek rettenetesen vérengzők voltak. Közvetlenül mögöttük táboroztak a nem sokkal békésebb besszarábiai hordák, a harcosok fején szarvakkal, azután a hosszú hajú oláhok, kik páncél helyett mindenféle lidércek otromba ábrázatával, csontvázakkal vagy állatok képével ékes deszkákat hordtak a mellükön, és hátukon. Még távolabb a szerbek, kiknek most mély álomban nyugvó tábora nappal, a pihenőkön, úgy zengett, mintha egyetlen lant lett volna, annyi síp, balalajka és duda meg egyéb zenélőszerszám szólt ott.

Világítottak a tüzek, s az égről, az erős szél által szerteszórt felhők közül fényesen kivilágított a hold terjedelmes tányérja. E fények világánál szemlélték lovagjaink a tábort. A szerbeken túl táboroztak a szerencsétlen żmujdżiak. A németek patakokban ontották vérüket, de azért Witold minden hívására nyomban felkeltek az új hadra. S most mintegy azzal az előérzettel, hogy balsorsuk hamarosan egyszer s mindenkorra véget ér, feljöttek ugyanannak a Skirwoiłlának szellemétől áthatva, kinek már a puszta neve is veszett dühvel és rettegéssel töltötte el a németeket. A żmujdżi tábortüzek csaknem érintkeztek a litvánokéval, mert hiszen egyazon nemzet volt az, egyazon szokások és azonos nyelv.

De alig léptettek be a litván táborba, komor kép tárult a lovagok szeme elé. Íme, gömbfákból összerótt bitón két emberi hulla lógott, melyeket a szél ide-oda himbált, körülforgatott, s olyan erővel dobált fel, hogy a bitófa gerendái fájdalmasan meg- megcsikordultak. A lovak a hullák láttára ijedten felhorkantak, s csaknem farukra ültek, a lovagok kegyesen keresztet vetettek magukra s mikor túlhaladtak, Powała így szólt:

- Witold knyáz a király úrnál volt, s én is ott voltam urunk mellett, mikor e bűnösöket odahozták. Püspökeink és uraink már elébb panaszolták, hogy a litvánok fölöttébb kegyetlenül hadakoznak, s még a templomokat sem kímélik. Mikor aztán odahozták őket (jeles férfiak valának, de amint hírlett, a legszentebb szakramentumot gyalázták meg a szerencsétlenek), a knyázt úgy elönté az epe, hogy félelmetes volt látni őt, s legottan megparancsolá, hogy ennen kezökkel akasztanák fel magukat. Így hát a boldogtalanok önmaguk állíták fel bitójukat, és önkezükkel kötötték fel magukat, s még egyik a másikat nógatá, mondván: „Nosza, igyekezz, mert a knyáz még jobban megharagszik.” És rettenetes félelem szállt minden tatárokra és litvánokra, mert nem a halált félik ők, hanem a fejedelem haragját.

- Hej! Emlékezem - szólt közbe Zbyszko -, hogy mikor király urunk Krakkóban Lichtenstein miatt oly kegyetlenül megharagudék rám, az ifjú Jamont knyáz, ki akkor a király apródja volt,

ugyancsak tanácsolá nékem, hogy kössem fel magam. És jó szívvel adta e tanácsot, pedig én legottan párviadalra hívtam volna, ha, miként tudjátok, amúgy is nem akarták volna fejemet venni.

- Jamont knyáz már megismerte a lovagi szokásokat - felelte Powała.

Így beszélgetve hagyták el a nagy litván tábort és a három nagyszerű rusz ezredet, melyek közül legnépesebb volt a szmolenszki; s eljutottak a lengyel táborba. Itt ötven zászlóalj táborozott, az összes hadak magva és főerőssége. A fegyverzet jobb volt, a lovak nagyobbak, a lovagok gyakorlottabbak, és semmiben el nem maradtak a nyugatiak mögött. Sőt, tagjaiknak ereje s nagy kitartásuk az éhséggel, hideggel és a fáradsággal szemben, a kényelemre többet adó nyugati harcosok fölé emelte e wielkopolskai és małopolskai földesurakat. Szokásaik egyszerűbbek, vértjeik durvábban kovácsoltak, de ők maguk kitartóbbak; halálmegvetésüket és a viadalban rendkívüli szívósságukat már annak idején megcsodálták a távoli országokból jött francia és angol lovagok.

De Lorche, ki már régóta ismerte a lengyel lovagokat, meg is mondta:

- Íme, itt van minden erő és minden reménység. Emlékezem, Malborgban nemegyszer panaszkodának, hogy a veletek való hadban minden talpalatnyi földet vérpatakkal kell megvenni.

- Most is patakban fog ömleni a vér - felelte Maćko -, mert a kereszteseknek sem volt eddig soha ilyen hatalmuk.

Mire Powała megjegyezte:

- Korzbóg lovag jelenté meg nekünk, ki a király levelével járt a kereszteseknél, hogy ott azt mondják, sem a római császárnak, sem egyetlen királynak nincs olyan hatalma, mint nékik, és hogy akár minden királyságot maguk alá hajthatnának.

- De hiszen mi többen vagyunk! - jegyezte meg Zbyszko.

- Úgy van, de ők Witold úr hadait kevésre becsülik, merthogy a fegyvereik hitványak, s az első egyberoppanásnál az egész had összetörik, mint a cserépedény az pöröly ütése alatt. Igaz-e ez avagy sem, nem vagyok tudója.

- Igaz is, meg nem is! - jegyezte meg Maćko nagy körültekintéssel. - Én meg Zbyszko ismerjük őket, mert hadakozánk vélek, fegyverük rosszabb, lovaik aprók, ezért gyakran úgy fordul, hogy a lovagok nyomására engednek, de szívük legalább olyan kemény, vagy még keményebb, mint a németeké.

- Jóhamar elválik - jegyezte meg Powała. - Király urunknak untalan könny tolul szemébe, valahányszor arra gondol, hogy ennyi tenger keresztény vér kiomol, s az utolsó pillanatig szívesen tenne igazságos kötést, de a keresztesek kevélysége nem engedi.

- Lelkemre! Ismerem én a kereszteseket és mindnyájan ismerjük őket - hagyta helyben Maćko. - Az Úr elkészíté már ama mérleget, melyre a mi vérünket s nemzetünk ellenének vérét helyezi.

Már nem voltak messze a mazowszei zászlóaljaktól, ahol de Lorche úr sátrai is álltak, mikor egyszerre észrevették, hogy egy embercsoport az „utca” közepén sűrűn összeverődve az eget nézi.

- Megállj ott! Megállj! - kiáltotta egy hang a csoport közepéből.

- Ki beszél ott, és mit míveltek? - kérdezte Powała.

- Itt a kłobucki plébános. Hát ti kik vagytok?

- A taczewi Powała, a bogdanieci lovagok és de Lorche.

- Ah, ti vagytok, uram - felelte a plébános titokzatos hangon és Powała lovához lépett. - Tekintsetek csak a holdra, s lássátok, mi történik ott. Csodálatos, prófétai éj!

A lovagok felkapták fejüket, s a holdra néztek, mely már elsápadt, és közel volt a lenyugvás-hoz.

- Nem látom jól! - szólt Powała. - Hát mit láttok?

- Egy kámzsás barát viaskodik egy koronás királlyal! Nézzétek uram! Amott! Az Atyának, Fiúnak, Szentléleknek nevében! Nézzétek, milyen rettenetesen viaskodnak... Uram, légy irgalmas nekünk, bűnösöknek!

Körös-körül csend lett, mert az emberek még a lélegzetüket is visszatartották.

- Nézzétek, nézzétek! - kiáltá a pap.

- Igaz! Valami ilyen van ott! - szólt Maćko.

- Igaz! Igaz! - hagyták helyben mások is.

- Hah! a király ledönté a barátot! - kiáltotta hirtelen a kłobucki plébános. - Rátéve a lábát! Dicsértessék a Jézus Krisztus!

- Mindörökké!

E pillanatban egy nagy, fekete felhő takarta el a holdat, sötét éjszaka lett - csak a tábortüzek fénye remegett, s vetített véres sávokat az országúton keresztbe.

A lovagok továbbmentek s mikor eltávolodtak a csoporttól, Powała megkérdezte:

- Láttatok-é valamit?

- Eleinte semmit - felelte Maćko -, de azután tisztán láttam a királyt meg a barátot.

- Én is.

- Én is.

- Az Úr jelt tőn - mondotta Powała. - Hah! Akkor hát hiába király urunk könnyei, a békéből nem lesz semmi.

- De lesz olyan viadal, amilyet még nem látott az világ - jegyezte meg Maćko.

Szótlanul mentek tovább, mert szívük megtelt ünnepélyes érzéssel.

De mikor már nem voltak messze de Lorche úr sátrától, ismét vihar támadt, s oly erővel csapott le, hogy egy szempillantás alatt szétdobálta a mazurok tábortüzeit. A levegőben ezer meg ezer égő hasáb, lángoló forgács, meg szikra cikázott, de ugyanakkor meg-megbújt a füst-gomolyagok mögött.

- Hej! Rettenetesen fúj ez a szél! - jegyezte meg Zbyszko, kibontakozván palástjából, melyet a szél fejére borított.

- S benne mintha emberi sírás és jajszó hangzanék.

- Közel a hajnal, de ki tudhatja, mit hoz ránk a holnap?

L

Reggel felé a vihar nemcsak hogy el nem állt, de még erősödött is, hogy lehetetlen volt kifeszíteni a sátrat, melyben a király a hadjárat kezdete óta minden reggel három misét hallgatott végig. Végül Witold sietett hozzá, s könyörgött, hogy az istentiszteletet halasszák el alkalmasabb időre, s majdan az erdő csendes helyén tartsák meg, hogy az előrenyomulást fel ne tartóztassák. Kérése teljesült, mert másképp nem is lehetett tenni.

Napkeltekor meg is indult az egész haderő, s utána a szekerek beláthatatlan sora. Egy órai menetelés után a szél kissé csendesült, úgyhogy a zászlókat ki lehetett bontani. Ekkor aztán a terjedelmes mezőket, ameddig a szem ellát, mintha százszínű virágerdő lepett volna el. Egyetlen szem sem ölelhette fel a töméntelen csapatot, és a különböző jelvények erdejét, melyek alatt az ezredek előrenyomultak. Itt menetelt a krakkói földek népe - vörös zászló alatt, amelyen koronás, fehér sas díszlett, de ez volt az egész királyság főzászlaja is, minden hadak nagy jelvénye. A wrocimowicei Marcin volt a zászlótartó, kinek címerét Félkecske díszítette, hatalmas lovag, s híre az egész világot bejárta. Utána következtek az udvari katonaság csapatai. Az egyik a kétágú litván kereszt alatt, a másik a litván „Pogon”[131] jele alatt menetelt. Szent György képét viselő jelvény alatt vonult a külföldi zsoldosokból és főként cseh meg morva önkéntesekből álló csapat. Ezek közül annyian jöttek fel erre a hadjáratra, hogy az egész negyvenkilencedik zászlóalj belőlük telt ki. Vad és faragatlan nép volt ez, különösen amely gyalogszerrel menetelt a kopjások mögött, de a viadalra annál alkalmasabb. Az összeütközésnél olyan szívós és kitartó, hogy minden egyéb gyalog katonaság, ha velük összecsapott, azon módon vissza is perdült, mint a kutya a sündisznótól. Fegyverzetüket fokosok, kaszák, csákányok, különösen pedig vas cséphadarók alkották, melyeket valósággal félelmetesen tudtak kezelni. Mindenkihez beálltak, aki megfizette őket, mert életelemük a háború, a rablás és a gyilkolás volt.

A morváktól és csehektől oldalvást vonult jelvényei alatt a lengyel földek tizenhat zászlóalja, egy közülük a przemysli, egy a lwówi, egy a haliczi, három podolei s utánuk ugyane földek talpasai, kiknek fegyvere főleg bunkósbot és kasza volt. Janusz és Ziemowit hercegek a huszonegyedik és huszonharmadik zászlóaljat vezérelték, utánuk következtek a püspöki, azután a főúri zászlóaljak, szám szerint huszonkettő, vagyis a tarnówi Jaśkoé, a teczyni Jędreké, leliwai Spytkóé, az ostrówi Krzoné, a michalowi Mikołajé, a brzeži Zbigniewé, a koziegłowyi Krzoné, a koniecpoli Kubáé, a ligezai Jaśkoé, meg a Kmitáé, meg a Zaklikáé s ezeken felül a Grifitek és Bobowskiak, a Kożli Rôgiak meg mások nemzetségeié, melyek a csatákban közös címerjelvény alatt gyülekeztek és közös csatakiáltást használtak.

Úgy kivirult alattuk a föld, mint ahogyan a rétek kivirulnak tavasszal. Egy hullám lovakból, egy másik emberekből, fölöttük kopjaerdő, színes zászlócskákkal, mint az apró virágok, hátul pedig a rettenetes porfelhőben a városi és paraszti talpasok. Tudták, hogy borzalmas csatába indulnak, de azt is tudták, hogy menni kell. Mentek is vidám szívvel. A jobbszárnyon hullámzott Witold fegyveres népe, különböző színű zászlók alatt, de mindegyiken a „Pogon”-t ábrázoló, nagy címer. Nem volt tekintet, mely felfoghatta volna valamennyi csapatot, hiszen több mint egy német mérföldnyi szélességben vonultak előre a földeken, mezőkön és erdőkön át.

---

[131] Üldöző, Litvánia címere, amely vörös mezőben kivont karddal vágtató lovast ábrázol.

Délelőtt a csapatok Logdau és Tannenberg falu közelében elérték az erdő szélét. A hely alkalmasnak látszott pihenés céljára, mert minden váratlan támadás ellen biztosítva volt, bal oldalról ugyanis a dąbrowai tó, jobb felől a Luben tó vize, s a hadak előtt mérföldnyi széles szabad tér nyílott. Ennek a nyugat felé szelíden emelkedő szabad térnek a közepén zöldelltek Grunwald rétjei, kissé távolabb sárgállottak Tannenberg szalmatetői és szomorú, kopár ugarjai. Könnyű volt itt meglátni az ellenséget, mely az erdő és a lankás irányában ereszkedett volna alá, de nem várták, hogy ez holnapnál hamarabb bekövetkezzék. Itt tehát csak pihenőre álltak meg a hadak, mivel azonban a hadi dolgokban járatos maszkowicei Zyndram már menetelés alatt is szigorúan ügyelt a hadirendre, úgy állottak fel, hogy minden pillanatban készen legyenek a cselekvésre. A vezér parancsára gyorslábú, könnyű lovakon hírvivőket küldtek előre, messze Grunwald és Tannenberg felé s még tovább is, hogy kikémleljék a környéket, s ezenközben az istentiszteletet áhítozó király számára a Luben tó magas partján felállították a kápolnasátrat, hogy szokás szerint misét hallgathasson.

Jagello, Witold, a mazowszei hercegek és a haditanács urai a sátorba vonultak. A sátor előtt összegyülekezett a jelesebb lovagok csoportja, egyrészt, hogy a nagy nap előtt Istennek ajánlja magát, másrészt, hogy tekintetét a királyra emelhesse. S látták őt, amint bement a sátorba, szürke tábori öltözetben, komoly arccal, melyre szemmel láthatóan kiült a mélységes gond. Az évek kevéssé változtatták meg alakját, orcáját nem szabdalták ráncok, sem haja meg nem őszült, most is ugyanazzal a gyors mozdulattal igazgatta a füle mögé, mint akkor, mikor Zbyszko első ízben látta Krakkóban. S mégis, mintegy meggörnyedve ment a vállára nehezedő, rettenetes felelősség súlya alatt, mintha mélységes bánatba merült volna. A katonák között egyre az a hír járta, hogy a király folytonosan a most kiontandó keresztény vért siratja. És valóban így is volt. Jagello vonakodott a háborútól, különösen az olyan emberek elleni hadakozástól, akik palástjukon és zászlóikon keresztet viselnek, és egész lelkével békét kívánt. A magyar közbenjárók: Stibor és Gara urak, meg a lengyel urak is hiába hivatkoztak előtte a keresztesek gőgjére és magabízására, mellyel eltelve Ulrik nagymester kész volt az egész világot hadba hívni. Saját követe, Piotr Korzbóg is hiába esküdött a Szent Keresztre és a címerét ékesítő halakra, hogy a lovagrend hallani sem akar a békéről s hogy Wende grófot, a gniewi komturt, a béke egyetlen szószólóját, a többi komtur szitkokkal és gúnyolódással illette - ő még mindig reménykedett, hogy az ellenség elismeri az ő kívánságainak jogosságát és megszánja az emberi vért, s akkor igazságos egyezséggel zárják le ezt a szörnyű viszályt.

Ment hát imádkozni a kápolnába, mert egyenes és jóságos lelkét rettenetes nyugtalanság gyötörte. Jagello már annak idején tűzzel és vassal látogatta meg a keresztesek országát, de ezt még mint pogány litván fejedelem tette, most azonban mint lengyel királyt és mint keresztény uralkodót az égő falvak, a romok, a vér és a könny láttára megragadta az istenfélelem, különösen, mert ez még csak a háború kezdete volt. Még ha ezzel vége lenne! De hiszen ma vagy holnap egymásra rohan a két nép, s a föld felázik a vértől. Bizony, nem igaz nemzet ez az ellenség, de mégis keresztet visel palástján, s olyan sok és olyan szent ereklyék védelmezik, hogy az ember gondolata rémülten hátrál meg előlük. Az egész fegyveres hadban remegve gondoltak rájuk, s a lengyelek nem a nyilaktól, nem is a szablyáktól, meg a csatabárdoktól féltek, hanem főleg ama szent ereklyéktől. „Miképpen legyen, hogy a nagymesterre kezet emeljünk - mondották a félelmet nem ismerő lovagok -, holott páncélján ott az ereklyetartó s benne a szent csontok és a Megváltó keresztjének szilánkja?” Witold izzott ugyan a háború vágyától, siettette azt s maga is sietett volna a csatába, de a király kegyes szíve szinte megdermedt e mennyei erők említésére, melyekkel a lovagrend a maga gazságait leplezte.

LI

A kłobucki Bartosz atya már befejezte miséjét, s éppen Jarosz kaliszi plébánosnak kellett volna megkezdenie a másodikat. A király kilépett a sátor elé, hogy a térdepléstől elgémberedett lábát egy kicsit kiegyengesse, mikor Hanko Ostojczyk tajtékos lovon elébe száguldott, s mielőtt még a nyeregből leszökhetett volna, hangosan kiáltotta:

- A németek! Felséges uram! Jönnek a németek!

A lovagok felugráltak, a király arca elváltozott, egy pillanatig hallgatott, aztán felkiáltott:

- Dicsértessék a Jézus Krisztus! Hol láttad őket s hány zászlóaljjal vannak?

- Grunwald mellett láttam egy zászlóaljat - felelte Hanko lihegve -, de a hegy mögül nagy sok porfelhő szállt fel, mintha többen is lennének!

- Dicsértessék a Jézus Krisztus! - ismételte meg a király.

Erre Witold, kinek Hanko első szavára arcába szökött a vér s szeme égni kezdett, mint a parázs - udvari embereihez fordulva szólt:

- Elhagyjuk a második misét, lovat alám!

De a király vállára tette a kezét:

- Te menj, atyámfia, én még itt maradok, meghallgatom a második misét.

Erre Witold és a maszkowicei Zyndram lóra pattant, de éppen mikor a tábor felé kanyarodtak, száguldott a második lovas, a wlostówi Piotr Oksza s már messziről kiáltotta:

- A németek! A németek! Két zászlóaljat láttam!

- Lóra!! - hangzott a kiáltás a nemes urak és udvari emberek sorából.

Piotr még abba sem hagyta a beszédet, amikor ismét lódobogás hangzott, s jött a harmadik hírhozó, utána a negyedik, ötödik meg a hatodik: mindnyájan látták az előrenyomuló német zászlóaljakat, s mindenik többet, mint az előző. Most már nem volt kétség aziránt, hogy az egész keresztes haderő állja el a királyi csapatok útját.

A lovagok egy szempillantás alatt elszáguldottak zászlóaljaikhoz, s csak egy maroknyi udvari ember, pap meg apród maradt a királlyal a kápolnasátor előtt. Ebben a pillanatban felhangzott a csengettyű szava, jelezvén, hogy a kaliszi plébános megkezdi a misét, Jagello tehát kinyújtotta karját, kezét áhítatosan összekulcsolta, s tekintetét az égre emelve, lassú léptekkel indult a sátorba.

Mikor a mise véget ért, s a király ismét kilépett a sátor elé, most már saját szemével is meggyőződhetett róla, hogy a hírhozók igazat beszéltek, mert a terjedelmes fennsíknak a hegy felé egyre jobban emelkedő szélein feketéllett valami, mintha egy erdő nőtt volna ki hirtelen a puszta földeken, s e fölött az erdő fölött a zászlók dús szivárványa lobogott és tarkállott a napsütésben. Még távolabb, messze - Grunwald és Tannenberg fölött - óriási porfelhő emelkedett az ég fejé. A király tekintetével teljesen átfogta ezt a félelmetes láthatárt, aztán Mikołaj atyához, az alkancellárhoz fordulva kérdezte:

- Melyik védszent napja vagyon mama?

- Az apostolok kiküldésének napja - felelte az alkancellár atya.

A király felsóhajtott:

- Most akkor az apostolok eme napja nagyon sok keresztények utolsó napja lesz, kik ma e mezőn elhullanak.

S kezével széles kört írt le a puszta lapály felé, melynek csak közepén, a Tannenberg felé vezető út felénél, állott néhány évszázados tölgy.

Közben azonban már hozták is a lovát, s távolabb megcsillant hatvan kopja, melyeknek tartóit, a hatvan vitézt, a maszkowicei Zyndram küldte, hogy a király személyének oltalmazói lennének.

A királyi testőrséget Aleksander, a płocki herceg ifjabbik fia, ama Ziemowit öccse vezérlette, ki - mint a hadi „mesterségben" fölöttébb járatos lovag, a haditanácsban foglalt helyet. Az alvezéri tisztet a király litván unokaöccse, a nagy reménységű és nagyra hivatott, de nyugtalan lelkületű Zygmunt Korybut töltötte be. A lovagok közül pedig a legjelesebbek voltak: a dąbrowai Jaśko Mazyk, egy valódi óriás, ki termetre csaknem a biskupicei Paszkóval volt egyenlő, erőre pedig magától Zawisza Czarnytól is alig maradhatott el; Żóława, a cseh báró, apró sovány ember, de rendkívül ügyes és gyakorlott, párviadalai a cseh és magyar udvarban egyaránt híresek valának, mert e viadalokban tíz-egynéhány osztrák vitézt legyőzött, azután Sokol, a másik cseh, a leghíresebb íjasok közül is kiemelkedő, híres-nevezetes vitéz, továbbá a wielkopolskai Bieniasz Wierusz és a milánói Piotr, azután a pohostói Sienko litván bojárfi, kinek atyja, Piotr, az egyik szmolenszki zászlóaljnak volt vezére, majd Fieduszko knyáz, a király rokona és Jamont knyáz. A többi csupa lengyel lovag, „az ezrek közül válogatottak", kik valamennyien megesküvének, hogy a királyt utolsó csepp vérükig oltalmazzák s minden háborús bajtól megvédik. Közvetlenül a király személye mellett Mikołaj atya alkancellár és az oleśnicai Zbyszko íródeák tartózkodott, egy fölöttébb tudós ifjú, ki járatos vala az írás és olvasás művészetében, de emellett testi ereje szerint is a vadkanhoz hasonlatos. A felség fegyvereit három apródja, a Nowy Dwór-i Czajka, a morawicai Mikołaj és Daniłko Rusin vigyázta, ez utóbbinál volt a király kézíja és tegze is. A kíséretet kiegészítette néhány udvari ember, kiknek az volt a hivatásuk, hogy gyors lábú paripáikon száguldjanak a csapatokhoz a parancsokkal.

Az apródok felcsatolták a királyra a pompás, csillogó páncélt, azután elővezették ugyancsak „az ezrek közül kiválogatott" világos pej harciménjét, mely - jó előjelként - hangosakat prüszkölt, nagyokat fújt acél homlokvédője alól s élesen nyerítve ágaskodott, majd farára ereszkedett, mint a felszállni készülő madár. A király, mikor megérezte maga alatt a lovat, s kezében a kopját, egyszerre megváltozott. A szomorúság, bánat eltűnt arcáról, apró, fekete szeme megcsillant arcára kiült a pír, de ez csak egy pillanatig tartott, mert mikor az alkancellár atya keresztjeleket rajzolt felé a levegőbe, ismét elkomolyodott, s alázata jeléül lehajtotta ezüstös fényű sisakkal borított fejét.

Ezenközben a német haderő a terjedelmes fennsíkról lassanként leereszkedve elhagyta Grunwaldot, elhagyta Tannenberget is, s teljes hadirendben megállt a szabad tér közepén. Lentről, a lengyel táborból, tisztán látszottak a vasba öltözött óriási lovagok és lovak sorai. Az élesebb szem - amennyire a zászlókat lengető szél megengedte - már pontosan meg is különböztethette a zászlókra kivarrt különböző jeleket: keresztet, sast, griffmadarat, szablyát, sisakot, báránykát, bivaly- és medvefejet.

A vén Maćko és Zbyszko, kik már korábban is hadakoztak a keresztesek ellen s ismerték harcosaikat és címereiket, most sieradzi társaiknak mutogatták a nagymester két zászlóalját, melyekben a válogatott lovagok dísze-virága szolgált; a lovagrend törzszászlóalját, Friedrich

von Wallenrod vezérletével, majd a hatalmas Szent György zászlóaljat, zászlaján fehér mezőben vörös kereszttel és a lovagrend számos egyéb zászlait. Csak a sok idegen vendég címerét nem ismerték, akik ezrével gyűltek össze a világ minden részéből: Ausztriából, Bajorországból, Sváborszá gból, Svájcból, a lovagjairól híres Burgundiából, a gazdag Flandriából, a napos Franciaországból, melynek lovagjairól Maćko hajdan annyiszor elmondotta, hogy ha már a földön feküsznek, még akkor is nagy fennszóval csatakiáltásokat hallatnak, a tengeren túli Angliából, a biztos kezű íjasok hazájából, sőt a távoli Hiszpaniából is, hol a szaracénokkal vívott folytonos harcok közben minden országnál jobban kivirult a bátorság és becsület.

De a sieradżi, koniecpoli, krześniai, bogdanieci, rogówi és brzozowai meg az egyéb lengyel földekről összesereglett kemény nemes urak ereiben már javában pezsgett a vér arra a gondolatra, hogy csapatuk kis idő múlva egybefordul a német sereggel, s megütköznek ezzel a pompás lovagi csatasorral. Az idősebbek arca komollyá vált és megkeményedett, mert ők már tudták, hogy milyen nehéz és rettenetes lesz ez a munka. Ezzel szemben a fiatalok szíve repesett mellükben, már rohantak volna, mint a vadászeb, ha messziről megpillantja a vadat, de még pórázon tartják. Egyesek a kopját, a szablya markolatát, vagy a csatabárd nyelét erősen megmarkolva lovukat ágaskodtatták, mintha ugrani készülnének, másoknak arca kipirult, megint mások lihegve lélegzettek, mintha egyszerre szűknek éreznék a páncélt, de a tapasztaltabb harcosok csitítgatták őket, mondván: „Nem kerül el amúgy sem, bőven jut mindnyájatoknak, adná Isten, hogy túl sok ne lenne.”

A keresztesek, fentről tekingetvén az erdős lapályra, csak tíz-egynéhány lengyel zászlóaljat láttak a rengeteg szélén, és egyáltalán nem voltak bizonyosak afelől, hogy az egész királyi hadsereg itt van-é. Igaz ugyan, hogy a tó mellett balról szintén látszottak a harcosok szürkés csoportjai, s a számszeríjak között is meg-megcsillant valami, mintha lándzsák, vagyis könnyű dárdák vasvége lenne, amilyeneket a litvánok használtak a harcban. De lehetett ez valami jelentősebb lengyel lovasőrs is. Csak a lerombolt Gilgenburgból való menekültek, kik közül tíz-egynéhányat a nagymester elé vezettek, jelentették, hogy az egész egyesült lengyel és litván haderő áll velük szemben.

De ezek hiába beszéltek e hadak nagy erejéről. Ulrik nagymester nem akarta elhinni, mert a háború elejétől fogva csak abban hitt, ami kellemes volt néki, és ami a biztos győzelmet jósolta. Nem bocsátott ki sem kémeket, sem hírhozókat, mert tudta, hogy enélkül is el kell jönnie a döntő összecsapásnak, s az nem végződhetik másképpen, mint az ellenség szörnyű vereségével. Bízott abban az óriási erőben, amilyent eddigelé egyetlen nagymester sem állított csatasorba, egyszerűen lekicsinylette ellenfelét, s mikor a gniewi komtur, aki saját kezére folytatott kémszemléket, elébe adta, hogy Jagello hadai mégis számosabbak, mint a kereszteseké, így felelt:

- Minémű hadak azok? Csak a lengyelekkel lészen némi törődés, a többi, ha megannyi volna is belőlük, merő alja népség, mely alkalmatosabb a kanálhoz, hogynem a fegyverhez.

Minekutána minden erejéből a háborúra törekedett, most nagy örömre gyulladt, mert végre szemtől szembe került az ellenséggel és a királyság főzászlaja, melynek vörös színét az erdő sötét háttere előtt könnyen megláthatták, most már minden kétséget eloszlatott afelől, hogy az egész lengyel haderő áll előttük.

De az erdő szélén és az erdőben álló lengyelekre semmiképpen nem üthettek rá, mert a lovagok ereje csak nyílt területen volt félelmetes, a fák sűrűjében azonban nem szerettek és nem is tudtak küzdeni.

Most azért a nagymester körül rövid tanácskozás indult, hogy milyen módon lehetne az ellenséget kicsalni a sűrűből.

- Szent Györgyre! - kiáltotta Ulrik. - Két mérföldet megtettünk, nem pihenvén semmit, s a nap heve is gyötör, hogy a páncél alatt immár verejték önti el testünket. Nem állhatunk itt mindaddig, míg az ellenségnek kedve támad kilépni a térre.

Erre Wende gróf, korra és értelemre nézve egyaránt komoly férfiú, így szólt:

- Jóllehet szavaim e helyen már nevetséget fakasztanak, s nevettek rajta olyanok is, kik nyilván megfutamodnak ama helyről, melyen én elhullok (s e szavaknál Werner von Tettingenre nézett), de annak ellenére hadd mondjam el, mit lelkiismeretem és a lovagrend iránti szerelmem parancsol. Nem azért vesztegelnek a lengyelek, mert bátorság nincsen szívükben, hanem én vagyok a tudója, hogy a király utolsó pillanatig békeköveteinket várja.

Werner von Tettingen nem felelt, csak megvető kacajra fakadt, de a nagymester sem vette jónéven Wende szavait s így dorgálta:

- Avagy most van-e ideje békére gondolni? Egyéb dolgokon kell tanácskoznunk.

- Minden idő alkalmatos az Úr dolgainak mívelésére - vágott vissza von Wende.

De Henryk, a kegyetlen człuchowi komtur, ki megesküdött, hogy két mezítelen szablyát hordat maga előtt, míg mind a kettőt meg nem mártja a lengyelek vérében, a nagymester felé fordította verejtékező, kövér arcát s rettenetes haraggal kiáltotta:

- Kedvesebb nékem a halál, hogynem a gyalázat! S ha egyedül maradok is e szablyákkal, rámegyek az egész lengyel hadra!

Ulrik kissé összeráncolta homlokát:

- Az engedelmesség ellen szólasz - kiáltott rá.

Azután a komturokhoz fordult: - Arról tanácskozzatok, mi módon csalhatnánk ki az ellenséget az erdőből?

Az egyes lovagok különböző tanácsokat mondtak, míg végül Gersdorf tanácsa tetszett meg a komturoknak és a jelesebb lovagi vendégeknek is, hogy bocsátanának ki két heroldot a királyhoz az üzenettel, hogy a nagymester két kardot küld néki s halálos párviadalra hívja a lengyeleket, ha pedig szűknek találnák a helyet, ő kész hadaival hátrább húzódni, hogy nékik helyet adna.

A király éppen lelovagolt a tó magas partjáról és a balszárnyra indult, a lengyel zászlóaljakhoz, hol számos apródot készült lovaggá ütni, mikor hirtelen meghozák néki, hogy két herold közeledik a keresztes hadaktól.

Władysław király szíve hevesen megdobbant.

- Hátha igazságos békét hoznak!

- Adja Isten - felelték a papok.

A király Witoldért küldött, de az már a csapatoknál a hadirend felállításával volt foglalatos, s így nem jöhetett, közben pedig a heroldok minden sietség nélkül közeledtek a táborhoz.

A nap fényes világánál jól láthatták őket, amint csótárral letakart, óriási harci paripáikon közeledtek, az egyiknek pajzsát a császári fekete sas díszítette arany mezőben, a másikén, ki a szczecini herceg heroldja volt, fehér mezőben griffmadár díszlett. A sorok megnyíltak előttük, azok meg leszálltak lovukról s rövidesen a nagy király előtt állottak. Fejüket kissé meghajtották, hogy tiszteletüket kifejezzék s így adták elébe küldetésüket:

- Ulrik nagymester - szólt az első herold - szólít téged, - uram, és Witold herceget halálos viadalra s hogy nyilván fogytán levő bátorságtokat megnövelje, e két mezítelen szablyát küldi nektek.

Azzal a két szablyát letette a király lába elé. A dąbrowai Jaśko Mazyk megmagyarázta e szavakat a királynak, de alig ért végére, már előlépett a másik herold, pajzsán a griffmadárral és így szólt:

- Ulrik nagymester azt is üzeni néked, uram, hogy ha kevés helyetek lenne a viadalhoz, ő kész hadaival hátrább vonulni, hogy ne kellessék a bozótban szoronganotok.

Jaśko Mazyk ismét lefordította a szavakat, aztán csend lett, csak a király közelében levő lovagok csikorgatták halkan fogukat e nagy vakmerőségre és sérelemre.

Jagello utolsó reménye szertefoszlott, miként a füst. Ő a megegyezés, a béke követeit várta, s íme, helyettük a gőg és a háború követei jöttek.

Könnyes szemét felvetve adta meg a választ:

- Szablyák híján mi sem szűkölködünk, de ezeket is elfogadjuk, mint elöljáró jeleit ama győzelemnek, melyet íme, a ti kezetek által küld nékem az Úr. A viadal helyét szintúgy Ő jelöli ki, mert eznapon is az Ő igazságához fordulok, elébe adván panaszomat nagy sérelmemért, kit igaztalan kevélységetektől szenvedek - ámen.

S két nagy könnycsepp gördült végig lázban égő arcán.

Közben a kíséretben felhangzottak a lovagok kiáltásai:

- A németek visszahúzódnak! Helyet csinálnak!

A heroldok eltávoztak, majd kis idő múlva ismét feltűntek, amint felfelé haladtak óriási csataménjeiken, s a páncéljukat borító selymek megcsillantak a nap sugaraiban.

A lengyel hadak szép csatarendben húzódtak kifelé az erdőből és a bozótból. Elöl az úgynevezett „vezércsapat”, mely a legfélelmetesebb lovagokból állt, utána a derékhad - majd a talpasok és a zsoldos nép. Ezáltal az egyes csapatok között két széles utca keletkezett, melyeken a maszkowicei Zyndram és Witold száguldozott. Witoldnak sisak sem volt a fején, de testét pompás páncél borította, s olyan volt, mint egy vészjósló csillag, vagy mint a vihar által űzött láng.

A lovagok teleszívták mellüket, s erősebben elhelyezkedtek a nyeregben.

A csatának már-már kezdődnie kellett.

A nagymester közben a királyi hadakat nézte, amint egyre jobban kibontakoztak az erdőből.

Sokáig nézte az óriási tömeget, mely olyan volt, mint valami szörnyű, nagy madár két kiterjesztett szárnya, nézte a szélben lengő zászlószivárványt, s szívét egyszerre valami ismeretlen, rettenetes érzés szorította össze. Talán a hullahegyeket és a kiontott vérpatakot látta lelki szemével? Az emberektől nem félt, de most talán az Istent félte, ki odafönt, a magas égben, már a győzedelem mérlegét tartja kezében...

Most először villant eszébe, hogy milyen borzalmas nap virradt rájuk és most először érezte, hogy milyen óriási felelősséget vállalt magára.

Arca elsápadt, ajka remegni kezdett, s szeméből bőségesen omlott a könny. A komturok csodálkozva tekingettek vezérükre.

- Mi bánt, uram? - kérdezte Wende gróf.

- Avagy valóban sírásra való idő ez? - méltatlankodott Henryk, a rettenetes człuchowi komtur.

S Kuno Lichtenstein, a nagykomtur, előrebiggyesztette ajkát, s így szólt:

- Nyilvánosan megfeddlek ezért, nagymester, mert most emelni illendő a lovagok lelkét, nem pedig gyöngíteni. Valóban, eddigelé nem ilyennek ismertünk.

De a nagymesternek, minden erőlködése ellenére, tovább peregtek a könnyei fekete szakállára, mintha valaki más sírna benne.

Végül is valamelyest erőt vett magán s szigorú tekintetét a komturokra emelve kiáltotta:

- A zászlókhoz!

Mindenki ugrott a maga zászlajához, mert hatalmasan dörgött a hang, ő pedig kezét apródja felé nyújtva szólt:

- Add a sisakomat!

A szívek már mindkét táborban úgy dobogtak, mint a pörölycsapások, de a kürtök még nem adtak jelt a viadalra.

A feszült várakozás pillanata talán magánál az ütközetnél is kínzóbb volt. A térségen, a németek és a királyi hadak között, Tannenberg felől néhány évszázados tölgyfa állt, melyekre felmásztak a helybeli jobbágyok, hogy végignézzék e rettenetes hadak viadalát, aminőt emberemlékezet óta nem látott a világ. Ezen az egy facsoporton kívül az egész mező puszta, fakó és ijesztő volt, akár a kihalt sztyepp. Csak a szél járta s csendben lebegett felette a halál. A lovagok tekintete akaratlanul is e vészjósló, néma síkságon járt. Az égen úszó fellegek időnként eltakarták a napot, ilyenkor kísérteties homály borult a mezőre.

Egyszerre vihar támadt, végigzúgott az erdőn, ezrével tépte a fák levelét, lecsapott a mezőre, megragadta a száraz fűszálakat, óriási porfelhőt vert s vágta a keresztesek szemébe. E pillanatban a kürtök, tülkök és sípok fülsiketítő rikoltása rázta meg a levegőt, s az egész litván szárny feltámadt, mint a felröppenő madarak hada. Szokásuk szerint egyszerre vágtába ugrattak. A lovak kinyújtott nyakkal, hátrahajtott fülekkel, teljés erejükből vágtattak előre; a lovasok kardjukkal, dárdáikkal hadonászva, rettenetes ordítással röpültek a keresztes hadak balszárnya felé.

A nagymester is éppen ott volt. Megindultsága már elmúlt, szeméből most könny helyett szikrák lövelltek. Látván a száguldó litván áradatot, Friedrich Wallenrodhoz, e szárny vezéréhez fordult s így szólt:

- Witold kezdé meg, kezdjétek hát ti is Isten nevében!

S jobbjának egyetlen intésére nekilódult a tizennégy zászlóaljnyi vasba öltözött lovag.

- *Gott mit uns!*[132] - kiáltotta Wallenrod.

A zászlóaljak kopjájukat előrehajtották s előbb lépésben indultak meg, de miként a hegy tetejéről guruló szikla lefelé haladva egyre nagyobb lendületet vesz, akképpen e hadak is a lépésből ügetésbe, majd vágtába csaptak át s rettenetesen, fékezhetetlenül zúdultak előre, mint a lavina, melynek mindent el kell söpörnie, össze kell zúznia, ami útjába akad.

A föld nyögött és hajladozott alattuk.

---

[132] Isten velünk van! (német)

A csata már-már az egész vonalra kiterjedt és fellángolt. A lengyel zászlóaljak rázendítettek Szent Wojciech harci dalára. Százezer vassal borított fej, százezer szempár emelkedett az ég felé s százezer torokból tört elő egyetlen óriási, mennydörgéshez hasonló hang:

Boldogságos Szent Szűz Anya,
Isten áldotta Mária
Te Fiadat, mi Urunkat,
Malaszttal teljes Szent Anya,
Nyerd meg nékünk, küldd el nékünk,
Kyrie Eleison!

S egyszerre erő szállt csontjaikba, szívük felkészült a halálra. S olyan mérhetetlen győzelmi erő volt e hangokban és ebben az énekben, mintha valóban az ég zendült volna meg hatalmas dörgéssel. A lovagok kezében megrezdült a kopja, meglendültek a zászlók és az apró zászlócskák, megremegett a levegő is, meglódultak az ágak az erdőben, s a felébredt visszhang szólni, kiáltozni kezdett az erdő mélyén, mintha a tavaknak s a réteknek és széltében-hosszában az egész földnek ismételné:

Nyerd meg nekünk, küldd el nekünk...
Kyrie Eleison!...

Ők meg énekelték tovább:

Téged kérünk, szent keresztség urát,
Vedd füledbe Te népednek szavát,
Buzgó imáinkat meghalljad,
S mit kérünk, nekünk megadjad:
Ez világon szent életet,
Mennyekben örök életet,
Kyrie Eleison!

S a visszhang rádörögte: „Kyrie eleison...!”

Közben a jobbszárnyon már lángolt a kemény harc s egyre jobban közeledett a közép felé.

A csatazaj, a lovak nyihogása, a harcosok rettenetes ordítása összekeveredett az énekkel. De időnként a kiáltások elcsendesültek, mintha amott, amaz emberek melléből kifogyott volna a lélegzet, s egy ilyen szünetben még egyszer hallani lehetett a mennydörgő éneket:

Ádám, Istennek jobbágya,
Ki ülsz az Úr tanácsába’,
Gyermekid helyezd el
Hol angyalok országlanak,
Hol öröm,
Szeretet,
Hol a szent seregek az Úrban örvendenek,
Kyrie Eleison!

S ismét végigzúgott az erdőn a visszhang: „Kyrie eleison!” A jobbszárnyon a kiáltások még erősödtek, de senki sem láthatta, nem tudhatta, mi történik ott, mert Ulrik nagymester, ki felülről nézte a csatát, e pillanatban húsz zászlóaljat zúdított a lengyelekre, Lichtenstein vezérlete alatt.

A maszkowicei Zyndram pedig mint a villám száguldott a lengyel „élcsapathoz”, melyben a legvitézebb lovagok sorakoztak, s szablyájával a rohanó németek fellegére mutatva olyan hangosan ordította, hogy az első sorokban a lovak rémülten ágaskodtak fel:

- Hajrá! Üsd!

S lovuk nyakára hajolva, kopjájukat maguk elé szegezve megindultak.

De Litvánia megingott a németek rettenetes áradata előtt. A legjobban felfegyverzett első sorok, melyek a leggazdagabb bojárokból álltak, rendre dőltek, miként a vetés. Az utánuk következők vak dühvel csaptak össze a keresztesekkel, de semmiféle bátorság, sem szívósság, sem emberi erő nem tudta őket a pusztulástól, a vereségtől megmenteni. S hogy is lehetett volna másképpen, holott egyfelől tetőtől talpig vasba öltözött lovagok hada ugyancsak vassal borított paripákon, másfelől pedig szálas és erős nép harcolt ugyan, de apró lovakon, s minden védelmük csak az állatbőrökből készült gúnyájuk volt? Hiába fürkészte az ádáz litván harcos, hogyan találjon utat a német bőréhez, a dárdák, szablyák, a gerelyek hegye, a kővel súlyosbított bunkósbotok vagy a szöggel kivert fütykösök úgy pattantak vissza a páncélról, mint a szikla vagy a várfal fokáról. Az emberek és lovak szörnyű súlya nyomta, szorította Witold csapatait, s vágták a szablyák és a csatabárdok, öklelték és csontjukat törték a fokosok, tiporták a lovak patái. Witold fejedelem hiába küldött egyre újabb tömegeket a halál torkába, hiábavaló volt az ellenállás, hiábavaló a szívós makacsság, hiába a halálmegvető bátorság, hiába a vér tengere! Elsőbben a tatár sereg bomlott fel, azután a besszarábok, oláhok, rövidesen meghasadt a litván hadak fala, s vad rémület szállt a harcosok szívébe.

A sereg nagyobb része a Luben tó felé rebbent széjjel. A német főerők utánuk zúdultak, s olyan irgalmatlan mészárlást vittek véghez közöttük, hogy az egész partot elborították a holttestek.

Witold hadainak másik, a kisebbik része, melyben három szmolenszki ezred harcolt, hat német zászlóaljtól szorongatva, a lengyel szárny felé hátrált s később az előnyomuló németekhez csatlakoztak azok is, akik az üldözésből visszatértek. De a jobban felfegyverzett szmolenszkiek nagyobb ellenállást tudtak tanúsítani. A csata itt mészárlássá fajult, s vértengerrel kellett megvenni minden lépést, szinte minden talpalatnyi földet. Az egyik szmolenszki ezredet csaknem az utolsó szálig levágták, a két másik veszett kétségbeeséssel védekezett tovább, de a győzelmes németeket már semmi fel nem tarthatta. Egyik-másik zászlóaljukat mintha harci téboly szállta volna meg, egyes lovagok sarkantyúval ágaskodtatták paripájukat, s felemelt csatabárddal vagy szablyával a kezükben vakon vetették magukat az ellenség legsűrűbb sorai közé. Szablyáik és fokosaik csapásai már csaknem emberfelettiek voltak s egész tömegük a szmolenszki lovagokat és lovakat nyomva, taposva, zúzva, végül már a lengyel él- és derékhad oldalába került, mert mindkettő több mint egy óra óta viaskodott a Kuno Lichtenstein által vezérelt németekkel.

Kunónak nem ment olyan könnyen a dolga, mert itt egyenlőbb volt a fegyver, a ló, meg a vitézek harci készsége. A lengyel kopják meg is állították és visszavetették a németeket, különösen, mivel három félelmetes zászlóalj csapott össze velük: a krakkói, azután a brochocicei Jędrek vezérlete alatt az üldözésre szánt zászlóalj, valamint az udvari zászlóalj, melynek a taczewi Powała volt a vezére. De a legádázabb tusa csak akkor lángolt fel, mikor a vitézek a kopják roppanása után csatabárdot és szablyát ragadtak. Pajzs pajzshoz csapódott, férfi férfi ellen, mell mellnek vetve. Hullottak a lovak meg a harci jelek, a buzogányok és fokosok ütése alatt repedeztek a sisakok, a váll-és mellvasakon csorgott a vér, a vitézek úgy dőltek lefelé a nyeregből, mint az átvágott törzsű fenyő az erdőn. Azok a kereszteslovagok,

kik már Wilno alatt megismerték, hogy mit jelent a lengyelekkel való viadal, tudták, milyen törhetetlen, harcias nép ez, de az új katonákat és a külföldi vendégeket félelemnek is beillő csodálat töltötte el. Némelyikük akaratlanul is visszarántotta lovát, bizonytalanul bámult maga elé, s még mielőtt meggondolta volna, hogy mit kell tennie, már le is fordult nyergéből valamelyik lengyel vitéz jobbjának sújtása alatt. S mint ahogyan a rézszínű felhőből megeredő jégeső irgalmatlanul zúdul a rozsvetésre, olyan sűrűn zuhogtak a borzalmas csapások, sújtottak a kardok, a csatabárdok; az alabárdok ütöttek, vágtak szüntelenül, irgalmatlanul s csengtek, mint a kovácsműhelyben a vas. A halál viharként fújta el az életeket, jajszavak szakadtak ki a mellekből, szemek aludtak ki, s elsápadt, ifjú arcok merültek az örök éjszakába. Magasan röpködtek a vassal vasból csiholt szikrák, a kopjanyelek szilánkjai, a kopjavégre tűzött zászlócskák, a strucc- és pávatollak. A paripák meg-megcsúsztak a földön heverő, véres páncélokon, vagy megbotlottak a lovak hulláiban, s aki sebesülten lebukott, azt halálra gázolták a harci mének patái.

De a legjelesebb lengyel lovagok közül még egyik sem esett el, törtek előre a zajban és zsúfoltságban, védszentjeik nevét, vagy nemzetségük harci jelszavát kiáltozva nyomultak előre, mint ahogyan a tűz a száraz sztyeppén mindig beljebb, beljebb kúszik, mohón falva az útjába akadó bokrokat és füvet. Elsőnek a targowiskói Lis kapta el Gamrat lovagot, a vitéz osteródei komturt, ki pajzsát elvesztvén, fehér palástját göngyölte karja köré, s azzal védekezett a vágások és ütések ellen.

Lis kardja élével átvágta a palástot és a vállvasat, vállától a hónaljáig leütötte a karját, egy másik döféssel pedig a hasát verte át, hogy kardjának éle a keresztcsonton akadt meg. Az osteródei emberek, vezérük halálát látva, rémülten ordítottak fel, de Lis úgy vetette magát közéjük, mint a sas a darvak közé, s mikor a charbimowicei Staszko és a kobylanyi Domarat segítségére sietett, hármasban kezdték őket irgalmatlanul vágni, tépni, mint ahogyan a medve fejti a zsenge hüvelyeket, ha fiatal borsóvetéshez jut.

Amott a biskupicei Paszko Złodziej levágta a hírneves Kuntz Adelsbach kereszteslovagot. Kuntz, mikor maga előtt látta az óriást, kezében a véres csatabárddal, melyen még emberi haj is tapadt a vérhez, szörnyen megrémült, s meg akarta adni magát, de Paszko a nagy zajban nem hallván, felemelkedett kengyelében, s úgy vágta ketté a fejét az acélsisakkal együtt, mintha csak almát aprított volna. Mindjárt aztán a mecklenburgi és klingensteini Lochnak, majd a sváb Helmsdorfnak, egy hatalmas grófi család sarjának életét oltotta ki. Azután a mainzi Limpachot, majd az ugyancsak mainzi Nachterwitzet vágta le, míg végül a megrémült németek jobb- és balfelé kezdtek hátrálni előle, ő meg törte-vágta őket, mint a már düledező falat, s folyton látni lehetett, hogyan emelkedik fel nyergében, hogy lesújtson, azután megvillant a csatabárd, s csörömpölve hullott a lovak közé a német sisak.

Amott a hatalmas brochocicei Jędrek törte el szablyáját egy lovag fején, kinek pajzsát bagoly díszítette s sisakrostélya is bagolyformára volt kovácsolva. Fegyvere csonkját eldobva, megragadta a lovag karját, csontját összeroppantotta, s a szablyát kicsavarván kezéből, azzal vette el életét. Az ifjú Dinheim lovagot is ő ejtette foglyul, kit sisak nélkül látván, megsajnált s nem akart megölni, hiszen csupaszajkú legényke volt még s gyermeki tekintettel nézett fel rá. Hátradobta hát csatlósának, nem is sejtvén, hogy íme, jövendő vejét ejtette foglyul. Az ifjú lovag ugyanis később az ő leányát vette feleségül, s végleg Lengyelországban telepedett le.

A németek vak dühvel törtek előre, hogy kiszabadítsák az ifjú Dinheimot, ki egy Rajna menti, hatalmas grófi család sarja volt, de az élzászlóaljban harcoló lovagok, a nadbrożei Sumik, a két płomykówi testvér és Dobko Ochwia meg Zych Pikna előtt nyomban megtorpantak, mint ahogyan az oroszlán előtt megtorpan a bika, s a lengyel vitézek félretolták őket a Szent György zászlóalj felé, vészt és pusztulást hintvén közöttük.

A vendég lovagokkal az udvari, királyi zászlóalj ütközött össze a żelechówi Ciołek vezérlete alatt. E csapatban a taczewi Powała lovakat és lovagokat döntött fel emberfeletti erejével, úgy aprította a vassisakokat, mint a tojáshéjat, egyes-egyedül vetette magát egész tömegekre, s mellette küzdött a goraji Leszko, a másik Powała, a wyhuczi és a skrzynnói Mścisław, meg a két cseh: Sokół és Zbysławek. Sokáig tartott ez a küzdelem, mert három német zászlóalj rohant erre az egyre, mikor azonban a tarnówi Jaśko huszonhetedik zászlóalja segítségül sietett s többé-kevésbé kiegyenlítődtek az erők, azonnal vissza is szorították a németeket csaknem fél nyíllövésnyire attól a helytől, ahol az első összecsapás történt.

De még távolabbra visszavetette őket a nagy krakkói zászlóalj, amelyet maga Zyndram vezényelt, s az elöl járó lovagok között küzdött minden lengyel lovagok legfélelmetesebbike, a Sulimafi Zawisza Czarny, vele vállvetve harcolt: öccse, Farurej, a korytnicai Florian Jelitczyk, a góryi Skarbek, meg ama híres-nevezetes targowiskói Lis, aztán Paszko Złodziej és Jan Nałęcz, meg a charbimowicei Stach. Zawisza rettenetes keze alatt rendre dőltek a legjelesebb férfiak, mintha a fekete páncélban maga a halál szállt volna szembe velük. Összeráncolt homlokkal, megfeszült orrcimpákkal, nyugodtan, vigyázva küzdött, mintha legközönségesebb munkáját végezné, néha egyenletesen megmozgatta pajzsát s verte vissza a csapásokat, de szablyájának minden villanására a megsebzett lovag rettenetes ordítása felelt. Ő azonban körül sem nézve, szakadatlanul küzdve, vagdalkozva nyomult előre, mint a fekete felleg, melyből minduntalan kipattan egy-egy villámló szikra.

A poznani zászlóalj, hadijelvényében a koronátlan sassal, szintén élethalálharcban állt már, s az érseki meg a három mazowszei zászlóalj nemes versenyre kelt véle. Egymást múlták felül harci vágy, támadó szellem és bátorság tekintetében. A sieradżiban az ifjú bogdanieci Zbyszko mint bőszült vadkan vetette magát a legsűrűbb tömegek közé, oldala mellett mindig ott volt a rettenetes, vén Maćko, ki komoly körültekintéssel harcolt, mint a farkas, mely úgy intézi, hogy minden harapása halálos legyen.

Szeme mindenütt Kuno Lichtensteint kereste, de a nagy tömegben fel nem fedezhetvén, közben másokat szemelt ki magának, kik díszesebb páncélt viseltek, s bizony boldogtalan volt az a lovag, kinek véle kellett megmérkőznie. Tőlük nem messze ellenállhatatlanul és félelmetesen küzdött a rogówi Cztan. Már az első összecsapásnál széttörték sisakját, most tehát hajadonfőtt küzdött, halálra rémítvén a németeket vértől szennyezett, szőrös ábrázatával, mely mintha nem is emberé, hanem valami borzalmas, őserdei fenevadé lett volna.

Mindazonáltal mindkét oldalról száz meg száz, azután ezer meg ezer lovag borította a csatateret, míg végre a nekiveszekedett lengyel lovagok ádáz csapásai alatt inogni kezdett a német áradat; majd egyszerre olyan dolog történt, ami az egész csatát egy szempillantás alatt eldönthette.

Íme, a litvánok üldözéséből megtért győzelemittas német zászlóaljak hirtelen oldalba támadták a lengyel szárnyat. Rendezetlen, nagy csoportokban, hangosan énekelve száguldottak vissza, abban a hitben, hogy a keresztesek a királyi hadakat már szétszórták s a csatát végérvényesen megnyerték, s íme, egyszerre a szemük elé tárul a rettenetes mészárlás s a már-már győztes lengyelek, amint körülfogják a német csapatokat.

A keresztesek tehát fejüket lehajtva, sisakrostélyuk nyílásain át csodálkozva bámulták, nézték, mi történik, azután lovukat megsarkantyúzva vetették magukat a hadakozó tömeg közé.

Így csapott le csoport csoport után, míg végül ezrével zúdultak a kemény harcban kifáradt lengyel zászlóaljakra. A németek az érkező segítség láttára örömrivalgásban törtek ki s újult lelkesedéssel estek a lengyelekre. Az egész vonalon fellángolt a borzalmas harc, a földön

patakokban folyt a vér, az ég elborult, tompa mennydörgések rázták meg a levegőt, mintha maga az Úr akarna beavatkozni a küzdő felek dolgába.

S a győzelem kezdett a németek felé hajlani... A lengyelek seregében már-már felütötte fejét a zűrzavar, a harcban megittasodott német csapatok soraiból már felzendült a győzelmi ének:

Christ ist erstanden![133]

Eközben valami még borzalmasabb dolog történt.

Íme, a földön fekvő keresztesek közül egyik előhúzta kését, és felvágta a fölötte levő ló hasát, melyen éppen a wrocimowicei Marcin ült, ki az összes lengyel hadak szívének szent krakkói zászlót tartotta, középen a koronás sassal. A paripa és lovasa egy szempillantás alatt a földre bukott, s velük együtt megingott és ledőlt a zászló is.

Egy pillanat alatt száz meg száz vaskesztyűs kéz nyúlt a lehulló zászló után, s minden német ajakról feltört az örömrivalgás. Azt hitték, hogy ez már a... vég, hogy most már a rémület és a zűrzavar lesz úrrá a lengyeleken, mert elérkezett reájuk a vereség, a gyilkolás és mészárlás órája, s hogy nékik most már nem lesz más tennivalójuk, mint a menekülőket üldözni és vágni.

De ehelyett rettenetes, véres csalódás várt rájuk. A lengyel hadak ugyan, látván a lehulló zászlót, egy emberként, kétségbeesetten felordítottak, de ezt a kiáltást, ezt a kétségbeesést nem az ijedtség, hanem a veszett düh szülte. Aztán, mintha élő tűz hullott volna a vértekre. Mindkét sereg legfélelmetesebb lovagjai mint a vérengző, megvadult oroszlánok zúdultak előre, s szörnyű vihar támadt és csapott fel a zászló körül. Emberek és paripák egyetlen borzalmas örvényben kavarogtak, s az örvény közepette hadonásztak a kardok, csengtek a szablyák, üvöltöttek a csatabárdok, csattant össze vas és acél, s közben a levágott harcosok jajgatása és vad ordítozása egyetlen borzalmas hanggá olvadt össze ezzel a sokféle zajjal, mintha az elkárhozott lelkek szólaltak volna meg a poklok mélyén. Rettenetes volt a porfelhő, melyből itt is, ott is rémülettől megvakult lovak törtek ki lovasok nélkül, vérben forgó szemekkel, vadul felborzolt sörénnyel.

De mindez csak rövid ideig tartott. Egyetlen német sem menekült élve ebből a viharból, s pillanat múlva ismét magasan lengett a visszaszerzett lengyel zászló. A szél kibontotta, meglobogtatta, s kinyílt, mint egy óriási, pompás virág, mint a reménység jelképe, mely a németeknek Isten haragját, a lengyel lovagoknak a győzelmet hirdeti.

Az egész sereg diadalordítással fogadta, s olyan eszeveszett, vak dühvel vetette magát a németekre, mintha minden hadak száma és ereje megkétszereződött volna.

A németek pedig az irgalmatlan csapások súlya alatt, melyek egy lélegzetvételnyi időre sem szüneteltek, minden irányból nyomva, szorítva, szablyák, szekercék, csatabárdok, buzogányok csapásaitól irgalmatlanul vágva, ismét inogni, hátrálni kezdtek. Itt is, ott is felhangzott egy-egy kegyelmet kérő szó. A nagy kavarodásból itt is, ott is kibukkant egy-egy külföldi lovag ijedtségtől és csodálkozástól sápadt arccal, s eszeveszetten menekült, ahová nem kevésbé rémült paripája vitte. A fehér palástok, melyeket a kereszteslovagok a páncéljukon viseltek volt, nagyrészt már a földön hevertek.

Nagy nyugtalanság vett erőt a német vezéreken, mert megértették, hogy minden mentségük csak a nagymesterben van, ki még készenlétben állt a tizenhat tartalékzászlóalj élén.

Ő pedig a magasból nézte a csatát, szintén látta hát, hogy elérkezett a pillanat, s elindítá vasba öltözött csatasorait, mint mikor a vihar mozgásba hozza a pusztulást jelentő jégfelhőket.

---

[133] Krisztus feltámadott! (német)

De még korábban, a harmadik lengyel vonal előtt, mely még nem vett részt a harcban, tajtékzó lovon megjelent a mindenre figyelő s az ütközet minden részletét nyomon kísérő maszkowicei Zyndram.

A lengyel gyalogság között volt néhány szakasz cseh zsoldos is, ezek közül az egyik még az összecsapás előtt megingott, de idejében elszégyellvén magát, helyben maradt, s vezérét elhagyva, égett a vágytól, hogy harcolhasson, s bátorsággal köszörülje ki pillanatnyi gyengeségét. De a főerőt a lengyel ezredek alkották, melyek lovas, de páncél nélküli szegény kisnemesekből, meg városi gyalogságból és legnagyobbrészt paraszti talpasokból álltak, kiknek fegyverzete dárda, nehéz gerely és kiegyenesített kasza volt.

- Készülj! Készülj! - ordította öblös hangján a maszkowicei Zyndram, villám módjára száguldva el a sorok előtt.

- Készülj! - ismételték meg az alvezérek.

A parasztok ebből megértették, hogy közeleg az ő idejük, s a dárdák, gerelyek, cséphadarók és kaszák nyelét a földhöz támasztva, keresztet vetettek magukra s hatalmas, kérges tenyerükbe köptek.

A vonal hosszában mindenütt hallatszott a vészjósló köpködés, azután mindegyik megragadta fegyverét és mély lélegzetet vett. E pillanatban száguldott Zyndramhoz egy legény a király parancsával, s lihegve súgott valamit a fülébe, az meg a gyalogosokhoz fordulva, kardjával suhintott és nagyot kiáltott:

- Előre!

- Előre! Sorban! Egyszerre! - hangzottak az alvezérek kiáltásai.

- Rajta! Az ebfiakra! Hajrá!

Megindultak. S hogy egyenlő lépésekkel haladjanak s a sort meg ne törjék, egyszerre szaggatott hangon zúgták az imádságot:

- Üd-vöz-légy Má-ri-a, ma-laszt-tal tel-jes, az Úr van te-veled...

Mentek, miként az áradat. Mentek a zsoldos ezredek, a városi legények, a małopolskai, wielkopolskai és sziléziai parasztok, kik a háború előtt a királyság területén kerestek menedéket, meg a keresztesek elől megszökött elkvidéki mazurok. Az egész mező csillogott, szikrázott a gerelyek hegyétől és a kaszáktól.

Végre célhoz értek.

- Üsd! - vezényelték a vezérek.

- Uh!

S felnyögött minden egyik, mint megannyi keményinú favágó, amikor fejszéjét először suhintja a fa törzsének. Azután ütötte, vágta, amennyire erejéből és a mellét feszítő lélegzettől tellett.

Az ordítás, a kiáltozás egekig hatott.

A király egy magaslatról irányította az egész csatát, minduntalan küldözgette hírvivőit, s egészen berekedt a parancsosztogatástól. Mikor végül látta, hogy már minden csapat munkában van, ő maga is igyekezett volna az ütközetbe.

Udvari emberei azonban nem engedték, mert féltették szent személyét. Żóława elkapta lovának kantárszárát, s noha a király a kezére ütött kopjájával, nem engedte el. Mások is elállták útját s kérve kérték mondván, hogy az ütközet sorsát úgysem változtathatja meg.

Eközben éppen személyét és kíséretét fenyegette a legnagyobb veszedelem.

Íme, a nagymester, azok példáját követve, akik a litvánok üldözéséből megtértek, szintén a lengyelek oldalába akarván támadni, nagy kört írt le, minek következtében tizenhat válogatott zászlóaljának ama domb közelében kellett elhaladnia, amelyen Władysław Jagello király állt. Egyszerre észrevették a veszedelmet, de már nem volt idő visszavonulni. Csak a királyi jelvényt vonták be, ugyanakkor a király íródeákja, az oleśnicai Zbigniew, lóhalálában ugratott a legközelebbi zászlóaljhoz, mely Mikołaj Kiełbasa lovag vezérlete alatt éppen az ellenség fogadására készült.

- Veszélyben a király! Segítsetek! - kiáltotta harsány hangon.

De Kiełbasa már korábban elvesztvén sisakját, lekapta fejéről verejtéktől nedves, véres sapkáját, s az ifjú elé tartván, rettenetes haraggal kiáltotta:

- Ide nézz, ha úgy véled, hogy a napot lopjuk! Őrült! Avagy nem látod-e, hogy ama sokaság mindjárt reánk zúdul, s még inkább a királyra vonnánk? Szaladj hát innen, mert legottan átdöflek!

S azzal, nem tekintvén, kivel beszél, lihegve, haragtól fújtatva csakugyan felemelte kezét a deákra, az viszont, látván, kivel van dolga, meg hogy a vén harcosnak valóban igaza van, visszaugratott a királyhoz, s megjelentette néki, amit hallott.

A királyi testőrség tehát falként előrenyomult, hogy testével védelmezze urát. Ám a király most az egyszer nem engedte, hogy visszatartsák, s az első sorba állt. De alig sorakoztak fel, a német zászlóaljak már oly közel voltak, hogy a pajzsokat díszítő címereket tisztán meg lehetett különböztetni. Látásuktól bizony megremeghettek a legbátrabb szívek is, mert ez a német lovagok dísze-virága volt. Pompás páncélzatban, bölény nagyságú csataméneken, a harcban még el nem fáradtan - mert hiszen abban még részt sem vettek -, pihenten száguldottak, mint a vihar, rettenetes lódobogással, dörgéssel, zászlók és kicsiny zászlócskák lobogásával, az élen maga a nagymester, bő, fehér palástjában, mely a szél szárnyára engedve repült utána, mint valami óriási sas szárnya.

Már elhagyta a király kíséretét, s rohant a főütközetbe, mert mit számított néki ez a maroknyi lovag, mely itt oldalvást állt, akik között nem is sejtette, és fel sem ismerte a királyt. De az egyik zászló alól előugratott egy német óriás, s vagy megismerte Jagellót, vagy a pompás, ezüstös királyi vértezet csalta oda, vagy talán bátorságával akarta kitüntetni magát - leszegte fejét, maga elé szegezte kopját, s egyenesen a királyra rontott.

Jagello megsarkantyúzta lovát, és mielőtt visszatarthatták volna, a lovag elé ugratott, s bizonyára halálosan össze is csaptak volna, ha ott nincs ugyanaz az oleśnicai Zbigniew, a fiatal íródeák, ki a latin nyelvben éppen olyan járatos volt, mint a lovagi mesterségben. Ez az ifjú a kezében levő kopjacsonkkal oldalvást rárohant a németre, s úgy fejbe vágta, hogy sisakját összetörte, s őt magát is ledöntötte a lóról. „Ugyane pillanatban a király kopjájának vasvége is fedetlen homlokát érinté s saját kezével kegyeskedett őt megölni.”

Így veszett el Dypold Kikeritz von Dieber, a híres német lovag. Lovát Jamont knyáz fogta el, a lovag pedig halálos sebbel, acélvértjén fehér palástjával és aranyos lovagi övvel a földön hevert. Szemét hályog borította, de lába egy ideig még a földet rúgta, míg a halál, a legnagyobb emberi békéltető, fejére nem borította az éjszaka leplét, s mindörökre el nem nyugtatta.

Erre a chełmnói zászlóalj lovagjai, meg akarván bosszulni társuk halálát, előbbre ugrattak, de maga a nagymester állta el útjukat, rájuk kiáltván: „Herum! Herum!”[134] s úgy terelte őket a tusa középpontjába, ahol ennek a véres napnak el kellett dőlnie.

S most ismét fölöttébb különös dolog történt. Íme, a tértől legtávolabb álló Mikołaj Kiełbasa maga megismerte ugyan az ellenséget, de a lengyel zászlóaljak a nagy porfelhőben, azt hívén, hogy a litvánok térnek vissza a hadba, nem siettek fogadásukra.

Végül az oleśnicai Dobko ugratott az elöl száguldó nagymester elé, s akkor ismerte meg palástjáról, pajzsáról és a nagy arany ereklyetartóról, melyet páncélja mellvédjén viselt. De a lengyel lovag, noha ereje lényegesen túltett a nagymesterén, nem merte kopjájával illetni az ereklyetartót. Így a nagymester támadója kopjájának hegyét felütötte, lovát valamelyest meg is sebesíté, azután egymást elkerülve, nagy kört írtak le s mindegyikük az övéi felé száguldott.

- Németek! Maga a nagymester! - kiáltotta Dobko.

A lengyel zászlóaljak, ezt hallván, egyszerre a legveszettebb vágtatásba ugrattak s száguldottak az ellenség felé. Elsőként Mikołaj Kiełbasa ütött rájuk vitézeivel, s ismét fellángolt a harc.

S az volt-e az oka, hogy a chełmnói lovagok, kik között sokan lengyel származásúak voltak, nem harcoltak teljes lélekkel, vagy az-e, hogy a lengyelek eszeveszett harci kedvét most már semmi fel nem tartóztathatta, elég az hozzá, hogy ez a támadás nem járt olyan eredménnyel, amilyent a nagymester remélt. Ő ugyanis azt hitte, hogy ez lesz a kegyelemdöfés a királyi hadak szívébe, ezzel szemben rövidesen rá kellett jönnie, hogy íme, a lengyelek támadnak, nyomulnak előre, ütik, vágják s mintha vasfogóba szorítanák ezt a csapatot, s az ő lovagjai inkább védekeznek, mint támadnak.

Hiába serkentette őket hangjával, hiába hajtotta szablyájával a viadalba. Védekeztek ugyan, szívósan védekeztek, de nem volt bennük sem az a lendület, sem az a lelkesedés, amely a győzelmes hadakat elragadja, s amely a lengyel szívekben lángolt. A lengyel lovagok összehorpadt, véres páncéljukban, csorbult fegyverrel, minden hang nélkül ugyan, de bőszülten estek a legsűrűbb német tömegekre, a németek pedig kezdték lovaikat visszatartani, és maguk köré nézegetni, mintha azt keresnék, hogy vajon ama vasfogó, amely egyre borzalmasabban körülfogta őket, nem zárult-e még össze, s lassan, de folytonosan engedtek, hátráltak, mintha észrevétlenül ki akarnának siklani ebből a gyilkos örvényből. Erre az erdő felől ismét új kiáltások hangzottak. Most hozta Zyndram, s most vetette harcba a maga parasztjait. A kaszák máris csattogtak a vason, a páncélok csengtek a cséphadarók ütései alatt, egyre gyakrabban fordultak le a lovakról a holttestek, patakokban folyt a vér az összetaposott földön, az egész viadal egyetlen lángtengerré olvadt össze, mert a németek, látván, hogy minden menedékük a saját szablyájuk, kétségbeesett szívóssággal védekeztek.

S így viaskodtak, még nem tudván, melyik oldalon lesz a győzelem, amikor is jobb felől váratlanul ismét óriási porfelhő emelkedett fel.

- A litvánok! Megtértek a litvánok! - dörögték kitörő örömmel a lengyel vitézek.

S valóban így is volt. A litvánok, kiket könnyebb volt szétszórni, mint legyőzni, íme, visszatértek, és embertelen lármával, viharként rohantak gyorslábú lovaikon a viadalba.

Ekkor néhány komtur, élükön Werner von Tettingennel, a nagymesterhez ugratott.

---

[134] Körül! Körül! (német)

- Menekülj, uram - kiáltotta az elbląki komtur sápadt ajakkal. - Mentsd meg magad és a lovagrendet, míg a gyűrű be nem zárul.

De a bátor Ulrik komoran ránézett s kezét az égre emelve kiáltotta:

- Ne adja az Úr, hogy elhagyjam e teret, hol annyi hős szív ontá vérét. Ne adja az Úr!

S embereit maga után szólítván, a viadal forrójába vetette magát. Közben megérkeztek a litvánok s olyan zűrzavar, kavarodás támadt, olyan összevissza keringés, hogy az emberi szem itt már semmit megkülönböztetni nem tudott. A nagymestert egy litván dárda kétszer is érintette, s arcát megsebesíté, de ő lankadó jobbjával még egy ideig visszaverte az ütéseket, míg végül is egy dárda élétől nyakán megsebesülve, lefordult lováról, mint egy kivágott tölgy.

Az állatbőrbe öltözött harcosok egész raja rohant reá.

Werner von Tettingen néhány zászlóalja szétrebbent, de az ottmaradt csoportok körül bezárult a királyi hadak gyűrűje. A viadal mészárlássá és a keresztesek hallatlan vereségévé változott, olyan borzalmas vereséggé, amelyhez hasonló kevés akad az emberiség történelmében. De a keresztény időkben a rómaiak, gótok és Attila, valamint Martell Károlynak[135] az arabok ellen vívott harcai óta nem is ütközött össze két ilyen hatalmas hadsereg. S íme, az egyik közülük most már nagyrészt itt feküdt, mint a learatott gabona. Ama zászlóaljak, amelyeket a nagymester utoljára vezetett a harcba, megadták magukat. A chełmnóiak a földbe verték zászlós kopjáikat, más német lovagok leugráltak lovaikról, annak jeléül, hogy fogságba kívánnak menni s letérdeltek a vértől ázott földre. Az egész Szent György zászlóalj, melyben az idegen lovagok szolgáltak, vezérével együtt ugyanezt cselekedte.

De a harc még folyt, mert számos keresztes zászlóalj inkább meghalt, hogynem kegyelemért és fogságért könyörgött volna. A németek most, harci szokásukhoz híven, nagy körbe tömörülve védekeztek, ahogyan a vadkanok csordája teszi, mikor farkasfalkák fogják körül. A lengyel-litván gyűrű körülvette ezt a kört, mint mikor a kígyó átöleli a bika testét, s egyre összébb szorította. Ismét lendültek a karok, csattogtak a cséphadarók, csengtek a kaszák, vágtak a szablyák, döftek a kopják, sújtottak a bárdok és fokosok. Vágták a németeket, mint az erdőt, azok meg szótlanul, komoran, rettenetesen és félelem nélkül haltak meg.

Egyesek sisakrostélyukat felütve búcsúztak társaiktól, utolsó csókot váltván egymással haláluk előtt, mások vakon vetették magukat a viadal tüzébe, mintha őrület szállt volna reájuk, megint mások mintegy álomba merülve viaskodtak. Végül voltak, kik önkezükkel ölték meg magukat, torkukba döfvén misericordiájukat, avagy nyakvédő vasukat leoldván, társaikhoz fordulva könyörögtek: „Üss átal!”

A lengyelek vak dühe rövidesen tíz-egynéhány csoportra törte a németek körét, s ekkor ismét könnyebb volt egy-egy lovagnak kicsúsznia. De általában ezek a szétszórt csoportok is vad elszántsággal és kétségbeeséssel védekeztek.

Alig akadt, aki letérdelvén, kegyelmet kért, s mikor a lengyelek mindent elsöprő lendülete a kisebb csoportokat is szétszórta, még az egyedülálló lovagok sem akartak élve a győzők kezébe kerülni. Ez a nap, mely a lovagrendnek és a nyugati lovagoknak rettenetes vereséget jelentett, ugyanakkor a legnagyobb dicsőség is volt számukra. Az óriási Arnold von Badent a

[135] Martell Károly (680-741) - francia majordomus (kormányzó), 732-ben Poitiers-nél legyőzte az arabokat, s ezzel feltartóztatta további térhódításukat Európában. Fia, Kis Pipin. 751-ben elfoglalja a francia trónt, és megalapozza a Karoling uralkodóházat.

jobbágy talpasok fogták körül, s bár a lengyel hullákból egész hegyek tornyosultak körülötte, ő hatalmasan és le nem győzve állt fölöttük, mint ahogyan a határkő áll a kimagasló dombba ágyazva. Aki kartávolságnyira közelébe férkőzött, úgy hullott el, mintha villám sújtotta volna.

Végül is Zawisza Czarny rontott reá, de látván, hogy amannak nincsen lova, s nem akarván a lovagi törvény ellen véteni azzal, hogy hátulról támadja meg, ő is leugrott lováról, s távolról kiáltotta felé:

- Fordulj meg, német, és add meg magad avagy állj ki vélem!

Arnold megfordult s megismervén Zawiszát fekete páncéljáról és pajzsán a Sulima címerről, így szólt magában:

- Itt a halál, ütött az én órám, mert ettől senki sem szabadulhat élve. De ha mégis legyőzném, halhatatlan hírt szereznék, s talán életemet is megnyerhetném.

E szavak után feléje ugrott, s mint a fergeteg törtek egymásra a halottaktól borított földön. De Zawisza erőben annyira fölötte állt mindenkinek, hogy boldogtalanok voltak a szülék, kiknek gyermekei vele fordultak szembe a viadalban. S íme, egyetlen csapása alatt kettérepedt a Malborgban kovácsolt pajzs, mint a cserépedény hullott szét az acélsisak, s a hős Arnold kettészelt fejjel zuhant a földre...

Henryk, a człuchowi komtur, ugyanaz, ki mint a lengyel nemzet legádázabb ellensége, megesküdött, hogy mindaddig két szablyát hordoztat maga előtt, míg mind a kettőt lengyel vérben meg nem mártja, most alattomban kisurrant a küzdelemből, mint ahogyan a róka surran ki a vadászoktól körülvett térről, de ekkor a bogdanieci Zbyszko állta útját. A komtur, látván a feje fölé emelkedő pengét, felkiáltott: *Erbarme dich meiner!*[136] És rémületében összetette kezét. Az ifjú lovag, hallván a szót, de már nem tudván visszatartani kezének lendületét, hirtelen elfordította szablyáját s csak lapjával vágott végig a komtur verejtékes, kövér képén. Aztán odadobta csatlósának, ki kötelet vetvén nyakába, mint egy ökröt vezette a hátsó térre, ahol a foglyul esett kereszteseket összegyűjtötték.

A vén Maćko egyre Kuno Lichtensteint kereste a véres csatatéren. S a lengyelekre nézve mindenben szerencsés nap végre mégis kezébe adta a sűrű bozótban, melyben a rettenetes vészből elmenekült, maroknyi keresztes rejtőzött. A páncélokon megcsillanó napsugár árulta el őket.

Egyszerre mind térdre borultak és azonnal megadták magukat, de Maćko, megtudván, hogy a lovagrend nagykomturja is a foglyok között van, megparancsolta, hogy állítsák elő, s sisakját levévén fejéről, megkérdé:

- Megismersz-e Kuno Lichtenstein?

A német, homlokát összeráncolva, szemét a lovag arcába mélyesztve, kis idő múlva így szólt;

- A płocki udvarban láttalak.

- Nem - felelte Maćko. - Elébb is láttál! Krakkóban, mikoron öcsém életéért könyörögtem néked, ki meggondolatlanul reád támadott, s ezért fejvételre ítélték. Akkor esküdtem meg az Úrra és lovagi becsületemre, hogy megtalállak, és halálosan szembefordulunk egymással.

- Tudom - felelte Lichtenstein, ajkát gőgösen biggyesztve, de ugyanakkor erősen el is sápadt -, most azonban foglyod vagyok, s gyalázatba szereznéd magad, ha szablyádat reám emelnéd.

---

[136] Kegyelmezz! (német)

Erre Maćko arca vészjóslóan eltorzult, s egészen olyan lett, mint a farkasé.

- Kuno Lichtenstein - kiáltotta -, én védtelen emberre szablyát nem emelek, de azt mondom, ha megvonod magad a párviadaltól, hurkot vettetek a nyakadba, és felköttetlek, mint valami bitang ebet.

- Nincs választásom, álljunk hát fel! - kiáltotta a nagykomtur.

- Halálra, nem megadásra! - jelentette ki még egyszer Maćko.

- Halálra!

S kis idő múlva a német és lengyel lovagok szeme láttára rontottak egymásra. Kuno fiatalabb és ügyesebb volt, de Maćko keze és lába annyival erősebb, hogy egy szempillantás alatt földre teríté, s térdével hasára nehezedett. A komtur szeme rémülten meredt ki.

- Kegyelmezz! - nyögte, miközben szájából habos nyál buggyant ki.

- Nem! - felelte a kérlelhetetlen Maćko.

S misericordiáját ellenfele torkára illesztvén, kétszer belédöfte, mire az rettenetesen felhördült, vérhullám tört ki szájából, s halálos rángás szaggatta meg testét, ezután megmerevedett, s a lovagok nagy békéltetője örökre elnyugtatta.

A viadal most már mészárlássá és üldözéssé változott. Aki nem akarta megadni magát, az elveszett. Akkoriban számos csata és ütközet volt a világon, de az élő emberek közül senki sem emlékezett ilyen rettenetes öldöklésre. A nagy király lába előtt nemcsak a Keresztes Lovagrend hullott el, hanem egész Németország, mely a legjelesebb lovagok seregével támogatta a teutonságnak eme előretolt végvárát, amely egyre mélyebben vágódott bele a szlávság testébe.

A hétszáz fehérpalástos közül, ki e germán áradat élén járt, mint vezér - alig tizenöt maradt életben. Több mint negyvenezer holttest hevert örök álomban a véres csatamezőn.

Rengeteg zászló, mely délben még vidáman lengett a beláthatatlan keresztes hadsereg fölött, mind a győztes lengyelek kezébe került. Nem maradt meg, nem menekedett meg egyetlenegy sem, s íme, a zászlókat most a lengyel és litván lovagok Jagello lába elé dobálták, ki szemét áhítatosan az égre emelve, meghatott hangon szólt: „Isten akaratja!” Ugyancsak a felséges úr színe elé állították a jelesebb foglyokat is. A goryi Abdank Skarbek vezette elő Kazimir szczecini herceget, a cseh Trocnovi Konrad oleśnicai herceget s a Dryja címerű kopidłowski Przedpełko a sebei miatt félig alélt Georg Gersdorfot, ki Szent György zászlaja alatt az összes vendéglovagok vezére volt.

Huszonkét nemzet vett részt a kereszteslovagoknak ebben a lengyelek elleni viadalában, s most a királyi íródeákok összeírták a foglyok neveit, kik a felség előtt térdet hajtva, könyörögtek kegyelemért, hogy váltságdíj ellenében megtérhessenek hazájukba.

A Keresztes Lovagrend egész hadserege megszűnt létezni. A lengyel üldözők elfoglalták az óriási tábort is, s benne a szétszórt harcosokon kívül megszámlálhatatlan mennyiségű felmálházott szekeret, tele a lengyeleknek szánt kötelekkel és azzal a töméntelen borral, amellyel a győzelem utáni nagy áldomásra készültek.

A nap nyugovóra hajlott. Rövid, dús eső zúdult a vidékre, s elverte a porfelhőket. A király, Witold és a maszkowicei Zyndram éppen arra készült, hogy végigjárja a csatateret, mikor kezdték elébük hordani az elhullott vezérek holttestét. A litvánok hozták Ulrik von Jungingen

nagymesternek dárdákkal összeszurkált és véres sárral szennyezett holttestét s letették a király elé, ki szomorúan felsóhajtott, s a földön hanyatt fekvő, óriási tetemre tekintve, szólt:

- Íme, itt fekszik, ki ma reggel még azt hivé, hogy minden világi hatalomnál nagyobb.

Ezután szeméből megeredt a könny s gyöngyökként gördült végig arcán. Kis idő múlva ismét megszólalt:

- De minekutána hősi halállal halt, ezokáért magasztalni fogjuk bátorságát és méltó keresztényi temetéssel tiszteljük meg.

S mindjárt parancsot is adott, hogy a holttestet gondosan mossák meg a tóban, öltöztessék pompás köntösbe, aztán takarják le a fehér palásttal, amíg a koporsó elkészül.

Közben egyre újabb holttetemeket hoztak, melyeket a foglyok ismertek fel. Elhozták Kuno Lichtenstein nagykomtur testét, a misericordrával borzalmasan átvágott torkával, aztán Friedrich Wallenrodnak, a lovagrend nagymarsalljának holttestét, Albert Schwarzberg grófnak, a nagysáfárnak, Tomas Mercheim lovagnak, a főkincstartónak és Wende grófnak holttestét, ki a taczewi Powała kezétől esett el, s ezenfelül a legjelesebb komturok és fráterek holttesteit, több mint hatszázat. A szolganép lerakta őket egymás mellé, azok meg úgy feküdtek ott, mint a kivágott fatörzsek. Égre emelt arcuk fehér volt, akár palástjuk posztója, s megüvegesedett, nyitott szemükbe belefagyott a harag, a büszkeség, a harci düh és a rémület.

Fejük fölé beszúrták a zsákmányul ejtett zászlókat - valamennyit! Az esti szellő hol összegöngyölíté, hol kiterjeszté a színes vásznakat, azok meg susogtak, mintha altatódalt dúdolnának a holtaknak. A távolból az alkonyat fényében látni lehetett a zsákmányul ejtett ágyúkat vontató litván csapatokat. E hadigépeket a keresztesek most először használták nyílttéri viadalban, de azok semmiféle kárt nem tettek a győzőkben.

A dombtetőn a király mellett összegyűltek a legjelesebb lovagok, s még a fáradtságtól lihegve nézték e zászlókat és e holttetemeket, amint itt feküdtek lábuk előtt, nézték, mint ahogyan a fáradtságtól eltörődött aratók nézik a kévébe kötött gabonát. Nehéz volt ez a nap s rettenetes ennek az aratásnak a gyümölcse. De íme, elközelgett az Isten nagy és örömteljes estéje.

Kimondhatatlan boldogság sugárzott a győztesek arcáról, mert mindnyájan megértették, hogy ez az este véget vetett minden nyomorúságuknak és gyötrelmüknek. S nem is csak e nap, hanem egész évszázadok súlyos törődésének.

A király, noha tisztán látta a vereség óriási méreteit, mégis mintegy csodálkozva nézett maga elé s végül megkérdezte:

- Avagy az egész lovagrend itt fekszik-e?

Mire Mikołaj alkancellár, ki jól ismerte Szent Brigitta jóslatát, így felelt:

- Elérkezett az idő, hogy kitörettek fogaik és leüttetett jobbjuk!...

Azután felemelte kezét s keresztet vetett nemcsak azokra, kik itt feküdtek, hanem a Grunwald és Tannenberg között elterülő egész csatatérre. Az alkonypírtól fénylő s az esőtől megtisztított levegőben kitűnően lehetett látni ezt az óriási, füstölgő, véres csatamezőt, teleszórva a dárdák, gerelyek, kaszák szilánkjaival, a ló és emberi tetemek hegyeivel, melyek között egy-egy elhalt kéz, láb vagy pata meredt felfelé. Így húzódott a halálnak e szomorú mezeje tovább, belepve a hullák tízezrével, egyre tovább, sokkal tovább, hogynem az emberi szem beérhette volna.

A szolganép sürgött-forgott a határtalan temetőben s hordta össze a fegyvert és szedte a páncélt az elesettek testéről.

S odafönt, a vöröslő ég alatt, már nagy köröket írva felhőztek a varjak, hollók és keselyűk óriási seregei s károgva örvendeztek a gazdag martaléknak.

De nemcsak a hitszegő Keresztes Lovagrend feküdt itt a király lába előtt. Itt hevert az egész német hatalom, mely hullámként árasztotta el a boldogtalan szláv földeket, s íme, most a megváltásnak ezen a napján összezúzódott a lengyel melleken.

Te szent, nagy múlt és te is, áldozatos vér, legyen neked dicsőség és tisztesség örökkön-örökké!

LII

Maćko és Zbyszko visszatért Bogdaniecbe. A vén lovag még sokáig élt és Zbyszko is erőben, egészségben érte meg azt a boldog pillanatot, amikor Malborgból az egyik kapun könnyes szemmel vonult ki a Keresztes Lovagrend nagymestere, a másikon pedig hadai élén bevonult a lengyel vajda, hogy a király és a királyság nevében birtokba vegye a várost és az egész országot, egészen a Balti-tenger kéklő hullámaiig.

Vége